İbrahim Hakkı Hazretleri

MÂRİFETNÂME

معرفت نامه

Hazırlayanlar
Caner DURMUŞ - Dr. Kerim KARA

DİYANET İŞLERİ

Erzurumlu
İbrahim Hakkı Hazretleri

MÂRİFETNÂME

Sâdeleştirme
Cafer DURMUŞ - Dr. Kerim KARA

3.
CİLT

ERKAM
YAYINLARI

İSTANBUL 1432 / 2011

MÂRİFETNÂME

3. CİLT

ERZURUMLU
İBRAHİM HAKKI HAZRETLERİ

Sâdeleştirme:
Cafer DURMUŞ Dr. Kerim KARA

ERKAM YAYINLARI

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı
anlaşmalı olarak
Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş.'ne aittir.
İzinsiz, kısmen ya da
tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

MÂRİFETNÂME
3. CİLT
ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI HAZRETLERİ

Erkam Yayın No: 416
Kapak: Altınoluk Grafik / Halil Ermiş
Ofset Hazırlık: Altınoluk Grafik / Mustafa Erguvan
ISBN No: 978-605-302-058-5

Yayın ve Matbaa Sertifika No: 19891
Baskı Tarihi: İstanbul / 2011

ERKAM YAYINLARI
Kitaplar'dan "Kitab'a" ulaşsın yolunuz...
İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C
Başakşehir / İstanbul Tel: 0212 671 07 00 - Faks: 0212 671 07 48
www.erkamyayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

Bu eserin e-kitap çevrimi **SaveAs Bilişim** tarafından yapılmıştır.
www.saveas.com.tr

Katkıda Bulunanlar:
Prof. Dr. Mustafa Çiçekler
Prof. Dr. Mehmet Atalay
Prof. Dr. Hüseyin Yazıcı
Doç. Dr. Süleyman Derin
Doç. Dr. Necdet Tosun
Dr. Ahmet Zeki İzgöer
Barış İlhan
Nihat Değirmenci
Kadir Turgut
Dr. Süleyman Yıldırım
İ. Hakkı Uzun

DÖRDÜNCÜ BÂB

En yüce gaye olan Allah'ın bilinmesi (marifet-i Mevlâ) ile irfân ehlinin kendilerini bu yüce makama adadığını, ârif-i billah olanın huzur ve üns devletini bulup muhabbet ve aşk (deryasına) daldığını, evliyânın hikmetli sözlerinin mânânın özü ve gönül ilmi olup kalbin bundan can lezzeti aldığını, evliyâ zümresinin avâmdan üstün olup gafletten kurtulup Hakk'ın huzuruna gelerek Hakk'ın ünsiyeti ile kaldığını, evliyânın havasının daima muhabbet ve aşk şarabıyla (mest olup) hayvanî sıfatlardan geçerek Hakk'ın ahlâkıyla baki olduğunu, evliyânın kerâmetlerinin açık, tarikattaki makamlarının belirgin olduğunu beş fasıl ile beyan eder.

BİRİNCİ FASIL

Nefsi tanımanın Allah'ı bilmenin (marifetullah) anahtarı olduğunu, marifet nurunun ârifin kalbine nâzil olduğunu, marifetullahın (Hak'tan) talep edilen en yüksek mertebe olduğunu, ârifin Mevlâ'dan gayrısını (mâsivâ) unutup marifeti bulduğunu ve kendinden geçerek onunla kaldığını ve böylece her türlü korku ve üzüntüden emin olduğunu ve Hak tealayı noksan (selbî) sıfatlardan ari ve sübuti sıfatlarla muttasıf bir Yaratıcı olarak bulduğunu dokuz madde ile bildirir.

Birinci Madde

Marifetin fazîletlerini âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerle bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Hak teala inayetiyle kullarına yardım edip kendi marifetine teşvik etmiş ve bunu elde etmenin yollarını öğretip Kur'ân-ı Azîmü'ş-şân'da şöyle buyurmuştur:

"(Yusuf) onları hemen tanıdı. Onlar ise onu tanımıyorlardı." (Yusuf, 12/ 58) "Onları sîmâlarından tanırsın." (Bakara, 2/ 273) "Onların yüzünde nimetlerin sevincini görürsün." (Mutaffifîn, 83/ 24) "Tanıdıkları gerçekten dolayı." (Mâide, 5/ 83) "Ölüyken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir nûr ihsan ettiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu?" (En'am, 6/ 122) "Bir kimseye Allah nûr vermemişse, artık o kimsenin aydınlıktan bir nasibi yoktur." (Nur, 24/ 40) "Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir." (Ahzâb, 33/72) "Şüphesiz Allah hakkıyla gören ve işitendir." (Ğâfir, 40/20)

Ve Hak teala kudsî hadiste buyurmuştur ki:

"Ey âdemoğlu! Nefsini bilen beni bilir, beni bilen beni ister, beni isteyen bulur ve bütün isteklerine nail olur ve umduklarının da üstünde erişir. **[265/b]** *Benim üzerime başkasını tercih etmez. Ey âdemoğlu! Mütevâzı olursan beni tanırsın, aç kalırsan beni görürsün, bana kulluk için tenhaya çekilirsen bana ulaşırsın. Ey âdemoğlu! Rab benim, o halde beni tanı. Ey âdemoğlu! Beni ancak, nefsini bilen tanır. Ve beni ancak nefsini terk eden bulur. Şu halde ey insan! beni tanıman için nefsini bil. Ey âdemoğlu! Benim marifetimi kalbinden giderenin kalbi (manen) kör olur. Ey âdemoğlu! Bizim marifet sarayımıza girenin kalbinden korku ve hüzün yok olup gider ve emniyette olur.»*

«Ey Davud! Ben gizli bir hazine idim, marifetime muhabbet ettim ve mahlûkatı yarattım ki beni tanısınlar.

Ey Davud! Nefsine düşmanlık ederek bana yaklaş ve beni karşısında cahilliğin olmadığı bilgi ve marifetle tanı. Ey Davud! Fayda veren ilmi öğren. Faydalı ilim, celâlimi, azametimi, büyüklüğümü ve gücümü öğrenmendir. Kudretimin her şeye galip olduğunu idrak etmendir. Ancak böyle bir marifet seni bana yaklaştırır. Ey Davud! Kim beni bilirse, onun için belâları ayak bağı, sabrı av kılarım.»

Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v) hadis-i şeriflerinde buyurmuştur ki: *"Hakk'ın cezbelerinden bir cezbe, bütün insanların ve cinlerin (sekaleyn) amellerinden ağır gelir."*[1] Ve buyurmuştur ki: *"Sizin Allah'ı en iyi bileniniz benim."*[2] Hiç şüphesiz marifet, kalbin fiillerindendir. Ve buyurmuştur ki: *"Eğer siz Allah'ı hakkıyla bilerek marifetin hakikatine erişseydiniz, dualarınızla dağlar yerle bir olurdu."*[3] Ve buyurmuştur ki: *"Sizin Rabbini en iyi bileniniz, nefsini bilendir."* Ve o, duasında şöyle yalvarmıştır: "(*Allah'ım!) noksan sıfatlardan seni tenzih ederiz. Biz seni hakkıyla tanıyamadık!*"[4] Ve buyurmuştur ki: *"Allah'ım! Her zaman diri ve kaim olan! Gökleri ve yeryüzünü (eşsiz sanat harikaları hâlinde) yaratan! Her şeyin mâliki, celâl ve ikram sahibi! Senden izzetinle kalplerimizi ihyâ etmeni, marifet nurunla gözlerimizi nurlandırmanı istiyoruz. Ey aşikâre bilinen!"* Ve buyurmuştur ki: "*Allah'ım kalbimi nurlandır, gözümü nurlandır, kulağımı nurlandır. Sağımdan, solumdan, önümden, ardımdan, üstümden, altımdan nûr ihsan eyle. Saçımı ve cildimi nurlandır. Etimi, kanımı nurlandır ve beni (baştan başa) nurlu eyle*."[5]

Bazı müteşâbih hadislerinde buyurmuştur ki: *"Allah, Adem'i kendi suretinde yarattı."*[6] Ve buyurmuştur ki: "Rabb'imi güzel bir genç suretinde gördüm. Rabb'imi en güzel suretinde gördüm. Elini omuzlarıma koydu. Soğukluğu göğsümde hissettim. (Ve bunun ardından) yerde ve göklerde olan ne varsa, hepsini bildim."[7]

Nazm

1- Senden gelür gönüllere çün dem-be-dem meded
Fazlından isterem meded ey mufzil-i ahad
2- Varlık senânı sebt idince bir sahîfedir
Kim ibtidâsıdır ezel encâmıdır ebed
3- Ruhsâr-ı vahdet üzre dahi başka hüsn ile
Çeşm-i şühûda geldi bu hâl ü hat-ı aded

4- Çün kesret-i zebedle değil bahr muhtefî
Vahdet muhîtisin dü cihândır sana zebed
5- Çün kurbına bu fakr u fenâdır sebeb hemân
Tûbâ li-men teheyyâ li'l-kurbi ve'ste'ad
6- Mihrin fürûgı sînede ke'n-nûri fi'l-basar
Aşkın hevâsı rûhda ke'r-rûhı fi'l-cesed
7- Olmuş nüfûr nûr-ı huzûrından ehl-i cehl
Hakkâ ki mihrden kaçar ol sahib-i remed
8- Hep işlerin hemîşe güzel hayr-ı mahzdır
Pes kâr-gâhımızda olur nakş-ı nîk ü bed
9- Neşv ü nemâyı şeb-nem-i feyzinle buldu hoş
Gülzâr-ı cân Hakkî-i miskînin ey samed

Günümüz Türkçesiyle

1- Senden gelir gönüllere anbean medet. Fazlından isterim imdat; ey fazîletli ehad.[8]

2- Varlık senin övgünü ispat eden sahifedir. Başlangıcı ezeldir onun; nihayeti ebed.

3- Vahdet yanağı üzerinde başka bir güzellikle. Göründü gözlere benler, desenler ve sayısız adet.

4- Köpüğün çoğalmasıyla dalgalar yok olmaz. Sen vahdet deryasısın; iki cihan köpüğündür.

5- Fakr ü fenâ yakınlığına (kurb) sebeptir hemen. Yakınlığına hazır ve istidâdlı olana müjdeler olsun.

6- Bağrımda sevginin yayılması, gözdeki nûr gibidir. Canımda aşkın yayılması, cesetteki ruh gibi.

7- Cahiller nurun huzurundan kaçıyor sanki. Gözü hasta olanın güneşten kaçması gibi.

8- Hep işlerin güzeldir, baştan başa hayır. Şu halde bu tezgâhımızda çoğalır iyi ile berbat.

9- Çiçekteki şebnem feyzinle oldu, hoşça gelişti. Canın gülistânı Hakkı, miskinindir, ey Samed.[9]

İkinci Madde

Nefsi bilmenin Allah teala'yı bilmeye vesile olduğunu bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları **[266/a]** şöyle demişlerdir. Kim ki kendi nefsini bilirse, muhakkak o Rabb'ini de bilir. Kendini bilen, her türlü

ilim ve marifete vakıf olur. Nefsini bilen Allah'a yakın olur, saadet bulur. Ve ârif olmayan, Hazret-i Hak'tan uzak olur. Kendi nefsini bilen, Hakk'ın marifetine sahip olur. Fakat kendini bilmeyen sapkınlık (dalâlet) içinde yok olur. Kişinin nefsini bilmesi, marifetin en kıymetli ve en faydalısıdır. (Çünkü) kendini bilen, âlemin sırlarına vakıf olur.

Kim kendi nefsini bilirse, onun himmeti şu fânî âlemde geçerlidir. Nefsini bilen için büyük kurtuluş vardır. (Çünkü) kendi nefsini bilen fazîlet sahibidir. Kendini bilmeyen ise Hak'tan gâfil olur. Kim kendi nefsini bilirse, gafletten ve Allah'ın rahmetinden uzak düşmekten kurtulmuş olur. Allah'a mânen yakınlık dercesine, Hakk'ın huzuruna gelir.

Aklın en fazîletlisi, insan nefsini bildiren marifettir. Hikmetin en fazîletlisi, insan nefsini öğretendir. Ve yine hikmetin en fazîletlisi, Yezdân'a yakınlığı öğreten marifettir.

Nefsini bilmeyen, Rabb'ini tanımaktan gâfildir. Nefsini bile bilmeyen, acaba Rabb'ini nasıl bulur? Nefsini bilen ise, bu fânî dünya ile nasıl ünsiyet kurabilir? Akıllı kişi, kederli ve üzüntülüdür ve her ârif mutlu ve huzurludur. Her seven mutlaka sevilir. Şu halde kendi nefsini bilmeyen başkasını nasıl bilebilir? Böyle olunca Allah'ı bilmeye nasıl muktedir olur? İnsana nefsini[10] bilmesi yeterlidir. Çünkü bu, kişiyi marifetullaha götürür. Dünyayı bilen ondan zahid olur, insanları tanıyan onlardan uzak durup yalnızlığı tercih eder. Nefsini tanıyan uzlete çekilir. Ve Rabb'ini bilen O'nu tevhid eder. Nefsini bilen, insanlara karşı mütevâzı olur. Çünkü o, daima Hak ile hazır olduğu bilinciyle huşu içinde bulunur.

Nefsini bilen kişiye gereken odur ki; kanaatkâr olup iffet ve istikamet üzere yaşamaya çalışsın. Mâsivâya alâkayı azaltıp Hakk'a yönelsin. Hak teala Hazret-i Davud (a.s.)'a buyurmuştur ki: "Ey Davud! Nefsini bil ki beni bilesin." Ve o sormuştur ki: "Yâ Rabbi, nefsimi ve seni nasıl bilebilirim?" Allah teala ona cevap verip buyurmuştur ki: "Nefsinin zayıf, âciz ve gelip geçici olduğunu bil ki benim de güçlü, kudretli ve baki olduğumu bilesin, beni benimle bulmuş olasın."

Nazm

1- Şems arar dir ki âfitâb kanı
Her yana su akar ki âb kanı
2- Dün gice hâb-ı dîdeden sordum
Ey cihân seyr iden di hâb kanı
3- Mest kendin[11] arar sorar halka

Dir ki ol bî-hod u harâb kanı
4- Devr ider bâde ehl-i işretini
Meclis içinde dir şarâb kanı
5- Cümle ser-geşte muztarib kalmış
Râhat olmuş bî-ıztırâb kanı
6- Cümlesi perdelerde kendin arar
Ârif-i nefs ider hicâb kanı
7- Dost hoş bî-nikâb seyr eyler
Dir benim çün aceb nikâb kanı
8- Genc-i dil fethidir çü fakr u fenâ
Ne sorarsın ki feth-i bâb kanı
9- Şems-i rûhın gönülde seyr eyle
Sorma Hakkı ki âfitâb kanı

Günümüz Türkçesiyle

1- Güneş aranarak der ki; gün ışığı hani? Su dönerek akar der ki; su hani?

2- Dün gece gözümdeki uykuya sordum: Ey cihanı seyreden! Söyle, uyku hani?

3- Mest olan kendini ararken halka sorar: O kendinden geçmiş, o harap olmuş hani?

4- Kadeh, işret ehlini elden ele dolaşır. Meclis içinde der ki; şarap hani?

5- Mest olanlar ıstırap içinde kalmış; ıstırap çekmeden rahat var mı, hani?

6- Hepsi de, perdelerde (hicab) kendini arar. Nefsini bilen ârif der ki, perde hani?

7- Dost güzelliği perdesiz seyreder. Örtü nerede benim için der; nikab hani?

8- Gönül hazinesinin açılışı fakr u fenadır. Ne sorarsın öyleyse; kapının anahtarı hani?

9- Ruhun güneşini gönülde seyreyle. Sorma ey Hakkı! Ay nerede, hani?

Üçüncü Madde

Mevlâ'yı bilmenin (marifet-i Mevlâ) en büyük gaye olduğunu bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Allah'ı bilmek (marifetullah) gönülde bir nurdur ve muhabbeti insan ruhuna feyz ve saadet verir. Allah'ın tevhidi kalpteki huzur ve ünsiyetin anahtarıdır.

Allah'ı bilmek (marifetullah) muazzam bir hazinedir ve sevgisi kalıcı bir feyz kaynağıdır. Allah'ı bilen uyanık (agâh) olur ve insanlardan özür

dilemesini bilir. İlmin meyvesi **[266/b]** marifetullahtır. Marifetullahın meyvesi ise Allah'ın emir ve yasaklarıyla belirlediği çizgiyi (hududullah) korumaktır. Boş gayeler uğruna uğraşmayı hayatından çıkartmak ve âlemlerin Rabb'i olan Allah'ın varlığına dair deliller ileri sürmeyi bırakmaktır. Şu üç şey Marifetullah'ın açık delili ve (buna inanmanın) teşviki mahiyetindedir: Ukalâlık taslayanların sonunda zelil olması, ediplerin fakir olması, doktorların hasta olması.

Hakkı bilenin marifeti kâmil olur ve ârif-i billah olanın diline güzellikler gelir, ebedî saadeti elde eder. Âbidlerin bütün himmeti dua etmek, âriflerin himmeti ise Allah'ı hakkıyla övmektir (senâ). Çünkü âbidin himmeti kendi nefsidir, ârifin himmeti ise Hazret-i Mevlâ'dır. Gözler Hakk'ı müşâhade edip idrak ederek göremez. Fakat kalpler O'nu iman hakikatleri ile idrak edebilir. Şu halde en faydalı ilim marifetullahtır. Marifetullahın yeri ise uyanık olan kalplerdir. Hakk'ın birliğini (vahdaniyet) tanımak marifettir, tek olduğunu (ferdâniyyet) bilmek ise hakiki tevhiddir. Eğer Cenâb-ı Hak kendini tanıtmamış olsaydı kimse O'nu bilip ârif olamazdı.

Marifetullah; aç bir mide, uykusuz gözler ve daima Allah'ı zikreden kalp ile ruhta meydana gelir ve gönülde meydana çıkar. Hak tealanın kendi marifetiyle azîz eylediği ârife gereken odur ki, Allah'a isyan ederek nefsini zelil etmesin, kulluğuna ve O'na itaate devam etsin. İrfanın hakikatine ve eşyanın hakikatine ulaşmaktır. Eşyayı zatında olduğu gibi görmektir. Marifetullah, Allah'ın her şeyden önce ve sonra olduğunu, içte ve dışta zahir olduğunu, her şeyi bildiğini, fiillerinde hikmet sahibi olduğunu ve bütün canlılara rızık verdiğini bilmektir. Marifetullah, Allah'ın vahdaniyetinden haberdar olmaktır ve marifetullahın gayesi O'nu kalbe muttali bulmaktır. Marifetullah, kalbin mâsivâdan arındırılması ve gönlün O'nunla hayatiyet bulmasıdır. Marifetullahın alâmeti O'na muhabbet ve her emrine itaattir. İki şey Allah'ın kuluna lütfettiği şeylerin en hayırlısıdır ki bunların biri marifetullah, diğeri muhabbetullahtır.

Marifetullah gönülde ışık ve nurdur. Muhabbetullah ise gönülden mâsivâyı yakıp yok eden bir ateştir. Arif-i billah olmak zikrullah ile hayat bulmaktır. Cehaletin karanlığında kalmak ise, zikrullahtan gâfil olmaktır. Marifetullah, her şeyde O'nun kudretini bulup kendisinin her halde güç ve kuvvetten berî olduğunu bilmektir. Marifetullah, kişinin nefsiyle mâsivâyı terk etmesi, kalbiyle daima Allah'ın huzurunda hazır olmasıdır. Marifetullahın hakikati O'nu lisan ile zikretmek, kalp ile sevgisine yetmek ve himmetle huzuruna gitmektir. Marifetullah, ruhta meydana gelen bir

yakîn hâlidir ki uzuvlar ancak onunla sâkinleşir. Ve gönülde bir hayattır ki ruh onunla mutmain olur. Marifetullah, Allah'ın bildirmesiyle meydana gelir. Çünkü akıl sadece Allah ile marifetine ulaşabilir. İlim insanların öğretmesi ile marifet ise Allah'ın bildirmesiyle elde edilebilir. Şu halde ilim tâlim ile marifet tarif iledir.

Marifetullah, eşyanın Allah tarafından yaratıldığını, Allah'ın emri sâyesinde var olduğunu, her şeyi O'nun sevk ve idare ettiğini ve sonunda yine O'na döndürüleceğini bilmektir. Marifetullah, varlığının öncesi olmayan Kadîm'e mevcudun saygısıdır ki, ârifi marifetini ızhar etmekten alıkoyan şey bu saygıdır. Marifetullah, kalpte büyük bir nokta olup cana büyük bir nimettir. Marifet nurunun kalpten doğuşu güneşin ufuklardan doğuşuna benzer. Ancak ufuktan doğan güneşin ziyası dünyaya ulaşır. Marifet güneşi ise, gönlün derinliklerinden doğup nuru arşa kadar yükselir. Marifetullah, gönül dünyasında güneş misalidir; akıl onun kameri, ilim parlayan yıldızıdır. Marifetullah, öyle bir cevherdir ki **[267/a]** arştan aşağısı onunla aydınlanır. Marifetullah ile enâniyet gösterip kibirlenmek tam mânâsıyla kendini bilmezliktir. Marifet denizine dalmak ve hakikat nurunda fânî olmak tam bir saadettir.

Nazm

1- Her nefes kalb-i mukallibden alur bir meşreb
Başka bir resm ile bir râhı ider dil mezheb
2- Gönül olmaz iki ân içre bir emri tâlib
Dem-be-dem başka olur cân u gönülde matlab
3- Bu ruh u zülf ü leb ü gabgab u tenden gayri
Dilde var başka ruh u çeşm ü dehân u gabgab
4- Leb-i cânândan alır her dem o başka bir cân
Dahi her cân içün ol demde gelür bir kâlıb
5- Başkadır âlem-i dil mihr ü sipihri başka
Arş u ferş ü feleki başka çok anda kevkeb
6- Berk-i hâtıf gibi dil âlemini seyr it kim
Anda yokdur yokuş u yaz u kış u rûz ile şeb
7- Hakkı dil levhine çün cümlesi olmuş mestûr
Ârif ol cümleyi sen dilde bul ol ehl-i tarab

Günümüz Türkçesiyle

1- Kalp, her nefeste kendini evirip çeviren Yaratıcı'dan yeni bir meşrep alır. Gönül her anda başka yoldan, yeni bir mezhep bulur.

2- Gönül iki ayrı zamanda, tek bir işte olmaz. Anbean değişir; gönlün isteği başkalaşır.

3- Bu yanak, bu zülüf, bu dudaklar, bu bedenden başka. Yanak, zülüf, dudaklar ve beden vardır gönülde.

4- O her an sevgilinin dudağından başka bir can alır. Her can için o anda, başka bir kalıp gelir.

5- Gönül âlemi başkadır, güneşi ve göğü başka. Arşı, ferşi, feleği başkadır; çoktur onda yıldızlar.

6- Şimşek çakması gibi gönül âlemini seyret ki; orada yokuş, yaz, kış, gece ve gündüz yoktur.

7- Hakkı! Gönül sayfasına madem hepsi yazılmış. Ârif ol öyleyse; her şeyi gönülde bul, neşeleniver.

Dördüncü Madde

Arifin mâsivâyı unutarak Hazret-i Mevlâ'yı bulduğunu bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Ârif odur ki hiç bir meşguliyet onu Allah'tan uzaklaştıramaz. Göz açıp yumuncaya kadar bile huzur ve ünsiyetten gâfil olmaz.

Arif odur ki kendisi sükût eder fakat Allah teala onun sırrından söyler. Arif odur ki mâsivâdan uzaktır ve kalbinde tanıdığı Rabb'iyle meşgul olur. Arif odur ki kendi aldığı tedbirlerden vazgeçerek Allah'ın tedbirini bekler ona rağbet eder. Arif odur ki hiçbir şeye üzülmez, her şey kendisiyle huzur ve safâ bulur, kederi kalmaz. Arif odur ki genişliğine rağmen dünya başına dar olur ve insanların adetlerinden Cenâb-ı Hakk'a firâr eder. O'nun bahşettiği huzur ve dostlukta karar kılar. Arif odur ki daima tefekkür eder ve bununla melekut âlemini geçer. Arif odur ki irfânını saadet sermayesi bilir ve onu lâyık olmadığı yere koymaktan, yani ehli olmayana söylemekten kaçınır. Arif odur ki mahiyetini bilmediği şeye ilgi duymaz ve mâsivâyı tanıyıp bileyim diye bir düşünce aslâ hatırına gelmez. Arif odur ki kendi sıfatını Hakk'ın sıfatıyla yok eder. Ta ki mâsivâyı bilmez hâle gelip sadece O'nunla söyleyip O'ndan işitir. Bu durumda olan ârif, neden mahzun olsun ki? Onun kalbi neşeyle doludur, ruhu huzur içindedir. Abidin azığı su ve ekmektir, ârifin azığı ise irfân nurudur. Ârif, Hakk'ı Hak ile bilir ve Hakk'ın nuruyla âleme vakıftır. Arifin huzuru marifettir, neşesi ise muhabbettir. Tevhid nuru onun hakikatidir.

Arif odur ki gönül bahçelerinde dolaşıp can havuzunda yüzer. Rabb'ine gönülden niyâz ederek diliyle söyler. Arif odur ki Hak'tan başkasıyla haz almadığı gibi O'nun kelâmından başkasını da söylemez. Kendisi için Hak'tan başkasını koruyucu bilmez. Arifin sevinci marifetle, ünsiyeti ise vahdetle olur. O, sabır ve sebatı sıkıntı ve zorluklara katlanmada bulur. Ona göre ilim nehirdir ve hikmet deryadır. Nehirde dolaşanlar âlimler, deryaya dalanlar ise hakimlerdir. Arifler kurtuluşa götüren gemilerle seyahat ederler. İrfan ehlinin ibadetleri sultanların tâcı gibidir. Arifler onlardır ki konuşsalar O'nu söylerler, amel etseler O'nun için işlerler. Talep etseler O'ndan isterler, rağbet etseler O'na ederler. Sâdıklar ve hayırda yarışanlar onlardır. Seçilmiş ve makbul kullar onlardır. Ârifin riyâsı avâmın ihlâsından daha değerlidir.

Arif **[267/b]** Allah'a saygı göstermeye dikkat ve itina eder. Farzları yerine getirmekle ve haramlardan sakınmakla saygısını arz eder. Arif odur ki bildiği sırları ehil olmayanlara söylemez. Rahatını, sevincini, neşesini ve kederini hiç kimseye bildirmez. Ârifin alâmeti odur ki Rabb'iyle olunca iftihar eder, nefsiyle baş başa kalınca kendinden utanır. Âbid cismini eritir, ârif ise canını eritir. Ârifin kalbi hikmet kandili olup onun fitili marifet, yağı muhabbet, ışığı ise melekut âleminin nurlarıdır. Âlime edep, âbide talep lâzımdır; ârife ise zevk ve coşku (tarab) lâzımdır. Çünkü onun Allah ile olan saadeti devamlıdır. Korkakların hâli haraptır, ârifin şânı ise zevk ve coşku içinde olmaktır. Zahidin alâmeti dünyayı terk etmektir; ârifin alâmeti ise duayı bırakıp (Yaratan'ı lâyıkınca) senâya yönelmektir.

Nazm

1- Ehl-i irfân ki mahabbetden eser bulmuşlar
Kendiden bî-haber olmağla haber bulmuşlar
2- Âleme açmadılar çeşm-i heves çün Ya'kûb
Tâ ki pîrâhen-i Yûsufla nazar bulmuşlar
3- Bir zamân gice gibi zulmete dalmışlar idi
Tâ ki çâk-ı ciger içinde seher bulmuşlar
4- Başların yakalarından nice ref' itsün
Hâne-i kalbi o mahbûba makar bulmuşlar
5- Vâdî-yi dilde tereddüd iden olmaz mahrûm
Ki o sîmurg'dan ol Kâf'da per bulmuşlar
6- Aşkdır lezzet alan hüsn ile andan her ân
Aşkdan ehl-i nazar nûr-ı basar bulmuşlar

7- Aşkdır saykal-ı âyîne-i cân ey Hakkı
Nefsden çün dil ü cân tende keder bulmuşlar

Günümüz Türkçesiyle

1- Ehl-i irfân ki muhabbetten eser bulmuşlar. Kendinden bî-haber olmakla, haber bulmuşlar.

2- Yakub gibi, heves gözünü âleme açmadılar. Yusuf'un gömleğiyle bir işaret bulmuşlar.

3- Bir zaman, gece gibi bir zulmete dalmışlar. Kavrulan ciğer içinde nihayet, seher bulmuşlar.

4- Başlarını yakalarından nasıl kaldırsınlar? Kalp evini ol Sevgili'ye mekân bulmuşlar.

5- Gönül vadisinde tereddüt eden mahrum kalmaz. Kaf Dağı'nda Anka'nın kanadından bir tüy bulmuşlar.

6- Ondan her an hüsn[12] ile lezzet alan aşktır. Basîret ehli[13] aşkta göz nuru bulmuşlar.

7- Hakkı! Gel gör ki can aynasının cilâsı aşktır. Gönül ve can, nefisle bedende keder bulmuşlar.

Beşinci Madde

Arifin kendi varlığından fânî olup Allah'la baki olduğunu bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Ârif, herkesi, her şeyi ve kendi benliğini terk edip enaniyet tepesinden inerse, o zaman mutlaka kalp âlemine girer. Daha sonra hayal bineğine binip tevekkül dağlarından inerek tefvîz sahrasını geçip sabır meydanını seyredip gider. Nihayet rıza bahçelerine gelerek irfân gülistânına ulaşır. Sonra sevgi meclisine girip ünsiyet ve huzur mahfeline dahil olur. Sonra gönül rahatlığı (inbisat) yaygısı üzerine çıkıp münâcât ve Allah'a manevî yakınlık (kurbiyet) derecelerine ulaşır. Ardından beğenilen ahlâk (ahlâk-ı hamide) sıfatına bürünüp ve esma kaftanını giyip bu kerâmetlerin yüceliklerine ve makamların lezzetlerine erişerek, ömrü oldukça bu hâller içinde nimetlenip durur. Ve onun için ebedî saadet hâsıl olur.

Onun bedeni dünyada, kalbi ukbadadır. Günbegün mânen ilerleyip terakki eder. Ta ki dünyadan kaçıp yüz çevirir; insanlar onu kınamaya başlar. Mele-i a'lâya[14] yükselir, şevki kemâle erer ve ölümü arzu eder. Vadesi dolunca Rahmân'ın görevlendirdiği elçi (Azrâil aleyhisselam) ona güller, reyhanlar ve müjdelerle gelir. Gönül hoşluğu ile beşaretle ve Allah'la beraberlikten

doğan huzurla (ünsiyet) bu kokuşmuş dünyadan geçip O Hazret'in huzuruna, yakınlığına göçer.

Bu fakir ve zayıf nefsi için onda öyle muazzam bir mülk ve daimî nimetler görüp merhametli Rabb'inden nice hoşnutluk, yakınlık, selâm ve ikramlar bulur ki, onları burada anlatmak mümkün olmaz. İşte (bir nebze vasfetmeye çalıştığımız) daimî devlet ebediyyen ondan geçip gitmez.

"Allah'ım! Ey herkese merhamet eden rahmet sahibi! Senden, sana mahsus sıfatlarının hakkı için bizi bu daimî nimete ve büyük saadete kavuşturmanı istiyoruz. Allah'ım! Nihayetsiz lütfunla velî kulların **[268/a]** *senin marifetine erdiler, seni bildiler. Sana düşmanlık edenler lütfunu bilselerdi, senin hasmın olmazlardı."*

Haberde şöyle denilmiştir: *"Hakikaten dünyada öyle bir cennet vardır ki onu elde eden kişide cennet arzusu kalmaz. Bu dediğim cennet Marifetullahtır."* Yine haberde gelmiştir ki: "İnsanlar bu dünyadan göçüp gittiler. Hâlbuki buradaki en güzel şeyin zevkini tatmaktan mahrum kaldılar. O güzel şey Mevlâ'yı bilmektir ki bu her türlü nimetten daha leziz ve daha üstündür."

Beyt

Bu günki cennet-i irfâna dâhil olsalar uşşâk
Yârinki va'd olan hûrî veyâ gılmânı neylerler

Günümüz Türkçesiyle

Âşıklar, bugünkü irfân cennetini bulsalar. Yarına va'dedilen huriyi gılmanı neylesinler?

Hz. Ali (r.a.) buyurmuştur ki: "Ahirette cennete kavuşmak şaşılacak bir durum değildir. Acayip olan, kişinin bu dünyada cenneti bulmasıdır. Şaşılacak şey o değildir ki bir kişi cennete girmekle iftihar etmiş olsun. Acayip olan, onun girmesiyle cennetin iftihar etmiş olmasıdır."

Şiir

1- İnne irfâne zi'l-celâl li-izzin
Ve zıyâ'in ve behcetin ve surûrin
2- Ve ale'l-ârifîne eyzan bahâ'in
Ve aleyhim mine'l-mahabbeti nûr
3- Fe henî'en[15] li-ârifi bi kemâlin
Huva v'Allâhi dehruhû mesrûrun

Şiir(in tercümesi)

1- Celâl sahibi Mevlâ'yı bilmek şereftir. Nuru, behceti, sevinci gönülde duymak şereftir.

2- Ârifler de aynen bunlar gibidir. Muhabbet nuru yağar üzerlerine.

3- O kâmil âriflere ne mutlu! Vallahi onların zamanı bile kutlu.

Şu halde ârif-i billah olanın nimeti nimet, cenneti cennet, sevinci sevinç, lezzeti lezzet, huzuru huzur, izzeti izzettir. Nitekim cennete giren kimse de ölüm, hastalık, zarar, fakirlik, zillet ve üzüntüden kurtulur. Bunun gibi, ârifin kalbine giren kimse de korku, üzüntü ve her türlü sıkıntıdan uzak olur.

Nazm

1- Zinde-i cânânem ey cân bu sözü fehm eyle sen
Geç bu cândan bulasın tâ sen de aşk-ı Zü'l-minen
2- Çün şarâb-ı nâm-ı irfânî içün mest olsa dil
Mahrem-i vahdetsin andan dime aslâ bir suhan
3- Kendini bildinse şâd u munsif ol ger diseler
Kılca yokdur kudretin kat' itme ol sözden resen[16]
4- Gerçi bildim dostumı bilmecedir dâ'im velî
Şems-i dîdârından olmuş kalbe hâ'il ebr-i ten
5- Ârifin cânı şuhûd-ı yâr ile dolmuş huzûr
Gâfilin kalbinde kalmış ukde-i tahmîn ü zan
6- Sırr-ı tevhîd-i Hudâ'yı itme ifşâ müşrike
Anlamaz anı o kim dir benliğiyle sen ü ben
7- Buldı Hakkı lezzet-i câvîdi lutf-ı Hakk ile
Câna çün oldı müyesser halvet-ender-encümen

Günümüz Türkçesiyle

1- Cânân ile zindeyim, ey can! Sözümü iyi anla. Bu candan geç ki, nimetler sahibi olan Allah aşkını nefsinde bulasın.

2- Gönül, irfân şarabını içip kendinden geçerse. Vahdet sırrına mahremsin, aslâ bir söz söyleme.

3- Kendini bildinse; insaf et, mesud ol deseler. Kılıca gücün yetmez; bari sözle bağını kesme.

4- Gerçi dostumu bildim; O daima bilmecedir. Güneşi seyrederken, ten kafesi kalbi gölgeler.

5- Ârifin kalbi cânânı görmekle huzur dolmuşken. Gâfilin kalbinde tahmin ve zan ukdesi kalır ancak.

6-Tevhid sırrını müşrike söyleme; perdeyi açma. Anlamaz bunu hâlâ, "ben sen" davası güder.

7- Hakkı, ebedî lezzeti Hakk'ın lütfuyla buldu. Canına toplum içinde halvet nasip oldu.[17]

Altıncı Madde

Arifin, korku ve üzüntüden emin ve azad olup ünsiyet ve huzur ile gönlünün şad olduğunu bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Mevlâ'sını ârif olanın belâsı kalmaz. Çünkü ona belâ bal olur, üzüntü duymaz. Ârifin Hak ile arası iyidir, onun için halk ile de ilişkileri iyi olur. Çünkü onun nazarında hepsi de sevimlidir, mâzurdur. Ârif, bedenini ve ruhunu Mevlâsına hibe etmiştir. Mülkü gerçek sahibine verip kendisi aradan çıkmıştır. Böylece Hakk'a yakınlık (kurbiyet) derecesine ermiştir.

Arif, kalbini Mevlâsına, ruhunu (O'nun) belâsına vermiştir. Cismini ise O'nun rızası uğrunda mahlûkatına hizmet için vakfederek rahata ermiştir. Ârifin Hak ile olan muamelesi, halkın istek ve arzularına göre değildir. Belki insanlarla olan ilişkileri Hakk'ın rızası doğrultusundadır.

Arifin bütün arzuları yok olur ki, onun (dünya ile ilgili) hiçbir talebi kalmaz. Çünkü kalbine marifet nuru iner ki, onda mâsivâya yer kalmaz. Bu mertebeye yükseldikten sonra ârifin kemâl hâlinden inmesi görülür şey değildir. Çünkü Hakk'ın huzuruna gelen, artık perde ile geri kalmaz.

Arifin kendi nazarında ne kadar hor hakîr olduğunu bilseler, insanlar nasıl elini **[268/b]** öperlerdi? Belki de yüzüne tükürüp başına toprak atarlardı. Ârife onun için ârif denilmiştir ki, o başkalarının bilemediğini bilmiş, muttali olmadıklarına vakıf olmuştur. Arifin kalbine doğan marifet güneşinden bir zerre âbidin gönlüne doğmuş olsaydı, âbid buna tahammül edemez ve mahvolup giderdi.

Beyt

Tarabdan hâneye sığmazdı belki âleme zâhid
Eger ârif gibi vâkıf olaydı târ u pûdundan

Günümüz Türkçesiyle

Sevinçten evine, belki âleme sığmazdı zâhid. Ârif gibi vakıf olsaydı, bu sırrın mahiyetine.

Arifin bir alâmeti şudur ki, onun teri misk ü amberden daha güzeldir. Ârifin bir alâmeti de şudur, yüzünü sana döndüğünde öyle bir yönelir ki sanki senden başka kimseyi görmez ve bilmez. Senden yüz çevirdiği zaman da öyle ardını döner ki sanki seni hiç görmedi, hiç bilmedi. Nitekim Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v.) ev halkıyla her zaman olduğu üzere sohbet ve ülfet ederken, ezanı işittiği anda öyle süratle ayağa kalkardı ki sanki onların yanında sohbette değildi.

Arifin lisanı ancak zikrullah ile söyler. Kalbi Allah'ın muhabbetinde sâdıktır ve sırrı ebediyyen O'na âşıktır. Arifin kalbi uyumaz ve onun mâsivâya meyli kalmaz. Çünkü onun gönlü muhabbet elemlerinden lezzet bulmuş, aşk derdinin hüznüyle dolmuştur. Kalbinin azîz ve allâm olan Allah'ın nazargâhı olduğunu bilmiştir. Şu halde o nasıl gaflette kalıp geceleri uyuyabilir?

Bir gönül ki mâsivâdan geçip yücelere gitmiştir, Allah'a manevî yakınlığın (kurbiyet) rüzgârını hissetmiştir, ünsiyet ve huzur meclisine varmıştır. O gönül Hak'tan nasıl gâfil olabilir, halka nasıl meyledebilir?

Nazm

1- Cihânda kendini bil, hâmid ol dahi mahmûd
Ki zübde-i dü cihânsın nihâyet-i maksûd
2- Azîz ömrini a'lâ mahalline sarf it
Tarîk-ı aşk u mahabbetde eyle terk-i vücûd
3- Şarâb-ı aşkı iden nûş o mest olur medhûş
Zihî halâvet-i cân u zihî şarâb-ı vedûd
4- Şarâb-ı vahdeti nûş eyleyen sever zülli
Gönülden eyler o her zerreye rükû' u sücûd
5- O kim müşâhid olur bu vücûd vahdetini
Odur hemîşe dü âlemde şâhid ü meşhûd
6- Velî merâtibin ahkâmını kabûl eyler
Emîn-i vahdet ider kesret içre hıfz-ı hudûd
7- Cemî'-i halkı sever çün muvahhid ey Hakkı
Ol ehl-i vahdet ü şefkat sa'îd ü hem mes'ûd

Günümüz Türkçesiyle

1- Cihanda kendini bil; öven ve övülen ol. İki cihanın özüsün, varlığın maksadısın.

2- Kıymetli ömrünü, yüce gayeler uğruna harca. Aşk ve muhabbet yoluna, varlığını terk et.

3- Aşk şarabını içen mest olur, kendinden geçer. Ne güzel can tatlılığı, Vedûd'un[18] şarabı ne hoş.

4- Vahdet şarabını içen yükselir, tevâzuu sever. Gönülden yalvarır, her zerreye rükû ve secde eder.

5- Bir insan ki varlığın birliğine şahit olmuştur. İşte o âlemde hem şahid, hem meşhuddur.

6- Veli, derecesinin hükümlerini kabul eder. Vahdetten emin olan, çokluk içinde sınırı muhafaza eder.

7- Hakkı! Muvahhid[19] bütün yaratılmışları sever. O vahdet ehli şefkatlidir, mesud ve bahtiyardır.

Yedinci Madde

Zühd ehli ile irfân ehlinin yani ebrâr ile Yezdân'a mânen yaklaştırılmış olanların (mukkarrabûn) farklarını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Zahid yürüyendir, ârif ise uçandır. Âlim söylediği şeylerin aşağısındadır, ârif sözünden yüksektedir. Ârif, dünya ve âhiret ehli olanlara marifeti vasfetmez ve Allah dostlarından başkasına bunu söylemez. Ârifin susması faydalı, konuşması güzeldir. Ârif, marifetiyle Allah'a yakındır, onun için insanlardan uzaktır. Ve O'na muhtaçtır, bu sebeple herkesten müstağnîdir. Sadece O'na karşı zelildir, bu sebeple herkesten azîzdir.

Zahidin ibadeti (insanlara) bir bağ (alâka) iledir, ârifin ibadet ve tâatı ise manevî lezzet (halâvet) iledir. Zahid âhireti ister, ârif ise Mevlâ'yı talep eder. Zahid nefsiyle, ârif ise Rabb'iyle beraberdir. Zahid nefsinin ve hevâsının kuludur, ârif ise sadece Mevlâ'nın kuludur. **[269/a]**

Zahid Hakk'ı lisanıyla zikreder, ârif ise O'nu can u gönülden zikreder. Zahidin kalbi sebeplere bağlıdır, ârifin canı âlemlerin Rabb'i ile beraberdir. Mü'min Allah'ın nuruyla bakar, ârif ise Allah ile bakar. Mü'min Allah'ın ipine sımsıkı tutunur, ârif ise Allah'a tutunur. Mü'min zikirle mutmain olur, ârif ise Allah'la huzur bulur. Mü'minin kalbi vardır, ârifin Mukallib'i vardır.

İnsanlar nefse perdedir, nefis ise ilâhî dergâha perdedir. Şu halde halkı terk eden nefsinden haberdar olur. Nefsini terk eden ise ârif olur. Ârif

cisimden ruha geçmiş, ruhunu da marifetine feda etmiştir. Âlimin işi gücü talep etmektir, âbid ise zevk ve sürûr içindedir. Zahid nefsiyle insanlara bakıp onların husumetleri sebebiyle ıstırap çeker. Ârif ise Mevlâ'sıyla mahlûkata bakar ve herkese şefkat gösterip rahat eder. Arif kalbiyle huzurdan gitmez ve ruhuyla mâsivâyı gözetlemez. Ârifin kalbi her türlü istek ve arzudan uzak olduğundan hoştur. Nitekim onun eli her sebepten uzak ve boştur. Ârifin bir rahatı yok iken her rahatta hissesi vardır, hiçbir nimeti yok iken her nimette payı vardır. Arifin nazarında iki cihanın değeri yoktur.

Çünkü o, kendi sırrında bunları Yaratan'ı (Mükevvin) bulmuştur. Ârifin nefsi dünyasını, ruhu ise âhiretini terk etmiş ve sırrı Mevlâsına yetmiştir. Çünkü Allah'a giden yolun mesafesi dünya ve âhirettir. Onlardan geçen Hak ile huzur bulur. Arifin nazarında hakikat, her zaman var olan bir ezeldir. Allah'tan başkası (mâsivâ) ise, mecaz olup ihmal edilebilecek şeylerdir. Onun için bir olan Allah her şeye bedeldir.

Naklolunmuştur ki: **Bağdad**'ta Şiblî adında bir ârif varmış. Bir gün testi satan bir dükkânın yanından geçerken testici demiş ki: "Bir'den başkası yoktur." Şiblî hemen orda bir sayha atıp: "Bir'den başkası var mıdır?" demiştir. Böylece ârife bir işaret yeterli olmuştur. Arifin azığı, Allah'ın zikridir. Âbidin gıdası ise su ve ekmektir. Ârifin kıblesi vuslat nurudur, aklına güvenerek iflas edenin kıblesi hayaldir. Ârifin kıblesi merhametli olan Allah'tır, gâfilin kıblesi ise altın ve gümüştür.

Nazm

1- Katresin bahrden ammâ cemed olmuş mâsın
Benliğin korsan eger katre değil deryâsın
2- Aşk deryâsına sal kendini havf itme sakın
Geç hevâdan ki yem-i aşka habâb-âsâsın
3- Bahr ile bahrsın emvâc ile mahkûm-ı hevâ
Aşk ile ârif-i Hak ilm ile Mevlânâ'sın
4- Tarabın aşk gamıdır ta'abın nefs ü hevâ
Aşkdır mûnis-i cân gayr ile ber-gavgâsın
5- Gâh dil gâh zebân gâh iyân gâh beyân
Gâhî âyîne gehî tûti-i şekker-hâsın
6- Hod-bîn oldunsa dolar hâne-i dil ceng ü cedel
Bî-hod oldunsa kamu halk ile hem tenhâsın
7- Mahv idüp varlığını aşk ile var ol Hakkı

Aşksız pâdişeh olsan dahi sen lâlâsın

Günümüz Türkçesiyle

1- Deryada damlasın amma, donmuş sudan ibaretsin. Benliği bırakırsan şayet, damla değil, deryasın.

2- Aşk deryasına sal kendini, korkma sakın. Hevesi terk et, aşk denizinde kabarcıklar gibisin.

3- Denizle denizsin amma, dalgalarla hevese mahkûmsun. Aşk ile ârif-i billah olursun, ilim ile Mevlânâ olursun.

4- Sevincin aşkındandır, yorgunluğun hevesten. Canına dost olan aşktır, gayrısıyla kavgalısın.

5- Bazen gönül, bazen dil, bazen açık, bazen açıklıksın. Bazen aynasın, bazen de tatlı dille şeker ezen papağansın.

6- Bencilsen eğer, gönül evinde hep çekişmedesin. Kendinden geçtinse, halk içinde Allah ile berabersin.

7- Hakkı! varlığı yok say, aşk ile var ol. Aşksız pâdişâh olsan dahi, sen kölesin.

Sekizinci Madde

İrfan ehlinin şânının yüceliğini ve irfânının kemâl derecesini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Hak teala kendini bilir, kendinden başka hiçbir varlık (O'nun mahiyetini) bilmez. Şu halde ârifler Hakk'ı yine Hak ile bilmişlerdir. Bu sebeple onlar her şeyde Allah'a sığınıp O'na müracaat etmişlerdir. Ârifin gözü ibretle ve kalbi **[269/b]** tefekkürle ruhu da (Hak ile beraberlikten) lezzet almakla meşguldür.

Arifler mâsivâdan bir şey yitirdiklerine üzülmezler. Çünkü onlar eşyaya yok olup giden hayal nazarıyla bakıp mâsivâyı bilmezler. Arifler esas bilmek istediklerini (maruf) bulmuşlardır, bu sebeple mâsivâya karşı kör ve sağır olmuşlardır. Arifin hakiki sevinci marifetledir, zevk ve huzuru muhabbetledir. Ârifin her gün marifeti artar ve Allah'a olan manevî yakınlığı ziyade olur. Çünkü her an O'nun marifetine yaklaşır.

Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri **Seriyy-i Sakatî** hazretlerine sormuştur ki: "Dün gece nasıl sabahladın?" **Seriyy-i Sakatî** ona şöyle cevap vermiştir: "Allah katında gece ve gündüz diye bir şey yoktur. Yani ârif-i billah olan kişi zamanla mukayyet olmaktan ve hâllerin değişmesiyle değişime

uğramaktan uzaktır. Ancak o, O'nun huzurunda olmakla kendinden geçmiştir ki vakitleri tanzim eden kudret sahibiyle meşguldür.

Arif maruf beraber olunca hayatı değerli olur. Muhabbete mazhar olunca hâli daha güzel olur. Ârifin kalbinin Hakk'a yönelmesi esen rüzgârdan ve çakan şimşekten daha hızlı olur. Ariflerin (herkesin idrak edemeyeceği) acayip ilimleri vardır ki onu ezelî lisan ile ifade edip ebedî ibârelerle tabir ederler. Her toplumun bir cezası (ukûbet) olduğu muhakkaktır. Âriflerin cezası ise Rabbü'l-İzzet'in huzurundan mahrum kalmaktır. Ârifin meşguliyeti, Cenâb-ı Hakk'ın (maruf) dostluk meclisinde bulunmak, mâsivâdan uzak durmak ve onlardan ümidi kesmektir. Ârifin (Allah'tan başkasıyla) alâkası olmaz ve seven sevdiğinden şikâyetçi olmaz.

Abidin davası kalmaz. İnsanların hâli olur, ârifin hâli olmaz. Çünkü âriflerin hâli marifetin nuruyla yok olur, kalmaz. Ârif ne muhtaçtır, ne de müstağnîdir. Çünkü bunlar var olmanın şânındandır. Hâlbuki ârifler kendinden geçmiştir. Arifin alâmeti, iki cihandan geçmek ve nefsinden de vazgeçmektir. Marifetin son noktası şu iki haldir: dehşet ve hayret.

Naklolunmuştur ki: **Bâyezîd-i Bistâmî** (rh.a.) Hazretleri zamanında bir şeyh, mürîdlerinden birini Mekke-i Mükerreme'ye göndermiş ve ona şu tavsiyede bulunmuştur. "Mekke'ye giderken zamanımız evliyâsının sultanı Bâyezîd-i Bistâmî'yi de ziyaret edesin. Selâm ve dualarımızı ona bildiresin. Onun da hayır dualarını ve rızasını alarak Kâbe'ye gidesin." Mürîd, söylendiği gibi Bâyezîd-i Bistâmî Hazretlerini ziyaret edip şeyhinin selâmını ve söylediklerini ona bildirmiştir. Hazret-i Bâyezîd ona hitap edip demiştir ki: "Şeyhin kimdir? Onun sözlerinden birini bize söyle ki kendi sözünden marifetteki makamını anlayalım ve sana bildirelim."

Bunun üzerine mürîd şöyle söylemiştir: "Benim şeyhim der ki; eğer gökyüzü demir, yeryüzü taş olsa. Bir damla yağmur yağmasa ve bir tohum filizlenmese, yeryüzünde bulunan bütün insanlar benim evlâtlarım ve tabilerim olsa, onların rızkını temin hususunda gönlüm aslâ daralmaz, rengim değişmez." O kâmil bu sözü işitince demiştir ki: "Şu halde yakinen bildim ki senin şeyhin ne ârif olabilmiş ve ne de tevhide ermiştir. Belki benlik ve gurura kapılarak gizli şirke düşmüştür." Mürîd bu sözleri işitince mahiyetini tam anlamadığından canı sıkılmış ve (durumunu belli etmemeye çalışarak) yoluna devam etmiştir. Hac dönüşü **Bâyezîd-i Bistâmî** Hazretlerinin sözünü ve bu sözden duyduğu üzüntüyü şeyhine bildirmiştir. Şeyhi bunun üzerine ona demiştir ki: "Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri bizden daha ârif ve kâmil bir zattır. Muhtemelen onun sözlerinde çok ince mânâlar

vardır.” Hemen ona bir mektup yazdırıp demiştir ki: “Ey efendim Bâyezîd, tevekkülümde makamım ve sözüm budur. Bu sözümde eksik ve kusurum ne ise bana bildir, beni irşâd **[270/a]** eyle.” Vakta ki o mektup o kâmile ulaşmıştır. Cevabında o şeyhi şöyle irşâd etmiştir:

“Benim için ne gökyüzü ne de yeryüzü vardır. Benim için ne damla ne de bir habbe vardır. Ne evlâtlarım ne de tabilerim vardır. Ne tedbirim vardır ne hareketim ne de bedenim vardır.” Mektubun sonunda imza yerine “Fânî Ebâ Yezid” diye yazmıştır. Mektup kendisine ulaşınca şeyh irşâd olup mesrûr olmuştur. “Tevhid, izafetlerin düşürülmesidir” sözünün ne demek olduğunu anlamış ve nefsinden fânî olmuştur.

Nazm

1- Vücûdumuz yed-i Mevlâ’da misl-i sâgardır
Şarâbı gâh hayât oldı gâh âzerdir
2- Mutî‘ mü’min olan câna kand zevki virür
O nefse zehr içürür kim kenûd u kâferdir
3- Kulûbı Tanrı dem-â-dem açar dahi bağlar
Bu işlerinden anı bilmeyen aceb hardır
4- Har anlamışdır açup bağlamakla sâhibini
Ki hükm râkibinindir yedinde muztardır
5- Kimin yedinde içer yer cevâbını almış
O bilmiş anı ki hep eyleyen o mih-terdir
6- Aceb budur ki Hudâ’dan dil olmadı âgâh
Ki bast u kabz ile kalbi mukallib ezhardır
7- Çü dildir usbu‘-ı lutfıyla kahrı beyninde
Kimin yedinden imiş dil ne şâha manzardır
8- O lutf u kahr ile mir’ât-ı kalbe nâzırdır
Anın çün âyine geh sâf u geh mükedderdir
9- Çü buldı lutfı teveccühde kahrı gafletde
Dil olsa Hakk ile Hakkı o hoş münevverdir

Günümüz Türkçesiyle

1- Varlığımız Mevlâ’nın kudret elinde kadeh gibidir. İçindeki şarap bazen hayat, bazen ateştir.

2- İman ile itaatkâr olan cana ne zevkler verir. O nefse ki zehir içirir; isyankâr ve kâfirdir.

3- Tanrı kalpleri, an-be-an açar ve bağlar. Bu işlerinde O'nu bilmeyen acep eşek midir?

4- Eşek bile ipini çözüp bağlayan sahibini tanır ki, hüküm binicinindir, onun eline mecburdur.

5- Kimin elinden yiyip içtiğinin cevabını almıştır. O bilir O'nu ki yapıp eyleyen, O en güçlüdür.

6- Garip olan şu ki gönül Allah'tan habersizdir. Oysa O, kabz[20] ve bast[21] ile kalpleri evirip çevirmektedir.

7- Gönül O'nun lütuf ve kahır parmakları arasındadır. Gönül kimin elinde, hangi sultanın nazargâhıdır?

8- O lütufla, kahırla gönül aynasına bakmaktadır. Bu sebeple ayna bazen berrak, bazen bulanıktır.

9- Lütfun teveccühte, kahrın gaflette olduğunu bilse; Hakkı, gönül ne hoş olur, nasıl nurlanır?

Dokuzuncu Madde

İrfan ehlinin marufu ve malûmu olan Hazret-i Hâlık ve Bârî tealanın her türlü noksanlıktan ve selbî sıfatlardan münezzeh olup kemâl ve sübuti sıfatlarla muttasıf olduğunu, kâinâttaki bütün varlıkların ve zerrelerin, bütün yaratılmışların işlerinin insanoğlunun davranışlarının, O'nun kudreti, tesiri ve tedbiriyle meydana geldiğini, işlerin her zaman O'nun murad-ı şerifine uygun olarak meydana gelip nizam ve intizam bulduğunu, her şeyin O'nun izniyle hareket ederek akıp gittiğini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Âlemlerin Rabbi olan Allah birdir ki aslâ O'nun ortağı ve benzeri yoktur. Yeme, içme, uyuma, elbise giyme gibi âdetlerden, eş ve çocuk sahibi olmaktan, doğmak ve doğrulmak gibi hâllerden uzaktır. Göklerde ve yerde değildir. Her türlü mekândan münezzehtir. Sağda, solda, önde, arkada, üstte ve altta değildir. Yönlerle tarif edilip belirlenmekten münezzehtir. Suret ve şekilden, renk ve uzuvdan münezzehtir. Varlığının başlangıcı ve sonu yoktur. Varlığı başkasından değil, kendindendir.

Zat-ı şerifi bir hâl üzere sabittir, değişmez. Korku, üzüntü, hastalık, gibi arızî değişikliklere uğramaktan münezzehtir. Ve bütün noksan sıfatlardan münezzehtir. Hiçbir varlık yok iken O vardı ve O, hiç kimseye muhtaç değildir. Âciz olmaktan uzaktır. Şayet dilese bir anda bütün âlemi yok eder. Yine istese bir anda yaratır. O'na hiçbir iş çetin ve güç gelmez. Bir sivrisineği yaratmakla yeryüzünü ve gökleri yaratmak O'nun için birdir. Hiç

kimse O'na hükmedemez, O herkese ve her şeye hükmeder. Hiçbir şeyi yapmak O'na vacip değildir ve O'na hiç kimseden fayda veya zarar görmez. Bütün kâfirler mü'min olsalar ve bütün fâsıklar itaat eder hâle gelseler, Allah'a ibadet ve itaate gayret edip ihtimam gösterseler, bunların O'na hiçbir faydası olmaz. Bütün insanlar fâsık ve kâfir olsalar, bundan Allah'a zarar gelmez. Ve bunlar selbî sıfatlardandır ki O'nun pak zatı bu sıfatlardan münezzeh ve berîdir. **[270/b]**

O pak zatın sübuti sıfatları sekizdir: Bunlardan biri **hayat**, diğeri **ilim**dir. Hak teala diridir ve her şeyi bilicidir. Her nesneyi bilir; göklerde ve yeryüzünde olanları ve herkesten gizli ya da açık olanları bilir. Ağaçlardaki yaprakların sayısını, hubûbâtın taneleri adedini, çiçekleri ve hatta kum tanelerinin sayısını, denizlerdeki kabarcıkların miktarını bilir. Onun bilmediği bir nesne aslâ yoktur. O, ufak tefek parçaları (cüz'iyyat) ve bütünü (külliyat), geçmişlerin ve geleceğin tamamını bilir. İnsanın gönlüne gelen düşünceleri, lisanıyla söylediği sözleri, içini ve dışını bütün hâlleriyle bilir. Hazırda olanı ve gaipte bulunanı bilir. Zaten gâibi ancak Allah bilir. Allah teala bildirmedikçe, hiç kimse gâibi bilemez. O unutma, yanılma ve gafletten uzaktır. O'nun hayatı ve ilmi ezelî ve ebedîdir, kadîmdir, sonradan olma (hâdis) ve fânî değildir.

Sübutî sıfatlardan biri de **semi**' (işitme)'dir ki, Hak teala gizli ve açık her şeyi işitir. Bir kimsenin kulağına gizlice bir şey fısıldasalar da o kişi işitmese bile, Allah onu işitir. Allah'ın işitme sıfatı ezelî ve ebedîdir, sonradan olma (hâdis) ve fânî değildir.

Sübutî sıfatlardan biri de **basar**dır. Allah her şeyi görür. Karanlık gecede siyah bir karıncanın siyah bir taş üzerinde yürüdüğünü görür ve ayağının hışırtısını işitir. Fakat O'nun işitmesi bizim gibi kulakla, görmesi de gözle değildir. O gözden ve kulaktan münezzehtir. Görmesi de ezelî ve ebedî olup sonradan olma (hâdis) ve fânî değildir.

Sübutî sıfatlardan biri de irâdedir. Hak teala hakiki irâde sahibi (mürîd)dir, dilediğini yapar. O'nun olmasını istemediği bir şey meydana gelmez. Ve O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Hiç kimse O'na zorla bir iş işletmeye muktedir değildir. Kâinâttaki hayır ve şerrin hepsi O'nun istemesi ile olur.

O, mü'minlerin kendisine îman etmesini, itaat edenlerin itaatini murad etmiştir. Eğer murad etmeseydi bir kimse mü'min ve itaatkâr olmazdı. O kâfirlerin küfrünü ve günahkârların (fâsık) fıskını murad etmiştir. Eğer O dilemeseydi bir kimse kâfir ve fâsık olamazdı. O istemedikçe bir sivrisinek dahi kanadını hareket ettiremez. Aslında yaptığımız her işi, O'nun

dilemesiyle işleriz. Allah'ın olmasını murad etmediği şey vücuda gelmez. Çünkü O'nun dilemediği şeyin olması âcizlik alâmetidir. Eğer O dileseydi bütün insanları mü'min ve itaatkâr kılardı. Ve eğer isteseydi yine bütün insanlar kâfir ve isyankâr olurdu.

Eğer "Allah neden bütün insanların mü'min olmalarını istemeyip insanların çoğunun kâfir olmasını istemiştir?" diye sorarsan, cevabı şöyledir: İşlediği işlerden dolayı Allah'a sual olunmaz, fakat O herkese yapıp işlediğini sorar. Çünkü Allah dilediğini işlemekte serbesttir.

Beyt

Kesmiş atmışdır anı etme cedel
Tîğ-i lâ yüs'elü ammâ yef'al

Günümüz Türkçesiyle

Kesip attığına boş yere direnme; yaptığından sorulmayan kılıcın.[22]

Allah'ın murad edip işlediği nesneler içinde nice hikmetler ve faydalar vardır ki insanoğlunun aklı bunları anlamaya yetmez. Kâfirleri yaratıp onların küfrünü murad etmesinde, yılan, karınca, akrep ve benzeri her türlü kötü (görünen işleri) yaratmasında bizim idrak edemeyeceğimiz sayısız faydalar vardır ve bizim bunları bilmemiz gerekmez. Bize lâzım olan, Mevlâ'nın bütün fiillerinde bir hikmet olduğunu bilmektir. Allah'ın irâdesi ezelî ve ebedî olup sonradan olma (hâdis) ve fânî değildir.

Sübutî sıfatlarından biri de **Kudret**tir. Allah kadirdir, (varlığı) mümkün olan her şeyi O yaratır. İsterse ölüyü diriltmeye, ağacı ve taşı konuşturup yürütmeye kadirdir. Gökleri ve yeryüzünü yok edip tekrar yaratmaya gücü yeter. Yine isterse binlerce semâlar ve yeryüzü yaratır. İsterse bütün dağları altın ve gümüşe çevirmeye gücü yeter. Dilerse ırmakları yukarı **[271/a]** akıtmaya, akan suları altın ve gümüşe çevirmeye kadirdir. Dilediği kulunu bir anda doğudan batıya, batıdan doğuya götürmeye, yeryüzünden yedinci kat semâlara çıkarıp tekrar geri getirmeye gücü yeter. O'nun kudreti ezelî ve ebedî olup sonradan olma (hâdis) ve fânî değildir.

Sübutî sıfatlardan biri de **kelâm**dır. Hak teala konuşucudur (mütekellim). Ancak O'nun sözü bizim gibi dil ile değildir. Bazı kullarına vasıtasız söyler; Mûsâ (a.s.)'a Tûr dağında, Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v.)'e Mîrâc gecesinde ve diğerlerine başka vasıtalarla söylediği gibi. Bazı kullarına Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla hitap etmiştir. Peygamberlerinin ekserisine bu

şekilde hitap etmiştir. Kur'ân-ı Kerim Allah'ın sözüdür; ezelî ve ebedîdir, mahlûk ve fânî değildir.

Sübutî sıfatların sekizincisi **tekvin**dir. Tekvin olmayan şeyi yaratmaktır. Hak teala Hâlik'tır ki âlemi bütün cüzleriyle yaratan O'dur. O'dan başka yaratıcı yoktur. Bütün canlı varlıkların hareket ve sükûnetlerini, bütün insanların davranışlarını, hâllerini, isyan ve itaatlerini, iman ve küfürlerini, hayır ve şerlerini yaratan O'dur. Bir insanın elinin kımıldamasını, dilinin söylemesini, gözünün açılıp kapanmasını yaratan O'dur. Nitekim Hak teala âyet-i kerimede: **"Sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı"** (Saffât, 37/96) buyurmuş ve varlıkların özlerini (âyân) ve fiillerini kendisinin yarattığını duyurmuştur. Allah bize cüz'î irâde, seçme hürriyeti verip yaptığımız işlerin faili kılmıştır. İşte o seçme hürriyeti yaptıklarımıza basit birer sebep olmuştur. Böylece herkes yaptığı davranışın mükâfât veya cezasını iki âlemde görür olmuştur. Nitekim haberde: *"Ameller niyetlere göredir ve herkes için niyet ettiği şeyin karşılığı vardır"* gelmiştir.

Bizi ve davranışlarımızı, bütün canlıları ve onlardan sâdır olanları, gökleri ve gökyüzünde olanları, yerleri ve yeryüzünde bulunanları yaratan O'dur. Bunların hepsinin rızkını veren, hastalığı ve şifâsını veren, dirilten ve öldüren O'dur.

Ateşe temas ettiğinde elin ısı almasını ve yanmasını yaratan O'dur. Kar ile temas ettiğinde elin soğuk olmasını ve üşümesini yaratan O'dur.

O kadirdir ki, bir kimseyi ateşe atsalar da, ateş onu yakmasın. Nitekim Nemrud'un ateşinde dostu İbrahim'i yakmamıştır. Yine O kadirdir ki, kar içinde kalan bir kulunu soğuktan dondurmaz, belki yakar. Fakat Allah'ın âdeti öyle cereyan eder ki ateş dokununca yakmayı, kar dokununca üşümeyi yaratır. Yanmayı yaratan ateş olmadığı gibi, üşümeyi yaratan da kar değildir. Her ikisini de yaratan Allah'tır.

Tokluğu yaratan da Hak tealadır. Şayet Allah tokluğu yaratmamış olsaydı, insanlar bir yemekte rıtıl[23] yeseler yine de doymazlardı. Acıkmak ve diğer hususlar da bunun gibidir. Ve bunların hepsinde Cenâb-ı Hak'tan başka (hakiki mânâda) müessir yoktur. Bütün eşya bizzat O'nun mahlûkudur.

Hak tealanın sekiz sübuti sıfatı ki bunlar; **hayat, ilim, semî', basar, irâde, kudret, kelâm** ve **tekvin**dir. Bu sıfatların hepsi ezelîdir, kadîmdir ve O'nun zat-ı şerifiyle kaimdir. Bu sıfatlar yok olmaktan ve değişmekten uzaktır.

Her kim Hak tealayı selbî sıfatlardan uzak ve sübuti sıfatlarla muttasıf olarak tanırsa, hakikaten o, ârif-i billah olur. Aksi takdirde şeytandan gelen

vesvese ve hayalleri, Hakk'ın tecellîleri sanıp dalalette kalır.

İrfanın hakikatini bir ârif şiirinde şöyle açıklamıştır:

Nazm

1- Ey bihin nüsha-i mecmû'a-i zât
Nakş-ı zîbende-i mir'ât-ı sıfât **[271/b]**
2- Eyle bu bendimi âvîze-i gûş
Kimseye olma sakın fazl-fürûş
3- İtme halka satacak ilme heves
Kılma bî-hûdeye tazyî'-i nefes
4- Öyle bir ilme çalış kim mutlak
Anı bir sen bilesin bir dahi Hak
5- Hikmet-i felsefeden eyle hazer
Evliyâ nüshasına eyle nazar
6- Nefes-i pâk-i azîzân-ı tarîk
İder insânı karîn-i tahkîk
7- Mürşid-i kâmil olınca nâ-yâb
Sana mürşid yitişür şimdi kitâb
8- Ârif ol zâhid-i huşk olma sakın
Himmet it tâ olasın ehl-i yakîn
9- Sa'y idüp ârifi bi'llâh ola gör
Nâ'il-i ma'rifetu'llâh ola gör
10- Olma şek mezlakasında güm-râh
Ulemâdır ulemâ-yı bi'llâh
11- Çün "in aref" didi Hallâk-ı Vedûd
Ma'rifetdir dü cihândan maksûd
12- Ma'rifet zînetidir insânın
Pest olur mertebesi nâdânın
13- Ma'rifet devlet-i rûhânîdir
Ma'rifet hil'at-i Rabbânîdir
14- Câhilin ma'rifeti redde sebeb
Behre-yâb olmadığındandır hep
15- Olmaz âlûde-i çirk-i hızlân
Câme-i ilm-i libâs-ı irfân
16- Hak getürmüş seni kendin bilesin
Tâ ana cân ile kullık kılasın
17- Zikr ü fikrin heman Allâh olsun

Meşhedin ol ulu dergâh olsun
18- Dûzah u cennetine itme nazar
Sâhibin iste bul ey nûr-ı basar
19- Ol senin olıcak ey rûh-ı revân
Hep senin olmuş olur iki cihân
20- Ara bul kendini bil kimsin sen
Tâ sana ola dü âlem rûşen
21- Kıl tekâpû-yı bilâd-ı etvâr
Kendini bilmeyicek itme karâr
22- Bilmeyen kendüyi nâ-bînâdır
Gâv u hardan da bile ednâdır
23- Olmayan vâsıl-ı nûr-ı irfân
Yine zulmetde kalur ser-gerdân
24- Anla sen n'oldığın ey dürr-i Aden
Uğramaz dâ'irene havf u hazen
25- Anla kim ma'nî-i tevhîd budur
Vâsıl ol devlet-i câvîd budur
26- Mâye-i cân dil-i âgâh budur
Gâyet-i ma'rifetu'llâh budur
27- Çeke gör çeşmine kühl-i irfân
Olmaya tâ sana mahşer zindân
28- Nûr-ı dîdem hele müşkil ma'nâ
İki âlemde de olmak a'mâ
29- Oldur a'mâ ki değil ehl-i şuhûd
Ola ebvâb-ı hakâyık mesdûd
30- Hazret-i fahr-ı rüsül kıldı du'â
Kim hakâyık ola mekşûf ana
31- Cümle-i nüsha-i merdân-ı Hudâ
Virür âyîne-i idrâke cilâ
32- Tâlib-i Hakk'a olur râh-nümâ
Nüsha-i Mesnevî-i Mevlânâ
33- Himmet it anlamaya[24] güftârın
Hırz-ı cân eyleye gör esrârın
34- Dahi çokdur nusah-ı ehlu'llâh
Abdi Allâh'dan eyler âgâh **[272/a]**
35- Remzi, îmâları rûhânîdir
Cümlesi bâtın-ı Kur'ânîdir

36- Zâhir ahkâm-ı şeri‘atdır hep
Bâtın esrâr-ı hakîkatdır hep
37- Zevki irfân iledir insânın
Farkı yok câhil ile hayvânın
38- Ârif-i Hakk’ın olur kalbi selîm
Gönli mir’ât-ı nazargâh-ı alîm
39- Ârifin gönli dahi a‘lem olur
Ma‘rifet nûrı ile mahrem olur
40- Ârif ü âbid olan merd-i güzîn
Oldı gencîne-i Yezdân’a emîn
41- Cânda kim ilm-i Hudâ kılsa zuhûr
Gözde ol nûr olur u dilde sürûr
42- Gördiğin cümle o nûr ile görür
Âlem içre o sürûr ile yürür
43- Mazhar-ı ma‘rifetu’llâh ola gör
Pertev-i mihr-i Hak ile dola gör
44- Yâ İlâhî beni pür-nûr eyle
Dem-be-dem üns ile mesrûr eyle
45- Gönlümi hazretine hâzır kıl
Gözimi nûrın ile nâzır kıl

Günümüz Türkçesiyle

1- Ey ilâhî sıfatları kendinde toplayan örnek! O sıfatların nakışlı aynası!

2- Sözümü kulağına küpe eyle. Kimseye fazîlet satma sakın.

3- Halka satacağın ilme heves etme. Vakit öldürme, boşuna nefes tüketme.

4- Bir ilme çalış ki mutlak doğru olsun. Onu bir Hak bilsin, bir de sen bilesin.

5- Felsefe hikmetinden hazer eyle. Evliyânın sözlerine nazar eyle.

6- Nefsi pak olan azîz insanların yolu. İnsanı Hakk’a yaklaştırır muhakkak.

7- Mürşid-i kâmil yoksa eğer devrinde. Mürşid olarak sana, Kitap yeter o günde.

8- Ârif ol, Hakk’ı bil, ham sofu olma sakın. İrfana gayret et ki yakîn ehli olasın.

9- Çalış da, Allah’ı hakkıyla bilen oluver. Marifetullah bilgisine sen de nail oluver.

10- Dikkat et; uçuruma kaymasın ayak. Âlimlerdir, Allah'ı bilenler ancak. [25]

11- Eğer ârifsen dedi: Vedûd olan Allah. İki cihanda marifettir sana lâzım olan.

12- Marifet eskimeyen zinetidir insanın. Gayet aşağıdadır derecesi, akılsızların.

13- Marifet, sanki rûhânî bir devlettir. Marifet, Rabb'in giydirdiği hil'attir. [26]

14- Cahilin marifeti reddetmesine sebep. O vadideki nasipsizliğindendir hep.

15- Ne kir bulaşır, ne de çirkef lekesi. Çünkü âlimin cübbesi irfân elbisesidir.

16- Hak getirmiş seni kendine, bunu bilesin. Canla başla şimdi, O'na kulluk edesin.

17- Zikrin fikrin hemen Allah olsun. Baktığın her yer, ol ulu dergâh olsun.

18- Cenneti, cehennemi isteme sakın. Ey gözümün nuru! Bunların sahibini iste, sahibini bul.

19- O senin olunca, ey salınan can! Hep senin oldu demektir, iki cihan.

20- Ara bul kendini; bil, sen kimsin? Bil ki, âlemler sana apaçık görünsün.

21- Haydi davranışlar yurduna çık. Kendini bilmedikçe durma, önün açık.

22- Kendini bilmeyen sanki kör gibidir. Mertebesi öküz ve eşekten de aşağıdır.

23- İrfan nuruna ermeyen nasipsiz kişi. Karanlıklar içindedir, serkeşliktir işi.

24- Aden incisi! Kim olduğunu bilmelisin. Bilirsen semtine uğramaz, korku ve hüzün.

25- Anla ki tevhidin gerçek mânâsı budur. O'na ermelisin, ebedî talih işte budur.

26- Uyanık gönüllerin can mayası budur. Allah'ı tanımanın son noktası budur.

27- Kim ki gözüne irfân sürmesi sürecek. Mahşer günü zindanda kalmayacak.

28- Gözümün nuru! Ne müşkildir şu mânâ. Hakikate kör olmak; iki âlemde âmâ!

29- Âmâ; müşâhade ehli olmayandır. Ki ona, hakikat kapıları kapalıdır.

30- Kâinâtın efendisi de öyle dua etti. Hakikat kapıları birer birer, kendine açıla.

31- Hak yolun yolcusu, erenlerin sözleri. İdrak aynasını temizler; giderir kirleri.

32- Hakk'ı arayana rehber olur. Mesnevî'nin sözleriyle Mevlânâ.

33- Gayret et, anlayasın sözlerini. Canını koru, göresin esrarını.

34- Evliyânın sözleri dahi çoktur. Kulu, Allah uğrunda uyanık eyler.

35- Îmâları, remizleri hep rûhânîdir. Hepsi Kitab'ın özüdür; Kur'ânîdir.

36- Dışı, dinin hükümlerinden ibaret. İçi hakikatin sırrı; baştan başa ibret.

37- Zevki irfân iledir, insanın. Hiçbir farkı yok, cahille hayvanın.

38- Hakk'ı bilenin kalbi temizdir. Çünkü gönlü, Alîm'in[27] nazargâhıdır.

39- Ârifin gönlü her şeyi bilir. Marifet nuruyla mahremdir.

40- Ârif ve âbid olan güzîde insan. Allah'ın hazinelerinin bekçisi olur.

41- Canda Mevlâ ilmi doğsa ne olur? Gözlerde nur, gönülde sürûr olur.

42- Gördüğünü, hep o nûr ile görür. Âlem içinde hep, o sevinçle yürür.

43- Marifetullaha mazhar oluver. Hakikat güneşinin nuruyla doluver.

44- Ya Rab! Beni bir nûr eyle. Anbean, ünsiyetle mesrûr eyle.

45- Gönlümü huzuruna hazır kıl. Gözümü nurunla baktır.

---

[1]. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I/397, H. No: 1069.

[2]. Buhârî, İ'tisâm, 5; Müslim, Fezâil, 127

[3]. Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, III/142, H. No: 5881, 5893.

[4]. Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, II, 520

[5]. Buhârî, Deavât, 10; Müslim, Salâti'l-Misâfirin, 181.

[6]. Buhari, İsti'zan 1, Enbiya 1; Müslim, Cennet, 28.

[7]. *Mârifetnâme'*de geçen şekliyle bu rivayetin metnini bulamadık; lâkin yakın mânâdaki metinler için bkz. Ebû Ya'lâ, *Müsned,* IV/475, H. No: 2608; Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*, I/53, H. No:38; *Mu'cemü'l-kebîr*, XX/143, H. No: 292.

[8]. Ehad: Arapça, "Bir"i ifade eder. Sıfat ve isimlerinin çok olmasına karşılık Allah'ın zatındaki birlik bu kelime ile ifade edilir. CEBECİOĞLU Ethem, Prof. Dr. Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü.

[9]. Samed: Arapça, her şeyin kendisine muhtaç olduğu, kendisinin de hiçbir şeye muhtaç olmadığını belirten bir kelime. CEBECİOĞLU Ethem, Prof. Dr. Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü.

[10]. Burada ibârenin doğru şekli "ma'rifet-i nefs" şeklinde olması gerekirken, "nefs" kelimesi yazma nüshada bulunmamaktadır.

[11]. Matbu metinde “kendini” şeklindedir.

[12]. Hüsn: Güzellik, hoşluk

[13]. Basiret ehli: Kalp gözü açık olanlar, firâset sahipleri.

[14]. Mele-i a’lâ; Topluluk, bir toplumun seçkin kişileri, huy, ahlâk, meşveret vs. gibi anlamları içeren Arapça bir sözcük. Mele-i a’lâ, soyut akıllar ve küllî nefislerdir. (Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Anka Yayınları, İstanbul 2005, s. 424.

[15]. Bu mısra tıpkıbasım nüshasında şöyledir: “Fe henî’en li-men arafeke ilâhî”

[16]. Matbu metinde “sen” şeklindedir.

[17]. Halvet der-encümen: Farsça, toplum içinde yalnızlık mânâsına gelir. Nakşi ıstılahında ise, toplulukta Allah ile yalnız kalabilme mânâsını ifade eder. “Ticaret ve alışverişin kendilerini Allah’ı hatırlamaktan alıkoymadığı kişiler” (Nûr suresi, 24/37) esprisi bu prensiple terimlendirilmiştir. Cebecioğlu Prof. Dr. Ethem *a. g. e.*

[18]. Vedûd: Çok şefkatli, kendisine çok sevgi beslenen; Allah tealanın sıfatı.

[19]. Muvahhid: Allah’ın birliğine inanan. Tevhid eden. Birleştirici olan.

[20]. Kabz: Allah’la olan tutukluk. Kul bast hâlinde iken edebe aykırı davranınca, gönlü kabza mâruz bırakılıp hesaba çekilir. (ULUDAĞ Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.)

[21]. Bast: Tutukluk hâlinin zıddı olan zihnî açıklık. Kalbî niyâz ve yalvarma hâli. (ULUDAĞ Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.)

[22]. Bkz. **«O, yaptığından sorulmaz, ama onlar sorulurlar.»** (Enbiyâ, 21/23) Bu beyit Hâkânî’nin Hilye’sine aittir.

[23]. Rıtıl: Okkanın üçte birine denk olup, bir kilogram civarında bir tartı birimidir.

[24]. Metinde “anlama” şeklinde.

[25]. Bkz: Fâtır, 35/28.

[26]. Hil’at: Sultanın giydirdiği değerli, ağır kaftan.

[27]. Alîm: Her şeyi hakkıyla bilen Allah teala.

6- Ondan her an hüsn ile lezzet alan aşktır. Basîret ehli aşkta göz nuru bulmuşlar.

Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v) hadis-i şeriflerinde buyurmuştur ki: *“Hakk’ın cezbelerinden bir cezbe, bütün insanların ve cinlerin (sekaleyn) amellerinden ağır gelir.”* Ve buyurmuştur ki: *“Sizin Allah’ı en iyi bileniniz benim.”* Hiç şüphesiz marifet, kalbin fiillerindendir. Ve buyurmuştur ki:

“Eğer siz Allah’ı hakkıyla bilerek marifetin hakikatine erişseydiniz, dualarınızla dağlar yerle bir olurdu.” Ve buyurmuştur ki: *“Sizin Rabbini en iyi bileniniz, nefsini bilendir.”* Ve o, duasında şöyle yalvarmıştır: “(*Allah’ım!) noksan sıfatlardan seni tenzih ederiz. Biz seni hakkıyla tanıyamadık!*” Ve buyurmuştur ki: *“Allah’ım! Her zaman diri ve kaim olan! Gökleri ve yeryüzünü (eşsiz sanat harikaları hâlinde) yaratan! Her şeyin mâliki, celâl ve ikram sahibi! Senden izzetinle kalplerimizi ihyâ etmeni, marifet nurunla gözlerimizi nurlandırmanı istiyoruz. Ey aşikâre bilinen!”* Ve buyurmuştur ki: “*Allah’ım kalbimi nurlandır, gözümü nurlandır, kulağımı nurlandır. Sağımdan, solumdan, önümden, ardımdan, üstümden, altımdan nûr ihsan eyle. Saçımı ve cildimi nurlandır. Etimi, kanımı nurlandır ve beni (baştan başa) nurlu eyle*.”

10- Dikkat et; uçuruma kaymasın ayak. Âlimlerdir, Allah’ı bilenler ancak.

Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v) hadis-i şeriflerinde buyurmuştur ki: *“Hakk’ın cezbelerinden bir cezbe, bütün insanların ve cinlerin (sekaleyn) amellerinden ağır gelir.”* Ve buyurmuştur ki: *“Sizin Allah’ı en iyi bileniniz benim.”* Hiç şüphesiz marifet, kalbin fiillerindendir. Ve buyurmuştur ki: *“Eğer siz Allah’ı hakkıyla bilerek marifetin hakikatine erişseydiniz, dualarınızla dağlar yerle bir olurdu.”* Ve buyurmuştur ki: *“Sizin Rabbini en iyi bileniniz, nefsini bilendir.”* Ve o, duasında şöyle yalvarmıştır: “(*Allah’ım!) noksan sıfatlardan seni tenzih ederiz. Biz seni hakkıyla tanıyamadık!*” Ve buyurmuştur ki: *“Allah’ım! Her zaman diri ve kaim olan! Gökleri ve yeryüzünü (eşsiz sanat harikaları hâlinde) yaratan! Her şeyin mâliki, celâl ve ikram sahibi! Senden izzetinle kalplerimizi ihyâ etmeni, marifet nurunla gözlerimizi nurlandırmanı istiyoruz. Ey aşikâre bilinen!”* Ve buyurmuştur ki: “*Allah’ım kalbimi nurlandır, gözümü nurlandır, kulağımı nurlandır. Sağımdan, solumdan, önümden, ardımdan, üstümden, altımdan nûr ihsan eyle. Saçımı ve cildimi nurlandır. Etimi, kanımı nurlandır ve beni (baştan başa) nurlu eyle*.”

7- Hakkı! Muvahhid bütün yaratılmışları sever. O vahdet ehli şefkatlidir, mesud ve bahtiyardır.

Kılca yokdur kudretin kat‘ itme ol sözden resen

1- Senden gelir gönüllere anbean medet. Fazlından isterim imdat; ey fazîletli ehad.

3- Aşk şarabını içen mest olur, kendinden geçer. Ne güzel can tatlılığı, Vedûd’un şarabı ne hoş.

3- Mest kendin arar sorar halka

7- Hakkı, ebedî lezzeti Hakk'ın lütfuyla buldu. Canına toplum içinde halvet nasip oldu.

6- Garip olan şu ki gönül Allah'tan habersizdir. Oysa O, kabz ve bast ile kalpleri evirip çevirmektedir.

33- Himmet it anlamaya güftârın

38- Hakk'ı bilenin kalbi temizdir. Çünkü gönlü, Alîm'in nazargâhıdır.

Onun bedeni dünyada, kalbi ukbadadır. Günbegün mânen ilerleyip terakki eder. Ta ki dünyadan kaçıp yüz çevirir; insanlar onu kınamaya başlar. Mele-i a'lâya yükselir, şevki kemâle erer ve ölümü arzu eder. Vadesi dolunca Rahmân'ın görevlendirdiği elçi (Azrâil aleyhisselam) ona güller, reyhanlar ve müjdelerle gelir. Gönül hoşluğu ile beşaretle ve Allah'la beraberlikten doğan huzurla (ünsiyet) bu kokuşmuş dünyadan geçip O Hazret'in huzuruna, yakınlığına göçer.

9- Çiçekteki şebnem feyzinle oldu, hoşça gelişti. Canın gülistânı Hakkı, miskinindir, ey Samed.

Bazı müteşâbih hadislerinde buyurmuştur ki: *"Allah, Adem'i kendi suretinde yarattı."* Ve buyurmuştur ki: "Rabb'imi güzel bir genç suretinde gördüm. Rabb'imi en güzel suretinde gördüm. Elini omuzlarıma koydu. Soğukluğu göğsümde hissettim. (Ve bunun ardından) yerde ve göklerde olan ne varsa, hepsini bildim."

Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v) hadis-i şeriflerinde buyurmuştur ki: *"Hakk'ın cezbelerinden bir cezbe, bütün insanların ve cinlerin (sekaleyn) amellerinden ağır gelir."* Ve buyurmuştur ki: *"Sizin Allah'ı en iyi bileniniz benim."* Hiç şüphesiz marifet, kalbin fiillerindendir. Ve buyurmuştur ki: *"Eğer siz Allah'ı hakkıyla bilerek marifetin hakikatine erişseydiniz, dualarınızla dağlar yerle bir olurdu."* Ve buyurmuştur ki: *"Sizin Rabbini en iyi bileniniz, nefsini bilendir."* Ve o, duasında şöyle yalvarmıştır: "(*Allah'ım!) noksan sıfatlardan seni tenzih ederiz. Biz seni hakkıyla tanıyamadık!*" Ve buyurmuştur ki: *"Allah'ım! Her zaman diri ve kaim olan! Gökleri ve yeryüzünü (eşsiz sanat harikaları hâlinde) yaratan! Her şeyin mâliki, celâl ve ikram sahibi! Senden izzetinle kalplerimizi ihyâ etmeni, marifet nurunla gözlerimizi nurlandırmanı istiyoruz. Ey aşikâre bilinen!"* Ve buyurmuştur ki: "*Allah'ım kalbimi nurlandır, gözümü nurlandır, kulağımı nurlandır. Sağımdan, solumdan, önümden, ardımdan, üstümden, altımdan nûr ihsan eyle. Saçımı ve cildimi nurlandır. Etimi, kanımı nurlandır ve beni (baştan başa) nurlu eyle*."

13- Marifet, sanki rûhânî bir devlettir. Marifet, Rabb'in giydirdiği hil'attir.

Bazı müteşâbih hadislerinde buyurmuştur ki: *"Allah, Adem'i kendi suretinde yarattı."* Ve buyurmuştur ki: "Rabb'imi güzel bir genç suretinde gördüm. Rabb'imi en güzel suretinde gördüm. Elini omuzlarıma koydu. Soğukluğu göğsümde hissettim. (Ve bunun ardından) yerde ve göklerde olan ne varsa, hepsini bildim."

Kesip attığına boş yere direnme; yaptığından sorulmayan kılıcın.

. Bu mısra tıpkıbasım nüshasında şöyledir: "Fe henî'en li-men arafeke ilâhî"

. Mele-i a'lâ; Topluluk, bir toplumun seçkin kişileri, huy, ahlâk, meşveret vs. gibi anlamları içeren Arapça bir sözcük. Mele-i a'lâ, soyut akıllar ve küllî nefislerdir. (Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Anka Yayınları, İstanbul 2005, s. 424.

. Basiret ehli: Kalp gözü açık olanlar, firâset sahipleri.

. Hüsn: Güzellik, hoşluk

. Halvet der-encümen: Farsça, toplum içinde yalnızlık mânâsına gelir. Nakşi ıstılahında ise, toplulukta Allah ile yalnız kalabilme mânâsını ifade eder. "Ticaret ve alışverişin kendilerini Allah'ı hatırlamaktan alıkoymadığı kişiler" (Nûr suresi, 24/37) esprisi bu prensiple terimlendirilmiştir. Cebecioğlu Prof. Dr. Ethem *a. g. e.*

. Matbu metinde "sen" şeklindedir.

. Matbu metinde "kendini" şeklindedir.

. Burada ibârenin doğru şekli "ma'rifet-i nefs" şeklinde olması gerekirken, "nefs" kelimesi yazma nüshada bulunmamaktadır.

. Samed: Arapça, her şeyin kendisine muhtaç olduğu, kendisinin de hiçbir şeye muhtaç olmadığını belirten bir kelime. CEBECİOĞLU Ethem, Prof. Dr. Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü.

. Ehad: Arapça, "Bir"i ifade eder. Sıfat ve isimlerinin çok olmasına karşılık Allah'ın zatındaki birlik bu kelime ile ifade edilir. CEBECİOĞLU Ethem, Prof. Dr. Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü.

. Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, II, 520

. Müttakî el-Hindî*, Kenzü'l-ummâl*, III/142, H. No: 5881, 5893.

. Buhârî, İ'tisâm, 5; Müslim, Fezâil, 127

. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I/397, H. No: 1069.

6- Ondan her an hüsn ile lezzet alan aşktır. Basîret ehli aşkta göz nuru bulmuşlar.

. *Mârifetnâme'*de geçen şekliyle bu rivayetin metnini bulamadık; lâkin yakın mânâdaki metinler için bkz. Ebû Ya'lâ, *Müsned,* IV/475, H. No:

2608; Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*, I/53, H. No:38; *Mu'cemü'l-kebîr*, XX/143, H. No: 292.

. Buhari, İsti'zan 1, Enbiya 1; Müslim, Cennet, 28.

. Buhârî, Deavât, 10; Müslim, Salâti'l-Misâfirin, 181.

Nefsini bilmeyen, Rabb'ini tanımaktan gâfildir. Nefsini bile bilmeyen, acaba Rabb'ini nasıl bulur? Nefsini bilen ise, bu fânî dünya ile nasıl ünsiyet kurabilir? Akıllı kişi, kederli ve üzüntülüdür ve her ârif mutlu ve huzurludur. Her seven mutlaka sevilir. Şu halde kendi nefsini bilmeyen başkasını nasıl bilebilir? Böyle olunca Allah'ı bilmeye nasıl muktedir olur? İnsana nefsini bilmesi yeterlidir. Çünkü bu, kişiyi marifetullaha götürür. Dünyayı bilen ondan zahid olur, insanları tanıyan onlardan uzak durup yalnızlığı tercih eder. Nefsini tanıyan uzlete çekilir. Ve Rabb'ini bilen O'nu tevhid eder. Nefsini bilen, insanlara karşı mütevâzı olur. Çünkü o, daima Hak ile hazır olduğu bilinciyle huşu içinde bulunur.

3- Fe henî'en li-ârifi bi kemâlin

. Hil'at: Sultanın giydirdiği değerli, ağır kaftan.

. Bkz: Fâtır, 35/28.

. Metinde "anlama" şeklinde.

. Rıtıl: Okkanın üçte birine denk olup, bir kilogram civarında bir tartı birimidir.

. Alîm: Her şeyi hakkıyla bilen Allah teala.

. Vedûd: Çok şefkatli, kendisine çok sevgi beslenen; Allah tealanın sıfatı.

. Bkz. **«O, yaptığından sorulmaz, ama onlar sorulurlar.»** (Enbiyâ, 21/23) Bu beyit Hâkânî'nin Hilye'sine aittir.

. Bast: Tutukluk hâlinin zıddı olan zihnî açıklık. Kalbî niyâz ve yalvarma hâli. (ULUDAĞ Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.)

. Kabz: Allah'la olan tutukluk. Kul bast hâlinde iken edebe aykırı davranınca, gönlü kabza mâruz bırakılıp hesaba çekilir. (ULUDAĞ Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.)

. Muvahhid: Allah'ın birliğine inanan. Tevhid eden. Birleştirici olan.

Tokluğu yaratan da Hak tealadır. Şayet Allah tokluğu yaratmamış olsaydı, insanlar bir yemekte rıtıl yeseler yine de doymazlardı. Acıkmak ve diğer hususlar da bunun gibidir. Ve bunların hepsinde Cenâb-ı Hak'tan başka (hakiki mânâda) müessir yoktur. Bütün eşya bizzat O'nun mahlûkudur.

6- Garip olan şu ki gönül Allah'tan habersizdir. Oysa O, kabz ve bast ile kalpleri evirip çevirmektedir.

Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v) hadis-i şeriflerinde buyurmuştur ki: *"Hakk'ın cezbelerinden bir cezbe, bütün insanların ve cinlerin (sekaleyn) amellerinden ağır gelir."* Ve buyurmuştur ki: *"Sizin Allah'ı en iyi bileniniz benim."* Hiç şüphesiz marifet, kalbin fiillerindendir. Ve buyurmuştur ki: *"Eğer siz Allah'ı hakkıyla bilerek marifetin hakikatine erişseydiniz, dualarınızla dağlar yerle bir olurdu."* Ve buyurmuştur ki: *"Sizin Rabbini en iyi bileniniz, nefsini bilendir."* Ve o, duasında şöyle yalvarmıştır: "(*Allah'ım!) noksan sıfatlardan seni tenzih ederiz. Biz seni hakkıyla tanıyamadık!*" Ve buyurmuştur ki: *"Allah'ım! Her zaman diri ve kaim olan! Gökleri ve yeryüzünü (eşsiz sanat harikaları hâlinde) yaratan! Her şeyin mâliki, celâl ve ikram sahibi! Senden izzetinle kalplerimizi ihyâ etmeni, marifet nurunla gözlerimizi nurlandırmanı istiyoruz. Ey aşikâre bilinen!"* Ve buyurmuştur ki: "*Allah'ım kalbimi nurlandır, gözümü nurlandır, kulağımı nurlandır. Sağımdan, solumdan, önümden, ardımdan, üstümden, altımdan nûr ihsan eyle. Saçımı ve cildimi nurlandır. Etimi, kanımı nurlandır ve beni (baştan başa) nurlu eyle*."

Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v) hadis-i şeriflerinde buyurmuştur ki: *"Hakk'ın cezbelerinden bir cezbe, bütün insanların ve cinlerin (sekaleyn) amellerinden ağır gelir."* Ve buyurmuştur ki: *"Sizin Allah'ı en iyi bileniniz benim."* Hiç şüphesiz marifet, kalbin fiillerindendir. Ve buyurmuştur ki: *"Eğer siz Allah'ı hakkıyla bilerek marifetin hakikatine erişseydiniz, dualarınızla dağlar yerle bir olurdu."* Ve buyurmuştur ki: *"Sizin Rabbini en iyi bileniniz, nefsini bilendir."* Ve o, duasında şöyle yalvarmıştır: "(*Allah'ım!) noksan sıfatlardan seni tenzih ederiz. Biz seni hakkıyla tanıyamadık!*" Ve buyurmuştur ki: *"Allah'ım! Her zaman diri ve kaim olan! Gökleri ve yeryüzünü (eşsiz sanat harikaları hâlinde) yaratan! Her şeyin mâliki, celâl ve ikram sahibi! Senden izzetinle kalplerimizi ihyâ etmeni, marifet nurunla gözlerimizi nurlandırmanı istiyoruz. Ey aşikâre bilinen!"* Ve buyurmuştur ki: "*Allah'ım kalbimi nurlandır, gözümü nurlandır, kulağımı nurlandır. Sağımdan, solumdan, önümden, ardımdan, üstümden, altımdan nûr ihsan eyle. Saçımı ve cildimi nurlandır. Etimi, kanımı nurlandır ve beni (baştan başa) nurlu eyle*."

İKİNCİ FASIL

Muhabbetullahın en yüksek gaye olduğunu; aşk, şevk ve vecd ile bunun en son noktaya erdiğini, Mevlâ muhabbetinin sınırını, hakikatini, iç yüzünü, mahiyetini, faydalarını, makamlarını, alâmetlerini ve kerâmetlerini, gönülde doğuveren zuhûratın tarifini ve kısımlarını, O'nun hususî ve zati isimlerini, sıfatlarını, fiilleriyle eserlerinin neticelerini, bunun gerektirdiği oluşumları (ve bu oluşumların) neticeleri olan şevk ve hâlleri, aşkı ve hararetini, vecdi ve mükemmelliğini (ve bütün bunlardan) neticeyi elde etme yolunu yirmi dört madde ile beyan eder.

Birinci Madde

Mevlâ muhabbetinin üstünlüğünü âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerle açıklar.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Hak teala kullarına muhabbet ve merhametiyle kendi yüce zatına muhabbet etmeyi teşvik edip müjdeleyerek bunu elde etmenin yollarını bildirmiştir. Nitekim kendi kitabında azametiyle şöyle buyurmuştur:

"Çünkü Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir." (Hac, 22/65) "Allah da kullarına şefkatlidir." (Bakara, 2/ 207) "Onlar Allah'ı severler, Allah da onları sever." (Mâide, 5/54) "Allah tövbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever." (Bakara, 2/222) «Elbette Allah (haramlardan) sakınan takvâ sahiplerini sever." (Âl-i İmrân, 3/76) "Allah da güzel davranışta bulunanları sever." (Âl-i İmrân, 3 /134) "Muhakkak Allah âdil olanları sever." (Mâide, 5/42) "(Ey Resulüm) de ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."" (Âl-i İmrân, 3/31) "(Ey Musa! Sevilmen) ve benim nezaretimde yetiştirilmen için sana kendimden sevgi verdim." (Tâhâ, 20/39) "Seni kendim için elçi seçtim." (Tâhâ, 20/41) "Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir." (Nisâ, 4/79)

"Rabb'im çok merhametlidir, (mü'minleri) çok sever." (Hûd, 11/90) "Onlara, merhametli Rabb'in söylediği "selâm" vardır." (Yasin, 36/58) "Allah aranızda sevgi ve merhamet yarattı." (Rûm, 30/ 21) "(Allah) görünen ve görünmeyen nimetleri size bol bol ihsan etti." (Lokman, 31/20) "Allah'ın nimetini saymak isteseniz, sayamazsınız." (İbrahim, 14/34)

Ve kudsî hadislerinde buyurmuştur ki: *"Ey âdemoğlu, benim muhabbetimi istersen, dünya sevgisini kalbinden çıkarmalısın. Çünkü benim*

muhabbetimle dünya sevgisini bir kalpte bulundurmam. Ey âdemoğlu, dünyaya tamah edip onu sevdiğin halde, nasıl benim sevgimi istersin? Benim muhabbetimi ve rızamı ancak dünya (sevgisini) terk ederek elde edebilirsin. Ey âdemoğlu, ibadete çok zaman ayır, kalbini muhabbetimle doldurayım, bana yönel sana kefil olayım. Ey âdemoğlu, benim yolumda hizmet et, çünkü ben uğrumda hizmet edenleri severim.» «Kulum bana kavuşmayı isterse, ben de ona kavuşmaya muhabbet ederim. Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşır; ta ki onu severim. Onu sevince onun işiten kulağı olurum. Ey âdemoğlu, benim rızam uğruna birbirini sevenlere muhabbetimi vacip kılarım."

«Ey Davud! Cennetim itaat edenlere, zikrim zakirlere, kifâyetim tevekkül ehline, nimetlerimi arttırmam şükredenlere, rahmetim ihsan erbâbına ve ünsiyetim de ârifleredir. Hülasa, ben hususen muhabbet ehli içinim." Ey Davud! **[272/b]** *Kulumun kalbine muttali olurum; şayet orada dünya ve âhiret sevgisi bulmazsam, onu muhabbetimle doldururum. Ey Davud! Kulumu sevdiğim zaman, onun üzerine belâları yağdırırım. Kulum belâlar karşısında dua etmeye başlar. Ben ise kulumu sevdiğim gibi, sesini de severim. Ey Davud! Yer ehline bildir ki, ben beni sevenleri severim. Benimle oturanlarla otururum. Zikrimle enîs olanlarla dost olurum. Benim için sohbet edenlerle sohbet ederim. Benim dostluğumu seçenleri, ben de seçerim. İtaat ehline muradını veririm. Beni kalpten seven kulumu kabul ederim. Ey Davud! Beni sevmeyen beni tanıyamaz. Tanımayan beni nasıl sevsin ki? Ey Davud! Gece olduğunda beni zikretmeden uyuyan kimse yalan söylemiş olur. Seven sevdiği ile baş başa kalmak istemez mi? Ey Davud! beni gerçekten sevenlerin bana kavuşmaktan başka çareleri yoktur. Ey Davud! sana lâzım olan şeyleri ben veririm, fakat sen de yapman gereken şeyleri yap. Ey Davud! benden, bana olan şevki kendin için iste. Zira ben, müştâk olanların kalplerini rıdvandan kıldım ve onları kerim vechimin nuru ile nurlandırdım.»*

«Ey kulum, beni sev. Ey kulum, senin bendeki hakkın muhabbettir, benim sendeki hakkım ise bana muhabbet etmendir. Ey kullarım, ben sizi sevip sizinle meşgul olup size müştâk olduğum halde, siz benden başkasıyla meşgul oluyorsunuz, bu nasıl cefâdır?

Ebrarın şevki ne kadar samimi ise, ben onlara bundan daha çok müştâkım. Kulumun bana olan şevki galip olursa beni zikreder, âşık olur. Ben onu severim, o da beni bulur.»

Nazm

1- Yuhibbuhum ve yuhibbûnehu buyurdu Vedûd
Ki bizden itti mahabbet meyi kulûba vürûd
2- Cemâl-i pâkini mir'ât-ı canda seyr itti
Mahabbet eyledi hem şâhid oldı hem meşhûd
3- Çü aks-i hubb-i ezelden zuhûra geldi bu aşk
Hezâr yüzden iderler bu hüsn-i aşka sücûd
4- Şarâb-hâne-i aşk oldı âlem itti hurûş
Hezâr nağme-i âşık hezâr beyt ü sürûd
5- Çü aşk sende imiş cân ü dîn ü dil sende
Hoş anla kendini sensin o tâli-i mes'ûd
6- Irağa gitme uyub vehme kendini fehm it
Ki nîm habbeye değmez habîb-ı nâ-mevcûd
7- Gönül odur ki mey-i aşk içince ey Hakkı
Misâl-ı cür'a-i câmı olur bu bahr-ı vücûd

Günümüz Türkçesiyle

1- Vedûd[28] olan Allah telala; **"O onları sever, onlar O'nu sever"**[29] buyurdu. Böylece sevgi iksirini, bizden kalplere duyurdu.

2- Can aynasına baktı, nûr cemâlini seyretti. O'na sevgi duydu; gören ve görülen oldu.

3- Aşk, ezeldeki sevginin yansımasıyla doğdu. Nice sebeple, aşkın güzelliğine secde olundu.

4- Âlem, aşk meyhanesi olup coştu. Âşıkların nağmeleri ve şarkılarıyla doldu.

5- Aşk sendedir; can, din ve gönül sana verildi. Kendini hoşça anla ki talihin kutlu oldu.

6- Evhama kapılıp uzağa gitme, kendini anla. Olmayan sevgili, bir habbeye değmez oldu.

7- Hakkı! Gönül odur ki aşk şarabını içince; vücud denizi sanki, kadehteki tortu oldu.

İkinci Madde

Mevlâ'nın muhabbetinin fazîletlerini ve faydalarını hadis-i şeriflerle bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v.) ümmetine şefkat gösterip Mevlâ muhabbetini müjdeleyerek O'na muhabbetin yolunu

duyurmuştur. Nitekim hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak, Hak tealanın yüz rahmeti vardır. Bunlardan sadece birisi ile dünyadaki canlılar birbirlerine merhamet ederler. Doksan*[30] *dokuzu ile kıyamet günü kendi kullarına merhamet edecektir"* Ve buyurmuştur ki: *"Allah cemildir, muhabbeti cemâle yöneliktir."* Ve buyurmuştur ki: *"Hak teala bir kulunu severse, gökte ve yerde olanların tamamı onu sever."* Ve buyurmuştur ki: *"Allah'ın kuluna şefkat ve merhameti, müşfik bir annenin evlâdına olan merhametinden daha fazladır."* Ve buyurmuştur ki: *"Muhabbet ezelîdir, kadîmdir ve hem de bakidir."* Ve buyurmuştur ki: *"Hak tealayı seven kimse, Kur'ân'ı sever ve okumaya devam eder."* Ve buyurmuştur ki: *"Muhabbet ettiğin kimse ile berabersin."*

Ve buyurmuştur ki: *"Herkes sevdiği ile beraberdir."* Ve buyurmuştur ki: *"Allah için sevmek, Allah'ın istediği şeydir. O halde Allah için seven, o ulu Dergâh'ın sevgilisidir."* Ve buyurmuştur ki: *"Hak teala sizin dünyanızdan üç şeyi bana sevdirmiştir. Kadın, güzel koku ve gözümün nuru namaz."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki Allah'ı çok zikrederse,* **[273/a]** *Hak teala ona muhabbet eder."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki Allah sevgisini insanların sevgisine tercih ederse Hak teala insanlara karşı ona kâfîdir."* Ve buyurmuştur ki: *"Hak teala kulları arasında bulunan kadîm muhabbetin muhafaza edilerek devam ettirilmesini sever."* Ve buyurmuştur ki: *"Benim yaşım ilerlemiş, bedenim zayıflamış, kemiklerim incelmiş, ecelim yaklaşmış olup Mevlâ'ya kavuşma isteğim, peygamberlerin ruhlarına ve ihvân-ı safâya ulaşma isteğim ve şevkim artmıştır."* Ve buyurmuştur ki: *"Âşık ve iffetli olup muhabbetini gizleyerek ölen kimse şehid sevabı alır."* Ve buyurmuştur ki: *"Ehl-i aşk ile istişare etmeyiniz. Çünkü onların gönülleri yanık ve akılları durgun olduğundan, fikir ve tedbirleri olmaz."* Ve buyurmuştur ki: *"Ruhlar kendi âleminde saflar halinde bulunurlar. Bu âleme geldiklerinde Hak teala (nın izniyle) birbirlerini tanıyanlar ve ülfet ederler. Münkir olanlar muhalefet ederler. Havada birbiriyle karşılaştıklarında atlar gibi birbirleriyle koklaşırlar."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki kalbinde Mevlâ muhabbetini bulmuşsa bilsin ki Mevlâsı da ona muhabbet etmiştir. Çünkü muhabbet ona Hak katından gelmiştir."*

Ve ol Hazret namaz kıldığı zaman, mübarek göğsünden tencerede suyun kaynaması gibi ses gelirdi ve mübarek sesinden etrafa gül ve reyhan kokusu yayılırdı."

Beyt

Âteş-i şem‘-i cemâl-i ezelî
Odlara yakmış idi ol güzeli

Günümüz Türkçesiyle

Ezelî cemâlin alevleri. Odlara yakmıştı o güzeli.

Sıddîk-i Ekber (Hazret-i Ebu Bekir radıyallahu anh) hazretlerinin mübarek yüreği, muhabbet ateşiyle yanıp tutuşmuştu. Onun için ağzından ciğer kebabı kokusu gelirdi.

Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v.) şöyle dua etmiştir: *“Allah’ım, beni kendi muhabbetinle ve yüce zatına yaklaştırdıklarının muhabbetiyle rızıklandır.”* Yine bir duasında demiştir ki: *“Allah’ım, senin muhabbetini bana nefsimden, kulağımdan, gözümden, ehlimden, malımdan ve soğuk sudan sevgili eyle.”* Yine dua etmiştir ki: *“Allah’ım, senden kazana rıza istiyorum. Sana kavuşma şevki (ni gönlümde arttırmanı) ve (ahirette) mübarek vechine bakmayı istiyorum. Rahmetinle, ey merhametlilerin en merhametlisi!”*

Nazm

1- Yuhibbuhum neden olmuşdur ol murâd-ı mürîd
Meger kim âyîne-i câna bakdı ol hurşîd
2- Odur cemîl ü muhibb-i cemâlidir dâ’im
Hezâr gül derer öz gülşeninden ol câvîd
3- Gelür hemîşe haber aşkdan derûn-ı dile
Ki tâze câna müreccah değil bu pîr-i kadîd
4- Mahabbet oduna yan ol emîn cehennemden
Ki aşk odunda yanar her kılâde-i taklîd
5- Hilâf-ı nefs ü hevâ âdet-i muvvahhiddir
Cihâd-ı ekber idendir mahabbet içre ferîd
6- Sa‘âdet-i dü cihân buldı zinde oldu müdâm
O kim kamuyı koyup oldı abd-i aşk-ı Mecîd
7- Visâl-ı aşk idi her dem ümîdim ey Hakkı
Hezâr şükr ki âlemde hâsıl oldı ümîd

Günümüz Türkçesiyle

1- Mürîdin arzusu, **“O onları sever”**[31] sözünden doğdu. Meğer o güneş, gönül aynasına nazar eyledi.

2- Güzel ve Sevgili olan O’dur; güzelliği devamlı. Güller derlenir bahçesinde; O cömert, O ikramlı.

3- Aşktan gönüle her zaman haberler gelir. Gelir ki, eski çul, taze cana lâyık değildir.

4- Aşk ateşine yan, cehennemden emin ol. Çünkü her taklit gerdanlık aşk ateşiyle yanar.

5- Nefse muhalefet etmek muvahhidin âdetidir. Muhabbette yekta olan, o büyük cihadı edendir.

6- İki cihanda mutludur, zindedir her zaman; halkı bir yana koyup, Mevlâ aşkına yanan.

7- Hakkı! Aşka kavuşmaktı bir tek ümidim. Şükürler olsun, âlemde hâsıl oldu ümidim.

Üçüncü Madde

Mevlâ muhabbetinin sınırını ve hakikatini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Muhabbetullah, kişinin bütün varlığıyla tamamen O'na yönelmesidir. Muhabbetullah, mâsivâyı unutmaktır. Muhabbetullah, vücudun parçalarının O'nun olduğunu bilmektir. Muhabbet, aşk dolu gönülle daima O'na meyletmektir.

Muhabbet ne ihsan ile çoğalır ne de cefâ ile azalır. Muhabbet Hakk'ı bulmaktır ve gönülden (Allah sevgisi dışında) bütün sevgileri çıkarmaktır. Muhabbet, hürmet etmekle beraber, hürmeti terk etmekten korkmaktır. Muhabbete kavuşmak, **[273/b]** sevileni her şeye tercih etmektir. Muhabbet-i zat, O'nun sıfatlarında sıfatların fânî olması ve rızasında hayatın ifnâ olmasıdır. Muhabbet, yanında ve gıyâbında sevgilinin rızasına uygun davranmaktır. Muhabbetullaha ermek, O'na ve O'nun olana meyletmektir. Muhabbet, doğru söyleyeni yalancıdan, ihsan sahibini cimriden ayırabilmektir. Muhabbet odur ki, kendini her şeyinle sevdiğine hibe edesin. Sende kendin için bir şey kalmasın. Ta ki O'nun olup gidesin. Muhabbet, Hak tealadan istemek ve kuldan râzı olmaktır. Muhabbetullah, daima O'nu zikrederek ünsiyetini elde etmektir. Muhabbet öyle bir hastalıktır ki her derdin çaresi ondadır. Muhabbet, kişinin alışkanlıklarından vazgeçmesidir. Muhabbet, yürekte bulunan öyle bir ateştir ki gönülde mâsivâ bırakmayıp yakar.

Muhabbet uykudan, uzlet insanlardan uzaklaşmaktır. Muhabbet, öyle kıymetli bir kuştur ki onun gıdası kalplerin tanesidir. Muhabbet, pahalı şeylerin semeni, yüksek makamların merdivenidir. Kim ki Mevlâ muhabbetinin zevkiyle meşguldür, o kimse dünyayı ve âhireti talep etmekten uzaktır. Muhabbetullah, O'nu bilmek ve O'nun ünsiyetiyle huzur

bulmaktır. Muhabbet ne rağbetle elde edilebilir, ne de kaçmakla olur. Muhabbet öyle bir iyiliktir ki, onunla bir günah zarar vermez. Çünkü muhabbetullah mertebesine kavuşan, günah dairesine uğramaz.

Şiir

1- Ta‘sî illâ lehû ve ente tazharu hubbehû
Hâzâ ve rabbî fi’l-fa‘‘âli bedî‘u
2- Lev kâne hubbuke sâdıkan le-etâ‘tehû
İnne’l-muhibbe li-men yuhibbu mutî‘u

Şiir(in tercümesi)

1- İsyan edersin hem de seviyorum dersin. Rabb’e and olsun ki, bu Bedî‘in[32] işlerindendir.

2- Sözün doğru olsaydı, O’na itaat ederdin. Çünkü seven sevgilinin sözüne bağlanır.

Muhabbet; seveni sevgiliden başkasını sevmekten kör ve sağır eder. Kim ki Mevlâ’sını nimetleri için severse, belâlar birbiri ardınca geldiği zaman onun sevgisi kaybolur.

Naklolunmuştur ki Bağdat’ta bir grup insan **Şeyh Şiblî**’yi ziyaret için kapısına vardıklarında onlara şöyle demiştir: “Sizler kimlersiniz?” Onlar şöyle cevap vermişlerdir: “Bizler sizi seven dostlarınız.” Bunun üzerine Şeyh Şiblî, onlara taş atmağa başlamıştır. Hepsi kaçıp gitmiş, sadece iki seveni kapının önünden ayrılmamıştır. Şeyh Şiblî o kaçanlara sitem ederek demiştir ki: “Size ne oldu ki benden kaçarsınız, eğer beni seviyorsanız attığım taştan niçin kaçıyorsunuz?” İki sevenine ise muhabbetle hitap edip demiştir ki: “Benim gerçek dostum sizlermişsiniz, attığım taşlara katlandınız. Böylece hususî sohbetimize lâyık oldunuz.”

Muhabbetullahın sonu olmaz. Sevmenin sonu olmadığı gibi, sevilmenin de nihayeti olmaz. Muhabbet makamı, sevgiliye kavuşma arzusudur ki o da sevgilinin kazasına râzı olmaktır.

Şiir

1-Bahru’l-mahabbeti leyse yudraku ka‘ruhû
Men hâza fîhi fe-kad tenâhî emrahû
2-Lâ yestatîbu belâ’uhâ ve azâbuhâ
İlla’l-lezî kad tâbe fîhâ sırruhû

Şiir(in tercümesi)

1- Aşk deryasına dalarsan, dibine varılmaz. Dalarsan işin biter, çünkü o durulmaz.

2- Belâlarına, acılarına kolay katlanılmaz. Sırrını daldıran ancak, onda yorulmaz.

Büyüklerden bir kâmil zat rüyasında (vakıa) Habib-i Ekrem (s.a.v.)'in rûhânîyetini görüp O'ndan özür dileyerek: "Rabb'imin sevgisi, bende senin sevginle meşgul olmaya fırsat bırakmadı" diye arz etti. Onun bu sözüne ol Hazret tebessüm ederek buyurmuştur ki: "Ey mübarek kişi, muhabbetullah mertebesine kavuşan, bizi de sevmiştir. Onun için o saadete ermiştir."

Hakiki muhabbet ehli odur ki sevdiğinden kendisine gelen her şeye râzı olur ve ondan haz alır.

Beyt [274/a]

Her ne gelürse yahşıdır
Zîrâ o dostun bahşıdır
Çün cümle anın işidir
Ben bed-gümânı neylerim

Günümüz Türkçesiyle

Ne gelirse iyidir, hoştur; çünkü O dostun bağışıdır. Hem her şey O'nun işidir; kötü vesveseyi neylerim?

Ebâ Yezid-i Bistâmî (rh.a.) demiştir ki: "İlk zamanlarımda dört şeyi yanlış bilmiştim. Zira ben öyle vehmetmiştim ki; O'nu talep ediyorum, O'nu zikrediyorum, O'nu biliyorum (arif) ve O'nu seviyorum. İşin sonunda şunu anladım ve gördüm ki, O benden önce beni arıyor, beni anıyor, beni biliyor ve beni seviyor.

Nazm

1- Ey ezelî refîkımız
Gülşenimiz bahârımız
V'ey ebedî şefîkımız
Mahrem-i yâr-ı gârımız
2- Dildesin ey sürûrumuz
Hâzırımız huzûrumuz
Mâye-i sekr ü şûrumuz
Sabr ile hoş-karârımız
3- Olmaz âhirimiz

Zâhirimiz zamîrimiz
Yâr-ı mürîd ü pirîmiz
Mûnis-i gam-güsârımız
4- Nâzır-ı bî-nazîrimiz
Nâsır-ı bî-nasîrimiz
Dil-ber-i dest-gîrimiz
Cümleden ihtiyârımız
5- Âşık u hem habîbimiz
Nâsıb u hem nasîbimiz
Merhem ü hem tabîbimiz
Câbir-i inkisârımız
6- Râfi‘imiz refi‘imiz
Sâni‘imiz bedi‘imiz
Câmi‘imiz cemî‘imiz
Hâsıl-ı kâr u bârımız
7- Cümleye eyledin atâ
Sıhhat ü mihnet-i şifâ
Hakkıyâ bahş kıl fenâ
Tâ ola fakr kârımız

Günümüz Türkçesiyle

1- Ey ezelî dostumuz; gül bahçemiz, baharımız. Ey ebedî şefkatimiz; mahremimiz, can dostumuz.

2- Gönülde sürûrumuz; hâzırımız, huzurumuz. Neşe kaynağımız sevincimiz; sabırla hoşlukla kararımız.

3- Olmaz bizim sonumuz; gizlimiz, açığımız. Dosttur mürîdimiz, pirimiz; dosttur gamlı gönlümüz.

4- Benzersiz koruyucumuz; yardımcısız yardımcımız. İmdat eden Sevgilimiz; her şeyden tercihimiz.

5- Aşkımız, sevgilimiz; nasip veren nasibimiz. İlâcımız, tabibimiz; dertleri savuşturanımız.

6- Davamız, davacımız; yapanımız, yaratanımız. Toplayanımız, her şeyimiz; kazancımız, kârımız.

7- Herkese eyledin atâ; sıhhat, zorluk ve şifâ. Yolunda Hakkı’ya fena bağışla; fakrolsun kârımız.

Dördüncü Madde

Mevlâ muhabbetinin aslını, mahiyetini, çeşitlerini, hususiyetlerini, faydalarını ve makamlarını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Muhabbetullah gizli bir sırdır ki, açıklamaya gelmez. Manevî bir şeydir ki, izah edilemez. Fakat her kâmil, kendi seyrinde muhabbetle ilgili muttali olduğu şeyleri söylemiştir. Onun hususiyetlerinden ve faydalarından nice hikmetler söylemiştir. Ta ki insanların kalplerine istek ve kavuşmaya, şevk ve yanmaya dair nurlar dolup can u gönülden muhabbetullaha tâlip olsunlar.

Nitekim bir kâmil zat şöyle demiştir: "Muhabbet odur ki sahibine dünya ve âhiret sevdalarını unutturur."

Yine bir kâmil demiştir ki: "Muhabbet odur ki kendi yaptığın pek çok hizmetleri az göresin ve sevdiğinin az ihsanını çok göresin."

Yine bir kâmil demiştir ki: "Muhabbet odur ki sevdiğine tam mânâsıyla meyledesin; onu malından, canından kıymetli azîz ve leziz bilesin. Dış görünüşünle ve iç âleminde ona uygunluk gösteresin. Ve bununla bile kendini ona karşı kusurlu bilesin. Ondan özür dileyesin."

Yine bir kâmil demiştir ki: "Muhabbet odur ki sevgiline kavuşamadığın halde ona haddinden fazla meyledesin." Yine bir kâmil demiştir ki: "Muhabbet odur ki seni iki cihan zevklerinden ve kendi sıfatlarından uzaklaştırıp kalbini her zaman sevdiğinle meşgul edesin."

Yine bir kâmil demiştir ki: "Muhabbet odur ki sevdiğine tam mânâsıyla teslim olasın. Hatta sende benlikten bir eser kalmayıp fânî olasın." Yine bir kâmil demiştir ki: "Muhabbet odur ki, kendi nefsinden geçip sevdiğinin zikir ve düşüncesine dalasın, kalbinde daima onunla olasın."

Yine bir kâmil demiştir ki: "Muhabbet odur ki Hak tealanın kelâmını halkın sözüne tercih edesin. O'na kavuşmayı insanlarla mülâki olmaya tercih edesin. O'na ibadeti insanlara hizmetten önce tutasın. Kaybettiğin veya kaçırdığın geçici lezzetler için üzülmeyip Allah'ın zikrinden gâfil olarak geçen zamanlarına mahzun olasın."

Yine bir kâmil demiştir ki: "Kim Hak tealaya muhabbet eylerse, o insanlar tarafından bilinmekten nefret eder."

Yine bir kâmil demiştir ki: "Rabb'inle ol ki, sana riâyet eylesin. **[274/b]** O'nun ol ki, sana muhabbetle kifâyet eylesin."

Yine bir kâmil demiştir ki: "İlâhî, eğer beni parçalara ayırsan ve üzerime belâları yağdırsan da bu, ancak benim sana olan muhabbetimi ve iştiyakımı artırır."

Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin dostları kendisini görmüşler ki, eli ayağı bağlı olup etrafında insanlar ağlaşıyor. O ise ağlayan insanlara sürûrla bakıp şefkatle hitap ederek diyor ki:

"Benim bu halde olmam, hakikatte Allah'ın dostlarına hîbesi ve bahşişi mesâbesindedir. O'nun her işi benim için tatlı helvadır; güzeldir, iyidir."

Muhabbetullah mili ile sürme sürenin gözü kör olur; halkı göremez, Hakk'ı bulur.

Ve bir kâmil zat şiirde şöyle demiştir:

Şiir

1- Muhibbu'llâhi fi'd-dunyâ garîbun
Lehû nûrun ve esrârun acîbun
2- Ve inde'n-nâsi mestûrun bi-delkin
Ve fi'l-ma'nâ ila'l-Mevlâ karîbun

Şiir(in tercümesi)

1- Allah'ı seven, bu dünyada gariptir. Çünkü O'nun nuru ve sırları acayiptir.

2- İnsanlar nazarında seven, kında kılıç gibidir. Maneviyâtta ise Mevlâ'ya yakındır.

Yine bir kâmil demiştir ki: "Tevekkülün tamamı etkilenmeyi (infial) terk etmektir. Tefvîzin tamamı ise seçmeyi (ihtiyar) bırakmak ve rızanın tamamı da itirazı terk etmektir: Muhabbetin tamamı ise sevgiliyi her şeye tercih etmektir."

Yine bir kâmil demiştir ki: "Kendisiyle oturulan herkes, ünsiyete lâyık olmaz ve her dost, sır emini olamaz. Kişi sırlarını ancak çok sevdiği dostlarına söyler."

Yine bir kâmil demiştir ki: "Hak teala bir kavmi kendi hizmetinde istihdam etmiş, diğer bir kavmi de kendi muhabbetine tahsis etmiştir. Şu halde hizmet ehli, zühd ve takvâ sahipleridir ki bunlar, cennete lâyıktır ve onlara ebrâr denilmiştir. Muhabbet ehli ise, irfân ehlidir ki onlar, Allah'a manevî yakınlıkları (kurbiyet) sebebiyle üstün kılınmışlardır. Onlara mukarrebîn denilmiştir.

Yine bir kâmil demiştir ki: "Kur'an-ı Kerim'de sözü edilen "şarab-ı tahûr = tertemiz içecek" marifet kâsesiyle verilen muhabbet şarabıdır."

Yine bir kâmil demiştir ki: "Arif, muhabbetin tadına o zaman varır ki halkın eziyeti kendisine şeker gibi tatlı gelir. Fakirlik ve yoksulluk ona bal

tadında olur.” Yine bir kâmil demiştir ki: “Sevgi korkudan üstündür. Zira seven köle, her durumda efendisini muhafaza eder; huzurunda ve gıyâbında korur. Ama korkak köle, gıyâbında efendisine muhalefet eder. Dolayısıyla herkesin kıymeti kendi gönlünün himmeti kadardır. O halde himmeti dünya olanın değer verdiği şey şehvettir. Himmeti âhiret olanın değer verdiği şey cennettir. Himmeti muhabbetullah olanın değer verdiği ise sonsuz ve nihayetsizdir.”

Yine bir kâmil demiştir ki: “Muhabbet kalbin meylidir ki insanların öğretmesi ile elde edilmez. O ancak Hakk’ın ihsanı ile elde edilir.”

Yine bir kâmil demiştir ki: “Muhabbet kalp ile birlikte olan Bârî tealanın bir sıfatıdır ki herkesi şâmildir; ihtiyarî değil, ızdırarîdir.”

Yine bir kâmil demiştir ki: “Muhabbetullah kalp içinde parlayan bir nurdur ki kalbe doğduğunda, o kalbin sahibi mesrûr ve şadan olup mâsivâdan kurtulur.”

Yine bir kâmil demiştir ki: “Gönüldeki muhabbet ve şefkat, Allah’ın kuluna ilhamıdır. Buğz ve düşmanlık ise şeytanın vesvesesidir. Çünkü muhabbet ve şefkat, rahmânî sıfatlardan olup buğz ve düşmanlık ise şeytanî sıfatlardandır.”

Bir ârif bir kâmile mektubunda şöyle demiştir: “... Bundan sonra ben O’nun marifet kâsesiyle muhabbet şarabını içip sarhoş olmuşum.” Kâmil zat ona cevap yazıp demiştir ki: “Sen daha içmeden sarhoş olmuşsun. Senden başka ben göklerle yer dolusu şarap içmişimdir. Henüz kanmayıp aşkımdan “Daha var mı?”[33] diyerek ömrüm geçmektedir.”

Yine bir kâmil demiştir ki: “Kim Hakk’ın muhabbetine susamışsa, O’nun ünsiyet deryasına dalmış demektir.” Yine bir kâmil demiştir ki: “Kim ki Mevlâ’sı **[275/a]** muhabbetiyle meşgul olmuştur; o sıcağı, soğuğu, zevki, derdi, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırmaktan uzak olmuştur.”

Yine bir kâmil demiştir ki: “Muhabbetullah yakıcı bir ateştir ki Allah onu evliyâsının gönüllerine ilka etmiştir. Ta ki bu ateş, onların kalplerinde bulunan havatırı, vâridatı, gelip geçici düşünceleri ve ihtiyaçları yakıp mahvetsin.”

Yine bir kâmil demiştir ki: “Hak teala muhabbetini bir kuluna ilka eylese, onu görenler külfetsiz ve ülfetsiz kendisine yönelip muhabbet ederler. Fırsat bulanlar ziyaretine giderler. Fakat o, onlardan firâr eder ve Hakk’ın ünsiyeti ile karar kılar.

Nitekim Hazret-i Yusuf (a.s.)’a bir kimse muhabbetini arz etmişti. Allah’ın o hikmetli kulu ona şöyle cevap vermiştir: “Rabb’imden başka

kimsenin bana muhabbet etmesini istemem.” Böylece Mevlâ’sı muhabbetinde ne derece sâdık olduğunu duyurmuştur.

Nazm

1- Bir Hudâ’dan gayri yâri istemem
Ol gülün indinde hârı istemem
2- Gayri yârin var ise var anda kim
Dilde bârî gayri bârı istemem
3- Andan özge baht u rahtı aramam
Zikr-i Hak’dan gayri kârı istemem
4- Dü cihânı ehline virdim hemân
İsterem dildârı dârı istemem
5- Kâf-ı dilde bulmuşum sîmurgu ben
Kerkes-i murdâr-hârı istemem
6- Bâz-ı[34] Sultânım anın destindeyim
Hâk-dân içre gubârı istemem
7- Yâr-ı gârım gam-güsârım Hakkı pes
İstemem ben gayri yâri istemem

Günümüz Türkçesiyle

1- Bir Hudâ’dan gayrı yâri istemem. O gülün yanında dikeni istemem.
2- Başka yârin varsa ne yapayım? Ben artık gönülde başka yük istemem.
3- O’ndan başka bahtı, dostu aramam. Zikr-i Hak’tan gayrı kâr istemem.
4- İki dünyayı ehline verdim, hemen. Hânede yâr isterim, evi istemem.
5- Gönlün Kaf Dağı’nda Anka’yı buldum. Leş yiyen akbabayı, aslâ istemem.
6- Sultan’ın elinde, gölgesindeyim. Hak’tan gayrı tozu toprağı istemem.
7- Yeter Hakkı! Can dostum,[35] dert ortağım bana yeter. İstemem başka yâri, ben istemem.

Beşinci Madde

Mevlâ muhabbetinin bazı alâmet ve kerâmetlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Muhabbetullah öyle bir talih kuşudur ki kimin başına konarsa o kişi iki cihanda taht ve taç sahibi sultan olur. Ve bir saadet kaynağıdır ki kimin kalbine girse o, kimseye muhtaç olmaz ve iki âlemde müstağnî olur. Herkes ona muhtaç olur.

Bir kimse ki gönlündeki muhabetullah (filizi) yeşermeyip örtülü kaldıysa, o candan habersiz ölü gibidir. Gerçi akıl sahibi varlıkların hepsi her ne kadar muhabbet davası güderek biz bu yolda can veririz derler. Ancak muhabbetullahın yedi alâmeti vardır ki her kimde onlar bulunursa, o davasında sâdık bir Müslüman olarak bilinir.

Birinci alâmet şudur ki; Mevlâ'sını seven ölmekten korkup ürkmeyip daima ona canla başla hazır olur. Her an ölümü bekler. Çünkü ölümle ancak seven sevdiğine, tâlip matlûbuna, garip yolcu vatanına kavuşur. O halde madem ki dünyadan ilgi ve alâka kesilmemiştir, o gönülde muhabbetullahın eseri görülmemiştir. Gerçi ölümden ürküp ona istekli olmamak, Hakk'a varmaya henüz hazır olmayıp gece gündüz onu elde etmek için çaba göstermek de muhabbetullahın bir eseridir.

İkinci alâmet şudur ki; Mevlâ'yı seven dünyadan neye muhabbet ederse, onu Mevlâ'sı muhabbetiyle sever. Ve yine O'nun yolunda O'nun için gayret sarf eder. Her ne ki kalbini Mevlâ'sından alıkorsa, onu terk ederek Hakk'ın huzuruna gelip rızasınca amel eder. Eğer her hâlinde Allah'ın huzur ve rızasınca amel edemezse, Mevlâ muhabbetinin eksikliğine delâlet eder. Çünkü muhabbetullah, her gönülde en kâmil şekilde meydana gelmez. Bazı gönüllerde noksan hâsıl olur. **[275/b]**

Üçüncü alâmet şudur ki; Mevlâ'sını seven, gece gündüz O'nun zikri ve fikrinden geri durmaz. Çünkü seven, sevdiği şeyi veya kimseyi, sevdiği kadar zikreder. Yani sevgilisinin sıfatlarını, onu senâ ederek sayıp durur. Eğer muhabbeti tam ise, onu hiç hatırından çıkarmaz. Ve eğer bir kimse ben hem Hak tealayı ve hem de dünyalıktan bir nesneyi severim derse, bu kişinin davranışlarına bakılır. Hangisini daha çok anıyorsa esas itibarıyla onu sevdiğine hükmedilir. Çünkü o kalpte çok zikrolunanın sevgisi galip gelmiştir. Hâlbuki galip mağlûbu yavaş yavaş yok eder.

Dördüncü alâmet şudur ki; Mevlâ'sını seven O'nun Kelâm-ı Kadîm'ine hürmet edip peygamberlerine, evliyâsı olan dostlarına hürmet eder ve onlara tâbi olur. Belki bütün mahlûkata muhabbet ve şefkat edip hepsine yumuşak sözler söyleyip tatlı dille konuşur. Şu halde her kim ki muhabbet mertebesine vâsıl olursa, ondan kibir ve haset, buğz ve düşmanlık, kin ve keder uçup gider, benlik düşünceleri yok olup gider. O bütün varlıklara ibret ve hikmet nazarıyla bakıp herkesi dost bilerek herkes ile iyi geçinir.

Beşinci alâmet şudur ki; Mevlâ'sını seven, insanlardan uzak olup uzlete çekilmeyi tercih eder. İştiyakla geceyi bekler. Ta ki dünyaya ait alâka ve sevgileri gönlünden uzaklaştırıp kadîm sevgilisi olan Mevlâ ile tenha

kalabilsin; O'nu gönlünce senâ edip yalvarabilsin. Nitekim Hak teala Hazret-i Davud (a.s.)'a buyurmuştur ki:

"Ey Davud! O kimse yalan söyler ki bana muhabbet davasında bulunur, hâlbuki o geceler boyu uyur, benden gâfil olur. Çünkü dost dostunu görmek ve onunla oturup konuşmak istemez mi? Beni isteyen, beni bulur. Beni bulan, artık başka şeyle bağ kurmaz. Bensiz hiçbir nesnede kararı kalmaz.

Altıncı alâmet şudur ki; Mevlâ'yı seven kişiye ibadetler kolay gelir. Zevk ve şevk ile hizmete koşar. Belki ibadetleri ruhun gıdası bilir ve ondan nice lezzetler alır.

Yedinci alâmet şudur ki; muhabbetullah mertebesini bulan, Hak tealanın dostlarını Allah için severek muhabbet edip onları kendisine dost bilir. Ve Allah düşmanlarını kendisine düşman bilip onların bu kusurlarını (şefkat ve merhametle) örter; onlara bile yumuşaklıkla davranır.

Şiir

1- Muhibbu'llâhi lâ te'vîhi dârun
Ve lâ-ye'vâ mekânen fîhi ârun
2- Ve lâ-yehtemmu fi'd-dunyâ bi-rızkın
Ve yekrahu en yekûne lehû ıkârun

Şiir(in tercümesi)

1-Allah dostu, sığınmaz bir eve. Sığınmaz utanılacak bir yere.
2- Dünyada mala mülke aldırmaz. Bir mala sahip olmayı kerih görür.

Muhabbet-i Mevlâ'nın üç kerâmeti vardır ki bunlardan birincisi deryalar misali cömert olmaktır, ikincisi güneş gibi şefkatli olmaktır ve üçüncüsü de toprak gibi mütevâzı olmaktır. Çünkü bütün iyiliklerin kaynağı muhabbetin varlığıdır. Belki de yaratılmanın asıl sebebi muhabbetin ta kendisidir.

Mevlâ muhabbetinin neticeleri de şu üç şeyde tamamlanır: çokça oruç tutmak, geceleri çokça ibadet ve tâatle ihyâ etmek ve az konuşmak.

Tam muhabbetin hakikatine ermek ise avâmla oturup kalkmayı terk etmektir. Davasında sâdık olan muhabbet ehlinin bedeni insanlardan uzaktır, kalbi arşa bağlıdır. Tabiatı rûhânîdir ve himmeti rabbanidir, sîmâsı nuranidir.

Nazm

1- Gönül aşkında nâ-pervâdır ey dost
Seni sevmek aceb sevdâdır ey dost

2- Adû bilmez bu ma‘nâyı ki dâ’im
Dil-i âşık sana me’vâdır ey dost
3- Cemâlin ârzû eyler kamu şey
Cihân pür-şûr u pür-gavgâdır ey dost
4- İkilik perdesi ref‘ oldu dilden
Dü âlemden gönül yektâdır ey dost **[276/a]**
5- Çü gelmez hâtıra pervâ-yı ağyâr
Gönül şûrîde vü şeydâdır ey dost
6- Eğerçi rütbe-i akl oldı âlî
Makâm-ı aşk hem a‘lâdır ey dost
7- Cihân lezzetlerin buldum çü helvâ
Velî aşkın mey-i ahlâdır ey dost
8- Şu’ûnun seyr ider âlemde ol cân
Ki çeşm-i aşk ile bînâdır ey dost
9- Çü sensin evvel âhir sırr u zâhir
Bu Hakkı hiç ü nâ-peydâdır ey dost

Günümüz Türkçesiyle

1- Gönül aşkınla pervâsızdır, ey dost! Seni sevmek nasıl bir sevdadır, ey dost!

2- Düşman bu mânâyı bilmez ki, âşığın gönlü daima senin makamındır, ey dost!

3- Cemâlini arzu eder hemen her şey; cihan bu yüzden, baştanbaşa kavga ey dost!

4- İkilik perdesi kalktı gönülden. Gönül, iki cihandan evlâdır ey dost!

5- Ağyârdan sakınmak hatıra gelmez. Gönül, çığlık çığlığa inlemede ey dost!

6- Gerçi akıl rütbesi, rütbelerin en yücesi. Aşk makamı ondan da yücedir, ey dost!

7- Gerçi cihan lezzetlerini helva gibi tatlı buldum. Aşkın dostluğu hepsinden tatlı ey dost!

8- Tecellîleri seyreder âlemde o can. Ki aşk gözüyle bina edildiğini görür ey dost!

9- Madem ki sensin evvel, âhir, gizli ve açık. Bu Hakkı, hiçbir şey hükmündedir ey dost!

Altıncı Madde

Muhabbet-i Mevlâ›nın gönülde meydana gelmesini ve orada dolaşmasını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları (ehlullâh) şöyle demişlerdir: İnsanın kalbinde Allah sevgisinin doğmasının sebebi Allah'ın lütuf ve ihsanıdır ki, insan her şeyden yoksun ve ihtiyaçlar içinde yaratılmıştır.

Din işlerinde insanın âlimlere ihtiyaç duyması şunun içindir ki, âlimler onu cahilliğin karanlık girdaplarından ve gafletle gelen sıkıntılardan kurtarırlar; ona din ve imanı, bunların edep ve esaslarını, İslâm dininin kurallarını öğretip açıklarlar.

İnsanın Allah'ın velî kullarına (evliyâ) olan ihtiyacının sebepleri şunlardır ki, Allah dostları insana tarikat ve tasavvufun edep ve esaslarını öğretirler. Tasavvufî hâllerin ve makamların hakîkatini bildirip açıklarlar. Nefs-i emmârenin çirkin sıfatlarını nefs-i marzıyyenin övgüyle karşılanan güzel huylarına dönüştürmenin yollarını bildirirler. Dünyanın gelip geçici (fânî) olduğunu ve onu sevmenin doğru olmadığını anlatırlar. Ve böylece onu Allah'ı gereğince tanıma ve sevme (marifetullah ve muhabbetullah) yoluna alıp giderler.

Ebediyet yurdunun zevk ve safâsını, Mevlâ'ya dost olarak O'na kavuşmanın huzurunu insana idrak ettirip dünyanın geçici zevklerinden koparıp âhirete yöneltirler.

Bu sebepledir ki her talebe ilim öğrendiği hocasını, her mürîd üstâdını sever ve ona muhabbet duyar. Onların râzı olacakları işler yapmaya gayret ederler.

Dünya işlerine gelince; bunda insanın çeşitli sebeplerle pek çok insana ihtiyacı vardır. Hatta bu ihtiyaçlar "haddi hesabı yok" denilecek kadar çoktur. Mesela yemek ve ekmek, hazırlanıp sofraya gelinceye kadar kaç kişinin iş işlemesine bağlıdır, kaç insanın hizmetler görmesiyle meydana gelir? Bunlar kaç insanın emeğiyle gıda hâline gelip sana gıda olur. Velhasıl insanın yeme-içme ve giyimde, mesken ihtiyacının karşılanmasında, evlenmede, meslek guruplarının hemen hepsinde başkalarına muhtaç olduğu hikmetle bilinmiştir. Nitekim *"İnsanoğlu, yaratılıştan toplu halde yaşayan bir varlıktır"* denilmiştir. Hatta o, (insan eliyle görülen hizmetlerden başka) rüzgâra, yağmura, güneşe, aya, yere ve göklere muhtaçtır.

O halde, ey Allah'ın sevgisine ulaşmayı isteyen insan! Basîret gözüyle etrafına da bir bak ki eğer sana bir kimse iki dirhem verse veya bir elbise giydirse yahut da ihtiyacın olduğu sırada bir işini görüverse, ömrün oldukça

ona karşı muhabbet edip adı anıldıkça hayır dualar ederek onu översin. Hâlbuki onun sana iyilikte bulunması yine de Hak tealanın dilemesiyle ve O'nun kudretiyle meydana gelmiştir.

Gel şimdi bir kere insaf eyle ki, her nefes alıp vermede sana çeşitli nimetler verip daha sen istemeden her ihtiyacını görüp her ihtiyacını haberin olmadan yerine getiren Rabbine, sen O'na isyan edip kulluğundan yüz çevirdiğin halde, rızkını kesmeyip ayıplarını örten dostuna dön. Yani, cihânı yoktan yaratıp her işini kusursuz düzenleyip idare eden Âlemlerin Rabbi'ne niçin daima bütün kalbinle ve ruhunla muhabbet duyup O'nu sevmezsin, verdiği bunca nimetlere rağmen boyun büküp huzurunda durmazsın, her an dilinle ve kalbinle O'na şükredip hamd etmezsin, O'nu güzel sıfatlarla övmezsin, başını, canını ve bütün varını O'nun muhabbetine feda etmezsin?

Hiç sana yakışır mı ki O'nun ihsanları ve sayısız nimetleri içinde yüzerken, **[276/b]** Allah'tan gelen bu nimetleri başkasından bilesin. O'nu bırakıp başkalarına meyledesin. Sevgi ve övgülerini cömert olan ve ayıpları gizleyen Allah'tan başkasına yöneltesin.

Gerçi her gönülde Allah sevgisinin (bir nüvesi) bulunduğu bir hakikattir. Ancak, ateşin (kıvılcımı) çakmak taşında saklı olduğu gibi, Allah sevgisi de gönüllerde gizlidir. Şu halde eğer sen arzu ve istek zincirini -Allah'ı zikir isteğiyle- taşlaşmış kalbine vurursan, ondan ateşler ortaya çıkar. Onlarla iç dünyan nûr ve ışık bulur. O ateşin tesiriyle kalbinde bulunan öfke ve düşmanlıklar, çeşitli diken ve çalılar, kin, haset tozları, kibir ve enâniyyet duygusu yanıp kül olur. Nefisten beslenen bütün karanlık sıfatlar yok olup gider kalbin saf ve berrak olur. Allah'ın huzurunda durma ve O'na yakın olma (huzur ve üns) tecellîlerine lâyık hâle gelir.

Eğer bir müddet gaflete dalıp Hakk'ın zikrine devamdan yüz çevirirsen, gönülde saklı bulunan muhabbet ateşi küllenir; külle örtülmüş kor misali uzun zaman işlevsiz kalmaktan dolayı söner. Bundan sonra kalbin, şehevî arzuların karanlıkları ve nefsanî bulanıklıklar ile dolup Hakk'ın tecellî nurlarından mahrup olup hayrette kalır.

Çünkü zikrullaha devam etmek, gönülde Allah sevgisini tahrik eder, bu konuda nihayetsiz şevk ve istek verir.

Muhabbet ehlinin şevkini, ehl-i aşkın da zevkini artırmak için Allah dostlarının hikmetli sözleri yardımcı ve kuvvettir. Onların bu hususta teşvik ve himmetleri, isteklisine gıda kadar gerekli olup annenin çocuğuna süt vermesi gibi manevî hikmet gıdasını gönüllere akıtırlar. Muhabbet

ehlinden bir basîret sahibinin gözü kör olmuştu. Sebebini soranlara bu cevabı verdi: “Bu körlüğüm Cenâb-ı Hakk’ın gayreti(sevdiği kulunun başkasına muhabbetle bakmasını kıskanması)nin gereğidir. O, beni halka bakmaktan men etmiştir.”

Çünkü sevgili kendisini sevenin başkasıyla yâr olup her an bir tereddütle sabırsız ve kararsız olmasını istemez. O ister ki sevdiğinin kalbi yabancıların tozlarından temizlenip daima sevgilinin aynası, gözünün nuru olsun.

Nazm

1. Ey gönül sen olma kendinden cüdâ
Fâriğ ol gelsün sana aşk-ı Hudâ
2. Aşkdan yâr itme gayri ihtiyâr
Andan özge kimseden gelmez vefâ
3. Yâ ölür yâ ayrılur yâ terk ider
Her kim andan gayri yâr oldı sana
4. Zinde-i pâyende dost ol aşkdır
Kim gelür her kalbe andan bir safâ
5. Her gamın gam-hârıdır ol yâr-ı gâr
Hem seninle biledir hoş dâ’imâ
6. Hatm-ı ömründe çü nâ-çâr olasın
Hep sana bîgânedir ol âşinâ
7. Şefkat eyler aşk o dem dir çekme gam
Gel bana ehlen ve sehlen merhabâ
8. Ben sana dostum ezelden ber-karâr
Nefs ile bîgâne oldun sen bana
9. Cismi terk eyle bu hâki hâke vir
Pâksın Hakkı revân gel aslına

Günümüz Türkçesiyle

1. Ey gönül, sen kendinden ayrılma. Mâsivâdan vazgeç, gelsin aşk-ı Mevlâ
2. Esas yârin aşktır, başkasını arama. Ondan başka kimsede dostluk, vefâ arama.
3. Ya ölür ya ayrılır ya da terk eder. Ondan başka sana, kim yâr oldu.
4. Ebedî zinde olan dost o aşktır ki, ondan her kalbe bir safâ gelir.
5. O can dostu her üzüntüyü giderir. Hem seninle daima beraberdir.

6. Ömrün sonunda, çaresiz kaldığında, hep dostların seni tanımadığı gün aşk seni tanır.

7. Aşk o gamlı günde sana sevgi, şefkat gösterip "Tasalanma! Bana gel, merhaba!" deyiverir.

8. Dostum, ezelden beri ben sende kaldım. Sen ise hep benden uzakta durdun.

9. Cismi terk et; bu toprağı toprağa ver. Hakkı! Temizsin, aslına hoşça geliver.

Yedinci Madde

Allah sevgisinin tarifini ve hakikatini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Allah teala, zatının sevgisini varlık hazinelerinin anahtarı kılıp kendi varlık hazinesinin inceliklerini gayb ve sırlar âleminden onunla ortaya çıkarmıştır.

Sırlarının ortaya çıkmasını da; *"Bilinmeyi sevdim"* sözüyle başlatıp bilinmek (irfan) için karanlıklar ve aydınlıklar âlemini var etmiştir. Şu halde muhabbet, baştan başa hakikattir. Hakikatin özüdür ve marifet ehlinin varacağı en son noktadır.

Bu sebeple onun makamları sonsuzdur. Şaşılacak âyetlerinin haddi hesabı yoktur. Onun garip hâlleri anlatmakla bitmez. Çünkü muhabbet yaratılma rütbesinin ilk başlangıcı olduğu gibi, cinslerle nevilerin de nihayetidir. Bütün varlıklara, ancak muhabbet sâyesinde olgunluğun zirvesi verilmiştir. Nitekim muhabbetin teşvikiyle pek çok istek elde edilmeye çalışılmış ve onun itici gücüyle nice zor işler başarılmıştır.

Şiir [277/a]

1. Hakîkatu'l-hubbi lâ-tecellâ le-fâkidihâ
Ve'steşne'i'l-vâcidu e't-ta'rîfe bi'l-kîli[36]
2. Lâ-ya'rifu'ş-şemse illâ men-yuşâhiduhâ
Li'l-kemhi ta'rîfuhâ fî-ayni tazlîli

Şiir(in tercümesi)

1. Sevginin hakikati, onu yitirende tecellî etmez. Sevgi kuşatılamaz, söz onu tarif edemez

2. Güneşi görmeyen aslâ onu bilemez. Köre güneşi anlatmak, fayda vermez

Muhabbet öyle bir hakikattir ki, onu sahibinden başkası bilmez. Hasretini çekip istekli olandan gayrısı onunla muttasıf olamaz. Onu sorup araştırarak bulan, bir kere elde edince bir daha bırakmaz. Ve eğer elde edememişse, olması mümkün görülmeyen bir şeyi (muhâli) istemiş olur. Çünkü vicdanî hâdiselerle ilgili mânâlar, sözlerle anlatılıp sınırlandırılamaz ve onların mahiyetleri, akılla idrakin kuşattığı sahanın dışındadır.

Şiir

1. Te‘âla’l-aşku an-himemi’r-ricâli
Ve an-vasfi’l-firâki evi’l-visâli
2. Metâ mâ-celle şey’un fi’l-hayâli
Yecellu ani’l-ihâtati ve’l-misâli

Şiir(in tercümesi)

1. Aşk, insanın fikrinden yücedir, bilinmez. Ayrılmak ve kavuşmak onu tarif edemez.

2. Nasıl sayılır, nasıl yükselir hayalî bir şey? Temsille kuşatılamaz, ulvî bir şeydir o.

Gerçek şu ki muhabbet dil ile anlatılmaz, (birtakım teknik tabirlerle) açıklanıp ifade edilemez. Çünkü o Hak tealanın bir perdesidir ki sevdiği kullarının (evliyâ) kalplerine çekmiştir.

Muhabbet ebedî bir sıfat ve ezelî bir inayettir ki kitap ve iman onunla bilinmiştir. Muhabbet öyle bir sürûr kaynağıdır ki onu anlamanın zirve noktası olan zatın huzurunu tasavvur etmekle gönülde meydana gelir ve bu tarif hakikate göre değildir, belki isimledir. Çünkü sürûr vicdanla ilgili bir şeydir ve hakikati tam olarak bilinemez. Yaklaşık olarak dahi tarifi yapılamaz.

Muhabbet aslında bir tür zevk işidir, şevk nurudur ki hakiki mânâda bir olanın zatını zatıyla anladıkça parıldar. Çünkü O gayet güzeldir ve güzeli sever. Nitekim güzelliğin son noktası da, kemâlin zirvesidir. Çünkü (söz konusu güzelliği) idrak edenin anlaması ne derece mükemmel olursa, idraki de o denli kuvvetli olur ve böylesinin muhabbeti gayet zevkli ve tatlı olup sevgisi güçlenerek kıvamını bulur.

Safi muhabbet kolay kolay bir insanda bulunmaz. Ancak o saflığa eren kişide bulunur ki *“Sen olmasaydın kâinâtı yaratmazdım”* hitâbıyla seçilmiş olsun.

Ancak diğer mertebelerin durumu farklılık arz eder; ilâhî işaretlerin pek çok olması sebebiyle ve bunların farklılık gösterme, değişiklik arz etme ihtimaline binaen muhabbete elem, keder, dert ve ıstıraplar oldukça yakın bulunur. Bu durumda muhabbet sadece sürûr ve neşe demek olmayıp belki hüzün ve kederle, korku ve tehlikelerle birlikte bulunur.

Şiir

1. Ve mâ-fi'l-halkı eşkâ min-muhibbin
Ve in vecede'l-hevâ hulve'l-mezâk
2. Terâhu bâkiyen fî kulli hîn
Mehâfete firkatin evi'l-iştiyâk
3. Fe yebkî en ne'â şekvan ileyhi
Ve yebkî en denâ havfe'l-firâk

Şiir(in tercümesi)

1. Sevenden mustarip yoktur şu cihanda. Zevki bulsa da, şevkle ona dalsa da
2. Daima kederlidir, hep ağlamaktan; ayrılık korkusundan, kavuşamamaktan
3. Sevgiliden ayrılan, kavuşmak için ağlar; yanında olan, ayrılma kaygısıyla sızlar.

Muhabbetin kaynağı Hazret-i Allah'ın vahdaniyetidir, birliktir. Nitekim düşmanlığın kaynağı da çokluk ve zıtlıktır. Çünkü birlik nurunun kâinâta sirâyeti nispetinde âlemde bulunan varlıklarda muhabbet meydana gelir. Bununla birlikte (muhabbetin sirâyeti bütün varlıklarda eşit olmayıp) onun ilk çıkış noktasına ve yüksek kutba yakın bulunanlarda muhabbetin daha çok ve daha kuvvetli olduğu görülür. O zirveden uzakta ve aşağı derecelerde bulunanlarda ise muhabbet tecellîsi gayet az ve zayıf olur.

Nitekim Hak teala; **"Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı"** (Enfâl 8/63) buyurup zât-ı ulûhiyetine mânen yakın bulunan kullarındaki muhabbetin ne derece kuvvetli olduğunu duyurmuştur.

Muhabbetlerinin azlığından dolayı yüce zatına mânen uzak bulunan (ehl-i bu'd) hakkında ise; **"Bazınız bazınıza düşman olarak** (oradan inin)" (Tâhâ 20/123) buyurmuştur.

Muhabbet bir şirin haldir ki onunla acılar tatlı bal olur. Ve muhabbet öyle muazzam bir iksirdir ki küflü demir ve paslı bakır onun dokunmasıyla altın ve gümüş olur. Muhabbet öyle bir ilaçtır ki onunla her derde şifâ gelir. Ve

muhabbet öyle bir ciladır ki onunla her türlü hüzün ve keder safâya dönüşür. Muhabbet öyle bir şerbettir ki onunla her hastalık şifâdır. Ve muhabbet öyle bir haldir ki onunla gelen kahır merhamettir. Muhabbet öyle bir candır ki onunla (kalbi) ölüler (manen) zinde olur. Ve muhabbet öyle bir sultandır ki onunla nice sultanlar köle olur. Muhabbet marifetin son noktasıdır. Hazret-i Allah'ın manevî huzuruna yaklaşma vesilesidir. Muhabbet öyle bir neşedir ki onunla gelen mihnet ve belâ huzur verir. Muhabbet öyle bir safâdır ki onunla gelen cefâ, **[277/b]** vefâdır. Muhabbet öyle bir nurdur ki onunla çirkin kadınlar huridir.

Nazm

1. Elâ ey aşk-ı bî-pervâ
Ki sensin maksad-ı aksâ
Ki sensin ahsenü'l-hüsnâ
Hem oldun âşık-ı şeydâ
2. Aceb hüsn içre yektâsın
Aceb mevzûn u ra'nâsın
Aceb mâh-ı dil-ârâsın
Zihî yektâ-yı bî-hemtâ
3. Cemâlin vasfını her dem
Ne-vech ile ki söylersem
Kamu zerrât iderler hem
Ki âmennâ ve saddaknâ
4. Senin zâtın ki dâ'imdir
Deminle cümle ka'imdir
Ger insân ger behâyimdir
Eger a'lâ eger ednâ
5. Muzâri' mâzî vü hâlsin
Dahı tafsîl ü icmâlsin
Şeh-i pür-lutf u iclâlsin
Demindir urve-i vuskâ
6. Cihândır hüsnine hayrân
Ki sensin cümleye cânân
Zihî muhsin zihî ihsân
Zihî mihr-i cihân-ârâ
7. O cân kim şevka mâ'ildir
Dükenmez zevke nâ'ildir

Sana Hakkı ki vâsıldır
Ne hâcet kıssa-i ferdâ

Nazm(ın tercümesi)

1. Bil ki, ey pervâsız aşk! En yüce gaye ve güzellerin en güzeli oldun! Âşık-ı şeydâ oldun hem de.

2. Güzellikte nasıl yektâsın; nasıl alımlısın, nasıl parlaksın? Gönlü süsleyen, nasıl bir ay parçasısın? Eşi benzeri olmayan bir nesnesin!

3. Güzelliğinin vasfını her ân nasıl anlatsam? Nasıl söylesem bilmem ki! Hem bütün zerreler "inandık ve tasdik ettik" derler.

4. Senin zatın ebedîdir, hepsi de senin nefesinle kaimdir. İster insan olsun, ister hayvan. İster yüksek rütbede olsun, ister aşağıda.

5. Geçmiş, gelecek ve şimdiki hâlsin. Her şeyin tafsilatı ve özü sensin. Lütufkâr Pâdişâh'sın, iclâl sahibisin. Nefesin, en sağlam kulptur.[37]

6. Cihan senin güzelliğine hayrandır ki, herkesin cânânı sensin. Hep güzellikte, iyilikte bulunansın. Cihanı aydınlatan nurlu güneşsin.

7. O can ki şevke meyletmiş, tükenmez zevklere nail olmuştur. Hakkı ki, sana vâsıl olmuştur. Dünyanın kıssasına ne hâcet?

Sekizinci Madde

Mevlâ'ya muhabbetin kısımlarını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Muhabbet birliğin olmazsa olmazı, yegâne şartı olmuştur. Onun için âlemdeki çokluğa tam mânâsıyla zıt olmuştur.

Beyt

el-Vâhidu'l-ferdu hakkan keyfe yankasimu
Ve'l-vâcibu'l-hakku sıdkan keyfe yen'adimu

Beyt(in tercümesi)

O bir tek Hak'tır nasıl bölünür, nasıl taksim olunur? O'nun varlığı elzemdir, nasıl yok sayılır?

Muhabbet hakikatte bölünme kabul etmez ve onun gerçek mahiyetini avâm bilemez. Belki bazen ortaya çıkması bazen kaybolması sebebiyle şiddetli ve zayıf olur. Safâ ve kedurette ahvâli muhtelif olup, zuhurunun farklılığı nisbetince yansımaları da farklı olur. Şairlerin şiirinden ve bakanların bakış açısından gelen farklılıklar ona yansır.

Nitekim duru su, içinde bulunduğu kabın rengini alır ve bulunduğu asıl fıtrattan bambaşka bir surette görünür. Bazen de mecrasında akarken kendisine bulaşan ve içine karışan çeşitli maddeler sebebiyle önceki saf hâlinden çok farklı bir duruma gelir; bambaşka bir tat alır, değişik renklere bürünür. Hâlbuki aslında su, tek bir hakikattir. İşte bunun gibi, hakikatte tek olan muhabbet de bu çokluk âleminde farklı nesnelere yansıdıkça çeşitleri çoğalır, nice kısımlara ayrılır. Yansıdığı yerlerin farklılığı ölçüsünde onun da vasfında değişiklikler olduğu gözlenir. Hâlbuki birliğin gereği olan muhabbet, aslında tek bir hakikattir.

Nitekim saf su çeşitli katkı maddelerinden arınıp aslî özelliği olan berraklığını bulmadıkça, kendine mahsus tadı ve lezzeti üzere bulunmaz. Aynen bunun gibi ilâhî muhabbet de kendi asıl kaynağından başka yerde özgün hâliyle bulunmaz ve onun kaynadığı havuza öyle rastgele dalınmaz. O temiz kaynaktan içebilenler, havâss-ı mukarrebîndir. Onlar ki, vahdet deryasına dalmışlar ve orada (halktan soyutlanıp) Hak ile yalnız kalma duygusuna ermişler ve enâniyetlerinin ortaya çıkmasından emin olup kurtulmuşlardır. Hak tealanın manevî huzur ve yakınlığında kaybolup gitmişlerdir. O'nun celâl ve cemâl sıfatlarında yok olmuşlardır. Bu yok oluşlarından sonra O'nun bekâ sıfatıyla her zaman var olmuşlardır. O'nun temiz zatıyla sonsuza kadar varlıklarını devam ettirirler.

Onlar, O'nun kemâl sıfatlarıyla bezenmişlerdir. Onun muhabbetiyle O'nun dostu ve (manevi) yakını olmuşlar ve O'nun kubbeleri altına girmişlerdir. Kâfur suyu gibi güzel olan temiz içeceğinden içmişler ve cennetteki *Tesnîm Irmağı*'nın[38] soğukluğu ve lezzetiyle ferahlık bulmuşlardır. Ufk-i mübîn[39] makamına yükselip yüksek derecelere vasıl olmuşlardır.

Bunların dışında olan ebrâr ve ahyâr ise o tertemiz içeceği içmekten mahrum kalırlar. Çünkü onların dereceleri daha aşağıdadır. Bu sebeple onlar kendi kâselerinde, ancak zencebille karışık olan selsebil bulurlar.

Buradaki saf içecek, Allah tealanın yüce zatının muhabbetidir. **[278/a]** Birkaç çeşit ile katışmış içecek ise O'nun sıfatlarının muhabbetidir. Bu sebepledir ki ebrâr söz konusu katışık içecek mertebesinde kalmışlardır, fakat (yine de) ondan tat almışlardır. Gerçi onların vücutları her ne kadar beşerî elbiselerinden arınmışlar ve kendi nefislerinden kendi sıfatlarının elbisesini kaldırıp sıyırmışlardır. Ancak yine de (kendi varlıklarından tamamen sıyrılamayarak) kural ve kaideleri yıkmaya muvaffak olamamışlar ve kendi varlıklarıyla perdeli kalmışlardır. Çünkü bu teayyünât onların

makamlarının günahları olarak bulunmuştur. Nitekim "Varlığın öyle bir günahtır ki başka hiçbir günah onunla kıyaslanamaz" denilmiştir.

Demek ki ebrâr ancak vâhidiyyet mertebesinde esmâ mertebelerine giderler. Hazret-i vahdaniyete doğru ancak isimler mertebesince giderler. Ve ol şânı yüce Sevgili'yi, büyüklüğüne yaraşır sırlar perdesinin ardından seyredebilirler. Henüz onlar varlıklarını hiç sayarak "fenâ-yı mahz" ile birlik deryâsına (bahr-i ehadiyet) dalamamışlardır. Çeşitli sıkıntı ve korkuları aşamamışlar, üzüntüye kapılmaktan emin olamamışlardır. Nitekim onlar Hakk'ın zat deryasını pek çok sıfatlarla bulandırdıkları gibi kendi meşreplerini de, "*adl* sıfatı"nın saf karışımı ile bulanık ve mükedder bulmuşlardır.

Karışık içeceğin de aşağısındaki içecek, âbidler ve zâhidler olan takvâ sahiplerine uygun meşreb gelmiştir. Çünkü karışık içecek ehlinin daha aşağısındakinin muhabbeti ondan daha karışık ve bulanıktır.

Sırf Hakk'ın zatına mahsus muhabbet, (mesela bir bardak süt gibi) katıksız öze benzetilmiştir. Sıfatlarla karışık muhabbet ise (mayalanmış) peynire benzetilmiştir. Fiillerle karışık muhabbet ise içi boş, kararmış soğuk bir yere (ya da çavdar tanesine) benzetilmiştir.

Muhabbet dinî amelleri işleyen âbidlere ve zahidlere mahsustur diye bilinmiştir. Çünkü onlar ancak amellere tevessül ederler. Bu tür muhabbetin daha zayıf ve aşağısı, eserlerin muhabbetidir diye kabul edilmiştir. Dünya ehli olanlar da muhabbetin ancak bu türlüsünü bulabilmişlerdir. Çünkü eserlere muhabbet ancak dünya ehline mahsus olup, bunlar muhabbetin o derecesinde kalmışlardır.

O üstün ve saf muhabbet bu zayıf ve en aşağı derecedeki katışık muhabbette, ağaçtaki su gibi kabul edilmiştir. Hâlbuki su orada gizli olduğundan saf kalmayıp; katışmış vaziyettedir. O halde bunca güzel suretlerde, farklı güzel şekillerde, değerli elbiselerde, nefis yiyeceklerde, leziz meyvelerde, şaşılacak sanat eserlerinde, garip şekillerde ve insanı hayrette bırakan şeylerde bütün kalplerin sevgilisi, her şeyi inceden inceye hikmetle yoktan var eden (Sani' ve Hakim olan) Allah tealanın yüce zatının sevgisi vardır.

Ancak muhabbet ehli birbirinden nefis bunca güzel eseri görünce onlara meyledip bunları yoktan var eden Hakiki Müessir'den gâfil oldukları için, birliğin mânâsındaki engin sırları anlamaktan uzak ve mahrum kalmışlardır. Bu sebeple onlar kime muhabbet duyduklarının ve gerçek mânâda idrakinde değillerdir.

Beyt

Dilî k'û âşık-ı hûbân-i dil-cûst
Eğer dâned ve ger ne âşık-ı ûst

Beyt(in tercümesi)

Gönül çekici güzellere âşık olmuş; bilse de bilmese de ona âşıktır.

Bu makamda muhabbet dört kısma ayrılmıştır: Allah'ın zatına muhabbet, sıfatlarına muhabbet, fiillerine muhabbet ve itibarî eserlere muhabbet.

Nazm

1. Ey aşk v'ey cân-ı cihân
Ey mübtedâ v'ey müntehâ
Ey reste-hîz-i nâ-gehân
V'ey rahmet-i bî-intihâ
2. Ey reşk-i mâh-ı Müşterî
Bizden nihânsın çün perî
Virdim dil ü cân u seri
Ben hem sana kurbân şehâ
3. Gâhî tarabsın gâh ta'ab
Geh nûr olursın geh leheb
Sensin aceb-ender-aceb
Hayrân sana ehlü'n-nühâ
4. Ey tâlib-i envâr-ı cân
Seyr eyle sen kühsâr-ı cân
Ol bülbül-i gülzâr-ı cân
Kıl kalbini gamdan rehâ
5. Âlem çü kûh-ı Tûrdur
Zerre be-zerre nûrdır
A'mâdan ol mestûrdur
İbretle sen seyr eyle hâ
6. Her dem gelür cândan nidâ
Kim benliğinden ol cüdâ
Yoğ ol hemân kalsun Hudâ
Mihrinle pür-nûr ol mehâ
7. Hakkı gönülden dilesen
Kim ilm-i aşkı bilesen
Ekli az it şürbiyle sen

Olsan dahi pür-iştihâ

Günümüz Türkçesiyle

1. Ey aşk, ey can, ey cihanın canı, ey başlangıç, ey kâinâtın sonu, ey ansızın gelen kıyamet, ey sınırsız rahmet!

2. Ey Ay›ın ve Müşteri›nin kıskandığı! Peri gibi bizden gizlisin. Ey sultan(ım)! Ben sana gönlümü, canımı ve başımı kurban olarak verdim.

3. Bazen sevinç, bazen zorluksun. Bazen nûr, bazen ateş olursun. Sen, nasıl bir sır içinde sırsın. Yüksek akıl sahipleri sana hayrandır.

4. Ey ruhun nurlarını isteyen! Sen can dağını seyret. Can bahçesinin bülbülü ol, kalbini gamdan kurtar.

5. Âlem sanki kudsî Tûr Dağı'dır. Zerreleri baştanbaşa nûrdur. Görmeyene bunlar sanki perdelidir. Sen bunları ibretle seyreyle.

6. Her an ruhtan şöyle ses gelir. (Der ki;) "Aman! Benlikten uzak dur, yok ol, yalnızca Hudâ kalsın" Ey ay (gibi olan sevgili)! Güneşinle pür-nur ol hemen.

7. (Ey Hakkı)! Allah'ı gönülden dileyip aşk ilmini bulasın. Az yemeli, hem az içmelisin. İştahın çok olsa da.

Dokuzuncu Madde

Mevlâ'ya muhabbetin isimlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: **[278/b]** Muhabbetin isimleri kendi mertebelerine göre çeşitlidir. Muhabbetin isimleri kendi eserlerinden başlarsa, işte o mertebede ona isteme *"irâdet"* derler. Bu irâdet, Allah'a yanıklıkta kâmil olan kimseye itaat edip sevgi duymakla ve onun ahlâkıyla ahlâklanarak ona yaklaşmakla rağbet-i sâdıka olur. Nitekim Hak teala kudsî hadiste: *"Kulum bana nafilelerle yaklaşmaya devam eder. Ta ki onu severim. Sevince de onun gören gözü, işiten kulağı ve tutan eli ve destekçisi olurum"* buyurmuştur.

Bu irâdetin derecesinin alâmeti o kimsenin yapmak istediği şeyi elde etmek üzere bütün gücüyle yoğunlaşmasıdır. Öyle ki istediğini elde etmekten başka bir düşüncesi olmasın. Bulmak istediğine erişmekten başka bir arzusu kalmasın. Nitekim şöyle denilmiştir:

Beyt

Urîdu visâlehû ve yurîdu hecrî
Fe'truk mâ-urîdu li mâ-yurîdu

Beyt(in tercümesi)

Ben kavuşmayı istiyorum, o ise ayrılığı. İsteğimi onun isteğine terk ettim.

Bu irâdetin ortaya çıkması, şiddetle arzu edilen sevgilinin güzelliklerini idrak etmekle olur. Bu idrak ise (muhabbeti talep eden) kişinin kabiliyeti gereğincedir.

Bundan sonra muhabbetin ismi *"şevk"* olur. Şevk ise, ruhun vuslattan yana hareket edip gitmesidir. Kendisine sevdiğine kavuşmadan elde edileni ve kavuşmak istediğinin cemâlinden hazzını artıranı iç âleminden açığa çıkarmakla olgunlaştırmasıdır. Bundan sonra muhabbetin adı *tevkan* "çok arzu edilen" olur ki bu *şevk*in olgunluk derecesidir. Nitekim şevk de irâdetin en üst derecesi sayılmıştır. Bundan sonra muhabbetin ismi *nizâ* "çekişme ve kavga" olur ki bu muhabbet sultanının kararlı ve vakarlı olarak kuvvet ve kudret bulmasıdır. Bu mertebe, sevgilinin güzelliğinin gönülden şiddetle ortaya çıkmasından ve gönülde parlayan nurdan, sabır ve irâde dizginlerini çekip almasıdır. Bundan sonra muhabbetin adı *sabâbet; âşıklık* olur. Bu mertebede artık âşığın sabır ve dayanma gücünün kalmayıp mecbûren sevgiliye koşar ki, ondan başkasına doğru gitmeye meyli ve rağbeti kalmaz. Bu durumda olmasını ayıplayan ve kınayanların söylediklerinden hiç bir şekilde etkilenmez. *Sabâbet*, *nizâ* mertebesinin olgunluk seviyesidir. Nitekim Arapça şiirde şöyle denilmiştir:

Şiir

1. Vallâhi mâ gayyeretnî ba'dekel-ğayru
Ve lâ-selevtu ve lâ liye anke mustabiru
2. Ve lâ-nazartu ilâ şey'in eserra bihî
İllâ ileyke fe-ente's-sem'u ve'l-basaru

Şiir(in tercümesi)

1. Vallahi senden başka hiç kimse beni ilgilendirmedi. Senden başkası ne sabır, ne de tesellî verdi.

2. Senden başka neşe kaynağı hiç gözetmedim. İşittiğim, gördüğüm sendin; yalnız seni istedim.

Bundan sonra muhabbetin ismi *hevâ* olur ki bu daima sevgilinin kapısında itikâfa çekilen âbid gibi durup orada kalmaktır. Onun güzelliğini tatmanın zevkiyle, kendi güzelliğini unutmaktır. Bundan sonra muhabbetin adı *meveddet* olur ki bu sevgilinin yakınlığına ulaşıp muhabbetin gayesine erince ve kavuşmanın şiddeti ile şevkin ateşi karışıp kavuşmanın serinliği

dengeye oturup itidal üzere kalınca elde edilir. Bu durumda kişi, sevgiliden ayrı düşme sıkıntısından ve içindeki arzu ateşinin sönüp gitmesinden emin olamaz. Çünkü onun kavuşması henüz sevgiliyle gerçek mânâda birlikte olmadığının alâmeti sayılır; kavuşmanın hâsıl olmadığının (adem-i ittihad) delili kabul edilir. O sebeple bu derecede bulunan kişi, sevgiliye yaklaştığı anda bile ondan ayrılma korkusu hisseder; bir gün sevgiliden uzak düşeceği elemi, içini kemirip durur. *Meveddet*in alâmeti, sevenin kendi irâdesini sevgilisine vermesidir. Bir şekilde ona yol bulup huzuruna varmasıdır. Bundan sonra muhabbetin adı *hullet*; "içten içe sevgi" olur ki o enâniyetin kalıntılarıyla birlikte zata duyulan muhabbettir. Bu hullet, meveddetin kuvvetlenmesinden meydana gelmiş olup kişiyi hâlis muhabbete ulaştırır. Ancak bu mertebede seven yine de ikilik keyfiyetinden bütünüyle kurtulamamıştır. Çünkü dost edinmek (tahâllül) her halde birden başkasının varlığını gerektirir. Bu durumda iki dost; bir değil, iki sayılmıştır. Nitekim şiirde şöyle denilmiştir:

Beyt
Kad tahâllelti mesleke'r-ruhi minnî
Ve li-zâ summiye el-hâlîlu hâlîlen

Beyt(in tercümesi)
Ruhumun her zerresine nüfûz ettin sen ."İbrahim" Halil (dost) diye çağrıldı bu yüzden.

İşte bundan sonra muhabbet tam mânâsıyla safiyete kavuşur ki, orada ne benlik namına bir şey kalır ne de ikilik vardır. Bu kıvama gelen saf sevgi, «*hullet"*ten daha üstün ve onun altındaki mertebelerin hepsinden daha saf olur. Habib-i Ekrem (s.a.v.) peygamberler içinde Halilullah (Allah'ın dostu) unvanını hâiz bulunan Hz. İbrahim (a.s.)ın makamına yetişip oradan "*qâbe kavseyn"*e yükselmiş ve **[279/a]** oradan da "*ev ednâ"* makamına varmıştır. [40] Çünkü İbrahim Halilullah aleyhisselam Allah'a sıfatlarıyla tevessül edip *"O'nun hâlimi bilmesi bana yeter; istememe lüzum yok"* demiş (O'na yalvarırken ilim sıfatını öne çıkarmış)tir.

Habib-i Ekrem (s.a.v.) ise, sıfatlarla yetinmeyip Mevlâ'nın pak zatıyla kendisine yalvarmış ve *"Allah bana yeter, O ne güzel vekildir"* buyurmuştur. Şu halde, ne zaman ki muhabbet saf olup sahibinin hâli bilinirse, ona *makh*; "aşırı beyaz" adı verilir. Bu makh, saf muhabbet

sahibinin hâlidir ki ona makam olmuştur. Bu makamda bulunan, müşâhadenin başlangıç hâllerini henüz bulmuştur.

Ne zaman ki muhabbet, muhabbet-i hâlise-i zâtiyeye dönüşüp o makamda karar kılar ve orada istikametine devam eder, muhib de kendisinde hiçbir varlık izi bırakmamak üzere nefsini arındırırsa, kalbinden muhabbete yabancı olan her türlü âdet ve bağları söküp atarsa, haber de ondan kesilirse, içindeki sevgi denizi coşarak (varlık adına) orada bulunan şeylerin hepsini yıkıp yok ederse (mahv u fenâ), işte o zaman muhabbetin ismi *aşk* olur. Muhabbetin o kıvamını bulan, köle (rikk) iken hür olur; esâretten kurtulur.

Çünkü kölelik ve esâret aslında enâniyet tablosuna işlenmiştir. Ubudiyet yazgısı ise bekâ makamının sonsuzluk tablolarına resmedilmiştir. Ne zaman ki benlik ortadan kalkar ve tamamen yok olursa (fenâ), o zaman izafi olan bütün gölgeler dağılır, yok olup gider. Şu halde kulun varlığa ait görüntüsü yok olduğunda, Hak tealanın muhabbeti kendi zatında baki kalır.

Beyt

el-Aşku ekberu en yekûne li-ğayrihî
Ve ecellu en ya‘zî ileyhi tuşâriku

Beyt(in tercümesi)

Aşk, O’ndan başkasına olmayacak kadar yücedir. Kendine ortak olmaya kalkışan her şeyden üstündür.

Nazm

1. Aşkındır iden terbiye a‘yân-ı cihânı
Eflâk ider ânınla bu raks u deverânı
2. Aşk-ıla hemîşe bulur eşyâ bu vücûdı
Zerrât-ı cihân cümle zemîni vü zamânı
3. Aşk[ın] düşürüp silsile-i mevc ile bağlar
Vâdîlere feryâd iderek âb-ı revânı
4. Aşkınla yanup fânî olan buldı bekâyı
Aşk oldı vücûd u adem ü nâm u nişânı
5. Aşkındır olan âşık u ma‘şûk u mahabbet
Anınla bulur cân u dil esrâr-ı nihânı
6. Çün sâgar-ı ecsâma dolar bâde-i ervâh
Aşkındır o sâkî ki virür bâde-i cânı

7. Bir şey ki iyândır o beyân istemez aslâ
Hakkı nice bir vasf idesin aşk-ı iyânı

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşk(ın), cihanda efendileri bile terbiye eder. Gökler bile aşkınla döner, aşkınla raks eder.
2. Eşyanın varlığı, gerçek mânâsını onunla bulur. Cihanın zerreleri zemini, zamanı aşkınla bulur.
3. Aşkın düşürüp dalgaların zincirine bağlar; Vadilerden feryâd ederek akan suları.
4. Aşkınla yanıp kendinden geçen baki olur. Varlığı, yokluğu aşk olur onun; namı ve nişanı
5. Âşık, mâşuk ve muhabbet, senin aşkındır. Can ve gönül, gizli sırları onunla bulur.
6. Ruh şarabı, cisimlerin kadehine dolduğu zaman; can şarabını sunan o sâkî, senin aşkındır.
7. Bir şey ki apaçık meydanda; izahat istemez asla. Hakkı! Ayan-beyan olan aşkı daha ne zamana kadar anlatırsın?

Onuncu Madde

Allah sevgisinin özelliklerini ve acayip hâllerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Muhabbetin özellikleri kendi içindeki mertebelere göre ortaya çıkar. Nitekim Arapça beyitte şöyle denilmiştir:

Beyt
İhvânu sıdkın fi'l-mahabbeti sâfirû
Fe-kad fâze men fîhâ ileyhâ yusâfiru

Beyt(in tercümesi)

Muhabbette sâdık olan kardeşler, yürüyün. O yola girenlerin hepsi mutlaka kurtuldu

Muhabbetin özelliklerindendir ki, gerçekte o hem başlangıçtır ve hem maksattır; hem mesafenin kendisidir ve hem de insanı gayeye ulaştıran vasıtadır. Şu halde muhabbet acayip ve hayret edilecek bir şeydir. Çünkü seven kendi nefsinden geçip sevdiğine yöneldiği vakit, muhabbet vadilerini

geçer. Öyle ki o vadileri ancak muhabbet adımları, muhabbet ayaklarıyla aşar. Nitekim şiirde şöyle denilmiştir:

Kıta

1. Seyr-i zâhid her mehî yek rûze râh
Seyr-i âşık her demî tâ taht-ı şâh
2. Zâhidân bâ-ters mî-tâzed be-pâ
Âşıkân perrân-ter ez-berk u havâ
3. Key resend în hâifân der-gerd-i ışk
K'âsumân-râ ferş sâzed derd-i ışk

Kıta(nın tercümesi)

1. Zahidler, ayda ancak bir günlük yol alır. Âşıklar her an sultanın makamına dek seyrederler.
2. Zahidler temkinle yürür, korkarak adım atarlar. Âşıklar şimşekten de rüzgârdan da hızlı uçarlar.
3. Bu korkaklar aşkın tozuna nasıl ulaşacaklar? Çünkü aşk derdi, gökyüzünü bile kendisine yaygı edinir.

Şu halde aşk, kendi tabiatı içinde iki zıddı birden barındırır. Onun için ikisinin de (bir arada varlığını) gerektirir. Çünkü muhabbet öyle bir müşâhadeyi şart kılar ki o ancak varlığını sevgilide fânî kılmakla (fenâ fî'l-mahbûb) meydana gelir. Ve yine o, **[279/b]** öyle bir emre uymayı gerektirir ki o vücudun bekâsıyla meydana gelir. Hâlbuki bekâ ile fenâ birbirinin zıdddır.

Bir diğeri de şudur: Muhabbet, kendi yapısı gereği sevgiliye kavuşmayı gerektirir. Sevgilinin sevgilisi ayrıldığında, sevgilinin ayrılığını gerektirir. Çünkü sevgilinin sevgilisi, aynı zamanda sevenin de sevgilisidir. Hâlbuki kavuşmakla ayrılık duygusu birbirinin zıddıdır, biri diğerine aykırıdır.

Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur ki; Seven sevdiğini iki cihana tercih edip onu kendi nefsinden bilir. Aksi takdirde gerçek muhabbeti bulamamış olur. Yine (muhabbetin özelliklerindendir ki) seven muhabbetini gizlemekten çekinir, onu yayar. Yoksa muhabbet ona galip gelmiş olur.

Beyt

Fâş mî gûyem vu ez gofte-i hod dil-şâdem
Bende-i ışkam vu ez-her do cihân âzâdem

Beyt(in tercümesi)

İşte söylüyorum ve söylediğime memnunum; aşkın kölesiyim ve iki cihandan da kurtulmuşum.

Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur: Muhabbet tamam olup kemâle erince, bölünmeyi kabul etmek istemez. Nitekim Arapça beyitte şöyle denilmiştir:

Beyt

Seheru'l-uyûni li-ğayr-i vechike bâtıl
Ve bukâ'uhunne li-ğayri hubbike zâ'i'

Beyt(in tercümesi)

Güzelliğinden başkası uğruna gözlerin uykusuz kalması bâtıldır. Kadınların, senin muhabbetinden gayrıya ağlaması boşunadır.

Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur ki: Kendisinden başkası, sevgiliye yalvarıp yaklaşabilir endişesiyle, sevene gayret gelir. Bu sebeple seven, sevgiliye olan aşırı tutkusundan dolayı hizmetine koşmakta süratli davranır, sevgilinin hizmetine koşmakta o benden erken davranıp da sevgide beni geçebilir kaygısıyla aceleci olur. Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur: Seven, sevdiği uğruna azarlanıp ayıplandıkça (melâmet) coşar ve bu türlü eziyetten zevk duyar. Çünkü sevgisine dayanarak kendisini ayıplayıp azarlayanlar, bu sırada sevgiliden söz etmiş olmakla bir bakıma onu tesellî edip adını anmakla, sevenin sevgiliye olan hasretini yatıştırıp tesellî ederler. Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur ki: Seven sevdiğinin şerefi ve yüceliği uğruna alçalmaktan gocunmaz. Bu maksatla kendi arzu ve isteklerinden vazgeçmekte tereddüt etmez. Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur ki: Seven sevdiğinin adını anmaktan ve her an onu düşünmekten geri durmaz. İhsanıyla tesellî olmayıp sevdiğinin huzurundan uzağa gitmez. Nitekim şiirde şöyle denilmiştir:

Beyt

Aşk bul aşk ile ol aşk ile dol ey Hakkı
Her şeyin var bedeli bulmadılar aşka bedel

Günümüz Türkçesiyle

Ey Hakkı! Aşkı bul, aşk ile ol, aşk ile dol. Her şeyin bir bedeli var, aşkın karşılığını bulamadılar.

Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur ki: Muhabbet, her zor işi kolay kılar, her çirkini güzel gösterir. Nitekim şiirde şöyle denilmiştir:

Beyt
Ez-mahabbet nâr nûrî mî-şeved
Ez-mahabbet dîv hûrî mî-şeved

Beyt(in tercümesi)
Ateş olsa, muhabbetten nûr olur. İfrit bile, muhabbetle hûri olur.

Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur ki: Muhabbet türlü eziyet ve cefâ ile azalmaz ve değişmez. İhsan ve bağışlarla da çoğalmaz. Nitekim şiirde şöyle denilmiştir:

Beyt
Hevâyı lehû farzun ta‘attafe em cefâ
Ve meşrabuhû azbun tekeddera em safâ

Beyt(in tercümesi)
Onu sevmek farz oldu; ister lütfetsin, isterse cefâ versin. Şarabını içerim, safâ verse de, acı ve bulanık olsa da.

Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur ki: Seven sevdiğini övmekte gösterişi terk eder. Ona yalvarıp dua ederken âdâba riâyeti unutacak derecede kendinden geçer. Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur ki: sâdık bir âşık, sevgilisinin adının anıldığını duyunca titrer, kendinden geçer. Onun ismine yakın kelimelerin anılmasından bile zevk duyar. Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur ki: Seven sevdiğinin sahip olduğu sıfatlarla bezenir. Onunla ilgisi bulunan her şeyi ayrı bir sürûr kaynağı olarak telakki eder. Çünkü sevenin bütün varlığı sevdiğinin varlığına uygun olur. Şu halde sevenin ayakta durması ya da varlık sahnesinde bulunması, sevdiğinin varlığına bağlıdır. Bu durumda seven, kendi sıfatlarından bütünüyle sıyrılır.

Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur ki: Seven, sevdiğinin verdiği cefâdan yine ona ilticâ eder. Çünkü kendisine ondan daha şefkatli ve daha merhametli kimseyi bulamaz. Onun nazarında kendisine ondan daha sevimli, daha cömert kimse olmaz. Bu sebepledir ki ondan yine ona gider. Nitekim Allah’ın Sevgili Peygamberi kendi duasında: *“Allah’ım! Gazabından rızana, azabından affına sığınırım. Senden yine sana sığınırım. Seni lâyık olduğunca övemem. Ancak sen, kendi nefsini övdüğün gibisin”* diyerek mahbubuna yalvarmıştır.

Rivayet olunmuştur ki: Bir adam terbiye etmek üzere kendi çocuğunu dövüyordu. Çocuk yerinden kalkıp babasının kucağına geldi. **[280/a]**

«Aman baba, yapma!» diye yalvarıp şöyle dedi: “Babacığım şu anda dünyalar başıma yıkıldı. Bak işte, senden yine sana kaçıyorum. Senin insafına teslim oluyorum. Çünkü her zaman beni seven sensin, ben de seni seviyorum.” Bu sözleri işitince babası ona merhamet edip sevdi.

Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur ki: Muhabbet, seveni dava-yı meânîden kurtarır. Çünkü muhabbet eşyanın hakikatini tecrit edip mânâların inceliklerini açıklar. Muhabbetin özelliklerinden biri de şudur ki: Seven sevdiğine olan muhabbetinin kemâlinden ve onun değerini yüceltmekten dolayı kendinden geçer; bu şekilde ona yakın olmaktan duyduğu haz ile ona olan muhtaçlığını unutup gider. Nitekim Arapça şiirde şöyle denilmiştir:

Beyt
Leyset huzûzi minke summe havâyicî
İleyke hayâ’un min celâletin kad rakâ

Beyt(in tercümesi)
Hazlarım senden, muhtaçlığım sana değildir. Kadrinin yüceliğinden çünkü hayâ ederim

Nazm
1. Merhabâ ey aşk-i bâkî merhabâ
Pür-vefâsın pür-vefâsın pür-vefâ
2. Gel salın gönlümde ey cân-ı cihân
Dil-rubâsın dil-rubâsın dil-rubâ
3. Âsumân-ı dilde mâhımsın tamâm
Meh-likâsın meh-likâsın meh-likâ
4. Evvel âhir yâr-ı gârımsın müdâm
Cân-fezâsın cân-fezâsın cân-fezâ
5. Mübtedâ-yı cümle eşyâya revân
Müntehâsın müntehâsın müntehâ
6. Senden oldı hâr-ı gül hem hâk-ı zer
Kimyâsın kimyâsın kimyâ
7. Vâsıl eylersin kulı Mevlâsına
Reh-nümâsın reh-nümâsın reh-nümâ
8. Halkdan bîgâne olmuş âşıka
Âşinâsın âşinâsın âşinâ
9. Hakkı Hak’dan gâfil olmazsan müdâm

Pür-safâsın pür-safâsın pür-safâ

Günümüz Türkçesiyle

1. Merhaba ey ölümsüz aşk merhaba! Hep vefâlısın, hep vefâlısın, hep vefâlı.
2. Gel salın gönlümde, ey cihanın canı! Gönül çalansın, gönül çalansın, gönül çalan.
3. Gönül göğümde tam bir dolunayımsın. Ay yüzlüsün, ay yüzlüsün, ay yüzlü.
4. Önünde sonunda can dostumsun daima. Cana can katansın, can katansın, cana can katan.
5. Sen ki akıp giden her şeyin başlangıcısın. Hem de sonsun, hem de sonsun, hem de son.
6. Gülün dikeni, altının toprağı sendendir. Kimyâsın, kimyâsın, kimyâsın.
7. Kulu Mevlâ'ya sen kavuşturursun. Rehbersin, rehbersin, rehber.
8. Halktan ilgisini kesmiş olan âşığa; tanıdıksın, tanıdıksın, tanıdık.
9. Hakkı! Hak'tan gâfil olmazsan; baştanbaşa safâlısın, safâlısın, safâlı.

On birinci Madde

Zatî muhabbeti bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Hakk'ın zatının muhabbeti öyle bir güneştir ki o eşyanın hakikatine doğarak onu aydınlatmıştır. Cihanın zerreleri o nûr ile dolup varlık sahnesine çıkmışlardır. Varlıkların özlerinin varlığa çıkış mertebeleri onun aydınlığıyla meydana gelmiştir. Yaratılmışların şekilleri onun ışığıyla güzelleşmiştir. Nitekim şiirde şöyle denilmiştir.

Şiir

1. Şemsu'l-mahabbeti fi'l-hakâ'iki eşrakat
Subhâtihâ fe-tezâheru'l-a'yân
2. Zahare'l-vucûdu bi-nûrihâ fe-telâ'le'et
Envarehû feteşa'şa'al-imkân
3. Ve biha'l-cemâlu bedde'l-külli mukevven
Fî-zâtihî fe-tezeyyenu'l-ekvân

Şiir(in tercümesi)

1. Muhabbet güneşi hakikatlere doğdu. Yıldızlar parladı, eşya görünür oldu.

2. Varlık, muhabbet nûruyla meydana geldi. Nûruyla dolup taştı, mümkünler aydınlandı.

3. Her şey onunla güzelliğini buldu. Onun zatıyla giyinip zînetlendi süslü elbisesini.

Gerçek şu ki; *mutlak güzellik*, bir olan Hakk'ın zatına mahsustur, O'ndan ayrı düşünülemez. Mutlak muhabbet için, hakikatlerin var olması, zaruri olarak lâzımdır.

Şu halde (muhabbet) eşyanın hakikatlerine o Mutlak Güzel'den dağıtılıp her biri kendi payına düşen üstün hazzını almıştır. Ancak o güzelliğin kemâlini kabul etmekten, imkân âleminin engellemesi ile mahrum kalmışlardır. Her hakikat, ancak kendi nasibinden müşâhade eylediğine âşık olmuştur. Şu halde, her hakikat kendi sevdiğinin aynı olmuştur. Şayet söz konusu hakikatin müşâhadesi, hüviyet-i mutlaka bakımından olduysa ve müşâhade ettiğini teşhis edip anlamaktan ve bir yere izafe etmekten, yani her türlü ilintiden mücerret bulduysa, o âşık sâdık muvahhiddir.

Eğer âşık kendi hüviyetiyle perdeli olup o Mutlak Güzel'i tayin etme ve bir yere izafe etme bakımından müşâhade ettiyse, o gaflet içinde, müşrik mayalı bulunmuştur. Çünkü o hakikat, ilk müşâhadeye göre Hakk'ın güzelliğidir ki; zatını zatıyla görüp zatının muhabbetiyle kendi zatına âşık olmuştur. Ve bu, ikinci müşâhadeye göre yaratılmışların hayalidir ki, **[280/b]** kendi aynını aynıyla görüp Cenâb-ı Hakk'ın sıfatları perdesinde kendi nefsine âşık olmuştur.

Evvelki görüşe göre sevenin durumuna gelince, o kendi aynına yokluk gözüyle bakarak sevdiğinden muhabbet ve dostluk bulmuştur. İkinci surette seven ise, kendi nefsine varlık gözüyle (ayn-ı bekâ) bakmış ve sevdiğinin kapısından düşmanlık ve buğz ile kovulmuştur. Bu makamdaki perde, enâniyet (benlik) perdesidir. Nitekim İblis'in: "**Ben ondan hayırlıyım**" (A'raf 7/12) ve Firavun'un da: "**Ben sizin en yüce rabbinizim**" (Nâziât 79/24) demeleri bu enâniyet perdesi cümlesindendir.

Cenâb-ı Hakk'a manevî yakınlık kesb edenlerden, kim ki muhabbette tayin ve teşhisten nefsini arındırmışsa, onun hâli güçlükte de, kolaylıkta da aynı kalır, bozulmaz. Belâ ve lütuf anlarında muhabbeti değişmez.

Şiir

1. Hecertu'l-halka tarafî hevâka

Ve eytemtu’l-ıyâle likey erâka
2. Fe-lev kata‘tenî fi’l-hubbî erbâ
Le mâ-hanne’l-fu’âdu ilâ sivâke

Şiir(in tercümesi)
1. Halktan ayrıldım, katına gelirim diye. Evlâdımı yetim bıraktım, bakarsın diye.
2. Eğer beni sevginde güçsüz kılarsan. Başkasına meyleder, yitiririm kalbimi.

Zatî muhabbete muhatap olanlar, zatlara ve ruhlara muhabbet etmede sâdıktırlar. Özleriyle ve ruhlarıyla âşıktırlar. Bunlar birbirlerinin eziyetlerinden ıstırap duymazlar. Kabahat işlediklerinde birbirlerini kovuşturarak sorgulamazlar. Gönülleri hoş olduğunda sabrın acılığını bilmezler. Muhabbetleri bizzat birbirinin zatına olduğundan, birbirlerinin varlığına ait her hangi bir şeyden, sıfatlarından, davranışlarından ve âdetlerinden râzı olurlar, birbirinin kusuruna bakmazlar.

Çünkü özünde zatı nûranî ve hakîkatte tertemiz olduğundan bazı şeyleri yapmakla oluşan karanlık ile söz konusu işten kaynaklanan bulanıklık âşığa zarar vermez. O ilâhî boyadır ki âşık onunla boyanmıştır. O ezelî bir temizlik ki âşık onunla temizlenmiştir. O boya ve o temizlik, âşığın zatını (maddî engellerle oluşan) perdelerin boyasıyla boyanmaktan alıkoymuştur. Yine o âşığın hakikatini, sonradan meydana gelen yaratılmışlar ile bulanıp saflığını kaybetmekten korumuştur. Bu durumda o, bütün (manevî) karanlıklarla karşılaşsa da temizliğini kaybetmez. Bütün (manevî) bulanıklıklarla karışsa, gönlü kirlenmez. Deniz misali pislikleri uzaklaştırıp temiz vasfı ile kalır.

Şiir
1. Humu’l-esfiyâ’u’l-hâlisûne zevâtehum
Mukaddesetun en yuğayyırahâ’l-ezâ
2. Hakâyıkuhum tâbet serâ’iruhum saffet
Fe-sâret bi hârin illâ yukaddiruhâ’l-kaza

Şiir(in tercümesi)
1. Asfiyânın kişiliği arınmıştır, tertemiz. Mukaddes ruhları eziyetler değiştirmez.

2. Sırları berrak onların, hakikatleri hoştur. Deryâ gibidir onlar, ancak mukadderat dalgalandırır.

Nazm

1. Merhâba ey aşk-ı pâk ey yâr-ı gâr
Her gönül eğlencesi sen ey nigâr
2. Akl-ı külsün câna cânsın ey peder
Hep senin destindedir tedbîr-i kâr
3. Cân-ı âlemsin dahi ayn-ı iyân
Âlemi şevkinle kıldın bî-karâr
4. Hüsn-i ma‘şûk u gam-ı uşşâksın
Sen sana âlemde sen ma‘şûk u yâr
5. Rûz [u] şeb senden bulur nûr u zalâm
Zülf ü rûyun aksidir leyl ü nehâr
6. Bâğ-bân-ı dilsin ey sâkî müdâm
Revnak-ı âlemsin ey bâğ u bahâr
7. Cân gülistânsın sen ey bahr-ı hayât
Hüsn ü ihsânınla buldın iştihâr
8. Âlemi mest eylemiş hoş demlerin
Itr-ı cân u dilsin ey müşk-i Tatar
9. Buldı Hakkı dilde tenhâ sohbetin
Gavs-ı ulvî sensin ey Yûsuf-izâr

Günümüz Türkçesiyle

1. Merhaba ey tertemiz aşk, merhaba can dostu![41] Her gönlün eğlencesi; ey nazlı, ey sevgili!

2. Akl-ı külsün[42] cana cansın ey peder! İşin tedbiri hep senin kudret elindedir.

3. Âlemin canısın sen, hem de eşyanın aslı. Aşkınla dönen âlem, şevkinle kararsız kaldı.

4. Sevilende güzellik, sevende gamsın. Âlemde yine sana, sen mâşuksun;[43] sen yârsın

5. Senden alır gündüz aydınlığını, gece karanlığını. Gündüz yüzünün, gece de saçının aksidir.

6. Gönlümün bahçıvanısın ey sâkî,[44] daima. Sen âlemin güzelliğisin, ey bağ ve bahar!

7. Can gülistânısın, baharsın; ey hayat denizi! Güzelliğinle şöhret buldun, ihsanınla bilindin.

8. Senin hoş demlerin âlemi mest etmiştir. Ey Tatar Miski! Can ve gönül kokususun.

9. Hakkı, gönül sohbetini, yalnız seninle buldu. Ey Yusuf yanaklı! Yüce gavs[45] sensin. **[281/a]**

On ikinci Madde

Sıfatlara ait muhabbeti bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Hazret-i Allah gizli bir hazine iken, cemâl ve celâl sıfatlarını aşikâr etmek sûretiyle (tecellî) yüceliğini göstermeyi isteyip buna muhabbet duyduğunda "ahadiyyet" mertebesinden "vâhidiyyet" mertebesine nüzûl edip[46] yüce sıfatlarının örtüsüyle kendi temiz ve yüce vechini gizlemiştir. Ta ki vechinin aydınlığı bütün kâinâtı mahvedip yok etmesin. Hiçbir kimse iyilikle kötülüğü fark etmeyecek duruma düşmesin.

Çünkü sıfatların çokluğundan dolayı, O'nun isimleri de çok olmuştur. Eşyanın Hak'tan zuhûr ve tecellî yolu ile çıkışları ve takdir edilişlerinin (i'tibârât) sayısınca varlık da çoğalmıştır. Şu halde tesirlerin ve fiillerin değişik olmasıyla zuhûr yerleri (mezâhir) ve gölge varlıklar ortaya çıkmıştır. Zuhûrdaki kırılma ve çoğalma devam edip etkileme ve etkilenme ortaya çıkmıştır. Sevilenler ve sevgiler çoğalıp sebepler ve sebep olmalar değer kazanmıştır.

Yaratıcı olmakla (hâlikiyyet) ve yaratılmış olmak (mahlûkiyyet) birbirine zıt olup âşık olmak (âşıkıyyet) ile kendisine âşık olunmak (mâşûkiyyet) birbirinin zıddı olmuştur. Her ihtiyaç sahibi şiddetle muhtaç olduğu şeye âşık olup bu isteğinde gerekli güç ve kuvvete erişmiştir. Nitekim bir kimse ancak cemâlinden tanıyıp bildiği mâşuka âşık olur. Ancak bilinen bir varlığı iyice ortaya çıkıp görünmesiyle görebilir. Ancak bilinen bir şeyi kemâlinden görebilir, meydana gelmesi mümkün olanı görebilir. Herkesin kendi kabiliyeti, Hakk'ın aynası olur. Hakk'ın mutlak cemâli onda görünmez; kişi o aynada ancak, kendi ortaya çıkışının (taayyün) algıladığı cemâli görebilir. Nitekim "(Yahudiler) **Allah tealayı lâyıkınca takdir edemediler**" (En'âm 6/91) âyet-i kerimesi bu mânâyı kuvvetlendirir. Çünkü her ârif, kendi manevî yolculuğunda (tavr) kendi başınadır ve o sadece kendi aynasında kendisine tecellî eden yüzü tanır. Bütün (ilâhî) isimler

içinde o, kendisini terbiye eden isme âşık olur. O isimden ayrılacağı anda (kendisine tecellî eden) o yüzün güzelliği arzusunda kalır.

Ne zaman kendisini terbiye eden belirli yüzü (vech-i muayyen) görürse, o zaman onun kavuşması tamamlanıp vuslat arzusu kemâle ulaşmış olur. Bu muhabbet erbâbı genellikle kendi müşâhedeleriyle sınırlı kalmışlardır. Bunların âbidleri, Allah'ın bizzat zatına ibadet etme derecesine eremeyip sıfatlara kulluk mertebesinde kalmışlardır. Çünkü onlar ibadetlerini Mutlak Mabûd'un bildirdiklerine tahsis etmişlerdir. Bu sebeple de, ancak görünen isteğe kavuşma talebinde gitmişlerdir. Bu durumda onlara görünen tecellîler farklı oldukça, muhabbetleri de değişime uğrar. Bildikleri sûretler ve sıfatlar arasında değiştikçe, hepsi isimleri inkâr etme yoluna giderler. Mesela; Allah'ın "Mün'im = nimetlendiren" ismine âşık olan, "Muntakim = zalimden mazlumun intikamını alan" sıfatını inkâr eder. "Gaffâr = çok bağışlayan" ismine muhabbet duyan, "Kahhâr = kahredici" isminden kaçar. Bu şekilde sıfatlara muhabbet duymakla birbirini sevenlerin şikâyetleri çok olur; sızlanmaları tükenmez. Bunlarda karşılıklı hasım olma ve birbirine hükmetme arzuları belirgin halde bulunur.

Nitekim bir kimse, günahsız bir veliye Allah dostu olduğu ve günahsızlığı (velayet ve ismet) için muhabbet duyar ve o sebeple hizmetinde bulunur. Ondan bir gaflet sâdır olduğunu görür veya küçük bir günahına şahit olursa, hemen onu yermeye başlar; gözünden düşer, gönlünden silinir. Yahut da bir kimse bir âbid ve zahid kişiye sırf zühd ve takvâsı uğruna muhabbet duyar ve bu sebeple ona dost olur da; onun her hangi bir şeye tamah ettiğine şahit olur veya ibadetinde bir gevşeklik görürse derhal o zahidden yüz çevirip ona itiraz eder. Yahut da bir kimse lütufkâr bir zengine sırf makamı ve serveti için muhabbet duysa; onun yoksul ve zelil bir hâle düştüğünü görürse; hemen ondan yüz çevirir, yanından uzaklaşır ya da görmezden gelir. Yahut da bir kimse alımlı güzel bir kadına sırf güzelliği ve zarafeti için meyledip muhabbet duysa; sonra onun hastalandığını görse veya yaşlanıp gençliğindeki endamının kaybolduğunu görse, hemen ondan yüz çevirip onu terk eder.

Şiir

1. İzâ tegayyera ehlu'l-hubbi fe-huva hevâ
Min âlemi'l-halkı lâ min-Hazreti'l-ahad
2. Ve küllü âşıkın vasfın lâ-habîbe lehû
Inda'l-hakîkati gayru'n-nefsi ve'l-cild

Şiir(in tercümesi)

1. Muhabbet ehli değişirse, belli ki havasındandır. Bir olan Mevlâ'dan değil, yaratılmışlardandır.

2. Sevdiğinden başkasına vasfedilen her âşık; hakikatte onun nefsinden ve cildinden başkası yoktur.

Zatî muhabbet mertebesindekilere gelince; onlar sevdiklerinden sıfatları inkâr ederlerse de, sevdiklerinin zatlarına muhabbet ve itibar ederler. **[281/b]** Ve bir takım fiillerden hoşlanmasalar da, yine onu işleyene muhabbet duymaktan geri durmazlar. Böylece onlar, bir karar üzere istikrarla gitmiş olurlar.

Mısra

Alâ külli hâlin Umm-i Amr'in cemîletun

Mısra(ın tercümesi)

Amr'a göre, annesi her hâliyle güzeldir.

Nazm

1. Çü sensin akl-ı kül ey aşk-ı a'lâ
Ukûlun rûhı sen ervâha ma'nâ
2. Seninle ka'im olmuş cümle âlem
Ki senden cümle eşyâdır hüveydâ
3. Kamu âyîne-i vechindir ey rûh
İdersin cümleden kendin temâşâ
4. Yüzün âyîneye sığmak ne mümkin
Ki nûrından olur lâ cümle eşyâ
5. Cefâ-yı saykalı görmez o mir'ât
Ki olmuşdur cemâlinle musaffâ
6. Seni cânımda buldum râhat oldum
Yüzün aksiyle dolmuş zîr ü bâlâ
7. Cihânı aks bil fer' anla Hakkı
Gönülde aslı bul yorulma aslâ

Günümüz Türkçesiyle

1. Akl-ı kül[47] sensin, ey yüce aşk! Aklın ruhusun, ruhlara mânâsın.
2. Seninle ayaktadır cümle âlem. Ki bütün eşya senden ortaya çıkmıştır.
3. Vechin[48] her şeye aynadır ey ruh! Her şeyden kendini temâşâ edersin.

4. Ne mümkün vechin aynaya sığması? Nûrunla görünmez olur bütün eşya.

5. Ayna ki yaldız cefâsını çekmez. Çünmü güzelliğinle parlamaktadır.

6. Seni canımda buldum, rahat ettim. Yeryüzü ve gökler, vechinin aksiyle dolmuş.

7. Cihanı aynadaki akis bil, Hakkı! Aslı gönülde bul, yorulma aslâ.

On üçüncü Madde

Fiillere ait muhabbeti bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Fiillere muhabbet etmek, yaratılmışlarda tecellî eden yüksek sanatın perdesiyle Mutlak Yaratıcı'ya muhabbet duymaktan mahrum kalanlar için söz konusu olur ve bu muhabbeti, varlıktan kaynaklanan perde (vücud) engeliyle vuslattan mahrum olanlar bulurlar. Onların engelleri şudur ki kendilerinde bir varlık görürler. Bu yüzden nefisleriyle meşgul olup kalmışlardır. Tabiat karanlığında gecelemişlerdir. Noksanlıklarının aşağı mertebelerine kendilerini salmışlardır. Ancak işlerin değişmesini görüp hâllerin değiştiğini anlamışlardır. Böylece, işlere aslı itibarıyla tesir eden gerçek tasarruf sahibini aklî delillerle bulmuşlardır. Onların muhabbetlerinin kaynağı olan akılları, enâniyet perdesinin gerisinde kalmıştır. Onlar, korku ile ümit arasında yaşayan (havf ve recâ ehli) kişilerdir ki kendi muhabbetlerinin rahat ortamlarda ve sıkıntılı anlarda değiştiğini görmüşlerdir. Onların amelleri perdelerin gerisindedir ve gayretleri yaptıklarına karşılık va'dedilen ceza ve mükâfâta göre değişkenlik arz eder. İbadette esas maksat olan Mabûd'un rızasını istemezler. Bu sebeple onlar, sadece zata muhabbet duyarak elde edilebilen müşâhade devletine kavuşamazlar.

Nitekim Hak teala bir kudsî hadiste şöyle buyurmuştur: *"Katımda dostların en sevimlisi, rızık verdiğim için değil, rubûbiyet hakkını yerine getirmek üzere bana kulluk edenlerdir. Cennet ümidi veya cehennem korkusuyla bana ibadet edenden daha zalim kim olabilir?"*

Şu halde onlar, menfaatın kölesi olmuşlardır. Bu sebeple, Allah'ı gereğince bilmenin hakikatinden ve O'na muhabbetin lezzetinden nasipsiz kalmışlardır. Ancak onlar fiillere ait bir muhabbetle birbirlerini severler. Onlara göre ayrılmak ve kavuşmak, derece derecedir. Böylelerinin sevgisi, bağış ve ihsanın artmasıyla fazlalaşır, vermeyip engelleyince azalır. Çünkü onların görüş açıları ve gayretleri, menfaat penceresinin darlığında sıkışıp kalmıştır. Tabiatıyla onların sevgileri sadece menfaate bağlıdır. Onlardan

birisi Rabbine kulluk ederken bile O'ndan bir menfaat ve fayda elde etmeyi düşünür. Eğer istediğini elde edemezse hemen şikâyet etmeye başlayıp muhabbetinin derecesinde azalma olur, değişme başlar. Sevdiğinin hukukunu hemen unutup ona karşı hürmetkâr davranmakta kusur edip belki ona karşı en büyük düşman kesilir. Gerçi sevdiği sıfatlarının ve fiillerinin olgunluğuyla bulunduğu hâl üzere kalır. Ancak o muhabbet menfaate nispetle değişiklik gösterir. Şu halde, hakikatte o aslâ sevgili sayılmaz. Çünkü şu terk olunduğu (menfaatperestlik) hâlinde sevgili olarak kalamaz.

Şüphesiz muhabbetin bu türlüsü arzu ve istekleri elde etmeye yöneliktir. Dolayısıyla o zatı değil, menfaatı sevmek olup nefs-i emmârenin arzuları cinsinden şiddetli bir hastalıktır. Bu türlü bir muhabbetten aslâ hayır gelmez. Bu türlü muhabbet ehlinde vefâ ve safâ olmaz. Çünkü fiillere bağlı muhabbet, hemen çabucak yok oluverir. Bağlı bulunduğu sebepler ortadan kalkınca, söz konusu muhabbet de yok olup gider. Hâlbuki muhabbetin böylesine nispetle, sıfatlara ait muhabbet, çok daha şerefli ve itibarlıdır. Zata ait muhabbete gelince; elbette o **[282/a]** hepsinden üstündür. Çünkü o, bütün sebeplerden ve bağlardan arınmıştır; yerinde sabit ve süreklidir, şartların değişmesiyle değişmez.

Nazm

1. Şerh-i aşk-ı Hak'dır eş'ârım şu'ûr it bî-fusûs
Keşf olur çün aşk-ı rûhânîyi irşâd u durûs
2. Ehl-i vesvâs u garaz ol aşka dir ayb u maraz
Kim ilâc eyler ana şehvetle dâmâd u arûs
3. Aşk-ı rûhânî olur pâk ol karışmaz nesneye
Aşk-ı şehvetdir hemân ser-mâye-i âğûş u bûs
4. Aşk-ı şehvetdir o kim mecbûrız ihfâsında biz
Aşk-ı rûhânî çalar fevk-i felekte tabl u kûs
5. Mâsivâdan nûr-ı Hak meşhûd u aşkı pâk olur
Gerçi ma'şûkundur ehl-i Hind ü Türk ü Rûm u Rûs
6. Gayr-i ma'şûk isteyen ma'şûkdan mağbûn olur
Ol bulur ancak cemelden sûf u mâhîden fulûs
7. Çün hakîkat ma'nî-i aşk oldı meyl-i ittihâd
Meyl-i sa'd olmuş su'ûdu meyl-i nahs olmuş nuhûs
8. İttihâd-ı akl u ma'kûlu bilür bürhân ile
Kim ki olmuş behre-mend-i hikmet-i Câlîniyûs
9. Hey'et-i Hâllâk-ı dil-dâr oldı ilm-i ehl-i dil

İlm-i hey’et oldı Hakkı san‘at-ı Batlîmiyûs

Günümüz Türkçesiyle

1. Şiirlerim, Hak aşkını açıklar; erinme düşün. Açılsın sana rûhânî aşk, irşâd ve dersler.
2. Vesveseci garazkâr aşka «ayıp «der, «hastalık» der. Gelinler ve damatlar, şehvetle ona ilaç yaparlar.
3. Rûhânî aşk tertemizdir; nesneler ona karışmaz. Şehvânî aşkın sermayesi; kucaklama ve öpmelerdir.
4. Şehvânî aşk her neyse, mecburuz gizlemeye. Göklerde kös vurup davul çalan rûhânî aşkı dinlemeye.
5. Masivadan Hakk’ın nûru görünür; tertemiz aşk olur. Hintlisi, Rum’u, Türk’ü, Rus’u gerçi hep bu nûra âşıktır.
6. O’ndan başkasını isteyen, Sevgili’den mahrum kalır. O’nu isteyen ise deveden yün, balıktan para kazanır.
7. Aşk hakikatinin mânâsı, birliğe yönelmektir. Mesudlar saadete, uğursuzlar kötülüğe gelir.
8. Aklın ve makulün birliği, delillerle bulunur. Calinos’un hikmetinden pay alan bunu bilir.
9. Gönül ehlinin ilmi, yaratılmışların mahiyetinden ibarettir. Ey Hakkı! Bu sebeple Batlîmiyus›un ilmi, ilm-i hey›ettir.

On dördüncü Madde

Eserlere dair muhabbeti bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Eserlere muhabbet iki türlü olur. Birincisi, bunları sevgilinin eserleri olduğu için sevmektir. İkincisi, bu eserleri sırf kendi varlıkları sebebiyle sevmektir.

Bunlardan birincisi ya zata ait muhabbet denizinden bir damladır ya da sıfatlara ait muhabbetten bir gölgedir. İkincisi, muhabbetin karanlığı (zulmet) sayılmıştır ki o (sevginin asıl kaynağından) mahrumiyet ve uzaklık sebebi sayılmış, her türlü fitne ve fesâdın menbaı olarak görülmüştür. Nitekim Hak teala Kelâm-ı Kadîm’inde: **“İnsanlardan bazıları, Allah’tan başkasını O’na emsal koşarlar; Allah’ı sever gibi onu severler”** (Bakara 2/165) buyurmuş ve Allah için olmayan her sevginin, Sevgili’den uzak olup mahrum kalmaya sebep olacağını duyurmuştur.

Muhabbetin bu türlüsü, sevgiliden gayet uzak kalıp mâsivâya yönelik yoğun ilgiyle oluşan perdelerle perdelenmiş olanlarda görülür. Basit eşyaya

olan alâkaları sebebiyle aşağılanarak kapıdan kovulanlarda görülür. Bu muhabbet ehli katı kalpli ve fâsık tabiatlı kişilerdir. Bayağı ve basit şeylere olan meyilleri sebebiyle hayatları altüst olmuş ve günahkâr bedenlerine gönülleri bağlanıp kalmıştır. Onlar, ne hizmet ve ibadet ehli olabilmişler ne de başlarını kaldırmaya güç yetirebilmişlerdir.

Onların gönülleri zevk ve safâdan mahrum kalmıştır ve içlerindeki muhabbet cevherine cehalet ve aşağılık duygular münasip gelmiştir. Gözlerindeki manevî rahatsızlıktan ve hakîkati görme konusundaki basîretsizliklerinden dolayı yarasalar misali (hakikate) perdeli olup hepsi de cehaletin karanlığını irfân nûruna tercih edip hayrette kalmışlardır.

Hak teala onları gurur gafletiyle istidrac[49] edip başka şeylerin sevgisiyle oyalanmaya sevk etmiş ve kendilerini birtakım belâlara uğratmıştır. Öyleyse aşağılık şehvete uymak ne büyük bir kabahattir, aşağılık isteklere boyun eğmek nasıl bir düşkünlüktür! Şu halde, muhabbet cevherleri şehvetlerle bulanmıştır. Fıtrî tabiatları bozulmuş ve çeşitli ıstıraplara mahkûm olmuşlardır. Dünyada rahat ve huzurları kalmamıştır. Nitekim Hak teala: "**Kadınlara** (ve benzeri) **zevklere düşkünlük insanlara süslü gösterildi**" (Âl-i İmrân 3/14) buyurmuş, (bedenî hazlarla sınırlı) bayağı şehvetlere aldananların aşağılayıcı bir azapla cezalandırılacaklarını duyurmuştur.

Her kimin nûru çok olursa, onun zatî muhabbeti de çok olur. Ne zaman gelip geçici bazı şartlar onu pisliğe çekecek olsa, hemen zatî muhabbetin nûru onu Allah'ın mukaddes zatının sevdiği alana doğru çeker. Çünkü ilâhî muhabbet duygusu onda galip olduğundan mukaddes ruh onu daima kendine doğru çekmeye isteklidir.

Nitekim Hak teala; "**İman edenler, en çok Allah'ı severler**" (Bakara 2/165) buyurmuş ve böylece Allah sevgisinin nihayetsiz derinlikte olduğunu ve her şeye galip geldiğini duyurmuştur. Nitekim Hazret-i Ali (kerremallahü vecheh) aşağıdaki şiirde şöyle demiştir: **[282/b]**

Şiir

1. Emûlu ile'ş-şekli'l-melîhi iz-ebedâ
Unezzihu tarafî fîhi summe uraddidu
2. Ve mâ-mezhebî fi'lu'l-kabîhi ve innemâ
Uşâhidu sun'allâhi summe uvahhidu

Şiir(in tercümesi)

1. Güzel bir şey görsem, hemen meylederim. Bir yanımla ondan ayrılsam, yine dönerim.

2. Benim tarzım değil, çirkin şeylere yönelmek; baktığım her şeyde O'nun sanatını görür, O'nu birlerim.

Hadis-i şerifte *"Sevgi gözü kör, kulağı sağır eder"* rivayeti gelmiştir. Bir kâmil insan, bu hadis-i şerifi şu mânâya yormuştur ki, "Gayret (kıskançlık) yönüyle başkalarından, heybet cihetiyle Sevgili'den kör olur. Ve yine haramlığı yönüyle başkalarından, itaat cihetiyle Sevgili'den sağır olur."

Nazm

1. Âşık-ı yârim anınçün bu diyâra geldim
Yohsa ben deyr-i cihân içre ne kâra geldim
2. Nedir ol kıssa-i ta'tîl ki yokdur ta'tîl
Pâdişâhım ki bu sahrâya şikâra geldim
3. Himmetim çünkü bülend idi ezelden hâlâ
Hoş temâşâ-yı ruh-ı zülf-i nigâra geldim
4. Aşk meydânına lâyık yoğ idi bir merkeb
Ten burâkıyla revân bûs u kenâra geldim
5. Ger bana olsa idi anda müyesser bu murâd
Pes niçün şehr-i ademden bu diyâra geldim
6. Yâr ağyâr sanur kendüyi bilmez câhil
Şükr kim ma'rifet-i nefs ile yâra geldim
7. Der-be-der gezme gönül gârına gel ey Hakkı
Ki ben ol yâr ile bu halvet-i gâra geldim

Günümüz Türkçesiyle

1. Yâre âşığım, bu diyâra onun için geldim. Yoksa ben, dünya mânâstırına ne kâra geldim?

2. Tatil hikâyesi neymiş, tatil nedir bilmem. Pâdişâhım, bu sahraya avlanmaya geldim.

3. Ezelden beri himmetim yücedir benim. Sevgili'nin yüzünde zülfünü seyretmeye geldim.

4. Aşk meydanına lâyık bineğim yoktu. Ten burağıyla yürüyüp, Sevgiliyle tenhâya geldim.

5. Bu isteğim ruhlar âleminde gerçek olsaydı; Yokluk şehrinden niçin bu diyâra gelecektim?

6. Kendini bilmeyen cahil, yâri başkası sanır. Şükür ki nefsimi bildim de, yâre geldim.

7. Derbeder gezme, gönül mağarasına[50] gel Hakkı! İşte bu mağarada, Sevgiliyle halvet olmaya geldim.

On beşinci Madde

Muhabbetin dört kısmının birbiriyle olan yakınlıklarını ve bazı durumlarda birbirine karışmalarının sebeplerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Zatî muhabbet, fiillere muhabbet, sıfatlara muhabbet ve eserlere muhabbetin hepsi birbiriyle iç içedir ve hepsi de bir şekilde diğerleriyle ilgilidir.

Zatî muhabbet ki Cenâb-ı Hak ile kulu arasında cereyan eder. Bu muhabbet "**Onlar O'nu severler, O da onları sever**" (Mâide 5/54) nazm-ı kerimiyle ifadesini bulmuştur. Çünkü o muhabbetteki bağlılık, başka başka sıfatlara değil, sadece zata yöneliktir. Ancak, kul cihetinden olan zatî muhabbet derece bakımından kendi altında bulunan muhabbet kısımlarının tamamını içine alıp kuşatır. Çünkü Bârî tealanın sıfatları, görünme-görme (şuhûd) itibarıyla zatın aynıdır ve aklî cihetten ilâhî zata bitişiktir. Şu halde; Bârî tealanın yüce zatının, subûtî sıfatlarından ayrı olması muhaldir ve böyle bir şey tasavvur olunamaz. O'nun mümkün sıfatları da temiz zatıyla kaimdir ve O'nun yüce varlığına delâlet ederler. Şu halde her kim Bârî tealanın temiz zatına muhabbet ederse, gerçekte o kimse O'nun ezelî vechine muhabbet etmiş olur ve O'nun vechinin bütün sıfatlarıyla birlikte mevcut olan temiz zatı olduğunu bilmiş olur. Onun için bu muhabbete eren ârif, kâmil olur. Allah'ın latif ismiyle kahhâr ismini birbirinden ayırt edemeyip Mevlâ'nın lütfu da kahrı da onun nazarında bir olur. Cenâb-ı Hakk'ın celâli de cemâli de ona müsâvî gelir. Çünkü o, bütün bu tecellîlerin O Sevgili'nin kemâl sıfatları olduğunu bilir. Nitekim aşağıdaki beyitte şöyle denilmiştir:

Beyt
Küllü şey'in mine'l-habîbi habîbun
Sahatuhû ke'r-rızâ lede tabîbin

Beyt(in tercümesi)
Sevgiliden gelen her şey sevimlidir. Doktorun elinde, gazap bile rıza gibi şifâlıdır.

İşte bu şiirde olduğu gibi, Sevgili'nin bütün işleri ve eserleri, O'nu zatıyla sevenin gözünde sevimlidir. Çünkü bu fiillerin ve eserlerin hepsi O'nun temiz zatına mensuptur. Ancak söz konusu fiiller (doğrudan değil) sıfatlar vasıtasıyla yüce zata mensup olmuşlardır. Çünkü fiiller, daima o sıfatlardan sâdır olagelmiştir. Meydana getirilen şeyler (eserler) ise, fiiller vasıtasıyla zata nisbet edilmiştir. Çünkü eserler, ancak fiillerle meydana gelir. Şu halde zata muhabbet, fiillere muhabbet de olur. Çünkü sevginin bu mertebesine eren muhib, fiillere muhabbet ederken de onların içinde gerçek failini müşâhade edebilir. Hatta O'nun çeşitli sebeplerle kendisine eziyet vermesini bile eziyet olarak görmez, belki bunlardan yüce zata yaklaşma lezzeti bulur.

Zatı seven, eserleri de sever. Çünkü o, bütün eserlerin O'ndan ve O'nunla olduğunu bilir ve o hiç bir şeyi görmez; illâ ki o aynada Sevgili'yi basîret gözüyle görür.

Zatî muhabbetin Hak katından kula yönelik olanına gelince; bu diğer muhabbet türlerinin hiç birini gerekli kılmaz. **[283/a]** Çünkü kul, haddi zatında yaratılış itibarıyla nûr ve zulmetten terkip olunmuştur ve bütün yaratılmışların cümle hâllerini ihtiva eder. Bu durumda onun (henüz burada açıklamadığımız) nice işleri vardır ki hayvanî nefsinin yedi kuvvetinden, beşerî varlığı gereğince bunlar meydana gelir.

Çünkü söz konusu fiillerin ortaya çıkış yerleri nefsin sıfatlarıdır ki bunlar duygular yoluyla bu görünen âlemde hükmeder ve kusur ederler. Onun nice fiilleri vardır ki bunlar kalbî ve ruhî düşüncelerinden (havâtır) meydana gelir. Yine bunlar melekî ve rahmânî ilhamlardan ortaya çıkıp tabiatları gereğince zevk ve huzur verirler. Şu halde kulun zatî varlığı, söz konusu terkibin vücudundan fiil ve sıfatla bağımsız olmaz ki zatının sevgili olması onun sıfatlarının, fiillerinin, eserlerinin ve gelip geçici hâllerinin (a'râz) de sevgili olmasını gerekli kılsın.

Çünkü (bazen öyle olur ki) Hak teala kulun zatına muhabbet eder ve fakat onun fiillerini sevmez. Nitekim O, Kur'ân-ı Kerim'inde; "**Kör kişinin gelmesinden dolayı, yüzünü ekşitti ve döndü**" (Abese 80/1-2) buyurmuş ve Habibi'nin o âmâdan yüz çevirmesine muhabbet etmediğini kendisine duyurmuştur. Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v.) buyurmuştur ki; *"*(Bazen öyle olur ki*) Hak teala kuluna muhabbet eder ve fakat onun amelini sevmez. Bazen de ameline muhabbet eder, fakat kendisini sevmez."*

Bazen Hak teala, kulun zatına muhabbet ettiği halde onun sıfatlarını kabul etmeyebilir. Nitekim O, kendi Habibi'ne hitâben: "**İnsanlardan**

çekiniyordun. Hâlbuki Allah kendisinden çekinmeye daha lâyıktı" (Ahzâb 33/37) buyurmuş ve insanlardan çekinmenin Rasûlullah'a (s.a.v.) lâyık olmadığını duyurmuştur. Eğer böyle olmasaydı, kullar için birtakım şeylerin günah sayılıp suç teşkil etmesi söz konusu olmazdı. Ancak bu zatî muhabbet, kulun bağışlanmasına ve ilahî ikrama nail olmasına sebep olur.

Kulun, Allah'ın sıfatlarına yönelik muhabbetine gelince; o tabiî olarak fiillere muhabbeti ve eserlere muhabbeti de gerektirir. Çünkü muhabbetin bu iki türü, sıfatlara duyulan muhabbetin olmazsa olmaz şartı ve zorunlu neticesidir. Bu tür muhabbet, yukarda bahsedilen zatî muhabbetin varlığını gerekli kılmaz ve onu kapsamaz. Çünkü sıfatların perdelerini geçemeyerek belli bir makamda kalan kişi, zatî muhabbet derecesine erişmekten mahrum kalmıştır. Nitekim Hakk'ın "mün'im = nimet veren" sıfatına muhabbet eden, "muntakim = intikam alan" sıfatından ürküp kaçar. Hâlbuki nimetleri veren zat, intikam alanın ta kendisidir. İşte o kişi, zatî muhabbetten ayrı düşüp sadece sıfatlara muhabbet derecesinde kalmıştır.

Beyt
Birdir ol masdar-ı Celâl ü Cemâl
Bir bilür kahr u lutfı ehl-i kemâl

Günümüz Türkçesiyle
Celal ve cemâlin kaynağı birdir. Kâmil insana göre, lütf ile kahır birdir.

Cenâb-ı Hakk'ın kulun sıfatlarına muhabbet etmesine gelince; onun varlığı (yukarıda sayılan) muhabbetlerin hiç birini gerekli kılmaz. Çünkü Hak teala Kelâm-ı Kadîm'inde; "**Allah sabredenleri sever**" (Âl-i İmrân 3/146) buyurmuş ve muhabbetin sabreden kişiye bağlı olmayıp sabır sıfatına bağlı bulunduğunu duyurmuştur. Gerçi sabreden kişi iyi insanlar topluluğundandır. Ancak muhabbet ikramını nerede bulabilir? Hak katından kula yönelen bu muhabbetin, fiillere ve eserlere muhabbeti gerekli kılmadığı âşikârdır. Çünkü sabır sıfatı, fiillerin ve bunların eserlerinin tamamen güzel olmasını gerektirmez.

Kulun fiillere muhabbet etmesi, eserlere muhabbeti gerekli kılar, diye bilinmiştir. Çünkü muhabbete konu olan eserlerin hepsi de Allah'ın yarattığı ve işlediği şeylerdendir. Bu fiillere muhabbet, sıfatlara muhabbetten öyle bir kimsede tek başına bulunur ki; onun nefsi üstün ve aklı noksan olur. O ancak fiilleri algılar ve onlardan hareketle bunları yapıp eyleyen Fa''âl-i Mutlak'ı bulur. O henüz kalp makamına yükselememiş ve

Hakk'ın sıfatlarını müşâhade edememiştir. O'nun temiz zatının muhabbetine ulaşamamıştır.

Cenâb-ı Hak katından olan fiillere yönelik muhabbete gelince; o güzel eserlere muhabbeti gerektirir ki onlar o sevilen fiillere bağlıdır ve neticesinde sâlih amellere yol açar. Ancak muhabbetin bu, diğer eserlere muhabbeti gerekli kılmaz. Ve bu muhabbet **[283/b]** ne sıfatlara muhabbeti şart kılar ne de zatî muhabbeti gerektirir. Nitekim Hak teala Kelâm-ı Kadîm'inde; "**Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir yapı gibi saf bağlayarak savaşanları sever**" (Saff 61/4) buyurmuş ve muhabbetinin kulun fiiline bağlı olduğunu duyurmuştur.

Kulun ilâhî eserlere yönelik muhabbetine gelince; bu diğer muhabbet türlerinden hiç birinin varlığını gerekli kılmaz. Çünkü eserler, fiilleri gizleyen perdelerdir. Fiiller sıfatları örten perdeler olduğu gibi, sıfatlar da ilâhî zata vuslatı engelleyen perdelerdir. Şu halde eserlere muhabbetle yetinen kişi, Hakk'a mânen yaklaşmaktan perdelenmiş ve O'na dost olma şerefinden mahrum kalmıştır. Çünkü bu durumda çeşitli eserler, kul ile Mevlâ arasında karanlık birer perde olmuşlardır.

Cenâb-ı Hakk'ın, kulun eserlerine yönelik muhabbetine gelince; bu diğer muhabbetlerin varlığını gerektirmez. Nitekim bir kâfirin de şekil ve sûreti sevimli yaratılmıştır. Hâlbuki onun fiilleri makbul değildir, ahlâki sıfatları hep çirkindir ve inancının bâtıl olması sebebiyle kendisi bereketsiz ve uğursuzdur.

Buraya kadar çeşitleri sayılan dört türlü muhabbetin kullar arasındaki cereyanına gelince; bunlardan bazen dört muhabbetin dördü, bazen üçü ve bazen de ikisi bir arada bulunur. Bazen muhabbetin bir tek şubesi hâsıl olabilir. Bazen öyle olur ki birbirine muhabbet eden iki insan arasında (yukarıda çeşitleri sayılan) muhabbet türlerinin farklı farklı şubeleri birbirine karşı tecellî edebilir. Bazen iki taraftan sadece birinde muhabbet tecellî edip diğerinde olmayabilir.

Çünkü birbirini seven iki insanın başlangıçta fiilleri farklı iken, gönüllerine doğan hâllerin değişmesiyle tabiatlerinde de birtakım değişmeler meydana gelir. Buna bağlı olarak âdetleri de değişime uğrar. Muhabbetlerinde de artma ve eksilme meydana gelir.

Mevlâ'ya muhabbetin son noktası Hak aşkıdır. Aşk, hiç bir değişime uğramaksızın bakîdir. Her türlü hayırlı neticeler, ihsanlar onun bereketiyle meydana gelir ve bu, insanlara geçip yayıldığı ölçüde yardımcı ve destekçi olur.

Nazm

1. Aşk-ı Hak’dır kim müferreh-bahş-ı rencûrân odur
Lutf u rahmet arasında cânları cûyân odur
2. Kanda kim bend olsa bir iş çeşm-i bend oldur ana
Kanda bir iş rûşen olsa müş’il-ı tâbân odur
3. Bil hakîkatde odur giryân u handân cümleden
Cân u dil beyninde hâ’il perde-i pinhân odur
4. Künc-i zindânı hemân bir fikr ile bostân ider
Renc-i her zindân odur hem zevk-i her bostân odur
5. Hâne mislî tenlerin mihmânıdır ervâhımız
Zıll-ı aşk ervâhımızdır cân-ı her mihmân odur
6. Aşkdandır çün gönüller kabz u bastı dem-be-dem
Pes bilendi şübhesiz her cân içinde cân odur
7. Hakkı öğren şefkat ol müşfik pederden cümleye
Aşkdır bâbâ-yı âlem cânlara cânân odur

Günümüz Türkçesiyle

1. Gönlü incinmişleri sevindiren Hak aşkıdır. Lütufla merhamet arasında canları dolaştıran odur.
2. Nerede bir iş bağlanıp kalsa; aşk gözbağıdır ona. Nerede göz aydınlığı varsa, orada parıldayan odur.
3. Bil ki aslında aşktır; ağlayan ve gülen herkeste. Can ile gönül arasına, çekilen gizli perde odur.
4. Bir fikirle zindan köşeleri gülistân olur. Zindandaki ıstırap da, bostandaki zevk de odur.
5. Hâne misali şu tenlerde, misafirdir ruhlarımız. Ruhlar aşkın gölgesidir, her misafirin canı odur.
6. Gönüllerin sürekli daralıp genişlemesi aşktandır. Bilindi artık şüphesiz, her can içinde can odur.
7. Hakkı! O müşfik babadan herkese şefkati öğren. Aşktır âlemin babası; canların cânânı odur.

On altıncı Madde

Yukarıda bahsi geçen dört çeşit muhabbetin neticelerini ve ürünlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Zata, sıfatlara, fiillere ve eserlere dair muhabbet çeşitlerinden her birinin pek çok neticeleri

ve ürünleri vardır.

Hak tealanın bir kulun zatına muhabbet kılmasının neticesi ve ürünü; onu herkes içinden ayırıp seçmesidir. Kulun, varlığın gerçek mânâsını Hak'ta bulup, O'nunla bâki kalmasıdır. Kalplerin sevgisini kazanıp halk içinde makbul olmasıdır. Güzel bir şöhret ile adının cihana yayılmasıdır. Onu sevenlerin, bu muhabbet vesilesiyle her isteklerine tez zamanda kavuşmasıdır. Nitekim Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v.) buyurmuştur ki: *"Hak teala bir kuluna muhabbet ederse,* [onun sevgisini] *nice sulara karıştırır. Her kim o sulardan içerse, o kişiye muhabbet eder."* Şu halde, Allah'ın sevdiği kişinin muhabbeti gönüllerden gönüllere bir tohum gibi ekildiğinde bu ekinin meyveleri halkın ona ikramlarda bulunması, herkesin ona şefkat ve hürmet göstermesidir. Bununla birlikte o zata muhabbet edenlere de Hak teala muhabbet eder. Dualarında onu vesile edinen Allah'a mânen yakınlık elde eder (kurbiyet).

Hak tealanın kulun sıfatlarına olan muhabbetine gelince; bunun eseri ve meyveleri kulun, Allah'a mânen yakın bulunan kullar (mukarrebîn) civarında illiyyûn (cennetin en yüce tabakası) makamına yükselmesidir. Burada çeşitli ikramlara nail olması, **[284/a]** saygı görmesi, nimetlere ermesi ve O'na kavuşmasıdır. Nitekim Hak teala Kelâm-ı Kadîm'inde şöyle buyurmuştur: "**Yüzlerinde nimetlerin sevincini görürsün. Kendilerine mühürlü, halis bir şerbet içirilir ki onun içiminin sonunda misk kokusu vardır. İşte yarışanlar ancak bunun için yarışsınlar.**" (Mutaffifîn 83/24. 26)

Hak tealanın, kulun fiillerine ve eserlerine olan muhabbetine gelince; bunun eserleri ve meyveleri, onların her biri için ecir ve sevap vermesidir. Nitekim âyet-i kerimede; "(İman edip iyi işler işleyenlere) **ne mutlu! Varılacak güzel yurt da onlar içindir.**" (Ra'd 13/29) buyurulmuştur.

Kulun Mevlâ tealanın temiz zatına olan muhabbetine gelince; bu Hak tealanın ona olan muhabbetinin gereğindendir. Çünkü eğer Mevlâ'nın yardımı olmasa kul Allah'a dost olamazdı (velayet). Şu halde, kul ancak Mevlâ'sı onu seçerek dostluğuna lâyık gördükten sonra Mevlâ'yı sever. Nitekim Hak teala; "**O onları sever, onlar da O'nu severler**." (Mâide, 5/54) buyurmuş ve muhabbetin kaynağının kendi muhabbeti olduğunu duyurmuştur. Bu muhabbetin ilk önce tecellî eden eserleri ve meyveleri sevgi ve dostlukta devamlılık ve gönül temizliğidir (vefâ ve sefâ). Bundan sonra hiçlik ve Hak ile kalıcı olmadır (fenâ ve beka). Nihayet oradan da *doğruluk makamı*na yükselmedir (mak'ad-ı sıdk).

Kulun, Mevlâ'nın sıfatlarına olan muhabbetinin eserleri ve meyvelerine gelince; bu, Mevlâ'nın hükmüne teslim ve râzı olmasıdır. Başına gelen her hükmü, gönül hoşluğuyla kabullenmesidir. Bu rıza makamı, ancak Mevlâ'nın sıfatlarında fânî olduktan sonra elde edilir. Kul bu nimeti, kendi yaşadığı maddî âlemden bütünüyle kopmakla elde edebilir. Nitekim Hak teala; "**Allah onlardan râzı olmuş, onlar da O'ndan râzı olmuşlardır.**" (Beyyine, 98/8) buyurmuş ve bu rıza muhabbetinin başlangıcının, kendi muhabbeti olduğunu duyurmuştur. Kulun Mevlâ'nın fiillerine olan muhabbetinin eserleri ve meyveleri; kulun kendi işlerini Mevlâ'ya ısmarlayıp O'na güvenerek (tefvîz ve tevekkül ile) ve sebeplere tutunmayı ve aracı edinmeyi (tesebbüb ve tevessülü) terk etmesidir. Çünkü muhabbetin bu derecesine vâsıl olan kul, Mevlâ'nın fiillerinde hiçliğe ulaşmış (fenâ fi'l-ef'âl) ve "Hakîki Fâil"i müşâhede etmiş olur. Nitekim Hak teala kendi kitabında; "**Allah, tevekkül edenleri sever**" (Âl-i İmrân 3/159) buyurmuş ve bu muhabbetin kaynağının kendi muhabbeti olduğunu duyurmuştur.

Kulun Mevlâ'nın eserlerine olan muhabbetinin eserleri ve meyveleri; şüphesiz ve kesin bir imanın (yakîn) nûrunu müşâhede etmektir. Rahmânî âlemin feyz ve bereketini düşünüp mütalaa etmektir. Bu muhabbetin kaynağı, Hak tealanın şu kelâmadır ki O; **"Allah'ın rahmetinin eserlerine bak ki, ölümünden sonra yeri nasıl da diriltiyor"** (Rûm 30/50) buyurmuştur. Nitekim O, hadis-i kudsîde "*Mahlûkatı yarattım ve onlara nimetleri sevdirdim ki beni tanısınlar*" buyurmuş ve bu (nimetlere yönelen sevginin de) aslında kendi muhabbeti olduğunu duyurmuştur.

Kullar arasında görülen muhabbetin zatî olanının sebebi ise, ruhların tanışıklığıdır ki, bu da bedenlerin birbirine yakınlaşmasının sebebidir. Bu muhabbetin meyveleri ise; böyle bir muhabbetle birbirini sevenlerin Allah'ın muhabbetine de lâyık olmaları (yeryüzünde Allah'ın hâlîfesi olma kerâmetini bulmalarıdır.)[51] İnsanların gıpta edip rağbet ettikleri (manevî) makamlarda bulunmalarıdır. Nitekim Hak teala (hadis-i kudsîde): "*Benim için birbirini sevenlere muhabbetim vâcip oldu*" buyurmuş ve bu türlü muhabbetin kendi muhabbeti olduğunu, buna tevessül edenlerin ancak kendisini bulacağını duyurmuştur. Çünkü muhabbet, ilâhî bir nûrdur ki birbirini Allah için sevenlerin gözleri (a'yân) onunla nûrlanır. Yine muhabbet bir kâfûr şerbetidir ki birbirini Allah uğruna sevenlerin canları onunla dolmuş ve onunla kanmıştır. Böylece onlar Hakk'ın manevî

yakınlığı ve huzurunda neşe ve huzurla hayat sürerler. Nitekim şiirde şöyle denilmiştir.

Şiir

1-İnne'l-mahabbete nûrun zerre şârikaten
Min matla'i'l-ufki le'le'e ve kad seta'â
2- Musteşrikan fî semâ'i'l-cem'i munteşiran
Edvâ'ehû fî fazâ'i'l-kevni multemi'an
3- Bedâ fe-sura arde'l-farzı muşrıkaten
Ke-enne min külli cuz'in kulluhû tala'â
4- Eleyse külli kesîrin fi tahakkukıhî
Min vahdetin kerertu bi'l vahdeti icteme'â
5- İzâ te'âkese işrâken eşi''atuhû
Min kulli mir'ât-i kalbin fi's-safâ'i sa'y
6- Fe zâke yecme'u ehle'l-hubbi fî karnin
İn tasrım hable'l-vasli ve inkata'â
7- Ervâhuhum fî-ınâkın ma'a tebâ'udihim
Kulluhum li-ehîhi bi'd-dunuvvi da'â

Şiir(in tercümesi)

1-Sevgi bir ışıktır, aydınlığın yaygısıdır. Ufuktan parladı, saçıldı, yayıldı.

2-Aydınlattı herkesin fezâsını, parıldadı. Yaydı ışıklarını evrenin her yerinde.

3-Göründü ve tüm dünyayı aydınlattı. Sanki tümü her parçası, her parçası tümüdür.

4-Her çokluk ortaya birlikten çıkmadı mı? Sonra da çoklukla teklik birleşmedi mi?

5-Doğarken ışınları kesişse; "Safa"ya yol olur her kalbin aynasından.

6-Budur sevgi dostlarını aydınlıkta toplayan; dağılan giden olur visâl ipini koparırsan,

7-Uzaklıklarına rağmen, onlar iç içeler. Herkes kardeşine yaklaşmaya dua eder.

Zatî muhabbetle birbirini seven sıdk ve safâ ehli, ezeller ve ebedler içinde [zamanın tüm boyutlarında] mal ve evlâd sevgisinden **[284/b]** öte birbirine âşık olurlar. İster yanında olsun, ister gıyâbında, dostun her zaman iyiliğini isterler. Bütün varlığıyla dostuna bağlı ve sâdık olurlar.

Gerçek şu ki burada vasıfları sayılanlar, ancak Allah dostlarıdır. Onların gönülleri, Allah'a mânen yakınlık huzuruna ermede birer dergâhtır. Hak teala onların yüzü suyu hürmetine diğer mahlûkatına rahmet nazarıyla bakar. Bir kul, onların vesilesiyle Allah'a mânen yakın olma derecesine erişebilir. Kim ki bu Allah dostlarına muhabbet ederse, o sağlam bir kulpa (urve-i vüskâ) tutunmuştur. En büyük saadete erip onların zümresine katılmıştır. *"Kişi sevdiğiyle beraberdir"* hadisi bu mânâyı müjdelemektedir. Bunlardan birinin muhabbetle nazarına mazhar olan, Mevlâsına kavuşmuştur.

Muhabbetin bir çeşidi de, güzel ahlâkla süslenme ve fazîletli işlerde yer almaktır. İşte bu, ancak kalplerin birbirini müşâhadesiyle (teşâhüd-i kulûb) meydana gelir. Bu muhabbetin meyveleri iç âleminde (sîret) adalete riâyet ederek, dış âleminde (sûret) selâmete ermektir. Bu muhabbet öyle bir bağlılık ve vefâdır ki, dünya ve âhiret işlerinin düzelmesi ona bağlıdır. Ameller ve ahlâkî erdemler onunla zabt edilir.

Fiillere muhabbetin meyvesi, sadakat mertebesini geçerek muhabbetin *meveddet*[52] mertebesine tutunmaktır. Bu muhabbetle sıfatlara muhabbet tarafına yönelmektir. Eserlere muhabbet, bunların kemâl sahibi Allah'ın eserleri olmasına bağlı bulunursa, -mesela kişi her hangi bir şeyin güzelliğine, sırf cemâl sahibi Allah'ın sanat eseri olduğu için muhabbet duyarsa- bu muhabbetin meyveleri yakînin artması ve ihsan arzusudur. İrşad edilerek mânen gelişmeye yatkın olmaktır. Bu konuda eğitilmeye kabiliyetli olanları manevî terbiye ile eğitmektir. Çok hayır işlemeye rağbet etmektir. Her zaman Allah'ın güzel adını anmaya gayret etmektir. [Veya daima iyi bir adla anılmak için gayret etmektir.] Burada sayılan güzel sıfatlarla anılıp bilinmek için lâzım olanı yapıp böyle üstün meziyetlerle Hakka gitmektir.

Eserlere muhabbet, söz konusu eserlerin Şânı Yüce Allah'ın eserleri olduğu için değil de nefs-i emmârenin arzularını tatmin etmeye yönelik olsa ve kişi gafletle bu eserlere bakmış olsa, -gerçi bu muhabbet kişinin kendi nefsine hoş gelir, nefsine faydalı olur- ancak kemâle erme bakımından, bunun kişiye herhangi bir faydası yoktur. Belki bunun meyveleri, nefsin arzularını tatmin etmektir. Ve ondan ancak hırs ve şehvetler meydana gelir. Cenâb-ı Hakk'ın manevî huzurundan uzaklık hâsıl olur ve hisler âleminin karanlıklarına sevk eder. Çirkin âdetlerin bulanıklığına düşürür. Çünkü bu muhabbette üstün olan duygular, şer duygulardır. Bundan meydana gelen de ancak zarardır. Bu muhabbet ancak dünyevî arzulara düşkün, alçak tabiatlı

insanlarda bulunur. Nefsin çirkin isteklerine meyilli insanlar ancak bu muhabbeti bulur ve sevimsiz işlere yatkın kişiler muhabbetin bu derecesinde kalır.

Yüksek himmet sahipleri ve nefsini mübarek işlerle şerefli kılanlar ise, muhabbetin bu alçak derecesinden utanırlar ve bu derecede karar edip kalmazlar. Bilakis onlar, Hakk'ın zat ve sıfatlarına muhabbetten başka makamlara iltifat etmezler. Hak katından övülen evsaf-ı seniyye ve meratib-i aliyyeden başka kerâmetlere meyletmezler.

Şiir

1. İnne'ş-şerîfe aha'l-fezâ'ili hubbuhû
Yahtassu min beyni'l-verâ bi-efâdili
2. Enisû bi vechi habîbihim ve'stevhaşû
Bi-kulûbihim min hubbi zıllın zâ'ili

Şiir(in tercümesi)

1-Erdemli ve şerefli olanın muhabbeti, kendisi gibi erdemli olanlara mahsustur.

2-Mevlâ›nın muhabbetine alışınca, gelip geçici olan dünyanın sevgisinden uzaklaştılar.

Âkil ve ârif olanın gayesi; ilk önce bizzat Allah'ın yüce zatına muhabbet etmektir. Ancak bundan sonra sırasıyla onun peygamberlerine, evliyâsına ve dostlarına Allah için muhabbet etmektir. Bundan sonra sıfat ve isimlerden tecellî eden mükemmelliğe yine O'nunla muhabbet etmektir. Daha sonra fiillerden ve eserlerden meydana gelen güzelliklere O'nun için muhabbet etmektir.

Sakın ha! Fiillere ve eserlere asıl kendileri sebebiyle muhabbet etmeyesin. Bu ikaza dikkat etmeyip de, Allah'tan gayrısına (mâsivâ) meyl ve muhabbet ederek aldanmış gâfillerden olmayasın. Allah'ın sıfatlarına ve yüce zatına muhabbetten mahrum kalmayasın. Ancak aşk ile olasın ve her zaman O'nu bulasın.

Nazm

1. Ey aşk sen Hak-kîşsin
Kılma bizi senden cüdâ
Hem nûşsın hem nîşsin
Ey nûş-dârû merhabâ

2. Ey aşk senden ser-hoşum
Sensiz melûl ü nâ-hoşum
Senden nice ben ser-keşim
Kim baş u can virdim sana **[285/a]**
3. Sensin kamu halde hemân
Yâr u murâdım her zamân
Senden ırağ itme bir ân
Her emrine virdim rızâ
4. Ey aşk-ı şîrîn çün şeker
Sensin revâc-ı her hüner
Senden olur cân mu‘teber
Senden bulur izz ü ‘alâ
5. Ey aşk-ı pür emn ü emân
Sensin kamu dilde nihân
Hem cümle yüzdensin iyân
Âyînelerdir vechinâ
6. Dil senden âbâdân olur
Hoş gülşen-i handân olur
Cân bülbüli nâlân olur
Eyler sana medh ü senâ
7. Çün akl-ı fikr-i gayr ider
Ey Hakkı ol aklı gider
Tâ virmesün kalbe keder
Dil-berle dil bulsun safâ

Günümüz Türkçesiyle

1. Ey aşk! Sen Hak yolusun; ne olur bizi senden ayrı bırakma. Hem tatlı içeceksin, hem de zehir; ey tatlı ilaç merhaba!

2. Ey aşk! Seninle sarhoşum; sensiz üzgünüm, bir hoşum. Binlerce serkeşliğini görsem; canım başım fedadır sana.

3. Bütün hâllerde her derdim; yârim, muradımsın her zaman. Senden ırak etme bir an, her emrine râzıyım.

4. Ey tatlı aşk! Bana şeker gibisin; her hünerin âlâsı sensin. Senden olur can itibarlı; yücelik ve izzet senden gelir bana.

5. Ey emniyet limanı, ey aşk! Her gönülde gizlenen sensin. Bütün yüzlerde görünürsün; bizim yüzümüz aynalardır.

6. Seninle âbâd olur gönül; hoş kokulu güller açar, handân olur. Can bülbülü sana inler, sana övgüler düzer.

7. Ey Hakkı! Aşktan başkasını düşünen fikri yok et, kalbe keder vermesin; gönül dilberle sefâ bulsun.

On Yedinci Madde

Mevlâ'ya muhabbetin mertebeler itibarıyla olan kısımlarını ve bu kısımlardan meşhur olan yedisinin isimlerini birer meyvesiyle birlikte bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Muhabbet öyle bir cevherdir ki onun nûrları ezelden parıldayıp eserleri ebedî kalır. Hatta nefis bile onu inkâr edemez ki ondan binlerce haz alır. Muhabbetin sırları her zaman kalpte açılır.

Muhabbet cevheri (aslında) tek iken, makamları ve mertebeleri itibarıyla yedi kısma ayrılmıştır. Bu kısımlardan her biri, hususiyle bir başka ismi bulmuştur. (Bu isimleri şöylece sıralayabiliriz): birincisi *muhabbet*, ikincisi *hullet* (içten, samimi sevgi), üçüncüsü *meveddet (sevgi, dostluk)*, dördüncüsü *velâyet*, beşincisi *sadâkat*, altıncısı *irâdet* ve yedincisi de *hevâ*dır. Şu halde hevâ faydasız bir rüzgârdır. İrâdet yakıcı bir hararettir. Sadakat parlayan bir ateştir. Velayet aydınlatan bir nûrdur. Meveddet etrafa yayılan bir nûrdur. Hullet ahrârın kalplerinde ışıldayan bir nûrdur. Muhabbet, nûrların nûrudur ki, Hak aşkından ibarettir.

Muhabbet, Habib-i Ekrem (s.a.v)'in makamıdır. Hullet, Halilullah İbrahim (a.s.) ın makamıdır. Meveddet, Davud (a.s) ın makamıdır. Velayet, evliyânın makamıdır. Sadakat, sıddîkların makamıdır. İrâdet, mürîdlerin makamıdır. Hevâ ise (yüksek hakikatlerden habersiz olarak ömrünü geçiren) akılsızların makamıdır. Şu halde; Hevânın meyvesi akılsızlıktır. İrâdetin meyvesi soyutlanmaktır (tecrîd). Sadâkatın meyvesi birlemek(tefrîd)tir. Velayetin meyvesi birlemek(tevhid)tir. Meveddetin meyvesi hilâfettir. Hulletin meyvesi marifettir. Ve muhabbetin meyvesi de vuslattır.

Muhabbet, vahdet âleminde ahfâdandır[53]. Hullet görünmeyen âlemde (âlem-i amâ) hafîdendir. Meveddet, ilâhî âlemde (âlem-i lâhût) sırr-ı sırdandır. Velayet, ceberût âleminde sırdandır. Sadakat, ruhlar âlemindeki ruhtandır. İradet, berzah âleminde gönüldendir. Hevâ ise, şehâdet âleminde nefistendir.

Nazm

1. Ey gönül ahvâlini bu kerre teşhîs eyle sen
Kim karîn-i aşk u cânsın yâ refîk-i nefs ü ten
2. Mâ vü menden geç değilsin bende-i mâ vü menî
Vahdet-i aşk iste kim kesretdir asl-ı mâ vü men
3. Kesret ü sûretden ol fârığ fenâ bul aşka gel
Vahdet-i ma‘nâda ber-hurdâr-ı ömr ol bî-fiten
4. Emr-i mûtû kable mevti tut seherle cû‘dan
Hayrete var yok ol andan bul hayât-ı tâze sen
5. Benliğin terk eyle kendin görme hod-bîn olma kim
Hod-perest ü büt-perest olmaz muvahhid ey şemen
6. Olma zinhâr ol hevâlarda çü Âzer büt-tırâş
Çün Halîl-i Hak hüviyetde müdâm ol büt-şiken
7. Berk ura tâ bâtınında mâh u mihr-i ma‘rifet
Lâ-uhibbü’l-âfilîn di kim senindir Zü’l-minen
8. Mihnet-i gurbetdesin bu teng-nây-ı cismden
Çık fezâ-yı dilde aşkı bul odur hubbü’l-vatan
9. Dilde mihr-i aşkı tâlibdir cihân halkı velî
Kendüyi bilmez sanur matlûbdır mâh-ı hoten
10. Aşka can bahş eyleyen buldı hayât-ı câvidân
Kim ana varın viren yâd olmadı aldı semen
11. Aşk-ı dîdâr ile ber-hurdâr olan âgâh olur
Her sözi makbûl olur çün dürr-i deryâ-yı Aden **[285/b]**
12. Nakş-ı sûretden geçüp ma‘nâ-yı aşkı iste kim
Bahr-ı aşkın mevcidir sûret budur doğru suhan
13. Len-tenâlü’l-birra hattâ tunfikû dir Zü’l-Celâl
Aşka vir mahbûb-ı cânı yok ol aslâ dime ben
14. Seyr-i dîdâr-ı arûs-ı aşk olur kalbe muhâl
Olsa âgûşında hâ’il deyü şehvet çün ü ben
15. Kesr idersin ger tılısm-ı ejdehâ-yı şehveti
Tîz bulursın genc-i sırr-ı aşkı medfûn-ı beden
16. Fakr içinde fahri bil, fakr u fenâdan bul bekâ
Dîn derûn-ı küfrdür vahdet derûn-ı merd ü zen
17. Reng-i bî-rengi taleb kıl hamr-ı vahdetden boyan
Bir utan kim şirk ü şekvâda olursun mürtehen
18. Küllü şey’in hâlike ol kesr-i nefs it bul fenâ
Pes bekâ-yı aşkdan mesrûr ol, olma bü’l-hazen

19. Hızr misli zinde ol bahr-ı hayât-ı aşkdan
Çün cenîn tâ key çekersin habs-ı cism-i çün cinen
20. Koy bu çâr u penc ü şeşle heft ü heşt ü nüh dehi
Nefs-i akl üzre güzel aşk ihtiyârîdir hasen
21. Aşkı iste aşkı oku aşkı fehm it aşkı tut
Kılma sen tedbîr ü fikr ü hîle vü tezvîr ü fen
22. Kâbil-i fehm-i ulûm-ı pîr-i aşk oldunsa sen
Mahzen-i esrâr olursın hâvi-i sırr u ‘alen
23. İlm-i hâlin nef‘i çokdur kâlden bî-kîl u kâl
Hâll olur çün hâl ile ahvâl-i remz-i mâ-baten
24. Ger fakîh oldunsa fehm it “Ennehüm lâ-yefkahûn”
Ger fakîr oldunsa sultân-ı cihânsın bî-mihen
25. Fıkh-ı fakr u nahv-i mahv ögren hadîs-i aşkdan
Âşinâ-yı aşk ol andan söyle her dem bî-dehen
26. Aşkdır nezdîk iden dûrı vü yâdı âşinâ
Dûr olur bî-aşk iki ten giyseler bir pîrehen
27. Ma‘nevîdir kurb u bu‘d-ı dil ne hâcet sûrete
Tâ Yemen’den buldı dostın Mekke’de Veys-i Karen
28. Kendiden fânî olup Veys oldı bâkî Hakk ile
Pes deminden bûy-ı Hakk almışdı Hazret Mekke’den
29. Mahfil-i ma‘nâda hâzır ehl-i şark u ehl-i garb
Sûretâ gâ’ibdir ehl-i Mekke’den ehl-i Yemen
30. Sâki-i dil çok Fakîrullâh imiş Hakkı müdâm
Ravza-i rûhın dolu güldür semendir yâsemen

Günümüz Türkçesiyle

1. Ey gönül! Uyanmalı, durumunu teşhis etmelisin. Ya aşkın ve canın dostusun ya da nefsin ve bedenin.

2. “Ne” ve “kim”den geç, onların kulu değilsin. Aşkın birliğini iste, “ne” ve “kim”in aslı çokluktur.

3. Çokluktan ve suretten ayrıl; fânî ol da aşka gel. Mânâ birliğinde fitnesiz, kargaşasız ömür sürmelisin.

4. “Ölmeden önce ölünüz” emrini tut; seherde, açlıkta. Hayrete var, yok ol ki onda, yeni bir hayat bulmalısın.

5. Benliği terk eyle, kendini görme; bencil olma ki; muvahhid, bencil ve putperest olmaz; Ey şâmân!

6. Sakın heveslere kapılma ki; put yontan Âzer de öyleydi. Hak dostu İbrahim gibi daima, putları kıran olmalısın.

7. Marifet güneşi ve mehtabı tâ içinde parlasın. "Doğup batanları sevmem"[54] de ki seninledir ihsan eden.

8. Mihnet ve gurbet yurdunda beden yükünden kurtul. Gönül fezâsına çık, aşkı bul, vatan sevgisi budur.

9. Cümle cihan halkı gönülde aşk güneşini ister. Kendini bilmeyen sanır ki; hüner mehtâbı istemektir.

10. Aşka can bağışlayan dirilir; ebedî hayatı bulur ki ona varını yoğunu veren zarar etmez, karşılığını alır.

11. Habib'in yüzü aşkıyla mesud olanın gönlü uyanıktır. Aden denizinin incisi gibi her sözü makbul olur.

12. Suret nakışından geçip aşk mânâsını iste! Sûret aşk denizinin dalgasıdır, doğru söz budur.

13. Celâl sahibi Allah, "Sevdiklerinden vermedikçe iyiliğe eremezsin"[55] buyurur. Canın sevgilisini aşkla değiş, yok ol, ama aslâ "ben" deme.

14. Aşk gelininin yüzünü seyretmek kalp için imkânsızdır; şehvet canavarının sûreti kucağında put gibi durursa.

15. Eğer şehvet ejderhasının tılsımını kırarsan; Aşk sırrının hazinesini varlığında bulursun hemen.

16. Fakr[56] içinde fahri[57] bil, fakr ile fenâda[58] beka bul. Din, küfür içinde gizlidir, vahdet kadınla erkeğin birleşmesinde.

17. Renksizlik rengini iste, vahdet şarabına boyan. Şirk ve şikâyete rehin olursan, kendinden utan.

18. **"Her şey yok olur"**[59] sırrını bul, nefsini kır, fenâ bul. Aşkta beka ile mesrûr ol, hüzünlerin babası olma.

19. Hızır gibi zinde ol, aşk denizinde yaşamaktan. Cenin gibi daha ne kadar mahpus kalacaksın bedeninde?

20. Bırak dördü beşi, altıyla yediyi, sekizi, dokuzu, onu. Akıllı olur da nefis, aşkı isterse ne güzel, belki en güzeldir.

21. Aşkı iste, aşkı oku, aşkı anla ki aşk yolunu tut. Bırak tedbiri, fikri, hîleyi, tuzakları, fenni de bırak.

22. Aşk pîrinin ilmini anlayacak seviyeye geldiysen, sırlar mahzeni olursun, gizliyi açığı öğrenirsin.

23. İlmihâlin faydası kıyl u kal ilminden çoktur. Çünkü gizli ilimlerin sırları hâlle çözülür, hâlle bilinir.

24. Fakih olduysan **“Onlar bilmiyorlar”**ın[60] sırrını anla. Fakir olduysan eğer; minnetsiz cihanın sultanısın

25. Aşk hadisinden fakr fıkhını ve mahv[61] nahvini[62] öğren. Aşka tanıdık ol; ondan daima tercümansız bahset.

26. Aşktır ol ki uzağı yakın, yabancıyı tanıdık eder. İki kişi bir gömlek giyse de, aşktan bî-haber olanlar birbirinden uzaktır.

27. Yakınlık ve uzaklık manevîdir, surete ne hacet? Veysel Karanî Yemen’deyken Mekke’de buldu dostunu.

28. Üveys kendinden fânî olup, Hak ile bakî oldu. Üveys, o hazret ki; Mekke’den Hak kokusu almıştı.

29. Doğu ile batı halkı, mânâ mahfilinde hazırdır. Görünüşte Yemen halkı Mekke’den ayrıdır.

30. Gönül sâkîsi hep Fakîrullâh’mış[63] Hakkı! Ruh bahçesi gülle dolu; yâsemin de semendir.

On sekizinci Madde

Muhabbet ağacının yaprakları olan şevk ile iştiyakı bildirir. Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Muhabbet ağacının yaprağı şevktir ve aşk onun meyvesidir. Belki şevk, aşkın neticesidir. Çünkü şevk de, aşktan doğmuştur.

Öyleyse şevk, muhabbetin hakikatidir. Çünkü gönlünde Mevlâsına muhabbet duyan, elbette O’na kavuşmaya müştâk olur. Şevkin en üst derecesi, uzuvları şehevâttan kesmek ve Mevlâ’ya şevk duymayı sevmektir.

Şevk, muhabbetin cevheridir. Aşk ise, şevk ile muhabbetin canıdır. Şevk, sevgili anıldığında gönlün heyecanlanmasıdır. Şevk insanın kalbinde, kandildeki fitil gibidir. Aşk ise o kandildeki yağ mesâbesindedir. Aşığın gönlü, ancak Hakk’ın nûruyla aydınlanır. O derecede ki, âşık coşup da şevki hareketlendikçe o nûr göklerle yer arasında aydınlık verir.

Beyt

Cân ki bir şevk u mahabbetdir ider zevk ü huzûr
Ol nihân-hâne-i vahdet dolıdır nûr u sürûr

Günümüz Türkçesiyle

Can ki şevk ve muhabbet evidir; zevkle, huzurla doludur. O gizli vahdet ülkesi nûrla kaplıdır, neşeyle doludur.

Râbiatü'l-Adeviyye (rahmetullâhi aleyhâ) demiştir ki: "Vallahi ben O'na ne cehennem korkusuyla itaat ederim, ne de cennet ümidiyle ibadet ederim. Belki O'na ancak, muhabbetimden ve şevkimden ibadet ederim."

Şevk, insanı ürperten bir ateştir ki içini yakar. Şevk ateşiyle bağrı yanık olanı, cehennem ateşi nasıl yakar?

Mevlâ'ya müştâk olana bütün varlıklar hayran olur. Kim ki Mevlâsına müştâk olursa, elbette ancak O'nun dostluğunda (üns) huzur bulur. Allah dostlarından bir kâmil zata demişler ki: "Rabbine müştâk mısın?" O, onlara şu cevabı vermiştir ki: "O'na müştâk değilim.

Çünkü **[286/a]** şevk ancak gâibe olur; gâib şâhid olunca, artık orada şevk söz konusu olamaz. Orada müşâhadeden bahsedilir." Mevlâ'ya müştâk olan, O'na kalbiyle seslenir, sırrıyla yalvarır.

Şiir

1. Eş-şevku hayyarenî eş-şevku ahrafenî
Eş-şevku farrakanî beyne'l-cefni ve'l-vesen
2. Eş-şevku karrabenî eş-şevku ağrakanî
Eş-şevku eklakanî eş-şevku edheşenî

Şiir(in tercümesi)

1. Şevk beni yaktı, hayrete düşürdü. Bollukla yokluk arasında, ayrı düşürdü.
2. Şevk beni yaklaştırdı, beni gark etti. Şevk beni mahzun etti, dehşete düşürdü.

Şevk ile iştiyakın farkı şudur ki; şevk sevdiğini görmekle sâkinleşir. Hâlbuki iştiyak sahibinin, sevdiği ile karşılaştığında iştiyakı artar.

Şevk, havâss-ı evliyânın hâlidir. İştiyak ise ehass-ı havâssa mahsustur. İştiyak mertebesine ulaşan, onda öyle bir susamış olur ki eseri görünmez olur.

Ariflerin nice nûrları vardır; bunlardan biri akıl nûru, biri kalp nûru, biri tevhid nûru, biri marifet nûru, biri şevk nûru, biri muhabbet nûru, biri aşk nûru ve biri de vecd ve hâl nûrudur.

Bir kâmil zata sormuşlar: "Huri kızlarına müştâk mısın?" O da onlara şu cevabı vermiş: "Hurileri yaratana müştâkım. Çünkü onların yüzlerinin nûru da, O'nun nûrunun yansımalarıdır."

Kıta

1. Hak te‘âlâ şevk virdiyse sana
Gel hemân hayret yolından kalb-gâh
2. Mâsivâdan fâriğ ol kendin unut
Tâ ki kalsun cânda bir aşk-ı Hudâ
3. Bir ârif dimişdir ki “vâ şevkâ
İlâ-men yerânî velâ-erâh”

Günümüz Türkçesiyle

1. Hak teala şevk verdiyse sana; hayret yolundan gel, can evine.
2. Mâsivâdan ayrıl, kendini unut; canında Hudâ aşkı kalsın, onu tut.
3. Bir ârif demiş ki: “Eyvahlar olsun bana! O beni görüyor, ben onu göremiyorum.”

Müştâkın alâmeti odur ki, sevdiğinden bir karşılık beklemez, ondan bir şey istemez. Ancak onun rızasını ister. Gece gündüz demeden yalvarıp ona kavuşmayı ister. Müştâk olan Hak’tan başka bir nesne bilmez; ancak O’nunla bilir. Hakikat erbâbının yüksek makamları, bütün yaratılmışlardan ilgiyi kesip her şeyi yoktan var eden Allah’a müştâk olmaktı.

“Ben sizin Rabbbiniz değil miyim?” (A’râf 7/172) ahdiyle sözleşilen mecliste, Hudâ’nın çağrısındaki o eşsiz hazzı, Hz. Âdem’in (a.s) soyundan gelen bütün insanların ruhlarıı almıştır. Onun için insan hoş bir sedâ duyduğu anda coşar, ondan haz alır. “Acaba Hakk’ın davetini bir daha duyar mıyım?” diye ümide kapılır.

Rubâî:

Bî-rûy-i to men karâr ne-tevânem kerd
İhsân-ı to-râ şumâr ne-tevânem kerd
Ger ber ten-i men zebân şod her mûyî
Yek şukr-ı to ez-hezâr ne-tevânem kerd

Rubâî(nin tercümesi)

Senin yüzün olmadan ben huzur bulamam. Senin ihsanını aslâ sayamam. Bedenimdeki kılların her biri dile gelecek olsa, binlercesinden birinin bile şükrünü edâ edemem.

Mevlâ’ya müştâk olan gönül, cismi ve canı neylesin? O bütün ayrıntıları bir kenara bırakıp aslına kavuşmayı ister.

Nazm

1. Terk eyle firâkı aslına gel

Ağyârı koy ehl ü nesline gel
İcmâl ile kalma faslına gel
Geç fer‘den asl-ı aslına gel
Koy firkat-i faslı vaslına gel

2. Bî-hodlık ile çü râm olursın
Âzâd-ı cemi‘-i dâm olursın
Dil-dâr ile ber-devâm olursın
Geç fer‘den asl-ı aslına gel
Koy firkat-i faslı vaslına gel

3. Cisminle egerçi sen zemînsin
Ser-rişte-i gevher-i yakînsin
Çün sırr-ı mahabbete emînsin
Geç fer‘den asl-ı aslına gel
Koy firkat-i faslı vaslına gel

4. Sûretde esîr-i gurbet oldın
Pâ-beste devâm-ı mihnet oldın
Mâ‘nâda çü genc-i devlet oldın
Geç fer‘den asl-ı aslına gel
Koy firkat-i faslı vaslına gel

5. Bu âlem-i dûna çeşm açarsın
Hayf asl-ı usûlden kaçarsın
Çok âlem-i tendesin nâ-çârsın
Geç fer‘den asl-ı aslına gel
Koy firkat-i faslı vaslına gel

6. Zâhirde tılısm-ı cism ü cânsın
Bâtında defîne-i nihânsın
Cân dîdesin aç da bak ne kânsın **[286/b]**
Geç fer‘den asl-ı aslına gel
Koy firkat-i faslı vaslına gel

7. Hakkı dimek olmaz ehl-i hâlsin
Tâli‘le sa‘îd ü nîk-fâlsın
Çün zâde-i pertev-i cemâlsin

Geç fer‘den asl-ı aslına gel
Kavî firkat faslı vaslına gel

Günümüz Türkçesiyle

1. Ayrılığı terk et, aslına gel. El âlemi koy; ehline, nesline gel. İcmâl ile yetinme ayrıntıya gel. *Ayrıntıdan geç, aslın aslına gel. Ayrılıgı koy, vuslat faslına gel.*

2. Bencil olmamakla itaatkâr olursan, bütün tuzaklardan kurtulursun. Daima sevgiliyle birlikte olursun. *Ayrıntıdan geç, aslın aslına gel. Ayrılıgı koy, vuslat faslına gel.*

3. Cisminle gerçi, sen zeminsin. Yakîn cevherinin ipucusun. Mâdem ki muhabbet sırrına eminsin. *Ayrıntıdan geç, aslın aslına gel. Ayrılıgı koy, vuslat faslına gel.*

4. Görünüşte sen gurbete esirsin. Mihnet tuzağına paçayı kaptırdın. Oysa mânâda talihin hazinesisin. *Ayrıntıdan geç, aslın aslına gel. Ayrılıgı koy, vuslat faslına gel.*

5. Bu alçak âleme gözünü açarsın. Yazık ki, aslın aslından kaçarsın. Ten âleminde belki çaresizsin. *Ayrıntıdan geç, aslın aslına gel. Ayrılıgı koy, vuslat faslına gel.*

6. Zâhirde can cisminin tılsımısın. Bâtında gizli bir hazinesin. Can gözünü aç da bak, ne kıymetlisin. *Ayrıntıdan geç, aslın aslına gel. Ayrılıgı koy, vuslat faslına gel.*

7. Hakkı! “Hâl ehlisin. Talihin kutlu, sen de mesudsun” denmek olmaz. Mâdem ki o güzellik güneşinin evladısın. *Ayrıntıdan geç, aslın aslına gel. Ayrılıgı koy, vuslat faslına gel.*

On dokuzuncu Madde

Muhabbet ağacının meyvesi olan hakiki aşkı bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Muhabbet aşkın başlangıcı olup aşk makamı onun nihayetidir. Hak aşkı, bütün lezzetleri terk edip zahmetlere katlanmaktır.

Aşk, öyle yakıcı bir ateştir ki onun tutuştuğu mekân kalplerdir. Aşk, insana en büyük azaptır. Aşk insana öyle bir rakiptir ki ona karşı yardım edecek kimse bulunmaz; bütün insanlar ve cinlerin yardımıyla hakkından gelinemez. Aşk adamın kalbinde tutuşan öyle bir ateştir ki orada Allah’tan başka hiç bir şey bırakmaz, yakar. Aşk, perdeleri yırtmak ve sırları açmaktır.

Hak aşkı öyle bir hastalıktır ki âşığı yakıp gider. Âşık ise, onunla iftihar eder. Allah aşkı, ancak kerem sahibi kulların kalplerinin taşıyabileceği bir derttir. Hak aşkı öyle bir içecektir ki onu insaf kadehiyle içen âşığın başına dünyalar dar olur. Hak aşkı bir rabbânî cevherdir ki Hak'tan gelen ilâhî daveti dinleme (semâ) ile artar, şehvânî arzulara düşkünlük ile azalır. İlahî aşk öyle bir hastalıktır ki onun ilacı kendi içindedir.

Beyt
Fe-dâ'u'l-hubbi leyse lehû deva'u
Velev kâne'l-mesîhu lehû tabîben

Beyt(in tercümesi)
Sevgi hastalığının ilacı yoktur. Tabibi Hazret-i Mesih olsa da

Yemekten lezzet alınır ve ondan da neticede sperm ve şehvet doğar. Şehvetten muhabbet, ondan aşk ortaya çıkar. Neticede ondan da vecd veya hayret hâli meydana gelir. Sonra bunlarla gönül her türlü maddî lezzet ve şehvetlerden kendi arzusuyla ayrılıp ilâhî huzura kavuşma lezzetini bulur. Aşk sevgiliye olan meylin, insanın hür irâdesi üzerine üstün gelmesidir.

Âşığın alâmetleri; renginin sararıp solması, gözlerinin kızarması, sesinin yanık olmasıdır. Âşığın muhabbeti ve dostluğu ilk bakışta belli olur. Nitekim onun bir başka alâmeti de sevgiliye kavuştuğu anda (dili tutulmuş gibi) susarak hayret makamında kalmasıdır. Aşk muhabbetin en son derecesi olduğu için, o havâss-ı evliyânın sıfatıdır. Muhabbet kesbîdir (uğrunda çalışıp çabalayarak elde edilebilir.) Hâlbuki aşk vehbîdir (bütünüyle Allah vergisidir). Aşk kendisine âşık olunanın öyle bir sıfatıdır ki onu âşığın kalbine su misali akıtmıştır. Aşk korkağı cesur ve yiğit kılar. Aptal (bön) olanın aklını berraklaştırır, zekâsını keskin eyler; cimriyi cömert, kibirliyi mütevazı, çirkini güzel eyler.

Aşk birlikte oturup kalkmaya ne sıcak bir dost, arkadaş olmaya ne güzel yârendir. O istediğini kahreden güçlü bir pâdişâhtır, uğraştığı kimseyi yere seren kudretli bir sultandır. Aşk öyle kudretli bir sultandır ki nefisler onun önünde güçsüz, akıllar onun tesiri karşısında çaresizdir. Gönüller onun emrine hazırdır ve ancak onunla saadet bulur, hissiyât onunla durulur.

Kıta
1. Çün aşkdır sultân-ı cân
Hoş taht-ı sultândır gönül

Aşk oldu hâkân-ı cihân
İklîm-i hâkândır gönül
2. Cânlarda hep cûyân odur
Dillerde hem gûyân odur
Şâhinşeh-i fermân odur
Teslîm-i fermândır gönül
3. Hakkı gönüldür aşka yol
Var ol nefis bahr ile dol
Sen dilde dildârınla ol
Çün kân-ı irfândır gönül

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşktır canın sultanı. Gönül sultanın tahtı. Âşık cihanın hakanı, gönül, hakanın ülkesidir.

2. Canlarda dolaşan arzu odur. Dillerden düşmeyen söz odur. En yüce buyruk odur. Gönül, onun fermânına teslimdir.

3. Hakkı! Gönüldür aşka yol. Nefis! Var o denizle dol. Gönülde sevdiğinle ol. İrfan kaynağıdır gönül.

Aşk nefsi kötülüklerden arındıran ve ahlâkı güzel hasletlerle süsleyip bezeyen manevî bir güçtür. Dolayısıyla onun dışa vurması yansıması gayet tabii olup gizlenmesi zordur. Aşk, bir hâkimdir ki onun bekçisi belâlara sabırdır, zorluklara katlanıp sabretmektir. Onun hizmetçileri hislerle uzuvlardır.

Âşığın en büyük kusuru sevgiliden yüz çevirmek olur. Bunun yanında olabilecek diğer kusurlarının üstü örtülebilir ve onlar anmaya değmeyecek kadar az sayılır. Âşığın kalbi, şevk ile imar edilmiştir. Ruhu, zevk ile mesrûrdur. Sırrı, Allah'a kavuşmanın verdiği iç aydınlığı (vuslat) ile nûrlanmıştır. Aşk öyle bir derttir ki, o ancak fânî ilgilerle olan bağını keserek hürriyetine kavuşan gönüllerde ortaya çıkar.

Hikmet ehlinden bir zat şöyle demiştir: Aşk insanın kalbinde bir sevinç kaynağıdır ve özü itibarıyla feleklere **[287/a]** ait bir nûrdur ki yıldızların ışıması kadar parlak ve yücedir. Fakat vuslatın maddî kalıplara bürünen şekilleriyle sınırlanmış durumdadır. Vuslat onu gün yüzüne çıkarır da, insanlar onu içlerine doğan düşünceler (havâtır) ile kabullenirler.

Aşk mutedil olduğu ölçüde aklın ve zihnin cilası olup ifrat ya da tefrit mertebesinde aşırı olduğu müddetçe öldürücü hastalık hâlini alır. Öyle bir hastalık ki ilaç verdikçe artar. Aşk, âşığın Eflatun'u ve Calinos'udur. Onun

koruyucu duvarı büyüklüğü ve onurlu oluşudur. Âşığın derdi, her hastalıktan ayrıdır. Çünkü aşk, ilâhî sırların usturlabıdır.[64]

Kıta

Seninle bulmuşum ey aşk râhat-ı cânı
Ki senden aldı gönül cümle derde dermânı
Bir ân karâr idemez firkatinle cân ey dost
Seninle hayy olur ancak bu rûh-ı insânî

Günümüz Türkçesiyle

Ey can! Seninle bulmuşum rahatı, canı. Senden aldı gönül, dertlerine dermanı. Ey dost! Bir an duramaz ayrılığınla gönül. İnsanî ruh ancak seninle dirilir.

Büyüklerden bir kâmil zat şöyle demiştir: ârif olan mesrûr olur. Mesrûr olan da âşık olur. Âşık olan Allah'a mânen yaklaşmış (mukarreb) olur. Mukarreb olan da Allah'a kavuşmuş (vâsıl) olur. Böylece onun her isteği yerine gelmiş olur.

İmam **Ahmed bin Hambel** (rh.a.) hazretlerine demişlerdir ki: "Raks edip şarkı söyleyen bir topluluk hakkında ne dersin?"

O şöyle cevap vermiştir: "Bunu yapanların muhabbetleri en son raddesine varıp âşık olmuşlarsa, tevâcüd[65] olmaksızın vecdi bulmuşlarsa, artık onların nefisleri ölü hükmünde olup gönülleri aşk ile hayat bulmuş demektir. Onlara engel olmayınız ki Hak ile bir saat beraber olmanın sevincini yaşasınlar."

Bir kimse gördüler ki vücuduna bin kamçı vurulduğu halde, ne bir söz söyledi, ne de bir "ah!" dedi.

Sonra onu hapse attılar. Dediler ki; "Seni niçin dövdüler?"

"Âşığım, onun için dövdüler."

"O halde niçin sustun?"

"Sevgilimi yanımda hazır bulduğum için sustum."

Dediler ki: "Ezelî Sevgili'yi tanır mısın?"

Âşık bu soruyu işitince, bir nâra atarak hemen oracıkta can verdi.

Rivayet edilmiştir ki; Bir âşık, câriyesini sattıktan sonra pişman olmuş. Ancak, câriyesine olan duygularını insanlara açmaktan utanarak, gece vakti Mevlâsına yalvarmış.

Sabah olunca, bir de bakmış ki satın alan kişi câriyeyi geri getirmiş. Onu sahibine iade ederek parasını da bağışlamış. Sonra şöyle demiş: "Bana

rüyada şöyle hitap edildi. Bu câriye Allah'ın sevgili kullarından bir velinindir ve buna Allah için muhabbeti vardır. Eğer bunu ona bağışlarsan, muhakkak cennette peygamberlerle birlikte olacaksın. O sebeple bunu sana, parasını talep etmeden geri veriyorum" deyip oradan ayrılmıştır.

Aşk nihayetsiz bir denizdir ki, onun dalgaları cihanın hakikatleridir. Aşk demiri mum, taşı kum yapar. Onun ateşi, toprağı yakıp gökleri yırtacak kadar hararetlidir.

Rasûlullah (s.a.v)'in nûru, tertemiz aşkın bizzat kendisiydi. Bu sebepledir ki o; *"Sen olmasaydın Habibim, âlemleri yaratmazdım"* hitâbının muhatabı olma şerefini hâizdi.

Aşkın yüceliğine gökler, âşığın (aşk sebebiyle benliğini yerlere serip) alçalmasına da toprak güzel birer misaldir. Âşığın aşkında sebat etmesine ise, dağların yerlerinde muhkem durması örnektir. Aşk öyle bir deryadır ki göklerdeki felekler ve yerdeki unsurlar, onun yanında köpük gibidir. Eğer aşk olmasaydı, şu kâinât tatsız-tuzsuz, donuk bir şey olurdu. Feleklerle unsurlar ve bunların terkibinden oluşan varlıklar aşk olmasaydı mânâsını yitirirler ve mahv olup giderlerdi.

Aşk ne büyük ne coşkulu bir nehirdir ki, sanki bir dönme dolap olan bu cihanı döndürür. Aşk insanoğlunun kalbinde bir vefâlı dosttur. Kalp ise dostun karargâhıdır ve bedenin vazifesi ona post olmaktır. Evcil hayvanlarla, yırtıcı canavarlar bile aşkın ne tatlı can olduğunu bilirler. Çünkü her şeyin varlığı ve hayatı, zevki ve lezzeti ondandır.

Nazm

1. Vücûd-ı aşk ider eşkâl-i dem-be-dem peydâ
Muhît-i cümle iken cümledendir ol ahfâ
2. Hezâr mevc gelür ol nefis muhîtinden
Revân gider yine bizden o mevc olur deryâ
3. Gönülde eyle sefer ger Hudâ'yı istersen
Hûyundan it güzer ol âşinâ-yı hulk-ı Hudâ **[287/b]**
4. Cihânda seyr ü seferdir sakar bu varlığ ile
Yoğ ol ki cümle mekândır çû Cennetü'l-Me'vâ
5. Huzûr-ı Hakk ile zindân dahi gülistândır
Gönülde olsa enâniyyet olmaz anda safâ
6. Gönül ki pâk ola Mevlâ'ya arş-ı a'zamdır
Ger olsa gayr ile meşgûl olur o dâr-ı belâ
7. Bakılsa sûrete çokdur vücud-ı aşk-ı velî

İki değildir ahaddır hemîşe ol ma‘nâ
8. Bu sırra vâkıf olan dil huzûr ider her dem
Bulur bu kesret-i sûretde vahdeti tenhâ
9. Cihânı dîde-i vahdetle seyr kıl Hakkı
Zuhûr-ı aşk-ı Hudâ’dır Hudâ’dan eyle hayâ

Günümüz Türkçesiyle

1. Bütün şekiller sürekli aşktan çıkar, çoğalır. O her şeyi kuşatmış iken, herkesten gizlidir.
2. Nefis muhitinden üstümüze binlerce dalgalar gelir. Sonra bizden yine gider, o dalgalar deryâ olur.
3. Eğer Hudâ’yı istersen, gönülde sefer eyle. Vazgeç huyundan, Hudâ›nın yarattıklarına dost ol.
4. Bu varlık ile cihanda dolaşmak cehennemdir. Varlığı yok sayarsan, cihan sanki cennettir.
5. Hakk’ın huzuruyla, zindan bile gülistândır. Benlik davası güden gönülde safâ yoktur.
6. Gönül temiz olunca, Hakk’ın Arşı A’zamı’dır. Başkasıyla meşgul olursa belâ zindanıdır.
7. Surete bakılsa, velinin aşkı çok şey gibidir. İki değildir aslında, o mânâ birdir.
8. Bu sırrı bulan gönül, huzur içindedir her an. Bu sûret çokluğunda, vahdeti tenhada bulur.
9. Vahdet gözüyle seyreyle cihanı Hakkı! Hepsi Hudâ aşkının zuhûrudur, Allah’tan utan.

Yirminci Madde

Hazret-i Mevlâ aşkının insan aklından daha şerefli ve daha üstün olduğunu bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Mevlâ aşkı, insan aklından daha şerefli ve daha üstündür. Yani akl-ı meâd-i kül[66] (geleceği kavrayan küllî akıl), akl-ı meâş (sadece cüz’î meseleleri idrak edebilen geçimlik akıl)dan elbette daha onurlu ve daha şereflidir.

Çünkü aşk, Hudâ’nın temiz vasfıdır. sâdık âşık, ayıplardan ve kederden arınmıştır. Kim ki o tertemiz vasfı bulursa, onun beşerî özellikleri yok olup gider. O ki daima aşk kadehiyle aşk şarabından içer ve böylece hayvanî

nefisten kaynaklanan aşağılık sıfatlardan sıyrılır. Aşk her ayıbın kirlerini temizler; gayb âleminin perdelerini açar.

Her kim ki şekil ve rengin âşığı olursa, şekil ve renkler yok olunca hayrette kalır. Nitekim güneşin parlaklığıyla duvara âşık olan kişi, güneş battıktan sonra ondan yüz çevirir. Çünkü mânâ asıl gaye ve nûrdur. Şekil ise karanlık ve o kabuktur. Mânâ okyanuslar gibi geniştir, suret ise ona nispetle avuç içi kadardır. Mânâ inci ise, şekil onu muhafaza eden kabuk hükmündedir. Sözün özü, mânâ şekilde ifadesini bulur.

Arif, görünüşte mânâya âşık görünür. Hâlbuki surete âşık olan vefâsızdır. Mânâya âşık olan ise safâ ile doludur. Âkilin iftiharı izzet ve zenginlik iledir. Âşığın övüncü fakr u fenâ iledir. Âkilin hazzı, nefsin arzularını tatmin etmekten ibarettir. Âşığın zevki, Allah aşkıdır. Âşığa göre kendisini Mevlâ aşkından ayıran her zevk ve safâ belâ ve eziyettir, işkencedir. İnsanların meşakkat saydığı zor işler, neticede onu Yaratan'ın aşkına götürüyorsa neşedir, sevinçtir. Âşığın canına huzur verendir.

Kıta

Ey dil inâyetdir sana, ger aşkdan gelse belâ
Aşk-ı mecâzîdir hevâ, aşk-ı hakîki müntehâ
Ma'şûk eger insân olur, ol aşk bâr-ı can olur
Ma'şûk-ı cân girân olur, can yârıdır aşk-ı Hudâ

Günümüz Türkçesiyle

Ey gönül! Meğer belâ olsa da, sana aşktan ne gelirse inayettir. Mecazî aşk hevâdır, hakiki aşk ise nihayettir. Âşık olunan eğer insan olursa, o aşk rûha yük olur. Maşuk rûha gîrân olur. Çünkü rûhun yâri, Mevlâ aşkıdır.

Âşıklar birbiriyle benzer halleri yaşayarak haldeş olduklarından, birbirleriyle çabucak arkadaş olurlar. Birbirlerinin gizli durumlarına âşina sırdaş olurlar. Âkilin safâsı ise hep kavgadır, cedelleşmektir. Âşığın zevk aldığı vecddir, hâldir. Âkilin fikri şöhret ve nam sahibi olmaktır. Âşığın bütün gayreti mâsivâyı unutmaktır. Âkilin ayak bağları servet, şöhret ve makamdır. Âşığın derdi ise ilâhî aşkın nihayetsiz deryasında mest olmaktır. Akil akla, âşık ise aşka teslim olmuştur. Âkiller ham ve kaba-saba insanlardır ve onlar avâmdandır. Âşıklar ise ince ruhlu, kerem sahibi ve seçkin insanlardır. Âkil çeşitli ilim dallarının, fenlerin isteklisidir. Aşk ise, ancak insanı mest edecek üstün zevklere rağbet eder. Hepsinden önemlisi aşk, akla ve cana galiptir.

Kıta

Aşk sultân-ı âlem-i cândır
Aşk indinde akl nâdândır
Rûhdur hâk ü aşk-ı bahr-ı hayât
Akldır mûr u ol Süleymândır

Günümüz Türkçesiyle

Aşk, can âleminin sultanıdır. Aşka göre akıl, nâdândır. Ruh toprak, aşk hayat denizidir. Akıl karınca ise, aşk Süleyman'dır[67]

Âşık olan, artık aşk lezzetini almış demektir. Bu sebeple o, şu cihandaki her şeyden müstağnîdir. Her kim aşk derdiyle dolmuş, şevk ve iştiyak ile sararıp solmuşsa, muhakkak o kendi varlığından geçip sadece O'nunla meşgul olma makamına ermiştir. Ve bu hâliyle Allah katında makbul kullar zümresine girmiştir. Her kim, aşk burağına süvari **[288/a]** olursa, ona mîrâc yolu açılmıştır.

Hak âşığı derviş olur. Mâsivâ ile alâkayı kesip endişelerden kurtulur. Âşığın ölümü, canlılığın alâmeti olan su kabarcıklarının çekilmesinden ibarettir. Çünkü canlılığın belirtisi sayılan hava kabarcıkları aradan çekilince, ortada kalan sudur. Hak âşığı ölümü talep edicidir; Mevlâsına kavuşmayı hasretle bekler. Âkil ise ölümden ürker. Ölüm korkusu âşık için büyük bir ayıptır. Çünkü onun ölümü yâre kavuşmaktır. Hâlbuki akıl tutkununda ölüm korkusu hat safhadadır. Çünkü onun istediği şeyler ölümle yok olur.

Âşık, aşk ateşinde yanmaya isteklidir. Âkil ise o müşkil işin başına gelecek olmasından korkar.

Beyt

Hakkı mahabbet ehli habîbu'l-kulûbdır
Kim nâr-ı aşka yansa o nûru'l-uyûn olur

Günümüz Türkçesiyle

Hakkı! Muhabbet ehli kalplerin sevgilisidir. Her kim aşk ateşine yansa, gözlerin nûru olur.

Âşık sevgili ile mahremdir, her an beraberdir. Akil ise bu izzetten mahrumdur ve böyle bir zevkin varlığından habersizdir. Âşık görünüş itibarıyla belki hor ve hakîrdir. Ancak o sonsuzluk mülkünde sultandır; Mevlâ âşığıdır. Âşık; aşk hazinesinin kendisidir, aşkın güzelliğine aynadır.

Âşık saman altından akan su gubu gizlidir. Âşığın bedeni kanla ve başka cisimlerle karışıktır, gönlü ise âlemden ayrılmıştır. Ruhunun sıfatları sayılamayacak kadar çoktur.

Beyt
Etvâr-ı aşk dilde bulan seyr ider müdâm
Her mevc o bahre her şey ol aslâ revân olur

Günümüz Türkçesiyle
Aşkı gönlünde bulan, onu hep seyreden bilir ki her dalga ve her şey o denize dökülür.

Âşığın dışı külhan, içi gülşendir. Âşığa göre bedenî hazların peşinde olmak hata ve cefâdır. Gönlü coşturup ruhu besleyen hazlar ise zevk ve safâdır. Âşığın gönlü Allah'ın cemâlini ister, canı vecd ve hâl ister.

Akil, cihanda olup biten basit hâlleri bilir. Ancak ilâhî sırlardan habersizdir. Hâlbuki âşık gönül ve ruh sırlarının mahremidir. Çünkü o Hazret-i Yezdân'a âşinâdıır. Akili zekâsı fenne çağırır. Âşığı ise hayret makamı, aşkın sarhoşluğuna çeker. Birini akıllı olmak cihanın sultanı eder. Öbürünü ise hayret, zamanın kutbu mertebesine yükseltir.

Beyt
Âşık gönlünde hayret ile pür-cünûn olur
Âkil cihânda izzet arar zû-fünûn olur

Günümüz Türkçesiyle
Âşık; gönülde hayrete varır, mest olur. Âkil dünyada izzet arar, ilme yönelir.

Âkil, şu cihan meydanında dolanır durur. Âşık ise gönül ve can ülkesini seyreder. İnsanın aklı, ruhun ayak bağıdır. Bu sebeple akilin canı, kendi âlemini gezip dolaşmakta bile mecalsizdir.

Beyt
Aşk oldu lübb-i âlem ü her şeyi ana kuşûr
Lübb-i lübâb-ı aşk ile âlem birûn olur

Günümüz Türkçesiyle
Aşk âlemin özü, her şey ona kabuktur. Aşkın özünün özüyle âlem fazlalık olur.

Âkiller şu cihandan şeref, namus ve vakar iddiasıyla geçerler. Âşıklar ise, vahdet mertebesinde aşk şarabını içerler. Âşığın gönlü bir muazzam şehirdir ki, o benzersiz Sultan orada taht kurmuştur. Akilin gönlü ve canı ise zindandır. Madem ki o, fânî cisme haps olunmuştur; ne zaman kendisine zindan olan cismi harap ederse, mekânsız semaları seyrân eder. Eğer aşk güneşi bir gönülde doğsa, akıl o zaman ışıkta yok olan gölge gibi gizlenir.

Beyt

Aşkın hemîşe himmeti ol zat-ı pâkdır[68]
Aklın hayâl ü fikri hemân nefs-i dûn olur

Günümüz Türkçesiyle

Aşkın himmeti her zaman, o temiz zattır. Aklın hayali ve fikri, hep aşağılık nefistir.

Âşık, deryâ gönüllü olur ve vuslat ona kısmet olur. Âşık renk ve kokudan utanır; onun için dünya ehlinden kaçar. Cünkü, Hak aşkı kelimelerle anlatılamaz. Uçsuz bucaksız deryalar bir kovaya sığmaz. Her gönül Mevlâsı için bir medrese hükmündedir. Ne var ki orada ders ya ilham iledir ya vesvesedir. Âşık ilham ile amel eder, âkil ise vesvese peşinden gitmeye isteklidir.

Âşık (ilâhî tecellîleri seyretmenin) zevkiyle hâl ehli olur; coşar, gayrete gelir ve dili tutulur. Akil ise harfler, kelimeler, seslerle uğraşır, lüğatlerle boğuşur. Ömrü dedikodu ile geçer.

Beyt

Aşkın kelâmı Hakk-ı yakîndir verir safâ
Aklın hadîsi hîle vü mekr ü füsûn olur

Günümüz Türkçesiyle

Aşkın sözü “Hakk’a yakîn”dir, safâ verir. Aklın sözü hîledir, göz boyar.

Herkes yönlerden birine teveccüh etmiştir. Âşık ise cihetsiz ve yönsüz olan Allah’a yönelmiştir. Âkil, halkı avlamaya çalışır. Âşık ise aşkı avlamanın derdine düşmüştür. Âkil, nefsin lezzetlerini tatmakla mutlu olur. Lâkin canı beden hapishanesinde rahatsız ve huzursuz olur. **[288/b]** Hâlbuki âşığın canı tabiat zevklerine esir olmaktan kurtulmuş ve aşk şarabıyla mest olmuştur. Âşığın zikri, fikri daima Allah’tır. Bütün arzusu ancak O’nun dergâhına varmaktır.

O Yezdân'ın lütfu, kahır sıfatında gizlidir. Âşık odur ki Yezdân'ın kahrında bile şeker tadı bulur. Âkil ise O'nun kahrından kaçıp kahır içinde gizli lütfundan mahrum kalmıştır.

Beyt

Aşkdır kâşif-i esrâr-ı hakâyık mutlak
Akl hâricdir açılmaz ana esrâr-ı derûn

Günümüz Türkçesiyle

Hakikat sırlarının açıcısı mutlak aşktır. Âkil bunun dışındadır; kalbin sırları ona açılmaz.

Âşığın yeme içmeye dair iştihası kesilmiş, bunda hevesi kalmamıştır. Çünkü aşk onun canına azık olmuştur. Onun canı her türlü pisliklerden arınmış ve benliği vahdet şarabıyla dolmuştur. Onun içi, vahdet şarabının zevkiyle müşâhadenin sarhoşluğundan ibarettir. Bu şekilde zevk ve safâ ile dolmasına sarhoşluğu şahittir. Amma onun şarabı tatlıdır (sarhoşluk veren diğer içkiler gibi) aklı bozmaz; tertemiz ve berraktır, helâldir. Bu halde iken müşâhadesiyle kendinden geçtiği de ezelî olan Allah'ın cemâlidir; zevâl bulmayan ve eşi benzeri bulunmayan Mevlâ'dır.

Beyt

Hakkı çü virdi menzil-i ma'şûkdan nişân
Ey ehl-i aşk dildedir ol *eyne tezhebûn*

Günümüz Türkçesiyle

Hakkı! Madem ki mâşukun menzilinden bir nişan vermiştir: Ey aşk ehli! **"Nereye gidiyorsunuz?"**[69] O gönüldedir.

Âşık, top çevgeninin topuzu (aşığı), aşk meydanının Rüstem'i olur. Âşık, aşk derdini taşıyabilen yiğittir. O ulvî derdin sarhoşluğuyla kendinden geçmiş olup dünyadan habersizdir. O Hak ile dost olmuştur, aşk ile beraberdir.

Kıta

1. Aşkdır yâr-ı gâr-ı her âşık
Dilde dil-dâr cânda cânândır
2. Aşk bâbâ-yı cümle âlemdir
Her işi halka lutf u ihsândır
3. Buldu aşk ehli devlet ü râhat

Ki kamu şuğl ânınla âsândır

Günümüz Türkçesiyle

1. Her âşığın can dostu aşktır. Gönülde sevgili, canda sevilendir.

2. Aşktır cümle âlemin ecdadı, atası; onun her işi halka lütuf ve ihsandır.

3. Aşk ehli öyle bir saadet ve rahat buldu ki, bütün işler onunla gayet kolaydır.

Âşık, Hudâ'nın rahmânî kadehinin sarhoşudur. Bu sebeple onun sözü, işleri ve fikirleri adalet, doğruluk ve safâ iledir. Âgâh olan kalbi yanılma ve hatadan uzaktır.

Âşık, aşk denizinin dalgıcı ve aşk sahrasının kuşudur. Âşığın gönlü, aşk sırlarının anbarıdır. Kalbi, aşk nûrlarından haberdârdır. Âşığın himmeti her şeyden yücedir. Çünkü onun arzusu ancak Mevlâ'dır. Âkil, dünyalık kazançlarla meşgul olur. Âşık ise gizli sırların tutkunudur. Âşık, beşerî sıfatlardan arınmıştır. Onun için izzet ve ikrama lâyık olmuştur.

Âşığın canı, can denizine dalar ve o bir damla iken nihayetsiz derya olur. Âşığın her isteği kendi gönlünde meydana gelir. O, kendinden başkasına muhtaç ve meyilli değildir. Âşığın firâkı vuslat ve likâdır. Âşık mâşukundan nerede ayrı kalmıştır ki!

Âkil, zevk ve neşeyi bağda, bostanda bulmuştur. Âşık ise zevk ve huzuru gönülde, canda bulmuştur. Âkilin mekânı su ve topraktan oluşan cihandır. Âşığın makamı ise gönül ve ruhun içleridir.

Nazm

1. Perde-i cân içre aşkın nice bin envârı var
Hüsn-i aşk-ı pâk ile âşıkların bin kârı var

2. Akl dir kim şeş cihetden taşra cânın yolu yok
Aşk dir vardır yakın yol niçe bin seyyârı var

3. Akl bu bâzârı görmüş eylemiş bey‘ u şirâ
Hem bu bâzâr içre aşkın başka bir bâzârı var

4. Derd-keş âşıkların gönlünde yüz bin zevk olur
Tîre-dil âkillerin kalbinde bin efkârı var

5. Akl dir râh-ı fenâya gitme kim pür-hârdır
Aşk dir vardım fenâya niçe bin gülzârı var

6. Aşk dir ey akl varlık perdesin ref‘ eyle bak
Kim gönülde seyr idersin cennet ü enhârı var

7. Aşk-ı Hak, Hakkı güneşdir ebr-i harf içre nihân

Çün zuhûr eyler huzûrında kimin güftârı var

Günümüz Türkçesiyle

1. Can perdesi içinde, aşkın binlerce nûru var. Aşk-ı pâkın güzelliğinde, âşıkların binlerce kârı var

2. Âkil "altı yönden başka canın yolu yok" der. Aşk der ki "Yakîn yolunun binlerce yolcusu var."

3. Akıl bu pazarı görmüş, alış-verişe dalmış. Hem bu pazar içinde, aşkın başka bir pazarı var.

4. Dertli âşıkların gönlünde yüz bin zevk olur. Bahtı kara âkillerin kalbinde binlerce efkâr var.

5. Âkil "fenâ yoluna gitme, dikenle dolu" der. Aşk der ki "Fenâya vardım, binlerce gülbahçesi var."

6. Aşk der ki "Ey akıl! Varlık perdesini kaldır bak." Bak ki gönülde seyredesin; bahçeler ve nehirler var.

7. Hakkı! Hak aşkı harf bulutu içinde gizli bir güneştir. Meğer o, söyleyecek sözü olanın huzurunda doğar.

Âşığın kolu kanadı aşktır. Başlangıcı ve sonu hep aşktır. Âşığın gözünün nûru **[289/a]** ve gönlünün neşesi aşktır. Âşığın ruhu parlayan bir güneştir ve bütün âlem onun nazarında gül bahçesidir. Âşık, aşk ile her muradını almıştır.

Âkil, aklın dar sınırları içinde perdelenip kalmıştır. İnsan aklı, can gözüne perdedir. Onunla aşkın sırları ondan gizlenmiştir. Vaktâ ki aşk kadehiyle can sarhoş olursa, o zaman akıl hayrette kalır. Gizli sırlar, bütünüyle cana açılır.

Kıta

Sâkî getür o bâdeyi bu çend ü çûn içün
Ol bahr-ı aşkdan ki, komaz dilde çend ü çûn
Benden beni hâlâs kılup akl elinden al
Kim ilm-ı aşkı fehm idemez akl-ı zû-fünûn

Günümüz Türkçesiyle

Sâkî! Getir o bâdeyi, bu "niçin, ne kadar" için; O aşk denizinden getir ki komaz gönülde " ne kadar, niçin?" Benden beni kurtar, aklın elinden al. Aşk ilmini anlayamaz, akılla fenle uğraşan.

İnsan aklı, o parlak güneş ile gönül ve can arasında kara bulut gibi gölge olmuştur. Onun için gönül ve can bu toprak bedenlerde gizlenip şaşkın

olarak kalmıştır. Çünkü Hak aşkı, âşığın gönlünde fırtınalar gibi eser, akıl bulutları aradan kalkıp gider. Rûhun Maşûk›u parlak bir güneş gibi gönül semâsında ruha görünür ve ruh onunla mesud olur; hüsnüne hayran kalır, onu senâ eder. Gülün karşısında güzel sesli bülbül olur.

Beyt
Eser aşkın yeli eshâra karşı
Öter bülbülleri gülzâra karşı

Günümüz Türkçesiyle
Eser aşkın yeli sehere karşı. Öter bülbülleri gül bahçesine karşı.

Aşk ilmiyle meşgul olan âşığın kalbinde aşk yelleri eser. Çünkü aşk ilmi onun can gözünü açar ve dünyaya olan rağbetini keser. Akıl, ancak tedebbürle (fikir yürütme) düşünür. Âşık ise hayretle tezekkür eder. Aklın işi tekellüf ile teessüftür. Aşkın şânı ise muhabbet ve ülfettir.

Âkil ancak ictihâdına güvenir. Âşık ise mebde'[70] ve meâdına[71] doğru gider. Vedûd olan Mevlâ'nın aşkı, her türlü aşkın aslı ve her şuhûdun mayasıdır.

Nazım
1. Devlet-i aşkı bul ki sermed olur
İzzeti bî-nihâye vü had olur
2. Kim ki ser-mest-i câm-ı aşk değil
Ger Felâtun olursa hem red olur
3. Aşksız ömrün eyleyen âhir
Mevtden sonra hardır ol red olur
4. Akl-ı cüz akl-ı külle düşmendir
Dost olan akl-ı külle es'ad olur
5. İlmden aşk-ı pâk fâriğdir
Samt u hayretle ol mu'avved olur
6. Hazz-ı akl oldu nakl ü bahs ü kıyâs
Cümlesi ders-i aşka ebced olur
7. İlm-i aşkın hemân bir âyetinin
Şerh ü tefsîri bin mücelled olur
8. Ehl-i nefs oldı aşkdan mahrûm
Ehl-i dil aşk ile mü'eyyed olur
9. Ömrüni Hakkı aşka sarf it kim

Âşıkın ömri bî-hadd ü ‘ad olur

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşk devletini bul ki o ebedî olur. Yüceliği nihayetsiz ve sınırsız olur.
2. Aşk kadehiyle kim ki sarhoş değildir. Eflatun olsa yine reddolunur.
3. Aşksız ömrünü geçiren ölümden sonra bile eşektir, reddolunur.
4. Cüz’î akıl, küllî aklın düşmanıdır. Küllî akla dost olan mesud olur.
5. Aşk-ı pâk, ilimden ve fenden ayrıdır. O susmakla ve hayretle bulunur.
6. Aklın hazzı söz sanatı, kıyas ve nakildir. Bunların hepsi, aşk dersinin başlangıcı olur.
7. Aşk ilminin sadece bir âyeti şerh edilip açıklansa, binlerce cilt olur.
8. Nefis ehli, aşktan mahrum oldular. Gönül ehli aşk ile desteklenir.
9. Hakkı! Ömrünü aşka sarf et ki, âşığın ömrü sonsuz ve sınırsızdır.

Yirmi Birinci Madde

Aşkın hâllerini ve kerâmetini, âşığın gönül sıcaklığını ve melâmetini (nefsini kınamasını), mâşukun rahatını, gizli kalmasını ve selâmetini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Aşk muhabbetin nihayeti ve en son noktasıdır. Hakk’ın, dostlarına hidayet ve inayetidir.

Gönül çelen dilberler âşıkları candan istemişlerdir. Her mâşuk elbette ki âşığına bir av olmuştur. Gerçi susayan, her şeyden önce su talep eder. Fakat su da susayana rağbet eder. Aşk, canda ve gönülde nûr üstüne nûrdur. Gelin ve damat gibi onda gizlidir.

İlâhî aşk, aslâ sükûn bulmaz ve bir kararda durmaz. Onun için âşığın canı cinnet hâlindedir. Aşk ateşi âşığı yakmıştır. Onun için âşık maddî sebepler üzerine uzun uzadıya düşünmeyi ve ibârelere oyalanmayı bırakmıştır. Âşığın kalbine sırlar gönderilir, onda söz ve müşâhade birbirine **[289/b]** girmiştir. Âşığın meşrebi, her meşrepten ayrıdır. Çünkü onun meşrebi vahdet ve mezhebi Hazret-i Hudâ’dır.

Aşk, yardımcı bir dürbündür ki yabancıyı tanış eyler, uzağı yakın kılar. Aşk kâmil bir rehberdir ki onunla yüz binlerce ruhta birlik hâsıl olur. Âşık kendini hakîr ve zelil bilir ki, böylece mâşukuna hürmet etmiş ve onu yüceltmiş olsun. Âşık ancak aşk ile zinde olur. Değişik zamanlara (evkat-ı muhtelife) kul olmaz. Âşığa dert ve keder helva gibidir. Hâlbuki âkile her şey belâdır. Âşığın canının gıdası, nağmelerindeki hoş sedâdır.

Nazım

1. Mu'minân gûyend k'âsâr-ı bihişt
Nağz gerdânîd her âvâz-ı zişt
2. Mâ heme eczâ-yı Âdem bûde-îm
Der-bihişt ân lahnhâ bi'şnûde-îm
3. Gerçi ber mâ rîht âb u gil şekî
Yâd-ı mân âmed ez-ânhâ endekî
4. Pes gıdâ-yı âşikân âmed semâ'
Ku der-û bâşed hayâl-i ictimâ'
5. Kuvvetî gîred hayâlât-ı zamîr
Belki sûret gerded ez-bâng u safîr

Nazm(ın tercümesi)

1. Mü'minler derler ki; "Cennetin izleri bütün çirkin sesleri güzelleştirir."
2. Biz hepimiz Âdem'in cüzleriydik ve cennette o sesleri işittik.
3. Suyla toprak bize kuşku verdiyse de, azıcık bir şeyler hatırladık.
4. Bu yüzden semâ âşıkların gıdasıdır. Çünkü semâda toplanma düşüncesi vardır.
5. Müzikten dolayı gönüldeki hayaller güçlenir, hatta ete kemiğe bürünür.

Âşık, o güzel yüze hayranlıkla baktıkça onun için gözyaşı döker ki o yakınındakini bedava, bol ve çobansız sanıp ona hayran olur. Bir de onu görür ki sevgilinin gamzesindeki ok, gelip göğsüne saplanmıştır. Böylece onun ihtirasla bakmasına engel olmuştur. Âşığın hocası yârin güzelliğidir. Mâşukun yüzü ona sanki defter, ders ve öğrenmeyi perçinleyen tekrar gibidir.

Beyt

Bana bir ilm keşf oldı senin hüsnün kitâbından
Ki yüz bin akl âcizdir anın bir fasl u bâbından

Günümüz Türkçesiyle

Bana bir ilim verildi ki senin güzellik kitabından; yüz bin akıl âcizdir, onun fasıl ve bölümlerinden.

Allah'ın hikmetlerindendir ki kaza ve kaderinde insanları birbirine âşık ve meyilli yaratmıştır. Her ne kadar iki beden birbirinden uzak ve habersiz olsa da gönülden gönüle yakın öyle yollar vardır ki onlar her an birbirlerini

bulurlar. Nitekim iki mumun kapları birbirinden ayrı olduğu halde yaydıkları ışık birbirine karışmışır.

Hangi âşık ki kavuşmaya isteklidir; muhakkak onun mâşuku da ona âşıktır ve ona kavuşmayı ister. Lâkin âşığın aşkı bedenini hasta eder, zayıf düşürür. Mâşukun aşkı ise onu semirtir; bedenine letâfet ve güç verir. Eğer bir gönülde şimşek gibi parıldayan ışıklar sevgilinin ışıkları ise bil ki orada muhabbet güneşi vardır.

Mâşuk bedenin sureti değil, ruhun mânâsındandır. Çünkü ölüm anında o mânâsız bir suret olan cansız bedenin, ruh tarafından sevilmediği belli ve açıktır. Şu halde suret âşığı bir bakıma bedbahttır, aldanıştadır. Mânâ âşığı ise bahtiyardır, çünkü onun aşkı hakikidir.

O gönül çelen dilberler ki onlar gönüllerin tabipleridir; kendi hastalarını sormaya ve onlarla ilgilenmeye isteklidirler. Eğer şân ve şöhretten çekinirlerse bir bahane ile sevgiliye haber uçururlar. Aksi takdirde onları hatırdan çıkarmayıp hep tahayyül ederler. Çünkü hiçbir mâşuk âşığından habersiz değildir.

Eğer senin kalbinde Mevlâ muhabbeti iki kat artmışsa şunu bil ki O da sana muhabbet kılmıştır. Çünkü bir elin sesi nasıl duyulsun ki!

Susayan "Nerede susuzluğu giderici su?" diye ağlar. Su ise, "Nerede o susayan?" diye çağlar. Canımızda bu susuzluk, benzersiz bir cezbedir. Biz O'nun için varız, O da bizim içindir.

Âlemde insanlar, hayvanlar, bitkiler ve cansız varlıklardan muradı olanlar, elbette muradına eremeyen âşıklardır. Muradına eremeyenler muradına giderler. O murad onları kendine çeker. Lâkin elektrikli cisim (kehrübâ), başkasına yönelmeyen (müstağnî) bir âşıktır. Çer çöp kabilinden ufak nesneler ona yönelir; zahmetsizce ayağına kadar gelir.

Mâşukun meyli herkesten gizlidir. Âşığın meyli ise, bin davul ve zurna ile herkese ilan edecek derece açıktır. Mâşukun kalbinde her zaman âşık vardır. Azrâ'nın gönlündeki hep Vâmık'tır.

Kim ki Mevlâ'ya âşıktır; o gölge gibi güneşte yok olur. Mevlâ'ya âşık olan **[290/a]** güçsüz bir sivrisinek, basit bir esinti gibidir ki sertçe esen bir rüzgâr onu alıp götürür. Kasırga esince vaziyeti değişir, işleri alt üst olur.

Aşkın nihayeti, mâşuk ile baki olmaktır. Lâkin âşığın bekâsının başlangıcı fenâdır. Aşk o derece fazîletlidir ki, insanın kendi varlığını fuzûlî hâle getirir.

Nefsin karanlık istekleri ve aşkın yüceliğinden habersiz oluşu, insanın pek zalim ve pek cahil eylemiştir.[72] Nitekim tavşan nefsine zulmedip aslanın

karşısına gitmiştir. Bilgisizliğinden dolayı istekle onun kucağına atılmıştır. Yahut bir güçsüz pervâne, ışık zannederek kendini ateşe atmıştır. Ancak, bu derece zalim ve cahil olduğu halde insan dünyada pek çok adaletli işe imza atmış, bu bilgisizliğine rağmen her ilme yetişmiştir. Çünkü o göklerle yerin ve dağların yüklenmekten çekindiği emaneti almakla, bir ağır yükün altına girmiştir.[73]

Beyt

Hakkı zalûm-ı nefs ü cehûl-ı hevâ olan
Meyl ile bâz-ı aşka çü usfûr olur şikâr

Günümüz Türkçesiyle

Hakkı! Nefsinin zalimi, hevâsının cahili olan; gün gelir serçe gibi aşk doğanına av olur.

Nazm

1. Aşkdır vâsıta-i vuslat-ı yâr
Aşkdır râbıta-i kurb-ı nigâr
2. Âdemi mihr-i Hudâ-yı müte‘âl
Mihr-i bâlâya çeker jâle-misâl
3. Aşk ile zâ’il olur zulmet-i cân
Nitekim mihr ile târîk cihân
4. Aşk olur sîne-i âşıkda sürûr
Aşk olur, dîde-i gam-dîdede nûr
5. Birbirine bu vücûd-ı insân
Oldu âyîne-i aşk-ı Yezdân
6. Aşk-ı yâr arada bir sûretdir
Ol hemân vâsıta-i vuslatdır
7. Ârif-i kâle li-aşki’l-insân
Cezbe-i min cezebâti’r-rahmân
8. Aşk-ı Mevlâ’ya o kim mâ’il olur
Subh-ı sâdık gibi sâfî-dil olur
9. Yolunı pâk ider ırmağ gibi
Söylemez söylemeden dağ gibi
10. Hâne-i cânın ider nûrânî
Vâridât-ı kıbel-i Rahmânî
11. Kadeh-i sâki-i Bâkî’den içer

Bâde-i aşk-ı Hudâ ile geçer
12. Ne sorarsan sana tefsîr kılur
Ney gibi cümle makâmâtı bilür
13. Âleme şâh olanın otağı
Görünür ana örümcek ağı
14. Âlem-i vahdeti idrâk eyler
Gayriden hâtırını pâk eyler
15. Eylemez zînet-i dünyâya nazar
Kendüye kendüsinin derdi yeter
16. Hurrem eyler anı dâ'im dem-i aşk
Gönlü eğlencesi olur gam-ı aşk
17. Âşık ol uyma avâmın sözüne
Aşkdır nûr-ı ziyâ cân gözine
18. Cân gözin açsa vücûd-ı insân
Hâ'il olmaz ana bu kevn ü mekân
19. Mağrib ü maşrıkı seyrân eyler
Kalbi ervâh ile cevlân eyler
20. İşidir ehl-i semâ âvâzın
Açmaz ammâ ki velâyet râzın
21. Aşk ile kâmil olan ehl-i fenâ
Söyleşür Hızr ile bî-harf ü sadâ
22. Niçe vasf eyleye aşkı vassâf
Ki anın dâmenidir kulle-i kâf
23. Mevlevî misli felek ile nazar
Durmayup hâlet-i aşk ile döner
24. Subh-ı sâdık yakasın çâk eyler
Ârif olan bunu idrâk eyler
25. Oldı çün silsile-i aşk ile bend
Sular ağlar iniler kûh-ı bülend
26. Mest-i lâ-ya'kil olur her bülbül
Çâk ider cübbesini lâle vü gül **[290/b]**
27. Cism-i bî-aşka dimişdir uşşâk
Şem'asız hâne vü âteşsiz ocak
28. Kân-ı âyîne-i kevneyn olalım
Aşk ile tâ ser ü pâ ayn olalım
29. İdelim mihr-i Hudâ'yı maksûd
Bulalım zerre vü şânınla vücûd

30. Aşkdır âşıka mânend-i Burâk
Olmaz ânınla ana menzil ırak
31. Aşk ile rûh bulur Hakk'a vusûl
Mûcib-i kat'-ı menâzil olur ol
32. Câm-ı aşk ile olan pür-hâlet
Kesb ider kendüye nûrâniyyet
33. Her dem ey Hayy-ı Hudâvend-i azîz
Vir bana derd-i mahabbet-âmîz
34. Gönlümü hâmil-i esrâr eyle
İzzet-i aşka sezâvâr eyle
35. Ey kamu âşıka ma'şûk u merâm
Cânıma aşkın enîs eyle müdâm

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşktır yâre kavuşmanın vasıtası. Aşktır sevgiliye yakınlığın râbıtası.
2. Mevlâ sevgisi adamı eritip bitirir. Jaleyi yükselten güneş gibi çekiverir.
3. Dünyanın karanlığı nasıl ki güneşle gideriliyorsa canın zulmeti de ancak aşk ile giderilir.
4. Aşk, âşığın bağrında sevinç olur. Gamlı gözlerde ışıldayan nûr olur.
5. Birbirine bağlandı insan vücudu. Yezdân aşkı onlara, âyine oldu.
6. Yâr aşkı arada bir surettir. O sadece, vuslata erdiren binektir.
7. Ârif der ki; "İnsanın aşkı Rahmân'ın cezbesinden bir nebzedir.
8. Mevlâ aşkına kim ki meyleder, fecr-i sâdık gibi saf gönüllü olur.
9. Arıtır yolunu; coşkun ırmak gibi. Söylemez söylemeden dağ gibi.
10. Can hânesi aydınlanır, nûranî olur. Mevlâ'dan gelen vâridatla rahmânî olur.
11. Ebedî Sâkî'nin kadehinden içer. Aşk şarabıyla kendinden geçer.
12. Ne sorarsan sor, sana açıklayıverir. Ney gibi bütün makamları bilir.
13. Âleme şah olanın otağı. Ona örümcek ağı olarak görünür.
14. Vahdet âlemini bilir, idrak eder. Gayrıdan arınır, kalbini temizler.
15. Dünya süsüne eylemez nazar. Kendi derdi kendine yeter.
16. Aşkın onu daima neşelendirir. Aşk hüznü gönlünün eğlencesidir.
17. Âşık ol, uyma avâmın sözüne. Aşktır aydınlık veren, can gözüne.
18. Can gözünü açsa, insan vücudu. Engel olamaz ona, dünyanın mevcudu.
19. Doğuyu ve batıyı seyran eyler. Kalbi ruhlar âleminde cevelân eyler.
20. Göktekiler işitirler de sesini. Açmaz yine de velilik perdesini.

21. Aşkla kemâle eren fenâ ehli, Hızır'la sessiz ve kelimesiz söyleşir.
22. Anlatan nasıl söylesin aşkı, nedir? Kaf Dağı'nın zirvesi onun etekleridir.
23. Bak, Mevlevî misalidir gökler. Aşkın hâlleriyle durmadan döner.
24. Fecr-i sâdığa bak, yakasın yırtar. Ârif olan görür, bunu idrak eyler.
25. Aşk zinciri ile bağlandığı için sular ağlar, yüksek dağlar inler.
26. Mest olur, aklını yitirir her bülbül. Örtüsünü yırtar bu yüzden, lâle ve gül.
27. Aşksız bedene şöyle demiştir âşıklar: Işıksız hâne, ateşsiz ocak.
28. Gel, iki cihanın aynası olalım. Aşkla baştan ayağa göz olalım.
29. Mevlâ güneşi olsun hep gayemiz. Zerre gibi O'nunla olsun varlığımız.
30. Aşk öyledir âşığa, sanki burak. Onunla olmaz menziller âşığa ırak.
31. Ruhlar aşk ile Hakk'a vâsıl olur. O menzillerin geçilmesine sebep olur.
32. Aşk kadehi ile hallenen, kendisine nûraniyet kazandırır.
33. Her an, ey ezelden ebede diri olan azîz! Aşkını ver, muhabbet olsun derdimiz.
34. Gönlüme esrarı taşımaya güç ver. Aşkın izzetini kuşanmaya liyâkat ver.
35. Ey bütün âşıkların mâşuku, merâmı! Canıma aşkını dost eyle, devamlı.

Yirmi İkinci Madde

Mevlâ aşkının açık özelliklerini, gizli sırlarını ve yüksek şânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Cüz'î akıl ki insan aklıdır, o Hak tealanın aşkı konusunda hayrettedir.

Aşkın yetmiş iki divaneliği vardır ve iki âlemden ilgiyi, alâkayı kesmiştir. Aşkın kendisi gizli, hayreti ise aşikârdır. Âşıkların canları onun hasretiyle yol gözlemektedir. Hak aşkı bir yokluk denizidir ki, akıl onu anlamada kırık bir ayaktır. Aşk hakikate erme hâlinin içkisi ve her gerçek dostun sâkîsidir.

Kıta

1. Aşkın şarâbın vir bana,
Tâ kalmasın havf ü recâ
Endîşelerden kıl rehâ,
Mest eyle meyden sâkıyâ.
2. Nân istemem âb istemem,

Âsâyiş-i hâb istemem,
Yârân u ahbâb istemem,
Aşkın meyidir pes bana.

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşkın şarabını ver bana; korku ve ümit kalmasın. Endişeden kurtar beni. Meyden mest eyle, ey sâkî!

2. Ekmek istemem, su istemem; uyku rahatlığını istemem. Arkadaş ve dostları istemem; aşkın şarabı yetişir bana.

Aşk başlangıçta, âşıkla kanlı bıçaklıdır. Öyle ki ürküp kaçarsa, o aşkın dışındadır. Aşk âşığı kuşatınca, âşığın gözünde her güzeli çirkin eder. Aşk, katıklı ve katıksız (nân bî-nân) âşığın gıdasıdır ve o vücuda bağlı değildir. O ki sâdık âşıktır; âşığın vücudu ile işi yoktur. Çünkü onun sermayesiz kârı çoktur. Âşıklar, yoklukta çadır kurmuşlardır. Yokluk gibi tek renk ve tek vücut olmuşlardır. Âşık yoklukta varlık görmüştür. Nitekim âkil, üzümde meyi (şarabı) görmüştür. Âşık, ölmeden evvel ölmüştür. Ebedî aşkla sonsuz bir hayat bulmuştur. Âşığın gönlü kırık olur. Gamla ve hüzünle dolu olur. Âşığın sevinci nefsini aşağılamakta ve ona eziyet çektirmektedir. Nitekim âkilin huzuru da, izzet ve şereftedir.

Kıta

1. Bir zamândır ki gam-ı aşk benim dînimdir.
Elem ü hüznü sürûr-ı dil-i gam-gînimdir.
2. Şahne vü mîr ile ol kim bizi tahfîf eyler
Bilmedi menzil-i sultân dil-i miskînimdir.
3. Aşk imiş ehl-i vücûdın garazı ey Hakkı
Hâr-ı zâr-ı gam u derdi gül ü nesrînimdir

Günümüz Türkçesiyle

1. Ne zamandır aşk gamı benim dinimdir. Elem ve hüzün, gamlı gönlün neşesidir

2. İnzibatla, âmirle kim bizi korkutur? Bilmedi ki garip gönlüm sultanın meskenidir.

3. Aşk imiş vücud ehlinin maksadı, ey Hakkı! Hüznün gizli dikeni gülümdür, nesrinimdir

Âkilin itaati isteksizce ve zorlama iledir. Âşığın itaati ise muhabbetle severek ve isteyerektir. Bu sebepledir ki Fussilet suresindeki iki şıktan

“isteyerek gelin” kavl-i celîli âşıkların bayramı, **“zorla gelin”**[74] ifadesi ise, âkillerin yularıdır. Çünkü bunların Hakk’a muhabbeti, mutlaka bir sebebe bağlıdır. Âşıkların muhabbeti ise sırf dostluk içindir. İster âkil olsun, ister âşık olsun bütün insanlar Mevlâ’nın muhabbetine tâliptir. Hak teala hepsini, çeşitli sebeplerle kendisine cezb eder. Ancak, âşıklar bu cezbe anında gördüğü elem ve keder **[291/a]** zehrini şeker ve şerbet bilip elemin sıkıntısında şen şakrak olurlar. Bu uğurda aşağılanmaktan zevk alıp hakarete uğramaktan lezzet bulurlar. İzzet ve mevki aramaktan uzak olup bu düşüncelerin esiri olmaktan kurtulur.

Nazm

1. Âşık rehîn-i mihr ü vefâdır bilâ-hilâf
Ârif karîn-i sıdk u safâdır bilâ-hilâf
2. Akl-ı bahâne-cûya ider âkil iktidâ
Âşık enîs-i renc ü belâdır bilâ-hilâf
3. Sen aşka yoldaş ol ki anı dilde bulanın
Elbette hazzı üns ü likâdır bilâ-hilâf
4. Bahr-ı mahabbet içre cihân bir sefînedir
Ol bahr su değil ki hevâdır bilâ-hilâf
5. Aşkın demiyle dolsa gönül hayy olur müdâm
Hakkı bu aşk vasf-ı Hudâ’dır bilâ-hilâf

Günümüz Türkçesiyle

1. Âşık, vefâ ve sevginin rehinidir şüphesiz. Ârif doğruluğa, safâya yakındır şüphesiz.
2. Âkil, bahane arayan akla uyar. Âşık belâ ve eziyete dosttur şüphesiz.
3. Aşka yoldaş ol ki onu gönülde bulanın. Hazzı dostluktur, kavuşmadır şüphesiz.
4. Cihan, aşk okyanusunda bir gemidir. Su değildir okyanus, havadır şüphesiz.
5. Aşk şarabıyla dolsa, gönül hep diri olur. Hakkı! Bu aşk, Hudâ’nın sıfatıdır şüphesiz.

Aşk, Âdem atamızdan bize miras kalmıştır. Zeyreklik ise, kalbe şeytan aracılığıyla gelmiştir. Çünkü zeyreklik denizde seyahat etmek gibidir ki ruhu helâk eder. Aşk, âşık için Nuh’un gemisi gibidir. Aklın kavrayışı (zeyrekliği) zan ve haberlerden ibarettir. Aşkın hayreti ise, bizzat görmektir.

Şu halde, aşka aklı kurban edenin, mâşukun yüzüne hayran olması kaçınılmaz bir iştir.

Aşk ile insandaki cüz'î akıl çaresiz kalır. Nitekim sabah olunca kandil işe yaramaz olur. Çünkü akıl ancak bir bekçi, zabıta hükmündedir. Aşk ise, yüce sultandır. Akıl, aşkın kendisine güneş olduğu bir gölgedir.

Kıta

1. Gönülden hacc-ı aşka var di k'oldur kıble-i her cân
Refîk-i akl u fehm olma ki anlardır sana düşmân
2. Cihân kervansarâdır geldi bin cân gitdi derdiyle
Ko hüzn ü hasreti gül dilde hüsn-i aşka ol hayrân.
3. Gözün yum zâhir-i eşyâda tazyî‘ itme ol nûru
Ki tâ bâtında lübb-i âlemi hoş kılasın seyrân

Günümüz Türkçesiyle

1. Gönülden aşk haccına var ki ruhun kıblesi odur. Akla, anlayışa dost olma ki onlar sana düşmandır.
2. Dünya sarayına; binlerce can gelip derdiyle gitti. Kov hüznü, kov hasreti; aşkın hüsnüne hayran ol.
3. Gözünü yum, eşyanın kabuğunda zayi etme o nûru. Kov ki batınında; iç âlemini hoşça seyrân edesin.

Âşığın bütün gamı ve neşesi mâşukadır ve her hizmetinin karşılığı ancak O'dur. Eğer âşık, mâşukundan başka bir şeyi talep ediyorsa, o âşık sayılmaz. Belki o, nefsin arzularına ve hevâsına meyletmiştir. Çünkü Mevlâ aşkı öyle bir ateştir ki âşığın kalbinde mâsivâya ait hiç bir şey bırakmaz, yakıp kül eder. Aşksız geçen bir ömür, beden için zahmetli bir yükten başka bir şey değildir. Hak'tan gâfil yaşamak hazır ölümdür. Aşkın yüz naz ile yüz kibri olur. Aşk ancak yüzlerce naz ile elde edilir.

Nazm

1. Oldur ki aşk-ı şîve-i nâz ibtidâ ider
Âşık hemân ana dil ü cânın fedâ ider
2. Âzâd olur cihânda hayât-ı ebed bulur
Ol cân-ı mu‘tekid ki ana iktidâ ider
3. Dostun murâdıdır bizim ancak murâdımuz
Âlemde her ne olsa çün anı Hudâ ider
4. Âşık bulur cefâyı vefâ dilde aşk ana

Cevr ü cefâ iderse o zevk ü safâ ider
5. Zulmetde kalma kalbine gel nûr-ı aşkı bul
Hakkı ki mihr-i aşkı seni pür-ziyâ ider

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşk odur ki önce naz eder, işve eder. Âşık ona gönlünü ve canını feda eder.
2. Cihanda âzâde olur, ebedî hayatı bulur. O inanmış can ki aşkın peşinden gider.
3. Bizim muradımız dostun isteğidir. Ne varsa âlemde, onu öyle Allah yapar.
4. Âşık olan, cefâyı gönülde vefâ bilir. Aşkın işkencesini âşık, gönlünde safâ bilir.
5. Zulmette kalma, kalbine gel, aşk nûrunu bul. Hakkı! Aşk güneşi seni pür-nûr eder.

Hak aşkı, vefâ madenîdir; âşığın kalbi onunla safâ içindedir. Âşığın kemâli ölüm ve fenâdır. Fenâ mertebesini bulan âşığın, kendini canan sanıp saygı ile utanması ve sürûr ile muhabbet etmesi, onun şânındandır.

Kıta

1. İder uşşâkı evvel aşk-ı fânî bu vücûdından
Pes andan bahş ider kendi vücûdın ayn-ı cûdından
2. Vücûdı aşk olandır levh-i mahfûz andadır her şey
Bilen dimez diyen bilmez ol esrârı vürûdından
3. Gedâ kim der-be-der olmuşdu şey li'llâh dir iken ol
Görinür tâ ki ol genc-i nihân delk-i kebûdından

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşk, öncelikle âşıkları vücudundan fânî eder. Bundan sonra cömertliğiyle, varlığını onlara bağışlar.
2. Varlığı aşk olan levh-i mahfûzdur; her şey ondadır. Bilen demez, diyen bilmez, o sırları varlığında.
3. "Allah için bir şey" derken der-be-der dilenci. Görünür gizli hazine, eskimiş yeleğinden.

Aşkın yüz bin kanadı vardır ki her biri ta arşın üstünden toprağın altına ulaşır. Allah aşkı vesveseyi önler, kişiyi cidâlden uzaklaştırır. Aşk ile *nefs-i nâtıka* dilsiz olur. Mevlâ'ya âşık olan mâsivâya iltifat etmez ve bir işin hayır

ve şerrini aramayıp aşka uyar. Onunla mâşukunun rızasına kavuşur. Hak aşkı, **[291/b]** âşıkların piri; çaresizlerin çaresi, ümitsizlerin ümididir. Âlemde işlerin nizam ve intizamla yürümesi onun tedbiriyledir.

Nazm

1. Biz aşk zâdeyiz ki o demdir yem-i Hudâ
Etfâliyiz ya niçe gidüp eyleriz nidâ
2. Ol mâderin südün içeriz dem-be-dem müdâm
Ol şark u garbdan berü gökden virür gıdâ
3. Hem şehr ü hem beyâbânda biz ânınla hem-rehiz.
Cândır gulâm-ı mâder-i meh-rûy-ı hoş-likâ
4. Dil şehr olur çü cânlara ol mihr olur iyân
Dil hânumândır eylese halvet o dil-rubâ
5. Çün bâğbân-ı ravza-i her cân u dil odur.
Bulmuş revânı Hakkı o sâkiyle hoş bekâ

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşkın oğullarıyız biz ki, o Mevlâ'nın engin denizinden bir nefesdir. Çocuklarıyız; nasıl gidip çağırırız.

2. O annenin sütünü her zaman, devamlı içeriz. Doğudan batıdan, yerden ve gökten gıda verir.

3. Şehirlerde ve çölde, daima onunla yoldaşız. Ruhumuz o ay yüzlü, iyi huylu ananın hizmetkârıdır.

4. Gönül canlara şehir olur, aşk güneşi ona ışıldayınca. Gönül ona yuva olur; o gönül hırsızı halvete gelince.

5. Çünkü her canın dostu, gönül bahçesinin bekçisi odur. Hakkı o sâkîyle hoşça kalacak yurt bulmuştur.

Âşığın yolu yok olmaktır, yokluk semasında fânî olmaktır. Âşık, kendi varlığını reddeder ve aşk ile var olur. Aşk ile namus (kanun) nizam bir gönülde barınmaz. Âşığın insanlarla bir işi kalmaz. Aşk, öyle kahredici (güçlü) bir hükümdar ki âşık onun işini gören çalışkan hizmetkârıdır. Aşk öyle bir arslandır ki âşık onun avı (nasibi)dır. Aşkın avı olanlar, kendi nefislerinin yükünden kurtulmuş olurlar ve onun bitmeyen isteklerine karşı hürriyetlerini kazanmış olurlar. Aşk esen bir yeldir ki âşıkları önüne katmıştır. Aşk sarp akan seldir ki âşıklar ona can atmıştır.

Kıta

1. Geldi ol ceyhûn ki andan nüh felek cevlân ider
Geldi ol mihr ki mâh u Zühre'yi hayrân ider
2. Geldi ol çevgân-ı rûhânî ki deşt-i rûhda
Her tarafdan bin gönül topun revân gerdân ider
3. Kim ki andan hırka giydi varlığın hark eyledi
Kim ki andan lokma yer ol dem anı Lokmân ider

Günümüz Türkçesiyle

1. Geldi o coşkun nehir, dokuz felek onunla döner. Geldi o güneş ki; ayı, çoban yıldızını hayran eder.

2. Geldi o rûhânî değnek ki ruh sahralarında. Her cihetten bir gönül topacını döndürür.

3. Kim ondan hırka giyerse, varlığını yırtıp atar. Kim ondan beslenirse, lokma onu Lokman eder.

Âşığın hiç kimseyle işi olmaz. Çünkü o, kendi kalbinden başka bir nesne bilmez. Âşık hiçbir şeyi umursamaz bir sarhoştur ki onun hâli mâşukuna itaatten ibarettir.

Beyt

Mülk-i dünyâ ten-perestân-râ helâl
Mâ gulâm-ı mülk-i aşk-ı bî-zevâl

Beyt(in tercümesi)

Dünya mülkü beden düşkünlerine helâl olsun. Biz, ölümsüz aşk mülkünün kuluyuz.

Âşık, aşkla dolu bir hayat ister, can derdine düşmez. Aşk şarabıyla mest olmak ister, ekmek ve su istemez. Âşık kendi varlığından geçmiştir ve içi dışı aşk şarabıyla dolmuştur. Ne zaman ki o «göze»den o şarap sızmışsa, aşka dair bir nokta konuşan kitap olmuştur.

Nazm

1. Noktası bir kitâbdır aşkın
Zerresi âfitâbdır aşkın
2. Gark olur katresinde kevn ü mekân
Gizlenür zerresinde her dü cihân
3. Aşk-ı pâk ile âdem âdem olur
Mürşid-i kâmil-i mükerrem olur
4. Aşkdır nûr-ı dîde-i uşşâk

Aşkdır sâlike refîk u burâk
5. Dilde aşkın zamîri muzmerdir
Zât-ı insân aşka mazhardır
6. Her kim olduysa aşk elinde esîr
Gayre râci‘ gerekmez anda zamîr
7. Aşk dîvâne eyler insânı
Kesmek içün alâkadan anı
8. Oldu zîrâ ta‘alluk-ı dünyâ
Mâni‘-i üns-i Hazret-i Mevlâ
9. Abd olan aşka şâh-ı âlem olur
Aşk derdiyle şâd u hurrem olur
10. Âşık olan tevekkül ehli olur
Vara vara mürettibini bulur
11. Bir gün ola ki keşf olup esrâr
Aşk ile cân gözin idüp bîdâr
12. Feth olup hep hakâyık-ı eşyâ
Keşf olur perde-i cenâb-ı Hudâ
13. Kılsa bir noktaya egerçi nazar
Anda cümle cihânı seyr eyler **[292/a]**
14. Nokta câm-ı cihân-nümâsı olur
Zerre Hurşîd-i dil-küşâsı olur
15. Oldu bu sırda akl u cân hayrân
Derc olur noktada ulûm-ı cihân
16. Âlem içre be-hakk-ı nûr-ı Rasûl
Ayn-ı aşkda merd-i mükedder ol
17. Ey basîret gözin küşâde iden
V’ey cihân içre râh-ı aşka giden
18. Mürşidi aşk olunca insânın
Açılur ayn-ı ibreti anın
19. Zerre nûr-ı basîte revzen olur
Katre bahr-ı muhîte mahzen olur
20. Âlem-i rûhu seyr iden tenden
Nûr-ı aşkı görür bu revzenden
21. Âşıka perde-dârdır bu vücûd
Cân gözine gubârdır bu vücûd
22. Âşık olmak fenâ-yı mutlakdır
Aşk oduna yanup kül olmakdır

23. Ehl-i bâtın ola gör ey âşık
Tâ kim esrâra olasın lâhik
24. Görme dilber cemâlini hazer it
Sûrete bakma sîrete nazar it
25. Sana lâyık mıdır bu kim ola dost
Kan ile üstühvân ile bir post
26. Hazret-i Hakk'a ol ki oldu hâlîl
Buldu dil Ka'besinde nûr-ı cemîl

Günümüz Türkçesiyle

1. Noktası bir kitaptır aşkın. Zerresi bir güneştir aşkın.
2. Gark olur damlasında cümle mekân. Gizlenir zerresinde her iki cihan.
3. Aşk-ı pâk ile insan adam olur; cömert olur, mürşid-i kâmil olur.
4. Âşıkların gözünün nûru aşktır. Sâlikin yol arkadaşı, burağı aşktır.
5. Gönüllerde aşkın özü gizlidir. Aşka ancak, insan olan erişir.
6. Her kim aşkın elinde esir olduysa, orada zamirin başkasına dönmesine gerek yoktur.
7. Aşk divane eyler, şaşırtır insanı. Başka ilgilerden kurtarmak için onu.
8. Çünkü dünya alâkası, Hazreti Mevlâ ile dostluğa engel oldu.
9. Aşka kul olan, âlemin sultanı olur. Aşk derdini kuşanan mesrûr ve âzâd olur.
10. Âşık olan tevekkül ehli olur. Gide gide derecesini bulur.
11. İhtimal ki birgün sırlar açılır, aşk ile can gözü uykudan uyanır.
12. Bütün eşyanın hakikati görünür. Cenâb-ı Hudâ'nın perdesi aralanır.
13. Âşık, bir noktaya nazar eylese, oradan bütün âlemi seyreder.
14. Nokta, cihanı gösteren ayna olur. Zerre, gönlü kuşatan güneş olur.
15. Bu sırra, akıl ve can hayrân olur. Cihanın ilimleri bir noktada dürülür.
16. Âlem içinde Rasûl'ün nûru hakkı için, aşk pınarında kederli bir yiğit ol.
17. Ey basîret gözünü aşka açan! Ve ey cihanda, aşk yolunu seçen!
18. İnsanın mürşidi aşk olunca, onun ibret gözü elbette açılır.
19. Bir zerre, yayılan nûra pencere olur. Bir damla, okyanuslara mahzen olur.
20. Ruh âlemini, seyreden tenden. Aşk nûrunu görür, bu pencereden.
21. Âşığa perde-dâr olur bu vücud. Can gözüne toz topraktır bu vücud.
22. Âşık olmak, fenâ-yı mutlaktır. Aşk uğruna yanıp kül olmaktır.
23. Ehl-i bâtın ol ey âşık! Tâ ki, sırlara vâkıf olasın.

24. Görme dilber cemâlini sakın. Surete bakma, sîrete bak.
25. Sana lâyık mıdır ki dost olsun. Kemiklerle kan, ve post.
26. Hazreti Hakk'a dost olan kişi, gönül kâbesinde nûr-ı cemâli bulur.

Yirmi Üçüncü Madde

Mevlâ aşkının mecazını ve hakikatini, özünü, mahiyetini, vecd ve hâllerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Aşk derdinden habersiz bir gönül, gönül değildir. Gönül derdini çekmeyen bir beden, su ile kilden ibarettir. Çünkü aşka esir olan, her gamdan kurtulur. Onun derdine alışan, her zaman dilşâd olur.

Cihan aşk kavgasıyla doludur. Aşk ateşiyle feleğin başı dönmüştür. Aşk şarabı insanı hararetle mest eder. Ondan başkası bulanıklık ve bencillik verir. Aşk ile âşık tazelik bulur ve ona nisbetle hayırla anılır. Nitekim Mecnûn ve Leylâ bu şaraptan haz almışlar ve onun için bu âlemde güzel birer ad bırakmışlardır. Bu güne kadar cihana yüz binlerce âkil insan gelmiş ve bilgin olarak bu dünyadan göçüp gitmişlerdir. Ancak hepsi aşktan habersiz olarak gitmişlerdir.

Nazm

1. Aşk-ı derd ile derûnum doludır ma'mûrum
Zevk-i hamr ile dil ü cân hoş olur mesrûrum
2. Aşk ile olsam olur her dil ü cân içre yerim
Akla yâr olsam o dem cümle gönülden dûrım
3. Aşk sultân-ı cihân imiş ana kul olurum
Tâ-be-key vesvese-i akl ile ben mağrûrum
4. Aşkdır cevher-i cân cümleye oldur cânân
Niçün ol mâder-ı müşfikden ırağ u dûrım
5. Mahv-ı aşk oldu kamu nâm u nişânım Hakkı
Gayr nisbetleri koy aşk ile ben meşhûrum

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşk derdiyle içim dışım dolu mamurum, şarabın zevkiyle gönlüm hoştur, mesrûrum.
2. Aşk ile olursam, her gönülde olur yerim. Akla yâr olursam, her gönülden uzak olurum.

3. Aşk cihanın sultanıymış, ona kul olurum. Aklın vesvesesiyle yoksa, gururlanıp dururum.

4. Canın cevheri aşktır, cümlenin dostu odur. O şefkatli anadan niçin uzak olurum?

5. Hakkı! Aşkta yok oldu ünüm, şöhretim. Başka nisbetleri bırak, aşkla ben meşhurum.

Gerçi âlemde binlerce kâr ve kazançla meşgul olursun. Ancak sen kendinden aşk ile kurtulabilirsin. Aşktan yüz çevirme; mecazî bile olsa ondan mahrum kalma.

Çünkü mecazî aşk, hakîki olana kapı açar. Nitekim okumaya da önce levha üzerinde "elifbâ"yı okumakla başlarsın. Bunu öğrendikten sonradır ki Kur'ân dersi alabilirsin.

Bir mürîd, Allah için bir mürşide gitmiş; muhabbet yolunda onu kendisine dayanak etmek istemişti. Aşk yolunun mürşidi ona dedi ki: "Eğer âşık değilsen, var git birine âşık ol. Ondan sonra bize gelirsin." Çünkü mecaz, insanı hakikate ulaştıran köprüdür. Bu cevabıyla pir efendi, suret kadehinden âdâbınca içmedikçe, mânâ şarabını tatmanın mümkün olmadığını duyurmuştur. Ancak mecaz köprüsünü hızla **[292/b]** geçmek gerekir. Ve mânâ hakikatinden deryalarca içmek gerekir. Muhabbet kadehiyle kendinden geçmek lâzımdır.

Nazm

1. Kendi hüsnün vech-i dilberden hüveydâ kıldı aşk
Çeşm-i âşıkdan dönüp anı temâşâ kıldı aşk
2. Gerçi dilber kendidir hem giydi âşık kisvetin
Pes cemâli cilvesin kendi temennâ kıldı aşk
3. Gül yüzüne zülf-i müşkînden selâsil bağlayup
Ehl-i aşkı beste-i zencîr-i sevdâ kıldı aşk
4. Sığmadı arz u semâya hüsn-i aşkın leşkeri
Bu aceb kim sîne-i uşşâkı me'vâ kıldı aşk
5. Nâr u nûr ile ider mahv ism ü resmin âşıkın
Seyr kıl Hakkı bu hoş resmine peydâ kıldı aşk

Günümüz Türkçesiyle

1. Kendi güzelliğini dilberin yüzüne aksettirdi aşk. Dönüp âşığın gözüyle güzelliği seyretti aşk.

2. Aşk dilberin kendidir; ama âşık kisvesi giydi. Güzelliğin cilvesini yine, kendi arzuladı aşk.

3. Gül yüzüne misk kokulu zülüflerinden örgüler bağlayıp âşıkları sevda zincirinin besteleriyle bağladı aşk.

4. Yere göğe sığmazdı, aşk güzelliğinin orduları. Acayiptir, âşıkların göğsüne sığındı aşk.

5. Âşığın ismini ve resmini ateşle, nûrla yakar. Ey Hakkı! Seyret bu güzel resmine ki, aşk ortaya koydu.

Aşkın başlangıcı muhabbet, sonu ise vecd ile (manevi) hâllere ermektir. Vecdin başlangıcı mükâşefe, nihayeti müşâhadedir. Vecd sahibi odur ki kalbiyle mevcudu müşâhade edip vecdiyle onu söyler. Vecd hâlinde olmak öyle bir rabbânî kelime ile sahibini konuşturur ki o Allah'ın birliğine dair sırları ilan eder, beşerî sıfatları gizler ve rahmâniyet hükümlerini icra ederek gider.

Kıta

1. Câhilin fahrı cem'-i mâl iledir
Ârifin izzeti kemâl iledir
2. Aşk u şevk ehli vecd ü hâli ister
Ne kemâl ister ü ne mâl ister
3. Aşk derdi ki, merdi ferd eyler
Kendinin gayrin ana derd eyler

Günümüz Türkçesiyle

1. Cahilin övüncü mal toplamaktadır. Ârifin izzeti kemâl iledir.
2. Aşk ve şevk, vecd ve hâl ister; ne kemâl ister, ne de mal ister.
3. Aşk derdi, merdi fert eyler. Kendinden başkasını ona dert eyler.

Vecd, aşk ehlinin gönlünde saklı öyle zor bir sırdır ki onu hiç kimse bilemez. Vecd, Yüce Allah'ın kulunun sırrını mütalaası sırasında ruhun huzura erip huşu bulmasıdır. Vecd, Hak'tan gelen öyle bir mânâdır (varid) ki âşığın kalbini Hakk'a cezb eder. Aşk, istiğrâk ve hayrettir. Vecd ise, beşeriyeti yok etmektir.

Nazm

1. Bir bülbül-i aşkım ki gülü hârı da bilmem
Yârim bilürüm kendimi ağyârı da bilmem
2. Hayrân olalı aşk-ı cemâline bu aklım

İdrâk nedir fikr ile güftârı da bilmem
3. Dost usbu‘ı beyninde misâl-i kalemim ben
Şi‘ri yazarım defter-i eş‘ârı da bilmem
4. Çün kalb takallübde mukallibledir ancak
İnkâr nedir bilmezem ikrârı da bilmem
5. Her ânda çü bir şânda zuhûr itdi yem-i aşk
Hakkı bu merâtib nedir etvârı da bilmem

Günümüz Türkçesiyle

1. Bir aşk bülbülüyüm, gülü dikeni bilmem; yârimi kendim bilirim, başkasını bilmem.

2. Aşkın cemâline hayran olalıberi bu aklım; idrak nedir, fikir ve söz nedir bilmem.

3. Dostun parmaklarında kalem gibiyim. Şiir yazarım da, şiir defterini bilmem.

4. Mukallible[75] beraberdir değişen kalbim; inkârın da ikrarın da ne olduğunu bilmem.

5. Aşk denizi her anda, başka bir şânda zuhûr etti; Hakkı! Makamları bilmem, oluşları bilmem.

Vecd; aşk ehlini zikrullahın halâveti sarıp kuşatınca şevkin galebesini ruhun yüklenmekten âciz kalmasıdır. Vecd; öyle bir teklik hâlidir ki sonunda tek olanı bulur. Vecd; varlık nûrlarında yokluğu bulmaktır. Vecd; ilâhî dostluk ve huzur nûrlarıdır ki kudsî rüzgârlar o nûrları âşıkların gönlüne saçar. Onun için vecd ehlinin ruhları tertemiz kokularla tütsülenmiştir ve gönülleri aydınlıktır; bedenleri naif, işaretleri zariftir, sözleri kalplere hayat bahşeder, akılları harekete geçirir. Çünkü onların dediğine herkes rağbet eder ve sözleri herkesin makbulüdür. İşte bu kudsî sıfatları taşımayanın mizacı bozuk demektir ve o tedaviye muhtaçtır.

Nazm

1. Sa‘âdet ehli katında sa‘âdeti vardır
Anın ki her dü cihândan ferâgati vardır
2. Büyük sa‘âdet odur kim selâmet-i dilden
Tarîk-ı aşka derûnî irâdeti vardır
3. Dahi sa‘âdet-i a‘lâ vü a‘zam oldur kim
Vukûf-ı aşk ile cândan şehâdeti vardır
4. O cân ki âşık-ı sâdıkdır ol çü pervâne

Dil âteşinde anın vecd ü hâleti vardır
5. Hemîşe Hakkı-ı müştâkın ehl-i aşka nihân
Fenâ-yı aşk ile şîrîn hikâyeti vardır

Günümüz Türkçesiyle

1. Saadet ehli katında saadeti vardır. O insan ki iki cihandan el çekmiştir.
2. Büyük saadet şu ki gönül selâmetinden, aşk yoluna gizliden bir isteği vardır.
3. En yüce, en büyük saadet şudur ki, aşka vukuf ile candan şehâdeti vardır.
4. O can ki sâdık âşıktır, pervâne gibi; gönül ateşinden vecdi ve hâlleri vardır.
5. Daima müştâk olan Hakkı'nın aşk ehline, aşk fenasıyla gizli, şirin hikâyesi vardır.

Kalpteki vecd hâllerinin bereketli semereleri bedende ortaya çıkar. Ruha ait vecd hâllerinin bereketli semereleri ise sırlarla birlikte gizli kalır. Vecdin **[293/a]** en kolayı bile zor ve şiddetlidir. Şiddetli olanı ise gayet şiddetli ve zor olur. Vecdin keyfiyeti sözle anlatılamayacak derecede engin bir mânâdır.

Çünkü o, Mevlâ'nın velî kullarının sînelerinde gizlenen sırrıdır. Vecd, âşığın varlığının gitmesidir. Ne mutlu ona ki, vecd hâlinde duyduğu huzur ile kendinden geçip gaybûbetinde[76] huzurda hazır bulunur.

Nazm

1. Mukarrer oldu ki cânında bulmuş ehl-i kemâl
Hezâr hüsn ü cemâl ü hezâr câm-ı zülâl
2. İki cihân kederinden halâs ider cânı
Şarâb-ı nâb-ı mahabbetle ke's-i mâl-â-mâl
3. Hemîşe sâki-i cân ehl-i aşka keşf eyler
Hezâr lutf u melâhat hezâr ganc u delâl
4. Müdâm-ı bezm-i mahabbetde mest olur uşşâk
Cidâlci mest değil mest-i müstakîmü'l-hâl
5. Revân-ı Hakkı [ki] ir[er]se hâlet-i nez'e
Hem ârzû-yı visâlinle depredir per ü bâl

Günümüz Türkçesiyle

1. Mukarrer oldu ki, kemâl ehlinin rûhunda binlerce güzellik ve tatlı içecek vardır.

2. Ruhu iki cihan kederinden kurtarır, saf muhabbet şarabıyla lebâleb dolu kadeh.

3. Can sâkîsi aşk ehline daima lütuf ve melahat, binlerce binlerce naz ve işve kapısı açar.

4. Âşıklar, muhabbet bezminin şarabıyla daima mest olur. Cidâlci mest olmaz, hâli istikamet üzere bulunan mest olur.

5. Hakkı'nın ruhu hâlet-i nez'a gelince, visâl arzusuyla kolu kanadı depreşir.

Şu cihan, aşk deryasının bir damlasıdır. Gökler, aşk sahrasının basit bir yeşilliğidir. Aşk meşgalesinden daha güzel bir uğraşı olamaz. Aşk sevdasından daha çok haz veren bir endişe olamaz. Bir kere aşkın esiri olan, ondan kurtulmak istemez. Gam ve kederden can verecek hâle gelse, bu hâli şen şakrak olmakla değişmek istemez. Aşk her ne kadar bazen kavga çıkarsa da, onun gam ve kederi neşeyle karışık olur. Çünkü gerçek aşkın baharı olmaz ve şevk kıvılcımları aslâ kurumaz.

Nazm

1. Aşkın demiyle tâz olur ahd-ı hurremi
Eyler gamıyla hurrem ü handân her âdemi
2. Ger eylesek gümân ki bu derdin devâsı yok
Bil sende yoğ imiş bu gamın nîm dirhemi
3. Deryâ-yı feyz-i teşne-i dîdâr teşnedir
Kim zahm olursa buldu o teşrîf-i merhemi
4. Gel gonce misli kalbine sen taşrayı unut
Kendinde müdgam ol ki gönül çekmesin gamı
5. Koy benliğin yoğ ol ki cenânın cinân ola
Çün ihtilât-ı nefs ile buldun cehennemi
6. Bahr-ı derûna sen seni sal kim visâl odur
Ey mâhi-i tapîde ko sâhilde bu nemi
7. Ten hâb-gâhın olmuş uyan Hakkı aşka gel
Yâd olma sen de iste o dîrîne hem-demi

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşkın nefesiyle sürûr zamanı hep taze kalır. Aşk, kederiyle bile her adamı mesrûr eder.

2. Bu derdin devası yok diye şüphe edersen. Bil ki sende bu gamın yarım dirhemi yoktur.

3. Dîdâra susayanın feyz deryâsı, susuzdur. Bir gün yaralanırsa, onu derdine merhem bilir.

4. Gonca misali kalbine dön, taşrayı unut. Kendine kapan, gönül gam çekmesin.

5. Koy benliği, yok ol ki, yüreğin cennet bahçesi olsun; nefsinin karışıklığı ile ancak, cehennemi bulursun.

6. Deryâlar içine sen seni sal ki visâl odur. Ey çırpınan balık, artık bu rütûbeti sahilde bırak.

7. Ey Hakkı! Ten uyku evi olmuş, uyan, aşka gel. Yabancı kalma. Sen de iste, yanına eski yoldaşı.

Aşk ister mecazî olsun, ister hakiki; büyük devlet ve saadet daima o âşığın yoldaşı olur. Çünkü hakikat, mecaz ile birliktedir ve o hazinenin açılması, ancak bu anahtarla mümkün olur.

Nazm

1. Ma‘nâ’l-vücud fî suveri’l-kevn kad zaher
Mâ darra sırra vahdetihî kesretü’s-suver
2. Aşkın demi sirâyet ider cümleye müdâm
Ol demle zinde oldu cihân buldu zîb ü fer
3. Aşk oldu gözde nûr u gönülde gam u sürûr
İdrâk-i her basîret odur nûr-ı her basar
4. Hem söyleyüp işiden odur cümleden velî
Ârifdir anı fehm idüp andan alan haber
5. Hakkı çü âlem âyîne-i vech-i aşkdır
Sen hüsn-i aşk-ı pâke bu eşyâda kıl nazar

Günümüz Türkçesiyle

1. Kâinât suretinde, varlığın mânâsı aşikâr oldu. Şekillerin çokluğu, vahdet sırrına zarar vermedi.

2. Aşkın nefesi her an herkese sirâyet eder, daima. Âlem o nefesle zinde oldu, zînetlenip parladı.

3. Aşk gözde nûr oldu; gönülde keder ve sevinç. Odur her basîretin idraki, her gözün nûru odur.

4. Söyleyen, işiten ve herkese dost olan odur. Onu anlayıp, sözlerinden hisse alan ârif olur.

5. Hakkı! Âlem aşkın yüzüne tutulmuş aynadır. Sen aşk-ı pâkin güzelliğini bu eşyada gör.

Aşkın makamı gayet yüksektir. Onun esasına bir bozulma gelmez ve aşksız felekler dönmez; onsuz âlem bu nizamı bulmaz. Aşk âlemi hoş bir âlemdir. Âşık olan ârif ve kâmil bir insandır. Âşığın özellikleri sözle, yazıyla tarif edilemez. Aşk eğer kıyamete kadar anlatılacak olsa, yüz kıyamet geçer de, onun anlatılması bitmez.

Nazm

1. Aşk mahfiyken âşikâr oldu
Cümle ervâh ana şikâr oldu
2. Aşk âsârın eylemiş ızhâr
Fa‘tebir minhu yâ zevi’l-ebsâr
3. Aşk bünyâd-ı her dü âlemdir
Cevher-i asl-ı rûh-ı âdemdir **[293/b]**
4. Aşkdır belki mebde-i eşyâ
Cümle nûrından oldular peydâ
5. Aşk bennâ-yı çarh-ı a‘zamdır
Akl-ı külldür, o rûh-ı ekremdir
6. Aşk ‘arş oldu ferş levh ü kalem
Buldı andan şifâ-yı derd ü elem
7. Aşk cennât-ı hûr u ‘în olmuş
Kevser ü şîr ü engebîn olmuş
8. Aşk çün ‘ayn-ı selsebîl olmuş
Her gönülden ana sebîl olmuş
9. Aşk hurşîd ü mâh-ı tâbândır
Verd ü reyhân u bâğ u bostândır
10. Aşkdır hüsn-i Âdem ü Havvâ
Mak‘ad-ı sıdk u cennet-i me’vâ
11. Aşk makbûl-ı âdem olmuşdur
Kıble-i cümle âlem olmuşdur
12. Aşkdır matlab-ı hafî vü celî
Hem odur kasd-ı her nebî vü veli
13. Aşk mi‘râc-ı enbiyâ olmuş
Hil‘at ü tâc-ı evliyâ olmuş
14. Aşkdır sırr-ı Şiblî vü Hâllâc
Cümle server serine oldur tâc

15. Aşk şehbâz-ı lâ-mekânîdir
Nükte-i sırr-ı kün fe-kânîdir
16. Aşk miftâh-ı her fütûh olmuş
Mûnis-i aklî vü kalb ü rûh olmuş
17. Aşk bî-ayn ü şeyn-i kâf anla
Asl odur aklı sen güzâf anla
18. Aşk ise nûr-ı aklî vü îmândır
Sırr-ı İslâm ü hüsn ü ihsândır
19. Aşk kân-ı ulûm u irfândır
Nûr-ı her çeşm ü cân-ı her cândır
20. Aşk mânend-i erganûn olmuş
Hep ulûm içre zû-fünûn olmuş
21. Aşk üstâd ü pîr-i her fendir
Kalb-i uşşâk ânınla rûşendir
22. Aşk tevhîd-i sâdık olmuşdur
Mûnis-i cân-ı âşık olmuşdur
23. Aşkdır dilde sırr-ı Subhânî
Rahmet ü hubb-ı hâs-ı Yezdânî
24. Aşkdır nûr-ı menba‘-ı envâr
Hem odur sırr-ı ma‘den-i esrâr
25. Aşkdır sırr-ı nefy ü hem isbât
Bahr-ı tevhîd odur kamu âyât
26. Aşk tefsîr-i sırr-ı Kur’ân’dır
Cümle müşkil ânınla âsândır
27. Aşk sîmurg-ı kûh-ı Kâf olmuş
Cümle ma‘nâda mû-şikâf olmuş
28. Aşkı âyîne-i cemâl anla
Sırr-ı esrâr-ı Zü’l-Celâl anla
29. Aşk hacc ü hakîkat oldu zekât
Teşne-dillerde oldur âb-ı hayât
30. Aşkdır lezzet-i sıyâm u namâz
Her dem eyler üzerine nâz u niyâz
31. Aşk kendiyle aşk-bâz olmuş
Kendi hüsnüne pür-niyâz olmuş
32. Aşk ider kendüye su’âl ü itâb
İşidir kendiden yine o cevâb
33. Aşk hem ârif oldu hem ma‘rûf

Kendi hem vâsıf oldu hem mevsûf
34. Aşkdır şâh u tâli‘-i mes‘ûd
Hem Ayâz ile âkıbet Mahmûd
35. Aşk dil tahtı üzre sultândır
Misl-i mûr-ı zeber ol Süleymân’dır
36. Aşk sultânı nâm ü şân bilmez
Oldu âzâde hânumân bilmez **[294/a]**
37. Aşk bilmez zen ü benîn ü benât
Seyyi’âtı ider kamu hasenât
38. Aşk-ı pâk içre yokdur aslâ ayb
Cümle yeksân ana şehâdet ü gayb
39. Aşk içün kurb u bu‘d yeksândır
Ve hüve’l-ân hem kemâ kândır
40. Aşk ider kalbden çü keşf-i hicâb
Bilmez olur nedir sevâb u ikab
41. Aşk fâsık ider müselmânı
Bahş ider sonra nûr-ı irfânı
42. Aşk dîvâne eyler insânı
Mahv ider gafleti vü nisyânı
43. Aşk her ne gönülde kılsa karâr
Mâsivâ koymaz anda cümle yakar
44. Aşkdır nâr u nûr-ı tâbende
Merd-i âzâdeyi ider bende
45. Aşk sayyâd-ı murg-ı insândır
Câmi‘-i şeml-i her-perîşândır
46. Aşk her kime kim inâyet ider
Cümle halde anı himâyet ider
47. Aşk her kimse âşinâlık ider
Zât-ı ma‘şûka reh-nümânlık ider
48. Aşk gözden gönülde pinhândır
Dâ’imâ cân içinde ol cândır
49. Aşk dil halvetinde cânândır
Bilmeyen halk içinde cûyândır
50. Aşk mihrâb-ı cân u dildir hem
Kıble-i cism-i âb u gildir hem
51. Aşk hem nûş-ı cân olur hem nîş
Hem-dem oldur kamuya merhem ü rîş

52. Aşk cânın tabîb-i hâzıkıdır
Gâh ma‘şûk u gâh âşıkıdır
53. Aşk dil hücresindedir çü mukîm
Kim ki âşıkdır ana yokdur bîm
54. Aşkdır zevk-i cân ü lezzet-i şevk
Kim ki âşık degil o bulmadı zevk
55. Aşk bî-şerh ü bî-beyân olmuş
Vâsıf-ı aşk bî-lisân olmuş
56. Aşk bâkî-yi lâ-yezâl olmuş
Cümle evsâfı ber-kemâl olmuş
57. Aşk vasf-ı Vedûd-ı bî-çûndur
Add ü hadden şu’ûnu bîrûndur
58. Aşk içün sad hezâr nâm olmuş
Cümle eşyâda hâs u âm olmuş
59. Aşk hem evvel oldu hem âhir
Cümleden bâtın oldu hem zâhir
60. Aşkdır asl u fer‘-i cûd-ı vücûd
Aşkdan oldu küllü şey mevcûd
61. Aşkdır aşk cümle bi’t-tahkîk
Hakkı hakdır bu sözler it tasdîk

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşk gizliyken âşikâr oldu. Bütün ruhlar ona av oldu.
2. Aşk, eserlerini ortaya döktü. Ey basîret sahibi, bundan ibret al.
3. Aşk, iki âlemin de harcıdır. İnsan ruhunun asıl cevheridir.
4. Aşk, belki eşyanın başlangıcıdır. Varlıklar onun nûruyla göründüler.
5. Aşk, en büyük feleği bina edendir. Küllî akıldır, mükerrem ruhtur.
6. Aşk arş ve ferş oldu, levh oldu, kalem oldu. Dert ve elem ondan şifâ buldu.
7. Aşk, güzel gözlü hurilerin cenneti olmuş. Kevser şarabı, cennet sütü ve bal olmuş.
8. Aşk, sırf selsebil pınarı olmuş. Her gönülden ona giden yol olmuş.
9. Aşk parlayan güneştir, aydır. Güldür, reyhandır, bağdır, bahçedir.
10. Güzelliği aşktır Âdem ile Havva’nın. Doğruluk makamında, Cennet-i Me’vâ’nın.
11. Aşk, Âdem’in makbûlu olmuştur. Cümle âlemin kıblegâhı olmuştur.
12. Gizli açık, istenen her şey aşktır. Nebîlerle velilerin, istediği odur.

13. Aşk, nebîlerin mîrâcı olmuş. Evliyânın hırkası, tâcı olmuş.
14. Şiblî ile Hâllâc'ın sırları aşktır. O ki bütün reislerin başına taçtır.
15. Aşk, mekânı olmayan bir şahindir. Ol deyince oluvermenin sırrıdır.[77]
16. Aşk, her hayırlı açılışın anahtarı olmuş. Aklın, kalbin ve ruhun en yakın dostu olmuş.
17. Aşkı "ayın, şın ve kaf"sız anla. Asıl odur; aklı sen mânâsız söz (güzâf) anla.
18. Aklın ve imanın nûru aşktır. İslâm'ın sırrı, ihsanın güzelliğidir.
19. Aşk ilim ve irfân kaynağıdır. Her gözde nûr, her bedende candır.
20. Aşk sanki bir Ergonon[78] olmuş. Bütün ilim dallarını kuşatmış.
21. Aşk her ilmin üstâdı ve piridir. Âşığın gözü gönlü onunla aydınlanır.
22. Aşk sâdıkların tevhidi olmuştur. Âşığın her dem, can dostu olmuştur.
23. Aşktır gönülde, Subhân'ın sırrı. Yezdân'ın hususî muhabbeti ve rahmeti.
24. Aşktır bütün nûrların kaynağı. Sırlar deryasının kaynağı odur.
25. Nefy ü isbatın[79] sırrı aşktır. Bütün âyetlerin tevhid deryası odur.
26. Kur'ân tefsirinin sırrı aşktır. Her müşkilat onunla kolaydır.
27. Kaf Dağı'nın Anka Kuşu aşk olmuş. O ki bütün gizli mânâları bilirmiş.
28. Aşkı, cemâl aynası gibi anla. İlâhî sırların sırrı gibi anla.
29. Aşk hacdır, hakikatlerse zekât. Susamış gönüllerde odur âb-ı hayât.
30. Aşktır lezzeti, oruçla namazın. Her dem üzerine naz ve niyâz edilir.
31. Aşk kendisiyle oynar olmuş. Kendi güzelliğine yalvarır olmuş.
32. Aşk kendini sorgular ve azarlar. Kendinden işitir, kendi cevaplar.
33. Aşk hem ârif oldu, hem maruf. Hem vasfeden oldu, hem vasfedilen.
34. Aşk pâdişâhtır, kutlu talihtir. O hem Ayaz'dır hem Mahmûd.[80]
35. Aşk, gönül tahtına kurulu sultandır. Hem karıncadır o, hem Süleyman'dır.
36. Aşk; sultanı, şânı, şöhreti tanımaz. Her bağdan kurtulmuştur, hânümân bilmez.
37. Kızlar, oğullar ve kadınlar gerçek aşkı bilmez. Hâlbuki o, bütün kötülükleri iyiliğe çevirir.
38. Aşk-ı pâk içre kusur ayıp olmaz. Şehâdet ve gayb âlemleri onda birdir.
39. Aşka için uzakla yakın aynıdır. O hem şimdiki, hem eskisi gibidir.
40. Aşk gönülden perdeleri kaldırır da, sevap günah nedir bilmez olur.
41. Aşk Müslüman'ı fâsık eder. Sonra irfân nûrunu bahşeder.
42. Aşk dîvâne eder insanı, unutmayı ve gafleti mahv eder.

43. Aşk hangi gönülde karar kılarsa. Mâsivâyı komaz onda, büsbütün yakar.

44. Aşktır her parlayan ateş ve nûr. Onun derdiyle efendi, köle olur.

45. Aşk, insanı avlayan kurnaz avcıdır. Her perişanın (kendinde) halini düzelttiği toplayıcıdır.

46. Aşk her kime yardım ederse, her hâlükârda onu himâye eder.

47. Her kime de aşk, âşinâlık ederse, sevgiliye doğru ona, rehberlik eder.

48. Gönüldeki aşk, gözden gizlidir. O her zaman, can içinde cânândır.

49. Aşk, gönül meclisinde sevgilidir. Bilmeyenler onu halk içinde sanır.

50. Aşk, can ve gönül mihrabıdır hem. Suyla çamurdan oluşan cismin kıblesidir hem.

51. Hem canın tatlı balı, hem akrebin kıskacı. Hem herkesin merhemi, hem kanayan yarasıdır.

52. Aşk ruhun hâzık hekimidir. Bazen maşuku, bazen âşığıdır onun.

53. Aşk, gönül hücresinde oturur. Âşık olan kişiye korku ve hüzün yoktur.

54. Aşktır ruhun zevki, şevkin lezzeti. Kim âşık değilse o zevki bulmamıştır.

55. Aşk şerhsiz ve açıklamasız olmuş. Aşkı anlatan kişi aslında dilsiz olmuş.

56. Aşk tükenmeyen sonsuzluk olmuş ve onun bütün sıfatları mükemmel olmuştur.

57. Aşk, Vedûd olan Eşsiz Sevgili'yi vasfeder ki, O'nun yaratması hadsiz hesapsızdır.

58. Aşkın yüz binlerce güzel ismi var. Havasta, avâmda; bütün eşyada o var.

59. Aşk, hem evvel oldu hem de âhir. Herkesten gizli oldu, hem de zâhir.

60. Varlığın temeli ve aslı aşktır. Her şey aşktan mevcûd olmuştur.

61. Aslında her şey hakikaten aşktır. Hakkı! Bu sözler doğrudur, sen de tasdik et.

Yirmi dördüncü Madde

Allah aşkına kavuşmanın yolunu ve usûlünü bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Hak tealaya giden yollar -gerçi çokluktan kinâye olarak- yaratılmışların nefesleri sayısınca çoktur. Ancak muhabbet ehline lâyık olanı, fenâ ve cezbe yoluna girmektir. Çünkü fenâ yolu Allah'a ünsiyet peydâ etmeye pek uygun ve mükemmeldir. Yolların hepsinden üstündür. Âşıklar bu yolun mesafelerini

cezbe neşesiyle (şetar-ı cezbe) süratle geçerler. Aşk, esasen fakr u fenâ yoludur ki ölmeden evvel ölmek üzerine kurulmuştur. İradî ölüm, on esasa bağlıdır:

Birinci esas tövbedir.

Tövbe kulun Hak tealaya kendi isteğiyle dönmesidir. Hâlbuki bedenî ölüm Hakk'a irâde dışı gitmektir. Çünkü Hak teala şöyle buyurmuştur: **"Ey huzura kavuşmuş nefs! Sen O'ndan hoşnut, O senden râzı olarak, dön Rabbine!"** (Fecr 89/27. 28) **[294/b]** Çünkü tövbe, günahların hepsinden çıkmaktır. Günahlar ise kulu Mevlâ'sından engelleyen iki cihanın mertebelerine bakmaktır. Hâlbuki âşığa lâyık olan ve yakışan, mâşukundan başkasına bakmamaktır. Belki benliğinden bile tamamen sıyrılarak kendi varlığından çıkmaktır. Çünkü *"bizzat senin varlığın, kıyas kabul etmeyen bir günahtır"* sözü, hakikate eren muhakkıkların katında gerçek bir durumdur.

İkinci esas zühddür.

Zühd dünyanın süs ve lezzetlerinden el etek çekmektir. Mal, makam ve izzete dair hazların azından ve çoğundan kurtulup çıkmaktır. Nitekim ölüm de bütün bunları bırakıp gitmektir. Zühdün hakikati iki cihanı terk edebilmektir. Nitekim Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v) buyurmuştur ki: *"Dünya âhiret ehline, âhiret dünya ehline haramdır. Allah ehline ise bunların ikisi de haramdır."*

Üçüncü esas tevekküldür.

Tevekkül Allah tealaya güvenip itimat etmede sebeplerden ve onları meydana getiren şartlardan bütün bütün sıyrılmaktır. Nitekim ölmek de bu hâle kavuşmaktır. Çünkü Hak teala buyurmuştur ki; **"Kim Allah'a tevekkül ederse, O ona yeter."** (Talak 65/3)

Dördüncü esas kanaattir.

Kanaat nefsin arzularından ve hayvanî beklentilerden kurtulmaktır. Nitekim ölüm de bu gayeye ulaşmaktır. Şu halde âşığa yakışan yeme-içme, giyinme ve barınma konularında ihtiyacı kadarıyla yetinmektir. İsrafa düşmekten şiddetle çekinmektir. Nitekim Hak teala; **"İsraf etmeyin"** (A'râf 7/31) buyurmuştur.

Beşinci esas uzlettir.

Uzlet ve inzivâ ile halk arasına karışmaktan kurtulmaktır. Nitekim ölüm de dünya ehlinden kesilip uzaklara gitmektir. Bunun için nefsi terbiye eden kâmil bir mürşidin hizmetine girmelidir. Ölülerin ölü yıkayıcıya teslim olduğu gibi ona teslim olmalıdır. Böylece kendini velayet suyu ile yıkayıp

isyan kirinden arındırarak diğer başka pisliklerinden kurtulup tertemiz olmalıdır.

Uzletin en fazîletlisi tenha bir yerde yalnızlık içerisinde halvete çekilip duyu organlarının eşya ile ilgisini kesmektir. Çünkü ruhun başına gelen her âfet ve fitne nefse kuvvet verir, onunla sıfatlarını geliştirir. Neticede nefis onunla ruhu kuşatmaya fırsat bulmuş olup fırsattan faydalanarak onu beden âlemindeki aşağıların aşağısı derecelere çekerek, dünya bağlarıyla sımsıkı bağlar. Bu bağların hepsi de görünürdeki beş duyu organının pençelerinden meydana gelmiştir. Şu halde halvetle duyu organlarının hareket alanı sınırlanmış, yollarına set çekilmiş olur. Duyu organları eşya ile alâkadan uzak kaldıkça şehvetlerden, hevâdan, şeytandan ve dünyaya ait ilgilerden ümidini kesmiş olur.

Böyle bir korunma ve gayretten sonra Allah'ı zikir temizleyicisi (müshil-i zikrullah) ile dünyaya meylin, nefretin, cehaletin, gafletin ve arzulara düşkünlüğün hepsi yok olup gider. Gönül dünyası ferahlar; maddî ve manevî açıdan sıhhat ve afiyete kavuşur.

Altıncı esas zikrullâha devam etmektir.

Zikir ile mâsivâyı unutarak gönülden onların ilgisini çıkarmaktır. Nitekim ölüm de mâsivâyı böyle bir unutma ile unutmaktır. Çünkü Hak teala; **"Unuttuğun zaman Rabbini hatırla!"** (Kehf 18/24) buyurmuş ve bu âyetin remziyle mâsivâyı unutması gerektiğini insana duyurmuştur.

Mübarek *"Lâ ilâhe illallah"* kelimesi manevî bir ilaçtır ki, gönülden mâsivâyı sürüp çıkarma (nefy) ile isbat üzere tertip olunmuştur. "Lâ" nefyi ile bozguncu ve zararlı bütün maddeler yok olup gider. Öyle ki nefsî kuvvetler, kalbî hastalıklar ve ruhu sınırlayan bağlar hep bu kuvvetlerden doğmaktadır. "İllallah" isbat kelimesiyle kalbî duyular kuvvetlenir; kalp sıhhat bulur. İnsanın mizacı düzelir, şahsiyeti olgunlaşır. İlâhî sıfatların tecellîsiyle gönlü ve canı ferahlar, bunlarla tesellî olur.

Yedinci esas teveccüh-i tâm (bütün benliğiyle Allah'a yönelmek)dır.

Tam teveccüh, mâsivâyı hatırlatan bütün arzu ve isteklerden kurtulmaktır. Nitekim ölüm de bu hâle varmaktır. Öyleyse, âşığa gereken odur ki Mevlâsından başka ne bir arzusu kalsın ne de bir sevdiği olsun. Âşığın ne Allah'tan başka bir maksadı olur ne de O'ndan bir an gâfil olur. Çünkü denilmiştir ki; "Bir sâdık âşık **[295/a]** Allah'a bin sene teveccüh etse de, sonra O'ndan bir an yüz çevirse, bu durumda kaybettiği kazandığından çok olur."

Sekizinci esas sabırdır.

Sabır mücâhede ile nefsin hazlarından uzaklaşmaktır. Nitekim ölüm de bu makama yetişmektir. Çünkü âşık, nefsini işlemeye alıştığı ve sevdiği şeylerden uzak tutmayı ancak sabır sâyesinde başarabilir; bu muvaffakiyetini sürdürebilir. Ancak böylelikle şehvetleri yıkılıp nefsi temizlenir, arzuları hep övülmüş hasletlerden meydana gelir, din yolunda istikamet üzere yürür, kalbi saf, ruhu aydınlık olur. Nitekim Hak teala buyurmuştur ki; **"Sabrettikleri ve âyetlerimize kesinlikle inandıkları zaman onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik."** (Secde 32/24)

Dokuzuncu esas murâkabedir.

Murakabe kendi güç ve kuvvetinden çıkmaktır. Nitekim ölüm de o yokluğa gitmektir. Âşık, Mevlâsının kendisine verdiklerini gözetleyip durur ve O'nun ruhuna üfleyeceği lütufları bekler. Mâsivâdan yüz çevirip sevgilinin arzuları deryasına dalar.

Böylece Mevlâ'nın rahmetinden kendi ruhuna öyle nûrlar yağar ki onunla bir anda iki âlemin kazancını elde eder. Ve otuz sene riyâzâtla giderilemeyen nefsin zulmeti bir anda silinip gider. Hatta onun kötülükleri iyiliğe dönüşür. Belki ebrârın amelleri bile ona kötülük gibi gelir. Nitekim Hak teala bu makama işaretle şöyle buyurmuştur: **"İşte bu, Allah'ın büyük lütfudur ki onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir."** (Hadîd 57/21)

Onuncu esas rızadır.

Rıza kulun Mevlâsının rızası yoluna girmekle kendi rızasından çıkmasıdır. Nitekim ölüm de böyledir. Böylece âşık Mevlâsının ezelî hükümlerine teslim olup işlerini O'nun ebedî tedbirine ısmarlamış olur. O'nun kazasının yerine gelmesine itiraz etmeyip kaderinden yüz çevirmez. Rızası yolunca gider. Nitekim Arapça beyitte şöyle denilmiştir:

Beyt
Ca'altu ille'l-mahbûbi emrî küllehû
Fe in şâ'e ahyânî ve in şâ'e etlefâ

Beyt(in tercümesi)
İşimi bütünüyle Sevgili'ye ısmarladım; ister ihyâ eder, dilerse telef eder.

Kim ki nefsin bu karanlık vasıflarından geçip kendi irâdesiyle ölürse Mevlâsı onu inayetinin nûruyla diriltir. Nitekim Hak teala buyurmuştur ki; **"Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği**

bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu?" (En'âm 6/122)

Yani insan olmaktan kaynaklanan arzularından geçip nefsin zulmanî isteklerini kendi irâdesiyle bitiren kimseyi Hak teala rabbânî sıfatlarıyla nûrlu bir hayata diriltip cemâlinin nûrlarından ona bir nûr ihsan eder ki o nûr ile halkın hâllerini görür; firâsetiyle insanların durumlarına muttali olur. Nitekim: *"Mü'minin firâsetinden sakının, çünkü o Allah'ın nûruyla bakar"* hadisi bu mânâya işaret eder.

Nefsanî sıfatlarıyla zinde olan kimsenin durumuna gelince; o bedenî isteklerin karanlık ortamında kalır. Ne marifet yıldızının aydınlığında huzur bulabilir ne de muhabbetin meyvesi olarak Sevgili'ye kavuşabilir. O halde beşerî vasıflarını öldüren âşık, elbette âşık olduğu Sevgili'nin sıfatlarıyla ebedî hayatı bulur ve O'nunla kalır.

Müstezâd[81]

1. Ey mâlik-i mülk-i dü cihân vâhid ü kahhâr/ Yokdur sana sânî
Sen dâ'im ü bâkîsin ü yok dârda diyâr/ eşyâ heme fânî
2. Mevcûd-ı hakîkîsin ü ma'dûmdır eşyâ/ Çün sâye vü rü'yâ
Sensin hep idüp eyleyen ey fâ'il-i muhtâr/ Ahvâl-i cihân
3. Sun'unla var itdin nice bin enfes ü ervâh/ Eşkâl ile eşbâh
Nûrunla semâvât u zemîn eyledin ızhar/ Hep kevn ü mekânı
4. Ey evvel ü hem âhir ü hem bâtın u zâhir/ Senden bu mezâhir
Hep havl dahi kuvvet alur endek ü bisyâr/ Hem nâm ile şânı **[295/b]**
5. Aşkınla dönüp rûz ile şeb, raks ider eflâk/ Hayretde kalur hâk
Şevkinle yanar şems ü kamer sâbit ü seyyâr/ Eyler deverânı
6. Eflâk ü anâsırla mevâlîde çü hem-râh/ Nûrundır ey Allâh
Zerrâtı kamu eyledi ser-geşte çü pergâr/ Aşkın hafakânı
7. Aşkınla hevâ cûş idüp emvâc olur ebhur/ Şevkinle kamu pür
Aşkın düşürür şevk ile vâdîlere nâ-çâr/ Her âb-ı revânı
8. Aşkınla mu'ammâ-yı cihân hall olur ancak/ Ey vâhid-i mutlak
Bir şu'le imiş âlem idermiş anı tekrâr/ Aşkın cevelânı
9. Her cân u gönül tab' iledir nûrına mâ'il/ Nûr anlara şâmil
Zerrât-ı cihân vahdetini eylemiş ikrâr/ Bî-nutk-ı lisânı
10. Nûrunla dil ü dîdemize göster ilâhî/ Eşyâ-yı "kemâhî"
Tâ seyr idelüm şânların ey kulzüm-i zehhâr/ Her ân u zamânı
11. Nûrunla zuhûr itdi çü ervâh ile esmâ/ Aşk oldu müsemmâ.
Göster bize her mertebede sâ'ir-i etvâr/ Bir ayn-ı iyânı

12. Ger aşk cihân-gîrine meyl eylese zâhid/ Olurdu müşâhid
Hem Ka‘be misâli sevüp itmezdi ol inkâr/ Her seng-i nişânı
13. Hakkâ ki olan aşk-ı safâ-bahşına vâkıf/ Olmuşdur o ârif
Hoş cânı gibi şefkat ider cümleye her bâr/ İncitmez o cânı
14. Âdemde kodun sırrına mahzen dil-i âgâh/ Olmuş o nazargâh
Çün âyinedir lutfuna dil ey şeh-i Cebbâr/ Kesr eyleme anı
15. Sâf eyle bu dil âyinesin tâ dura kâmil/ Ol hüsne mukâbil
Bakdıkca ana sen seni bul kim dola envâr/ Hem zâr-ı nihân
16. Her hamd ü senâ medh ü du‘âdır sana râci‘/ Sen cümleyi câmi‘.
Hep senden alurlar dün ü gün âşık u dil-dâr/ Hem aşk u hem ânı
17. Mihrinle pür itdün bir avuç hâki dırahşân/ İsmin didin insân
Nûrunla hem itdün yüzünü mazhar-ı dîdâr/ Bulmuş leme‘ânı
18. Yolunda çü terk eylemişem cümleyi, Mevlâ/ Bildüm seni evlâ
Dil gerçi senin çün sever ol cümleyi yek-bâr/ Olmaz nigerânı
19. Aşkınla refîk eyle beni olsun enîsim/ Hem dilde celîsim
Şîrîn-deheni câna diger eyleye güftâr/ Esrâr-ı beyânı
20. Bî-aşk tenim bâr-ı girândır bana ey dost/ Ger mağz u eger post
Aşkınla tahammül kılınur yükle ne kim var/ Her bâr-ı girânı
21. Bî-aşk belâdır ki ne var devlet ü ni‘met/ Aşkınla sa‘âdet **[296/a]**
Aşkınla belâ bal olur, âteş gül ü gülzâr/ Oldur zer-i kânı
22. Aşkın elem ü derdi virür gönlüme lezzet/ Oldur bana izzet
Kim gamla yanup cism ola kül cân ola çün nâr/ Itr ola duhânı
23. Aşkınla dolan buldı iyân devlet ü ikbal/ Hem izzet ü iclâl
Benlikde kalan nefse uyan, müdbir-i bî-mâr/ Çekmiş o ziyânı
24. Bir kerre içen aşk-ı elinden mey-i sâfî/ Olmuş ana kâfî
Cismi uyuşup kalbi olur hâne-i hammâr/ Kor âb ile nânı
25. Aşkın çün olur âşıka deryâları sâkî/ Hay olur o bâkî
Şevkin bitürür gülşen-i cânında çok ezhâr/ Esmâr-ı cinânı
26. Benlikden ırağ it beni kıl aşkına vâsıl/ Olsun bana hâsıl
Anınla ne kim görse gönül eyleye tezkâr/ Ol rûh-ı revânı.
27. Evhâm-ı hayâlimle işim havf u hatardır/ Oddan bu beterdir
Hüznünle pür it gönlümü tâ kalmasın efkâr/ Vir emn ü emânı
28. Kahrınla olan münkabız eylerse tevekkül/ Hem sabr u tahammül
Mihrinle dolar kalbi gider zulmet-i ağyâr/ Kor tîr ü kemânı
29. Hikmetle nazar idenedür hey’et-i âlem/ Çok âyet-i muhkem.
Eşyâda iyân nûr-ı yakîn bulmuş o huşyâr/ Kor gayri gümânı
30. Şevkinle figân iden olur aşkına mahrem/ Zevk eyler o her dem

Feryâd ile çün bahre irer bahr olur enhâr/ Kalmaz o figânı
31. Çün nûr-ı habîbinle ki oldur yem-i irfân/ Kıldın bizi şâdân
Ol bahr-ı hakîkatden, olur her dile fevvâr/ Aşkın galeyânı
32. Her dilde sana hamd ü senâ eyledi Hakkı/ Yok anladı halkı
Aşkınla ider nazm-ı hoş efkâr ile eş‘âr/ Ebkâr-ı me‘ânî

Günümüz Türkçesiyle

1. Ey iki cihanın sahibi! Bir ve kahhâr olan/ Yoktur sana sânî.[82]
Ezelî ve ebedîsin sana olmaz dâr ve diyâr[83]/ Bütün eşya fânî.
2. Sen hakiki varlıksın, eşya sanki yok gibi/ Hepsi gölge ve rüya.
Sen yaparsın her şeyi, dilediğince yönetirsin/ Cihanın hâllerini.
3. Sanatınla var ettin nice bin nefsi, ruhları/ Şekillerle cisimleri.
Nûrunla ortaya çıkardın zemini ve gökleri/ Bütün varlıkları ve mekânı.
4. Ey evvel ve âhir; gizli ve açık olan/ Her şey senden ortaya çıkar.
Bütün kuvvetler kudretinden güç alır/ Namı, şânı sâyende bulur.
5. Aşkınla döner gece gündüz, raks eder felekler/ Hayrette kalır toprak.
Şevkinle yanar güneşle ay; bütün gezegenler/ Devrân ederler.
6. Felekler, unsurlar ve oluşumlar, hep yürür/ Nûrundur, ey Allah!
Bütün zerrelerin başını döndürdü pergel gibi/ Aşkın hafakanı.
7. Aşkınla hava coşar, dalgalar buharlaşır/ Şevkinle dolu her şey.
Aşkın şevkle düşürür vadilere çaresiz/ Bütün akarsuları.
8. Aşkınla çözülür ancak, cihan bilmecesi/ Ey bir olan Mutlak!
Bir parıltıymış âlem, onu tekrar edermiş/ Aşkın coşkusu.
9. Her can ve gönül tabiatıyla nûruna meyleder/ Nûrun onları kapsar.
Cihanın zerreleri birliğini ikrar eylemiş/ Kelimesiz ve dilsiz.
10. Nûrunla gözümüze, gönlümüze göster ilâhî!/ “Eşyayı olduğu gibi.”[84]
Seyredelim yüce şânını, ey coşkun deryâ/ Her an, her zaman.
11. Ruhlar ve esmâ nûrunla zuhûr ettiler/ Aşk müsemmâ oldu.
Öyleyse bize her mertebede sair etvârı göster/ Bir açıklık içinde.
12. Eğer zahid, cihangirlik aşkına meyletseydi/ Müşahid olurdu.
Hem Kâbe misali severdi, inkâr etmezdi / Her nişan taşını.
13. O’nun safâlar bahşeden aşkına vâkıf olan/ Ârif olmuştur.
O herkese canı gibi şefkat eder her zaman/ İncitmez o canı.
14. Âdem›de uyanık gönüllere tevdi ettin, sırrına mahzen kıldın/ O nazargâh oldu.
Ey Cebbâr Pâdişâh! Madem ki gönül lütfuna âyinedir/ Kırma, incitme onu.

15. Bu gönül aynasını saf eyle, kâmil olsun/ O güzelliğe karşı dursun.
Baktıkça ona sen seni bul ki; nûr ile dolsun/ Sırlara mekân olsun.
16. Hamd ü senâlar, övgüler, dualar sana döner/ Sen toplarsın her şeyi.
Hep senden alır gece gündüz, sevenle sevilen/ Hem aşkı, hem güzelliği.
17. Nûrunla tecellî edip bir avuç toprağı; parlattın/ Adına "İnsan" dedin.
Nûrunla yüzünü güldürdün; dîdârına lâyık kıldın/ Parladı insan yüzü.
18. Yolunda terk etmişim her şeyi, ey Mevlâ!/ Bildim seni evlâ.[85]
Gönül gerçi senin evin; uğruna sever her şeyi/ Olamaz başka baktığı.
19. Aşkınla dost eyle beni, yoldaşım olsun/ Hem gönülde arkadaşım.
Şirin ağzı cana değer; söylese kelimeleri/ Açıklasa sırlarını.
20. Aşksız tenim yüktür bana; ey dost/ Hem içi, hem dışı öyle.
Aşkınla tahammül ederim; ne varsa yükle/ Her yükü, her ağırlığı.
21. Aşksız belâdır; ne varsa devlet ve nimet/ Hepsi aşkınla saadet.
Aşkınla belâ bal olur; ateş gül ve gül bahçesi/ Odur altın madeni.
22. Aşkın elem ve derdi gönlüme lezzet verir/ Odur bana izzet.
Gamla yanar cismim, kül olur; can ateş olur/ Mis gibi kokar dumanı.
23. Aşkınla dolan, devlet ve ikbal bulur/ İzzet ve yücelik bulur.
Benlikte kalıp nefse uyan tedbir hastası/ Boşuna ziyan çeker.
24. Elest aşkından safâ kadehini bir kez içene/ O kâfi olur.
Bedeni uyuşur gider, kalbi meyhâne olur/ Ekmeği, suyu bırakır.
25. Aşkın, âşığa deryaları sunar, ey sâkî!/ Onunla diri, onunla baki olur.
Şevkin, can gülşeninde çok çiçekler bitirir/ Cennet meyvelerini.
26. Benlikten kurtar beni, aşkına vâsıl eyle/ O bende hâsıl olsun.
Onunla gönlüm, her ne görse seni hatırlar/ O ezelî ruhu.
27. Vehim ve hayallerle işim; korku ve tehlikedir/ Ki, bu ateşten beter.
Hüznünle doldur gönlümü, ta kalmasın efkâr/ Emniyet ver, güven ver.
28. Kahrınla daralan kişi tevekkül ederse/ Hem sabır ve tahammül.
Sevginle dolar gönlü, ağyârın zulmeti gider/ Ok ve yayı elden bırakır.
29. Hikmetle nazar edene şu âlemde/ Nice muhkem delil var.
Eşyada apaçık yakîn nûrunu bulur hikmetli akıl/ Zannı, şüpheyi bırakır.
30. Şevkinle yanıp tutuşan, aşkla mahrem olur/ Zevk alır her zaman.
Feryâd ederek denize ulaşır, denizden nehirlere döner/ Kalmaz o çağıltısı.
31. Habibin nûruyla ki, o bir irfân denizidir/ Bizi şâdân eyledin.
O hakikat dery3asından her gönüle ulaşır/ Aşkın galeyânı.
32. Her dilde sana hamd ve övgü eyledi Hakkı!/ Yok saydı halkı.
Aşkınla nazm eder, hoş efkâr ile şiir dizer/ O gizli, o bâkir mânâları.

[28]. Vedûd: Allah'ın doksan dokuz güzel isminden bir mübarek isim olup mânâsı; çok şefkatli. Kendisine çok sevgi beslenen demektir. Vedûd ismine mazhar olan muhakkıkin-i evliyâ: "Bütün kâinâtın mayesi, muhabbettir. Bütün mevcûdâtın harekâtı muhabbetledir. Bütün mevcûdâttaki incizab ve cezbe ve câzibe kanunları, muhabbettendir." demişlerdir.

[29]. Burada; **«Ey iman edenler, sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, yakında öyle bir toplum getirir ki O onları sever, onlar da O'nu severler.»** âyetine işaret vardır. (Mâide, 5/54)

[30]. Tıpkıbasım nüshasında doksan dokuz kelimesinin "dokuz" u sehven yazılmamıştır.

[31]. Burada; **«O onları sever, onlar da O›nu severler.»** (Mâide, 5/54) âyetine işaret vardır.

[32]. Bedî': Her şeyi en güzel surette sanatkârane yaratan, yoktan var ederek icad eden Allah teala.

[33]. Burada kâmilin yüreğini kavuran aşk ateşi vesilesiyle şu âyet-i kerimeye telmihte bulunulmaktadır: **"O gün cehenneme "Doldun mu?" deriz. "Daha var mı?" der."** (Kaf sûresi, 50/30)

[34]. Matbu metinde "bâr" şeklinde.

[35]. Burada "can dostu" olarak tercüme ettiğimiz "yâr-i ğâr" ifadesi, Peygamberimiz'in (s.a.v.) hicreti esnasında girdikleri mağarada yakın dostu olan Hz. Ebû Bekir'e verilen lakaptır. "Mağara arkadaşı" demektir. Mecâzen "sâdık dost" anlamına kullanılır.

[36]. Mısra, yazma nüshada bu şekildedir. Ancak matbu nüshada; "Ve'steşne'i'l-vecdü ve't-ta'rîfü bi'l-kîli" şeklindedir.

[37]. Buradaki "urvetü'l-vüskâ" kelimesiyle; **«Kim güzel davranarak özünü Allah›a teslim ederse, o en sağlam kulpa yapışmıştır.»** âyetine işaret edilmiştir. (Bkz: Lokman 31/22)

[38]. Bkz; Mutaffifîn suresi, 83/27.

[39]. Tasavvufta kalp makamının son mertebesidir.

[40]. *«qâbe kavseyni ev ednâ»* cümlesi; Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellemin mîrâc gecesinde, Allah tealanın manevî huzuruna, bir ok atımı veya daha yakın derece yaklaştığını anlatır. Bkz. Necm suresi, 53/9.

[41]. "Can dostu" olarak tercüme ettiğimiz "yâr-i gâr" ifadesinde, hicret gününde Rasulullah (s.a.v.)'in mağara arkadaşı olma şerefini hâiz bulunan Hz. Ebu Bekir'in dostluk ve sırdaşlığına bir hatırlatma vardır.

[42]. Allah'ın nihayetsiz kudretinden ilk önce ortaya çıkan akıl.

[43]. Mâşuk: Kendisine âşık olunan, sevgili.

[44]. Sâkî: Su veren, sulayan; İçki meclisinde kadeh sunan.

[45]. Gavs: Sığınma, ilticâ etme. Tasavvufta, kendisine sığınıldığı zaman kutba gavs denir. Sofiler darda ve sıkışık durumda kaldıkları zaman "Yetiş yâ Gavs!" "Meded yâ Gavs!" "İmdâd yâ pîr" diye feryâd ederler ve kutbun manevî himâyesine sığınırlar. Gavs-ı a'zâm: En ulu Gavs buna kutb-i ekber de denir. Hz. Peygamber'in bâtınından ibarettir. Veliliğin en yüce mertebesi budur. Abdülkadir-i Geylânî'ye özellikle Gavs-ı a'zâm denir. Uludağ Süleyman, a.g.e., s. 188.

[46]. Mutasavvıflara göre varlık (vücud) birdir, o da Hak tealanın vücududur. Allah tarafından gönderilen bütün dinlerin esası Tevhîd'dir. Hakk'ın her türlü ibâre, işaret ve haberden münezzeh olduğu mertebesi "ahadiyyet" mertebesidir. Buradan sonra ilk tecellî ettiği mertebeye "vâhidiyyet" mertebesi denir. Vücûd-i Hak bu mertebede kendisinde olan bütün isim ve sıfatları ihâta yoluyla özet olarak bilir. Bu konuda daha fazla bilgi için (Bkz. A. Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi,* Hazırlayanlar Mustafa Tahralı- Selçuk Eraydın, İFAV; 1994. Mukaddime kısmı.)

[47]. Akl-ı küll: Allah'ın kudretinden ilk önce ortaya çıkan akıl.

[48]. Vech: Yüz, sîmâ demektir. Bu kelime Allah teala hakkında kullanılınca, onun keyfiyeti tasavvur olunmaz. Sonsuz rahmetinin eşyaya yansıması anlaşılır.

[49]. İstidrâc: Fâsık veya kâfir olduğunu belli bir şahsın gösterdiği isteğe uygun harika.

[50]. Son iki mısradaki "gâr" kelimelerinden dilimize aktardığımız "mağara" kelimesinde, Rasulullah (s.a.v) ile Hazreti Ebu Bekir (r. a.)'ın mağara arkadaşlıkları ve sırdaşlıklarına dair bir hatırlatma vardır.

[51]. Bu cümle matbu eserde olduğu halde yazmada yoktur.

[52]. Meveddet: Sevgi sebebiyle kalbin özlem içinde bulunması demektir. Sevginin derecelerinin ilki "meveddet" olup dereceleri şöyle sıralanır; 1. Meveddet, 2. Hevâ, 3. Hillet, 4. Muhabbet, 5. Şağaf, 6. Hüyâm, 7. Vâleh, 8. Aşk.

[53]. Tasavvufta beş latife (letâif-i hamse) sırasıyla kalb, ruh, sır, hafî ve ahfâ'dır. Nakşibendiyye tarikatine göre insan ruhunun altı latifesi vardır. Bunlardan biri halk âlemine, beşi emir âlemine aittir. Emir âlemine ait olanlara beş latife (letâif-i hamse) denir. Halk âlemine ait latifeye nefs-i

nâtıka denir. (Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* Marifet Yayınları, İstanbul 1991 s. 307.

[54]. Bkz. En'âm suresi 6/76.

[55]. Bkz. Âl-i İmrân 3/92.

[56]. Yoksulluk; hiçliğini idrak etme.

[57]. Övünmek.

[58]. Fânî olma, benliğini sevgilinin benliğinde yok etme.

[59]. Bkz. Kasas 28/88.

[60]. Bkz. Enfâl 8/65.

[61]. Mahv: Yoksulluk; hiçliğini idrak etme.

[62]. Nahv: Arapça dil bilgisi.

[63]. Fakîrullâh: Merhum müellif İbrahim Hakkı Hazretlerinin üstâdı.

[64]. Usturlab: Eskiden yıldızların yeryüzüne göre yükseklik derecesini bulmakta kullanılan bir âlet.

[65]. Tevâcüd: Kendine vecd halini davet etmek, vecd içinde olabilmek için gayret sarfetmek.

[66]. Akl-ı küll (küllî-ilâhî akıl): Akl-ı evvelden sonra gelen bir mertebedir. Levh kubbesindeki âdil ölçü ve doğru kıstastır, akıldır. Yani nurlu bir müdrike olup akl-ı evvele tevdî edilen bilgilerin suretleri onunla zuhûr eder. Akl-ı küllî akl-ı evvelin mazharıdır. Akl-ı meâş fikir kanunu ile ölçülen bir nurdur. Ancak âlet ve vasıta ile idrak edilir. Küllî akla ait çeşitli idrak şekillerinden sadece biri ile idrak eder. Akl-ı evvelin yolu ona kapalıdır. Mutasavvıflar "Allah akılla idrak edilemez" dediklerinde akıl kelimesiyle kıyas ve mantık esasları dahilinde faaliyet gösteren akl-ı meâşı kasdederler. "Allah akılla bilinir" dediklerinde kıyas ve vasıtalar olmadan idrak eden akl-ı evveli kasdederler. (Uludağ, *a.g.e.* s. 36.)

[67]. Burada, Süleyman (a.s.)'ın karınca ile konuşmasına telmih vardır. (Bkz. Neml suresi, 27/18. 19)

[68]. Matbu metinde "pâkdâr" şeklinde.

[69]. Burada **«Hal böyleyken nereye gidiyorsunuz?»** mealindeki (Tekvîr suresi, 81/26) âyetine telmih vardır.

[70]. Sâlikin ilâhî hakikate erişmek için hareket ettiği başlangıç noktası.

[71]. Gaye, amaç, ulaşılacak yer. Dünyadan sonraki hayattır.

[72]. Bkz; Ahzâb, 33/72.

[73]. Bkz; Ahzâb, 33/72.

[74]. Bkz; Fussilet, 41/11.

[75]. Kalpleri dilediği gibi evirip çeviren Allah teala.

[76]. Hak'tan gelen feyz ve tecellînin çokluğu ve yoğunluğu sebebiyle sâlikin çevresinin ve bizzat kendisinin ne yaptığını fark edemeyecek şekilde kendini kaybetmesidir. Uludağ Prof. Dr. Süleyman, age.

[77]. Bkz; Yâsin suresi, 36/82.

[78]. Ergonon: Bilim dallarını sistematize etmeye çalışan mantık ilmi.

[79]. Nefy ü isbat: Yok etme ve var etme mânâsında iki Arapça kelime olup nakşî ıstılahındandır. Allah'tan başka her şeyi yok sayıp, Allah'ın varlığını ispat etme mânâsındadır. Kalp ile yapılan gizli zikir; yani mürîde telkin edilen "Lâ ilâhe illallah" kelime-i tevhidi nefy ü isbat ile yapılır. Cebecioğlu Prof. Dr. Ethem, age.

[80]. Burada Gazneli **Sultan Mahmud** ile onun çok sevdiği talihli kölesi **Ayaz** kastedilmiştir.

[81]. Müstezâd: Mısralarına aynı vezinde bir parça katılan manzûme.

[82]. Sânî: İkinci, eş, benzer.

[83]. Yer yurt, mekân.

[84]. Burada Rasulullah (s.a.v)'in *"Allahm! Bana eşyayı olduğu gibi göster!"* duasına işaret vardır.

[85]. Evlâ: Birinci, en üstün.

Fiillere muhabbetin meyvesi, sadakat mertebesini geçerek muhabbetin *meveddet* mertebesine tutunmaktır. Bu muhabbetle sıfatlara muhabbet tarafına yönelmektir. Eserlere muhabbet, bunların kemâl sahibi Allah'ın eserleri olmasına bağlı bulunursa, -mesela kişi her hangi bir şeyin güzelliğine, sırf cemâl sahibi Allah'ın sanat eseri olduğu için muhabbet duyarsa- bu muhabbetin meyveleri yakînin artması ve ihsan arzusudur. İrşad edilerek mânen gelişmeye yatkın olmaktır. Bu konuda eğitilmeye kabiliyetli olanları manevî terbiye ile eğitmektir. Çok hayır işlemeye rağbet etmektir. Her zaman Allah'ın güzel adını anmaya gayret etmektir. [Veya daima iyi bir adla anılmak için gayret etmektir.] Burada sayılan güzel sıfatlarla anılıp bilinmek için lâzım olanı yapıp böyle üstün meziyetlerle Hakka gitmektir.

13. Celâl sahibi Allah, "Sevdiklerinden vermedikçe iyiliğe eremezsin" buyurur. Canın sevgilisini aşkla değiş, yok ol, ama aslâ "ben" deme.

Ezelî ve ebedîsin sana olmaz dâr ve diyâr/ Bütün eşya fânî.

24. Fakih olduysan **"Onlar bilmiyorlar"**ın sırrını anla. Fakir olduysan eğer; minnetsiz cihanın sultanısın

4. Mukallible beraberdir değişen kalbim; inkârın da ikrarın da ne olduğunu bilmem.

Nefsin karanlık istekleri ve aşkın yüceliğinden habersiz oluşu, insanın pek zalim ve pek cahil eylemiştir. Nitekim tavşan nefsine zulmedip aslanın karşısına gitmiştir. Bilgisizliğinden dolayı istekle onun kucağına atılmıştır. Yahut bir güçsüz pervâne, ışık zannederek kendini ateşe atmıştır. Ancak, bu derece zalim ve cahil olduğu halde insan dünyada pek çok adaletli işe imza atmış, bu bilgisizliğine rağmen her ilme yetişmiştir. Çünkü o göklerle yerin ve dağların yüklenmekten çekindiği emaneti almakla, bir ağır yükün altına girmiştir.

1. Akl-ı kül sensin, ey yüce aşk! Aklın ruhusun, ruhlara mânâsın.

Onlar, O'nun kemâl sıfatlarıyla bezenmişlerdir. Onun muhabbetiyle O'nun dostu ve (manevi) yakını olmuşlar ve O'nun kubbeleri altına girmişlerdir. Kâfur suyu gibi güzel olan temiz içeceğinden içmişler ve cennetteki *Tesnîm Irmağı*'nın soğukluğu ve lezzetiyle ferahlık bulmuşlardır. Ufk-i mübîn makamına yükselip yüksek derecelere vasıl olmuşlardır.

34. Aşk pâdişâhtır, kutlu talihtir. O hem Ayaz'dır hem Mahmûd.

Aşk, can âleminin sultanıdır. Aşka göre akıl, nâdândır. Ruh toprak, aşk hayat denizidir. Akıl karınca ise, aşk Süleyman'dır

Çünkü o, Mevlâ'nın velî kullarının sînelerinde gizlenen sırrıdır. Vecd, âşığın varlığının gitmesidir. Ne mutlu ona ki, vecd hâlinde duyduğu huzur ile kendinden geçip gaybûbetinde huzurda hazır bulunur.

3. Vechin her şeye aynadır ey ruh! Her şeyden kendini temâşâ edersin.

30. Gönül sâkîsi hep Fakîrullâh'mış Hakkı! Ruh bahçesi gülle dolu; yâsemin de semendir.

7- Yeter Hakkı! Can dostum, dert ortağım bana yeter. İstemem başka yâri, ben istemem.

1- İsyan edersin hem de seviyorum dersin. Rabb'e and olsun ki, bu Bedî'in işlerindendir.

Kullar arasında görülen muhabbetin zatî olanının sebebi ise, ruhların tanışıklığıdır ki, bu da bedenlerin birbirine yakınlaşmasının sebebidir. Bu muhabbetin meyveleri ise; böyle bir muhabbetle birbirini sevenlerin Allah'ın muhabbetine de lâyık olmaları (yeryüzünde Allah'ın hâlîfesi olma kerâmetini bulmalarıdır.) İnsanların gıpta edip rağbet ettikleri (manevî) makamlarda bulunmalarıdır. Nitekim Hak teala (hadis-i kudsîde): "*Benim için birbirini sevenlere muhabbetim vâcip oldu*" buyurmuş ve bu türlü muhabbetin kendi muhabbeti olduğunu, buna tevessül edenlerin ancak kendisini bulacağını duyurmuştur. Çünkü muhabbet, ilâhî bir nûrdur ki birbirini Allah için sevenlerin gözleri (a'yân) onunla nûrlanır. Yine

muhabbet bir kâfûr şerbetidir ki birbirini Allah uğruna sevenlerin canları onunla dolmuş ve onunla kanmıştır. Böylece onlar Hakk'ın manevî yakınlığı ve huzurunda neşe ve huzurla hayat sürerler. Nitekim şiirde şöyle denilmiştir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Hazret-i Allah gizli bir hazine iken, cemâl ve celâl sıfatlarını aşikâr etmek sûretiyle (tecellî) yüceliğini göstermeyi isteyip buna muhabbet duyduğunda "ahadiyyet" mertebesinden "vâhidiyyet" mertebesine nüzûl edip yüce sıfatlarının örtüsüyle kendi temiz ve yüce vechini gizlemiştir. Ta ki vechinin aydınlığı bütün kâinâtı mahvedip yok etmesin. Hiçbir kimse iyilikle kötülüğü fark etmeyecek duruma düşmesin.

Aşk mutedil olduğu ölçüde aklın ve zihnin cilası olup ifrat ya da tefrit mertebesinde aşırı olduğu müddetçe öldürücü hastalık hâlini alır. Öyle bir hastalık ki ilaç verdikçe artar. Aşk, âşığın Eflatun'u ve Calinos'udur. Onun koruyucu duvarı büyüklüğü ve onurlu oluşudur. Âşığın derdi, her hastalıktan ayrıdır. Çünkü aşk, ilâhî sırların usturlabıdır.

Âkilin itaati isteksizce ve zorlama iledir. Âşığın itaati ise muhabbetle severek ve isteyerektir. Bu sebepledir ki Fussilet suresindeki iki şıktan **"isteyerek gelin"** kavl-i celîli âşıkların bayramı, **"zorla gelin"** ifadesi ise, âkillerin yularıdır. Çünkü bunların Hakk'a muhabbeti, mutlaka bir sebebe bağlıdır. Âşıkların muhabbeti ise sırf dostluk içindir. İster âkil olsun, ister âşık olsun bütün insanlar Mevlâ'nın muhabbetine tâliptir. Hak teala hepsini, çeşitli sebeplerle kendisine cezb eder. Ancak, âşıklar bu cezbe anında gördüğü elem ve keder **[291/a]** zehrini şeker ve şerbet bilip elemin sıkıntısında şen şakrak olurlar. Bu uğurda aşağılanmaktan zevk alıp hakarete uğramaktan lezzet bulurlar. İzzet ve mevki aramaktan uzak olup bu düşüncelerin esiri olmaktan kurtulur.

25. Nefy ü isbatın sırrı aşktır. Bütün âyetlerin tevhid deryası odur.

Ve'steşne'i'l-vâcidu e't-ta'rîfe bi'l-kîli

7. Marifet güneşi ve mehtabı tâ içinde parlasın. "Doğup batanları sevmem" de ki seninledir ihsan eden.

10. Nûrunla gözümüze, gönlümüze göster ilâhî!/ "Eşyayı olduğu gibi."

Hakkı! Madem ki mâşukun menzilinden bir nişan vermiştir: Ey aşk ehli! **"Nereye gidiyorsunuz?"** O gönüldedir.

1. Merhaba ey tertemiz aşk, merhaba can dostu! Her gönlün eğlencesi; ey nazlı, ey sevgili!

. Vedûd: Allah'ın doksan dokuz güzel isminden bir mübarek isim olup mânâsı; çok şefkatli. Kendisine çok sevgi beslenen demektir. Vedûd ismine mazhar olan muhakkıkin-i evliyâ: "Bütün kâinâtın mayesi, muhabbettir. Bütün mevcûdâtın harekâtı muhabbetledir. Bütün mevcûdâttaki incizab ve cezbe ve câzibe kanunları, muhabbettendir." demişlerdir.

16. Fakr içinde fahri bil, fakr ile fenâda beka bul. Din, küfür içinde gizlidir, vahdet kadınla erkeğin birleşmesinde.

. Tıpkıbasım nüshasında doksan dokuz kelimesinin "dokuz" u sehven yazılmamıştır.

. Burada; **«Ey iman edenler, sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, yakında öyle bir toplum getirir ki O onları sever, onlar da O'nu severler.»** âyetine işaret vardır. (Mâide, 5/54)

. Bedî': Her şeyi en güzel surette sanatkârane yaratan, yoktan var ederek icad eden Allah teala.

. Burada; **«O onları sever, onlar da O›nu severler.»** (Mâide, 5/54) âyetine işaret vardır.

1- Vedûd olan Allah telala; **"O onları sever, onlar O'nu sever"** buyurdu. Böylece sevgi iksirini, bizden kalplere duyurdu.

. Tasavvufta kalp makamının son mertebesidir.

. Bkz; Mutaffifîn suresi, 83/27.

. "Can dostu" olarak tercüme ettiğimiz "yâr-i gâr" ifadesinde, hicret gününde Rasulullah (s.a.v.)'in mağara arkadaşı olma şerefini hâiz bulunan Hz. Ebu Bekir'in dostluk ve sırdaşlığına bir hatırlatma vardır.

4. Sevilende güzellik, sevende gamsın. Âlemde yine sana, sen mâşuksun; sen yârsın

. *«qâbe kavseyni ev ednâ»* cümlesi; Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellemin mîrâc gecesinde, Allah tealanın manevî huzuruna, bir ok atımı veya daha yakın derece yaklaştığını anlatır. Bkz. Necm suresi, 53/9.

. Allah'ın nihayetsiz kudretinden ilk önce ortaya çıkan akıl.

. Burada kâmilin yüreğini kavuran aşk ateşi vesilesiyle şu âyet-i kerimeye telmihte bulunulmaktadır: **"O gün cehenneme "Doldun mu?" deriz. "Daha var mı?" der."** (Kaf sûresi, 50/30)

1- Mürîdin arzusu, **"O onları sever"** sözünden doğdu. Meğer o güneş, gönül aynasına nazar eyledi.

. Burada "can dostu" olarak tercüme ettiğimiz "yâr-i ğâr" ifadesi, Peygamberimiz'in (s.a.v.) hicreti esnasında girdikleri mağarada yakın dostu

olan Hz. Ebû Bekir'e verilen lakaptır. "Mağara arkadaşı" demektir. Mecâzen "sâdık dost" anlamına kullanılır.

. Matbu metinde "bâr" şeklinde.

Hak teala onları gurur gafletiyle istidrac edip başka şeylerin sevgisiyle oyalanmaya sevk etmiş ve kendilerini birtakım belâlara uğratmıştır. Öyleyse aşağılık şehvete uymak ne büyük bir kabahattir, aşağılık isteklere boyun eğmek nasıl bir düşkünlüktür! Şu halde, muhabbet cevherleri şehvetlerle bulanmıştır. Fıtrî tabiatları bozulmuş ve çeşitli ıstıraplara mahkûm olmuşlardır. Dünyada rahat ve huzurları kalmamıştır. Nitekim Hak teala: "**Kadınlara** (ve benzeri) **zevklere düşkünlük insanlara süslü gösterildi**" (Âl-i İmrân 3/14) buyurmuş, (bedenî hazlarla sınırlı) bayağı şehvetlere aldananların aşağılayıcı bir azapla cezalandırılacaklarını duyurmuştur.

. Buradaki "urvetü'l-vüskâ" kelimesiyle; **«Kim güzel davranarak özünü Allah›a teslim ederse, o en sağlam kulpa yapışmıştır.»** âyetine işaret edilmiştir. (Bkz: Lokman 31/22)

. Mısra, yazma nüshada bu şekildedir. Ancak matbu nüshada; "Ve'steşne'i'l-vecdü ve't-ta'rîfü bi'l-kîli" şeklindedir.

. Son iki mısradaki "gâr" kelimelerinden dilimize aktardığımız "mağara" kelimesinde, Rasulullah (s.a.v) ile Hazreti Ebu Bekir (r. a.)'ın mağara arkadaşlıkları ve sırdaşlıklarına dair bir hatırlatma vardır.

18. **"Her şey yok olur"** sırrını bul, nefsini kır, fenâ bul. Aşkta beka ile mesrûr ol, hüzünlerin babası olma.

. İstidrâc: Fâsık veya kâfir olduğunu belli bir şahsın gösterdiği isteğe uygun harika.

. Meveddet: Sevgi sebebiyle kalbin özlem içinde bulunması demektir. Sevginin derecelerinin ilki "meveddet" olup dereceleri şöyle sıralanır; 1. Meveddet, 2. Hevâ, 3. Hillet, 4. Muhabbet, 5. Şağaf, 6. Hüyâm, 7. Vâleh, 8. Aşk.

. Bu cümle matbu eserde olduğu halde yazmada yoktur.

. Sâkî: Su veren, sulayan; İçki meclisinde kadeh sunan.

. Mâşuk: Kendisine âşık olunan, sevgili.

. Mutasavvıflara göre varlık (vücud) birdir, o da Hak tealanın vücududur. Allah tarafından gönderilen bütün dinlerin esası Tevhîd'dir. Hakk'ın her türlü ibâre, işaret ve haberden münezzeh olduğu mertebesi "ahadiyyet" mertebesidir. Buradan sonra ilk tecellî ettiği mertebeye "vâhidiyyet" mertebesi denir. Vücûd-i Hak bu mertebede kendisinde olan bütün isim ve sıfatları ihâta yoluyla özet olarak bilir. Bu konuda daha fazla bilgi için (Bkz.

A. Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi,* Hazırlayanlar Mustafa Tahralı- Selçuk Eraydın, İFAV; 1994. Mukaddime kısmı.)

. Gavs: Sığınma, ilticâ etme. Tasavvufta, kendisine sığınıldığı zaman kutba gavs denir. Sofiler darda ve sıkışık durumda kaldıkları zaman "Yetiş yâ Gavs!" "Meded yâ Gavs!" "İmdâd yâ pîr" diye feryâd ederler ve kutbun manevî himâyesine sığınırlar. Gavs-ı a'zâm: En ulu Gavs buna kutb-i ekber de denir. Hz. Peygamber'in bâtınından ibarettir. Veliliğin en yüce mertebesi budur. Abdülkadir-i Geylânî'ye özellikle Gavs-ı a'zâm denir. Uludağ Süleyman, a.g.e., s. 188.

15. Aşk, mekânı olmayan bir şahindir. Ol deyince oluvermenin sırrıdır.

. Vech: Yüz, sîmâ demektir. Bu kelime Allah teala hakkında kullanılınca, onun keyfiyeti tasavvur olunmaz. Sonsuz rahmetinin eşyaya yansıması anlaşılır.

. Akl-ı küll: Allah'ın kudretinden ilk önce ortaya çıkan akıl.

. Mahv: Yoksulluk; hiçliğini idrak etme.

. Bkz. Enfâl 8/65.

. Nahv: Arapça dil bilgisi.

. Tasavvufta beş latife (letâif-i hamse) sırasıyla kalb, ruh, sır, hafî ve ahfâ'dır. Nakşibendiyye tarikatine göre insan ruhunun altı latifesi vardır. Bunlardan biri halk âlemine, beşi emir âlemine aittir. Emir âlemine ait olanlara beş latife (letâif-i hamse) denir. Halk âlemine ait latifeye nefs-i nâtıka denir. (Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* Marifet Yayınları, İstanbul 1991 s. 307.

. Bkz. Âl-i İmrân 3/92.

. Bkz. En'âm suresi 6/76.

. Övünmek.

. Yoksulluk; hiçliğini idrak etme.

. Bkz. Kasas 28/88.

. Fânî olma, benliğini sevgilinin benliğinde yok etme.

. Bkz; Ahzâb, 33/72.

25. Aşk hadisinden fakr fıkhını ve mahv nahvini öğren. Aşka tanıdık ol; ondan daima tercümansız bahset.

. Gaye, amaç, ulaşılacak yer. Dünyadan sonraki hayattır.

. Usturlab: Eskiden yıldızların yeryüzüne göre yükseklik derecesini bulmakta kullanılan bir âlet.

. Fakîrullâh: Merhum müellif İbrahim Hakkı Hazretlerinin üstâdı.

. Akl-ı küll (küllî-ilâhî akıl): Akl-ı evvelden sonra gelen bir mertebedir. Levh kubbesindeki âdil ölçü ve doğru kıstastır, akıldır. Yani nurlu bir müdrike olup akl-ı evvele tevdî edilen bilgilerin suretleri onunla zuhûr eder. Akl-ı küllî akl-ı evvelin mazharıdır. Akl-ı meâş fikir kanunu ile ölçülen bir nurdur. Ancak âlet ve vasıta ile idrak edilir. Küllî akla ait çeşitli idrak şekillerinden sadece biri ile idrak eder. Akl-ı evvelin yolu ona kapalıdır. Mutasavvıflar "Allah akılla idrak edilemez" dediklerinde akıl kelimesiyle kıyas ve mantık esasları dahilinde faaliyet gösteren akl-ı meâşı kasdederler. "Allah akılla bilinir" dediklerinde kıyas ve vasıtalar olmadan idrak eden akl-ı evveli kasdederler. (Uludağ, *a.g.e.* s. 36.)

Bir ârif bir kâmile mektubunda şöyle demiştir: "... Bundan sonra ben O'nun marifet kâsesiyle muhabbet şarabını içip sarhoş olmuşum." Kâmil zat ona cevap yazıp demiştir ki: "Sen daha içmeden sarhoş olmuşsun. Senden başka ben göklerle yer dolusu şarap içmişimdir. Henüz kanmayıp aşkımdan "Daha var mı?" diyerek ömrüm geçmektedir."

. Tevâcüd: Kendine vecd halini davet etmek, vecd içinde olabilmek için gayret sarfetmek.

. Matbu metinde "pâkdâr" şeklinde.

. Burada, Süleyman (a.s.)'ın karınca ile konuşmasına telmih vardır. (Bkz. Neml suresi, 27/18. 19)

. Sâlikin ilâhî hakikate erişmek için hareket ettiği başlangıç noktası.

. Burada **«Hal böyleyken nereye gidiyorsunuz?»** mealindeki (Tekvîr suresi, 81/26) âyetine telmih vardır.

. Sânî: İkinci, eş, benzer.

5. Geçmiş, gelecek ve şimdiki hâlsin. Her şeyin tafsilatı ve özü sensin. Lütufkâr Pâdişâh'sın, iclâl sahibisin. Nefesin, en sağlam kulptur.

. Kalpleri dilediği gibi evirip çeviren Allah teala.

. Bkz; Fussilet, 41/11.

. Bkz; Yâsin suresi, 36/82.

. Hak'tan gelen feyz ve tecellînin çokluğu ve yoğunluğu sebebiyle sâlikin çevresinin ve bizzat kendisinin ne yaptığını fark edemeyecek şekilde kendini kaybetmesidir. Uludağ Prof. Dr. Süleyman, age.

. Nefy ü isbat: Yok etme ve var etme mânâsında iki Arapça kelime olup nakşî ıstılahındandır. Allah'tan başka her şeyi yok sayıp, Allah'ın varlığını ispat etme mânâsındadır. Kalp ile yapılan gizli zikir; yani mürîde telkin edilen "Lâ ilâhe illallah" kelime-i tevhidi nefy ü isbat ile yapılır. Cebecioğlu Prof. Dr. Ethem, age.

. Ergonon: Bilim dallarını sistematize etmeye çalışan mantık ilmi.

. Müstezâd: Mısralarına aynı vezinde bir parça katılan manzûme.

. Burada Gazneli **Sultan Mahmud** ile onun çok sevdiği talihli kölesi **Ayaz** kastedilmiştir.

Âkil ancak ictihâdına güvenir. Âşık ise mebde' ve meâdına doğru gider. Vedûd olan Mevlâ'nın aşkı, her türlü aşkın aslı ve her şuhûdun mayasıdır.

. Bkz; Ahzâb, 33/72.

O şöyle cevap vermiştir: "Bunu yapanların muhabbetleri en son raddesine varıp âşık olmuşlarsa, tevâcüd olmaksızın vecdi bulmuşlarsa, artık onların nefisleri ölü hükmünde olup gönülleri aşk ile hayat bulmuş demektir. Onlara engel olmayınız ki Hak ile bir saat beraber olmanın sevincini yaşasınlar."

. Evlâ: Birinci, en üstün.

Nefsin karanlık istekleri ve aşkın yüceliğinden habersiz oluşu, insanın pek zalim ve pek cahil eylemiştir. Nitekim tavşan nefsine zulmedip aslanın karşısına gitmiştir. Bilgisizliğinden dolayı istekle onun kucağına atılmıştır. Yahut bir güçsüz pervâne, ışık zannederek kendini ateşe atmıştır. Ancak, bu derece zalim ve cahil olduğu halde insan dünyada pek çok adaletli işe imza atmış, bu bilgisizliğine rağmen her ilme yetişmiştir. Çünkü o göklerle yerin ve dağların yüklenmekten çekindiği emaneti almakla, bir ağır yükün altına girmiştir.

. Burada Rasulullah (s.a.v)'in *"Allahm! Bana eşyayı olduğu gibi göster!"* duasına işaret vardır.

. Yer yurt, mekân.

2. Akl-ı külsün cana cansın ey peder! İşin tedbiri hep senin kudret elindedir.

20. Aşk sanki bir Ergonon olmuş. Bütün ilim dallarını kuşatmış.

Muhabbet, vahdet âleminde ahfâdandır. Hullet görünmeyen âlemde (âlem-i amâ) hafîdendir. Meveddet, ilâhî âlemde (âlem-i lâhût) sırr-ı sırdandır. Velayet, ceberût âleminde sırdandır. Sadakat, ruhlar âlemindeki ruhtandır. İradet, berzah âleminde gönüldendir. Hevâ ise, şehâdet âleminde nefistendir.

7. Derbeder gezme, gönül mağarasına gel Hakkı! İşte bu mağarada, Sevgiliyle halvet olmaya geldim.

9. Hakkı, gönül sohbetini, yalnız seninle buldu. Ey Yusuf yanaklı! Yüce gavs sensin. **[281/a]**

18. Yolunda terk etmişim her şeyi, ey Mevlâ!/ Bildim seni evlâ.

1. Ey iki cihanın sahibi! Bir ve kahhâr olan/ Yoktur sana sânî.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Mevlâ aşkı, insan aklından daha şerefli ve daha üstündür. Yani akl-ı meâd-i kül (geleceği kavrayan küllî akıl), akl-ı meâş (sadece cüz'î meseleleri idrak edebilen geçimlik akıl)dan elbette daha onurlu ve daha şereflidir.

6. Gönlümün bahçıvanısın ey sâkî, daima. Sen âlemin güzelliğisin, ey bağ ve bahar!

1- Vedûd olan Allah telala; **"O onları sever, onlar O'nu sever"** buyurdu. Böylece sevgi iksirini, bizden kalplere duyurdu.

Onlar, O'nun kemâl sıfatlarıyla bezenmişlerdir. Onun muhabbetiyle O'nun dostu ve (manevi) yakını olmuşlar ve O'nun kubbeleri altına girmişlerdir. Kâfur suyu gibi güzel olan temiz içeceğinden içmişler ve cennetteki *Tesnîm Irmağı*'nın soğukluğu ve lezzetiyle ferahlık bulmuşlardır. Ufk-i mübîn makamına yükselip yüksek derecelere vasıl olmuşlardır.

16. Fakr içinde fahri bil, fakr ile fenâda beka bul. Din, küfür içinde gizlidir, vahdet kadınla erkeğin birleşmesinde.

25. Aşk hadisinden fakr fıkhını ve mahv nahvini öğren. Aşka tanıdık ol; ondan daima tercümansız bahset.

Âkil ancak ictihâdına güvenir. Âşık ise mebde' ve meâdına doğru gider. Vedûd olan Mevlâ'nın aşkı, her türlü aşkın aslı ve her şuhûdun mayasıdır.

6- Bâz-ı Sultânım anın destindeyim

16. Fakr içinde fahri bil, fakr ile fenâda beka bul. Din, küfür içinde gizlidir, vahdet kadınla erkeğin birleşmesinde.

İşte bundan sonra muhabbet tam mânâsıyla safiyete kavuşur ki, orada ne benlik namına bir şey kalır ne de ikilik vardır. Bu kıvama gelen saf sevgi, «*hullet"*ten daha üstün ve onun altındaki mertebelerin hepsinden daha saf olur. Habib-i Ekrem (s.a.v.) peygamberler içinde Halilullah (Allah'ın dostu) unvanını hâiz bulunan Hz. İbrahim (a.s.)ın makamına yetişip oradan "*qâbe kavseyn"*e yükselmiş ve **[279/a]** oradan da "*ev ednâ"* makamına varmıştır. Çünkü İbrahim Halilullah aleyhisselam Allah'a sıfatlarıyla tevessül edip *"O'nun hâlimi bilmesi bana yeter; istememe lüzum yok"* demiş (O'na yalvarırken ilim sıfatını öne çıkarmış)tir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v.) ümmetine şefkat gösterip Mevlâ muhabbetini müjdeleyerek O'na muhabbetin yolunu duyurmuştur. Nitekim hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: ***"****Muhakkak, Hak tealanın yüz rahmeti vardır. Bunlardan sadece birisi ile dünyadaki canlılar birbirlerine merhamet ederler. Doksan dokuzu ile kıyamet günü*

kendi kullarına merhamet edecektir" Ve buyurmuştur ki: *"Allah cemildir, muhabbeti cemâle yöneliktir."* Ve buyurmuştur ki: *"Hak teala bir kulunu severse, gökte ve yerde olanların tamamı onu sever."* Ve buyurmuştur ki: *"Allah'ın kuluna şefkat ve merhameti, müşfik bir annenin evlâdına olan merhametinden daha fazladır."* Ve buyurmuştur ki: *"Muhabbet ezelîdir, kadîmdir ve hem de bakidir."* Ve buyurmuştur ki: *"Hak tealayı seven kimse, Kur'ân'ı sever ve okumaya devam eder."* Ve buyurmuştur ki: *"Muhabbet ettiğin kimse ile berabersin."*

Müstezâd

Aşkın hemîşe himmeti ol zat-ı pâkdır

ÜÇÜNCÜ FASIL

Evliyânın hikmetinin gönül ilmi (ilm-i sudûr) olduğunu ve ondan gönüllerin zevk duyup hidayete erdiğini, bu ilmin hükümleri bildiren ilimden (ilm-i ahkâm) daha hususî ve daha faydalı olduğunu, kitap ve sünnete uygun olup hatiplerin (ehl-i nutk) sözlerinden daha etkili ve daha beliğ olduğunu dört madde ile bildirir.

Birinci Madde

Evliyânın hikmetinin fazîletini ve faydalarını Kur'ân âyetleri ve hadis-i şeriflerle bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Hak teala kullarına inayetiyle kendi hikmetini müjdelemiş ve onu elde etmeyi teşvik edip ilahî hikmeti tahsil yollarını duyurmuştur.

Nitekim Kelâm-ı Kadîm'inde muhtelif âyetlerde lütfuyla şöyle buyurmuştur:

"Allah Âdem'e bütün (varlıkların) isimleri(ni) öğretti." (Bakara 2/31) "Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar." (Bakara 2/269) "(Onlar şöyle yalvarırlar) Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize katından rahmet bağışla." (Âl-i İmrân 3/8) "Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) hâdiselerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da âhirette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat." (Yusuf 12/101) "Nihayet kullarımızdan bir kul buldular ki **[296/b]** ona katımızdan bir rahmet (vahiy ve peygamberlik) vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik." (Kehf 18/65) "Andolsun, biz İbrahim'e daha önce rüşdünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık." (Enbiya 21/51) "Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir." (Nûr 24/35) "Sen Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır. Ve onlarla en güzel şekilde mücâdele et." (Nahl 16/125) "İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir." (İsrâ 17/39)

"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür." (Zümer 39/9) "Böylece bunu Süleyman'a biz anlatmıştık. Biz onların her birine hüküm (hükümdarlık, peygamberlik) ve ilim verdik." (Enbiya 21/79) "Allah kimin gönlünü İslâm'a açmışsa o, Rabbinden bir nûr üzerinde değil midir?" (Zümer 39/22) "Rahmân Kur'ân'ı

öğretti, insanı yarattı ve ona açıklamayı öğretti." (Rahmân 55/1-4) "İnsana bilmediklerini öğreten (Rabbinin adıyla oku)" (Alak 96/5) "Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip iyiliklerini ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim ki" (Şems 91/7-8) "Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?" (İnşirâh 94/1) "Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik." (Kevser 108/1)

Hak teala lütfuyla kudsî hadiste buyurmuştur ki:

"Ey Âdemoğlu! Bâtın ilmi öyle bir sırdır ki onu avâmdan gizledim ve sadece has kullarıma verdim. Çünkü o, benim marifetimin neticesi, en son noktasıdır. Ey Âdemoğlu! Güzel ahlâkı kuşan ve ilmi kalbinden açığa çıkar ki o sana öğüt olsun, seni [hakiki hayat ile] yaşatsın. Ey Âdemoğlu! Tıka basa doldurulmuş bir mide ile nasıl ilim öğrenebilirsin ve çok konuşmakla hikmete nasıl ulaşabilirsin? Oysa ilmi açlıkta, hikmeti susmada bulursun. Ey Âdemoğlu! Ben bağışlarımı seher vaktinde uyanık olanlara, ibadet için kıyam edenlere dağıtırım. Hâlbuki siz o vakitlerde uyursunuz. Bunun gibi hikmeti de karnı boş olanlara dağıtırım. Hâlbuki siz toksunuz. Şu halde bu iki kıymetli hazineyi nasıl bulacaksınız?"

Ve yine Hazret-i Habib-i Ekrem (s.a.v.) ümmetine şefkatle dini öğretmek ve ilim lezzetini tattırmak üzere, bunların yolunu gösterip hakikatini duyurmuştur. Nitekim bazı hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: *"Hazret-i Hızır ile Hazret-i Mûsâ aleyhimüsselâm bir gemide iken bir kuş geminin kenarına konup deryadan su içmiştir. Bunu görünce Hızır (a.s) Hazret-i Mûsâ (a.s)'a demiştir ki; Ey Musa, hakikaten Allah teala bana bir ilim öğretmiştir ki onu sen bilmezsin. Ve sana da bir ilim öğretmiştir ki onu ben bilmem. Benim bilgim ile senin ilminin cirmi Allah'ın ilminin yanında hiçbir şey değildir. Ancak şu kuşun deryadan aldığı iki damla gibidir."*

Rasûlullah (s.a.v.) buyurmuştur ki: *"Kim Hak tealaya ihlâsla kırk gün ibadet ederse, onun dilinden hikmet damlaları dökülmeye başlar*." Yani her ne konuşsa söylediği kitap ve sünnete uygun, hikmet olur. Yine buyurmuştur ki: *"Kim bildiğiyle amel ederse, Allah teala ona bilmediğini ilham eder* (sorulduğunda, önceden öğrenmediği konuda cevap verebilir.)"

Ve buyurmuştur ki: *"Mü'minin kalbi, hikmet kaynağıdır."* Ve buyurmuştur ki: *"Hikmet, gönülde bir nûrdur."* Ve buyurmuştur ki: "*Hikmetin karşılığı kurtuluştur*." Ve buyurmuştur ki: *"Mü'minin istediği hikmettir, münafığın istediği ise şehvettir."* Ve buyurmuştur ki: *"Hikmet mü'minin yitiğidir, onu nerede bulursa alır."* Ve buyurmuştur ki: *"Hakîmin yegâne sermayesi hikmettir."* Ve buyurmuştur ki: *"İlim iki türlüdür. Bunlardan biri Kur'ân'ın zâhir ilmidir ki bu Hak tealanın yarattıkları*

üzerine huccet ve delilidir. Bir diğeri Kur'ân'ın bâtın ilmidir ki faydalı olan rabbânî ilim budur."

Nazm

1. İlm-i kulûb oldu çünki ilm-i tasavvuf
Kalbini sâf eyle çekme bâr-ı tekellüf
2. Her ne kim ma'dûm olursa itme temennî
Her ne ki mevcûd olursa itme tasarruf
3. Kim biri iki görür bu cilve-gâh içre
Yaksa gerek âhir anı dâğ-ı te'essüf
4. Dîde vü dîdârı fi'l-hakîka bir anla
Çeşm-i Züleyhâ'da idi tal'at-ı Yûsuf
5. Nûr-ı muhakkık cihânı eyledi rûşen
Şem'-i mukallid söner görürse o bir puf
6. Ârif-i nefs oldu bir nefesde muhakkık
Çün dile dil-berden irdi cezb-i telattuf
7. Mehbit-i irfân değilse hâtır-ı Hakkı
Ders-i Avârif ne sûd u bahs-i Ta'arrüf

Günümüz Türkçesiyle

1. Gönül ilmi, tasavvuf ilmidir madem. Gönlünü temiz tut, külfet çekme boşuna.
2. Elden gidene üzülme, temennâ etme. Mevcudun kıymetini bil, boşuna harcama.
3. Kim biri iki görürse, bu cilvegâh içinde. Onu sonunda, teessüf ateşi yaksa gerektir.
4. Göz ile sevgiliyi hakikatte bir anla. Züleyha'nın gözündeydi Yusuf'un güzelliği.
5. Hakikat ehlinin nûru cihanı aydınlattı. Mukallidin nûru, "püf" deyince sönüverir.
6. Hakikat ehli, bir nefeste muhakkık oldu. Çünkü gönlüne Sevgili'den bir cezbe geldi.
7. Eğer Hakkı, gönlün irfân yurdu değilse. Avârif(ü'l-maârif)›te Taarruf bahsini okumaktan ne çıkar. **[297/a]**

İkinci Madde

Allah dostlarının hikmetinin sınırını ve alâmetlerini, kadrini, kıymetini ve onların korunup muhafaza edilmesini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir:

Hikmet akl-ı meâdın sözüdür ki, eğer o tasvir edilecek olsa onun aydınlığı yanında güneş kapkaranlık kalırdı. Hikmet, ledünnî (Allah katından ilham olunan rabbânî) ilimdir. Hikmet ârifin kalbinde bir noktadır. İşte ilim o noktadan ibarettir ki cahiller onu çoğaltarak çeşitli ilim dallarına ayırmışlardır. Arifin kalbinde hikmet, bir minarenin tepesine konmuş kuşun ağzındaki kıl gibidir. Hikmet tam bir anlayış ve ince kavrayıştır. Hikmet yakînin mükâşefesidir.

Hikmet, izafî ruhtan fışkıran öyle bir nûrdur ki, ârifin gönlünde ortaya çıkar. Maneviyâttan nasibi gür olan ârifin hikmeti daha çok ve daha tam olur. Hikmet söylediği sözde tam isabet etmektir ki, hikmet sahibi konuştuğunda hakkı söyler; susması bile isabetli ve yerinde olur.

Hikmet sahibi bir zat şöyle demiştir: "Hikmet nûru kalbime doğduğundan beri, otuz yıldır ağzımdan pişman olacağım bir söz çıkmamıştır." Hikmet sözlerin, davranışların ve irâdenin Cenâb-ı Hakk'ın muradına denk düşmesidir.

Çünkü hikmet sahibi konuşmaz, ancak Hakk'ın dilediğini söyler; hiçbir iş işlemez, ancak Cenâb-ı Hakk'ın murad ettiğini yapar ve hiçbir şeyi istemez, ancak Mevlâ'nın murad ettiğini diler. Hikmeti elde etmek az konuşmakla ve insanlara karşı gayet mülâyim davranmakla mümkündür. Hikmet, Allah'ın gayb hazinelerinden bir hazinedir ki ancak Allah'ın sevgili kullarının kalbine doğar ve doğmasıyla birlikte onları nûrlandırır. Çünkü evliyânın kalpleri hikmet pınarlarıdır, ilâhî rahmetin kullar arasında yer tuttuğu vatanıdır.

Şehvetler, gönülde hikmetin barınmasını engelleyen kalın perdelerdir. Çünkü şehvet kalbi karartır. Hâlbuki hikmet, nûr ve huzur getirir. Nitekim dünya işlerinden karanlıkla aydınlık, cihanda bir arada bulunmaz. Bunun gibi hikmetle şehvet bir gönülde aynı anda bulunmaz. Şu halde şehvetleri terk eden hikmete sahip olur. Hikmetin başı Allah'a sımsıkı sarılmaktır. Şehvetleri terk etmek hikmetin süsüdür. Bir gönülde hikmet kuvvet buldukça orada şehvetler zayıflar, hatta mahv olup gider. Gönül her şehvetten ve baş olma sevdasından kurtuldukça, orada bir hikmet nûru ortaya çıkar.

Hikmetin alâmeti dünya arzularına ait sevgiyi terk etmektir. Mevlâ'nın huzurunu ve O'na yakınlığı talep etmektir. Hikmetin alâmeti yeme içmeyi

azaltmak ve buna bağlı olarak az uyumaktır. Daimî bir suskunluk hâlinde bulunmaktır. Gerektiği kadar konuşmaktır. Gönülde Mevlâ'ya tam bir teveccühle yönelmektir. Hikmetin alâmeti tam bir tevekkülle Allah'a yönelip işlerini O'na ısmarlayıp O'ndan gelen her şeye teslim ve râzı olmaktır. İnsanların işlerini güzel muamele ile görmektir. Halka tevâzu ile yaklaşmak ve her işi yumuşak huylulukla idare ederek geçim ehli olmaktır. Hikmet kendinden büyüğe teslim olmak, kendinden küçüğe şefkat ve merhametle yaklaşmaktır. Yukarıda sayılan özellikleri şahsında toplayan ârif, Allah'ın izniyle ilâhî hikmet erbâbındandır. Onun sözleriyle davranışlarında nice bin hikmetler görülür. Gönlü nihayetsiz hikmetlerin kaynağı hâline gelir.

Nazm

1. İlâhî öyle meşreb vir ki uysun ana meşrebler
Dil olsun aşkına zâhib ki andandır bu mezhebler
2. Dilerdüm bî-murâd olmak çün ol hem ber-murâd oldu
O matlabdan dahi geçdüm bulundu cümle matlablar
3. Çü tedbîr-i hıredden bitmedi iş derd-i aşk aldum
Ki dâğ-ı dil gibi bir şeb-çerâğı bulmadı şebler
4. Çü nûr-ı aşk nûr-ı câna, ol hem cisme râkibdir
O Râkibden habîr olsa bulur izzet bu merkebler
5. Hemân nâ-süfte yeğdir bahr-ı hikmet derdi ey Hakkı
Ko vehm ü fehm ü akl u fikri kesr olsun bu miskablar

Günümüz Türkçesiyle

1. İlâhî! Öyle meşreb ver ki meşrebler ona uysun. Aşkınca yürüsün gönül, bu mezhepler ondandır.

2. Muradsız olmayı diledim; bu da bir murad oldu. O istekten de geçtim; bütün istekler yerine geldi.

3. Aklın tedbiriyle iş bitmedi, aşk derdini aldım. Geceler ki gönül ateşi gibi, bir gece parlayan yakut bulmadı.

4. Aşk nûru madem, can nûruna, cisme yüklenmiş. O biniciden haberi olsa, bu binekler izzet duyar.

5. Hakkı! Hikmet denizinin incisi, delinmemiş tek inci. Vehmi, fehmi,[86] aklı, fikri bırak; o matkaplar kırılsın.

Hikmet, ölü kalpleri diriltir. (Dünya meşgalesiyle) daralmış gönülleri ferahlandırır.

Hikmet, hikmet ehlinin en kıymetli sermayesidir. Çok konuşarak onu zayi eden kimdir? Hikmetli sözün tadının gitmesi, hakîmin onu sormadan önce söylemesiyle olur. Hikmeti, ehlinden men etmek, hikmet ehline yapılacak en büyük haksızlıktır. Hikmeti ehil olmayana söylemek hikmete zulümdür. Hikmete zulmetmek ise, büyük bir hatadır. Çünkü zalimin hasmı, Hudâ'dır.

Hikmet ehlinden bir zat şöyle demiştir: "İşin başlarında iken galiba hikmeti sadrımda hissederdim. Ve onu ehlinden de, ehil olmayandan da sakınmayıp söylerdim. Bunun üzerine bana şöyle hitap edildi: "Havâssa mahsus olan bu hikmeti avâma niçin söylersin? Bu değerli ve kıymetli **[297/b]** nimeti niçin hafife alırsın? Şüphesiz, hikmeti hafife almak, Hakk'ı hafife almaktır. Sen bu kıymetli işi yüce tutmaya bak, hafifletmeyi neylersin?"

Hikmetin değerini bilmeyenlere sakın hikmetten söyleme. Domuzların önüne inci tanelerini saçma. Çünkü evliyânın hikmetli sözleri, ıslak inci tanelerinden kıymetlidir. Onu inkâr edenlerin derecesi, hayvanlardan da aşağıdır. Hikmet ehlinin şânına yakışan odur ki hikmeti ancak ehline söylesin ve onu ehil olmayandan sakınsın. Böylece hikmetin nûru ve neşesi gönlünde sönmesin. Hikmetin lezzetinden ve tadından nasipsiz kalmasın.

Nazm

1. Safîr-i murg-ı cân esrâr söyler
Velî âgâha ol her bâr söyler
2. Niçün hikmet kelâmın dir ana kim
İşidince anı zinhâr söyler
3. Peşîmândır o ârif evvel âhir
Ki mâra sırr-ı genc-i yâr söyler
4. Çü âşık mest iken bâzâra varsa
Hadîs-i hâneyi nâ-çâr söyler
5. Aceb hâlet bu kim bir katre yemden
Hadîs-i kulzüm-i zehhâr söyler
6. Hemân bir bahrdendir bunca incü
Eger Mollâ eger Attâr söyler
7. Hamûş ol ger fenâ buldunsa Hakkı
Ki dilden aşk hoş güftâr söyler

Günümüz Türkçesiyle

1. Gönül kuşunun nağmeleri sırlar söyler. Ancak bunları âgâh olana tekrar eder.

2. Bu hikmetli sözleri ona niçin söyler? İşitince onu zinhar [ağyara] söyler

3. O ârif ki önünde sonunda pişman olur. Yılana sevgilinin hazinesini söyler.

4. Âşık mest iken pazara varsa, hikmet evinde konuşulanı çaresiz söz eder.

5. Ne acayiptir, denizden bir damla. Coşkun deryaların hâlini anlatır.

6. Bunca inci, hep aynı denizdendir. Bazen Molla (Câmî), bazen Attâr söyler.

7. Eğer fenâ buldunsa, sükût et Hakkı! Aşk ki gönülden güzel sözler söyler.

Üçüncü Madde

Allah dostlarının hikmetli sözlerinin (zâhir) ilimlerin en faydalı olanından daha tatlı ve daha faydalı olduğunu bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Evliyânın hikmetli sözleri Allah'ı bilmektir. Nitekim Hak teala; **"Bil ki Allah'tan başka ibadet edilecek yoktur"** (Muhammed 47/19) buyurmuştur. Hakîm Senâyî üç beyt ile bu mânâyı duyurmuştur:

Nazm

1-İlm sûy-i der-i ilâh bered
Ne sûy-ı nefs u mâl u câh bered
2-İlmhâ cumle zîr-i în kelime est
Hest sûret yekî velîk heme est
3-İlm-i her du cihân cüz în me-şinâs
Bişnev fark-ı ferbehî zi-âmâs

Nazm(ın tercümesi)

1-İlim, Hakk'ın kapısına götürür; nefis, mal ve makam tarafına değil.

2-İlimlerin tamamı şu kelimenin altında gizlidir: Tek bir sûret vardır, ancak hepsi birdir.

3-İki cihanın ilmi şundan ibarettir: «Şişman»ın «şiş» olandan farkını kavra.

Şu halde Allah'ı bilmek, hakikat ilminin ta kendisidir ve bu, hâl ilmidir, irfân ilmidir, aşk ilmidir, bâtın ilmidir, ledünnî ilimdir, gönül ilmidir, kalp

ilmidir.

Allah'ı bilmek Allah'a (kerrûbiyyûn) yakın meleklerin görülmesidir, ayıpların örtülmesidir, günahlara keffârettir. Allah'ı bilmek hikmet adıyla bilinir; bunun pek çok hayırlara vesile olacağı Kur'ân-ı Kerim'de belirtilmiştir.[87] Bunu talep eden, açlık ve susuzluğa katlanmayı alışkanlık edinmelidir. İlim ile hikmet, beden ile can gibi birbirinden ayrılmazlar. Nitekim beyitte şöyle denilmiştir:

Beyt
İlm-ı bâtın hem çû meske ilm-i zâhir hemçû şîr
Key buved bî-şîr meske, key buved bî-pîr pîr

Beyt(in tercümesi)
Bâtın ilmi tereyağı gibidir, zâhir ilmi ise süt. Süt olmadan tereyağı nasıl olur, pîr olmadan pîr olunur mu?

İlim, ders işlemekle öğrenilir, hikmet aç kalmakla elde edilir. İlim, dilden dile aktarılır, hikmet gayb âleminden kalbe gelir. Zâhir ilmi dilden ortaya çıkar, ancak işiten kulaklara ulaşıp gider. Bâtın ilmi ise gönlün derinliklerinden çıkarak nefsi etkisi altına alıp oradan kalbin derinliklerine kadar akar.

Zâhir ilmi, neticede lisanın işlerindendir. Lisan ise mülk âlemine ait bir değerdir. Hâlbuki bâtın ilmi gönül âlemine ait hâllerdendir. Gönül ise, melekût âleminin hazinelerindendir. Zâhir ilmi, halk içinde meşhurdur ve ancak kitapların satırlarında yazılıdır. Bâtın ilmi ise Hak içindir ve gönüllerde gizlidir, halk içinde açıklanması men edilmiştir. Çünkü o korunmuştur.

Bâtın ilminden öylesi vardır ki inkâr olunmaz ve onun ulu orta açıklanmasına herkes güç yetiremez. Evliyânın hikmetini inkâr eden kişi ebleh ve akılsızdır. Onun en hafif cezası, hikmet zevkinden mahrum kalmaktır. İlim, öğrenmekle **[298/a]** elde edildiğinden onun bir sınırı ve nihayeti vardır. Hikmet ise Hak katındandır, bu sebeple onun ne sınırı ne de nihayeti vardır. İlim tefekkürle elde edilir, hikmet ise tezekkürle bulunur. Allah'ı bilmek, O'na giden yolların en yakın ve en doğru olanıdır.

Nazm
1. Eger ilm-i aşka gönül olsa kâbil
Yazarsın o bir noktadan bin resâ'il

2. Anın hıfz u tekrârı hayretledir kim
Tezekkürledir ilm-i aşk olma gâfil
3. Tefekkürledir çünkü aklın ulûmu
Gerekdir ana ders ü fehm-i mesâ'il
4. Usûl ü fürû‘ içre oldın müsellem
Velî olmadın fer‘den aslâ vâsıl
5. Çü akl oldu zâhir bu aşk oldu bâtın
Ko hâricde aklı sen ol aşka dâhil

Günümüz Türkçesiyle

1. Eğer aşk ilminde gönlü anlatmak mümkün olsa, onun bir noktasıyla binlerce kitap yazarsın

2. Onun ezberlenip, tekrarlanması hayretle olur. Aşk ilmi, zikirle bulunur; sakın bundan gâfil olma.

3. Çünkü akıl ilimleri tefekkürle kazanılır. Onda ders vermek, konuları anlatmak gerekir.

4. Usûl ve teferruat içinde, yerini sağlam kıldın. Fakat yine de teferruattan aslâ geçemedin.

5. Çünkü akıl zâhir oldu, bu aşk ise bâtındır. Aklı dışarıda koy sen, zadece aşka gir.

Aklî ilimlerde mü'minle kâfir müşterektir. Hâlbuki marifet nûrunu bulmaya mü'min gerektir. Bu durumda ilim marifetten daha kapsamlıdır. Marifet ise, ilimden daha hususî ve önemlidir. İlmin nûru ancak bu kâinâtla sınırlıdır. Marifet nûru ise tâlibini Hazret-i Mevlâ'ya ulaştırır. Onun için, *"Kim nefsini ilmin imkânlarıyla bilirse [Rabbini bilir]"* denilmeyip *"Kim nefsini irfân terbiyesiyle bilirse, Rabbini de tanır"* denilmiştir.

Marifet, ilimden daha fazîletli olup tercihe şâyandır. Çünkü ilim Allah'ın isimleriyle sıfatlarına, marifet bizzat Mevlâ'nın yüce zatına mensuptur. Hak teala kullarından şu iki şeyi istemektedir. Birincisi ilimdir ki kulluğa dair gerekenleri öğrenmektir. İkincisi marifettir ki Rabbini bilmekle ve O'nu gereğince tanımakla ilgilidir. Bu ikisinin dışında kalan aklî ilimlerin tamamı nefsi tatmin etmeye yönelik hazlardır. Bunlar çoğu kere gaflete sebep olur.

Nazm

1. Hesâb u hendese ilm olmamış bil ayn-ı nâ-dânî
Hidâyet okudın lâkin hidâyet sanma sen anı
2. Hidâyet aşkı bulmakdır, deminden nefsi bilmekdir

Ki ol bahr-ı nefisdendir bu nefh-i rûh-ı insânî
3. O bahrın zevrakıdır çün bu şekl ü hey'et-i âlem
Anın şevkiyle eyler nüh felek bu raks u devrânı
4. O bahr emvâcıdır eflâk ü erkân u mevâlîdi
O'dur mâhiyyet-i eşyâ O'dur hikmet anı tanı
5. Yürek titretme havf itme, yakındır dost ırak gitme
Derûnın seyr kıl hoş bul gönül tahtında sultânı
6. Bulursan dilde cânânı ana bahş eyle bu cânı
Görürsün âleme dolmuş hemîşe avn-i Rabbânî
7. Senündür aşk u hem irfân senündür hüsn ü hem ihsân
Hidâyet buldın ey Hakkı budur âriflerin şânı

Günümüz Türkçesiyle

1. Hesap ve hendese ilim değil; cahilliğin ta kendisi. *Hidaye*[88] okudun, lâkin sen onu hidayet sanma.

2. Hidayet aşkı bulmaktır, nefesinden nefsi bilmektir. O ki nefis deryâsından üflenen insanî ruhtur.

3. O denizin kayığıdır çünkü âlemdeki bütün şekiller. Dokuz felek, onun şevkiyle dönmekte bu devranı.

4. O denizin dalgalarıdır felekler, erkân[89] ve oluşumlar.[90] Eşyanın mahiyeti odur, hikmet odur; onu tanı.

5. Yüreğin titremesin korkma; dost yakındır, ırağa gitme. İçine bak hele, gönül sultanını tahtında hoşça bul.

6. Gönülde cânânı bulursan, bu canı ona bağışla. Böyle yap da, ilâhî yardımın âlemi kuşattığını gör.

7. Aşk, irfân, ihsan gibi güzellikler hep senindir. Hidayeti buldunsa Hakkı! Âriflerin şânı budur.

Mü'min hikmet ister, münafık şehvet ister. Şu halde şehvete mağlup olan hikmetten mahrum kalır. Hikmet kalpleri şerh eder, nefisleri kötü huylardan temizler, ruhları tatlandırır, sırlara manevî bir lezzet katar.

Hikâye edilir ki; Zünnûn-ı Mısrî (rh.a.) hazretlerinin ahbâbından bir kişi ona şu soruyu sormuştur: *"Hikmette gizli bulunan tat nedir ki, evliyânın ağzından çıkınca dinleyenler ondan haz alır?"*

Hazret buna şu cevabı vermiştir: "Hikmet ilham yoluyla verilen bir ilimdir ki, hakîmin kalbine Hak katından gönderilir. Hak tarafından kalbe indirilmesi hemen oracıkta, sorulunca yakın zamanda verildiği için bu derece tatlı olur. Çünkü ilâhî hikmet sahibi, bana filanca kişi şöyle dedi

diyerek söze başlamayıp; “Rabbim kalbime şöyle ilham etti” buyurur. Böylece söylediği hikmetli kelimelerin dinin esaslarından ve yakîne ait gerçeklerden olduğunu, rabbânî ilhamla teyit edildiğini duyurmuş olur.

Nazm

1. Kalb-i ârifde hemân hikmet-i Mevlâ oldu
Cânı hoş mazhar-ı envâr-ı tecellî oldu
2. Kim ki gark-ı yem-i aşk olmuş o vahdet bulmuş
Lâ-cerem gönlü[91] evi Mescid-i Aksâ oldu
3. Söyleme herkese hikmet sözünü ey Hakkı
Kim anın sözleri hep remz ü mu‘ammâ oldu

Günümüz Türkçesiyle

1. Ârifin kalbi daima Mevlâ’nın hikmetiyle oldu. Canı da, tecellî nûrlarına kavuştuğu yer oldu.
2. Aşk deryasında boğulan, vahdeti bulmuş. Gönül hânesi şüphesiz, Mescid-i Aksâ oldu.
3. Hikmet sözünü herkese söyleme, ey Hakkı! Ki onun sözleri, hep remiz ve muamma oldu

Nitekim Ebû Tâlib el-Mekkî (rh.a.) demiştir ki; “Allah’ı bilen âlimin üç türlü ilmi vardır. Birincisi **[298/b]** zâhir ilmidir ki bunu zâhir ehline bezl eder. Diğeri bâtın ilmidir ki bu ancak ehline söylenir. Üçüncüsü ise ne zâhirdir ne de bâtındır. O kendisiyle Allah arasında bulunan bir sırdır ki saklıdır, örtülüdür. İşte marifetin özü, muhabbetin zevki, hikmetin derinliği, ilmin hakikati budur. Onun mutluluğunun sermayesi, muhabbetin kaynağı, yakınlığın sebebi, izzet ve şerefin zirvesi ve manevî lezzeti odur. O bilgiyi ne zâhir ehline açıklamak ne de bâtın ehline ifşâ etmek doğru olur. Bu ilmin mahiyeti ancak Hazret-i Mevlâ ile kul arasında sır olarak kalır. Nitekim, “Ahrârın kalbi, sırların kabridir” sözü bu mânâya işaret eder.

Rubâî:

İlmî ki hakîkat est der-sîne buved
Dersî ne- buved her ânçi der-sîne-buved
Sad-hâne pur ez kitâb sûdî ne-kuned
Ger sîne kitâb geşt tersî ne-buved

Rubai(nin tercümesi)

Hakîkata dair ilim sînede bulunur. Sînede olan da dersle elde edilmez. Yüzlerce ev kitapla dolu olsa da bir faydası yok. Sîne kitap gibi olursa, o zamanda bir korku yok.

Nitekim su alçaklara doğru akmaya meyilli olduğu gibi, hikmet de mütevazı gönüllere iner.

«Allah'ım! Onu elde etmeye bizi muvaffak eyle; gönüllerimize hikmetin doğmasını kolaylaştır.»

Nazm

1. Nakş-bend-i câna cânlar, câna hem mâyildir ol
Âkilin meyli lisândan âşıka hâsıldır ol
2. Dilde hikmet çün semâdır, bu bedendir çün zemîn
Bu zemînden tâ semâya fark çok menzildir ol
3. Dil sehâb-ı âsumândır sîneler dâm üstüdür
Nutk-ı bârândır lisân mîzâbına nâzildir ol
4. Nutk-ı dilden tayyib ü tâhir iner her sîneye
Sîne ger âlûde ise anda hem bâtıldır ol
5. Hikmet ol sathın olur kim ebri bârân yağdırur
Ebrden bârân alan sath ol sözü ka'ildir ol
6. Nâvdân-ı gayriden kim âb alur sârıkdır ol
Hikmet alan halkdan ka'il değil nâkıldır ol
7. Kendi nefsin bilmeyen câhildir, ol ârif değil
Her cevâbı kim o söyler, ma'nîde mâ'ildir ol
8. Kim ki bilmiş nefsin olmuş mâsivâdan rûhu pâk
Nutk-ı pâkinden safâ bul hikmete nâ'ildir ol
9. Çün ayak tanur kabın zulmetde ey Hakkı, dahi
Her gönül dostun tanur zevkiyle hoş kâbildir ol

Günümüz Türkçesiyle

1. Gönülleri nakşeden cana canlar meyilli olur. Akilin meyli, âşığa sözünden belli olur.

2. Gönülde hikmet seması, bedende zemin gibidir. Bu zeminden o semaya kadar çok menzil vardır.

3. Gönül gökyüzündeki buluttur, sîneler çatıları. Yağmur misali sözler, oluğun dilinden dökülür.

4. Gönülden sînelere güzellik ve temizlik iner. Sîne temiz değilse, inenler orda bâtıl olur.

5. Hikmet, o sînelerindir ki yağmur yağdırır. Buluttan yağmur alan sîne, söz söylemeye lâyıktır.

6. Başkasının oluğundan su alan hırsızdır. Hikmeti halktan alan; söyleyen değil nakledendir.

7. Kendi nefsini bilmeyen cahildir, o ârif değil. Her cevabı söyleyen, aslında kaypaklığa meyillidir.

8. Nefsini tanıyanın, ruhu mâsivâdan arınmıştır. Tertemiz sözünde safâ vardır, hikmete ermiştir.

9. Hakkı! Karanlıkta bile ayak, pabucunu tanır. Her gönül dostunu tanır, buna kabiliyetlidir.

Dördüncü Madde

Evliyânın hikmetinin, sözlerinden daha tatlı ve daha üstün olduğunu, kalplere daha çok tesir ettiğini ve ilâhî hikmet sahiplerinin âlimlerden daha bilgili ve daha faziletli olduklarını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Hikmet sahibi bir velinin kalbi, bin âlimin kalbinden ziyade merhametli ve temizdir.

Âlimlerin sözleri de hastalara şifâ verir, fakat hakîmin sözleri mevtâya (manen ölü bulunan insanlara) hayat bahşeder. Hakîmin bilgisi kudsî bir oktur, konuşması ise onun yayıdır. Kalp bu okun hedefidir. Oku atan ise, Hayy u Kayyûm olan Mevlâ teala Hazretleridir ve O'nun hata etmesi söz konusu değildir. Âlimin ticaretinde sermaye başkasıyladır, hakîmin ticareti ise kendi sermayesiyledir. İlim gümüştür, marifet altındır. Hikmet ise mücevherdir.

Bir soru sorulunca âlim cevap verir; görüş beyan eder. Hakîm ise cevap vermemek üzere mazeret beyan eder. Âlim halka söylediğinden aşağıdadır, hakîm ise halka söylediğinden yüksektedir. Halkın, isteğine göre fetvâ veren akılsız ve gâfildir. Sorulan on meselenin dokuzunda sükût edip birinde cevap veren ise hakîmdir. Hakîmin dili ve gönlü mâsivâdan arınıp temizlenmiştir. Onun için, kalbinden lisanına doğru hikmet akıp gelir.

Nitekim İmam **Ahmed bin Hanbel** ile **Muhammed Şafiî** bir yerde namazların kazası konusunda konuşurlarken yanlarına Allah'ın velî kullarından bir çoban gelmiştir. İmam Ahmed, İmam Şafiî'ye gelen çobanı imtihan etmek için izin istemişse de, **İmam Şafiî** (rh.a.) bunu hoş karşılamamış ve çobanın kalbini **[299/a]** incitmeyi ona revâ görmemiştir. Buna rağmen İmam (Ahmed), çobana şu meseleyi sordu: "Başına şöyle bir iş gelen mü'min hakkında ne dersin, bir düşün. Bir vakit namazını edâ

edememiş olsa. Fakat beş vakitten hangisini edâ etmediğini unutmuş olsa. Bu durumda beş vakitten hangisini kaza etmesi gerekir?" Bunun üzerine çoban ona dikkatle bakıp şu cevabı verdi: "O kimse gaflette kalmıştır, beş vakti kaza etmesi lâzımdır."

Ahmed bin Hanbel bunu işitince, cevabın azametinde yere düşüp bayılmıştır. Çoban da kalkıp yoluna devam etmiştir. İmam Ahmed ayıldığında çobanın cevabının pek isabetli olduğunu belirtmiş ve onun heybetine hayranlığını ifade etmiştir:

"Evliyânın çoban kisvesinde olanı böyle ise, âlimleri nice olur" deyip ibret almıştır. Bundan sonra muhabbet yoluna girmiş, imam iken evliyânın önde gelenlerinden olmuştur.

Âlim ilmiyle nefsini gözetir. Hakîm ise nefsi terk etme ve varlığı nefyetme gayretine bürünerek daima Rabbini gözetir. Nitekim **İmam-ı A'zam Ebû Hanife** (rh. a.), kendisi evliyânın önde gelenlerinden olduğu halde, İbn-i Ethem Hazretlerine; "İbrahim Efendimiz" diye hitap ederdi. Arkadaşları bu hürmetin sebebini sorduklarında şu cevabı vermiştir: *"Biz ilmimizle nefsimizi gözetiriz. Hâlbuki evliyâ kendi varlığını unutup hikmetle Mevlâsını gözetir."*

Âlimin hikmet ehline ihtiyacı çoktur. Hakîmin âlimlere ihtiyacı yoktur. Nitekim Hazret-i Mûsâ (a. s) Hızır (a. s.)'a muhtaç olup sohbetine gitmiştir. Hızır (a. s.) ise ona muhtaç olmayıp ayrılmıştır. Avâm, âlimlerin ikazıyla yola gelir, sohbetiyle terbiye olur. Âlimler de hikmet ehlinin sözleriyle terbiye olur. Hikmet ehli ise ancak Rabbiyle terbiye olur ki [hadis-i şerifte]; *"Beni Rabbim terbiye etti. Terbiyemi ne güzel yaptı"* buyurulmuştur.

Nitekim cahil ve eksik olan avâm –öğrenme konusunda yeteneği pek sınırlı olan hayvanlar gibi olup- önce bilgi sahibi birinin yanına giderek, usûl ve teferruata dair bilgileri öğrenmek durumundadır. Belki dil bilgisini, Arapçayı, mantığı tamamlayarak aklı kullanmayı öğrenir. Âlim olur, bildiğiyle amel edecek olgunluğa erişir. Bunları öğrenir, ancak yine de nefsi bulunduğu ilk hâl üzere cahil ve eksik kalır.

Daha sonra o âlim gidip bir kâmil mürşidin huzuruna varırsa; yumuşak huylu, ağır başlı olmayı öğrenir. Ahlâkını güzelleştirir. Belki hak yoluna sülûk ederek yedi makama ulaşır. [Belki o zaman] kullukla nefsi ârif ve kâmil olur.

Kâmil insan kendi kalbine varıp Rabbisiyle hazır olur, O'nun hikmetini gözetleyip durur. Hak dinin hükümlerince amel edip Peygamberin izince gider. Huşû ve huzû ile kulluğa erer, kulluğun nihayetine varır. Âdâb ve

erkâna dair dinin bütün incelikleri onda tezahür eder. İlmin ve irfânın güzellikleri şahsında ortaya çıkar. Çünkü kâmil insan, Rabbinin dostluğunu gönül huzurunda ve O'nun dostluğunda bulur. Mevlâ'nın gazabını gönlünün daralmasından ve O'na uzak durmasından bilir. İşte bu işaret ve müjdeyi yüreğinde hissedince, hikmetle şöyle söyler:

Kıta

1. Lutf u kahrın eseri dilde sürûr u gamdır
Emr ü nehy ol ferah u gamda iyân-ı zâhirdir
2. Gelse gam belki günâh işledin istiğfâr it
Kim gönül hoşluğu her hayra nişân-ı zâhirdir

Günümüz Türkçesiyle

1. Lütfun ve kahrın eseri, gönülde sevinç ve kederdir. Emir de yasak da, o ferahlıkla kederden belli olur.

2. Gam gelirse, bil ki günah işledin, hemen tövbe et. Gönül hoşluğu ise, her hayrın alâmetidir.

Evliyâdan hikmet sahibi bir zat, başka bir velinin huzuruna varıp "Sana bir mesele sormak istiyorum" deyince, diğeri ona şu cevabı vermiştir:

"Âlimleri bırakıp bana soru sorman, sahralarda yolunu şaşıran bir sultanın, yolu oraları iyi bilen çobanlara sormayıp kendi gibi bir sultana sormasına benzer."

Hikmet ehlinin kadîm âdetlerinden biri de şudur ki, insanlarla bir arada bulununca sükût edip kalbiyle üns ve huzura giderler. Bir soru sorulursa, gönlüne Hak katından düşen cevabı verirler. Böyle bir hikmet sahibi **[299/b]** bir gün, bir mecliste vecd hâliyle tatlı sözler söylemekteydi. Hakikatin inceliklerine dair nükteler anlatıyordu. Hakikati idrakin zevk ve coşkusuyla sîneler parçalayacak sırları ifşâ ediyordu. Bir müddet sonra ona denildi ki; "O eşsiz nüktelerden birini bizim için tekrar söylesen, ne hoş olurdu." O hakîm, istek sahiplerine şu cevabı verdi: "O aşk ve vecd hâli eğer benim için tekrar ederse hoş olur, aksi takdirde sözüm ilk lezzetinden ve zevkten boş olur."

Nazm

1. Sensin ey aşk ki her cânda suhan söylersin
Lîk uşşâk dilinden sözü sen söylersin
2. Dâ'imâ hazret-i ma'şûk-ı ezeldir yârın

Dem-be-dem anın içün hubb-ı vatan söylersin
3. Hüsn-i dil-dâr ile hoş zevk ü safâ buldukça
Câna cân bahş idüp andan yine ten söylersin
4. Her sözün mihr ü mahabbet de hatâsız sözdür
Sen ki evsâf-ı ruh-ı mâh-ı Hoten söylersin
5. Leşker-i rûh-ı revân içre çü Mansûr oldun
Ol sebebden suhan-ı dâr u resen söylersin
6. Müjde-i Yûsufı Ya'kûb-ı hazîne getürüp
Hem Habîb'e sıfat-ı Veys-i Karen söylersin
7. Tâ-be-key Hakkı'ya dirler ki söz ifşâ itme
Nitsün ol âşık-ı meczûbına sen söylersin

Günümüz Türkçesiyle

1. Sensin ey aşk! Her canda söz söylersin. Âşıkların dilinden sözü, ancak sen söylersin.

2. Sevgilin, daima ezelî olan Hazreti Allah'tır. Onun için daima, aslî vatanın sevgisini söylersin.

3. Sevgilinin güzelliğiyle zevk ve safâ buldukça, cana can bağışlayıp ondan yine ten söylersin.

4. Her sözün sevgi ve aşk konusunda hatasızdır. Sen ki ay yüzlü sevgilinin yanağını söylersin.

5. Ermişler ordusu içinde çünkü Mansûr[92] oldun. O sebeple dar ağacından, yağlı urgandan söylersin.

6. Yusuf'un müjdesini mahzun Yakub'a götürüp; Sevgiliye Üveys el-Karnî'nin safvetinden söylersin.

7. Hakkı'ya daha ne kadar "sözü ifşâ etme" diyecekler. Ne yapsın o meczup âşık ki bunu sen söylersin.

Hikmet ehlinden bir zata denilmiştir ki; "Camide otursan da, halka faydalı olsan."

O kâmil buna şöyle cevap verdi: "Camide ancak cami (insanları etrafında toplayıcı) özelliği olan oturur. Hâlbuki ben toplayıcı değilim, toplanmışım."

Hak teala ârifin kalbinde hikmet ağaçları dikmiştir ki onları ancak açlık suyu ile sular. İlahî hikmet sahibinin kalbiyle olan hâli, bahçıvanın bahçesiyle olan ilgisi gibidir.

Hikmet ehlinin hâli ve şânı şudur ki daima gönül bahçelerine girer. Bunlardan her birinde Hakk'a lâyık olmayan şeyleri temizleyerek koparır. İlk önce tevhid bağına girer; orada şirk ve şüpheye dair ne bulduysa hepsini

söküp atarak temizler. Sonra tevekkül bahçesine girer; orada korku ve endişeye dair ne bulursa hepsini söküp atar. Sonra tefvîz bağına girer; orada tedbire, istemeye ait ne bulduysa hepsini söküp çıkarır. Sonra sabır bahçesine girer; orada sabırsızlık, acelecilik adına ne bulduysa hepsini söküp atar.

Sonra rıza bahçesine girer; orada öfke ve gazap adına ne bulduysa hepsini söküp atar. Sonra marifet bağına girer; orada nefse, hevâya ve mâsivâya ait ne bulduysa hepsini söküp çıkarır. Sonra muhabbet bağına girer; orada başkalarına meyledip itibar etmek gibi, halka hoş görünmek gibi ne bulduysa hepsini söküp çıkarır. Sonra hikmet bahçesine girer ve orada bulunan ağaçları açlık suyu ile sular. Böylece o bahçenin çiçekleri açar, meyveleri tam mânâsıyla olgunlaşır; bunların zevk ve lezzetinden canına can katar.

İşte o hikmet sahibi iki cihandan kaçıp bu bahçeye sığınır. Vahdet denizine dalar. Er geç her muradına nail olur. Aklı olan evliyânın hikmetine meyleder, onların sözüyle amel eder. Ârif olan bu hikmete vâkıf olur. Ganimet keseleri, hikmet medreseleridir. Hikmetten zevk almak gerçekte en büyük nimet ve ganimettir. Evliyânın hikmetli sözlerini kalbinde muhafaza eden, hakikatten nasibini almıştır. Evliyânın hikmetiyle konuşanın kıymeti azîz ve yüce olur. Kalbin derinliklerine yol alan ârif, küllî akıldan hikmet dersi almış olur. Hikmet ilmiyle dolar, sınırsız bir umman olup gider.

Nazm

1. Mu‘allim aşkdır genc-i sükût olmuş debistân[ı]
Sebakdır bilemen dildir anın tıfl-ı sebak-hânı **[300/a]**
2. Lisânı bî-zebânlıkdır bu fâzıl kâmil üstâdın
Velî âlemde yok anın lisânın anlar akrânı
3. Gönül çün bilemen zevkin bulur her defter-i fikri
Ki yazmış kilk-i akl anı ider mahv âb-ı nisyânı
4. Tavîlü’z-zeyl bir tomardır bu bilmemek ilmi
Ki ömr-i câvidân içre bulunmaz hadd ü pâyânı
5. Şühûdü’l-hakkı fi’l-kalb oldu mazmûnında bir nükte
Sevâdü’l-vechi fi’d-dâreyndir memdûh unvânı
6. Tasavvur idemem bir kimse tasdîk ide bu ilmi
Mu‘arrif olmadıysa keşf ü hüccet zevk ü vicdânı
7. Ulûmın enfa‘ı hikmetdir anı aşkdan öğren
Rümûz-ı pîr-i aşkı anlamakdır ârifin şânı

8. İlâhî izzetin Hakk'ı enîs it cânıma aşkı
Ki anın hikmeti zevkiyle kendümden olam fânî
9. Fakîrullâh'ı Hakkı'dan iyân seyr eyleyen ârif
İyân ehlidir ol neyler delîl-i akl ü burhânı

Günümüz Türkçesiyle

1. Bu dersin hocası aşk, sükût köşesi mektebi olmuş. Dersin konusu bilmemektir, öğrencisi gönüldür.

2. Bu fazîletli ve kâmil üstâdın lisanı dilsizliktir. Ancak, âlemde onun dilini anlayan bir akranı yoktur.

3. Gönül bilmemek zevkini bulur, o fikir defterinde. Kalem yazsa da akıl onu unutkanlıkla siler süpürür.

4. Bilmemek ilmi, eklerle uzayıp giden bir tomardır. Ebedî hayatta bile, onun sonu ve sınırı bulunmaz.

5. (Onun anlattıkları içinde) "kalpte Hakkı gören" nüktesi vardır. Onun övülen ünvanı ise «iki âlemde yüz karalığı»dır.

6. Tasavvur edemem bir kimseyi, bu ilmi tasdik etsin. Eğer ki keşfi, hucceti, vicdanî zevki tanımadıysa.

7. İlimlerin kıymetlisi hikmettir, onu aşktan öğren. Ârifin şerefi, şânı, aşkın rumuzlarını anlamaktadır.

8. İlâhî! İzzetin aşkına canıma bu aşkı dost eyle ki onun hikmeti zevkiyle kendimden geçip gideyim.

9. Fakîrullâh'ı[93] Hakkı'dan gözüyle gören ârif. O gönül ehlidir; aklî delili, burhanı ne yapsın.

---

[86]. Fehm: İdrak, Anlayış gücü.

[87]. Bkz; Bakara, 2/269.

[88]. El-Hidâye ve'l-Bidâye.

[89]. Erkân-ı Erba'a. Toprak, su, hava ve ateşten oluşan dört ana unsur.

[90]. Mevâlîd-i Selâse: Dört ana unsurun çeşitli oranlardaki karışımlarıyla meydana gelen üç temel oluşum.

[91]. Matbu metinde "gönüllü" şeklinde.

[92]. "Ene'l-Hak" dediği için idam edilerek külleri savrulan Hâllâc-ı Mansûr.

[93]. İbrahim Hakkı Hazretleri'nin üstâdı.

5. Ermişler ordusu içinde çünkü Mansûr oldun. O sebeple dar ağacından, yağlı urgandan söylersin.

9. Fakîrullâh'ı Hakkı'dan gözüyle gören ârif. O gönül ehlidir; aklî delili, burhanı ne yapsın.

1. Hesap ve hendese ilim değil; cahilliğin ta kendisi. *Hidaye* okudun, lâkin sen onu hidayet sanma.

4. O denizin dalgalarıdır felekler, erkân ve oluşumlar. Eşyanın mahiyeti odur, hikmet odur; onu tanı.

. El-Hidâye ve'l-Bidâye.

. Bkz; Bakara, 2/269.

. Fehm: İdrak, Anlayış gücü.

5. Hakkı! Hikmet denizinin incisi, delinmemiş tek inci. Vehmi, fehmi, aklı, fikri bırak; o matkaplar kırılsın.

4. O denizin dalgalarıdır felekler, erkân ve oluşumlar. Eşyanın mahiyeti odur, hikmet odur; onu tanı.

Lâ-cerem gönlü evi Mescid-i Aksâ oldu

. Matbu metinde "gönüllü" şeklinde.

. Mevâlîd-i Selâse: Dört ana unsurun çeşitli oranlardaki karışımlarıyla meydana gelen üç temel oluşum.

. Erkân-ı Erba'a. Toprak, su, hava ve ateşten oluşan dört ana unsur.

. İbrahim Hakkı Hazretleri'nin üstâdı.

. "Ene'l-Hak" dediği için idam edilerek külleri savrulan Hâllâc-ı Mansûr.

Allah'ı bilmek Allah'a (kerrûbiyyûn) yakın meleklerin görülmesidir, ayıpların örtülmesidir, günahlara keffârettir. Allah'ı bilmek hikmet adıyla bilinir; bunun pek çok hayırlara vesile olacağı Kur'ân-ı Kerim'de belirtilmiştir. Bunu talep eden, açlık ve susuzluğa katlanmayı alışkanlık edinmelidir. İlim ile hikmet, beden ile can gibi birbirinden ayrılmazlar. Nitekim beyitte şöyle denilmiştir:

DÖRDÜNCÜ FASIL

Evliyânın fazîlet ve bereketlerini, giyim kuşamda uydukları âdetlerinin sınırlarını ve tarifini, vecd hâlleriyle bunun özelliklerini ve alâmetlerini, davranışlarını, duruşlarını, üstün derecelerini, kerâmetlerini, müşâhadelerinin en son raddesini ve makamlarının nihayetini dokuz madde ile açıklar.

Birinci Madde

Evliyânın fazîlet ve bereketlerini Kur'ân-ı Kerim âyetleri ve hadis-i şeriflerle bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah teala lütfuyla kullarına kendi dostlarını tarif etmiş ve onlara olan muhabbetini duyurmuştur. Nitekim O, kendi kelâmında azametiyle şöyle buyurmuştur:

"Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır." (Bakara 2/257) "Biliniz ki Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de." (Yûnus 10/62) "Onun (Kâbe'nin) dostları[94] ancak takvâ sahipleridir." (Enfâl 8/34) "Allah, takvâ sahiplerinin dostudur." (Câsiye 45/19) "Dost, yalnız Allah'tır." (Şûrâ 42/9) "Sen, dünyada ve âhirette benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve sâlih kullarının arasına kat." (Yûsuf 12/101) "Rahmân'ın (has) kulları onlardır ki yeryüzünde tevâzu ile yürürler ve kendini bilmez cahiller onlara laf attığında (incitmeksizin) "selâm!" derler. Gecelerini Rablerine secde ve kıyam ile geçirirler." (Furkan 25/63. 64) "Onlar, ne ticaret ne de alış-verişin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymadığı kimselerdir." (Nûr 24/37)

Allah teala, kudsî hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Kim benim dostum olursa, ona istediğini veririm. Yeter ki o, işlerinde bana tutunsun; benim buyruğumca hükmetsin. İzzetim ve celâlim hakkı için and olsun ki benden dünyanın zevalini istese; onun (hatırı) için dünyayı yok ederim. Kim benim rızam için bir Allah dostuna ikram ederse, ona ikram etmeyi kendime vacip kılarım." "Benim dostlarım kubbelerimin altındadır. Onları benden başkası tanıyamaz."*

(Allah teala) Hazret-i Davûd aleyihesselâma şöyle vahyetmiştir: *"Ey Davud! Benim muhabbetime gönül veren dostlarıma şunu haber ver; onlarla aramızda bulunan perdeleri lütfumla kaldırdım ki yüce zatımı basîret gözleriyle görsünler. Lütuf ve ihsanımın lezzetine erişince halktan bütün bütün kopsalar da, onlara ağır gelmez. Ve bu, aslâ onlara zarar*

vermez. Katımdan onlara ferahlık ve ikram eriştiği takdirde, halkın kendilerine buğzedip kin gütmesi aslâ onlara tesir etmez; üzüntü vermez. Ey Davud! Eğer benim muhabbetime tâlip olma iddiasında isen, gönlünden dünya muhabbetini söküp atmalısın. Çünkü benim muhabbetimle dünya sevgisi bir gönülde barınmaz.

Ey Davud! Eğer daha ilk başta sırf benim muhabbetimi gönlüne nakşetmeye muvaffak olduysan ve baktığın her şeyde benim nihayetsiz kudretimin hikmetle işleyişini görür hâle geldiysen; artık bu dereceye ulaştıktan sonra sen dünya ile ve dünya ehliyle karışsan da, gönlünden benim muhabbetim eksilmez. Bu karışmadan dolayı sana bir keder gelmez.

Ey Davud! Eğer sen bana gerçek mânâda dost olmak istersen; nefsini düşman bil, arzu ve ihtiraslarında onu kısıtlayıp arzular peşinde koşmaktan onu engelle. Böylece sana muhabbetimle nazar edip aramızdaki perdeleri kaldırayım.

Ey Davud! Benim kullarımdan yeryüzünde nice dostlarım vardır ki onlar benim gerçek mânâda dostlarımdır. Ben de onların dostuyum. Onların bana kavuşmaya iştiyak duydukları gibi, ben de onlara müştâkım. Onlar beni şevk ile zikrettikleri gibi, ben de onları, katımdakiler yanında muhabbetle anarım. Gariplerin özlemle vatan hasreti çekmeleri gibi, onlar da geceyi **[300/b]** *arzu ederler. Kuşlar yuvalarında yavrularıyla mutlu oldukları gibi, onlar da geceleyin zikirle mesrûr olurlar. Ne zaman ki gece olur, karanlık bastırır ve her dost ancak kendi dostuyla baş başa kalır; işte o vakit onlar sırf benim rızam için uyanık bulunurlar. Ayakta kalırlar ve boyunlarını tevâzu ile büküp yüzlerini (merhamet umuduyla) yere sürerler. Bağışlamamı umarak, affediciliğime güvenerek bana yalvarırlar.*

Onlar ki (dostla başbaşa kaldıkları gece ibadetlerinde) bazen ayakta dururlar, bazen otururlar, bazen rukûa varırlar ve bazen de secdelere kapanırlar. Bu tenha zamanlarda benim muhabbetimden başka hiçbir şeyi ümit etmeyip sadece benim rızam yolunda giderler. Ben de onlara olan muhabbetimin kemâlinden, halvetlerinde onlara üç türlü bağışta bulunurum: Birinci bağış bir nûrdur ki (o saatte uyanık olmalarından ötürü) o nûru sadece onların kalplerine indiririm. Onlar her zaman konuşsalar, o nûrla benden haber verirler. İkinci bağışım şudur ki ben onlara zatımla ve sıfatlarımla teveccüh ederim. Teveccüh ettiğim dostlarıma neler ihsan ederim; hiç düşündün mü? Onlar, benim iltifatıma nail olmakla pek çok nimetlere erişirler. Üçüncü bağışım bir ikramdır ki, onu ancak ben

bilirim. Bir de ona nail kıldığım kul bilir. Yeryüzünde ve göklerde bulunan bütün eşya, o ikramıma nisbetle pek az bir şeydir."

Hazret-i Habib-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz de, ümmetine olan engin muhabbetine binaen, evliyânın alâmetlerini duyurmuştur. Nitekim o, meşhur hadislerinde şöyle buyurmuştur: *"Ümmetimin evliyâsı göründüğünde Allah hatırlanır."* Çünkü evliyânın yüzünü görmekle şereflenen kişinin kalbine, Cenâb-ı Hakkı anma fikri doğar. Ve buyurmuştur ki; *"Gerçekten, ümmetimden öyleleri vardır ki onlar insanlar içinde bulunmaktan ziyade uzlet-i nâsı tercih ederler. İnsanlar onların bu hâline şaşarlar ve onların deli olduğunu sanırlar. Onlar da insanların delirdiğini zannederler. Dikkat ediniz, onlar abdallardır."* Yine buyurdular ki; *"Hak tealanın yarattıkları içinde dostları; çoğu vakit aç ve susuz bulunurlar. Kim onlara eziyet verirse, Allah onlardan bunun intikamını alır."* Yine buyurdular ki; *"Dünya, âhiret ehline, âhiret de dünya ehline haramdır. Bunların her ikisi de Allah ehline haramdır. Allah ehli ancak evliyânın büyükleridir."*

Nazm

1. Gel cân gözün aç ey piser
Kıl evliyâya hoş nezer
Cân misli hep bî-pâ vü ser
Dil misli hep zîr ü zeber
2. Bî-kesb ü kâr olmuş kamu
Zerd ü nizâr olmuş kamu
Çün mest-i yâr olmuş kamu
Anlarda birdir hayr u şer
3. Gülden kamu dilşâdrek
Hem servden âzâdrek
Üştürden ol münkâdrek
Âyînedendür sâf-ter
4. Zerrât-veş dolmuş hevâ
Şems anlara olmuş kabâ
Varlıkları bulmuş fenâ
Hurşîde karşı çün kamer
5. Hâr içredirler gül gibi
Habs içredirler mül gibi
Âb u gil içre dil gibi

Leyl içredirler çün seher
6. Bu tenleri ervâhdır
Ol cânları akdâhdır
Aşk anlara hoş râhdır
Kim bilmediler nef‘ ü zar
7. Hakkı eger cûyendesin
Dilden ana pûyendesin
Aşk ehline gûyendesin
Vir Gavs-ı ulvî’den haber

Günümüz Türkçesiyle

1. Gel, can gözünü aç, ey oğul! Evliyâya hürmetle nazar et. Can gibi ayaksız başsız; gönül misali alt üst ol.

2. Kazanç ve kârdan geçmiş, büsbütün sararıp solmuş. Meğer yâr aşkıyla mest olmuş; onlarda hayırla şer birdir.

3. Gülden daha mesrûr, selvilerden bile özgür. Deveden daha itaatkâr, âyineden daha saftır.

4. Zerreler gibi hava dolmuş. Güneş onlara aba olmuş. Varlıkları fenâ bulmuş. Çünkü kamer, güneşe karşıdır.

5. Diken içindeler, gül gibi. Testi içindeler şerbet gibi. Suyla çamur içindeler gönül gibi. Seher gibi gece içindeler.

6. Bu tenleri ruhlardır. O canları kadehlerdir. Aşk onlara ne güzel yoldur. Faydayı zararı bilmezler.

7. Hakkı, eğer arıyorsan. Gönülden ona koşuyorsan. Aşk ehliyle söyleşirsen. Gavs-ı Ulvî’den haber ver.

İkinci Madde

Mübarek evliyânın giyim kuşamlarını, âdetlerini ve kalbî seyahatlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Halkın kimi dünya ehlidir, kimi ukbâ ehli ve kimi de mânâ ehlidir.

Bu durumda dünya ehline âhiret nimetleri haramdır ki onlara nail olamazlar. Âhiret ehline dünya nimetleri haramdır ki ona tenezzül etmezler. Mânâ ehline ise, bunların ikisi de haramdır; hiç birine meyil ve iltifat etmezler.

Dünya ehlinin hepsi tabiatlarının karanlığında kalmışlardır. Beşerî sıfatların karanlığı onları istîlâ etmiştir. Bu sebeple yüce âleme dair istekte

bulunma hususunda onlarda bir ümitsizlik ve isteksizlik belirmiştir. Onların bütün istek ve arzuları **[301/a]** ancak bu aşağılık dünyaya yöneliktir. Akılları ve gayretleri dünya zevklerine takılıp kalmıştır. Hâlbuki dünya öyle bir leştir ki bir mezbeleye atılmıştır. Şu halde, himmeti dünya olanların gayretleri sonuçsuz kalmış ve amelleri boşa gitmiştir. Bunların iki çetin azabı çekmeleri âdet olmuştur. Biri [çok sevdikleri] bu hâllerden ayrı düşmeleri, diğeri de âhirette cehennem azabıyla yanmalarıdır.

Nazm

1. Bu hâkden bedende bu cân müstehân olur
Mısr-ı derûna varsa Azîz-i cihân olur
2. Vü hâk-dândan itse firâr ol esîr-i hâk
Bî-cism o rûh-ı tâ'ir-i arş-âşiyân olur
3. Nefs ü hevâya tâbi‘ olan kalb olur cahîm
Aşkın demiyle dolsa dil ü cân, cinân o[l]ur
4. Havf u hatardan oldu emîn abd-i aşk olan
Âşık hemîşe sâkin-i dârü'l-emân olur
5. Fakr u fenâdadır ebedî devlet ü bekâ
Varlıkda devlet üstine çok[ca] ziyân olur
6. Varlık belâsıdır çekilen derd ü gam hemân
Âşık yok olsa aşk ile hoş kâm-rân olur
7. Ger cism olursa pîr ü za‘îf olsun ol ne gam
Hakkı hemîşe aşk ile tâze civân olur

Günümüz Türkçesiyle

1. Bu toprak bedende, bu can hakîr olur. Gönül şehrinde Mısır'a varsa, cihana sultan olur.
2. Topraktan firâr etse, bu toprağın esiri olur. Ruh tenden ayrılınca arşta uçan kuş olur.
3. Nefse ve isteklerine uyan gönül, cehennem olur. Aşkın nefesiyle dolsa, gönül ve can cennet olur.
4. Aşka kul olan korkudan tehlikeden kurtulur. Âşıklar daima, emniyet yurdunda bulunur.
5. Ebedî ikbal ile kalıcı olmak, fakr u fenâdadır. Varlıkta devlet isteyene, çok ziyan olur.
6. Çekilen bütün dertler, hep varlık belâsıdır. Âşık aşkta yok olsa, bahtiyar olur.

7. Gerçi cisim, güçsüz ve zayıf düşse de ne gam! Hakkı! Daima aşk ile civân olur.

Ahiret ehli, her zaman manevî derecelere istekli olup arzuları cennette kalmıştır. Çünkü Hak teala kullarını dünyadan cennete davet edip onu ikram ve bağış yurdu kılmıştır.

Şu halde bu topluluğun gönülleri hep yüksek ve şerefli işlerle meşgul olmuş, ancak daha yüksek ve şerefli şeylerden uzak kalmışlardır. Bunlar gerçi sonuçta cehennemin yakıcı ateşinden kurtulmuşlardır. Lâkin gerçekte hepsi de ayrılık ateşinde yanmışlardır. Hâlbuki muhabbet ehline ayrılık ateşi, cehennem ateşinden daha şiddetli ve zor gelmiştir. Nitekim; *"Hasretle bekleyiş, ateşten şiddetlidir"* sözü bu mânâda darb-ı mesel olmuştur.

Beyt

Yandın yarınki va'deye sen intizâr eyle
Nakd al visâl-i yârı ne hâcet bu intizâr

Günümüz Türkçesiyle

Yazık, yarınki vadeyi beklerken yandın. Kavuşmayı peşin al, beklemeye ne hacet!

Ahiret ehlinin ekserisi insanlık icabı benlik davasına düşmüşler; kibir, ucub ve riyâya kapılmışlardır. Nefs-i levvâmenin sıkıntısı ve derdi belâsında kalmışlardır.

Nazm

1. O cân ki dost firâkıyla bî-nevâ düşmüş
O yâr-ı gâr-ı vefâ-dârdan cüdâ düşmüş
2. Bahâ vü kıymeti çok cevher iken evvelden
Gelüp bu âb u gile şimdi bî-bahâ düşmüş
3. Mukarreb-i der ü dergâh-ı Kibriyâ iken ol
Bu dâm-ı kibr ü riyâda kalup gedâ düşmüş
4. Bu çâr-mîh-i tabî'atla bağlanup muhkem
Bu şeş cihetde o mahbûs u pür-cefâ düşmüş
5. Anı ezel bilen imdi bu halde bulsa ne dir
Vatandan ayrı bu gurbetde hasretâ düşmüş
6. Hilâf-ı cinsi gurâb ile habs olan tûtî
Misâl-i nefs-i behîmiyle mübtelâ düşmüş
7. O şems-i bâtını bâtında seyr iden Hakkı

Misâl-i zerre-i ser-geşte pür-ziyâ düşmüş

Günümüz Türkçesiyle

1. O can ki dosttan ayrılmakla mahrum kalmış. O can dostu vefâkârdan uzağa düşmüş.

2. Pahalı, kıymetli cevher iken evvelden. Gelip, toprakla kilde şimdi değersiz düşmüş.

3. Mevlâ'nın yüce dergâhına yakın iken. Kibir ve riyâ tuzağında ırgat olmuş.

4. Bu tabiat çarmıhıyla muhkem bağlanıp altı yönden hapsolunmuş, cefâlara düşmüş.

5. Ezelden tanıyan, onu bu halde görse ne der? Vatandan ayrı, bu gurbette hasrete düşmüş.

6. Cinsine uymayan kargayla hapsedilen papağan gibi, hayvanî nefisle beraber imtihana düşmüş.

7. Bâtın güneşini içinde seyreden Hakkı! Şaşkın dönen zerre misali ziyâ dolmuş.

Mana ehlinin durumuna gelince; onlar tabiat âleminin hapsinden çıkıp beşeriyet âlemi tabir olunan yurttan uçup âzâd olmuşlardır. Onlarda kendi şekillerinden bir eser kalmamış, bütünüyle varlık âleminden geçmişlerdir. Bütün halktan vazgeçip Hakk'ın huzuruna gelmişlerdir. İki cihânı da isteklilerine verip bunların sahibini tercih etmekle Allah'ın dostluğuna lâyık olmuşlardır. Onlar; cennet ve cehennemi unutup ancak O'nun için O'na kulluk eder olmuşlardır. Çünkü O'nunla olunca iki cihanı cennet, O'nsuz olunca her yeri cehennem bilmişlerdir. Şu halde onlar, ancak O'nu istemişler ve O'nu her nimetin başı bilmişlerdir. O'nun marifeti sarhoşluğuyla daima kendilerinden geçmişlerdir. O'nun tertemiz muhabbetiyle bütün benlikleri dolmuş ve hep O'nunla kalmışlardır.

Avâma ileride verileceği va'd olunan nimetler, onlara hemen verilmiştir. Başkalarına göre gaybdan sayılan, onlar tarafından bilinmiştir. Bedenleri bir yerde iken, gönülleri doğu ile batı arasına gidip gelmiş; arş ile kürsîde bulunmuşlardır.

Her ne kadar kendi gövdeleriyle **[301/b]** seyahat etmeseler de, ruhlarıyla mîrâca çıkarlar. Gerçi, kendi gözleriyle Hakk'ı göremezler, ancak esrarıyla O'nu her daim müşâhade ederler. Onlar şu âlemde herkesle her ne muamele ederlerse bunu ancak Cenâb-ı Hakk'ın rızası uğruna yaparlar. Kendilerine tâbi olan ahbaplarını Hakk'ın huzuruna çekip götürürler. Ne mutlu o

kimseye ki, onlara meyledip muhabbet etmiştir. Sözlerine uyarak izlerince gitmiş ve onların irşâdıyla Mevlâsına yetmiştir.

Nazm

1. Gönül alsa bûyu andan
Ana dü cihân görünmez
Yüzünü görse cândan
Dahi cism ü cân görünmez
2. Dile sâkî olsa cânân
Dil olur gül ü gülistân
Çün olur riyâz-ı Rahmân
Ana hâk-dân görünmez
3. O ki mülk-i cismi yıkmış
O gelû-yı nefsi sıkmış
Dahi arş-ı câna çıkmış
Ana nerdübân görünmez
4. Yemm-i nutkın ebri cândır
Bu lisân çü nâv-dândır
Gönül ehl-i bahriyândır
Gam u nâv-dân görünmez
5. Yürü sen bu levh-i dilden
O ulûm-ı aşkı öğren
Dile dolsa hikmet andan
Kalem ü lisân görünmez
6. Fem-i âdemi kemândır
Sözü tîrveş revândır
Atan anı cânı cândır
Amel-i kemân görünmez
7. Gözedir rızâ-yı Hakk'ı
Bulan anı dilde Hakkı
Bu cihânı kor bu halkı
Ki bu câvidân görünmez

Günümüz Türkçesiyle

1. Gönül kokuyu O'ndan alsa. İki cihan ona görünmez. Yüzünü görse candan. Cismi ve canı görünmez.

2. Gönülde sâkî olsa cânân. Gönül gül bahçesi olur. Rahmân'ın bahçesi olur dünya. Topraktan birşey görünmez.

3. O ki cisim mülkünü yıkmış. O ki nefsin boğazını sıkmış. Hem ruhun arşına çıkmış. Ona merdiven görünmez.

4. Söz deryasının bulutu candır. Bu dil onca bir oluktur. Gönül ehli, bahriyelidir. Gam ve oluk onlara görünmez.

5. Yürü sen, bu gönül levhasından aşkın ilmini öğren. Ondan gönüle hikmet dolsa. Kalem, lisan görünmez.

6. İnsanın ağzı yaydır. Sözleri ok gibidir. Onu atan canın canıdır. Kemanın yaptığı, görünmez.

7. Hakkın rızasını gözetir. O'nu gönülde bulan, Hakkı. Bu cihanı, bu halkı bırakır. Ki bu sonsuzluk görünmez.

Üçüncü Madde

Evliyânın tarifini ve onların vecd hâllerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Allah dostu (evliya) odur ki, bütün davranışları Hakk'ın rızasına uygun olarak tecellî eder. Allah dostu odur ki dünyadan uzak ve Mevlâ'ya yakındır.

Allah dostu odur ki kalbini her türlü alâkadan arındırır ve bütün varlığıyla Mevlâ'ya yönelir. Allah dostu odur ki kalbiyle Hakk'a yönelir. Allah dostu odur ki içi dışı, gizlisi açığı hep Allah'la beraberdir. Allah dostu odur ki dünya nimetinin ne ele geçmesiyle sevinir, ne de elden gitmesiyle üzülür. Onun nazarında gümüş ve altın, toprak ve taştan değersizdir. Allah dostu odur ki yeryüzünde sanki kimsesizdir.

Çünkü onun dostu sadece Mevlâ tealadır. Allah dostu odur ki kendi nefsi adına hiç bir isteği ve tercihi bulunmaz ve Hak'tan başkasıyla karar kılmaz. Kendi gönlünü imar etmekten başka dışarıda hiç bir şeyle meşgul olmaz ve ölümden korkmaz.

Nazm

1. Anın ki derûnında zevk ü tarabı vardır
Dil bâbını beklerse anın sebebi vardır
2. Dil bâbını şeb bekler tâ kim gele dil-dârı
Geldükde hudû‘ eyler rûhın edebi vardır
3. Ârif ki kamu şeyden kendi yüzünü gördü
Sâhib-nazar olmuşdur şîrîn lakabı vardır
4. Ol cân ki cüdâ olmuş cûyân-ı Hudâ olmuş

Aşkına fedâ olmuş meyl-i acebi vardır
5. Her kim ki o âşıkdır aşk içre o sâdıkdır
Cân virdiği sâ‘atde anın tarabı vardır
6. Ger pâyı taşa değse destine girer gevher
Ne gam lebe gelse cân kim kand-i lebi vardır
7. Ey Hakkı sükût eyle remz ile sözün söyle
Kim cem‘-i sebük-rûhın çok Bû Leheb’i vardır

Günümüz Türkçesiyle

1. Onun ki içinde zevki, neşesi vardır. Gönül kapısını beklerse, sebebi vardır.

2. Gönül kapısını gece bekler ki, sevgili gelsin. Gelirse saygı duyar, ruhun edebi vardır.

3. Ârif ki her şeyde kendi yüzünü gördü. Görüş sahibidir, ne güzel lakabı vardır.

4. O can ki her şeyden ayrıdır, Mevlâ’yı ister. Aşkına feda olmuş, acayip meyli vardır.

5. Her kim ki âşıktır; o aşk içre sâdıktır. Can verirken bile, onun sevinci vardır.

6. Ayağı taşa değse, eline mücevher gelir. Canı ağzına gelse, dudağında şekeri vardır.

7. Sus ey Hakkı! Sözünü rumuzla söyle. Tez canlılığın, çok Ebû Leheb’i vardır.

Allah dostu odur ki halka karşı yumuşak huyludur. Daima Hak ile sabittir ve istikamet üzeredir. Allah dostu odur ki, denizler gibi cömert, dağlar gibi yerinde sabit, rüzgâr gibi itaatkâr, gece gibi ayıp ve kusurları örtücü, semâlar gibi himmeti yüksektir. Aslandan kaçar gibi fitnelerden uzak durur ve öylece selâmet bulur.

Peygamberlerin mûcize göstermeleri şu sebeple vaciptir ki halk onlara tâbi olsun ve hidayete ersinler. Evliyânın kerâmeti gizlemesi şu sebeple gereklidir ki halk onlar sebebiyle fitneye düşmesin ve onlar halktan gizli kalsınlar. Hak teala ile mesrûr olup huzurunda O’nun dostluğunda kalsınlar. Allah dostu her zaman hâlini gizler, bütün kâinât **[302/a]** onun velayetiyle konuşur. Allah dostu yeryüzünde Hakk’ın reyhanıdır ki onun kokusunu ancak samimi iman sahipleri (sıddîklar) duyar. Evliyânın benzersiz kokusu gönüllerine varınca, sıddîklar Mevlâ’ya müştâk olurlar. Allah’ın velî kulları gelin gibi [ağyardan] gizlidir. Nitekim gelini mahreminden başkası

göremez. İşte Allah dostları da onun muhteşem sarayında duvaklıdır. Bu sebeple onları kimse göremez. Suretlerini görseler de, hakikatlerine herkes eremez.

Nazm

1. Bu felek cevfinde biz vâfir müşa‘şa‘ ahteriz
Nârız ammâ cism ile ma‘mûre-i hâkisteriz
2. Misl-i şimşîriz tabî‘at jengine gark olmuşuz
Taşra gelsek ten gılâfından ser-â-pâ cevheriz
3. Cilve-gâh-ı mâverâ-yı çarhdır meydânımız
Bu cihân gayri cihândır biz cihân-ı dîgeriz
4. Cezr ü meddir bu ki gâhî bahr ü gâhî katreyiz
Bast u kabz-ı dildir ol kim geh leheb geh ahkeriz
5. Cevher-i şer‘iz derûn-ı hokka-i dîvüz rehîn
Şeb-çerâğ-ı aklız ender bahr-ı nefs-i bî-feriz
6. Ger yedi bahr olsa tûfân çün sadef ka‘rındayız
Nüh felek hem su kesilse biz çü rûğan ber-seriz
7. Hakkı bulmuş gönlümüz çün aşk hamrından safâ
Hüsn içün âyîneyüz mir’âta vech-i enveriz

Günümüz Türkçesiyle

1. Bu felek göğünde bizler parlak yıldızlarız. Ateşiz ama cisimle külün mamur ettikleriyiz.

2. Şimşir gibiyiz, cenk meydanına dalmışız. Beden kınından sıyrılsak, baştanbaşa cevheriz.

3. Mâverâ çarkının döndüğü yerdir meydanımız. Bu cihan başka cihan, biz başka bir cihanız.

4. Med ve cezir bu; bazen deniz, bazen damlayız. Gönlün kabz u bastı ile bazen Ebû Leheb›iz, bazen daha da hakiriz.

5. Dinin cevheriyiz, divitin hokkasında rehiniz. Aklın incisiyiz, nefis deryasında fenersiz kalmışız.

6. Yedi derya tufan olsa, sedef gibi derindeyiz. Dokuz kat gökler su indirse, yağ gibi üstündeyiz.

7. Hakkı! Gönlümüz aşk şarabından safâ bulmuş. Güzelliğe aynayız hem aynanın nûrlu yüzüyüz.

Allah dostu odur ki Hak tealanın kendi işlerine muvafakatından, kendisinin de O’nun rızasına uygun davranmakta olduğu sonucunu çıkarır.

Onun duası ancak kabul edilecek saate denk düşer. Gönlü âgâh olan Allah dostu, yeryüzünde Hakk'ın adaletli şahididir.

[Sıradan] mü'minlerin kalpleri gafletle perdelidir. Evliyânın kalpleri ise Mevlâ'nın huzurunda bulunmanın sürûruyla doludur. Düşmanların kalpleri ise korku ve nefretle kaynamaktadır.

Mü'minlerin cezalandırılmaları, yasak olan fiilleri işlemeleri sebebiyledir. Evliyânın cezası ise [gizli kalması icab eden] bir kerâmeti ızhar etmeleri sebebiyle olur.

Allah dostları iki cihandan hiç bir nesneye tâlip olmazlar. Çünkü onlar Hakk'ın huzurundan bir an bile gâfil kalmazlar. Onlara hizmet edenler, muhabbet içeceğinden mahrum kalmazlar. Allah'ın seçkin kullarının gönlüne girenler, artık onların kutlu safına katılmış olup içindekilerle birlikte dünyayı, bir tohum tanesine bile satın almazlar.

Nazm

1. Derûn-ı matlab-ı her tâlib oldu matlabımız
Birûn-ı meşreb-i her şârib oldu meşrebimiz
2. Sipihr-i kevkebimizdir bu çarhdan bîrûn
Kim oldu rûh-ı mücerred sipihr-i kevkebimüz
3. Henüz bu rûz u şeb ü kâ'inât yok idi kim
O rûy rûzumuz olmuşdı zülfü hem şebimiz
4. Ne kılsa Hak bize ol hoş gelür safâ buluruz
Anınla çok hoş olur hem latîf meşrebimüz
5. Cihân u cânı virüp aşk-ı pâki her kim alur
İyân olur ana rîh ü ziyân u meksebimiz
6. Bu levh-i dilde nukûş-ı sivâyı koyma gider
Safâ-yı kalb iledir kesb-i ilm-i mektebimüz
7. Tahalluk eyle sen ahlâk-ı Hak'la ey Hakkı
Ki dîn ü mezheb-i hakdır bu dîn ü mezhebimüz

Günümüz Türkçesiyle

1. Bizim talebimiz, her tâlibin istediği dahilindedir. Herkesin meşrebinden farklı oldu meşrebimiz.[95]

2. Yıldızımızın seması bu felekten ileridir. Mücerred bir ruh semasındadır yıldızımız.

3. Bu geceyle gündüz, bu kâinât henüz yok idi. O güzel sîmâ gündüzümüzdü, o zülüfler gecemiz.

4. Hak ne bahşederse onunla safâ buluruz. O'nunla hoş oluruz; hem latiftir meşrebimiz.

5. Bu canı, cihanı verip, aşk-ı pâki kim alırsa. Apaçık görünür ona; ziyanımız, kârımız.

6. Gönül sayfasına başka nakışlar koyma, gider. İlim tahsilinde kalp temizliğidir, mektebimiz.

7. Allah'ın ahlâkına bürünmelisin, ey Hakkı! Hak dini dinimiz, Hak yolu mezhebimizdir.

Allah dostunun gönlünde, Allah'ın kendisine hediyesi olan kız ve oğlan çocukları yer tutmaz; bu kabil hediyelere takılıp kalmaz. Çünkü o, yalnızca Allah'ın ezelî cemâline tâliptir. Allah'ın velî kulları, vecd hâlinde iken kendilerine gelen her şeyin güzelliğinden perdelidir. Mevlâ'nın cemâli dışında hiç bir güzelliğe kalplerinde alâka bulunmaz. Çünkü onların ruhu ancak kadîm olan Allah'ın vechi ile güler, o emsalsiz güzelliği seyretmekle mesrûr ve meşgul olur. Nitekim Şeyh **Şiblî** bir gün vecd hâlindeyken, şeyhi **Cüneyd-i Bağdâdî (rh.a.)** hazretlerinin huzuruna öyle bir halde vardı ki Cüneyd o sırada ailesiyle yemek yiyordu.

O hâtun Şiblî'yi görünce yemeği bırakıp gitmek istedi. Fakat Cüneyd onun elinden tutup gitmesine mâni oldu. *"Bulunduğun yerde rahat ol. Bu halde iken Şiblî seni ne görür, ne de bilir"* dedi.

Bundan sonra Cüneyd, kendisini hayranlıkla seven mürîdiyle bir saat sohbet etti. Ta ki Şiblî **[302/b]** [vecd hâlinden çıkarak] akıl dairesine gelip de ağlamaya başlayıncaya kadar bu böyle devam etti. Ancak bundan sonradır ki Cüneyd ailesine, gereği gibi tesettüre bürünmesini ve Şiblî'nin yanından ayrılmasını emretti. Dedi ki; *"Şiblî, işte şimdi aşk sarhoşluğundan uyanıp cisim âlemine dönmüştür, şahısların suretlerini teşhis eder hâle gelmiştir. Çünkü onun bu hâline gözleri ve sözleri işaret etmektedir."*

Gerçek şu ki Allah'ın velî kulları firâset nûruyla bakıp kalplerde olanı teşhis eder hâle gelmişlerdir.

Beyt

Bendegân-ı hâs-ı allâmü'l-guyûb
Der-cihân-ı cân cevâsisu'l-kulûb

Günümüz Türkçesiyle

«Gaybı bilen»in has kulları, can âleminde kalplerin casuslarıdır.

Nazm

1. Cânların seyrânıdır fevka's-semâ
Gerçi tenler tutdular hâk üzre câ
2. Hikmet olmuş kût-ı cân-ı ehl-i dil
Cism-i hayvânî diler âb u çerâ
3. Âlem-i ervâha sığmaz bu beden
Mahrem-i sultân olur mu her gedâ
4. Dilde cânın kendidendir mutribi
Kendidendir sâkî vü câm-ı safâ
5. Enbiyâ vü evliyâ hoş oldular
Akl-ı kül bahrinde cümle âşinâ
6. Add-ı emvâc olmuş esmâya misâl
Ber-müsemmâdır o deryâ-yı hevâ
7. Bu cihânın varlığı başdan başa
Olmuş ol cân-ı cihâna çün kaba
8. Kabz u bast ol bahrdendir her nefes
Andan olur her cefâ vü her vefâ
9. Hakkı zerrât-ı cihân hükmündedir
Gayriden bilmek olur ayn-ı hatâ

Günümüz Türkçesiyle

1. Ruhların seyranıdır, semânın ötesi. Gerçi tenler, toprağı yer edinmişler.
2. Hikmet, gönül ehlinin ruhunun azığıdır. Hayvanî cisme gelince, su ve çıra ister.
3. Ruhlar âlemine sığmaz bu beden. Her köle sultana mahrem olabilir mi?
4. Gönülde canın mutribi kendinden; şarabın kadehi, sâkîsi kendindendir.
5. Nebîlerle veliler hoş oldular. Küllî aklın deryasında hepsi âşinâdır.
6. Dalgaların çokluğu esmâya misal olmuş. Hevâ deryası da, hep müsemmâdır.
7. Bu cihanın varlığı baştanbaşa, o can cihanına aba olmuştur.
8. Kabz ve bast[96] o deryadan her nefes. Ondan olur, her cefâ ve her vefâ.
9. Hakkı! Cihanın zerreleri O'nun hükmündedir. Bunu gayrıdan bilmek, en büyük hatadır.

Dördüncü Madde

Evliyânın vasıflarını, alâmetlerini ve huzura erip selâmet bulmalarını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Evliyânın iki alâmeti vardır. Biri Hakk'ın emrine hürmetle itaat etmeleri, diğeri bütün yaratılmışlara şefkatli davranmalarıdır.

Evliyânın alâmeti Mevlâ'nın hukukuna son derece riâyetkâr olmaları ve Hudâ'nın mahlûkatını [yaratanından ötürü] sevmeleridir.

Allah dostlarının alâmeti, kendileriyle Allah arasında olan sırları muhafaza etmeleridir. Mahlûkattan gelecek her türlü eziyet ve zorluğa karşılıksız sabredip tahammül göstermeleridir. Hiç bir şeyden incinmeyip Hakk'ın rızasına ulaşmalarıdır. Allah'ın kullarıyla iyi geçinerek kimseyi kimseye şikâyet etmeyip ayıp ve kusurları örterek herkese hikmetle davranmalarıdır.

Kıta

Avâmımızda dil içinde kalbim ölmüş iken
Dil oldu zinde-i "aşku'l-habîbi ehyânî"
Nefes kabûl kıl ey Hakkı halkı incitme
Kim incidirse seni Hak'dan anla sen anı

Günümüz Türkçesiyle

Avam hâlimizle gönülde kalp ölmüşken; gönül "sevgilinin aşkı beni ihyâ etti" sözüyle dirildi. Nefes kabul et Hakkı! Halkı incitme. Kim incitirse seni, Hak'tan bil sen onu.

Evliyânın alâmetlerinden bazıları; lisanlarındaki tatlılık ve sözlerindeki hikmettir, güzel ahlâktır, yüzlerinde nûr ve sevimliliktir, bedenlerinin misk ve amber gibi kokmasıdır, cömert olmalarıdır, bütün halka şefkatle yaklaşmalarıdır, hiç bir şeye itiraz etmemeleridir, kendilerine arz edilen mazeretleri derhal kabul etmeleridir, arkadaşlarını kendi nefislerine tercih etmeleridir.

Nakledilmiştir ki; bir fakir, Allah'ın sevgili kullarından bir velî ile yol arkadaşı olmak istedi. O Allah dostu bakıp görmüş ki fakir aynı zamanda ihtiyardır. Sırtında bir heybesi var ve ayağındaki çizmeleri oldukça yıpranmıştır.

Ona demiştir ki; "Eğer bizimle yol arkadaşı olup bu yola gideceksen, bize teslim olup her dediğimizi tutmalısın. Aksi takdirde bizden ayrılman lâzım."

O ihtiyar bu veliye teslim olup yol arkadaşı olmaya karar verince; o cömertlik kaynağı, kendi yeni çizmelerini o ihtiyarla değiştirmiş, ihtiyarın

heybesini de sırtına alarak yola koyulmuştur. Her velî yakınında bulunduğu dostlarına işte bu şekilde davranmıştır. Çünkü onlar muhabbet makamına varmışlardır.

Evliyânın âdetleri daima Mevlâ'ya ibadetle meşgul olmaktır. Huyları halka şefkatle muamele etmektir. İşleri daima teennî ile hareket edip **[303/a] y**umuşaklıkla Hak yolunda hizmet etmektir. Sözleri övgü ve iltifattır. Çünkü onların gönülleri bir muhabbet deryasıdır ve onlar Mevlâ'nın birliğine âşinâdır.

Nazm

1. Katreyüz âlemde lâkin dilde deryâ olmuşuz
Cevherüz dehrin bisâtı üzre yek-tâ olmuşuz
2. Seyrimüz sahrâ-yı cândır gayri yirden fâriğüz
Kendi sahrâmuzda seyyâhuz ki sahrâ olmuşuz
3. Berkimüzle yakmışuz biz hod-nümâlık perdesin
Gayriden pinhânuz ancak dilde peydâ olmuşuz
4. Biz bu bahr-ı aşk-ı bî-ka'rın müselsel mevciyiz
Gerçi zincîrüz velî Mecnûn-ı ma'nâ olmuşuz
5. Kimseyi incitmek incinmek değildir şânımuz
Yâr-ı gâr-ı cümleyüz şefkatli bâbâ olmuşuz
6. İnciden nâ-dâna dostuz hem du'âlar eylerüz
Kim kamudan biz bize mahv-ı temâşâ olmuşuz
7. Âşıkuz misl-i Züleyhâ dil-berüz Yûsuf gibi
Biz bizi sevmekde Hakkı ferd ü tenhâ olmuşuz

Günümüz Türkçesiyle

1. Âlemde damlayız, gönülde derya olmuşuz. Öyle bir cevher ki, zaman yaygısında yektâyız.

2. Seyrimiz can sahrasında, başka yerden geçmişiz. Kendi sahramızda seyyahız, biz artık sahra olmuşuz.

3. Şimşeğimizle yakmışız, bencillik perdesini. Gayriden uzağız biz, ancak gönülde görünürüz.

4. Biz bu aşk deryasının peşpeşe dalgalarıyız. Gerçi zinciriz; ama mânâ Mecnûn'u olmuşuz.

5. Kimseyi incitmek ve incinmek değil şânımız. Herkesin can dostuyuz, müşfik baba olmuşuz.

6. İnciten akılsıza dostuz, hem dualar ederiz. Herkesten önce biz “mahv”ı seyreder olmuşuz.

7. Âşığız Züleyha misali, dilberiz Yusuf gibi. Biz bizi sevmekte Hakkı, tek olmuşuz.

Evliyânın alâmeti, Hakk’ın sırlarına kavuşmak ve bu sırları insanlardan gizlemektir. Allah dostu odur ki o Hakk’ı muhafaza ettikçe, Hak teala da onu korur. O Hakk’ın şânına hürmet ettikçe, Hak teala da onun şânını yüceltir [insanlar arasında hürmete lâyık kılar.]

Allah dostu odur ki kendinden sâdır olan kerâmeti ne hisseder, ne de kimseye söyler. Allah dostu odur ki kalıbını halka teslim eder ve kalbiyle Hakk’ın huzuruna yönelir.

Kıta

Gönülde Hâlik’a, sûretde halka teslîm ol
Muhâlif olma ki şöhretdir âfet ü şer ü şûm
Gönül ki aşk ile hayy oldu mevti görmez kim
Hemîşe arş-ı Hudâ’dır o hâne-i ma‘mûr

Kıta(nın sadeleştirmesi)

Gönülde Hakk’a, görünürde halka teslim ol. Muhalif olma ki şöhretin iyisi de kötüsü de âfettir. Gönül ki aşk ile dirildi; ölüm gözüne görünmez. Mevlâ’nın arşıdır daima, elbette o mamur hâne.

Allah dostu odur ki gönlü daima sevinç ve nûr ile doludur. Ruhu ilâhî dostluk huzuruyla doludur. Evliyânın alâmeti her şeyde Hakk’a yönelmektir ve her şeyden O’nunla müstağnî olmaktır. Her şeyden önce O’na yönelmektir. Allah dostu O’nunla hazırdır ve her hâlinde O’nu zikreder. Evliyânın alâmeti her şeyi kendinde bulmak ve zıtları bir arada toplayabilmektir.

Nazm

1. Aşk ehli mânend-i mülk
Hoş-hûy ü hem hoş-bû
Ölür, cânı ider seyr-i felek
Gönülde ol meh-rû olur

2. Hem mülk ü hem sultân olur
Hem huld ü hem rıdvân olur
Hem cân u hem cânân olur
Hem şîr ü hem âhû olur

3. Hem telh u hem helvâ olur
Hem sûret ü ma‘nâ olur
Peydâ vü nâ-peydâ olur
Cân tab‘ına hem-hû olur
4. Çün mâsivâdan cân geçer
Çarha Mesîhâ tek uçar
Hamr-ı mahabbetden içer
Yek-tûy iken sad-tû olur
5. Şîrîn olur dil şûr ise
Nezdîk olur cân dûr ise
Bî-perdedir ol nûr ise
Şevkiyle vuslat-cû olur
6. Çün cânda kalmaz bu heves
Dil zinde olur her nefes
Zikr eyler a‘zâ çün ceres
Fikri hemân yâhû olur
7. Mahv olsa Hakkı cân olur
Bir kul iken sultân olur
Her derde hoş dermân olur
Her zahme hem dârû olur

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşk ehli melekler gibi; hoş kokulu, hoş huyludur. Canı felekleri seyreder; gönlünde o ay yüzlü olur.

2. Hem mülk, hem sultan olur; hem cennet, hem Rıdvan olur. Bazen can, bazen cânân olur; bazen aslan, bazen ceylan olur.

3. Bazen acı, bazen tatlı olur; bazen suret, bazen mânâ olur. Hem görünür, hem kaybolur; can huyunu, hem huy edinir.

4. Ne zaman ki can mâsivâdan vazgeçer, İsâ gibi yükselip göğe uçar. Muhabbet şarabını içer; bir kat iken katmerlenir.

5. Neşeliyse Şirin olur, can uzaksa yakın olur. O nûr ise, perde kalkar; şevk ile vuslatı arar.

6. Bu heves canda kalmaz, gönül zinde olur her nefes. Âzâları hep zikreder; düşüncesi “yâ hû” olur.

7. Hakkı mahvolsa can olur, bir kul iken sultan olur. Her derde hoş derman olur, her yaraya merhem olur.

Beşinci Madde

Evliyânın kerâmetlerini ve [Allah'a itimat etmeleri sâyesinde] her türlü tehlikelerden emin olup rahat bulduklarını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Evliyânın himmeti ve cömertliği Allah içindir. Yönelişleri ve kaçışları yine O'nadır. Sözleri ve kararları O'nunladır ve hep O'nadır. Mâsivâ onların nazarında boş ve değersizdir.

Evliyânın ibadeti, her zaman Mevlâ'nın huzurunda hazır bulunmaktır. Âdetleri ilâhî sırları [ağyara] söylememek ve kerâmetleri halktan gizlemektir. Nitekim bir âbid, bir ârifi uzlete çekildiği sofasında görmüş ve ona demiştir ki; "Hak teala sana bu halvette ne fayda verdi?" Arif âbide şöyle cevap vermiştir: "Bir vezir görmüşsün ki sultanın sırrını ifşâ ediyor. Sultan bu veziri neylesin?" Bu cevap üzerine âbid ne söyleyeceğini bilememiştir. Allah dostu odur ki hiçbir şeyi dilemez, **[303/b]** ancak mevcut olanla yetinir. Bu durumda hiçbir şey olmaz, belki sadece onun istediği olur.

Kıta

Cevr ü cefânın aslıdır zevk ü safâlar istemek
Terk-i telezzüz eylesen zehr-i güvâr olur sana
Hakkı murâdın istemekdir seni bî-murâd iden
Yohsa murâd u ârzû cümle nisâr olur sana

Kıta(nın sadeleştirmesi)

Cevr u cefânın aslı, zevk u safâ istemektir. Zevkleri terk edersen, zehir gıda olur sana. Hakkı! Muradı istemektir, seni muratsız kılan. Yoksa muradın ve arzuların tamamen önüne seriliverir.

Allah dostu odur ki halka gizli kalan ona aşikâr olur. Halka zor gelen ona kolay gelir. Habeşli ermiş bir velî varmış vecd hâli ona galip gelince rengi bembeyaz olurmuş.

Allah dostu odur ki yaşamak onun için hapis hayatı gibidir. Ölüm onun nazarında hürriyetine kavuşmaktır. Onun zevki nefsin hazlarını unutup ilâhî dostluk ve huzuru bulmaktır. Allah dostu odur ki Allah teala onu her zaman koruyup bir an bile nefsine bırakmayacağını kendisine duyurmuştur. Nitekim inayetiyle şöyle buyurmuştur: **"O, sâlih kullarını görüp gözetir"** (A'râf 7/196)

Bir ârif demiştir ki; "Halvette zikrullah ile meşgul idim. Bir gün canım nar yemek istemişti, kalbime bu sevda düştü. Nar almak üzere pazara giderken, yol kenarındaki duvarın dibinde inleyen, çaresiz bir kimse

gördüm. Oracığa kıvrılıp yatmış; sinekler, yaban arıları üzerine konup etini ısırmakta idi.

O insancık, beni görünce Allah'a hamd etti. Ben de ona selâm verip Allah'a şükretmesinin sebebini sordum.

Şu cevabı verdi: "Seni gördüm ki bir nar alma arzusuna kapılarak Rahmân'dan yüz çevirmişsin. Kalbimin her zaman O'nunla hazır olduğuna şükrediyorum."

Bunun üzerine ben dedim ki; "Madem Allah teala ile berabersin ve kendini her an huzurda hissediyorsun. Niçin O'na, seni bu hastalıktan kurtarması için dua etmiyorsun?"

Duvarın dibinde yatan kişi bana şu cevabı verdi: "Hak tealaya dua et ki seni bu şehvetten kurtarsın. Çünkü sineklerin üzerime konup cildimi tahriş etmesi ancak nefse zarar verir. Ama bir insanı şehvetin yönlendirmesi, arzuların dürtüklemesi doğrudan kalbi ilgilendirir."

Demek ki Allah dostları nazarında esas eziyet, mâsivâyı talep etmektir.

Nazm

1. Gönülde aşk-ı cemâlin görür hemîşe havâs
O cân ki vâsıl-ı aşk olmuş oldu hâsü'l-hâs
2. Bu akl u vehm işidir cehl ü hüzn ü havf u hatar
Ko aklı aşk ile ol kim odur bu câna menâs
3. Belâ vü mihnete düşmüş bu cân bu benlikden
O kim yok oldu belâdan hemîşe buldu hâlâs
4. Ger olsa halvet-i dil gayr-i aşkdan hâlî
Bu sîne def çalar ol müdde cân olur rakkâs
5. Cemâl-i cânı derûnında seyr kıl ki bu ten.
Cemâli âriyetîdir misâl-i safr u rasâs
6. O cân ki kendüyü bilmiş hümâ-yı arş olmuş
Tuyûr-ı câna bu ecsâmı bulmuş ol akfâs
7. Ne semte kılsa nazar aşkı seyr ider Hakkı
Ki ol nigâra çü akmâsdır kamu eşhâs

Günümüz Türkçesiyle

1. Allah›ın kulları, gönülde daima O'nun cemâli aşkını görür. Aşka vâsıl olan canlar, hasların hası olur.

2. Cehalet, hüzün, korku ve tehlike; akıl ve hayal işidir. Aklı bırak aşkla dol ki, canın sığınağı odur.

3. Bu can elâ ve mihnete düştü, bu benlikten. Belâdan sıyrılan kişi, sonunda kurtuluşa erdi.

4. Eğer gönül halveti aşktan hâlî olsaydı, bu sîne def çalardı o zaman, can rakkâse olurdu.

5. Ruhun cemâlini gönülde seyret ki, bu ten güzelliği tunç ve kurşun gibi ödünç alınmıştır.

6. Kendini bilen can, arşta humâ kuşu olmuş. Can kuşlarına bedenler, birer kafes olmuş.

7. Hakkı nereye baksa hep aşkı seyreder. O güzel yüzlünün gömleğini, giymiş gibi herkes.

Eğer Hak teala bir kulunu, kendine yakın velilerden kılmak isterse, hidayetiyle onu öncelikle dünya sevgisinden sıyırıp hep kendine ibadet etmeye alıştırır. Sonra az yemek, az içmek, az uyumak, az konuşmak ve insanlardan uzak durmayı ilham edip daima zikir ve tefekkür hâlinde bulunmayı ona sevimli kılmakla ikram eder.

Bundan sonra onu tevekkül, tefvîz, sabır ve rıza makamlarına ulaştırıp kendi marifeti devletine ve muhabbeti saadetine nail eyler. Sonra huzur ve ünsiyet meclisine onu dâhil edip ilim ve hikmetinin nûruyla gönlünü doldurur.

Sonra kendi varlığı ve birliğiyle ona tecellî edip temiz ruhunu tesellî eder. İşte bu makamda iken, kul kendi nefsinden uzaklaşıp nefsinin arzularından arınarak Allah dostlarının dergâhına yaklaşmış olur. Korku ve ümit ondan gider; buna mukabil o kâmilin gönlüne heybet ve üns gelir. Bu merhaleden sonra kendi sıfatlarından **[304/a]** fânî olup Hakk'ın sıfatıyla bâki olunca bu sefer o heybet ve üns ondan gider. Allah'ın celâli ve cemâliyle mest olur.

Nazm

1. Mest ü mestûr bulunmaz eger ol hem bulunur
Kıble-i ehl-i dil olmuş o mükerrem bulunur
2. Aşkın esrârını fâş itmez o bîgâneler
Ancak irşâd ider ol yârına mahrem bulunur
3. Aşk nefh itdi deminden dil-i âşık doldu
Hem-dem-i râzdır ol dil ki o mahrem bulunur
4. Tâlib-i aşkı olup anda dil ü cân geç kim
Cân u dil rütbesine aşk mukaddem bulunur
5. Mâl u câhı bırakup fakr u fenâ buldunsa
Bil sana kâ'ide-i aşk müsellem bulunur

6. Hey’et ü hikmeti koy, vesveseyi terk it kim
Ârifün gönlü dahi a‘lem ü ahkem bulunur
7. Hoş safâ-bahşdır ol câm-ı mahabbet Hakkı
Böyle bir câm-ı safâ lâyık-ı ol Cem bulunur

Günümüz Türkçesiyle

1. Eğer bulunursa, mest hâli gizli bulunmaz. Gönül ehlinin kıblesidir o, mübarek bulunur.

2. Aşkın esrarını, o bilmeyenlere açıklamaz. Ancak irşâd eden, o sırra mahrem olabilir.

3. Aşk nefesiyle üfleyince, âşığın gönlü doldu. Esrara sırdaş olan gönül, mahrem bulunur.

4. Aşk tâlibi olup, gönülden candan geçiver. Gönül ve can rütbesinden, aşk önce gelir.

5. Mal ve mevkiden geçip, fakr u fenâyı buldunsa. Aşk kaidesi bil ki, o zaman sana lâyık olur.

6. Felsefeyi, astronomiyi bırak, vesveseyi terk et. Ârifin gönlü bundan daha âlim, daha muhkemdir.

7. Hakkı! O muhabbet kadehi, ne safâlar bahşeder. Böyle bir kadehe ancak Cem (Sultan gibi) olan lâyıktır.

Bu sebepledir ki, Hak teala evliyâdan korku ve hüznü giderip onlar hakkında; **“Allah’ın velî kullarına ne korku, ne de hüzün vardır”** (Yûnus, 10/62) buyurmuştur.

Çünkü korku, ancak geleceğe yöneliktir ki onun da aslı, istediğini elde edememekten endişe duymak veya korktuğunun başına gelmesinden ürkmektir. Hüzün ise geçmişe dair olur ki istediğini elde edememiş olmaktan veya istemediği bir durumun başına gelmiş olmasından doğan üzüntü ve elemdir. Hâlbuki Allah’ın velî kulları her şeyden önce vaktin ve hâlin çocuğudur. Bundan sonra vaktin babası (ebu’l-vakt) ve kemâl sahibidir. O ne geçmişi bilir, ne de hatırına istikbâl gelir; ne bunlarla ilgili zihninde hüzün ve gam kalır ne de kalbinde korku ve ümit olur.

Bir hakîm şöyle demiştir: “Evliyâdan korku ve hüzün şu sebeple kaldırılmıştır ki onların tabiatında ne tartışma vardır, ne de zıtlaşma.”

Şu halde rıza makamında bulunan ve hâli gerçek mânâda kullukla tarif edilen, kalbi bu surette huzur ve dostluk devletine ermiş bulunan bir Allah dostu neden korksun, niye üzülsün ki? Onun şânı, Allah’a tam bir

teslimiyetle itimat edip emniyet ve huzur içinde olmaktır, zevk ve neşe duymaktır.

Nazm

1. Âşık fakîr olursa da fahr u gınâdadır
Fânî olursa hamr-ı likâdan bekâdadır
2. Uşşâka vasf-ı mülk-i Süleymân'ı itme kim
Aşk ehli dilde âlem-i bî-intihâdadır
3. Anın ki sûz-ı sînesi yok şevk-i yârdan
Teslîm-i rûh idende o yâ hasretâdadır
4. Âşık ki yeryüzünde anın hânumânı yok
Her şeb cenâh-ı aşk ile gönlü semâdadır
5. Ol kim uluvv-i himmet ile geçdi cümleden
Havf u recâyı koymuş ol üns-i Hudâ'dadır
6. Tedbîr ü ihtiyârı koyup bî-murâd olan
Kâm aldı hep umûrı nizâm u nevâdadır
7. Ârif ki bildi her işi Hak'dan niçün dimez
Dostın hemîşe her işine hoş rızâdadır
8. Mir'ât-ı kalbe gelmese ağyârdan gubâr
Her dem cemâl-i yâra mukâbil safâdadır
9. Hakkı gönüldedir o güneş kim ana müdâm
Cânlar çü zerre şevk ile raks u senâdadır

Günümüz Türkçesiyle

1. Âşık fakir olsa da, «fakrın fahr»ı olmasıyla zengindir. Âşık fânî olsa da, lika şarabıyla bâkidir.
2. Âşıklara Süleyman'ın mülkünü tarif etme. Aşk ehli gönülde, sonsuzluk âlemindedir.
3. Sînesinde, yârin hasreti olmayan kişi. Ruhu tesliminde "eyvahtır, hasrettir" işi.
4. Âşığın yeryüzünde, yeri yurdu yok. Her gece aşk kanadıyla, gönlü semâdadır.
5. O ki yüce himmetiyle geçti her şeyden. Korkuyu, ümidi koymuş, Allah'a dostluktadır.
6. Tedbiri, isteği koyup muradsız olanın; her işi nizam ve ahenk içinde olup kâm alır.

7. Ârif ki her işi Hak'tan bilir; niçin demez. O, dostun her işine hoşlukla rıza hâlindedir.

8. Kalp aynasına, ağyârdan toz gelmese. Her an sevgilinin cemâliyle safâdadır.

9. Hakkı! Gönüldedir o güneş ki ona daima. Canlar, toz bulutu hâlinde şevkle, övgüyle raks eder.

Altıncı Madde

Mübarek evliyânın tavırlarını ve duruşlarını, ibadetlerindeki bereketi, yüce gayelere erişmelerini ve [bazı hususlarda] tasarrufta bulunmalarını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Evliyânın tavır ve hareketleri, duruşları, davranışları, özellikleri ve farklı durumlardaki hâlleri peygamberlerin hâlleri gibidir. Onların [üzerine titizlendikleri] âdâbı, vazgeçilmezler arasındaki saydıkları şartları, ibadet ve muamelâtta uygulamaya dikkat ettikleri usûl ve şartları, ibadetlerinde öne çıkan şekilleri ve şânları, nebîlerin şânındandır.

Allah'ın velî kulları O'nun nazarında peygamberlere yakın bir derecede, şehidler mertebesindedir. Onlar da peygamberler gibi, Hakk'ı talep etmek uğruna, [gerekirse] anne-baba, evlâd ve akrabadan firâr edip kaçarlar. Onlar, servet tutkusu ve makam sevgisini terk edip tevâzu ve kanaatle nefislerinin isteklerini kırarlar. Nefsin hazlarından ve fânî isteklerden geçip giderler. Allah sevgisiyle **[304/b]** gam çekip O'nunla dertlenip hüzünlenmekte ayrı bir lezzet bulurlar. Yana yakıla hep Mevlâ'ya dua edip peygamberler yolundan giderler. Onların gönülleri de daima, kalpleri evirip çeviren Mevlâ'ya bağlıdır. Ruhları O'nun ahlâkına bürünmüştür. Onların ilmi, ilham ve hikmettir. Evliyânın bir saat uyanık bulunması, başkalarının bir yıllık ibadetine bedeldir.

Bakışları ibrettir. Konuşmaları hep hayır ve nasihattir. Lâtîfeleri hoşluktur. Tebessüm etmeleri, sırf lütuf ve şefkatten ibarettir. Susmaları, Hazret-i Mevlâ'nın huzurunda bulunma bilinciyledir. Nefes alıp vermeleri tesbih ve ibadettir. Uykuları vahdet âlemini seyretmekten ibarettir. Ölümleri bayram ve düğündür; sevgiliye kavuşma günüdür. Onlar Mevlâ'nın kudret elinde korunmaya alınıp gizlenmişlerdir. İki cihanda emniyette olup sürur içindedirler. Kendilerine düşmanlık edenlere ve muhaliflerine karşı galip gelirler.

Nazm

1. Cânımuz devlet-i derdünle devâ bulmuşdur
Gönlümüz saykal-ı aşkınla safâ bulmuşdur
2. Aşkı sultân-ı kerîm anla velî hikmeti var
Hasta dil andan eger cevr ü cefâ bulmuşdur
3. Hâl-i uşşâkı perîşân u müşevveş kılmaz
Aşkı âşıkda meger gayri hevâ bulmuşdur
4. Cennet olmuş o gönül kim bulur ol dostu müdâm
Dûzah oldur ki hemân halka riyâ bulmuşdur
5. Dûzah efsürdelik ü gaflet ü cehl olmuşdur
Cennet oldur ki gönül aşk u velâ bulmuşdur
6. Gönlümüz zulmet-i tenden hoş irişdi câna
Senden ey aşk her âyîne cilâ bulmuşdur
7. Âteş-i aşka yanan mevt ü sakardan geçmiş
Hakkı ol fânî olup mülk-i bakâ bulmuşdur

Günümüz Türkçesiyle

1. Canımız «derdin devleti» ile dermân bulmuştur. Gönlümüz, aşkın cilâsı ile zevk ve safâ bulmuştur.

2. Aşkı cömert sultan anla, velî hikmeti var. Hasta gönüller ondan, gerçi cevr u cefâ görmüştür.

3. Âşıkların hâlini perişan ve düşkün kılmaz. Çünkü o, âşığın aşkında başka bir arzu sezmiştir.

4. Cennet olmuş o gönül ki, dostu bulur daima. Halka riyâkarlık eden, cehennem olmuştur.

5. Cehennem yürek katılığı, gaflet ve cehalettir. Cennet o ki, gönlün aşk ve dostluk bulmasıdır.

6. Gönlümüz ten zulmetinden cana hoş erişti. Ey aşk! Her ayna senden cilâ bulmuştur.

7. Aşk ateşine yanan; ölümden ve hastalıktan geçmiş. Hakkı! O fânî olup, sonsuzluk yurdunu bulmuştur.

Evliyânın Mevlâ yoluna nasıl ulaştıklarına gelince, bu uzunluğu veya kısalığı ölçülebilen, adımlarla kat edilebilen mesafeler gibi değildir ki, yol almak kuvvetli ve zayıf olmaya bağlı bulunsun. Bu ancak rûhânî bir yoldur ki gönüller onda seyr ü sülûk edip himmetleri ve kavrayışları nispetince yol kat ederek basîretlerince görebilirler; tezekkür, yakîn ve şuhûd ile manevî derecelerde ilerleyebilirler. Bunun aslı ilâhî bir nazardan oluşan semavî bir

nûrdur ki kulun kalbine vâki olunca, o onunla baktığında iki âlemi hakikatiyle görür. Onunla küllî akla erdikçe ruhunun varlıklara sirâyet etmiş olduğunu görüp eşyayı kendi uzuvları gibi bulur. O halde iken Allah'ın yardımıyla âlemin işlerini idare eder. Onun için manevî derece sahibi kâmil zatlar, tasarruf sahibi olmuşlardır.

Rubâî:
Men yek cânem ki sad hezâr-est tenem
Çi cân u çi ten ki her du hem hîştenem
Hodrâ-be tekelluf-i digerî sâhte-em
Tâ hoş bâşed dil-i ân dîgerî-râ ki menem

Rubâî(nin tercümesi)
Ben, yüzbinlerce teni olan bir canım. Can nedir? Beden nedir? Zatenher ikisi de benim. Birçok zorluklara katlanarak kendimi bir başkası gibi gösteriyorum ki, ona hoş gelsin; ama aslında o başkası da benim.

Bazen öyle olur ki yukarıda bahsi geçen nûru bir kimse yüz sene aradığı halde kalbinde ondan bir eser bulamaz. Çünkü o kimse, o nûru bilgisizliğinden dolayı yanlış bir şekilde istemiş ve bu sebeple muradına erememiştir. Bazısı onu elli yılda ancak bulur. Bazısı on yılda bulur. Bazısı bir ayda bulur. Bazısı bir günde, bazısı bir saatte ve bazısı da bir anda -Cenâb-ı Hakk'ın yardımı sâyesinde- o nûru gönlünde bulur. Onunla marifet devletine varıp muhabbet saadetine nail olur. Ârif ve kâmil olup her muradına nail olur.

Nazm
1. Kim bî-haberse aşk ile dolmuş haberdir ol
Âşık ki aşk-bîn ola sâhib-nazardır ol
2. Hâb u hor itdi âşıkı mahcûb kendiden
Vuslatdadır o demde ki bî-hâb u hordır ol
3. Düşdüyse nûr-ı aşk dil ü cân-ı âşıka
Bi'llâh ki âfitâb nedir hûb-terdir ol
4. Başdan ayağa aşk ile pür-nûrdır o kim
Derd ü belâ-yı aşk ile bî-pâ vü serdir ol **[305/a]**
5. Mihr-i cemâl-i aşkı gören cümle zerreden
İlm-i nazarda mâhir ü nûr-ı basardır ol
6. Fakr u fenâya irdi iren cû' u samt ile

Devletde bâkîdir ebedî mu‘teberdir ol
7. Ey Hakkı nâr-ı aşk ile sâf eyle kalbini
Bu kîmyâyı âmil olan ayn-ı zerdir ol

Günümüz Türkçesiyle

1. Bî-haber olan aşkla dolmuştur, her şeyi bilir o. Âşık ki aşkı görür; görüş sahibidir o.

2. Yeme içme tutkusu âşığı kendinden perdeledi. Uykusuz kalsa, aç dursa vuslattadır o.

3. Aşk nûru âşığın gönlüne, canına düştüyse; billâh ki güneş nedir, daha güzeldir o.

4. Baştan ayağa aşk nûruyla doludur o. Aşk derdiyle baş açık, yalın ayaktır o.

5. Bütün zerrelerden aşkın güzelliğini gören; nazar ilminde mâhirdir, nûr bakışlıdır o.

6. Açlıkla, susmakla fakr u fenâya eren; sonsuzluk devletinde ebedî muteberdir o.

7. Hakkı! Aşk ateşiyle kalbini arındır. Bu kimyâyı kullanan; altının ta kendisidir o.

Her kim bu yola girip o hakikate ulaşırsa, izafî olan her şeyi iptal etmiş ve Cenâb-ı Hakk’ın zatının birliğini tevhid ile ikrar etmiş olur. Hak teala ona mülk ve tasarruf ihsan eder. Çünkü mülk, aslında (Allah’ın) dileme ve isteme sıfatının [hâdiselere] nüfûz etmesidir. Bu mülk ise dünyada Allah’ın kazasına râzı olan evliyâya mahsustur ve yeryüzünün karaları, denizleri ile bütün memleketleri evliyânın engin gönlüne göre bir adım mesâbesindedir. Taş ve kiremit parçaları onlar için altın ve gümüştür. Cinler ve insanlarla, vahşi kara hayvanları ve kuşlar hepsi onların emrindedir.

Onlar bir şey istediklerinde o şey onların dilediği gibi meydana gelir. Çünkü onlar hiçbir şeyi istemezler, ancak Hak tealanın murad ettiğini arzu ederler. Hâlbuki onların isteği Hakk’ın muradına denk gelmektedir. Bütün işlerde şu geçerlidir ki onların istemediği bir şey meydana gelmez. Onlar her hangi bir kimsenin heybetinden çekinmezler. Bilakis insanlar onları heybetli bulurlar.

Allah’ın velî kulları Mevlâ’dan başka hiç kimseye hizmetkâr olmazlar. Hâlbuki bütün yaratılmışlar onların hizmetkârıdır. Çünkü onlar ancak Hak aşkına hizmet ederler.

Nazm

1. Hemîşe hidmet-i aşk-ı Hak oldı âdetimüz
Cemâli tal‘atıdır devlet ü sa‘âdetimüz
2. Hudâ çün Âdem’i halk itdi sûreti üzre
Bulundu ahsen-i takvîm içün siyâdetimüz
3. Üfürdü âdeme lutfuyla aşkı rûhundan
Ne gam ki aşk iledir hilkat ü ciyâdetimüz
4. Yarar ki nâz idelüm nâzımızca[97] lutf ide ol
Ki aks-i hubbıdır ancak ana irâdâtımuz
5. Azîz-i âm olur abd-i aşkı olan lâ-büd
Ki izz ü rıf‘atimüzdür ana ibâdetimüz
6. Ânınla hüzn ü elemdir sürûr u lezzetimüz
Anınla olduğumuzdır kamu ziyâdetimüz
7. Cefâsı zevk ü safâdır gönülde ey Hakkı
Tezellül iste tezellüldür eski âdetimüz

Günümüz Türkçesiyle

1. Hak aşkına hizmet oldu âdetimiz. Gönüller çalan güzelliği saadetimiz.
2. Mevlâ Âdem’i kendi suretinde yarattı. Ahsen-i takvîm[98] üzere yaratılmaktır şerefimiz.
3. Âdem’e aşkı üfledi lütfuyla, ruhundan. Ne gam ki aşk iledir yaratılışdaki güzelliğimiz.
4. Ola ki naz edelim, nazımızca lütfetsin O. Muhabbetin aksetmesidir O’ndan istediğimiz.
5. Aşkın kölesi olan, âlemin azîzidir şüphesiz. İzzet ve şerefimizdir O’na kulluğumuz.
6. O’nunla hüzün ve elemdir, sevinç ve lezzetimiz. O’nunla olmaktır, bütün üstünlüğümüz.
7. Cefâsı, zevk ve safâdır gönülde ey Hakkı. Tevâzu iste, tevâzudur eski âdetimiz.

Yedinci Madde

Allah dostlarının derecelerini, makamlarını, kerâmetlerini ve yüce hâllerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Evliyâ aba giyen gönül sultanlarıdır; aşk şarabını içip ayık gezen üstün meziyetli insanlardır.

Çünkü Allah'ın velî kulları ilâhî aşk içeceğinin sarhoşudur, engin gönülleri Yüce Mevlâ'nın nazargâhıdır.

Evliyâ, parasız pulsuz zenginlerdir, davulsuz sancaksız sultanlardır. Evliyâ izzet örtüsüyle örtünmüş olup O'na yakınlık (kurbiyet) döşeği üzerinde sevniçle oturmuşlardır. Onların yüce gönülleri ta arşta seyrettiği halde, bedenleri bu vahşi âlemde dolaşmakla memur kılınmıştır.

Yeryüzü onlar için üzerinde dolaştıkları yaygı hâline getirilmiş, gökler üzerlerine tavan kılınmıştır. Güneş onlara ışığıyla örtü, ay şavkıyla kandil olmuştur. Onların bedenleri ve ruharı ulvîdir. Sözleri peygamberî üsluptadır, davranışları melekî hususiyet arz eder. Allah dostlarının ahlâkı ilâhî ahlâkın boyasını yansıtır. Onların maişetleri tefvîz ve tevekkülden ibarettir. Sanatları sabretmek ve tahammül göstermektir. Onların meslekleri teslimiyet ve rızadır. Lezzetleri fakr ve fenâ bilincine sahip olmaktır. Onlar, daima hayret içindedirler. Hak dostluğunda daimdirler. Ne mutlu onlara ve onları sevenlere!

Acaba dünya sultanları bu devlet ve saltanatın onda birine sahip midirler? Hâlbuki âhiret mülkünün ne muazzam olduğunu Mevlâ teala vasf edip duyurmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de: **"Orada nereye baksan** (yığınla) **nimet ve ulu bir saltanat görürsün"** (İnsan, 76/20) buyurmuştur.

Nazm

1. Cihâna pâdişehiz çün sana gedâyız biz
Gıdâmız oldu cihân kim sana gıdâyız biz **[305/b]**
2. Cihân ki hazretine bende-i kemîn olmuş
Bizim gıdâmız olur çün sana fedâyız biz
3. Bizümle zâtın olur çünkü mürtedî vü nihân
Hicâbımız biziz ammâ sana ridâyız biz
4. Cemâlin isteyen ancak bizi görür ey şeh
Sana bu arsada hem çetr ü hem livâyız biz
5. Hemân sen ol bize nâzır ki hüsnünü göresin
Sana çü âyîne-i rûy-ı cân-fezâyız biz
6. Likâ-yı zâtın idersen ger ârzû ey aşk
Kulûba luft ile seyr it ki hoş-likâyız biz
7. Uluvv-i himmet ile kendün anla ey Hakkı
Ki sûr-ı aşk-ı Hak'ız pür-dem ü nevâyız biz.

Günümüz Türkçesiyle

1. Cihana pâdişâhız, sana köleyiz biz. Gıdamız oldu cihan ki sana gıdayız biz.

2. Cihan ki Hazretine âciz köle olmuş. Bizim gıdamız olmuş, sana fedâyız biz.

3. Çünkü zâtın bizimle zatın saklanıp gizlenir. Kendimize perdeyiz, sana örtüyüz biz.

4. Cemâlin isteyen ancak bizi görür, ey Şah! Sana bu arsada hem çadır, hem sancağız biz.

5. Hemen bize bak, güzelliğini göresin. Senin için, cana can katan vechinin aynasıyız biz.

6. Zatına kavuşmayı istersen, ey aşk! Lütfedip kalplere bak, "kavuşma" (hoş-lika)yız biz.

7. Himmetini yüce tut, kendini anla ey Hakkı! Hak aşkının sureti, bir damla kan ve ahengiz biz.

Velilerin kerâmetlerine gelince; bunu ilâhî feyz ve bereket kaynağı **İmam Gazalî** (r.a.) şöyle açıklamıştır:

Hak teala kendi dostlarına kırk çeşit kerâmet bağışlamıştır ki, bunların yirmisini dünyada yirmisini âhirette vermiştir.

Dünyada olan kerâmetleri şunlardır: Hak tealanın onları övmesi, hürmete lâyık kılması, onları sevmesi, işlerinin tanzimini üstlenmesi, rızıklarını kendi üzerine alması, onlara yardım etmesi, onlara dost olması, onları halka hizmetten kurtarıp azîz eylemesi, himmetlerini dünyadan ve dünya ehlinden yüce tutması, kalplerini her nesneden müstağnî kılması, her halde nefislerini temizlemesi, hikmet ve hidayet nûrunu kalplerine indirmesi, kendilerine heybet ve vakar vermesi, göğüslerine genişlik vermesi, onları kalplerin sevgilisi eylemesi, onlara ait eşyalara bereket vermesi, dört unsuru ve bunlardan meydana gelen üç oluşumu onların emrine musahhar kılması, yeryüzü hazinelerinin anahtarlarını onlara vermesi, muhtaçlar, hastalar ve darda kalanlara onları yardımcı kılması ve dualarını kabul eylemesidir.

Ahirette olan kerâmetleri şunlardır: Hak tealanın onlara sekerat-ı mevti (ölüm sarhoşluğu) kolaylaştırması, onları iman ve marifette sabit kılması, rahatlık ve hoşluk vermesi, kabirlerini ferah ve geniş eylemesi, fitnelerden ve korkudan muhafaza edip tehlikelerden uzak eylemesi, yüce zatına dostlukla ve huzurunda bulundurmakla nimetlendirmesi, ihsan ve ikramında daim eylemesi, saadet hırkaları ve taç giydirmesi, yüzlerini ak ve nûrlu eylemesi, güvende olacaklarına dair müjdeler vermesi, hesap defterlerini yeterli görmesi, hesaba çekmemesi, mizandan muaf kılması, günahkâr

kullara şefaatçi eylemesi, onların nûru hürmetine cehennem ateşini sâkinleştirmesi, sırâtı sür'atle geçirmesi, Kevser havuzundan içirmesi, onlara ebedî mülk bağışlaması, mak'ad-ı sıdka erdirmesi ve mübarek cemâlini niteliksiz onlara göstermesidir.

Allah'ım! Bizi onların sevgisiyle rızıklandır ve bizi onlarla beraber eyle.

Nazm

1. Hâce biz mest-i bâde-i ezeliz
Âşık-ı hüsn-i aşk-ı lem-yezeliz
2. Bize ta'lîm ider mu'allim-i aşk
Biz bu ilm içre nâsi-i ameliz
3. Sûretâ ger hafîf çün kâhız
Lîk dilden metîn çün cebeliz
4. Bulmuşuz aşk-ı Hayy u Kayyûmu
Aşk ile biz de Hayy-ı bî-eceliz
5. Mülk-i fakr u fenâ gedâlarıyız
Hem selâtîn-i mülk-i bî-haleliz **[306/a]**
6. Zevk-i dil bulduk ekl ü şürbe bedel
Şârib-i hamr-ı aşk-ı bî-bedeliz
7. Biz bu aşk-ı cemîli vasf iderüz
Sandı Hakkı ki, münşid-i gazeliz

Günümüz Türkçesiyle

1. Hoca, biz ezel şarabıyla mest olmuşuz. Ezelî aşkın güzelliğine tutkunuz.
2. Aşk öğretmeni, bize aşkı öğretir. Biz bu ilim içinde, ameli unutmuşuz.
3. Görünürde hafif, saman çöpü gibiyiz. Gönüllerde, dağlar gibi sağlamız.
4. Hay ve Kayyûm olan Allah'ın aşkını bulmuşuz. Aşk sâyesinde biz, ecelsiz dirileriz.
5. Fakr u fenâ mülkünün dilencileriyiz. Hem de ebedî mülkün sultanlarıyız.
6. Yeme içmeye bedel, gönül zevkimiz. Bedelsiz aşk şarabını içenlerdeniz.
7. Biz bu güzel aşkı vasf ederiz. Hakkı sandı ki, gazel inşâd ederiz.

Sekizinci Madde

Evliyâ-yı kirâma mahsus müşâhadenin en son raddesini ve bu müşâhadenin alâmetlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Müşâhade mücâhedenin neticesidir. Müşâhade, gaybın hâllerinden kalbin haberdar olmasıdır. Nitekim haberde şöyle vârid olmuştur: *"Senin aslâ göremediğini, müşâhade ehli görür."*

Müşâhede, fenâsıyla eşyayı görmektir. Müşâhade, [eşyada ortaya çıkan] sıfatlarda o sıfatların sahibini görmektir. Müşâhade mâsivâdan uzaklaşıp her halde Hak ile beraber olmaktır. Müşâhade varlık sahnesine çıkmış her mevcut ile maksudu olan Allah tealayı görmektir.

Kıta

Dostum zerreler âyîne-i dîdârındır
Nefsini bilmiş o ârif ki haberdârındır
Gerçi cândan bana nezdîksin ey cân-ı cihân
Cümleden dûr bana va'de-i dîdârındır

Günümüz Türkçesiyle

Ey dostum! Zerreler yüzünün aynasıdır. Nefsini bilen ârif ki senden haberdardır. Gerçi bana candan yakınsın, ey cihanın canı! Kavuşmanın vadesi, bana her şeyden uzak gelir.

Müşâhade, basîret gözünün hakikatin inceliklerine nüfûz etmesidir. Müşâhade öyle bir latif haldir ki, ruhu ve kalbi sevgilinin yüzü güzelliğiyle sevindirip mamur kılar.

Müşâhade, cebbâr olan Allah'ın nûrlu sırlarının mütalaasıyla, gaybın gizli âlemlerinde keşifler yapmaktır. **Hazret-i Ömer** (r.a.) şöyle demiştir: "Benim kalbim Rabbimi görmüştür."

Hazret-i Ali (r.a) demiştir ki: "Müşâhade baş gözünün görmesi değildir. Lâkin irfân nûruyla kalbin cennet bahçelerini görmesidir ki, "görmediğim Rabbe ibadet etmem" sözü buna işaret etmektedir.

Müşâhade gönül dostunu görmektir. Hakk'ı sırrında müşâhade eden âşığın kalbinden cihana dair ne varsa bütünüyle silinip gider ve onun gönlünde sadece Mevlâ'nın aşkı kalır.

Nazm

1. Pîşemüzdir aşk u hayret kârımuz
Şöhret ü nâm oldı neng ü ârımız

2. Güft-gûdan fâriğ u âzâdeyiz
Aşkdır evzâ‘ımız etvârımız
3. Hod-nümâlık perdesin ref‘ itmişiz
Âlem olmaz perde-i pindârımız
4. Vech-i aşk olmuş kamuya rû-be-rû
Tutmaz ol âyîneyi jengârımız
5. Gönlümüz çün doldı nûr-ı aşk ile
Ayn-ı yâr oldı kamu ağyârımız
6. Cümle şeyden biz bizi gördük iyân
Oldı hep âyîne-i dîdârımız
7. Biz bizi seyr eyleriz Hakkı müdâm
Aşkdır çün kurre-i ebsârımız

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşk önderimiz, hayret işimiz; şöhret ve ad utancımız oldu bizim.
2. Dedikodudan kurtulduk, rahatız. Aşktır hep işimiz, hareketimiz.
3. Bencillik perdesini sıyırmışız. Âlem bize, şüphe perdesi olmaz.
4. Aşkın yüzü, herkesle yüz yüzedir. Kirimiz o aynayı tutmaz.
5. Gönlümüz aşk nûruyla doldu. Sanki ağyâr bizim yârimiz oldu.
6. Biz her şeyden bizi apaçık gördük. Her şeye ayna oldu bizim yüzümüz.
7. Hakkı! Biz bizi seyrederiz daima. Aşktır çünkü bizim göz nûrumuz.

Müşâhade üç türlüdür; bunların ilki Rabbi müşâhade, ikincisi Rab’den müşâhade ve üçüncüsü de Rab için müşâhadedir.

Müşâhadenin aslı odur ki, kul kendi sıfatlarından geçip Rabbinin rabliği ile baki olsun. Bu demek değil ki, kendi zatından geçip Allah’ın temiz zatıyla baki olmuş olsun. Hâşâ! Böyle bir şeyin tasavvur olunması muhaldir. Çünkü o, zatın birliği demek olurdu. Böyle bir şeyin olabileceğini savunanlar sapkınlık içindedirler. Allah’ın seçilmiş kulları olan evliyâ, müşâhade nimetinden bir an bile mahrum kalsalardı, helak olup giderlerdi.

Zünnûn-ı Mısrî (rh.a.) şöyle demiştir: “Gördüm ki bazı çocuklar bir adamı taşlıyorlar. “Bundan ne istiyorsunuz?” diye sordum.

“Bu Rabbini gördüğünü zanneden bir mecnûndur” dediler.

Çocukların sözünü ona aktarıp “Bu ne haldir” diye sordum. Adam, ağlayarak bana şu cevabı verdi; “Vallahi ben O’nu görmesem, ibadet etmezdim.”

Bir ârif demiştir ki; “Bir gün akıl hastanesine gittim. Orada bağlanmış bir genç gördüm ki ayaklarında pranga vardı. Yüksek sesle Allah’a şöyle

yalvarıyordu: “Ey Rabbim! **[306/b]** Şayet gökleri boynuma assan, yeryüzünü ayağıma bağlasan, yine de senden göz açıp kapayıncaya kadar alâkamı kesemem.”

Nazm

1. Cemâlin isterem ey meh kamerde fâ’ide yok
Sen olmasan bana hem-reh seferde fâ’ide yok
2. Bu dâra geldüm o dîdâra yohsa ey dil-dâr
Ne beklerüm bu seferde makarda fâ’ide yok
3. Benim fenâ vü bekâdan murâdım oldu likâ
Penâhım olmasa ey şeh siperde fâ’ide yok
4. Sen olmayınca benim cânım în ü anda ne sûd
Hoş olmayınca gönül pâ vü serde fâ’ide yok
5. Senünle âleme baksam misâl-i cennet olur
Senünle bak[ma]sam ol boş nazarda fâ’ide yok
6. İnâyetünle nazar kıl bana ki yok hünerim
İnâyet olmasa senden hünerde fâ’ide yok
7. Geçür beni beşeriyyetden eyle misl-i melek
Ferişte olmasa Hakkı beşerde fâ’ide yok

Günümüz Türkçesiyle

1. Ay yüzlü! Güzelliğini isterim, kamerde fayda yok. Sen olmazsan seferde, yoldaştan bana fayda yok.
2. Ey sevgili, bu diyara o yüzü görmeye geldim; yoksa bu seferde ne beklerim, durmakta bir fayda yok.
3. Fenâ ve bekâdan muradım benim, kavuşmaktır. Sığınağın değilse ey pâdişâh, siperde fayda yok.
4. Sen olmayınca canım, şunda bunda ne bulsun? Gönül hoş olmayınca, ayak ve baştan fayda yok.
5. Seninle âleme baksam, cennet misali olur. Seninle bakmasam, o boş nazarda fayda yok.
6. İnayetinle nazar kıl bana, yoktur hünerim. İnayet olmasa senden, hünerde fayda yok.
7. Beşeriyetten geçir beni, melek misali eyle. Meleklik olmasa Hakkı! Beşerde fayda yok.

Müşâhade her an Rabbi’ni düşünerek, sırlarını gözetmektir. Nitekim ibadetlerin en fazîletlisi her zaman Hakk’ı murakabe etmektir. Müşâhadenin

alâmeti bir şeyde Hak tealanın tercih eylediğini tercih etmektir ve O'nun yücelttiği şeyi yüceltip O'nun alçalttığını alçaltmaktır.

Müşâhadenin alâmeti her şeyden yüz çevirip Hak teala ile meşgul olmaktır. Müşâhade ehli velinin alâmeti yakaza hâlinin uyur gibi, uykusunun da yakaza gibi olmasıdır. Onun hareketi sâkin olması gibi olup sükûneti de hareketli hâli gibidir. Şu halde onun fiili sanki yok gibi, kendi de yok gibidir; aşk şarabının sarhoşluğuyla kendinden geçmiş olur.

Nazm

1. Çün ehl-i hâl hadîsinde ems ü ferdâ yok
Safâ-yı vakt olur ol hâl ü gayri sevdâ yok
2. Gönül çün içdi mey-i aşkı bezm-i vahdetde
Hadîs-i aşkdır ol dilde gayri ma'nâ yok
3. O cân ki bulmuş o cânânı halvet-i dilde
Anınladır her işi anda gayri da'vâ yok
4. O rütbe aşk ile müstağrakım ki bî-haberim
Ki gayr-i aşk-ı cihân içre var mıdır yâ yok
5. Cihân ki fer'dir aslı bu aşkdır ancak
Gönülde cümledir ol asl u fer' aslâ yok
6. Misâl-i mevc bu deryâya gark olan bildi
Ki mevc-i bahr ile var oldu gayri deryâ yok
7. Var oku savma'ada vird okursan ey Hakkı
Ki bezmimize hemân samt var gavgâ yok

Günümüz Türkçesiyle

1. Hâl ehlinin sözlerinde yarın ve dün yok. Her vakit safâdır ona, başka sevdası yok.
2. Gönül vahdet meclisinde aşk şarabını içti. Söz aşktır o gönülde, başka mânâ yok.
3. O can ki cânânı gönül halvetinde bulmuş. O'nunladır her işi, onda başka dava yok.
4. Aşkla öyle doluyum, hiçbir şeyden haberim yok. Cihanda aşktan gayrı bir şey var veya yok.
5. Cihan bir gölgedir, aslı bu aşktır ancak. Gönüldeki asıldır, gölge orda aslâ yok.
6. Dalga misali bu deryaya dalan bilir; dalga ancak denizle var başka derya yok.

7. Ey Hakkı! Tekkede vird okursan git oku. Meclisimizde susma var, aslâ kavga yok.

Dokuzuncu Madde

Evliyânın sıfatlarının fânî, zatlarının baki olduğunu ve makamlarının en son derecesini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Kul kendi beşerî sıfatlarından geçince, Mevlâ'nın sıfatlarıyla baki olur. Bu durumda *"Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın"* emrine tutunup Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleriyle sıfatlanmış olur.

Fenâ fillâh, nefse muhalefet edip yücelere âşık ruhun isteklerine uygun davranmaktır. Nefisten geçmek, Hak ile baki olmaktır. Halktan vazgeçmek, Hak ile baki olmaktır. Allah'ta fânî olmak, Hak'tan başka her şeyden vazgeçmektir. Allah'ta baki olmak, Hak'ta baki olmaktır. Allah'ta fânî olmak, aynı zamanda Allah'ta baki olmak demektir. Bekaya dair hakikatlerin başlangıcı mâsivâdan geçmektir. Şu halde Hakk'ı bilemez, illâ ki Hak bilir. O'nu göremez, illâ ki kendi görür. Ve O'na vâsıl olamaz, illâ ki kendi vâsıl olur.

Nazm

1. Ente şemsü'l-bakâ ve gayruke fey'
Küllü şey'in sivâke leyse bi şey'
2. Mümkine mümkin olmadı kurbın
Olmadukca bisât-ı imkân tay **[307/a]**
3. Müşt-i gildir bu kâr-hânenden
Dest-i gird-i hilkate bi-yedi
4. Hem-dem-i aşk olamaz ol cân kim
Varlığından değil tehî çün ney
5. Aşkı der öldürürse uşşâkı
Nefhası hem ider gönülleri hay
6. Hamr-ı aşkınladır cihân memlû
Câm her nesnedir o cümlede mey
7. Bî-hod ol aradan çık ey Hakkı
İre tâ nefh-i aşkı pey-der-pey

Günümüz Türkçesiyle

1. Sen ebedî güneşsin, gayrısı gölgedir. Senden başka her şey, aslında hiçbir şeydir.

2. Mümküne[99] mümkün değildir yakınlığın. Varlık yaygısını kaldırmaya imkân olmadıkça.

3. Varlık, bu kârhâneden bir avuç çamurdur. Kudret elinle yaratılmışlara yardım et.

4. Aşka yoldaş olamaz o can ki, ney misali varlığından sıyrılmayınca.

5. Aşk derdi âşıkları öldürse de, bir nefesle gönülleri diriltir.

6. Aşk şarabıyla dopdolu cihan. Her şey onun kadehi, o her şeyde içki.

7. Bencil olma, aradan çık, ey Hakkı! Çık da, yavaş yavaş aşk nefesi erişsin.

Fânî olmak da üç türlüdür, baki olmak da üç türlüdür: Fenâ çeşitlerinin birincisi kul sevdiğinde öylesine fânî olur ki kendi nefsine ait hiçbir hazzı kalmaz. İkincisi Hakk'ı nefsi için istemekten utanmasıdır. Üçüncüsü Hak'tan Hakk'ın gayrısını talep etmekten utanmaktır. İşte bu dereceye ulaşan insan, Allah'a dost ve yakın olmanın ürpertisi içinde hayran olup gider.

Bekânın birincisi marifet bekasıyla bâki olmaktır. İkincisi muhabbet bekâsıyla bâki olmaktır. Üçüncüsü ise ünsiyet bekâsıyla bâki olmaktır. Şu halde fenâ, kulluk vasıflarının tamamen ortadan kalkıp gitmesidir. Bekâ ise yok edilen kulluk vasıflarının yerini Hakk'ın vasıflarının almasıdır.

Bir kâmil insan demiştir ki; "Kendini Mevlâ'da öylesine fânî eyle ki, sende senden senin için hiçbir şey kalmasın."

Şu halde, evliyâ makamlarının nihayeti fenâ ve bekadır. İrfan yolunun sonu, muhabbetle fânî olmaktır. Fenânın en nihayeti ise, sevgili ile bâki olmaktır. Bekanın neticesi, dostluğa kavuşmaktır. Ve manevî dereceleri kat etme hususunda ebediyyen yükselmektir.

Nazm

1. Biz sûfi-i suffe-i safâyız
Der zîr-i kıbâb-ı kibriyâyız
2. Biz arz-ı semâya sığmayız kim
Biz cevher-i âlem-i amâyız.
3. Çün câm-ı elest mestiyiz hoş
Pes tâlib-i şâhid-i bekâyız
4. Âzâde vü fâriğiz cihândan
Bu cism ile gerçi mübtelâyız

5. Varlık diler ehl-i akl dâ'im
Biz tâlib-i fakr ile fenâyız
6. Biz Hazret-i Hakk'a pek yakîniz
Andan bizi sânma kim cüdâyız
7. Ten perdesi ref‘ olanda Hakkı
Seyr eyle ki biz ne meh-likâyız

Günümüz Türkçesiyle

1. Safâ sofasının sofileriyiz biz. Rasûl-i Kibriyâ'nın kubbeleri altındayız.
2. Bu yere bu göğe sığmayız biz. Biz görünmeyen âlemin cevheriyiz.
3. Elest kadehiyle sarhoşuz biz. Ebedîliği görmeye tâlibiz.
4. Vazgeçmişiz cihandan, âzâdeyiz. Gerçi bu bedenle ona müptelâyız.
5. Varlık diler hep, akıl bağlıları. Biz, yoksullukla fenayı isteriz.
6. Biz Hazret-i Hakk'a pek yakınız. Öyle sanma ki bizi, O'ndan uzağız.
7. Ten perdesi kaldırılınca Hakkı! Seyreyle, biz nasıl da ay yüzlüyüz.

Fânîlik, sonradan yaratılmışların sıfatıdır. Bekâ ise, bunları yaratan Yaratıcı'nın sıfatıdır. Nitekim Hak teala Kur'ân-ı Kerim'de**: "Yeryüzünde bulunan her canlı fânîdir"** (Rahmân, 55/26) fermânıyla, bütün yaratılmışların fânî olduklarını duyurmuş, **"Ancak, azamet ve ikram sahibi Rabbi'nin zatı bakidir"** (Rahmân, 55/27) kavliyle kendi bekasını duyurmuştur.

Vecd hâlinde gönlün huzuru cem'iyyet (birlik) hâlidir. Beşeriyette kaybolmak ve gaflet ise tefrikadır. Amma huzur ve cemiyet hâlleri, manevî makamların en feyizlisidir. Gaflet ve tefrika ise, belâların en şiddetlisidir. Nitekim "Birlik beraberlik gibi büyük nimet, tefrika kadar şiddetli azap yoktur" deyimi bu mânâya işarettir. Fena makamına ermiş kulun hâli odur ki, nefsini ve diğer her şeyi âlemlerin Rabbiyle bilir. O'ndan, O'nun ve yine O'na dönecek varlıklar olarak görür.

Nazm

1-Bozorgân-ı dîn-râ be-cân bende bâş
Be-nezdîk-i îşân ser efkende bâş
2-Be-kon hıdmet în fırka-râ bâ-edeb
Be-dân kâr-ı îşân buved kâr-ı rab
3-Gurûhî ki ez hîşten fânî-end
Merâyâ-yı ahlâk-ı rabbânî-end
4-Buved nutk u sem‘ u basar-ı şân temâm

Meşâkît-ı envâr-ı rabbu’l-enâm
5-Çi gûyem ez-ân sâhibân-ı kemâl
Ki hâlât-i îşân neyâyed be kâl
6-Ferâmûş-i îşân buved mâsivâ
Ne-bâşend yek-dem cudâ ez-Hodâ
7-Zi-hikmet be-gûyend çûn dem zenend
Abes ne-buved er çeşm ber hem zenend **[307/b]**
8-Çû bulbul be-gulzâr-ı âlem hemî
Serâyend zikr-i hak ez-hurremî
9-Çû gerdend sâkit numâyend fikr
Guşâyend ebvâb-ı fikret be-zikr
10-Be-zâhir numâyend hâk-ı keder
Velî ez-dü kevnend bîrûn beser
11-Ger îşân ne-bâşend ender-cihân
Neyâyed nemî ber zemîn z’âsumân
12-Dil-i pâk-i îşân zi-hâhiş cudâst
Rızâ-şân hemîşe rızâ-yı hodâst
13-Zi-hak mî-dehed yâd dîdâr-i şân
Be-coz vey ne-bâşed harîdâr-ı şân
14-Buved sa‘b irfân-i îşân besî
Coz ez-hak kocâ-şân şinâsed kesî
15-Mukîmend ez-terk-i kibr u riyâ
Be-zîr-i serâ-perde-i kibriyâ
16-Be fi ‘l u sıfat der tarîk-ı Hudâ
Revend ez pey-i Ahmed-i muktedâ
17-Zi-hân-ı sa ‘âdet buved nân-ı şân
Kerâmet buved rîze-i hân-i şân
18-Be-aşkand bâkî be-tevhîd hay
Ne-bînend mevcûd coz dost şey
19-Be-nezd-i Hodâ-şân besî âb-ı rûst
Makâmât-ı şân berter ez-goft-gûst
20-Du‘â-şân beher derd bâşed devâ
Be-bîmâr bahşend der-dem şifâ
21-Çû z’îşân yekî hâhed ez-kirdigâr
Koned morde-râ zinde perverdigâr
22-Veğer ân ki kahr âvered cân-ı şân
Koned zinde-râ morde fermân-ı şân

23-Nidâ-şân resed dem be dem bî-sadâ
Nümâyend tasdîk-i hak dâ'imâ
24-Elest ez-ezel hem-çenân şân be-gûş
Be-feryâd-ı kâlû belâ der-hurûş
25-Be-yek na'ra şehrî behem ber zenend
Be-yek hamle kûhî zi-câ ber kenend
26-Kesî k'û bedişân be-şod âşinâ
Yakîn dân ki rest ez-azâb-ı hodâ
27-Çû bîgâne bâşed bedîşân yekî
Be-dûzeh reved âkıbet bî-şekî
28-Be-bînend ez-halk âzârhâ
Keşend ez-bed u nîk-işân bârhâ
29-Be pâşân reved hâr-ı inkâr-ı şân
Buved hilm bâ-nâ-kesân kâr-i şân
30-Ez ân herçi hâhend ân mî şeved
Çu gûyend çîzî çunân mî şeved
31-Tu hem bâr-keş bâş nî bâr-nih
Ki în kâr bâşed ez-ân kâr bih
32-Be-keş bâr tâ ân ki bâret keşend
Me-kon hışm v'er-ne be-dâret keşend
33-Zi-merdom bedî be-gozerân tâ Hodâ
Zi-tu be-guzerâned be-her mâcerâ
34-Buved hilm pîrâye-i ârifân
Nişân-ı hıred vasf-ı sâhib-dilân
35-Ez-în hilye ârî buved âm-ı hâm
Bedân muttasıf merd-i hâss-ı tamâm

Nazm(ın tercümesi)

1-Din ulularına can u gönülden bende ol. Onların huzurunda alçakgönüllü ol.

2-Bu topluluğa edeple hizmet et. Bil ki onların yaptıkları Hakk'ın işidir.

3-Varlıklarından fânî olan topluluk, Rabbânî ahlâkı aksettiren aynalardır.

4-Onların konuşması, işitmesi ve görmesi, âlemlerin Rabbinin nûrlarının fânusudur.

5-Kemâl sahiplerine dair ne söyleyeyim ki? Onların halleri sözle ifade edilmez ki.

6-Unutmaları mâsivâ olur. Bir an bile Allah'tan ayrı kalmazlar.

7-Konuştuklarında hikmet söylerler. Gözlerini kaparlarsa buna şaşmamak gerek.

8-Dünya gülzârında bülbül gibi, mutluluktan Hakk'ın zikrini söylerler.

9-Sükût ettiklerinde, tefekküre dalarlar. Tefekkür kapılarını zikirle açarlar.

10-Görünüşte kederlidirler, ancak iki âlemden de geçmişlerdir.

11-Onlar cihanda olmasalardı, gökten yere bir damla yağmur bile düşmezdi.

12-Saf gönülleri istek ve arzudan arınmıştır. Rızaları hep Allah'ın rızasıdır.

13-Görüldüklerinde Allah hatırlanır; O'ndan başka alıcıları yoktur.

14-Onların irfânı ziyâdedir. Hak'tan başka onları kimse tanımaz, bilmez.

15-Kibri ve riyâyı terk etmişlerdir. Bu yüzden yücelik çadırının altında oturmaktadırlar.

16-Fiil ve sıfatları hidayet üzeredir. Uyulacak peygamber Ahmed'in izindedirler.

17-Ekmekleri saadet sofrasındandır. Sofralarının kırıntısı kerâmettir.

18-Aşk ile bâkî, tevhîd ile diridirler. Dost dışında mevcut hiçbir şey görmezler.

19-Hak katında değerleri çoktur. Makamları söylenenden yücedir.

20-Duaları her derde devadır. Hasta olana hemencecik şifâdır.

21-İçlerinden biri Hak'tan dilese; Ölmüşü diriltir, yüce Yaratan.

22-Gönülleri öfkelenip gazaplanacak olsa, bir emirle diriyi öldürüverir.

23-Sezsizce sadâları, an be an ulaşır. Daima Hakk'ı tasdik edip yüceltir.

24-"Elest" suali ezelden beri kulaklarındadır. "Kâlû belâ" cevabı ise coşkuyla feryâdlarındadır.

25-Bir âh etseler, bir şehri birbirine katarlar. Bir hamle etseler bir dağı yerinden oynatırlar.

26-Bir kimse onlarla tanış olsa; katiyyen bil ki, Hakk'ın azabından kurtulur.

27-Birisi de onlara yabancı kalsa; sonunda şüphesiz cehenneme gider.

28-Halktan cefâlar, eziyetler görürler. İyilerin ve kötülerin yükünü çekerler.

29-İnkâr dikenleri ayaklarına batar. Alçak kimselere yumuşaklıkla davranırlar.

30-Ne dileseler o oluverir. Neyi söyleseler o şekilde gerçekleşir.

31-Sen de yük ve kahır çek, yük yükleyen olma! Çünkü bu, ötekinden daha makbuldür.

32-Yük çek ki senin de yükünü çeksinler. Öfkelenme, yoksa seni dara çekerler.

33- İnsanların kusurlarını görmezden gel ki Allah da senin kusurlarını görmezden gelsin.

34- Hilim, âriflerin süsüdür. Aklın nişanı, gönül sahiplerinin sıfatıdır.

35-Halkın avâmı bu sıfatlardan yoksundur. Bu sıfatlarla ancak has ve seçkinler nasiplidir.

---

[94]. Bu âyetteki "veli"den maksat; Kâbe'nin gerçek dostları ve koruyucularıdır. Nitekim bu kelime Kur'ân-ı Kerim meallerinde "bakıcı, koruyucu ve mütevelli" şeklinde tercüme edilmiştir.

[95]. Meşreb: Huy. Yaradılış. Âdet. Ahlâk. Gidişat. İçilecek yer.

[96]. **Kabz:** Allah'la olan tutukluk. Kul bast hâlinde iken edebe aykırı davranınca, gönlü kabza mâruz bırakılıp hesaba çekilir. **Bast:** Tutukluk hâlinin zıddı olan zihnî açıklık. Kalbî niyâz ve yalvarma.

[97]. Bu kelime matbu metinde "nâmızca" şeklinde geçmektedir.

[98]. Ahsen-i takvîm: "En güzel biçimde, mükemmel surette" demek olup, burada Tîn suresinin 4. âyetine telmih vardır.

[99]. Mümkün: Varlığı mümkün olan, sonradan yaratılan.

4. Yarar ki nâz idelüm nâzımızca lutf ide ol

. Mümkün: Varlığı mümkün olan, sonradan yaratılan.

. Ahsen-i takvîm: "En güzel biçimde, mükemmel surette" demek olup, burada Tîn suresinin 4. âyetine telmih vardır.

. Meşreb: Huy. Yaradılış. Âdet. Ahlâk. Gidişat. İçilecek yer.

. Bu âyetteki "veli"den maksat; Kâbe'nin gerçek dostları ve koruyucularıdır. Nitekim bu kelime Kur'ân-ı Kerim meallerinde "bakıcı, koruyucu ve mütevelli" şeklinde tercüme edilmiştir.

. Bu kelime matbu metinde "nâmızca" şeklinde geçmektedir.

. **Kabz:** Allah'la olan tutukluk. Kul bast hâlinde iken edebe aykırı davranınca, gönlü kabza mâruz bırakılıp hesaba çekilir. **Bast:** Tutukluk hâlinin zıddı olan zihnî açıklık. Kalbî niyâz ve yalvarma.

2. Mevlâ Âdem'i kendi suretinde yarattı. Ahsen-i takvîm üzere yaratılmaktır şerefimiz.

1. Bizim talebimiz, her tâlibin istediği dahilindedir. Herkesin meşrebinden farklı oldu meşrebimiz.

8. Kabz ve bast o deryadan her nefes. Ondan olur, her cefâ ve her vefâ.

“Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.” (Bakara 2/257) “Biliniz ki Allah’ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de.” (Yûnus 10/62) “Onun (Kâbe’nin) dostları ancak takvâ sahipleridir.” (Enfâl 8/34) “Allah, takvâ sahiplerinin dostudur.” (Câsiye 45/19) “Dost, yalnız Allah’tır.” (Şûrâ 42/9) “Sen, dünyada ve âhirette benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve sâlih kullarının arasına kat.” (Yûsuf 12/101) “Rahmân’ın (has) kulları onlardır ki yeryüzünde tevâzu ile yürürler ve kendini bilmez cahiller onlara laf attığında (incitmeksizin) “selâm!” derler. Gecelerini Rablerine secde ve kıyam ile geçirirler.” (Furkan 25/63. 64) “Onlar, ne ticaret ne de alış-verişin kendilerini Allah’ı anmaktan alıkoymadığı kimselerdir.” (Nûr 24/37)

2. Mümküne mümkün değildir yakınlığın. Varlık yaygısını kaldırmaya imkân olmadıkça.

BEŞİNCİ FASIL

Havâss-ı evliyânın seçkinlerinin (havâs) tercih ettiği Nakşibendiye yolunun gizli zikir esasına dayanıp [kişiyi mânen] Allah'a vâsıl eden yolların en yakını olduğunu, onun üç kısmından her birinin irfân devletinin sermayesi olduğunu, Nakşibendiye yoluna girenin her türlü kemâle sahip olup hâlinin herkesten gizli kaldığını ve Allah'a dost olmanın huzuruna ermesi sebebiyle gönlünün neşe ile dolduğunu; her türlü korku, endişe ve üzüntüden emin olup dalâletten uzak olduğunu ve Allah'a kavuşma (lika) sevinciyle zevk **[308/a]** aldığını yedi madde ile açıklar.

Birinci Madde

Nakşibendiye yolunun esaslarını (erkan), hakîkatlerini, usûlünü ve inceliklerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki evliyânın seçkinlerinden yüce önder, muhterem şahsiyet Hazret-i Pîr **Muhammed Bahâuddin Nakşibend** ile onun önde gelen halifeleri olan bu yolun büyükleri (rahmetullahi aleyhim ecmaîn hazerâtı) şöyle demişlerdir:

Nebîlerin en fazîletlisi olan Muhammed Mustafa (a.s.)'ın, evliyânın en fazîletlisi olan Ebû Bekir es-Sıddîk'a (r.a) gizlice öğretmiş olduğu en değerli ilim olan huzur ve irfân bilgisi insanların avâm tabakasından gizlenmiş, hattâ bu, hafaza meleklerinden bile gizli ve örtülü kılınmıştır. İnsanı bu gizli hazineye ulaştıran yolun usûlü ve bir takım esasları vardır ki bu fasıl içinde onlar tafsilâtıyla açıklanmıştır.

Bu yolun esasları üçtür: Bunlar az yemek, az uyumak ve az konuşmaktır. Az yemek az uyumaya, az uyumak az konuşmaya ve az konuşmak da kalbî (hafî) zikirle Hakk'a yönelmeye yardımcı olup kuvvet verir. Bunlardan maksat ancak cân u gönülden Mevlâ'nın huzuruna varmaktır ki bunlarda muvaffak olana yeme-içmede, uyku ve konuşmada orta yola uygun davranmak yeterli olur.

Beyt

Az yemek, az uyumak, az söylemek
Kimde kim cem‘ oldu bil anı melek.

Günümüz Türkçesiyle

Az yemek, az uyumak, az söylemek kimde bir araya gelirse, onu melek tabiatlı bil.

Bu yolun hakîkatleri üçtür: Havâtırı gidermeye, kalbî zikre ve murâkabeye devam etmek. Çünkü bunlar birbirine yardımcı olup kuvvet verir.

Murâkabe; Hak tealanın kâinâtın bütün zerrelerini ebediyyen görüp gözetmekte olduğu duygusunu bir an bile gönülden çıkarmamaktır ki, Nakşibendiye yolunun en son mertebesi ancak bu huzur hâline ermektir.

Beyt

To-râ yek pend bes ez-her du âlem
Zi-cânet ber neyâyed bî-hodâ dem

Beyt(in tercümesi)

Senin için iki âlemden bir öğüt yeter: Allah adını anmaksızın içinden bir nefes bile verme.

Bu yolun bütün esasları şu on iki kelimede toplanmıştır. Bunlar; Kendi varlığını gidermek (nefy-i vücûd), elinde olanı cömertçe vermek (bezl-i mevcûd), görünüşe önem vermeyi terk etmek (terk-i sûret), dinin emirlerini takvâ üzere yerine getirmek (azîmetle amel), her nefes alış verişte uyanık bulunmak (hûş der dem), yürürken hep önüne bakmak (nazar ber kadem), vatandan sefer etmek (sefer der vatan), kalabalık içinde bile Allah'la başbaşa olmak (halvet der encümen), bid'atlerden sakınmak, sünnete tâbi olmak, Allah'ı daima hatırında tutmak, devamlı zikir hâlinde bulunmak (zikr-i müdâm) ve tam bir teveccühle Allah'a yönelmektir ki Allah'a vâsıl olmak (vusûl) ancak bu usûllere riâyet etmekle mümkündür.

Bu yolun şartı bir mânâdır ki gönülde ve ruhta Mevlâ'nın muhabbetinin olmasıdır. Öyle bir gönül ki onda Mevlâ'ya dair bir arzu ve talep meydana gelmiştir; işte onu büyük nimet bilmek gerekir. Bu arzunun gece gündüz artmasına gayret etmelidir.

Çünkü o öyle bir ezelî sevgidir ki gönül aynasında yansıyıp orada parlamıştır. Onun için o gönül muhabbet ve şevk isteğiyle dolmuştur. Şu halde Mevlâ'ya vâsıl olmayı isteyen kişi (mürîd), O'nun tarafından murad edilmiş olan velîdir. Nitekim Hak Teala; **"O** (Allah) **onları sever, onlar da O'nu severler"** (Mâide, 5/54) buyurmasıyla kendi muhabbetinin, muhabbetlerin aslı olduğunu duyurmuştur.

Nakşibendiye yolunun müridleri bu muhabbet arzusuyla zaman zaman ağlarlar; görünüşte insanlarla beraber bulunup onlara hizmet ederler. Fakat iç âlemlerinde yalnızca Hakk'ı bilirler ve sadece O'nu bulurlar.

Halk içinde kendilerini gizlerler, gönüllerinde ise Allah'ın birliği (vahdet) yolunu izlerler. Böylece bedenlerini halka, gönüllerini Hakk'a teslim ederler. Bu görüntü ve bu gidişle gizlice Hakk'a doğru giderler. Dışarıdan ilgisiz gibi görünüp içeride daima Allah ile beraber olurlar. Onların bedenleri ağyâr ile gönülleri yâr iledir. Kulakları sadâ ile gönülleri Hudâ iledir. Gözleri gördüklerinde, gönülleri Sevgili'dedir. Lisanları başka söz söylese de gönülleri hep Sevgili ile beraberdir. Elleri iş işlemekte iken gönülleri Hazret-i Mevlâ iledir. Ayakları gitmekte gönülleri zikretmektedir. Bedenleri yatakta uyurken gönülleri dost ile kaimdir. Bedenleri bir mekânda rahat içinde görünürken, gönülleri dost ile seyrân halindedir. Bedenleri sebeplerle boğuşuyor **[308/b]** görünürken, gönülleri daima Hazret-i Mevlâ ile yakın dostluk ve irtibat halindedir.

Beyt

Sûretleri kesretde ma'nâları vahdetde
Sûretleri firkatde sîretleri vuslatda

Günümüz Türkçesiyle

Dış görünüşleri çoklukta, gönülleri birlikte; Dış görünüşleri ayrılıkta, hakikatleri vuslattadır.

Onlar bu yolla gönüllerini hoş ederler. Her ne yaparlarsa gönüllerinde gizlerler. Muhabbetlerinin sırları halka açılmaz ve bu sebeple gönüllerindeki zevke halel gelmez.

Onlar şöhret âfetinden uzak durup Mevlâ'nın en seçkin kullarından (hâssü'l-hâs) olurlar. Onlar kalbî zikirle andıkları Mevlâ'yı şeksiz şüphesiz ve çabucak bulurlar. Çünkü kalbî zikir, Allah'a ulaştıran yolların en yakınıdır; her türlü âfet ve tehlikelerden korunmuş ve arınmış olup vahdet âleminin acayipliklerinin anahtarıdır. Huzur mertebesindeki birliği (cem'iyyeti) celp eder.

Onlar; "İrade, isteme isteğini terk etmektir" sözü gereğince Allah'ta fânî olurlar (fenâ fillâh). "Fakr ve fenâ devletiyle Allah'ta bâki olurlar (bekâ billah). İzzet ve şerefle iki cihanda istediklerini elde ederler.

Beyt

Ger hemî hâhî ki gerdî ser bulend
Der-Tarîk-i Nakşibendî nakş bend

Beyt(in tercümesi)
Başın, hep yükseklerde olsun istersen, Nakşibendiye yoluna nakış (gönül) bağlamalısın.

Nazm
1-Kasemde nûn u kalemdir o kâmet ü ebrû
Ki dil hemîşe o dilberle oldu rûy-be-rû
2-Nişân-ı vuslatı bulmuş hezâr gülşende
Çü servi fâhte bilmez figân ider gû gû
3-Hezâr şükr ki hicrân-ı gamdan âzâdım
Gönül ki aşk iledir hem-nişîn ü hem-zânû
4-Gönül gözünde ırağ u yakın beraber olup
Ki tûb-ı âlem olur bâğ-ı dilde misl-i kedû
5-Biri dimiş nicedir hâli kalbin ey Mecnûn
Firâk-ı yâr ile Mecnûn dimiş ne sözdür bu
6-Bana ne gam bu cüdâlık ki dilde Leyli ile
Ben öyleyim ki bilemez bu ben miyim yâ o
7-Sözümden itme ümîd-i şifâ didin Hakkı
Habîbî ente tabîbî fe-keyfe lâ-ercû

Günümüz Türkçesiyle
1-Yeminde *nûn-ı kalem*dir[100] o endam, o kaşlar. Gönül ki daima o dilberle yüz yüze gelir.
2-Vuslat nişanını bulmuş gül bahçesinde. Bunu guguk kuşu (kumru) bilmez; "gu gu" der, öter.
3-Bin şükür ki hicran gamından âzâdeyim. Gönül ki aşk iledir; onunla diz dize oturur.
4-Gönül gözünde uzakla yakın beraberdir. Dünya küresi gönül bağında kabak gibidir.
5-Biri demiş; nicedir kalbin hali, ey Mecnûn! Ayrılık acısıyla Mecnûn demiş ki; "Bu nasıl söz?
6-Bana ne bu ayrılıktan, gönülde Leylâ ileyim. Ben öyleyim ki bilinmez; bu ben miyim, o mu?"

7-Sözümden şifâ ümid etme dedin Ey Hakkı! Habibim! Tabibim sensin, nasıl ümid etmem?

İkinci Madde

Nakşibendiye yolunun üç esasından birincisini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Hazret-i Hâce Bahaeddin (Nakşibend) ve onun halifeleri olan hâcegân (rahmetullahi aleyhim ecmaîn hazerâtı) şöyle demişlerdir:

İtikadı düzeltip emirlere harfiyen riâyet ederek haramlardan ve mekruhlardan sakındıktan sonra bizim bu yolumuzun semeresi, daima Hakk'ın huzurunda bulunmaktır. Her anda O'nu hazır bilip O'nunla olup O'ndan bir an bile gâfil olmamaktır. İşte bu huzur hâli nefiste bir meleke haline gelip gönülde kuvvet bulursa, onun ismi "müşâhede" olur.

Bu devlete vâsıl olmanın yolu üç türlüdür: Birincisi kalbî zikir yoludur ki zâkirin kalbi huzurla "Lâ ilâhe illallah" kelimesini tekrar eder. Bu mübarek tevhid cümlesindeki nefy kelimesini (Lâ ilâhe) söylerken, yaratılmış olan bütün varlıkların (muhdes) yok olup gidecek fânî şeyler olduğunu düşünür. Tevhid kelimesinin isbat tarafında (illallah) ise, tek mâbud olan Allah Tealayı ezelî ve ebedî oluşu ile (kıdem ve bekâ) müşâhede eder.

Bu mübâek kelimeyi tekrar ettikçe dilini üst damağına yapıştırır, manevî (hakiki) kalbe bağlı bulunan cismanî kalbiyle (kalb-i sanevberî) ile O'na yönelir. Nefesini tutarak karnını içeri çeker ve bütün gücüyle öyle bir zikir yapar ki zikrin tesiri bütün organlarında etkili olur ve büyük haz alır.

Mesela bir kimsenin yanında oturuyor olsa, bu tekrarından onun haberi olmaz. Bütün vaktini zikir ile geçirir ve başka hiçbir meşguliyet onu bundan alıkoymaz. Hatta otururken, ayakta iken, konuşurken, dinlenirken, yemek yerken, su içerken ve uyurken bile bu zikir hâlinde herhangi bir kesilme ve gevşeme olmaz.[101]

Eğer zâkir bazı meşguliyetler sebebiyle zikrinden **[309/a]** kesilirse -kesiklik oldu diye- zikirden bütünüyle vazgeçmeyip basîretle ona devam etmelidir.

Eğer zâkir, seher vaktinde bu pâk ve mübarek kelimeyi (Lâ ilâhe illallah) çokça tekrar etmeye devam ederse, onun bereketi bütün güne sirâyet eder. Eğer uykudan önce bu kelimeyi çokça söylerse, o kelimenin bereketi gecenin tamamına yayılır; uyku hâlinde bile kalbi zikre devam eder. Zâkir bu minval üzere zikre devam ederken, bazı vakitlerde ona kendinden geçme hâli gelip şuursuzluk hâli ortaya çıkar ki işte bu cezbe halinin başlangıcıdır.

Bu durumda iken ona lâzım olan, o hâle kendini verip teslim olmasıdır. Gücü yettiğince o hâli korumaya gayret etmelidir. Şâyet bu coşkunluk hâlinde bir azalma başlarsa, hemen zikrin tekrârına başlamalıdır. Çünkü bu hayret hâli tekrar meydana gelip coşkunluk birbirine eklendikçe, zikredende bu haller meleke (alışkanlık) hâline gelir ki -her ne kadar bu keyfiyet onun bilfiil hâli değilse de- istediği zaman az bir teveccühle tekrar o keyfiyeti bulabilir. O hâlini tekrar gerçekleştirebilir.

Eğer zâkir mizacı itibarıyla nefesini tutmaya güç yetirebilirse, kalbe gelen havâtırı def etmede ve kendinden geçmiş halde iken hayret âlemine gitmede bunun tesiri ona yeterli olur. Büyük manevî haz, kendisinde daima meydana gelir.

Bulunduğu hâlin devamını isteyen zâkir, söz konusu zikirle yukarıda tarif edildiği üzere meşgul olmaya devam ettiği müddetçe nefesini tutup karnını içine öyle bir kuvvetle çeker ki bedenin bütün hücreleri onu duyar ve etkilenir. O pâk ve temiz kelimenin yukarıda değinilen mânâsını hep kalbinde tutar. O'ndan başka -kalbe gelebilecek- havâtırı bütünüyle def eder. Kelime-i tevhidin sayısını kalbinde tutarak üç, beş ve yedi defada bir nefes alarak devam eder. Tek sayılarda birer nefes alarak ve her iki nefes arasında zikir sayısını arttırarak gider. Bir nefes alımı aralığında kelime-i tevhidi söyleme sayısını yirmi bire kadar çıkarır ki işte o zaman zikrullahın nûru onun kalbini kaplar.

Mâsivâya ait her türlü düşünceler bütünüyle ondan silinip gider. Gönlü genişleyip açılır ve zikretmekten büyük bir haz duyar.

Eğer yirmi birde o zevk ve lezzete ermediyse, o zaman baştan bir daha sayarak tekrar eder. Tek rakamlarda nefesini hapsedip zikrin mânâsını kalbinde tutarak ve her iki nefes arasında zikir sayısını arttırarak yirmi bire kadar terakki eder ki göğsün genişlemesi hâli (inşirâh-ı sadr) meydana gelsin, zikirden zevk alsın, kalbine lezzetle dolsun. O halde iken fakr u fenâ devletini bulsun. Kalbi daima Hazret-i Hak'tan yana uyanık olsun. Öyle bir mertebeye varmış olsun ki o âgâhlığı gidermek istese, buna gücü yetmesin. Gönülde, gözde, fikirde ve hayâlde daima Hak ile beraber olup kendini bulamasın.

Burada arzu edilen netice ancak şudur ki, zâkir -kendine ait olduğu varsayılan- bütün sıfatları yok olup zikrettiğinin (Allah'ın) sıfatlarıyla bâkî olsun. Neticede zikretmekten bile ayrılıp -ki bu mertebede, zikir de onu perdeleyen bir engeldir- hep O'nunla meşgul olsun. O'nun huzurunda, O'nun dostluğuyla ebedî devleti bulsun. Ebedî saadete vâsıl olsun.

Allah'ım! Bunu bize kolay eyle.

Nazm

1-Aşk oduna yandı hep defter-i nutk u beyân
Doldu dil ü cân tarab oldu hakâik iyân
2-Katre vü bahr oldu cem' ortadan ebr oldu kam'
Nûrını hoş buldu şem' gitdi aradan duhân
3-Bu nefehât-ı buhûr cânlara virdi sürûr
Cümle cihân doldu nûr ûd ile mecmer nihân
4-Hâcedir âyîneden tûtîye nutk öğreden
Âyîne yohsa neden murg ile söyler lisân
5-Câmeyi vir cânı al hayrete var aşka dal
Bî-dil ü bî-hîş kâr ribh ola ayn-ı ziyân
6-Fakr u fenâyı bulan aşkı deminden dolan
Hüsnüne hayrân olan hayy olur ol câvidân **[309/b]**
7-Aşk ki bî-keyf ü kem cümleye der bîş ü kem
Söylese akla hikem Hakkı olur tercemân

Günümüz Türkçesiyle

1-Aşk ateşine yandı, söze dair ne varsa defterde. Gönül ve cân neşeyle doldu, hakikatler ayân oldu.

2-Damla deryâ ile birleşti, bulut aradan çekildi. Mum ışığını hoşça buldu, duman aradan çekildi.

3-Bu tertemiz kokular, canlara sürûr verdi. Bütün cihan nûr doldu; buhur ve buhurdanlık gizlendi.

4- Aynadan papağana söz öğreten efendisidir. Ayna ortada yoksa, lisan kuşla nasıl konuşur?

5-Kıyafeti ver, cânı al; hayrete var, aşka dal. İsteksiz ve benliksiz ol, kazancın sırf ziyan olsun.

6-Fakr u fenâyı bulup aşk nefesiyle dolan. Ebedî diridir, o güzelliğe hayran olan.

7-Kemiyetsiz, keyfiyetsiz aşk, herkese az çok bir şeyler söyler. Akla hikmetleri söylese, Hakkı tercüman olurdu.

Üçüncü Madde

Nakşibendiye yolunun ikinci esasını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Hazret-i Hâce Bahaeddin (Nakşibend) ve onun halifeleri olan hâcegân (rahmetullahi aleyhim ecmaîn aleyhim hazretleri) şöyle demişlerdir:

Yolumuzun üç esasından ikincisi kalbî yoğunlaşma (teveccüh-i kalbî)dir ki, zâkir kalbiyle Allah ismini (ism-i Celâl) söyleyerek o mübarek ismin tesirinden doğan eşsiz mânâyı düşünür. O mânâyı muhafaza edip bütün his ve kuvveleriyle çam kozalağı şeklindeki kalbine (kalb-i sanevberî) teveccüh eder. Bu teveccühe devam edip o yüksek mânâyı zorlamayla da olsa hıfz eder. Söz konusu külfet ve zorluk ortadan kalkıncaya kadar bunu sürdürür.

Eğer o mânâ cezbe hâlinin tasarrufundan önce zâkirin vücûduna tamâmen tesir ederse ona gereken, o mânâyı bütün bu varlık âlemini kuşatan mücerred ve kâmil bir nûr sûretinde kendi basîretine karşı tutup onunla ve bütün hissî kuvveleriyle çam kozalağı şeklindeki kendi kalbine teveccüh etmesidir. O zamana kadar buna devam etmelidir ki, sûret aradan çıkıp gitsin ve arzu edilen esas mânâ meydana çıkmış olsun.

Zâkir, bu şekilde kalbiyle "Allah" demeye devam ederken, O'nun niteliksiz olarak âlemdeki bütün zerreleri kuşattığı bilincine varıp bu düşünceyle o kadar çok zikreder ki tamâmen kendinden geçer. Sonra oradan öyle bir mertebeye gelir ki artık bu hâl onun kalbinde vasıf olur. Rûhu ve cânı bu nûr ile dolup muazzam lezzet alır. Gönlü bu zikirle meşgul iken onu öyle bir hayret alır ki melekût âlemindeki acayip haller ona açılır.

Zâkir bu halde iken; zikri fikri bir kenara bırakıp o hayrete dalsın. Gönül âlemine ait haller ne ise yine gönülde kalsın. Elbette ki manevî sırları halka açıklamasın ve dîn-i mübîn-i İslâm'dan ayrı gitmesin. O hayret hâli ondan gidince tekrar zikre devam etsin. Yine hayret gelince, O'nunla olup -zikir bile olsa- herhangi bir şeyle meşgul olmaktan vazgeçsin. Çünkü zikretmek, mânâ kapısını tıklatmaktır. Hayret ise Mevlâ'nın (manevî) kapısını açmaktır. Şu halde kapı açılınca, onu tıklatmaya gerek kalmaz.

Kalbin suskunluğu (sükût) bunların hepsinden daha evlâdır. Bu hayret birbirini takip edip gün be gün artar. Ta ki zâkir çoğu vakit bu hayretle olur. Zamanla bu hayrete öyle dalmış olur ki, kendi sıfatlarından tamâmen geçip (fenâ) yukarıda bahsi geçen sıfatlarla kalır. İnsanlık esâretinden kurtulup kendi âleminde sultanlığı bulur. *"İyilerin sadrı, sırlar kabristanıdır"* sözü gereğince, gönül hallerini gizler.

Bu halde hayrete dalan zâkir kuvvet sahibi olur, bu fenâyı bulan kâmil saadet sâhibidir. Kalabalık ona tenhâlık ve yalnızlıktır (itikaf ve halvet). Çokluk ona birlik ve uzlettir. Onun nefes alması tesbih ve ibadettir.

Konuşması sırf hikmettir. Her işi Allah'a itaat ve hizmettir. Âdeti yumuşak huyluluk, nezaket ve dostluktur. Bakışı sırf ibrettir. Fikri ilim ve tecrübedir. Ahlâkı bütün halka karşı hilm ve şefkattir. Çünkü o vahdet şarabıyla kendinden geçmiştir. Muhabbet deryasına dalmıştır. Her hâlinde o Hazret'in huzur makamında hâzırdır. O, bütün zıtlarla bir arada yaşayabilir, hepsiyle ayrı ayrı dostluk kurabilir. Her nerede olsa gönül safâsıyla bulunur; zevk alır, rahat bulur.

Muhalefet tozlarıyla gönlü bulanmaz, kederlenmez. Cânı cânândan bir an bile ayrılmaz. Alâkası gönülden dışarı kaymaz; başka hiçbir şeye dayanmaz. Kimseden korkusu olmaz, hiç kimseden bir şey ümit etmez. Belki de içinde ve dışında **[310/a]** mâsivâya dair hiçbir ilgi bulamaz. Gözünü yumsa fenâ fillâh mertebesindedir. Ve eğer açarsa, bekâ-billah mertebesindedir.

Nazm

1-Gönül dilberdedir el-hamdü li'llâh
Lebi Kevser'dedir el-hamdü li'llâh
2-Ne ferzend ü zen ister ve ne zînet
Ne sîm ü zerdedir el-hamdü li'llâh
3-Çü dil dilberle seyr eyler cihânı
Dahi bî-perdedir el-hamdü li'llâh
4-Gönül dostun tanır tenhâ cihânda
Adüvv güm-kerdedir el-hamdü li'llâh
5-Değil gam yok olursa ten ki cânım
Aceb hoş yer[de]dir el-hamdü li'llâh
6-Derûn-ı dilde rûşen dîde-i cân
Ruh-ı enverdedir el-hamdü li'llâh
7-Ezelden hamr-ı aşkı içdi Hakkı
Henüz ol sırdadır el-hamdü li'llâh

Günümüz Türkçesiyle

1-Gönül dilberdedir elhamdülillah. Dudağı kevserdedir elhamdülillah.
2-Ne oğul ne kız ister, ne de zînet. Ne de altın gümüştedir elhamdülillah.
3-Gönül dilberle seyreder cihanı. Dahi perdesizdir elhamdülillah.
4-Gönül, yalnız dostu tanır cihanda. Düşman kaybetmiştir elhamdülillah.
5-Gam değil, yok olursa bu beden. Cân ki hoş yerdedir, elhamdülillah.
6-Gönül içinde can gözü aydınlık. Nûrlu yanaktadır elhamdülillah.

7-Hakkı, aşk şarabını ezelde içti. Henüz o baştadır elhamdülillah.

Bu haller ve makamlar, bu mertebe ve kemâller belki bir senede, belki bir erbaînde, belki on günde, belki bir günde ve belki de bir saatte Allah'ın inâyetine ve kişinin istidâdına göre meydana gelir. Gönül sıdk ile yöneldiği ölçüde dostuna vâsıl olur. "Allah'a götüren yollar mahlûkatın nefesleri sayısıncadır" müjdesi bu farklılığa işarettir.

Eğer zâkir her anda Mevlâ'yı tefekkür etmekten geri durmasa, kendini uyku bastığı zaman bile Hakk'ı zikretmekten ayrılmasa, onun uykusu da gündüz uyanık bulunduğu hâl gibi olur; uyku hâlinde de Hazret-i Mevlâ'nın huzurunda bulunmuş olur. Fakr u fenâ devletini tez zamanda bulur. Çünkü Allah isminin (ism-i zât) özellikleri ve tesiri pek çoktur. Bunda olan tesirler, O'nun diğer mübarek isimleriyle, sıfatlarıyla meşgul olmakla elde edilemez. Bu zât ismiyle zikre devam eden yâni "Allah, Allah, Allah" deyip giden zâkir, huzurla dolar ve O'ndan kuvvet alır. Maddî ve manevî âlemde (âlem-i mülk ve melekut) tasarruf sâhibi olup dünya ve âhirete dair bütün istediklerine nâil olur.

Nazm

1-Her murâdın sende iste hoşluğın bul ey gönül
İçeri gel âleminde pâdişâh ol ey gönül
Derd-i aşk-ı Hakk'a yanup ol ana kul ey gönül
Aşk-ı Hak'dan gayri bir şey itme me'mûl ey gönül
Hayrete var kim yakındır Hakk'a, ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dem-be-dem dol ey gönül

2-Az ye az iç az uyu var zikr-i kalbi eyle kût
Vehm ü fehm ü fikri nefy it kim gönül kılsun sükût
Ölmeden öl kim seni hayy ide Hayy-ı lâ yemût
Hûş der dem ya'nî her dem Hakk'ı bul halkı unut
Hayrete var kim yakındır Hakk'a, ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dem-be-dem dol ey gönül

3-Sû-i hulkı dilde koyma tâ dola hulk-ı hasen
Emr-i Hakk'ı tut cemî'-i halka şefkat eyle sen
Nefsi koy Hakk'a gönülden gel sefer kıl der-vatan
Hakk ile ol halk içinde halvet olsun encümen
Hayrete var kim yakındır Hakk'a, ol yol ey gönül

Bahr-i aşka dal deminden dem-be-dem dol ey gönül

4-Çekme gam ger halk-ı âlem olsalar düşmen sana
Cümleden erham hem eşfak dost imiş Rahmân sana
Her ne gelse hoş gelür Hak'dan gelür mihmân sana
Gelse aşkın derdi mesrûr ol O'dur dermân sana
Hayrete var kim yakındır Hakk'a, ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dem-be-dem dol ey gönül **[310/b]**

5-Bahr-i aşka dal suya düşmüş meder misli hemîn
Ol nefis bahrinde mahv ol kalmasın hiç ol emîn
Âlem ü âdem kamu çün nefs-i vâhiddir yakîn
Cümleyi kendün görürsen söyleme aslâ sakın
Hayrete var kim yakındır Hakk'a, ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dem-be-dem dol ey gönül

6-Her neye baksan anı bil kendi cüz'ün fi'l-misâl
Kesret-i sûretde kalma vahdet-i ma'nâya dal
Mest olup vahdet meyinden zevk idüp ol ehl-i hâl
Ârif ol fakr u fenâdan hoş bekâ bul anda kal
Hayrete var kim yakındır Hakk'a, ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dem-be-dem dol ey gönül

7-Hakkı, Hakk'ı cânda bul çün mevc ile yemdür nihân
Hak sana sırr-ı maiyyetle muîndir her zamân
Ol sana senden yakındır sen ırağ olma hemân
Ayn-ı Beytullah iken dil dolmasın gayri gümân
Hayrete var kim yakındır Hakk'a, ol yol ey gönül
Bahr-i aşka dal deminden dem-be-dem dol ey gönül

Günümüz Türkçesiyle

1-Her muradın sende iste, hoşluğu bul ey gönül. İçeri gel, âleminde pâdişâh ol ey gönül. Hak aşkının derdine yan, O'na kul ol, ey gönül. Hak aşkından başka bir şey umma, ey gönül. *Hayrete var ki Hakk'a yakındır o yol, ey gönül! Aşk deryasına dal, an be an nefesiyle dol, ey gönül!*

2-Az ye, az iç, az uyu; kalbî zikri azık eyle. Kuruntuyu, fikri nefyet ki gönül sükût etsin. Ölmeden önce öl ki, Hayy-ı La-yemût olan Mevlâ teala seni diri kılsın. Her an uyanık ol ki Hakk'ı bul, halkı unut. *Hayrete var ki*

Hakk'a yakındır o yol, ey gönül! Aşk deryasına dal, an be an kanıyla dol, ey gönül!

3-Kötü huyu gönülde bırakma ki, güzel huyla dolasın. Hakk'ın emrini tut ve bütün halka şefkat eyle. Nefsi koy, Hakk'a gönülden gel, vatana sefer eyle. Hak ile ol ki, halk içindeyken halvete eresin. *Hayrete var ki Hakk'a yakındır o yol, ey gönül! Aşk deryasına dal, an be an nefesiyle dol, ey gönül!*

4-Gam çekme, meğer âlem halkı düşman olsa da sana. Cümleden merhametli, şefkatli dost imiş Rahmân sana. Her ne gelse hoş gelir, Hak'tan gelir misafir sana. Aşkın derdi gelse mesrûr ol, odur derman sana. *Hayrete var ki Hakk'a yakındır o yol, ey gönül! Aşk deryasına dal, an be an nefesiyle dol, ey gönül!*

5-Aşk deryasına dal, suya düşmüş balçık gibi hemen. O nefis deryasında mahvolup kalma sen hiç, emin ol. Âlem de, Âdem de hepsi tek bir nefistir şüphesiz. Herkesi kendin görürsen, söyleme aslâ sakın. *Hayrete var ki Hakk'a yakındır o yol, ey gönül! Aşk deryasına dal, an be an kanıyla dol, ey gönül!*

6-Her neye baksan onu, kendinden bir parça bil, misâl âleminde. Sûretin çokluğunda kalma, mânânın birliğine dal. Vahdet şarabıyla kendinden geçip, zevk alır o ehl-i hal. Ârif ol, fakr u fenâdan hoş bekâ bul ve onda kal. *Hayrete var ki Hakk'a yakındır o yol, ey gönül! Aşk deryasına dal, an be an nefesiyle dol, ey gönül!*

7-Hakkı! Hakk'ı canda bul; deniz dalga ile gizlidir. Hak sana, maiyyet sırrıyla yardımcıdır her zaman. O sana senden yakındır, sen ırak olma hemen. Gönlün Beytullah iken, yabancı girmesin aman! *Hayrete var ki Hakk'a yakındır o yol, ey gönül! Aşk deryasına dal, an be an nefesiyle dol, ey gönül!*

Dördüncü Madde

Nakşibendiye yolunun üçüncü esasını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Hazret-i Hâce Bahaeddin (Nakşibend) ve onun seçkin halifeleri (rahmetullahi aleyhim ecmaîn hazretleri) şöyle demişlerdir: Bizim bu yolumuzun esaslarından üçüncüsü, kalbî râbıtadır.

Bunda mürîd kalbini yüce himmet sâhibi bir kâmil mürşide bağlar ki o, müşâhede makamını bulmuştur. Allah'ın yüce isim ve sıfatlarının tecellîlerine ulaşmış ve tahkîk (hakikat) ehlinden olmuştur. İşte "Kibrit-i Ahmer"den daha değerli olan o azîzin mübarek yüzü; *"Onlar ki*

görüldükleri zaman Allah hatırlanır"[102] sözü gereğince, zikrin faydasını verir. Onun lâtif sohbeti *"Onlar Allah'la birliktedir"* hükmü gereğince, zikrolunan (Mevlâ Teala) ile sohbet etme neticesini verir.

Çünkü ancak onun gibi bir azîzin yüzünü görme devleti, hikmetli sözlerini dinleme buna imkân verir bununla mümkün olur. Mürîd o sırları ve o azîzin eserlerini gönlüne gizlice nakşedip gücü yettiğince bu elde ettiklerini muhafaza eder. Eğer o mânâya bir gevşeklik ve usanç gelirse, hemen onun sohbetine müracaat etsin ki o pîrin sohbeti bereketiyle o mânâ gönlünde yeniden parlasın.

Böyle bir azîzin huzuruna giderek, tekrar tekrar ona müracaat edip sığınırsa, o yüksek mânâ o kişinin melekesi olur. Öyle bir mertebeye yükselir ki o azîzden uzakta olsa bile, onun sûretini hatırında tutabilir. Zâhirî ve bâtınî bütün kuvvetleriyle kendi kalb-i sanevberîsine teveccüh eder. Kalbine gelen her türlü havâtırı uzaklaştırıp şeyhinin hayâlini alabilir. Nihayet onda öyle bir gaybet (kendinden geçme) keyfiyeti ve hayret hâli meydana gelir ki, bu muameleyi tekrar ederek, söz konusu keyfiyet ve hâl onda meleke hâlini alır. Böylece fakr u fenâ devletini bulur. [Mürîdi Mevlâsına vâsıl eden] bundan yakın yol bulunmaz.

Şöyle olduğu da çok görülmüştür; Mevlâsını arzulayan mürîd kabiliyetlidir. Pîr onda tasarruf ederek, ilk sohbetinde onu müşâhade mertebesine ulaştırabilir. Şu halde kabiliyetli bir mürîd, kâmil bir mürşidi Hakk'ın mârifetine ulaşmada vasıta etse, gece gündüz demeyip onun sözünce ve izince gitse, o pîr hazretlerinin zâhirî sûreti onun iki kaşı arasında olup hatırından bir an bile çıkmasa; durmakta, oturmakta, yemekte, söylemekte **[311/a]** pîrinden bir an bile gaflet etmese, gün be gün bu minval üzere -külfetle bile olsa- devam etse kişi öyle bir mertebeye ulaşır ki artık pîrin sûreti onun kalbine iyice yerleşir. Her anda onu zahmetsizce tahayyül edebilir. Hakk'ın zât mertebesinden (ehadiyet) şeyhin kalbine gelen her feyz ve mârifet, onun kalbinden mürîdin kalbine yol bulur. Fakat tarikat âdâbı terk edilirse, feyzin aktığı yol da bozulur. Onun içindir ki bu râbıta yolu güçlükle kurulur.

Kıta

Sûret-i şeyhi dilde yazsa mürîd
Buna olan ana da hâsıldır
Lîk terk-i edeble zâ'il olur
Ol sebebden ziyâde müşkildir.

Günümüz Türkçesiyle

Mürîd şeyhin sûretini gönlüne yazsa, buna (şeyhe) gelen onda da hâsıl olur. Ancak edebi terk edince zâil olur; O sebeple bu gâyet müşkildir.

Kıta

Ser-rişte-i devleti ey birâder ele al
Bu ömr-i girân-mâye ki az itme hayâl
Dâyim kamu yirde kamu işde kamu hâl
An yârini[103] gönlün gözün andan yana sal

Günümüz Türkçesiyle

Ey birader! Talih ipinin ucunu eline al. Bu ömür sermayesini az bir şey sanma. Her yerde, her işte, her halde ve daima, yârini an; gözü gönlü O'ndan ayırma.

Kıta

Sırr-ı gam-ı aşkı derd-mendân anlar
Sanma dil sırrın hod-pesend anlar
Nakkâşa irer ârif olan nakşından
Bu nakş-ı garîbi nakş-bendân anlar.

Günümüz Türkçesiyle

Aşk derdinin sırrını, gam çeken bilir. Sanma ki gönül sırrını mağrurlar anlar. Nakkâşı bulur, ârif olanlar nakıştan. Bu acayip nakşı, Nakşibendîler anlar.

Kıta

Nakşibendiyye aceb kâfile serverleridir
Gizli yoldan götürürler Harem'e kâfileyi
İrse çün sâlike sohbetlerinün câzibesi
Mahv ider vesvese-i halvet ü fikr-i çileyi

Günümüz Türkçesiyle

Nakşibendîler ne acayip kafile başkanlarıdır. Gizli yoldan kafileyi Harem'e götürürler. Bir sâlike sohbetlerinin câzibesi erse; Halvet vesvesesini ve çile düşüncesini yok eder.

Çünkü bu zamanda öyle azîzlerin sohbetini bulmak kibrit-i ahmerden daha kıymetli ve daha şerefli olduğu için irfân yolunun isteklisine lâzımdır

ki, ilk iki yoldan birine mutlaka girmiş olsun. Ta ki evliyâlar mertebesini elde etmiş olsun. Ya uzlette velâyeti tercih edip yalnızlığa bürünsün ya da halk içinde velâyeti tercih edip onlarla kalsın. Çünkü Allah dostları iki sınıf olur ve bunlardan bir sınıfı dinde takvâ ile (azîmet) ameli tercih eder bir kısmı da ruhsatla amel ederek bununla yetinirler. Gerçi uzleti tercih eden velî, hâliyle daha üstündür. Lâkin halk içinde kalmayı tercih eden velî, kemâl bakımından bundan daha âriftir.

Şu kadar var ki uzleti tercih eden velînin de, halk içinde kalan Allah dostunun da gayesi insanlara faydalı olmak ve onlara hizmet etmektir. Çünkü onlar kendi varlıklarından geçmişler ve muhabbet kadehiyle vahdet şarabını içmişlerdir. Dostu tenhada bulmuşlar ve O'nun dostluğundan zevk almışlardır. Onların yaptığı işler gönüllerine aslâ mâni olmaz ve kalplerindeki huzur hâli sebebiyle bir an bile O'ndan gâfil olmazlar. İşte bu makamda artık iman âşikâr olur. Bu öyle bir âşikâr olmaktır ki göz içinde gizlenir.

Bu durumda vuslat ve firkat (kavuşma ve ayrılma) onlar için aynı şey olur. Yaşamak ve ölmek onlara kolay gelir. Onlardan birinin sohbetini bulana, bulduğunun kıymetini bilene ve bulduğuna doğrulukla hizmet edene, emrine teslim olana müjdeler olsun.

Nazm

1-Eylesün Allâh'a[104] çok tahiyyâtı, ana kim virmiş ilm-i gâyâtı
Gizli sultândır sırr-ı Subhân'dır, mürşid-i cândır hep makâlâtı
2-Kutb-ı hakâyık bahr-ı halâyık ferd-i câmi'dir hep işârâtı
Nokta-i kibri göremez a'mâ, gizlidir zîrâ cümleden zâtı
3-Kalbini keşşâf eylemiş şeffâf görinür anda hep beriyyâtı
Arayup bulan kulluğın kılan telkînün alan buldu hâlâtı
4-Ey nice cânlar yanını bekler görmedük dirler bunda lezzâtı
Neylesün ta'lîm olamaz teslîm yâ nice bulsun ol kemâlâtı
5-Hubbu cânımda sırrı zâtımda savar üstümde hep beliyyâtı
Pîrini hak bil ey Niyâzî kim pîr yüzündendir Hak hidâyâtı.

Günümüz Türkçesiyle

1-O kimse Allah'ı senâ çok etsin ki, kendisine gayeler ilmini vermiş. Gizli sultândır, Sübhan'ın sırrıdır o; canları irşâd eder sözleri.

2-Hakikat kutbu, halâyık deryâsı, benzersiz toplayıcıdır (ferd-i câmi') hep işaretleri. Âmâ olan en büyük noktayı göremez, zira zâtı cümleden gizlidir.

3-Kalbini keşşâf eylemiş, şeffaf görünür orda bütün yaratılmışlar. Arayıp bulan, kulluğunu kılan, telkînini alan bulur halleri.

4-Nice canlar yanında bekler, görmedik derler bunda lezzeti. Talim neylesin, teslim olmamış, ya nice bulsun kemâlâtı?

5-Muhabbeti cânımda, sırrı zâtımda; üstümden savar hep belâları. Pîrin Hak bil ey Niyâzi! Ki pîr yüzündendir Hak hidayeti.

Beşinci Madde

Nakşibendiye yolu dervişinin her kemâle sahip olduğunu, kalbe vukûfiyet sırrını bulduğunu, vâkıat benzeri şeylerin nûrlarından yüz çevirip sadece talebi olan Hakk'a yöneldiğini, bu sayede gönlünün hep neşeli olduğunu, **[311/b]** hallerinin insanlardan gizli kaldığını ve Hakk'ın huzuruna gelip gaflet ehlinden sakındığını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Hazret-i Hâce **Bahaeddin** (Nakşibend) ve onun seçkin halifeleri (rahmetullahi aleyhim ecmaîn hazretleri) şöyle demişlerdir: Yolumuza dair –yukarıda bahsedilen- üç esasın açıklanmasıyla ortaya çıkan şudur; Çam kozalağı şeklindeki kalbe teveccüh ki buna vukûf-i kalbî denilmiştir. Bunun, her zaman şart olduğu bilinmiş ve bu bizim yolumuzun vazgeçilmez esaslarından kılınmıştır. Nitekim o esasın gerekliliği, aşağıdaki iki beyitle tekrarlanmış ve tembih kılınmıştır.

Beyt
Mânend-i murğî bâş hân ber beyza-i dil pâsbân
K'ez beyza-i dil zâyedet mestî u zevk u kahkaha

Beyt(in tercümesi)
Bir kuş gibi yumurtanın üzerinde otur, bekçilik yap ki gönül yumurtasından mestlik, zevk ve neşe çıksın sana.

Beyt
Rev ber der-i dil binişîn k'ân dilber-i pinhânî
Vakt-i seherî âyed yâ nîm şebî bâşed

Beyt(in tercümesi)
Git, gönül kapısında otur ki o kendisini gizleyen sevgili ya seher vaktinde gelir ya da gece yarısı.

Vukûf-i zamânî; içinde buluduğun zamânın farkında olmak, tefrika (ayrılık) ya da cem‘ (birlik) ile geçen zamanların muhâsebesinden ibârettir. Nitekim o, bu yolun şartlarından değildir.

Vukûf-i adedî: Sayılara mukayyet olmaktır ki bu, şu kadar zikrin netice verip vermediğini değerlendirmekten ibârettir. Yolumuzda bu da lâzım değildir.

Öyle olur ki bu üç yolun her birinde ilerlerken sâlike [bazı fevkalâde] hâdiseler (vâkıat) görünebilir. Nûrlar tecellî edip yüz gösterebilir. İşte o zaman sâlike gereken, bütün bu vâkıattan ve [gözüne] görünen nûrlardan yüz çevirip esas ulaşmak istediği ile meşgul olmasıdır. Çünkü bunun gibi [olağanüstü] hâdiseler ve nûrlar ancak ibadetlerin kabul olunduğuna işarettir ki göründükten sonra onların sâlike herhangi bir faydası olmaz.

Beyt

Çu gulâm-ı âfitâbem heme ez-âfitâb gûyem
Ne şebem ne şeb-perestem ki hadîs-i hâb gûyem

Beyt(in tercümesi)

Güneşin gulâmıyım, ne söylersem güneşten söylerim. Ne geceyim, ne geceye tapanım ki rüyadan bahsedeyim.

Her kime, Hakk’ın yardımı yoldaş olmuş ve bu yolla hakîkate ermişse ona lâzımdır ki kendini bu yönüyle avâma tanıtmasın. Mümkün oldukça bu hallerini gizlemeye gayret etsin. Hatta onu ev halkından ve yabancılardan gizlemeye gayret etsin. Çünkü bu yolun esası dış görünüşte halk ile beraber olup iç âleminde Hakk’ın huzurunda olmaktır.

Beyt

Derûnî âşinâ ol taşradan bîgâne sansınlar
Aceb zîbâ-revişdir ârif ol dîvâne sansınlar.

Günümüz Türkçesiyle

İçinden âşinâ ol (Allah’ı tanı), dıştan seni ilgisiz ve gâfil sansınlar . Bu ne güzel iş; ârif ol, varsın seni dîvâne sansınlar.

Bu yolun ince perdesi öğrenmek ve öğretmektir ki, âlimler ancak o sûretle rahata ermişlerdir. İlim ehline öyle emredilmiştir ki, Hakk’a vâsıl olma ve O’nun huzurunu bulma yollarını [zahir ilmini öne çıkarmakla] gizlemiş olsunlar, [seyr ü sülûkla elde edilebilen bazı hakikatleri] halkın nazarından gizlemiş olsunlar. Sadece kitab ile söylesinler.

Nazm

1-Gizli gel ey yâr buyur
Ey şeh-i muhtâr buyur
Çünkü hep ağyâr uyur
Bu gice tekrâr buyur
2-Hâne-i pür-şûrına gel
Âşık-ı mehcûrına gel
Teşne-i mahmûrına gel
Sâkî-i hammâr buyur
3-Lutf idüp ol nûr-ı ferüm
Nutk ile sem‘ ü basarum
Cümle havâss ü hünerüm
Sen bize her bâr buyur
4-Hem elim ol hem ayağım
Hem yüregimde dayağum
Dilde gülistân u bâğum
Ey gül-i gülzâr buyur
5-Rûşenî-i rûzum olup
Şâd-ı gamm-ı sûzum olup
Mâh-ı şeb-efrûzum olup
Ey meh-i ayyâr buyur
6-Dîdeden oldunsa nihân
Dildesin ey cân-ı cihân
Cândan ırağ olma hemân
Ey dil ü dildâr buyur
7-Sâkit ol ey nâtık-ı kân
Gümlemesin tabl-ı beyân
Hakkı! Yeter kavl ü ziyân
Bî-dem ü güftâr buyur.

Günümüz Türkçesiyle

1-Gizli gel ey yâr buyur. Ey seçkin pâdişâh buyur. Çünkü hep yabancılar (ağyâr) uyur. Bu gece tekrar buyur.

2-Tertemiz hâneye gel. Şu hicranlı âşığına gel. Sarhoşluğunla susayana gel. Ey kadeh sunan, buyur.

3-Lutfedip gözümün nûrun ol. Konuşmam, gözüm, kulağım. Bütün hislerim ve hünerim. Sen bize her zaman buyur.

4-Hem elim ol, hem ayağım. Hem yüreğimde dayanağım. Gönülde gül bahçem, bağım. Ey gülistânın gülü, buyur.

5-Gözümün nûru olup. Gamlı sözümün neşesi olup. Gecemi tutuşturan ışığım olup. Ey aldatıcı mehtap, buyur.

6-Gizli olduysan gözlerden. Gönüldesin, ey cihanın cânı. Cândan ırak olma hemen. Ey gönlümün sevdiği, buyur.

7-Sus! Ey hazineleri söyleyen! Beyân davulu gümlemesin. Hakkı! Yeter artık, sözün ziyân olmasın. Nefessiz, sözsüz olsun, buyur.

Bu yolun yolcusuna bir de şu lâzımdır ki yoluna zıt gidenlerle arkadaşlık etmekten sakınsın. Özellikle iman nûrunu tabiatının karanlığıyla karartıp örten, feyz ve nûr verme davası güderek **[312/a]** dervişlik elbisesine bürünen ve yalancılıkla ömrünü tüketen dinde her şeyi helâl ve mubah gören (ibâhî)lerden yüz çevirip sakınsın. Mümkün olduğunca onlardan uzak dursun. Ta ki şekavete düşmesin, saadet ehlinden olsun. O gibilerin bozuk inançlarından ve hîlelerinin şerrinden Allah'a sığınırız.

Rubâî:

Bâ her ki nişestî vu ne-şod cem'-i dilet
V'ez to ne-remîd zahmet-i âb u gilet
Zinhâr zi-sohbeteş gorîzân mî-bâş
V'er ne ne-kuned rûh-ı azîzân bihilet

Rubâî(nin tercümesi)

Bir kimseyle oturduğunda kalbin huzur hâlinde olmaz ve senden su ve toprak yani beden fikrini uzaklaştırmazsa; sakın ha gitme yanına, sohbetinden firâr et. Yoksa azîzlerin ruhu sana haklarını helâl etmez.

Bu yolun yolcusuna bir de şu lâzımdır ki, geçmişte olan işlerle gelecekte olması muhtemel şeylerden yüz çevirip bunları düşünmesin. Bulunduğu halden bir an geri veya ileri gitmesin. Her hâlükârda Hak düşüncesiyle olsun. İki cihânı unutup her nefeste O'nu zikretsin. Ta ki O'na dost olmanın huzurunu (üns) gönlünde bulsun. Kendine ait bütün sıfatlardan fânî olup sadece O'nunla kalsın.

Rubâî:

Ey mânde zi-bahr-i ilm ber sâhil-i ayn
Der-bahr ferâğet-est u ber sâhil şeyn
Ber dâr saff-ı nazar zi-mevc-i kevneyn

Âgâh-ı bahr bâş beyne’n-nefeseyn

Rubâî(nin tercümesi)

Ey ilim denizinden geri, ayn sahilinde kalan! Denizde rahatlık vardır, sahilde elem. Gözünü iki cihan dalgasından çevir de, iki nefes arasında hiç uyuma. Uyan!

Rubâî:

Hâ gayb-ı hüviyet oldu ey harf şinâs
Enfâs ki hep o harf olmuşdur esâs
Ol harfden âgeh ola gör her demde
Bir harf didüm anla da kıl Hakka sipâs

Rubâî(nin sadeleştirmesi)

“He” harfi gaybın (zât mertebesinin, «hû» zamirinin) aslı oldu. Ey harf ilmini bilen! Nefesler ki hep o harf olmuştur esas. O harften hep uyanık oluver, her demde. Bir harf dedim; anla da Hakk’a hamdet.

Bu yolun âdâb ve esaslarından en mühim ve gerekli olanları şu vasiyetlerdir ki; her durumda faydalı ilim öğrenme ve daima faydalı iş işleme tarafında olup ehl-i sünnet ve’l-cemaat çizgisinden aslâ ayrılmayasın. Tefsir, hadis ve fıkıh bilgisi öğrenip cahil sofulardan uzak olasın. Müezzinliğe ve imamlığa heves etmeyip namazları cemaatle kılmaya devam edesin. Şehvet peşine düşmeyesin ve onun âfetlerinden uzak olasın. Hiçbir makama tâlip olmayıp [makam-mevki çekişmelerine bağlı] sürtüşmelerden uzak kalasın. Mahkemelerde hâkim huzuruna çıkmayasın; senet, sicil, mahzar (dilekçe) ve benzeri işlemlere adını yazdırma ki adın kötüye çıkmasın. Kimseye vekil ve kefil olmayıp halkın vasiyetlerine karışmayıp rahat bulasın.

Yöneticilerle ve onların çocuklarıyla arkadaş olmayıp semâ ve benzeri merâsimlerin yapıldığı tekkelerde eğlenmeyip ilim meclislerine gelesin.

Avâmdan ve zenginlerden uzak durup toy gençlerle ve kadınlarla arkadaşlık etmeyip yalnız kalasın. Gücün yettikçe bekâr kalıp evlenmeyesin. Böylece, dünya isteklisi olmayasın. Dünya isteğiyle dinini elden çıkarmış olmayasın. Çoluk çocuk derdi, geçim kaygısıyla uğraşırken kötü durumlara düşmeyesin.

Helâl ile yetinip harama el sürmeyesin. Boş sözleri ve bilhassa mizahı terk edip çok gülmeyesin. Öylece, kalbini ölü bulmayasın. Herkese şefkat

nazarıyla bakıp hiç kimseyi hakîr görmeyesin. Hiç kimseden bir şey istemeyip kimseye bir hizmet yüklemeyesin. İhtiyacını, derdini ve zevklerini gizli tutup halka duyurmayasın. Dışını süslemeyi bırakıp güzel ahlâk ile içini süsleyesin.

Kâmil evliyâyı ve ilmiyle amel eden âlimleri bulduğunda onlara hürmetle selâm verip yanlarına varıp ellerini öpesin. Huzurlarında boyun büküp edeple durasın. Sana düşen bir hizmetleri olursa malınla ve bedeninle cân u gönülden yerine getiresin. Onlara hizmet etmeyi devlet bilesin, sohbetlerinde bulunmayı ganimet, muhabbetlerini saadet bilesin. Onların yoluna cânını başını verircesine teslim olasın. Böylelikle dualarını alıp rızâlarına eresin.

Evliyânın sözlerini ve davranışlarını, akıl ölçüleriyle mukayese ederek inkâr yoluna gitmeyesin. Hızır ile Mûsâ aleyhisselâmın kıssasını unutmayasın. Çünkü inkârın sonu kötüdür ve evliyâyı inkâr edenler, onların muhabbetiyle ilminden mahrum kalır.

Hiçbir kimse ile **[312/b]** mücâdele etmeyip zıt ve aykırı gitmeyesin. İnsanları Yaratan'a ısmarlayıp kimsenin gıybetini etmeyesin. Dünyanın gösteriş ve süslerine itibar etmeyesin; sırf dünya için çalışanlara güvenmeyesin. Çünkü dünya ehli de dünya gibi vefâsızdır. Sohbetlerinin de içi boştur; zevksiz, safâsızdır. Senin asıl sermayen dinin mukaddes ölçüleriyle âdâbına riâyet etmek olsun. Mescidler ve [uzlete çekilebileceğin] sahrâlar mekânın, dostun da Hazret-i Mevlâ olsun.

Beyt

Yâ enîse'l-kulûb fi'l-halavât
Bike me'vâ'l-vuhûş fi'l-felevât

Beyt(in tercümesi)

Ey, halvet köşelerinde kalplerin arkadaşı! Çöllerde vahşilerin bile, sensin yoldaşı.

Gerçek şu ki havâssın ve avâmın bütün sırları bu bölümde tamamıyla yazılmıştır vesselâm. Gerçi bu hakikatleri söylemek ve yazmak bu fakîrin vazîfesi değildir. Ancak muhabbet ehlinin hizmetinde bulunmak niyetiyle, evliyânın eserlerinden ikiyüz kitabın özü seçilip özetlenerek ve tercüme edilerek bu kitabın üçüncü fennine yazılmıştır.

Rubâî:

Yâ în heme bî hâsılî ve hîç kesî
Der-mânde be nâ-resâyî vu bu'l-hevesî
Dâdîm nişân zi-genc-i maksûd to-râ
Ger mâ ne-resîdeîm to şâyed be-resî

Rubâî(nin tercümesi)
Bu yoksulluğumla, yalnızlığımla âciz kalmışken heves peşindeyim. Bulmayı gaye edindiğim hazineden sana işaret verdim. Biz ona kavuşamadık, belki sen kavuşursun.

Nazm
1-Ni'met-i uzmâ-yı cem'iyyetde idin bir zamân
Düşdün andan bu azâb-ı gaflet ü cehle yaman
Âşinâ-yı Hak iken bîgâne oldun bî-gümân
Ayn-ı Beytullâh iken put-hâne olmuş dil hemân
Hâzır-ı Hak ol huzûr it gâfil olma her zamân

2-Hâzır ol kim ni'met-i cem'iyyet-i hâtır O'dur
Gâfil olma kim azâb-ı tefrika hâzır odur
Hakk'a cândan kıl teveccüh kalbine nâzır O'dur
Evvel ü âhir O'dur hem bâtın u zâhir O'dur.
Hâzır-ı Hak ol huzûr it gâfil olma her zamân

3-Cehl ü havf u gam gazab hep gaflet ü nisyândadır
Gâfil olan sû-i hulkıyla yanar nîrândadır
Ârif-i âgâh olan cân rahmet-i Rahmân'dır
Gark-ı bahr-ı vahdet olmuş cennet-i irfândadır.
Hâzır-ı Hak ol huzûr it gâfil olma her zamân

4-Âb u nânı koy bu cisme zikr-i Hak olsun edâm
Zevk-i zikru'llâh ile dil mutma'in olsun tamâm
Hayrete var kim O'dur dil beytine bâbü's-selâm
Hakk ile her halde ol tâ ol senin ola müdâm
Hâzır-ı Hak ol huzûr it gâfil olma her zamân

5-Ey gönül her ne dilersen sende iste[105] sende bul
Ger sa'âdet-mend isen kendinde bul ol dosta yol
Bâb-ı hayretden huzûr-ı Hazret'e eyle duhûl

Mâsivâdan fâriğ ol aşkın deminden pür-dem ol
Hâzır-ı Hak ol huzûr it gâfil olma her zamân

6-Nefsini lâ-şey bilen dil Hak bilür âgâh olur
Rü'yet ü sem' ü kelâmı her işi Allâh olur
Cümle eşyâdan ana bir ân temâşâ-gâh olur
Kande olsa Hak ânınla dâ'imâ hem-râh olur
Hâzır-ı Hak ol huzûr it gâfil olma her zamân

7-Hakkı! Hak'dan gâfil olma hâzır ol eyle huzûr
Dil nazargâh-ı Hudâ'dır sâf kıl kim dola nûr
Şahdamarlardan yakındır Hak sana sen olma dûr
Vehm ü fehm ü fikri koy, dal hayrete ol pür-sürûr
Hâzır-ı Hak ol huzûr it gâfil olma her zamân

Günümüz Türkçesiyle

1- Bir zaman bezm-i elestte, büyük nimet içindeydin. Oradan bu gaflet ve cehalet azabına yaman düştün. Hakk'a âşinâ iken, uzak ve yabancı oldun. Sanki Beytullah iken, put-hâne olmuş gönül hemen. *Hak ile hâzır ol, huzur bul, gâfil olma her zaman.*

2-Hâzır ol ki beraberlik (cemiyet) nimetini hatırlamak odur. Gâfil olma ki tefrika azabı odur. Hakk'a candan teveccüh et, kalbini gören O'dur. Evvel ve âhir O'dur, hem bâtın ve zâhir O'dur. *Hak ile hâzır ol, huzur bul, gâfil olma her zaman.*

3-Cehalet, korku, gam ve gazap; gaflet ve nisyandadır. Gâfil olan, sırf kötü ahlâkıyla yanar; ateştedir. Ârif olan can uyanıktır; Rahmân'ın rahmetindedir. Vahdet deryâsına dalmıştır, irfân cennetindedir. *Hak ile hâzır ol, huzur bul, gâfil olma her zaman.*

4-Ekmeği suyu bırak, Hak zikri gıdan olsun daima. Zikrullah zevkiyle gönlün mutmain olsun, tamam. Hayrete var ki odur, gönül sarayında Bâbü's-Selâm. Her halinde Allah'la ol ki, O dâima seninle olsun. *Hak ile hâzır ol, huzur bul, gâfil olma her zaman.*

5-Ey gönül, her ne dilersen; sende iste, sende bul. Saadet ehliysen eğer, kendinde O dosta yol bul. Hayret kapısından, Hazret'in huzuruna yol bul. Mâsivâdan sıyrıl ki aşkın gözyaşından bir damla ol. *Hak ile hâzır ol, huzur bul, gâfil olma her zaman.*

6-Nefsini «hiçbir şey» olarak bilen gönül; Hakk'ı bulur, âgâh olur. Görmesi, işitmesi ve sözü; her işi Allah'la olur. Bütün eşyadan O'na, bir an seyrangâh olur. Nerde olsa Hak onunla, daima yoldaş olur. *Hak ile hâzır ol, huzur bul, gâfil olma her zaman.*

7-Hakkı! Hak'tan gâfil olma, hâzır ol, huzur eyle. Gönül Hakk'ın nazargâhıdır, arıt ki nûr dolsun. Şah damarından yakındır Hak sana, sen uzak olma. Kuruntuyu, anlayışı, fikri koy; hayrete dal, sürûr odur. *Hak ile hâzır ol, huzur bul, gâfil olma her zaman.*

Altıncı Madde

İrfân yolunda hidâyet caddesinden çıkıp dalâlet vâdilerine düşerek her şeyi mübah gören (mübâhî)lerin **[313/a]** hatalarını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Mübâhîler, Allah'ın hükümlerinden yüz çevirmişler ve dinin apaçık yolundan çıkıp yanlış yöne gitmişlerdir. Onlar aşağıda sayacağımız beş yolla hataya düşmüşlerdir:

Birinci gurup: Bunlar, Hak Tealaya iman etmeyip O'nun yüce zâtının hakîkatını ve sıfatlarının keyfiyetini zan ve hayalle, kıyas ve misalle bilmek istemişlerdir. Çünkü onlar O'nu [gerçek mânâda] idrak edemediler. Hata edip O'nun âlemdeki çeşitli tasarruflarını ve işlerini bazı tabiat olaylarına ve yıldızlara havâle ettiler. O kanaate vardılar ki bu acayip âlem ve bu şaşırtıcı düzen kendiliğinden meydana gelmiş olup ezelî ve ebedîdir. Bizzat insan ve diğer hayvanlar, bitkiler ve madenler; bunların hepsi tabiat olaylarının ve yıldızların tesiriyle düzen ve intizama girmişlerdir. Bu âlemden başka bir yaratıcı yoktur ve bu güzel yazı kendiliğinden yazılmıştır.

İkinci gurup: Bunlar öldükten sonra yeniden diriltilmeye inanmazlar ve bunu inkâr ederler. "İnsan cinsi de hayvanlar, ağaçlar ve bitkiler gibi biter (dünyaya gelir) ve sonunda yok olup gider. Bundan olduktan sonra bir daha meydana gelmez" demişlerdir. "Ruhların cesetlerini bulup bir araya toplanmaları mümkün olmayacağından, hesap-kitap, sevap ve azap da olmayacaktır" demişlerdir. Bu gurubun en büyük hatası kendi varlıklarını bilmemeleridir. Çünkü bunlar öyle zanneder ki rûh sadece hayvânî rûhtan ibarettir.

Onlar şunu bilemediler; insanın hakikatı rûh-ı revânîdir ki biz ona gönül deriz. İşte irfânın mahalli ve Hazret-i Yezdân'ın muhatabı odur. Ona aslâ yokluk (fenâ) erişmez, o bâkîdir. Ancak bedenden ayrılır ki o ayrılığa ölüm

denilmiştir. İşte bu gurup rûhu anlayamadığı için gâfil (gerçeklerden habersiz) kalmıştır.

Üçüncü gurup: Bunlar da, ahlâkı düzeltip güzelleştirmeyi inkâr edip şöyle demişlerdir: "Din bize kalbimizi intikam duygusundan, şehvetlerden, riyâdan ve kibirden arıtmamızı emretmiştir. Hâlbuki bu mümkün değildir. Çünkü nefislerimiz bu sıfatları hâiz olarak yaratılmıştır. İnsan karakterinin (cibilliyet) değiştirilmesi imkânsızdır. Nitekim siyah bir cismi yıkayarak beyazlatamayız. Bunun gibi kalp de yaratıldığı anda yüklendiği vasıflardan tamamen arındırılamaz. Huy ise canın altındadır, can çıkmadıkça huy da yerinden ayrılmaz." Onlar bu şekilde inanmışlardır.

Hâlbuki onlar şu gerçeği bilmediler; İslâm dini bu sıfatların gönülden bütünüyle silinip yok edilmesini emretmemiştir. Belki onları aklın ve gönlün tasarrufu altına alıp kontrolde tutmayı emretmiştir. Bu ise yapılması mümkün ve kolay bir iş olup imkânsız değildir. Yapılabilir olduğu tecrübe ile sabittir.

Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.); *"Ben de sizin gibi bir insanım. Sizden herhangi birinizin öfkelendiği gibi, bazen ben de öfkelenirim"*[106] buyurmuş ve çocukluğunda beşerî sıfatları kendisinde üstün iken, daha sonra onların kendisine mağlup olduğunu duyurmuştur.

Hak Teala Kelâm-ı Kadîm'inde; **"**(Onlar ki) **öfkelerini yutarlar ve insanları affederler"** (Âl-i İmrân 3/134) buyurmuş ve öfkesini tutup kızgınlığını aklıyla mağlup edenlerin övülmeye lâyık değerli insanlar olduğunu duyurmuştur. Fakat (hiç) kin ve öfkesi olmayanları övmemiştir. Çünkü bunlar olmadan insan, kemâl mertebesine erişemez.

Dördüncü gurup: Bunlar da, nefislerine güvenip kendilerini en yüce mertebede görerek şöyle demişlerdir: "Biz öyle yüksek derecelere erişip öyle hallere ulaştık ki günahlardan bize zarar gelmez. Bu hallerle gönlümüz deryâ gibi olmuştur ki bir takım **[313/b]** necaset (kir) karışmış olması orayı kirletmez." Lâkin bunlar şunu bilemediler; deryâ gibi olmak öyle bir sükûnet bulmayı gerektirir ki hiçbir rüzgâr onu yerinden kımıldatamaz ve hiçbir nesne onu kirletemez. Hâlbuki eğer bir kimse onlardan biriyle konuşurken ona saygısını belirtmese veya "Azizim" diye hitap etmese, onu hafife aldığını hissettirse veya hakaret edip kötü söz söylese, sövse; bu kişi bunu diyene aylarca ve yıllarca düşmanlık eder ve ona zarar vermek ister.

Eğer bir kimse onlardan birinin elinden bir akçesini veya bir lokmasını alsa dünya başına dar olur, cihan gözüne görünmez, aklı başından gider. Çünkü bu ahmaklar öfke ve şehvetlerinin elinde esir olmuşlar, riyâ ve

kibirle dolmuşlardır. Bunlar henüz adam bile sayılmazlar ki insaniyetleri elbette noksandır.

Onlar cehalet ve gafletlerine güvendikleri için, böyle asılsız iddialara dalmışlardır. Çünkü peygamberler ve Allah dostları bile, kendilerinden bir hata meydana geldiği zaman, göz yaşı döküp tövbekâr olmuşlardır.

Beşinci gurup: Bunlar da, Hak tealanın merhametine ve kusurları ziyadesiyle örtücü demek olan settâr ismine fazlasıyla güvenerek, O'nun "kahhar" sıfatının tecellîsinden emin olup şöyle demişlerdir: "Allah gafûr ve kerîmdir, raûf ve rahîmdirr. Kullarına karşı, anne ve babanın şefkatinden çok merhametledir. Elbette O *settârü'l-uyûb* (ayıpları ziyadesiyle örtücü) olan Allah, hata ve kusurlarımızı örttüğü gibi, O *gaffâr-ı zünûb*dür, günahlarımızı da affeder." Lâkin onlar şunu bilmediler ki Hak teala *settâr* ve *gaffâr* olduğu gibi, *cebbâr* ve *kahhâr* (cezalandırıcı) olmuştur.

Onlar demişlerdir ki; "Hak tealanın bizim ibadetimize ihtiyacı yoktur, O müstağnîdir. İbadet etmemizin O'na bir faydası dokunmaz. İsyan etmemizden de O'na hiçbir zarar gelmez. Gerçi ibadet etmek büyük fazîlettir ve ibadet eden büyük sevaba erişir, ancak bunun Hak tealaya herhangi bir faydası olmadığına göre, ibadet etmeyince ne lâzım gelir ki?"

Onların bu yersiz iddiaları, bir hasta ile doktoru arasında olabilecek şu konuşmaya benzer ki, doktor hastasına tekrar tekrar tembih ederek, perhizine dikkat etmesini söylemiştir. Verilen perhize riâyet et ki hastalığından kurtulup rahata eresin. İlaçlarını dikkatli ve düzenli olarak kullan ki iyileşip sıhhat bulasın.

Buna karşılık hasta, doktora şu cevabı vermektedir: O doktora söyleyin, ben perhiz etmişim, etmemişim ona ne? İlaçlarımı düzenli kullanmamın ona ne faydası var, kullanmasam ne zararı olacak?

Evet o hastanın bu sözleri doğrudur. Ancak perhizine riâyet edip ilaçlarını düzenli kullanmazsa kendisi helâk olup gider, yazıktır.

Bu sonuncu gurubun nazarında ibadetle günah birdir. Onlar şu hakikatı anlamadılar ki günahlar şerdir, sâhibini felâke götürür. İbadet ve tâat ise sâhibini her türlü hayra götüren rehberdir.

Nitekim hastalık bedeni çürüttüğü gibi, günahlar da kalbi karartır. Perhize dikkat etmek, ilaç kullanmak bedenin sıhhate kavuşmasına sebeptir. Bunun gibi takvâ ve ibadetler de kalbi cilâ gibi parlatır, sâhibini Rabb'ın rızâsına kavuşturur.

Günahlar sıkıntı ve zillettir, ibadetler saadettir. Günahlar nefsin ve kötü arzuların yoludur, ibadet ve tâat ise Hakk'ın yoluna revân olup O'na

kavuşmaktır.

Rubâî:
Ey borde gomân ki sâhib tahkîkî
V'ender sıfat-ı sıdk u yakîn sıddîkî
Her mertebe ez-vucûd hükmî dâred
Ger hıfz-ı merâtib ne-konî zındîkî

Rubâî(nin tercümesi)
Ey kendini hakikat ehli zanneden! Sıdk ve yakîn sıfatlarıyla sıddık zanneden! Vücud mertebelerinin her birinin bir hükmü vardır. Bu mertebeleri korumazsan zındık olursun.

Nazm
1-Gönül seccâde üzre câlis ol tesbîhsiz durma
Namâz ehlinden özgeyle sakın sen durma oturma
2-İbâdet üzre ol dâ'im iki âlemde izzet bul
Dem-â-dem al vuzû bul tâze cân bu nefsi yaturma
3-Yüzin sür yerlere gel bu riyânın mescid içinde
Otur minber gibi dâ'im kafesde kuş gibi durma
4-Mü'ezzin nağmesin dinle dağılsun dilde teşvîşin
Cehennem bâbın açdırma uyûb-ı nâsdan sorma **[314/a]**
5-Cemâ'atle namâzı terk iden dolmuş küdûretler
Anın terkiyle lutf it bir küdûret sen de arturma
6-Hatîb ü vâ'izin ef'âl ü akvâline ol tâbi'
İmâmın gayrisine kendini zinhâr tabşurma
7-Niyâzî tâati terk eylemek bu'd u fodullukdır
Kerem kıl terk-i tâ'atle şaşup da halkı şaşurma

Günümüz Türkçesiyle
1-Gönül, seccâde üzerinde otur, tesbihsiz durma. Namaz ehlinden başkasıyla sakın durma, oturma.
2-İbâdet üzere ol daima, iki âlemde izzet bul. Daima abdestli ol, taze can bul; bu nefsi yatırma.
3-Gel bu mescid içinde riyânın yüzünü yerlere sür. Otur, minber gibi ol daima. Kafeste kuş gibi olma.
4-Müezzin sesini dinle; dağılsın gönlünde kargaşa. Cehennem kapısını açtırma, insanların ayıbını sorma.

5-Cemaatle namazı terk eden, kederle dolmuştur. Lutf et, onun terkiyle, bir keder de sen arttırma.

6-Hatiple vaizin sözünü dinle, işlerine tâbi ol. İmamdan başkasına sakın, kendini kaptırma.

7-Niyâzî! Tâati terk etmek (Hak'tan) uzaklıktır, fodulluktur. Kerem kıl, tâati terk edip şaşma, halkı şaşırma!

Yedinci Madde

Tasavvuf ehlinin on iki kısım olduğunu ve bunlardan ancak birinin hidayet üzere olup on birinin dalâlette kaldığını, dalâlette kalan fırkalardan her birinin bir şekilde belâsını bulduğunu, doğru yola girip istikamet üzere Hakk'a giden fırkanın arzu ettiği menzile erişip muradını aldığını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Tasavvuf ilmi Hak tealanın sıfatlarından ve O'na kavuşmanın (vuslat) yöntemlerinden bahseden bir ilimdir. Kulu bu ilme götüren Mevlâ'nın muhabbetidir. Kalbini mâsivâdan arıtabilen sûfî bu ilme vâris olur.

Çünkü tasavvuf kişinin kalbini mâsivâ ile alâkadan kesip Mevlâ muhabbetine bağlamasıdır. Yukarıda açıklanan ehl-i sünnet ve'l-cemaat yolu üzere itikadını düzeltip Habîb-i Ekrem (s.a.v.) Hazretleri'nin sözlerine, fiillerine ve ahlâkına uyarak izince gitmektir.

Ahlâkını güzel hasletlerle süsleyip mizacındaki kötülükleri değiştirip dâimî zikir ve tam bir teveccüh ile manevî yakınlık ve huzura varmaktır.

Hicrî 555 tarihinde (M. 1160'lı yıllar) tasavvuf ehli on iki kol olmuş ve bunlardan bir fırkası İslâm'ın ölçülerine harfiyen uyarak doğru yolu bulmuştur. Varmak istediği menziline ulaşıp maksuduna kavuşmuş ve muradını almıştır. Kalan on bir fırkası ise bid'atlerin yoluna girip dalâlette helak olmuşlardır.

Dalâlet yoluna giren fırkaların adları şunlardır: Evliyâiyye, Hubbiyye, Şumrâhiyye, İbâhiyye, Hâliyye, Hulûliyye, Hûriye, Vâkıfiyye, Mütecâhiliyye, Mütekâsiliyye ve İlhâmiyye.

Bunların hepsi fitne ve fesat ile dolmuştur. Bunlardan uzak olan bilsin ki Hakk'a yakın olmuştur. Dininde ve itikadında fitne ve fesâda düşmekten kurtulup kuvvet bulmuştur. Çünkü o sapık fırkalar, cehaletin karanlığında kalıp dalâlet deryasına dalmışlardır.

Onlar iman şerefiyle şereflenmiş iken nefsin arzularına uyarak dinin muhkem hükümlerini hafife almışlardır. Hak Teala onları, içine düştükleri o

bâtıl hayallerle belâya uğratmıştır. Her fırka kendi bozuk inancıyla meşhur olup Hakk'ın huzurundan uzak düşmüştür.

Evliyâiyye mensupları demişlerdir ki: "Derviş velayet derecesine ulaştığı zaman, ondan bütün dînî mükellefiyetler düşer [artık onun emirlere uyma ve yasaklardan sakınma gibi bir sorumluluğu bulunmaz.] Evliyâ ve peygamberlerden üstün olup en yüksek makamı bulmuş olur."

Hâlbuki böyle inanan bir kimsenin kalbinde din ve imandan eser kalmaz. Çünkü bu can bedenden çıkmadıkça, dînî mükellefiyetler kişinin üstünden kalkmaz. Evliyâdan hiçbiri nebîler mertebesine ulaşamaz.

Hubbiyye fırkası mensupları şöyle demişlerdir: "Kul Allah Tealanın muhabbeti mertebesine ulaşıp diğer muhabbetlerle olan alâkasını kestiği zaman ondan namaz, oruç ve diğer emirler ve yasaklar düşer. Haramlar ona helâl olur."

Hâlbuki haramın helâl olduğuna inanan dinsiz kalır. Bu fırka mensuplarına söz geçirmek ve onları susturmak mümkün değildir. Bu sebeple kendi bildikleri gibi yasakları çiğneyip haramları işlerler. Şu halde onlardan uzak duran selâmet bulur.

Şumrâhiyye fırkası mensupları şöyle demişlerdir: **[314/b] "**Kul ilâhî dostluk ve huzuru bulup Mevlâ'nın dostluğu mertebesine kavuşunca, dinin emirlerine uyup yasaklarından sakınma yükümlülüğü ondan kalkar. Artık ona def ve ney eşliğinde semâ etmek mübah olur. Çiçekler gibi kadınları koklayıp onlardan faydalanması gerekli olur."

Böyle diyenler **Abdullah Şumrâhî**'nin etrafında toplananlardır ki, iyi ve dürüst insan edâsıyla etrafta dolaşırlar. Bunların katli vâciptir, çünkü çeşitli hîle ve tuzaklarla nicelerinin aklını çelip inançlarını bozarlar.

İbâhiyye fırkası mensupları şöyle demişlerdir: "Biz nefsimizin sâhibi değiliz ki onu kötülüklerden men edelim. Herkesin malı ve ırzı bize helâl ve mubahtır, alıp gidebiliriz. Arzulara engel olmak küfürdür ne yapalım."

Hâlbuki bunlardan daha kâfir ve bunlardan daha zararlı bir fırka yoktur. Çünkü bunların kötülükleri pek çoktur.

Hâliyye fırkasına mensup olanlar şöyle demişlerdir: "Semâa kalkıp raks ederken el çırpmak helaldir. Bu haldeyken biz kendimizden geçeriz ve şeyhimizden üzerimize bir hâl gelir" demeleri ise ayrı bir sapkınlıktır.

Hulûliyye fırkası mensupları şöyle demişlerdir: "Güzel kadına ve parlak yüzlü oğlanlara bakmak helâldir. Çünkü bu eskiden beri böyledir."

Onlar güzellere baktıkça sevinçlerinden raks edip derler ki: "Bu haller Hakk'ın sıfatlarından bir sıfattır ki bize gelmiştir. Canımız ve

bedenlerimizin hepsi O'nun olmuştur."

Böyle deyip birbirleriyle sarılarak öpüşürler. Bir halka olup raks ederek tepişirler. Böylece sapıklığa düşerler.

Hûriyye fırkası mensupları şöyle demişlerdir: "Kendimizden geçtiğimiz zamanlarda bize cennetten hûri kızları gelir ve biz onlarla ilişkiye gireriz. Onun için ayılıp kendimize geldiğimiz vakit gusletmemiz gerekir." Hâlbuki böyle diyen kafir olur.

Vâkıfiyye fırkası mensupları şöyle demişlerdir: "Kul Allah'ı bilmekten ve anlamaktan âcizdir. İnsan aklı O'nu idrak edemez." Böyle deyip dururlar. Hâlbuki âyet-i kerimeler ve hadis-i şerifler gereğince, Allah'ın birliğini anlamak insana mümkün kılınmıştır. Aksi takdirde Mevlâ'nın emir ve yasaklarının anlamsız olması gerekirdi. Böyle diyen ve buna inanan da sapıklık içindedir.

Mütecâhiliyye fırkası mensupları şöyle demişlerdir: "Biz riyâ ve gösterişe düşmekten fazlasıyla sakınırız. Onun için sâlih insanların giydiği elbiseleri bırakıp fâsıkların giydiklerinden giyinir ve halkın içine öyle karışırız." Hâlbuki onların bu dedikleri dinin özüne aykırıdır. Çünkü *"Bir topluluğa benzemeye çalışan, onlardan sayılır"* denilmiştir.

Mütekâsiliyye fırkası mensupları şöyle demişlerdir: "Bu düyâya gelmekten maksat, ancak şu bedeni beslemektir, başka bir şey değil." Bunlar, çalışıp kazanmayı bırakarak kapılarda dilencilik ederler, hemen ne bulurlarsa yeyip içip giderler. Hâlbuki bu yaptıkları dinin özüne aykırıdır.

İlhâmiyye fırkası mensupları şöyle demişlerdir: "Şâirlerin kitapları ve divânları bizim yolumuzun Kur'ân'ıdır. Çünkü onların yazdıklarının hepsi, hakîkatın açıklanmasından ibârettir."

Bu fırka mensupları Kur'ân-ı Kerim'i, hadis-i şerifleri ve İslâm fıkhını öğrenmekten yüz çevirirler. Bunun yerine şâirlerin, filozofların sözlerini ve edebî eserlerini okurlar ve bunlar "Rabbânî ilhamlardır" deyip geçerler. Hâlbuki böyle yapmakla ömürlerini sapkınlık içinde geçirirler.

Beyt

İlm-ı dîn fıkhest u tefsîr u hadîs
Her ki cûyed ğayr ez-în gerded habîs

Beyt(in tercümesi)

Fıkıh, tefsir ve hadis, dini ilimlerdendir. Bunlardan başka bir şey arayan kişi kötü olur.

Doğru yola girip istikamet üzere Hakk'a gidenlerin fırkasına mensup olanlar ise şöyle demişlerdir: "Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şerifler bizim dinimize ve dünyamıza kâfîdir, din olarak İslâm bize yeter." Bunlar, Allah dostları zümresindendir ki hidâyete ermişlerdir. Muhammed aleyhisselâmın kutlu yoluna girmişler ve Mevlâ'nın yolundan menzil almışlardır. Hakîkat bilgisine sâhip olmuşlar, **[315/a]** Hakk'ın dostluk ve huzur meclisine gelmişlerdir. Muhabbet deryâsına dalmışlar ve Allah'ta fânî (fenâ fillâh) olup O'nunla bâki olmuşlardır. Ebedî devleti ve sonsuzluk saadetini bulmuşlardır.

Nazm

1-Sarây-ı dîn esâsıdır şerî'at
Tarîk-ı Hak hüdâsıdır şerî'at
2-Budur evvel kapu dergâh-ı Hakk'a
Ki yolun ibtidâsıdır şerî'at
3-Dahi bununla bu yol hatm olınur
Bu râhın intihâsıdır şerî'at
4-Sırât-ı müstakîme da'vet iden
Münâdîler nidâsıdır şerî'at
5-Şerî'at enbiyânın sünnetidir
Kamunın ihtidâsıdır şerî'at
6-Hudâ'nın Leyle-i Mi'râc içinde
Habîbine atâsıdır şerî'at
7-Yigirmi üç yıla dek Cebre'îl'in
Ana vahy-i Hudâsıdır şerî'at
8-Cihânda çokdır envâ'ı ulûmın
Kamusının hümâsıdır şerî'at
9-Bu nefs-i kâfiri katl itmek içün
Hakk'ın hükm ü kazâsıdır şerî'at
10-Cihâd-ı ekber iden ehl-i irfân
Kulûbının safâsıdır şerî'at
11-Tarîkat kârbânının önünce
Delîl ü muktedâsıdır şerî'at
12-Hakîkat gerçi sultânlıkdır ammâ
Önünd'anın livâsıdır şerî'at
13-Şerî'atdan velî yâd olmaz aslâ
Velînin âşinâsıdır şerî'at

14-Şerî‘atla durur arz u semâvât
Bu bünyânın binâsıdır şerî‘at
15-Ne bilsün şer‘-i pâki ehl-i ilhâd
Ol a‘dânın cefâsıdır şerî‘at
16-Hemân anlarda aklınca sanur kim
Nizâm içün olasıdır şerî‘at
17-Sakın cânım sakın anlar gibi hem
Dime sen de n’olasıdır şerî‘at
18-Şerî‘atsız hakîkat olur ilhâd
Hakîkat gün ziyâsıdır şerî‘at
19-Ziyâsı olmayan şemsi de yok bil
Hakîkatle kıyâsıdır şerî‘at
20-Cihâna bir velî gelmez ki illâ
Elind’anın asâsıdır şerî‘at
21-Dahi başında tâc u şâl ü kisvet
Hem eğninde abâsıdır şerî‘at
22-Hakîkat cânıdır ancak velînün
Canından mâ-‘adâsıdır şerî‘at
23-Hakîkat arş-ı a‘lâdır muhakkak
O arşın istivâsıdır şerî‘at
24-Beden bulmaz bekâ cân olmadukça
Hakîkat ten bekâsıdır şerî‘at
25-Sakın soyma anı nâ-mahrem içre
Yüzün suyu hayâsıdır şerî‘at
26-Cemî‘-i enbiyâ vü evliyânın
Niyâzî reh-nümâsıdır şerî‘at

Günümüz Türkçesiyle

1- Din sarayının temelidir şeriat. Hak yoluna ulaştırandır şeriat.
2- Odur, Hak dergâhının kapısı. Bu yolun başlangıcıdır şeriat.
3- Bu yol, yine onunla biter. Bu yolun nihayetidir şeriat.
4- Doğru yola davet eden davetçilerin, nidâsıdır şeriat.
5- Nebîlerin sünnetidir şeriat. Herkesin hidâyet yoludur şeriat.
6- Mîrâc gecesinde Mevlâ’nın, Habibi’ne ihsanıdır şeriat.
7- Yirmi üç yıla dek Cebrâil’in, Hak’tan getirdiği vahiydir şeriat.
8- Cihanda ilmin çeşidi çok ama, hepsinin talih kuşudur şeriat.
9- Bu kafir nefsi öldürmek için Hakk’ın hükmü ve kazâsıdır şeriat.

10- Büyük cihad eden irfân ehlinin, kalplerinin safâsıdır şeriat.
11- Tarikat kervanının önünde delil ve rehberdir şeriat.
12- Hakikat gerçi sultanlıktır ama, önünde onun sancağıdır şeriat.
13- Velî, ondan uzak olmaz aslâ, Allah dostlarının âşinâsıdır şeriat.
14- Yer ve gökler onunla ayaktadır; Bu binanın direği, omurgasıdır şeriat.
15- İnkârcılar bu pâk yolu ne bilsin? O düşmanların cefâsıdır şeriat.
16- Hemen onlar da akıllarınca zannederler ki, sadece nizam için gelmiştir şeriat.
17- Sakın canım, sakın onlar gibi deme sen de; "Ne oluyor şeriat?"
18- Şeriatsız hakikat inkâr (ilhâd) sayılır. Hakikaten gün ışığıdır şeriat.
19- Ziyası olmayan güneşi yok say. Hakikatle mukayese olunur şeriat.
20- Cihana bir velî gelmez ki illâ, elindeki dayanağı, asâsıdır şeriat.
21- Hatta başının tâcı, şalı ve gömleğidir; hem omzuna aldığı abasıdır şeriat.
22- Hakikat cânıdır, ancak velînin. Cânından öte, daha ileridir şeriat.
23- Hakikat *arş-ı a'lâ*dır muhakkak. O arşın direği, dayanağıdır şeriat.
24- Cân olmazsa, beden ebedî olmaz. Ten hakikatinin bekâsıdır şeriat.
25- Sakın soyma onu, nâ-mahrem içinde. Yüzün suyu, hayâsıdır şeriat.
26- Niyâzî! Bütün evliyânın ve peygamberlerin rehberidir şeriat.

---

[100]. Buradaki *nûn-ı kalem* kelimesinde, Kalem sûresinin 1 ve 2. âyetlerindeki "kasem"e işaret olunmuştur.
[101]. Burada Âl-i İmrân suresinin 191. âyetinde kendilerinden sitayişle söz edilen zâkir kullara işaret olunmuştur: «Onlar ayakta iken, otururken, yan yatarken Allah›ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler. «Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın, Sen münezzehsin. Bizi ateşin azabından koru» derler.»
[102]. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid,* X, 78; İbn-i Mâce, Zühd, 4.
[103]. Matbu nüshada "bârini" şeklinde.
[104]. Matbu nüshada "Allah" şeklinde.
[105]. Matbu nüshada "istde" şeklinde.
[106]. Müslim, Birr, 90.

5-Ey gönül her ne dilersen sende iste sende bul
1-Yeminde *nûn-ı kalem*dir o endam, o kaşlar. Gönül ki daima o dilberle yüz yüze gelir.

Bunda mürîd kalbini yüce himmet sâhibi bir kâmil mürşide bağlar ki o, müşâhede makamını bulmuştur. Allah'ın yüce isim ve sıfatlarının tecellîlerine ulaşmış ve tahkîk (hakikat) ehlinden olmuştur. İşte "Kibrit-i Ahmer"den daha değerli olan o azîzin mübarek yüzü; *"Onlar ki görüldükleri zaman Allah hatırlanır"* sözü gereğince, zikrin faydasını verir. Onun lâtif sohbeti *"Onlar Allah'la birliktedir"* hükmü gereğince, zikrolunan (Mevlâ Teala) ile sohbet etme neticesini verir.

. Burada Âl-i İmrân suresinin 191. âyetinde kendilerinden sitayişle söz edilen zâkir kullara işaret olunmuştur: «Onlar ayakta iken, otururken, yan yatarken Allah›ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler. «Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın, Sen münezzehsin. Bizi ateşin azabından koru» derler.»

. Buradaki *nûn-ı kalem* kelimesinde, Kalem sûresinin 1 ve 2. âyetlerindeki "kasem"e işaret olunmuştur.

. Matbu nüshada "istde" şeklinde.

. Matbu nüshada "Allah" şeklinde.

. Matbu nüshada "bârini" şeklinde.

Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.); *"Ben de sizin gibi bir insanım. Sizden herhangi birinizin öfkelendiği gibi, bazen ben de öfkelenirim"* buyurmuş ve çocukluğunda beşerî sıfatları kendisinde üstün iken, daha sonra onların kendisine mağlup olduğunu duyurmuştur.

. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid,* X, 78; İbn-i Mâce, Zühd, 4.

An yârini gönlün gözün andan yana sal

. Müslim, Birr, 90.

1-Eylesün Allâh'a çok tahiyyâtı, ana kim virmiş ilm-i gâyâtı

Mesela bir kimsenin yanında oturuyor olsa, bu tekrarından onun haberi olmaz. Bütün vaktini zikir ile geçirir ve başka hiçbir meşguliyet onu bundan alıkoymaz. Hatta otururken, ayakta iken, konuşurken, dinlenirken, yemek yerken, su içerken ve uyurken bile bu zikir hâlinde herhangi bir kesilme ve gevşeme olmaz.

BEŞİNCİ BAB

Mülkün sâhibi olan Mevlâ'nın yüce huzuruna rûhun yolculuğunu (seyr ü sülûk), burada yedi makamı geçmesini, insan nefsini, Hazret-i Allah'ın huzurunda bulunmanın âdâb ve erkânını, insanı Rahmân'ın yoluna erdiren kâmil mürşidin işaret ve kerâmetlerini, irfân yoluna kabiliyetli mürîdin alâmet ve sıfatlarını, şeytanın türlü türlü tuzak ve hîlelerini, zamanın kutbunun kerâmetlerini ve bazı menkıbelerini sekiz fasılla **[315/b]** beyân eder.

BİRİNCİ FASIL

Seyr ü sülûk yoluna giren rûhun hallerini ve tavırlarını ve buna dair delilleri, gözüne görünenleri, birinci makamda bulunan insan nefsini, o makamlarda iken kendisine lâzım olan âdâb ve erkânı sekiz madde ile beyan eder.

Birinci Madde

İnsan rûhunun ilk geldiği yeri ve son varacağı makamı (mebde' ve meâd) bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Hak Teala kendi hikmetiyle yüce zâtının sırlarını, ehadiyet mertebesinden (semâ-i amâ) yeryüzüne indirip isim ve sıfatlarının hususiyetlerini ortaya çıkarmak için o sırları sedef [misali] damlalarda gizleyince, onlar nefsin karanlıkları sebebiyle öyle bir derece perdelenmişlerdir ki, önceden sâhip oldukları itibârı ve kemâl sıfatları unutup hislerine yenilerek şehvetlere yönelmişler ve hayvanlık derekesine düşmüşlerdir. Aslî vatanları aslâ düşüncelerine gelmeyip rûhun ilk geldiği yeri ve son varacağı makamı tamâmen unutmuşlardır.

Bundan sonra onlara hem dış görünüş bakımından hem de iç dünyaları bakımından kendi sûretlerinde pek çok Rasûller gönderilmiştir. Ta ki onlar kendi beşerî karanlıklarında ruhlar âleminin (melekût) kandillerini yakıp aydınlık içinde yürüsünler. Böylece ne kötü çirkeflikler içinde olduklarını görsünler. Her türlü kemâlâta erişmeye kabiliyetleri olduğunu bilsinler. Zulmânî ve nûrânî perdeleri açmaya gayret edip geldikleri ilk yüce makama, aslî vatana dönebilmeyi arzu etsinler.

Nitekim böyle bir talep ve arzu ile O'na bir karış yaklaşanlara O bir arşın yaklaşmıştır. Bir arşın yaklaşanlara da bir kulaç yakın olmuştur. Yürüyerek gelenlere koşarak varmıştır.

Lütuf eli, onları öyle bir cezbe ile huzuruna çekmiştir ki onlara alışkanlıklarını ve tabiatlerini tamamen unutturmuştur. O cezbe ile onlar yine ehadiyet mertebesine (hazret-i ahadiyet) gitmişler ve kendi sıfatlarını O'nun sıfatlarında yok etmişlerdir. Çünkü onlar kulluğun yüce sıfatlarıyla bezenmiş olduklarından O'nun Rab'liğine dair gönüllerinde hiçbir tereddütleri kalmayıp O'nunla kalpleri mutmain olmuştur.

O'ndan râzı olup katında râzı olunanlara katılmışlar ve böylece huzurunu bulmuşlardır. Nitekim [Hak Teala] onları bazı adlarıyla davet edip **"Ey**

huzura kavuşmuş insan! Sen O'ndan râzı, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön!" (Beled 89/27-28) buyurmuş ve kulları zümresine girmeleri emriyle, yüce zâtının halifesi sıfatını hâiz âdemler olduğunu duyurmuştur. Onlara (kendi zatına ait) "kayyûmluk" kaftanını giydirip ebedî kemâlât ihsan ederek sonsuzluk nimetiyle doyurmuştur.

Şu halde yukarıda anlatıldığı vechile aslına dönme arzusu ve Rabb'in cezbesine kapılma duygusu hay ve vedûd olan (daima diri olup kullarını çok seven) Allah'ın hidâyet nûrudur ki bu ancak ilâhî yardımla ezelî ihsana erişen ve ebedî saadeti bulmuş olan, soyu tertemiz sülâleden gelen selîm tabiat ve güzel ahlâk sâhibi peygamberlerle evliyânın kalplerine dolmuştur. Bunlardan her biri kendi kabiliyeti mertebesince nefsini tanıyarak Rabbini tanıma mertebesine (Ma'rifet-i Hak) erip, O'nun huzurunu bulmuşlardır.

Onlar dünya lezzetlerine iltifat ve âhiret nimetlerine itibar etmeyip tertemiz kalpleriyle Mevlâ'ya teveccüh etmişlerdir. Mukaddes rûhları gece gündüz O'nun zikri ve fikrine müstağrak olmuştur. Kötü sıfatlardan arınmışlar; nefisleri dış duyulara ait lezzetleri satmışlar, basîret gözlerine görünen manevî izzet ve lezzetleri almışlardır.

Ey benim rûhum, eğer sen bu evliyâlar zümresinden isen, ebedî saadet senindir. Her ne istersen dile; eğer sen bunlara muhabbetle hizmet edersen sana müjdeler olsun ki **[316/a]** onlarla berabersin. [Nebevî] haberde *"Kişi sevdiğiyle beraberdir"*[107] geldiğini bilesin. Ancak tabiat zindanının karanlığına düşüp aşağıların aşağısı bedenî hazların isteklerine bağlı kalanların gönülleri, gazap ve şehvetlerine esir olarak pek çok korku ve tehlikelere mâruz kalmıştır. Muhalefet kapanı (şebeke-i muhalefet) içinde ümitsizliğe düşüp, âdet ve alışkanlıkların kafesi içinde mahpus kalmıştır. Çünkü onlar tıpkı hayvanlar gibi bedenî hazlara takılıp kalmışlar; yeme içme, uyku ve cimâ ile meşgul olmuşlardır. Nefsini tanımaktan, geldikleri asıl vatanı ve tekrar dönecekleri makamı bilmekten mahrum kalmışlardır. Onlar ki, "Her şey O'ndan başladı ve yine O'na dönecektir" işaretini müjde bilmeyip şu cihâna hayvan gelip hayvan giden, yiyen ve yenilen (varlıklar) olmuşlardır.

Nazm

1-Bu ten bu cihândır gönül ol cihân
Hevâ yâr-ı tendir Hudâ yâr-ı cân
2-Gönüldür garîb ü gamı hem garîb
Değildir yeri arz ü yâ âsumân

3-Eger yâr-ı cân u hiredsen müdâm
İrersin o cânâ[na] ender-cinân
4-Velî yâr-ı hüsn ü hevâsın eger
Yerindir bu hâşâk ile hâk-dân
5-Meger nâ-gehân ol inâyet irüp
Seni cezb-i dil-dâr ide nâ-gehân
6-Ki bir cezbedir bin amelden güzel
Ameldir nişân cezbedir bî-nişân
7-Nişân mevcdir bî-nişân bahrdır
Nişândır beyân bî-nişândır iyân
8-Güneşden çü bir arpa zâhir olur
Felekden hemân süprilür keh-keşân
9-Sükût eyle Hakkı ki samt içre var
Hezârân lisân u hezârân beyân.

Nazm(ın sadeleştirilmesi)

1-Bu beden bu cihandır, gönül o cihan. Hevesler bedenin yâri, Hudâ ruhun yâridir.

2-Gönlü garip, hüznü de garip olanın; yeryüzü veya âsumân mekânı değildir.

3-Eğer o rûhun, o fikrin yâri isen daima. Ender cennetler içinde o câna[na] ulaşırsın.

4-Hislerle heveslerin yâriysen eğer. Makamın çer çöp içinde topraktandır.

5-Meğer inâyet ansızın erişir; seni gizlice sevgiliye çeker.

6-Bir cezbe ki bin amelden güzeldir. Amel bir alâmettir, cezbe alâmet değildir.

7-Alâmet bir dalgadır, alâmetsizlik denizdir. Beyân bir alâmettir, alâmetsizlik bellidir.

8-Güneşten bir arpa kadarı ortaya çıkınca, yıldızlar felekten süpürülür görünmez olur.

9-Sükût eyle Hakkı! Ne varsa susmakta var. Sükûtta bin lisan var, binlerce beyân var.

İkinci Madde

İnsan vücûdunda bulunan hayvânî (şehvânî) nefisle, insânî nefsin (nefs-i nâtıka) hakîkatlerini, bu ikisinin birbiriyle olan alâkasını, hallerini ve isimlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir; İnsanın iki rûhu vardır ki İslâm filozofları (hukema) bunlardan birine hayvânî rûh, diğerine de insânî rûh demişlerdir.

Hayvânî rûh dedikleri cevher, lâtif bir buhardır ki bedendeki canlılık, hissetme ve isteğe bağlı hareketleri o taşır. Biz bu rûha şehvânî ve *hayvânî nefis* diyoruz. Şu halde bu nefis, bedenlere doğan bir cevherdir ki eğer bedenin hem içine hem de dışına beraber doğuyorsa uyanıklık (*yakaza)* hâli meydana gelir. Eğer bedenin içine doğup dışına doğmadıysa *uyku* hâli meydana gelir. Şâyet doğuşunu bedenden bütünüyle ayırdıysa o zaman *ölüm* gerçekleşir. O hikmetli Yaratıcı'yı tesbih ederiz ki bütün noksan sıfatlardan münezzehtir.

Filozofların insânî ruh dedikleri nefis cevheri, *nefs-i nâtıka*dır ki o kendi zâtında maddeden soyutlanmış bir cevher kabul edilmiştir. Ancak kendi fiillerinde maddeye bitişik bulunmuştur.

Emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marzıyye ve *kâmile* isimleriyle adlandırılan nefis budur. Herhangi bir sıfatla muttasıf oldukça bu isimlerin biriyle anılmıştır.

Eğer bu nefs-i nâtıka, o hayvânî (şehvânî) nefse itaatla boyun eğip ona her halde arkadaşlık edip uygunluk gösterip onun hükmüne girerse ona *nefs-i emmâre* derler.

Şâyet dînî sorumluluklarını yerine getirmeye devam ederek Hakk'a tâbi olur, fakat onda henüz hayvânî arzulara yönelik bir meyil kalırsa ona *nefs-i levvâme* derler.

Eğer bu meyil kendisinden gidip şehvânî nefisle mücâdelede kuvvet bulduysa, kendi âlemine fazlaca meyledip **[316/b]** ilâhî ilhamları almaya kabiliyetli olduysa ona *nefs-i mülhime* denir.

Eğer şehvânî nefsin hükmünden çıkıp kulluk makamına ulaştıysa ve vesveseleri sâkinleşip şehvetlerini tamâmen aklından çıkardıysa ona *nefs-i mutmainne* derler.

Eğer bu mertebeden de yükselerek makamları gözden çıkarır ve bütün isteklerinden geçerek fânî olursa ona *nefs-i râzıye* derler.

Eğer bu olgunluk derecesini bulup Allah katında makbul bir kul ve insanlar nazarında gönüllerin sevgilisi bir insan olduysa ona *nefs-i merzıye* derler.

Ve eğer bütün kemâl sıfatlarla muttasıf olup insanları kemâle erdirmek üzere halkın arasına katılmakla emrolunduysa ona *nefs-i kâmile* derler.

*Nefs-i nâtıka*nın yukarıda sayılan yedi isminden başka nice farklı isimleri daha vardır.

Bu mücerred cevhere kalp deyip gönlü murad ederler. O, âlemi idrak edici bir cevherdir ki, dinin emirlerine muhatap kabul edilmiş, ibadet ve mârifetle mükellef bulunmuştur.

Bu cevherin dış görünüşü ve bineği vardır ki o yukarıda bahsi geçen nefs-i şehvâniyedir. Bir de içi vardır ki o rûhtur. Rûhun bâtını sır, sırrın bâtını ise sırrın sırrıdır. Sırrın sırrının bâtını hafî, hafînin bâtını da ahfâdır.

Bir nesnenin bâtını onun hakîkatı ve maddesidir. Mesela koltuk veya sedir öyle bir nesnedir ki onun bâtını muhtelif ebatlardaki odun parçalarıdır. Odun parçalarının bâtını ağaç, ağacın bâtını dört unsur, dört unsurun bâtını *"heyülâ-i ûlâ"*dır. (ilk madde).

Şu halde, bu Rabbânî işin letâfetin en son raddesinde bulunduğu haline pek gizli mânâsına *ahfâ* denir, bu dereceden bir miktar aşağıya inip yoğunlaştığı hâline *hafî* denir, buradan da inerek daha da yoğunlaştığı hâline *sırrın sırrı* denir ve bunun gibi tekrar inerek yoğunlaştığı haline *sır* denir. Bundan sonra tenzîl olunup yoğunlaştığı haline *rûh* denir, bundan sonraki dereceye inerek yoğunlaşmasına *kalp, nefs-i nâtıka, latîfe-i insâniye ve hakîkat-i insan* denir ki bu derecede [sayılan] dört isimle adlandırılmış olur.

Eğer ruh, yukarıda sayılanların en son derecesinden bir mertebe aşağısına inerek yoğunlaşırsa ona *hayvânî insan* veya *nefs-i emmâre* denir.

Rûh öyle muazzam bir nesne ki Hak teala onun hakkında "**De ki, rûh Rabbimin emrindendir"** (İsrâ 17/85) buyurmuştur. Rabbânî emir olduğu duyurulan rûh, Allah'ın öyle bir sırrıdır ki onun mahiyetini Hak teala ancak, kendi nefsini bilen havâssa duyurmuştur.

Rûhun âlem-i ekberde nice isimleri ve tezahürleri olduğu gibi, küçük âlem denilen insanda da nice isimleri ve yansımaları vardır.

Büyük âlemdeki tezahürleri *akl-ı evvel, kalem-i a'lâ, levh-i mahfûz, hakîkat-ı Muhammediye, rûh-ı Muhammedî, nûr-ı Muhammedî, ve küllî nefis*tir. Nitekim Hak teala Kur'ân-ı Kerim'de **"O sizi bir tek nefisten yarattı"** (Nisâ 4/1) buyurmuştur.

Rûhun, küçük âlem tabir olunan insandaki isim ve yansımaları ise yukarıda değinilen ahfâ, hafî, sırrın sırrı, sır, rûh, kalp, nefs-i nâtıka, latife-i insâniye ve insan hakîkatıdır.

Bu cevher Hak tealanın yaratıp vücûda getirdiği varlıkların hepsinden öncedir. En büyük halife ve en büyük sırdır. Bunun tenezzül etmeye

başladığı mertebelerin ilki ahfa'l-hafîdir. Tenezzül ettiği basamakların en sonuncusu ise kalptir ki nefs-i nâtıkadır. Bunun açıklaması daha önce yapılmıştır.

Nazm

1-Aşk dir akla beni sanma ki cism-i beşerim
Ne kuvâyım ne buhârım ki ben emr-i dîgerim **[317/a]**
2-Rûh-ı rûhum ki, ta'alluk iderüm âb u gile
Nûr-ı mahzım ki, ziyâ-bahş-ı safâ vü kederim.
3-Cevherüm gerçi mücerreddir iki âlemden
Hem heyûlâ gibi her şekl ile ben cilve-gerim
4-Mutlakım şekl ile sûretde mukayyed degilim
Ben emîr-i suverim sanma esîr-i suverim
5-Dîdelerden görürüm kendi cemâlim tenhâ
Tûti-i cânıma dillerde çü şehd ü şekkerim
6-Her neye baksam anı kendi vücûdum bulurum
Bu merâyâda iyân kendimi seyrân iderim.
7-Halkdan ârif ü ma'rûf benim ey Hakkı
Ân-ı mâ'şûkum u uşşâkda nûr-ı basarım.

Günümüz Türkçesiyle

1-Aşk der ki akla; beni insan bedeni ve beşer sanma. Ne bir kuvvetim, ne de buharım; başka bir şeyim.

2-Rûhun rûhuyum ki suya toprağa geçerim. Serâpâ nûrum ki ışık veren safâ ve kederim.

3-Cevherim gerçi, soyutlanmışım iki âlemden. Hem heyûlâ gibi her şekille ben, cilve edenim.

4-Mutlakım şekille, sûrete bağlı değilim. Sûretlerin emîriyim ben, sanma ki esîriyim.

5-Güzelliğimi gözlerden tek tek görürüm. Can kuşuma gönüllerden sunulan balım, şekerim.

6-Her nereye baksam, onu kendi varlığım bulurum. Bu aynalarda apaçık, kendimi seyrederim.

7-Halktan bilen ve bilinen benim, Hakkı! Mâşukun câzibesi, âşıkların göz nûruyum.

Üçüncü Madde

Nefs-i nâtıkanın insan bedenine şehvânî nefis vasıtasıyla olan bağlantısını ve iki âleme dair yönelişlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Ahfâ makamından kalp mertebesine inen en büyük rûhdur (rûh-ı a'zam) ki, insan bedenine yerleşip onun işlerinin işleyişini üstlenmiştir. Onun bedenle olan irtibatı, âşığın sevgilisine olan bağlılığı derecesindedir.

Bu insan rûhu, bedenin işlerini üstlenip yönetmeye şehvânî nefis vasıtasıyla erişmiştir. Çünkü bu mübarek rûh gayet latîftir; cisim ise gayet yoğun olup şehvânî nefis söz konusu letâfetle yoğunluk arasında denge unsuru olmuştur. Onun içindir ki ahfâdan kalbe tenezzül eden pâk rûh ile topraktan yaratılan cisim arasında bir vasıta olmaya liyâkat kazanmıştır. Bu yüce rûh, şehvânî nefisle birleştiğinde adı kalp veya nefs-i nâtıka olmuştur. Şu halde kalbin iki yönü vardır ki, bir ciheti duyular hisler ve görülenler âlemine doğru gider, diğer yönü ise kudsîlerin bulunduğu gayb âlemine doğru gider.

Şehvânî nefis yoğun olduğu için insan rûhunun bir cihetinde, aynanın arka yüzüne çekilen kesif madde gibi gereklidir. O yoğunluk oraya çekilince diğer yüzeyde bazı cisimler ancak görünür. Bu sebepledir ki insan kalbi âzâların en şereflisi, eşyânın en muazzamı, ilâhî sıfatların ve isimlerin tecellî merkezi olmuştur. Nûrların doğuş mekânı, sırların mahzeni, eşyânın hakikatine ait nakışların işlendiği gergef ve Hazret-i Mevlâ'nın nazargâhı olmuştur. Nitekim Hak teala Kelâm-ı Kadîm'inde; **"Kalbi olan kimse için"** (Kaf 50/37) buyurmuş ve buradaki maksadın kâmil insanın kalbi olduğunu duyurmuştur. Çünkü insanlar içinde pek az kimsenin kalbi [âyetlerden] ibret almaya lâyık olmuştur.

Şu halde, eğer gönül şehâdet âlemine öyle bir teveccüh kılıp da gayb âlemini ve Hakk'ın her şeyden münezzeh olduğunu bütünüyle unutsa, kendinde bulunan yüce özelliklerden perdelenir ve hayvanlar gibi olur. Eğer gönül tamâmen gayb âlemine yönelip şehâdet âlemini bütünüyle unutsa, kendisine bulaşan süflî özelliklerden bütünüyle uzaklaşır ve melek sıfatlı olur. Eğer gönül, iki âlemden birine yöneldiğinde diğerinden habersiz kalmazsa, o gönül sahibi insan-ı kâmil olur. Bu kemâl hali öyle yüce bir makamdır ki ancak nefsi tezkiye ve kalbi tasfiye etmekle elde edilir. Ve ancak mukarrabûnun yoluna girenler bu olgunluğa ulaşabilir.

Ne zaman ki insan kalbi cismânî nimetlerle ve nefsânî arzularla bedene teveccüh etmişse, elbette onu evirip çeviren Mevlâ'sından yetmiş kat perde ile engellenmiştir. Bu mertebedeki kalbin adı, nefs-i emmâredir. Çünkü kalp

o zaman, kötü sıfatlardan olan öfke, haset, kibir, kendini beğenme, gurur ve benzeri çirkin ahlâk ile hırsla, kötülüklerle ve şehvetlerle dolmuş olur. Bu huylar kalbi Mevlâ'sından **[317/b]** uzaklaştırır ve bu illetler onu hasta eder. Özellikle öfke ve şehvet, şerefli insanı alçaltır. Çünkü kalbin hakkı, bedenin yöneticisi olmaktır. Beden onun her emrini kabul etmiştir.

Şu halde öfkeyle şehvet kalbe hâkim olursa âmir olması gereken memur olur ve o zaman işler tersine döner. Onun içindir ki öfkesine mağlup olan kişi rüyasında (vâkıa), kendini köpek önünde secde ediyor görür. Şehvetine mağlup olan da, rüyâda eşeğin kendi sırtına bindiğini görür. Eğer gönül bu süflî mertebede kendini unutup da uzun müddet orada beklerse, artık onun gayb âlemine teveccüh etmeye gücü yetmez. Çünkü kalp aynaya benzer ki toz ve pastan arındığı ölçüde, insan onda çeşitli şekil ve sûretleri görebilir.

Eğer ayna uzun süre cilâlanmaz kir ve paslar onun cevherini kaplayıp yerleşirse, onlar ondan parlatma ve cilalama ile gitmez, artık o parlaklığını kaybeder. Nitekim haberde *"Muhakkak kalpler demirin paslandığı gibi paslanır. Kalplerin cilâsı ölümü hatırlamak ve Kur'ân-ı Kerim okumaktır"*[108] denilmiştir.

Eğer gönül kendi âlemine yâni gayb âlemine yöneldiyse elbette o, tezekkür ve tefekkür ile yukarıda sözü edilen perdeleri birer birer açmaya ve aşmaya gayret eder. Dünyevî arzuların ve günahların çokluğundan meydana gelen lekeler ve üzüntüler bütünüyle yok olup gider. Bu durumda eşyânın hakîkatleri (hakaik-i eşya) ona görünüp mânânın incelikleri gönlüne nakşolunur; ilâhî tecellîleri kabule kabiliyetli hâle gelir.

Çünkü bir insana perdelerin açılmasının mânâsı şudur ki, gönülden şehvetler giderildikçe kalp önceden aşağı indiği makamını tekrar bulur. Gönüldeki şehvet ve arzulardan hiçbir nesne kalmaz; sevdiğine kavuşur. O kalp ile kalpleri evirip çeviren Mevlâsı arasında hiçbir perde olmaz. Nitekim Hak teala [kudsî hadiste] buyurmuştur ki: *"[Yarattığım] yeryüzüne ve göklere sığmam, fakat mü'min kulumun merhametli (takvâlı) kalbine sığarım."*[109] Yani O'nu hiç kimse göremez, ancak herkese karşı halîm ve selîm olan mü'min kulun gönlü, basîretiyle görür.

Bu demek değildir ki, Hak teala kullarının kalplerine hulûl etmiş olsun. Hâşâ, bu mümkün değildir. Lâkin ne zaman ki mü'min kulun kalbi zikirle ve tefekkürle arınıp ayna gibi parlarsa, o zaman [bu basîretle görme] mümkün olur. Nitekim şehâdet âleminde bulunan sûretler aynada ancak böyle [arınmakla] göründüğü gibi, gayb âleminin sırları ve acayiplikleri de zikirle arınmış gönülde müşâhede olunur. Zihinlerde teşekkül eden eşyânın

şekillerini açıklayan da bu ilmî müşâhededir. Çünkü zihinden maksat nefs-i nâtıkadır ki bilindiği üzere o gönüldür.

Nazm

1-Gel ey nigâr kıl âyîneden yüzün idrâk
Ki nakş-ı gayriden oldu bu dil çü âyine pâk
2-Egerçi âyîne-i vech-i pâkin olmuşdur
Kamu ukûl ü nüfûs u anâsır u eflâk
3-Velî sana seni ancak tamâm göstermiş
Cihân içinde bu âyîne-i dil-i gam-nâk
4-Tamâm çehre-i hûbın gönülde seyr it kim
Dil oldu mazhar-ı tâm u latîf ü sâfi vü pâk
5-Neden tenezzülün olmaz bu pâk halvete kim
İzâ merret bihî mâ vecedet fîhi sivâk
6-Sana çü nüsha-i mecmû‘-ı kâ’inât oldum
Revâ mıdır ki kalam ben fütâde-i gil ü hâk
7-Egerçi sâhile atdın beni hem al bahre
Ki bahr-ı aşkına mevcim unutma çün hâşâk
8-Benimledir çü zuhûrın vücûdum oldu senün
Fe-leste tezharu levlâye lem-ekün levlâk
9-Sen âfitâb-ı cihânsın çü sâyedir Hakkı
Kamu zilâl güneşden bulur vücûd u helâk

Günümüz Türkçesiyle

1-Gel ey sevgili, aynaya bakıp yüzünü idrâk et. Ayna gibi bu gönül, yabancı nakışlardan pâk oldu.

2-Gerçi o pâk zâtının aynası olmuştur; bütün akılların, nefislerin, unsurlarıh ve feleklerin.

3-Velî sana seni ancak, tamam göstermiş. Cihân içinde gönül aynası mahzundur.

4-Çehrenin güzelliğini gönülde seyret ki, gönül tamamen mahzardır; latîf, sâf ve pâktır.

5-Neden tenezzül etmezsin, bu pâk halvete? Ona uğradım, senden başkasını bulamadım.

6-Çünkü sana, kâinâtın küçük bir örneği oldum. Kil ve toprak olarak öyle kalmam revâ mıdır ki?

7-Gerçi beni sâhile attın, şimdi denize al. Aşk denizinde dalgayım, çer çöp gibi unutma.

8-Benimledir zuhûrun, vücûdum senin oldu. Olmasam âşikâr olmazdın, Olmasan ben olmazdım.

9-Sen cihanın güneşisin; bir gölgedir Hakkı. Gölgeler güneşten bulur; varlığı ve helâkı. **[318/a]**

Dördüncü Madde

İnsan kalbiyle onu evirip çeviren Mevlâsı arasında bulunan perdelerin neler olduğunu ve kalbin onlardan nasıl kurtulacağını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Mülkün sâhibi Mevlâ'yı seven dervişe (sâlik) her şeyden önce lâzım olan şudur ki, dünyadan ve içindekilerden, hattâ Mevlâ'dan başka her şeyden (mâsivâ) yüz çevirsinler. Her türlü tedbir ve arzulardan geçip bütün günahlardan ve şehvetlerden uzak olup sadece Hakk'ın huzuruna yönelsinler. Çünkü Hak Teala Kitâb-ı Kerim'indeki âyetlerde şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler, samimi bir tövbe ile Allah'a dönün." (Tahrîm 66/8) **"Ey mü'minler, hepiniz birden Allah'a tövbe edin."** (Nûr 24/31) **"Allah, tövbe edenleri ve temizlenenleri sever."** (Bakara 2/222)

Habîb-i Ekrem (s.a.v.) muhtelif hadis-i şeriflerinde buyurmuştur ki: *"Günahtan tövbe eden kimse, hiç günah işlemeyen gibidir."* Ve buyurmuştur ki; *"Tövbe eden kimse Hak tealanın dostudur."* Ve buyurmuştur ki; *"Can çekişme ânına gelmemiş bir kul, her ne zaman tövbe ederse; Allah teala onun tövbesini kabul eder."*

Nitekim Hak tealaya yönelip O'na tövbe etmek hakkında âyet-i kerimeler ve hadis-i şerifler pek çoktur. Fakat bunların hepsini de buraya yazmaya lüzum yoktur. Çünkü Hak tealanın hidayetiyle yardım eylediği âriflere bu işaretler yeterlidir.

Hazret-i Ömer (r.a.) buyurmuştur ki: "Kalbim Rabbimi görmüştür." Her kim ki bu saadete ulaşmayı arzu eder ve bu yüksek derecelere sahip olmayı dilerse, öncelikle ana kapıdan içeri girmeli ve Mevlâ'dan gayrısı ile (mâsivâ) ilgilenmekten tövbe etmelidir. Bu tövbe şu sebeple ana kapı olarak isimlendirilmiştir ki, kul ilk önce mâsivâdan tövbe eder, ancak ondan sonra Cenâb-ı Mevlâ'nın huzuruna mânen yakın olur.

Ümmetin ittifakı tövbenin hemen yapılmasının vâcip olduğu yönündedir. Çünkü yasakların terk edilerek emredilenlerin yapılmasının vâcip olması elbette devamlı ve geçerlidir. Eğer sen kendi hâline insaf nazarıyla ve

şefkatle bakarsan, tövbeye olan ihtiyacının yeme içmeye olan ihtiyaçtan fazla olduğunu görürsün. Çünkü arzulara olan meylin ve günahların, kalbini O Sevgili'den engellemiştir.

Hâlbuki kul ile Mevlâsı arasında bulunan yetmiş perdenin en büyük ve en yoğun olanı günahlardır ki onlar tabiatları itibarıyla karanlıktır. Gerçi [kul ile Mevlâsı arasındaki] diğer perdeleri de aradan kaldırmak lâzımdır, ancak [yoğunluğu günahlar kadar olmadığı için] onlar nûrânîdir ve onların mevcudiyetine rağmen kul Mevlâ'sını müşâhede edebilir. O perdeler kalbe günahlar sebebiyle yerleştiği için onlar seninle Sevgilin arasına çekilen duvar gibidir. Şu halde onlar kalbinde mevcut olduğu müddetçe sana ne Mevlâ'nın yüce zâtı görünür ve ne de eserleri bulunur.

Nûrânî perdelere gelince onlar cam gibidir ki onların azı ile matlûb müşâhede olunur. Çok olduğunda istenilen görünmese de duvarın arkasıyla mukayese edilmeyip yine de matlûbun şekli bilinir. Nitekim maddî göz ile cisimler nasıl görülürse, basîretle görmek de buna kıyaslanmıştır.

Eğer basîret gözü mühürlenip kapanır da günahların karanlığıyla örtülürse, gayb âleminin nûrlarını görmekten mahrum kalır. O huzur ve tâatten uzak kalır. Günah işlemekten üzüntü duymayıp belki mesrûr olur.

Eğer bütün günahlara pişman olup tövbe ettiyse, onun basîretinden karanlık perdeler açılıp gider. İşte o kimse ilâhî huzura gelip huşû ve huzur içinde edebini kuşanır. Mevlâsından hayâ eder ve onda o sırada sadece nûrânî perdeler kalır ki, onlar onun cennet lezzetlerine olan ilgi ve alâkasıdır; hallere, makamlara, muhtelif tecellîlere ve kerâmetlere itibârıdır. Kendinden sâdır olan sâlih amellere güvenmesidir.

Çünkü bu kimse öyle zanneder ki bahsi geçen amelleri yapan kendisidir. İbadet ve tâat kendisinin alışkanlığıdır. **[318/b]** Bundan sonra zikir ve tefekkürün bereketiyle bu perdeler ondan açılır. İşte o halinde iken Allah'ın kendisine olan inâyetini müşâhede edip O'na şükretmekte ne kadar kusurlu olduğunu itiraf eder. Şunu görür ki veren de mâni olan da, fayda sağlayan ve zarar dokunduran da ancak âlemlerin Rabbi Allah teala hazretleriymiş. Eğer O, bir kul hakkında hayır murad ederse onu takvâ elbisesine büründürüp süsleyerek manevî huzuruna lâyık edermiş.

Şunu da görür ki, her ne kadar kul fiilinin fâili olsa da onun elinden ne hayır gelir, ne de şer. Bilakis her işi edip eyleyen ancak beşerin Yaratıcısı imiş. Çünkü onun gönlü bu keşifle gafletten uyanır ve o anda duyduğu huzur ve lezzetten kendini vuslatta sanır.

Eğer o müşâhedeye erişen gizli mânâlarla kuşatılıp muhafaza olunmuşsa, elbette bu sakınılması gereken keşiften yükseğe terakki eder ve geri kalan nûrânî perdeler de azar azar yok olup gider. Mukarrabûn ile beraber sıddîklar makamına ulaşır.

Yukarıda bahsi geçen perdeleri duvara ve camlara benzetmemizden şu zannedilmesin ki, O benzersiz zât, baş gözüyle bu süflî âlemde görülebilir. Çünkü o mukaddes zât, bu dünya gözüyle görünmekten tenzih olunmuştur. O ancak mâsivâ ilgisinden arınmış tertemiz gönüllerin basîret gözüyle müşâhede edilebilir.

Bu tövbenin aslı, bütün geçmiş günahlardan pişman olmaktır. Ancak bu, avâmın tövbesidir ve makbuldür. Havâssın tövbesi ise kalbi asıl sâhibinden meşgul eden şeylerin hepsinden tövbe etmektir.

Havâssü'l-hâssın tövbesine gelince, bu Hakk'ın dostluk ve huzurundan bir nefes gaflet edip habersiz olmaktan tövbe etmektir. Bu tövbe ezkiyâ ile sıddîkların tövbesidir. Çünkü bunlar kıymetli nefeslerinin değerini bilmişler ve her nefesi dünya ile içindekilerden hayırlı görmüşlerdir. Bu mertebedeki perdeden maksat, kalbi Hakk'ın tecellîlerinden alıkoyan eşyâ sûretlerinin gönüle girip orada yer edinmesidir.

Şu halde sâlikin kalbinde Allah'tan başkası (mâsivallah) yer edinirse tecellîlerin nûrundan mahrum kalır. Eğer onda Allah'tan gayrısına alâka çoğalırsa karanlık perdeler olur. Şayet yabancılar az olursa, o zaman perdeler nûrânî olur.

Onun için Allah dostları ilâhî tecellîleri iştiyakla talep eden yolun başındaki yolculara (mübtedî sâlik) sebeplerin terkini emrederler. Halvete çekilip oturmalarını tavsiye ederler ki, onların gönlünü eşyânın sûretleri istilâ edip de ilâhî tecellîlerin kalbe akmasına engel olmasın.

Kalbe ilâhî tecellîlerin dolmasına engel olan mânilerin başında eşyânın sûretlerinin olduğuna kesin delil şudur: Mukarrabûnun yoluna girmemiş olan nice âbidler görürsün ki, Hak teala hazretlerine huşû ve huzur içinde yetmiş sene ibadet ederler de buna rağmen sâliklerin gönüllerinde hâsıl olan şevk, zevk ve vecd hallerinden hiç biri zerre kadar onların kalbinde meydana gelmez.

Çünkü Hak yoluna sülûk etmeyen âbidin kalbi ağyâr ile öylesine dolmuştur ki bir an bile onlardan boş kalmaz. O, ağyârı gönlünden gidermeye de gayret etmez. Sâliklerin Hak'tan dilediğini murad etmeyip kendi özünden içeri gitmez. Çünkü o, ancak cennette va'd olunan nimetlere kavuşmayı bekler.

Eğer Hak teala onun ibadetlerini kabul eder ve o bu dünyadan âhirete iman ile göçerse, âbid ancak cennette kendisine va'd olunan nimetleri bulur. Çünkü Hak teala sözünden dönmez ve O'nun va'dettiği her şey elbette yerine gelir.

İrfân yoluna giren sâlikin durumuna gelince, Hak teala dünyada ilâhî tecellîleri, âhirette yüksek makamları ihsan eder. Bununla ispat olunmuştur ki, kalbin perdeleri, eşyânın sûretlerinin oraya dolmasıdır.

Nazm

1-Bu kühen deyr-i cihân sûretidir dâr-ı gurûr
Vaktidir kim ola seyrân-gehimiz mülk-i sürûr
2-Çünki "ahbebtü en-u'raf" didi ol Hayy-ı Vedûd
Aşk sancağın açup eyledi hoş azm-i zuhûr **[319/a]**
3-Cânımız görmüş idi anı verâ-yı envâr
Ol sebebdendir anın virdi bu: Yâ nûru'n-nûr!
4-Varlığından bir ayak taşraya çıksan ey cân
Ola ol demde kamu cürm ü günâhın mağfûr
5-Varlığındır ki ider hâne-i kalbin vîrân
Fânî ol kim ola kâşâne-i kalbin ma'mûr
6-Benligün çün seni dûr itdi yakîn dostundan
Mahv olup dosta yakîn ol ki hîç olmazsın dûr
7-Âlem-i dilde mukarrebler içün Mevlâ'nın
Cenneti var ki yok içinde ne hûr u ne kusûr
8-Aşka cân vir ki deminden ebedî hay olasın
İsm ü resmin ana vir, dilde müdâm eyle huzûr
9-Mâ-sivâyı unudup Hakk ile ol ey Hakkı
Var odur çünkü bu varlığa sen olma mağrûr

Günümüz Türkçesiyle

1-Bu köhne cihân kilisesi "aldanma yurdu"nun sûretidir. Seyran yerimizin "sürûr yurdu" olması vaktidir.

2- Çünkü *"bilinmeyi sevdim"* buyurdu, O Hayy u Vedûd. Aşk sancağını hoşça açıp, zâhir olmaya azmeyledi.

3-Cânımız görmüştü O'nu, nûrların ötesinde. O sebepledir ki O'nun vird ve zikri "Ey nûru'n-nûr!" şeklindedir.

4-Varlığından bir adım dışarı çıksan ey cân! O anda hataların silinir, günahın bağışlanır.

5-Varlığındır senin, kalp hâneni vîrân eden. Sen fânî ol ki gönül sarayın mamur olsun.

6-Çünkü benliğin uzak düşürdü seni, yakın dostundan. Mahvolup dosta yakın ol ki hiç uzağa düşmezsin.

7-Gönül âleminde Mevlâ'nın yakın dostlar için husûsî cenneti var ki, onda ne hûri ne de saray vardır.

8-Aşka can ver ki, nefesinden ebedî diri olasın. İsmini ve namını ona ver ki gönlüne huzur dolsun.

9-Mâsivâyı unutup daima Hak ile ol, ey Hakkı! Var olan O'dur çünkü bu varlıkla sen mağrûr olma.

Beşinci Madde

İnsan nefsinin yedi makamının özetini, rûhun zulmânî ve nûrânî perdelerinin dizilişini ve bu perdelerin kaldırılmasına vesîle olan amelleri bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Mukarrabûn yoluna girmek peygamberlik ahlâkındandır. Sâlih kulların davranışlarındandır.

Çünkü onların hak yoluna girmekten maksatları rabbânî bir husus olan insan rûhunun -yukarıdaki maddelerde saymış olduğumuz üzere- aşağıya indiği mertebelerinden alınması ve tedrîcen evvelki makamına yükselmesidir. Nefsini bilerek Hakk'ın mârifetine vâsıl olmasıdır. Tam bir muhabbetle sıddîkler makamına ulaşıp gerçek huzuru ve dostluğu bulmasıdır.

Bu yolun ehli arasında belli makamlar vardır ki, sâlik onları birbirinden sonra sırasıyla geçip en sonuncusuna kadar varır. Böylece menzilleri bir bir kat edip bitirmiş olur, fakat ona gelen ilâhî tecellîler sona ermez. Çünkü bu tecellîlerin nihayeti yoktur. Bu menzilleri geçmekte sâlikin hali, dış dünyada bir yolda yolculuk yapan yabancının durumu gibidir. Nitekim sefere çıkanın yolculuk esnasında, yol durumunu bilen bir rehbere, yeterli azığa ve bineğe ihtiyacı vardır. Ona bunlar lâzımdır. Bunun gibi, hak yolun yolcusuna da bir kâmil mürşid lâzımdır ki ona bu yolun hayrını şerrini bildirsin. Ona takvâ lâzımdır ki, en hayırlı azık odur. Ona binek lâzımdır ki o himmettir. Yine ona yol arkadaşları gerektir ki, onlar da aynı şeyleri talep eden sâliklerdir. Ve ona [şerlilerin şerrinden korunmaya] silah lâzımdır ki, o da zikrullahtır. Böylece o silahla nefsini şeytanın şerrinden muhafaza etsin.

Nitekim sefere çıkan kişi yolculuk esnasında değişik şehirlere uğrayıp bunların her birinde bir müddet ikamet eder ve sonra tekrar gideceği yere doğru yolculuğuna devam eder, bunun gibi Hak yolunun yolcusu da seyr ü sülûku esnasında ehlullâh arasında bilinen makamları geçerek yoluna devam eder ki bunlar yedi makamdan ibarettir. Birincisi; ağyâr (mâsivâ) karanlıklarının makamdır ki bu nefs-i nâtıka orada *emmâre* adını almıştır. İkincisi; nûrlar makamıdır ki burada nefis *levvâme* adını almıştır. Üçüncüsü; sırlar makamıdır ki bunda nefis *mülhime* adını almıştır. Dördüncüsü; kemâl makamıdır ki bunda nefis *mutmainne* adını almıştır. Beşincisi; vuslat makamıdır ki onda nefis *râzıye* adını almıştır. Altıncısı; fiillerin tecellîleri makamadır ki burada nefis *marzıyye* adını almıştır. Yedincisi; ilâhî sıfat ve isimlerin tecellî makamıdır ki orada nefsin adı kâmile olarak bilinmiştir.

Hak yolun yolcusu (sâlik) bu yedi makamın her birine eriştikçe, o makam ile sonrakilerden perdelenmiş olur. Öyle ki ilk makamda bulunan ağyâr ile nûrları müşâhede etmekten engellenmiştir. İkinci makamda bulunan nûrlar ile sırlardan perdelenmiştir. Üçüncü makamda bulunan sırlar ile kemâlden mahrum olmuştur. Dördüncü makamda **[319/b]** bulunan kemâl ile visâlden mahrumdur. Beşinci makamda bulunan visâlle Hakk'ın fiillerinin tecellîlerinden mahrumdur. Altıncı makamda fiillerin tecellîsiyle olması, Hakk'ın isim ve sıfatların tecellîsinden mahrum kalmasıdır. Yedinci makamda bulunan ise isim ve sıfatların tecellîsi ile kalmış, zâtî tecellîden mahrum olmuştur. Zâtî tecellîye erişmek imkânsızdır. Çünkü o, güneşin merkezine bakmak gibidir ki oraya nazar edenin gözü kararır, hiçbir nesne göremez olur. Şu halde, bu yüce makamların en üstünü isim ve sıfatların tecellîsidir. Onun için mukarrebûn (derecesine vâsıl olan) bütün (evliya bu yüce makamları) öyle bulmuşlardır ki, "Hak teala bu varlık âlemine o pâk zâtıyla tecellî etmez. Ancak yüce isimlerini perde edinerek (bunların *gerisinden*) tecellî eder."

Nitekim hadis-i şerifte; *"Allah'la kulları arasında nûrdan ve zulmetten yetmiş perde vardır. Eğer onları açsaydı, vechinin parlaklığından (mahlûkatından) O'na nazar edenler yanardı ve hiçbir şey göremezlerdi"*[110] buyurulmuştur.

Ancak kul ile Mevlâ'sı arasında bulunan nûrdan ve zulmetten yetmiş perdenin tamamı kul tarafına aittir. Çünkü Hak Tealayı hiçbir perde engelleyemez. Eğer böyle bir perde olsaydı, Allah onu yok ederdi. Hâlbuki herkese ve her şeye üstün olan O'dur; istediğini dilediği zaman kahreder.

Şu halde, perde gerisinde kalan kulun kendisidir. Hakîkatte perdeden maksat, (manevî) yakınlık kurma mesafesidir. Yoksa söz konusu perde ne hissî bir şeydir ne de zaman ve maddî mesafe ile alâkalı bir uzaklıktan kaynaklanır. Çünkü Hak teala uzaklık ve yakınlık hissinden berîdir; zaman, mekân ve yön gibi cihetlerden münezzehtir.

Hak yolunda manevî ilerleme esasları (seyr ü sülûk), söz konusu yetmiş perdeyi aradan kaldırmak için kurulmuştur ki, bu yetmiş perde [önceki maddelerde izah olunan] yedi makamla ilgilidir. Bu durumda nefs-i nâtıka yedi makamdan her birinde on perde ile engellenmiştir ki, bu on perdenin birincisi ikinciye göre daha yoğundur. İkincisi üçüncüden daha kesiftir. Bu kesâfet (yoğunluk) tâ onuncuya varıncaya kadar bu minval üzere devam eder. Yâni dokuzuncu, onuncu perdeden daha yoğundur. Bu mukayese ile her makamın perdeleri kendinden sonra gelen makamların perdelerinden daha yoğundur. Bu kesâfet tâ yedinci makama varıncaya kadar bu tertip üzere devam eder. Onun için bu yola giren sâlik bahsi geçen yedi makamdan her birine ulaştığında Hak Tealaya vâsıl olduğunu zanneder.

Bu hallere vâkıf olduğun için bildin ki, kulun Mevlâ'sından en uzak olduğu zaman, birinci makamda kaldığı anlarıdır. Çünkü nefs-i nâtıka o makamda iken ziyadesiyle kötülüğü emredici olarak bulunmuştur. Bu nefs-i emmârenin perdeleri gayet karanlık, diğer derece ve makamların perdeleri nûrânîdir. Şu halde eğer sâlik birinci makamda iken ilk ismi yâni "Lâ ilâhe illallah" kelime-i tayyibesini mürşidinden telkin ile öğrenir de gece gündüz, gizli, açık, otururken ve ayakta iken daima tekrar ederek söylerse, Hak teala bu ismin bereketiyle onun iç dünyasında rûhânî bir kandil tutuşturur ki, o sâlik işlediği günahları basîret gözüyle görüp daha önce o kötü sıfatlarla muttasıf olduğundan utanır, boşa geçirdiği vakitlerine üzülür, pişmanlık duyar.

Çünkü o daha önce derin bir gaflet uykusuna dalmış olduğundan iyi ile kötüyü birbirinden ayıramazdı. Sadece diliyle bunu söylerdi. (Bu makamda bulunan sâlik) gaflet uykusundan uyandığında işlediği günahlardan tiksinip namazı terk etmek, ipekli elbiseler giymek, içki içmek, zinâ ve livâta etmek gibi *açık günahlar*dan uzak durmaya daima gayret eder. Gönlünde saklı bulunan bitip tükenmez arzular (tûl-i emel), acelecilik, kibir, cimrilik ve kıskançlık gibi bâtınî kabahatleri söküp atmaya çalışır. Bu "Lâ ilâhe illallah" kelime-i tayyibesini söylemeye devam ettiği müddetçe çirkin fiillerden ve kötü ahlâktan iğrenir ve bunlara olan nefreti gün geçtikçe artar.

Onlardan bütünüyle kurtulmaya husûsî gayret eder. Böylece tövbenin aslı olan pişmanlık meydana gelmiş olur.

Nitekim Şeyh **Abdülkadir Geylânî [320/a]** hazretlerine ne zaman ki bir kimse varıp Allah'ın emirlerinden bir emri terk ettiğinden veya yasaklanmış bir şeyi işlediğinden şikâyet etse, Hazret ona hemen "Lâ ilâhe illallah" cümlesini çokça tekrar etmesini emrederdi. Ta ki (şikâyet ettiği) günahtan kurtulmuş olsun.

Bu (zikrin günah işlemekten alıkoyması) gerçektir ki, onu ancak denemeyenler inkâr edebilir. Bu, Allah tealanın sâlike lutfettiği ilk ikramıdır. Bu ikram kendisine, yolu kolayca geçip gitmesi için verilir.

Sadâkatle hak yolunda gidenlere, her makamda seyr ü sülûkunda sâbit olması için nice kerâmetler verilir. Nitekim sözü edilen kandiller de, ilk başlangıçta rahmânî bir cezbedir ki mücâhede ile Hakk'ın zikrine devam edildikçe o cezbe hâli kuvvet bulur. Ta ki sâlik kemâl derecelerinin zirvesine ulaşıp ilâhî emaneti yüklenme kuvvetini kendinde bulsun. Fakr ü fenâ nimetiyle ilâhî tecellîlere nâil olsun.

Nazm

1-Vech-i dil-dâra ben nikâb imişem
Çehre-i yâra ben hicâb imişem
2-Şems-i vechi benimle setr olmuş
Ben bana ebr-i âfitâb imişem
3-Dîde-i dil önünde varlık ile
Perde-i zann ü irtiyâb imişem
4-Ol muhît-i mahabbet üzre revân
Pür-dem-i aşk çün habâb imişem
5-Tâ ki varım itâb-ı bâkîdir
Mûcib-i hicret ü itâb imişem
6-Dürlü dürlü azâbı hep banadır
İllet-i mûcib-i azâb imişem
7-Zann iderdim ki âb-ı reyyânım
Vâkıf oldum hemân ser-âb imişem
8-Kendimi bir hesâba saymaz iken
Ârif oldum ki hep hesâb imişem
9-Her ne söylerse aşk ey Hakkı
Hoş ana kâbil-i hitâb imişem

Günümüz Türkçesiyle

1-Sevgilinin yüzüne ben perde imişim. Yârin çehresine yine ben örtü imişim.

2-Onun gün yüzü benimle örtülmüş. Meğer bana güneş(i engelleyen) bulut benmişim.

3-Gönül gözünün önünde varlık ile zan ve şüphe perdesi benmişim.

4-Muhabbet denizi üstünde dolaşan, aşkın gözyaşı ile dolu kabarcık benmişim.

5-Ta ki varım, (O'nun) itâbı bâkîdir. Hicret ve itâbın sebebi benmişim.

6-Türlü türlü azabı hep banadır. Azab olunmanın sebebi benmişim.

7-Zannederdim ki suya kanmışım. Anladım ki hemen seraptaymışım.

8-Kendimi bir hesaba saymazken. Şunu anladım ki hep hesapmışım.

9-Her ne söylerse aşk, ey Hakkı! Ona hoşça muhatap olabilirmişim.

Altıncı Madde

Nefsi kötülüklerden temizlemenin (tahliye; Arapça «hı» harfi ile) ve kalbi iyi huylarla süslemenin (tahliye; Arapça «ha» harfi ile) bizzat kemâle ermek olduğunu, seyr ü sülûka girmeden o kemâli bulmanın imkânsız olduğunu, mukarrebûnuh yolunda ilerlemenin en şerefli ahlâk olduğunu ve bunun celâl sâhibi Mevlâ'nın huzuruna varmanın en önemli sebebi olduğunu bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Kemâli istemek insanın en şerefli hasletidir. Kemâlin aslı ise kalpten ve gönülden önce yabancı şeyleri çıkartmak (tahliye) sonra orayı süslemektir (tahliye). Yâni kalbi beğenilmeyen hayvânî sıfatlardan arıtmaktır. Rûhu beğenilen güzel rabbânî sıfatlarla süsleyerek, O'nun manevî yakınlık ve dostluğunu bulmaktır.

Beğenilmeyen çirkin sıfatlara gelince bunlar cehalet, öfke, kendini beğenme (ucub), gösteriş, düşmanlık, kıskançlık (hased), büyüklenme (kibir), herkesi ayıplamak, kazâya râzı olmamak, cimrilik, gurur, makam tutkunluğu ve dünya sevgisidir. Övülmeyi sevmek, yerilmekten korkmak, sözünde durmamak, insanlara kötü zan (sû-i zan) beslemek, boş isteklere (hevâ) uymak, övünmek, acelecilik ve bitip tükenmez arzular (tûl-i emel) gibi şeylerdir.

Övülen ahlâkî erdemler ise şunlardır: İlim sâhibi olmak, yumuşak huylu olmak (hilm), tefekkür, doğruluk, gönül hoşluğu (safâ), ihlâs, murâkabe, sabır, şükür, Allah'ı lâyıkınca övmek (senâ), zühd, tevekkül, işlerini Allah'a

ısmarlama (tefvîz), teslimiyet, [kadere] rızâ, huşû ve huzur sâhibi olmaktır. Hüzün, huzur ve hayâ sâhibi olmak, öğüt verici/nasihat dinleyici olmak, alçak mütevazî ve tahammüllü olmak, yumuşak huylu ve geçim ehli olmaktır. Uzleti sevmek, hizmet ehli olmak, sevdiğini Allah için sevmek, cömertlik, başkasını kendi nefsine tercih etmektir. Şefkatli ve merhametli olmak, mürüvvet sâhibi olmak, insanların gözünden düşmekten çekinmemek ve sözünde durmaktır. Geçim ehli olmak, hizmet ehli olmak, affedici olmak, insanlara dost canlısı olmak, kibarlık, herkese hayır dua etmek, hata ve kusurları örtüp gizlemek ve gördüğü güzellikleri etrafına söylemektir. Dostlarla daima uyumlu olmak, makamını ve güzel huylarını bağışlarcasına insanların istifadesine sunmak, kendi nefsini düşük ve aşağılık görmek ve dostlarını onurlandırmaktır. Sâkin ve ağırbaşlı (vakur) olmaktır. Başkasının isteğini kendi nefsinin arzusu önüne almak, ileriye dönük planlarını kısa tutmak gibi güzel hasletlerdir.

O halde Hak yoluna girmekten maksat [yukarıda sayılan] kötü sıfatlardan nefsi arıtmak **[320/b]** ve beğenilen güzel vasıflarla şahsiyetini süsleyerek olgunluğa ulaşmaktır. Çünkü insanda beğenilmeyen hayvânî kötü sıfatlar pek çoktur ve mukarrabûnun yoluna girmeden bunların hepsinden kurtulmak mümkün değildir. Mukarrebûn yoluna girmeyi isteyen sâlik her şeyden önce, bütün kötü huyların aslı olan kibir ve bencilliği kalbinden söküp atmakla emrolunmuştur.

Nitekim "Şu bizim yolumuz ancak, nefislerini çöplüğe süpürenleri düzeltir, güzelleştirir" denilmiştir. Ancak bundan sonra bu yola lâyık olunmuştur.

Bütün kötü sıfatların kaynağı, fitne ve fesâdın anası hükmünde olan büyüklenme (kibir) ile bencilliğin (enâniyet) sebepleri aşağıdaki yedi maddede sıralanmıştır:

Kibre sevk eden birinci sebep ilimdir: Bu, bütün sebeplerin üstündedir en büyüğüdür ve ilacı da hepsinden zordur. Çünkü ilmin derecesi Allah katında ve insanlar nazarında pek yücedir. İlim öğrenmek insana farz olduğu için onu terk edemez ve onu bütün sebeplerin fevkinde kılan güzelliği de budur.

İlmin (insanı gurur ve kibre sevk etmesinden kurtulmanın) çaresi iki vasıta (marifet) ile olur. Bunlardan birincisi şudur; bilesin ki ilmin değeri iyi niyetle okuduktan sonra öğrendiğinle amel edip ücretsiz sırf Allah rızası için onun anlatılıp yayılmasına gayret etmekle meydana gelir. Aksi takdirde ilim sâhibine günah (vesilesi) olur ve derecesini câhilden aşağı kılar.

Âhirette şiddetli azaba uğratılmasına sebep olur. Şu halde insan ilimle nasıl kibirlenebilir?

İkinci vasıta (mârifet) şudur; bilesin ki kullara kibir ve böbürlenme haramdır ve ziyandır. Kibir ve azamet sadece mülkün sultânı Allah'a mahsus olup yaratılmışlara lâyık olmadığı gayet açıktır. Eğer âlimin niyeti düzgün olup ilmiyle amel ederse, bilgisi ona ancak huşû ve huzur verir ve tam tevâzua erince nebîlerle evliyânın yolunca gider. Hâşâ ki –bu mertebeye gelmiş âlim- bir kimseye karşı büyüklensin, benlik davası gütsün. Çünkü o, kendini bütün yaratılmışlardan aşağıda görür.

Kibre sevk eden ikinci sebep ibadettir: Bununla günahkârlara (fâsıklara) karşı kibirlenirler. Kişinin ibadetiyle kibirlenmesi yine câhilliğinden kaynaklanır. Bundan kurtulmanın çaresi şudur; bilesin ki ibadetin fazîleti, düzgün bir niyet üzere olup gizli ve açık riyâdan ve diğer müfsidlerden uzak olduğu ölçüde ortaya çıkar. Bu ise bizim gibiler için oldukça zordur. Şu halde, âbidlerin ibadetlerini bozacak bunun gibi tehlikelere düşmekten sakınacakları yerde, onunla böbürlenmeleri ancak cehaletten ileri gelir.

Kibre sevk eden üçüncü sebep soy sopla (neseb-haseb) övünmektir: İnsanın sülâlesiyle övünmesi katmerli cehalettir. Nitekim Arapça beytte şöyle denilmiştir:

Beyt
Le in fahharte bi-âbâ-i zevî şerefin
Le-kad saddakte ve lâkin bi'se mâ vuulidû

Beyt(in tercümesi)
Eğer sen soylu atalarınla övünürsen; doğru sözlüsün ama, doğurdukları ne kötü!

Kibre sevk eden dördüncü sebep güzellikle övünmektir: Kadınlar arasında daha yaygın olan bu övünme de bir hayalden ibârettir. Güzellikle övünmek ancak bilgisizlikten ileri gelir. Çünkü güzellik çabuk gelip geçer. O mağrur kişi dış uzuvlarının uyumu ve güzelliğiyle oyalanıp hakikatten perdelenmesin. Hele bir insâniyetine, iç âlemine baksın ki öncesi bir damla (pis) sudan ibârettir. O da ilk aşamada, idrar yolunun birinden çıkıp öbürüne geçmiştir. Bundan sonra nutfe ile birleşip hayız kanına karışmıştır. Nihayetinde insan denen varlığın sonu da, kokmuş bir leşten ibârettir ki mezarı içinde çürüyüp kalmıştır ve bu iki hâl arasında kendisi ancak pislik

hamalı olabilmiştir. Kulağında pislik, gözünde çapak ve burnunda sümük vardır. Ağzında tükrük, damarlarında kan, göğsünde balgam, bedeninde sarı su, karnında necaset ve mesânesinde idrar vardır. Günde [en azından] bir kere helâya gidip elini pisliğe sürmektedir. Hâlbuki burada sayılanların hepsi mütevâzı olmayı gerektiren hallerdendir. (İnsanın açıkta yapmaya utanacağı şeylerdir.) **[321/a]** Nerde kaldı ki bunlar övünme ve böbürlenme sebebi olsun.

Kibre sevk eden beşinci sebep güç ve kuvvettir: Bununla övünüp kibirlenmek tamâmen cehalettir. Çünkü güç kuvvet bakımından (bazı) hayvanlar insandan üstündür. Bir sıfat insanda bazı hayvanlardan daha fazla ise bununla övünmek revâ mıdır? Bir günlük sıtmaya tutulmakla gidebilecek olan güç kuvvetle övünmek ancak hayalden ibarettir.

Kibre sevk eden altıncı sebep mal ve servet tutkusudur: Dünya menfaatıyla zevk alıp meşgul olmaktır. Nitekim bununla kibirlenmek de en büyük cehalet örneğidir. Çünkü mal, pek çabuk elden çıkar. Kısa zamanda değişikliğe uğrar ve onun [ihtirasla talep eden] ortakları kâfirlerle dalâlet ehlidir. Malın, bir anda bir hırsızın elinde mahiyeti değişebilir. Şu halde [bu kadar çabuk değişime uğrayan] malla kibirlenmek boş kuruntu ve hayalden ibarettir.

Kibre sevk eden yedinci sebep çoluk çocuk akraba ve hizmetçilerin çokluğudur: Makam sâhiplerine, ilim adamlarına ve üst düzey yöneticilere yakın olmakla övünmektir ki bunlar insanı kibre götüren sebeplerin en çirkinleridir. Çünkü bunların hepsi de insanın kendine ait olmayan şeylerdir. Bu türlü kazanımlarla övünen bir kimse eğer çoluk çocuğu ve etrafındakiler bir anda helak olup gitse, bulunduğu görevinden alınıp yakın olmakla övündüğü yöneticiden uzak kalsa o zaman alçalır, zelil olur.

Gerçekten, kibir sıfatı insanın içine öyle gizlilikle işler ki böbürlenen ondan gayet uzak olduğunu sanır. Şu halde kibrin alâmetlerini açıkça anlatalım ki o illet ortaya çıksın. Gönüllerden sökülüp atılması kolay olsun.

Kibrin ve kibirlinin alâmetleri on ikidir:

Birincisi kendine saygı göstermek üzere huzuruna gelen insanların ayakta beklemelerini, bir yere girdiğinde aynı sebeple insanların onu ayakta karşılamalarını sevmesidir.

İkincisi ardınca yürüyen bir kimse olmadıkça bir yere gitmemesidir.

Üçüncüsü dînî hususlarda kendisinden istifade edilen insanların ziyaretine gitmemektir.

Dördüncüsü kendisine yakın bir mevkide başkasının oturmasını istememektir.

Beşincisi konuşurken muhatabının doğru söylediğini kabul etmemektir. Kendi hatasını itiraf ile ona teşekkür ve dua etmemektir.

Altıncısı hastalarla ve rahatsızlığı olan kimselerle oturup kalkmaktan sakınmak, onlara yakın olmamaktır.

Yedincisi zenginlerin davetine icâbet edip fakirlerin davetine gitmemektir.

Sekizincisi kendi evinin işlerini gerektiğinde kendisi görmemektir.

Dokuzuncusu kendi evinin ihtiyaçlarını pazardan kendi eliyle getirmemektir.

Onuncusu akraba ve arkadaşların çarşı pazardan görülebilecek işlerini, ar edip görmemektir. Özellikle işkembe, ciğer, kelle-paça, sabun, kına, tarak, sakız ve zırnıh (kıl dökmek için ağda) gibi basit ihtiyaçlarını alıverip taşımaktan erinmektir.

On birincisi otururken ve yürürken yaşıtlarıyla ve emsaliyle aynı hizada bulunmaktan hoşlanmayıp onlardan geri kalarak ayrılmaktır. Emsaliyle ülfeti (kaynaşma) kendine yedirememektir.

On ikincisi etekleri (paçaları) yere sürünecek derede uzun ve aşırı süslü elbiseler giyinmektir.

Hâlbuki kemâle ermek gayesiyle hak yoluna giren sâlikin ana sermayesi, nefsini herkesten hakîr görüp tevâzu sâhibi olmaktır. Şu halde, kula gereken odur ki her şeyden önce kalbinden kibri söküp atsın. Hiç kimseye karşı büyüklenmesin. Bundan sonra hiç kimseye -görünürde- alçalmasın; el etek öpmesin. Herkese karşı haddince tevâzu göstersin. Ancak kendi içindeki değerlendirmede nefsini herkesten zelil, rezil ve alçak bilsin. Eğer bir âlimle karşılaşırsa, mutlaka bu benden bilgilidir desin. Ben nasıl onun gibi olabilirim ki o benden üstündür. Ben ondan aşağıyım diye düşünsün.

Eğer bir cahille karşılaşırsa desin ki; Hak tealaya bu kişi bilmezlikle isyan etmişse, ben ilmim olduğu halde âsî olmuşum. Şu halde o bana göre mâzur sayılır ve onun derecesi benden üstündür. Ben ondan aşağıyım, hakîrim.

Eğer yaşça kendinden büyüğe rastlarsa desin ki; bu benden önce Hak Tealaya itaatkâr olmuştur, dolayısıyla benden üstündür. Ben ondan gerideyim. Eğer yaşça kendinden küçüğe rastlarsa desin ki; ben bundan evvel Hak tealaya âsî olmuşum. **[321/b]** Şu halde ben ondan aşağıyım. Eğer kendi yaşıtına raslarsa desin ki ben kendi kötülüğümü bilirim, bunun hâlini bilmem. Öyleyse bilinen günahlar, bilinmeyenlere nisbetle tahkîre daha lâyıktır. Şu halde bunun derecesi yüksektir, ben alçağım. Eğer bid’at

ehlinden birine veya bir kâfire rastlarsa şöyle desin; bilinmez ki bu kâfirin hayatı İslâm ile son bulur, benim âkıbetim bunun şimdiki hâli gibi olabilir. Elbette işin sonuna itibar edilir. Bu durumda [gün olur, devran döner] ben bundan aşağı olurum. [Ona karşı büyüklenmemeliyim.]

Bir köpeğe, bir yılana veya başka bir hayvana rastlasa desin ki; bu Hak Tealaya isyan etse, ne sorgulanır ne de azap olunur. Hâlbuki ben isyan deryâsına dalmışım, hem sorgulanmaya hem de azâba müstehak olmuşum, ben bundan hakîrim, bundan aşağıyım. Bu minval üzere devam edip bu mantıkla muhâkeme ederek bütün yaratılmışları kendinden değerli ve üstün bilsin. Nefsini hepsinden değersiz görsün.

Kendini hakîr gören bir kul, sırf Mevlâ-yı Celîl'e dost olma arzusuyla Mukarrebûn yoluna -aşağıda ayrıntıları açıklanacağı üzere- girerse, o iç dünyasında meydana gelebilecek bütün çalkantılardan ve dış tesirler sebebiyle başına gelebilecek rezilliklerden kurtulmuş olur. Üstün ahlâkî vasıflarla nefsini süsleyerek kemâle erer. Çünkü aşağıda bahsedeceğimiz kurtuluş yolları sâyesinde, yukarıda saydığımız felâketlerin hepsini o derece söküp atmış ve kökünü kazımış olur ki bir daha aslâ onların izleri üzerinde kalmaz. Bunların hepsinden uzaklaşıp kurtulmuş olur. Sıhhat ve selâmet bulur. Ebediyyen Hazret-i Mevlâ'nın huzurunda hâzır bulunur, Vedûd ve Kayyûm olan Allah'la dost olur.

Seyr ü sülûka tâlip olmamış bir âbid söz konusu âfetlerden kurtulmak isterse, aslında o imkânsız olan bir şeyi arzu etmiş demektir. Bu sebeple ebrârın önde gidenlerini öyle görürsün ki, kötü sıfatların birinden kurtulmak için bir gün çalışıp gayret ederler, kurtulmak onlara müyesser olur. Lâkin ertesi gün, ondan daha kötü bir çirkin sıfatla mübtelâ olup bir başka haslette muzdarip kalırlar.

Çünkü onlar, bütün âfetlerden sâhibini koruyan mukarrabûn yoluna girmediler. Kibri ve benlik davasını bir kenara koyup Hakk'ın huzuruna gitmediler. Bu sebepledir ki zahmet ve meşakkatler içinde kalıp rahat ve saadete kavuşamadılar. Şu halde ebrâr amellerinde ihlâs üzere bulunsalar bile yine de büyük bir tehlike içindedirler. Eğer bu mânâyı anlarsan mukarrabûnun yoluna girmenin kıymetini anlarsın.

Ancak bu yola girmenin esas maksadı ve faydaları Hazret-i Mevlâ'nın huzuruna, O'na yakınlık derecelerine ulaşmaktır. Kalbe, Allah'ın isimlerine ve sıfatlarına ait tecellîlerin dolmasıdır. Allah'ın yeryüzünde halife kıldığı âdemlik devletine vâsıl olmaktır.

Yukarıda özelliklerinden söz ettiğimiz tasavvuf yolunun meşhur olan yedi makamından geçen nefs-i nâtıkanın bu makamların her birinde bulunduğu sırada olan ismini, seyrini, âlemini, mahallini, hâlini, zikirlerini (evrâd), sıfatını ve bunun da üstünde bulunan makama yükselmesinin keyfiyetini açıklamak lâzımdır ki mukarrabûnun yoluna giren sâlik o makamlardan hangisinde bulunduğunu bilsin. Nefsini vasıflarıyla birlikte tanısın. Hevâsına üstün gelsin ve bunların her birinden terakki ettikçe yüksek makamlara geçmeye istekli olsun.

Nazm

1-Gam-ı firâk yeter azm-i vasl-i yâr iderim
Anınla gönlümi bâğ u gül-i bahâr iderim.
2-Beni fenâya virür çün cihân-ı kevn ü fesâd
Gönülde seyr-i gülistân pây-dâr iderim
3-Çü hâk-i tende karâr eylemez bu cân hûtı
Muhît-i aşka dalup anda hoş karâr iderim
4-Çü cezb ider beni nâ-çâr âkıbet gam-ı aşk
Pes ihtiyâr ile ben aşkı ihtiyâr iderim
5-Çü şâh-ı aşkdan almış bu kâr u bârı mülûk
O şâha kul olurum, ben dahi ne kâr iderim
6-Bu bûm-i cisme bu vîrâneyi virüp giderim
Gönülde gül-ruhuma nağme-i hezâr iderim **[322/a]**
7-Kelîm-veş o şecerden Halîl tek Hakkı
O nâr-ı aşka girüp meyl-i gül-‘izâr iderim

Günümüz Türkçesiyle

1-Ayrılık gamı yeter, yâre vuslatı isterim. Onunla gönlümü bağ ve gülbahar ederim.

2-Beni fenâya verir gerçi, kevn u fesâd âlemi. Gönülde gülistân seyrini, pâyidâr ederim.

3-Madem can balığı ten toprağında durmaz. Aşk okyanusuna dalıp, orada hoş karar ederim.

4-Madem ki aşkın hüznü, çaresiz beni cezbeder. Öyleyse ben de, kendi irâdemle aşkı seçerim.

5-Sultanlar bu kârı ve bu yükü, aşk pâdişâhından almışlar. O pâdişâha kul olurum, ben de ne kâr ederim.

6-Bu beden baykuşuna bu vîrâneyi verip giderim. Gönülde gül yanaklıma, binlerce nağme söylerim.

7-Halil İbrahim gibi ve Kelîmullah Hazret-i Mûsâ gibi o ağaçtan Hakkı! Aşk ateşine girip, gül yanaklıya meylederim.

Yedinci Madde

Yedi makamın ilkinde bulunan nefs-i emmârenin nasıl adlandırıldığını; seyrini, âlemini, yerini, hâlini, evrâdını, sıfatlarını ve onun üstünde bulunan nefs-i levvâme makamına yükselmesini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Nefs-i nâtıka birinci makamda şehvânî nefse mağlup olup daima kötülüğü emredici olduğu için ismi emmâre olmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de; **"Çünkü nefis daima kötülüğü emreder."** (Yûsuf 12/53) buyurulmuştur.

Nefs-i emmârenin seyri Allah'a doğrudur (seyr ilâllah). Âlemi, görünen âlem (âlem-i şehâdet), mahalli göğüs boşluğudur. Hâli meyl etmektir. Evrâdı şeriattır. Onun başlıca sıfatları ise cehalet, cimrilik, hırs, kibir, öfke, şehvet, tamahkârlık, hased, kötü huylar, boş şeylerle uğraşmak, insanlarla alay etmek ve onlara eziyet etmek ve bunun gibi şeylerdir. Nitekim şiirde şöyle denilmiştir:

Nazm

1-Her dilî k'û peyrev-i emmâre şod
Ez-bilâd-ı ma'rifet âvâre şod
2-Gerçi netvân goften evsâfeş tamâm
Lîk yek çendî be-bâyed bord nâm
3-Buhl u hırs u ucb u hubb-i câh u mâl
Hezl u hemz u lemz u gamz u kîl u kâl
4-Hubb-i gılmân, hubb-i nisvân, hubb-i cehl
Humk u nisyân buğz u isyân kâr-ı sehl
5-Ekl-i vâfir nevm-i gâbir kibr u kîn
Münkirî ber hâlet-i merdân-ı dîn
6-Hem hased, hem la'b u hem kavl-i hatar
Hem neşât u hem betâlet hem batar
7-Şerh-i yek-çendî be-goftem z'în sıfât
Bâz dânî ger buved der-dil sıfât

Nazm(ın tercümesi)

1-Nefs-i emmârenin peşinden giden kalp marifet ülkesinden uzaklaşır, âvâre olur.

2-Onun kötü sıfatları bir bir sayılamaz, ama bir kaçını söylemek yerinde olur.

3-"Cimrilik, ihtiras, kendini beğenme, mal ve makam sevgisi. Alay etmek, kaş göz işareti yapmak (iğmâz) ve dedikodu.

4-Genç sevgisi, kadın sevgisi ve cahillik. Ahmaklık, unutkanlık, buğz ve isyan.

5-Çok yemek, çok uyumak, kibirlenmek ve kin tutmak. Dindarların halini inkâr etmek.

6-Hem hasetlik, hem oyun ve eğlence ve hem de çirkin söz. Hem neşe, hem aylaklık, hem de nankörlük."

7-Nefs-i emmârenin sıfatlarından bir kaçını saydım. Kalpte bu sıfatlar bulunursa, onlardan kurtul.

Gerçi yukarıda açıklanmış olduğu üzere bu nefs-i emmâre rabbânî bir latîfe olarak bilinmiştir. Ancak tabiata olan meyli ve şehvetlere düşkünlüğü sebebiyle kirlenmiş ve pislenmiştir. Hayvânî arzuları baskın olan şehvânî nefsin emri altında kalıp işlerinde ona tâbi olması sebebiyle hayvanlar sınıfına girmiştir. Hatta kendi övülecek vasıflarını, onların kötü özellikleriyle o kadar değiştirip benzetmiştir ki onlardan farkı sadece görünüşte kalmıştır. Bu sebeple şeytanın askerinden olup ondan kuvvet bulmuştur. Bu öyle çirkin sıfatlı bir nefis ki onun hakkında: *"Senin en büyük düşmanın, iki yanın arasındaki nefsindir"*[111] haberi vârid olmuş ve onun düşmanlığı akıl deliliyle de sâbit görülmüştür.

Çünkü her düşman ihsan ve hizmet karşılığında, zamanla insana dost olur, sadâkat gösterir. Ne var ki bu nefs-i emmâre ihsan ve hizmetin değerini bilmeyip düşmanlığını sürdürmekte ısrar eder. Bu sebeple o, insanlığa hep zararlı olarak kalmıştır.

Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) hadis-i şerifte: *"Şimdi küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz"*[112] buyurup kâfirlerle yapılan cihâdın küçük mücâhede, nefisle yapılan savaşın ise büyük cihad olduğunu duyurmuştur. Çünkü bu nefis tabiatın zulmetinde kaldığı için hak ile bâtılı, hayır ile şerri fark edip birbirinden ayıramaz. Bu sebeple o, şeytanın yardımcısı olmuştur. Şu halde bu makamda bulunan kabiliyetli sâlik, kendi nefsinin kötülüğünden emin olmaz. Daima ondan çekinir ve her işte ona müsaade etmez.

Eğer bir kimse onu incitirse nefsini desteklemez. Belki o kimseye incitmesinde yardımcı olur. Aslâ nefsin tarafının tutmaz. Çünkü bu sâlik, nefsin düşmanlığını yakînen görmüştür ki artık onunla bir işe girişmez. Bilakis o yeme, içme ve uykuyu azaltmaya bakar ki hayvânî istekleri baskın olan şehvânî nefis zayıf düşsün. **[322/b]** Emmâre diye adlandırılan nefs-i nâtıka onun baskısından kurtulsun. Sâlik bu makamda *"Lâ ilâhe illallah"* zikriyle meşgul olup "Lâ" harfini uzatıp "Allah" lafzındaki hemzeyi üzerine basa basa söyler. "Hâ" harfine hafif bir "üstün" sesi verip "Allah" lafzıyla "İllallah" sözü arasını kesmeyip "Allah" lafzının sonunu sâkin okumaya dikkat eder. "Lafzatullah"ın ve "ilâhe"kelimesinin hemzesini vurgulayarak okumaya özen gösterir ki "ye" sesine dönüşmesin. Söylemekte olduğu kelime-i tevhid zikri "Lâyilâhe illallah" halini alıp da, tesirsiz hâle gelmesin, tekrarı faydasız olmasın. Zikre devam eden sâlik kelime-i tevhîdi [yukarıda tarif ettiğimiz şekilde] vurgusuna dikkat ederek ve cehrî olmaksızın nefesiyle söyleyerek gizlice tekrar etmeye devam eder. Ayakta iken, otururken, yatarken bütün hallerinde ve her vakitte, zikrin sayısını arttırmaya çalışarak bunu söylemeye devam eder.

Çünkü bu kelimenin tekrarıyla elde edilmek istenen tesir, ancak ona gece gündüz devam etmekle meydana gelir. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.): *"Lâ ilâhe illallah" zikrini çok söyleyerek imanınızı yenileyin.*[113] *Buna devam etmek, hiç bırakmayıncaya kadar günahları eritir. Onun dengi hiçbir amel yoktur. O'na ulaşıncaya kadar Allah'la arasında hiçbir perde yoktur."* buyurmuş ve bu güzel kelimenin her amelden üstün, her amelden öncelikli ve amel sâhibini her türlü tehlikelerden koruyan Allah'ın sağlam kalesi olduğunu duyurmuştur.

Bu yola yeni giren sâlik (mübtedî), bir müddet lisanıyla *"Lâ ilâhe illallah"* deyince -ilk başlarda henüz- onun mânâsından bir haz almaz. Ancak belirli bir zaman geçtikten sonradır ki geçmişte işlediği günahlar sebebiyle meydana gelen karanlık perdeler kalbinden yavaş yavaş kalkar ve Hak tealanın kalpleri evirip çeviren, halleri değiştiren olduğunu bilir. O'nun her şeyi yaratan ve fiilleri icâd eden olduğunu idrak eder. Artık O'nun veren, alan, zarara uğratan ve fayda sağlayan olduğunu, bütün eşyâya hakîki mânâda tesir eden ve gerçek tasarruf sâhibi olduğunu, her şeyi çekip çevirenin (câmi') O olduğunu basîret gözüyle görür. Onun bu müşâhedesi itikadı ve sözünden öteye geçer; zevk olup hâline yansır. Hâlbuki manevî görme (şuhûd) zevkini ve hâlini, ancak hâl sahipleri bilir.

Şunlar şuhûdun alâmetlerindendir ki; şuhûd sahibi yaratılmışlardan birini aslâ hor görmez, hiç kimseden tiksinmez, nefret etmez. Ondan ne bir mü'mine, ne bir kâfire, ne bir hayvana ve ne de kendine düşmanlık eden akılsıza meşakkat ve zarar gelir, keder erişir.

Şuhûdun neticelerindendir ki; bu makamın sâhibi hakîr görülen miskinlerin sıfatıyla muttasıf olup yüzü nûrlu olur. Gönlü daima neşeli olup dinin âdâbıyla edeplenmiş olup nefsini terbiye etmiş bulunur.

Sâlikte nefs-i emmârenin özellikleri bâkî olduğu sürece bu güzel ve tertemiz kelimeyi abdestli olarak tenhâlarda gözünü yumarak gizlice tekrara devam eder. Nefeslerinin sesine kulak vererek söylediği kelimenin mânâsını kalbinde gizler. Kuvvetle ve şiddetle "İllallah" dedikçe huşû ve huzû ile göğsünün sol tarafına başını eğer. Ta ki oradaki kötü sıfatlar sökülüp gitsin. Kalbine tevhid ve Allah'ın fiilleri dolsun. Saadetin başlangıcına böylece nâil olsun. Mevlâ'nın muhafaza ettikleri arasına dâhil olsun. Her muradına nail olsun.

Nazm

1-O cân ki dostını bilmez niçün talebde degil
Eger bilürse anı ya niçün tarabda degil
2-Hicâb olursa Ebû Cehl-i nefs ana her dem
Niçün gazâ-yı Ebû Cehl ü Bû Leheb'de degil
3-Aceb değil mi ki dil tenbel ola dilberden
Niçün hevâ-yı kad-i dilber-i acebde degil
4-Ne hâ'il oldı, gönül bedrine husûf irdi
Niçün o mihr ziyâsın bu meh talebde degil
5-Aceb delidir o Mecnûn ki, iki Leyli sever
Niçün mahabbeti bir bâğ u bir inebde degil
6-Çü vahdet oldı garib-hâne-i muvahhid-i Hak
Hudâ içün niçün ol hâne-i gurbetde degil **[323/a]**
7-O mâh-ı bedr şeb-i cism iken aceb Hakkı
Niçün du'â vü münâcât-ı nîm-şebde degil

Günümüz Türkçesiyle

1-O cân ki dostunu bilmez; niçin talepte değil? Eğer biliyorsa O'nu, niçin sevinçte değil?

2-Perde olursa Ebû Cehil nefsi, ona her zaman. Niçin Ebû Cehil'le, Ebû Leheb'le cenkte değil?

3-Gönlün sevgiliye isteksiz olması garip değil mi? Öyleyse niçin, muhteşem güzelin endâmında değil?

4-Ne engel oldu da, gönül dolunayı tutuldu? Niçin o güneş ışığına, bu ay istekli değil.

5-Acep deli mi o Mecnûn ki, iki Leylâ'yı sever. Niçin muhabbeti bir bağda, bir üzümde değil?

6-Madem ki vahdet, muvahhidin gariphânesi oldu. Allah aşkına, neden o gariphânede değil?

7-O ay yüzlü cisim gecesine dolunay iken, acep Hakkı! Niçin dua ve yalvarışın gece yarısında değil?

Sekizinci Madde

Nefs-i emmârenin birinci makamdan kurtulup yükselmesinin çarelerini ve yollarını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Kemâl yoluna giren ve Cenâb-ı Zülcelâl'e kavuşmaya istekli olan sâlik, bu gayet sıkıntılı ve üzüntülü makamda iken vebâle ve cezâya son derece yaklaşmışken, ancak itikadını düzeltip ehl-i sünnet ve'l-cemaat çizgisine uygun hale getirir. Temizliğine, abdestine son derece dikkat ederek işlerini [dinin emrettiği şekilde] yoluna koyup namazına son derece titiz davranır. İlmihal bilgilerinin tatbikinde [dikkatini dağıtmayarak] **İmam Birgivî** Hazretleri'nin *Vasiyetnâme*'siyle yetinir. Onunla amel edip gider. Nefsini temizleyip kalbini arıtmadıkça, diğer ilimlerle meşgul olmaz ve [bu iki temeli sağlam kurmadan] diğerlerine rağbet etmez. Dünya işlerini yoluna koymak için dolu dolu meşgul olmaz.

Çünkü bu zor ve sıkıntılı bir makamda bulunan sâlik için nefsi karanlık tabiatından kurtarmaktan, kalp aynasını cilâlayıp parlatmaktan daha mühim ve daha lüzumlu bir vazife yoktur. Bu durumda o, öncelikle kelime-i tevhid zikriyle kalbini parlatır ve kendisini eşyânın hakîkatlerini idrakten ve mânânın inceliklerini anlamaktan mahrum koyan bulanıklıkları giderinceye kadar buna devam eder ki, çeşitli ilim dalllarına ait ilim tahsil etmek ve fenleri öğrenmek kendisine kolay gelsin. Çünkü bu aşağı makamda bulunan sâlikin kalp aynasını, hayvânî özellikleri taşıyan kötü sıfatlar paslandırmıştır.

Bu makamda ona gereken en önemli iş şudur ki, zikre çokca devam ederek gayb âleminin nûrlarından kendisini mahrum bırakan kir ve pası kalbinden arıtsın. Yeme, içme ve uykuyu oldukça azaltsın ki kalbi

temizlensin ve Allah'tan gayrısına ilgi duymaktan (mâsivâ) arınmış olsun. Damarlarında şeytanın dolaşacağı yollar tıkanıp gönül aslî vatanına gelsin. İmanın hakîkatına erip o apaçık güneşi müşâhede etsin. Çünkü bu makam, çeşitli manevî illetlerle dolu tabiat hapishanesinin mihnet zindanıdır. (Rûhun) en rezil halleriyle bedene sıkı sıkıya bağlı olduğu bir makamdır. Şu halde bu söylediklerimizden kurtulmaya çalışmak sâlik için her amelden fazîletli ve yapabileceği her güzel işten üstündür.

Hakîkat yolunun esaslarına bağlı olan sâdık sâlik, yukarıda bahsi geçen yedi makamın hepsinde de dinin temel esasları üzere bulunur. Özellikle gafletin yoğun olduğu bu makamda daima nefsine ölüm ânındaki zorlukları, kabir azâbının şiddetini, mahşerde görülecek sıkıntılı halleri, cehennemde azap çekenlerin durumunu hatırlatarak onu devamlı korkutmalıdır. Ta ki nefs-i nâtıka gaflet uykusundan uyansın, şehvânî nefsin arzularından yüz çevirsin. Dinin hükümlerince amel edip hak yoluna gitsin. Çünkü bu ilk makamda ve ikinci makamda sâlike genellikle iki hâl gelir ve bunlar birbiriyle çatışır. Bunlar korku ile ümittir (*havf* ve *recâ*). Bundan sonra üçüncü makama geçince sâlikteki korku darlığa (*kabz*), ümit de genişliğe (*bast*) dönüşür.

Bundan sonra sâlikin derecesi dördüncü makama yükselince artık kemâl derecelerinin başlangıcına ulaşmış olur ve bu makamda ondaki kabz *heybet*e, bast ise *üns*e dönüşür. Beşinci ve altıncı makamlarda da bu minval üzere, derecelerle birlikte hallerin yükselmesi devam edip gider ve nihayetinde sâlik yedinci makama yükseldiğinde heybet *celâl*e, üns ise *cemâl*e dönüşür. İnşaallah bu hallerin hepsi de ilgili maddelerde açıklanacaktır.

Kendini bu sıkıntılı ve nefsin çirkinlikleriyle dolu makamda bulan için gereken odur ki şehvânî nefsin arzularının hâkim olduğu hapishaneden kurtulup rahmânî rûhun fezâlarına yükselmeye gayret etsin. Yeme-içme, uyku ve konuşmayı azaltıp daima zikirle, fikirle derecesini tamamlamaya baksın. Bu minval üzere devam edip ahlâkını güzelleştirerek olgunlaşmaya baksın. Ahlâkını güzelleştirmeyi tamamlayıp tevekkül, tefvîz, sabır ve tahammül ile rıza makamlarını elde etmeye çalışsın. Böylece onun kibri tevâzua, nefreti muhabbete, şehveti iffete dönüşsün. Bunun gibi diğer kötü huyları da övülmüş güzel vasıflarla değişsin. Gönül âlemi bütün manevî hastalıklardan kurtulup sıhhat **[323/b]** bulsun.

Eğer halk içinde şöhret sâhibi bir insan ise, gösterişli elbiseler giymesin; gayet mütevâzı elbiseler giyinerek bu yöndeki namını unutturmaya gayret

etsin. Böylece şöhretin âfetinden emin olmaya baksın. Eğer mümkünse halkın övmesinden de, yermesinden de uzak durup sadece Mevlâ'sıyla başbaşa kalmanın yollarını arasın. O'nun manevî huzurunda bulunmaktan alıkoyan her şeyden, gönlünü arındırmaya çalışsın. Elinde bulunan her ne ise –eğer az ve eğer çok- onunla kanaat etsin. Dünyanın fânî lezzetlerinden yüz çevirsin, Hak Tealaya rağbet ederek sadece O'na yönelsin. O'ndan işitip yine O'na söylesin.

Her kim ki peş peşe gelen imtihan zincirleriyle denenip Hak'tan yana sevk olunmadan önce kendi irâdesiyle seçtiği salih amellerle O'na yönelir ve [yukarıda bahsedilen] bu rûhânî alâmetlerle kalbin âfetlerinden kurtulup nefsin tuzaklarına karşı dikkatli davranarak ahlâkını güzelleştirmeye muvaffak olabilirse, işte o beşeriyet sandığında gizli bulunan acayip sırları müşâhede eder. **Aliyyü'l-Murtazâ** (kerremallahü vecheh) Hazretleri'nin şu sözünü anlayacak kıvama gelir.

Şiir

1-Deva'uke fîke ve mâ tubsır
Ve dâ'uke minke ve mâ tuş'ır
2-Ve tez'umu enneke cirmun sağîrun
Ve fîke intavâ'l-âlemu'l-ekber
3-Ve tenzuru fi'l-kitâbi takra'uhu
Ve âyâtuhû an şânike yuhbiru

Şiir(in tercümesi)

1-İlacın sendedir, sen görmüyorsun. Hastalığın da sende, bilmiyorsun.
2-Sen kendini küçücük, önemsiz sanırsın. Koskoca âlem dürülmüş sende, çekirdeksin.
3-Okuduğun Kitab'a bakıver hele. Âyetler şânını anlatıyor cümle cümle.

Nazm

1-Çün oldı tefrika-i Mevlevî bu cem'-i kütüb
Bu cem'i koy ki, bulunmaz bununla ref'-ı hücüb
2-Gönülde âşıka her bir varak hicâb olıcak
Gözünde rehm-i dâv kat kat hücüb sen oku kütüb.
3-Cemâle aşkı nihân itdi perde-i kesret
Fe mâ sivâhü alâ vechihi'l-cemîli nukub
4-O hüsn-i aşkı derûnunda seyr ider ârif

Ki hüsn-i lübb-i cihândır bu aşkdan lüb-i lüb
5-Çü Mısr-ı aşk-ı mahabbetdesin azîz-i cihân
Degil bu Yûsuf-ı rûhun yeri "gayâbe-i cüb"
6-Me'ad ü merci'in ey rûh iki cihânda iyân
Çü gayr-ı aşk değildir fe-ud ileyhi ve tüb
7-Bu aşk vasfını kimden sorarsın ey Hakkı
Ki bu muhîti bilendir garîk-ı lücce-i hüb

Günümüz Türkçesiyle

1-Madem ki kitaplar, Mevlevî yolunun tefrikaları. Bu cem âyinini bırak, bununla perdeler kalkmaz.

2-Gönülde âşığa her yaprak perde olunca, gözündedir kat kat perdeler; sen kitap oku.

3-Cemâlle aşkı gizledi çokluk perdesi. O'ndan başka her şey, güzel yüzün peçesidir.

4-Ârif aşkın güzelliğini iç dünyasında seyreder. Cihanın özünün güzelliği bu aşkın özün özüdür.

5-Aşk ve muhabbet ülkesinde, cihanın azîzi sensin. Rûh Yûsuf'unun yeri, kuyunun dibi değil bilesin.[114]

6-Dönüp varacağın yer ey rûh, iki cihanda apaçık. Madem ki aşktan başkası değildir; hemen dön, tövbe et.

7-Bu aşkın vasfını kimden sorarsın Hakkı! Dalgalarda boğulan bilir, sevgi deryâsını.

---

[107]. Buhârî, Edeb 96; Müslim, Birr 161, 163.

[108]. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl,* II, 241; Beyhakî*, Şu'abü'l-îmân*, II/352, H. No: 2014.

[109]. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'z-zühd,* trc: Mehmet Emin İhsanoğlu, İstanbul: İz Yayıncılık, 1993, c.1, s.130.

[110]. Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*, VI/210, H. No: 6403; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id*, I/252, H. No: 251; Şevkânî, *Fevâ'idü'l-mecmû'a*, s. 450, H. No: 16.

[111]. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 160, H. No: 412.

[112]. Süyûtî, *Câmiu's-Sağîr*, II, 73

[113]. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 395, H. No: 8695.

[114]. Burada, **"Onlardan biri "Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da, geçen kervanlardan biri onu**

alsın" dedi." Yusuf suresi 12/10 âyetine telmihte bulunulmaktadır.

Çünkü bu kelimenin tekrarıyla elde edilmek istenen tesir, ancak ona gece gündüz devam etmekle meydana gelir. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.): *"Lâ ilâhe illallah" zikrini çok söyleyerek imanınızı yenileyin. Buna devam etmek, hiç bırakmayıncaya kadar günahları eritir. Onun dengi hiçbir amel yoktur. O'na ulaşıncaya kadar Allah'la arasında hiçbir perde yoktur."* buyurmuş ve bu güzel kelimenin her amelden üstün, her amelden öncelikli ve amel sâhibini her türlü tehlikelerden koruyan Allah'ın sağlam kalesi olduğunu duyurmuştur.

Nitekim hadis-i şerifte; *"Allah'la kulları arasında nûrdan ve zulmetten yetmiş perde vardır. Eğer onları açsaydı, vechinin parlaklığından (mahlûkatından) O'na nazar edenler yanardı ve hiçbir şey göremezlerdi"* buyurulmuştur.

5-Aşk ve muhabbet ülkesinde, cihanın azîzi sensin. Rûh Yûsuf'unun yeri, kuyunun dibi değil bilesin.

Çünkü bir insana perdelerin açılmasının mânâsı şudur ki, gönülden şehvetler giderildikçe kalp önceden aşağı indiği makamını tekrar bulur. Gönüldeki şehvet ve arzulardan hiçbir nesne kalmaz; sevdiğine kavuşur. O kalp ile kalpleri evirip çeviren Mevlâsı arasında hiçbir perde olmaz. Nitekim Hak teala [kudsî hadiste] buyurmuştur ki: *"[Yarattığım] yeryüzüne ve göklere sığmam, fakat mü'min kulumun merhametli (takvâlı) kalbine sığarım."* Yani O'nu hiç kimse göremez, ancak herkese karşı halîm ve selîm olan mü'min kulun gönlü, basîretiyle görür.

. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl,* II, 241; Beyhakî*, Şu'abü'l-îmân*, II/352, H. No: 2014.

. Buhârî, Edeb 96; Müslim, Birr 161, 163.

. Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*, VI/210, H. No: 6403; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id*, I/252, H. No: 251; Şevkânî, *Fevâ'idü'l-mecmû'a*, s. 450, H. No: 16.

. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'z-zühd,* trc: Mehmet Emin İhsanoğlu, İstanbul: İz Yayıncılık, 1993, c.1, s.130.

. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 160, H. No: 412.

. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 395, H. No: 8695.

. Süyûtî, *Câmiu's-Sağîr*, II, 73

. Burada, **"Onlardan biri "Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da, geçen kervanlardan biri onu alsın" dedi."** Yusuf suresi 12/10 âyetine telmihte bulunulmaktadır.

Eğer ayna uzun süre cilâlanmaz kir ve paslar onun cevherini kaplayıp yerleşirse, onlar ondan parlatma ve cilalama ile gitmez, artık o parlaklığını kaybeder. Nitekim haberde *"Muhakkak kalpler demirin paslandığı gibi paslanır. Kalplerin cilâsı ölümü hatırlamak ve Kur'ân-ı Kerim okumaktır"* denilmiştir.

Gerçi yukarıda açıklanmış olduğu üzere bu nefs-i emmâre rabbânî bir latîfe olarak bilinmiştir. Ancak tabiata olan meyli ve şehvetlere düşkünlüğü sebebiyle kirlenmiş ve pislenmiştir. Hayvânî arzuları baskın olan şehvânî nefsin emri altında kalıp işlerinde ona tâbi olması sebebiyle hayvanlar sınıfına girmiştir. Hatta kendi övülecek vasıflarını, onların kötü özellikleriyle o kadar değiştirip benzetmiştir ki onlardan farkı sadece görünüşte kalmıştır. Bu sebeple şeytanın askerinden olup ondan kuvvet bulmuştur. Bu öyle çirkin sıfatlı bir nefis ki onun hakkında: *"Senin en büyük düşmanın, iki yanın arasındaki nefsindir"* haberi vârid olmuş ve onun düşmanlığı akıl deliliyle de sâbit görülmüştür.

Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) hadis-i şerifte: *"Şimdi küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz"* buyurup kâfirlerle yapılan cihâdın küçük mücâhede, nefisle yapılan savaşın ise büyük cihad olduğunu duyurmuştur. Çünkü bu nefis tabiatın zulmetinde kaldığı için hak ile bâtılı, hayır ile şerri fark edip birbirinden ayıramaz. Bu sebeple o, şeytanın yardımcısı olmuştur. Şu halde bu makamda bulunan kabiliyetli sâlik, kendi nefsinin kötülüğünden emin olmaz. Daima ondan çekinir ve her işte ona müsaade etmez.

Ey benim rûhum, eğer sen bu evliyâlar zümresinden isen, ebedî saadet senindir. Her ne istersen dile; eğer sen bunlara muhabbetle hizmet edersen sana müjdeler olsun ki **[316/a]** onlarla berabersin. [Nebevî] haberde *"Kişi sevdiğiyle beraberdir"* geldiğini bilesin. Ancak tabiat zindanının karanlığına düşüp aşağıların aşağısı bedenî hazların isteklerine bağlı kalanların gönülleri, gazap ve şehvetlerine esir olarak pek çok korku ve tehlikelere mâruz kalmıştır. Muhalefet kapanı (şebeke-i muhalefet) içinde ümitsizliğe düşüp, âdet ve alışkanlıkların kafesi içinde mahpus kalmıştır. Çünkü onlar tıpkı hayvanlar gibi bedenî hazlara takılıp kalmışlar; yeme içme, uyku ve cimâ ile meşgul olmuşlardır. Nefsini tanımaktan, geldikleri asıl vatanı ve tekrar dönecekleri makamı bilmekten mahrum kalmışlardır. Onlar ki, "Her şey O'ndan başladı ve yine O'na dönecektir" işaretini müjde bilmeyip şu cihâna hayvan gelip hayvan giden, yiyen ve yenilen (varlıklar) olmuşlardır.

İKİNCİ FASIL

Yedi makamın ikincisinde bulunan nefs-i levvâmenin niceliğini, durumlarını, sıfatlarını ve mertebelerini, üçüncü makama yükselirken devam edeceği zikirlerini, misal âlmine girmesini, sırlarını, tezkiye tasfiyede takip ettiği usûlünü ve bu yolda yürüyüşünü, bu esnada karşılaşacağı yol kesiciler ve çeşitli engellerden yüz çevirip kaçmasını dokuz madde ile açıklar.

Birinci Madde

Nefs-i levvâmenin bu ismi nasıl aldığını, manevî yolculuğunu (seyr), âlemini, yerini ve hallerini, içe doğan hallerini (vârid) ve sıfatlarını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: İkinci makamda bulunan nefs-i nâtıka, kötülüğü emretmekten pişman olup kendini çok kınadığından dolayı adı nefs-i levvâme (kınayıcı nefis) olmuştur. Nitekim Hak teala Kur'ân-ı Kerim'inde; **"Kendini kınayan nefse and olsun ki** (diriltilip hesaba çekileceksiniz.)" (Kıyâme 75/2) buyurmuştur.

Nefs-i levvâmenin manevî yolculuğu Allah'adır. Âlemi, berzah âlemidir. Mahalli gönül olup hâli ise muhabbettir. Kalbe gelen mânâları (vârid) tarikattır ki onun fiilleri de Hakk'ın Sevgilisi Hazret-i Muhammed (a. s.)'ın yaptıklarından ibârettir. Sıfatları, ayıplamak ve heves etmek, fikir, kendini beğenme (ucb), yeme içmeye düşkünlük (işret), halka itiraz etmek, kahır, temennî, gizli gösteriş (riyâ) ile gizli makam sevgisi ve arzulara düşkünlüktür.

Nefs-i emmâreye ait bazı vasıflar yine bu nefiste kalırsa da artık onlar huy ve tabiattır. Lâkin nefs-i levvâme yukarıda sayılan sıfatlarıyla bile hakkı hak, bâtılı bâtıl görür ve bu özelliklerinden dolayı huzursuz olur. Ancak ne yapsın ki bunlardan kurtulmaya gücü yetmez. Dîne olan muhabbeti, hak yoluna (tarikata) olan rağbeti devamlıdır ve bu arzusu istikrar üzere devam eder. **[324/a]** Namaz, oruç ve sadaka gibi sâlih amelleri vardır. Ancak bu nefse kendini beğenme ve gizli riyâ sirâyet eder. Fikrinde hep tehlikeli düşünceler yer eder. Bu sebepledir ki bu nefsin sâhibi amellerini insanların bilmesini sever. Yaptıkları halk için değil, Allah için olduğu halde durum yine böyledir. Halkın hepsinden gizlediği sâlih amellerde bile yine ister ki yaptıklarından dolayı başkaları onu övsün, yüceltsin.

O, bu özelliğinden de iğrenir ve aslâ rahat edemez. Ancak ne yapsın ki bu vasıflarını tamamen söküp atmak, onun için mümkün olmaz. Çünkü eğer o,

bu özelliği kalbinden bütünüyle söküp atabilse, -manevî- tehlikelerden sâlim- ihlâslı bir kul olurdu. Kaldı ki her ihlâslı kişi de büyük bir tehlike (hatar-ı azîm) üzeredir. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"İnsanların hepsi [günahları sebebiyle] helâk olacaklardır; âlimler müstesna. Âlimler de helâk olacaklardır; ilmi ile amel edenler müstesna. Bildiği ile amel edenler de helâk olacaklardır; ihlâslı olanlar müstesna. İhlaslı olanlar ise büyük bir tehlike üzeredirler."[115]

Çünkü ihlâslı kişiler de şunu isterler ki halk onların ihlâslı olduğunu bilsin. Hâlbuki gizli riyâ işte budur; senin yaptığını halkın da bilmesini arzu edersin. Açık riyâ ise, herhangi bir şeyi halk için yapmaktır. O sebeple riyânın gizli olanı daha tehlikelidir; insanı gizli şirke götürür.

Ne zaman ki sâlik, kendisinin [yukarıda bahsettiğimiz] vasıfları taşıdığını görürse bilsin ki nefs-i nâtıkanın derecelerinden ikinci makamdadır. Buna da nefs-i levvâme derler. İkinci makamda bulunan sâlik, ebrârdan ve takvâ sahiplerinden olmuş olur. Bu makamın sâhibi amellerinde ihlâslı olsa da, büyük bir tehlike ile yüzyüze olmaktan emin olamaz.

Yine de bu makam mukarrabûnun yoluna nisbetle ikincidir. Çünkü onlar (yâni mukarrabûn), kendi nefislerinden geçip Mevlâ ile bâki olmayı istemişler ve ecelleri gelmeden önce irâdî mevt ile ölmekle emrolunup fânîlik yolunu tutmuşlardır. Çünkü Efendilerinin onlara; *"Ölmeden önce (irâdî ölümle) ölünüz"*[116] buyurmasıyla, nefislerini(n kötü arzularını kırıp onları mânen) öldürmeye gayret etmişlerdir.

Mahşerde amel defterleri sağından verileceklerden (ehl-i yemîn) olan ebrâra nisbetle bu (ikinci) makam, gidebilecekleri derecelerin sonuncusu ve kat edecekleri menzillerin son noktası olarak bilinmiştir. Onun içindir ki "Ebrârın iyilikleri, mukarrabûnun günahları mesâbesindedir" denilmiştir. Çünkü mukarrabûndan olan Allah dostları bu ikinci makamda durmayıp ondan yüce makamlara terakki ederler ve yedinci makama varıncaya kadar yükselirler. Bu yedi makamın üstünde onlar için beş makamın daha bulunduğu muhakkaktır ki bunların ayrıntısı ileriki fasıllarda açıklanacaktır.

Mukarrabîn, şu sebeple bu ikinci makamda durmazlar; bunda büyük tehlike ile yüzyüze gelme ve şiddetli azarlanmaya mâruz kalma ihtimali olduğundan, bu makamda kalanlar rahat ve selâmet yüzü görmezler. Çünkü ikinci makamdaki derecelerin en yükseği ihlâstır ve ihlâs sahipleri de (muhlisûn) büyük tehlike ile imtihan olunmakla karşı karşıyadır. Onlar için bu tehlikeden kurtulmak mümkün olmaz. Ancak gerçekte hareket ettirenin

ve yerinde sâbit kılanın Allah teala olduğunu manevî bir görüş (şuhûd-ı zevkî) ile müşâhede edip ihlâsın şuhûdundan geçmekle mümkün olur Hâlbuki bu şuhûd-ı zevkîye ulaşmak, ancak mukarrabûnun yoluna girmekle mümkündür. Ebrâr ise, onun kokusunu bile alamazlar. Çünkü mukarrabûn, bir takım delillerle ve bazı keşiflerle yakîne ermişlerdir. Hak Teala ibadeti, bunun gibi kullarına başlangıç ve giriş kapısı eylemiştir ki dilediği kullarını o kapıdan huzuruna alır.

Şu halde mukarrabûn, o kapılardan Hakk'ın emrine tutunmak için girmişler ve basîretleriyle ancak O'nu müşâhede etmişlerdir. Yukarıda bahsi geçen kapılara ne iltifat ve ne de itimat etmişlerdir. Ne kendini beğenme (ucb) ve ne de gösteriş (riyâ) yoluna gitmişlerdir. Belki Hudâ'nın nimetlerini kendi üzerlerinde görüp öyle bilmişlerdir. Hakk'ın yardımını (tevfik) kendilerine yoldaş edinip ibadet yollarını açmasıyla, kulluk kapısından girmeye lâyık görülüp kabul edildiklerini bilmişlerdir. Durumu [yukarıda anlatıldığı üzere] böyle olan kemâl sâhibi, ihlâsa muhtaç olmaz. Belki **[324/b]** ihlâs onun hatırına bile gelmez.

Çünkü o [yaptıklarında] kendi nefsi için bir amel görmez ki onda ihlâsın gerekli olduğunu tasavvur etsin. Yaptıklarında mutlak hikmet sâhibi olan Fa''âl-i Hakîm Allah'tan başkası için bir işi olmaz ki ondan zarar görsün veya üzülsün. Bu sebepledir ki o, bütün işlerinde ihlâslı olur, her hâlinde neşeli ve selâmet üzere bulunur.

Bununla birlikte ebrârın ileri gelenleri bu dereceye ulaşamadıkları için öyle görürler ki amellerini kendileri icâd etmektedirler. Bu durumda onlar kendi amellerinde ihlâsı talep etmekle sorumludur. Çünkü ebrâr Hak tealanın görünen her şeyi ve kulların bütün fiillerini yarattığını müşâhede edemeyip perdelenmişlerdir. Bu durumda onlar bazı fiiller sebebiyle üzülüp zahmet ve meşakkat içinde kalmışlardır. Nihayetinde yorgunluk ve eziyetleri öyle bir dereceye varmıştır ki eğer onlardan birisi bir fare deliğine girse, hemen ona bir kedi musallat olup pençeleriyle eziyet verir. Nitekim haberde *"Eğer mü'min bir kertenkele deliğine girseydi, Allah mutlaka ona orada eziyet verecek bir şey musallat ederdi"* denilmiştir. Çünkü onlarda yorgunluk ve göğüs darlığına sebep olan kendini beğenme ve kibir gibi kötü vasıfların varlığını gerektiren beşerî sıfatlar vardır.

Nazm

1-Kim incidirse seni, şeyh u va'zındır o hâr
O Hak dibâgatidir, pâk olursun itme firâr

2-Çü pâk olur dil ü cânın cihânı anlarsın
Ki mevc-i yem gibi tutmaz cihânda kimse karâr
3-Biri evine dir imiş hemîşe ey hâne
Yıkılma üstüme füc'etle kıl haber zinhâr
4-O hâne sâhibi üzre yıkıldı bir gice ol
Didi ey ev kanı bunca vasiyyetim her bâr
5-Cevâb virdi ki, itdim haber şikâfım ile
Ben açdığımca dehen sen kapatdın ey mi'mâr
6-Misâl-i hâne tendir[117] şikâfı emrâzın
Ten açdığınca dehen bağladın reh-i güftâr
7-Baş ağrısı dir ölüm geldi, düşdi ten Hakkı
Koy iddihân u devâyı Hudâ'ya gel ey yâr

Günümüz Türkçesiyle

1-Kim incitirse seni, şeyhin ve vaizindir o diken. O Hak debbâğıdır (temizleyici), pâk olursun firâr etme.

2-Gönlün, cânın pâk olur; cihânı anlarsın. Deniz dalgası gibi, cihanda kimse karar kılmaz.

3-Biri evine dermiş ki; "Sakın ey hâne! Ansızın üstüme göçme, haber et mutlaka!"

4-O hâne, sahibi üzerine bir gece yıkılıverdi. Dedi; "Ey hâne! Bunca vasiyetim hani nerde?"

5-Ev dedi ki; "Çatlaklarımla sana bildirdim. Ben açtıkça ağzımı, sen kapattın ey mimar!"

6-Misaldeki ev bedendir, çatlağı hastalıklar. Ten açtıkça ağzını, söz yolunu bağladın.

7-Baş ağrısı der; "Ölüm geldi, düştü ten, Hakkı! Yağlanmayı, ilaçları koy, Hudâ'ya gel ey yâr!

İkinci Madde

İkinci makamda kalan ebrâr ile yüce makamlara yükselen mukarrabûn arasında olan farkı bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Nefs-i levvâme sahibi olan ebrârdan, tezkiye edilmiş nefis sâhipleri olan mukarrabûnun farkları ve birbirinden ayırt edilmesi ve ebrârın içinde bulundukları yorgunluk ile mukarrabûnun içinde bulunduğu rahatlığın tespit edilip

aradaki farkın açık seçik ortaya çıkması için şu misal, uygun bir delil ve burhan olmuştur.

Mesela; cinsi kötü, öyle pis bir ağaç var ki gövdesi iri ve dalları pek çoktur. Dallarından her zaman çeşit çeşit zehirler saçılmaktadır. Her dalın meyvesi, başka türlü bir öldürücü zehirdir. O ağacın yanına bir topluluk geldi ve kökleri dibinde akan bir suyolu olduğunu gördüler. Ağaca çıkıp derhal onun dallarını kesmekle meşgul oldular. Ne ağacı kökünden kesmeye giriştiler, ne de kuruması için dibinde akan suyu kesip toprağını kuruttular. İşte onlar ağacın zehiriyle helak olup gittiler. Çünkü [dallarını kesmekle kurumayıp] ağacın aslı orada bâki olduğundan, bir taraftaki dallarını kestikçe gördüler ki öbür taraftan başka dallar filiz vermektedir.

Yine o ağaca başka bir topluluk daha gelip, onun dibinde akan suyu kestiler, toprağını kuruttular. Böylece onun dalları kurudu, zehirli meyveler veremez oldu. Onun vereceği zarardan bütünüyle kurtuldular. Birçok dalları kesmeye uğraşırken yorgun ve bitkin düşmekten kurtulmuş oldular.

Burada örnek olarak verilen habis ağaç, **[325/a]** insanın iç âlemine benzetilmiştir. Ondan türeyen dallar ise çirkin huylara benzetilmiştir. O dallardan saçılan öldürücü zehirler ise, çirkin huylardan kaynaklanan kötü vasıflardır. Nitekim onlardan da ancak günahlar meydana gelir.

Çünkü ebrârın ileri gelenleri, yerilen ahlâkî sıfatların insanı neticede helâke götürdüğünü, iki âlemde belâlara saldığını aklî delillerle ve naklî haberlerle bilmişlerdir. Onlar bu çirkin sıfatları birer birer temizleyip gidermeye gayret etmişlerdir. Ancak bu sıfatlardan bütünüyle kurtulmaya muvaffak olamayıp ahlâkı güzelleştirmekten (tezhîb-i ahlâk) âciz kalmışlardır. Çünkü onlar, bir gün bir sıfattan kurtulsalar, başka vakit bakarlar ki ondan beterine çatmışlardır. İşte onlar bu minval üzere gayret ederken, ömürlerinin sonuna kadar meşakkatte kalmışlardır. Çünkü onların mideleri dolup insânî vasıfları kuvvet bulmuştur. Damarlarında kanları çok olduğu için şeytan onlara üstün gelip gönüllerini vesvese ile doldurmuştur. Nitekim haberde; *"Şeytan sizin damarlarınızdaki kanla beraber dolaşır.*[118] *Onun yolunu açlıkla daraltınız"*[119] buyurulmuştur.

Hiç şüphe yok ki şeytan bir kimseye ulaşmaya yol bulup da onun damarlarında akan kan gibi dolaşıyorsa, onun kalbi yerilen kötü vasıflarla dolmuştur. Artık o bu kötü sıfatlardan birini bile tamâmen gidermekten âciz kalmıştır.

Gerçi bazı zamanlarda ölüm ânındaki dehşeti düşünmekle, kabir azâbını ve mahşerdeki dehşet sahnelerini düşünmekle ve cehennem korkusuyla bazı

kötü sıfatlar giderilebilirse de ondan söz konusu korku gidince bir de görür ki, bertaraf edilen kötü vasıflar yine geri gelmiştir.

Hâlbuki evliyâ-i mukarrabûn çeşitli deliller ve tecrübelerle insan karnının fitne ve fesat kaynağı olduğunu bilmişlerdir. Mîdenin bütün kötü sıfatların kaynağı olduğunu yakînen idrak etmişler ve az yemekle ondan gelebilecek bütün kötülüklerden tamâmen kurtulmuşlardır. Çirkin sıfatları kökünden kazıyıp onların âfetlerinden selâmet bulmuşlardır. Bundan sonra övülen bütün güzel sıfatlarla muttasıf olmuşlardır. Allah'ın dostluğunda huzur bulup nûr ve sürûr ile dolmuşlardır.

Çünkü bunların yemesi az oldukça, içmeleri de az olmuştur. İçmeleri azaldıkça uykuları da hafif olmuştur. Bu sebeple konuşmaları da gayet az olmuştur. Aç ve uykusuz insanlar konuşmaya istekli olmayıp susmayı tercih etmişlerdir. Onun için bunlar, insanlardan tenha kalıp uzlete çekilmeyi tercih etmişlerdir.

Bu sebeple onlarda yerilen çirkin sıfatların hiçbiri kalmayıp rahata ermişlerdir. Nitekim denilmiştir ki; *"Abdallar ancak açlık, uykusuzluk, susmak ve uzletle abdal olmuşlardır."*

Bu misalden anlaşılan şudur: Mukarrabûn öyle bir topluluktur ki onlarda kendini beğenme (ucb), büyüklenme (kibir) ve kıskançlık (haset) gibi çirkin sıfatlardan aslâ bir şey bulunmaz. Çünkü onlar, bu vasıfların hepsini kökünden söküp atmışlardır: O sıfatların hiç biri hatırlarına bile gelmez.

Onun için sen bunlardan birini görsen anlarsın ki gam ve keder namına bütün dertlerden kurtulup gönül huzurunu bulmuşlardır. Zevk, sürûr ve neşe ile dolmuşlardır. Onlar hiç kimseden incinmeyip insanlar içinde gönüllerin sevgilisi olmuşlardır. Çünkü onlardan iyilik ve hayırdan başka bir şey meydana gelmez. İşte onların durumu böyle iken yine de hasetçiler onları kıskanıp zarara uğramaları için çeşitli hîle ve tuzaklar kurmuşlardır. Ancak hasetçilerin hasedinden berikilere ne bir zarar gelir ne de onların hasetleriyle hîle ve tuzaklarından haberleri olur. Çünkü onlar şuhûd deryâsına dalmışlardır ve hasetçiler bunlar için kazdıkları kuyulara kendileri düşerek belâlarını bulmuşlardır. Hasetçiler bu halde iken, mukarrabûn Mevlâ tealanın korumasında emniyet içinde selâmeti bulmuşlar ve iki cihân saadetini elde edip isteklerine nâil olmuşlardır. Nitekim Hak teala; **[325/b] "Bilesiniz ki Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de."** (Yûnus 10/62) buyurmuş ve mukarrabûnun âhiret üzüntüsünden âzâde olduklarını duyurmuştur. Eğer bu ilâhî kelâm Hazret-i Peygamber aleyhisselâmın *"Dünya mü'minin zindanıdır"*[120] hadis-i

şerifiyle bu mânâya gelen benzer ifadelerine aykırı değil midir diye sorarsan vereceğimiz şu şifâlı cevap sana yeterlidir deriz. Bu hadis-i şerif ile birlikte Rasûlullah'ın buna benzer ne kadar beyânı varsa, bunların hepsi de ebrârın ileri gelenleri hakkında söylenmiştir. Nitekim onların halleri de -yukarıda açıkladıklarımızla- hoş, sana artık açıktır.

Onlar ki iyilik ehli ve insanların kurtuluşuna vesîle olan takvâ (ehl-i salâh ve felâh) sahipleridir. Dünyadan el etek çekmiş (zâhid), ibadete düşkün (âbid) ve âhiret ehli kimselerdir. Dinin emirlerine gönülden teslim olup boyun eğmişlerdir. Onlar, Mevlâ'nın överek katında makbul saydığı kullardandır. Ancak onlar nefsin bulanıklığından tamâmen kurtulamamışlar ve bu sebeple kalpsafâsıyla Mevlâ'nın huzuruna erme zevkini bulamamışlardır. Dünya onlara göre zindan olduğu için, meşakkatle imtihan olunmaktan kurtulamamışlardır. Buna mukabil âhirette pek çok mükâfâta nâil olurlar. [Çekilen sıkıntıların] ecrinden mahrum kalmazlar.

Mukarrabînin durumlarına gelince, onlar azın azıdır. Huzurda olmanın coşkusu (vecd) ile kendilerinden geçmişlerdir. Onlar ne dünya ehli, ne de âhiret ehlidir; belki mânâ ehlidirler. Daima Hazret-i Mevlâ'nın huzurundadırlar. Bütün halkı unutmuşlar ve daima Yaratıcı'yı düşünüp O'nu anmakla gönülden içeri girmişlerdir. Bütün kâinâtı bir yere bırakıp onu var edene yönelmişlerdir. Çünkü bunlar ne dünya lezzetlerini alırlar, ne de âhiret nimetlerini bilirler. Bu durumda neresi onlara zindan olabilir ve neye esir olurlar ki! Niçin üzülürler ve neye gücenirler ki! Onlar zevk ü safâyı ancak Mevlâ'nın huzurunda ve dostluğunda bulurlar. Kendi nefislerinden geçip doğruluk makamına (mak'ad-ı sıdk) kurulurlar. Fakr u fenâ devletini bulup Hak ile bâkî kalırlar.

Nazm

1-Genc-i aşk u hikmet ü fakr u fenâsın ey püser
Lutf-ı bahrîsin sadef misli bedende pür-hüner
2-Gerçi sen bundan mukaddem zühd ile meşgûl idin
İmdi bundan böyle zühdi koy müdâm ol bâde-her[121]
3-Ol şarâb-ı rûhı iç kim, Hak anı kılmış tahûr
Nûş idüp pâk ol vücûdından bir olsun hayr ü şer
4-Nef‘ ü dar fark olmaz aslâ ne bahâr u ne hazân
Nûr u vahdet kalbe inse bî-nukûş u bî-suver
5-Aşk mesti fâriğ olmuşdur hayât u mevtden
Gülşen ü külhân ona hoşdır, behişt olmuş sakar

6-Vehm ü fehm ü aklı koymuş âşık-ı âlî-cenâb
Dü cihândan kendüden ol dosta kılmışdır sefer
7-Hak yolunda âşıkın, gitse ayağı kalmasa
Hak virür Hakkı, ayağına ıvaz bin bâl ü per

Günümüz Türkçesiyle

1-Aşk hazinesisin, hikmetsin ey oğul; fakr u fenâsın. Lütuf deryâsısın, inci gibisin bedende; hüner dolusun.

2-Gerçi sen bundan evvel, zühd ile meşgul idin. Bundan böyle zühdü koy, daima aşk şarabından iç.

3-O rûhânî şarabı iç, Mevlâ onu tertemiz eylemiş. Onu iç de varlığından pâk ol, iyilikle kötülük bir olsun.

4-Bahar ve hazanın, fayda ve zararın farkı olmaz aslâ. Vahdet nûru nakışsız ve şekilsiz kalbine inince.

5-Aşk ile mest olan hayattan ve ölümden geçmiştir. Gül bahçesi ve ateş ona göre birdir; cennetle cehennem de.

6-Evhamı, anlayışı, aklı bırakmıştır âlicenâp âşık. İki cihandan ve kendinden, O dosta sefer kılmıştır.

7-Hak yolunda âşığın ayağı gitse, kalmasa. Hakkı! Hak ayağının yerine binlerce kanat verir.

Üçüncü Madde

Nefs-i levvâmenin ikinci makamdan üçüncü makama yükselmesinin yolunu ve çaresini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Kim ki bütün belâlardan ve üzüntülerden kurtulup daima rahat olmak isterse evliyâdan mukarrabûn yoluna girsin ve bir makamdan diğerine yükselerek nefsi kâmil olsun, yedinci makama erişinceye kadar onların izince gitsin. O makamda cereyan eden acayip ve değişik halleri seyretsin. Bahsi geçen yükselmeyi, nefisle mücâhede ederek Allah'ın ismini söylemeye devam etmekle sağlasın. Her makamda ona ait isim ile meşgul olsun. Çünkü [bulunduğu makamda terakkiye vesîle olan] isimle çok meşgul oldukça yol almak ona kolay olur. İsimle meşguliyeti azalttıkça yol almak ona zor olur. Şu halde kişiye gereken odur ki hiç kimseyi kınamayıp kendi nefsini ayıplasın. Kusuru önce kendi nefsinde bulsun. Bu şekilde sâlikin nefsiyle mücâhede etmesi mutlaka lâzımdır. Nefsiyle mücâdelede başarılı olanın bütün alışkanlıklarını (âdetler) terk etmesi gerekir. Alışkanlıklar sayı ile

bilinemez. Fakat, âdetlerin **[326/a]** hepsini terk etmek mukarrabûn yolu için tespit olunan altı esasta yer almıştır ki bunların hiç biri istisna tutulamaz. Söz konusu altı esas herkesçe bilindiği üzere şunlardır:

Az yemek, az uyumak, az konuşmak, insanlardan ayrı kalmak (uzlet), zikre devam etmek ve tam tefekkür etmektir. Bu altı esasa ancak belirtilen sıra ile riâyet edilirse, tam mânâsıyla biri diğerinin meydana gelmesine yardımcı olur ki bu yukarıda açıklanmıştır.

Eğer sâlik bu altı esası sadâkatle elde edebilirse bütün âdetleri terk edip nefisle olan mücâhedesini tamamlamış olur. Bu altı esası uygulama neticesinde beklenen, kişinin ifrat ile tefrit arasındaki orta yolu ve orta hâli bulmasıdır. Onun için "yemeyi terk etmek" denilmemiştir. Şu halde mukarrabûn yoluna giren bir sâlike yararlı olanı, iyice acıkmadan bir şey yememesi, yemeğe oturunca iyice doymadan sofradan kalkmasıdır. Gündüz ve akşam yeme âdetini bırakması, hangisinde acıkırsa, onda yemekle yetinmesidir. İyice acıkmadan yemeye oturmaktan nefsini alıkoyup çok yemenin vereceği ağırlığı üzerinden gidermesidir.

Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) gündüz bir şeyler yemişse, akşam yemezdi, akşam yemişse gündüz bir şey yemezdi. Şu halde bu sâlik, o Rasûl'e (s.a.v.) uysun. Yine onun bir öğünde bir çok çeşit yemeyip bir çeşitle yetinmesi gerekir. Nefsinin hakkını da versin. Yâni elli dirhemle yüz dirhem arası bir şey yesin.[122] Ancak nefsin yemekten haz almasına mâni olsun. Eğer bu orta hâl, daha yolun başındaki sâlike zor gelip nefsi bu hakkını aştıysa ve hazlarıyla aşırılığa gittiyse, nefsini terbiye etmek için ona hakkını bile vermemesin. Yani yirmi dört saatte dört saat uyku uyutmayıp elli dirhem bile yemek yedirmesin. O derece açlığa ve uykusuzluğa onu alıştırsın ki, nefsi terbiye olup yukarıda bahsedilen hakkı kadarıyla kanaat edip mesud olsun. Dinin emirlerine itaatkâr olup boyun eğsin.

Bu ikinci makamda sâlik, bu makama mahsus olan ikinci isimle meşgul olur. "Allah, Allah, Allah" diyerek zikre devam eder ve bunu söylerken lafzatullahın sonundaki "he" harfini sâkin (harekesiz) kılar. Bu ismin beklenen tesiri ancak şu şekilde kolaylıkla meydana gelir ve melekût âleminin sırları kalbe hemen açılıp beklenen netice elde edilebilir ki sâlik ayakta iken, otururken, yanı üzerine yatarken, gece-gündüz bütün vakitlerinde -gizli olmak kaydıyla- bu zikre çokça devam etmiş olsun. İşte o zaman kendisine melekût âleminin acayiplikleri görünür.

Bu ismi zikrederken çoğu zaman -eğer mümkünse kıbleye yönelip gözünü yumarak- bu ism-i a'zamı sadece nefesi duyulacak derece bir sesle zikreder.

Bu ismi her söyleyişinde başını kaldırıp göğsüne indirir. Allah lafzının başındaki hemzeyi vurgulayarak telaffuz eder. Kelime sonundaki "he"nin önündeki elifi uzatarak söyler ve "he" harfinin harekesini sâkin kılar. Sâlik buna devam ederken sakın ola ki Allah lafzının başındaki elifi vurgulamayı ihmal etmesin ve bu ism-i a'zamı tekrar etmede aceleci davranmasın. Ta ki zikrederken "hellâ, hellâ, hellâ" demiş olmasın. Çünkü böyle bir kelimede lafzatullahın mânâsı olmaz ve onun tekrarında kalbe tesiri olmaz.

Bu makamda bulunan sâlikte, asılsız şüphe ve düşünceler (vesvese ve efkâr) çok olur. Eğer bu mübarek isimle zikretmeye devam ederse, efkâr ve gönlünü bulandıran tehlikeli düşünceler (havâtır) azalır. Çünkü celâl sâhibi Allah'ın mübarek ismi öyle bir ateştir ki, onunla bütün efkâr ve havâtır yanıp kül olur.

Eğer zâkir daima Allah'ın zât ismini zikirle meşgul olup söz konusu efkâr ve havâtıra bağlanmazsa, bu makamı süratle geçerek yükselir; efkâr onu oyalamaz. Çünkü onun kalp aynası halka doğru yönelmiştir. Şüphesiz ayna ne tarafa tutulup hangi nesneye doğru çevrilirse, onda o nesne görülür. Bu sebepledir ki ikinci makamda bulunan sâlikin kalbine halkın sûret ve şekilleri, âdet ve fiilleri, vasıfları, sözleri ve davranışları, tavırları, güzellikleri, iyilikleri ve sıkıntıları birer nakış gibi akseder. O, bu nakış ve şekilleri gönlünden çıkarıp gidermeye gayret eder. **[326/b]** Ancak onların giderilmesi zordur, kolaylıkla çıkıp gitmezler. Çünkü onun gönül aynası (Allah ismini zikre devam etmekle parlamış) tertemiz bir ayna yüzeyi gibidir ki oraya herhangi bir cisim ya da nakış aksetmeden durmaz.

Meğer halktan bütünüyle yüz çevirmiş olsun; onlardan öyle uzaklaşsın ki ne yüzlerini görsün ne de sözlerini işitsin. Bütün dünya lezzetlerinden öylesine uzak olsun ki ne kokularını alsın, ne de tatlarını bilsin. Ne de nimet namına onlardan herhangi birine dokunmuş olsun. Böylece o vesveseler hayâlinde hiç kalmasın, bütünüyle silinsin. Onlar sebebiyle elem verici azâbı duymasın. Halk sebebiyle Hak'tan perdelenmiş olmasın.

Şu halde, bu özellikleri kuşanıp gönlünü arıtarak tertemiz visâl suyuna susamış olan sâlik, halkı ve bütün dünya lezzetlerini terk eder ki, işte müşâhedeye erdiren mücâhede budur.

Ne mutlu ona ki bu mücâhedeyi göze almıştır.

Nazm

1-Hudâ'ya şükr ki oldum refîk-ı ehl-i kemâl
Kamu hakîm ü halîm ü selîm ü hûb-hisâl

2-Safîr-i zikr ururım “bi’l-aşiyyi ve’l-işrâk”
Nedîm-i fikr olurım “bi’l-gudüvvi ve’l-âsâl”
3-Bu zikr ü fikr ile irdim o hâle kim buldu
Cihân hicâbı hakîkat yüzünden izmihlâl
4-Vucûd-ı vâhid ü nûr-ı basîti gördi gönül
Şu’ûnı sûret-i edvâ’ ü hey’etiyle zılâl
5-Göründi kesret-i zâhirde vahdet-i bâtın
Revân çü dûd-ı siyâh içre şu‘le-i cevvâl
6-Odur kadîm eger a‘yân merâtibinde müdâm
Her ân iderse şu‘ûnı te‘âkub-ı emsâl
7-Gönülde Hakkı, cevâhir defînesi var iken
Bu sifle tab‘ ile gelmiş derûna hubb-ı sifâl

Nazm(ın sadeleştirilmesi)

1-Hudâ’ya şükür ki kemâl ehline yoldaşım. Hakîmlere, halim-selim güzel huylulara dostum.

2-Nefes nefese zikrederim; sabah ve akşam. Fikre yoldaş olurum; gündüz ve gece.

3-Bu zikirle, bu tefekkürle erdim o hâle ki, cihan perdesi bu hakikat yüzünden yok oldu.

4-Bir varlığı yayılan nûr ile gördü gönül; tecellîleri şekiller ve bütünüyle gölgedir.

5-Zahirdeki çoklukta bâtındaki birlik göründü. Kapkara duman içinde oynaşan alev belirdi.

6-O’dur kadîm, görüntüler hep aynada olsa da; oluşlar birbiri ardınca tecellîyi takip etse de.

7-Hakkı! Gönülde mücevher defînesi var iken; bu alçak tabiatla, kapkacak sevgisine düşmüşüz.

Dördüncü Madde

İkinci makamda kulu Mevlâsından uzaklaştıran engellerin en büyüğünün insanlar arasına karışmak olduğunu bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Gerçi Allah’a yaklaşmanın yolunu kesecek engeller pek çoktur. Ancak bunlar içinde halka meyledip onlarla sohbet ve muhabbete rağbet etmekten daha büyüğü yoktur. Çünkü bu yolda gerekli olan mücâhedenin temeli, halkın âdetlerine karşı çıkmaktır. Bu da onları terk etmekle olur.

Şu halde onlarla arkadaşlık edip mizah ve şakalaşmalarında onlara katılan ve mâlâyani konuşmaları tasvip eden sâlik nasıl yol alabilir, nasıl mücâhede eder, nasıl müşâhedeye ulaşabilir?

Yüce makamlara ulaşmayı isteyen kimse bütünüyle halkı terk edip tenhâya gider. Dostlarından ve ailesinden uzaklaşıp yalnızca Mevlâ'sının dostluğuyla huzur bulur. Kalbinde acayip ve değişik sırları seyredip rûhunda büyük lezzet bulur. Ancak bu [manevî] ilaçları kullanmayan kimse yorgun düşer ki inadıyla başbaşa kalır. Vakitlerini boşa geçirip esas arzusu olan Mevlâ'ya mânen yaklaşma isteğinden mahrum kalır.

Çünkü halktan ırak olup Hakk'a yakın olan ebedî saadeti bulur. Evliyâ-i mukarrabûn zümresine katılır.

Bu ikinci makamda sâlikin [nefsin hîle ve tuzaklarına karşı] uyanık olması gerekir; benliğinde hâlâ mevcut olan kibir, haset, kendini beğenme, riyâ, sû-i zan ve itiraz gibi nefs-i emmâre kalıntılarını -insanlardan bütünüyle yüz çevirmek sûretiyle- yok edip gidermesi gerekir.

Ona emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker (iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırmak) gerekmez. Çünkü iyiliği emretmek, emredilene yumuşaklıkla yaklaşmayı, tevâzu ile davranmayı gerektirir ki tesiri olsun. Hâlbuki sâlik bu makamda yumuşaklık ve tevâzu gösteremez. Nitekim hadis-i şerifte; *"İyiliği emr eden, bunu güzellikle yapmalıdır"*[123] rivayeti gelmiştir.

Bir de [bu makamda bulunan sâlik için lâzımdır ki] nefsini ebedî azaptan kurtarıp kalbini -müşâhedeye engel olan- âfetlerden temizlemesi, kendi hakkında her şeyden önemli ve lüzumludur. Çünkü gönül Hakk'ın nazargâhıdır ve Mevlâ'yı gereğince tanımak her şeyden üstündür. **[327/a]**

Kalbi temizlemek her işten önceliklidir. Ve bu makamda bulunan sâlikin sabah güneş doğmadan ve akşam batmadan evvel kalbini tasfiye etmeden önce *"Ey kalpleri evirip çeviren [Allah'ım!] Kalbimi senin tâatine doğru çevir"*[124] duasını okuması lâzımdır. Tasfiyeden sonra ise *"Ey kalpleri halden hale döndüren [Allah'ım!] Kalbimi dinin ve tâatın üzere sâbit kıl"*[125] duasını okumalıdır.

Kalpleri döndürmenin (taklîb-i kalb) mânâsı, Hak tealanın gönülleri gafletten huzura ve bunun aksine, hüzünden sürûra ve bunun aksine, ümitten korkuya ve bunun aksine, genişlikten darlığa ve bunun aksine, bunun benzeri yukarıda sayılanlar gibi birbirinin zıddı hâllere döndürmesidir.

Bu duadan maksat bu yolda dosdoğru (istikamet üzere) bulunmaktır. Nitekim bu ikinci makamda *"Kulların kalpleri Rahmân'ın iki (kudret)*

parmağı arasındadır ki onları istediği yöne döndürür"[126] hadis-i şerifinin sırrı bu dervişe zevkiyle beraber açık olur. Bu da sâlikin seyr ü sülûka rağbetini artırıp mücâhede esnasında çektiği sıkıntıları unutturur. Kalbin hallerine vâkıf edip mâsivâdan uzaklaştırır.

Hâl, çalışıp gayret etmeden (iktisâb ve tasannu‘ olmaksızın) Hak teala katından kalbe akıp gelen şeydir. Bu da ya hüzün ya sevinç (tarab) ya korku (havf) ya ümit (recâ) ya genişlik (bast) ya darlık (kabz) ya haybet ya da üns ya celâl ya da cemâldir. Veyahut da bütün bunlardan başka bir mânâdır ki kalbe doğar.

Eğer gönüle dolan mânâ gönülden silinip giderse, buna hâl derler. Eğer meleke olup daima orada kalırsa ona makam derler.

Şu halde, haller Allah vergisidir, makamlar ise çalışarak kazanılır. Haller Allah'ın cömertlik hazînesinden gelir, makamlar ise uğrunda gayret sarf etmekle elde edilir. Bu durumda yukarıda işaret ettiğimiz sırrın ortaya çıkması ancak bahsettiğimiz mücâhede ile mümkün olur. Eğer sâlik mücâhedesiz bu sırrın kendisine göründüğünü iddia ediyorsa, onun sözünü ettiği şey sırrın ortaya çıkması değildir, belki nefsinin onu aldatmasıdır. Çünkü nefsin âdetindendir ki kendinde bulunmayan bir kemâli işittiğinde, onun kendisinde de bulunduğunu iddia eder. Hâlbuki müşâhede, ancak mücâhede ile hâsıl olur.

Elbette ki davasında sâdık olan sâlik nefsiyle mücâhede eder ve onda saklı bulunan defîneleri ortaya çıkarmak için gönül âlemine, içeri girer. Ne dünya ne de âhirete hiç bir faydası olmayan boş sözlere (laklaka) takılıp kalmayarak nefsini terbiye eder. Çünkü kendinde bulunmayan kemâlin nefsinde bulunduğunu iddia edeni, imtihanın delilleri yalanlar. Şu halde (davasında sâdık olan sâlik), nefsini kendisi imtihan eder, onu tasdik etmez; bilakis onun üzerinde gözetçi gibi durur ve istediği hazları hemen vermez. Hak'tan yüz çevirdiğini gördükçe ona düşmanlık eder, bilakis onun kabahatlerini şeyhine anlatır. Ondan bir sırrını gizlemeyip her derdini ona söyler. Söyler ki o tedbirli pîr, hatalarla dolu mürîdin ifadelerinden derdinin ne olduğunu anlar ve ona göre kendisine ilaç verir.

Pîr ile mürîd arasında olan gizli kelimeler ikisine emanettir. Ömürleri oldukça bunları söylemek veya yazmak birbirine ihanet sayılır. Böyle bir şey Allah katında da hıyânettir. "Başımı veririm, sırrımı vermem" diyerek sözünde sâdık olan, sırların mahalli olmaya ve ilâhî emaneti taşımaya lâyık olur.

Nazm

1-Aceb ne aşk ile tahmîr olundı bu gilimiz
Ne genc-i mahfiye gencîne oldı bu dilimiz
2-Ne mâhdır bu ki gökden yere nüzûl itdi
Anınla oldı münevver bürûc u menzilimiz.
3-Ne mevclerdir o kim dem-be-dem pey-â-peydir
Bulur bu cünbiş-i deryâdan anı sâhilimiz
4-Hezâr nakşı çü bir demde dil kabûl eyler
Aceb ne nakş-pezîr oldı kalb-i kâbilimiz
5-Şü'ûn-ı bî-had ile dost ider gönülde zuhûr
Tamâm hallolur andan hezâr müşkilimiz
6-Nesîm-i hubb-ı ezel dilde aşk demleridir
Bu rîh-i râh ile rûh oldı nefs-i kâmilimiz
7-Ko âb u nânı o Hay'dan hayât bul Hakkı
Ki evvel âhır odur cân-ı cân-ı mukbilimiz

Günümüz Türkçesiyle

1-Acep ne aşkla yoğruldu şu toprağımız? Ne gizli defînelere hazine oldu şu gönlümüz.

2-Nasıl bir ay ki bu, göklerden yere indi? Onunla nûrlandı burcumuz, menzilimiz.

3-Ne dalgalar ki onlar, birbiri ardınca gelir? Bu dalgalı deryâdan, bulur onu sahilimiz.

4-Gönül bir anda, binlerce nakış kabul eder. Aceb nasıl bir nakkaştır, kabiliyetli kalbimiz?

5-Dost, gönülde sayısız tecellî ile zuhûr eder. Tamamen onunla çözülür binlerce müşkilimiz.

6-Ezelî muhabbet rüzgârı gönülde aşk demleridir. Bu yol rüzgârıyla rûh, nefs-i kâmilimiz oldu.

7-Suyu ekmeği koy, Hay›dan hayat bul Hakkı! Ki evvel O'dur, âhir O'dur; cânımız, cânânımız O'dur. **[327/b]**

Beşinci Madde

İkinci makamda bulunan nefs-i levvâmenin misal âlemine girmesini, orada bulunan rûhânîlere ulaşmasını ve onlarla karşılıklı konuşmasının nasıl mümkün olacağını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: İkinci makamda bulunan sâlik nefsiyle mücâdelesini sonuna kadar sürdürürse, kalbin acayip sırları ona açılıp misal âlemine geçer ki orası bu âlemden başka bir âlemdir. Onu ancak kalbî makamların en son mertebesine erişen bilir. Çünkü misal âlemi, ikinci makamın nihayetidir ki mücâhede eden bunu bilir. Ebrârın seyyidlerine bile bu nasip olmaz ki o âlemi seyredebilsinler. Ancak onlar da mücâhede ile mukarrabûn yoluna girebilirler.

Misal âlemi, mukarrabûnun makamlarının başlangıcıdır ki görünürdeki beş duyu organıyla idrak olunamayan bir takım işleri sâdık derviş onda işitir ve görür. Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) *"Mü'minin kalbi* (sanki) *Beytullah'tır"*[127] buyurmuş ve gönlün ilâhî sırların mahzeni olduğunu duyurmuştur.

Şu halde sâdık sâlik öncelikle şeriat hükümleriyle amel eder ki bu da Allah'ın habîbi Hazret-i Peygamber'in sözleridir. Tarikat esaslarında belirtilen esaslarla güzel ahlâkı kuşanır ki onlar da Hudâ'nın nûru Efendimiz'in (s.a.v.) fiilleridir. Mesela bunlar; az yemek, az uyumak ve uzun süreli susmak gibi şeylerdir. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem'in tebessüm ile konuşması tevâzu ve şefkatinin ziyade olmasındandır.

Şu halde sâlik onun (s.a.v.) ahlâkını ve hallerini araştırıp onlara tâbi olsun ki, hikmet damlaları kalbinden fışkırıp dilinden daima Hakk'ın rızâsına uygun sözler dökülsün. Böylece ebrârdan üstün olup derecesini yükseltsin. Ebrârdan ayrılıp manevî yolculukla Hazret-i Cebbâr'a gitsin.

Sâlikin bu seferinde ilk menzili misal âlemidir ki, onda cisimlerin yoğunluğu ile rûhların letâfeti arasında bulunan sûretler şekilleriyle beraber bir arada bulunur. [Böyle bir halde iken] ona sürûr ve lezzet gelip gayret ve himmeti gayet kuvvetli olur ve menzil alır. Şevk ve zevkini arttıran sırlara muttali olup yüksek makamlara terakki eder. Kalbinde muhabbet ateşi tutuşur ve nefsânî arzulardan bütünüyle kesilir. Gerçi rûhânî lezzetler kalırsa da bu [terakkiye] mâni değildir. Çünkü ikinci makamda esas maksadı teşkil eden -fakat bundan sonrasına nisbetle karanlık perdelerden sayılan- nefsânî arzulardan geçmiştir. Misal âlemine ancak, sâlikler (hak yolun yolcuları) girebilir, başka hiç kimse giremez. Onların bu âleme girişi, uyku ile uyanıklık arasında orta bir halde olur ki sâlike bu genellikle otururken gelir. Buna *vâkıa* derler ki, o bunda gördüğünü görür. Şu şartla ki içinde olduğu mekânı ve bulunduğu zamanı bilir; kendinin kim olduğunu ve ne halde bulunduğunu bilir; uyku ile uyanıklık arasında bulunduğunu bildiği halde görür. Eğer [bu esnada, yukarıda saydığımız] beş şartın birini

unutarak görürse, bu takdirde gördüğü "berzah âlemi"dir. Misal âleminden sayılmaz. Muhakkak ki gördüğü rüyâdır, buna *vâkıa* denmez. Çünkü bu hal, sâliki ancak uyku ile uyanıklık arasında alır ve henüz başlangıç hâlinde iken uyanıklıktan çok, uyku hâli ona galip gelir. Sonra tedrîcen yükselme olur ve onda yakaza yani uyanıklık hali galip olur.

İşte o zaman bazı rûhânîleri görür ve tanır. Onları yakaza hâlinde iken gördüğünü sanır. Hâlbuki hakîkatte sâlik o rûhânîleri [yukarıda tarif ettiğimiz] halde iken görmüştür. Lâkin himmetinin yüceliğinden onun bu hâli yakazaya o derece yakın olmuştur ki, dış duyularını bütünüyle unutarak içinde bulunduğu durumu uyanıklık hali zannetmiştir. Nitekim ashâb-ı kirâma bu halde iken Cebrâil aleyhissilâm bir ârabî sûretinde görünmüştür. İşte bu halde iken evliyânın büyüklerine Habîb-i Ekrem (s.a.v.)'in rûhâniyeti görünür ki, büyük bir devlet ve mazhariyet sayılan bu hâle, yakından karşılıklı konuşma (*müşâfehe)* **[328/a]** denir. Nitekim "filan kimse o Hazret-i *müşâfehe* ile görmüş" denir.

Velhasıl başlangıçta dış duyu organlarını bir gaflet alır, bundan sonra o hallerin kalbe açılması mümkün olur. Bir kâmil şöyle demiştir: "Mücâhede ehli bir sâlik bana yemin ederek dedi ki "Ben Hazret-i Peygamberi (a.s.) baş gözümle gördüm. Gördüğüm sırada aslâ uyur vaziyette değildim."

Ben o sâlike dedim ki; "Nasıl gördün?"

"Filan yerdeydim" dedi.

"Benimle birlikte filan kişiler de vardı. O Hazret meclisimize geldi ve benimle konuştu. Ben de ona şu dilimle cevap verdim ve gözlerimle onu gördüm." O sâlik bunları söyleyince ona dedim ki;

"Seninle birlikte orada bulunanlar da, onu gördüler mi?"

Cevap verdi; "Onlar görmediler."

Bu durumda o sâliki irşâd edip (içinde bulunduğu durumun hakîkatını öğrenmesi için) dedim ki; "Eğer senin o Hazret-i görmen baş gözüyle olsaydı, seninle beraber orada bulunanların hepsi de onu görürlerdi. Belki o sırada bir dalgınlık peydâ olmuştur. Sana o rûhâniyet gelmiştir ve misal âleminde basîretine [Hazret-i Peygamberin mübarek sûreti] zâhir olmuştur."

Bu sözlerim üzerine sâlik, hemen hatasını kabul edip bu irşâdımı cân u gönülden kabul etti. Bana hayır dualar etti.

Şüphesiz, tam uyanık halde iken ancak bu mülk âlemindeki cisimler görünür. Melekût âlemine gelince -ki, misal âlemi onun bir şubesidir- onlarda olanlar ancak basîret gözüyle görünür. Bu halde iken her ne kadar baş gözü açık olsa da, gören basîret gözüdür.

Nazm

1-Ma‘şûkı hırâmândır
Oldukça bu tarz olsun
Uşşâk ana hayrândır
Oldukça bu tarz olsun
2-Dil sulh-ı salâh oldı
Şeb gitdi sabâh oldı
Küfr itdi hep îmândır
Oldukça bu tarz olsun
3-Hem rikkât-i mahzûndur
Hem himmet-i mecnûndur
Ol silsile-cünbândır
Oldukça bu tarz olsun
4-Nefs oldı çü Rahmânî
Dir esleme şeytânî
Bu ten ki müselmândır
Oldukça bu tarz olsun
5-Ol mihr-i dırahşândır
Kevneyni gülistândır
Eşhâsı kamu cândır
Oldukça bu tarz olsun
6-Aşkın lebi kevserdir
Şîrîn sözi şekkerdir
Âlem şeker-istândır
Oldukça bu tarz olsun
7-Aşkın gamı ni‘metdir
Zehri dile şerbetdir
Hakkı! Şeker-efşândır
Oldukça bu tarz olsun

Günümüz Türkçesiyle

1-Sevgili nazlı, edâlıdır, olursa bu tarz olsun. Âşıklar ona hayrândır, olursa bu tarz olsun.

2-Gönül esenlikte oldu, gece gitti sabah oldu. Küfür gitti, hep imandır, olursa bu tarz olsun.

3-Hem mahzunun rikkati, hem Mecnûn’un himmetidir. O silsilenin hareketidir, olursa bu tarz olsun.

4-Nefis rahmânî oldu, şeytanım Müslüman oldu. Bu ten ki Müslümandır, olursa bu tarz olsun.

5-O parlayan bir güneştir, iki cihanın gül bahçesidir. Fertlerinin hepsi cândır, olursa bu tarz olsun.

6-Aşkın dudağı kevserdir, şirin sözleri şekerdir. Âlemi şekeristandır, olursa bu tarz olsun.

7-Aşkın gamı nimettir, zehri gönle şerbettir. Hakkı, şeker dağıtandır, olursa bu tarz olsun.

Altıncı Madde

Misal âlemindeki Hakk'ın doğrudan hitâbını (fehvâniyyet), nefsi tasfiye ve tezkiye etmenin alâmetlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Hak yolun sâdık yolcusunun (sâlik-i sâdık) öyle zamanı olur ki misal âleminde Hakk'ın doğrudan hitap etmesi (fehvâniyyet) hallerini bulup Hakk'ın hitâbına muhatap olmakla şereflenir. Bazen de öyle olur ki bu işi ona şeytan tezgâhlayıp kişi Hakk'a erdiğini zanneder. Hâlbuki o -başka bir şey değil- kendi şeytanını görmüştür.

Eğer bu hâlin sonrasında sâlikte hikmet bilgisine sarılma, dinin özüne bağlılık ve Hak yoluna rağbet edip boyun eğme gibi duygular ortaya çıkarsa bilsin ki, o hâl kendisine Cenâb-ı Hakk'ın ikramıdır. Hissettiği yüksek mânâlar doğrudur. Eğer bu hâlin sonunda zındıklık, şeytanî arzularla hevâ ve hevese uyma arzusu meydana geliyorsa bilsin ki ona bu hissiyâtı veren -Rahmânî yolun eşkıyası- şeytandır. O ancak sâliki yolundan alıkoymak için gelmiştir. Hak teala onun şerrinden muhafaza eylesin. O yoldan saptırıcıdır.

Doğru olan ilâhî hitâbı, Habîb-i Ekrem (s.a.v.) haber vermiştir. Nitekim müteşâbih hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur: "Rabbimi en güzel sûrette gördüm. Dedi ki; "Ey Muhammed! (kudretimle yarattığım şu maddî) âlemleri kuşatıp dolduran nedir?" Bunun üzerine iki kere dedim ki; "Ey Rabbim! Sen daha iyisini bilirsin." Sonra kudret elini iki omuzlarım arasına koydu, serinliğini göğsümde hissettim ve **[328/b]** böylece göklerle yeri nelerin doldurduğunu bildim.

Sonra tekrar buyurdu; "Ey Muhammed! (şu manevî) âlemleri kuşatıp dolduran nedir?"

"Keffâretlerdir" dedim.

"Onlar da nedir, ey Muhammed?"

Dedim ki; “Cemaatle namaz için mescide yürümektir, namazdan sonra mescidde (ibadet kasdıyla) oturmaktır, zor şartlarda bile abdest suyunu bütün uzuvlara ulaştırmaktır. Kim bunları yaparsa hayırla yaşar, hayırla ölür ve anasından doğduğu günkü gibi tertemiz olup günahlarından arınır. Yine dereceleri yükselten amellerden bazıları da yemek yedirmek, selâmı yaymak, insanlar uyuduğu sırada geceleri ibadete kalkmaktır.”

Sonra şöyle buyurdu: “(Habibim!) de ki; Allah’ım, senden iyilikleri işlemeye, kötülüklerden sakınmaya ve bütün hayırları yapmaya beni muvaffak kılmanı istiyorum. Bana yoksulları sevdir ve günahlarımı bağışla. Bana merhamet eyle, tövbemi kabul eyle. Herhangi bir topluluğa kötülük yapmak istediğimde, onu yapmadan beni vefat ettir.”

Şu halde sahih olan ilâhî hitabın neticesi bunun gibi yüksek ilimler olmuştur. Neticesi vesvese olan İblis’in dürtmeleri gibi değildir. Belki onlar şeytanın işlerindendir. Nitekim tasavvuf yolundaki yüksek mânâlardan maksat da, manevî ilimleri ve ve irfânı tahsil etmektir ki zâten bunlar kalbi tasfiye edip nefsi tezkiye etmenin tabiî neticeleridir. Nitekim kalbi tasfiye edip nefsi tezkiye etmenin de bazı alâmetleri vardır: Kalbin tasfiyesinin alâmeti, rabbânî ilimlerin ilham olunması ve ilham olunanların Kitap ile sünnete uygun olmasıdır.

Nefsin tezkiye edilmiş olmasının alâmeti bütün çirkin sıfatlardan temizlenip kurtulmuş olmasıdır ki böyle arınmış bir nefiste ne kendini beğenme (ucb), ne büyüklenme (kibir), ne kin (buğz), ne darlık ve ne de sıkıntı (kedûret) kalır. Ne şehvetlere karşı en ufak bir arzusu olur, ne kimseden nefret eder, ne de kimseyi arzu eder. Çünkü bütün yaratılmışlar onun nazarında müsâvî olup selâmetle rahat bulur. Tam bir kalp huzuruyla dostluk (üns) meclisine gelir ve (bunların hepsinden sıyrılıp) Mevlâ’sıyla baş başa kalır. Çünkü [bu şekilde davranan sâlik] halktan bazısına kendisini Mevlâ’sından uzaklaştıracak şekilde muhabbet etmez. Yine onların bazısından nefret etmez ki [bu münâferet sebebiyle] iç dünyası kirlenip değişime uğrayarak Hak’tan gâfil olmuş olsun. Bilakis onun halka muhabbeti Allah uğruna olduğu gibi, onlara buğzetmesi de ancak Allah için olur.

Bu ikinci makamda sâliki Hak yolundan alıkoyan engellerin en büyük ve en önemli olanı şehvetlerdir ki, bunlar da yeme içme ve giyim kuşamla ilgili heveslerden ibârettir. Ne zaman ki sâlik kendi nefsinde, yiyecekler içinde bazısına daha çok istek duyar ve giyim eşyası içinde bazılarına daha çok rağbet ederse, ona gereken bütün yiyecek ve giyecekler kendi nazarında

eşit oluncaya kadar mücâhedeye devam etmektir. Çünkü sâlikin nazarında bütün yiyecek ve giyecekler eşittir. Ancak o zaman onun nefsi tezkiye olunmuş ve nefsinin şerrinden kurtulmuş olur. Kişiyi olgunluğa taşıyan derecelerin ilkine erişmiş olur; hisler âleminden yüz çevirip kudsî âleme teveccüh etmiş olur.

Eğer sâlikin nefsi hâlâ şehvetlere meyilli olup nefisle mücâhede ederek bu imkânı elde etmekten âciz kaldıysa, Hak yolunda yolcu olmanın asgarî şartlarına sâhip değil demektir. Eğer [yukarıda bahsi geçen asgarî şartlara sahip olmadığı halde, hâlâ] seyr u sülûk ehlinden olduğunu iddia ederse, yolunu sapıtmış demektir ve başkalarını da yoldan çıkaracak derece tehlikelidir (dâll ve mudill). Onunla oturup sohbet etmek kişiyi dalâlete sürükler, hüsrana götürür. Onun meclisinden uzak durmak ve ondan sakınmak, imânın selâmetine alâmettir.

Seyr ü sülûk ehli böylelerinden mutlaka sakınmalıdır ki, Hak yolundan şaşmasınlar, şehvetlerine uyarak dalâlete düşmesinler. Çünkü Hak yolu, halkın tutkun olduğu âdet ve alışkanlıkların hepsine karşı çıkmaktan ibârettir. Kendi nefsine hakim olamayan ve bu âdetlere bağımlılığı söküp atmaya güç yetiremeyen şehvet tutkunu bir kimseden, âdetlerin dışına çıkması beklenemez; bu âdetin tabiatına (sünnetullah) aykırıdır.

Sâdık sâlik âdetleri terk ettiği zaman halkın alışageldiği şeylere ters düştüğü için, insanlar onu deli zanneder. Hâlbuki o, her şeyi kavrayan akla (küllî akl) erişmiştir. Şurası muhakkak ki sâlik, halkı mecnûn gibi terk etmedikçe o yüce gayeye yetişemez. Çünkü onun gönlünde, en ufak bir nesneye, en basit bir eşyaya dahi meyil ve istek kalmışsa bu onun [Hak yolunda kendisini engelleyen] perdesi olur ve Hakk'ın huzurundan mahrum kalır.

Nazm

1-Bulaydım dilde dil-dârım bana mûnis kim olmazdı
Bana yâr olmasa yârim ana dil muhkem olmazdı **[329/a]**
2-Dil ehli bulmasaydı dilde yüz bin zevk-i rûhânî
Komazdı şehveti ve cismi e'azz ü a'lem olmazdı
3-Tama'sız âdemin halk-ı cihân hep akrabâsıdır
Kanâ'at kılmasaydım hep bana hâl ü gam olmazdı
4-Gam ü derd ü belâ hep hubb-ı dünyâdan gelür kalbe
Kamuyı terk ideydim hoş gönülde mâtem olmazdı
5-Kamu dünyâ vü mâ-fîhâ hayâl ü hâbdır ammâ

Bileydi hufte kim düşdür anınçün pür-gam olmazdı
6-O cân kim gaflete dalmış hayâl ü hâb ile kalmış
Uyansa hâb-ı gafletden esamm ü ebkem olmazdı
7-Biri zindân-ı gam görmüş biri hoş gülşene irmiş
Dil âgâh olsa kendiden o gayra hem-dem olmazdı
8-Ko nâm u şânı dervîş ol seni sen görme bî-hîş ol
Olaydı pür derûnî dem-â-dem pür dem olmazdı
9-Eger terk itmese halkı ve zevk ü şehvet-i hulkı
O şâh-ı aşka bu Hakkı gönülde mahrem olmazdı

Günümüz Türkçesiyle

1-Yâri gönülde bulsaydım, kim bana dost olmazdı? Yârim bana dost olmasa, gönül ona bağlanmazdı.

2-Gönül ehli gönülde, binlerce haz bulmasaydı; Şehvetleri bırakıp, âlemin en şereflisi olmazdı.

3-Tamahkâr olmayanın, cihan halkı akrabasıdır. Kanaat etmesem, herkes bana amca-dayı olmazdı.

4-Belâ ve keder kalbe dünya sevgisinden gelir. Herkesi terk eylesem; gönülde mâtem olmazdı.

5-Dünya ve içindekiler boş hayalden ibaret ama, uyuyan düş gördüğünü bilse, gam çekmezdi.

6-O cân ki gaflete dalmış; boş hayalde kalmış. Gafletten uyanabilse; sağır ve dilsiz olmazdı.

7-Biri gam zindanı görmüş, biri gülşene ermiş. Gönül uyanık olsa, kendinden gayrıya dost olmazdı.

8-Nâmı şânı koy, derviş ol; sen seni görme, hiç ol. İçi her şeyle dolu olsa; damar kanla dolu olmazdı.

9-Eğer halkı ve boğaz zevkini terk etmeseydi. Hakkı, aşk sultânına gönülde mahrem olmazdı.

Yedinci Madde

Kalbi tasfiye ve nefsi tezkiye etmenin en güzel yolunu ve kolay metodunu bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Öyle sâdık sâlik vardır ki bütün mâsivâdan yüz çevirip Hak tealaya teveccüh ile kalbine gider. [Kendisini Hak yolundan alıkoyacak] hiçbir insanla Hazret-i Hızır olsa bile dost olmaz. Çünkü kalp içinde ışıldayan hikmet nûru, beş kapılı

evde yanan bir mum gibidir. Nitekim [misalde geçen] beş kapının beşi de kapalı olursa, o mum rahat yanar; ev onun ışığıyla aydınlanır. Eğer o kapalı kapılardan biri açılırsa, yanmakta olan mum söner; o hâne sabaha kadar karanlıkta kalır.

İşte beş duyu organıyla gönüldeki hikmetin durumu da yukarıda bahsi geçen kapılarla hâneyi aydınlatmak üzere evde yakılan mumun durumu gibidir. Eğer kalp o beş duyu organıyla idrak edilenlerden yani görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma zevklerinden tamamen yüz çevirip bütün şehvetleri unutursa, kalbinden neş'et eden hikmet damlaları lisanına coşarak gelir. Hikmet damlaları öyle bir nûrdur ki o Hazret; *"Kalbe nûr indiğinde, genişler ve ferahlar"* buyurmuş ve onun kalbe girmesi alâmetinin bu aldanma yurdundan (dâr-ı gurur) el etek çekip, ebediyet yurduna (dâr-ı hulûd) yönelmek olduğunu duyurmuştur.

Eğer kalp duyu organlarından duyduklarına, gördüklerine meyledip koklama, dokunma veya tatma zevklerinden biriyle idrak ettiğine yönelirse, onda hikmet nûru sönüp gider. Gönül evi tabiatındaki zulmette sabaha dek karanlıkta kalır. Bu açıklamalar ışığında ortaya çıkan gerçek şudur ki, kalbin şehâdet âlemine bakan yönü, zâhirdeki beş duyu organıdır. Çünkü kalp bu görünen âlemden idrak ettiklerine ancak bahsi geçen duyu organları vasıtasıyla erişebilir. Kalbin gayb âlemine bakan yönü ise, gönül âlemindeki beş duyu vasıtasıyla mümkün olur ki gayb âleminde olan işleri bunlarla idrak eder. Nitekim bu husus yukarıda açıklanmıştı.

Gönül tam sâfiyet kazanmadan önce iki âlemden birine yönelirse, diğerinden yüz çevirir ve bundan sonra ona bir halde iki âleme birden teveccüh etmek müyesser olmaz. Çünkü bu şehâdet âlemi Hazret-i Hak'tan gayet uzak olup Allah katında değersiz ve kıymetsizdir.

Eğer gönül buna değer verip gayb âlemini tamâmen terk ederse, o gönül sâhibi, insan görünümünde hayvan olur. Bu sebeple, onun hayvanlar gibi yeyip içmesi ve uykusunun çok olup gazap ve şehvetine esir olduğunu görürsün. Onun husûmeti ve kavgası çok olur; nihayetinde işin nereye varacağına bakmaz. Cehalet ve gaflete **[329/b]** mahkûm olup daima boş ve faydasız şeylerle (mâlâyani) meşgul olur.

Eğer bir gönül Mevlâ'sını düşünerek O'na meylederse, Allah'ın yasakladığı menhiyâttan uzak durup emirlerini yerine getirirse, nefsin arzularını tatmin etme sevdasından geçip hakkına râzı olursa, yâni fazla yeme içmeden vazgeçip bir gün bir gecede yüz dirhem gıdâ ile yetinmeye râzı olursa, fazla uykudan ferağat edip yirmi dört saatte dört saat uyku ile

yetinirse, konuştuğunda hayır söyleyip –gereksiz yere- fazla konuşmaktan dilini korursa, gayb âlemine teveccüh edip bütün varlığı ile O'na dönerse o, iki âlemden bile geçmeyip ikisine ait alâkayı da [ideal vasatta] bir arada bulundurur. Hak yoluna revân olup meleklerin sıfatlarını kuşanır. Gazap ve şehvetine hâkim olup bunlar ona itaatkâr birer köle olur. Nefsin zulmeti ve cehaleti değişip kutsal emaneti yüklenmeye lâyık kâmil insan olup herkesten üstün olur.

Çünkü gazap ve şehvet, insanla melek arasında müşterek olan rûh için, aynanın arkasına yapışık vaziyette bulunan yoğun madde gibidir. Nitekim aynanın bir yüzü o yoğun madde ile kaplı olmadıkça onda şekiller görünmez. Bunun gibi insan rûhu da gazap ve şehveti tamamen kuşatmadıkça ilâhî tecellîler onda görünmez. Ancak şu şartla ki, gazapla şehvet, aklın ve dinin hükmü altına girmiş olsunlar. Her türlü taşkınlık ve aşırılıktan korunup dengeli ve makbul olup övülmeye lâyık olsunlar. Gerçi gazap ve şehvet sebebiyle insan çok zalim ve câhil olarak isimlendirilmiştir. Ancak bunlar akıl ve din ile koruma altına alınırsa, kutsal emaneti yüklenebilmeye sebep kılınmışlardır. Çünkü insan gazap ve şehvet gibi iki mühim illetle muttasıf olduğundandır ki göklerin, yerin ve dağların almaktan çekindiği emaneti yüklenmeyi kabul edip emanetin mahalli olmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de; **"Onu** (emaneti) **insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim ve pek cahildir."** (Ahzâb 33/72) buyurulmuştur.

Şu halde gazap ve şehvetine galip ve sâhip olan kâmil insan, Ademoğlunun yüklendiği mukaddes emanetin vârisidir. Çünkü o; **"Muhakkak yeryüzünde bir halife yaratacağım"** (Bakara 2/30) hil'atıyla bu âlemin azîzi olmuştur.

Gazap ve şehvetine mağlup olup onların kölesi olan kişinin durumuna gelince o insan sûretinde hayvandır. Belki hayvan ondan daha hayırlıdır. Çünkü o ne mükelleftir ne isyan eder ne de azaba uğratılıp cehenneme gider.

Hak yolun yolcusu gazap ve şehvetine galip gelir. Kalbinde yüksek himmet bulunur. Şerefli nefsin kıymetini bilir ve onu hayvanların derekesine inmekten kurtarıp yükseltir. Böylece nefis hayvânî ve bitkisel (nebâtî) derecelere meyletmekten dönmüş olur. Seherde uyanıklık, susmak, uzlete çekilme, zikir ve fikirle derecesi yükselip yeryüzünde Allah'ın halifesi olma makamına kadar terakki eder. Çünkü onun genişleyen sadrında şirk ve cehalete yer olmaz ki, korku ve hüzün ona yol bulsun. İnsanlık icabı herkeste bulunan düşük sıfatlar kalmaz ki ondan günah sâdır

olsun. Şu halde o kâmil insan, âhiret saadetiyle bahtiyar olur ve onun güzel sıfatları insanlar içinde günden güne yayılır. Heybeti ve büyüklüğü karşısında haset ehlinin göğsü kinle dolar. Fakat o, bunların şerlerinden emin, hîle ve tuzaklarından selâmette olur. Çünkü o azîz insan, dünya saadetiyle de mesud olup iki cihan saadetini bulmuştur. Bir kâmilin hâli ve tavırları budur ve yeryüzünde hiç şüphesiz Allah'ın halifesi odur.

Nazm

1-Ne rûhdur bu ki mest-i müdâmî oldu cihân
Ne bâdedir bu muhabbet ki câmı oldı cihân
2-Ne hûtdur bu ki bu şust-i kâinâta düşer
Ne dânedir ne hümâdır ki dâmı oldı cihân
3-Gönül o gündüze ermiş ki rûzlar şebidir
O subh-ı vechini görmüş ki şâmı oldı cihân **[330/a]**
4-Zılâl-i âlem-i fânîyle kalma kalbine gel
O nûrı bul ki zılâl ü zalâmı oldı cihân
5-Ana ki tevsen-i nefsi mutî' u râm olmuş
Teyakkun eyle hakîkatde râmı oldı cihân
6-Cihân gulâmın olur ger gulâm-ı aşk olsan
Ki şâh-ı aşk gulâmı, gulâmı oldı cihân
7-Kamu murâdı kodı Hakkı kâm-rân oldı
Ki her zamânda hemân tıbk-ı kâmı oldı cihân

Günümüz Türkçesiyle

1-Bu ne rûhtur ki daima sarhoşu oldu cihân. Muhabbet ne şaraptır ki kadehi oldu cihân.

2-O ne balıktır ki kâinât onun oltasına düşer. O ne dâne, o ne kuş ki tuzağına düşer cihân.

3-Gönül o gündüze ermiş ki günler gecesidir. O aydınlık yüzünü görmüş ki gecesidir cihân.

4-Fânî âlemin gölgesiyle kalma, kalbine gel. O nûru bul ki gölgesi ve karanlığı oldu cihân.

5-Azgın nefis ona itaat edip, boyun eğmiş. Uyanık ol ki hakikatte ona boyun eğdi cihân.

6-Aşkın kölesiysen eğer, cihan sana köle olur. Aşk pâdişâhının kölesine, köle oldu cihân.

7-Hakkı istekleri bırakınca, istediğine kavuştu. Böylece her zaman, onun murâdına döndü cihân.

Sekizinci Madde

İkinci makamda sâlikte bulunup ona galip olan gazabın kaynağını, hakîkatını ve ona tahammül etmenin çaresini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: İkinci makamın başlangıcında sâlik, kendini beğenme (ucb) ve kendini büyük görme (kibir) duygularından kurtulmuş değildir. Bunlar da gazabın kaynağıdır. Çünkü gazap, kül altında örtülü bulunan kor ateş gibi kalp içinde gizlenmiş bir ateştir ki onu kibir açığa çıkarır.

Kibir, insan nefsinde kendini görmekten kaynaklanan bir sıfattır. Kibrin aslı kendini beğenmedir ki (ucb), dışta görünen halka büyüklük taslama (tekebbür) sıfatı, o sıfatın eseri olarak ortaya çıkar. Çünkü nefiste gizli bulunan kibrin açığa çıkması da kula haramdır.

Beğenilmeyen çirkin sıfatların biri de öfkedir ki (gazap), nefsi görmekten kaynaklanır ve sâhibine galip gelir. Öfke aklın yönetimi altına ve dinin gösterdiği yöne girmezse sahibi onunla azap çeker ve ona yenik düşer. Kişinin dış görünüşü bozulur, çirkinleşir. Şüphesiz iç âlemi dışından da çirkin olur. Çünkü öfke (gazap), lânetli şeytanın yaratıldığı ateşten yaratılmıştır. Nitekim **Hazret-i Âişe** anamızın gazaplandığı sırada Efendimiz'in kendisine; *"Şeytanın geldi"*[128] buyurması bu ateşe işarettir. Hak teala [künhünü bilmediğimiz] nice hikmetlere bağlı olarak bu ateşi insanın içine koymuştur. Bu ateş herhangi bir sebeple tutuşursa yüreğin kanı galeyâna gelip damarlara dağılır ve bundan sonra içten dışa doğru çıkarak bedenine hücum eder.

Eğer kişi kendinden aşağıya (daha zayıfa) gazaplanırsa, öfkesinden yüzü kıpkırmızı olur. Eğer kendinden yukarıda (üstün) olana öfkelenirse, korkusundan rengi sapsarı olur. Ve eğer kendi dengine gazaplanırsa rengi bazen kızarır, bazen sararır. Gazap sıfatı son derece kötü bir sıfat olup sahibini felâkete sürükleyen uğursuz bir düşmandır.

Şu halde, her türlü yıkıcı tehlikeden kurtulmak isteyen bu çirkin hasletin ham maddesi olan kibri, açlık ile aslından söküp atmalıdır. Ta ki (açlık sâyesinde) gazabı zayıf ve mağlup olarak o rezil durumdan nefsini kurtarıp huzur ve emniyeti bulmuş olsun.

Öfkenin kabardığı sırada ondan kurtulmanın çaresi, nefsin ne kadar âciz ve zayıf olduğunu düşünmektir. O çirkin hasletin diğer uzuvlara geçip

onları kuşatmasına fırsat vermemektir. Öfkesini yutanlara va'd edilen büyük sevapla, öfkesine yenilenin göreceği cezayı düşünmektir. Hak tealanın kendisine karşı güç ve kudretinin, kendisinin başkalarına karşı kullanacağı güçten çok fazla olduğunu bilip O'nun şiddetli cezasını ve (emrine isyan edenlerden nasıl) intikam alacağını hatırına getirmektir.

Kişi nefsini gazabın neticesinden sakındırmalı ve öfkeye yenilmekle göreceği zararla onu korkutmalıdır. Ona seslenerek şöyle demelidir:

"Ey nefsim, eğer öfkeyle hasmından intikam aldıysan, şüphesiz o sana düşman olur. Senden zayıf olsa da, bir gün intikam almak için fırsat gözetir. Kalbin meşgul olur ve korkuyla dolar, üzüntü ve kederin çoğalır. Şâyet anlayış ve yumuşaklık (hilm) gösterirsen, -öfkelenmekle doğabilecek- bunca üzüntü ve endişenin hepsinden kurtulup rahat ve emniyet içinde olursun. Eğer hilm sâhibi değilsen, yine de (sana yapılanlara) tahammül gösterip yumuşak huylu davranmaya çalışmalısın. Böyle davranmakla (tahallüm) peygamberlerin ve evliyânın yoluna **[330/b]** girmeye teşebbüs etmiş ve onlara benzemeye gayret etmiş olursun. Gerçi halim-selim olmak elde olmayan (kesbî olmayan) bir şeydir. Ancak hilm sâhibi olmaya çalışmak (tahallüm) irâdî işlerdendir ki, öfkesini yutmaya çalışmaktır (kâzm).

Şu halde, sen de hilm sâhibi olmaya çalışmakla (tahallüm) yükümlüsün ki, bunun sonucu hilme ulaşmaktır. Çünkü sen defalarca (öfkeni celb eden hâdiselerde) yumuşak huylu ve anlayışlı olmaya çalışırsan, elde edilmek istenen hilme ister istemez (ıztırâren) kavuşmuş olursun. Ve böylece aklın kemâle erer, zorlanmadan öfkene hâkim olursun. Nitekim hadis-i şerifte: *"İlim öğrenmekle, hilm de onu istemekle elde edilir. Kim bir hayrı isterse, ona verilir. Kim de bir kötülüğü talep ederse ona düşer"* vârid olmuştur.

Öfkenin bir ilacı da şudur ki, öfkelendiği sırada ayakta olan hemen otursun, oturmakta olan arkası üzerine hafifçe yaslanıp şu duayı okusun: *"Allah'ım! Beni ilimle zengin kıl. (Ahlâkımı) hilmle süsle. Bana takvânı ikram eyle ve benim hâlimi âfiyetle güzelleştir. Âmin!"*[129]

Sana gereken odur ki gazapla hilmin arasında adaletle yoluna devam edesin. İkisinden en güzel olanını tercih edip ahlâkını onunla güzelleştiresin. Çünkü sana lâzım olan şudur ki, nefsini temizleyip (tezkiye) kalbini tasfiye kılasın. Ta ki bulanıklıklar ve lekeler, içinden çıkıp gitsin. Kalp safâsıyla kâmil insan olasın.

Yukarıda bahsi geçen ilaçları tarif edildiği üzere kullanıp kıymetli zâtına şifâ eyleyesin. Ta ki bedenî hastalıklardan daha büyük ve daha tehlikeli olan

nefsânî illetlerden kurtulup şifâ bulasın. Ve bu konuda en faydalı ilacın, nefsinden kibri gidermek olduğunu bilesin. Çünkü eğer onu içinden söküp atabilirsen, ondan doğan öfkenin de gittiğini görürsün.

Kibrin yardımcıları yok edilmedikçe, onun bütünüyle ortadan kalkması muhaldir. Onun yardımcıları ise karnı tıka basa doldurmaktır. Çünkü kibir toklukla çoğalıp kuvvetlenir. Bundan da öfke (gazap) ve hiddet meydana gelir. Şu halde, sen açlığı ve seherde uyanık bulunmayı kendine âdet edinmelisin. Ta ki susmayı ve uzlete çekilmeyi kolayca bulabilesin. Zikir, fikir ve tevhîde tereddütsüz gelesin. Bütün hayvânî vasıflardan bu sayede kurtulup meleklerin vasıflarını kuşanmış olasın. Mâsivâyı unutup her an ilâhî huzurda olmanın safâsıyla dolasın. Aşk deryâsına dalıp oradan benzersiz inciler alasın. Mevlâ'nın huzurunda dostluğu bulup onunla kalasın.

Nazm

1-Al aşkdan ey dil gamı es-sabru miftâhu'l-ferec
Tâ bulasın ol merhemi es-sabru miftâhu'l-ferec
2-Çek derd ü hüzn ü gam hemân tâ bulasın sen de iyân
Eflâk ü arş-ı a'zam'ı es-sabru miftâhu'l-ferec
3-Kalbe inüp nûr-ı cihân mesrûr olursun nâ-gehân
Görmezsin aslâ mâtemi es-sabru miftâhu'l-ferec
4-Ger sîne çün âyînedir bî-kibr ü hem bî-kînedir
Seyr eyle anda hem-demi es-sabru miftâhu'l-ferec
5-Terk eyle sen mâ vü meni görmezsin aslâ düşmeni
Her dem bulursun Erham'ı es-sabru miftâhu'l-ferec
6-Aldanma zıll-i zâile, dalma hayâl-i bâtıla
Bul dilde aşk-ı akdemi es-sabru miftâhu'l-ferec
7-Hakkı! sükût et bir zamân, aşkın gamı kalsın nihân
Hak'dır bu sırrın mahremi es-sabru miftâhu'l-ferec

Günümüz Türkçesiyle

1-Aşktan al gamı gönül, sabır ferahın anahtarı. O merhemi bul öylece. Sabır ferahın anahtarı.

2-Derdi, gamı, hüznü çek ki; apaçık göresin sen de; feleklerle Arş-ı A'zam'ı. Sabır ferahın anahtarı.

3-Kalbe cihanın nûru iner, mesrûr olursun her an. Görmezsin aslâ mâtemi. Sabır ferahın anahtarı.

4-Gerçi kibirsiz, kinsiz, garazsız sîne aynadır. Seyreyle onda dostu. Sabır ferahın anahtarı.

5-Suyu, azığı terk etsen, görmezsin aslâ düşmanı. Her an bulursun Erham'ı[130]. Sabır ferahın anahtarı.

6-Kaybolan gölgeye aldanma, boş hayale kapılma. Aşk-ı akdemi bul gönülde. Sabır ferahın anahtarı.

7-Hakkı! Sükût et bir zaman, aşkın hüznü gönülde gizlensin. Hak'tır bu sırrın mahremi. Sabır ferahın anahtarı.

Dokuzuncu Madde

Sâliki ikinci makamda bulunan yol kesicilerden kurtaran dört şeyin geniş açıklamasını, buradan üçüncü makama yükselip girmenin yollarını ve oradan da dördüncü makama vâsıl olmanın keyfiyetini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Varlıkların hepsi kıskançlık ve gayretlerinden dolayı sâliki kıskanırlar (haset). Bu sebeple onu Hakk'ın huzuruna vâsıl edecek yoldan engelleyip önünü kesmeye gayret gösterirler. Çünkü **[331/a]** Sultanlar Sultânı'nın yakınlığını (kurb) sıdk ile talep eden seyr ü sülûk talibi, yeryüzünde Rabb'in halifesi olup her şeyi egemenliği altına alır.

Hâli böyle olan kimseye elbette ki, bütün âlem haset eder. Ancak hasetten hased edilene zarar gelmez, onun zararı haset edene olur. Hak yolunda seyr ü sülûk eden sâlike lâzım olan, hiçbir şeye önem ve değer vermemektir. Hiç kimseden çekinip korkmamaktır. Çünkü Hak Teala ona her şeyden yakındır, karıncanın ayağı bile O'nun kudreti ve irâdesi dışında hareket etmez. Yeryüzünde ve göklerde en ufak bir zerre bile O'nun bilgisinden kaybolmaz. O, herkesin ve her şeyin içini, dışını bilir. O, kalplerin bütün hallerini, tavırlarını bilir. Kalplerde şekillenen düşüncelerin en ince ayrıntısına kadar her şeyini bilir. Hak Teala kuluna herkesten daha merhametlidir ki, insan O'nu pederinden ve annesinden daha merhametli ve daha şefkatli bulur. Allah'tan ancak iyilik (hayr) gelir. Bu sebepledir ki, O'ndan gelen mutlaka kulun hayrına ve faydasınadır.

Kötülük (şer) olarak ortaya çıkanlar ise, dış görünüşü itibarıyla şer ve kötü zannedilir. Hâlbuki işin iç yüzüne ve hakîkatına bakılsa, hepsinin birer hayır yönü bulunduğu ve faydalı şeyler olduğu görülür. Kötülüğe şer, keder ve zarar denilmesi, bu adlarla anılan şeyler genellikle tabiatlara (mutad seyredişe) aykırı olduğu içindir. Hâlbuki haberde; *"Hiçbir küçük şer yoktur ki onda küllî hayır olmasın"* hadisi nakledilmiştir. Nitekim o Hazret'ten

"Hayır, önce ve bizzat hükmolunmuştur. Şer ise (ona göre) ikinci ve ârızî olarak hükmolunmuştur" rivayet edilmiştir. Şu halde sâlik bu sırra vâkıf olmadan önce kalbinin tasfiyesine itina etsin. Ta ki bu muazzam sırrı zevk ile müşâhede edebilsin. Kalbini o Hazret'in huzurundan alıkoyan engellerin hepsini gidermek için, [aşağıda anlatacağımız] dört esası yakînen bilerek onlara iltizam etmesi gerektiğini anlamış olsun.

Bu dört esasın birincisi, Hak tealanın her şeye kâdir olmasıdır. İkincisi, Hak tealanın her şeyi bilmesidir. Üçüncüsü, Hak tealanın herkese karşı esirgeyici ve bağışlayıcı olmasıdır. Dördüncüsü, Hak tealanın bütün fiillerinin mahza hayr olmasıdır. Sâlik bu dört esası kabûl edip tereddütsüz bunlara inanırsa, bütün korkulardan emin olup hiçbir hasetçinin kendisine tuzak kurmasından çekinmez. Hasetçi ona ne yapabilir? Şeytan tînetli insanların hîlelerinden ve cinlerin şeytanlarından çekinmez. Onun hiç kimseye ve hiçbir şeye itibar ve iltifatı olmaz. Çünkü Hak tealanın her şeye kadir olduğuna yakînen inanan kimsenin, O'nun tertemiz zâtına yönelmede gayreti gün be gün artarak kuvvetlenir.

Hak tealanın her şeye kâdir olup her nesneyi bildiğine, herkese karşı bağışlayıcı ve merhametli olup her fiilinin mahza hayr ve faydalı olduğuna şeksiz şüphesiz inanan kimse için tevekkül, tefvîz, teslim, rızâ, mârifet, safâ, muhabbet, vefâ, fakr ü fenâ, Allah'a manevî yakınlık (kurb), lika, vuslat ve beka gibi Allah'ın râzı olduğu haller ve yüksek makamlar [kendiliğinden] hâsıl olur. Özellikle bunlar ikinci makamdan üçüncüye ve oradan da dördüncü makama çıkmasına yardımcı olur ve oradan da iki cihan saadetine ulaşır.

Gerçi Allah'ın kanunları (âdetullah) şöyle olmuştur ki, ikinci makamdan üçüncü makama terakki etmek ancak mukarrabûnun makamlarını ve hallerini bilen bir ârifin rehberliğinde mümkündür. Bununla birlikte yine de mümkündür ki Hak teala (bazen) âdetini kaldırır ve Hak yolunda seyr ü sülûka kabiliyeti yüksek olan zekî sâlik, bir ârif mürşid rehberliğinde olmaksızın ikinci makamdan üçüncüye geçebilir. Özellikle bu faydalı kitabın bu bölümlerini dikkatlice okuyup dua edip yalvarsa, kolaylıkla yükselebilir. Çünkü burada işlenen konulardan her biri, kendinden sonraki maddenin önsözü mahiyetindedir. Mesela sâlik, nefs-i emmâre konusunda olan rûhânî gıdaları alıp nefsine uygulasa, kolaylıkla nefs-i levvâmeye terakki edebilir. Bu minval üzere okuyup amel ederek yükselmeye devam etse, bir makamdan diğerine geçerek yedinci makama kadar ulaşabilir ve onda her muradına nâil olabilir.

Ancak üçüncü makamdan dördüncüye yükselmek, **[331/b]** bir ârifin rehberliğinde bile mümkün olmayıp bir kâmil mürşidin nefesleri bereketiyle olabilir. Çünkü üçüncü makamda nefs-i mülhime sâhibi olan dervişe ârif denilir. Hâlbuki dördüncü makama terakki edip nefs-i mutmainne sâhibi olmadıkça ona kâmil mürşid denilmez.

Şu halde her ârif kâmil değildir, fakat her kâmil âriftir ve bunların arasındaki fark gayet açıktır. Dolayısıyla bu üçüncü makamdan dördüncüye yükselmede kâmil mürşidin nefesleri onun için lâzımdır ki üçüncü makam makamların en zor ve en tehlikeli olanıdır. Çünkü bu üçüncü makam hayır ile şerrin, fayda ile zararın hepsini birlikte kuşatmış olduğundan, onda hak ile bâtıl, tahkîk ehli ile zındıklar birbirinden ayırt edilemez. O makam, karışıklık yeridir (iltibas) ki, sâlik birbirine çok benzeyen iki şeyi ayırmış olsun.

Mevlâ'nın muhabbeti kendisine galip gelen ârife karışıklığın tuzakları zarar vermez. Dinin âdâbıyla ve tarikatın esaslarıyla amel etmek onun huyu ve âdeti olmuştur. Onun nefesi mübarek, anlayışı derin, fikri isabetli, keşfi yakın, himmeti yüksek ve aslı kerîm olup bu sıfatı bulmuştur. Şu halde bu ikramlarla bahtiyar olan ârif için bir kâmil mürşid olmasa da, o hakkı hak, bâtılı bâtıl olarak görür. Yedinci makama kadar yükselerek nefs-i mutmainne sâhibi olur. Ancak dördüncü makamdan beşinciye, beşinciden altıncıya ve oradan da yedinci makama terakki etmede mürşidin rehberliğine ihtiyaç olmaz. Eğer olursa da, nâdir olur.

Çünkü Hak teala sâlikin kalbinde kemâl kandilini yakınca o artık bütün kemâlâtı görüp Hakk'ın himmetiyle o kemâl derecelerini bulur. Çünkü dördüncü makam, kemâl derecelerinin başlangıcı ve her zaman en aşağısıdır.

Nazm

1-Ey pâdişâh-ı akl u cân
V'ey cân gözine tûtiyâ
Bir sürme ihsân kıl hemân
Tâ çeşm-i cân bulsun safâ
2-Sen cânı peydâ eyledin
Mecnûn ü şeydâ eyledin
Geh mest-i Leylâ eyledin
Geh mest-i Mecnûn ü likâ
3-Aşkın misâli savlecân

Çün gûy ser-gerdân bu cân
Andan döner dil her zamân
Geh râhat ü geh mübtelâ
4-Geh cânib-i hâba gider
Geh semt-i esbâba gider
Geh cânib-i şehr-i bekâ
Geh semt-i sahrâ-yı fenâ
5-Geh kasdı tâc üzredir
Geh meyli esb ü hardadır
Geh göktedir geh yerdedir
Geh pâdişâh ü geh gedâ
6-Geh hâr olur dil gâh gül
Geh şîre gâhî hall ü mül
Gâhî dühül-zen geh dühül
Tâ kim bula zahm-i asâ
7-Kalb olmuş öyle bir şecer
Kim virmiş envâ‘-ı semer
Geh mîvesidir gül-şeker
Geh derd ü gam gâhî safâ
8-Nehr-i acîb olmuş derûn
Geh su görünür gâh hûn
Geh bâde olmuş la‘l-gûn
Geh şîr ü geh şehd ü şifâ
9-Hakkı! Bu telvîden uyan
Teslîm ü yek-reng ol hemân
Hoş “sıbgatullâh”a boyan
Çün “yef‘alullâh mâ-yeşâ”

Günümüz Türkçesiyle

1-Ey aklın ve cânın pâdişâhı! Ey can gözünün ender madeni! Bir sürme bağışla hemen, cân gözüm bulsun safâ.

2-Sen cânı ortaya koydun, deli divâne eyledin. Leylâ uğruna mest eyledin ki kavuşmaya hasret eyledin.

3-Aşkın cirit sopası solucan misali; yuvarlanır önünde bu cân. Gönül onunla döner her an; bazen rahat, bazen mübtelâ.

4-Bazen uykuya gider, bazen sebeplere gider. Bazen ebediyet yurduna gider, bazen de fânîlik sahrasına.

5-Bazen gaye taç ve altındır, bazen de bineklerdir. Bazen gökte bazen yerdedir, bazen sultan, bazen dilencidir.

6-Gönül bazen diken, bazen gül, bazen tatlı şerbet, bazen acı sirke. Bazen davulcudur, bazen davul; tâ ki tokmağın zahmetini çeksin.

7-Kalp öyle bir ağaç olmuştur ki türlü türlü meyve vermiştir. Bazen meyvesidir gülşeker, bazen dert ve gam, bazen de safâ.

8-Bir garip nehir olmuş içimiz, bazen su görünür bazen kan. Bazen bâde olmuş gül rengi, bazen süt, bazen şerbet ve şifâ.

9-Hakkı! Bu renklerden uyan; teslim ol, tek renk ol hemen. Hoş, Allah'ın boyasına boyan; çünkü O, dilediğini yapar.

---

[115]. Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân,* V, 345

[116]. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 384, H. No: 2669.

[117]. Matbu nüshada "tendir" şeklinde.

[118]. Buhârî, Ahkâm 21; Müslim, Selâm 24.

[119]. Bkz: Aclûnî*, Keşfü'l-hafâ*, I/256, H.No: 671.

[120]. Müslim, Zühd, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/338, H. No: 6855.

[121]. Aslında "hor" şeklinde olan bu kelime, vezin zaruretinden dolayı "her" şeklinde okunmuştur.

[122]. Bir dirhem yaklaşık 3 gramdır.

[123]. Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân,* VI/99, H. No: 7603; Müttakî el-Hindî*, Kenzü'l-Ummâl*, III/66, H. No: 5523.

[124]. Müslim, Kader 17. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 168

[125]. Tirmizî, Kader, 7, Daavât 90, 124. Ayrıca bk. Ahmed İbn-i Hanbel, *Müsned*, IV, 182, VI, 91, 251, 294, 302, 315.

[126]. Tirmizî, Kader, 7.

[127]. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II/148, H. No: 1884, 1885.

[128]. Müslim, Sıfatü'l-Münâfıkîn, 70.

[129]. Müttakî el-Hindî*, Kenzü'l-ummâl*, II/202, H. No: 3757.

[130]. Erham: Merhamet edenlerin en merhametlisi; Allah Teala.

Beğenilmeyen çirkin sıfatların biri de öfkedir ki (gazap), nefsi görmekten kaynaklanır ve sâhibine galip gelir. Öfke aklın yönetimi altına ve dinin gösterdiği yöne girmezse sahibi onunla azap çeker ve ona yenik düşer. Kişinin dış görünüşü bozulur, çirkinleşir. Şüphesiz iç âlemi dışından da çirkin olur. Çünkü öfke (gazap), lânetli şeytanın yaratıldığı ateşten yaratılmıştır. Nitekim **Hazret-i Âişe** anamızın gazaplandığı sırada Efendimiz'in kendisine; *"Şeytanın geldi"* buyurması bu ateşe işarettir. Hak

teala [künhünü bilmediğimiz] nice hikmetlere bağlı olarak bu ateşi insanın içine koymuştur. Bu ateş herhangi bir sebeple tutuşursa yüreğin kanı galeyâna gelip damarlara dağılır ve bundan sonra içten dışa doğru çıkarak bedenine hücum eder.

Onun için sen bunlardan birini görsen anlarsın ki gam ve keder namına bütün dertlerden kurtulup gönül huzurunu bulmuşlardır. Zevk, sürûr ve neşe ile dolmuşlardır. Onlar hiç kimseden incinmeyip insanlar içinde gönüllerin sevgilisi olmuşlardır. Çünkü onlardan iyilik ve hayırdan başka bir şey meydana gelmez. İşte onların durumu böyle iken yine de hasetçiler onları kıskanıp zarara uğramaları için çeşitli hîle ve tuzaklar kurmuşlardır. Ancak hasetçilerin hasedinden berikilere ne bir zarar gelir ne de onların hasetleriyle hîle ve tuzaklarından haberleri olur. Çünkü onlar şuhûd deryâsına dalmışlardır ve hasetçiler bunlar için kazdıkları kuyulara kendileri düşerek belâlarını bulmuşlardır. Hasetçiler bu halde iken, mukarrabûn Mevlâ tealanın korumasında emniyet içinde selâmeti bulmuşlar ve iki cihân saadetini elde edip isteklerine nâil olmuşlardır. Nitekim Hak teala; **[325/b] "Bilesiniz ki Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de."** (Yûnus 10/62) buyurmuş ve mukarrabûnun âhiret üzüntüsünden âzâde olduklarını duyurmuştur. Eğer bu ilâhî kelâm Hazret-i Peygamber aleyhisselâmın *"Dünya mü'minin zindanıdır"* hadis-i şerifiyle bu mânâya gelen benzer ifadelerine aykırı değil midir diye sorarsan vereceğimiz şu şifâlı cevap sana yeterlidir deriz. Bu hadis-i şerif ile birlikte Rasûlullah'ın buna benzer ne kadar beyânı varsa, bunların hepsi de ebrârın ileri gelenleri hakkında söylenmiştir. Nitekim onların halleri de -yukarıda açıkladıklarımızla- hoş, sana artık açıktır.

Yine de bu makam mukarrabûnun yoluna nisbetle ikincidir. Çünkü onlar (yâni mukarrabûn), kendi nefislerinden geçip Mevlâ ile bâki olmayı istemişler ve ecelleri gelmeden önce irâdî mevt ile ölmekle emrolunup fânîlik yolunu tutmuşlardır. Çünkü Efendilerinin onlara; *"Ölmeden önce (irâdî ölümle) ölünüz"* buyurmasıyla, nefislerini(n kötü arzularını kırıp onları mânen) öldürmeye gayret etmişlerdir.

Öfkenin bir ilacı da şudur ki, öfkelendiği sırada ayakta olan hemen otursun, oturmakta olan arkası üzerine hafifçe yaslanıp şu duayı okusun: *"Allah'ım! Beni ilimle zengin kıl. (Ahlâkımı) hilmle süsle. Bana takvânı ikram eyle ve benim hâlimi âfiyetle güzelleştir. Âmin!"*

. Matbu nüshada "tendir" şeklinde.

. Buhârî, Ahkâm 21; Müslim, Selâm 24.

. Bkz: Aclûnî*, Keşfü'l-hafâ*, I/256, H.No: 671.

. Müslim, Zühd, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/338, H. No: 6855.

. Aslında "hor" şeklinde olan bu kelime, vezin zaruretinden dolayı "her" şeklinde okunmuştur.

. Bir dirhem yaklaşık 3 gramdır.

. Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân,* VI/99, H. No: 7603; Müttakî el-Hindî*, Kenzü'l-Ummâl*, III/66, H. No: 5523.

. Müslim, Kader 17. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 168

. Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân,* V, 345

. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 384, H. No: 2669.

. Müslim, Sıfatü'l-Münâfıkîn, 70.

. Müttakî el-Hindî*, Kenzü'l-ummâl*, II/202, H. No: 3757.

. Erham: Merhamet edenlerin en merhametlisi; Allah Teala.

Kalbi temizlemek her işten önceliklidir. Ve bu makamda bulunan sâlikin sabah güneş doğmadan ve akşam batmadan evvel kalbini tasfiye etmeden önce *"Ey kalpleri evirip çeviren [Allah'ım!] Kalbimi senin tâatine doğru çevir"* duasını okuması lâzımdır. Tasfiyeden sonra ise *"Ey kalpleri halden hale döndüren [Allah'ım!] Kalbimi dinin ve tâatın üzere sâbit kıl"* duasını okumalıdır.

. Tirmizî, Kader, 7, Daavât 90, 124. Ayrıca bk. Ahmed İbn-i Hanbel, *Müsned*, IV, 182, VI, 91, 251, 294, 302, 315.

. Tirmizî, Kader, 7.

. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II/148, H. No: 1884, 1885.

Kalbi temizlemek her işten önceliklidir. Ve bu makamda bulunan sâlikin sabah güneş doğmadan ve akşam batmadan evvel kalbini tasfiye etmeden önce *"Ey kalpleri evirip çeviren [Allah'ım!] Kalbimi senin tâatine doğru çevir"* duasını okuması lâzımdır. Tasfiyeden sonra ise *"Ey kalpleri halden hale döndüren [Allah'ım!] Kalbimi dinin ve tâatın üzere sâbit kıl"* duasını okumalıdır.

İmdi bundan böyle zühdi koy müdâm ol bâde-her

"İnsanların hepsi [günahları sebebiyle] helâk olacaklardır; âlimler müstesna. Âlimler de helâk olacaklardır; ilmi ile amel edenler müstesna. Bildiği ile amel edenler de helâk olacaklardır; ihlâslı olanlar müstesna. İhlaslı olanlar ise büyük bir tehlike üzeredirler."

Çünkü ebrârın ileri gelenleri, yerilen ahlâkî sıfatların insanı neticede helâke götürdüğünü, iki âlemde belâlara saldığını aklî delillerle ve naklî haberlerle bilmişlerdir. Onlar bu çirkin sıfatları birer birer temizleyip

gidermeye gayret etmişlerdir. Ancak bu sıfatlardan bütünüyle kurtulmaya muvaffak olamayıp ahlâkı güzelleştirmekten (tezhîb-i ahlâk) âciz kalmışlardır. Çünkü onlar, bir gün bir sıfattan kurtulsalar, başka vakit bakarlar ki ondan beterine çatmışlardır. İşte onlar bu minval üzere gayret ederken, ömürlerinin sonuna kadar meşakkatte kalmışlardır. Çünkü onların mideleri dolup insânî vasıfları kuvvet bulmuştur. Damarlarında kanları çok olduğu için şeytan onlara üstün gelip gönüllerini vesvese ile doldurmuştur. Nitekim haberde; *"Şeytan sizin damarlarınızdaki kanla beraber dolaşır. Onun yolunu açlıkla daraltınız"* buyurulmuştur.

Bu duadan maksat bu yolda dosdoğru (istikamet üzere) bulunmaktır. Nitekim bu ikinci makamda *"Kulların kalpleri Rahmân'ın iki (kudret) parmağı arasındadır ki onları istediği yöne döndürür"* hadis-i şerifinin sırrı bu dervişe zevkiyle beraber açık olur. Bu da sâlikin seyr ü sülûka rağbetini artırıp mücâhede esnasında çektiği sıkıntıları unutturur. Kalbin hallerine vâkıf edip mâsivâdan uzaklaştırır.

Ona emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker (iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırmak) gerekmez. Çünkü iyiliği emretmek, emredilene yumuşaklıkla yaklaşmayı, tevâzu ile davranmayı gerektirir ki tesiri olsun. Hâlbuki sâlik bu makamda yumuşaklık ve tevâzu gösteremez. Nitekim hadis-i şerifte; *"İyiliği emr eden, bunu güzellikle yapmalıdır"* rivayeti gelmiştir.

6-Misâl-i hâne tendir şikâfı emrâzın

Misal âlemi, mukarrabûnun makamlarının başlangıcıdır ki görünürdeki beş duyu organıyla idrak olunamayan bir takım işleri sâdık derviş onda işitir ve görür. Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) *"Mü'minin kalbi* (sanki) *Beytullah'tır"* buyurmuş ve gönlün ilâhî sırların mahzeni olduğunu duyurmuştur.

Çünkü ebrârın ileri gelenleri, yerilen ahlâkî sıfatların insanı neticede helâke götürdüğünü, iki âlemde belâlara saldığını aklî delillerle ve naklî haberlerle bilmişlerdir. Onlar bu çirkin sıfatları birer birer temizleyip gidermeye gayret etmişlerdir. Ancak bu sıfatlardan bütünüyle kurtulmaya muvaffak olamayıp ahlâkı güzelleştirmekten (tezhîb-i ahlâk) âciz kalmışlardır. Çünkü onlar, bir gün bir sıfattan kurtulsalar, başka vakit bakarlar ki ondan beterine çatmışlardır. İşte onlar bu minval üzere gayret ederken, ömürlerinin sonuna kadar meşakkatte kalmışlardır. Çünkü onların mideleri dolup insânî vasıfları kuvvet bulmuştur. Damarlarında kanları çok olduğu için şeytan onlara üstün gelip gönüllerini vesvese ile doldurmuştur.

Nitekim haberde; *"Şeytan sizin damarlarınızdaki kanla beraber dolaşır. Onun yolunu açlıkla daraltınız"* buyurulmuştur.

Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) gündüz bir şeyler yemişse, akşam yemezdi, akşam yemişse gündüz bir şey yemezdi. Şu halde bu sâlik, o Rasûl'e (s.a.v.) uysun. Yine onun bir öğünde bir çok çeşit yemeyip bir çeşitle yetinmesi gerekir. Nefsinin hakkını da versin. Yâni elli dirhemle yüz dirhem arası bir şey yesin. Ancak nefsin yemekten haz almasına mâni olsun. Eğer bu orta hâl, daha yolun başındaki sâlike zor gelip nefsi bu hakkını aştıysa ve hazlarıyla aşırılığa gittiyse, nefsini terbiye etmek için ona hakkını bile vermemesin. Yani yirmi dört saatte dört saat uyku uyutmayıp elli dirhem bile yemek yedirmesin. O derece açlığa ve uykusuzluğa onu alıştırsın ki, nefsi terbiye olup yukarıda bahsedilen hakkı kadarıyla kanaat edip mesud olsun. Dinin emirlerine itaatkâr olup boyun eğsin.

5-Suyu, azığı terk etsen, görmezsin aslâ düşmanı. Her an bulursun Erham'ı. Sabır ferahın anahtarı.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Yedi makamın üçüncüsünde bulunan nefs-i mülhimenin keyfiyetini, hallerini, tavırlarını, mürşidine kendi arzusuyla irâdesini teslim etmesini, daima dinin emirlerini gözeterek yol almasını, özetle âdetleri kaldırıp atmayı (hal'-i izâr; hal'-i âdât); şeriatın, hakîkatın sırrı olduğunun misalini, üçüncü isimle meşguliyetini, her şeye meyleden nefsin (nefs-i meyyâl) tekrar geri dönmesini ve bu nefsin güzel hallerini, kusur ve günahları gidermenin tafsilâtlı açıklanmasını, rûhânîlerin hitap tarzını ve hayallerini, kabz ve bast hallerinin birbirini takip ederek birbirinin yerine geçmesini, sıkıntı ve tutukluk (inkıbâz) ile hakîrlik (züll) ve fakirliğini ortaya koymayı (iftikar), üçüncü ismin tesirini ve sırlarını on madde ile beyan eder.

Birinci Madde

Nefs-i mülhimenin bu adla anılmasının sebebini, manevî yolculuğunu (seyr), âlemini, yerini, hâlini, içe doğan mânâlarını (vârid), sıfatlarını ve bunun üstünde olan nefs-i mutmainne makamına yükselmesini açıklar.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Üçüncü makamda bulunan nefs-i nâtıkanın **[332/a]** günahlarını (fücûr) ve takvâsını Hak teala ona, melek ve şeytan arada vasıta olmaksızın ilham ettiği için ismi mülhime olmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de: **"Ona iyilik ve kötülük kabiliyetini verene andolsun ki"** (Şems 91/8) buyurulmuştur.

Nefs-i mülhimenin seyri Allah'a doğrudur. Yâni, bu makamda sâlikin gönlüne îmânın hakîkatı doğduğundan onun müşâhedesinde mâsivâ kalmaz. Nefs-i mutmainnenin âlemi, ruhlar âlemidir. Yeri rûh, hâli aşktır. İçine doğan mânâları (vârid) mârifettir. Sıfatları ilim, cömertlik, kanaat, tevâzu, sabır, tahammül, özrü kabul etmek, hüsn-i zan sâhibi olmak ve eziyetlere katlanmaktır. Bu makamda bulunan sâlik bütün insan ve hayvanların başlarının (iplerinin) Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın kudret elinde olduğunu müşâhede ettiğinden, aslâ bir mahlûka itirazı kalmaz.

Nefs-i mülhimenin sıfatlarından bazıları; hayret, ağlama, canı sıkıntısı ve kararsızlık (kalak), halkı bırakma ve Hak ile meşgul olma, renkten renge girme (telvîn), daralma ve rahatlama (kabz ve bast), korku ve ümidin (havf ve recâ) bulunmayışı ve güzel sesler işitmekle heyecanının artması, zikrullahı sevmesi, sadece Allah anılınca ferahlaması, daima hikmetle konuşması, hep müşâhede ve murâkabede bulunması ve bunlar gibi şeylerin birbiri ardınca görülmesidir.

İşte bu özellikler nefs-i mülhimenin sıfatlarıdır ve nefs-i mülhime bu makama yükselmeden önce, -hayvânî özelliklere yakın bulunması sebebiyle- melek ve şeytan aracı olmaksızın ilham işitemediği halde, bu makamda işitir olmuştur. Onun için bu makam ona gayet tehlikelidir. Bu makamda sâlik bir kâmil mürşide muhtaçtır ki mürşid onu şüphe ve tereddütlerin karanlığından alıp ilâhî tecellîlerin nûrlarına çıkarsın. Çünkü bu makamda sâlikin hâli zayıftır ve o [kendi başına] Hakk'a gidemez. Hakk'ın celâliyle cemâlini fark edemez. Tabiatından kaynaklanan karanlıktan bütünüyle kurtulamadığından, insânî özelliklerden kaynaklanan zaafların hepsi henüz ondan gitmemiştir. Bu sebeple nefsinden gâfil olduğu anda, nefsi hemen geriye dönerek tabiatından hapishanesine inip aşağıların aşağısı sayılan bedenî isteklere mahkûm olmasından korkulur.

Çünkü burası, onun daha önceden âşinâ olduğu ilk makamıdır. Bu durumda o, yine eski âdetlerine dönüp çok yeme içme, çok uyuma ve halkın arasına karışma gibi şeylerle meşgul olur. Çoğu kere itikâdı bozulur; ibadet ve tâatı terk edip günah işlemeye başlar. Bu halde iken bile kendisinin muvahhid ve ehl-i tahkîk olduğunu zanneder. Kendisi eşyânın hakîkatını keşfedip bulmuştur ve kendinden başka bütün ibadet ehli, bu müşâhededen mahrum kalmıştır.

Hâlbuki [böyle yapmakla] zulmet deryasına kendisi dalmıştır. Eğer inancı bozulmuşsa kendisi, sâlik olamamış, helâk olanlardan olmuştur. Tabiatından beslenen ateş, kalbindeki imanı yakıp onu kâfirlerin arasına katmıştır. Bundan önceki bütün gayretleri hebâ olmuş, çektiği zahmetler boşa gitmiştir. İstediğine kavuşmasına, içinde bulunduğu bu sapkınlık hâli engel olmuştur. O arzularının esîri olmuştur. Şeytandan kaynaklanan hayalleri gördükçe, onları rahmânî tecellîler zannedip şeytanla başbaşa kalmıştır. İçi dışı onun vesveseleri ve tuzaklarıyla dolmuştur. Bu sâlikin beşeriyeti gayet zayıf olup rûhâniyeti kuvvetlenmiş ve kendisine nefisle mücâhede nasip olup kemâl makamına oldukça yaklaşmış iken, böyle bir musibete düşmesinin sebebi önceki makama yakın olmasıdır.

Çünkü mücâhede etmek onda âdet haline gelmeden evvel, kalbinden bazı perdeler açılmış ve o perdelerin varlığından kaynaklanan korkusu da yok olup gitmiştir. Hâlbuki o korku kendisini isyana düşmekten sakındırıp ibadet ve tâatlere sevk ederdi. Bu durumda, onun içindeki korku yok olduğu için tarikata meyli kalmaz. Belki dinin ana esaslarına (şer'i şerif) uyma isteği bile olmaz. Meğer himmeti yüksek ve irâdesi sağlam olsun. Farz ibadetlerden lezzet alarak yolu üzere sabit kalsın ve bu tehlikeli makamdan

kemâl makamına terakki edip emniyet içinde iki cihan saadetini bulsun. **[332/b]**

Nazm

1-Hak der ki: "Ey kulum! Bana gel, dilden et rücû'
Cân göklerine çık, giceler eyleme hücû'
2-Cân gülşeni kapusı senińçün küşâdedir
Koy hâr u zâr-ı hâb u horu al ta'âm-ı cû'
3-Kad iste sen çü serv-i sehî bâğ-ı aşka gel
Kim güzîn eyler âdemi bu çarh hem helû'
4-Hayy-ı hayât-bahş refîkındır ey gönül
Deh-rûze ömre bakma o Hayy'ı bul et huzû'
5-Cânı viren O'dur sana hem derd ü gam viren
Derdi viren devâsın ider olma sen cüzû'
6-Çün Hak seninledir dahi sen var ânınla ol
Gözle rızâsın, eyle hayâ, kıl ana huşû'
7-Hakkı! Hemîşe Hakk ile ol dilde bul sürûr
Zevk-i huzûrdan seni nefs olmasın menû'

Günümüz Türkçesiyle

1-Hak der ki; Ey kulum, bana gel. Gönülden yönel. Cân göklerine çık da, geceler boyu uyuma!

2-Cân gülşeninin kapısı, senin için açıktır. Yeme ve uyku dikenini bırak, açlık azığını alıver.

3-Serviler içinde sen boy iste, aşk bağına gel. Bu talih adamın gözünü açar, aç bırakır, arsız eyler.

4-Hayat veren ebedî güç, yoldaşındır ey gönül! On günlük ömre bakma, O Hay ile huzur bul.

5-Sana ruhu veren O'dur, dert ile gamı veren O'dur. Derdi veren dermanı da verir; sabırsız olma!

6-Madem Hak seninledir; var sen de O'nunla ol. Rızâsını gözet, hayâ et; O'nun huzuruyla dol.

7-Hakkı! Her an Hak ile ol; Gönlünde neş'eyi bul. Huzur zevkinden seni, nefsin men etmesin.

İkinci Madde

Üçüncü makamda bulunan sâlikin mürşid-i kâmile teslim olmasını ve mürîdliğini (irâdet) bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Üçüncü makamda bulunan sâlike her şeyden daha mühim ve gerekli olan şudur; sâhip olduğu kâmil mürşide isteyerek ve tam bir titizlikle tâbi olup onun her emrine tam bir itaatla teslim olarak boyun eğsin. Eğer bu makamda sâlik, kendi nefsinin mürşidinden daha mükemmel olduğunu zannedip onu inkâr ederse hemen ona gereken, nefsini dinin kurallarına göre cezâlandırıp tarikat esaslarına göre sınırlamaktır. Ona karşı çıkarak mücâhede etmektir. Ta ki o nefis, mutmainne olup dördüncü makama yükselsin.

Üçüncü makamda nefis serbestliğe meyilli olup âdetleri terk etmek (hal'-i izâr; hal'-i âdât) ile kayıtsız ve korkusuz kalmaya bağlıdır. Hâlbuki o dördüncü makama terakki edip mutmainne oluncaya kadar ona muhalefet etmek faydalı ve gereklidir. Çünkü dördüncü makam iki cihan saadeti ve gözün aydınlığıdır. Sâlik, Hakk'ın inâyetiyle dördüncü makama gelince nefsin bütün âfetlerinden kurtulur. Beşeriyet gereği olan bütün hayvânî özelliklerden sıyrılır. Talep ve istikamet yolunu araştırma derecesinden (telvîn), istikamet üzere karar kılma ve yerleşme derecesine (temkîn) erişir. Kemâl derecelerinin ilk basamağına ulaşmış olup Hakk'ın manevî yakınlığından gelen esintilerle içi rahat ve mutmain olup daima O'nunla kalır.

Şu halde kemâl yoluna girmeye istekli olan ve davasında sâdık olan sâlik, nefsin düşkünlüklerini terk edip yüce gayeleri bulmuş olur. "Tevhid-i ef'âl" ile gururlanmaz ve bu makamı, Hak'tan dönerek O'nunla alâkasını kesmeye bahâne etmez. Himmetini yüksek tutup aslî vatanı olan "ehadiyet" mertebesine gelir. Kendisine görünen yüce parıltıların hiçbirine iltifat etmez, onların kendisini engelleyen nûrânî perdeler olduğunu bilir.

Çünkü onlar, sâliki Hakk'a yakın olmaktan alıkoyup hayvânî özelliklerin galip olduğu birinci makama geri dönmesine sebep olur. Şu halde eğer üçüncü makamda bulunan sâlik, nefsini bulunduğu inkişâfa sâhip kılan -yukarıda ayrıntıları açıklanmış olan- altı esasa daima riâyet eder ve kâmil mürşidinin eteğine tutunmaya teşebbüs ederse, hatırına gelen iyi kötü bütün düşünceleri ona haber verir ve [söz konusu havâtırın def edilmesi için] onun verdiği ilâcı canla başla kabul edip bunları nefsinde uygulamaya râzı olursa, ilerlemesi artarak dördüncü makama terakki edebilir. Çünkü sâlikin mürşidine hüsn-i zannı kesin olup, ona olan inanç ve itimadı kuvvetli olursa, kalbi her türlü tehlikelerden emin olur. Mürşidin kendisini kudsî

âleme çekmesi oldukça kuvvetli olur. Beşeriyete olan meyli ve cezbesi de o derece zayıf olur.

Eğer üçüncü makamda bulunan sâlikin zannı, kendisinin mürşidinden daha bilgili ve mükemmel olduğu yönünde gelişirse, o zaman mürşidinden kendisine gelen derûnî feyzin yolu kapanır ve kendisine gelecek yardımdan **[333/a]** mahrum kalır. Böyle bir durumda bulunan sâlike lâzımdır ki, işlemekte olduğumuz bu bâbın yedinci faslını dikkatle okuyarak, o zannı üzerinden def etsin. Eğer mürşidinin kâmil olduğunu kabul ettiyse, hemen ona biat ederek yolunca yürüyüp onun kudsî himâyesine dahil olsun. Sadece onun eliyle kurtulabileceğini ümit edip her zahmetine katlansın. Ölü yıkayıcının elindeki meyyit gibi ona teslim olsun. Mürşidini anne babasından, yârinden, en sâdık dostundan ve her yakınından daha yakın görsün, sırlarının mahremi bilsin. Her dileğini ve hiçbir kusurunu ondan gizlemeyip tenhâda sorduğunda ona bunların hepsini söylesin. Hatırına mürşidini inkâr etmek veya ona itiraz etmek gelirse, ondan yüz çevirip gitmesin. Bilakis tövbe edip aklından geçenleri söylesin. Hasta doktora derdini söylemeyip de ne yapsın? Çünkü sâlik, mürşidinden inkârını gerektiren hallere [bir şekilde] vâkıf olabilir. Mesela mürşidini, küçük bir nesneyi telef eden hizmetçisini şiddetle azarlarken hatta onu döverken görebilir. O az bir şey için üzülüp söylendiğini görebilir.

Nakledilmiştir ki; seyr ü sülûka yeni giren mübtedî bir mürîd, bir gün mürşidini "it sûretinde" görmüş ve derhal ondan yüz çevirip uzaklaşmıştır. Mürşidi ona, kendisinden ayrılmasının sebebini sorunca, gördüğünü doğruca ona söylemiştir.

Bunun üzerine mürşidi ona, derhal kendisini kucaklamasını emretmiştir. O da mürşidini kucaklayınca kendi nefsini kucakladığını görmüştür. Bundan sonra mürşidinden yüz çevirip uzaklaşan mürîd, önceki gördüğünün sebebini kendisinden sormuştur. Mürşid kendisini irşâd ederek buyurmuştur ki, o halde iken sende öfke ateşi alevlenmişti. Görmüş olduğun köpek sûreti öfkenin bir yansımasıdır ki, bizim üzerimizden sana görünmüştür.

Çünkü biz halk içinde öyle bir aynayız ki her kim bize bakarsa kendini görür. Nitekim *"Mü'min mü'minin aynasıdır"*[131] hadis-i şerîfi bu mânâya gelir. Bunun üzerine o mürîd irşâd olup kendi hallerine vâkıf oldu. Nefsini tanıyıp mürşidine teslim olup ondan nice feyizler aldı.

İşte bunun gibi sâlik mürşidinden bu ve benzeri halleri gördüğünde, sakın onun [mürşidliğini] inkâr yoluna gitmesin, hüsn-i zan ile gördüğünü hayra

yorup mürşidine teveccüh etsin. Hazret-i Hızır ile Mûsâ aleyhimesselâmın kıssasını nefsine söylesin. Çünkü "kâmil insanların halleri diğerleriyle mukayese olunmaz. Onun hakîkatı bu akılla idrak edilemez" deyip aklına gelen inkâr düşüncesini çıkartsın. Mürşidinden özür dileyip Allah'tan affını isteyerek rızâsı yoluna gitsin.

Nazm

1-Pîr-i muğân kocâst ki ân merd-i dûr-bîn
Çun fikr der-dil âyed u çun şîr der-kemîn
2-Her câ ki hest pîr-i muğân bâ-murâd-ı dil
Mâ-râ hemîşe rûy-ı niyâz-est ber-zemîn
3-Bâ rûy-ı û hikâyet "iyyâke na'bud"est
Bâ hû-yı û şefâ'at "iyyâke neste'în"
4-Vasfeş çigûne gûyem u şerheş çisân dehem
Ân-râ ki âfitâb 'ıyân-est der-cebîn
5-Pîr-i muğâne goft u galat goft kâsimî
Pîr-i muğân me-gûy ki nûrîst müstebîn

Nazm(ın tercümesi)

1-Pîr-i mugan nerededir, uzağı gören gönül eri nerede? Gönle gelen bir düşünce, pusuda yatan aslan gibidir.

2-Nerede olursa olsun pîr-i mugan muradına ermiştir; bizim sürekli yere yüz sürmemiz gerekir.

3-Yüzüyle "Ancak sana kulluk ederiz"i der, onu anlatır. Huyu ile "Yalnız senden yardım dileriz" der, şefaat ister.

4-Alnında güneşin ayan beyan göründüğü kimseyi nasıl vasfedeyim, nasıl anlatayım?

5- Kasımî, pîr-i muganın sözlerine benzer sözler söyledi, ama yanlış söyledi. Pîr-i mugan, biz nûrun sarhoşuyuz demedi ki!

Üçüncü Madde

Üçüncü makamda bulunan sâlikin, dinin esaslarına uygun yaşayarak maneviyât yolunda ilerlemesini, özetle âdetleri kaldırıp atmayı (hal'-i izâr; hal'-i âdât), hayır ve şerrin birbirine üstün gelmesini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Eğer üçüncü makamdaki sâlike, kâmil bir mürşidin sohbeti nasip olmamışsa, ona her şeyden evvel lâzım olan şudur ki, din-i mübîne tam mânâsıyla uyup kâmil

insanların en mükemmeli, bütün mürşidlerin rûhu ve âlemlerin Rabbi'nin sevgilisi olan Muhammed aleyhisselâmdan rivayet edilerek bugüne kadar gelen dualar ve evrâd ile O'na salât ü selâm getirip bunu gönlüne ilaç eyleyip ebrârın sohbetlerinde **[333/b]** bulunsun. Ta ki istikametle nefs-i mutmainneye ulaşıp kemâl makamına erişsin.

Bu zikirler, bu evrâd ve ebrâr ile sohbet, gönlüne havâtır gelip iç âleminde hayrın şerre galip olduğu zamanlarda sâlike evveliyetle lâzımdır. Ancak gönlüne havâtır doğmaz ve hayrı şerrine galip olarak nefsini şeriat ve tarikatta orta yolda daima istikamet üzere bulursa, artık o rahat ve ferah olsun. Gönlü her an huzur ve sürûrla dolsun. Günahlardan temizlenmesi sebebiyle bütün kederleri gönlünden söküp atsın.

Bunu yapsın ki onda ne nam kaygısı ne de [herkes ne der endişesiyle] utanıp çekinme olsun. Ne cennet düşüncesi ne de cehennem endişesi bulunsun. Mâsivâdan kaçınıp her an O'nun dostluğunda huzur bulma makamına gelsin. Hak'tan kendisini perdeleyecek olan yabancıların çirkin sözlerine değer vermeyip âdetleri söküp atmakla (hal'-i izâr; hal'-i âdât) uğraşsın. Tartışma ve münakaşa ehlinden yüz çevirip kendi meşrebine uygun şefkatli dostlar edinsin.

Şiir

1-Hale'tu izârî ve'tizârî lâbisu
El-hilâ'ate mesrûran bi-hal'î ve hil'atî
2-Ve hal'u izârî fîke farzun ve in ebâ
İktirâbî kavmî ve'l-hılâ'atu sunnetî
3-Ve leysû bi-kavmî in e'âbû tehattukî
Ve ebdû kılan ve'stehsenû fîke cafvetî
4-Fe ehlî fî dîni'l-hevâ ehluhû ve kad
Radû lî ârî ve'stetâbû fezîhatî
5-Femen şâ'e fe-li yağzab sivâke felâ ezâ
İzâ radıyet annî kirâmu aşîretî

Şiir(in tercümesi)

1-Utanma duygumu attım ben ve nefsime uydum. Aba giymekten ve aba çıkarmaktan memnunum.

2-Senin yolunda çekinmem eğer beni halkım almazsa aralarına, arsızlıktır yolum benim.

3-Kavmim değildir, ayıplarlarsa arsızlığımı benim. Kusurlarımı sayıp döküp gafletimi güzel gösterdiler.

4-Benim bütün dostlarım hevâ ve heves dinindeler. Kusuruma râzı gelip rezilliklerimi hoş karşıladılar.

5-Kim ne derse desin, senden başkasına, aldırış etmem. Yeter ki halkımın önde gelenleri râzı olsun benden.

Velhasıl bu üçüncü makam hayrı ve şerri bünyesinde toplayan bir makamdır. Eğer nefs-i mülhimenin hayrı şerrine üstün gelirse yüksek derecelere doğru terakki eder, eğer şerri hayrına üstün gelirse tabiat zindanına doğru inerek, aşağıların aşağısına (esfel-i sâfilîn) düşer. Dördüncü makama terakki edinceye kadar nefsi daima azarlayıp tahkîr etmek lâzımdır. Çünkü o, üçüncü makamda iken âdî şeyleri talep etmeye arzulu, beşeriyetine dönmeye yakın ve istekli olur.

[Bu makamda bulunan nefiste,] hayrın şerre üstün geldiğinin alâmeti, sâlikin iç âleminin iman nûruyla aydınlanması, dışının da dinin hakîkatıyla mamur olmasıdır. Yâni kalbi şunu müşâhede eder ki bütün varlıklar, Allah tealanın muradı doğrultusunda hareket ederler. Bu müşâhede sâyesinde vücûdu itaat ve ibadete alışıp bütün büyük günahlardan ve küçük günahların ekserîsinden sakınır. Halk arasında veya tenhâda iken bu durumu hiç değişmez. Çünkü böyle olan sâlik daima Hakk'ın huzurunda olduğunu bilir ve aslâ gaflete düşmez.

Şerrin hayra üstün gelmesinin alâmeti şudur ki sâlikte hâlâ beşeriyete ait izler kalır ve henüz dinin âdâbıyla terbiye olmamış iken hakîkatın müşâhedesi kendisinde kuvvet bulur. [Bu şaşkınlıkla] ibadet ve tâatleri terk edip günah işler. Çünkü hakîkatın müşâhedesi bunda galip olunca görür ki, âlemi kaplayan bütün varlıkların ve kendisinin fiilleri her an Cenâb-ı Hakk'ın muradına uygun olarak cereyan etmektedir. İşte o zaman sâlik, hakîkatın nûrlarıyla şeriatın sırlarından perdelenir. Bütün zıtları bir arada toplayan Ulu Hazret'in kapılarından kovulmuş olur; hakîkat mertebesinde biri iki görmekten mahrum olarak kör olup kalır. Dünyasını da âhiretini de kaybetmiş bir zındık olur ki artık hiçbir dinde duramaz. Hiçbir mezhebe giremez. Belki o insan ile hayvanın farkını bilmez. Benlik davası gütmekten kurtulamaz: **"Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize katından rahmet ver. Şüphesiz sen çok bağışlayansın."** (Âl-i İmrân, 3/8)

Sâlikin böyle bir musibetle helâk olmasına sebep odur ki, bu mükemmel dini bir kenara koyup nefsinin arzularına uyup hakikatten şaşmıştır.

Kulluğun yüce zirvesinden bencilliğin çukuruna düşmüştür. Çünkü insan rûhu öyle latif, öyle rabbânî bir cevherdir ki, letâfetin zirvesi ve istidâdın en güzeli onun şânıdır. Kemâli talep etmedeki hareketi süreklidir. Lâkin aynı zamanda zalimlik ve câhillik de onun cibilliyetinde daima mevcuttur.

Ne zaman ki yaratılış icabı aşağılık tabiatına **[334/a]** inip his ve şehâdet âlemine yönelirse; yüceliği ve şerefi mal biriktirmede görür ve çalışıp kazanmaya yönelir. Bundan sonra kemâli makam sâhibi olmakta görüp malını o uğurda sarf ederek istediğini alır. Ondan sonra kemâli, insanlara hükmetmede bulup diğer güç sâhiplerini yenilgiye uğratmak için seferlere çıkar. Süflî âleme ait şeylerle güce sâhip olunca yine durmayıp (daha mükemmelini istemekte kanaatkâr olmayıp), bütün güç sâhiplerinin en güçlüsü ve sultânı olan Allah'la mücâdeleye girişir. İsyankâr Nemrud gibi baş kaldırır. "Ben öldürür ve diriltirim. Âlemde benden başka rab yoktur" demeye başlar.

Onun cevheri bozuk ve kabiliyeti yetersiz olduğundan, insanın kemâlinin Allah'a hakkıyla kullukla mümkün olduğunu bilemeyip [yukarıda sayılan] yanlış işleri işler. Ne zaman ki Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin tertemiz şeriatıyla veya onun vekili olan kâmil mürşidin terbiyesiyle o tabiatı bozuk kişinin cevheri düzelip istidâdı kurtulursa, işte o zaman Nemrud gibi inatçı bulunan nefsinin başına "Lâ ilâhe illallah" çekiciyle o derece vurur ki, varlık putunu hattâ mâsivâ putunu bütünüyle inkâr eder ve Allah Tealaya iman getirir. Kalbi ancak Allah ile müsterih (mutmain) olup bütün varlığı ile O'nun huzuruna gelir. İşte o zaman **"Allah'tan başka ilah olmadığını bil ve kendi günahın için istiğfar et"** (Muhammed 47/19) emrini işleyip en büyük günah olan varlığından tamamen geçerek tamamen fânî olur. Ondan sonra da "Allah'tan, O'nun sıfatlarından, fiillerinden ve eserlerinden başka, gerçek anlamda hiçbir şey yoktur" diyerek tam bir kulluk duygusu içinde O'nun rabliğinin yüceliğini idrak eder. Benliği gider ve geriye vahdâniyet kalır. Bu durumda sâlik nefsinin şerrinden, kibir ve enâniyetten kurtulup arınmış olur. Mevlâ'nın has kullarından olup iyiler zümresine katılır. O'nun dostluğunda huzura erip kemâli bulur.

Nazm

1-Gönül ko medreseyi resm-i hankâh arama
Bu resm-i râhı bırak, senden özge râh arama
2-Tarîk-ı fakr u fenâyı tut, ol bekâya revân

Gerüye bakma hemân, gayrı pîş-gâh arama
3-Ol ehl-i fakr u fenâdan rüsûm-ı fakr u fenâ
Anı ki oldu giriftâr mâl u câh arama
4-Bu teng-nây-ı bedenden bir adım eyle güzer
Odur hazîre-i kudsî ve pâdişâh arama
5-İyân olur sana ol demde hayme-i sultân
O pâdişâhı bulursun, dahi sipâh arama
6-Sana iyân iken ey dost cümle ahvâlim
Uyûbı setr idicisin amân güvâh arama
7-Unutdı kendüyi Hakkı sana rücû‘ itdi
Vücûd-ı zenbini mahv eyle, pes günâh arama

Günümüz Türkçesiyle

1-Gönül, koy medreseyi merâsimi; tekke arama. Resmiyet yolunu bırak, kendinden başka yol arama.

2-Fakr u fenâ yolunu tut, ebediyet semtine gir. Geriye bakma hemen, başka rehber arama.

3-Fakr u fenâ ehlinden ol; onların izi, kalıntısı ol. Kim mal ve mevki düşkünü ise, artık onu arama.

4-Bu beden sıkıntısından bir adım ileri geç. Odur kudsî hazîre,[132] pâdişâhı artık arama.

5-Görünür sana o zaman sultânın kudsî çadırı. O pâdişâhı bulmuşsan, bir de ordu arama.

6-Ey dost! Sence mâlum iken bütün hallerim. Ayıpları örtücü sensin, yalan şâhit arama.

7-Hakkı kendini unuttu, hep sana döndü. Günahkâr varlığı mahveyle, artık günah arama.

Dördüncü Madde

Şeriatın, hakikatın sırrı ve iç yüzü olduğunu; dinin âdâbına riâyet ederek tarikat yoluna gidenin Allah’a mânen yakınlık makamına ulaştığını, edepsizlik edenin dalâlete düşerek [manevî âlemin büyük nimetlerinden] mahrum kaldığını ve her muradına erişenlerin buna ancak ibadetle ulaştıklarını bir misalle bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle bir misal getirmişlerdir. Bu üçüncü makamda bulunan sâlike hakîkatın müşâhedesi baskın gelip dinin bağlayıcı hükümleri nazarında değersiz gibi kalınca, aşağıda vereceğimiz

misalle hakîkatın iç yüzü ve sırrının, şeriat olduğunu yakînen bilsin. Onun hükümleriyle ve âdâbına uygun amel etsin. Bunu yaparak üçüncü makamda başına gelebilecek kötülüklerden korunmuş olsun ve böylece dördüncü makama ulaşsın.

Bahsi geçen misalimiz şudur: Bir pâdişah muhteşem bir saray yaptırır. Öyle mükemmel bir saray ki, bir insanın dünyası ve âhireti için isteyebileceği her şey orada mevcuttur. Hayır ve şerden isteyebileceği ya da sakınacağı her ne varsa oraya konulmuştur.

Hayır çeşitlerinden her biri için ayrı bir kapı belirleyip her kapıda görev verdiği kölesine şu tâlimatı vermiştir; "Burada geçerli olan âdetim şöyle olacaktır. İyiliğin filanca çeşidini ancak bu kapıdan veririm, başka yerden değil." Şer çeşitlerinin her biri için de yine ayrı ayrı kapılar belirleyip her kapıda görev verdiği kölesine şu tâlimatı vermiştir; "Burada geçerli olan âdetim şöyle **[334/b]** olacaktır. Şerrin şu çeşidine ancak bu kapıdan yol veririm, başka değil."

Mesela su için bir kapı, ekmek için ayrı bir kapı, et için ayrı bir kapı. Elbise isteyenlere her elbise çeşidi için ayrı bir kapı belirleyip tayin etmiştir. Sonra kendisini görmek isteyenler için nice kapılar açmıştır. Hizmetinde bulunmak isteyenler için nice kapılar, sohbetinde bulunmak isteyenler için nice kapılar, rızâsına ermek isteyenler için nice kapılar açmıştır. Gazabına açılan nice kapılar yaptırmış ve daha buna benzer nice haller için ayrı ayrı olmak üzere pek çok kapılar yaptırmıştır. Sonra o sultan, emrinde çalışan kölelerine bir vezir göndermiştir; o saray içinde mevcut olan hazîneleri vermek ve çıkartmak için belirlediği kapıları onlara açıklayıp müjdelesin ki, her kim hayır kapıları üzerinde durup hayrı istediyse, o kapılardan tayin olunan hayır elbette ona erişir ve sultan ondan râzı olur.

Vezir o hizmetçiye şunu da söyleyip sakındırır ki, her kim de şer kapısı üzerinde durup kötülüğü talep ederse o kapıdan çıkacağı belirtilen kötülük kendisine isabet eder, sultan da ona gazaplanır.

Bu durumda bazı kullar gelip gayet mütevâzı bir halde fakirliklerini söyleyerek hayır kapısı önünde dururlar. O sultandan cömertliği ve iyiliği ile belirlediği hayrı isterler. Onlar, himmetlerini bahsi geçen kapılara teksif etmemişler ancak sultan, hayrın oradan istenmesini murad ettiği için o kapıya değer verip gelmişlerdir. Bu sınıfın söz konusu kapılara bu şekilde değer vermeleri sultanı müşâhededen, O'na saygı göstermekten ve O'nun büyüklüğüne yakinen inanmaktan kendilerini mahrum etmemiştir.

Hükümdarın belirlediği bu kapılardan yüz çevirip de, arzu ettikleri nimetleri istemek üzere başka kapılara gitmemişlerdir.

Böylece edebe uygun davranıp hükümdarın amacına aykırı hareket etmemişlerdir. Bu şekilde hizmet eden hizmetçiler sultan nazarında yakın dost olmuşlardır. Çünkü bunlar, her işi yerli yerince işleyip âdâba titizlikle riâyet ederek o yüce sultanın huzuruna gelmişlerdir.

O muhteşem sarayda bulunan söz konusu hizmetçilerin ikinci sınıfına gelince, bunlar da birinci sınıfın yaptığı gibi yapmışlardır. Fakat nimetlerin verileceği bildirilen kapılar önünde sultanın emrine uyarak durdukları zaman, kapılara itimat ederek, sultanın huzuruna durmaktan mahrum kalmışlardır. Nefislerinde bir varlık görüp kibir ve kendini beğenme ile dolmuşlardır.

Çünkü onlar, sultanın emrine itaat etmeyen kölelerden kendilerini üstün görmüşlerdir. Sultan, bunlarda kendini beğenme ve kibir olduğunu hissedince o da bunları beğenmemiş ve önceki sınıf gibi onları huzuruna alıp dostluğuna yakın kılmamıştır. Ancak bunlara da o kapılardan tayin eylediği hayırları keremiyle ihsan eylemiştir.

Kölelerin üçüncü sınıfına gelince, onlar hayır kapılarında durmamışlar, verileceği duyurulan hayırlardan bir şey bile çıkıp onlara ulaşmamıştır. Çünkü onlar öyle zannetmişlerdir ki bu kapıların nimetin kendilerine ulaşmasında bir etkisi yoktur. "Belki ortada kapılar bile yoktur. Nimeti veren ancak sultanın kendisidir ki kapısız da onu kölesine verebilir" demişlerdir. Bunlar sultanın hikmetinin gereği (olan) kapıları yok zannetmişler ve bütünüyle edebi terk etmişlerdir. Şu halde onlar, sultanın hikmetini anlamayıp [nimetlerin verildiği] kapıların üzerinde durmadıkları için O'nun huzurundan uzağa düşmüşlerdir. Onlar öylesine şaşkın kalmışlar ve öylesine yoldan çıkmışlardır ki huzurdan kovulduklarının farkında bile olmayıp O'nun muhabbeti davasına düşmüşlerdir. Hâlbuki hükümdar onları sevmemektedir ve onlar gerçekten haddi aşmışlardır. Bu şekilde sultanın saraydaki köleleri üç sınıfa ayrılmıştır:

Birinci sınıf sultanı tayin ettiği kapılardan rızık verir diye bilmişlerdir. İkinci sınıftan olanlar sultanı birinciler gibi görüp bilmişler, fakat bunlar kendi nefislerinde bir varlık görmüşlerdir. Üçüncü sınıf ise sultandan başka bir nesne görmeyip hayır kapılarının gayrısında durmuşlardır. Şimdi, bu misaldeki sultan Allah tealaya misaldir ki âyet-i kerimede: **"En yüce sıfatlar Allah'a aittir"** (en-Nahl, 16/60) buyurulmuştur.

Misal getirilen muhteşem saray, gayb âleminin hazîneleridir. Saraydaki hayır ve şer kapıları, dinin emir ve yasaklarına misaldir. Sultandan haber getiren baş vezir ise Habîb-i Ekrem (s.a.v.) **[335/a]** hazretlerine misaldir. Sultanın köleleri Rasûl-i Kibriyâ'nın davetini kabul eden ümmetidir. Rahmân'ın Elçisi'nin (s.a.v.) bize açıkladığı dînî konuların birisi, mesela namazdır. O bize şöyle haber vermiştir ki, namazı bütün esaslarına ve âdâbına (ta'dîl-i erkân) uygun olarak kılınız. Böylece namaz içinde bulunan "göz nûru" size de verilsin, İzzet ve Celâl sâhibi Allah sizden râzı olsun.

Şu halde her kim, o Elçi'nin doğru haberi üzerine Hakk'ın emrini yerine getirip o kerem sâhibinin yüce vâdi olan "göz nûru"nu, iki cihan saadetini ve O'nun rızâsını ümit ederek namazını şartlarına uygun olarak kılarsa şüphesiz mukarrabûn zümresine dahil olur. Ümit ettiğinden fazlasıyla ikramlara nâil olur.

Bir kimse namazı yukarıda tarif edildiği şekilde kıldığı halde, ancak namazını görüp Hakk'ın emrine itaat ettiğinden nefsine kendini beğenme hâli gelirse, Hakk'ın huzuruna yakın olmaya lâyık olamaz ve ebrâr zümresinde kalır.

Her kim de namazı terk edip "Aslında Hak tealanın tecellîleri, muhabbet tezahürleri, dostluğu ve merhamet tecellîleri, cenneti, nimetleri ve cennetlik kullara tahsis eylediği hizmetkârları, lütuf ve ihsanıyla sâir ikramları doğrudan namaza bağlı değildir. O'nun ihsanlarına mâni olacak hiçbir engel yoktur ve O'nun [rahmet deryası] herkese şâmildir" gibi iddialarda bulunursa; böyle diyen câhil, sarayın kapısını bırakıp da duvarından içeri girmeye çalışmaktadır.

Eğer namazı terk ederse -Allah muhafaza buyursun- o zındık olur ve namaz içinde bulunan "göz nûru" ikramından mahrum kalır. Eğer namaz kapısından mukarrabûn için va'd edilen tecellîler o kovulmuş kişiye [bir kez olsun] verilseydi ömrü oldukça aslâ namazı terk etmezdi. [Sözleri ve davranışlarıyla] dinin sınırlarından bir adım dışarı çıkmazdı.

Emir ve yasaklarla ilgili dinin diğer hükümleri de namaza kıyas edilerek bilinir. Çünkü Hak Tealanın tecellîleri ve rızâsı kula ancak ibadet ve tâat kapısından gelir. Gazabı ve huzurundan kovması da, ancak günah ve isyanlara dalmakla isabet eder. Şu halde ârif olan sâlike gereken şeriat kapısı önünde tevâzu ile durup âcizliğini itiraf etmesidir. Celâl sahibi Mevlâ'sından muhtaç olduğu rızâsını ve kavuşma arzusunu dile getirmesidir. Çünkü Hak teala onu her halde ümitsiz bırakmaz ve elbette ona rızasını buldurur.

Nazm

1-Çün geçdi nefsim ten sûzeninden
Gülşen göründi dil revzeninden
2-Sığmam didi Hak arz u semâya
Kenzim bilindim dil mahzeninden
3-Kevn ü mekândan geç kalbe gel
Seyr eyle aşkı dil meskeninden
4-Kılsan temâşâ dîdâr-ı aşkı
Kevserler akar dil gülşeninden
5-Genc-i nihândır bî-hadd ü pâyân
Olmuş nümâyân dil ma‘deninden
6-Sâkî vü mey hem mahbûb u mutrib
Dildir kamu, tut dil-i dâmeninden
7-Hakkı! Nazar kıl kim cümle âlem
Çör-çöp gibidir dil hırmeninden

Günümüz Türkçesiyle

1-Ne zaman nefsim, ten iğnesinden süzüldü. Gönül penceresinden gül bahçesi göründü.

2-Sığmam dedi Hak; yeryüzüne, göklere. Bir hazineydim bilindim, gönül mahzeninden.

3-Varlığı mekânı bırak, kalbine gel. Seyreyle aşkı gönül penceresinden.

4-Aşkın yüzünü seyredebilsen. Kevserler akardı, gönül gülşeninden.

5-O gizli hazinedir, sonsuz ve sınırsızdır. Çünkü gönül madeninden fışkırıyor.

6-Sâkî, kadeh, sevgili ve çalgıcı hep birden. Gönüldür bunlar; tutuver onun eteğinden.

7-Hakkı! Nazar et cümle âleme; çer çöp misali hepsi, gönül harmanından.

Beşinci Madde

Üçüncü makama mahsus olan isimle sâlikin meşgul olmasını ve geri dönmeye istekli bulunan nefse iltifat etmemesini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Üçüncü makamda bulunan sâlik üçüncü ismi söylemeye devam etsin. Yâni “hû, hû, hû” demeye gayret etsin. Ta ki her şeye sirâyet eden ve her şeyden arınmış bulunan “hüviyet nûru” onun içine doğsun. Başlangıçta başına “yâ” nidâsı getirerek “yâ hû” desin, sonraları “yâ”sız olarak “hû” zikrine devam etsin.

Ayakta iken, otururken, yanı üzerine yatarken, gece ve gündüz her zaman bu zikri gizlice söylemeye devam etsin ki tesirini kalbinde bulmuş olsun. Çünkü sâlik bu isimle meşgul olmaya devam ederse, onun bereketiyle üçüncü makamın tehlikelerinden kurtulur ve bu sayede nefs-i mülhimenin bu makamından **[335/b]** daha aşağıda bulunan ikinci ve birinci makamlara tenezzül etme isteği ve iltifatı kesilmiş olur.

Nefs-i mülhime, uyum sağlamaya çalıştığı üçüncü makamdan kendi tabiatına daha uygun olan, aşağı makamã iltifat edip geri dönmeye çalışmaktan geri durmaz. Bu sebeple her zaman sâlikin gaflete düşmesini gözetip durur; kendisini yönetmede ve zorlamada boş bulunduğu sırada eski alışkanlığına döner. Çünkü [ona eski] tabiatı galip gelir ve edinmekte olduğu yeni tabiatı bir karar üzere olmaz.

Nefsi üçüncü makamdan dördüncü makama sevk edebilmek, ancak sevgilinin cemâlini ve mâşukuna kavuşmayı düşünmekle, bunu samimiyetle arzu etmekle mümkün olur. Aşk ve tutku (heyemân) ile manevî coşku (vecd) ve hâle ermekle kemâl makamını bulur. Ancak o zaman nefsin aşağılara meyledip geri dönmesinden emin olabilir. Şu halde üçüncü makamda bulunan sâlik, nefsini geri dönmeye istekli gördükçe kalbi kırılır, gözü korkar ve yerinde sarsılıp kalır. Nitekim *Mecnûn* ile *Leylâ* (nın aşkına dair anlatılan) bir hikâye bu mânâya işaret eder:

Mecnûn der ki: “Deveme binip onu Leylâ’nın semti tarafına sürdüm. Dikkatlice hayvanı sürüp bir hayli yol aldım. Ne zaman ki yorgunluk bana galip geldi, uyku bastırdı, devenin ne yaptığından habersiz oldum. [Ben uyurken, deve kendi arzusunca gitmiş.] Uyanınca bir de baktım ki yavrusunun olduğu yere geri dönmüş. Sonra ona bir daha bindim, tekrar yola sürdüm. İstediğim yönde gitmesi için öncekinden daha kuvvetli bir arzu ile onu sevk ettim. Önceki gittiğimden daha fazla bir mesafe kat etmişken, tekrar üzerime yorgunluk çöktü ve uyku bana galip geldi. Uyandığımda kendimi yine evvelki yerimde buldum.

Bu minval üzere nice defalarca deveme binip büyük bir istekle onu Leylâ’nın bulunduğu semte sürdüm. Ne zaman ki benim onu sürmekten gâfil olduğumu anlamışsa, o küçük yavrusunun bulunduğu semte dönüp beni ilk kez yola çıktığım yere getirdi. Böylece çaresiz ve bitkin düştüm, ne yapacağımı bilemez bir durumda şaşkın kaldım. [Ona kavuşmak için bütün çarelerin tükendiğini düşündüğüm bir sırada] bitkin bir halde iken kendimi deveden aşağı attım. Bu esnada ayağım kırıldı. Emekleyerek süründüm ve Leylâ’nın semtine vâsıl oldum.”

Burada Mecnûn'un kendini devenin sırtından yere atmasında âcizlik, bitkinlik, gönül kırıklığı ve kulluğunu göstermeye işaret vardır. Çünkü yukarıda sayılan bu dört haslet hemen bütün isteklerin meydana gelmesinde yardımcı olup sonuca götüren en tesirli çarelerdir. Özellikle gönül kırıklığı (züll) ile fakirliğini (iftikar) ve çaresizliğini (meskenet) itiraf etmek, saâdetin anahtarıdır. Davasına sâdık olan sâlik gönlü kırık olmakta zevk bulur, fakirlikle nimetlenir. Yoksul ve miskin olmaya gönülden râzı olur. Sanki bunlar onun âdetidir.

Şiir
Zeleltu lehâ fi'l-hayy hattâ vecedtenî
Ve ednâ menâlî indehum fevka himmetî
Ve min derecâti'l-izzi emseytu muhalladê
İlâ derekâti'z-zulli min ba'di nahvetî

Şiir(in tercümesi)
Ona boyun eğdim, baş eğdim, kendime geldim. Onlara göre en küçük arzum gerçekleşemez benim. İzzet merdivenlerinden ayrıldım ebediyyen; zillet merdivenlerine düşüverdim kibrimden.

Bu açıklamalardan sonra bir kere basîret gözüyle bak ki, mukarrabûnun yürüdüğü yol ne mübarek bir güzergâhtır. Ne lezzetli halleri vardır ve bu yola girenlerin makamları ne kadar yücedir. Gönülleri Allah'la beraber olmaktan hoşnut olup dış dünyaya ne kadar da kayıtsızdırlar. Çünkü onların kalpleri korku ve hüzünden emin kılınmıştır. Bu sebeple eğer onlar bir şekilde zelil addedilseler, aslında azîzdirler. Maddî imkânları itibarıyla fakir olsalar, gerçekte onlar gönül zenginidir. Çünkü onların sermayeleri gönül kırıklığıdır, hakikaten fakir ve çaresiz olduğunu bilmektir. Bu sebeple onların yoksullukları âşikardır.

Nazm
1-Meyl-i Mecnûn pîş-i ân Leylî revân
Meyl-i nâka pes pey-i tıfleş/kürre devân
2-Yek-dem er Mecnûn zi-hod gâfil budî
Nâka gerdîdî vu vâ-pes âmedî
3-Işk u sevdâ çunki pur bûdeş buden
Mî ne'bvedeş çâre ez bî-hod şoden
4-Ân ki û bâşed murâkıb akl bûd

Akl-râ sevdâ-yı Leylâ der rubûd
5-Lîk nâka bes murâkıb bûd u çost
Çun be-dîdî û mehâr-ı hîş sost
6-Fehm kerdî z'û ki gâfil geşt u deng
Rov sipes kerdî be-kurre bî-dereng
7-Der-se rûze reh bedîn ahvâlhâ
Mând Mecnûn der-tereddud sâlhâ
8-Goft ey nâke çu her du âşıkîm
Mâ du zıd pes hem-reh-i nâ-lâyıkîm **[336/a]**
9-Nîstet ber vıfk-ı men mihr u mehâr
Kerd bâyed ez-to sohbet ihtiyâr
10-K'în du hem-reh yek-diger-râ râh-zen
Râh-ı ân cân kû furû nâyed ze-ten
11-Cân zi-hicr-i arş ender fâke-î
Ten zi-aşk-ı hâr-bun çun nâke-î
12-Cân goşâyed sû-yi bâlâ bâlhâ
Der-zede ten der-zemîn çengâlhâ
13-Tâ to bâ-men başî ey morde vatan
Pes zi-Leylî dûr mâned cân-ı men
14-Hatveteynî bûd în reh tâ-visâl
Mânde-em der-reh zi-şestest şest sâl
15-Râh nezdîk u be-mândem saht dîr
Sîr geştem z'în sevârî sîr sîr
16-Ser-nigûn hod-râ zi-oştor der fikend
Goft sûzidem zi-gam tâ çend çend
17-Çun çonân efkend hod-râ sûy-i pest
Ez-kazâ ân lahzâ pâyeş hem şikest
18-Pây-râ ber best u goftâ gû şevem
Der-ham-i çevgâneş ğaltân mî-revem
19-Z'în koned nefrîn hakîm-i hoş-dehen
Ber sevârî kû furû n'âyed zi-ten
20-Aşk-ı Mevlâ key kem ez-Leylî buved
Gûy geşten behr-i û evlâ buved
21-În sefer z'în pes buved cezb-i Hodâ
V'ân sefer ber nâke bâşed seyr-i mâ
22-În çonîn seyrîst müstesnâ zi-cins
K'ân fuzûd ez-ictihâd-i cinn u ins

Nazm(ın tercümesi)

1-Mecnûn'un arzusu, yürürken Leylâ'ya doğru, arkadaki yavrusuna koşar devenin arzusu.

2-Mecnûn, bir an için kendinden geçip dalsa, deve geriye doğru dönüp gelirdi.

3-Varlığı aşk ve sevdayla dolu olduğu için, kendinden geçip dalmamasına imkân yoktu.

4-Onu gözeten akıl idi. Ne var ki Leylâ'nın sevdası aklı alıp götürdü.

5-Fakat deve tetikteydi, çevikti. Dizgininin gevşediğini görünce,

6-Anlardı, Mecnûn'un kendisinden gâfil olduğunu ve hemen yavrusuna doğru dönerdi.

7-Mecnûn, üç günlük yolda bu durumları yaşayıp yıllarca gelgit içinde kaldı, ilerleyemedi.

8-Deveye seslendi: İkimiz de âşık olup birbirimize zıt olduğumuza göre, biz uyumsuz yoldaşlarız.

9-Sevgin ve dizginin uymaz bana. Tercihim senden ayrılmak olmalı.

10-Bu iki yoldaş, yolunu keser birbirinin. Bedenden sıyrılmayan can şaşırır yolunu.

11-Can, arştan ayrı düştüğü için yoksulluk içindedir. Bedense bir dikene aşk besleyen deveyi andırır.

12-Can yükseklere kanat açarken, beden toprağa dört elle sarılmıştır.

13-Vatan için ölen sen benimle oldukça, benim canım Leylâ'dan uzak kalacak demektir.

14-Kavuşmaya sadece iki adım varken senin hîlen yüzünden altmış yıl yolda kaldım.

15-Yol yakın ve ben oldukça geç kaldım. Bu binicilikten bıkıp usandım.

16-Üzüntüden yandım, artık yeter, diyerek kendini devenin üstünden aşağı attı.

17-O yiğit, kendini aşağı öyle bir attı ki, vücudu yara bere içinde kaldı.

18-Ayağını sardı ve dedi: Onun çevgeninin ucunda top olur yuvarlanarak giderim.

19-Bundan dolayı güzel sözlü bilge Senâî, beden atından inmeyen biniciye lânet eder.

20-Mevlâ aşkı Leylâ aşkından nasıl geri kalır? O'nun için top olup yuvarlanmak daha güzeldir.

21-Önceki yolculuğumuz deve üzerindeyken, bundan sonraki yolculuğumuz Allah'ın çekimiyle gerçekleşir.

22-Böyle yolculuk, cinlerin ve insanların çabalarıyla gerçekleşen yolculuktan ayrıdır.

Altıncı Madde

Üçüncü makamda bulunan nefs-i mülhimenin güzel vasıflarını ve hallerini, âdetleri kaldırıp atmanın (hal'-i izâr; hal'-i âdât) ayrıntılarını ve sözlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Üçüncü makamda bulunan samimi sâlik, rûhânî ve rahmânî âşık olmuştur. Kalbinde irfân nûrunu, hattâ irfân güneşini bulmuştur. Rûhunu kemâl müjdecisi karşılayıp vuslat rüzgârları esmiştir. Kalbinden perdelerin çoğu ve en yoğun olanları açılmış, nefsinden hazların en büyüğü ve en çirkini yok olup gitmiştir. Çünkü üçüncü makam, temiz rûhun makamıdır. Rûh ise mutlak müşâhededen perdelenmiştir. Rûh bir takım hazları bir arada topladığı için, onlar rûhun isteğine kavuşmasına engel olur. Ancak bu perdelerin nûrânî olanları ve bunlara ait hazlar makbul ve faydalıdır. Çünkü onun perdesi ve hazları Allah'ın cemâlini müşâhede arzusudur. O'na kavuşma (visâl) devletini talep etmektir. Horluğa düşmekten (züll) ve fakirliğini ortaya koymaktan (iftikar) zevk alır, bununla nimetlenir. İstek ve arzusu (şevk) galip geldikçe sabrı ve kararı kesilir.

Bu makamda bulunan âşığın, mâşukuna istek ve arzusu (şevk) galip geldikçe ve tasavvuf yolunun büyüklerinin bu makamda bulunanlar için yazdıkları şiirler, ilâhîler ve nağmeleri dinledikçe veya söyledikçe sevdiğine olan şevkinden dolayı sabrı ve kararı kalmaz. Kendisini tutan bağlardan (hal'-i izâr) tamamen sıyrılarak, ar ve namus derdine düşmez. Elbiselerini [hiç kıymet verilmeyen basit şeylerle] değiştirip insanların itibarına zerre kadar değer vermez. Öyle davranır ki, hiç kimsenin yanında değeri kalmaz. [Çünkü] âşık bu gibi şeylerden haz alır. Bu şöhretten kaçma/adı-sanı batırmaktan hoşlanma ile (hubb-i humûl) öylece kendini gözden düşürdükçe, doğru olanla yalancı birbirinden ayrılır. Çünkü muhabbet iddiasında bulunan çok ise de, davasında sâdık olan pek az bulunur. Muhabbetinde sâdık olanın gönlünde sevdiğinden başka bir şey kalmaz. İnsanları öyle unutur ki, hatırına hiç kimse gelmez. İnsanlar da onu unutur, kimsenin hatırında kalmaz.

Muhabbetin bir şartı da, sevenin sevdiğine elbette itaat edip emirlerine boyun eğmesidir. Nitekim bunun geniş açıklaması yukarıda «*Muhabbet Bahsi*"nde geçmiştir. **[336/b]**

Şiir

1-Ta‘si’l-ilâhe ve ente tuzhiru hubbehû
Hâze’l-umri fi’l-kiyâsi bedî‘u
2-Lev kâne hubbuke sâdıkan le-eta‘tehû
İnne’l-muhibbe li-men yuhibbu mutî‘u

Şiir(in tercümesi)

1-Hem Allah’a isyan edersin, hem de sevgini ızhar edersin. Bu ömrün de, bu ölçüde geçtiği açıktır.

2-Sevginde sâdık olsaydın, itaat ederdin. Çünkü seven sevdiğine itaat eder.

Tabiat âleminde kalan ve hakîkat ilminden haberi olmayan dinsizler (melâhide) ve zındıklar da âdetleri terk etmekten maksadın (hal‘-i izâr), emirleri terk etmek ve yasakları işlemek olduğunu zannetmişlerdir. Böyleleri namazı, orucu terk edip haccın ve zekâtın ifasına engel olarak şehvetlerine uyarlar ve bütün yasak fiilleri işlerler. Bu halde iken bile iddiaları şudur: “Emirleri terk etmemiz ve bazı yasak fiilleri işlememizin hepsi, bizi tutan bütün bağlardan sıyrılmak içindir. Nefsimizdeki benliği kırmak, insanlar arasındaki itibarımızı yok etmek içindir. Biz Hakk’ın birliğine erişen dostlarıyız ki, cânımız O’nu bulmuştur. Bizim gibilerden dînî sorumluluklar kaldırılmıştır.”

Oysa, onlar bilmezler ki bu imkânsız bir hayaldir, küfür ve dalâlettir. Hazret-i Zülcelâl’in gazabına sebep olur. Çünkü onların yaptıkları bu işler ve söyledikleri sözler ne bir dine uygundur, ne de bir mezhebe.

Bu fikirde olanlara şeytanî hayaller galip gelmiş, dinin emir ve yasaklarından sıyrılmayı nefsin mertebelerinden zannetmişlerdir. Günah işledikleri için gönülleri kararmış olup karanlıkta kalarak ibadet ve riyâzetten usanmışlardır.

Âşıklara gelince, onlar yakînen bilmişlerdir ki, âdetleri terk etmekten (hal’-i izâr; hal’-i âdât) maksat, saygı gösterme ve gözünde büyütmeye sebep olan gösterişli makamları halkın nazarından düşürecek tarzda, avâmın âdetlerine muhalefet etmektir. Onlar dinin emir ve hükümlerine harfiyen uyarlar, ashâb-ı kirâmın yolunca giderler, büyük velîlerin âdetlerini takip ederler. Yolları tamamen bunları takip etmekten ibârettir.

Beyt

Cihânda sadr-ı safâ lâ-ubâlîler yeridir

Ne i‘tibâr ana kim kadr ü i‘tibâr ister

Günümüz Türkçesiyle

Cihanda safâ sürmek, (dünyaya) kayıtsız kalanların şânıdır. Ne mutlu ona ki, ne kıymet ne de itibar ister.

Bunlar, (yukarıda ikinci sırada bahsetmiş olduğumuz, doğru metodlarla nefsini terbiye etmek isteyenler) nefsin benliğini kırmak için, bütün âdetleri (kendisini tutan sosyal statüleri) bir kenara bırakarak onlardan sıyrılıp (halkın nazarında önemsiz görülen işleri yaparlar.) Evlerinde lâzım olan şahsî ihtiyaçlarını bizzat kendi elleriyle görürler. Çarşı pazardan aldıklarını kendileri taşırlar. Hamur tahtasını, ekmek teknesini omuzları üzerine alırlar ya da başları üzerine yüklenerek pişirmeye götürürler. Kendi hâne halkının ve komşu çocuklarının ihtiyaçlarını görmek üzere çeşmeden su getirip odun kırarlar. Gerekirse kapılarının önünü süpürürler. At, merkep, sığır ve davarların hizmetlerini görürler. Bağ, bahçe, tarla ve harmanda; ustalık işlerinde ve dükkânlarda çalışıp işlerini görürler. Kalın aba ve özensiz eski elbiseler giyinerek eğersiz merkebe binerler. Yalın ayak yürürler ve bunlar gibi -dine aykırı olmayan- nice işler görürler. Böylece halkın itibarından düşerek nefislerini kırarlar.

Onlar, âdetleri bu şekilde terk ederek kendilerini Sevgili’ye ulaşmaktan alıkoyan bütün engelleri kökünden söküp atarlar. Mesela, pahalı ve gösterişli elbiseler almak için çalışıp yorulmazlar. Bu ve benzeri istekler uğruna meşgul olmayıp ancak bedenini soğuktan ve sıcaktan koruyacak kadarıyla yetinirler (kanaat). Allah’tan başka her şeyden gönüllerini boşaltarak tamâmen Sevgili’ye yönelirler. Böyle davranmakla zihinlerini dağıtmamış olurlar.

Yukarıda verilen misale kıyasla, bunlar kendilerini Hak yolundan alıkoyan bütün engelleri aşıp yol kesicileri bertaraf etmiş olurlar. Böylece Hakk’ın huzuruna yakın olmanın hazzını yaşarlar (vuslat).

Üçüncü makam aşk makamı olduğundan, âşığa âdetleri terk etmek kolay olur. Bu durum onun rûhuna zevk verip ârifler katında izzet ve itibar görür. Sevdiği’nin katında kadr u kıymeti artar. Her ne kadar seviyesi düşük kimseler bunlara buğz edip nefret ederlerse de, o bunlara “uğurlar olsun” deyip geçer. Hayır işlemeye ve hayır üzere kalmaya devam eder.

Nazm

1-Gönül Hakk’a teveccüh kıl, sen ol kendinle bîgâne

Vefâ-yı cism ü cânı bil, verâ-yı şem‘ ü vîrâne
2-Beka istersen ol fânî, bu nefsi eyle Rabbânî
Bekâ ender fenâ bul, ol yem-i vahdetde dür-dâne
3-Kimin kim matlabı Hak’dır, hadîsi aşk-ı mutlakdır
Müdakkık aklı terk eyler, olur âzâde dîvâne
4-Muvahhid çünki yek-tâdır, katında halk mevtâdır
O bulmuş Hayy-ı Kayyûm’ı, yönelmiş gönlü Rahmân’a **[337/a]**
5-Misl-i İbn-i Edhem’sin bu âlem mülkini koy sen
Olursun şâh-ı mülk-i dil, irer cânın o Cânân’a
6-“Sekâhüm Rabbühüm” hâzır tahûr ol, şerbet-i tâhir
O’dur evvel, O’dur âhir, O’dur sâkî vü peymâne
7-Kalender-meşreb ol Hakkı, hakîkat anla bir Hakk’ı
Hayâl ü gölge bil halkı, kamu taklîd ü efsâne

Günümüz Türkçesiyle

1-Gönül, sen Hakk’a yönel; kendinden habersiz ol. Bedenle cânın vefâsını, ateşle pervâneden ötede ara.

2-Beka istersen fânî ol, bu nefsi rabbânî eyle. Bekâ sana fenâ iledir, vahdet denizinde inci ol.

3-Kimin ki arzusu Hak’tır; sözleri mutlak aşktır. İşi bilen aklı terk edip hür olur, rind-meşreb olur.

4-Muvahhid çünkü yektâdır; nazarında halk mevtâdır. O Hayy ü Kayyûm’u bulmuş, gönlü Rahmân’a yönelmiştir.

5-İbrahim Edhem gibisin, bu âlem mülkünü koy sen. Gönül mülküne sultân olursun, cânın Cânân’a kavuşur.

6-**“Onlara Rableri içirir”**[133] **ki** içenler temiz, o şerbet tertemizdir. O’dur evvel ve âhir, O’dur sâkî ve kadeh.

7-Kalender-meşreb ol Hakkı! Bir olan Hakkı hakikat olarak anla. Halkı hayal ve gölge olarak bil; hepsi taklit ve efsânedir.

Yedinci Madde

Üçüncü makamda rûhânîlerin sâlike hitap edip övmelerini ve onun da onlardan yüz çevirip değer vermemesini, Hakk’a teveccüh ederek sadece O’nda fânî olmasını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Ne zaman ki sâlik üçüncü makamda âdetleri terk etmede (hal‘-i izâr; hal‘-i âdât) kemâle erişir ve kendisini Cenâb-ı Hak’tan alıkoyan şeytanî nefsi fânî kılıp giderse

işte o zaman rûhânîlerden ona emirler, yasaklamalar ve haber vermeler şeklinde hitaplar olur. Ancak bununla birlikte muhabbet davasında sâdık olan sâlik bunlara ne iltifat ve itibar eder ne de onlardan korkup çekinir (mehâbet). Bunun gibi hitaplardan ona ne sevinç gelir ne de üzülür.

Çünkü o bunların hepsinin maksadının kendisini esas gayesinden alıkoymak olduğunu iyi bilir. Bu durumda (davasına sâdık olan sâlik) bütün bunlardan yüz çevirip sadece O'nunla meşgul olur. Eğer sâlike rûhânîlerden hiçbir hitap gelmediyse, bu kendi hakkında gayet faydalı ve güzeldir. Çünkü Hak yolun yolcularından niceleri, benzerini işitmediği garip hitapları Hakk'ın hitâbı zannedip artık istediğine ulaştığını zannederek gayret ve çalışmalarında bir gevşeklik gösterirler. Tabiat âlemine geri dönerler ki bu da üçüncü makamın tehlikelerindendir.

Bu makamda bulunan sâlike "fenâ" hâli gelir ki, bu onun dördüncü makama terakki ederek nefs-i mutmainne olmasına yardımcı olur. Bu makamda sâlike gelen fenâ hâli öyle bir haldir ki onu bütün idrak kuvvetlerinden alır. Bu ise uyku ve baygınlıkla gelen kendinden geçme (gaybet) değil, ancak unutma ve dalgınlık (zuhûl ve gaflet) ile meydana gelen gaybet hâlidir. Duyu organlarından her hâssa kendi idrakini kaybederek idrak ediyor gibi olur. Hâlbuki duyulardan her biri kendi idrakini yitirmiş durumdadır. Mesela, gözü açık olup baktığı halde, karşısındaki eşyayı göremez.

Bu durumda bulunan sâlikin hali başına bir musibet gelen insanın durumu gibidir ki, o üzüntülü iken bir arkadaşının yanından geçtiği halde kederinden onu görmez. Yüzyüze geldiği halde ona ne selâm verir ne de konuşur. Başka bir gün (selam vermeden yanından geçtiği) arkadaşı kendisine şöyle der: "Sana karşı ne kusur işledim ki yanımdan geçip gittiğin halde bana ne selâm verdin ne de benimle konuştun?"

O da kendisine yemin ederek şöyle cevap verir: "Vallahi ben seni başıma gelen belânın üzüntüsünden görmedim."

Bunun gibi, kulak sesleri (işitir gibi olduğu halde) işitmez. Bütün duyu organları görevlerini unutup gider. İnsan aklı bile bütün idrak ettiklerini unutup gider. Bu hâli başkaları hissedemez, ancak yaşayanlar bilir. Bu sebepledir ki o ârif kişi bahsettiğimiz halden haber verip şöyle demiştir: "Rabbim beni [bu halimde] durdurup dedi ki; Beni, karşısında cehalet olmayan bir mârifetle tanı. Çünkü karşısında cehalet olan mârifet, cehalettir." İşte ilk fenâ makamı budur.

İkinci fenâ ise beşinci makamda kâmil sâlike gelir. Üçüncü fenâ, ahadiyyet mertebesinde beşerî sıfatların yok olmasıdır ki *hakka'l-yakîn*dir. Bu üçüncü fenâ, aynı zamanda bekânın kendisidir.

Beyt
Fe-yefnâ summe yefnâ summe yefnâ
Ve kâne fenâuhû ayne'l-bekâ

Beyt(in tercümesi)
Fânî olur; sonra yine, sonra yine fânî olur. Onun fânîliği sanki bekânın kendisidir.

Birinci fenâda sâlik, rûhânîlerin sözünü işitir. Ancak bu kulakla değildir ve duyduklarından hiçbir şey anlamaz. Belki fenâ hâli kendinden geçip gidince hisleri çalışır da, bütün sözlerini o zaman anlayabilir. Sırrına koyduklarını ezberleyip gönül aynasında nakşedilen halleri **[337/b]** tasavvur edebilir. İşte o, bu halde iken konuşursa hikmet söyler. Çünkü hikmet pınarları kalbinden fışkırıp lisânından akar. Bu tarzda söylenen sözlere rûhânîler *"çanın çalması"* derler.

Ey istendiğinde istenileni veren Allah'ım! Bizi ve bütün sevenleri bu fenâ makamından mahrum etme! Hazzımız, sürûrumuz senden olsun, nefislerimizden değil. En büyük gayemiz dünya hedefleri olmasın. Bilgimiz [sırf dünyalığa yönelik] olmasın. Senden alıkoyan her şeyden bizi uzak tut. Âmin!"

Yukarıda anlatılan bu fenâ hâlinin meydana gelmesine şu dört şey sebep olur ki, abdallar onlarla abdal olmuştur. Onlar da açlık, seherde uyanık bulunmak, suskunluk ve uzlete çekilmektir. Bu hâli bulmaya sevk eden en büyük sebep açlıktır ki, o üçüncü makamda gerekli olup ondan sonrasında yasaklanmıştır.

Nazm
1-Vahdet meyinin bir kadri var ise söyle
Ol sâfî şekerdir kederi var ise söyle
2-Vehm itme ki aşkın yolu pür-havf u hatardır
Ger tîr-i kazânın siperi var ise söyle
3-Çün cân-ı cihân aşkdır ol aşkdan özge
Bir kimsenin eşfak pederi var ise söyle
4-Bir cân ki uçar aşkdır ancak perr ü bâlî

Bir gayrı eger bâl ü peri var ise söyle
5-Bu âlem-i imkân ile ol mülk-i bekânın
Ger gayrı fenâ reh-güzeri var ise söyle
6-Sedd-i reh olur varlık o pindârdan özge
Vahdet yolunun bir hatarı var ise söyle
7-Hakk'ı dile nâzır bil o hâzır bile Hakkı
Kalbin ana hem bir nazarı var ise söyle

Günümüz Türkçesiyle

1-Vahdet meyinin bir kıymeti varsa söyle. O sâfî şekerdir, kederi varsa söyle.

2-Vehmetme ki aşk yolu korku ve kederle dolu. Kazâ oklarının eğer, siperi varsa söyle.

3-Madem cihanın canı aşktır; o aşktan da öte. Bir kimsenin şefkatli pederi varsa söyle.

4-Uçan bir cânın kanadı kolu ancak aşktır. Bundan başka bir kanadı kolu varsa söyle.

5-Bu imkân âlemi ile o ebedîlik yurdunun, fenâdan başka bir yolu varsa söyle.

6-Yola engel olur varlık. O engelden başka. Vahdet yolunun bir tehlikesi varsa söyle.

7-Hakk'ın gönüle baktığını bil, o hâzır bilsin Hakkı! Kalbin O'na hem, bir nazarı varsa söyle.

Sekizinci Madde

Üçüncü makamda bulunan sâlikin aşk hallerini, onda meydana gelen kabz ve bast [darlık ve genişlik] hallerinin birbirini takip etmesini ve halden hale geçmedeki değişmeleri bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Üçüncü makamda bulunan sâlik nefsiyle mücâhedesinde süreklilik kazanırsa aşkı ziyade olup heyecanı (heyemân) artar. Şevk, manevî zevklerle kendinden geçme (sekr) ve âdetleri söküp atma gibi hallerden ve bunlara benzer fiillerinden oldukça lezzet alır. Çünkü üçüncü makam rûh, aşk ve hâl makamıdır. Aşk makamı ise lezzet makamıdır. Hatta âşık bu makamda muazzam rûhânî haz ve lezzet bulduğundan, aşk mâşuka kavuşmaya mâni olan ciddî bir engel olduğu halde, aşk makamından terakki etmek istemez. İçinde bulunduğu sıkıntılarla, göğsünün daralmasından kendisini kurtaracak

sebeplere rağbet etmez. Belki bu hallerinin devâmını ve burada durup kalmayı arzu eder.

Aşk hali -her ne kadar kendi üstünde bulunan makamlara nispetle beğenilmese de- makbul bir haldir. Hatta kâmil insan aşk hallerini ve coşkuyla geçen zamanlarını hatırladıkça, o vakitlerde duyduğu rûhânî lezzetlere, dış dünyaya karşı ilgisizliğine ve âdetleri terk etmiş olmasına -öyle görürsün ki- hasret çeker.

Şu kadar var ki aşk halleri ancak mücâhede ile olursa doğrudur ve sâhibi âşıkların şiirlerinden her ne okursa, sâdıktır. Konuştuğu vakit sözleri tâ gönlünün derinliklerinden süzülüp geldiği için muhatabına tesir eder, yakıcı olur.

Mücâhedesiz ise bu haller yalancı ve yanıltıcı olur ki, mücâhedesiz âşığın sözleri ve terennüm ettiği şiirler tatsız tuzsuz olur, muhatabına tesir etmez, gönüllere işlemez. Rûhlar böylesinin sözlerinden tiksinip nefret eder. Çünkü üçüncü makam, makbul rûh makamıdır. Rûh ise aşk, heyecan (heyman) ve kendinden geçme mahallidir.

Üçüncü makamda bulunan sâlik, burada kalma süresini uzun zamana yaymak ister. Çünkü âşık kendi nefsinden geçmiştir. Mâşukunun ismini anmaktan, O'nun cemâl ve kemâl sıfatlarını anlatan beyitleri, şiirleri okuyup nağmeleri tegannî etmekten, sevdiğini bile unutur. Sevgili'den habersiz kalır. Burada saydıklarımızın hepsi âşığın genişlik (bast) hâlinde olur. Ancak onun bu genişlik (bast) hâlinden sonra **[338/a]** bir de darlık (kabz) hâli olup âşık aşk hâlinden ve onunla gelen coşkunluktan uyandığı vakit göğsü öylesine daralır ki yüreği göğsünden çıkıp kopacak gibi olur. İşte o zaman tam bir tevâzu haliyle kendini zelil ve hakîr görüp tam bir huzû ve huşû hâlinde iken hayrette kalır.

Bu makamda iken sâlike bu daralma ve genişleme (kabz ve bast) halleri birbiri ardınca gelerek devam eder ve bu şekilde onu dördüncü makama yükseltir. İşte bu merhaleden sonra onun aşkı sâkinleşip birbiri ardınca gelen kabz ve bast halleri heybet ve ünse dönüşür. Böylece o her türlü yorgunluktan kurtulmuş olur. Bunlar [heybet ve üns] iki haldir ki, dördüncü makama gelen kâmilin kalbinde birbiri ardınca ortaya çıkarlar ve ancak manevî zevk ile bilinirler.

Kabz ile heybetin farkı şudur; kabz hâlinde göğüs daralır ve bundan nefs-i nâtıka yorgunluğa uğrar. Heybette ise böyle bir göğüs daralması söz konusu değildir, bilakis onda insanın sadrı genişleyip nefis rahata erer.

Bast ile üns arasındaki fark şudur; bast hâlinin sâhibine galip gelmesinde, Hak tealaya karşı edepsizlik etmesinden korkulur. Hâlbuki üns hâli öyle değildir, onunla sâhibi ancak huzû ve huşû bulur. Velhasıl havf ile recâ, kabz ile bast ve heybetle üns; bunların hepsi ikişer ikişer anılan aynı cinsten hallerdir. Başka bir sebeple değil, ancak şahıslara ve makamlara göre adları değişir.

Şu halde yukarıda sayılan hallerden ikisi birinci makamda bulunan nefs-i emmâre sâhibinde veyahut ikinci makamda bulunan nefs-i levvâme sahibinde bulunursa, onların adı havf ve recâ olur. Eğer bunlara benzer bir hâl ile nefs-i mülhime sâhibi olan sâlik vasıflansa, onlara kabz ve bast denir. Eğer bu iki hâl ile nefs-i mutmainne, râziye veya merzıye sâhibi olan kâmil muttasıf olursa, onların adı heybet ve üns olur. Ve eğer bunlarla nefs-i kâmile sahibi olan halife vasıflanırsa, o iki hâlin adı celâl ve cemâl olur. Şu halde havf ve recâ, mârifet yoluna henüz girenin (mübtedî), kabz ve bast halleri irfân yolunun ortasında bulunanın (mütevassıt), heybet ve üns halleri olgunluk derecesine gelen kâmilin, celâl ve cemâl ise halifenin sıfatlarıdır.

Havf ve recâ ile kabz ve bast göğsü daraltır ve sâhibine yorgunluk verir. Heybet ve üns sâhibine rahatlıktır, neşe ve genişlik verir. Cemâl ve celâl ise sâhibini hayrete vardıran garip haller ortaya çıkarır, bolluk ve bereket getirir. Özellikle celâl hâlindeki kâmil bir nesneye yöneldiği zaman -Allah'ın izniyle- o şey onun istediği yönde meydana gelir. Çünkü o anda kâmil, Hak tealanın hâlis kuludur ve yeryüzünde O'nun halifesidir. Gazaplandığı zaman Allah için gazaplanıp O'nun için intikam alır. Sevdiğini O'nun için sever, ikram ettiğine sırf O'nun için ikram eder.

O kâmil *cem'ul-cem makamı*na vardığı zaman, görünürde meydana gelen tesirlerin -Allah'ın izniyle- kendi eliyle olduğunu görüp hüviyete ulaşır ve böylece dostluk (ünsiyet) meclisine gider. Bu makamda onun Mevlâ'sıyla edebi ziyade olup kulluk makamından bir an gâfil olduğunu hissederse, buna huzû ve huşû ile istiğfar eder.

Nazm

1-Aşk ile ma'mûr olur
Hâne-i vîrânımız
Hüzn ile mesrûr olur
Tâlib-i cânânımız
2-Her ne ki âlemde var
Aşk imiş ey yâr-ı gâr

Olmuş o leyl ü nehâr
İlm ile irfânımız
3-Aşk ile hoş dolmuşuz
Mest ü müdâm olmuşuz
Fakr u fenâ bulmuşuz
Oldı bekâ şânımız
4-Gerçi hakîriz çü hâk
Oldı velî aşk-ı pâk
Dilde çü meh-i tâb-nâk
Oldı çü zer-kânımız
5-Çevremize nüh felek
Devr ider ol çün kelek
Kim şeh-i mülk ü melek
Tahtıdır eyvânımız
6-Aşk gedâsı olan
Saltanat eyler nihân
Lâ-cerem olmuş cihân
Bende-i fermânımız
7-Hakkı! Çü dîvânedir
Âşık-ı cânânedir
Aşk ile mey-hânedir
Şevk ile hayrânımız

Günümüz Türkçesiyle

1-Aşk ile mamur olur, şu vîrân hânemiz. Hüzn ile mesrûr olur, cânânı isteyenimiz.

2-Âlemde ne varsa aşk imiş; ey cân dostu! Gecemiz gündüzümüz, ilmimiz irfânımız aşk olmuş.

3-Aşk ile hoş dolmuşuz, daima sarhoş olmuşuz. Fakr u fenâyı bulmuşuz, sonsuzluk oldu şânımız.

4-Gerçi toprak gibi hakîriz, aşk-ı pâk bize dost oldu. Gönüldeki parlak ay, altın madenimiz oldu.

5-Çevremizde dokuz felek, devreder sanki kelek. Mülk ve melek şâhının altındadır eyvânımız.

6-Aşkın kölesi olan, gizlice sultanlık sürer. Şüphesiz ki cihan bizim fermânlı kölemiz oldu.

7-Hakkı, cânân aşkıyla deli divâne olmuş. Aşk ile meyhânedir, şevk ile hayranlığımız.

Dokuzuncu Madde

Üçüncü makamda bulunan sâlikin kabz halinde iken meydana gelen fakr ve zilletini bildirir.

Ey azîz! **[338/b]** Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Üçüncü makamda bulunan sâlike bir gönül darlığı ârız olur ve tehlikelerden emin olamaz. Çünkü bu makam rûhu şâmildir. Rûh ise kayıtsız kalmaya istekli olup özgürlüğe meyillidir. Bu durumda kabz hâlinde bulunan rûh, o saatte beden kafesini kırıp asıl vatanı olan mücerret varlıklar âlemine ulaşmak ister. [Elbette] buna güç yetiremez, ancak [o istekle] kabzın hararetine tahammül edip sabreder. Çünkü o hararete tahammülün sayısız faydaları vardır. Hatta denilmiştir ki; "Eğer kabz hâlinin harareti ve ateşi olmasaydı, [günah kirleriyle lekelenmiş] habis nefislerin arınıp temizlenmesi mümkün olmazdı. Amellerin en fazîletlisi olan rahmânî cezbe gelip gönülleri bulmazdı."

Öyleyse maneviyât yoluna girmiş sâlike ikram olunan bağışların en büyüğü ve en önemlisi sâhibini felâketlere sürükleyen yıkıcı hayvânî arzuların, kurtuluşa vesîle olan rahmânî isteklere dönüşmüş olmasıdır. Nefse yerleşmiş olan çirkin sıfatların tahliye edilip gönlün üstün ahlâkî vasıflarla süslenmesinden (tahliye ve tahliye) ibâret olan büyük kurtuluşu bulmasıdır (kimyâ-yı saadet). Çünkü tasavvuf yolunda ilerlemenin (seyr ü sülûk) amacı ve erişilmesi ümit edilen gayesi, melekût âleminin sâhibi olan Allah'a yaklaşmak ve kavuşmaktır. Kavuşmanın mümkün olması -yukarıda açıklanan- yedi perdenin (hicâb) kaldırılmasına bağlıdır. Bu yedi perde ise kul ile Mevlâ'sı arasındaki ilgi ve alâkanın uzaklığından ibârettir. Şu halde çirkin sıfatların iyi huylara dönüştürülmesi ve kemâl derecelerinin elde edilmesi, elbette kul ile Mevlâsı arasındaki manevî yakınlığı artırır.

Mesela sâlik aşağı derecede bulunan tokluğu, Hak gıdası olan açlığa, hayvânî bir vasıf olan uykuyu melekî sıfatlardan olan seherde uyanık bulunmaya ve şeytanî vasıflardan olan kendini beğenme (ucb) ile büyüklenmeyi (kibir) insânî erdemlerden sayılan zillet ve fakra dönüştürebilirse Mevlâ'ya manevî yakınlık kazanmak için münasebet kurmuş olur. Çünkü yemek yememe ve uyumama gibi –övgüye lâyık olan- sıfatlar, meleklerin vasıflarındandır. Bunların zıddı sayılan mezmum sıfatlar ise hayvânî özelliklerdendir. İnsan ise bu ikisi arasındadır. Eğer insan

hayvana mahsus özellikleri edinirse hayvandan aşağı olur. Meleklerin vasıflarını kuşanırsa derece bakımından onlardan yüksekte olup meleklerin ulaşamadıkları makamlara yükselir. Zillet ve gönül kırıklığı içinde kulluğu, Mevlâ tealanın rubûbiyet mertebeleri karşısında durur.

Beyt
Ne felek râst müyesser ne melek-râ hâsıl
Ân çi der-ser-i suveydâ-yı benî Âdem hest

Beyt(in tercümesi)
Ne göklerde ne de meleklerde var, insan kalbinin siyah noktacığında olanlar.

Şu halde kemâl derecelerinin en yücesi, kulun yukarıda bahsedilen üstün vasıfları taşımasına bağlıdır. Bu da işaret eder ki insanın düşkünlük ve âcizliğini (züll ü inkisar) kabul etmesi saadete ermenin çaresidir. Hakk'ın rubûbiyet sırları, kişinin Hakk'a karşı âcizliğini ve kulluğunu bilmesinde gizlidir. Sâlik, zillet ve fakrını kabul edip ağyâra bağlanmaktan kurtularak Allah'a kul oldukça ahrâr zümresinden olur.

Nitekim gönül ehli olan mukarrabûn yolunu, nefislerini mezbelelere süpürenlere lâyık görmüşlerdir. İşte böylece ismini ve şânını gizlemede sâlik, âdetâ kendini yerin derinliklerine gizleyip *"Ölmeden önce ölün"*[134] emrine tutunarak kendi üzerini örter, Hazret-i Sıddîk-ı Ekber **Ebû Bekir** (r.a.)'ın yolunca giderek yeryüzünde hareket eden bir ölü gibi yürür. Sâlikin bu ölümü, onun için tabîî ölüm makamında olur. Öyle ki ruhları almakla görevli melek emaneti almak üzere geldiğinde ona güzellikle selâm verip şefkat ve merhametle işini görür. Rûhunu gurbetten alıp asıl vatanına götürür. Çünkü o, makbul sayılan irâdî ölümle -ölmeden evvel- ölmüştür ki, bu fasılda açıklanan fenâ makamını bulmuştur.

Fenâ makamı öyle bir haldir ki buna eren ârifin servet tutkusu ve evlâd sevgisi başta olmak üzere hiçbir nesneye meyli olmaz, hiçbir şeye itibar etmez. Hiçbir hîle ve tuzaktan korkusu kalmaz. Hiç şüphesiz açıkça bilineceği üzere, bu [isteksizlik ve korkusuzluk] halleri ölülerin hâlidir. Nitekim ölülere berzah âlemi açılır. Bunun gibi [bu makamda bulunan] sâliklere de berzah ve misal **[339/a]** âlemlerinin sırları açılır. Bu iki âlemde de melekût âleminden şubeler vardır.

Nazm

1-Bu nefis meşrebi câm-ı fenâdan almadı haz
Bu akıl mezhebi mülk-i bekâdan almadı haz
2-Fenâ-yı aşk olup andan, fenâdan ol fânî
Ki bî-fenâ-yı fenâ cân Hudâ'dan almadı haz
3-Gönülde tâlib-i haz ol ki taşrada arayan
İki cihânda o bir âşinâdan almadı haz
4-Gönül ki yâr ile yâr oldı yâdı yâd itmez
Kalan sivâ ile aşk ü hevâdan almadı haz
5-İbâdı fakr u kabâ-yı gınâyı fark eyler
O cân ki fakr u fenâyı likâdan almadı haz
6-Belâ-yı aşk ile ölmek elezz-i eşyâdır
Ki derd-i aşkı bulan bir devâdan almadı haz
7-Çü hazz-ı ehl-i mahabbet belâdır ey Hakkı
Belâ-yı cân bu yeter kim, belâdan almadı haz

Günümüz Türkçesiyle

1-Bu nefsin meşrebi, fânîlik kadehinden haz almadı. Aklın mezhebi de, sonsuzluk yurdundan haz almadı.

2-Önce aşkta fânî ol, sonra fenâdan fânî ol. Fenâda fânî olmayan cân, Hudâ'dan haz almadı.

3-Gönülde hazza tâlip ol ki, onu taşrada arayan. İki cihanda bile o, bir âşinâdan haz almadı.

4-Gönül ki yâr ile dost oldu; yabancıyı anmaz. Mevlâ'dan başkasıyla olan aşktan, haz almadı.

5-Fakirlik abasıyla zenginlik kaftanını ayırır. O can ki, fakr u fenâya kavuşmaktan haz almadı.

6-Aşk derdiyle ölmek, eşyanın en lezzetlisi. Aşk derdini bulan, hiçbir ilaçtan haz almadı.

7-Muhabbet ehlinin hazzı, madem belâdır Hakkı! Câna belâ diye bu yetişir ki, belâdan haz almadı.

Onuncu Madde

Üçüncü makamda bulunan sâlikin kalbinde üçüncü ismin tesirini ve özelliklerini, müşâhedesinin çeşitlerini ve mahiyetini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Üçüncü ismin tesiri ve özellikleri şudur; buna devam eden ârifin kalbinde Mutlak Varlık (hüviyet-i mutlaka) doğup rûhuna imanın hakîkatı görünür ve rabbânî

mârifet nûrları kendisine ayân olur. Bu durumda o, dünyanın süflî lezzetlerinden tiksinip ebedî hayat devletine şevk ile rağbet eder. Fakat bu ismin etkisinin meydana gelmesi ve bu isimle zikre devam eden zâkirin isteğine erişmesi, ancak hafî ve kavî zikri artırmasıyla mümkün olur. Dinin âdâbını kuşanıp tarikat esaslarına bağlanıp zikrederken nefeslerinin sesine kulak verip kalbinin özüyle zikrini dinleyip devam etmekle o hüviyeti bulur.

Bu ârif bazı vakitlerinde "Lâ hüve, illâ hû" ismiyle "lâm" ve "vav" harflerini uzatarak meşgul olur. Çünkü bu ismi gayet heybetli ve kıymetli bulur. Sâlik bu ismin zikrine devam ettikçe sanki uzuvlarına şöyle seslenir: "Cenâb-ı Hakk'ın varlığından başka gerçek mânâda varlık yoktur. O'ndan başkası ancak, O'nun fiilleri ve eserleridir."

Şu halde kemâle erenlerin tecellîye mazhar oldukları makam (meşhed-i kâmilîn) ancak bu tecellîgâhtır. Ârif, bu müşâhedeyi kendi nefsine teklif ederek nefsini alıştırırsa bahsi geçen müşâhede onda öyle kuvvetlenir ki, artık hiçbir sûrette ondan ayrılmaz ve ona makam olur. Hatta en büyük maksadı ve nihâî hedefi bu müşâhede makamı olur. Bahsi geçen müşâhedenin sâhibi aslâ ve hiçbir hâlinde Hakk'ın huzurunda bulunma duygusundan gâfil olmaz. Ne halk ile Hak'tan ne de Hak ile halktan gâfil olur. Ne çoklukla birlikten ne de birlikle çokluktan perdelenip engellenir. Bilakis o, çokluğu birliğin bizzat kendisinde, birliği de çokluğun mevcudiyetinde basîret gözüyle görür.

Beyt

Vahdeti kesretde bulmak kesreti vahdetde hem
Bir ilimdir ol ki cümle ilm ü irfân andadır

Günümüz Türkçesiyle

Birliği çoklukta, çokluğu birlikte bulmak hem de; bu öyle bir ilimdir ki ilim ve irfân ondadır.

Çünkü bu kâmil, *ilk fark*ta (fark-ı evvel)[135] bir yere hapsedilen kimselerin kısıtlı görüşü gibi, Hakk'ın tecellîlerinin ortaya çıktığı yerleri tecellîler olmadan göremez. *İkinci fark*a (fark-ı sânî) erişemeyen muvahhidin müşâhedesi gibi tecellî mahalli olmaksızın tecellîleri göremez. Belki o, tecellî mahallerini tecellîde ve tecellîleri de tecellî mahallerinde müşâhede edip ilim ve irfânının kemâlini bulur.

Hakk'ın tecellî mahalleri üç türlüdür. Birincisi kâmil, ikincisi nâkıs ve üçüncüsü de en noksan (enkas) olanıdır. Kâmilin tecellîye mazhar olması

yukarıda açıklanan yüce nefslerin tecellî mahalli olmasıdır. Nâkısların tecellîye mazhar olması ise o muvahhid âriflerin tecellî mahalli olmasıdır ki, tecellî ile tecellî mahalli bunların müşâhedelerinde birleşir. Onlara göre tecellînin göründüğü yer tecellîde yokluğa gider. Şu halde onların müşâhedesinde ne çokluk olur ne de mâsivâ kalır. Müşâhedenin bu türlüsü şu sebeple noksan kabul edilir ki, **[339/b]** bunda Cenâb-ı Hakk'ın bazı isim ve sıfatlarının özelliklerinin boşa çıkması ve geçersiz kılınması söz konusudur. Ancak bu tecellîye mazhar olan kişi yine de mâzurdur. Çünkü nakısların makamı olan üçüncü makamda bulunduğu için nûra mağlup olmuştur. Bu sebeple o, yukarıda sözünü ettiğimiz *ikinci fark*tan perdelenip engellenmiştir.

En noksan tecellî mahalli seyr ü sülûka ilk girenlerin (mübtedî) mahallidir ki, bunlar tecellî mahalli ile tecellîden perdelenirler. Ancak yine de tecellî mahallini görürler. Çokluk hâliyle (kesret) ve birlikle (vahdet) meşgul olup kalırlar ve sadece çokluğu bulurlar. Hâlbuki kemâl, birliği çoklukta görmek (kesrette vahdet) ve çokluğu da birlikte (vahdette kesret) müşâhede edip bunların biriyle meşgul olurken, öbüründen perdelenmemektir. İşte bu durumda olan kâmil insan halk ile uğraşırken Hak'tan ve Hak ile meşgul iken de halktan perdelenip uzak düşmez. Bu itibarla onun her iki yönü de mükemmeldir.

Nazm

1-Bismillâh ey muhibb-i likâ cû-yı dil-nişîn
Bast etdi dilde sofra-i aşkı dil-âferîn
2-Hem âm ü hâs rahmetini hırmen itdi kim
A'yân-ı kâ'inât olalar anda hûşe-çin
3-Her hamd urup âlemedir kim müdâm olur
Hem evvelîn garîk-ı nevâlî hem âhirîn
4-Çün mâlik-i kuvâ-yı ibâd oldı rûz-ı kesb
Ser-mâye-i cezâ hem odur halka yevm-i dîn
5-Aşkında fânî olmadır: "iyyâke na'büdü"
Andan bekâ seninledir: "iyyâke nesta'în
6-Sensin hidâyet eyleyici: " ihdine's-sırât"
Tâ nûrın ola kalbime âlemde müstebîn
7-Fark-ı fekat netîce-i kahrındır ol azîm
Cem'-i fe-hasb hükm-i dalâletdir ol mübîn
8-Vir kalbe cem', tefrika vü cem'i tâ bulam

Fark içre cem‘i cem‘ ile farkı olam emîn
9-Hakkı! Kulun duâsı fenâdır fenâ hemân
Fakr u fenâyı bahş kıl âmîn yâ mu‘în

Günümüz Türkçesiyle

1-Bismillah, ey gönülde yerleşen, kavuşmayı arayan! Aşk sofrasını yine gönülde kurdu, gönlü yaratan.

2-Hem umûmî hem husûsî rahmetini harman etti ki, kâinâttaki herkes orada gezinsin, başak toplasın.

3-Bütün övgüler âlemlerin Rabbinedir ki, O daima öncekileri ve sonrakileri hep nasiplere gark eder.

4-Kulların kuvvetinin sahibidir, kazanç gününde. Mükâfâtın sermayesi hep O’dur, hesap gününde.

5-**“Ancak sana kulluk ederiz”** demek, aşkında fânî olmaktır. **“Ancak senden yardım isteriz,”** O’ndan bekâ seninle, demektir.

6-Sensin hidayet edici **“Bizi doğru yola ilet!”** Ta ki nûrun kalbime, âlemde doğmuş olsun.

7-*Fark* hali sadece kahrın neticesidir ve o büyüktür. *Cem‘* hali ise sırf dalâlet hükmüdür, bu da açıktır.

8-Kalbe cem ver ki, cem‘i ve tefrikayı tâ bulayım. Fark içinde cem‘i, cem‘ içinde farkı bulup emîn olayım.

9-Hakkı! Kulun duası hemen fenâyı istemektir. Fakr ü fenâyı lütfunla bahşet, ey Muîn! Âmin.

---

[131]. Ebû Dâvûd, Edeb, 49/4918.

[132]. Hazîre-i Kudsî: Cennet bahçesi. Peygamberlerin ve evliyânın ruhlarının toplandığı yer.

[133]. Bkz; İnsan sûresi, 76/21.

[134]. Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, II, 384, H. No: 2669.

[135]. Fark-ı evvel: İlk fark. Tasavvufta halkın Hakk’ı görmeye engel ve perde olması, tabiat ve ona ait hususların olduğu gibi kalması. (Uludağ, *a.g.e*., s. 173.

4-Bu beden sıkıntısından bir adım ileri geç. Odur kudsî hazîre, pâdişâhı artık arama.

6-**“Onlara Rableri içirir” ki** içenler temiz, o şerbet tertemizdir. O’dur evvel ve âhir, O’dur sâkî ve kadeh.

Çünkü biz halk içinde öyle bir aynayız ki her kim bize bakarsa kendini görür. Nitekim *"Mü'min mü'minin aynasıdır"* hadis-i şerîfi bu mânâya gelir. Bunun üzerine o mürîd irşâd olup kendi hallerine vâkıf oldu. Nefsini tanıyıp mürşidine teslim olup ondan nice feyizler aldı.

Çünkü bu kâmil, *ilk fark*ta (fark-ı evvel) bir yere hapsedilen kimselerin kısıtlı görüşü gibi, Hakk'ın tecellîlerinin ortaya çıktığı yerleri tecellîler olmadan göremez. *İkinci fark*a (fark-ı sânî) erişemeyen muvahhidin müşâhedesi gibi tecellî mahalli olmaksızın tecellîleri göremez. Belki o, tecellî mahallerini tecellîde ve tecellîleri de tecellî mahallerinde müşâhede edip ilim ve irfânının kemâlini bulur.

Nitekim gönül ehli olan mukarrabûn yolunu, nefislerini mezbelelere süpürenlere lâyık görmüşlerdir. İşte böylece ismini ve şânını gizlemede sâlik, âdetâ kendini yerin derinliklerine gizleyip *"Ölmeden önce ölün"* emrine tutunarak kendi üzerini örter, Hazret-i Sıddîk-ı Ekber **Ebû Bekir** (r.a.)'ın yolunca giderek yeryüzünde hareket eden bir ölü gibi yürür. Sâlikin bu ölümü, onun için tabîî ölüm makamında olur. Öyle ki ruhları almakla görevli melek emaneti almak üzere geldiğinde ona güzellikle selâm verip şefkat ve merhametle işini görür. Rûhunu gurbetten alıp asıl vatanına götürür. Çünkü o, makbul sayılan irâdî ölümle -ölmeden evvel- ölmüştür ki, bu fasılda açıklanan fenâ makamını bulmuştur.

. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 384, H. No: 2669.

. Fark-ı evvel: İlk fark. Tasavvufta halkın Hakk'ı görmeye engel ve perde olması, tabiat ve ona ait hususların olduğu gibi kalması. (Uludağ, *a.g.e*., s. 173.

. Hazîre-i Kudsî: Cennet bahçesi. Peygamberlerin ve evliyânın ruhlarının toplandığı yer.

. Bkz; İnsan sûresi, 76/21.

. Ebû Dâvûd, Edeb, 49/4918.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Yedi makamdan dördüncü makamda bulunan *nefs-i mutmainne*nin hallerinin iç yüzünü, sıfatlarını, mertebelerini, kerâmetlere meylini ve iltifatını; fitne ve âfetlerini, Cenâb-ı Hakk'ın sevgilisi Hazret-i Muhammed aleyhisselâm'a olan muhabbetini, mal ve servete olan rağbetini, mürşid olmaya liyâkatını, iyi halli velîler (ezkiyâ) yolunu tercih etmesini, ezkiyâyı ve bütün evliyânın yolunu tatbik etmesini dört madde ile açıklar.

Birinci Madde

Nefs-i mutmainnenin bu ismi almasını, seyrini, âlemini, mahallini, hâlini, onda doğan mânâları, sıfatlarını ve üstünde bulunan nefs-i râzıye makamına terakkisini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Dördüncü makamda bulunan nefs-i nâtıka kendi elem ve ıstırabından Cenâb-ı Hakk'ın hitâbıyla mutlu olduğu için mutmainne adını almıştır. Nitekim Hak teala bu nefse **"Ey huzura ermiş nefis!"** (Fecr, 89/27) kelâmıyla hitap etmiştir.

Nefs-i mutmainnenin manevî yolculuğu Allah'la beraber (seyr-maallah) olup âlemi hakîkat-i Muhammediyye, mahalli ise sır olmuştur. Hâli dosdoğru bir doygunluktur (itmi'nâniyye-i sâdıka). Kendisine gelen manevî bilgi (vârid) ise, dinin bazı sırlarıdır (esrâr-ı şeriat). Sıfatları cömertlik (cûd), başkalarını kendi nefsine tercih etme (îsâr), tevekkül, işini Allah'a ısmarlama (tefvîz), sabır, yumuşak huyluluk (hilm), teslîmiyet ve rızâ, ibadetlerde samimiyet, nezaket ve güler yüzlülük (rıfk u beşâşet), yapılan iyiliğe teşekkür etme, iyilik sâhibini övme ve tam bir müşâhede ile daima Hakk'ın huzurunda bulunmadır. Bunlardan başka kendinden büyüklere hürmet etmek ve kalbin neşeyle dolmasıdır. Tatlı dilli olmak ve kusurları örtüp hataları bağışlamaktır.

Sâlikin dördüncü makama geçmesinin alâmeti budur ki, dînîn özüne dair esaslardan (şeriat) bir karış bile ayrılmayıp her işini onlara riâyet ederek yürütür. Rasûlullah'ın ahlâkıyla ahlâklanmaktan aldığı hazzı hiçbir şeyden almaz. Kalbi onun mübarek sözlerine uyup fiillerine tâbi olmaktan başka hiçbir şeyle tatmin olup yatışmaz. Çünkü dördüncü makam her şeyin yerli yerince yerleştiği temkîn makamıdır ki *ayne'l-yakîn*e ulaşma derecesidir; imanda **[340/a]** kemâli bulma derecesidir.

Bu makamda bulunan kâmile bakanların gözü aydın olur, meclisinde bulunup sözünü dinleyenler haz duyar, lezzet alır. Hatta uzun müddet

konuşacak olsa, dinleyenlere bundan aslâ yorgunluk ve bıkkınlık gelmeyip belki zevk alarak dinlerler, sözlerinden safâ bulurlar. Çünkü onun dili Hak katından sırrına ilka olunan eşyânın hakîkatına, mânânın inceliklerine ve dinin sırlarına tercüman olur.

Şu halde o kâmilin söylediği her söz, mutlaka Kur'ân-ı Kerim'e ve hadis-i şeriflere uygun olur. Öyle ki o ne bir kitap okumuştur ne de herhangi bir kimseden bir şey dinlemiştir. Çünkü bu kâmil, Hak tealanın sırrına inzal ettiği ilhamları, kulak devrede olmaksızın işitir. Şu halde bu kâmil insan *"Ben senin sırrınım ey Sevgili! Sen de benim sırrımsın"* ilhâmıyla kendi sıkıntılarından kurtulup edep ve hayâ deryâsına dalmıştır. Heybet ve haşyet onun yoldaşı olup kendisine vakar ve saygı kaftanları verilmiştir. Bu oluş ve bozuluş (kevn ü fesâd) âleminin hakîkatı ona gösterilip **"Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak"** (Rahmân, 55/26) buyruğundaki ilâhî rumuz kalbine ilham ile bildirilmiştir. Bu kâmil, bazen insanlarla görüşüp kalbine ilka olunan hikmetli sözlerden onlara söyler. Kitâbî bilgileri (ilm-i sütûr) öğrendikten sonra gönül ilmini (ilm-i sudûr) de tahsil etmek isteyen dostlarını, kabiliyetleri nisbetinde irşâd edip nasiplendirir. Vakitlerinin çoğunu zikir ve tefekkürle değerlendirir ve kendi vazifesini yapmakla mukayyed olur. Ta ki [üstüne vazife olmayan işlerle uğraşıp da] bundan sonraki makamlara yükselmekten mahrum olmasın. Kemâl derecelerinin en yükseklerini bırakıp aşağılarda kalmasın ve fânî olmasın, kendi[enâniyeti]ni bulmasın.

Nazm

1-Göründi dilde bir deryâ ki aşk andan bedîd olmuş
O deryâdan bu cân dolmuş gönül zevki mezîd olmuş
2-Hevâdan geçse cân mevci, nefis bahrında sâkindir
Hayât ol hût bulmuş kim o yemden müstefîd olmuş
3-Bu cân cânâna küfv olmak ba'îd olmuşdı aklımdan
Velî mihr-i cihân her zerreden rahşân bedîd olmuş
4-Gönülden çâker-i aşkım ki cânımdır ana kurbân
Dem-â-dem zevk u şevkinden bana îş-i cedîd olmuş
5-Mukallib kalbimi almış, bu kâlıb halk ile kalmış
Tenim kesretde dil dalmış bu vahdetde ferîd olmuş
6-Dil ehli beklemez bir yıl ki, gelsün îd şâd olsun
Ki dâ'im ârifin her sâati bir başka îd olmuş
7-Gel ey Hakkı! Unut cânı, yok ol, ânınla bul anı

O cân kim dostunu bulmuş kamu vakti saîd olmuş

Günümüz Türkçesiyle

1-Gönülde bir deryâ göründü ki, aşk orada doğmuş. O deryâdan bu can doğmuş, gönül zevki ziyâde olmuş.

2-Heveslerden geçince cân, nefis denizinde sâkindir. Hayat o balık olmuş ki, bu denizden gıdalanmış.

3-Canın cânâna denk olması, uzak ihtimaldi aklımca; cihan güneşi dostum, her zerreden parlayıp ortaya çıkmış.

4-Gönülden aşkın kölesiyim, cânım ona kurbandır. Onun zevkiyle şevkinden bana, yeni bir hayat gelmiş.

5-Kalbimi Mukallib[136] almış, bu kalıp halk ile beraber kalmış. Tenim çoklukta; gönül dalmış, bu vahdette tek olmuş.

6-Gönül ehli beklemez; bir yıl gelsin bayram olsun demez. Ârifin daima, her saati başka bir bayram olmuş.

7-Gel ey Hakkı! Unut cânı, yok ol, O'nunla bul O'nu. O cân ki dostunu bulmuş; her vakitte bahtiyar olmuş.

İkinci Madde

Dördüncü makamda bulunan kâmilin hârikulâde olan kerâmetlere meyl ve iltifatının fitnelerini ve âfetlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Dördüncü makamda bulunan kâmil dördüncü isimle meşgul olur; "Hak, Hak, Hak" zikrine devam ederken bunu ya nidâ harfiyle [Yâ Hak! Yâ Hak! diyerek] ya da nidâ harfsiz [Hak, Hak] diye tekrar ederek kalbinde zikrin tesirini bulur. Böylece içine doğan garip bilgilerden ve acayip hallerden yüz çevirip gaybları bilen Allah'a yönelir.

Kendi eliyle ortaya çıkan harikulâde işlere ve türlü türlü kerâmetlere iltifat ve itibar etmeyip bütün bunları ikram eden Hazret-i Mevlâ'ya yönelir. Çünkü o "evliyânın kerâmet göstermesinin, erkeklerin hayzı (hayz-ı ricâl) mesâbesinde olduğunu" bilir ve kerâmet göstermeye meyletmeyi ve buna muhabbet duymayı engel ve fitne olarak görür. Onun için nice kâmilleri görürsün ki, kendilerinden bir kerâmet zuhûr etse bunu hissetmezler. Şayet hissederlerse bunu kimseye söylemezler.

Nitekim bir kâmil, bir kimsenin yanından geçip camiye giderken o kimse o kâmilin ayağına bir küçük taş vurmuştur. O kâmil ise ne taşı vuranla ilgilenmiş ne de ayağına atılan taşı görmüştür. Ancak ona taş atan kişi, o

anda yere düşüp can vermiştir. Bunun üzerine orada bulunanlar o kâmil zâta demişler ki; "Affetmek ve olana râzı olmak **[340/b]** evliyânın şânından iken, bu adamı öldürmek sana yakışır mı?"

O kâmil bunu diyenlere şu cevabı vermiştir; "Vallahi benim aslâ bu işten haberim yoktur. Ne atılan taşın acısını duymuşum ne de bana vuranı görmüşümdür. Ancak Allah'ın âdeti öyle cereyan eder ki evliyâsına ikram için kendilerinden habersiz olarak onlara yardım eder ve onlara ihanet edenlerden intikam alır." Şu halde Allah'ın himâyesinde bulunan her kâmil (kâmil-i mahfûz), kendisinden zuhûr eden kerâmetleri bilmez. Bilse de kerâmetlere iltifat etmez. İltifat etse bile onlara meyli ve muhabbeti olmaz.

Kendisinden zuhûr eden kerâmetlere meyledip onlarla ilgilenen sâlikin durumu hac yolcusunun şu hâline benzer ki, o Kâbe'yi ziyaret etmek isteğiyle hac kafilesiyle birlikte yola koyulmuştur. Yolun çoğunu gitmiş olduğu sırada, gözüne öyle güzel bir kadın ilişir ki, aklını başından alıp onu şaşkına çevirir.

Kâbe yolcusu, o kadına muhtaç olduğunu ve derdinin çaresinin ona kavuşmak olduğunu söyler. Bu maksatla kâfileden geri kalıp kadının yanında kalmak ve o güzelin sohbetinden kâm almak istediğini beyân eder.

Kâfile reisi ona der ki, burada bununla kalma, hacılarla birlikte Kâbe'ye git, ilk önce gitmeye niyet ettiğin hedefinden vazgeçip yolda kalma. Gel beraber Beyt-i Şerîf'i ziyaret edelim, haccımızı ifâ edelim. Vazifemizi tamamladıktan sonra geri döşümüzde tekrar buraya uğrayalım, onu sana nikahlayıp alalım. O senin helâlin olsun ve eğer arzu edersen hanımınla beraber burada kalırsın. Eğer şimdi burada onun için kalırsan, her halde onunla birlikte olman doğru olmaz, olursa da bu haramdır. Sonunda yaptığına pişman olursun, Kâbe yolundan kendi kendini engellemiş olursun ve neticede mahrum kalırsın.

O hac yolcusunun arzuları galip gelir, hac kâfilesinden ayrılarak o kadının yanında kalır. Yüzünü görme arzusuyla kadının peçesini kaldırınca bir de görür ki aman Allah'ım! Kadının ağzı kokmuş, ağzının suyu akmış, dişleri dökülmüş, yüzü kırışmış, gözü şaşı, gözünün kapağı şişmiş, koltuğu pişmiş, rengi solmuş, işi bitmiş, saçları dökülmüş, beli bükülmüş kara-kuru yaşlı bir kadınmış. Hemen o zaman yaptığından pişman olup hac kafilesine yetişmek üzere yola çıkmak ister, ancak buna gücü yetmez. Feryâd ederek gece gündüz ağlar, fakat bunların hiçbir faydası olmaz.

Yukarıdaki misalde geçen hac yolcusu dervişe (sâlik) örnektir. Kâbe yolu, Hak yoluna misaldir. Beyt-i Şerif Allah'ın birliği mertebesine (hazret-i

ahadiyyet) misaldir. Kadın kerâmetlere misaldir ki sâlik manevî yolculuğu (seyr ü sülûk) esnasında onlara meyleder ve onları arzu eder. Hac kâfilesinin reisi kâmil mürşide misaldir. Kâfiledeki diğer hacılar Hak yoluna giren mârifet yolcularıdır (ehl-i sülûk).

Şüphe yok ki sâlik, bu irfân yolunda yakınlık makamlarına (hazerât-ı kurb) ulaştıktan sonra bütün kerâmetler ona itaat edip boyun eğer. Hâlbuki kendisi bütün bunlardan uzak durmak ister. Çünkü o, kerâmete ilgi duymaktan kurtulmuştur. Eğer sâlike arzuları galip gelir de vaktiyle yapması gereken işin gerçekleşmesini vaktinden önce talep ederse ve kerâmetlere meyledip ortalıkta dolaşırsa boş yere nefsine yorgunluk vermiş olur ve esas hedefine ulaşmaktan mahrum kalır. Bu durumda iken istediği kerâmetler onda zâhir olursa da hakîkate ulaştıktan sonra görür ki kerâmeti arzu etmek aslında boş bir şeymiş. Öyle ki ne dünyasına faydası vardır ne de âhiretine.

Şu halde [kerâmet peşinde olan] sâlik pişmanlık ateşinde yanıp yakılır. Çünkü bin bir zorluğa katlanarak terakki ettiği makamından, bu meyli ve isteği sebebiyle aşağı dereceye tenzil olunmuştur. Şu kadar var ki, kerâmetin kendisi kötü bir şey değildir. Çünkü o, Hak tealanın evliyâsına bir ikramıdır. Ancak ona meyledip muhabbet duyması sâlikin imtihanı ve tuzağıdır. Aşk cevherinin ham bir şekilde ortaya çıkmasıdır.

Nazm

1-Cevher-i vücûd aşkdır, ol mâ-bekâ araz
Fevt olsa ol bulunmaz ana gayrı şey ıvaz
2-Ahd eyledim ki aşka vefâ eyleyim müdâm
Hoş geçdi ömr ü ahdimiz ânınla me’ntakaz
3-Kıl gayrı aşkdan basarın gaz ki âkıbet
Gazz-ı enâmil oldı mükâfât-ı terk-i gazz
4-Efsürde olsa cehl ü keselden tabîatın
Aşk[137] âteşiyle zâ’il olur ancak ol maraz **[341/a]**
5-Ey dil tahammül eyle bu bâr-ı mahabbeti
Mahbûbundan ne gelse kabûl eyle mâ-faraz
6-Farzın edâ idende virür kalbe inbisât
İ‘râz idende dost hemme’l-kalbü inkabaz
7-Hakkı! Şarâb-ı aşkı müdâm eyle nûş kim
Âdem vücûda gelmeden oldur hemân garaz

Günümüz Türkçesiyle

1-Varlığın cevheri aşktır, geri kalanlar araz. O kaybolsa bulunmaz, başkası ona denk olmaz.

2-Daima aşka vefâkar olmaya ahd eyledim. Hoş, onunla yine de çelişkili geçti ömrümüz.

3-Aşktan gayrısına gözün yum ki neticede. Sakınmayı terk etmenin karşılığı, parmak ısırmaktır.

4-Cehâlet ve tembellikle donup kalsa tabiatın. O maraz ancak, aşkın ateşiyle temizlenir.

5-Ey gönül! Tahammül et bu muhabbet yüküne. Sevgili'den ne gelirse kabul eyle ve tut.

6-Emrin edâ edince, gönle ferahlık verir. Dosttan yüz çevirince kalbe sıkıntı dolar.

7-Hakkı! Aşk şarabını, devamlı yudumla. İnsanın yaratılma gayesi budur ancak.

Üçüncü Madde

Dördüncü makamda bulunan kâmilin Hakk'ın Habibi Hazret-i Muhammed aleyhisselâma muhabbetini, mala meyl ve rağbetini ve mürşid olmaya liyâkatını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Dördüncü makamda bulunan nefs-i mutmainne sâhibi kâmil, evrâdına ve Peygamberimiz (s.a.v.) ile ashâbından rivayet edilen dualara (ed'ıyye-i me'sûre) meyledip Habîb-i Ekrem'e (s.a.v.) önceki sevgisinden daha fazla muhabbet eder.

Bu makamda bu kâmile mal sevgisi ârız olur. Ancak o sâliklerin fakirlerine yardım etmek için mala meyilli olur. Hâlbuki mal kazanmak onun gönlünü bir an bile Hak'tan gâfil kılmaz ve onun Hakk'ın huzurunda bulunmakla elde ettiği devlete hiç kimse engel olamaz. Ve o kazandığı malı halktan gizlemez, kazancını ortaya koyar. Hiç kimseden bir şey talep etmez ve tabiî bir tok gözlülük ile verilen imkânları kullanır. Böyle bir mal sevgisi ancak bu makamdaki kâmilin şânına lâyık olur. Bu şekilde olan mal sevgisi -başka değil- ancak Allah için sayılır. Böyle bir mal sevgisi aslâ kötülenip çirkin görülmemiştir. Bilakis makbul sayılmış ve övülmüştür.

Eğer dördüncü makamda bulunan kâmili Hak teala hiçlik elbisesiyle gizleyip halkın nazarından ve şöhret âfetinden korursa "Bu ne güzel bir ikram ve ne büyük bir selâmetliktir" dedikleri budur. Eğer onu ileri gelenler

yanında makbul, avâm nazarında meşhur edip şeyhlik hırkasını giydirip irşâd makamına yükseltirse o kâmil bunu kabul eder. Ancak şeyhliği ne talep eder ne de ondan yüz çevirip vazîfeden el çeker. Çünkü Hak teala onu gönüllerde sevdirir ve dostlarını kendisine itaat ettirir, severek boyun eğdirir. Mürîdlerini Hak yoluna irşâd eylediği için [bir bakıma] o da onlara teslim olup kendini iyilikle onların işini görmüş kabul eder. Herkesi kendinden üstün ve fazîletli gördüğü halde talebelerini ve kendisini sevenleri nezaketle ve hoşlukla güzel ahlâka teşvik eder. Daima alçak gönüllü davranmaya ve muhtaçlığının bilincinde olmaya onları rağbet ettirir, bu hasletleri kazanmanın güzel bir şey olduğunu öğretir. Bu konuda onları irşâd ederek yardımcı olur. Böylece kendisine Allah katından ihsan edilen şeyhlik makamını (meşîhat) kabul etmiş olur. Çünkü o kâmil halkın lisânını Hakk'ın kelimeleri olarak telakkî eder.

Yukarıda anlatılan özellikleri taşıyan, kâmil mürşid olmaya lâyıktır. Gerçi bu kendisi için zor bir vazîfedir. Eğer bulunduğu yerde kendinden kâmili varsa, bunu büyük bir nimet kabul eder ve kendisine gelen isteklileri ona gönderip rahat eder. Bulunduğu dördüncü makamdan beşinciye, altıncıya ve yedinciye terakki ederek halife olup Hak ile kalır.

Nazm

1-Benimle ol ki, sana ben enîsim ender gûr
O şeb ki, eyleyesin hânumânı terk ü ubûr
2-Selâmımı işidüp kabr içinde hoş bilesin
Ki sen bir ânda değilsin huzûrdan mestûr
3-Misâl-i akl benim cânda her zamân hâzır
Bulanda zevk ü sürûr çeng ü neyde renc ü nüfûr
4-Mezâr içinde sana aşk tuhfeler virecek
Şarâb ü şâhid ü şem'i kebâb u nukl u buhûr
5-Açılsa çeşm-i basîret bir ola meşhûdun
Hemîşe bir görine ayn-ı nâzır u manzûr
6-Ne semte baksa gözün kendi sûretin göresin
Egerçi gördigin olsa cemâd ü yâ şer ü şûr
7-Beşerdeki suverinden berî ol ey Hakkı!
Ki bî-nihâye güzeldir bu rûh u aşk-ı gayûr

Günümüz Türkçesiyle

1-Benimle ol ki sana mezarda dostum. Evi barkı terkedip geçtiğin gecede.

2-Selâmım işitip, kabirde hoş bilesin. Sen ki, bir an bile huzurdan ayrı değilsin.

3-Akıl gibi, canda her zaman hâzır olan benim. Zevk ve sürûr anında, def ile neyde, sıkıntıda kederde (onunlayım).

4-Mezar içinde sana aşk hediyeleri, ziyafetler, ahbaplar, gezmeler ve kokular (sunacak olan benim).

5-Basîretin açılsa, hep bir olur gördüğün. Hepsi bir görünür; bakanla bakılan aynıdır.

6-Nereye baksa gözün, hep kendini görür. Cansız varlıklar, kötülükler, kavgalar bile.

7-Beşerdeki sûretlerinden uzak ol ey Hakkı! Rûh nihayetsiz güzeldir, aşk kıskançtır. **[341/b]**

Dördüncü Madde

İnce zekâlı keskin anlayış sahiplerinin (ezkiyâ) seyr ü sülûk yolunu tercih etmelerini ve evliyânın yolunca gidip tatbikatını yerine getirmelerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Sâlikin mukarrabûn yolunca yükseldiği meşhur makamlar yedi tanedir. Ancak Allah dostlarından bazıları demişlerdir ki sâlikin geçeceği makamlar üçtür. Çünkü mukarrabûn yolunu üç makam olarak kabul eden evliyâ, ilk makamı makam olarak kabul etmeyip ancak ikinci makamı makam saymışlardır ki, nefs-i nâtıka orada "levvâme" diye adlandırılır.

Bundan sonra üçüncü makama itibar etmişlerdir ki orada nefs-i nâtıkanın ismi *mülhime*dir. Sonra dördüncü makamı saymışlardır ki bunda nefs-i nâtıkanın adı *mutmainne*dir. Ancak beşinci, altıncı ve yedinci makamları makam itibar etmeyip dördüncüden sonra Hakk'ın cezbesiyle gitmişlerdir.

Çünkü bu yolu üç makam olarak kabul eden bazı evliyâ ancak fıtrat ve cibilliyet itibarıyla temiz, cömert ve şerefli olan arınmış nefislerin, ince zekâlı keskin anlayış sâhiplerinin (ezkiyâ) seyr ü sülûkunu esas almışlardır. Onlar alçak tabiatlı *nefs-i emmâre*ye iltifat etmeyip atmışlardır.

Bu sebeple onlar, mürîdliğe kabul ettikleri sâlike üç isim öğretirler. Nefs-i levvâmede "Lâ ilâhe illallah", nefs-i mülhimenin evvelinde "Allah, Allah, Allah" ve sonlarında ise "hû, hû, hû" ile zikri telkin ederler. Bu isim ile o sâlik nefs-i mutmainne makamına gelip kâmil olunca ona irşâd ve terbiye izni verilir. Çünkü nefsi temizlenen sâlik, nefs-i mutmainne makamına terakki edince irşâda lâyık olur. Şüphesiz o, kendi nefsini bile mürşidsiz

terbiye edip kemâl derecelerinin en yükseğine vâsıl olarak ehassü'l-havâssın arasına katılabilir.

Bu faydalı ve güzel kitabın son bahsi (hâtime) seyr ü sülûku yedi makam kabul eden evliyâ yolunun esaslarını bildirir. Çünkü her sâlikin nefsi, fıtratların farklı oluşu sebebiyle -aynı derecede- arınmış değildir. Kınanmış nefis sâhibi olan bazı sâlikler nefs-i emmâre makamından nefs-i mutmainneye ulaşabilir. Ancak oraya terakki ettiği halde, bunlar irşâda lâyık değildir. Ta ki nefs-i kâmileye yükselinceye kadar irşâda ehil olamazlar. Şu halde -maddeler halinde açıklamakta olduğumuz- bu bâb, evliyâ yollarının hemen hepsini şâmil olması sebebiyle, her sâlik için bir kâmil mürşid mesâbesindedir.

Cümle evliyâ demişlerdir ki; dördüncü makamda bulunan bir kâmilin nefsi, rahmânî bir huzura (mutmainne) erişir. Kitaba ve sünnete uymaktan zevk duyar, lezzet alır. Bünyesi dinin emirleriyle et ve kemik gibi bütünleşip dinin âdâbıyla işlerini yapar. İşte o zaman bir lütuf eli onu kâmillerin cezbesiyle çekip nefsine sırrın sırrı lisânıyla nidâ edilerek: **"Ey huzura ermiş nefis! Sen O'ndan hoşnut, O senden râzı olarak Rabbine dön"** (el-Fecr, 89/27-28) denilir. Onu öyle bir unutkanlık kaplar ki dünya ve âhirete ait bütün işler onun hatırından çıkıp gider. Sadece onun yanında hazır bulunan şey hatırına gelir. Bu kâmil, kendisinden uzak bulunan bir şeyden uzak olur ve onu unutur. Çünkü bu mertebeye ulaşan kâmilin gönlü müşâhededen bir an bile şaşmaz ve daima Hak ile olur.

Nazm

1-Aceb kim gördi bir âşık
Ki vazgeçmiş bu sevdâdan
Aceb kim gördi bir balık
Ki usanmış bu deryâdan
2-Yed-i nakkâşdan bîrûn
Bulunmaz nakş-ı gûn-â-gûn
Aceb kim gördi bir Mecnûn
Ki i'râz itdi Leylâ'dan
3-Ve Mecnûn olsa bî-Leylâ
Kalur bir ism-i bî-mâ'nâ
Olur ma'şûk-ı müstağnî
Ki fâriğdir hep esmâdan
4-Elâ ey cân-ı cân sensiz

Karârım yok bir ân sensiz
Ki zindândır cihân sensiz
Murâdım sensin eşyâdan
5-Hayâlin câna sultândır
Gönülde hoş hırâmândır
Gelür gûyâ Süleymân'dır
Derûn-ı Beyt-i Aksâ
6-Bu câmi' beyt-i ekberdir
İçi kandîl-i enverdir
Behişt ü ayn-ı Kevser'dir
Dolu vildân ü hûrâdan **[342/a]**
7-Gönülde Hakkı bul her ân
Ki oldur manzar-ı Rahmân
Gönüldür cennet-i irfân
Yücedir Arş-ı A'lâ'dan

Günümüz Türkçesiyle

1-Acep kim gördü bir âşık ki vazgeçmiş sevdâdan? Acep kim gördü bir balık ki usanmış bu deryâdan?

2-(Yaratıp süsleyen) Nakkâş'ın kudret elinden, başka türlü nakış aslâ çıkmaz. Acep kim gördü bir Mecnûn ki yüz çevirmiş Leylâ'dan?

3-Mecnûn ki, Leylâsız kalsa; isimsiz, mânâsız olur. Mâşuk müstağnî olur daima; hep isimlerden uzaktır.

4-İşit ki ey cânlar cânı! Sensiz kararım yok. Sensiz zindandır cihan, istediğim sensin her şeyden.

5-Hayalin câna sultandır, gönülde hoşça salınır yürür. Gelir gûyâ Süleyman'dır, Mescid-i Aksâ'dan.

6-Bu gönül ki, en büyük evdir; içi nûrla parlayan kandildir. Cennettir, Kevser'in kendisidir; hûriler ve hizmetçilerle dolu.

7-Gönülde Hakkı bul! Her ân ki odur, Rahmân'ın nazargâhı. Gönül irfân cennetidir; Arş-ı Alâ'dan yücedir.

---

[136]. Mukallib: Kalpleri dilediği gibi evirip çeviren Allah Teala.
[137]. Matbu nüshada "aşkı" şeklinde.
. Mukallib: Kalpleri dilediği gibi evirip çeviren Allah Teala.
. Matbu nüshada "aşkı" şeklinde.

5-Kalbimi Mukallib almış, bu kalıp halk ile beraber kalmış. Tenim çoklukta; gönül dalmış, bu vahdette tek olmuş.

Aşk âteşiyle zâ'il olur ancak ol maraz **[341/a]**

BEŞİNCİ FASIL

Yedi makamın beşincisinde bulunan nefs-i râzıyenin keyfiyetini ve hallerini, sıfatlarını ve tavırlarını, tecellîlerini ve fiillerini; isimleri ve sıfatlarıyla olan hallerini, ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn mertebelerini temsil edişini üç madde ile beyân eder.

Birinci Madde

Nefs-i râzıyenin isimlendirilmesinin sebebini, seyrini, âlemini, mahallini, hâlini, vâridini, sıfatlarını ve bunun üstünde bulunan nefs-i merzıye makamına terakkisini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Beşinci makamda bulunan nefs-i nâtıka bütün hallerinde mükemmel bir rızâ ile muttasıf olduğu için ismi hoşnut olan nefs (nefs-i râzıye) olmuştur. Nitekim Hak teala bu nefse; "**Ey huzura ermiş nefis! Sen O'ndan hoşnut, O senden râzı olarak Rabbine dön"** (el-Fecr, 89/27-28) kelâmıyla hitap etmiştir. Nefs-i râzıyenin manevî yürüyüşü Allah'tadır (seyr-i fillâh).[138] Âlemi, ulûhiyet âlemi (âlem-i lâhût), yeri sırrın sırrıdır. Hâli yokluktur (fenâ). Ancak bu, (bir önceki maddede) üçüncü makamda açıklanan fenâ gibi değildir. Bu iki fenâ arasındaki fark şudur; bir önceki maddede açıklanan fenâ orta derecede bulunan sâlikin hâlidir ki, bu kişinin duyu organlarının duyularından habersiz olmasıdır. -Dördüncü makamdaki- fenâ hâli ise seyr ü sülûkun sonlarında bulunup bekâ ile şereflenenlerin hâlidir. Beşerî sıfatların yok olup gitmesidir ve sâlikin bekâya hazır olup ona ulaşmasıdır. Çünkü bekâ hâli üçüncü fenânın aynısıdır ki bu fenânın sonrasında meydana gelir. Ve o hakîkatı en üst mertebede müşâhede etmedir (hakka'l-yakîn) ki ancak yedinci makamda hâsıl olur.

Ve bu nefs-i râzıyenin içe gelen bir mânâsı (vâridât) yoktur. Çünkü vâridât ancak (beşerî) vasıflarının yerlerinde kalmasıyla mümkün olur. Hâlbuki bu kâmilin beşerî özellikleri öylesine yok olup gitmiştir ki eseri bile kalmamıştır. Onun için bu makamda bulunan kâmil fânîdir. O, -bundan önceki makamlarda olduğu gibi- ne nefsiyle bâkidir ne de -yedinci makamda görüleceği üzere- Rabbiyle bâkidir.

Bu (anlatmakta olduğumuz) öyle bir haldir ki ancak zevk ile bilinir. Bu nefsin kendisine ikram edilen sıfatları şunlardır: Bilmediği ve şüphelendiği şeyleri öğrenip iyiye ve doğruya göre hareket etme (verâ'), Allah'a

samimiyet (hulûs), muhabbet, üns, huzur, kerâmet; mâsivâyı unutmak, tam bir teslîmiyet ve rızâ hâlinde olmak.

Çünkü bu makamda bulunan kâmil, mutlak cemâli seyretmenin güzelliğinde kendini kaybeder. Âlemde her ne meydana gelirse onu itirazsız, heyecansız, gönül hoşluğu içinde olduğu gibi kabul edip memnun olur. Hiçbir kötülüğü başından savmak için uğraşmayıp sessizce durur. Bu hâlinde bile halka nasihat etmekten geri durmaz. İyilikleri tavsiye ederek kötülüklerden sakındırmakla (emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker) meşgul olur. Istırap içinde olması, onu Allah'ın kullarını irşâda devam etmekten alıkoymaz. Çünkü o, her halde üzerine aldığı vazifenin üstesinden gelir.

Öyle ki onun sözünü işiten herkes mutlaka kendisinden istifade eder. Bu halde iken bile -herkesle iç içe olan- bu kâmil, sırrın sırrı makamına ulaşıp ilâhî âlemi bulur. Bu makamın sâhibi Hakk'ın huzuruna vâsıl olup edep deryâsına gark olur. Duası hiçbir zaman geri çevrilmez. Ancak edep ve utanma duygusu galip geldiğinden Allah'tan hiçbir şey talep etmez.

Eğer çaresiz kalmışsa, (ancak o zaman) dua eder ve duası kabul olunur. Çünkü bu kâmil zat, Allah katında azîz ve mükerremdir. İleri gelenler katında ve halk arasında muhteremdir. Halkın ona hürmet edip saygı göstermesi (sanki) kendiliğinden olan bir zorunluluktur. Hatta (çoğu) ona niçin hürmet ettiğini bilmez. Kendisine bunca saygı ve hürmet gösterilmesine rağmen o kâmilin insanlara meyli olmaz. Zalimlere aslâ boyun eğmez ve muhabbet beslemez. Bu sebeple onların tabiatlarından kaynaklanan ateşe düşmekten kurtulur.

Her ne kadar fakir olup kendisine yardım etseler de, o kâmil yine de bunlardan yüz çevirip Rabbiyle meşgul olur. Çünkü o, öyle tecrübe etmiştir ki insanlardan uzaklaştıkça halkın ona meyli ve muhabbeti ziyade olur ve bu belli bir seviyeye ulaşıncaya kadar böyle devam eder. O bilir ki, **[342/b]** halkın malından bir nasîbi varsa, elbette o bir bahane ile kendisine gelir. Böyleyken, insanların elinde bulunan dünya malı beklentisiyle niçin onlara meyil ve rağbet etsin ki?

Hâlbuki o kâmil kendi iç dünyasında öyle muazzam bir sultanlıkla şereflenmiştir ki, görünen âlemdeki her şey onun saltanatı ve idaresi altındadır. Böyle bir saltanat sâhibi sultan nasıl olur da himâyesinde bulunanlardan bazılarına meyil ve itibar edebilir? İdâresi altında bulunan halka nasıl olur da boyun eğip itimat edebilir?

Beşinci makamda bulunan bu kâmil beşinci isimle meşgul olup “hay, hay, hay” zikrini söylemeye devam eder. Ta ki fenâ hâli gider ve beka ile kalır ve bulunduğu makamın üstünde olan altıncı makama yükselir. Kapı önünde bekleyip dururken dostlar meclisine giriverir. Bu isimle meşgul oldukça fenâdan çıkıp bekâya ulaşır. “Hay = diri” isminin sıfatlarıyla muttasıf olur. Yâni hep O’nunla işitip O’nunla görür. O’nunla konuşur, O’nunla bilir. O’nunla şiddet gösterir, O’nunla yürür. Hakk’ın fiillerinin tecellîsini (tecellî-i ef’âl) geçip Hakk’ın isimlerinin ve sıfatlarının tecellîsiyle kalır.

Nazm

1-Olmuş semâ‘-ı şevk ile tesbîh-hân melek
Raks eyler ol terâne ile dem-be-dem felek
2-Tesbîh idüp cihânda kamusı Hudâ’ya dir
El-Mecdü ve’l-kerâmetü ve’l-kibriyâ’ü lek
3-Âlâf kıldılar elif-i vahdeti hemân
Âhâd-ı mümkinât ki sıfr oldu yek-be-yek
4-Bâkî kalandır ol elif-i vahdet-i vücûd
Ger levh-i i‘tibârdan olsa bi’l-cümle hak
5-Bizlerle aşk kendi yüzün seyr ider ıyân
Çeşm-i cihânız olmuş o bu çeşme merdümek
6-Dil ver belâya kıldın ise da‘veti velâ
Nakd-i velâya kûh-ı belâdır güzel mehek
7-Hakkı! Bu aşkı söyle ki bî-vasf-ı aşk şi‘r
Dirsin ki ehl-i zevke ta‘âm oldı bî-nemek

Günümüz Türkçesiyle

1-Semâ coşkusuyla tesbihhân olmuş melek. O terâne ile dönerken her an raks eder felek.

2-Tesbih edip cihanda, hepsi şöyle der Hudâ’ya; Şeref, cömertlik, ululuk hepsi sanadır ancak.

3-Binler kıldılar vahdet elifini, çoğaldı hemen. Varlığın her biri çoğaldı; hepsi sıfır oldu tek tek.

4-Geri kalan sadece; vahdet-i vücûdun elifi yalnız. İtibar sayfasından hepsi düşse; silinip gitse de.

5-Aşk kendi yüzünü, bizlerden seyreder açıkça. Cihanın gözüyüz biz, o da gözün gözbebeği, mercek.

6-Velî olmak istersen, belâya gönül vermelisin. Velâyete mukabil dağ gibi belâ, en güzel mihenk.

7-Hakkı! Hep bu aşkı söyle ki aşksız bir şiir; dersin ki ehl-i zevke taam oldu, tuzsuz bir yemek.

İkinci Madde

Beşinci makamda bulunan kâmile mahsus fiillerin, isimlerin ve sıfatların tecellîleriyle, bunlarla meydana gelen kerâmetleri bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Nefs-i râzıye sâhibi olan kâmil, beşinci makamın sonlarında fiilî tecellîleri (tecellî-i ef'âl) geçip isimler ve sıfatlara ait tecellîlere gelerek altıncı makama terakki eder. Böylece ilme'l-yakîn mertebesinden ayne'l-yakîn mertebesine gelir ve oradan da bir cezbe ile yedinci makama ulaşıp orada kendisine hakka'l-yakîn hâsıl olur.

Fiillerin tecellîsi (tecellî-i ef'âl) odur ki Hak tealanın fiillerinden bir fiil, kulunun kalbine açılır. Çünkü Hak teala kendi fiillerinden bir fiille kulunun kalbine tecellî kılar. O'nun bütün eşyâda cereyan eden kudreti, kula böylece açılmış olur. Böylece o kul ancak Hak tealayı hareket ettirici ve yerinde sâkin durdurucu bulur. Bu hâl ona müşâhede ile görünür ve bu hâli ancak ehli olanlar bilir. Fiillerin tecellîsi ayakların kaydığı yer olur. Bundan seyr ü sülûka yeni girenlerde (mübtedî) korku ve tehlike meydana gelir. Çünkü onlar fiili tamamen kendilerinden atıp giderirler.[139] Hâlbuki Allah Tealanın muhafaza ettiği kulları daima istikamet (şeriat) üzere bulunurlar [tecellîlerin zuhûru onların ayağını kaydırmaz.]

Eğer bu beşinci makamda bulunan kâmil zatın, fiillerin birliği (tevhîd-i ef'âl) olan tecellîlerde ayağı kaymayıp eşyâyı hareket ettirenin de durduranın da Hak teala olduğunu bulduğunda bile dinin hükümlerini (ahkâm-ı şer'iyye) kendi nefsinde yerine getirirse, muhakkak o korunmuş kul, bu tecellîleri -ayağının kayması tehlikesine mâruz kalmadan- geçerek isim ve sıfatların tecellîsi makamına yükselir. Eğer bu makamda dik duramayıp ayağı kayarsa, o zaman Hak yolundan çıkar ve zındık olur. Aşağıların aşağısına düşerek kendi tabiatının karanlıklarında kalır.

«Şânı yüce, azamet sâhibi Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur.»

İsimlerin tecellîsi (tecellî-i esmâ) odur ki Hak tealanın güzel isimlerinden bir isim kulun kalbine açılır. Çünkü Hak teala kendi mübarek isimlerinden **[343/a]** bir isimle kulun kalbine tecellî eder. Kul, tecellî eden o ismin nûru

altında öyle mağlup olur ve öyle tesirinde kalır ki, eğer Hak teala o isimle o anda çağrılsa, kul cevap verir.

Sıfatların tecellîsi odur ki, Hak tealanın kendi sıfatlarından bir sıfatı kulun kalbine açılır. Çünkü kulun bütün sıfatları fânî olmuştur. Hak teala onun kalbine kendi sıfatlarından bir sıfatla tecellî etmiş olur. Böylece sıfatın bazı eserleri Hak tealanın lütfuyla o fânîde görülmüş olur. Mesela Hak teala ona "semî' = her şeyi işiten" sıfatıyla tecellî edince o cansız varlıkların konuşmalarını bile işitip anlayabilir.

Çünkü o fânî, ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn mertebelerinden geçip hakka'l-yakîn mertebesini bulmuş olur. Diğer sıfatları da buna mukayese edilerek bilinebilir.

Nazm

1-Cümle sıfâtına hemân
Âyînedir sıfâtımız
Bahr-ı hayâtsın revân
Misl-i zebed hayâtımız
2-Genc sen ü tılısm biz
Zâtına yüz bin isim biz
Rûh sen ü çü cism biz
Aşkdır asl-ı zâtımız
3-Bulsa fenâ vücûdumuz
Bâkî olur şühûdumuz
Sâkî olur Vedûdumuz
Hall ola müşkilâtımız
4-Levh-i vücûd ser-te ser
Doldı hurûf-ı hoş suver
Oldı mufassal it nazar
Cümle-i mücmelâtımız
5-Oldı cihân âb u gül
Nakş-ı cihân cân u dil
İki cihândır anı bil
Sûret-i mümkinâtımız
6-Biz ki cihetdeyiz hemân
Bizden o dost olur nihân
Bî-cihet olsa ol ıyân
Mahv ola hep cihâtımız

7-Biz ki vücûda gelmişiz
Dosta sücûda gelmişiz
Hakk'ı şuhûda gelmişiz
Aşk iledir sebâtımız

Günümüz Türkçesiyle

1-Bütün sıfatlarına hemen, aynadır sıfatlarımız. Hayat deryâsısın, denizin köpüğü gibi hayatımız.

2-Hazine sensin, tılsım biz, zatına yüz bin isim biz. Ruh sensin ve cisim biz, aşktır aslında zâtımız.

3-Fânî olsa vücûdumuz, bakî olur şuhûdumuz. Kadeh sunar *Vedûd*umuz, [140] hallolur öyle müşkilâtımız.

4-Vücud sayfası baştanbaşa güzel şekillerle doldu. Nazar et, bütün güzelliklerimiz mufassal oldu.

5-Cihan toprak ve gül oldu; cân ve gönül onun süsüdür. Şunu bil ki sûretimiz, mümkünâtımız iki cihandır.

6-Biz ki bir yöndeyiz hemen, dost bizden gizlenir. Yönsüz, cihetsiz görünse, yok olur bütün yönlerimiz.

7-Biz ki vücûda gelmişiz, Dost'a secdeye gelmişiz. Hakkı! Şuhûda gelmişiz, aşk ile bizim sebâtımız.

Üçüncü Madde

İlme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn hallerini; vahdet-i şuhûd ve vahdet-i vücûdun şartlarını ve rükunlarını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Davasında sâdık olan sâlik ilme'l-yakîn mertebesini geçip ayne'l-yakîn mertebesine gelince orada Hakk'ın cezbesine tutularak hakka'l-yakîn mertebesini bulur.

İlme'l-yakîn aklî delillerden hâsıl olan ilimdir. Ayne'l-yakîn gözlemle (müşâhede) hâsıl olan ilimdir. Hakka'l-yakîn ise kulun sıfatlarının Hakk'ın sıfatlarında fânî olup kendisinin O'nunla ilmen, şuhûden ve hâlen bâkî olmasıdır. Çünkü hakîkatte kulun ancak sıfatları fânî olur, zâtı fenâ bulmaz. Şu halde fânî olan kulun zâtının bâki olması lâzım gelir. Hakk'a iftira eden câhillerin yersiz ve geçersiz iddialarında olduğu gibi, kulun zâtı Hakk'ın zatında fânî olmaz. Çünkü kul Mevlâsına tam bir kullukla zillet, âcizlik ve miskinliğini ortaya koymakla, kulluğun zıddı olan sıfatların hepsinden geçerek O'na (mânen) yaklaştıkça, O da kendi cömertliğiyle kuluna iltifat

edip kulun fânî olan çirkin sıfatlarına karşılık, kendi zâtına mahsus övülmüş sıfatlarından ona bağışlar.

Gerçi Mevlâ teala her şeye kadir olup kul her şeyden âcizdir. Ancak Mevlâ isteyince bir kulunda bulunan kötülükleri giderip bunlara karşılık diğer kulları âciz bırakacak kerâmetleri ona verir. O, mutlak mânâda hikmetle iş görendir. (Fa‘‘âl-i Hakîm) Eğer bir âciz kuluna kudret verirse -Mevlâsının izniyle- kâinâtta tasarruf sâhibi olur. Çünkü ubûdiyetle rubûbiyet birbirine ayna olup birbirinden akis alır.

Ubûdiyet ise mevcut olana râzı olmak, elden gidene sabretmek ve dînî sınırları (hudûd) muhafaza ile meydana gelir. Bunun misali bir parça kömürdür ki eğer ateşin ışığı bir duvara düşüp oradan o kömür parçasına yansıyarak onu aydınlatırsa; bu ilme’l-yakîne misal olur. Eğer ateşin ziyâsı o kömüre perdesiz ve engelsiz **[343/b]** karşısında olursa, ayne’l-yakîn olur. Ve eğer kömür ateşin yakınında bulunup onun hararetiyle yanıp rengine boyanıp kendi öz vasıfları ateşin özelliklerinde fânî olursa, karanlığı ateşin aydınlığına, yapısındaki soğukluğu ateşin sıcaklığına ve diğer özellikleri ateşin hallerine dönüşürse bu hakka’l-yakîne misal olur. Şu halde mücâhede ile sâlik altıncı makama ulaşabilir. Ancak oradan yedinci makama ulaşması Hakk’ın cezbelerinden bir cezbeye tutulmasına bağlıdır. Yedinci makam ki hakka’l-yakîn mertebesi, ahadiyet mertebesi, cem’ü’l-cem mertebesi ve amâ mertebesi adlarıyla tavsif edilir.

Eğer sen bu hakîkat mertebesine ulaşıp hâl bakımından tevhîd (tevhîd-i hâlî) olan kemâli bulursan, sözle ilgili tevhîdde (tevhîd-i makâl) olan mukallidlerin hataları ve yanlışları sana öyle görünür ki, onlar tabiatlarının çirkefine bulanmakla kusurlu olup gazap ve şehvetlerine mağlup olarak çeşitli perdelerle engellenmişlerdir. Onlar zannetmişlerdir ki, her kim vahdet-i vücûdu bilirse o muvahhiddir ve hakîkate vâkıftır. Belki öyle fazîletli bir insandır ki kemâl derecelerinin zirvesine ulaşmıştır. Hâlbuki işin aslı öyle değildir ve onların zannettiği şeylerin hepsi bâtıldır. Çünkü vahdet-i vücûdu bilmek onu bilenlere hiçbir fayda sağlamamıştır. Öyle zaman olur ki onu bilmeleri sebebiyle küfre düşüp dinsizlik yoluna giderler. Zındık olup tabiatlarının karanlığına düşerler.

Sâlike seyr ü sülûk yolunda faydalı olan, bütün müşâhede ettiklerinde umûmî olarak vahdet-i vücûdu görmektir. Sadece bilmek fayda vermez ve böylesi tamam olmaz, eksiktir.

Müşâhede (şuhûd) öyle zarûrî bir haldir ki mücâhede ile elde edilir. Kendini değersiz görme ve fakirliğini ortaya dökme ile (züll ü iftikar)

meydana gelir. Çünkü müşâhede ancak mücâhededen doğup sağlamlık kazanır. Müşâhede hali o zaman sahibine fayda sağlar ki kişi bununla dinin emirlerine uyar ve övgüye lâyık olan güzel hasletlerle muttasıf olur. Aksi halde helak olup giden zındıklar derekesine düşer.

Nazm

1-Bu âlemi pür nakş ü nigâr anla da seyr it
Tûfân-ı gül ü cûş-ı bahâr anla da seyr it
2-Bağla dehenin açıla tâ dîde-i cânın
Âfâk dolı cilve-i yâr anla da seyr it
3-Yarın ki kamu tâlib ü matlûb ola yek-reng
Ol biri bu gün nice hezâr anla da seyr it
4-Ol âteş-i pinhân ki cihânı yakan oldur
Eflâkı dolı dûd u şerâr anla da seyr it
5-Ol nûş ki, nîş içre nihândır anı fehm it
Giymişdir o gül kisvet-i hâr anla da seyr it
6-Ecsâmı gubâr anla ki cân vechine konmuş
Ol mâhî-i iyân zîr-i gubâr anla da seyr it
7-Ol cân-ı cihânı ara sen sende bul anı
Ol zülf ü ruh-ı leyl ve nehâr anla da seyr it
8-Çün mîve-i şîrîn-i diraht-ı dü cihânsın
Bu nice şecerdir ne semâr anla da seyr it
9-Ey Hakkı! Basîret gözün aç bak bu cihâna
Hem mahşer ü hem cennet ü nâr anla da seyr it

Günümüz Türkçesiyle

1-Bu âlemi resim ve nakışlarla dolu anla da seyret. Bir gül tûfânı ve bahar coşkunluğu anla da seyret.

2-Ağzını bağlayıver; göğsünde can gözün açılsın. Ufuklar yârin cilvesiyle dolu, anla da seyret.

3-Yârin ki, bütün isteyeni ve isteneni tek renk. O Bir'i, bu gün nice binler olarak anla da seyret.

4-O şerbet ki arının iğnesinde gizli, bunu anla. O gül, diken elbisesi giymiştir; anla da seyret.

5-O gizli bir ateş ki cümle cihanı yakan odur. Gökleri duman ve kıvılcımla dolu, anla da seyret.

6-Cisimler ki cân yüzüne konmuş tozlardır. O ay ki, tozlar altında görünür, anla da seyret.

7-Cihanın cânını ara sen; sende bul O'nu. O zülfü gece, yanağı gündüz anla da seyret.

8-İki cihan ağacının, madem ki tatlı meyvesisin. Bu nasıl ağaç ve nasıl meyvedir; anla da seyret.

9-Hakkı! Basîret gözünü aç da bak bu cihana. Hem mahşer hem cennet ve cehennem; anla da seyret.

---

[138]. Seyr-i fillâh; Hakk'ta yürümek: Birinci seyr bittikten sonra başlar ve sonsuza dek sürer. Seyrde ilk derece yurt olan sonsuza dek sürer. (Uludağ, *a.g.e.*, s.427.)

[139]. Merhum müellif burada vahdet-i vücûd mertebesinde düşülmesi muhtemel olan tehlikelere dikkat çekiyor. "Lâ fâile illallah" mertebesinde kul dîn-i mübîne aykırı düşen fiilleri Hak tealaya nisbet ederse dinden uzaklaşıp gider.

[140]. Dilediği kulunu çok seven, aşkı ile yanıp tutuşan kullarını çok seven, sâlih kullarını çok seven ve onları merhametiyle rızasına ulaştıran/sevilmeye çok layık olan Allah Teala.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Beşinci makamda bulunan nefs-i nâtıka bütün hallerinde mükemmel bir rızâ ile muttasıf olduğu için ismi hoşnut olan nefs (nefs-i râzıye) olmuştur. Nitekim Hak teala bu nefse; "**Ey huzura ermiş nefis! Sen O'ndan hoşnut, O senden râzı olarak Rabbine dön"** (el-Fecr, 89/27-28) kelâmıyla hitap etmiştir. Nefs-i râzıyenin manevî yürüyüşü Allah'tadır (seyr-i fillâh). Âlemi, ulûhiyet âlemi (âlem-i lâhût), yeri sırrın sırrıdır. Hâli yokluktur (fenâ). Ancak bu, (bir önceki maddede) üçüncü makamda açıklanan fenâ gibi değildir. Bu iki fenâ arasındaki fark şudur; bir önceki maddede açıklanan fenâ orta derecede bulunan sâlikin hâlidir ki, bu kişinin duyu organlarının duyularından habersiz olmasıdır. -Dördüncü makamdaki- fenâ hâli ise seyr ü sülûkun sonlarında bulunup bekâ ile şereflenenlerin hâlidir. Beşerî sıfatların yok olup gitmesidir ve sâlikin bekâya hazır olup ona ulaşmasıdır. Çünkü bekâ hâli üçüncü fenânın aynısıdır ki bu fenânın sonrasında meydana gelir. Ve o hakîkatı en üst mertebede müşâhede etmedir (hakka'l-yakîn) ki ancak yedinci makamda hâsıl olur.

Fiillerin tecellîsi (tecellî-i ef'âl) odur ki Hak tealanın fiillerinden bir fiil, kulunun kalbine açılır. Çünkü Hak teala kendi fiillerinden bir fiille kulunun

kalbine tecellî kılar. O'nun bütün eşyâda cereyan eden kudreti, kula böylece açılmış olur. Böylece o kul ancak Hak tealayı hareket ettirici ve yerinde sâkin durdurucu bulur. Bu hâl ona müşâhede ile görünür ve bu hâli ancak ehli olanlar bilir. Fiillerin tecellîsi ayakların kaydığı yer olur. Bundan seyr ü sülûka yeni girenlerde (mübtedî) korku ve tehlike meydana gelir. Çünkü onlar fiili tamamen kendilerinden atıp giderirler. Hâlbuki Allah Tealanın muhafaza ettiği kulları daima istikamet (şeriat) üzere bulunurlar [tecellîlerin zuhûru onların ayağını kaydırmaz.]

3-Fânî olsa vücûdumuz, bakî olur şuhûdumuz. Kadeh sunar *Vedûd*umuz, hallolur öyle müşkilâtımız.

. Seyr-i fillâh; Hakk'ta yürümek: Birinci seyr bittikten sonra başlar ve sonsuza dek sürer. Seyrde ilk derece yurt olan sonsuza dek sürer. (Uludağ, *a.g.e*., s.427.)

. Merhum müellif burada vahdet-i vücûd mertebesinde düşülmesi muhtemel olan tehlikelere dikkat çekiyor. "Lâ fâile illallah" mertebesinde kul dîn-i mübîne aykırı düşen fiilleri Hak tealaya nisbet ederse dinden uzaklaşıp gider.

. Dilediği kulunu çok seven, aşkı ile yanıp tutuşan kullarını çok seven, sâlih kullarını çok seven ve onları merhametiyle rızasına ulaştıran/sevilmeye çok layık olan Allah Teala.

ALTINCI FASIL

Altıncı makamda bulunan nefs-i marzıyyenin keyfiyet ve hallerini, sıfatlarını ve tavırlarını ve bazı (husûsî) halleriyle sırlarını ve tabiatının tarifini ve isimlerini üç madde ile beyan eder.

Birinci Madde

Nefs-i marzıyyenin niçin bu isimle adlandırıldığını; seyrini, âlemini, mahallini, hâlini, gönle gelen mânâlarını, sıfatlarını ve buradan yedinci makama yükselmesini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Altıncı makamda nefs-i nâtıkadan Hak teala râzı olduğu için ismi marzıyye (memnun olunan) olmuştur. Nitekim Hak teala bu nefse; "**Sen O'ndan hoşnut, O da senden râzı olarak Rabbine dön!"** (el-Fecr, 89/28) kelâmıyla hitap **[344/a]** etmiştir. Nefs-i marzıyyenin yolculuğu Allah'tandır (seyr-i anillah). Âlemi, şehâdet âlemi, mahalli hafî,[141] hâli hayrettir. Kalbe doğan vâridâtı dinin emirleri gereğince yaşamaktır (şeriat). Sıfatları Hakk'ın ahlâkıyla ahlâklanmak ve beşerî sıfatları terk edip güzel ahlâk ile ahlâklanmaktır. Hataları affedip kusurları örtmektir. Hüsn-i zan sahibi olup herkese yumuşaklıkla ve şefkatle muamele etmektir.

Halkı tabiatlarının karanlığından çıkarıp ruhlarının nûrlu iklimine yükseltmek için onlara yönelip sevgiyle yaklaşmaktır. Ancak bu meyil ve muhabbet Allah içindir ve Allah için olması sebebiyle de Hakk'ın dergâhında makbuldür. Nefs-i emmâre makamında olan meyil ve muhabbet gibi değildir. Bu, (halka) acıyarak merhamet etmektir. Nefs-i emmâre makamında gösterilen muhabbet, nefis için olduğundan zemmedilerek kötü görülmüştür. Zulmet ve gaflettir.

Nefs-i marzıyyenin sıfatlarındandır ki, yaratılanlar ile Yaratıcı'nın muhabbetini bir arada toplayabilir. Bu öyle acayip bir şeydir ki, altıncı makamda bulunanlar dışında kimseye nasip olmaz. Onun için bu makamda bulunan kâmil, dış görünüşü itibarıyla avâmdan ayırt edilemez. Fakat iç dünyası hasebiyle pırlanta (kibrît-i ahmer) gibi olup benzeri bulunmaz. Ehassü'l-havâsdır ki nûrların kaynağı, sırların madeni, seçilmişlerin önderidir. İlâhî ilim dairesinde bulunmak onun hâlidir. Müşâhede hâlinde iken Hak'tan başkasından gönlünde eser kalmayıp içi mâsivâdan tamamen arınmış olur. Bu makamın sâhibi Allah katında ve insanlar nazarında kendisinden râzı olunandır. Kendisi de herkesten râzıdır, itibârı büyüktür.

Bu makamda bulunan kâmilin yolculuğu Allah'tandır (seyr-i anillah). Yâni her zaman diri ve kaim (hayy u kayyûm) olan Allah'tan muhtaç olduğu ilimleri alıp gayb âleminden şehâdet âlemine Allah'ın izniyle dönmüştür. Kendisine bağışlanan mârifetten halkı faydalandırır. Onlar için lâzım olan hikmeti, anlayış ve seviyelerine göre söyler.

Bu kâmilin hayreti makbul bir haslettir ki huzur makamıdır. Bu öyle bir hayrettir ki *"Rabbim! Senin hakkındaki hayretimi artır"* duası Sıddîk-i Ekber **Ebû Bekir** (r.a.)'dan rivayet olunmuştur. Bu hayret seyr ü sülûkun başlarında olan hayret gibi değildir. Çünkü o sırf gaflettir.

Bu (altıncı makamda bulunan) kâmilin sıfatlarındandır ki, her sözünde vefâlıdır. Aslâ sözünden dönmez ve her şeyi yerli yerince koyar, adaletten ayrılmaz. Yeri geldiğinde öyle çok infak eder ki, tanımayan biri görse onu müsrif zanneder. İnfak etmek gerekmiyorsa o kadar az verir ki onu tanımayanlar cimri zanneder. Bu kâmil, -bir kimse kendini methediyor olsa da- infâka lâyık değilse ona bir nesne vermez. Eğer bir kimse de -o kâmili kötülemiş olsa bile- vermeye müstehak ise onun hakkını vermemezlik etmez. Çünkü o, cömertlik kaynağıdır. Bu güzel hâller ise ancak gönül erbâbı olan kâmillerin şânındandır. Bu makamın sahibi olan kâmil her işinde orta halde bulunur ki, bu ifrat ile tefrit arasındadır. Orta halde bulunmak ise sözde kolay, başa geldiğinde zor bir şeydir. Bu güzel hasletle donanmış olmayı herkes arzu eder ve böyle olanları sever. Onların hallerinin güzel olduğunu söyler. Ancak her zaman orta hâl üzere bulunmak zor olduğundan, bu sıfatları üzerinde taşıyanlar az bulunur. Çünkü o, Allah'ın sadece bu makam sahiplerine ikram ettiği güzel bir sıfattır.

Nazm

1-Ger iyândan vâkıf isen gözle ayn
Eyne temşî eyne temşî eyne eyn
2-"Nahnu akreb"dir o "min habli'l-verîd"
Âlemin maksûdısın fi'n-neş'eteyn
3-Zeyn-i cânsın kalma şeyn-i nefs ile
Bir yere cem' olmaz iki zeyn ü şeyn
4-Şârib-i şürb-i Hudâ'dır cân u dil
Hâce zann eyler bî-kadr şâribeyn
5-Cennet-i irfâna dâhil olanın
Çeşmine âlem görinür zeyn zeyn
6-Ârif eşyâyı kemâ-hî seyr ider

Gâlib olmaz çün anın aynına “gayn” **[344/b]**
7-Hakkı ifrât itme hem tefrîti koy
İşlerin her halde olsun beyne beyn

Nazm(ın sadeleştirilmesi)
1-Eğer görmeye muktdir isen gözle ey göz! Nereye gidiyorsun, nereye gidiyorsun, nereye?
2-O bize en yakın olandır; şaha damarımızdan da yakın.[142] İki cihanda âlemin maksudu sensin!
3-Canın zinetisin sen, nefsin kötülüğü ile kalma! İyilikle kötülük ikisi bir arada bulunmaz.
4-Can ve gönül Hudâ’nın şarabını içmektedir. Hoca zanneder ki, içenler değersizdir.
5-İrfan cennetlerine dahil olanın; gözüne âlem güzel görünür.
6-Ârif olan eşyayı olduğu gibi seyreder.[143] Onun gözüne “gayn”ın noktası galebe çalmaz.
7-Hakkı, ifrata gitme! Hem tefriti de bırak! Bütün işlerin orta yolda olsun.

İkinci Madde

Altıncı makamda bulunan kâmilin bazı hallerini, sözlerini ve sırlarını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Altıncı makamın başlangıcında bulunan kâmile büyük halifelik (hilâfet-i kübrâ) işaretleri görünmeye başlar. Bu makamın sonunda ise bahsi geçen halifeliğin kaftanları (hil’atleri) verilir. O hil’atler; *“(Ben azîmü’ş-şân) kulumun işiten kulağı, gören gözü, söyleyen lisanı, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Artık o benimle işitir, benimle görür, benimle konuşur, benimle tutar ve benimle yürür*”[144] kudsî hadisinin mânâsıdır ki bu, nâfile ibadetlerle kulun Allah’a yakınlaşmasının (kurb-i nevâfil)[145] neticesidir.

Kurb-i nevâfil: Allah’ın yardımıyla etki ve tesirin o kula ait olmasıdır. Dikkat et ki bu lafzın mânâsı gayet hassas ve kapalıdır. Hâşâ ki hayatında hiçbir evliyânın kitabını düşünerek okuyup maksadını anlamadan dinden çıkanların (melâhide) inandıkları gibi “kul Hakk’ın kendisidir” demek değildir. İşin aslı aslâ böyle değildir. Çünkü bütün evliyânın kitapları dinin aslına uygundur. Özellikle **Muhiddîn ibn-i Arabî**’nin (rahmetullahi aleyh) kitapları dinin ana prensiplerine (usûl; akaid) ve cüz’î hükümlerle

kaidelerine (fürû') uygundur. Ancak okuyanın anlayışının bozuk olmasından veya bilgisizliğinden dolayı bunlar avâmda şüphe uyandırır.

Bu makamın hakîkatı odur ki, nefs-i râziye makamında bulunan kâmil, ikinci fenâya ulaştığında kötülük ve gönül darlığının kaynağı olan çirkin beşerî sıfatları kurb-i nevâfil olan mücâhedesi sebebiyle yok olursa, Allah'ın âdeti öyle işler ki -kendisine olan ikramıyla- yok olan sıfatlarının karşılığı olan güzel sıfatları kuluna bağışlar. O da bunları veren Allah'ın izniyle etki ve tesir edebilir. İşte yukarıda açıklanan hakka'l-yakîn budur ki buna denk gelir. Çünkü Hak teala bir nesneye hulûl etmekten veya bir nesnenin kendisine hulûlünden münezzehtir. İşin hakikati budur ki, ancak tatmakla bilinecek bu tür hissî işleri akıllar idrak edemez. Bu yüce hakikatleri akılla anlamaya kalkışan hata eder, doğru yoldan gidemez. Şu halde bu işler ancak hâl ile (yaşayarak) anlaşılabilir. Hâl ehli olmayanların bu tür incelikleri kavraması imkânsızdır diye bilinir. Çünkü bu (makamdaki) fenâ ve bekânın dışarıda bir benzeri yoktur ki, ona kıyas edilebilsin.

Hatta kurb-i nevâfil ve farz ibadetleri işlemenin kula sağladığı Allah'a yakın olma hâlinin (kurb-i ferâiz) de benzeri yoktur ki misallerle bilinsin. Bu işleri bu bâbın bu faslında anlatmaktan maksadımız, altıncı makamda bulunan kâmile hitap etmek ve bildirmektir ki yukarıda anlattıklarımız bütünüyle onun hâlidir ve bu onları zevk ile bulmuştur. Bu işlerle birlikte bu makamda bulunduğunu bilir.

Çünkü hak yolun yolcusunun makamlarının en sonuncusu ve en yücesi, meleklerin kıblesi olan Âdem sûretine ulaşmasıdır. Bu öyle bir sûrettir ki onun hakîkatı, hakîkat-ı Muhammediyye[146] ve Rabbânî latîfedir. En büyük sır "hû" lafzıdır ki Mevlâ'ya manevî yakınlığın en son derecesidir. Sâlik bu makama yükseldiğinde halis kullukla zillet, acziyet ve miskinlikle muttasıf olup kemâle ulaşır. Nefsini bu özellikleriyle bilirse, Rabbini rubûbiyetin vasıflarıyla bilir. Çünkü bu makamda bulunan kâmil, nefsini zillet ve fenâ haliyle bulduğundan, Rabbini izzet ve beka ile bulur. Kulluk aynası rubûbiyet aynasına karşı durur. Aynaların birinde ne varsa, öbürüne akseder. Nitekim Hak Teala; *"Azametim ve şânım hakkı için yer ve gökler beni kuşatamaz da, mü'min kulumun kalbine sığarım"*[147] buyurmuştur. (Bu sebeple altıncı makamda bulunan) hâlis kul, bütün eşyânın hakîkatında bulunan hassas sırları ilâhî ilim sâyesinde bilir. Nitekim Hak Teala: **"Adem'e bütün isimleri öğretti"** (Bakara 2/31) buyurmuş ve bu sırları işaretle kullarına duyurmuştur.

Bu makamda bazı gizli sırlar **[345/a]** vardır ki onların yazıyla anlatılması mümkün olmaz. "Eşi ve benzeri bulunmaktan münezzeh olan, benzetilmekten ve eşleşmekten uzak olan Allah teala her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir." Bu altıncı makamda bulunan kâmile yukarıda sözü edilen Âdem sûreti keşf olup açılınca; bunun seyr ü sülûka girenlerin en büyük isteği, kâmillerin erişebileceği en yüce makam ve bütün varlıklar içinde en yüksek derece olduğunu bilir. Bu sebeple o, bahsi geçen sûreti isterken dinin ölçülerine sımsıkı sarılmaya, Hak yolunda istikamet üzere yürümeye ve altıncı isim olan "kayyûm" zikrine devam etmeye ciddî gayret sarf eder.

Böylece ebrârın hasenâtını kendi günahları kabilinden bilip şeriatın âdâbına, tarikat ve hakîkat ölçülerine sıkı sıkıya bağlı olup âdâbına ziyadesiyle riâyet eder. Âdem sûretiyle Muhammedî hakîkat gerçekliği şahsında tahakkuk etmiş olup yedinci makama ulaşır.

Nazm

1-Ol kân-i hüsn ile yok idi gayriden nişân
El-âne in arafte alâ mâ aleyhi kân
2-Bir aşk imiş bu kesret-i sûretde cilve-ger
Fe'l-küllü vâhidin yetecellâ bi-külli şân
3-Ol nûr-ı mahz kıldı bu evsâf ile zuhûr
Nâm-ı tenevvü'ât-ı zuhûrâtıdır cihân
4-Her çend gayr-ı aşk nihân u iyânda yok
Fî-haddi zâtihî ne nihân oldı ne iyân
5-Cûdıyla oldı fâyiz-i a'yân-ı ins ü cin
Lutfıyla oldı sârî-i etvâr-ı cism ü cân
6-Cândan sever gönülde bilür tende hiss ider
Pes aşk imiş gören, işiden, söyleyen hemân
7-Andan işit, ana di, ana bak, ânınla bil
Fâş itme aşk sırrını, bu akla el-amân
8-Çün cehl-i nefs ü vehm-i sevdâdır azâb-ı rûh
Nefs ü sivâyı aşk bil it zevk-i câvidân
9-Asl-ı usûl aşk imiş ey Hakkı çekme gam
Koy hazz-ı nefsi aslına var, vir ana revân

Günümüz Türkçesiyle

1-O güzellik madeni vardı önce, gayrıdan yoktu nişan. Şimdi bildiysen eğer, bütün her şey o kaynaktan.

2-Bir aşkmış bu sûret çokluğunda kendini gösteren. Her tecellîde vardır, o tecellîye ait bir şân.

3-O baştanbaşa nûr olan, bu vasıflarla çıktı meydana. Onun farklı yansımalarıyla zuhûr etti cihân.

4-Gizli ve açık olanda, aşktan başkası yoksa da. Haddizatında O, ne açık oldu ne de tamâmen gizli.

5-Cömertliğiyle feyz alıp ayân oldu, insanlar ve cinler. Lütfuyla sirâyet etti cisim ve cânın tavırlarına.

6-Canda sever, gönülde bilir, tende hisseder. Hulasa aşk imiş gören, işiten ve söyleyen.

7-O'ndan işit, O'na söyle, O'na bak, O'nunla bil. Söyleme aşk sırrını bu akla, sakın ha! Aman!

8-Nefsin cehaleti, sevdânın vehmi; budur rûhun azabı. Nefsi ve mâsivâyı aşk bil, Sevgili'yle ebedî zevk bul.

9-Hakkı! Her şeyin aslı esası aşkmış, gam çekme. Nefsin hazzını bırak, aslına var; O'na yürü hemen.

Üçüncü Madde

Tabiat, gölge (zıll) ve rahmânî nefes; bu üçünün bir cevher olduğunu bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Filozofların tabiat dedikleri öyle bir kuvvettir ki bütün bedene sirâyet eder ve cisim onunla tabiî olgunluğa ulaşır. Biz buna *gölge varlık* (zıll) deriz. Çünkü bu, görece (izâfî) bir varlıktır ki nefsinde olmayan mümkün varlıklar (mümkinât) ile hükümleri üzerine yayılmıştır. Nitekim Hak teala Kelâm-ı Kadîm'inde; **"Rabbinin, gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi?"** (Furkan 25/45) buyurmuştur. Yâni vücûdu mümkün varlıklar üzerine yaydığını kullarına duyurmuştur.

Nazm

1-Bu âlem aşkdan dolmuş mekândır
Bu sahrâ cümle güldür, ergavândır
2-Ceres feryâd u figân eyler andan
Ki ol Leylâ bu mahmilde nihândır
3-Bu sadr-ı mahmili seyr eyle cândan

Ki bu rif‘atle bu sakf-ı cinândır
4-Peşîmân olsa aklın aşk-ı Hak’dan
Sözün tutma ki düzd-i kârbândır
5-Sana sen perde olmuşsun ve illâ
Cemâl-i aşk her yüzden iyândır
6-Bu eflâk-i anâsır aşka ancak
Mezâhirdir, velî nâmı cihândır
7-Cihânı sûret-i aşk anlayan cân
Bilür nefsin ki ol bir gizli kândır
8-Kamu âyîneden zâhirdir ol yüz
Egerçi kalb-i câhil pür-gümândır
9-Cihânı aşk bil seyr eyle Hakkı
Ki andan cümlesi nâm ü nişândır

Günümüz Türkçesiyle

1-Bu âlem aşkla dolmuş bir mekândır. Bu sahrânın hepsi güldür, erguvandır.

2-Can feryâd figân eder şundan ki, Leylâ bu mekânda gizlidir.

3-Bu göğsün yükünü seyreyle candan ki, bu yücelikle bu cennetlerin tavanıdır.

4-Aklın, Hak aşkından pişman olursa; sözünü tutma ki o kervan hırsızıdır.

5-Sana sen perde olmuşsun; illâ ki her yüzden yansıyan aşk güzelliğidir.

6-Bu göklerle dört unsur; aşka ancak, adı cihan olan yansımalardır.

7-Cihanı aşkın sûreti anlayan can; nefsini bilir ki gizli bir hazinedir.

8-Bütün aynalardan görünür o yüz. Cahilin kalbi gerçi, şüphe doludur.

9-Cihanı aşk bil, seyr eyle Hakkı! Ne varsa onda, isim ve şândır.

Yukarıda bahsi geçen tabiat, kendi nefsinde temiz ve ârî bir hava üzerinde (ber-hevâ-yı sâzec ve ârî) olup harflerin şekilleriyle farklı (kalıplarda) bulunan insan nefesine benzediği için ve cihanda bulunan varlıkların özü de insanın kelimelerine **[345/b]** benzer bulunduğu için Allah dostları ona *gölge* dedikleri gibi, bazen de *rahmânî nefes* demişlerdir.

Nitekim, insanın kelimeleri de nice mânâlara delâlet eder. Bunun gibi varlıkların özleri de kendisini yaratana, O’nun isimlerine ve sıfatlarına delâlet ederler. Çünkü Hak teala Kelâm-ı Kadîm’inde; **“De ki Rabbimin sözleri**(ni yazmak) **için deniz mürekkep olsa, Rabbimin sözleri bitmeden önce deniz tükenir.”** (Kehf 18/109) buyurmuş ve Rabbin kelimelerinden maksadın, varlıkların özleri olduğunu duyurmuştur.

Nitekim insanın söylediği sözlerin her birinde bir mânâ vardır ki diğerinde olan mânâdan farklıdır. Aynı şekilde varlıkların özlerinin her birinde bir sır vardır ki diğer özde olan sırdan farklıdır. Hak teala söz konusu sırları, nefsini bilen ârif kullarına bildirmiş, ancak ârif olmayan kullarından bunu gizlemiştir. Mesela bu kitap içinde yazılan kelimeler gibi ki ilim ehli olanlar bunlara baksa, okuyup mânâsını anlayabilir. Cahiller ona bakınca ne okurlar, ne anlayabilirler, ne de okuduklarından bir lezzet alırlar. Bilakis onu birbirine karışmış yazılarla şekillerden ibâret bulurlar.

"Dilediğini istediğine veren, vermeyi murad etmediğine mâni olan Allah tealanın şânı yücedir."

Beyt

Çendân ki der-kitâb-ı cihân mî-konem nazar
Yek harf bîş nîst ki tekrâr mî-şeved

Beyt(in tercümesi)

Ne kadar baksam da, şu cihan kitabına; bir harfin tekrarından başkasını bulamam.

Nazm

1-Ey mühendis nedir ol tefrika-i nokta vü hat
Bi'l-hatt-ı kevn ü mekân nokta-i aşk oldı fakat
2-Nokta hatt oldı ve hat harf olup ol oldı hurûf
Çünki tebdîl-i suver kıldı ve tağyîr-i nukat
3-Noktadan gayrı ne kim levh-i şühûdun üzre
Nakş olınmış anı mahv it ki odur sehv ü galat
4-Nokta bil noktaya bak nokta ol andan gayrı
Her ne kim eylesin oldur sebeb-i ba'd ü sahat
5-Bahrdan dûr iken enhâr Fırât u Şat'dır
Yine su bahre irişse ne Fırât ola ne Şat
6-Ne olur tenbel o ârif, ne seğirdip yorulur
Ehl-i irfân revîş ü râhı olur seyr-i vasat
7-Çıksa Hakkı, çeh-i tab'ından olur zâhir âna
Sırr-ı lev dulıyye hablun le-ala›llâhi hebat

Günümüz Türkçesiyle

1-Ey mühendis, noktayla hattın farkı nedir sence? Kâinât hattının noktası, aşktır sadece.

2-Nokta çizgi oldu, harf oldu. Çünkü sonra harfler ve şekiller değişti, noktalar başkalaştı.

3- Şuhûd levhasında noktadan başka ne varsa nakşolunmuş. Onu yok et ki, odur yanlış ve galat.

4-Noktayı bil, noktaya bak ki ondan başka her kiminle olursan, odur ayrılık ve gazap sebebi.

5-Nehirler denizden uzakken adı Fırat'tır, Şat'tır. Su denize karışınca ne Fırat kalır ne de Şat.

6-Ârif ne tembel olur, ne seğirdip yorulur. İrfan ehlinin her hâl ve hareketi orta yoldur.

7-Hakkı kendi tabiatından çıksa ona görünür. Umulur ki «ipi boşaltan sırr»ı Allah bildirir ona.

---

[141]. Hafî: Gizli, örtülü, kapalı demektir. Tasavvufta beş manevî latîfeden dördüncüsüdür.

[142]. Burada Kaf suresinin 50/16'ncı âyetine atıfta bulunulmuştur.

[143]. Burada Peygamber Efendimiz'in: *"Allah'ım, eşyayı bana olduğu gibi göster"* duasına atıfta bulunulmuştur.

[144]. Buhârî, Rikâk, 38; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid,* II, 248

[145]. Kurb-i nevâfil: Kuldan beşerî sıfatların gidip yerine ilâhî vasıfların gelmesidir. Bu halde fâil kul, Hak onun âletidir. Allah kendisine yakın olan kulunun gören gözü, işiten kulağı, duyan kalbi ve tutan eli olur. Dileğini kabul edip onu korur. Velîsine işkence edene savaş ilan eder. (Uludağ, *a.g.e*., s. 297.

[146]. Hakîkat-i Muhammediyye: Tasavvufta bütün güzel isimleri kendinde barındıran ve bulunduran ilk taayyünle birlikte olan zât. Her şey bu hakîkattan ve bu hakîkat için yaratılmıştır. (Uludağ, a.g.e., s.203.

[147]. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'z-zühd,* trc: Mehmet Emin İhsanoğlu, İstanbul: İz Yayıncılık, 1993, c.1, s.130.

. Burada Kaf suresinin 50/16'ncı âyetine atıfta bulunulmuştur.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Altıncı makamın başlangıcında bulunan kâmile büyük halifelik (hilâfet-i kübrâ) işaretleri görünmeye başlar. Bu makamın sonunda ise bahsi geçen halifeliğin kaftanları (hil'atleri) verilir. O hil'atler; *"(Ben azîmü'ş-şân) kulumun işiten kulağı, gören gözü, söyleyen lisanı, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Artık o benimle işitir, benimle görür, benimle konuşur, benimle tutar ve benimle*

yürür” kudsî hadisinin mânâsıdır ki bu, nâfile ibadetlerle kulun Allah’a yakınlaşmasının (kurb-i nevâfil) neticesidir.

. Burada Peygamber Efendimiz’in: *“Allah’ım, eşyayı bana olduğu gibi göster”* duasına atıfta bulunulmuştur.

. Buhârî, Rikâk, 38; Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid,* II, 248

. Kurb-i nevâfil: Kuldan beşerî sıfatların gidip yerine ilâhî vasıfların gelmesidir. Bu halde fâil kul, Hak onun âletidir. Allah kendisine yakın olan kulunun gören gözü, işiten kulağı, duyan kalbi ve tutan eli olur. Dileğini kabul edip onu korur. Velîsine işkence edene savaş ilan eder. (Uludağ, *a.g.e*., s. 297.

. Hakîkat-i Muhammediyye: Tasavvufta bütün güzel isimleri kendinde barındıran ve bulunduran ilk taayyünle birlikte olan zât. Her şey bu hakîkattan ve bu hakîkat için yaratılmıştır. (Uludağ, a.g.e., s.203.

. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü’z-zühd,* trc: Mehmet Emin İhsanoğlu, İstanbul: İz Yayıncılık, 1993, c.1, s.130.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Altıncı makamın başlangıcında bulunan kâmile büyük halifelik (hilâfet-i kübrâ) işaretleri görünmeye başlar. Bu makamın sonunda ise bahsi geçen halifeliğin kaftanları (hil’atleri) verilir. O hil’atler; *“(Ben azîmü’ş-şân) kulumun işiten kulağı, gören gözü, söyleyen lisanı, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Artık o benimle işitir, benimle görür, benimle konuşur, benimle tutar ve benimle yürür*” kudsî hadisinin mânâsıdır ki bu, nâfile ibadetlerle kulun Allah’a yakınlaşmasının (kurb-i nevâfil) neticesidir.

6-Ârif olan eşyayı olduğu gibi seyreder. Onun gözüne “gayn”ın noktası galebe çalmaz.

. Hafî: Gizli, örtülü, kapalı demektir. Tasavvufta beş manevî latîfeden dördüncüsüdür.

Çünkü hak yolun yolcusunun makamlarının en sonuncusu ve en yücesi, meleklerin kıblesi olan Âdem sûretine ulaşmasıdır. Bu öyle bir sûrettir ki onun hakîkatı, hakîkat-ı Muhammediyye ve Rabbânî latîfedir. En büyük sır “hû” lafzıdır ki Mevlâ’ya manevî yakınlığın en son derecesidir. Sâlik bu makama yükseldiğinde halis kullukla zillet, acziyet ve miskinlikle muttasıf olup kemâle ulaşır. Nefsini bu özellikleriyle bilirse, Rabbini rubûbiyetin vasıflarıyla bilir. Çünkü bu makamda bulunan kâmil, nefsini zillet ve fenâ haliyle bulduğundan, Rabbini izzet ve beka ile bulur. Kulluk aynası rubûbiyet aynasına karşı durur. Aynaların birinde ne varsa, öbürüne akseder. Nitekim Hak Teala; *“Azametim ve şânım hakkı için yer ve gökler beni*

kuşatamaz da, mü'min kulumun kalbine sığarım" buyurmuştur. (Bu sebeple altıncı makamda bulunan) hâlis kul, bütün eşyânın hakîkatında bulunan hassas sırları ilâhî ilim sâyesinde bilir. Nitekim Hak Teala: **"Adem'e bütün isimleri öğretti"** (Bakara 2/31) buyurmuş ve bu sırları işaretle kullarına duyurmuştur.

2-O bize en yakın olandır; şaha damarımızdan da yakın. İki cihanda âlemin maksudu sensin!

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Altıncı makamda nefs-i nâtıkadan Hak teala râzı olduğu için ismi marzıyye (memnun olunan) olmuştur. Nitekim Hak teala bu nefse; "**Sen O'ndan hoşnut, O da senden râzı olarak Rabbine dön!"** (el-Fecr, 89/28) kelâmıyla hitap **[344/a]** etmiştir. Nefs-i marzıyyenin yolculuğu Allah'tandır (seyr-i anillah). Âlemi, şehâdet âlemi, mahalli hafî, hâli hayrettir. Kalbe doğan vâridâtı dinin emirleri gereğince yaşamaktır (şeriat). Sıfatları Hakk'ın ahlâkıyla ahlâklanmak ve beşerî sıfatları terk edip güzel ahlâk ile ahlâklanmaktır. Hataları affedip kusurları örtmektir. Hüsn-i zan sahibi olup herkese yumuşaklıkla ve şefkatle muamele etmektir.

Çünkü hak yolun yolcusunun makamlarının en sonuncusu ve en yücesi, meleklerin kıblesi olan Âdem sûretine ulaşmasıdır. Bu öyle bir sûrettir ki onun hakîkatı, hakîkat-ı Muhammediyye ve Rabbânî latîfedir. En büyük sır "hû" lafzıdır ki Mevlâ'ya manevî yakınlığın en son derecesidir. Sâlik bu makama yükseldiğinde halis kullukla zillet, acziyet ve miskinlikle muttasıf olup kemâle ulaşır. Nefsini bu özellikleriyle bilirse, Rabbini rubûbiyetin vasıflarıyla bilir. Çünkü bu makamda bulunan kâmil, nefsini zillet ve fenâ haliyle bulduğundan, Rabbini izzet ve beka ile bulur. Kulluk aynası rubûbiyet aynasına karşı durur. Aynaların birinde ne varsa, öbürüne akseder. Nitekim Hak Teala; *"Azametim ve şânım hakkı için yer ve gökler beni kuşatamaz da, mü'min kulumun kalbine sığarım"* buyurmuştur. (Bu sebeple altıncı makamda bulunan) hâlis kul, bütün eşyânın hakîkatında bulunan hassas sırları ilâhî ilim sâyesinde bilir. Nitekim Hak Teala: **"Adem'e bütün isimleri öğretti"** (Bakara 2/31) buyurmuş ve bu sırları işaretle kullarına duyurmuştur.

YEDİNCİ FASIL

Yedi makamın yedincisinde bulunan nefs-i kâmilenin niceliğini, hallerini, sıfatlarını, tavırlarını, alâmetlerini, kerâmetlerini ve kâmil mürşidin onu terbiye etmiş olmasının alâmetlerini; kâbiliyetli sâlikin kararlılığını ve alâmetlerini, kabz hâliyle kişinin iç dünyasının düzelip güzelleştiğini, şeytanın sâlike müdahil olarak tuzaklar kurup aldattığını sekiz madde ile bildirir.

Birinci Madde

Nefs-i kâmilenin bu ismi almasının sebebini, seyrini, âlemini, mahallini, hâlini, içine doğan mânâları (vârid), sıfatlarını ve sâlikleri terbiye etmesini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Yedinci makamda nefs-i nâtıka bütün kemâl derecelerine ulaştığı için, ismi kâmile olmuştur. Bunun seyri Allah ile (seyr-billâh) olup âlemi çoklukta birlik (kesrette vahdet), birlikte çokluk (kesrette vahdet) âlemidir. Mahalli "ahfâ"dır ki onun "hafî"ye nisbeti, canın bedene nisbeti gibidir. Hâli beka olup vâridi buraya kadar açıklanan nefsin bütün mertebelerinde görülen mânâlardır. Sıfatı ise bahsi geçen nefislerin övgüye lâyık sıfatlarıdır.

Bu makamda bulunan kâmilin diline vird edindiği mübarek isim "kahhâr"dır ki bu da yedinci isimdir. Yedinci makam, bütün makamların en yücesidir.

Çünkü bunda iç âleme ait saltanat en yüksek mertebesini bulmuş (ve nefisle sürdürülen) mücâhede tamamlanmıştır. Bu makamda bulunan kâmilin riyâzet[148] yapmasına lüzum kalmaz. Çünkü o, orta yolu bulmuş ve onunla yetinmiştir. Şu halde bu makam sâhibi için hiçbir istek ve arzu kalmamıştır ve o her istediğini elde etmiştir. Ancak Mevlâ'nın rızasını istemekte devamlı kalmıştır. Bu kâmilin fiilleri iyilik ve ibadettir. **[346/a]** Onun nefesleri (Hak tealadan) güç-kudret ve yardımdır. Tatlı sözleri sırf ilim ve hikmettir; başlı başına lezzet ve tatlılıktır. Mübarek yüzü, huzur ve aydınlıktır. Bu azîz insanı görenlerin hatırına Mevlâ'nın zikri ve fikri gelir. Saygıyla ve korkuyla ona yönelirler. Nasıl yönelmesinler ki o anda bir evliyânın yüzünü görmektedirler.

Belki de o kâmil, daha dördüncü makamda iken evliyâ idi. Çünkü dördüncü makam, evliyâ avâmının makamıdır. Beşinci makam evliyâdan

havâssın makamıdır. Altıncı ve yedinci makam ise, Hudâ'nın evliyâdan hâssü'l-havâss olan kullarının makamıdır.

"Verdiğini engelleyecek, engellediğini verecek hiçbir güç bulunmayan Allah tealanın şânı yücedir."

Kahhâr ismi, evliyânın kutbuna[149] mahsus isimlerdendir ki kutup onunla sâliklere yardım edip onlara nûr, hidâyet ve sevindirici haberler gönderir. Hattâ sâliklerin iç dünyalarında aniden sebepsiz yere ortaya çıkan cezbe, sürûr ve huzur gibi gönül halleri, zamanın kutbunun yardımıdır ki onların zikirleri ve yönelişlerine karşılıktır.

Bu makam sâhibi, Allah'a kulluktan bir an bile geri durmaz. Vücudundaki bütün âzâlarla; ya eliyle ya ayağıyla ya diliyle veya sadece kalbiyle ibadet hâlindedir. İbadetten gâfil olmaz. Bu makamda bulunan kâmilin istiğfarı çoktur, tevâzuu yerindedir, rızâsı ve sevinci halkın Hakk'a yönelip teveccüh etmesindedir. Gazabı ve üzüntüsü, onların Hak'tan yüz çevirip gaflete düşmelerindedir. Onun mürîdine olan alâkası ve muhabbeti, kendi neslinden gelen evlâdına olan muhabbetinden fazladır. Bu kâmilin açlıkla geçirdiği zamanları çok, hareketleri az ve bedenî kuvvetleri zayıftır. İyiliği emredip kötülüklerden sakındırır. Nezaket ve tevâzu ile konuşur, muhabbet ehline muhabbet eder, sevilmeyecek kişilere sevmediğini gösterir. Bunu yaparken bile hiç kimseye karşı gönlünde kin ve nefret beslemez. Allah için olan işleri yapar ve bunları yaparken kınayanın kınamasından aslâ çekinmez.

Bu makamda bulunan kâmilin kahrı lütfuyla, gazabı hilmiyle, celâli cemâliyle iç içedir. Bu sebeple gazaplandığı halde râzı olup râzı olduğu halde gazap edebilir. Ancak o her şeyi yerli yerince yapar ve her hâlinde adalet üzere gider. Himmetiyle bir işin olmasına yönelse, onun isteğine uygun bir şekilde meydana gelmiş olduğunu görür. Çünkü o kâmilin isteği Hakk'ın muradına uygundur. Bir şeyden râzı olması da, gazaplanması da hep O'nunladır. Rûhu hep Allah'la beraberdir, her zaman huzurdadır.

Nazm

1-Küllü men râme tuf bi-vech-i semâ
Raca'a't-tuffu bi-vechihi ebedâ
2-Ger to merdî be-gû ki çendîn çist
Nefy-i mestân-ı Hak ala'-l-umyâ
3-Bâde-nuşân-ı câm-ı lem-yezelî
Mâh-rûyân-ı ahsenu'l-husnâ
4-Pâdişâhân-ı arsa-i melekût

Şâhbâzân-ı kurb-ı ev ednâ
5-Der-bahr-i muhît-i "kun fe-yekûn"
Cân-ı maksûd u maksad-ı aksâ
6-Hayf bâşed ki bâz ne şînâsî
Cevher-i cân zi-sahra-i samâ
7-Kâsîmî herçi hest irâdet-i ûst
Ve alâ Rabbinâ tevekkelnâ

Nazm(ın tercümesi)

1- Semaya doğru tükürenin, o tükrük daima yüzüne gelir.

2-Sen eğer yol eriysen, söyle bütün bunlar nedir? Bil ki Hak yolunda mert olanları bâtıl bilenler, körlerdir.

3-Ebediyet kadehinden içenlerdensin. Güzeller güzeli, ay yüzlüsün.

4-Melekût âleminin pâdişâhları! "Ev ednâ"[150] yakınlığının şahbazları!

5-"Kün fe-yekûn"[151] okyanusunda istenilen cansın, erişilmek istenilen en son nokta.

6-Yazık olur, eğer ayırt edemezsen katı taşı, can cevherinden.

7-Ey Kâsımî! Âlemde ne varsa O'nun irâdesidir. Bu durumda biz, Rabbimize tevekkül ettik.

İkinci Madde

Kâmil mürşidin alâmetlerini ve kerâmetlerini; kabiliyetli sâliki yetiştirmesinin alâmetlerini; kendi âdet ve ibadetlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Kâmil mürşid, bütün insanlara karşı çok merhametli ve şefkatli olur. Özellikle Hak yolun yolcusu onu annesinden, babasından daha merhametli bulur.

Kâmil mürşidin güzel âdeti şudur ki, Hak tealanın muhabbet ve mârifetine istekli, kendi hizmet ve sohbetine arzulu bir şekilde huzuruna gelen sâliklere, sohbetlerinde ilk önce dinini öğretip itikadlarını düzeltir, **[346/b]** şüphelerini bertaraf edecek tarzda açıklamalarda bulunur. Ehl-i sünnet ve'l-cemaat mezhebine uygun davranır. Bundan sonra abdest (temizlik; tahâret) ve namazla ilgili konuları (ilmihal) tamamen öğretir. Tevekkül, tefvîz), sabır, teslîmiyet ve rıza gibi halleri teşvik ederek anlatır. Bu minval üzere sohbet etmeye bir müddet devam eder ve bu esnada sâlikin durumuna bakar. Eğer onu seyr ü sülûka kabiliyetli bulursa kelime-i tevhîd zikrini telkîn edip Allah'a mânen yaklaştırılmış seçkin kulların (mukarrabûn) yolunu güzel gösterir. Sebeplere sarılmayı terk etmesi hususunda malıyla

ona yardım edip (Hak yolunda terakkiye mâni olan) bütün engellerden onu korur. Her konuda ona destek olur ve Hak yoluna doğru onu çekip götürür.

Eğer seyr ü sülûka girmek isteyen tâlibin kabiliyetsiz olduğunu görürse, ona öğüt verip der ki: "Bir sanatın varsa, git onu işle. Yoksa dürüst olarak ticarete başla. Çünkü Hak Teala tembel ve avâre kullarını sevmez. Tembellik ve gevşeklikle bu yolda gidilmez."

Şâyet kâmil mürşid, kabiliyetli görmediği sâliki bir sanata göndermezse, onu aldatmış olur. Hâlbuki kâmil mürşid insanları aldatmaz ve kendisi için düşünmediğini insanlar için düşünmez. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.); *"Aldatan bizden değildir"*[152] buyurmakla, aldatan hîlekârların sonunda hüsrâna uğrayacağını duyurmuştur.

Eğer mürşidin kendisine hizmet edecek insana ihtiyacı varsa, o zaman (Hak yolunda terakkiye kabiliyetsiz gördüğü) tâlibi hizmetinde istihdam edebilir. Ancak şu şartla ki kendisine mukarrabûn yolunun sâliki olmadığını daha ilk başta bildirir. Ancak bundan sonra arzu ederse hizmetinde kalır.

Kâmil mürşidin alâmetlerinden biri de, ayıp ve kusurları örtücü olmasıdır. Kimsenin ayıbını kimseye söylemez. Özellikle sâliklerin kendisine söylediği hallerini ve sırlarını örter ki bunları kimseye açıklamaz. Bu kâmilin gönlü öyle zengindir ki hiç kimseden bir şey ummayıp herkesten müstağnîdir. Öyle güzel ahlâk sâhibidir ki aslâ bir kimseye öfkelenmez ve hiç kimseye kötü söz söylemez. Meğer Allah için buğzetmiş olsun; işte o zaman buğz ile söyler. Kâmilin nazarında bütün yiyecekler ve kokular aynıdır; iyisi kötüsü birdir. Bütün giyeceklerin ve dokunarak hissedilen zevklerin güzeli ve kabası onun nazarında eşittir. Ona göre hamur ile yarmanın[153], pirinç ile arpanın, su ile şıranın, sarımsak kokusuyla güzel kokunun, yün ile ipeğin, yumuşak yatakla kuru hasırın, gençle ihtiyarın, hatırlı kişilerle kimsenin itibar etmediği hakîrin, pâdişâhla fakîrin hiçbir farkı yoktur. Bunlardan hangisi yanında bulunursa mukabilini tercih edip istemez. Bu kâmil zât açlıkta ve toklukta, uykuda ve uyanıklıkta, susmakta ve konuşmakta, uzlette ve ülfette kısacası bütün âdet ve ibadetlerinde işlerin hayırlısı olan orta yolu bulur. Yâni onun her halinde her işi ifratla tefrit arasında olur. Nitekim kâmillerin en mükemmeli ve doğru yola irşâd edenlerin rûhu Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.): *"Allah'a yemin olsun ki sizin O'ndan en çok korkanınız ve en müttakî olanınız benim. Lâkin bazen oruç tutarım, bazen iftar ederim. Namaz kılarım ve dinlenirim, kadınlarla evlenirim"*[154] buyurmuş ve her işte orta yol üzere bulunmanın hallerin en

güzeli, hasletlerin en şereflisi olup kemâl ehline mahsus olduğunu duyurmuştur.

Şu halde her şeyde, her işte orta yolu adaletle tutturabilmeye herkes muktedir olamaz. Ancak nefsinin esâretinden hür olup evliyâ mertebesine ulaşan kâmiller bunu başarabilir. Onun için orta hâl ile muttasıf olan kâmil, şüphesiz irşâda lâyık olur. (Yukarıda sayılan) bu alâmet ve kerâmetlere sahip olan kimsenin kâmil mürşid olduğu belli olur.

Nazm

1-Merd-ı Hudâ ser-hoş olur bî-şarâb
Merd-ı Hudâ hoş tok olur bî-kebâb
2-Merd-ı Hudâ vâlih u hayrân olur
Merd-ı Hudâ âdetidür terk-i hâb **[347/a]**
3-Merd-ı Hudâ olmadı nâr u hevâ
Merd-ı Hudâ olmadı hem hâk u âb
4-Merd-ı Hudâ pâdişeh-i delk-pûş
Merd-ı Hudâ kenz-i hafî fî't-türâb
5-Merd-ı Hudâ akılla cân lebidür
Merd-ı Hudâ'ya çe hatâ çe sevâb
6-Merd-ı Hudâ ârif u âgâh olur
Merd-ı Hudâ gönli dolıdur kitâb
7-Merd-ı Hudâ Hakkı olur âşikâr
Merd-ı Hudâ'dan görinür âfitâb

Günümüz Türkçesiyle

1-Hak yolunun merdi, şarapsız sarhoş olur. Hak yolunun merdi, kebapsız tok olur.

2-Hak yolunun merdi, baştanbaşa hayran olur. Hak yolun merdinin âdeti uykuyu terk etmektir.

3- Hak yolunun merdi, ateş ve hava değildir. Hak yolunun merdi, su ve toprak değildir.

4- Hak yolunun merdi, abası içinde pâdişâhtır. Hak yolunun merdi, toprakta gizli hazinedir.

5- Hak yolunun merdi, akılla canın özüdür. Hak yolunun merdi, bazen hata eder bazen isabet.

6- Hak yolunun merdi, ârif ve uyanık olur. Hak yolunun merdi, gönlü kitaplarla doludur.

7-Hakkı, Hak yolunun merdi, âşikâr olur. Hak yolunun merdinden ufuklar görünür.

Üçüncü Madde

Kabiliyetli sâlikin zorluklara katlanmasını (metânet) ve alâmetlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Allah katına mânen yaklaştırılmış seçkin kulların (mukarrabûn) yoluna girmeye kabiliyetli olan mürîdin zorluklara katlanmasının ve sabrının alâmetleri şudur ki, kendi nefsine düşmanlık edip ona açlık, susuzluk, uykusuzluk, susma ve uzletle zahmet çektirir. Türlü zorluklarla ona muhalefet ederek dayanıklılık kazanır. Böylece onu kontrolüne alarak, hasmına galip gelir. Eğer bir kimse onu incitirse, kendisini dövüp sövene karşılık vermez; kabahati kendi nefsinde bilir. Der ki: "Eğer benim nefsim kötü olmasaydı, Allah teala kullarını, ona cefâ çektirmek için musallat etmezdi." Eğer kendisinden mürşidine şikâyetçi olurlarsa ona der ki: "Vallahi ben, şikâyet sâhiplerine mutlaka haksızlık etmişimdir. Haksızlık eden benim, bütün kabahat bendedir."

Sâlik nefsine galip ve sâhip olup yukarıda sayılan sıfatlarla muttasıf olur ve her kusuru kendi nefsinden bilirse, hakîkaten o seyr ü sülûka kabiliyetlidir. Allah'a mânen yaklaştırılmış seçkin kulların (mukarrabûn) yoluna gidebilir. Her ne kadar onda bazı kötü sıfatlar bulunup bazı hatalar kendisinden sâdır olursa da bu manevî ilerlemeye engel değildir, mâzur sayılır. Çünkü kendisinden çirkin bir iş meydana gelse, o bundan râzı olmayıp nefsini ayıplar. Bundan dolayı kimseye kötü bir söz söylemez. Her kusuru kendi nefsinden bilip hiçbir şekilde ona yardım etmez.

Ne zaman ki sâlik kendi nefsinden râzı olup onunla mücâhede etmekten âciz kalsa, gerektiğinde üç günlük açlık, susuzluk ve uykusuzlukla nefsine karşı direnmekte mağlup olsa, kendisini sövüp dövenlerde kusur ve kabahat bulsa, onlara kırılıp düşmanlık beslese, intikam alsa, nefsini dost bilip onun rahatını gözetse ve ona arzularını yerine getirmede yardımcı olsa, o seyr ü sülûka girmeye kabiliyetli olamaz. Evliyâlar yolunun kokusunu bile alamaz.

Bunun gibi nefsine düşkün olan kişi varıp kendi sanatıyla meşgul olsun ki, rûhânî ticaret onun elinden gelmez. Çünkü mukarrabûnun yolu ancak, nefsinden râzı olmayıp ona düşmanlık etmektir ve onunla mücâhede edip müşâhade kabrine gitmektir. Şu halde eğer sâlik, sülûkunu bu esas üzere binâ eylemezse; binâsı temelsiz olur ve çabucak yıkılır.

Kıta

1-Toprağa benzer o derviş-i hakîr
Ki anı çiğneye her bây ü fakîr
2-İtseler cânına bin dürlü azâb
Söylemez kimseye mânend-i türâb

Günümüz Türkçesiyle

1-Toprağa benzer o derviş, hakîrdir. Her önüne gelen çiğner, fakîrdir.
2-Canına bin türlü azap etseler de, kimseye söylemez; toprak tabiatlıdır.

Kabiliyetli sâlik ancak nefsine öfkelenir, elem duyarsa ancak nefsinden üzüntü duyar. Kötü söz söyleyecekse nefsine söyler. Öfkelenecek olsa, sadece kendi nefsine öfkelenir. Çünkü Hak teala Hazret-i Davûd aleyhisselâma; *"Ey Dâvud! Nefsine düşmanlık ederek bana yaklaş"* buyurmuş ve nefsine düşmanlık etmenin Allah'a yakınlık vesilesi olduğunu duyurmuştur. Şu halde nefsine yardım eden, seyr ü sülûka kabiliyetli olamaz. Mukarrabûnun hallerinden bir lezzet alamaz. Çünkü düşmanı olmayan, dostu bulamaz.

Nazm

1-Diler bu himmetim kim kendi kendimden çeküp dâmân
Girîbân-ı tahayyürde kalam hoş bî-ser ü sâmân **[347/b]**
2-Yumam nefs ü hevâ çeşmin ki oldur fitne-i râhım
Kesem aklın başın kim eyler andan bu serim devrân
3-Kesem her sohbet ümmîdin yanam derd-i mahabbetden
Dökem lezzet şarâbın mevt irişüp kala dil atşân
4-Çü mihmân-hâne-i izzet zelîl-i münkesir-i dildir
Zihî helvâ-yı derd ü gam zihî levzîne-i hırmân
5-Cihânın izzet ü lezzetleri bî-kadr ü kıymetdir
Anın indinde kim bulmuş gönül tahtında bir sultân
6-Gönül Beyt-i Hudâ'dır gafletinden cây-ı dîv olmuş
Ki bî-zahmet girer it bulsa ger bir mescidi vîrân
7-Sana zahm ursa nâ-merd urma sen merd isen [ey] Hakkı
Hüsâmü'l-mer'i mes'ûlün ve-lâkin lâ-ale'n-nisvân

Günümüz Türkçesiyle

1-Himmetim öyle diler ki kendimden el çekip, bu hayret kervanında birhoş ve başsız kalayım.

2-Nefis ve hevâ gözümü yumayım; odur fitne yolum. Aklın da başını keseyim ki başım ondan döner.

3-Her sohbetten ümidi kesip, muhabbet derdine yanayım. Lezzet şarabını dökeyim; ölüm erişsin, gönül susuzlukta kalsın.

4-Gerçi izzet misafirhanesi olan gönül, zelil ve münkesirdir. Bu nasıl dert ve gam tatlısı, bu nasıl mahrumiyettir!

5-Cihanın izzet ve lezzetleri değersiz ve kıymetsizdir. Onun katında kim bulmuş, gönül tahtında bir sultan?

6-Gönül Hudâ'nın makamıdır; gafletinden vahşilere yurt olmuş. Bir itin zahmetsizce, harap mescide girmesi gibi.

7-Nâmert sana tokat vursa, sen ona vurma Hakkı! Yiğitlerin kılıcı sıyrılır, ancak kadınlara karşı değil.

Dördüncü Madde

Kabiliyetli sâlikin hüzün ve darlık (hüzn ve inkibaz) halleriyle genişlik ve ferahlık (münşerih ve münbasıt) hallerinin olduğunu ve daralma (kabz) halinde iken iç âlemini imar ettiğini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Seyr ü sülûka kabiliyetli sâlikin alâmetlerinden biri de; gizli açık bütün arzusu, kendi nefsini çirkin sıfatlardan arındırmaktır. Çünkü o nefsini kendisinin en büyük düşmanı ve tehlikeli (manevî) hastalıkların kaynağı olarak bilir. Bu sebeple nefsinden kurtulmaya gayret eder, buna özen gösterir. Eğer nefsinden kendi yoluna aykırı bir hareket görülürse, bunu mürşidine şikâyet eder. O da kendisine, nefsin aykırı gittiği konularda ona zıt gitmeye devam etmesini söyler.

Mesela sâlikin şikâyeti yeme içme, uyuma ve konuşmakta aşırı gitmekle ilgili ise; mürşid bunların zıddı olan (tefrit) açlık, uykusuzluk ve susmayı teklif eder. Böylece sâlikin nefsi orta hâl olan az yeme, az uyuma ve az konuşmaya râzı olup bu minval üzere dosdoğru gider.

Kabiliyetli sâlikin çoğu zaman, -çaresiz bir derde tutulan kimse gibi- kalbinin mahzun ve başının eğik olduğunu görürsün. Neşelense bile dertli bir kişinin ferahlaması gibi sevinci yarım olur. Hakikat şu ki kabiliyetli sâlikin musibeti, her musibetten büyüktür. Çünkü o, Allah'ın isimlerini zikretmeye devam etmenin bereketiyle, nefsinin cibilliyetini ve içinde sakladığı rezalet ve pislikleri bilir. Bu engeller ve bu yol kesiciler var olduğu müddetçe sevdiğine kavuşamayacağını, istediğini elde edemeyeceğini anlayarak onlardan kurtulmaya çalışır. Ancak sevdiğine

kavuşmaya engel olan çirkin huyların tamamından kurtulması mümkün olmadığı için üzgün ve şaşkın kalır. Çünkü nefsin kötü huyları gayet çirkin ve pek çoktur. Nefis onlarla iç içe girmiş halde olduğundan kurtulması zordur. Nitekim onların birinden kurtulsa, daha kötüsüne mübtelâ olur. Şüphesiz, hâli böyle olan sâlikin kalbi daima mahzun ve gözü yaşlı olup her halde kendi nefsinden şikâyetçi olur.

Kabiliyetli sâlike genişlik (bast) ve umut (recâ) halleri geldikçe başını dikip sesini yükselterek edebi terk etmekten, gülmekten, şakalaşmaktan ve sevincini açığa vurmaktan kendini korumaya çalışıp o hâli kendisiyle Allah arasında geçirmek üzere tenhâlara gider. Hak tealadan bu hâlin kendisinden giderilmesini ve kendisiyle muhafaza olunacağı bir hâl ihsan etmesini talep eder. O bilir ki, daralma (kabz) hâli elbette kurtuluştur ve onunla sâlik üzerine korku olmaz. Ancak bu öyle zor bir haldir ki câhil nefislere uygun gelmez.

Ârif olan sâlik, aslandan korkar gibi, genişleme-bolluk (bast) hâlinden korkar ve dünya ehlinin dünyalıklardan lezzet aldıkları gibi o darlık (kabz) hâlinden zevk alır. Çünkü o öyle tecrübe etmiştir ki genişlik (bast) hâlinde iken, dış görünüşün güzelleştirilmesi, iç âlemin bozulması vardır. Daralma (kabz) hâlinde ise nefsin çirkin sıfatlarının giderilmesi ve buna karşılık gönül âleminin imar edilmesi söz konusudur.

Eğer sâlik derse ki **[348/a]** genişlik (bast) hâlinde iken benim Hazret-i Mevlâ huzurunda murâkabe, müşâhade ve münâcâtım vardır; daralma (kabz) hâlinde ise bu fazîletlerin hiçbirisi söz konusu değildir. Onun bu sözünden şu anlaşılır ki, bunu diyen sâlik ne Hakk'ı bilmiştir ne O'nun huzurunu bulmuştur ve ne de O'nunla dost olmanın hazzını almıştır. O davasının ehli değildir, hata etmiştir. Çünkü Hak teala ile huzura ermek, ancak O'ndan başka her şeyden (mâsivâ) uzaklaşmakla mümkün olur. Hâlbuki mâsivâdan alâkayı insan sadece daralma (kabz) hâlinde iken kesebilir.

Nakledilmiştir ki: Bir sâlik genişlik (bast) hâlinin verdiği neşeyle raks ederken mürşidi onun görüp şöyle demiştir; "Niçin sevincini açığa vurursun?"

O şöyle cevap vermiştir: "Nasıl ferah olmayayım, nasıl sevincimi açığa vurmayayım ki O bana Rab, ben de O'na kul olduğum halde sabahlamışım!"

O hikmet sâhibi onu irşâd edip demiştir ki: "Ferahlayıp sevinmek O'nunla bile olsa mezmûm bilinmiştir. Hâlbuki Hak teala üzüntülü olan her kalbe

muhabbet eder.” Öyleyse kabz hâlinde bulunup mahzun olmak makbuldür.

Nazm

1-Ey dil-i dil-dârımız dilde gamındır ve neşât
V’ey meh-i ayyârımız dilde gamındır neşât
2-Dilde gamın ey azîz şehd ü şekerden lezîz
Ey yem-i efkârımız dilde gamındır neşât
3-Lutf ile baksan dile dil pür olur zevk ile
Ey gam u gam-hârımız dilde gamındır neşât
4-Kahr ile kalbe eger baksan olur pür-keder
Ey şeh-i muhtârımız dilde gamındır neşât
5-Senden alur dil sürûr senden ider cân huzûr
Mahrem-i esrârımız dilde gamındır neşât
6-Her sözün ilhâm olur emrine dil râm olur
Ey dem-i ikrârımız dilde gamındır neşât
7-Hakkı dil itsün sükût cân sözidir kalbe kût
Ebr-i kehribârımız dilde gamındır neşât

Günümüz Türkçesiyle

1-Ey gönlümüzün yâri! Gönülde gamındır sevinç. Ey parlayan mehtâbımız! Gönülde gamındır sevinç.

2-Gönülde gamın ey azîz! Baldan şekerden tatlı. Ey efkârımızın deryası! Gönülde gamındır sevinç.

3-Lutf ile baksan gönle, bu gönül zevkle dolar. Ey gamımız, gam çekenimiz! Gönülde gamındır sevinç.

4-Kahr ile baksan kalbe, gönül kederle dolar. Ey seçilmiş pâdişâhımız! Gönülde gamındır sevinç.

5-Gönül sevinci senden alır, gönül huzuru sende bulur. Sırlarımızın sırdaşı! Gönülde gamındır sevinç.

6-Her sözün ilham olur, gönül emrine boyun eğer. Ey ikrarımızın gözyaşı! Gönülde gamındır sevinç.

7-Hakkı! Gönül artık sussun. Cânın sözü kalbe azıktır. Ey şimşek çakan bulutumuz! Gönülde gamındır sevinç.

Beşinci Madde

Mukarrabûn yoluna giren sâlik nefs-i emmâre makamında iken, mel‘un şeytanın onu Hak yolundan alıkoymak için kendisine karşı sûretâ haktan

yana görünerek geldiği kapıları bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Allah'a mânen yaklaştırılmış seçkin kulların (mukarrabûn) yoluna girmek isteyen kimse öncelikle kendi nefsinin hâline baksın ki onda kabiliyetli sâlikin özellikleri var mıdır? Bundan sonra mürşidine baksın ki kendisine bildirilen vasıfları taşımakta mıdır? Eğer nefsinin kabiliyetli ve mürşidinin de kâmil olduğunu gördüyse ona gereken şudur ki, mukarrabûn yoluna girip kendi tabiatının karanlıklarından kurtularak olgunluk ve yücelik sıfatlarına sâhip olmaya baksın.

Eğer kemâle erme süresi uzun olursa da üzülmesin. "Ben bu yoldan kesildim, yarım kaldım" demesin. Çünkü elbette bir gün, kemâl derecelerine ulaşıp istediğini elde edecektir. Hatta eğer kendi nefsinde kabiliyetli sâlik olma özelliği bulunduğunu görüp de, mürşidin kâmil olmadığına kanaat getirirse ona gereken şudur ki, bir mürşide bağlanmadan tek başına yola devam etsin. Şeriatın âdâbına uysun, tarikatın esaslarına uygun davransın. Kâmillerin en mükemmeli, mürşidlerin rûhu Habîb-i Ekrem'in (s.a.v.) izince gitsin. Ona çokça salât ü selâm getirsin, hadis-i şeriflerini yazarak okuyup mütalaa etsin. Çünkü mel'un şeytan tasavvuf yolunda gidenlerle uğraşmaktan bir an bile geri durmaz. Pek çok kapıdan ona sokulmaya çalışır. Her makamda onun kanına farklı yollardan girmeye çalışır.

Nitekim sâlik, nefs-i emmâre makamında iken, mel'un şeytan onu Hak yolundan alıkoymak için gelip der ki: "Senin bu yolla ne alâkan var? Bu öyle bir yoldur ki artık mensubu kalmamış, bu yola girenlerin hepsi göçüp gitmiştir. Bu yola ait sadece yazılı ibâreler ve ıstılahlar kalmıştır. Hâlbuki sen öyle bir zamandasın ki dinini koruyabilen **[348/b]** avucunda kor tutan gibidir. Senin maksadın Hak yoluna girmektir. Şimdi bu yola kimin vasıtasıyla gireceksin? Hani mücâhede ve müşâhade sâhipleri? Manevî hâl ve kerâmet sâhipleri nerede? Onların hepsi bu dünyadan göçüp gitmişlerdir. Bunlardan çoğunun güzel âdetleri silinip gitmiştir.

Öyleyse şimdi sen onların rûhâniyetlerinden yardım talep ederek (istimdad) şeriatın bilinen kurallarına (zahîrî) uymakla yetinmelisin. Sadece bununla yetinmelisin ki selâmetle rahata eresin." Eğer sâlik bu sözü dinleyip kalbî gayreti soğuyup azîmetle amel kararlılığı bozulursa ve seyr ü sülûka girmiş iken ondan yüz çevirip geri kalırsa, sonra o mel'un iblis tekrar gelip ona der ki:

“Hak teala kendi farzlarını edâ edenlere nasıl muhabbet ederse, bunun gibi ruhsatlarını kabul edip bunlarla amel edenlere de öylece muhabbet eder. Kul Mevlâsının bağışlamasını nasıl severse, bunun gibi Mevlâsı da ruhsatlarıyla amel edenleri sever. Şu halde sen, nefsine şiddet uygulamayı terk edip ona yumuşaklıkla muamele et ki o senin bineğindir. Nitekim Hak teala âyet-i kerimelerde **“Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez”** (Bakara 2/185) ve **“O sizi din hususunda seçti ve üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi”** (Bkz: Hac 22/78[155]) buyurmuş ve kullarına merhametinin kemâlinden dolayı acıdığını, yumuşaklıkla muamele ettiğini ve onların rahatını arzu ettiğini duyurmuştur. Eğer sâlik, mel’un iblisin bu sözüne kulak verirse, mezheb imamlarının verdiği ruhsatlara meylederek onlarla amel edip giderse, şüphe yok ki helallerle haramlar arasında bulunan şüphelilerden yemeye başlar ve gitgide haramlara yaklaşır. Hâlbuki şüpheli şeylerin özelliği odur ki kalbi simsiyah karartır.

Kalbin kararması sebebiyle o, helalleri ayırt edemeyip haramlara düşer; sâlik olamaz, mahvolup gidenlerden (hêlik) olur. Çünkü karnını sürekli haram yiyeceklerle dolduran gâfilin aklına, -başka değil- ancak haram işlemek gelir. Onun sözleri hep yalan, gıybet, söz taşıma ve sövme olur. İşi gücü kendisini günaha sürükleyen ve hatır yıkan şeylere yönelmek olur. Her neye elini uzatsa mutlaka harama uzanır. Bir adım atsa, haram işlere doğru yürür. Açıktan günah işler, açıkça zulmeder. Böylece ondan mel’un iblisin elde etmek istediği şey hâsıl olur. (Ve ona uymasının karşılığı olarak) iki âlemde cezâsını bulur.

Eğer sâlike Cenâb-ı Hakk’ın lütfu erip de yukarıda nakledilen sözlerin şeytanın bir tuzağı olduğunu görürse şunu bilir ki ruhsatlara meyletmek tembellerin işidir. Onlarla amele rağbet etmek himmeti zayıf olan âcizlerin işidir. Meğer şeriatın âdâbıyla ve tarikatın esaslarına uygun davranıp yüksek bir gayretle (himmet) seyr ü sülûka devam etmiş olsun. Ta ki nefs-i levvâme olup ikinci makama ulaşır.

Nazm

1-Ey gönül geç her hevesden pâk olup gel râha sen
Tâ ki makbûl olasın şâyeste ol dergâha sen
2-Bu cihân vîrânesin baykuş misâli bekleme
Çün şehin şâhînisin uç var o şâhinşâha sen
3-“Lâ ilâhe” tîğın al eşyâyı dilden kat‘ kıl
Hoş hırâm eyle cihân-ı pâk-i “illâllâh”a sen

4-Dü cihânın kût-ı cânı hamr-ı vahdetdir eger
Nûş idersen mülhak oldın merdüm-i âgâha sen
5-Çün sana bu kût olur hâsıl ko meyl ü rağbeti
Bir alay hayvân içün olan giyâh u kâha sen
6-Aşk ile aklın işi yokdur açık söz söyleme
Şîr-i Yezdân şîvesin bildirme her rûbâha sen
7-Aşk hakdır ehl-i aşkın yâr-ı gârı dem-be-dem
Hakkı! İfşâ itme sırrın her dil-i güm-râha sen

Günümüz Türkçesiyle

1-Ey gönül! Geç her hevesten; pâk ol, yola gel sen. Ta ki o dergâhta makbul olup, itibar göresin sen.

2-Bu virâne cihanı, baykuş misali bekleme. Madem Şah'ın şahinisin, var git şahlar şahına sen.

3-Lâ ilâhe kılıcını al, eşyâyı gönülden kopar. Hoşça yürü "illallah"ın tertemiz cihânına sen.

4-İki cihanda rûhun gıdası, vahdet şarabıdır; eğer onu içersen katıldın demektir, seçkinlere sen.

5-Bu azık sana yeterli olur; bir gurup hayvan için olan otlarla samana meyil ve rağbet etmeyi bırak.

6-Aklın, aşk ile işi yoktur; açık söz söyleme. Yezdân aslanının şîvesini, bildirme her tilkiye sen.

7-Aşk ehlinin can dostu Hak aşkıdır her zaman. Hakkı! İfşâ etme sırrını, şaşırmış her gönüle sen.

Altıncı Madde

Mukarrabûn yoluna giren sâlik nefs-i levvâme makamında iken, onu yolundan alıkoymak için mel'un şeytanın kendisine haktan yana görünerek geldiği kapıları bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Hak yolunun yolcusu nefs-i levvâme makamında iken mel'un şeytan kendisini hak yoldan alıkoymak için gelip **[349/a]** ona sâlih amellerini süslü gösterir, gönlüne kendini beğenme hissi (ucb) düşürür. Bu durumda sâlik kendini beğenme hissine kapılarak amelden kesilir. Bundan sonra mel'un iblis ona sûret-i haktan görünerek der ki:

"İlim öğrenmekten maksat amel işlemektir. Hâlbuki sen sâlih ameller işlemeye muvaffak olmuşsun. Yeterince ilim de tahsil etmişsin. Şu halde

bundan sonra ne ilim tahsiline ne âlimlere sohbete ne de va'z dinlemeye ihtiyacın kalmıştır. Sana nasihat eden âlim, keşke kendi nefsine söz geçirip öğüt alsaydı ve senin işlediklerinin onda biri kadar ameli olsaydı, ebedî kurtuluşa ererdi." Böylece bu kendini beğenme hâli (ucub) onda iyice yerleşir. Kendi nefsini herkesten büyük bilip başkalarını tahkîr eder. İnsanlar hakkında hep kötü düşünür (sû-i zan). Hatta öyle kötü huylu olur ki hiçbir âlimden nasihat kabul etmez. Kendi aklınca ibadet edip cehaletin karanlığında mahvolup gider.

Sonra bu sâlike o mel'un iblis gelip der ki: "Senin hakkında halkın hüsn-i zannı vardır. Amellerini daha da güzel eyle ki sana uysunlar. Sevabın kat kat olsun."

Şâyet sâlik, bu niyetle ibadetine özen gösterip amellerini süslerse, işlediği kusurlu olur. Sonra bu sâlike o mel'un der ki: "Sen artık amellerini gizlice yap. Ta ki Hak teala gizlice yaptığın amelleri kabul edip sana muhabbet kılsın. Hatta insanlar da ihlâsını görüp sana muhabbet etsinler."

Eğer sâlik mel'un iblisin bu sözüne uyup halkın kendisine muhabbet etmesi arzusuyla amellerini gizlerse, haberi olmadan gösteriş batağına (riyâ) düşer.

Şeytanın hîleleri çok çeşitli ve pek çoktur. Eğer gücü yeterse sâlikin amelini ifsad eder. Ve eğer buna gücü yetmezse, onun kalbine bundan daha fazîletli bir amel düşürür ki aslında onu yapmaya gücü yetmez. Ancak yine de ona ikinci ameli güzel gösterir; onu işlemeyi kolay gösterip teşvik eder. Sâlik onu yapmaya girişince, önceki işlediği amelinden gayreti kesilir, ikinciyi işlemeye de güç yetiremez. İkisinden de mahrum kalır.

Mel'un iblis sâlike der ki: "Sen Allah'ı ve Rasûlü'nü sevdiğini iddia ediyorsun, ne Beyt-i şerif'i tavaf edersin ne de Ravza-i mutahharayı ziyarete gidersin. Bu tembellik ve ihmalkârlık muhabbetin şânından değildir. Ne dersin? Sana hemen lâyık olan şudur ki Hakk'a tevekkül ederek Beyt'ini tavaf etmen ve Habîb'ini ziyaret etmendir. Yolculuk esnasında bol bol namaz kılıp oruç tutasın. Günlük dua ve zikirlere devam edip evrâdınla meşgul olasın. Böylece bu ibadetlerle de hac ve ziyaret sevabını bulursun."

Eğer sâlik bu vesveseye kulak verip de bineksiz ve azıksız olarak hac kâfilesine katılıp Beyt-i şerife yönelip giderse, yolculuk meşakkatiyle bedenine ârız olacak yorgunluk ve bitkinlikle, evrâdını ve günlük zikirlerini ihmal eder, kalbine gevşeklik gelir. Tam bu sırada mel'un iblis ona yaklaşıp der ki: "Nefsine haksızlık edip de, gücünün üstünde ona yük yükleme.

Namazın geçerse de kaza etmek Mekke'de mümkündür, taassup yolun gitme."

Böylece sâlik güçsüz ve halsiz düştüğü için o mel'unun sözüne itibar eder ve farzları vaktinde edâ etmede gevşeklik gösterir.

Sâlike açlık ve susuzluk galip gelir de boğazı daralırsa, mel'un yine ona yaklaşıp der ki: "Hak teala haccı zenginlere farz kılmıştır. Senin gibi bir yoksul o Beyt'e nasıl gidebilir? Şüphesiz ki seni hacca çağıran ancak şeytanın vesvesesiymiş."

Bu durumda sâlik mel'unun sözlerine üzülür ve üzerine pişmanlık çöker. Allah'ın takdirine düşman kesilerek kalbi kararır. Halkın gıybetini eder, (önüne gelene) kötü söz söyler, ırzına musallat olur. Onlara karşı düşmanlık besler. Çünkü hac yolunda ne kimse ona tasadduk eder ne de iltifat edip yardımda bulunur. Bu durumda o içinde bulunduğu kafilenin, mahşerin bir benzeri olduğunu görür ve herkesin kendi derdinde olduğunu fark eder. Yiyecek bulmakla meşgul **[349/b]** olup hac ziyaretinin feyz ve bereketinden mahrum kalır. Bir nasip elde edebilse de, bin belâ ile alır.

Hâlbuki o önceden kendi memleketinde iken sadrı geniş, ferah ve neşeli, huyu güzel, halim-selim bir insandı. İnsanları kendi nefsine tercih ederdi. Eli açıktı, ikramı severdi. Fakat şimdi hac yolculuğunda başına gelenlerden dolayı göğsü daralıp sadece kendi nefsini düşünen cimri, hırslı ve her fırsatta insanları kötüleyen birisi oldu.

Çünkü bu (durumda olan bir) sâlik, hacca gitmekle kendi yolundan kalır ve başına bin bir türlü belâ gelir. O mel'un şeytan bunun yolunu kesmekle muradına ermiş olur. Eğer Hak tealanın yardımı kendisine erişip de mel'unun bu gibi hîlelerinden kurtulursa şeriat âdâbına ve tarikat erkânına bütün gayretiyle sahip çıkarak, seyr ü sülûkta ilerlemiş olur. Böylece nefs-i mülhime olup üçüncü makamı bulur.

Nazm

1-Ne mest-i bâde-i aşkım ne merd-i mestûrem
Ne muhbirem ne de müstahbirem aceb dûrem
2-Derûn-ı dildeki dil-dârı taşrada araram
Visâl içinde iken gafletimle mehcûram
3-Şarâb ü şâhid ü şem'im gönüldedir ammâ
Ne behre bilmemişem bâkirem çü bâkûrem
4-Dolar cihâne dem-â-dem hezâr nefha-i sûr
Aceb ne mürde-dilem tende sâkin-i gûrem

5-Gönül bu hâne-i gafletden itse taşra hırâm
Yakîn ider ki hakîkatde Beyt-i Ma‘mûrem
6-Cemâl-i aşkı görürsem gönül göziyle iyân
O demde ben bana hoş nâzırem ki manzûrem
7-Şarâb-ı nâb-ı mahabbetden içsem ey Hakkı
O câm-ı cân ile el-hak müdâm mesrûrem

Günümüz Türkçesiyle

1-Ne aşk şarabının sarhoşuyum ne de gizli yiğidim. Ne muhbirim ne de haber edilen; nasıl da uzağım.

2-Gönlümdeki sevgiliyi, çıkıp taşrada ararım. Vuslat içindeyken, gafletle hicrandayım.

3-Şarabım, sevgilim ve kandilim gönüldedir amma, ben neyim, kendimi tanıyamamışım.

4-Cihana dolar her an, sûretlerin nefesleri. Hayret ki ruhsuz gönülle ten mezarında sâkinim.

5-Gönül bu gaflet evinden dışarı çıkabilse. Şuna inanır ki hakikatte Beyt-i Ma’mûr’um.

6-Gönül gözüyle aşkın cemâlini görsem, apaçık. O zaman kendime hoşça bakarım, ne güzelmişim.

7-Muhabbet şarabından içsem ey Hakkı! O can kadehiyle gerçekten; daima mesrûr olurum.

Yedinci Madde

Mukarrabûn yoluna giren sâlik nefs-i mülhimede iken, mel’un şeytanın onu hak yolundan alıkoymak için kendisine haktan yana görünerek geldiği yolları bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Hak yolun yolcusu nefs-i mülhime makamında iken mel’un iblis, onun yolunu kesmek için uygun yollardan ona nüfûz etmeye çalışır. Çünkü bu makamda bulunan sâlik, yukarıdaki maddelerde bahsedilen engelleri geçip üçüncü makamda irfân derecesine gelmiştir. Söz konusu tuzaklara aldanmaktan emin olmuştur. Bunun için o ârife lânetli şeytan haktan yana görünerek gelip der ki:

“Sen ki âlemin hallerine hoşca vâkıf olup vahdet-i vücûdu tanımışsın. Bu sebeple “Lâ mevcûde illallah = Hakikatte Allah’tan başka varlık yoktur” dersin ki **“O evveldir, âhirdir, zâhirdir, bâtındır.”** (Hadîd, 57/3) âyetinin

parlayan nûrunu bulmuşsun. Çünkü sen; **“Allah göklerin ve yerin nûrudur”** (Nûr 24/35) işaretini **“Nereye dönerseniz Allah’ın zâtı oradadır”** (Bakara 2/115) müjdesiyle bilmişsin. Hepimiz Hak’tan geldik, yine O’na gideriz ki **“Biz Allah içiniz ve O’na döneceğiz”** (Bakara 2/156) buyurmuştur. Yine ilk geldiğimiz yer O’nun katı olup döneceğimiz yer de O’nun huzurudur ki; *“Bütün işler O’ndan başladı ve yine O’na dönecektir”* hükmüyle bunu tahsis etmiştir. Nihayetinde cennet ehli cennet için, cehennem ehli de cehennem içindir ki; *“Olan oldu ve (kaderi yazan) kalem kurudu”*[156] sözü bu gerçeği ifade etmektedir. Hareket eden hiçbir şey yerinden ayrılmaz ki onu hareket ettiren Allah teala olmasın. Nitekim âyet-i kerimede; **“Sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı”** (Saffât 37/96) buyurmuştur ki bu işareti hiç kimse bilmez; ancak O, senin gibi âriflere ilham ile duyurmuştur. Bundan sonra sen niçin zor amellerle kendi nefsine sıkıntı veresin ki! Bundan sonra senin şânına lâyık olan, bu zâhirî amellerden sayılan ibadet ve riyâzâtın hepsini Allah’tan başka şeylerle perdeli bulunan sıradan insanlara (zâhir ehli) bırakmaktır. Taklit ehlinin işleriyle meşgul olmayıp ancak kendi kalbine gelip zevk ve şevk ile dolasın. Daha mühim ve gerekli olan murâkabe ve müşâhade gibi bâtınî işlerle meşgul olup zevk alasın.” **[350/a]**

Eğer bu ârifin kalp ayağı kayıp sürçerek, vesvese ve hîle dolu sözlere kulak verip ibadet ve mücâhedeyi terk ederek nefsinin arzularına uyup giderse, onun kalbi hiç ummadığı şekilde kararır. Sonra o mel’un şeytan oraya yerleşir ve ona der ki; “Rabbin senin hakîkatindir ve sen de O’nun hakîkatisin ki **“O işitendir, görendir”** (Şûrâ 42/11) buyurmuştur. Şu halde her neyi yapmak istersen onu işle ki **“O yaptığından sorulmaz”** (Enbiyâ 21/23) kelâmıyla, senin de yaptığından sorumlu olmadığını duyurmuştur.”

İşte o zaman tabiatının karanlık perdeleri onun basîretini öylesine bağlar ki gözü hiçbir şeyi görmez olur. Hırsızlık yapar, hıyânetlikte bulunur, zinâ ve livâta yapar. İçki içip bin bir türlü haram işler. İnancı bozulur ve artık Allah’tan korkmaz olup sapıklık yoluna gider. Mel’un iblisin öyle bir oyuncağı olur ki Rahmân olan Allah’ın dostluğundan vazgeçip onu dost edinir. İşte tabiatının karanlığına yönelip mel’un iblisin sözüne uyarak arzularının peşi sıra giden gâfilin hâli budur.

Eğer bu ârife Cenâb-ı Hakk’ın yardımı erişip de ibadet ve mücâhede üzere ayağı kaymadan durursa, şüphesiz onun nefsi itminâna ermiş olup yüce bir himmetle dördüncü makama terakki eder. İki cihan saadetini ve

göz aydınlığını bularak mel'un şeytanın hîle ve tuzaklarından emin olup selâmet bulur.

Nazm

1-Gafletden uyan ey dil kim bâd-ı sabâ geldi
Aşkın yeli esdi bil kim câna safâ geldi
2-Ey âşık-ı rûhânî v'ey ârif-i Rahmânî
Tenhâ gice bul anı kim câna hüdâ geldi
3-Vir hvâbını emvâta gel kâdi-i hâcâta
Hoş başla münâcâta âvân-ı senâ geldi
4-Koy hvâb u hayâlâtı terk eyle muhâlâtı
Bul aşk ile hâlâtı kim şevk-ı likâ geldi
5-Kesret kederinden geç vahdet meyini sâf iç
Sen sayma vücûdun hîç ol nûr u ziyâ geldi
6-Hvâb içre olur gamlar aşk içre olur demler
Âgâh olun âdemler çün avn-i Hudâ geldi
7-Hakkı ko bu ağyârı bul dilde o dil-dârı
Fevt eyleme eshârı kim vakt-i nidâ geldi

Nazm(ın sadeleştirilmesi)

1-Gafletten uyan ey gönül! Sabâ yeli geldi. Aşkın yeli esti, bil ki câna safâ geldi.

2-Ey rûhânî âşık ve ey rahmânî ârif! Tenhâ gecede bul O'nu ki câna hidayet geldi.

3-Uykuyu, ölülere ver, hâcet görene gel. Hoşça başla yalvarmaya, senâ sesi geldi.

4-Uykuyu hayali koy, olmayacak işleri bırak. Aşk ile bul halleri, kavuşma coşkusu geldi.

5-Çokluk kederini geç, vahdet şarabını iç. Sen, sayma varlığını hiç; O nûr, O ışık geldi.

6-Uykudadır o gamlar, aşk içinde kavuşmalar. Uyanın ey Âdemler, Hudâ'nın yardımı geldi.

7-Hakkı! Bırak bu ağyârı, gönülde bul yâri. Kaçırma seherleri ki nidânın vakti geldi!

Sekizinci Madde

Mukarrabûn yoluna giren sâlik, nefs-i mutma'inneye ulaşınca Mevlâ'nın koruyucu kalesine girip lânetli şeytana üstün geldiğini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Allah dostları şöyle demişlerdir: Samimi sâlik dördüncü makama ulaşınca, onda öyle bir olgunluk hâli meydana gelir ki, mâsivâdan kaçarak uzaklaşır ve Hakk'ın dostluğuna tâlip olur. O'nun tertemiz zâtına muhabbet edip Habîbine (s.a.v.) tâbi olur. Onun sözlerini, davranışlarını ve ahlâkını can u gönülden kabul edip bütün bunlardan rûhuna hayat ve imanına lezzet alır. İrfan nûruyla cennet huzuru bulur. Dinin emirleriyle dosdoğru gider. Tabiî ölümle ölünceye kadar böyle devam eder.

Bu kâmilin kalbine her ne zaman bir düşünce gelse, onu hemen Habîb-i Ekrem (s.a.v)'in sözleri ve davranışlarıyla karşılaştırır. Eğer (Peygamberin davranışına) uygun olursa onu yapar, değilse onu terk eder. Der ki: "Bu ancak şeytanın sözüdür."

O şunu bilmiştir ki: Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) vefat edip bu dünyadan (ahirete) intikal edinceye kadar, farzlardan ve vâciplerden hiçbirini terk etmemiştir. Sâlih amelleri terk etmek ne evliyâdan ne de âlimlerden işitilmiştir. Sevgisinde sâdık olan kâmil şunu yakînen bilmiştir ki, şeriata uygun olmayan (bâtınî) düşüncelerin hepsi sapıklıktır. Çünkü o, bâtın ehlinin zâhire uymayan bâtınî tevillerini bâtıl olarak görmüştür. Bu sebeple kulluk yolunda (tarîk-i ibadet) dosdoğru ilerleyip mel'un şeytana galip gelmiştir. Hak tealanın (mel'un iblis hakkında); **"Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur"** (Hıcr 15/42) buyurduğunu bilmiştir. Dinin zâhirinin sırrı (sırr-ı şeriat) ona açılmış ve onu, şeriatın zâhirinde **[350/b]** gizli, uçsuz bucaksız bir deryâ olarak görmüştür.

Şeriatın zâhiriyle amel etmeyen gâfil, ne ârif ne de kâmil olabilir. Dinin ne bâtını ne de sırrı ona açılır. Belki o zındık olur ve dalâlette kalır. Çünkü Hak tealanın Habîb'ine; "**De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin"** (Âl-i İmrân 3/31) vahyi nâzil olmuştur. Şu halde bu âyet-i kerime, âhirete göçünceye kadar dinin emir ve yasakları çerçevesinde yaşamanın gerekliliğini herkese anlatmaya yeterli bir ölçü olmuştur.

Şeriatın zâhiriyle amel eden ârif ve kâmilin durumuna gelince, bunlar elbette onun iç yüzüne ve sırrına da ererler. Oradan da Hudâ'nın sırlarına ulaşırlar. Böylece kalbiyle onu evirip çeviren kudret sâhibi (Mukallib) arasında meydana gelen hususî hallere ulaşırlar. Bu sırları ancak dışları dinin emirlerine uymakla süslü, içleri hakîkatle nûrlanmış olan kâmiller bilirler ki onlara hiçbir şey şüpheli ve karışık kalmaz. Mel'un şeytan onların

yakınına bile gelemez. Gelse de hiçbir şekilde onlara nüfûz etmeye yol bulamaz. İstese de onları doğru yoldan çıkaramaz. Nitekim samedânî şeyh **Abdülkadir Geylânî** hazretlerine bir gün çölde şeytan yaklaşıp; "Ey Abdülkadir! Ben Allah'ım, bütün haramları sana mübah kıldım, dilediğini yap" deyince, bu kâmil şeyh (rh.a.) ona: "Yalan söylüyorsun. Sen şeytansın, Allah kötülükleri işlemeyi emretmez" diye cevap vermiştir.

Ey Hakkı! Basîretinle bir kere bak ki, bu şeriat ne muazzam bir kerâmet kalesidir. Onun hükümlerine göre amel eden iki cihanda ne kadar da yüksek mertebededir, ne azîzdir, ne şereflidir ve her türlü tehlikelerden emin olup selâmettedir. Bu hâliyle o, ebrârın, âbidlerin, ahyârın, âriflerin, ahrârın ve kâmillerin zümresine girip müstahkem bir kaleye sığınmış olur.

Mel'un iblisin hîle ve tuzaklarından hiç kimse emin olamaz; ancak yardım edenlerin en güzeli olan Cenâb-ı Hakk'ın yardımına mahzar olanlar, dinin emirlerine sımsıkı sarılıp kâmil mürşidlerin yolunca gidenler ve ilmiyle amel eden âlimlerin sohbetlerine devam edenler emin olabilir.

Allah'ın salâtı ve meleklerin selâmı Efendimiz Muhammed Mustafa (s.a.v.) ile onun tertemiz ailesine ve ashâbına olsun. Hamd, âlemlerin Rabbinedir.

Bu kıymetli ve faydalı kitabın **Üçüncü Fen**'den buraya gelinceye kadar olan kısımlarında, irfân yolunun bütün şartları ve esasları ile (sâliki) Yezdân'ın huzuruna ulaştıran âdetleri ve âdâbı açıklanmıştır. Bütün varlıkların Rabbi'nin manevî huzuruna ulaştıran sebepleri, (söz ve fiilleri) dinin zâhirine uygun olan mübarek evliyânın hikmetli sözleri belli bir düzen ve intizamla verilerek, insanların bu yola teşvik edilmesine özen gösterilmiş ve söz konusu esasların bu miktarda açıklanıp yazılması yeterli görülmüştür. Şimdi burada bu fennin bu son bâbının sona ermesi hürmetine pîrimiz Yüce Gavs Fakîrullâh Şeyh **İsmail Tillovî** (rh. a.) Hazretleri'nin güzel vasıflarını açıklayan fasılla tamamlamak uygun görülmüştür. Nitekim *"Sâlihlerin anıldığı meclislere rahmet iner"*[157] denilmiştir. Çünkü rahmetin inmesi ebrâra olan muhabbete bağlı görülmüştür.

Beyt
Hamdi ehl-i bekâyı yâd eyle
Hâtırın yâdı ile şâd eyle

Günümüz Türkçesiyle
Hamdi! Bekâ ehlini yâd eyle. Anmanın hatırıyla şâd eyle.

Nazm

1-Biz muhibb-i kameriz devr-i kamerden söyle
Tûti-i câna hem ol şehd ü şekerden söyle
2-Koy şeş ü penc ile renci o nihân genci bul
Aşkdır aslımız ancak o pederden söyle
3-Hasret-i aşk ile dîvâne olup ağlardım
Bundayım ben didi sen nûr-ı basardan söyle
4-Cümle yüzden sana yüz virmişim ey cân peder
Sen enâniyyeti koy hüsn-i nazardan söyle
5-Bir kamer yüzli göründi didi kim aşk benim
Aklı koy mahremim ol sırr-ı kaderden söyle
6-Kalbine her ne disem gizli hemân teslîm ol
Sırrımı akla dime tavr-ı beşerden söyle **[351/a]**
7-Sohbet-i aşk ile kıl dilde huzûr ey Hakkı
İtme cisminle sefer dilde hazardan söyle

Günümüz Türkçesiyle

1-Biz kamer tutkunuyuz; ayın devrânından söyle. Can kuşuna hem o tatlıdan, şekerden söyle.

2-Beşi, altıyı bırak zahmet çekme; gizli hazineyi bul. Aşktır aslımız ancak, bize o pederden söyle.

3-Aşk hasretiyle dîvâne olup ağlardım. "Buradayım ben" dedi. Sen basîret nûrundan söyle.

4-Bütün yüzlerden sana yüz verdim, ey can peder! Sen de enâniyeti bırak, hüsn-i nazardan söyle.

5-Bir kamer yüzlü görünüp dedi ki "Aşk benim! Aklı bırak, sırdaşım ol; "Kaderin sırrından söyle!"

6-Kalbine her ne dersem gizlice, hemen teslim ol. Sırrımı akla söyleme; beşerin tavrından söyle!"

7-Gönülde huzuru, aşk sohbetiyle bul, ey Hakkı! Cisminle gönülde sefer etme, hazardan söyle.

---

[148]. Riyâzet; Tasavvufta nefsin arzularını kırmak amacıyla bedeni zor ve çetin işlere koşma, diğer taraftan sürekli olarak zihni ve düşünceyi mâsivâdan uzaklaştırıp Allah'a yoğunlaştırmaktır. (Uludağ, *a.g.e.,* s. 400.)

[149]. Kutub, kutb; Medâr, değirmenin alt taşına yerleştirilen ve üst taşın dönmesini sağlayan demire denir. Tasavvufta a- En büyük veli, b- Her

zaman âlemde Allah'ın nazar kıldığı yer olan tek kişi. c-Kutub âlemin rûhu, âlem de onun bedeni gibidir. Her şey kutbun çevresinde ve onun sâyesinde hareket eder. Yâni her şeyi o idare eder. (Uludağ, *a.g.e.*, s. 299.)

[150]. Bkz: en-Necm, 53/9.

[151]. Bkz: Yasin, 36/82.

[152]. Müslim, Îmân 164, Ebû Dâvûd, Büyû, 50.

[153]. Yarma: Arpa veya kalitesiz buğdayın kabaca öğütülmüş hali olup biraz ıslatılıp yumuşatılarak hayvanlara yem olarak verilir. Çaresizlik ânında ve kıtlık yıllarında insanlar bunu yemişlerdir.

[154]. Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5. Ayrıca bk. Nesâî, Nikâh, 4.

[155]. Mârifetnâme metninde yazılan; لَيْسَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ lafzı **Kur'ân-ı Kerim**'de bulunamamıştır. Bu her halde Hac suresi, 22/78 âyeti olmalıdır.

[156]. Tirmizî, Kıyâmet, 59.

[157]. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ,* VII/28; Şevkânî, *Fevâ'idü'l-Mecmû'a*, s, 254, H. No: 109; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ,* II, 70/1772.

"Hak teala kendi farzlarını edâ edenlere nasıl muhabbet ederse, bunun gibi ruhsatlarını kabul edip bunlarla amel edenlere de öylece muhabbet eder. Kul Mevlâsının bağışlamasını nasıl severse, bunun gibi Mevlâsı da ruhsatlarıyla amel edenleri sever. Şu halde sen, nefsine şiddet uygulamayı terk edip ona yumuşaklıkla muamele et ki o senin bineğindir. Nitekim Hak teala âyet-i kerimelerde **"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez"** (Bakara 2/185) ve **"O sizi din hususunda seçti ve üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi"** (Bkz: Hac 22/78) buyurmuş ve kullarına merhametinin kemâlinden dolayı acıdığını, yumuşaklıkla muamele ettiğini ve onların rahatını arzu ettiğini duyurmuştur. Eğer sâlik, mel'un iblisin bu sözüne kulak verirse, mezheb imamlarının verdiği ruhsatlara meylederek onlarla amel edip giderse, şüphe yok ki helallerle haramlar arasında bulunan şüphelilerden yemeye başlar ve gitgide haramlara yaklaşır. Hâlbuki şüpheli şeylerin özelliği odur ki kalbi simsiyah karartır.

Şâyet kâmil mürşid, kabiliyetli görmediği sâliki bir sanata göndermezse, onu aldatmış olur. Hâlbuki kâmil mürşid insanları aldatmaz ve kendisi için düşünmediğini insanlar için düşünmez. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.); *"Aldatan bizden değildir"* buyurmakla, aldatan hîlekârların sonunda hüsrâna uğrayacağını duyurmuştur.

"Sen ki âlemin hallerine hoşca vâkıf olup vahdet-i vücûdu tanımışsın. Bu sebeple "Lâ mevcûde illallah = Hakikatte Allah'tan başka varlık yoktur" dersin ki **"O evveldir, âhirdir, zâhirdir, bâtındır."** (Hadîd, 57/3) âyetinin

parlayan nûrunu bulmuşsun. Çünkü sen; **“Allah göklerin ve yerin nûrudur”** (Nûr 24/35) işaretini **“Nereye dönerseniz Allah’ın zâtı oradadır”** (Bakara 2/115) müjdesiyle bilmişsin. Hepimiz Hak’tan geldik, yine O’na gideriz ki **“Biz Allah içiniz ve O’na döneceğiz”** (Bakara 2/156) buyurmuştur. Yine ilk geldiğimiz yer O’nun katı olup döneceğimiz yer de O’nun huzurudur ki; *“Bütün işler O’ndan başladı ve yine O’na dönecektir”* hükmüyle bunu tahsis etmiştir. Nihayetinde cennet ehli cennet için, cehennem ehli de cehennem içindir ki; *“Olan oldu ve (kaderi yazan) kalem kurudu”* sözü bu gerçeği ifade etmektedir. Hareket eden hiçbir şey yerinden ayrılmaz ki onu hareket ettiren Allah teala olmasın. Nitekim âyet-i kerimede; **“Sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı”** (Saffât 37/96) buyurmuştur ki bu işareti hiç kimse bilmez; ancak O, senin gibi âriflere ilham ile duyurmuştur. Bundan sonra sen niçin zor amellerle kendi nefsine sıkıntı veresin ki! Bundan sonra senin şânına lâyık olan, bu zâhirî amellerden sayılan ibadet ve riyâzâtın hepsini Allah’tan başka şeylerle perdeli bulunan sıradan insanlara (zâhir ehli) bırakmaktır. Taklit ehlinin işleriyle meşgul olmayıp ancak kendi kalbine gelip zevk ve şevk ile dolasın. Daha mühim ve gerekli olan murâkabe ve müşâhade gibi bâtınî işlerle meşgul olup zevk alasın.” **[350/a]**

Kâmil mürşidin alâmetlerinden biri de, ayıp ve kusurları örtücü olmasıdır. Kimsenin ayıbını kimseye söylemez. Özellikle sâliklerin kendisine söylediği hallerini ve sırlarını örter ki bunları kimseye açıklamaz. Bu kâmilin gönlü öyle zengindir ki hiç kimseden bir şey ummayıp herkesten müstağnîdir. Öyle güzel ahlâk sâhibidir ki aslâ bir kimseye öfkelenmez ve hiç kimseye kötü söz söylemez. Meğer Allah için buğzetmiş olsun; işte o zaman buğz ile söyler. Kâmilin nazarında bütün yiyecekler ve kokular aynıdır; iyisi kötüsü birdir. Bütün giyeceklerin ve dokunarak hissedilen zevklerin güzeli ve kabası onun nazarında eşittir. Ona göre hamur ile yarmanın, pirinç ile arpanın, su ile şıranın, sarımsak kokusuyla güzel kokunun, yün ile ipeğin, yumuşak yatakla kuru hasırın, gençle ihtiyarın, hatırlı kişilerle kimsenin itibar etmediği hakîrin, pâdişâhla fakîrin hiçbir farkı yoktur. Bunlardan hangisi yanında bulunursa mukabilini tercih edip istemez. Bu kâmil zât açlıkta ve toklukta, uykuda ve uyanıklıkta, susmakta ve konuşmakta, uzlette ve ülfette kısacası bütün âdet ve ibadetlerinde işlerin hayırlısı olan orta yolu bulur. Yâni onun her halinde her işi ifratla tefrit arasında olur. Nitekim kâmillerin en mükemmeli ve doğru yola irşâd edenlerin rûhu Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.): *“Allah’a yemin olsun ki*

sizin O'ndan en çok korkanınız ve en müttakî olanınız benim. Lâkin bazen oruç tutarım, bazen iftar ederim. Namaz kılarım ve dinlenirim, kadınlarla evlenirim" buyurmuş ve her işte orta yol üzere bulunmanın hallerin en güzeli, hasletlerin en şereflisi olup kemâl ehline mahsus olduğunu duyurmuştur.

5-"Kün fe-yekûn" okyanusunda istenilen cansın, erişilmek istenilen en son nokta.

Kâmil mürşidin alâmetlerinden biri de, ayıp ve kusurları örtücü olmasıdır. Kimsenin ayıbını kimseye söylemez. Özellikle sâliklerin kendisine söylediği hallerini ve sırlarını örter ki bunları kimseye açıklamaz. Bu kâmilin gönlü öyle zengindir ki hiç kimseden bir şey ummayıp herkesten müstağnîdir. Öyle güzel ahlâk sâhibidir ki aslâ bir kimseye öfkelenmez ve hiç kimseye kötü söz söylemez. Meğer Allah için buğzetmiş olsun; işte o zaman buğz ile söyler. Kâmilin nazarında bütün yiyecekler ve kokular aynıdır; iyisi kötüsü birdir. Bütün giyeceklerin ve dokunarak hissedilen zevklerin güzeli ve kabası onun nazarında eşittir. Ona göre hamur ile yarmanın, pirinç ile arpanın, su ile şıranın, sarımsak kokusuyla güzel kokunun, yün ile ipeğin, yumuşak yatakla kuru hasırın, gençle ihtiyarın, hatırlı kişilerle kimsenin itibar etmediği hakîrin, pâdişâhla fakîrin hiçbir farkı yoktur. Bunlardan hangisi yanında bulunursa mukabilini tercih edip istemez. Bu kâmil zât açlıkta ve toklukta, uykuda ve uyanıklıkta, susmakta ve konuşmakta, uzlette ve ülfette kısacası bütün âdet ve ibadetlerinde işlerin hayırlısı olan orta yolu bulur. Yâni onun her halinde her işi ifratla tefrit arasında olur. Nitekim kâmillerin en mükemmeli ve doğru yola irşâd edenlerin rûhu Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.): *"Allah'a yemin olsun ki sizin O'ndan en çok korkanınız ve en müttakî olanınız benim. Lâkin bazen oruç tutarım, bazen iftar ederim. Namaz kılarım ve dinlenirim, kadınlarla evlenirim"* buyurmuş ve her işte orta yol üzere bulunmanın hallerin en güzeli, hasletlerin en şereflisi olup kemâl ehline mahsus olduğunu duyurmuştur.

Çünkü bunda iç âleme ait saltanat en yüksek mertebesini bulmuş (ve nefisle sürdürülen) mücâhede tamamlanmıştır. Bu makamda bulunan kâmilin riyâzet yapmasına lüzum kalmaz. Çünkü o, orta yolu bulmuş ve onunla yetinmiştir. Şu halde bu makam sâhibi için hiçbir istek ve arzu kalmamıştır ve o her istediğini elde etmiştir. Ancak Mevlâ'nın rızasını istemekte devamlı kalmıştır. Bu kâmilin fiilleri iyilik ve ibadettir. **[346/a]** Onun nefesleri (Hak tealadan) güç-kudret ve yardımdır. Tatlı sözleri sırf

ilim ve hikmettir; başlı başına lezzet ve tatlılıktır. Mübarek yüzü, huzur ve aydınlıktır. Bu azîz insanı görenlerin hatırına Mevlâ'nın zikri ve fikri gelir. Saygıyla ve korkuyla ona yönelirler. Nasıl yönelmesinler ki o anda bir evliyânın yüzünü görmektedirler.

4-Melekût âleminin pâdişâhları! "Ev ednâ" yakınlığının şahbazları!

Kahhâr ismi, evliyânın kutbuna mahsus isimlerdendir ki kutup onunla sâliklere yardım edip onlara nûr, hidâyet ve sevindirici haberler gönderir. Hattâ sâliklerin iç dünyalarında aniden sebepsiz yere ortaya çıkan cezbe, sürûr ve huzur gibi gönül halleri, zamanın kutbunun yardımıdır ki onların zikirleri ve yönelişlerine karşılıktır.

Bu kıymetli ve faydalı kitabın **Üçüncü Fen**'den buraya gelinceye kadar olan kısımlarında, irfân yolunun bütün şartları ve esasları ile (sâliki) Yezdân'ın huzuruna ulaştıran âdetleri ve âdâbı açıklanmıştır. Bütün varlıkların Rabbi'nin manevî huzuruna ulaştıran sebepleri, (söz ve fiilleri) dinin zâhirine uygun olan mübarek evliyânın hikmetli sözleri belli bir düzen ve intizamla verilerek, insanların bu yola teşvik edilmesine özen gösterilmiş ve söz konusu esasların bu miktarda açıklanıp yazılması yeterli görülmüştür. Şimdi burada bu fennin bu son bâbının sona ermesi hürmetine pîrimiz Yüce Gavs Fakîrullâh Şeyh **İsmail Tillovî** (rh. a.) Hazretleri'nin güzel vasıflarını açıklayan fasılla tamamlamak uygun görülmüştür. Nitekim *"Sâlihlerin anıldığı meclislere rahmet iner"* denilmiştir. Çünkü rahmetin inmesi ebrâra olan muhabbete bağlı görülmüştür.

. Yarma: Arpa veya kalitesiz buğdayın kabaca öğütülmüş hali olup biraz ıslatılıp yumuşatılarak hayvanlara yem olarak verilir. Çaresizlik ânında ve kıtlık yıllarında insanlar bunu yemişlerdir.

. Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5. Ayrıca bk. Nesâî, Nikâh, 4.

. Bkz: Yasin, 36/82.

. Müslim, Îmân 164, Ebû Dâvûd, Büyû, 50.

. Kutub, kutb; Medâr, değirmenin alt taşına yerleştirilen ve üst taşın dönmesini sağlayan demire denir. Tasavvufta a- En büyük veli, b- Her zaman âlemde Allah'ın nazar kıldığı yer olan tek kişi. c-Kutub âlemin rûhu, âlem de onun bedeni gibidir. Her şey kutbun çevresinde ve onun sâyesinde hareket eder. Yâni her şeyi o idare eder. (Uludağ, *a.g.e*., s. 299.)

. Bkz: en-Necm, 53/9.

. Riyâzet; Tasavvufta nefsin arzularını kırmak amacıyla bedeni zor ve çetin işlere koşma, diğer taraftan sürekli olarak zihni ve düşünceyi mâsivâdan uzaklaştırıp Allah'a yoğunlaştırmaktır. (Uludağ, *a.g.e.,* s. 400.)

. Tirmizî, Kıyâmet, 59.

. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ,* VII/28; Şevkânî, *Fevâ'idü'l-Mecmû'a*, s, 254, H. No: 109; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ,* II, 70/1772.

. Mârifetnâme metninde yazılan; lafzı **Kur'ân-ı Kerim**'de bulunamamıştır. Bu her halde Hac suresi, 22/78 âyeti olmalıdır.

SEKİZİNCİ FASIL

Yüce Pîr (Gavs-ı ulvî) Fakîrullâh **Şeyh İsmail Tillovî** hazretlerinin nesebini, mezhebini, meşrebini, lisânını, edebini, vatanını, doğumunu, âdet ve geleneğini, ilmini, ibadetini, kuyu hikâyesini, velâyetinin açık oluşunu, tamamen uzlete çekilmiş olmasını, kudsî kuvvetini, yüksek fazîletlerini, şemâilini, günlük ibadetlerini, dostluk âdetlerini, giyim kuşamını, pederim **Osman Efendi** ile **Sıhranlı Mehmed Efendi**'lere gıyâbında muhabbet gösterdiğini, babamın ne denli dertli olup nasıl ve ne şekilde varıp onu bulduğunu, o ilâhî hikmet sâhibinin yanında kalıp her derdine dermân bulduğunu, Hazret-i Şeyh'in bazı kerâmetlerinin nasıl açığa çıktığını; namı, şânı ve makamı ile cihânın dolduğunu ve merhum pederimin vefâtından sonra bu **(İbrahim) Hakkı** yetimi bir bakışıyla taziye edip bundan sonra nice hikmetli tavsiyelerde bulunduğunu, hikmetle terbiye ettiğini, Hazret-i Şeyh'in vâdesi tamam olup Hakk'a canını vererek muradını aldığını, fenâ şerbetini içip beka âlemine göçtüğünü ve bu cihânda güzel adıyla pek çok hayrının kaldığını on madde ile beyan eder.

Birinci Madde

Yüce Gavs, Hazret-i **Fakîrullâh Tillovî** hazretlerinin soyu ve nesebiyle, mezhebini, meşrebini, lisânını, edebini, vatanını, doğumunu, âdet ve gelenekleriyle, ilmini ve ibadetlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki o şânı yüce Mevlâ'nın dostu ve güzeller güzeli Peygamber'in vasiyetine sâhip çıkan pîrimiz **Şeyh İsmail Fakîrullâh** (rh. a.) hazretleri âlimler neslinden ve Şâfiî mezhebinden olup Arap asıllıdır ki, mübarek ecdadının lisânı olan Arapça konuşurdu.

Büyük dedesi olan Mevlânâ **Molla Ali**, yöresinde âlimlerin reisi iken H. 910 (M. 1504) tarihinde dinini, diyânetini korumak üzere hicret edip iki konak kuzeye doğru göçmüştür.

[Yerleştiği belde] **Erzurum**'un güney doğusunda on konak kadar uzaklıkta 78 derece boylamda, otuz yedi derece enlemde; binalarının hepsi kireç ve kerpiçten, bütün halkı Arap olan **Siirt** kasabasının doğusunda ve ondan iki saat uzaklıkta yüksek bir mekânda, havası gayet güzel, bağı bahçesi çok, ormanları gür, akar suyu az ve fakat kuyuları çok, yolları işlek, bütün evleri kireçten iki yüz hâneli olup pek çok dükkânlarla, bir han, bir hamam ve üç mescidi, bir Cuma câmii bulunan **Tillo (Aydınlar)** adlı Arap kasabasıdır. Kendisi **Tillo**'ya yerleşmiş olup Cuma câmiinde imam-hatip ve

müderris olmuştur. Onun kıymetli oğlu Mevlânâ **Molla Abdülcemâl**, kendisinden Arapça ilimleri öğrenmiş ve pederinin vefâtından sonra onun yerini almıştır. Onun muhterem evlâdı Mevlânâ **Molla Kasım** kendisinden ilim öğrenip babasından sonra onun yerinde kalmıştır. İşte o zamanda Hicrî tarih 1067'yi [M. 1656] bulmuştur.

Mevlânâ **Molla Kasım** Hazretleri'nin o yılki Receb-i Şerif'in ilk Cuma gecesi Regâib kandilinin son yarısında büyük kutlu olan Müşteri saatinde saadetle bir oğlu dünyaya gelmiştir. Sadâkatı ve güzel görünüşü itibarıyla **İsmail** ismini almıştır. Onun saadetli annesi, evlâdını yıllarca[158] latif meyvelerle besleyerek terbiye etmiştir. Onun tertemiz tabiatı hemen bütün yiyecek türlerinden, belki ekmekten ve içeceklerden bile **[351/b]** hoşlanmadığı için hayvânî sıfatlardan uzak kalmıştır. Bu sebepledir ki onun içi ve dışı ilim ve ibadet lezzetiyle dolmuştur. O huzur ve huşû ile meleklerin huzurunu bulmuştur. [İsmail Fakirullah Hazretleri] anne-babasının haklarına son derece riâyetkâr olduğu için, son raddesine kadar hayır dualarını ve rızâlarını almıştır.

Pederi **Molla Kasım**'dan ilim tahsil edip yirmi dört yaşında iken ilim ve mârifete dair bilmesi gerekenleri tamamlamıştır. O yılın sonlarında merhum pederi âhirete göçmüştür. Aynı yıl içinde kendisi evlenmiş olup imâmet ve hitâbet vazifelerini yerine getirmede, ilim öğretmede ve ibadetlere sımsıkı sarılma hususlarında merhum pederinin yerine geçmiştir. Kendisi otuz yaşına vardığında, o şefkatli annesi de âhirete irtihal edince, kendi ehli ve evlâdıyla kalmıştır.

Zühdü ve verâsı gereğince bağların sona erdiği mevkide boş bir araziyi işleyerek, kendisi için bir üzüm bağı dikmiştir. Ehli ve evlâdı için de bir tarla edinmiştir. Meşeden topladığı mazıyla helâl kazançlı bir adamdan tohumluk için bir ölçek buğday alıp kendi eliyle oraya ekmiştir.

Yine üzüm bağının hizmetini de kendi eliyle görüp meyvesini sırtına yüklenip eve getirirdi. Tarlasındaki ziraatı susuz tarım olduğu için, diğer tarlalar gibi kavgalı değildir. Hasat vakti geldiğinde talebeleri abdest alıp (tarlaya giderlerdi.) Ekini oraklarla biçip deste deste yaparak tokmaklarla dövdükten sonra tozunu savururlardı. Bundan sonra hâne halkı o buğdaydan tohumluk olacak miktarı ayırıp muhafaza ederlerdi. Kalanını el değirmeninde öğüterek un elde ederlerdi. Sonra (ihtiyaç oldukça) günden güne ondan hamur yoğururlar, ocakta pişirip ekmek elde ederlerdi. Böylece (ekmeğin elde edilmesi aşamalarında) hiçbir hayvanı dövüp eziyet etmeden,

çirkin huylu habis insanların veya kendini bilmez kişilerin emeği karışmadan helâl olarak yiyeceklerini elde edip helâl lokma yerlerdi.

Ancak kendisi her zaman birkaç üzüm tanesiyle veya kuru üzümle iftar eder ve bununla yetinirdi. Her Cuma gusledip elbisesini değiştirince cebine bir miktar kuru üzüm alırdı. Bir hafta sonraki Cuma'da yine de onun kalanını cebinde bulurlardı. Çünkü o azîz insan her geceyi ibadetle uyanık, gündüzleri de oruçlu geçirirdi. Daima Mevlâ'sıyla huzur hâlinde idi. Zikri, tefekkürü ve ibadeti kendisine âdet edinmişti. Bunlar kendisine kuvvet verip can olmuş ve böylece imanın lezzetine ermişti.

Kırk yaşına varıncaya kadar bu minval üzere (zikir, tefekkür ve ibadete) devam etmiştir. Kırkıncı yılda mübarek mizacı bozularak hastalanmış ve kırk gün aralıksız yemeden içmeden kesilip hiç konuşmadan kendinden geçmiş halde öylece yatmıştır. Kırkıncı günün sonunda mübarek gözünü açıp bir tas su içmiştir. Nar ekşisi isteyip onu ekmekle yemiştir. Bundan sonra açılıp mübarek vücudu sıhhat bulmuş ve her yemeğe karşı iştahı gelmiş ve sıhhati normal hâlini bulmuştur. Bu minval üzere devam ederken kırk sekiz yaşında haccını edâ edip ilim ve fazîlette dedelerinin ve babalarının yerini tutmuştur. Bu yaşına gelinceye kadar beş evlâdı dünyaya gelmiş ve bunlardan dördü yaşamıştır. Bir kızı küçük yaşta iken vefât etmiştir. Mübarek evlâdının en büyüğü **Şeyh Abdülkadir,** ilim ve fazîlette eşine az rastlanır bir şahsiyettir. Ortanca oğlu **Abdullah,** Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmış bir kişidir. Bunların küçüğü **Hacı Sâlih**'tir ki, o hem ârif hem de sâlihtir. Hazret, **Hafsa** adındaki kızına ziyadesiyle muhabbet ederdi. Büyük oğlu **Abdülkadir Efendi**, kendinden sonra kutubluk makamına ermiştir

Nazm

1-Cân dimâğı dem-be-dem bir bûy-ı cânân oldı hoş
Ka'r-ı bahr-ı lem-yezel emvâc-ı ihsân oldı hoş
2-Cümleye sırr-ı ma'iyyetle çü aşk olmuş refîk
Zerrelerden dâ'im ol hurşîd-i rahşân oldı hoş **[352/a]**
3-Halkdan "ehbabtu en u'rif" çün olmuş kasd-ı yâr
Bu zuhûrât-ı firâvân içre seyrân oldı hoş
4-Çîn-i zülf-i aşkdan bir halka açdı çün Sabâ
Lem'a-i hüsn-i ruhı şem'-i şebistân oldı hoş
5-Zülfi sevdâsında rencûr olmuş iken şükr kim
Cân yüzin gördi gönülden şâd u handân oldı hoş

6-Cümle zerrât-ı cihâna aşkdır sârî müdâm
Ol sebebden her güle bülbül senâ-hân oldı hoş
7-Çün haremden kalbe kıldı bir nazar sultân-ı aşk
Cân-ı âşık mahrem-i esrâr-ı sultân oldı hoş
8-Aşk-ı bî-perde zuhûr itdi çü dilden âşıka
Mest olup doldı derûnı bahr-ı irfân oldı hoş
9-Hakkı bil her mazharın bir rütbesi var hıfz kıl
Sanma kim hep mazhar-ı aşk oldı yek-sân oldı hoş

Günümüz Türkçesiyle

1-Can dimağı bazı vakitlerde cânân kokusuyla hoş oldu. Sonsuzluk deryâsının dibi, ihsan dalgalarıyla hoş oldu.

2-Maiyyet sırrıyla[159] herkese arkadaş olmuş aşk. Zerrelerden daima, parlayan güneş oldu, ne hoş.

3-Yârin yaratmadan kasdı, "bilinmeyi sevmek"[160] olmuşken, feverân içinde ortaya çıkanlarla seyrân oldu, ne hoş.

4-Sabâ yeli aşk zülfünün kıvrımından bir büklüm açtı. Yanaktaki hüsnün ışıltısı, geceye mum oldu, ne hoş.

5-Zülfün sevdâsında yanıp düşkün olmuşken şükür ki, gönülden cân yüzünü görüp şâd oldu, ne hoş.

6-Cihanın tüm zerrelerine, aşk sirâyet eder daima. O sebeple bülbül, her güle övgüler yağdırdı, ne hoş.

7-Haremden kalbe şöyle bir bakıverdi aşkın sultanı. Âşığın canı, Sultan'ın esrârına mahrem oldu, ne hoş.

8-Perdesiz olarak aşk, gönülden göründü âşığa. Mest oldu, gönlü doldu; irfân deryası oldu, ne hoş.

9-Hakkı, her mazharın bir rutbesi var, ezberle. Sanma ki aşka ulaşanların hepsi, aynı derecede hoş.

İkinci Madde

Ulvî gavs (Gavs-ı a'zam)[161], Şeyh İsmail Tillovî Fakîrullâh (rh.a.) hazretlerinin kuyu hikâyesini, açık velâyetini, tam uzlet hâlini (uzlet-i külliyye) ve kudsî kuvvetini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki ulvî gavs Fakîrullâh Tillovî (rh.a.) hazretlerinin yaşları kırk sekize geldiğinde Hicrî tarih 1114 yılını (Miladî 1702) gösteriyordu. O zaman Hazret'in komşularından bir Müslüman bir kazâ sonucu Receb ayının sonlarında vefat etmişti. O mürüvvetperver İsmail

Tillovî hazretleri Şaban ayının ilk Cuma akşamı cenaze evinde, dostlarını taziye etmişti. O köyde hemen her evin bahçesinde bir kuyu bulunurdu. Bu kuyuların genellikle yüz yıl kadar suyu çıkıp sonra kururdu. O komşusunun evinin avlusunda da öyle suyu çekilmiş bir kuyu vardı.

Söz konusu kuyunun derinliği 28 zira' (takriben 15 metre) olup duvarları taşla örülmüştü. Orası sıcak yaz günlerinde bazı yiyeceklerin soğutulması ve muhafazası için kiler gibi kullanılmakta idi. O yörenin halkı, öyle susuz kuyulara çeşitli meyve ve yiyecekleri serinletmek üzere asarlardı. O mübarek imam taziye ve yemekten sonra yatsıdan önce ayağa kalkıp topluluğa demiştir ki; "Siz burada durunuz, ben camiye gidiyorum. Yatsı namazı için hazırlık yapacağım." İşte bu şekilde, orada bulunanları kendi hallerinde bırakıp üstü açık avluya yalnızca gitmiştir. Dış kapıdan yavaşça çıkıp gitme niyetinde iken, kapının sağ tarafına bitişik duvarın içinde gizli bulunan derin kuyuya girmiş ve fakat bundan haberi olmamıştır. Dibine vardığı halde onun kuyu olduğunu bilmemiştir.

Kuyunun dibine vardığında ayakta bulunup kendisinin karşıdan karşıya geçerken bir karıştan az bir çukura düştüğünü zannetmiş ve kuyuya düştüğünü aklına bile getirmemiştir. Çünkü o Allah katından korunmuş kul, o suyu çekilip kurumuş kuyu içinde etrafı dolaşıp dışarıya çıkış kapısını bulamadığı için mahzun olup hayrette kalmıştır. O sırada hayrette kalanların rehberi onun içinde bir kapı açıp bir cezbe ile onu almıştır. Böylece o mâneviyât meclisinde evliyânın rûhlarını bulmuş ve o sırada her muradı yerine gelmiştir. Ne olmuşsa işte o sırada olmuştur. Muhabbet kadehinden içerek daimî sarhoş olmuştur. Nûrların tecellîsine hayrân olup kalmıştır. Rûhun yemyeşil nûru o kuyuya aksetmiş olduğundan, onun yeşili kuyunun içini aydınlatmıştır. Hatta bundan sonra bazı kasîdelerinde manevî sarhoşluk (sekr) hâlinde iken kuyu olayına işaret etmiştir.

Şiir

Vaka'tu bi're hazrâ'e ve tayyuhâ marmaru ahcâr
Ve kâne ka'ruhâ ezre' vecedtuhû eksera eşbâr
Ra'eytu'n-nûra min bi'rin ilâ fevki's-semâvât
Ezâ'e lî bi-dav'in mâ yudî'uhû kattu envâr

Şiir(in tercümesi)

Düştüm yeşil bir kuyuya, içi mermer taş döşeli. Derinliği birkaç arşındı, ama bana birkaç karıştı. Dipten gördüm ışığı gökyüzüne süzülen. Bana öyle

bir nûr ki, benzersiz bir ışıktı.

O devletli, saadet mekânı bildiği bu kuyuda aşk deryasına dalmıştır. Velâyet mertebesini bulup müşâhade lezzetini almıştır. Hâlbuki onun bu hâlini bilmeyen cemaat, **[352/b]** câmide ve evde onu arayıp birbirine sormuşlar ve onun derdine düşmüşlerdir. Ancak müslüman bir dokumacı avlu içindeki dükkânında bez dokumakta iken, geceden dört saat geçtikten sonra kuyu içinde o âşığın coşkuyla zikretmekte olan tatlı sesini işitmiştir. Durumu hemen mahalle halkına haber vermiş ve bütün ahali çerağlarla kuyunun başına gelmiştir. Ancak kuyunun içindeki mübarek zat, öyle bir coşku (istiğrâk) hâlindeydi ki olup biten hiçbir şeyden haberi yoktu.

Derhal kuyuya adamlar salıp onu çıkardılar. Bir de gördüler ki sarığı başında, nalınları ayağındadır. Mübarek vücûdunda hiçbir yaralanma eseri olmayıp bütün uzuvları selâmettedir. Ancak mübarek alnının sol tarafında bir tırnak ucu miktarı sıyrılma vardır. Bundan sonra onu huzur yuvası olan mübarek hânesine götürüp kurtulduğuna hepsi de sevinmişlerdir. Bu hikâyeyi o azîz insan, kendi lisânıyla anlatırken şöyle demiştir: "Ne kuyuya düştüğümü hatırlıyorum ne de beni çıkardıklarının farkındayım. Beni oradan çıkartmak isteyenlere dermişim ki; Allah'ı severseniz, beni burada bırakınız. Benim artık sizinle bir işim kalmadı, benden uzak olunuz."

"Bu sözü söylediğimi dahi bilmem. Ancak bu hâdiseden şunu hatırlarım ki beni iki adam tutmuş mahalle başında eve götürüyorlardı. Mahalle halkının hepsi kadınlar ve çocuklar büyük bir kalabalık halinde etrafımızda yürüyorlardı. Hepsinin ellerinde çerağlar vardı. Yanıma yaklaşıp yüzümü gören kurtulduğuma şükredip seviniyordu." Hazret'in sözleri burada bitti, Allah ondan râzı olsun.

Çünkü o İkinci Yusuf bu karanlık kuyuda Hazret-i Yezdân'ın apaçık nûrunu bulmuştur. Bu sebeple o gönül Mısır'ında azîz ve muhterem bir cân olup zamanın evliyâları içinde sultân olmuştur. O zamana kadar gizli kalan değeri dillere destan olup cihana yayılmıştır.

İşte o kuyuda muhabbet kadehinin tesiriyle mest olup sekiz yıl manevî coşkunluk (istiğrâk) hâlinde yaşamıştır. İnsanlardan tamamen uzlete çekilerek ehlinden ve evlâdından bile uzak kalmıştır. Çünkü o halktan ırak olanın Hakk'a yakın olduğunu yakînen bilmiştir. Bu sebepledir ki insanlardan kaçıp tenhaya çekilenlerin dostu ile yalnız kalmıştır. O'nun huzurunda olmanın hazzını bütün nimetlerden daha leziz ve azîz bilmiştir. Bu zaman zarfında ancak büyük oğlu **Abdülkadir Efendi**'yi hizmeti için kabul edip yanına almıştır. Sekiz yıllık zaman zarfında ehli ve diğer evlâdı

hizmeti için huzuruna geldiklerinde onlarla yüz göz olmaktan sakınır ve şöyle derdi; "Benim hizmetime bakacak iki hizmetlim vardır ki, her biri bir yerden gelecektir. Her hizmetimi ancak onlar görecektir."

Dokuzuncu senede artık ona uzletle ülfet, kalabalıkla halvet aynı oldu. Sekr ve istiğrâk halinden sahv haline geçerek uyandı. Bundan sonra bir sofa yaptırarak orada seccâdesi üzerinde oturdu. Dostlarına ziyaret kapısını açtı. Ne zaman ki pederim **Osman Efendi** ve bir hafta sonra da **Sıhranlı Mehmed Efendi** onun ziyaretine geldiler. Hazret-i Şeyh onlara fevkalâde rağbet ve iltifat etmiştir. İkisini de müjdeleyerek Allah katından bana verilen iki hizmet eri **Molla Osman** ve **Molla Mehmed** demiştir. Bunu işitince her ikisi de şükür secdesine kapanıp her biri bin sürûrla dolmuştur. İkisi beraber, iki kardeş gibi on yıl kadar o şefkatli pederin hizmetinde kalmışlardır. Sonra ikisi de aynı hafta içinde vefat edip cenazelerini Hazret-i Şeyh bizzat kendi kıldırmıştır. Onlar da böylece muradlarını almışlardır.

Nazm

1-Aceb aşk u aceb aşk u ne deryâdır ilâhî
Güzeldir ne güzeldir ne ra'nâdır ilâhî
2-Aceb bâde-i hamrâ aceb hüsn-i dil-ârâ
Aceb bahr-ı musaffâ ne ma'nâdır ilâhî **[353/a]**
3-Aceb nefh u aceb sûr aceb nâr u aceb nûr
Aceb nâzır u manzûr ne zîbâdır ilâhî
4-Aceb şûr u aceb şevk u aceb vecd ü aceb zevk
Bizi hüsne ider sevk ne gavgâdır ilâhî
5-Aceb şîve aceb seyl ü aceb zülf ü aceb leyl
Aceb aşk u aceb meyl ne sevdâdır ilâhî
6-Aceb mâh u aceb şâh O'dur her dile hem-râh
Aceb ârif aceb âgâh[162] ne dânâdır ilâhî
7-Aceb Hakkı aceb şeyn aceb rûh u aceb zeyn
Aceb aşk u aceb ayn ne a'lâdır ilâhî

Günümüz Türkçesiyle

1-Bu ne acayip aşk, ne acayip sevgi, ne deryâdır ilâhî! Güzeldir! Ne güzeldir, ne de hoştur ilâhî!.

2-Acaba bu kırmızı şarap mı, gönlü hoş eden sevgili mi? Yoksa bu, acayip parlak bir deniz mi, bu ne mânâdır ilâhî!

3-Acayip bir üfleyiş mi, bir sûr mu; bir ateş mi, bir nûr mu? Acaba nasıldır bakan ve bakılan; bu ne güzellik ilâhî!

4- Acaba coşku mu, coşkunluk mu; vecd hali mi, zevk mi? Bizi güzelliğe sevk eden, bu kavgadır ilâhî!

5-Bu ne acayip işve, bu ne şiddet; bu zülüf mü, gece mi? Bu nasıl aşk, nasıl meyl; bu ne sevdâdır ilâhî!

6- Acaba bu ay mı, acep pâdişâh mı; odur her gönlün yoldaşı. Bu ne ârif, ne âgâh; bu nasıl bilgindir ilâhî!

7-Bu Hakkı mı yoksa bir şeyn[163] mi, rûh mu, zînet mi? Bu nasıl aşk, nasıl göz; ne yücedir ilâhî.

Üçüncü Madde

Ulvî gavs (Gavs-ı a'zam), ulu şeyh **İsmail Tillovî** Fakîrullâh (rh. a.) hazretlerinin soyunun fazîletlerini, şemâilini ve günlük ibadetlerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki **Fakîrullâh** (rh.a.) hazretlerinin tevekkül, tefvîz, teslîmiyet, rızâ ve ihlâs ile doğruluk, safâ, kalbi Allah'tan gayrısı ile alâkadan boşaltma (tahliye), Hazret-i Mevlâ ile meşgul olma, yüce zâtına muhabbetle ve överek Hakk'a ibadet etme, fakr ile fenâyı bulma, tevâzu, ahbâbına mürüvvet, dünya ve dünya ehliyle alâkayı kesme, ihtiyaç anında bile müstağnî olma, neşeli ve hüzünlü zamanlarında bir olma, ilâhî kazânın takdirine itirazı terk etme, belâ anında sabredip hâline şükretme, nefsin arzularına uymaktan sakınma, kibir ve riyâdan uzak durma, tembellik etmeyip emredilenlere uyma, tenhâda ve kalabalıkta yasaklardan sakınma, dinin emirlerine uymakta kararlı ve sâbit olma; kerem, cömertlik, sehâvet, affedicilik, ilim, hayâ, yumuşak huyluluk, şefkat, vefâkarlık, taassup ve cefâdan sakınma, dost düşman herkese nasihat etme, dostlarına cömertçe ikram etme, âlimlere ve sâlihlere muhabbet etme, evliyâya ve enbiyâya hürmet etme gibi güzel sıfatları, övgüye lâyık ahlâkî vasıfları ve beğenilmiş özellikleri vardı.

Allah onu yüce zâtına yakın eylesin ve onun duası yanına kattığımız ümitlerimizi kabul eylesin.

Hazret-i Şeyh'in şekli ve şemâili; yüz güzelliği ile, uzuvlarının birbirine uyumlu ve dengeli oluşundandır. Sanatında hikmet sâhibi olan Allah teala, lütfuyla onu en güzel sûrette yaratmış, her türlü kusur ve ayıptan arındırmıştı. Çünkü onun boyu ne uzun ne kısa idi; latifti, orta halli ve emsalsizdi. Mübarek başı büyükçe, saçı parlak ve güzel kokuluydu. Mutedil alnı, güzel ve kılsız idi, alnındaki kırışıklıklar uzunca idi. Latif kulakları,

orta halli ve güzeldi. Kaşları kavisli ve iki kaşının arası ayrık idi. Elâ gözlerinin her sıfatı mutedildi, bakışları güleç ve neşeliydi. Yüzü nûrlu, mütebessim ve esmerdi. Temiz burnu mutedil ve ince idi. Mübarek ağzı orta büyüklükte olup dudakları ince idi.

Sesi gunnesiz,[164] gayet açık, lisânı düzgün ve sözü doğru idi. Kokusu güzeldi, dişleri beyaz ve sağlamdı. Mübarek sakalları seyrek olmayıp tam ve beyazdı. Boynu ve omuzları latifti, kolları ve elleri zayıfça idi. Avuçları yumuşak ve parmakları uzunca olup geriye kıvrılması kolay idi. Göğsü genişçe ve kılsız idi. Karnı hafif ve bütün vücûdu nahif idi. Ayak parmakları uzunca idi ve o baştan ayağa güzeldi. Hak teala o dostunu övmüş de yaratmıştı. Yüzbinlerce gönülde ona yer açmıştı. Allah ona tecelliyâtıyla ikram etsin ve bizi de onun tecelliyâtı ile faydalandırsın.

Hazret-i Şeyh'in günlük ibadetleri; havâssın alışkanlık edindiği ibadetlerin orta derecesinde idi. Önceden beri uyguladığı âdeti, her işinde Cenâb-ı Hakk'ın Habîb'ine tâbi olmaktı. Çünkü o azîz, murâkabe ve fenânın başlangıcı sayılan uykusundan **[353/b]** her seher vakti uyandığında yatağında hemen kıyam ederek şu duayı okurdu.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَحْيَانَا بَعْدَ مَااَمَاتَنَا وَرَدَّ اِلَيْنَا اَرْوَاحِنَا وَاِلَيْهِ الْبَعْثِ
وَالنُّشُورِ وَاَشْهَدُ اَنْ لَااِلٰهَ اِلَّااللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

"El-hamdü li'llâhillezî ahyânâ ba'de mâ emâtenâ ve radde ileynâ ervâhenâ ve ileyhi'l-ba'si ve'n-nüşûr. Ve eşhedu en lâ ilâhe illallahü ve enne muhammeden abdühû ve rasûlühû hakkan"[165] deyip bunu okuduktan sonra abdeste yönelirdi. Sonra ihtimam ile teheccüd namazını edâ ederdi. Bundan sonra seccâde üzerinde kıbleye dönük olarak bağdaş kurup otururdu. Dua ve istiğfar ederek Gaffâr olan Allah'a yalvarırdı. Bu minval üzere seher vaktini ihyâ eder ve sonrasında sabaha kadar istirahata çekilirdi.

İkinci uyanmasında;

اَصْبَحْنَاوَ اَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ رَضِيتُ بِاللّٰهِ رَبًّا وَبِالْاِسْلَامِ
دِينًاوَبِمُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامِ نَبِيًّا وَبِالْكَعْبَةِ قِبْلَةً وَبِالْقُرْآنِ اِمَامًا
وَبِالْمُؤْمِنِينَ اِخْوَانًا وَبِالْمُؤْمِنَاتِ اَخَوَاتِ وَلَاحَوْلَ وَلَاقُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ

الْعَظِيمِ.

"Esbahanâ ve esbaha'l-mülkü li'llâhi'l-vâhidi'l-kahhâr. Radîtü billahi rabben ve bi'l-islâmi dînen ve bi muhammedin aleyhisselâtü ve's-selâmi nebiyyen ve bi'l-ka'beti kıbleten ve bi'l-kur'âni imâmen ve bi'l-mü'minîne ihvânen ve bi'l-mü'minâti ahavât. Velâ havle velâ kuvvete illâ billahi'l-aliyyi'l-azîm"[166] deyip sabah olunca, Şâfiî vaktinde kendi odasında kerpiç kadar bir taş üzerinde sesli olarak kendi ezânını okurdu.

Ezân-ı Muhammedîyi;

اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ اٰتِ مُحَمَّدَانِ الْوَسِيلَةَ
وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودَانِ الَّذِى وَعَدْتَهُ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادِ.

"Allâhümme rabbe hâzihi'd-da'veti't-tâmme ve's-salâti'l-kaime âti seyyidinâ muhammedeni'l-vesîlete ve'l-fazîlete ve'd-derecete'r-rafîate ve'b-ashü makamen mahmûdeni'l-lezî veadtehû inneke lâ tühlifü'l-mîâd"[167] duasıyla bitirirdi.

Bundan sonra sabah namazının sünnetini kılıp yüz kere

سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ.

"Subhânallahi ve bi-hamdihî subhanallahi'l-azîm"[168] deyip sabah namazının farzını aile fertleriyle birlikte tam bir huşû ile edâ eder ve selâmdan sonra;

اَللّٰهُمَّ لَامَانِعَ لِمَا اَعْطَيْتَ وَلَامُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَارَادَّ لَمَا قَضَيْتَ وَلَا
يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاللهُ
اَكْبَرُ وَلَاحَوْلَ وَلَاقُوَّةَ اِلَّا بِا اللهِ الْعَلِيِ الْعَظِيمِ.

"Allahümme lâ mânia limâ a'teyte velâ mu'tiye limâ mena'te velâ râdde limâ kadayte velâ yenfeu ze'l-ceddi minke'l-ceddü. Subhanallahi ve'l-hamdülillahi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm"[169] deyip âyete'l-kürsîyi okuduktan sonra, "subhânallah, elhamdü li'llâhi, Allahü ekber" zikirlerini sağ el parmaklarının boğum yerleriyle otuz üçer kere sayarak söylerdi.

Bundan sonra;

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِى وَيُمِيتُ
وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ.

"Lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke lehü, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü yuhyî ve yümîtü vehüve hayyün lâ yemûtü bi yedihî'l-hayri vehüve alâ külli şey'in kadîr"[170] deyip duasının başında ve sonunda mutlaka Hazret-i Peygamber aleyhisselama salât u selâm gönderirdi.

Duadan sonra on defa

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ

"Lâ ilâhe illallah"[171] deyip onuncuda

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ

"Muhammedün rasûlullah"[172] söyler ve fatiha ile bitirirdi.

Abdesti misvak kullanarak ve me'sûr duaları okuyarak alır, namazı huşû ve huzû ile kılardı. Duayı hulûs-ı kalp ve tefvîz ile eder ve dualarında anne babasını, üstâdını, akrabalarını anar ve kendilerinin hayır dua ile anılmasını vasiyet eden dostlarının adlarını zikrederek beş vakit namazın ardında düzenli olarak bunları anmayı âdet edinirdi. Güneş doğuncaya kadar Yâsin sûresini ve esmâ-yı hüsnâyı okuyup *"müsebbiât-ı aşere"* gibi dua ve zikirleri tamamlardı. Bundan sonra işrak namazını edâ edip hanımı ve çocuklarıyla sohbet ederdi. Sonra kendi yazdığı Mushaf-ı şeriften dört beş cüz Kur'ân-ı Kerim tilâvet eder ve duhâ namazıyla bu faslı bitirirdi. Ancak bundan sonra dostları ve ziyaretçileri için kapıyı açardı; öğleye kadar gelen dertlilerin derdine öğüt ve hikmetle, dua ve himmetle devâ olurdu. Fakirlere bağışta bulunur, miskinlere yemek yedirirdi. Âşıkları huzurunda bulunmakla mesrûr edip ârifleri sözleriyle mest ederdi.

Öğle vakti olduğunda yine kendi odasında yukarıda bahsi geçen yükselti üzerine çıkarak ezan okurdu. Yanında bulunan cemaat ona uyarak dua ve tesbihatıyla birlikte namazı edâ ederlerdi. Bundan sonra ikindiye kadar Hudâ'nın mahlûkatına -zalimler hariç olmak üzere- lütuf ve güzellikle kendi âdetince sohbet ederdi. **[354/a]** Herkese yumuşaklıkla ve tevâzu ile muamele edip yöneticiler ve zenginlerden ziyade, fakirlere ve zayıflara ikram ederdi. Herkese aynı derecede teveccüh edip ilgi gösterir, aklî derecesine ve himmetine göre istediğine nâil ederdi.

İkindi vakti olunca yine kendi ezan okuyup yanında bulunan dostları ona uyarak namazı kıldıklarında artık konuşmayı bırakırdı. İkindiden sonra o kalplerin sevgilisi, dostlarından inzivâya çekilmek için izin alıp kapıyı kapatarak tam bir yönelişle Âlemlerin Rabbi Allah'a teveccüh ederdi. Her zaman okumayı alışkanlık edindiği dua ve zikirleri okuyarak akşamı ederdi. Akşam olunca da;

اَمْسَيْنَا وَاَمْسَى الْمُلْكُ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ. اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ
هٰذِهِ الْلَيْلَةِ وَشَرِّ مَا فِيهَا وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا وَاَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيْطَانِ
وَاَعُوذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَحْضُرُونَ وَلَاحَوْلَ وَلَاقُوَّةَ اِلّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

"Emseynâ ve emse'l-mülkü li'llâhi'l-vâhidi'l-kahhâr. Allahümme innî eûzu bike min şerri hêzihi'l-leyleti ve şerri mâ fîhâ ve şerri mâ ba'dehâ. Ve eûzu bike min hemezâti'ş-şeyâtîni ve eûzu bike rabbi en yehdurûn. Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm"[173] deyip akşam namazının ilk vaktinde kılınmasına özen gösterirdi.

Oruçlu ise su ile iftar edip;

اَللّٰهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَبِكَ اٰمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَ كَّلْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ اَفْطَرْتُ

"Allahümme leke sumtü ve bike âmentü ve aleyke tevekkeltü ve alâ rızkıke eftartu"[174] duasını okurdu.

Ramazan ayında ise

وَصَوْمَ غَدًا مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ نَوَيْتُ فَاغْفِرْلِى مَاقَدَّمْتُ وَمَااَخَّرْتُ.

"Ve savme gaden min şehri ramazâne neveytü, fağfirlî mâ kaddemtü vemâ ahhertü"[175] diyerek duasını tamamlardı.

Akşam namazını ve evvâbini edâ ettikten sonra Fetih sûresini okurdu. Bundan sonra hanımıyla ve çocuklarıyla beraber yer üzerine serili bezden sofra üzerinde ağaçtan yapılmış tabak içinde sünnete ve âdâba riâyet ederek yemeğini yerdi. Yemekten sonra;

اَللّٰهُمَّ اَشْبِعْ كُلَّ جَايِعٍ كَمَا شَبَعْنَا

"Allâhümme eşbi' külle câyi'in kemâ şebe'nâ"[176] diye dua ederdi. Sağ elinin parmak uçlarını sofranın üzerine koyup (bunları ağzına getirerek) öptükten sonra iki elini kaldırarak;

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ غَيْرَ مُكَفٍّ وَلَا مَوْدُوعٍ وَلَا
مُسْتَغْنًى عَنْهُ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَسَانَا وَجَعَلَنَا مِنَ
الْمُسْلِمِينَ وَهَدَانَا وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَى صَانِعِ الطَّعَامِ وَالْاٰكِلِينَ

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

"El-hamdü li'llâhi hamden kesîren tayyiben mübâreken fîh. Gayra mükeffin velâ müvedde'in velâ müstağnin anhu. Elhamdülillâhi'l-lezî et'amenâ ve sekanâ ve kesânâ ve ce'alenâ mine'l-müslimîne ve hedânâ ve rahmetullahi ve berekâtühû alâ sâni'it-taâmi ve'l-êkilîne ve'l-hamdülillahi rabbi'l-âlemîn"[177] diyerek ellerini yüzüne sürer ve o nimete hürmet ederdi. Bundan sonra hanımı ve çocuklarıyla sohbet edip onların arzusuna göre davranırdı. Hânenin geçimliğinin temini ve ev işleri konularında bildirdikleri eksiklikleri güzellikle tamamlar, izin istedikleri hususlarda kendilerine müsaade eder ve varsa kusurlarını hakîmâne örterdi.

Abdest yenileyip yatsı namazını evlâdıyla beraber kılar ve namazdan sonra mutlaka Mülk sûresini okurdu. Eğer o gün Cuma akşamı [Bu günkü telakkiye göre Perşembe günün akşamı] ise, hatim duasını okuyup feleklerin övüncü pâk Peygamber Muhammed aleyhisselâmın mübarek rûhuna hediye ederdi. Sonra hiç vakit kaybetmeden kıbleye doğru serilmiş döşek üzerine hemen uykuya niyet ederdi. Yatağı üzerine oturup birer Fatiha-i Şerif ve Âyete'l-Kürsî ile üç İhlas-ı Şerif ve birer defa Muavvizeteyn'i okurdu. Bunlardan her birinin bitiminde kendi vücuduna üfleyip ellerini göğsüne sürer ve bu efsunu her gece böyle yapmaya devam ederdi. Sonra sağ yanı üzere kıbleye yönelmiş olarak veyahut da sırt üstü göklerin azametini düşünerek yatıp;

بِسْمِكَ رَبِّى وَضَعْتُ جَنْبِى فَاغْفِرْلِى ذَنْبِى اَوْدَعْتُكَ نَفْسِى فَاِنْ اَمْسَكْتَهَا
فَارْحَمْهَا وَاِنْ اَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ. اَللّٰهُمَّ

اِيْقِظْنِى فِي اَحَبِّ الْاَوْقَاتِ اِلَيْكَ وَاسْتَعْمِلْنِى بِأَحْسَنِ الْاَعْمَالِ لَدَيْكَ
اَشْهَدُ اَنْ لَااِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

"Bismike rabbî veda'tu cenbî fağfir lî zenbî evda'tüke nefsî fe-in emsektühâ ferhamhâ ve in erseltehâ fahfazhâ bi-mâ tahfazü bihî ibâdeke's-sâlihîn. Allâhümme'ykaznî fî ehabbi'l-evkati ileyke ve'ste'malnî bi-ahseni'l-a'mâli ledeyke. Eşhedu en lâ ilâhe illallahü ve eşhedu enne muhammeden abdühû ve rasûlühû"[178] deyip bu çokluk (kesret) âleminden sıyrılarak birlik (vahdet) âlemine murâkabeye dalardı.

Allah bizi onun bereketinden faydalandırsın ve onun yollarına ulaştırsın.

Nazm

1-Aşk bûyıyla dem-i bâd-ı Sabâ gelmişdir
Havf u endûh gidüp zevk ü safâ gelmişdir
2-Nefha geldi ve nesîmi dile cân bahş itdi
Şâdmânım ki bana bûy-ı velâ gelmişdir **[354/b]**
3-Gönlümi zinde ider nükhet-i bâd-ı seheri
Anda hoş bûy-ı dem-i ehl-i bekâ gelmişdir
4-Cümleden Hak mütecellî kün o dostuna müdâm
Dem-i Veysî'den ana bûy-ı Hudâ gelmişdir
5-Vuslat-ı aşk bulan cân işidir her yerden
Nice bin na'ra-i mestân-ı hevâ gelmişdir
6-Cümle efkâr gelür kalbe misâfir Hak'dan
Cümleden hoş dile teslîm ü rızâ gelmişdir
7-Dur metânetle belâlarda sabûr ol seyr it
Hakkı Hak'dan ne gelür câna safâ gelmişdir

Günümüz Türkçesiyle

1-Aşk kokusuyla Sabâ yelinin nefesi gelmiştir. Korku ve hüzün gidip, zevk ü safâ gelmiştir.

2-Bir esinti geldi, onun yeli gönlüme cân verdi. Şâd oldum ki bana velâyet kokusu gelmiştir.

3-Seher yelinin kokusu gönlümü zinde kılar. Çünkü onunla bekâ ehlinin kokusu gelmiştir.

4-Hak her şeyde tecellî ederken, dostuna daima. Üveys'in[179] yelinden, ona Hudâ'nın kokusu gelmiştir.

5-Aşk vuslatını bulan can, her yerden işitir. Binlerce nâra işitmiş, sarhoşun çığlıkları gelmiştir.

6-Bütün efkâr kalbe, Hak'tan misafir gelir. Hepsinden hoş gönle, teslimiyetle rızâ gelmiştir.

7-Metânetle dur belâlara karşı; sabırlı ol, seyret. Hakkı! Hak'tan ne gelirse câna, safâ gelmiştir.

Dördüncü Madde

Gavs-ı a'zam, ulvî şeyh **İsmail Tillovî** Fakîrullâh (rh.a.) hazretlerinin güzel âdetlerini, yardımlarını, dostluğunu ve giyim tarzını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Fakîrullâh (rh. a.) hazretlerinin âdeti ve yardımseverliği Hakk'ın emrine hürmetle riâyet etmek ve bütün halka yumuşaklıkla muamele edip iyilikle davranmaktı. Onun yanında Hak tealanın mübarek ismi anılınca saygı gösterir ve hemen "celle şânühû" derdi. Hazret-i Peygamber'in ismi anılınca "sallallâhu aleyhi ve sellem" derdi. Diğer peygamberlerden birinin mübarek ismi zikredilince "aleyhissalâtü vesselâm" derdi. Cebrâil, İsrâfil, Mîkâil ve Azrâil'den birinin isimleri anılırsa "aleyhisselâm" derdi.

Ashâb-ı kirâmdan birinin adı anılırsa "radıyallahu teala anh" derdi. Evliyâdan birinin adı anılırsa "kaddesallahü rûhahu" derdi. Âlimlerden ve sâlihlerden birinin adı anılırsa "rahmetullahi teala aleyh" derdi.

İslâm devletinin sultanına adalet ve insaf üzere olması ve düşmana galip gelmesi için dua ederdi. Evlâdına dinini, ilmihalini öğretir, akrabasını ziyaret ederdi. Komşularının hukukunu gözetir, gönül hoşluğuyla severek ihtiyaçlarını giderirdi. Ziyaretine gelen, gelmeyen bütün dostlarına muhabbet edip gelmeyenlerin kusuruna bakmazdı. Ziyaretine gelen yöneticilere, belki vezirlere bile ayağa kalkmazdı. Ancak onlara yumuşak bir üslupla tevâzu içinde emir ve yasakları bildirmeden durmazdı.

Sanki ar, namus ve edebin kendisi idi; kahkaha ile gülmezdi, diyeceğini tebessümle söylerdi. Soru sorana cevabını verir, sormayana susardı. Odasının ortasına serilmiş bulunan siyah seccâde üzerine bağdaş kurup kıbleye yönelmiş olarak otururdu. Ne halka iltifat eder, ne duvara yaslanırdı. Ne yastığa dayanır, ne de yukarı bakabilirdi. Ziyaretine gelenlerin yüzüne bir gelince, bir de giderken bakardı. Ona adak, hediye, altın ve gümüş getirirlerse kabul ederdi. Ancak bunları eline almazdı, seccâdenin altına koymalarını söylerdi. Sonra büyük oğlu onları alıp evinin

masraflarına harcardı. Diğer hediyeleri kendi eliyle aile fertlerine taksim ederdi.

Ancak meyve ve diğer yiyecek türü hediyeleri, o sırada meclisinde bulunan dostlarına ve ziyaretçilerine dağıtır, kendisi de yerdi. Kendisi bir gün ve gecede bir ekmeğin ancak dörtte birini yerdi. Beş-altı günde ancak bir kâse su içebilirdi. Çoğu vakitlerde ona vecd hali gelirdi. Vecd halinde iken başını önüne eğip gözlerini yumarak sessiz sedâsız **[355/a]** öylece kalırdı. Otururken bütün vücuduyla dönerdi. Yâni önce sağa, sağdan geriye, geriden sola, soldan ileriye ve ileriden tekrar sağa dönerek oturduğu yerde tamamıyla belinden yukarısı bir karar üzere hareket ederdi. Sol elini açıp arkasını önünde yere koyarak avucu içinde sağ elinin şehâdet parmağının ucuyla kendi hareketi yönünde kuşatıcı bir daire çiziyor gibi olurdu. Öyle ki bu cezbe hâli o kâmil insanı alır (kendinden geçer)dı. Böyle iken onun hisleri ve duyuları öylesine istiğrâk haline varırdı ki ne bir söz söyleyebilirdi, ne de bir kimseden haberi olurdu. Her nesneden habersiz kalıp kendi hâliyle meşgul olurdu. Bu durumda iken yanında bulunanları bir mehâbet alır ve dışarıya çıkarlardı.

Kuyu hâdisesinden sonra melek meşrepli hasûr[180] mübarek bir şahsiyet olduğundan hanımıyla yatmazdı ve hiçbir kimsenin evine gitmezdi. Ancak kendi hânesine gelenlere günde bir kazan yemek, bir kazan pilav ile iki yüz ekmek yetmezdi.

Bid'atlerin her türlüsünden şiddetle sakınırdı, sünnetleri terk etmezdi. Beş vakit namazını kendi odasında ezan okuyarak cemaatle edâ ederdi. Cuma günleri gusl edip elbisesini değişerek camiye giderdi. İşrak, duhâ, evvâbin ve teheccüd namazlarına devam ederdi. Pazartesi ve Perşembe günleri daima oruçlu olurdu. Her Cuma günü namazdan evvel mutlaka Kehf sûresini okurdu. Bütün sözlerinde, fiillerinde, ahlâkında ve tavırlarında Hudâ'nın sevgilisi Hazret-i Peygamber'e uyardı. Her türlü âdetlerinde, ibadetinde ve itikadında onun mübarek izince giderdi. Hatta bu fakîr [İbrahim Hakkı hazretleri,] o fazîletli kâmilden *Mesâbih* adlı kitabı sekiz ay zarfında okuyup onun hallerini yakından izleme fırsatını bulmuştum. Onun her hâl ve hareketinin Yüce Kitab'a uygun olduğunu görmüştüm. Velhasıl o, ilmiyle amel eden öyle fazîletli bir âlim idi ki dünyadan yüz çevirmiş ve tamamen Mevlâ'ya yönelmişti. İbadetlerle ilgili vazifelerinde kararlı ve ibadetlerin inceliklerine dair ayrıntılara riâyet etmede istikamet sahibiydi. Allah kendisinden râzı olsun.

Hazret-i Şeyh'in elbisesi ve giyim kuşamı da sünnet-i seniyye üzere yapılmıştı. Onun elbiseleri kaba kumaştan beyaz, yeşil ve siyah olarak imâl edilirdi. Elbiseleri (kibirli insanların giysileri gibi uzun olmayıp) kısa ve yamalı idi. Mübarek başına giydiği iki adet bezden takke üzerine küçük bir sarık sarardı. Beyaz renkli orta bezden içlik gömlek giyer ve onların da temiz olmasına özen gösterirdi. Yine beyaz renkli ince bezden terlik ve zıbın ile kısa kaftanı vardı.

Mübarek beline beyaz ince bezden şal kuşak bağlardı. Cübbesi yeşil ince muhayyer şal olup yeni dirseğinde, etekleri dizinde idi. Rengi zümrüt gibiydi. Bu sayılan elbiseler ikişer kat olup yukarıda anlatıldığı üzere bulunurdu. İnce şaldan iki adet kolsuz bol kesim abası vardı. Her namazı onlarla kılardı. Yaz için olan abası beyaz idi ve kış için olan abası siyah ve berraktı. Beyaz iplik çorabına sarı mestleri ve pabuçları olup bunlar da ikişer çift idi.

Siyah orta bezden yapılma iki seccâdesi vardı ki onlara yeşil kaba bezden astar dikilmişti. Astarından çevresine ikişer parmak genişliğinde bükülmüş kenarları vardı. **[355/b]** Bunlardan birini odasının ortasına ince bir örtü üzerine açmıştı, daima onun üzerinde otururdu. Diğerini ise Cuma namazı için hazır bulundururdu. Cuma günleri câminin doğu tarafına onun için yer açılırdı. Çünkü kuyu hâdisesinden sonra imâmet ve hitâbet vazifesinde büyük oğlu bulunurdu.

İki haftada bir tıraş olmak âdetleriydi. Onun için üç ustura, bir makas, bir kayış, bir bileyi taşı, bir havlu (peşgir) bir küçük sandık içinde hazır bulunurdu. Bu hizmetini görme şerefi, evlâdı mesâbesinde olan pederime aitti. Ondan sonra bu hizmeti görme devleti bu yetime miras olarak kalmıştı. Sakalını taramak için iki sandal tarak, tırnaklarını kesmek için bir bıçak almıştı.

"Temizlik imandandır"[181] der ve öncelikle temizliği arardı, süslenmeye önem vermezdi. Hatta gümüş yüzüğünü bile parmağına takmazdı. Gümüşten mamul üstü mühürlü yüzüğünün taşı yemenî, şekli bademî ve halkası gümüş olup üzerine "Bende-i Hayy-i dâim İsmail bin Kasım" ibâresi nakşedilmişti. Zemzeme batırılmış bezden kefeni, kokuları ve diğer levâzımıyla beraber bir sandık içinde hazır bulunurdu. Çünkü o, her an ölümü düşünürdü. Başka bir sandıkta da diğer elbiselerini saklardı. Cuma akşamları hücresinde buhur yakarlardı. Su içtiği maşrapası beyaz bir fincandı. Yemek yediği tabağı ağaçtan mamul olup kaşığı şimşirdendi ve küçüktü. Şamdanı yeşil çiniden yapılmış bir kandildi. Sandal bastonu (asâ)

babasından kalma hatıra idi. Abdest ve gusül için hazır bulundurduğu beyaz topraktan mamul dört ibriği vardı. Bunlardan ikisi büyük olup gusül içindi, diğer ikisi gayet küçük lüleler olup pek dar idi.

Misvakı çoktu, fakat tesbihi birden fazla değildi. Babasından ve dedelerinden kalan kitapların sayısı beş yüzden çoktu. Odasında kendi hüsn-i hattıyla yazdığı, kırâat-ı aşeresi işaretli bir Mushaf-ı Şerif'i vardı. Yine kendi yazısıyla iki ciltlik bir tefsiri *Meâlim-i Tenzîl* vardı. Yine kendi el yazısıyla bir ciltlik *Mesâbih-i Şerif* pederinin el yazması olan dört ciltlik *İhyâ-i Ulûmi'd-Dîn* yine pederinin hattıyla iki ciltlik *Envâr-ı Fıkh-ı Şâfiî* ve büyük dedeleri **Molla Ali**'nin hattıyla dört ciltlik *Kamûs-ı Ekber* bir ciltlik *Şifâ-yı Şerif* kitabı, bir cilt *Şir'atü'l-İslâm* bulunurdu. Bu saydığımız kitapları kendi yanında bulundururdu. Harem avlusundan odasının avlusuna açılan bir kapı vardı ki ailesi ve çocukları ancak oradan yanına gelirlerdi. Odası dörtgen bir kubbedir ki iki hasır ile iki kilim onun zeminini kaplardı. Onun genişliği ve uzunluğunun miktarı bir sonraki sayfada arz edilen çizimden anlaşılabilecektir.

Yaz günlerinde odası avlusunun arka yarısında oturup ziyaretine gelenleri orada kabul ederlerdi. Orası öyle bir eyvandır ki ona Arapça'da "Behre" denilmektedir. Eyvanın önünde kendi mübarek elleriyle diktiği tatlı nar ağacı bulunmaktadır. Saadet hânelerinin şekli, aşağıdaki çizimde görüleceği üzeredir. **[356/a]**

---

[158]. Bu cümle metinde, merhume annesinin kendisini kırk yıl latif meyvelerle beslediği şeklindedir. Hâlbuki ki paragraf aşağıda otuz yaşına geldiğinde şefkatli annesinin vefat ettiği notu vardır. Burada bir sehv olduğunu düşünerek yıkarıdaki "kırk yıl" ifadesi "yıllarca" şeklinde yazılmıştır.

[159]. Maiyyet sırrı: Daima Allah'la beraber olma, kendini her ân O'nun huzurunda bilme olarak tarif edilebilir. Burada; **"Nerede olsanız, O sizinle beraberdir"** (Hadîd 57/4) âyetine telmih vardır.

[160]. Burada *"Gizli bir hazine idim, marifetime muhabbet ettim…"* kudsî hadisine işaret edilmiştir.

[161]. Gavs: Sığınma, ilticâ etme demektir. Tasavvufta kendisine sığınıldığı zaman kutba gavs denir. Sûfîler darda ve sıkışık durumda kaldıkları zaman: "Yetiş yâ Gavs!", "Meded yâ gavs!", "İmdâd yâ Pîr!" diye feryâd eder ve kutbun manevî himâyesine ilticâ ederler. Gavs-ı a'zam: En ulu gavs, buna kutb-i ekber de denir. Hz. Muhammed'in bâtınından ibârettir. Velîliğin en yüce mertebesi budur. Abdülkadir Geylânî'ye özellikle Gavs-ı a'zam denir. (Uludağ, a.g.e., s. 188.)

[162]. Matbu nüshada "âgâh u" şeklinde.

[163]. Kusur, ayıp, noksan, kabahat. Yaramaz şey. (İnternet sözlüğü.)

[164]. Gunne: Genizden söylemek, sesi burnundan çıkarır gibi konuşmak.

[165]. Mânâsı: "Ölümümüzden sonra bizi dirilten ve ruhlarımızı tekrar bize iade eden, diriltildiğimizde dönüş kendisine olan Allah'a hamd olsun. Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed aleyhisselem O'nun kulu ve Rasûlüdür."

[166]. Mânâsı: "(Hamd olsun ki) sabaha ulaştık. Sabahın sahibi bir ve kahhâr olan Allah'tır. Rab olarak Allah'tan, din olarak İslam'dan, nebîmiz olarak Muhammed aleyhisselamdan râzı olduk. Kıblemiz Kâbe, imamımız Kur'ân, bütün mü'minler kardeşlerimiz ve mü'minât da bacılarımızdır. Yüce ve azamet sahibi Allah'tan başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur."

[167]. Mânâsı: "Bu tam davetin ve kılınacak olan namazın sahibi olan Allah'ım, Efendimiz Muhammed aleyhisselama vesîleyi, faziletleri ve yüksek dereceleri ihsan eyle. Ve onu va'dettiğin övülmüş makama ulaştır. Muhakkak ki sen, sözünden dönmezsin."

[168]. Mânâsı: "Allah'ı O'na layık olan hamdi ile tesbih ederim, şânı yüce olan Allah'ı O'na layık hamd ile tesbih ederim."

[169]. Mânâsı: "Allah'ım, senin verdiğine mâni olacak, mâni olduğunu verecek, hükmünü reddedecek yoktur. Hiçbir güç sahibi senin gücüne rağmen, fayda vermez. Allah'ı tesbih ederiz, hamd O'na mahsustur. O'ndan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Şânı yüce ve azamet sahibi Allah'tan başka gerçek mânâda güç ve kuvvet yoktur."

[170]. Mânâsı: "Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir; mülkte ortağı yoktur, hamd O'na mahsustur, dirilten ve öldüren O'dur. O, ölümlü

olmayan bir hayatla diridir; hayır O'nun kudret elindedir. O, her şeye kadirdir."

[171]. Mânâsı: "Allah'tan başka ilah yoktur."

[172]. Mânâsı: "Muhammed aleyhisselam Allah'ın Rasûlü'dür."

[173]. Mânâsı: "Akşama girdik. Mülk, bir ve kahhâr olan Allah'ındır. Allah'ım, gelmekte olan geceden, onda bulunan kötülüklerden ve ondan sonrasında olanların şerrinden sana sığınırım. Şeytanların hilelerinden ve onların getirdiklerinden sana sığınırım. Şânı yüce ve azamet sahibi Allah'tan başka gerçek mânâda güç ve kuvvet yoktur."

[174]. Mânâsı: "Allah'ım senin rızan için oruç tuttum, sana inandım, sana güvendim. Senin verdiğin rızıkla iftar ediyorum."

[175]. Mânâsı: "Yarınki Ramazan-ı şerif orucunu tutmaya da niyet ettim. Geçmişte işlediğim günahları ve gelecekte işleyeceğim günahlarımı bağışla."

[176]. Mânâsı: "Allah'ım, bizi doyurduğun gibi bütün açları da doyur"

[177]. Mânâsı: "Allah'a tertemiz duygularla, eksilmeyip artan, huzurundan geri çevrilmeyip kabul edilen sayısız hamd ile hamd ederiz. Hamdimizi hiçbir zaman yeterli görmeyerek, bırakmadan ve müstağnî olmadan O'na hamd ederiz. Yediren, içiren ve giydiren Allah'a hamd ederiz ki O bizi Müslümanlardan kıldı, hidayete erdirdi. O'nun rahmeti ve bereketi bu yemeği hazırlayanların ve yiyenlerin üzerine olsun. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur."

[178]. Mânâsı: "Allah'ım, senin yüce isminle yanımı yatağa koydum. Günahlarımı bağışla. Canımı sana emanet ediyorum; eğer katında tutarsan, merhamet eyle. Eğer tekrar gönderirsen, sâlih kullarını muhafaza ettiğin gibi onu da koru. Allah'ım, beni vakitlerin sana en sevimli olanında uyandır ve beni katında sevimli olan en güzel amelleri işlemede muvaffak eyle. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed aleyhisselamın O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet ederim."

[179]. Üveys el-Karnî.

[180]. Hasûr: Nefsiyle giriştiği mücâhede sebebiyle, kudreti olduğu halde kadına yaklaşmayan, evlenmeye rağbet etmeyen kişi. Kur'ân-ı Kerim'de bu kelime ile Hz. Yahyâ (a.s.) vasıflandırılmıştır.

[181]. Benzer bir rivayet için bkz. Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat,* VIII/153, H. No: 7307.

"El-hamdü li'llâhillezî ahyânâ ba'de mâ emâtenâ ve radde ileynâ ervâhenâ ve ileyhi'l-ba'si ve'n-nüşûr. Ve eşhedu en lâ ilâhe illallahü ve enne

muhammeden abdühû ve rasûlühû hakkan" deyip bunu okuduktan sonra abdeste yönelirdi. Sonra ihtimam ile teheccüd namazını edâ ederdi. Bundan sonra seccâde üzerinde kıbleye dönük olarak bağdaş kurup otururdu. Dua ve istiğfar ederek Gaffâr olan Allah'a yalvarırdı. Bu minval üzere seher vaktini ihyâ eder ve sonrasında sabaha kadar istirahata çekilirdi.

Kuyu hâdisesinden sonra melek meşrepli hasûr mübarek bir şahsiyet olduğundan hanımıyla yatmazdı ve hiçbir kimsenin evine gitmezdi. Ancak kendi hânesine gelenlere günde bir kazan yemek, bir kazan pilav ile iki yüz ekmek yetmezdi.

"Temizlik imandandır" der ve öncelikle temizliği arardı, süslenmeye önem vermezdi. Hatta gümüş yüzüğünü bile parmağına takmazdı. Gümüşten mamul üstü mühürlü yüzüğünün taşı yemenî, şekli bademî ve halkası gümüş olup üzerine "Bende-i Hayy-i dâim İsmail bin Kasım" ibâresi nakşedilmişti. Zemzeme batırılmış bezden kefeni, kokuları ve diğer levâzımıyla beraber bir sandık içinde hazır bulunurdu. Çünkü o, her an ölümü düşünürdü. Başka bir sandıkta da diğer elbiselerini saklardı. Cuma akşamları hücresinde buhur yakarlardı. Su içtiği maşrapası beyaz bir fincandı. Yemek yediği tabağı ağaçtan mamul olup kaşığı şimşirdendi ve küçüktü. Şamdanı yeşil çiniden yapılmış bir kandildi. Sandal bastonu (asâ) babasından kalma hatıra idi. Abdest ve gusül için hazır bulundurduğu beyaz topraktan mamul dört ibriği vardı. Bunlardan ikisi büyük olup gusül içindi, diğer ikisi gayet küçük lüleler olup pek dar idi.

"Bismike rabbî veda'tu cenbî fağfir lî zenbî evda'tüke nefsî fe-in emsektühâ ferhamhâ ve in erseltehâ fahfazhâ bi-mâ tahfazü bihî ibâdeke's-sâlihîn. Allâhümme'ykaznî fî ehabbi'l-evkati ileyke ve'ste'malnî bi-ahseni'l-a'mâli ledeyke. Eşhedu en lâ ilâhe illallahü ve eşhedu enne muhammeden abdühû ve rasûlühû" deyip bu çokluk (kesret) âleminden sıyrılarak birlik (vahdet) âlemine murâkabeye dalardı.

"Esbahanâ ve esbaha'l-mülkü li'llâhi'l-vâhidi'l-kahhâr. Radîtü billahi rabben ve bi'l-islâmi dînen ve bi muhammedin aleyhisselâtü ve's-selâmi nebiyyen ve bi'l-ka'beti kıbleten ve bi'l-kur'âni imâmen ve bi'l-mü'minîne ihvânen ve bi'l-mü'minâti ahavât. Velâ havle velâ kuvvete illâ billahi'l-aliyyi'l-azîm" deyip sabah olunca, Şâfiî vaktinde kendi odasında kerpiç kadar bir taş üzerinde sesli olarak kendi ezânını okurdu.

"Lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke lehü, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü yuhyî ve yümîtü vehüve hayyün lâ yemûtü bi yedihî'l-hayri vehüve alâ külli

şey'in kadîr" deyip duasının başında ve sonunda mutlaka Hazret-i Peygamber aleyhisselama salât u selâm gönderirdi.

Mevlânâ **Molla Kasım** Hazretleri'nin o yılki Receb-i Şerif'in ilk Cuma gecesi Regâib kandilinin son yarısında büyük kutlu olan Müşteri saatinde saadetle bir oğlu dünyaya gelmiştir. Sadâkatı ve güzel görünüşü itibarıyla **İsmail** ismini almıştır. Onun saadetli annesi, evlâdını yıllarca latif meyvelerle besleyerek terbiye etmiştir. Onun tertemiz tabiatı hemen bütün yiyecek türlerinden, belki ekmekten ve içeceklerden bile **[351/b]** hoşlanmadığı için hayvânî sıfatlardan uzak kalmıştır. Bu sebepledir ki onun içi ve dışı ilim ve ibadet lezzetiyle dolmuştur. O huzur ve huşû ile meleklerin huzurunu bulmuştur. [İsmail Fakirullah Hazretleri] anne-babasının haklarına son derece riâyetkâr olduğu için, son raddesine kadar hayır dualarını ve rızâlarını almıştır.

7-Bu Hakkı mı yoksa bir şeyn mi, rûh mu, zînet mi? Bu nasıl aşk, nasıl göz; ne yücedir ilâhî.

. Mânâsı: "Allah'a tertemiz duygularla, eksilmeyip artan, huzurundan geri çevrilmeyip kabul edilen sayısız hamd ile hamd ederiz. Hamdimizi hiçbir zaman yeterli görmeyerek, bırakmadan ve müstağnî olmadan O'na hamd ederiz. Yediren, içiren ve giydiren Allah'a hamd ederiz ki O bizi Müslümanlardan kıldı, hidayete erdirdi. O'nun rahmeti ve bereketi bu yemeği hazırlayanların ve yiyenlerin üzerine olsun. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur."

. Mânâsı: "Allah'ım, senin yüce isminle yanımı yatağa koydum. Günahlarımı bağışla. Canımı sana emanet ediyorum; eğer katında tutarsan, merhamet eyle. Eğer tekrar gönderirsen, sâlih kullarını muhafaza ettiğin gibi onu da koru. Allah'ım, beni vakitlerin sana en sevimli olanında uyandır ve beni katında sevimli olan en güzel amelleri işlemede muvaffak eyle. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed aleyhisselamın O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet ederim."

. Mânâsı: "Akşama girdik. Mülk, bir ve kahhâr olan Allah'ındır. Allah'ım, gelmekte olan geceden, onda bulunan kötülüklerden ve ondan sonrasında olanların şerrinden sana sığınırım. Şeytanların hilelerinden ve onların getirdiklerinden sana sığınırım. Şânı yüce ve azamet sahibi Allah'tan başka gerçek mânâda güç ve kuvvet yoktur."

. Mânâsı: "Allah'ım senin rızan için oruç tuttum, sana inandım, sana güvendim. Senin verdiğin rızıkla iftar ediyorum."

. Mânâsı: “Yarınki Ramazan-ı şerif orucunu tutmaya da niyet ettim. Geçmişte işlediğim günahları ve gelecekte işleyeceğim günahlarımı bağışla.”

. Mânâsı: “Allah’ım, bizi doyurduğun gibi bütün açları da doyur”

. Mânâsı: “Allah’ım, senin verdiğine mâni olacak, mâni olduğunu verecek, hükmünü reddedecek yoktur. Hiçbir güç sahibi senin gücüne rağmen, fayda vermez. Allah’ı tesbih ederiz, hamd O’na mahsustur. O’ndan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Şânı yüce ve azamet sahibi Allah’tan başka gerçek mânâda güç ve kuvvet yoktur.”

. Mânâsı: “Allah’tan başka ilah yoktur. O tektir; mülkte ortağı yoktur, hamd O’na mahsustur, dirilten ve öldüren O’dur. O, ölümlü olmayan bir hayatla diridir; hayır O’nun kudret elindedir. O, her şeye kadirdir.”

. Mânâsı: “Allah’tan başka ilah yoktur.”

. Mânâsı: “Muhammed aleyhisselam Allah’ın Rasûlü’dür.”

3-Yârin yaratmadan kasdı, “bilinmeyi sevmek” olmuşken, feverân içinde ortaya çıkanlarla seyrân oldu, ne hoş.

. Üveys el-Karnî.

“Allâhümme eşbi’ külle câyi’in kemâ şebe’nâ” diye dua ederdi. Sağ elinin parmak uçlarını sofranın üzerine koyup (bunları ağzına getirerek) öptükten sonra iki elini kaldırarak;

. Hasûr: Nefsiyle giriştiği mücâhede sebebiyle, kudreti olduğu halde kadına yaklaşmayan, evlenmeye rağbet etmeyen kişi. Kur’ân-ı Kerim’de bu kelime ile Hz. Yahyâ (a.s.) vasıflandırılmıştır.

. Benzer bir rivayet için bkz. Taberânî, *Mu’cemü’l-evsat,* VIII/153, H. No: 7307.

“Emseynâ ve emse’l-mülkü li’llâhi’l-vâhidi’l-kahhâr. Allahümme innî eûzu bike min şerri hêzihi’l-leyleti ve şerri mâ fîhâ ve şerri mâ ba’dehâ. Ve eûzu bike min hemezâti’ş-şeyâtîni ve eûzu bike rabbi en yehdurûn. Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi’l-aliyyi’l-azîm” deyip akşam namazının ilk vaktinde kılınmasına özen gösterirdi.

. Bu cümle metinde, merhume annesinin kendisini kırk yıl latif meyvelerle beslediği şeklindedir. Hâlbuki ki paragraf aşağıda otuz yaşına geldiğinde şefkatli annesinin vefat ettiği notu vardır. Burada bir sehv olduğunu düşünerek yıkarıdaki “kırk yıl” ifadesi “yıllarca” şeklinde yazılmıştır.

. Mânâsı: “(Hamd olsun ki) sabaha ulaştık. Sabahın sahibi bir ve kahhâr olan Allah’tır. Rab olarak Allah’tan, din olarak İslam’dan, nebîmiz olarak

Muhammed aleyhisselamdan râzı olduk. Kıblemiz Kâbe, imamımız Kur'ân, bütün mü'minler kardeşlerimiz ve mü'minât da bacılarımızdır. Yüce ve azamet sahibi Allah'tan başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur."

. Mânâsı: "Bu tam davetin ve kılınacak olan namazın sahibi olan Allah'ım, Efendimiz Muhammed aleyhisselama vesîleyi, faziletleri ve yüksek dereceleri ihsan eyle. Ve onu va'dettiğin övülmüş makama ulaştır. Muhakkak ki sen, sözünden dönmezsin."

. Mânâsı: "Allah'ı O'na layık olan hamdi ile tesbih ederim, şânı yüce olan Allah'ı O'na layık hamd ile tesbih ederim."

. Matbu nüshada "âgâh u" şeklinde.

. Kusur, ayıp, noksan, kabahat. Yaramaz şey. (İnternet sözlüğü.)

. Gunne: Genizden söylemek, sesi burnundan çıkarır gibi konuşmak.

. Mânâsı: "Ölümümüzden sonra bizi dirilten ve ruhlarımızı tekrar bize iade eden, diriltildiğimizde dönüş kendisine olan Allah'a hamd olsun. Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed aleyhisselem O'nun kulu ve Rasûlüdür."

. Maiyyet sırrı: Daima Allah'la beraber olma, kendini her ân O'nun huzurunda bilme olarak tarif edilebilir. Burada; **"Nerede olsanız, O sizinle beraberdir"** (Hadîd 57/4) âyetine telmih vardır.

. Burada *"Gizli bir hazine idim, marifetime muhabbet ettim…"* kudsî hadisine işaret edilmiştir.

. Gavs: Sığınma, ilticâ etme demektir. Tasavvufta kendisine sığınıldığı zaman kutba gavs denir. Sûfîler darda ve sıkışık durumda kaldıkları zaman: "Yetiş yâ Gavs!", "Meded yâ gavs!", "İmdâd yâ Pîr!" diye feryâd eder ve kutbun manevî himâyesine ilticâ ederler. Gavs-ı a'zam: En ulu gavs, buna kutb-i ekber de denir. Hz. Muhammed'in bâtınından ibârettir. Velîliğin en yüce mertebesi budur. Abdülkadir Geylânî'ye özellikle Gavs-ı a'zam denir. (Uludağ, a.g.e., s. 188.)

"Ve savme gaden min şehri ramazâne neveytü, fağfirlî mâ kaddemtü vemâ ahhertü" diyerek duasını tamamlardı.

"Lâ ilâhe illallah" deyip onuncuda

"Subhânallahi ve bi-hamdihî subhanallahi'l-azîm" deyip sabah namazının farzını aile fertleriyle birlikte tam bir huşû ile edâ eder ve selâmdan sonra;

Aceb ârif aceb âgâh ne dânâdır ilâhî

"Allahümme leke sumtü ve bike âmentü ve aleyke tevekkeltü ve alâ rızkıke eftartu" duasını okurdu.

2-Maiyyet sırrıyla herkese arkadaş olmuş aşk. Zerrelerden daima, parlayan güneş oldu, ne hoş.

"Allahümme lâ mânia limâ a'teyte velâ mu'tiye limâ mena'te velâ râdde limâ kadayte velâ yenfeu ze'l-ceddi minke'l-ceddü. Subhanallahi ve'l-hamdülillahi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm" deyip âyete'l-kürsîyi okuduktan sonra, "subhânallah, elhamdü li'llâhi, Allahü ekber" zikirlerini sağ el parmaklarının boğum yerleriyle otuz üçer kere sayarak söylerdi.

Sesi gunnesiz, gayet açık, lisânı düzgün ve sözü doğru idi. Kokusu güzeldi, dişleri beyaz ve sağlamdı. Mübarek sakalları seyrek olmayıp tam ve beyazdı. Boynu ve omuzları latifti, kolları ve elleri zayıfça idi. Avuçları yumuşak ve parmakları uzunca olup geriye kıvrılması kolay idi. Göğsü genişçe ve kılsız idi. Karnı hafif ve bütün vücûdu nahif idi. Ayak parmakları uzunca idi ve o baştan ayağa güzeldi. Hak teala o dostunu övmüş de yaratmıştı. Yüzbinlerce gönülde ona yer açmıştı. Allah ona tecelliyâtıyla ikram etsin ve bizi de onun tecelliyâtı ile faydalandırsın.

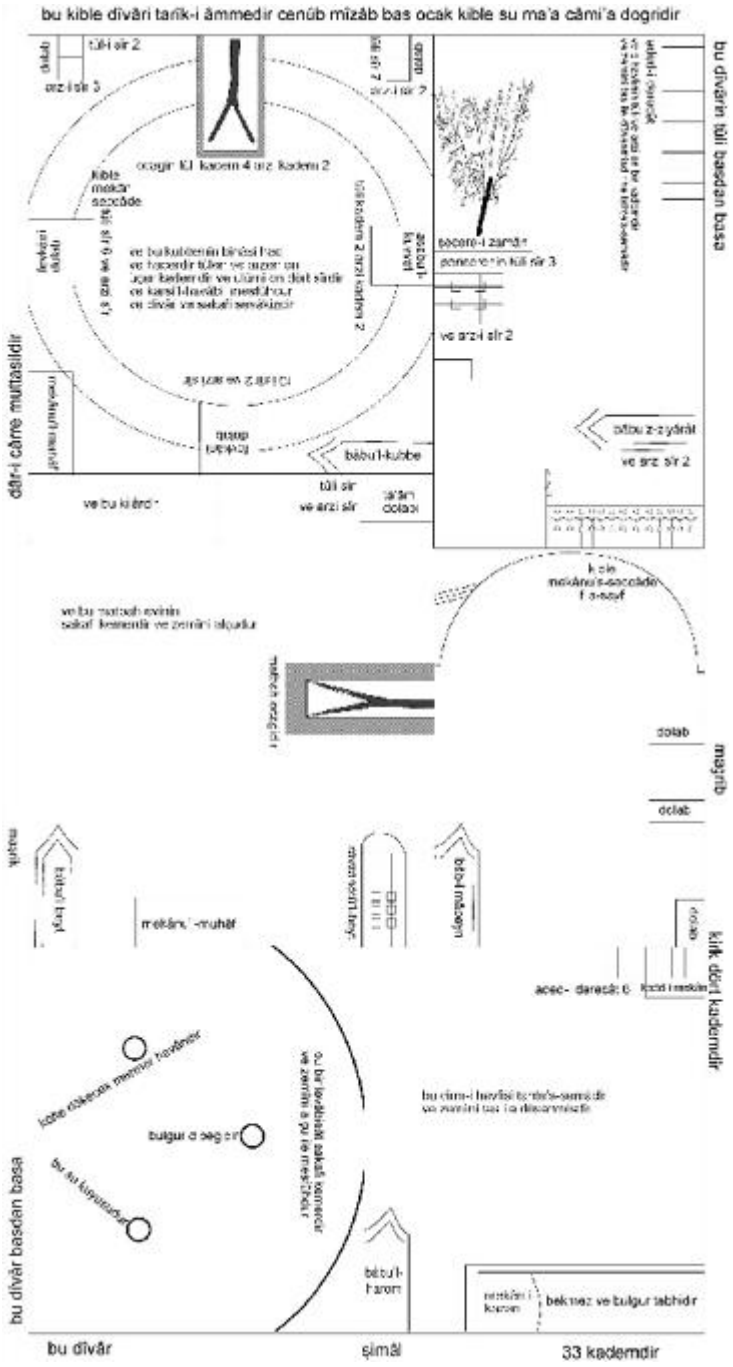
Ulvî gavs (Gavs-ı a'zam), Şeyh İsmail Tillovî Fakîrullâh (rh.a.) hazretlerinin kuyu hikâyesini, açık velâyetini, tam uzlet hâlini (uzlet-i külliyye) ve kudsî kuvvetini bildirir.

"Muhammedün rasûlullah" söyler ve fatiha ile bitirirdi.

"El-hamdü li'llâhi hamden kesîren tayyiben mübâreken fîh. Gayra mükeffin velâ müvedde'in velâ müstağnin anhu. Elhamdülillâhi'l-lezî et'amenâ ve sekanâ ve kesânâ ve ce'alenâ mine'l-müslimîne ve hedânâ ve rahmetullahi ve berekâtühû alâ sâni'it-taâmi ve'l-êkilîne ve'l-hamdülillahi rabbi'l-âlemîn" diyerek ellerini yüzüne sürer ve o nimete hürmet ederdi. Bundan sonra hanımı ve çocuklarıyla sohbet edip onların arzusuna göre davranırdı. Hânenin geçimliğinin temini ve ev işleri konularında bildirdikleri eksiklikleri güzellikle tamamlar, izin istedikleri hususlarda kendilerine müsaade eder ve varsa kusurlarını hakîmâne örterdi.

"Allâhümme rabbe hâzihi'd-da'veti't-tâmme ve's-salâti'l-kaime âti seyyidinâ muhammedeni'l-vesîlete ve'l-fazîlete ve'd-derecete'r-rafîate ve'b-ashü makamen mahmûdeni'l-lezî veadtehû inneke lâ tühlifü'l-mîâd" duasıyla bitirirdi.

4-Hak her şeyde tecellî ederken, dostuna daima. Üveys'in yelinden, ona Hudâ'nın kokusu gelmiştir.

bu kible dîvârı tarîk-i âmmedir cenûb mîzâb bas ocak kible su ma'a câmi'a dogridir
bu dîvârın tûli basdan basa
dâr-i câme muttasildir
bu dîvâr
şimâl
33 kademdir

Nazm

1-Cân-ı dilde hâne kıldın âkıbet
Gönlümi vîrâne kıldın âkıbet
2-Ol cünûn zincirini tahrîk idüp
Sen beni dîvâne kıldın âkıbet
3-Aşk-ı bî-pervâya mahrem eyledin
Akldan bîgâne kıldın âkıbet
4-Dâne-i nâ-çiz idim ben zîr-i hâk
Dâne-i yüz dâne kıldın âkıbet
5-Dâne iken bâğ u bostân eyledin
Hâki pür-kâşâne kıldın âkıbet
6-Cümleden kat‘ eyledin çün gönlümü
Vâsıl-ı cânâne kıldın âkıbet
7-Hamr-ı vahdetden içürdin tab‘ıma
Rûhımı peymâne kıldın âkıbet
8-Sâki-i gül-zâr-ı cânsın dem-be-dem
Gönlümü mey-hâne kıldın âkıbet
9-Ey Fakîrullâh bu Hakkı bendeni
Âşık-ı ferzâne kıldın âkıbet **[356/b]**

Günümüz Türkçesiyle

1-Gönül evini yurt edindin sonunda. Gönlümü vîrâne eyledin sonunda.
2-O cinnet zincirini tahrik edip, sen beni dîvâne eyledin sonunda.
3-Pervâsız aşka mahrem eyledin. Akıldan habersiz eyledin sonunda.
4-Küçük bir taneydim toprağın altında. Bir taneyi yüz tane eyledin sonunda.
5-Tane iken bağ ve bostan eyledin. Toprağı saraylar eyledin sonunda.
6-Herkesten çekip aldın bu gönlümü. Sevgiliye kavuşturdun sonunda.
7-Vahdet şarabından içirdin rûhuma. Rûhumu kadehe döndürdün sonunda.
8-Gülistânın sâkîsisin her zaman. Gönlümü meyhâne eyledin sonunda.
9-Ey Fakîrullâh! Bu Hakkı köleni, bilge bir âşık eyledin sonunda.

Beşinci Madde

Gavs-ı Azam, ulvî şeyh **İsmail Tillovî** Fakîrullâh (rh.a.) hazretlerinin başhizmetkârı, belki mübarek evlâdı mesâbesinde bulunan azîz pederim derviş **Osman Hüsnü** Hakîrullah (rh. a) hazretlerinin vatanını, doğumunu,

üstâdıyla buluşup sözleşmesini, güzel hâllerini, ahlâkını, daima mahzun görünüp hayrette kalmasını ve (Allah uğruna) yanmasını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki mübarek **Erzurum**'un doğu tarafına altı saat mesafede büyük bir ovanın orta kuzeyinde **Pasinler**'in yüksek merkezi olan **Hasankale** ahalisinden **Dursun Mehmed oğlu Molla Bekir** diye bilinen ve misafire ikramı, fakirlere yemek yedirmesi ve dervişlere saygısıyla tanınan, vezirlerin ve kumandanların divanında görüş beyan edip alınacak tedbirler konusunda rey sahibi bulunan, âlemin işlerine nizam ve intizam vermesiyle bilinen mübarek büyükdedemiz merhumun, H. 1081 tarihi Rabiulevveli'nin on dördüncü Pazartesi günü sabahında yüzü peçeli, hayâlı ve edepli bir oğlu dünyaya gelip ismi Hazret-i **Osman** olmuştur. [H. 1081/M. 1670]

Onun dünyaya gelmesiyle muhterem pederleri gayet sevinmişler ve murad almışlardır. Bu vesileyle Hak tealaya hamd ü senâlar edip **Hasankale** halkına ziyafetler vermişlerdir. Muhterem mahdumları yirmi yaşına varıncaya kadar yine **Hasankale**'de bulunup kerâmetleriyle bilinen merhum **Kara Şeyh oğlu Seyyid İbrahim Efendi** (rh. a.)'ten ilim tahsil etmiştir. Kendisinden sarf, nahiv, fıkıh, ferâiz dersleri okuyup hadis, tefsir ve akaid ilimlerini tahsil etmiştir. Allah vergisi olan latif tabiatıyla, güzel ahlâkıyla ve annesinden aldığı terbiye sâyesinde **Derviş Efendi** namıyla bilinmiştir. Daha sonra muhtereme validesi hastalanarak vefat etmişlerdir. Bunun üzerine babası onu evlenmeye teşvik ederek **Hasankale**'nin yakınında **Fendiği** adlı köyün seyyidlerinden Şeyh oğlu merhum **Dede Mahmud**'un kızını almıştır. İşte o **Hanife Hâtun** bizim şefkatli anamız olmuştur.

Gerçi **Osman Efendi**'nin hayâsı galip olduğundan gerdek gecesi insanlardan utanarak minarede saklanmıştır. Ancak Vedûd olan [kullarını çok seven] Allah teala onun ehliyle huzur ve sükûn bulması için aralarında nice muhabbet ve merhametler tesis etmiştir. Birbirlerine nice rağbet edip birbirinden nice lezzetler almışlardır.

Dedemiz **Molla Bekir**, cömert tabiatı gereğince misafir ağırlamaktan büyük lezzet alırlardı. Bu sebepledir ki her akşam az çok misafiri olurdu. Yirmiden fazla kişiyi veya bazen de en az on garibi her akşam ağırlamıştır. Misafir gelmediği akşamları üzüntüsünden aç kalmıştır.

Güz günlerinde bir akşam **Derviş Zekeriya** adında **Özbek**li azîz bir misafiri gelmiştir. Geldikten sonra hastalanıp o kış onda misafir kalmıştır. O da muhterem oğlu **Derviş Efendi**'yi bu Özbekli misafirin hizmetine tayin

etmiş, o da bu hizmeti kendisi için büyük bir nimet bilerek gece gündüz demeden o misafire canla başla hizmet etmiştir.

«Erbaîn»in başlarında, en uzun gecelerden birinde **Derviş Efendi** o misafirin odasında beklerken, o azîzi bir cezbe hali almıştır. O halde iken yatağından fırlayıp bir saat kadar evin içinde feryâd ederek dolanmıştır. Sanki **İstanbul Yangını'**nı söndürür gibi bir hâl içinde olmuştur. Bundan sonra **İstanbul**'dan **Hasankale**'ye Hamsîn'in başında bir vezir çukadarı gelmiştir. O uzun gece yangınından haber verdiği için o azîze hüsn-i zannı hâsıl olmuştur. **[357/a]** O azîz misafir bahar günleri gelince hastalığı iyileşip şifâ bulmuştur. Ayrılırken odası kapısında bekleyen hizmetkârının yüzüne bakıp şöyle demiştir. "Sizin ikramınız altı ay zarfında tamam olup bizimki kalmıştır. Hemen muradını iste ki murad kapısı senin için açılmıştır"

Bu hizmetkâr o azîze bakıp şu cevabı vermiştir: "Murâdım ancak, dünyadan âhirete imanla gitmektir. Cennet-i âlâ devletine ulaşmaktır."

O azîz tekrar ona seslenmiştir ki; "Himmetini yüce tut ki imanın aslı himmeti yüce tutmaktır."

O zaman bu hizmetkâr ağlayarak demiştir ki; "En büyük isteğim ebedî âlemde Mevlâ'ya kavuşmaktır."

Tekrar ona demiştir ki; "Himmetini yüce tut, esas gaye o devleti bu âlemde gönül ikliminde bulmaktır."

Hizmetkâr bunu işitince ayaklarına kapanmış ve işte o anda kendisine Hakk'ın hidâyeti ermiştir. Bunun üzerine o azîz misafir kendisine müjde verip demiştir ki; "Başını kaldır ki bu devlet onda karar kılmıştır."

Kendi sûretini, iki kaşı arasına nakşetmesini ona tembih etmiştir. Kelime-i tevhîdi uzun nefeslerle ve kısık sesle günde on bin kere tekrar etmesini ona telkin edip gitmiştir. Derviş efendi o azîzin tembih ve telkinlerini canına minnet bilip diline vird etmiştir. Bu minval üzere gece gündüz o zikirlerin tekrarıyla meşgul olmuştur. O esnada onun muhterem pederi **Molla Bekir Efendi,** Azak Seferi'ne giderken, Kefe'de vâdesi yetip Ulu Cami'de kalmıştır.

Merhum pederinden geri kalan ticarî ve zirâî işlerle hizmetkârların idaresi, çift sürme işleri, fidanlar dikilip yetiştirilmesi, arabalar ve işçilerle meşgul olunması; bundan başka eve gelip gidenler, (babası zamanından gelmeye alışkın bulunan) fukarânın hizmetleriyle ilgilenilmesi, evde babasız kalan küçük kardeşlerinin ihtiyaçlarının görülmesi, feryâd ü figân eden aile fertlerinin tesellî edilmesi gibi meşguliyetlerle sebeb-i vücudu olan babasını yitirmenin içinde tutuşturduğu ayrılık ateşi, **Derviş**

Efendi'nin diline vird edindiği zikrini devam ettirerek tefekküre varmasına engel olduğundan tabiatı ve rûhu hasta, gönlü kırık, üzgün ve elemli kalmıştır.

Bu sebeple her saat ve her ân ağlayıp inleyerek üzüntü ve keder deryâsına dalmıştır. Bir kâmil mürşid bulamamış ki onu gönülden içeri alsın. Onun için dışarıda kalmıştır. Bu durumda iken (zikrine devam etmekte olduğu) kelime-i tevhidin nûruyla, üzüntüleriyle tutuşan şiddetli elem ateşinin birleşmesinden öyle bir hastalığa tutulmuştur ki mübarek vücudunun bütün organları soğuktan donup buz gibi olmuştur. Bu sırada kendisi otuz yaşında olup Hicrî tarih de 1110 yılının sene başına gelmişti. (M. 1698) Ömrünce öfke ve hiddetlenme nedir bilmeyen ve her zaman için güzel ahlâk sâhibi olmakla tanınan **Derviş Efendi**'nin o ateşli hastalıkla mizacı bozulmuş ve her gördüğü şeye hiddetlenir, her işittiği sesle gazaplanır olmuştur.

Öyle güzel ahlâk sahibi iken, bu şekilde gazapla açığa çıkan bir hastalığa tutulması onu ayrıca müteessir etmiştir. Her sene bir oğlu doğup üç-dört aylık iken beşik içinde aniden boğulmuştur. Onları göz göre göre boğanların kimler olduğu anlaşılamamıştır. Bunun gibi nice elem ve keder sebebiyle dünyadan yüz çevirip tiksinmiş ve hayrette kalmıştır. (Yukarıda bahsi geçen) soğukla yanmıştır.

Nazm

1-Aşk meydânında merd olmakdan özge kâr yok
Bunda cândan geçmelidir gayri bir güftâr yok
2-Bir nefes âsûde olmaz âşık-ı dîdâr-ı yâr
Âfitâb-ı aşk içün bir sâye-i dîvâr yok
3-Aşk-ı yâr âheste söyler cân kulağına müdâm
Her kimin şuğlı var ana derdimizden bâr yok
4-Ecnebîlik sürmesin gözden yudum kan yaş ile
Kande seyr itdimse gayr-i cilve-i dil-dâr yok
5-Bir kadem yol gitmedikçe bulmak olmaz ânı kim
Gâyet-i kurbından özge mâni-i dîdâr yok **[357/b]**
6-Hût bahrı görmedi tâ çıkmadıkça bahrden
Varlığından çık ki bu deryâdan özge var yok
7-Merd isen gel reng-i derd-i aşka ey Hakkı boyan
Bak ki bu dâr içre bizden gayrı bir diyâr yok

Günümüz Türkçesiyle

1-Aşk meydanında yiğitlikten başka kâr yok. Bunda candan geçmek gerek, başka söz yok.

2-Yârin yüzüne âşık olan, bir nefes âsûde olmaz. Aşk güneşinden saklanacak duvar gölgesi yok.

3-Yârin aşkı âheste söyler, cân kulağına daima. Meşguliyeti olana, bizim derdimizden yük yok.

4-Ecnebîlik sürmesini kanlı gözyaşıyla gözden yıkadım. Nereye baktımsa, yârin cilvesinden başkası yok.

5-Bir adım yol gitmedikçe onu bulmak olmaz. Ona yaklaşmaktan başka, sevgilinin engeli yok.

6-Deryâdan çıkmadıkça balık denizi görmedi. Varlığından çık ki, bu deryâdan başka var yok.

7-Mert isen Hakkı! Gel aşk derdinin rengine boyan. Bak ki bu dünyada bizden başka diyar yok.

Altıncı Madde

En Büyük Gavs, ulvî şeyh **İsmail Tillovî** Fakîrullâh (rh.a.) hazretlerinin başhizmetkârı, belki mübarek evlâdı mesâbesinde bulunan hilm ve hayâ madeni **Derviş Osman Hüsnü** Hakîrullah (rh.a.) hazretlerinin kendi işi hakkında istihare kılmasını, oğlu **İbrahim**'in dünyaya gelmesini, kendinin her şeyden geçip **Hasankale**'den **Erzurum**'a göçmesini, bu esnada tasavvufa âşinâ olup sahibinin haberini almasını, yol arkadaşını bulmasını ve yola çıkmak için hazırlanmasını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki merhum **Derviş Efendi** işlerinde üzüntü ve hayrette kalmış (ve işler bu minval üzere iken) Hicrî tarih 1115'e ulaşmıştır. (M. 1703) O sene Muharrem'in ilk Cuma gecesi işlerini tertip ile yoluna koyma niyetiyle hulûs-i kalple istihare etmiş ve rüyasında dünyayı terk edip Mevlâ'yı talep etmekle emredilmiştir. Uyanınca hemen seyahata çıkma ve bir kâmil mürşid bulma arzusuyla kendini dolu bulmuştur. O Cuma günün sabahı Zühre saatinde güneşin doğmasıyla beraber bir oğlu dünyaya gelmiştir. İsmi **İbrahim Hakkı** olmuştur. Hazret'in cânı ve cismi (sevince gark olup) aşk ve şevk ile dolmuştur. Cismânî rahatsızlıklarından ve rûhânî âfetlerden Cenâb-ı Hakk'ın yardımıyla kurtulmuştur. Bütün bu hâdiselerin özeti aşağıdaki şu üç beyitte hülasa edilmiştir.

Kıta

1-Hicretin târîhi bin yüz on beş oldı ol bahâr

Kal‘a-i ahsen’de İbrâhîm Hakkı doğdı zâr
2-İhtiyârı ilm idi tâ sâl bin yüz kırka dek
Aşka düşdi ârif oldı vecd ü hâli kıldı kâr
3-Sâl bin yüz yetmiş oldı sinn-i Hakkı elli beş
Kendi kârı bar u varı ihtiyârı kıldı yâr

Günümüz Türkçesiyle

1-Hicrî tarih bin yüz on beş oldu o bahar. O güzel Kale’de **İbrahim Hakkı** doğdu zâr.[182]

2-Tâ bin yüz kırka kadar tercihi, ilimdi. Aşka düştü, ârif oldu; vecd hâlini bildi kâr.

3-Bin yüz yetmişte Hakkı’nın yaşı, elli beş. Varını yoğunu bu yöne çevirdi; kıldı yâr.

Hâlbuki o esnada pederi ondan, belki candan bile geçip bir kâmil mürşid bulma arzusuyla seyahat etme düşüncesinde idi. Din kardeşleriyle aile fertleri şehir köşesinde rahat yaşasınlar diye bir gece gizlice **Erzurum**’a göçüp gelmişti. **Erzurum**’da **Gümrükçü Derviş Efendi** (onu) kendi oğluna hoca ve eğitmen tutmak istemiştir. Bu maksatla kendisini nice ikramlarla karşılayarak aylık otuz kuruş maaş tayin etmiş, vazifeyi kabul etmesi için aracı adamlar koymuştur.

O ise bütün bunlara itibar etmeyip hiç kimseye yüz vermemiş, mürüvvetli **Habîb Efendi**’yi arayıp bulmuştur. O merhamet madeni merhumdan hareminde gizlice tasavvuf ve seyr ü sülûk kitabı okuyup bunu tamamen bitirmiştir. O kalplerin sevgilisi bu gizli dostuna muhabbet edip saygı göstermiştir. Kendisini imâmet makamında istihdam etmek için **Mehdî Mahallesi**’nde bir cami yaptırmıştır. Lâkin imam olacak pederimiz efendi dert ve gam ateşiyle yanıp hummaya tutulmuş gibi soğukta donup yıkılmıştır. Bir kâmil mürşide kavuşma arzusu onun sabır ve tahammülünü yok edip aklını fikrini başından almıştır. İşte o günlerde **Lala Paşa Camii**’ne Özbekli bir kâmil mürşid va’z vermek üzere gelmiştir. Derviş Osman Efendi hemen yanına varıp bir tenhâda derdini ve ahvâlini ona anlatmıştır. Onu kendine mürşid kabul edip beraberinde gidecek olmuştur. Geceleyin o kâmil mürşid murâkabesi esnasında Hak tealanın bildirmesiyle pederimin gerçek halini bilmiştir. Bir sonraki görüşmelerinde o hikmet sahibi kâmil mürşid, bu hastaya pek çok iltifatlar ederek kendisini müjdelemiş ve tesellî etmiştir: **[358/a]**

“Ey mü’min birâder! Biz seni kabul edip memnuniyetle dost ve arkadaş edinirdik. Ancak bizden önce seni sultânımız almıştır. Ne mutlu sana ki senin büyük bir sahibin vardır. Çünkü o, ihvânını kemâle erdiren mükemmel bir mürşid, *kibrit-i ahmer*dir. Altı seneden beri onun da sana iştiyakı olup iki seneye kadar (Allah’ın izniyle) kavuşmanız nasip olacaktır. Şimdi sen bu ateşe tahammül edip onu ganimet bil ki bu güzel bir alâmettir. Mevlâ’ya tevekkül edip şunu yakinen bil ki bu işin sonu selâmettir.”

Derviş Efendi o Özbekli kâmil mürşidden bu haberi aldıktan sonra, bu işaret ve müjde ile sevinip mesrûr olmuştur. Kendisine va’d edilen sahibini bulmak arzusuyla seyahat için Allah’ın ârif kullarından **Eyüb Efendi** (rh. a) hazretlerini kendisine yol arkadaşı edinerek, iki sene onunla beraber gece gündüz sırdaş olmuştur. Onunla darda ve zorda iken yol arkadaşı olmuşlardır. O esnada onun hanımı **Hanife Hâtun** bu **İbrahim** oğlunu öksüz bırakıp âhirete göç etmiştir. Buna rağmen **Derviş Efendi** tecerrüd âleminde bir oğlunu iki kardeşine emanet edip kendi yol hazırlıklarını tamamlayarak seyahata çıkma fırsatını bulmuştur.

Nazm

1-Ger olmasa bu aşk ile ervâh giriftâr
Cân u dilimiz olmaz idi tâlib-i dîdâr
2-Meyl itmese ger âşıka ol dil-ber-i ma‘şûk
Düşmezdi bu uşşâk içine germ-i bâzâr
3-Âlemde eger olmasa ne aşkı ne derdi
Bu cân u gönül olmaz idi âkil ü hüşyâr
4-Göstermese ger devr ü teselsül ruh u zülfi
Kılmazdı bu âşıkları ser-geşte çü pergâr
5-Hem kendi ruhın görmese ger perdede ol meh
Kendüyi pes ol perdeden olmazdı harîdâr
6-Sûretler olurdı heme bî-hâsıl u mahsûl
Ârifler eger olmasalar vâkıf-ı esrâr
7-Ey Hakkı eger olmasa cân âyîne-i aşk
İndinde ânın olmaz idi cânına mikdâr

Günümüz Türkçesiyle

1-Eğer ruhlar, bu aşka tutulmasalardı, cân ve gönül sevgiliye tâlip olmazdı.

2-Eğer ki sevgili, âşığa meyletmeseydi, bu âşık, aşk pazarının içine düşmezdi.

3-Âlemde eğer, ne aşk ne derdi olmasa; bu cân ve gönül âkil ve uyanık olmazdı.

4-Yanağı ve zülfü biteviye göstermeseydi; pergel gibi âşıkların, başı dönmüş olmazdı.

5-Eğer o meh[183], perdede kendi yanağını görmese, kendine bu kadar, perdeden müşteri olmazdı.

6-Sûretler öyle, baştanbaşa ortaya çıkmazdı; ârifler eğer böyle sırlara vâkıf olmasalardı.

7-Ey Hakkı! Eğer can, aşk aynası olmasaydı; katında onun, canına hiçbir değer verilmezdi.

Yedinci Madde

Gavs-ı a'zam, ulvî şeyh **İsmail Tillovî** Fakîrullâh (rh.a.) hazretlerinin başhizmetkârı, belki mübarek evlâdı mesâbesinde bulunan hilm ve hayâ madeni **Derviş Osman Hüsnü** Hakîrullah (rh.a.) hazretlerinin, kendisine (rüyâda) va'd edilen sevgiliye yaklaşıp (sonunda bir gün) bulduğunu, hizmetlerinde bulunup derdine dermân olduğunu ve ondan muradını aldığını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Fakîrullâh (rh. a) hazretleri kuyu hâdisesinden beri **Derviş Efendi** pederimizi, kendi hizmetine lâyık ve sohbetine katılmaya uygun görmüş, sırlarına sırdaş ve kendisine yoldaş eylemek için zamanla onu muhabbetiyle kendine doğru çekmiştir. **Derviş Efendi** ise bu tarafta istihare gecesinden beri kâmil mürşid câzibesi ve ona vâsıl olma arzusuyla sabırsızlanıp durmaktadır. Bu sırada Hicrî tarih 1122 senesinin Receb-i Şerif'inin başına gelmiştir. (M. 1710)

İşte bu günlerde **Derviş Efendi** kendisine va'd edilen mürşidi bulmak için yeryüzünde on yıl seyahat etme azmi ve kararlılığıyla şefkatli arkadaşı şeyh **Eyüb Efendi** ile **Bitlis** taraflarına gitmişlerdir. Şefkatli arkadaşı oraya **Derviş Efendi**'den önce varıp **Molla Mehmed Arvâsî** namında bir kâmil zat bulmuş ve bir müddet onun yanında kalmıştır. Bu süre içinde ondan ilim ve irfân tahsil ettiği için o tarafı tercih etmişlerdir. Bundan sonra **Derviş Efendi** o güzel belde Bitlis'e varıp onun yüksek evlerini, nehirlerini, **[358/b]** yüksek ağaçlarını ve bol meyvelerini görünce şaşırıp kalmış ve "Burası cennet midir?" diye şefkatli arkadaşına sormuştur. Bir hafta kadar orada kalıp bu güzel manzarayı seyretmişlerdir.

Bundan sonra **Eyüb Efendi**'nin şeyhi **Molla Mehmed Arvâsî** (rh. a) hazretlerinin mübarek kabrini ziyaret etmek için **Müküs**'e (Van-Bahçesaray) gitmişlerdir. Orada da bir hafta kadar kalmışlar, **Derviş Efendi**'nin sabır ve tahammülü bitince cânân iline doğru yönelmişlerdir. Oradan şefkatli arkadaşıyla beraber **Siirt**'e doğru hac niyetiyle yola çıkmışlardır.

Mısra

Cânân ilinin işde cânım dağı görindi.

Günümüz Türkçesiyle

Cânân ilinin işte, sevgili dağı göründü.

Hizan'dan (Bitlis) Siirt'e giden bir kervan ile yoldaş olmuşlar ve yolculuk esnasında onların konuşmalarından Siirt'e yakın Tillo (Aydınlar) köyünde Şeyh İsmail adında bir azîzin bulunduğunu haber almışlardır. Onu ziyaret için destur almak üzere kervan halkından bir ihtiyarla haber gönderip kendileri o gece bulundukları yerde konaklamışlardır. Önceden giden adam o azîze haber vermiştir ki yarın Erzurumlu iki molla senin ziyaretine gelecektir. Acaba onlar kimler olacaktır?

O azîz ise, ihtiyara şu cevabı vermiştir: Onların biri yine Erzurum'a gidecek, biri burada kalacaktır. İşte bu halde iken Derviş Efendi yol arkadaşı Eyüb Efendi ile beraber Şaban'ın ilk günü o azîzin yanına can atmışlardır. On yıllık mesafede aradıkları devletliyi on günlük mesafede bulup nûr yüzüne kavuşmuşlardır. Hemen ilk görüşmelerinde Eyüb Efendi onu irfân nûruyla tanıyıp hiç beklemeden şükür secdesine kapanmıştır.

O azîz ise kendisine; Molla Eyüb, başını kaldır, bu senin haccındır" diye müjde vermiştir. Derviş Efendi ise Molla Eyüb'ün hasta olduğunu zannetmiş, kibrit-i ahmer değerinde nûrlu bir güneş olduğunu bilemeyip onu kendisiyle mukayese etmiştir. Kendi hikmetli mürşidini ve kadîm dostunu bulmuşken bunun değerini bilmeyip; hâlâ kâmil bir mürşid aramakla aklı Kâbe'ye, kendisi Siirt'e gitmiştir. Üçüncü günü Tillo'ya gelip görmüştür ki arkadaşı Eyüb Efendi aradığını bulup kıymetini bilip yanında kalmıştır. Bayrama kadar o câmide itikâfta kalıp günde bir an bile olsa o azîzin yüzünü görüp nûr cemâlinden feyz ve murad almaya niyet etmiştir. (Onun kararlılığını görünce) Derviş Efendi de o camide kalıp hayret deryasına dalmıştır. Ancak câmide kaldığı müddetçe günden güne hastalığı iyileşmekte olduğundan, an be an o azîze teveccüh ederek, ona

meyletmiştir. Bu minval üzere kalırken tedrîcen mübarek cismi selâmet bulup canı rahata ermiştir. Saat saat gönlünden gam ve gaflet giderek kalbi huzur ve neşeyle dolmuştur. Bayrama kadar sâhibini tanıyıp onun önde gelen hizmetlisi olmuş, bu vesileyle bayram kendisi için en büyük bayram olmuştur. O azîz, o Derviş'i öyle mertebeye yükseltmiştir ki arkadaşı nerede kalmıştır.

Şeyh Eyüb Efendi bayramdan sonra Erzurum'a gelmiştir. Derviş Efendi ise, hizmetinde bulunacağı efendisini bilmiştir. Sekiz yıldan beri arzu ettiği mürşidi bulmuştur. Teslimiyet sermayesiyle mârifet devletine nâil olmuştur. Seyr ü sülûk kitabıyla amel edip o kâmil mürşidin sohbetiyle kemâle ermiştir. Benliğini yakıp kavuran gam ateşini söndürmüş ve böylece her illetten şifâ bulmuştur. O azîze sadâkatle ve safâ ile bağlanıp hizmetine devam etmiştir. Ömrü oldukça huzur ile onun yanında kalmıştır. Böylece o azîzin sözü yerini bulmuştur.

Nazm[184]

1-Güzel şevk ü güzel şevk güzel îş ü temennâ
Güzel aşk u güzel zevk güzel hüsn ü tevellâ **[359/a]**
2-Güzel sûret ü kâmet güzel rûz-ı kıyâmet
Güzel lutf u kerâmet güzel sohbet ü ülfet
3-Güzel nûr u tecellâ güzel yâr ü güzel yâr
Güzel[185] mûnis-i ahrâr güzel ma'den-i esrâr
4-Güzel mansıb-ı a'lâ güzel nûr u güzel nûr
Güzel râyet-i mansûr güzel âyet-i meşhûr
…….. tekaddes ve te'âlâ
5-Güzel tâli'i mes'ûd güzel hâmid-i mahmûd
Güzel vâcid-i mevcûd güzel sûret ü ma'nâ
6-Gehî fitne-i cânsın gehî şûr-ı cihânsın
Gehî emn ü emânsın gehî bahr-ı musaffâ
7-Aceb Hakk'ı mahmûl aceb illet-i ma'lûl
Aceb kâbil u makbûl aceb ism ü müsemmâ

Günümüz Türkçesiyle

1-Coşku güzel, aydınlık güzel, eğlence güzel, temennî güzel. Aşk güzel, zevk güzel, güzellik güzel, dostluk güzel.

2-Şekil güzel, boy güzel; kâmet günü güzel. Lütuf ve kerâmet güzel, sohbet ve ülfet güzel.

3-Nûr güzel, tecellî güzel, sevgili güzel, yâr güzel. Dostluk güzel, iyilik; güzel sırlar madeni güzel.

4-Yüce mevkiler güzel, nûr güzel, aydınlık güzel. Nusret[186] bayrağı güzel, meşhur âyet[187] de güzel. Mevlâ teala mukaddes ve yücedir.

5-Bahtlı olmak güzel; öven ve övülen güzel. Yaratan ve yaratılan güzel; sûret ve mânâ güzel.

6-Bazen canın fitnesisin, bazen cihanın en bahtsızı. Bazen emniyet kaynağısın, bazen parlayan deniz.

7-Nicedir Hakkı yüklenen, nicedir hasta ve hastalık? Nicedir kabul eden ve kabul edilen, nicedir isim ve müsemmâ?

(O kâmilin) başhizmetkârı **Derviş Osman Efendi**, hizmetinde bulunduğu o azîz efendisini Şaban ayının ilk günlerinde bulmuştu. Nitekim o ayın yedinci günü de ikinci hizmetçi durumunda olan rûhânî dost, fen ilimlerinin deryâsı **Molla Mehmed Sıhrânî** de; Rahmân'ın dostu, asrın evliyâsının sultânı o azîzin ziyaretine gelmiş ve mâsivâyı terk edip bir köşede halvete çekilerek muradını almıştı. Sadâkatle ve gönül hoşluğu ile o azîze hizmet edip her zaman ondan saygı ve övgüyle söz etmiş, sohbetlerinde kalmıştı. Ömrü oldukça **Derviş Efendi** ile dost olmuştu.

Ertesi yıl Şaban ayında merhum **Şeyh Ali** amcam henüz dokuz yaşında iken beni alıp pederim efendiyi bulmuştur. Pederimizle ilk buluşmamız ancak o vakitte nasip olmuştur ki Hazret-i Şeyh ile peder efendi ikindi namazını birlikte kılmışlardı. İlk görüşmemizde Allah'ın hikmetiyle o azîz şeyhin kucağı bana, pederim efendinin kucağından daha sıcak ve daha âşinâ gelmişti. Hemen o anda yüzünün cezbesiyle gönlümü almıştı. Aklım erdiği kadarıyla onun nûr yüzünün güzelliğine, sözünün letâfetine, ahlâkının kemâline hayran olup kalmışımdır. Azîz pederim beni odasında yanına alıp şefkat ve merhametle ilim öğretip gayet yumuşaklıkla terbiye etmiştir. Benim ise o azîz şeyhe cânımın virdi; "es-selâmü aleyke ey rûhum" demek olmuştur.

Nazm

1-Sen ayn-ı iyânımsın, varım da sen ey rûhî
Bel rûh-ı revânımsın, yârim de sen ey rûhî
2-Sen bahtı sa'îdimsin, hem va'd ü va'îdimsin
Bel ömr-i mezîdimsin, kârım da sen ey rûhî
3-Sen cân u cihânımsın, hem emn ü emânımsın
Bel genc-i nihânımsın, dârım da sen ey rûhî

4-Sen râhat-ı rûhımsın, hem feth u fütûhumsun
Bel câm-ı sabûhumsun, gârım da sen ey rûhî
5-Sen kadr ü berâtımsın, hem âb-ı hayâtımsın
Bel ayn-ı necâtımsın, bârım da sen ey rûhî
6-Sen zevk-i huzûrumsın, hem hüzn ü sürûrumsun
Bel gözdeki nûrumsun, nârım da sen ey rûhî
7-Hakkı didi dervîşim, feryâd ki dil-rîşim
İmdâd ki bî-hîşim, cârım da sen ey rûhî

Günümüz Türkçesiyle

1-Sen gözümün nûrusun; varım da sen, ey rûhum. Belki akan rûhumsun; yârim de sen ey rûhum.

2-Sen kutlu bahtımsın; va'dimsin, geleceğimsin. Belki artan ömrümsün; kârım da sen, ey rûhum.

3-Sen cânımsın, cânânımsın; dayanağım güvencimsin. Belki gizli hazinemsin; evim de sen, ey rûhum.

4-Sen rûhumun rahatı; fethim ve fetihlerimsin. Belki şarap kadehimsin; inim[188] de sen ey rûhum.

5-Sen kadrim ve beratımsın; hayat kaynağımsın. Belki sen necâtımsın; [189] yüküm de sen ey rûhum.

6-Sen zevkim ve huzurumsun; hüznüm ve sürûrumsun. Gözümdeki nûrumsun; ateşim de sen, ey rûhum.

7-Hakkı dedi; dervişim, feryâd ki yaralanmışım. İmdad ki kimsesizim; komşum da sen, ey rûhum.

Sekizinci Madde

Gavs-ı a'zam, ulvî şeyh **İsmail Tillovî** Fakîrullâh (rh.a.) hazretlerinin kendiliğinden, istemeden ve habersiz sâdır olan harikulâde keşif ve kerâmetlerinin binde birini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki merhum amcam Şeyh Ali Tillo'ya varıp azîz pederim Osman Efendi'yi görüp Hazret-i Şeyh'in mübarek yüzüyle müşerref olduğum esnada bir gece rüyada görmüştür ki; gökyüzü beyaz serçelerle dolmuş ve bunların hepsi halkın üzerine hücum ederek gelmiştir. Benim üzerime gelenleri pederim üzerimden savmıştır. Ancak bunlar içinden bir serçe **[359/b]** fırsatını bulup sağ koltuğuma sokulmuştur. Sabah bunu pederime söylediğimde koltuğumun altında taun (veba) eseri olduğunu görmüş ve buna ziyadesiyle üzülmüştür.

Beş gün her şeyden habersiz yatmışım, altıncı gün gözümü açıp gördüm ki muhterem pederim ağlamaktadır. Hazret-i Şeyh başucuma gelmiştir. Hazret-i Hızır gibi imdâdıma yetişmiş, elini kaldırıp şifâ bulmam için bana dua etmiştir. Hemen o esnada canım hayat, cismim şifâ ve kalbim safâ bulmuştur. Ellerini mübarek yüzüne sürdüğünde pederimin yüzüne sürûrla bakıp ona şu müjdeyi vermiştir ki; "İbrahim'in işi bitmişken Hak teala onu yeniden ihyâ etmiştir."

Onun yanındaki ikinci senemizde sâdır olan kerâmetlerinden biri şudur ki; kış günlerinden birinde babam Hazret-i Şeyh ile beraber ikindi namazını kılıp benimle odamıza gelecek olmuştu. Odanın ocağında pelit közü çok yığılmıştı. Merhamet madeni Şeyh Efendimiz bu çırağına merhametini göstermiştir. "Molla İbrahim üşümesin onun için hücreye köz götür" diye buyurmuştur. Onun emrine Allah rızası için uyarak muhterem pederim ocağın önüne gidip cübbesinin eteğini yere yayarak iki elini ateşe salmıştır. Ancak Hazret-i Şeyh onu görüp demir tava ile götür diye işaret etmiştir. Babamı gördüm ki elini ve eteğini ateşten çekip demir tava ile köz almıştır.

Ne zaman ki hücreye gelip benimle başbaşa kalmıştır. İşte o zaman benim aklımı kurcalayan müşkilin halledilmesi vakti gelmiştir. Babama dedim ki; "Elin ateşte yanmaz mı ki öyle ateşe daldırdın?"

Dedi ki; "Benim bütün vücûdum, sen dünyaya gelmeden beş yıl önce buz ateşiyle yanmıştır."

Dedim ki; "O soğuk inşaallah babadan evlâdına kalıp miras olmuştur." Bundan hoşlandı ve avâmın vücûdunu ateş üzerinde bulunan boş kuru ağaç testiye benzetip havâssın vücûdunu ise su ile dolu donmuş testiye benzetmiştir.

Yine dedim ki; "Öyleyse niçin demir tava ile ateşi almakla emrolundun?"

Cevap verdi ki; "Hazret orada senin bulunduğunu bilmiştir. Çünkü halkın aynısını yapmaktan âciz kaldığı işleri ortaya çıkarmak, kendini halka satmak sayılır. Bu sebeple Şeyh Efendi'nin yanında bu gizliliğe riâyet etmemek, edebi terk etmek olurdu. Doğrusu bize harikulâde işleri örtüp gizlemek tembih ve işaret edilmiştir.

Üçüncü senemizde sâdır olan kerâmetlerinden biri de şudur ki; bağ bozumu zamanında güz günlerinde Hazret-i Şeyh'in köyünden kuzeydoğu tarafına doğru dört saat mesafede bulunan Kale'de Şirvan Beyi üzerine Van Paşası bin kadar asker ve bir top ile gelip o Kale'yi kuşatmıştır. Kuşatmanın beşinci günü Hazret-i Şeyh ona mektup yazmıştır ki; "Ümmet-i Muhammed'in fukarâsına merhamet edesin. Bağları yağma olmadan bir an

önce askerini alıp gidesin. O âsî beyin cezasını başka bir vakitte başka bir şekilde verirsin.” Bu mübarek mektup ona kuşluk vaktinde ulaşmıştı. Yazık ki o paşa hak nasihati dinlememiş, bir an evvel kalkıp gitmemekle büyük hata etmiştir.

“Sultânın fermânıyla geldim” deyip Kale’yi almakta ısrarcı olmuş ve top ateşi açmaya devam etmiştir. O sırada o top mermisi Kale’yi dövüp iki parçaya ayrılarak geri dönmüş ve komutanın atını telef etmiştir. Bunun ardından bir siyah bulut o askeri çepeçevre kuşatarak iki saat kadar iri dolu taneleri yağmış ve öylece işlerini **[360/a]** bitmiştir. Atlarla diğer yük hayvanları etrafa kaçışmışlar, sahipleri onları ararken dağdan nice seller gelip bütün çadırlarını yerle bir ederek alıp gitmiştir.

O zaman paşa uyanıp bir ata binerek sekiz piyade askerle beraber, ancak ikindi namazından sonra bizim odamıza can atmıştır. Merhum babamla beraber varıp Hazret-i Şeyhi görmüş, huzuruna el pençe divan durup kan ter içinde kalmıştır. Hazret-i Şeyh ise ona hiç iltifat etmemiş ancak; “Ey zalim, sen Arş’ın Rabbi’nden korkmaz mısın?” diyerek onu azarlamıştır.

O misafir sıtmaya tutulmuş gibi titreyerek tövbe istiğfara başlamış ve pederimin işaret etmesiyle odadan dışarıya çıkmıştır. Sonra bizim odamıza gelip terini silmiş ve Hazret-i Şeyh’in heybetinden işi bitmiştir. “Ben şevketli Sultan Ahmed’in dostu idim. Bu güne kadar bu devletli şeyh Efendi gibi heybetli bir kimse görmedim” diye yemin etmiştir. O gece merhum babam ile beraber hiç uyumayıp sabahı etmişler ve sabah olunca çıkıp gitmiştir.

Dördüncü senemizde sâdır olan kerâmetlerinden biri de şudur ki; güz günlerinde evlerin damlarına üç yüz kile kadar bulgurumuzu sermiştik. Hicrî ayın on ikinci gecesiydi ve ay mehtap olmuştu. Cuma akşamı yatsı vakti gelmişken ezan okumak üzere minareye çıktım. Baktım ki köyümüzün doğu tarafını bulutlar kaplamıştır. Kadınlar ve erkekler evlerin damlarında bulunan tedâriklerini toplayıp gelecek yağmurdan korumak için acele ediyorlar. Ben de ezanı okuyunca acele ettim. Bizim bulgurları toplamaya yardım etmek için gittim ki Hazret-i Şeyh’in evlâdı, torunları ve hizmetçileri toplanıp câminin kapısına gelmişler. Onlara dedim ki yukarı mahallede insanlar yağmur yağacak diye acele içinde tedârikini topluyor.

Onlar da dediler ki; biz de aynı şekilde tedârikimizi topluyorduk, fakat Efendimiz bizi bundan men etmiştir. Bize “bulguru, yağmuru bırakın. Camiye gidin ve Cuma gecesine hürmet edin” demiştir. Bundan sonra hepimiz câminin sofasına gidip yatsı namazını açık havada edâ ettik.

Namazın bitiminde başımızı kaldırıp göğe baktık ki bulutlar ikiye ayrılmış ve ay kıbleye doğru gelmiştir. Köy üzerinde zerre kadar bulut olmayıp köyün etrafını siyah bulutlar kaplamıştır. Öyle şiddetli yağmur yağmıştır ki çevremizdeki köylerden seller akmıştır. Hak teala (Hazret-i Şeyh'in bulunduğu) köy halkına aydınlık verip o azîz kuluna ikram etmiştir.

Beşinci senemizde sâdır olan kerâmetlerinden biri de şudur ki; yaz günlerinde bir Cuma gecesi azîz pederim murâkabeye oturmuşken, ben yatıp uyumuştum. Rüyamda gördüm ki harman yerine binden fazla süvari ve piyade asker gelmiştir. Atlarından inip hepsi de meydana toplanmıştır. Onlardan kimisi meşâyih görünümünde olup kimisi de ulemâ elbisesi giymişti. Boyları iki adam boyu kadar yüksekti. Zînetlerini ve atlarını harman yerinde bırakıp kendileri Hazret-i Şeyh'in kapısı önünde sıra sıra dizilmişlerdi.

Ben bu muhteşem kalabalığı seyretmekte iken, oda kapısının sağ yanında durmakta olan birisi hemen eğilip beni kucağına almıştır. Tebessümle kucaklayıp öperek hemen solundakinin kucağına vermiştir. O da beni alıp muhabbetle öptükten sonra hemen solunda bulunan kişinin kucağına vermiştir. Bu minval üzere devam ederek sıra sekizinci rûha gelmiştir. O da beni alıp muhabbetle kucağına alıp öptükten sonra -solunda hemen odanın kapısı olduğundan- eğilip yavaşça, merhametle beni yere koymuştur.

Ben de o sırada kapıyı açık buldum ve hemen içeri girdim. Baktım ki Hazret-i Şeyh'in hücresine sekiz ihtiyar devletli girmişler. **[360/b]** O hazret sûret âleminde hiç kimse için ayağa kalkmazken, onların hatırına ayağa kalkmış, hepsiyle birer birer musafaha edip kucaklaşıyor. Ben bu manzaranın şaşkınlığı içindeyken bir de uyandım ki bu rüyânın lezzeti canıma can katmıştır.

Bu rüyâyı sevinçle hemen seccâde üzerinde oturmakta olan merhametli babama anlattım. Meğer o uyanık/basîreti açık velî bu rüyanın mânâsını bilmiştir. Bu rüya ona vakıa gelip olanlara şâhit olmuş, o mecliste söylenen sözleri bizzat işitmiştir. Merhum babam bana şunu tembih etti ki; "Gerçi bu rüyâ sana göre gayb âlemine ait işlerdendir. Ancak (bunların pederine ayan olduğunu bir yerde) söyleme ki bu(nun açıklanması) rûhânîlere göre ayıptır."

Vakta ki sabah olup Cuma namazı kılınıp iki namaz arası olmuştur. Ben kapı önünde dururken bir de gördüm ki Siirt tarafından kır atlı, aksakallı bir seyyid gelmiştir. Atından inip elimi öpünceye kadar ben onu görmemiştim. Hâlbuki o beni tanıyıp dergâhın kapısını bilmiştir. Hediyesiyle birlikte

harem kapısından ziyaret izni almak üzere beni içeri gönderdiğinde, ziyaret için ona kapılar açılmıştır. Benimle beraber içeri gelip Hazret-i Şeyh'e selâm verince o mübârek "Ve aleyküm selâm ve rahmetullahi, hoş geldiniz" iltifatıyla selâmını almıştır.

Oturmasını emredip ilk sözü şu olmuştur ki; "Ey Seyyid Hamza, bu Cuma gecesi bize çok misafir gelmiştir." Onun bu iltifatkâr ve hoş sözleri karşısında Seyyid Hamza hayrette kalmıştır. Orda ağlayarak bir müddet oturduktan sonra Şeyh'in seccâdesini öperek kalkıp benimle bizim odaya gelmiştir.

Merhum babama başından geçenleri anlatıp demiştir ki; "Ben Siirt eşrafından Seyyid Hamza'yım. Bu yaşıma geldim, bu güne kadar ömrümde bu köyü görmemiştim. Bu Şeyh'in ziyareti kısmet olmamıştı. Tâ bu gece oluncaya kadar; beş yüz kadar yüzleri nûrlu atlı ve beş yüz kadar da uzun boylu piyade evliyâ askerine Siirt civarında karışıncaya kadar. Bu gece onların arasına karışıp bu devletlinin ziyaretine gelmiştim. Bu köyün yolunu rüyâda gördüğüm için bildim.

Evliyâ askerleri ne zaman ki bu harman yerine geldiler, hepsi de atlarından inip dergâhın avlusundan içeri girdiler. Kapıların karşısına hepsi de saf saf olup dizildiler. Sırayla hepsi de bu azîzin hücresine girip ziyaretinde bulundular. Bana da piyadelerle beraber ziyaret sırası gelmiştir. Hücre kapısının sağında nöbet bekleyen evliyânın kucağında işte bu çocuğu gördüm ki onu elden ele birbirine veriyorlardı. Kapının hemen yanında en sonda duran evliyâ bunu kucağından indirip yere koyduğunda, o da açık olan kapıdan dergâha girmiştir. Ben de tam kapıdan girmek üzere iken uyandım ki gönlüm iman lezzetiyle dolmuştur.

İşte böyle; bu rüyâdan sonra bu gün Cuma namazını kıldıktan sonra atıma binip rüyada gördüğüm yola revân oldum ki hiç kimseye sormadan bu köyü ve dergâhı buldum, sizleri tanıdım. Hazret-i Şeyh'in huzuruna geldim ki bu rüyâyı anlatayım. Bu günden itibaren onun mürîdi olup kendisine muhabbet edeyim. Hâlbuki o, daha ben başımdan geçenleri anlatmadan önce, olanları bana haber verip demiştir ki; "Ey Seyyid Hamza, bu Cuma gecesi bize çok misafir gelmiştir."

"Böyle deyince şaşırıp kaldım. Subhanallah, bu zat benim ismimi ve kim olduğumu nereden bilebilir? Rüyâda gördüklerim buna nasıl ayan olmuştur?"

Seyyid Hamza'nın bu şaşkınlığına merhum pederimiz efendi şöyle cevap vermiştir ki; "Senin bu gördüğün rüyâyı, aynıyla bu oğlum da görmüştür.

Ancak avâmın rüya olarak gördüklerine evliyânın havâssı müşâhade ile ermişlerdir. Çünkü Hak teala her kuluna bir ihsanda bulunmuştur.”

Altıncı senemizde **[361/a]** sâdır olan kerâmetlerinden biri de şudur ki; bahar günlerinden bir gün kuşluk vaktinde bir deli bey, otuz kadar adamıyla muhterem şeyhimizi ziyarete gelmiştir. Dergâh kapısından pervâsızca içeri girip ayakta durmuş, tebessüm ederek sürûrla Hazret-i Şeyh’e selâm vermiştir. Heybetinden çekinmeyip o azîze demiştir ki; “Güzel cânım! Ben derdim ki seni nerde bulayım? Hâlbuki sen buradaymışsın. Daha ben nasıl durabilirdim? Allah’ını seversen şöyle bir ayağa kalk da, boyunu göreyim. Ondan sonra bu tatlı canımı sana fedâ edeyim.” Bu sözler üzerine hemen o mürüvvet sultânı ayağa kalkmıştır. Mecnûn bey işte o anda Şeyh’in ayağına düşmüş ve bir hoş olup kalmıştır.

Hazret-i Şeyh onun adamlarına işaret edip demiştir ki; “Bu misafir emiri odasına götürüp üzerini çokça örtünüz. Bir müddet uyusun ki ayılsın. Aklı başına gelsin.”

Altmış günden beri uyumayan o mecnûn, altı yorgan altında altı saatlik uykuya varmıştır. Onun uykusu altı saati bulunca dergâhın harem kısmından beni çağırmışlardır. Varıp baktım ki azîze validemiz bir tabak içinde kuru, iri, kırmızı üzüm getirmiştir. Hazret-i Şeyh o kuru üzümü mübarek eliyle çevirip okuyup üflemiştir. O azîz bu kuluna buyurmuştur ki “Var git, o yatan misafirin başucunda otur. Uyanınca ne isterse, gel verelim. Hemen götür.”

Vardığımda uyanıp dedi ki “Ben Hazret-i Şeyhin elindeki tabak içinde bulunan kırmızı üzümden isterim.” Ben de hemen gelip Hazret-i Şeyh’e olanları haber verdim. Üzüm tabağını alıp misafire götürdüm. Üzümü görünce hemen elimden aldı. Avuçlayıp ağzını doldurdu, iyice çiğneyerek yedi. Üzümleri bitirince ayağa kalktı, abdest aldı ve iyileşti.

Altmış gündür namaz kılmayan o mecnûn, öyle namaz kılmaya başlamıştır ki o gece merhum babamla beraber kalıp geceyi ihyâ etmiştir. Duhâ namazı vaktinde gidecek olmuş, vedalaşmak için Hazret-i Şeyh’e gelmiştir. Ancak odasından içeri girmeye cesaret edemeyip o azîzin heybetiyle gönlü dolmuştur. Edebinden içeri bakmaya bile cesaret edemeyip kapı ağzında ayak üzere dikilip kalmıştır. Dergâh kapısının eşiğini hürmetle öpüp sürûr ile yoluna koyulmuştur. Çünkü onun aklı başına gelip dünkü “güzel canım” diye hitap ettiği zatın bu gün kim olduğunu bilmiştir.

Yedinci senemizde sâdır olan kerâmetlerinden biri de şudur ki; yaz günlerinde Sıhrânî Şeyh Ali Efendi namında bir ihtiyar, elli iki mürîdiyle

beraber -yanlarında hac emîri olmaksızın- Kâbe'den gelmiş ve duhâ namazı vaktinde Hazret-i Şeyh ile karşılaşmıştır.

Ne selâm vermiş, ne bir söz söylemiş ve ne de musafaha etmiştir. Hemen yanına varıp edeple Hazret-i Şeyh'in huzuruna oturmuş, sükût ederek başını öne eğmiş ve öğle namazına kadar o azîzin yanında öylece kalmıştır. Namazı edâ ettikten sonra yine vedâ edip selâm vermeden yanından ayrılıp bizim odamıza gelmiştir. Yine selâm vermeden, hiçbir söz söylemeden başını önüne eğip bağdaş kurarak ikindi namazına kadar merhum babam ile murâkabe halinde oturmuştur. Merhum pederimiz o ihtiyara hürmet gösterip saygı ile hizmetinde bulunmuştur.

O ihtiyar akşam vakti iftar etmek üzere sofraya oturduğunda her yemekten ya bir lokma ya da tadımlık bir parmak almıştır. Yine o gece sükût ile odamızda oturarak mehtap aydınlığında merhum pederimiz efendiyle beraber tenha kalmıştır. Her halde onlar, sabaha kadar mükâşefe deryâsına dalmışlardır. Sabah olunca o pîr **[361/b]** misafir varıp Şeyh Efendi'yi görüp yine bir müddet huzurunda sessizce oturup kalkınca, Hazret-i şeyh ona ikram için kalkıp ayakta dua etmiştir.

Duadan sonra mübarek elini öpüp geri geri giderek huzurundan dışarı çıkmıştır. Hazret-i Şeyh'in ikram için ona ayağa kalkmasına hürmeten biz de hepimiz o pîre ikram için elini öpmüşüz. Atına bindirip hürmetle harman yeri bitimine kadar uğurlamışızdır. Daha sonra o pîr bizimle vedalaşıp piyade mürdleriyle beraber yola koyulmuştur. Uğurlamadan dönünce pederimiz efendiye şöyle dedim; "Bu nasıl bir misafir ki herkesten fazla izzet ve ikram görmüştür?"

Cevap verip dedi ki; "Bu misafir diğerleriyle mukayese olunamaz. Kâmildir ve havâss-ı evliyâdan gönül erbâbı bir zattır. Hâli, bizim ehassü'l-havâs olan Efendimizin hâline yakındır. (Maneviyât âleminde tekamül etmeye) kabiliyetli bir zattır."

Çünkü o demiştir ki; "Nice zamandan beri seyahat edip âlemi dolaştım. Pek çok yerleşim yerlerini, köyleri kasabaları gördüm. Elli seneden beri zamanın yaşayan evliyâsını ziyaret etmişimdir. Zahirde halkın bilmediği evliyâyı maneviyât meclisinde görmüşümdür. Bu azîzin onların hepsinden Allah'a yakın, kerem sahibi ve manevî kutuplardan olduğunu görmüşümdür. Şimdi bu azîzin mübarek vücûdunun aşk ateşiyle yandığını görmüşümdür. Çünkü bu azîzin dergâhına gelip mübarek yüzünü gördüğüm zaman, gönlümü ayan beyan gözümle görmüşümdür. Böylece benim (elli senedir süren) seyahatim sona ermiş ve muradımı almışımdır."

Merhum pederim efendiye dedim ki; “Hiç konuşmayan o misafir bu kadar etkili ve güzel sözü ne zaman söyledi ki?”

O bana cevap verdi ki; “Biz, kalplerimizin karşı karşıya gelmesiyle parlayan nûr ile karşılıklı konuşmuşuzdur. Bundan başka daha pek çok hikmetler söylemiştir?”

Sekizinci senemizde sâdır olan kerâmetlerinden biri de şudur ki; Hazret-i Şeyh’in köyünden üç saat uzaklıkta bir vâdide bulunan bir köy halkından kendisini seven bir dostu vardı. Onun bağında misbak denilen bir çeşit siyah üzüm yetişirdi ve diğer bağlarda yetişen üzümlerden yirmi gün önce olurdu. Üzümler olmaya başladığı vakit o sâdık dost ilk önce Hazret-i Şeyh’e sırtında bir sepet üzüm hediye getirmeyi her sene âdet edindiği halde, o sene âdetinden bir hafta sonra gelmişti.

Geciktiği için o mürüvvet kaynağından şöyle özür dilemişti; “Şeyhim, beni mâzur görünüz. Âdetim olduğu üzere bağımızda yetişen ilk üzümü siz efendimize getirirken köyün çobanı olan dostum yolumun üzerine çıkageldi. Bana öyle rast geldi ki; bu tarafa, size geldiğimi bildi.

Dedi ki; “Bu su kenarında seninle bir saat istirahata çekilip sohbet edelim. Annen baban hatırına iki salkım üzüm ver de yiyelim. Teklifini kabul etmemek için çok bahaneler ileri sürdüm, fakat söylediklerinde çok ısrarcı oldu. Ben de çaresiz ona teslim oldum. (Oturup konuşmamız uzun sürdü ve sepetteki üzümlerin) yarısına kadar olanını yedi. Ondan sonra dönüp bana sitem ederek dedi ki; “Tanrı sana mal vermiş, ama akıl vermemiştir. Bu yaptığın akıl kârı değildir ki kendi evlâdını bir kenara bırakıp kendi malını böyle zahmetlerle hiç de lâyık olmayan kimselere verirsin.

Şeyh olmak öyle kolay değil, zor bir iştir. Yoksa onun üzüm bulmadığını ne bilirsin?

A benim gözüm, bu sözlerimi tutup kalan üzümü bu fakire bağışla da, sevabı anne babanın canlarına değsin. Öyle diyerek kalan üzümün tamamını almıştı. Ben de boş sepeti alıp geriye dönmüştüm. Dereden yukarı çıkmakta olduğum yokuşu yarılamıştım ki aşağıdan “Aman! Aman!” sesleri geldi.

Bir de ne göreyim? O çobanı kendi köpeği yatırıp altına almıştır. Azı dişleriyle **[362/a]** sahibinin boğazına sarılmıştır. Hemen koşup çobanı köpeğinden kurtardım. Ama neden sonra azmış (kudurmuş) ve belâsını bulmuştur. O köyün halkına varıp durumu haber verdim ve ben de bazı ilaçlar tedarik ettim de, neden sonra sıhhatine kavuştu. Ancak beni bir hafta bu hizmetten alıkoymuş oldu.

Hazret-i Şeyh bu dostunun özrünü kabul edip ona şöyle dua etmiştir; "Allah sana hayırlar, bereketler ihsan etsin. İşi Allah uğruna olanın yardımcısı ancak Allah'tır."

Dokuzuncu senemizde sâdır olan kerâmetlerinden biri de şudur ki; Hazret-i Şeyh'in kendi akrabasından Abbas adında bir ihtiyar o azîzin huzuruna gelmiştir. Gördüm ki ağzı eğrilip tâ sol kulağına bitişmiştir. Yüzünün sol taraftaki cildi kat kat kırışıp dudağıyla kulağı arasında buruşup görünmez ve birbirinden ayırt edilemez olmuştur. Yüzünün sağ taraftaki cildi öyle gerilip açılmıştır ki güneşte kalan def gibi parlak ve gergin bir hale gelmiştir. Konuşur, ama sözü anlaşılmaz olmuştur.

Merhamet kaynağı Şeyhimiz onun hâlini görünce üzüntüsünden ağlayıp mübarek eliyle yüzünü mesh etmiştir. Sonra Allah'a el açıp dua etmiştir. Nitekim Fatiha'dan sonra ağzının eğriliği düzelip tamamen eski haline gelmiştir. Sonra o kişi konuşup demiştir ki; "Aman şeyhim beni affet ki senin hakkında kusur işlemişimdir. Bu gece sana gıyâbında yakışıksız sözler söylemiştim. Uykuya varınca bana gâibten öyle bir sille gelmiştir ki ağzımı bu hale getirmiştir." Bunları söyledikten sonra "tövbeler olsun" diyerek yüzünü yerlere sürmüştür.

O ilâhî hikmet sahibi, o büyük hatayı bağışlayıp demiştir ki; "Sana bizden yana olan kusurunla ilgili hakkımız helâl olsun ve Hak teala sana hidâyet nasip etsin. Sakın kimsenin hakkında gıybet etme ki mü'minin mü'min kardeşini gıybet etmesi kesin delillerle haramdır. Sakın, bizim hakkımızda da gıybet etme ki bu âciz kulun sahibi "Mutlak güç ve kudret sahibi olup suçlulardan intikam alan" (Bkz. Âl-i İmrân 3/4) Allah'tır."

Hazret-i Şeyh'in rivayet olunan kerâmetlerinin onuncusu şudur ki; bir gün ibadethanesine bir saat uzaklıkta bulunan bir köyden verâ sahibi, fakîh ve şer'î ilimlere vâkıf bir hâfız Hazret-i Şeyh'le tartışmak üzere gelmiştir. İlk önce demiştir ki; "Ey Şeyh, sen niçin camiye gelmezsin?"

O nezaket deryâsı lutfedip şöyle cevap vermiştir; "Ey hâfız, bu dergâh mescid niyetine inşa edilmiştir ki biz burada da dünya kelâmı söylemeyi -mescidlerde olduğu gibi- mekruh sayarız."

Tekrar demiştir ki; "Niçin cemaat sevabına tâlip olmazsın?"

O yine yumuşak ve tatlı bir üslupla cevap vermiştir; "Beş vaktin beşinde de, çocuklarım ve ahbâbımla beraber cemaat olup farzları edâ ederiz."

Tekrar demiştir ki; "Niçin ezân-ı muhammedîye icâbet etmiyorsun?"

O yine lütufla cevap vermiştir; "Bu mescidin minaresi şu kerpiç kadar taştır ki onun üzerinde beş vakit ezan okuyup ona icâbet ederiz. Cuma

namazlarına ise camiye gideriz.”

Tekrar demiştir ki; “Büyük cemaatin sevabını bulamazsın.”

Yine tebessümle cevap vermiştir ki; “Kuyu hâdisesinden önceki zamanlarda olduğu gibi -dışarı çıkmak- huzuruma mâni olmasaydı, büyük cemaate katılma sevabını canıma minnet ve ganimet bilirdim. Mazeretim var; umulur ki Hak teala beni o sevaptan mahrum etmez. Çünkü *“mü’minin niyeti amelinden hayırlı olduğu”*[190] haberde rivayet olunmuştur.”

İşte böylece hâfız efendi kendi haddini bilmeyip cevabını alıp gitmiştir. O gece hânesine varıp yatmış ve sabah bir de uyanmıştır ki ezberinde bulunan Kur’ân’ı ve fıkıh bilgilerini tamamen unutmuştur. İkinci gece abdest almayı ve namaz kılmayı bütünüyle unutmuştur. Üçüncü gece gözleri görmez olup nûru tamamen gitmiştir. Dördüncü günü hayrette kalıp iki üç adamını yanına alarak atına binip Hazret-i Şeyh’in kapısına can atmıştır.

O merhamet madeni hâfız efendinin âmâ olduğunu görünce üzüntüsünden ağlayarak dua etmiştir. Mübarek elini gözüne **[362/b]** sürünce gözlerinin nûru tekrar yerine gelip karanlığı gitmiştir. Hâfız efendi mahcup olup özür dilemiştir.

O merhamet madeni ise [ayıbını yüzüne vurmayıp] kendisini övmüş; sen doğru söyledin aslında. Doğruyu söyledin, iyiliği emrettin, çalışman şükrâna lâyık olsun, gayretlerin hakkında mübarek olsun” diyerek onu tesellî etmiş ve gönlünü almıştır.

Hâfız efendi yaptıklarından pişman olup tövbe ederek o gece bizim odamızda kalmıştır. Sabah kalktığında önceki hâline döndürülerek şifâ bulmuştur. Unuttuğu her şeyi tekrar hatırlamış olduğunu görmüştür. Böylece mesrûr ve memnun olmuş; Cenâb-ı Hakk’a hamd ü senâlar edip Şeyh Efendi’ye hayır dualar ederek yüzünü gözünü dergâhın eşiğine sürmüştür. Sonra yaya olarak köyüne gitmiştir.

Gerçi Fakîrullâh hazretleri istikamet madeni olduğundan, daha nice kerâmetlerin kaynağı olarak hilâfet makamına ulaşmıştır. Ancak yukarıda sayılan kerâmetleri muhabbet ehlinin gönlünü fethetmeye yetmiştir. Çünkü şeyhinin muhabbetinde fânî olan mürîd, Muhammedî nûra ulaşarak Allah’ta fânî olma (fenâ fillâh) mertebesine vâsıl olmuştur.

Nazm

1-Fakîr-i fânî olan dir Cem-i cihânım ben
Emîr dir o Cem’e bende-i şebânım ben
2-Fakîr dir ki cihân içre şems-i tâbânım

Emîr dir ki ana sâye-i nihânım ben
3-Emîr dir bu zamân berr ü bahre hükm iderim
Fakîr dir ki şeh-i mülk-i câvidânım ben
4-Emîr dir ki kamu nâs içinde makbûlüm
Fakîr dir ki gönüllerde tatlı cânım ben
5-Fakîr dir ki cihân mihnetinden âzâdım
Emîr dir ki belâ sehmine nişânım ben
6-Fakîr dir ki ölümdür katımda şehd ü şeker
Emîr dir ki ölümden katı cebânım ben
7-Fakîr dir ki kıyâmetde nem hisâb olunur
Emîr ü Hakkı dir ol gamla bed-gümânım ben

Günümüz Türkçesiyle

1-"Fakr"da fânî olan der; cihanın Cem'iyim ben. Emîr der; o Cem'in çoban kölesiyim ben.

2-Fakir der ki cihan içinde parlayan güneşim. Sultan der ki; o güneşin gizli gölgesiyim ben.

3-Sultan der ki; şu zamanda karaya, denize hükmederim. Fakir der ki; sonsuzluk yurdunun pâdişâhıyım ben.

4-Sultan der ki; bütün insanlar içinde makbûlüm. Fakir der ki; gönüller sultanıyım, tatlı cânım ben.

5-Fakir der ki; dünya mihnetinden sıyrılmışım. Sultan der ki; belâ oklarının hedefiyim ben.

6-Fakir der ki; ölüm bana göre baldır, şekerdir. Sultan der ki; ölümden kesinlikle korkuyorum ben.

7-Fakir der ki; kıyamette neyim hesap olunur? Emir'le Hakkı der; o gamla şüpheler içindeyim ben.

Dokuzuncu Madde

Gavs-ı azam, ulvî şeyh **İsmail Tillovî** Fakîrullâh (rh. a.) hazretlerinin başhizmetkârı ve evlâdı mesâbesinde olan hilim ve hayâ madeni Derviş Osman Hüsnü Hakîrullah (rh. a) hazretlerinin Hakk'ın rahmetine intikal ederek muradını aldığını ve Hazret-i Şeyh'in, onun vefatından sonra bu yetimi bir bakışıyla taziye edip nice hikmetli tavsiyelerde bulunduğunu, hakîmâne sözleriyle terbiye ettiğini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki merhum pederimiz efendi H. 1081 [M. 1670] tarihinde Hasankale'de dünyaya gelmiştir. Otuz yıl kadar okuyup yazmış,

Çelebi efendi makamını alıncaya kadar ilimle meşgul olmuştur. H. 1110 tarihinde soğuk ateş ile yanmaya başlamıştır. 1115 tarihinde ise dünyadan usanmış, kâmil bir mürşid bulma arzusuyla dolmuştur. Bu maksatla Erzurum'a hicret edip dört-beş yıl orada kalmıştır.

1122 senesinde on yıl seyahat kastıyla yola çıkıp Erzurum'dan on günlük mesafeye gelmiş ve aradığı emsalsiz azîzi işte orada bulmuştur. Onun sâyesinde on sene saadetle kalmış ve orada bütün üzüntüsü, kederi gidip sürûr ve huzura dönmüştür. Onun sohbetleri bereketiyle evliyânın seçkinleri (havaâss-ı evliyâ) mertebesini bulmuştur. Kabir ehlinin ahvâline muttali olup hissî keşiflerden haz almıştır. Kalplerin içindekine vâsıl olup hatır ve hayalden geçenleri bilmiştir. Yâni huzurunda bulunan kimselerin hayali onun kalbine doğardı.

Vahşi hayvanlar ve kuşlar ondan kaçmazlardı. Bu cihan nöbetinde elli iki sene kalıp her muradını almıştır. Ancak yüce himmetiyle bütün kemâl derecelerinin zirvesi bulunan Hakk'a kavuşma arzusunda kalmıştır. [Havâssa göre] belki de mâsivâ sayılan diğer bütün makamları ve kerâmetleri düşüncesinden kovup nazarından silmiştir. Bu arzusu da ancak ölümle gerçekleşen kavuşma, onun visâli olmuştur.

Hatta kendi dostlarından olup Molla Ziyâd namında o köyde bir mescid imamı kendisini bir tenhada görüp merhum babama; "Sen bu azîzin yanında evlâdından **[363/a]** kıymetli iken, on seneden beri hâlâ muradına nâil olmadın mı?" diye sormuştur.

O da şu cevabı vermiştir; "Henüz en büyük maksadıma ulaşamadım. Seninle birbirimize sözümüz olsun ki muradıma nail olduğum zaman sana haber vereyim. Hatta yatıyor olsan bile seni kaldırayım."

Bu sözün üzerinden on gün geçtikten sonra azîz pederim hastalanmış ve bahsi geçen imam efendi onun beş gün beş gece hizmetinde bulunmuştur. Bu zaman zarfında merhum pederim ne bir lokma yeyip içmiş, ne de bir söz söylemiştir. Hararetle kendinden geçip yatmıştır. Çünkü yaşı elli iki olmuş ve artık vâdesi dolmuştur. O sırada Hicrî tarih 1132 olup Receb ayının (Mayıs 1720) ilk yarısı geçmişti.

Benim en yakınım, anam-babam, sırdaşım, dert ortağım, oda arkadaşım, garip yoldaşım Derviş Osman Efendi Cuma gecesi sabaha yakın bu dünyadan âhirete intikal etmiştir. Bu kötülük ve zahmet diyârından vuslat âlemine göçmüştür. Hak yolunda can verip Allah'a kavuşmanın yakınlığına ermiştir. Muradına nâil olup rahmet deryâsına dalmıştır.

Bu yetim Hakkı, o gece başka bir misafir odasında yatmıştım. Sabahleyin kalkıp hasta pederimi görmek istediğimde onu bekleyenler (beni yatıştırmak için) doğruyu (birden) söylememişlerdir.

Dediler ki; "Sen git önce namazını kıl. Sonra buraya gel, hasta şimdi rahata ermiştir." Ben bu söze inanıp camiye vardığımda gördüm ki bütün cemaat (ben gelinceye kadar ağlamakta olduğundan, benim gelmemle birlikte) burnunu silmişlerdir. Ben yine de durumu anlayamadım ve sandım ki halkı nezle tutmuştur.

Namazı kıldıktan sonra odamıza gelince gördüm ki peder efendi gitmiştir. (O gidince) ben burada ne eğlenirim ki işim bitmiştir. Gönül hânemi kara bulutlar misali gam ve keder bürümüş, merhumun ayrılık hasretiyle virâne gibi yıkılmışımdır.

Zehir yutmuş gibi öyle feryâd ü figân edecektim ki bir "ah!" dememle odanın tavanı yıkılıp inleyişim tâ göklere yükselecekti. Ben tam da buna hazırlanırken bir de gördüm ki halk bir kenara açılmış olup o merhamet kaynağı şeyhimiz gelmiştir. Onun gelmesi, bendeki hüznü, elemi alıp gitmiştir. Ayağa kalkıp gönlümden dedim ki; "Şimdi (ağlayıp figân etmek) ayıptır, sabırlı olayım. Azîz efendimiz buradan gittikten sonra, nasıl feryâd edeceğimi ben bilirim.

Hazret hemen herkese selâm verip, garip oğlunun başı ucunda dikilmiştir. Aşkının şehidi olan zatın ruhu için bir fatiha okuyup murâkabeye dalmıştır. Bu fakir, azîz efendimizin karşısında, merhum pederimin ayak ucunda ayakta kalmıştır. Meğer tam bu sırada Hakk'ın inâyetinin erişeceği vakit ve saat gelmiştir.

O sırada hemen şunu gördüm ki, Şeyhimiz mübarek başını kaldırıp kimyâ tesiri olan bakışıyla yüzüme nazar edip tebessüm ederek; sadece "Molla İbrahim, Molla Osman" sözleriyle bu yetimi taziye etmiştir. O sırada mübarek sadrından şimşek misali bir nûr, güneş gibi parlayıp orada kalmıştır. O anda benim göğsümün içinde yüreğim sür'atle titreyip; hüzün ve elemim gitmiş, yerine sürûr ve lezzet dolmuştur. O âlemin babası bu yetimi yeniden ihyâ edip kendi mekânına çekilmiştir. Gönlüm o zevkle öyle dolmuştur ki hislerimden sürûrum dökülüp taşmıştır. (Hazret-i Şeyh'in iltifat ederek) bayramlık yeni al yeşil elbisemi giydirmesiyle o mâtem ve hüzün günü bu yetime en büyük bayram ve merâsim günü olmuştur. (Önceki) fikrimde kalıp üzüntü çeken ahbaplarım, bu sevinçli hâlimi görünce hayrette kalmışlardır. Hak teala pederim efendiyi rahmet deryasına daldırsın ki bu oğlu ondan ne hayatta iken üzülmüş, ne de vefatıyla mahzun

olmuştur. Merhum pederimin yüzünü açıp baktım ki sanki gülümsemektedir. Yüzü daha da nûrlanmış, uzuvları gayet sıcak ve mafsalları yumuşaktı. Sanki uykuya dalmış gibiydi.

Cenaze namazını Hazret-i Şeyh Efendi kendisi kıldırmıştır. Cenazeye üç köyün halkı ve bütün Siirt halkı katılmıştır. Beş yüz kadar gayrı müslim (zımmî) dahi ağlaşarak harman yerinin bir köşesinde beklemişlerdir. Velhasıl onun vefatından dolayı -bu oğlu İbrahim'den başka- bütün memleket halkı üzülmüştür. Çünkü Hazret-i **[363/b]** Şeyh'in muhabbetiyle derviş oğlu da kalplerin sevgilisi olmuştur.

Cenazenin defin ve telkininden sonra (kendisine hizmet edeceğine dair söz veren- imam efendi uykusuz kaldığından, kabristan dönüşünde hemen varıp kendi ailesi yanına büyük bir üzüntü içinde giderek, derhal o saatte yatıp uykuya dalmıştır. İmam uykusunda kendisinin ayakta sevinç içinde olduğunu görmüştür. Bu durumda onun ailesi fertleri, yanlarında büyük bir üzüntü ile uykuya yatan bu adamın, ansızın uyanıp ayağa kalktığını görünce hayrette kalmışlardır. Şaşkınlıkla yanına varıp sormuşlardır; "Sana böyle ne oldu?"

İmam efendi ağlayarak onlara şu cevabı vermiştir; "Bundan on beş gün önce Osman Efendi ile birbirimize sözümüz vardı ki merâmına nâil olduğunu bana açıklayacaktı. Uykuda olsam bile beni uyandıracaktı. İşte o sözünü yerine getirmek için, şimdi sürûrla gelmiştir. Beni kuşağımdan tutmuş ve; "Ne yatıyorsun? Kalk! Artık ben muradıma devamlı olmak üzere nâil oldum" diyerek beni uyandırmıştır.

İmam efendi bundan sonra hemen abdest alarak Şeyh Efendi'nin huzuruna gelmiştir. Söz verme hikâyesini ona anlattığı zaman, o azîz ona hitap edip demiştir ki; "Ey Molla Ziyâd oğlum! Molla Osman halîm selim ve teslimiyet sahibi bir zat olduğundan, hayatında kemâle erip evliyânın seçkinleri mertebesine ulaşmıştır. Her halde himmeti yüce olduğundan, ehassü'l-havâsdan olma muradına ulaşmıştır. İnşaallah onların mertebesine gitmiştir. Şu halde merhum pederim efendinin on yıl seyahat etme niyeti, her halde onun kalan ömrüne işaretti.

Rahmetullahi teala aleyh. Azîz rûhu için el-fatiha.

Peder efendi merhumun vefat ettiği günü, onun arkadaşı olan **Molla Mehmed Sıhrânî Efendi** de hastalanmış, bir hafta sonra vefat etmiştir. Dergâha arkadaşından bir hafta sonra gelmiş ve onun vefâtından bir hafta sonra da vefat etmiştir. Hazret-i Şeyh onun da cenaze namazını kıldırmış, o da öylece muradına ermiştir.

Rahmetullahi teala aleyh. Azîz rûhu için el-fatiha.

Âlemin babası Şeyh Efendimiz, bu yetime şefkatiyle iltifat ettiğinden, merhum babamdan sonra kendisinin şahsî hizmetlerini görmek bize miras kalmıştır. O ilâhî hikmet sâhibi, bu huy hastasını nice hikmet şerbetleriyle terbiye etmiştir. Gönlümüz manevî hastalıklarından sıhhat buldukça, muhabbetiyle onu içeri almıştır.

Böylece tevhid, tevekkül, tefvîz, tahammül, teslim ve rızâ riyâzetlerine dahil olmuştur. Bunlarda cihanın özünden azîz ve lezzetli nimetler bulmuştur. Her şeyden öncelikli ve her şeyden yüce olan mârifet ve muhabbetle fânî olma derecesine ulaşmıştır. O gönüller tabîbinin bu hastalıklı ve ayıplı (derviş) için hazırladığı hikmet şerbetleri, lafızlarıyla beraber aşağıya yazılmıştır.

İşte o kâmil mürşid, bu bilgisiz ve toy oğlunu irşâd edip gerektiği yerde bunları birer ikişer hikmetle söylemiştir. Nice işaretler ve müjdelerle gönül ilacını (bu evlâdına) duyurmuştur:

Molla İbrahim! Allah'ı tevhid eden azabından kurtulur. Molla! Her şey Allah'tandır ve her şey Allah'adır. Molla! Her şey Allah'la beraberdir ve her şey Allah içindir. Molla! Her şey Allah'ın kabza-i kudretindedir ve (meydana gelen) her şey O'nun fiilleri cümlesindendir. Molla! Kim ki Allah'ı seviyorsa Kur'ân okumayı da sever. Molla! Kur'ân kırâatı, insan rûhunun gıdasıdır. Molla! Fatiha okumak, istediğini celb edici ve ve sakındığını def edicidir. Molla! Kim ki Allah'ı seviyorsa, Kur'ân'ın hükümleri gereğince amel etsin. Molla İbrahim! Kim ki Allah'ı seviyorsa, O'nun sevgili Peygamberine tâbi olsun. Molla! Kim ki Allah'ı seviyorsa, O'nun sevgili Peygamberini de sever. Haibullah'ı seven de ona salavâtı çok getirir.

Molla! Kim ki Allah'ın sevgili Peygamberini seviyorsa, onun sünnetiyle amel eder. Kim ki Allah'ın Habîb'ini seviyorsa onun hadislerini okur. Molla! *Mesâbîh* adlı kitap tamamen sahih hadisleri ihtiva eder. Molla İbrahim! Ben babamdan, o da dedemden bütün ilimleri okutma konusunda yetkili ve izinliyiz. Buna dayanarak ben de senin *Mesâbih'*i, *Meâlim Tefsiri*'ni ve *(İhyâ u) Ulûmu'd-Din*'i okutmana izin verdim.

Molla! İbadetlerin en fazîletlisi, Müslümanlara dînî ilimleri öğretmektir. İlimlerin en üstünü de namaz bilgisidir. Çünkü o mü'minlerin mîrâcıdır. O halde sen farz namazları vaktinde, sünnetleriyle beraber ve imkân dahilinde cemaatle edâ etmeye bak.

Molla! **[364/a]** Muhammed aleyhisselâmın şeriatı, varlık ağacının meyvesidir. Şu halde dinin özüne tâbi olmak insana saadet verir. Dinin çizdiği daireden dışarı taşmamaya özen göster. Hakkında ümmetin ittifak ettiği konularda sen aykırı gitme. Molla İbrahim! Dünya ancak çocuk oyuncağıdır. O hayaldir; eksik ve kusurlarla doludur. Dünya, kaybolup giden gölge gibidir, asılsız bir rüya gibidir. Molla! Dünya işleri benim işim değildir, dünya haddi aşkın bir kuvvet gibidir. Molla! Dünya sonunda yıkılıp gidecektir (haraptır). Beka ise ancak Allah teala içindir. Öyleyse her şeyi bırak ve hemen Allah'a yönel. Dünya hazırlığım, âhiret yardımcım, Mevlâ ebedîdir. Molla İbrahim! Asıl olan kalptir, bunun şartı ise muhabbettir. Kalbinde buna dair isteği olan elbette Mevlâ'sını bulur. Çünkü O, kuluna yakındır ve hatta onunla beraberdir.

Molla İbrahim! Allah'ı seven (muhib) için riyâzât âdettir; yeme içmeyi azaltmak sıhhat ve rahattır. Molla! Babanın kitabı der ki; et suyu riyâzâta engel değildir. Çünkü o beş günde bir ondan yerdi ve beş günde bir şu (gördüğün) kâse ile su içerdi. Ancak fülan kimse bir gün susuz kalsa ve bir bardak su içse, riyâzâtı bozulur. Molla! Bu ekmeğin aslı, erimiş pelit ağacı meyvesidir. Ben bir gün ve gecede bir öğün olmak üzere bulduğumu yerim. Molla İbrahim! Uykuyu azaltmak, insana huzur ve sürûr verir. Molla! Geceler Hakk'ı sevenlerin (muhib) gündüzüdür; geceler âşıkların sırdaşıdır. Molla! Ben henüz bu hâlimin (seyr ü sülûk yolu) başlarında iken geceleri severdim ve fecrin doğmasını beklerdim. Işığın nasıl yayıldığına bakardım. Şimdi ise yatsıyı kıldıktan sonra tekrar abdest alıyorum ve Allah'ın dilediği kadar uyuyorum. Molla İbrahim! Susmak apaçık hikmettir ve pek güzel bir haslettir. Molla! Dilin susması, kalbin susmasına yardımcı olur. Kalbin sükûtu ise Rabb'in mârifetine kapı açar. Molla! İnsanın kurtuluşu diline sâhip olmaktadır. Kalem ise iki lisândan biridir.

Molla! Sır saklamak gerekli bir dosttur; çünkü onu örtüp saklamak gerekli bir iştir. Sırrını dostundan başkasına söyleme. Her doğruyu söyleme. Molla! Kalbî hallerin ulu orta konuşularak dillendirilmesi, kişide hâlin azalması ve hüsrândır. Yaratılmışlardan birinin sırrı açığa vurulduğunda ceza gerekirse, Yaratan'ın sırrını ifşâ etmek nasıl olur? Molla İbrahim! Rahat uzlete çekilmektedir, kurtuluş vahdettedir. Molla! İnsanlar bizim halimize halel getiremez, insanlar hiç kimsenin amelini bozamaz. Molla! Biz seni kalbinle beraber arıttık. Sen Rabbinle beraber ol. Sende başka hiç kimseye dair alâka kalmasın, düşmana meylin olmasın. Molla! Bizim yaratılmışlarla işimiz

olmaz. Kâinâta iltifatımız olmaz. Çünkü halk ile sohbet ancak baş ağrısıdır. Hâlbuki üns, Allah'tan başkasından alâkayı kesmektir.

Molla! Halk senin basîretinin açılmasına ve müşâhade makamına vâsıl olmana en büyük engeldir. Bizzat sen, kalbinin Rabbini müşâhadesine bir engelsin. Çünkü sen, onlarla senden perdelenmişsin. Kısacası Hak senden seninle perdelenmiştir. Molla! Allah ile beraber ol ve sanki halk hiç yokmuş gibi davran. Halkla olan muamelende sanki nefsin yokmuş gibi hareket et. Eğer halk yokmuş gibi Allah ile beraber olabilirsen, vahdet budur. O zaman her şeyden fânî olursun. Sanki nefsin yokmuş gibi halkla beraber olursan, adalet ve beka budur. Molla! Ancak halk ve Yaratıcı vardır. Eğer sen bu ikisinden Yaratan'ı seçersen, şunu demelisin; **"Âlemlerin Rabbinden başkası benim düşmanımdır."** (Bkz. Şuarâ 26/77)

Molla! Sen Allah ile halk arasındasın. Eğer gönlünü onlara bağlarsan, onlar seni ziyana uğratırlar ve eğer gönlünü Allah'a bağlarsan, bunlar sana hizmet ederler. Öyleyse halkı bırak da, kendi gönlüne gir. Yalnızlığın sırrında dostunun olduğunu göreceksin. Molla İbrahim! Zikrin en fazîletlisi; *"Lâ ilâhe illallah"* demektir. İsm-i celâlin tekrarı kalpte Allah sevgisini artırır. Sadece Allah'ı zikredeni Allah da zikreder ve sever. Molla! Allah'ı zikretmenin hakikati mâsivâyı tamamen unutmaktır. Eğer her şeyi unutursan, Allah'la tenhâ kalırsın. Molla! Her kim ki günde beş yüz kere; *"Lâ ilâhe illallah"* derse ve Allah ism-i celâlini O'nun dilediği kadar gizlice söylerse, işte o evliyâlar yoluna girmiş olur. Nitekim bizim yolumuz *Üveysîlik*tir ve bunda telkin Allah tealadandır.

Molla! Zâkir! Gönlünde Allah'tan başkasının düşüncesi bulunmayan, O'nun düşüncesini kalbinde hiç kaybetmeyen ve O'ndan başkasına meyletmeyendir. Daimî zikir, ruhların gıdasıdır. Molla İbrahim! Fikir bütünlüğü mübarek evliyânın âdetindendir. Kendi varlığından geçerek bir saat tefekkür etmen, varlığını ispat uğruna bir sene ibadet etmenden daha hayırlıdır. Molla! Havâtır, kalbe gelen gizli hitaplardır. Eğer o, melek tarafından gelen bir nidâ ise, bunun adı *ilham*dır. Şeytandan gelen bir dürtme ise bunun adı *vesvese*dir. Eğer nefisten gelen bir aldatmaca ise bunun adı *hevâ*dır. Ve eğer bizzat Hak katından gelen bir hatırlatma ise o, *Hakk'ın havâtırı*dır (doğru düşünce). **[364/b]** İlhamın alâmeti, ilmî gerçeklere uygun bir şekilde artarak geri dönmesidir. Vesvesenin alâmeti, ilme aykırı bir şekilde artarak geri dönmesidir. Hevânın alâmeti, kötü ve çirkin işler elde edinceye kadar kuvvetli bir şekilde ısrarcı olmaktır. Hakk'ın havâtırının alâmeti ise, kalbe kuvvet, lezzet ve mârifet ile

doğmasıdır. Kişi bunu bulduğunda, hayırda olduğunu hemen bilir. Aslı sürûr ile dolar; ilim, hilm, rahatlık, emniyet hissi, tevekkül, tefvîz, teslimiyet, rızâ, rahmet, marifet, muhabbet ve hikmet onunla beraber gelir. Kim ki haram yerse; ilham, vesvese ve hevâ ile Hakk'ın havâtırını birbirinden ayıramaz. Şunu bil ki kalp her türlü havâtırın misafirhanesidir.

Molla İbrahim! Allah'a tevekkül et ve işlerini O'na ısmarla. Molla! Allah'a tevekkül et ve işini Allah'a teslim et. Molla! Sen de bizim gibisin; işini Allah'a teslim eyle. Molla! Sen bizim hesabımıza dahilsin. Biz (yediğimizden) senin hâne halkına ve evlâdına da göndeririz. Molla! Tevekkül edenin suyu kuyuda, ekmeği gaybdadır. Çünkü tevekkül edenin kalbinde onlara yer olmadığı gibi cebinde de parası yoktur. Molla İbrahim! Bu (sayıla)nlardan her biri, kendini tercih edene vebâl olur. Molla! Bir şeyi tercih edip istemekte (ihtiyar) âfet, işini Allah'a ısmarlamada ise rahat vardır. Şu halde sen tercih etme işini Rabbine bırak. Çünkü sen gerçekte neyin faydalı, neyin zararlı olduğunu bilemezsin.

Molla! İbrahim aleyhisselama bak. O, Rabbine tevekkül etti ve yalnız O'na güvendi. Her hâlinde Allah'a tevekkül etti. Nitekim ateşe atıldığı sırada hiç kimseden yardım istemedi, Cebrâil aleyhisselâmdan bile.

Cebrâil ona; "Bir ihtiyacın var mı?" deyince şu cevabı verdi.

"Senden hayır, Allah'tan ise evet."

Dedi ki; "O halde iste."

Cevap verdi; "O'nun hâlimi biliyor olması, istememe engeldir."

Yusuf (a.s) zindanda arkadaşından yardım istediği zaman Rabbi buyurdu ki; "Âciz bir mahlûka güvenip de hikâyeni ona nasıl anlattın? İhtiyacını ona arz ettin? Hâlbuki veren de, mâni olan da benim. Faydalandıran da, zarara uğratan da benim."

Molla! Tevekkül, tefvîz, teslimiyet, sabır ve rızâ kişiyi Allah tealaya ulaştıran yolun esaslarıdır. Molla İbrahim! Sabır Allah tealanın ilhamı, acele ise şeytanın tuzağıdır. Tahammül etmek emniyette olmak demektir. Molla! Sabrın öncesi soğan gibi acı, sonrası bal gibi tatlıdır. Molla! Allah sabûrdur ve sabredenleri sever. O, kulunu imtihan eder ve yardım eder. Molla! İlim, öğrenmeye gayret etmekle, hilim ise halîm olmaya çaba sarf etmekle elde edilir. Kalp sultândır; onun tahtı tevhid, tâcı hilimdir. (Çünkü) ilim yüksek bir mertebe, hilim büyük bir ihsandır. Molla İbrahim! Kim Allah'tan râzı olursa, Allah da ondan râzı olur. Molla! Kazaya râzı olmak, evliyânın şânındandır. Molla! Sevgiliden gelen belâ bahşiş gibidir, bahşiş verene buğz etmek büyük hatadır. Molla! Hayır Allah'ın dilediğindedir ve işlerin en

güzeli Allah'ın fiilleridir. Molla! Allah'ın işlediği nasıl güzel ve tatlı olmasın ki, bu tatlılık Allah'tan gayrısının önlemeye çalışmasıyla kesilmez. Şu halde Allah'ın takdirine râzı ol.

Molla! Mârifet makamlarının ilki, Allah'ın muradına sabretmek, ortası O'nun muradına râzı olmak, sonu da O'nun muradıyla olmaktır. Molla İbrahim! Sen ki Rabbini tanımak ve O'nu sevmekle va'd olunmuşsun. Allah'ın ikramı da gayret ve çalışmakla değil, O'nun inâyeti ve hidâyetiyle mümkündür. Molla! On gün sıdk ve sebat ile O'nun mârifetini istersen, mutlaka onu sana verir. Belki tam bir yönelişle bir gece ve gündüz O'na teveccüh edersen sana hidâyet eder. Molla! Her türlü noksan sıfatlardan münezzeh olan Cenâb-ı Hak'tan seni istediğine ulaştırmasını istiyorum.

Molla! Azamet sâhibi Allah'tan, sana muradını vermesini istedim. Molla! Her istediğini sana kolaylıkla vermesi için Allah'a dua ettim. Molla! Allah teala kulunun mârifete ulaşmasını dilerse, -onunla yüce zâtını tanıması için- nûrunu kalbine koyar. Molla! Ârifin kalbindeki mârifet nûru, âlemdeki güneş gibidir; doğduğu vakit huzurundan ayrılanı, nûruyla giydirir. Molla! Tâat ve marifet kulu sultân eder, bunların aksi sultânı esir eder.

Molla! Nefsini zelîl ve fakir bilirsen, Rabbini azîz ve kadir bilirsin. Eğer Rabbinden cahil kalırsan telaş içinde olursun. O'nu bilirsen sükûnet ve huzur içinde bulunursun. Çünkü Allah'ı tanımak (marifetullah) iki cihan saadetini getirir. Muhabbetullah ise göz nûrudur.

Molla! Muhabbet **[365/a]** mârifetin meyvesidir, mârifet ise ezelî hidâyet demektir. Molla! Gönül semâsında ilk doğan yıldız hikmet yıldızıdır. Sonra ilim kameri, daha sonra da mârifet güneşi doğar. Hikmet yıldızının ziyâsıyla eşyanın hakîkatini, ilim kamerinin ziyâsıyla mânâ âlemini ve mârifet güneşinin ışığıyla da Hazret-i Mevlâ'yı müşâhade edersin. Molla İbrahim! Allah teala gibi sevgilisi olan, başkasına nasıl meyledebilir? Allah teala gibi tabîbi olan, başkasına nasıl güvenebilir? Allah teala gibi dostu olan, nasıl olur da başkasından korkar? Allah teala gibi sahibi olan, başkasıyla nasıl meşgul olabilir? Allah teala gibi güzeli olan, başkasını nasıl müşâhade eder?

Nitekim Allah teala şöyle buyurur; *"Beni sevdiğini iddia ettiği halde, kalbinde başkasına alâka bulunan kimse yalancıdır."* Molla! Allah tealayı seven, O'nu başkalarına tercih eder. Allah'tan başkasını terk edenenin vakti, sırf O'nunla olur. Allah tealayı seveni Allah da sever. Molla! Allah tealayı seven, nefsine lakırdı kapılarını kapatır; kalbine her hâlükârda iki cihan kapılarını kapatır.

Molla! Her kul zikretmeye ve her kalp de Cebbâr olan Allah'ın muhabbetini taşımaya lâyık değildir. Molla! Allah'a müştâk olanların kalpleri Allah'ın nûruyla aydınlanmış olur. Bu sebeple konuştukları zaman nefeslerinden nûr saçılır. Molla! Şevk kulu gayba götürür; O yakındır, (dualara) icâbet eder. O'na nasıl müştâk oluruz? Belki O'nu seveni severiz, O'nun sevdiğini severiz. Molla! Ben Fakîrullâh'ım, Allah tealanın sevdiğini severim. Molla! Göklerle yer yaratıldığı günden beri sen bizim sevgilimizsin.

Molla! Sen ne cennet için ne de cehennem için yaratıldın. Belki sen Allah yolunda muhabbetimiz için yaratıldın. Molla! Sen bizim evlâdımızsın; tıpkı Abdülkadir gibisin. Molla! Sen benim içinsin, hayâ etmeyi bırak. Hemen bana dön; çünkü sen bendensin. Ne yaparsan kabûlümüzdür. Molla İbrahim! (Bazen öyle olur ki) yakınımızdaki uzakta, uzaktaki yakınımızdadır. Sen, nerede olursan ol, yanımdasın. Seni denize atsam bile, Allah bana iade eder. Molla! Biz burada seni terbiye ettiğimiz müddetçe, Allah seninledir. O sana yardım eder ve seni korur. Allah sana uzun ömür, hayırlı evlâdlar versin ve âkibetini hayreylesin.

Molla İbrahim! Tezkiye olunmuş nefis yıldız, selîm kalp ay ve temiz sır güneştir. Nefsin makamı kapı, kalbin makamı Hazret ve sırrın makamı da aldanma zamanında huzurda hudû ile durmaktır. Şu halde hikmeti al ve önce onu kalbe ver. Kalp onu nefse verir, nefis onu göze ilka eder. Gözden de lisâna ve kaleme gelir. Molla! Mü'min sâlih amel işledikçe nefsi kalbe dönüşür. Sâlih ameller devam ettikçe kalbi rûha, rûhu da sırra dönüşür ve sonunda fenâ makamını bulur. Sonra fenâ hâli de dönüşür ve vücûd bulur. İşte o zaman Rabbi onu suladığıyla sular ve onda yetiştireceğini yetiştirir. Molla! Ne zaman ki bunları akıl ve fikirle ararsan, o zaman dalâlete düşersin. Ne zaman ki bunları fakr ve hayretle ararsan, o zaman hidâyete erersin. **"Nerede olursanız O sizinle beraberdir"** (Hadîd 57/4) sırrına dünyada ve âhirette erişmiş olursun. Molla! O'nunla beraber olursan, sana senden perde olur. O seninle beraber olduğunda seni O'ndan uzaklaştırır. Şu halde fenâ, senin senden çıkmandır, beka ise O'nda bir olmandır. Molla! Sen, sen olduğun müddetçe mürîdsin. Sen senden fânî olduğun zaman muradsın. Şu halde en büyük saadet kendinden geçmendir, en büyük devlet O'nunla var olmandır.

Molla! Mârifet, fenâ yoludur. Fenâ ise tevhid yoludur. Tevhid bizimle aynı olup gayrıdan geçtiğin zaman tahakkuk eder. Sen senden geçtiğin zaman, bizimle aynı noktada buluştun demektir. İşte o zaman sırrımızı sana

ilka ederiz ve seni bâki kılarız. Molla! Kendine ünsiyet edersen O'ndan uzaklaşmış olursun ve kendinden uzaklaşırsan O'na ünsiyet etmiş olursun. Molla! O'na teslim olursan seni yaklaştırır ve eğer O'nunla nizâ edersen seni uzaklaştırır. Şu halde, yakınlığın O'ndan, çıkışın sendendir. Yine uzaklığın O'ndandır ve üstünde O seninledir. Molla! Eğer sen, sensiz gelirsen kabul edilirsin. Ve eğer sen seninle gelirsen engellenirsin. Şu halde senden ayrıl, O'nu kalbinde müşâhade et, O'nunla bâki ol. Varlık aynasında ancak O'nun vechini müşâhade et."

Hazret-i Şeyh'in Molla İbrahim'e olan sözleri burada sona erdi. **[365/b]**

Molla İbrahim onun oğludur, Allah ondan râzı olsun, rızâsına erdirsin ve doğruların makamı (mak'ad-ı sıdk) onun mekânı olsun.

Beyt

Huzi'l-ilme min-efvâhi'r-ricâli
Bi-kalbin, lâ bi-aklin zî-cidâli

Beyt(in tercümesi)

İlmi, âlim adamların ağzından al. Kalbinle hem de, mücâdeleci akılla değil.

Hazret-i Pîr'in bu fakire verdiği hediyelerden biri de, Zeynelâbidîn hazretlerinin bu manzûmesidir ki arzumuz onun okunmasıdır.

---

[182]. Zâr: Ağlayarak.

[183]. Meh: Ay, ay yüzlü.

[184]. Bu nazm matbu ve yazma nüshalarda, mısraları ve bazı kelimeleri arasında farklılık arz etmektedir. Biz sadeleştirmede matbu nüshayı esas aldık.

[185]. Matbu nüshada "ve güzel" şeklinde.

[186]. Nusret: Yardım.

[187]. Burada kast edilen meşhur âyet, «feth-i mübîn»i müjdeleyen Fetih sûresinin 1.nci âyetidir.

[188]. İn: Mağara, sığınak.

[189]. Necât: Kurtuluş.

[190]. Süyûtî, *Câmiu's-Sağîr*, II, 161/9295; Bkz. Tirmizî, Zühd, 17.

Güzel mûnis-i ahrâr güzel ma'den-i esrâr

5-Sen kadrim ve beratımsın; hayat kaynağımsın. Belki sen necâtımsın; yüküm de sen ey rûhum.

Yine tebessümle cevap vermiştir ki; “Kuyu hâdisesinden önceki zamanlarda olduğu gibi -dışarı çıkmak- huzuruma mâni olmasaydı, büyük cemaate katılma sevabını canıma minnet ve ganimet bilirdim. Mazeretim var; umulur ki Hak teala beni o sevaptan mahrum etmez. Çünkü *“mü’minin niyeti amelinden hayırlı olduğu”* haberde rivayet olunmuştur.”

Nazm

1-Hicrî tarih bin yüz on beş oldu o bahar. O güzel Kale’de **İbrahim Hakkı** doğdu zâr.

4-Yüce mevkiler güzel, nûr güzel, aydınlık güzel. Nusret bayrağı güzel, meşhur âyet de güzel. Mevlâ teala mukaddes ve yücedir.

4-Yüce mevkiler güzel, nûr güzel, aydınlık güzel. Nusret bayrağı güzel, meşhur âyet de güzel. Mevlâ teala mukaddes ve yücedir.

4-Sen rûhumun rahatı; fethim ve fetihlerimsin. Belki şarap kadehimsin; inim de sen ey rûhum.

. Süyûtî, *Câmiu’s-Sağîr*, II, 161/9295; Bkz. Tirmizî, Zühd, 17.

5-Eğer o meh, perdede kendi yanağını görmese, kendine bu kadar, perdeden müşteri olmazdı.

. Necât: Kurtuluş.

. İn: Mağara, sığınak.

. Burada kast edilen meşhur âyet, «feth-i mübîn»i müjdeleyen Fetih sûresinin 1.nci âyetidir.

. Zâr: Ağlayarak.

. Nusret: Yardım.

. Matbu nüshada “ve güzel” şeklinde.

. Bu nazm matbu ve yazma nüshalarda, mısraları ve bazı kelimeleri arasında farklılık arz etmektedir. Biz sadeleştirmede matbu nüshayı esas aldık.

. Meh: Ay, ay yüzlü.

Manzûme

1-İbâdu'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi
Ve kûnû avnenâ li'llâhi
Asâ nahzî bi-fazli'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

2-Fe yâ aktâbu, ve yâ evtâdu
Ve yâ ebdâlu, ve yâ esyâdu
Ecîbû yâ zevi'l-imdâdu
Ve fînâ eşfe'u'llâhu
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

3-İlâ men ğayrukum ezhebu
Ve mâ liye dûnekum mezhebu
Ve minkum yahsulu'l-matlabu
Ve entum hayru ehli'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

4-Te'âlev ve'nzurû li'llâhi
Te'âlev ve'nsurû li'llâhi
Bi-hakki'llâhi ve bi-câhi'llâhi
Bi-hubbi'llâhi, bi-avni'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

5-Ecîbû yâ kirâme'l-kavmi
Ve hallû ankumû ze'n-nevmi
Ve heyyû ve'nsurûne'l-yevme
Ve kûnû avninâ li'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

6-Naksudunâ kirâme'l-hayyi
Ve zâdet nâru ehli'l-ğayyi
Ve entum bâbu Rabbi'l-hayyi
Ve mâ liye ğayru bâbi'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

7-Fe yâ Rabbî bi-sâdâtî
Fe-hakkik lî murâdâtî
Asâ te'tî beşârâtî
Ve yasfû vaktünâ bi'llâhî
Bi-hakki'llâhî ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

8-Fe yâ Rabbâh, yâ Rabbî
Ve yâ ğavsâh, yâ hasbî
Ezil yâ seyyidî kürbî
Ve elhıknî bi-ehli'llâhî
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

9-Fe yâ Tâhâ ve yâ Tâsîn
Ve yâ Hâmîm ve yâ Yâsîn
Ene abdün, ene miskînün
Ve mâ liye ğayru zikri'llâhi.
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

10-Ve semi'nâ minke yâ mahbûbu
Ve câ'e's-su'âlu ve'l-matlûbu
Ve ismuke indenâ mektûbu
Ve vasfuke zeynu ehli'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

11-Se'elnâkum se'elnâkum
Ve li'l-ebvâbi ci'nâkum
Ve fî emrin kasadnâkum

Fe şuddû azmekum bi'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

12-Bi-Kur'ânin ve Cibrîl'e
Ve Tevrât'a ve İncîl'e
Ve mâ fî âyin tenzîlü
E'înûnâ li-ecli'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

13-Bi-esmâ'in ve evsâfin
Ve zâti zâtin ve evsâfin
Ve ebrârin ve eşrafin
Ve ahyârin ve rusuli'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

14-Bi-Tâhâ seyyidi'l-kevneyn
Ve seyyidi veledi'ş-şâbeyni
Ve entum nûru ayni'l-ayni
Enilnî maksadî li'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

15-Bi-Rabbin kad tevellâküm
Ve a'tâkum ve evlâkum
Ve fi'l-ekvâni ve illâkum
E'înûnâ bi-câhi'llâhi **[366/a]**
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

16-Fe-sellû seyfekum yâ kavmu
Ve heyyû ve'nsurûne'l-yevme
Fe-hâşâ ya'terîküm nevmu
Ani'r-râcî leküm bi'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

17-Fe-heyyû yâ uli'l-elbâbi
Te'âlev ve'ftehû liye'l-bâbe
Ve entum hamaletü'l-ahbâbi
Ve entum hayru ehli'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

18-Fe-zeynu'l-âbidîne vâkıfu
Alâ ebvâbikum âkifu
Ve min taksîrihî hâ'ifu
Ve lâ yeşkû li-ğayri'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

19-Ve entum bâbuhû yâ hû
Fe-yâ hevâ işfe'û yâ hû
Ve ehlü'l-ğayyi kad nâhû
Ve lem yedrû bi-ehli'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

20-Bi'smi'llâhi fetahne'l-bâbe
Ve sallaynâ ma'a'l-ahbâbi
Ve dârat beynene'l-ekvâbu
Şerabnâhâ bi-bi'smi'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

21-Katafnâ summe vâfeynâ
Ve hacceynâ ve lebbeynâ
Ve fi'l-ebvâbi nâceynâ
Vecednâ külle ehli'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

22-Ve nâdânâ munâdi'l-hayyi
Ecebnâkum, ve zâle'l-ğayyu
Ve câ'et fî hamâkum hayyu

Ve kûlû elfe şey'i'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

23-Ve mâ kunnâ bi-zi'l-eşbâhi
Ve lâkin tefrahu'l-ervâhu
Mine'l-fettâhi li'l-fettâhi
Bi-hâzâ câ'e sırru'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

24-Fe-yâ erkâne beyti'llâhi
Fe-yâ cîrâne hicri'llâhi
Bi-kum tıbnâ ve hakki'llâhi
Ve hâzâ şe'nu ehli'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

25-Ve Zeynu'l-âbidîne mulkî
Alâ ebvâbikum hakkan
Fe-hâşâ ba'dehu yeşkâ
E yâ sâdâtu şeyyun li'llâhi
Bi-hakki'llâhi ricâlu'llâhi
E'înûnâ bi-avni'llâhi

Manzûme(nin tercümesi)

1-Allah'ın kulları, Allah erleri. Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize. Allah için yardımcı olun bize. Umulur ki, Allah'ın fazlıyla haz alırız. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

2-Ey kutuplar! Ve ey sağlam direkler! Ey abdallar! Ve ey seyyidler! İcâbet edin, ey medet sahipleri. Allah için, şefaat edin bize. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

3-Sizden başka kime gideyim? Sizden başka gidecek yerim yok. İstekler sizden sağlanır ancak. Allah ehlinin hayırlıları sizsiniz. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

4-Gelin ve Allah için bakın. Gelin ve Allah için yardım edin. Allah hakkı için, Allah'ın şânınca. Allah sevgisi için, Allah'ın inâyetiyle. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

5-İcâbet edin, ey kavmin cömertleri! Atın üstünüzden isteksizliği! Hazırlanın, bu gün bize yardım edin. Allah için yardım edin bize. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

6-Hedefimiz kavmin cömertleri. Azgınlarınsa, (hasetten) ateşi arttı. Sizler, Hayy olan Rabbin kapılarısınız. Allah'ın kapısından başka kapım yok. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

7-Ey Rabbim! Efendilerimle istediklerimi tahakkuk ettir. Umulur ki müjdelenirim. Vaktimiz Allah'la sâfî olur. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

8-Ey Rabbim! Ey Gavs'ım! Ey bana kafi gelen! Ey efendim! Gider sıkıntılarımı. Beni, Allah ehlinin arasına kat. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

9-Tâhâ ve Tâsîn hürmetine. Hâmîm ve Yâsîn hürmetine. Ben bir kulum, ben miskinim. Bana zikrullah'tan başkası yoktur. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

10-Senden duyduk, ey sevgili! Sorulan ve istenen senden geldi. İsmin bizim gönlümüzde yazılı. Vasfın, Allah ehlinin süsüdür. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

11-Sizden istedik, sizden istedik. Kapılara, size geldik. Her işte sadece sizi kastettik. Allah için, azminiz güçlü olsun. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

12-Kur'ân ile Cibrîl ile Tevrat ile İncil ile. İndirilen âyetlerle. Allah için yardım edin bize. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

13-İsimlerle, sıfatlarla. Vasıflar sahibinin zâtıyla. İyi kullarla, eşraf ile. Hayırlılarla, Allah elçileriyle. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

14-İki dünyanın seyyidi Tâhâ ile. İki gencin efendisiyle.[191] Sizler ki onun, göz nûrusunuz. Allah için beni, maksadıma eriştirin. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

15-Size teveccüh eden Rab ile. Size verenle, sizi koruyanla. Kâinâtta sizi hakim kılan. Bize yardım edin, Allah'ın şânınca. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

16-Ey kavim! Çekin kılıçlarınızı! Hazırlanın, yardım edin bu gün bize! Hâşâ ki sizi (artık) uyku tutmaz. Allah için size rica edenden. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

17-Ey akıl sahipleri, hazırlanın. Gelin ve bana kapıyı açın. Sizler, dostlarımın hepsi. Siz, Allah dostlarının hayırlıları. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

18-Zeynelâbidîn (burada) durmada. Kapınızda (bekler) boynu bükük. Kusurlarından korkmada. Allah'tan başkasına şikâyetlenmez. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

19-Sizler O'nun kapısındasınız. Ey, bize şefaat edin ey! Azgınlar gürûhu, bize böbürlendi. Allah ehlini, onlar anlayamadılar. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

20-Bismillah ile açtık kapıyı. Dostlarla beraber namaz kıldık. Dolaştı aramızda kadehler. İçtik onu, bismillah ile. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

21-Tavaf ettik ve (dönüşü) tamamladık. Hac yaptık ve "Lebbeyk!" dedik. Kapılarda kurtuluş diledik. Hepsinde ehlullâhı bulduk. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

22-Kavmin münâdîsi bizi çağırdı. İcâbet ettik de azgınlık gitti. Kavim sizi himâyeye geldi. Allah için binlercesini söyleyin. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

23-Sadece cesetten ibâret değiliz. Belki rûhumuzla seviniriz. Kapıları açandan, kapıları açan için. Bununla geldi Allah'ın sırrı. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

24-Ey Beytullah'ın erkânı! Ve ey Allah Evi'nin komşuları! Sizinle güzelleştik, Allah'ın hakkıyla. Ve bu, Allah ehlinin işidir. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

25-Zeynelâbidîn atılmıştır. Kapılarınıza hakikaten. Hâşâ bundan böyle taşkınlık etmez. Ey efendiler! Allah için bir şey. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

Onuncu Madde

Gavs-ı a'zam ulu Şeyh **İsmail Tillovî Fakîrullâh** (rh.a.) hazretlerinin her haldeki metânetini, tarikattaki istikametini, hakîkatte önderliğini, ondan herkesin yardım ve iyilik gördüğünü, fânî hayatta kaldığı müddetini ve âhirete irtihal ettiği vakti bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki Fakîrullâh (rh.a.) hazretlerinin pak rûhu fazl âlemindendi ve inâyet odasında terbiye kılınmıştı. Onun fıtrî velâyeti Allah vergisiydi. Cibilliyetinden gelen saadeti anadan doğma kendisinde vardı. Onu görenlerin kalbi hemen kendisine muhabbet duyardı, nefisleri ona

boyun eğerdi. O, sultanların makbûlü ve bütün kalplerin sevgilisiydi. Seyr ü sülûk ehlinin efendisiydi.

Onun saadetli huzuru, havâssın Kâbesi idi. Onun devletli kapısı insanların maksadı idi. Âlimlerden ve avâmdan onu gören herkes kâmil velâyetine teslim olurdu. O asrının biricik evliyâsı, çağının yegâne âlimi olup kadri yüce bir insandı. Onun yüce namı çevre illerde ve Arabistan diyarında meşhurdu. Onun güzel namı İstanbul'dan Hindistan'a varıp İran ve Turan'a kadar dolmuştu. Toplumun önde gelen iyi insanları gönül rızâsıyla onun hizmetine tâlip olup dostluğunu memnuniyetle kabul ederlerdi. Sohbetine katılıp hizmetinde bulunanlar nice manevî halleri ve kemâlâtın âlâsını bulmuşlardı. Onun mübarek başında ve göğsünde güneş gibi bir nûrun parladığını görmüşlerdi. Onu ilk defa görenler, o azîzi önceden kendilerine hususiyetleri bildirilmediği halde sevmişlerdi. **[366/b]** Ondan aldıklarını alıp onunla erdiklerine ermişlerdi. Onun mübarek yüzünün hayalini hâfızasına nakşedenler safâsını sürmüşlerdi. Onun vasıtasıyla huzur meclisine girmişlerdi. Çünkü o himmeti geniş zât, Muhhammedî yolda imamdı.

Mürşid-i kâmilin bütün alâmetleri onda tamamen mevcuttu. Allah'ın tevfîki onun yoldaşıydı. Her işte orta yolu tutmak prensibiydi. Üns yoldaşı, bast hâli onun tertemiz kokusu idi. Hikmet onun yol göstericisi, akıl veziriydi. Doğruluk sancağı, yumuşak huyluluk (hilm) sanatıydı. Mükâşefe onun gıdası, müşâhade şifâsıydı. Âdâba riâyet ederek şeriata uymak zâhiri, hakîkat üzere tecellî eden halleri tertemiz sırrı idi. O, irfân madeniydi; sadrı genişti, şânı büyüktü. Kendisinden zuhûr eden hârikulâde haller sayısızdı, şaşılacak halleri pek çoktu. Zamanındaki evliyânın kutbuydu, belki her dert sahibinin tesellî kaynağı gavs idi. Nitekim gönül âleminde o akıcı rûh devrin evliyâsına sultân idi, herkese sözü geçen fermân sahibiydi. Âşıklara yoldaştı, dertlilerin derdine dermândı.

Yüzünün nûru ve halinin kemâli ile parlayan bir güneş gibiydi. Basiret ehli onun şânına hayran oldukları gibi, dünya mülkünün sultanları Mekke-i Mükerreme Şerifi Mesud, Hindistan Sultanı, Osmanlı sultânı Mahmûd ile onun pek çok vezirleri ve çevre illerdeki kumandanların hepsi ona gizli ve açık mektuplar gönderirler, nezirler ve armağanlar ulaştırırlardı; her biri onun hayır dualarını almak, hoşnutluğunu ve himmetini yanında bilmek isterdi. Duasının makbûliyeti ve rızâsının lezzeti açıktı. İkbal ve izzeti, himmetinin nüfûzu güneşten açıktı. Onun dostlarıyla buluşması ve fakirlere olan ihsan ı minnetsiz olurdu.

Ziyaretine gelenlere nasihat edip meth ü senâ ile gönüllerini hoş ederdi, gelemeyenlere sevgisini ızhar edip meccânen bol bol hayır dualar ederdi. İnsanlar ve cinler ona ta'zîm ve ikram edip emrine boyun eğerler ve rızâsını talep ederlerdi. Çünkü o, insanların ve cinlerin mürşidi ve irfân ehlinin şeyhi idi. Şu âlem ehlinin en azîzi, Âdem'in hilâfette vârisi ve Rahmân'ın Habîbi'nin vasîsi idi.

Allah bizi, onun bereketlerinden faydalandırsın. Âmin.

Mekke Şerifi Mesud'un, o gönüller sultânına gönderdiği mektubun muhteviyâtı şudur:

"Evliyâsının gönüllerinde kerim vechinin cemâlini aksettiren aynalar kılıp sîmâlarındaki safiyeti de kadîm nûrunu taşıyan levhalar eyleyen Allah'a hamd olsun. Onlar ki görüldüklerinde Allah'ın zikri hatırlanır.

Salât u selâm, gözlerinden kâinâtın perdeleri kaldırılıp varlığın sırrı kendisine açılan basîret sahiplerinin en fazîletlisi Muhammed aleyhisselama olsun.

Allah'ın kâinâta sirâyet eden varlığının sırrı, velîlerin kalplerine açılmıştır. Onlar, varlıklar içinde nereye baksalar hemen O'nu görürler.

Bundan sonra deriz ki: Parıltılı cevherler gibi selâm ve övgüler, emsalsiz senâlar, vefâ duyguları, güzel kokulu selâmlar, cömertlere yaraşır meth ü senâlar kalbimin yanında dosdoğru durduğu, cismimin yanında (dermansız) hasta gibi durup şifâ beklediği, lütuf ve merhamet madeni, cömertlik âbidesi, feyz ve sevgi kaynağı şeyhimiz, insanların ve cinlerin şeyhi, insanlığın gözünün nûru ve insanlığın özü, âlemde Allah'ın gölgesi, Nebiyy-i muhterem (s.a.v)'in vasîsi, ilmiyle amel eden âlim, fazîletli, kâmil efendimiz Gavs Fakîrullâh Tillovî hazretlerine olsun."

Sultan Mahmud'un o azîze gönderdiği mektup şöyledir:

"Aklın kavrayamadığı, kıyasın ölçemediği yüksek hakikatlerin özünü, evliyânın gönüllerine açan Allah'a hamd olsun.

Sizi sevenler ve size tâbi olanlar, diğer insanların ulaşamadığı yüksek makamlara vâsıl olmuştur. Size yakın olanlar, ancak havâstır ki onları tanıyan sizi tanır, onları bulan zahmetsizce size ulaşır. Şüphesiz ki onlardan birini bulan kurtuluşa ermiştir. Onlardan birinin dostluğuna kabul ettiği kişi Allah'a vâsıl olur. Ünsiyet meclisine katılır.

Selâm ve dualarımız, kudsiyet deryasından içip ünsiyet makamına oturan [Peygamber aleyhisselama], **[367/a]** onun âline, ashâbına olsun ki, onların sırları ahadiyet makamını müşâhade edip vasıfları rubûbiyetin yüceliklerinde fânî olmuştur.

Bundan sonra (deriz ki;) yüce şeyhimiz hazretlerine merhamet sahibi Rabb'in selâmıyla[192] selâm olsun. O tarikat imamı, hakikate yol gösterici ve irşâd makamının sahibidir. O, Allah'a teveccüh eden kulların bütün işlerini tanzim eden, hâliyle ve sözüyle halkı Hakk'a çağıran, şekillerin ve rûhların hülasasıdır.

O "zücâce ve mesâbîh"[193] âyetinin sırrını bilmiş, mülk ve melekût âlemlerinin hallerine vâkıf olmuş, kudsî ve ilâhî âlemin sırları kendisine bildirilmiş, ârif-i billah olup O'ndan başka her şeyden alâkasını kesmekle Allah'a vâsıl olmuş azîz şeyhimiz, efendimiz Fakîrullâh hazretleridir ki, Allah onun iclâlini devam ettirsin ve bâkî kılsın."

Mektuplardan yapılan iktibaslar burada sona erdi.

Çünkü o tertemiz rûh yeryüzüne inip kemâl kesb ederek Hakk'ın ârifi olunca, halk tarafından bilinmiştir. İlâhî inâyete mazhar olup ebedî feyzin kaynağı olarak, iki cihanı da gönül aynasında seyretmiştir. Herkesi ve her şeyi unutup ancak Rabbini bilip O'nunla tenhâ kalmıştır. Cihanın cevr ü cefâsından yüz çevirip manevî zevk ve safâ âlemine teveccüh etmiştir. Bu cihanın bitip tükenmez kederinden usanıp vahdet âleminde dâimî visâl şerbetini içmeyi arzu etmiştir.

Neticede onun da bu kârhânede acayip cilvelerle nöbetini savup âhirete göçme vakti gelmiştir. Bu fânî dünyadan ebediyet âlemine göçmek onun için gayet kolay olmuştur. Çünkü o bekâ ehli, kuyu hâdisesinde zaten ihtiyârî ölümle ölmüştü. Belki de sadece temiz rûhu beden kabristanına haps olup kalmıştı.

O azîzin yaşı sekseni geçip Hicrî tarih de 1147 [M. 1734] olunca, o yılın Şevval ayının ortasında o herkesin pederi bir hafta kadar kendi iç deryâsına dalmıştır. Halk öyle sanmıştır ki o iyice hastalanıp dermansız kalmıştır. Bir Cuma gecesi yatsıdan sonra içine daldığı manevî âlemden çıkıp tekrar bu his âlemine dönmüştür. Evlâdını ve torunlarını yanına çağırıp ilim tahsilinde ve hep iyilik üzere olmalarını vasiyet etmiştir. Herkesin zimmetini ibrâ edip türbesi vakfına büyük oğlu Abdülkadir'i mütevellî tayin etmiştir.

[Bu durumda telaşa kapılıp şaşkına dönen yakınlarına] Yâsin-i şerif okumalarını hatırlatmış ve o sırada odası enfes bir koku ile dolmuştur. Sanki birer hokka öd ve anber yakılmış gibi o mekân tertemiz kokuya bürünmüştür. Evlâdı ve torunları gam ve kederle dolmuştur. Hâlbuki onun hakkında o gece sevinç ve bayram gecesi olmuştur.

Ne zaman ki onun kulağına **“Rahim olan Allah’tan söz olarak selâm”** (Yâsîn 36/58) sesi gelmiştir, işte tam o sırada “Allah!” diyerek Hakk’a can verip muradını almıştır. Kendisi O’nun katına gitmiş, latif bedeni burada kalmıştır. Çünkü o huzur ehli, bu aldanma yurdunu bırakıp o sürûr evine göçmüştür.

O zaman evlâdı ve torunları onun ayrılığına ağlayıp yüreklerini dağlayıp hepsini hayret kaplamıştır. Hâlbuki o gece o Hazret için en büyük bayram ve en muazzam sevinç günü iken, geride kalanlara hüzün ve mâtem gecesi olmuştur.

Mübarek evlâdı hemen o gece tenhâ iken kendisini gasledip kefenlediler. Böylece vasiyetini yerine getirmiş oldular. Daha geceden Siirt halkına ve civardaki beş-altı köye adam gönderilmiş olup sabahleyin hepsi de gelmişlerdir. Sayısız cemaat toplanmış ve oğlu Abdülkadir Efendi cenaze namazını kıldırmışlardır. Kabr-i şerifi pederim Osman Efendi ile Mehmed Sıhrânî Efendi’nin türbeleri önünde kazılmıştır. Köy halkı kırk gün kabr-i şerifine gelip sabah akşam Kur’ân-ı Kerim okumuşlardır. Mezarı üstüne gayet süslü ve yıldızlarla örtülü bir sanduka yapılmış ve içine vefat tarihi yazılmıştır. Haftada bir gün o köy halkına mezarı yanında kendi vakfından birer ikişer **[367/b]** ekmek dağıtılmıştır. Nûrlu kabri mü’minlerce ziyaret edilip onunla teberrük olunmuştur.

Kaddesallahu sırrahû. *Aziz rûhu için el-Fatiha.*

Nazm

1-Ey hâce bu zindândan
Ben azm-i sefer kıldım
Eflâk-i dil ü cândan
Hoş râh-güzer kıldım
2-Cân azm-i semâ itdi
Tâ ma‘denine bitdi
Ol semte ki cân gitdi
Ol semte nazar kıldım
3-Seyl misli revân oldum
Vahdet yemmini buldum
Ol hamr ile hoş doldum
Ben bahrı makar kıldım
4-Dilden evime tâbân
Gösterdi yüzin rahşân

Mihriyle idüp devrân
Ben seyr-i kamer kıldım
5-Cân içre o cânândır
Dil hüsnüne hayrândır
Ârif işi seyrândır
Ben zevk-i diger kıldım
6-Ol vuslat-ı rûhânî
Hoş buldı bu rûh anı
Seyr ü sefer-i cânı
Ben havf ü hatar kıldım
7-Hakkı dil ü cân dolsun
Ol hamr ile mest olsun
Bî-perde anı bulsun
Ben cismi siper kıldım

Günümüz Türkçesiyle

1-Ey hoca! Ben bu zindandan azmedip sefer kıldım. Gönül ve can feleğinden, hoşça yola koyuldum.

2-Cân, semâya azmetti, tâ madenine yetişti. O semte ki cân gitti, o tarafa nazar ettim.

3-Sel gibi akıp gittim, vahdet deryasını buldum. O şarapla bir hoş doldum, ben deryayı yurt edindim.

4-Güneş, gönülden evime parlak yüzünü gösterdi. Ay ile devrân edip ben kameri seyrettim.

5-Cân içre o sevgilidir; gönül, hüsnüne hayrândır. Ârifin işi seyrândır, ben başka bir zevk aldım.

6-O rûhânî vuslat ki, hoş buldu bu rûh onu. Cânın seyr ü seferini, havf u hatar kıldım.

7-Hakkı! Gönlün ve cânın dolsun; o bâde ile mest olsun. Perdesiz onu bulsun, ben cismimi siper kıldım.

[191]. Burada sözü edilen iki genç, Peygamber Efendimiz'in sevgili torunları Hazret-i Hasan ile Hüseyin'dir. (r. anhümâ)

[192]. Bkz; **"Onlara merhametli Rabb'in söylediği selâm vardır"** (Yâsîn, 36/58)

[193]. Bkz; Nûr sûresi 24/35]

14-İki dünyanın seyyidi Tâhâ ile. İki gencin efendisiyle. Sizler ki onun, göz nûrusunuz. Allah için beni, maksadıma eriştirin. *Allah hakkı için, Allah erleri, Allah'ın inâyetiyle yardım edin bize.*

Bundan sonra (deriz ki;) yüce şeyhimiz hazretlerine merhamet sahibi Rabb'in selâmıyla selâm olsun. O tarikat imamı, hakikate yol gösterici ve irşâd makamının sahibidir. O, Allah'a teveccüh eden kulların bütün işlerini tanzim eden, hâliyle ve sözüyle halkı Hakk'a çağıran, şekillerin ve rûhların hülasasıdır.

. Bkz; **"Onlara merhametli Rabb'in söylediği selâm vardır"** (Yâsîn, 36/58)

. Bkz; Nûr sûresi 24/35]

. Burada sözü edilen iki genç, Peygamber Efendimiz'in sevgili torunları Hazret-i Hasan ile Hüseyin'dir. (r. anhümâ)

O "zücâce ve mesâbîh" âyetinin sırrını bilmiş, mülk ve melekût âlemlerinin hallerine vâkıf olmuş, kudsî ve ilâhî âlemin sırları kendisine bildirilmiş, ârif-i billah olup O'ndan başka her şeyden alâkasını kesmekle Allah'a vâsıl olmuş azîz şeyhimiz, efendimiz Fakîrullâh hazretleridir ki, Allah onun iclâlini devam ettirsin ve bâkî kılsın."

KİTABIN HÂTİMESİ

Yaratan'ın Sevgilisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sohbetini, zamanın halkı, akrabalar ve dostlarla dostluk ve sohbeti, kişinin ehliyle, evlâdıyla ve hizmetçileriyle iyi geçinmesinin yollarını; cahillerle, âriflerle ve komşularla muâşeretini, fakirlere yedirip içirmenin âdâbını ve misafire ikramını, hâricî işleri görmesinin inceliklerini, havâs ve avâm ile olan muamelelerini, dünya ehliyle dostluk ve yakınlık kurmada gösterilmesi gereken lütuf ve ihsanı, [yukarıda bahsedilenlerden] her sohbete mahsus olan âdâb ve erkânı, yedi uzvun âfetleriyle bedenin âfetlerini, fakirliğin ve zenginliğin sebeplerini, lisânı korumanın yollarını ve bunu bütün insanlar için kolay kılan Hazret-i Yezdân'ın tevhidini dört fasılla beyan eder.

BİRİNCİ FASIL

Hudâ'nın Habîbi Rasûlullah (s.a.v.)'in davranışlarını, (insanlarla) güzel geçinmeyi teşvik eden Kur'ân-ı Kerim âyetleri ile kudsî hadisler ile üç madde ile açıklar.

Birinci Madde

Rasûl-i Emîn (s.a.v)'in üstün ahlâkını, ashâb-ı kirâmın, tâbiînin ve İslâm âlimlerinin güzel hallerini özetle bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli büyüklerimiz şöyle demişlerdir: O Hannân, Rahmân, Raûf, Rahîm, Settâr, Halîm, Vedûd ve Kerîm olan Allah teala hazertelerinin Kelâm-ı Kadîm'inde; **"**(Habibim!) **Hakikaten sen büyük bir ahlâk üzeresin"** (Kalem, 68/4) hitâbı makamında mukîm bulunan refîk, şefîk, halîm ve selîm olan Muhammed-i emîn, o düşkünlerin yardımcısı, Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem (s.a.v.) hazretlerinin Hudâ'nın mahlûkatıyla muamelede takip ettiği güzel ahlâkı ve bütün insanlarla olan münasebetlerinde kendisiyle kolay anlaşılır ve dostluk kurulur olması, güvenilirliği, ashâbıyla sohbetinde takip ettiği güzel muamelesi, muhtereme hanımları ve evlâdıyla güzel geçinip tatlılıkla konuşması, ona tâbi olup izince giderek onun ve *"Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın"*[194] emrine tutunan ashâb-ı kirâmın, evliyânın büyüklerinin, İslâm âlimlerinin, selef-i sâlihînin daima yapmayı alışkanlık edindikleri davranış ve âdetleri, tavırları ve tabiatları, bütün halka güzel ahlâkın erdemleriyle lütuf ile muamele edip tatlı dille konuşmaktı.

Herkese müsâmaha ile davranıp uyum içinde insanlara karışmaktı, cemiyete katılmaktı. Kırıcı ve dışlayıcı olmayan uygun bir dille sohbet etmekti. Yumuşaklıkla nasihat ve muhabbet etmekti. Tevâzu, şefkat ve güleryüzle dostluk kurmaktı. Cömertçe hizmet edip yiğitçe ihsanda bulunmaktı. İkram ederek dostluk kurmaktı, hayâ ile mürüvvet sahibi olmaktı. Güleryüzle arkadaşlık etmek, tahammülle komşuluk edip affedicilikle şefaat göstermek ve her bakımdan cömertçe davranmaktı (cûd ve sehâ). Sevgiyle konuşmaktı, lütufkar davranarak nezaket göstermekti. Vakarla, sükûnetle davranıp bir şey rica edene anlayış göstermekti. Doğrulukla koruyup kollayıcı olmak ve herkese yardım elini **[368/a]** uzatmaktı. Herkes hakkında hayır dualar edip herkes hakkında hüsn-i zan sahibi olmaktı. Herkesin bir şekilde güzel yanını görüp övmekti. Nefsini hakîr görüp dostlarını överek yüceltmekti. Ayıp ve kusurları örtüp

insanlardan eziyeti kaldırmaktı. İnsanların yaptıkları iyilik ve ihsanı dillendirip kendi yaptıklarını hemen gizlemekti. Küçüklere merhamet edip büyüklere saygı göstermekti ve bunlar gibi güzel hasletlerdi.

Şu halde, bizler için her şeyden önemli ve lüzumlu olan, Habib-i Ekrem (s.a.v) hazretlerine tâbi olup yoluna uymaktır. Onun ve ashâbının âdetleri ve âdâbınca gitmeyi itiyad edinip onların edebiyle edeplenmektir. Kalpleri evirip çeviren Allah'ın rızâsını gönüllerde arayıp bulmaktır. Onun için bütün halka gayet yumuşaklıkla ve şefkatle muamele etmektir.

Nazm

1-Ma'den-i eltâf idi Peygamber itmezdi gulüv
Hüsn-ı ahlâk ile zâtı olmuş idi dopdolu
2-Halka eylerdi tevâzu' ger şerîf ü ger vazî'
Nefsi toprak gibi alçak gönlü su misli duru
3-Sevse ger buğz eylese Allâh içün eylerdi ol
Kendi nefsiyçün sevip hem olmadı hergiz adüv
4-Gülmedi hîç kahkahayla söğmedi hiç nesneye
Lutf ile bessâm idi yüzü güleç ol mâh-rû
5-Hürmet ü lutf u hayâ vü hilm ile mevsûf idi
Kimseye lâ dimedi kim gelse ana yalvaru
6-Kendi ehl-i beyti hâcâtın görürdi kendisi
Dâ'imâ miskînler ile otururdı ol ulu
7-Na'l ü sevbine yamalıklar dikerdi giyinüp
Hasta görmek ta'ziye içün yürürdü ey amû
8-Geh binerdi nâka geh at u katır geh merkebe
Ardına âdem alurdı olsa idi almalu
9-Geh terebbu' eyler idi geh dikerdi bir dizin
Mecma'u'l-âdâb idi mahfî iyân yüzi sulu
10-Arpa etmeğine yâhûd mercimek çorbasına
Kılsalar da'vet varırdı aramazdı reng ü bû
11-Yerdi üç parmak ile tatlı yalardı anları
Besmeleyle üç nefesde su içerdi dinlenü
12-İ'tizâr itseydi kimse özrün eylerdi kabûl
Yoğ idi indinde lutf ile keremden sevgilü
13-Dursa zikru'llâh idi otursa zikru'llâh idi
Kimseye virmezdi cân u gönlünü illâ ki hû

Günümüz Türkçesiyle

1-Lütuflar kaynağıydı Peygamber, taşkınlık etmezdi. Güzel ahlâk ile zâtı dopdolu olmuştu.

2-İster ululardan olsun ister ahaliden, halka tevâzu ederdi. Nefsi toprak gibi mütevâzı, gönlü su misali duru.

3-Sevse de, buğz etse de Allah için ederdi. Kendi nefsi için sevmedi hem aslâ düşmanlık etmedi.

4- Hiç gülmedi kahkahayla, hiç kimseye sövmedi. Lütf ile tebessüm eden, güler yüzlü bir aydı.

5-Hürmet, lütuf, hayâ ve hilm sıfatlarına sahipti. Gelip kendisine yalvaran hiç kimseye hayır demedi.

6-Kendi ev halkının ihtiyacını, kendi görürdü. Daima miskinlerle otururdu o yüce insan.

7-Elbiselerine yamalık diker, öyle giyinirdi. Hasta ziyareti ve taziye için yürürdü ey emmim!

8-Deveye, katıra, ata, merkebe bile binerdi. Hayvanın gücü yeterse, terkisine adam alırdı.

9-Bağdaş kurup oturur, bir dizini dikerdi. Bütün edepleri şahsında toplamıştı; mahfî[195] idi hem gözü nemli.

10-Arpa ekmeğine yahut mercimek çorbasına davet etseler giderdi; sofrada çeşit aramazdı..

11-Yemeği üç parmakla yer, parmağını yalardı. Besmeleyle üç nefeste dinlenerek su içerdi.

12-Biri ondan özür dilese, özrünü kabul ederdi. Ona göre lütufla cömertlikten sevgili şey yoktu.

13-Otursa, ayağa kalksa hep Allah'ı zikrederdi. Cânını, gönlünü, O'ndan başkasına vermezdi.

İkinci Madde

Bütün insanlarla güzel geçinmeyi, lütufla ve yumuşak sözlerle konuşmayı âyet-i kerimelerle beyân eder.

Ey azîz! Bilinmelidir ki ehl-i edep şöyle demişlerdir: Hak teala kullarına olan inâyeti, esirgemesi ve merhametiyle birbirlerine lâzım olan şefkat ve ülfeti [aşağıda mealini arz edeceğimiz âyet-i kerimelerde şöylece] duyurmuştur:

"Allah size kolaylık diler, güçlük dilemez." (Bakara 2/185) "Allah insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir." (Hac 22/65) "Allah kullarına

şefkatlidir.” (Bakara 2/207) “Affetmeniz takvâya daha uygundur. Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın.” (Bakara 2/237) “Şüphesiz Allah yaptıklarınızı görür.” (Bakara 2/110) “Allah’ın size olan nimetini hatırlayın; hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O gönüllerinizi birleştirmişti ve O’nun nimeti sâyesinde kardeşler olmuştunuz.” (Âl-i İmrân 3/103) “(Bir de) öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davrananları sever.” (Âl-i İmrân 3/134) “Allah’ın rahmeti sebebiyledir ki sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, etrafından dağılıp giderlerdi. Öyleyse onların kusurlarından geç, onlar için mağfiret dile. İş hakkında onlara danış.” (Âl-i İmrân 3/159) “Hainlerin savunucusu olma!” (Nisâ 4/105) “Sulh (daima) hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazır yaratılmıştır. Eğer iyi geçinir ve Allah’tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” (Nisâ 4/128) “Yine de sen onları affet ve (yaptıklarına) aldırış etme. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.” (Mâ’ide 5/13) “Mü’min erkeklerle mü’min kadınlar birbirlerinin dostudur.” (Tevbe, 9/71) “Şüphesiz Rabbim çok merhametlidir, (mü’minleri) çok sever.” (Hûd 11/90) “Rabbin dileseydi, bütün insanları bir tek millet yapardı. (Fakat) onlar ihtilafa düşmeye devam edecekler. Ancak Rabbi’nin merhamet ettikleri müstesna. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı.” (Hûd 11/118-119)

“Şüphesiz Allah adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder. Çirkin işleri, fenalığı ve azgınlığı yasaklar. Düşünüp tutasınız diye size öğüt verir.” (Nahl 16/90) “Eğer ceza verecekseniz, size yapılanın misliyle ceza verin. Ama sabrederseniz, elbette bu sabredenler için daha hayırlıdır.” (Nahl 16/126) “Eğer iyilik ederseniz kendi lehinize, kötülük ederseniz kendi aleyhinize etmiş olursunuz.” (İsrâ, 17/7) “Çünkü Allah **[368/b]** (kötülükten sakınan) takvâ sahipleriyle ve muhsinler (iyilik yapmayı sevenler)le beraberdir.” (Nahl, 16/128) “Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyilikle davranmanızı emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında ihtiyarlarsa kendilerine “öf” bile deme! Onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçak gönüllülükle üzerlerine kanat ger ve “Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öylece) merhamet eyle!” diye dua et.” (İsrâ, 17/23-24)

“Kullarıma söyle; sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan insanın apaçık düşmanıdır.” (İsrâ, 17/53) “De ki; herkes kendi mizac ve meşrebine göre iş yapar.” (İsrâ, 17/84) “Bağışlasınlar, ferağat göstersinler. Allah’ın sizi bağışlamasını arzulamaz

mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Nûr, 24/22) “Rahmân’ın (has) kulları onlardır ki yeryüzünde tevâzu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) “selâm” deyip (geçerler.) Gecelerini Rablerine secde ederek ve kıyam durarak geçirirler.” (Furkan, 25/63-64) “(O kullar) yalan yere şahitlik etmezler, boş sözlerle karşılaştıklarında vakar ile (oradan) geçip giderler.” (Furkan, 25/72) “İşte onlara, sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamı verilecek; orada hürmet ve selâmla karşılanacaklardır. Orada ebedî kalacaklardır. Orası ne güzel bir yerleşme ve ikamet yeridir.” (Furkan, 25/75-76)

“Onlar, boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve: “Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size. Size selâm olsun. Biz, kendini bilmezleri (arkadaş edinmek) istemeyiz” derler.” (Kasas, 28/55) “Kaynaşmanız için size kendi(cinsin)izden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de, O’nun (varlığının) delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen kavim için ibretler vardır.” (Rûm, 30/21) “Biz insana, anne babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu.” (Ahkâf, 46/15) “İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde sav. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur. Buna ancak sabredenler ve (hayırdan) büyük nasibi olan kimseler kavuşturulur.” (Fussilet 41/34-35) “Allah kullarına lütufkârdır.” (Şûrâ, 42/19) “Onlar büyük günahlardan ve hayâsızlıktan kaçınırlar, kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar.” (Şûrâ, 42/37) “Bir kötülüğün cezası ancak ona denk bir kötülüktür. Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfâtı Allah’a aittir.” (Şûrâ, 42/40) “Kim sabreder ve affederse, şüphesiz bu hareketi yapılmaya değer işlerdendir.” (Şûrâ, 42/43)

“Mü’minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah’tan korkun ki merhamet olunasınız.” (Hucurât, 49/10) “Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tövbe etmezse, işte onlar zalimlerdir!” (Hucurât, 49/11) “Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah’tan korkun. Şüphesiz Allah tövbeleri çok kabul edendir, çok esirgeyendir.” (Hucurât, 49/12) “Rabbimiz! Bizi ve

bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde iman edenlere karşı kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen çok şefkatli, çok merhametlisin." (Haşr, 59/10) "Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları (mü'min kardeşlerini) kendi nefislerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir." (Haşr, 59/9)

"Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının; ama affeder, suçlarını başlarına kakmaz, kusurlarını örterseniz bilin ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir." (Teğâbun, 64/14) "(Sonra) birbirine sabrı tavsiye edenlerden ve birbirine merhameti tavsiye edenlerden (olmaktır.)" (Beled, 90/17) "(Rasûlüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir." (A'râf, 7/199) "Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan dolayı kederlenme; kurmakta oldukları tuzaktan kaygılanma!" (Nahl, 16/127) "Öyleyse, yetimi sakın incitme. El açıp isteyeni sakın azarlama. Rabbinin nimetini minnet ve şükranla an." (Duhâ, 93/9-11)

Rubâî:
Mahlûk-ı Hudâ'ya şefkat it rahmet bul
Eblehlere hilm ve hürmet it râhat bul
Sen herkese rıfk u rağbet it rif'at bul
Ger idemedinse uzlet it izzet bul

Günümüz Türkçesiyle
Hudâ'nın yarattıklarına şefkat et ki rahmet bul. Akılsızlara yumuşak davran, hürmet et ki rahat bul. Herkese iyi davran, rağbet et ki şânın yücelsin. Bunları yapamıyorsan uzlete çekil de, izzet bul.

Üçüncü Madde

Bütün halka güzellikle muamele etmeyi, lütufkarlıkla ve yumuşak bir dille konuşmayı kudsî hadislerle beyân eder.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Hak teala kullarına inâyetiyle kıldığı **[369/a]** esirgeme ve rahmeti, birbirlerine muamelede gereken koruma, şefkat, himâye ve rağbeti (çeşitli vasıtalarla) duyurmuştur. Nitekim aşağıdaki kudsî hadisleriyle insanlara tembih ve tâlim edip şöyle buyurmuştur:

"Ey Âdemoğlu! Siz ancak size ihsan edene verir, size gelene gider, size konuşanla konuşur, size yedirene yedirir ve size ikram edene ikram

edersiniz. Bunları böyle yapmada birbirinize üstünlüğünüz yoktur. *Hâlbuki fazîlet, kendisine kötülük edene iyilik yapmak,*[196] *seninle alâkayı kesene gitmek,*[197] sana mesafeli duranla diyalog kurup konuşmak, yedirmeyene yedirmek ve sana ihanet edene ikram etmektir. Öyleyse siz affedici ve mütevâzı olun. İnsanların ayıplarını örtün ve onlara karşı merhametli olun ki merhamet olunasınız."

"Ey Âdemoğlu! Benim cennetime ancak azametim karşısında mütevâzı olanlar, gündüzki meşguliyetlerine ibadetlerle ara verenler, nefsini şehvetlerden sırf benim rızâm için uzak tutanlar, garip kalmış kardeşine merhamet edenler, kaza ve belâya uğramışlara ikram edenler, yetime merhametli olup babası gibi ikram edenler, dullara şefkatli koca gibi kol kanat gerenler girebilir. Kim bu sıfatları hâiz olup da bana dua ederse, ona "buyur" derim. Bir şey dilerse istediğini veririm ve onu kullarımın kalplerinde sevimli kılarım."

"Ey Âdemoğlu! Mal benim malım ve sen de benim kulumsun. Misafir benim elçimdir. Eğer elçimden malımı esirgersen, ebedî nimete ereceğini sanma." "Ey Âdemoğlu! Mal benim malım, zenginler vekillerim ve fakirler de benim iyalimdir. Kim benim malımı iyalime sarf etmekte cimrilik gösterirse, onu cehenneme sokarım. Bana karşı büyüklük taslama!" "Ey Âdemoğlu! Kullarım hakkında iyi huylu ol ki sana muhabbet edeyim ve kullarıma seni sevdireyim." "Ey Âdemoğlu! Elini göğsüne koy ve nefsin için sevip arzu ettiğini başkaları için de sev." "Ey Âdemoğlu! Sertlik ve katılığı, gıybeti, koğuculuğu terk edenin kalplerde sevgisini arttırırım. Onu ayıplardan ve şüphelerden uzak kılarım." "Ey Âdemoğlu! Nasıl merhamet edersen, öylece merhamet olunursun. Sen kullarıma karşı merhametli olmadığın takdirde, benden nasıl merhamet umarsın?" "Ey Âdemoğlu! Benim rızâmı umarak dul ve yetimlere arka çıkanı hiçbir gölgenin bulunmadığı hesap gününde, arşımın gölgesinde kılarım." "Ey Âdemoğlu! İnfak et ki sana da infak olunsun."[198]

Ve yine buyurmuştur ki: "Ey Mûsâ! Seni, yarattıklarıma olan şefkatin sebebiyle seçtim. Çünkü sen Şuayb (as.)'ın koyunlarını otlatırken, koyunlardan biri kaçmıştı. Onu yakalayıncaya kadar peşinden koştun; yorulmuştun. Yakalayınca onu dövmedin, bilakis şöyle dedin. "Ey miskin! Beni ve kendini niçin bu kadar yordun? İşte bu merhametin sebebiyle sana peygamberlik verdim."

"Ey Âdemoğlu! Kızdığında beni hatırla ki ben de gazaplandığımda seni anayım. Benim yardımıma râzı ol, çünkü bu senin kendine yardımından

daha hayırlıdır.” “Ey Âdemoğlu! Kullarıma karşı iyi huylu ol ve içlerinden hastalananları ziyaret et ki onların kalplerine seni sevdireyim.”

Allah teala kıyamet gününde şöyle buyurur: *“Ey Âdemoğlu! Hastalandım da beni ziyaret etmedin.*

Kul der ki “Ey Rabbim! Sen âlemlerin Rabbi iken, seni nasıl ziyaret edebilirdim?”

Allah teala buyurur; “Filan kulum rahatsızlandı da, onu ziyaret etmedin. Onun ziyaretine gelseydin, beni onun yanında bulacağını bilmiyor muydun?”

Allah teala buyurur: “Ey Âdemoğlu! Senden yemek istedim de beni doyurmadın.”

Kul der ki; “Ey Rabbim! Sen âlemlerin Rabbi iken seni nasıl doyurabilirdim?”

Allah teala buyurur: “Filan kulum senden yemek istedi de onu doyurmadın. Onu doyursaydın, beni onun yanında bulacağını bilmiyor muydun?”

Allah teala buyurur: “Ey Âdemoğlu! Senden su istedim de bana su vermedin.”

Kul der ki: “Ey Rabbim! Sen âlemlerin Rabbi iken ben sana nasıl su verebilirdim?”

Allah teala buyurur: “Filan kulum senden su istedi de, onu sulamadın. Eğer ona su verseydin beni onun yanında bulacağını bilmiyor muydun?”[199]

“Ey Âdemoğlu! Seni bir belâ ile imtihan ettiğim zaman, ziyaretine gelenlere beni şikâyet etme! Sonra senin etini şu haldeki etinden daha sağlıklısı ile kanını şu haldeki kanından daha sağlıklısı ile değiştiririm de, tekrar amel etmeye *başlarsın.” “Ey Âdemoğlu! Birbirini benim için sevenlere muhabbetimi vacip kıldım.”*[200]

Allah teala kıyamet gününde şöyle buyurur: *“İzzetim ve celâlim hakkı için birbirini sevenler nerede? Onları bu gün arşımın gölgesinde gölgelendireceğim.”*[201] *“Ey Âdemoğlu! Miskin benim elçimdir, ona verdiğini bana vermiş olursun. İstediğini ona vermezsen, (istediğim halde) bana vermemiş olursun.” “Ey Âdemoğlu! Benim hakkım için, yarattıklarımdan hiç birine eziyet etme!”*

Nazm [369/b]

Cihân bağında ey âkil budur makbûl-i ins ü cin

Ne kimse senden incinsün ne sen bir kimseden incin

Günümüz Türkçesiyle

Ey akıllı! Dünyada insanların ve cinlerin makbûlü odur ki: Ne kimse senden incinsin, ne de sen kimseden incin.

---

[194]. Münâvî, *et-Teârîf,* s. 564.

[195]. Mahfî: Gizli, saklı demek olup, burada üstün erdemlerini ulu orta açık etmeyen mânâsına bir övgü sıfatıdır.

[196]. Tirmîzî, Birr, 63.

[197]. İbrahim Cânan, *Hadîs Ansiklopedisi,* XVI, 252.

[198]. Müslim, Zekat, 36.

[199]. Müslim, Birr, 43.

[200]. Muvatta, Şi'r, 16.

[201]. Müslim, Birr, 37; Ayrıca bkz: Tirmizî, Zühd, 53.

"Ey Âdemoğlu! Siz ancak size ihsan edene verir, size gelene gider, size konuşanla konuşur, size yedirene yedirir ve size ikram edene ikram edersiniz. Bunları böyle yapmada birbirinize üstünlüğünüz yoktur. *Hâlbuki fazîlet, kendisine kötülük edene iyilik yapmak, seninle alâkayı kesene gitmek,* sana mesafeli duranla diyalog kurup konuşmak, yedirmeyene yedirmek ve sana ihanet edene ikram etmektir. Öyleyse siz affedici ve mütevâzı olun. İnsanların ayıplarını örtün ve onlara karşı merhametli olun ki merhamet olunasınız."

"Ey Âdemoğlu! Seni bir belâ ile imtihan ettiğim zaman, ziyaretine gelenlere beni şikâyet etme! Sonra senin etini şu haldeki etinden daha sağlıklısı ile kanını şu haldeki kanından daha sağlıklısı ile değiştiririm de, tekrar amel etmeye *başlarsın." "Ey Âdemoğlu! Birbirini benim için sevenlere muhabbetimi vacip kıldım."*

"Ey Âdemoğlu! Siz ancak size ihsan edene verir, size gelene gider, size konuşanla konuşur, size yedirene yedirir ve size ikram edene ikram edersiniz. Bunları böyle yapmada birbirinize üstünlüğünüz yoktur. *Hâlbuki fazîlet, kendisine kötülük edene iyilik yapmak, seninle alâkayı kesene gitmek,* sana mesafeli duranla diyalog kurup konuşmak, yedirmeyene yedirmek ve sana ihanet edene ikram etmektir. Öyleyse siz affedici ve mütevâzı olun. İnsanların ayıplarını örtün ve onlara karşı merhametli olun ki merhamet olunasınız."

Allah teala buyurur: "Filan kulum senden su istedi de, onu sulamadın. Eğer ona su verseydin beni onun yanında bulacağını bilmiyor muydun?"

"Ey Âdemoğlu! Mal benim malım ve sen de benim kulumsun. Misafir benim elçimdir. Eğer elçimden malımı esirgersen, ebedî nimete ereceğini sanma." "Ey Âdemoğlu! Mal benim malım, zenginler vekillerim ve fakirler de benim iyalimdir. Kim benim malımı iyalime sarf etmekte cimrilik gösterirse, onu cehenneme sokarım. Bana karşı büyüklük taslama!" "Ey Âdemoğlu! Kullarım hakkında iyi huylu ol ki sana muhabbet edeyim ve kullarıma seni sevdireyim." "Ey Âdemoğlu! Elini göğsüne koy ve nefsin için sevip arzu ettiğini başkaları için de sev." "Ey Âdemoğlu! Sertlik ve katılığı, gıybeti, koğuculuğu terk edenin kalplerde sevgisini arttırırım. Onu ayıplardan ve şüphelerden uzak kılarım." "Ey Âdemoğlu! Nasıl merhamet edersen, öylece merhamet olunursun. Sen kullarıma karşı merhametli olmadığın takdirde, benden nasıl merhamet umarsın?" "Ey Âdemoğlu! Benim rızâmı umarak dul ve yetimlere arka çıkanı hiçbir gölgenin bulunmadığı hesap gününde, arşımın gölgesinde kılarım." "Ey Âdemoğlu! İnfak et ki sana da infak olunsun."

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli büyüklerimiz şöyle demişlerdir: O Hannân, Rahmân, Raûf, Rahîm, Settâr, Halîm, Vedûd ve Kerîm olan Allah teala hazertelerinin Kelâm-ı Kadîm'inde; **"**(Habibim!) **Hakikaten sen büyük bir ahlâk üzeresin"** (Kalem, 68/4) hitâbı makamında mukîm bulunan refîk, şefîk, halîm ve selîm olan Muhammed-i emîn, o düşkünlerin yardımcısı, Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem (s.a.v.) hazretlerinin Hudâ'nın mahlûkatıyla muamelede takip ettiği güzel ahlâkı ve bütün insanlarla olan münasebetlerinde kendisiyle kolay anlaşılır ve dostluk kurulur olması, güvenilirliği, ashâbıyla sohbetinde takip ettiği güzel muamelesi, muhtereme hanımları ve evlâdıyla güzel geçinip tatlılıkla konuşması, ona tâbi olup izince giderek onun ve *"Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın"* emrine tutunan ashâb-ı kirâmın, evliyânın büyüklerinin, İslâm âlimlerinin, selef-i sâlihînin daima yapmayı alışkanlık edindikleri davranış ve âdetleri, tavırları ve tabiatları, bütün halka güzel ahlâkın erdemleriyle lütuf ile muamele edip tatlı dille konuşmaktı.

. Müslim, Birr, 37; Ayrıca bkz: Tirmizî, Zühd, 53.
. Muvatta, Şi'r, 16.
. Müslim, Birr, 43.
. Müslim, Zekat, 36.
. İbrahim Cânan, *Hadîs Ansiklopedisi,* XVI, 252.

. Tirmîzî, Birr, 63.

. Mahfî: Gizli, saklı demek olup, burada üstün erdemlerini ulu orta açık etmeyen mânâsına bir övgü sıfatıdır.

. Münâvî, *et-Teârîf,* s. 564.

Allah teala kıyamet gününde şöyle buyurur: *"İzzetim ve celâlim hakkı için birbirini sevenler nerede? Onları bu gün arşımın gölgesinde gölgelendireceğim." "Ey Âdemoğlu! Miskin benim elçimdir, ona verdiğini bana vermiş olursun. İstediğini ona vermezsen, (istediğim halde) bana vermemiş olursun." "Ey Âdemoğlu! Benim hakkım için, yarattıklarımdan hiç birine eziyet etme!"*

9-Bağdaş kurup oturur, bir dizini dikerdi. Bütün edepleri şahsında toplamıştı; mahfî idi hem gözü nemli.

İKİNCİ FASIL

Bütün insanlara iyi muamele etmeye, lütufkârlıkla davranıp yumuşak lisanla konuşmaya dair olan hadis-i şerifleri ve rivayetleri ve büyüklerin sözlerini; herkesle aklî seviyesine göre konuşup ahbaplık etmenin önemini, insanın sosyal ilişkilerinde tercih edilmesi gereken metodu, bekârların evlenmesinin faydalarını ve zararlarını dört madde ile beyân eder.

Birinci Madde

Bütün insanlara iyi muamele etmenin, lütufkârlıkla davranıp yumuşak bir lisanla konuşmanın fazîletlerini ve faydalarını hadis-i şeriflerle bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir:

Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) ümmetine ve ashâbına şefkatle, yumuşaklıkla güzel geçinmenin yollarını tâlim edip anlatarak bunun fazîletlerini ve faydalarını duyurmuştur. Nitekim bazı hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: *"Rahmân olan Allah, merhamet edenlere merhamet eder. Yerde olanlara merhamet ediniz ki göklerde olanların Rabbi de size merhamet etsin."*[202] Ve buyurmuştur ki; *"Sizden küçüklere merhamet ediniz. Ta ki sizden büyükler de size merhamet etsin."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minlere gerektir ki, birbirlerine hayrı tavsiye edip iyilikle nasihat etsinler. Birbirlerine merhamet edip yardım etsinler. Birbirlerinin dertleriyle dertlenip üzüntülerini paylaşarak kardeşlerini ferahlatsınlar. Nitekim bedenin bir uzvu rahatsız olduğunda vücûdun bütün organları, rahatsız olan uzuv iyileşinceye kadar aynı acıyı hissederler. Bir uzvun rahatsız olması ile bütün beden rahatsız olur."*[203]

Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minler birbirinin kardeşidir.*[204] *Ve âlimler bir nefis gibidir."* Ve buyurmuştur ki; *"Birbirinize bir şeyler veriniz. Tâ ki birbirinize muhabbet edesiniz."*[205] Ve buyurmuştur ki; *"Halkın hayırlısı insanlara faydalı olandır."*[206] Onun içindir ki ashâb-ı güzîn, onların izince giden tâbiîn ve İslâm âlimleri hep birbirlerine yardım ederler ve yek diğerine menfaat sağlarlardı. Belki kitab ehline (Hırıstiyanlar ve Yahudiler) ve bütün yaratılmışlara merhamet edip yardımlarına koşarlardı.

Ve buyurmuştur ki; *"Ümmetimin abdalları çok namaz kılmakla ve çok oruç tutmakla cennete girmezler. Belki yaratılmışlara karşı merhametli olup sadr selâmetliği* [hiç kimseye karşı içlerinde art niyetlerinin olmayışı] *ile ve cömertlikle girerler."*[207] Ve o Hazret (.s.a.v.) mübarek eliyle yetimlerin

başını okşardı. Onlara iyilikte bulunur, tebessüm ederek konuşurdu. Ve buyurmuştur ki; *"Ey Muaz! Yetim çocuklara karşı merhametli peder gibi olasın. Ve şunu yakînen bilesin ki ektiğini biçersin."*[208] Ve buyurmuştur ki; *"Kim ki Müslüman kardeşini dünyada sevindirirse, Hak teala onu hem dünyada hem de âhirette sevindirir. Kim de Müslüman kardeşini dünya sıkıntılarının birinden kurtarırsa, Hak teala onu kıyamet günü sıkıntılarından kurtarır."*[209] Ve buyurmuştur ki; *"Hak tealanın bir kulu eğer ki mü'min kardeşlerine yardımda bulunursa, Mevlâ teala da onun yardımındadır."*[210] Ve buyurmuştur ki; *"Anne babasına ihsanda bulunup ikram eden için cennetin iki kapısı açıktır."*[211] Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala o kimseye rahmet eylesin ki kendi evlâdına yardım eder:"*[212] Yani ebeveyn, çocuklarının kendilerine âsî olacağı bir işi yapması için ona emretmezler.

Ve buyurmuştur ki; *"Amellerin en fazîletlisi, bir mü'minin gönlünü ferahlatmaktır."*[213] Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin kendi ailesi efradına bir dirhem infak etmesi, benim nazarımda Hak yolunda bin dirhem harcamasından daha güzeldir. Ve bir kimse anne babasına bir gün itaatkar olsa, benim nazarımda bin yıl ibadetinden hayırlıdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin ailesi yanında kalmaya bir sâat vakit ayırması, benim nazarımda bir mescidde itikafa girmesinden fazîletlidir."* Ve buyurmuştur ki; *"İmanı kâmil olan bir mü'min, aile fertleri yanında huyu güzel ve geçimi iyi olandır."*[214] Ve buyurmuştur ki; *"Kadınlara karşı hayırla yaklaşıp yumuşaklıkla* **[370/a]** *muamele ediniz. Çünkü onlar kendi başlarına buyruk olmayıp hürriyetleri size bağlı olduğu halde Allah'ın emaneti olarak yanınızda bulunmaktadır."*[215] Ve buyurmuştur ki; *"Kendi kölesine eliyle vuranın keffâreti onu âzâd eylemektir."*[216] Ve buyurmuştur ki; *"Diline sahip olanın kusurları örtülür, öfkesine hâkim olanın günahları bağışlanır."*[217] Ve buyurmuştur ki; *"Kadın ve erkek hizmetçilerinize lütufkâr davranıp onlarla yumuşaklıkla konuşunuz. Bir günde yetmiş kere kusur işleseler de affediniz.*[218] *Onlara kendi yediklerinizden yedirip kendi giydiklerinizden giydirip evlâdınız gibi ikram ediniz. Onlara güçlerinin üstünde iş buyurmayınız*[219] *ki onların bedenleri de et, (kemik) ve kandır. Onlar da sizler gibi insanlardır. (Biliniz ki) onlara zulmedenlerin hasmı âlemlerin yaratıcısı olan Hazret-i Allah'tır."*

Ve buyurmuştur ki; *"Her kim ki annesine ve babasına itaatkar olup sıla-i rahim eylerse, aile fertlerine ve hizmetkârlarına yumuşaklıkla söz söylerse,*

din kardeşlerine ikram edip kendi hânesinin ihtiyaçlarını da gözetirse, o kimsenin mürüvveti tamdır." Ve buyurmuştur ki; *"Evliyâ ile oturup âlimlerle konuşunuz. Hikmet ehliyle sohbet edip fukarâ ile ünsiyet ediniz."* Ve buyurmuştur ki; *"İki arkadaşın sözleri birbirine emanettir. Bunlardan birine, öbürünün gizli sözünü başkalarına söylemesi helâl olmaz. Veya onun gizli sırrını halka açık eylemesi câiz olmaz."*[220] Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine göre durumu rûh ile ceset mesâbesindedir."*[221] Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine bakması ibadettir. Yüzüne gülümsemesi günahlarına keffârettir."*[222] Ve buyurmuştur ki; *"Bir mü'minin gönlünü hoş etmek, Rahmân'ın rızâsını celb eder."*[223] Ve buyurmuştur ki; *"Allah'a ve âhiret gününe inanan; komşusu ile iyi geçinsin, misafirine izzet ve ikramda bulunsun. Ya hayır söylesin ya sussun."*[224] Ve buyurmuştur ki; *"Ey Ebû Hureyre! Kendi nefsinin arzu ettiğini insanlar için de iste ki hakiki mü'min olasın. Komşularınla iyi geçin ki Müslüman olasın."*[225] Ve buyurmuştur ki; *"Cebrâil (a. s.) bana komşu haklarına riâyeti o kadar çok tavsiye ederdi ki komşunun komşuya mirasçı olacağını zannederdim."*[226]

Ve ol Hazret, kendisine gelip komşusundan şikâyet eden mü'mine buyurmuştur ki; *"Kendi komşundan ezâyı kaldırıp onun eziyetine sabredersin. Ta ki ölüm ile ondan ayrılıp gidersin."*[227] Şu halde iyi komşuluk sadece komşudan ezâyı kaldırmak değildir. Bilakis iyi komşuluk komşunun eziyetine sabretmektir.

Ve buyurmuştur ki; *"Halka iyilikle muamele etmek, komşularla iyi geçinmek ve sıla-i rahimi gözetmek Mevlâ'nın rızâsını kazanmaya vesiledir. Ve bunlar bütün hataları silip yok edip giderici birer meziyettir."*[228] Ve buyurmuştur ki; *"Halka iyilikle muamele etmek Allah tealanın rahmetinden sahibinin burnunda bir yulardır ki o yuların bir ucu meleğin elindedir. Melek onu hayra doğru çekip götürür. Hayırlar da onu cennete götürür. Kötü ahlâk da Hak tealanın azabından sâhibinin burnunda takılı bir yulardır ki onun bir ucu şeytanın elindedir. Şeytan ise onu şerre ve kötülüğe doğru çekip götürür. Şer de onu cehenneme götürür."*[229] Ve buyurmuştur ki; *"Her kimde şu üç özellik olmazsa; imanın tadını bulmaz. Bunlardan biri hilmdir ki onunla câhilin gazabını giderir. Biri verâdır ki onunla haramlardan men eder. Biri güzel ahlâktır ki onunla halkı* (güzellikle) *idare eder."*[230] Ve buyurmuştur ki; *"Sadakaların en fazîletlisi insanları* (güzellikle) idare *etmektir."*[231] Ve buyurmuştur ki; *"Namazı kılmakla*

emrolunduğum gibi, insanları (güzellikle) *idare etmekle de emrolundum."*[232]

Ve buyurmuştur ki; *"Yumuşak huyluluk ve insanları iyilikle idare etmekten nasibi olan dünya ve âhiret hayrını bulmuştur. Bunlardan nasibi olmayan da dünya ve âhiret hayrından mahrum kalmıştır."*[233] Ve buyurmuştur ki; *"İmandan sonra aklın başı insanları güzellikle idare etmektir. Halka dostlukla yaklaşıp güzellikle kaynaşmak ve ünsiyet etmektir. Çünkü istişare edenin işi rast gider. Sadece kendi görüşüyle yetinenin sonu iflastır."*[234] Ve buyurmuştur ki; *"Dünyayı* **[370/b]** *terk eden Allah katında değer kazanır. Halkın elinde olanı terk eden kalplerin sevgilisi olur."*[235] Ve buyurmuştur ki; *"Emanet almayan rahat eder. İnsanlardan hiçbir şey istemeyen azîz olur."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minlere şefkatle nasihat etmek saadet alâmetidir."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala refîktir refîki sever, şiddeti ve kabalığı sevmez. Yumuşak huylu için kıldığı lütfu kaba saba olan şiddet ehli için kılmaz."*[236] Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala bir hâne halkı hakkında hayır murad ederse, onlarda yumuşak huyluluğu alışkanlık hâline getirir ve onları sertlikten kurtarır. Çünkü yumuşak huyluluk bulunduğu nesneyi ancak güzelleştirir ve süsler. Kabalık da bulunduğu nesneyi çirkin ve kötü kılar."*[237]

Ve buyurmuştur ki; *"Ey Ebû Zer! Eğer mü'min kardeşine bir faydan dokunmadıysa, bari zararın olmasın. Eğer o senden sürûr bulmadıysa, bari senin yüzünden gam çekmesin. Şâyet lisânın onu övmediyse, bari kötülemesin. Çünkü Müslüman odur ki onun elinden ve dilinden Müslümanlar selâmet bulur ve hepsi de onun kendilerine zarar vermesinden emin olurlar."*[238]

Beyt

Nefs kabûl kıl ey Hakkı halkı incitme
Kim incidirse seni Hak'dan anla sen anı

Günümüz Türkçesiyle

Nefsi kabul et ey Hakkı! Halkı incitme. Kim incitirse seni, Hak'tan bil sen onu.

İkinci Madde

Bütün insanlara güzel ahlâk ile muamele etmenin, lütufkârlıkla davranıp tatlı dille konuşmanın mahiyet ve keyfiyetini nice haberler ve rivayetlerle

bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir; Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) ümmetine ve ashâbına dostlukla, muhabbetle ülfet ve sohbetin âdâb ve erkânını anlatıp öğreterek, bunların mahiyet ve keyfiyetini duyurmuştur. Nitekim bazı hadis-i şeriflerinde lütfedip şöyle buyurmuştur:

"Ey ümmetim ve ashâbım! Cenâb-ı Hakk'ın ahlâkıyla ahlâklanınız.[239] *Muhakkak ki ilim ve hilim onun ahlâkındadır. İlim ancak öğrenmekle, hilm yumuşak huylu olmaya çalışmakla (tahallüm) elde edilir. Hayır dileyen kimse elbette hayır bulur. Şerden sakınan korunur ve selâmet bulur."*[240] Ve buyurmuştur ki: *"İlmi talep ediniz. İlimle birlikte hilmi ve sekîneti talep ediniz. İlim öğrettiğiniz talebelere gayet yumuşaklıkla söz söyleyiniz. Kendilerinden ilim öğrendiğiniz üstâdlarınıza hürmet ediniz. Katı ve kaba âlimlerden olmayınız ki cehaletiniz size galip gelmesin."*[241] Ve buyurmuştur ki: *"Ey ümmetim! Sizden alâkayı kesen yakınlarınıza sıla-i rahimde bulununuz. Sizi mahrum bırakana siz ikram ediniz. Size câhilce ve kaba davranana siz hilim ile muamele ediniz ki Allah katında değeriniz yüce olsun."*[242]

Ve buyurmuştur ki: "Hak teala İslâm dinini güzel ve üstün ahlâk vasıflarıyla hafif kılmış ve (bazı) güzel amellerle süslemiştir. Bunlar insanlarla güzel geçinmek, kerim tabiatlı olmak, yumuşak huyluluk, iyiliği yaymak, yemek yedirmek, selâmı yaymak, hastaları ziyaret etmek, yaşlılara hürmet etmek, kötülükleri affetmek, komşularla iyi geçinmek, öfkeyi yutmak, insanların arasını ıslah etmek, cömertlik, el açıklığı, kardeşini nefsine tercih etmek, (başkalarında bulunan) güzellikleri ortaya çıkarmak ve ayıpları örtmektir."

Ve buyurmuştur ki: *"Müslümanın Müslüman üzerindeki hakları altıdır: Karşılaştığında selâm veresin, davetine icâbet edip gidesin, nasihat istediğinde nasihat edesin, aksırdığında -hamd ederse- dua edip (yerhamükallah diyesin,) hastalandığında ziyaretine gidesin, vefat ettiğinde cenazesine gidesin."*[243] Ve buyurmuştur ki: *"Mü'min kolay ve yumuşak (uyumlu) olup, (iyi huylu) deve gibi* **[371/a]** *nereye çekilirse oraya gider. Ve eğer bir taş üzerinde yer gösterilirse (ıhtırılırsa) orada durur."*[244]

O Hazret'in gazâda mübarek dişlerinden dördüncüsü kırıldığında, ashâb-ı kirâma bu ağır geldi ve dediler ki; "Sana bunu yapan topluma lânet et."

O zaman ol Hazret (s.a.v.) ashâbına cevap verip demiştir ki; *"Ben Allah'ın mahlûkatına lânet etmek için gönderilmedim, bilakis onları Hakk'a*

davet etmek için gönderildim. Bu sebeple âlemlere rahmet kılınmışımdır. Allah'ım! Kavmime hidayet eyle! Çünkü onlar bilmiyorlar."[245]

Onun için denilmiştir ki; kim zalime beddua ederse, o muhakkak Muhammed-i Emîn'i mahzun edip mel'un şeytanı sevindirmiş olur. Kim de zalimi affederse, o Muhammed-i Emîn'i sevindirip mel'un şeytanı mahzun etmiş olur."

Ve buyurmuştur ki: *"Yetim çocuk dövülürse, onun ağlaması sebebiyle Rahmân'ın arşı titrer. O zaman Hak teala buyurur ki; "Meleklerim şâhit olunuz ki o yetimi râzı edeni ben de kendi katımda râzı ederim."*[246] Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki pazardan evlâdına bir turfanda meyve getirirse, onu tasadduk etmiş gibi ecir alır. Onu ilk önce kızlara versin ki onların kalbi rakik olduğundan Hak teala onlara karşı daha merhametlidir."*[247] Ve buyurmuştur ki: *"Evlâdın anne babası üzerinde üç hakkı vardır; doğduğunda güzel bir isim vermek, aklı erdiğinde okuma yazma öğretmek ve ergenlik çağına geldiğinde evlendirmektir."*[248] Ve buyurmuştur ki: *"Kocanın hanımı üzerindeki hakları şunlardır ki eğer kadın bir deve terkisinde olsa bile kendi nefsini kocasından men etmeyip ondan izinsiz Ramazan ayı haricinde bir gün bile oruç tutmasın. Kocasından habersiz evinden dışarı bir yere gitmesin; sevap umarken günaha batmasın."*[249] Ve buyurmuştur ki: *"Eğer bir kadın kocasının evinden izinsiz çıkarsa, namazı kabul olmaz. Tâ ki evine geri dönüp elini eline verip "ne işlersen işle" deyinceye kadar bu vebalden kurtulamaz."*[250]

Ve buyurmuştur ki: *"Bir kadın beş vakit namazını kılsa, bir ay orucunu tutsa, kendini nâ-mahremden korusa ve kocasına hep itaat etse cennet-i âlâya girer."*[251] Ve buyurmuştur ki: *"Komşunun komşu üzerindeki hakları sekizdir; eğer senden bir şeyi borç isterse veresin, davet ederse davetine gidesin, yardım isterse yardım edesin, bir hayra nail olursa tebrik edesin, başına bir musibet gelirse tesellî edesin, hastalanırsa ziyaretine gidesin, vefat ederse cenazesine gidesin ve eğer komşun kaybolursa hânesini ve ailesini muhafaza edesin."* Ve buyurmuştur ki: *"Komşuluk üç türlüdür ki bazısının üç kat hakkı, bazısının iki kat hakkı ve bazısının da bir kat hakkı vardır: Üç kat hakkı olan olan sana yakın ve Müslüman olan komşudur. Bunlardan biri yakınlık hakkı, biri Müslüman olmanın hakkı ve biri de komşuluk hakkıdır. İki kat hakkı olan senin Müslüman komşundur. Bir kat hakkı olan ise senin zimmî komşundur."*[252] Ve buyurmuştur ki:

"Cennetteki köşkler o mü'minler içindir ki onlar; yemek yedirirler, selâmı yayarlar, gündüzleri oruçlu ve geceleri ibadetle kaim olurlar."[253]

Nitekim İbrahim (a.s.) yemek yedirmeyi öyle arzu ederdi ki kendisiyle beraber yiyecek kimse bulunmazsa, iki mil kadar mesafeye misafir aramaya giderdi. Köşkünün dört tarafa açılan dört kapısı vardı ki **[371/b]** bunlardan her birini gözetleyip bir zayıf, bir misafir bulma arzusuyla beklerdi. Onun için "Halilurrahmân" ve "Misafir Babası" diye isimlendirilmiştir.

Ve buyurmuştur ki: *"Hakikaten benim size lâyık gördüğüm din bu dindir. Ve bu dini ancak iki haslet takviye eder; bunlardan biri güzel ahlâk, biri de cömertliktir. Şu halde bunlarla bu dine ikram etmek lâzımdır."*[254] Ve buyurmuştur ki: *"Mü'min kardeşine üç geceden fazla küsmek ve ondan yüz çevirip ayrı kalmak helâl olmaz.* (Ola ki birbirine darılıp da küsmüş olan) *iki kişinin hayırlısı, önce selâm verip konuşandır."*[255] Ve buyurmuştur ki: *"Kolay sadakada çok fazîlet vardır ki bu da birbirine küsüp ayrılan iki kişinin aralarını düzeltmektir."*[256] Ve buyurmuştur ki: *"Kim iki mü'minin arasını düzeltirse, Hak teala onun söylediği her kelimeye bir köle azat etme sevabı verir."*[257] Ve buyurmuştur ki: *"Bir mil mesafede bir hastayı ziyaret et, iki mil mesafede bir mü'min kardeşinin ziyaretine git, üç mil mesafede iki kişinin aralarını ıslah et."*[258] Ve buyurmuştur ki: *"Sultana yakın olan Rahmân'dan uzak olur. Yandaşı çok olanın şeytanı çok olur. Malı çok olanın kederi hesapsız ve şiddetli olur."*[259] Ve buyurmuştur ki: *"Makam ve mevki sahipleri ilimle hikmeti sizin yanınızda terk etmişlerdir. Öyleyse siz de mülkü onlara bırakınız."*[260]

Ve buyurmuştur ki: *"Kim hâkim (kadı) tayin olunursa, o bıçaksız kurban olmuş demektir."*[261] Ve buyurmuştur ki: *"Zenginlere komşu olmaktan, yöneticiler ve (dünya düşkünü) âlimlerle düşüp kalkmaktan sakınınız."* Ve buyurmuştur ki: *"Mütevâzılarla beraber siz de mütevâzı olunuz, böbürlenenlere rastladığınızda siz de onlar gibi davranınız. Böyle davranmanız onlar hakkında aşağılama, sizin için de sadaka ve izzet hükmündedir."*[262] Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki pabucunu dikip elbisesini yamayıp* (öylece giyerse) *Mevlâ'ya secde etmekle alnı toza batarsa muhakkak kibirden uzaklaşmış olur."*[263] Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki ailesiyle beraber oturup arpa ekmeği yer, yün elbise ve nalın giyip koyunlarını sağar, fakirlerle birlikte oturup merkebine binerek yoluna giderse, muhakkak Hak teala o kimsenin kalbinden kibri söküp atmıştır."*[264] Ve buyurmuştur ki: *"Dört şey orucu ve abdesti bozar ve*

iyilikleri yok eder. Bunlar; yalan, gıybet, söz taşıma (koğuculuk) ve nâ-mahreme bakmaktır."[265] *Bu dördü her kötülüğün başıdır. Nitekim su da her türlü ağacın kökü ve esasıdır.*

Hazret-i İsâ (a.s.) ashâbına demiştir ki; bana haber veriniz ki eğer siz uyuyan bir kimsenin yanına vardığınızda rüzgâr onun avret mahallini açmış olursa, siz onun açılan yerini örtüverir misiniz?

Onlar cevap vermişlerdir ki; "Evet örtüveririz."

O Hazret onlara demiştir ki; "Hayır, belki kalan yerini de açarsınız."

Onlar demişlerdir ki; "Subhanallah! Nasıl olur da biz kalan yerini açarız?"

Cevap vermiştir ki: "Sizin yanınızda bir kimsenin kötü hallerinden söz edilir de, (bunları örtmeye çalışarak) onu kayıracağınız yerde, siz de bunu söyleyenlere katılıp söylemez misiniz?"

Beyt

Me-bâş der pey-i âzâr ve her çi hâhî kun
Ki der-tarîkat-ı mâ ğayrî ez-în günâhî nîst

Beyt(in tercümesi)

Kimseyi incitme de ne dilersen onu yap. Şeriatımızda bundan başka günah yok.

Üçüncü Madde

Bütün insanlara güzel ahlâk ile muamele etmeyi, lütufkârlıkla davranıp tatlı dille konuşmaya dair büyüklerin sözlerini ve herkesle aklî seviyesince dostluk etmenin gereğini ve girişilecek her işte en önemlisini seçip tercih etmeyi **[372/a]** bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir:

Cömertlik insanın süsüdür, affetmek ihsanın en güzelidir. Tevâzu ilmin meyvesidir. İlmin direği, yumuşak huyluluk, doğruluk ve cömertliktir. Yalan horluk ve zillettir. Kurtuluş doğruluktadır. Saadet ve bereket yumuşak huyluluktadır. Tevâzu, esenlik ve şeref, kibirlenmek ise telef olmanın esasıdır. Kanaat izzet ve kolaylıktır, hırs ve tamah ise zillet ve fakirliktir. Söz verme öyle bir hastalıktır ki onun şifâsı ancak ahde vefâ etmektir. Âkile muhalefet etmek en şiddetli itabı gerektirir, ahmağın karşısında susmak ona verilecek en güzel cevaptır. Kerem sâhibi aza şükredici olur, kötü huylu ise çoğa bile nankörlük eder. Lisân insanın terâzisidir; akıl sâhibi ile akılsızı birbirinden ayırt eder.

Mü’min, kendisine insaflı davranmayana insafla gider. Sabır onun kalbine, musibet miktarınca iner. Mü’min uysal ve yumuşak huylu olur. Kolaylıktan yanadır; insanlara güvenir ve kendisine emniyet edilir. Yalancı ve hîlekâr olan şeytandır; fakat görünüşte insandır. Yumuşak davranmak ve affedici olmak (rıfk ve afv) yöneticiler için gereklidir, yumuşak huylu ve kerem sahibi olmak (hilm ve kerem) halk için elzemdir. Kerim olan ahdine vefâlı olur, fakat sözünden döneni de affeder.

Halkın elinde olandan el çekmek iki cömertliğin biridir. Dilenciye dua etmek iki sadakanın biridir. Uygun eş iki rahatın birisidir. Hakk’a yakınlık ancak dua iledir. İnsanlara yaklaşmak onlardan bir şey istememekle mümkündür. Dostun (öyle) bir insandır ki senin aynındır. Ancak (aranızdaki) fark budur ki o senin gayrındır. Danışmak sana rahattır, istişare ettiğin kişi hakkında rahmettir. Yumuşak huylu insanın bu özelliğinin ilk karşılığı öylesine sirâyet edici ve başkalarına tesir edicidir ki, bütün insanlar onun hasmı üzerine yardımcısıdır. Yumuşak huylulukla tevâzu, kudretle af gibidir.

İyiliği kendisine şiâr edinmiş kimse kendi yaptıklarını üzerine borç gibi görür ki onları edâ etsin. Kötü huylu cimri ise, geçmişte yaptığı iyilikleri insanların kendilerine olan borcu gibi görür ki alacağını onlardan tahsil etsin.

Dostlar, farklı cisimlerde bulunan bir nefis gibidir. Mü’min, halkın eziyetine tahammül eder ve ondan hiç kimse incinmez; onun yüzünden eziyet görmez. İyiliksever (kerim) insan odur ki ırzını malıyla korur. Kötü huylu ve cimri insan da odur ki malını ırzıyla korur. Yardım et ki yardım olunasın ve kötülük edene ihsan et ki ona sahip olasın. Kime dilersen ihsan eyle de, onun emîri ol. Kime dilersen müstağnî ol ki ona denk olasın. Kime dilersen muhtaç ol ki onun esîri olasın. Öyle giyin ve süslen ki onunla ne şöhret olasın, ne de hakîr. Kendin için râzı olduğun sözü halka da söyleyesin ve gücünün yettiğince kusurları affedip ayıpları gizleyesin.

Halkın seninle her ne şekilde konuşmasından hoşlanırsan, sen de onlarla o tarzda konuşmalısın; tâ ki onlar senden güvende olsun, sen de onlardan emin olasın. Senden özür dileyenin özrünü kabul edici olasın ve sana cefâ edeni affedip ona yumuşak söz söyleyesin. Senden büyüklere karşı itaatli ol ki küçüklerin de sana karşı itaatkâr olsunlar. Mü’minin ümîdi Hak’tan olur, mâsivâdan ümid eden istediğinden mahrum kalır. Öyle işlerden sakın ki sâhibini itibarsız kılar ve onu kimin işlediğinden sorulunca yapan bundan utanır ve kendi fiilini inkâr eder. İyiliksever (kerim) insana ihanet ettiysen

ondan sakın ve kötü huylu cimriye ikram ettiysen ondan da sakın. Boş söz ve mizah âfet getirir. Boş ve faydasız şeylerle vakit geçirmek ömrü ziyan etmektir. Gıybet ve koğuculuktan (nemîme) sakın ki bu ikisi sahibini Hak'tan ve halktan uzaklaştırır. Cimrilikten sakın ki, yakınları ondan nefret eder ve garipler ona kızgın olur.

En kıymetli hazine kalplerin sevgilisi olmaktır. Yumuşak huylu ve mütevâzı (halim selim) olmak tercih edilip sevilen huylardır. Ârif-i billah olan (gerektiğinde) insanlardan özür diler, kötü huylu kişinin davranışına bakmayıp ona **[372/b]** itibar eder. İlmin en fazîletlisi, yumuşak huylu ve sâkin olmaktır (hilm ve sekînet). Elbisenin en güzeli odur ki seni insanlar içinde güzel ve latif gösterir ve insanların senin hakkında ileri geri konuşmasını önler.

Yoksul Allah tealanın elçisi olarak kapıya gelir; kim ki ona bir şey verirse, onu gönderene vermiş olur. Onu reddeden de, göndereni geri çevirmiş olur. Güzel ahlâkın en güzeli odur ki senden alâkayı keseni ziyaret edesin, seni mahrum edene ikram edesin ve sana haksızlık edeni affedesin. Halkın sana ihtiyaç duyması, Hakk'ın bir nimeti ve sana rağbet etmesidir; bunu ganimet bil ve bundan bezginlik gösterme ki nimet cezâya dönüşmesin. Konuşursan doğru söyle. Sâhip olursan yumuşaklıkla idare et. Söz verirsen ahdine vefâ göster. İyilik işlersen yaptığını gizle. Cimrinin yanında bulunursan oruç tutmakla yetinmelisin. Sefihe hilm ile muamele edersen, onu üzüntülere gark etmiş olursun. Hilminle üzüntüsünü artır ki onu şom eyledin demektir.

Kötü ahlâklı birini görürsen onu kendine örmek almaktan sakın. Cömertlikle efendilik olur, şükürle nimet ziyade olur. Uygun davranmakla dostluk olur. Yumuşaklıkla yiğitlik olur. İyilikle geçim ehli olanın sohbet ve dostluğu devam eder. Cömertlikle efendiler hizmetçi olur. Yumuşak huyla bütün zorluklar kolay olur. Tedbirli davranmakla sebepler(in yerine gelmesi) kolaylaşır. Selâmı yaymak güzel haslettir ve ihsanın tamamı minneti terk etmektir.

Tevâzuun meyvesi yüceliktir. Kanaatin meyvesi izzet sahibi olmaktır. Güzel sohbet muhabbeti artırır ve güzel ahlâk her fazîletin aslıdır. Güzel ahlâk insana hayırlı arkadaştır. Güzel huy insana (verilmiş) ne güzel yardımcıdır. İnsanlarla öyle dostluk kurmalısın ki bir yere gidersen seni arasınlar ve eğer vefat edersen (ardından) ağlayıp seni ansınlar.

İlmin başı yumuşak huylu ve mülâyim olmaktır. Yumuşak huylu olmanın başı öfkesini yutmak ve tahammül etmektir. Hikmetin başı insanlara karşı güler yüzlü olup iyi geçinmektir. Aklın başı sevgiyle dostluktur. Güzel

ahlâk insanı saadete götürür. İnsanın yumuşak huyluluğu ve cömertliği düşmanını ona muhabbet ettirir. Yumuşak huyluluğun zekâtı insanlara güler yüzlü davranıp iyi geçinmektir. İlmin zekâtı ise akıl sahiplerine onu öğretmektir. İlmin süsü yumuşak huyluluk ve rızâdır. Hilmin zineti ise eziyetlere katlanmaktır. Güç ve kudretin zineti insaf etmektir. Nimetin süsü akrabayı ziyarettir (sıla-i rahim.)

Muhabbetin sebebi cömertliktir. Kaynaşmanın sebebi vefâ duygusudur. Ayrılığın sebebi ihtilaflardır. Fakirliğin sebebi israftır. Kerem sahiplerinin âdeti yumuşak söz söylemek ve selâmı yaymaktır. Senden râzı olana teşekkür etmen onu senden râzı eder ve sana olan cömertliğini artırır. Sana buğz edene teşekkür etmen, onun seninle barışmasını ve sana muhabbet etmesini gerekli kılar. Yumuşak huyluluk ve güleryüzlülük düşmanın gönlünü fethetmenin anahtarıdır. Gönüllerdeki sekînet (huzur hâli) zinetlerin en güzelidir. Güzel ve sâdık arkadaşlar hayatın süsü olup belâlara karşı yardımcıdır.

Güzel huy ile cömertlik, zenginlik ve bolluğa sebeptir. Selâmı yaymak ve insanlara yumuşak sözler söylemek bütün yaratılmışların sevgi ve dostluğunu getirir. Evliyânın âdeti yumuşak huylu, cömert, dost canlısı ve geçim ehli olmaktır; belâ ânında mesrûr olmak, şiddette sabırlı olmak ve sarsıntı anında vakur olmaktır. Malınla cömert, sırrınla cimri ol ki malını dağıtan kıymetli ve izzetli, emanetini korumayan zelil olur. Dili tatlı olanın dostu ve çevresi çok olur. Seni metheden belki kurban da eder. Sana nasihat eden ola ki ayıbını da söyler.

Sana mülayim olanın muhabbeti lâzımdır. Bir işe olan kararlılığını (vakitsiz olarak) açıklayanın kararlılığı uykudadır. Kim Hak'tan gayrısını isterse, o mahrum olmaya müstehaktır. Kim halka eziyet etmezse, kimse ona düşmanlık beslemez. Ahlâkı (güzel) olanın rızkı geniş ve kadri yüce olur. Senin şiddetinden korkan, (senin) ölümünü ister. Sana **[373/a]** hüsn-i zan besleyenin zannını doğrulayasın. Güzellik ve güleryüzle ıslah olmayanın, (ancak) kötülükle ıslah olacağını bilmelisin. Övgü ile terk etmeyen, kötülemekle terk eder. Çünkü ayıbı dillere düşüp halk onu söyler. Öfkesini yutan hilmini tamamlamış olur. İnsanlarla güzel geçinen selâmet bulur. Öfkesine sâhip olan yumuşak huyludur. Şehvetine sâhip olan hikmet sahibidir.

Ahlâkı iyi olan yumuşaklıkla söyler; hem rahat eder, hem rahat ettirir. İnsanlarla iyi geçinenin ayıpları gizli kalır. Halkın ayıplarını araştıranın ayıpları bir bir ortaya dökülür. Nasihat kabul eden kötülüklerden kurtulur.

Sana yönelip gelene yardım etmen lâzımdır. Âlime hürmet etmek Yaratan'ı tazim etmektir. Devlet başkanına itaat Mevlâ'ya itaattir. İnsanlara kuyu kazan, (kazdığı kuyuya) kendi düşer. Önüne çıkan küçük bir musibeti büyük sayan, ondan büyüğü ile mübtelâ olur. Kim ki halkın sırlarını ifşâ edip söylerse, Hak teala da onun sırlarını açığa çıkarır. (İnsanların) gizli sırlarını araştıran, kalplerin sevgisinden mahrum kalır. Halka ihsan eden Hak'tan ihsan bulur ve bütün işlerinin sonu hayır olur. Kendisine kötülük edene ihsan eden her fazîleti bulur.

Kendi üstünde olanlarla iyi geçinen muradını alır. Dostunun (en ufak) hatasına tahammül etmeyen, ölüm hastalığında yalnız kalır. İnsanlara teşekkür etmeyen Hak tealaya şükretmemiş olur. İnsanlardan utanmayan Hak'tan hayâ etmemiş sayılır. Nâ-mahreme bakmayanın kalbi rahat bulur. Sana söz taşıyan senden de söz taşıyabilir. Senin yanında başkasından teşekkür isteyen, senden de teşekkür istemiş olur. Alçakları kötüleyen, aslında kendi nefsine kötülük etmiş olur. Anne babasına itaat edip boyun eğen, kendi çocuklarını itaatli bulur. Sâdık arkadaş en büyük nimettir. Kendi kötü huyunu bilmek ve itiraf etmek en büyük şereftir. Doğru sözlü olmak, yumuşak davranmak ve iyi hâl sahibi olmak ikbal alâmetidir.

Allah'a kulluk gibi izzet, kanaat gibi hazine olmaz. Edep gibi asâlet, ilim gibi şeref olmaz. (Kusurları) görmezden gelmek gibi yumuşaklık, (hataları) bilmezden gelmek gibi akıllı davranış olmaz. Yaratan'a isyan olan işte, mahlûka itaat etmek gerekmez. Yalan söyleyen kimseden hayır gelmez.

Akıllı kimseye gereken odur ki, cahillerle doktorun hastaya hitâbı gibi konuşsun. O hiddetlenip kaba davrandıkça, bu mülâyim söylesin. Sakın kerem sahibinin elini tutma. O ihsan ettikçe sen onu men etme. Ta ki (iyilik yapma) imkânları elinden alınmış (meslub) bir kimse olup gitmeyesin. Halkın beğenmediği işleri sen yapma ki, hakkında iftira etmeye başlamasınlar. İyilik yapanla kötüyü bir tutmayasın ve iyilik yapanları hayır dualarından unutmayasın.

Cimri ve korkaklara iş konusunda danışma. Kadına yük olma ve onun malından müstağnî ol. Çünkü onun yapısında minneti artırmak ve ihsanı inkâr etmek vardır. Yapılan iyilikleri çabucak unutup hata ve kusurları unutmayan, dost değil düşmandır. İşlerin sevk ve idaresini kadına terk etmeyesin; kadın reyhan gibidir, kahraman değildir. Onu yük altına sokma. Sakın bir mecliste herkesten yukarı oturmaya heves etme. Orada bulunanlar teklif etmedikçe kendiliğinden yukarı çıkma.

Kıta

Varma ol sadra ki senden a‘lâ
Seni aşağı sürer bî-pervâ
Budur erbâb-ı kemâle elyak
Kadri âlî ola gönlü alçak

Günümüz Türkçesiyle

Senden yüksek olanın yanına (teklifsiz) varma. Bir pervâsız seni oradan aşağı indirebilir. Olgun kişilere yakışan budur ki, kadri yüce olduğu halde, alçak gönüllüdür.

Dördüncü Madde

Evlenip çoluk çocuğa karışmanın zararlarıyla evlilikten sakınmanın sebeplerini ve (aynı zamanda) evliliğin faydalı yönleriyle teşvik edilmesini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Evlenmenin âfetleri üç, faydaları ise beştir. Bu sebeple ondan sakındırmaktansa, teşvik etmek daha hoştur. **[373/b]** (Evliliğin gerekli veya gereksiz olması kişilere göre değişken olup) eğer evlenmenin kişiye herhangi bir faydası yoksa onun evlenmesi boş ve gereksizdir. Ama evlilikten sakınmanın gerekliliğini gösteren deliller gayet sahih, açık ve nettir.

Nitekim **İmam Muhammed Şâfiî** (rh. a.) hazretlerinin mezhebinde, bekârlık evliliğe tercih edilmiştir. Hadis-i şerifte açıkça belirtilmiştir ki: *“Ümmetim üzerine yüz seksen yıl geçtikten sonra bekârlık, uzlete çekilmek ve dağlara ibadet için sığınmak helâl olur.”*[266] Yine haberde şöyle vârid olmuştur: *“İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki o zaman maişet ancak günahla kazanılacaktır. O zaman bekârlık helal olacaktır.”*

Hz. Ali (r.a.) buyurmuştur ki *“Kadınların hepsi şerlidir. Bundan da kötüsü, bizim onlara muhtaç olmamızdır.”* Ve yine buyurmuştur ki: *“Çok evlilik şaşkınlığı artırır. Ehli (âilesi) olmayana ne mutlu!”* *Keşşâf Tefsiri*’nin sâhibi demiştir ki:

Şiir

Tezevvectu lem a‘lem ve ahta’tu lem usib
Fe yâ leytenî kad muttu kable’t-tezevvuci
Fe va’llâhi lâ ebkî alâ sâkini’s-serâ
Ve lâkinnenî ebkî ale’l-mutezevvici

Şiir(in tercümesi)

Bilmeden evlendim; hata ettim, doğru yapmadım. Nolaydı, evlenmeden önce ölseydim. Vallahi! Toprağın altında olana ağlamam, evlenenin haline ağlarım.

Bazı Arap büyükleri şöyle demişlerdir:

"Evlilik, bir aylık sevinç, ömür boyu üzüntü ve mehirle borçlanmadır.

Bazı Arap şairleri şöyle demişlerdir:

Beyt

İnne zi'ben ahazûhu ve tumârû fî ikabihî

Kâle şeyhun, zevvicûhu ve zerûhu fî azâbihî

Beyt(in tercümesi)

Bir kurdu (canlı) yakaladılar ve ona nasıl işkence edeceklerini tartıştılar. İçlerinden biri şöyle dedi: İşkence etmek istiyorsanız, onu evlendirin.

Bir mürîd mürşidinden evlenmek için izin istediğinde mürşidi ona: "Allah tektir, teki sever. Öyleyse sen de tek kal" hikmetini söylemiştir. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.): *"Sizin ikinci yüzyıldan sonraki hayırlılarınız, malı az olup hanımı ve evlâdı olmayanlardır"*[267] buyurmuş ve bu zamanda bekârlığın evlilikten hayırlı olduğunu duyurmuştur.

Evlenmenin üç âfetinden birincisi; helâl kazanç temin etmekten âciz kalmaktır. Nitekim haberde *"Hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz"*[268] buyurulduğu rivayet olunmuştur. Burada kendisinden sığınılan (cehd), aile fertlerinin çokluğu olmaksızın ve malın azlığı ile yorumlanmıştır. Yahut da bu bekârlık ve yalnızlığı övmektir, denilmiştir.

Evliliğin ikinci âfeti; aile fertlerinin hukukunu yerine getirmede kusurlu davranmaktır. Nitekim haberde "(Sorumluluk üstlenmekten çekinerek) aile *fertlerinden kaçan, firârî köle gibidir. Onun namazı ve orucu kabul olunmaz"*[269] gelmiştir.

Evliliğin üçüncü âfeti şudur ki, kadın ve çocukların kişiyi gereğinden fazla meşgul edip Hak'tan alıkoymasıdır. Kişinin eşini dinleyip çocuklarıyla ünsiyet ederken Mevlâ'nın zikri ile tefekküründen gâfil kalmasıdır. Nitekim haberde; *"Zevcenin kölesi olan helâk oldu"* rivayet olunmuş ve *"Kadınların uyluklarına düşkünlük -hiçbir şey sağlamaz- ancak nâdir hükmündedir"* denilmiştir.

Evliliği teşvik eden deliller ise (ondan uzak durmayı teşvik eden yukarıdaki delillere göre) daha doğru ve tercihe şâyandır. Nitekim **İmâm-ı**

A'zam Ebû Hanife (rh. a.) hazretlerinin mezhebince evlilik bekârlığa tercih edilir. Hak teala Kur'ân-ı Kerîm'inde; **"Size helâl olan kadınlardan alın…"** (Nisâ 4/3) buyurmuştur. Yine **"Rabbimiz, bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla!"** (Furkan 25/74) diye yalvarmayı öğreterek, hayırlı eşler ve evlâtlar istemenin evliyânın en güzel hallerinden olduğunu duyurmuştur.

Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.); *"Evleniniz, çoğalınız. Kıyamet gününde -düşük çocuk da olsa- sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı övünürüm"*[270] buyurmuştur. Yine o Hazret (a. s.); *"Fakirlik korkusuyla evliliği terk eden bizden değildir."*[271] **[374/a]** buyurup evlilik(te rızkın temini) konusunda (Allah'a) tevekkül etmeyenlerin, insanların en şerlileri olduğunu duyurmuştur.

Peygamberlerin ve evliyânın göğsü mârifet nûruyla dolu olduğundan, damarlarından taşıp bu nûr ile ruh ve gönülleri heyecan bulmuştur. Hisleri, kuvvetleri ve nefislerindeki şehvet rüzgârı hep o nûr ile harekete geçer. Şu halde gönül ehli olan âriflerden her kimin kalbinde nûru bol olursa, o kâmil insanın cimâ şehveti de çok olur.

Çünkü (yaraya) ilaç sürmek, hastalığın kendisi kadar gereklidir. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v); *"Bana tutma ve cimâda kırk erkek kuvveti verildi, mü'mine de on adam kuvveti verilir"*[272] buyurmuş ve cimâ şehvetinin âriflerin nûru ve huzuru miktarınca olduğunu duyurmuştur. Çünkü her şehvetten kalbe keder ve kasvet gelmiştir, ancak cimâ şehvetiyle gönül nûr, ziyâ, zevk ve safâ bulur. Onun içindir ki peygamberlerin, evliyânın ve âlimlerin çoğu ona ziyadesiyle meyilli olmuşlardır.

Nefsine düşkün olan avâmda ise cimâa düşkünlük kötü bir hastalıktır. Çünkü onlarda bu iş, mârifet nûru ziyâsının tesiriyle değil, belki şehvet ateşinin gereği olarak ortaya çıkmaktadır. O halde gönül hastalıklarından şifâ bulan kâmilin her şehveti makbuldür, övülmüştür. Kalbî hastalıklara mübtelâ olan noksan kişinin cimâ şehveti ise bir arızadır, hastalıktır.

Beyt
Heveytu's-semâne fe şeyyebetnî
Ve kad kuntu kıdemen hevyeti's-semâne

Beyt(in tercümesi)
Kocattı beni ama şişmanları sevdim; gençliğimde de zaten onları sevmiştim.

Evliliğin beş faydasından birincisi şudur:

Evlilik insan cinsinin devamına vesile olur. Muhammed (a.s)'ın ümmeti onun sâyesinde çoğalır. (Eğer çocuk) masum iken vefat ederse, mahşerde ebeveynine şefâat eder.

İkinci faydası şudur ki; evlilikte zinâdan korunma ve ehliyle (helâlinden) zevk alma vardır. Kalbi (haramlardan) boşaldıkça insan nice hoş haller bulur. Çünkü **"Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden"** (Felak 113/3) nazm-ı celîli, (helâl yolla kalbi şehvetten arınan insanın) gece zikre kıyam etmesi olarak tevil edilmiştir. Nitekim Hak teala; **"Kadınlardan zevklere aşırı düşkünlük insanlara süslü gösterildi"** (Nisâ 3/14) buyurmuş ve (âyetin devamında sayılan dünya zevkleri içinde) kadınları hepsinden önce zikretmekle, dünya lezzetlerinin en meşhuru ve en tatlısının kadın olduğunu duyurmuştur.

Üçüncü faydası şudur; Evlenen adamın nefsi eşiyle rahat ve huzur bulur. Çünkü insan nefsi bir işe devam ederse ondan yorulur. Onun içindir ki "Zihinlerin rehâveti, bedenlerin rehâveti gibidir" denilmiştir. Hak teala; **"Gönlü ısınsın diye ondan eşini var etti"** (A'râf 7/189) buyurmuş ve her kuluna ehliyle lezzetlenmek lâzım olduğunu duyurmuştur. Hadis-i şerifte ise; *"Sizin dünyanızdan bana üç şey sevdirildi; kadınlar, güzel koku ve gözümün nûru namaz"*[273] rivayeti gelmiştir. O Hazret'e ilâhî nûrların mükâşefesi ağır geldikçe *"Benimle konuş ey Âişe!"*[274] diyerek, mübarek elini üzerine koyup onunla şakalaşmıştır.

Dördüncü faydası şudur; Evlenen kişi evini çekip çevirmekten kalben kurtularak rahat bulur. Çünkü gece gündüz ev işleri(nin bütün ayrıntısı) ile uğraşan kişi ömrün kıymetli vakitlerini bu uğurda zâyi ederek ilim tahsilinden ve amelden mahrum kalır. Onun için sâliha bir hanıma sahip olmak, alçak dünya nimetlerinden sayılmayıp âhiret sermayesinden kabul edilir. Çünkü kadın, kişinin ev hizmetlerini görüp şehvetini helâl yoldan tatmin ettiği için âhiret amellerinde ona yardımcı olmuş olur.

Beşinci faydası şudur; Evlenen kişi aile fertlerinin tâlim ve terbiyesiyle meşgul olurken aynı zamanda nefsiyle mücâhede eder. Onların geçimini temin etmek üzere helâl yoldan kazanmaya çalışıp bu uğurda sıkıntılara katlandıkça riyâzât yoluna girmiş olur. Çünkü maişet temini için çaba harcamak ve aile fertlerinin terbiyesi için çalışmak insanı halden **[374/b]** hale salıp; nefsâniyetten düşürür, elem ateşiyle pişirir ve gam potasında eritir.

Şiir

İnnî ve in kuntu zâ iyâlin
Kalîle mâlin, kesîre deynî
Li musta‘fin bi rızkı Rabbî
Havâyicî beynehû ve beynî

Şiir(in tercümesi)

Eğer çoluk çocuğum çok ise malım az borcum çok olur. Rabbimin verdiği rızka kanaat edip ihtiyacımı onlarla aramda paylaşırım.

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalarla evliliğin zararları ve faydaları bütünüyle gözler önüne serilmiş olmaktadır. Şu halde her kimde onunla gelebilecek zararlar gayet aza inmiş ve fakat evlenmekle elde edilecek faydalar zatında toplanmışsa onun için evlenmek faydalı ve gereklidir. Her kimde bunun aksi bir durum söz konusu ise onun da evlenmeyip bekâr kalması daha fazilteli ve gereklidir. Her kimde bu faydalarla âfetler karışık vaziyette bulunursa, bu takdirde (söz konusu fayda ve âfetlerinden) hangisi daha üstün ise onunla amel etmesi tercih edilir. Haram yemekten daha fazla, zinâya düşmekten sakınılmalı; şehveti galip olan fakire evlenmesi gerektiği söylenmelidir.

Bekâr olan sâlik (mümkün mertebe) oruçlu olmaya baksın ve az uyusun. Kimse ile (fazlaca) konuşmayıp halka nazar etmesin, gönülden Mevlâ’ya yönelsin. Nefsi yorulunca başka bir alâka aramayıp kendi kalbine teveccüh etsin. Her türlü arzu ve heveslerini(n gerçekleşeceği ânı) tahayyül ederek tesellî bulsun.

Bundan sonra yine mâsivâyı unutup tefekkürle zikre dalsın. Mevlâ’sıyla başbaşa kalsın; kâmil ve bâliğ olmadıkça evlenmesin. O nefsiyle nizâ ve mücâdele halinde iken, heveslerin peşine takılarak gönlünden uzağa gitmesin. Nitekim bir kâmil mürşid; “Evlenip de Mevlâ yolunda sâbit olan bir sâlik görmedim. Evlenen mutlaka dünyalığa dayanır” diyerek hikmet söylemiş ve zamane kadınlarına karşı duyulan arzuda sabır ve tahammül göstermenin, onlara kavuşup da kötü huylarına katlanmaktan kalbe daha rahat geleceğini ve rûha huzur vereceğini açıklamıştır. Çünkü Hak teala; **“Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının”** (Talak 64/14) kelâmıyla (yukarıda bahsi geçen tehlikeye karşı uyanık bulunmayı insanlara) tembih etmiştir. Adamın nefsi can düşmanı iken, diğer düşmanlarla bir arada bulunmanın kendisine ziyadesiyle zararlı olduğunu duyurmuştur.

Kâmil ârif, vahdet âlemine gelmiştir. Çokluk âlemini hayal ve gölge olarak bilmiştir. Bu sebeple ona göre evlilikle bekârlık, sohbetle uzlet aynı şey olmuştur. Çünkü o, her şeyi Rabbi ile bulmuştur. Her hâlinde O'nunla iş görüp O'na teslim olmuş, gönlü O'nun rızâsı ile dolmuştur. Onun mâsivâ ile bir işi kalmayıp ancak Hak için halka rağbet ve hizmet etmiştir. Bu durumda ona, evlâdlarla eşlerden ne zarar gelebilir? Çünkü o, kendisine galebe çalan çoklukta da Mevlâ'sıyla tenhâ kalmayı bilmiştir.

Beyt
Emvâc-ı kesret içre yemm-i vahdeti sezen
Deryâ-dil o deryâ-dil ne keder, alsa da se zen

Günümüz Türkçesiyle
Kesret dalgaları içinde vahdet denizini sezen; derya gönüllüdür, üç kadın alsa da ne keder.

Velhasıl halkın kimi selâmeti bekârlıkta, kimi de rahatı evlilikte bulur. Bu durumda güzel hasletlere, olgunluğa, güzelliğe veya (geçimini sağlayacak kadar) yeterli mala (iş imkânına) sahip olan kişi evlenmekle mutlu ve huzurlu olur. Geçimini sağlayacak malı (iş imkânı) güzelliği veya geçim ehli olmak için güzel hasletleri olmayan ise, bekâr kalmakla huzur bulur. Hâlbuki Hak teala her kulun hakkında neyin hayırlı olduğunu bilir ve herkesin hâline lâyık olanı an be an verir.

Beyt
Hallâk-ı cihân âleme kıldıkda tecellî
Her kulunı bir hâl ile kılmış mütesellî

Günümüz Türkçesiyle
Cihanı yaratan âleme edince tecellî, her kulunu bir halle etmiş tesellî.

---

[202]. Buhârî, Edeb 13; Tirmîzî, Birr 16; Ebû Dâvûd, Edeb, 58.
[203]. Müslim, Birr, 65.
[204]. Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Birr, 58.
[205]. Buhârî, *Edebü'l -Müfred,* s. 208, H. No: 594; Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 1617; Beyhakî, *Şu'abü'l Îmân,* VI/479, H. No: 8976.
[206]. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân,* VII/439, H. No: 10891,10892; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl,* XII/34604, 34605.

[207]. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VII/439, H. No: 10891,10892; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XII/34604, 34605.

[208]. Bu ifadeyi *Mârifetnâme*'deki şekliyle bulamadık; fakat İbn Ebid'd-Dünya, *el-İyâl*'inde Hz. Dâvûd'a ait bir söz olarak rivayet etmektedir: İbn Ebi'd-Dünya, *el-Iyal*, II/820, H. No: 619.

[209]. Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Zikr, 38; Ebû Dâvûd, Edeb, 68; Ayrıca bkz: Tirmizî, Birr, 19; İbn-i Mâce, Mukaddime, 17.

[210]. Müslim, Zikr, 37-38.

[211]. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân,* VI/206, H. No: 7916; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XVI/467, H. No: 45482.

[212]. İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, V/219, H. No: 25415; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XVI/457, H. No: 45417; Şevkânî, *Fevâ'idü'l-mecmû'a*, s. 257, H. No: 127.

[213]. Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, XI/59, H.No: 11079.

[214]. Tirmîzî, Îmân 6; Hâkim, *el-Müstedrek*, I/76, H. No: 173; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân* VI/415, H. No: 8719.

[215]. Tirmizî, Rızâ, 11.

[216]. Müslim, Îmân, 29; Ebû Dâvûd, Edeb, 133.

[217]. Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat* , II/189, H. No: 1342; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id*, VIII/135, H. No: 12992.

[218]. Ebû Dâvûd, Edeb, 133; Tirmizî, Birr, 31.

[219]. Buhârî, Îmân 22, Itk 15, Edeb 44; Müslim, Eyman, 40.

[220]. Benzer bir rivayet için bkz: Beyhakî, *Şuâbü'l-Îmân,* VII/520, H. No: 11191.

[221]. Benzer bir rivayet için bkz: Buhârî, Mezâlim 6, Edeb 36; Müslim, Birr, 65.

[222]. Benzer bir rivayet için bkz: Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, V/270, H. No: 6624.

[223]. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ,* III/56, Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II/349, H. No: 2498.

[224]. Buhârî, Nikah 80, Edeb 31, Rikâk 23; Müslim, Îmân, 74.

[225]. İbn Mâce, Zühd 24; Tirmîzî, Zühd 1.

[226]. Buhârî, Edeb, 28; Müslim, Birr, 140.

[227]. Heysemî, *Müsnedü'l-Haris*, II/856, H. No: 908.

[228]. Benzer bir rivayet için bkz: Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr,*X/319, H. No: 10777; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VI/247, H. No: 8036.

[229]. Benzer bir rivayet için bkz: Buhârî, Birr 69; Müslim, Birr 103.

[230]. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VI/339, H. No: 8425.
[231]. İbn Hibbân, *Sahîh*, II/189, H. No: 471; Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*, I/286, H. No: 466; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, VI/343, H. No: 8445.
[232]. Deylemî, Firdevs I/176, H. No: 659; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, III/407, H. No: 7168.
[233]. Müslim, Birr 74; Ebû Dâvûd, Edeb 11.
[234]. İbn Ebi Şeybe, *Musannef,* V/221, H. No: 25428.
[235]. İbn-i Mâce, Zühd, 1.
[236]. Müslim, Birr 77; İbn Mâce, Edeb 9.
[237]. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, V/253, H. No: 6560.
[238]. Tirmîzî, Îmân, 41.
[239]. Münâvî, et-Teârîf, s. 564.
[240]. Taberânî, *Mu'cemü'l- Evsat*, III/320, H. No: 2685.
[241]. Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'z-Zühd*, II/29.
[242]. İbn Ebi'd-Dünya, *Mekârimü'l-ahlâk*, I/30, H. No: 23.
[243]. Müslim, Selâm, 4; Tirmîzî, Edeb, 1; İbn Mâce, Cenâiz, 1.
[244]. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VI/272, H. No: 8129.
[245]. Buhârî, Meğâzî, 24; Heysemî, VI, 117.
[246]. İbn Ebi'd-Dünya, *el-Iyal*, II/818, H. No: 615.
[247]. Fettenî, *Tezkiretü'l-Mevzû'ât*, s. 131; Şevkânî, *Fevâ'idü'l-Mecmû'a*, s. 133, H. No: 48.
[248]. Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, VI/401, H. No: 8665; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, XVI/457, H. No: 45416.
[249]. Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id*, IV/563, H. No: 7638; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, XVI/405, H. No: 44808.
[250]. İbn Hibbân, *Sahîh*, XII/178, H. No: 5355; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XVI/33, H. No: 43814.
[251]. İbn Hibbân, *Sahîh*, IX/471, H. No: 4163.
[252]. Taberânî, *Müsnedü'ş-şamiyyin*, III/356, H. No: 2458; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, VII/84, H. No: 9560; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, IX/50, H. No: 24891, İbn Hacer, *Fethü›l- bâri*, X/456.
[253]. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I/344, H. No: 438; İbn Hibbân, *Sahîh*, II/225, H. No: 509.
[254]. Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII/159, H. No: 347; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id*, III/315, H. No: 4706.
[255]. Buhârî, İsti'zan, 9; Müslim, Birr, 25; Ebû Dâvûd, Edeb, 55; Tirmîzî, Birr, 21.

[256]. Kudâî, *Müsnedü'ş-şihâb*, II/244, H. No: 1280; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, VII/490, H. No: 11092.

[257]. Elbanî, *Zaîf-ü-Tergib-Terhib*, II/219, H. No: 1666.

[258]. İbn Ebi'd-Dünya, *el-İhvân*, s.152, H. No: 101; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr,* II/195, H. No:1647, Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, V/198.

[259]. Benzer bir rivayet için bkz: Ebû Dâvûd, Sayd 4; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VII/48, H. No: 9404.

[260]. Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'z-zühd*, s. 475; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ,* V/74.

[261]. Ebû Dâvûd, Akdiyye 1; Tirmîzî, Ahkâm 1.

[262]. Şevkânî, *Fevâ'idü'l-mecmû'a*, s. 253, H. No:104.

[263]. Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, III/538, H. No: 7793.

[264]. Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, III/539, H. No: 7797.

[265]. Benzer bir rivayet için bkz: Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, VIII/500, H. No: 23820.

[266]. Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XI/145, H. No: 30970.

[267]. Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, VII/292,10350, Müttakî el-Hindî, Kenzü'l-ummâl, XI/222, H. No: 31302.

[268]. Buhârî, Cum'a 11, İstikrâz 20, İtk 17, 19, Vesâyâ 9, Nikâh 81, 90, Ahkâm 1; Müslim, İmâre, 20.

[269]. Tirmîzî, Salât, 266.

[270]. Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl,* XVI/276, H. No: 44442; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ',* II/380.

[271]. Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl,* XVI/279, H. No: 44460; Şevkânî, *Fevâ'idü'l-Mecmû'a,* s. 125, H. No: 21.

[272]. Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat,* I/339, H. No: 571.

[273]. Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* X/412, H. No: 12234; Nesâî,'İşretü'n-Nisâ 1; Ebû Ya'la, *Müsned,* VI/199-237, H. No: 3482, 3530, Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl,* VII/288, H. No: 18913.

[274]. Bkz. Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr,* V, 228.

. Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat,* I/339, H. No: 571.

. Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl,* XVI/279, H. No: 44460; Şevkânî, *Fevâ'idü'l-Mecmû'a,* s. 125, H. No: 21.

. Bkz. Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr,* V, 228.

. Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* X/412, H. No: 12234; Nesâî,'İşretü'n-Nisâ 1; Ebû Ya'la, *Müsned,* VI/199-237, H. No: 3482, 3530, Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl,* VII/288, H. No: 18913.

. Buhârî, Cum'a 11, İstikrâz 20, İtk 17, 19, Vesâyâ 9, Nikâh 81, 90, Ahkâm 1; Müslim, İmâre, 20.

. Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, VII/292,10350, Müttakî el-Hindî, Kenzü'l-ummâl, XI/222, H. No: 31302.

. Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl,* XVI/276, H. No: 44442; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ',* II/380.

. Tirmîzî, Salât, 266.

. Müttakî el-Hindî*, Kenzü'l-ummâl*, XI/145, H. No: 30970.

Ve buyurmuştur ki; *"Halka iyilikle muamele etmek, komşularla iyi geçinmek ve sıla-i rahimi gözetmek Mevlâ'nın rızâsını kazanmaya vesiledir. Ve bunlar bütün hataları silip yok edip giderici birer meziyettir."* Ve buyurmuştur ki; *"Halka iyilikle muamele etmek Allah tealanın rahmetinden sahibinin burnunda bir yulardır ki o yuların bir ucu meleğin elindedir. Melek onu hayra doğru çekip götürür. Hayırlar da onu cennete götürür. Kötü ahlâk da Hak tealanın azabından sâhibinin burnunda takılı bir yulardır ki onun bir ucu şeytanın elindedir. Şeytan ise onu şerre ve kötülüğe doğru çekip götürür. Şer de onu cehenneme götürür."* Ve buyurmuştur ki; *"Her kimde şu üç özellik olmazsa; imanın tadını bulmaz. Bunlardan biri hilmdir ki onunla câhilin gazabını giderir. Biri verâdır ki onunla haramlardan men eder. Biri güzel ahlâktır ki onunla halkı* (güzellikle) *idare eder."* Ve buyurmuştur ki; *"Sadakaların en fazîletlisi insanları* (güzellikle) idare *etmektir."* Ve buyurmuştur ki; *"Namazı kılmakla emrolunduğum gibi, insanları* (güzellikle) *idare etmekle de emrolundum."*

Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) ümmetine ve ashâbına şefkatle, yumuşaklıkla güzel geçinmenin yollarını tâlim edip anlatarak bunun fazîletlerini ve faydalarını duyurmuştur. Nitekim bazı hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: *"Rahmân olan Allah, merhamet edenlere merhamet eder. Yerde olanlara merhamet ediniz ki göklerde olanların Rabbi de size merhamet etsin."* Ve buyurmuştur ki; *"Sizden küçüklere merhamet ediniz. Ta ki sizden büyükler de size merhamet etsin."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minlere gerektir ki, birbirlerine hayrı tavsiye edip iyilikle nasihat etsinler. Birbirlerine merhamet edip yardım etsinler. Birbirlerinin dertleriyle dertlenip üzüntülerini paylaşarak kardeşlerini ferahlatsınlar. Nitekim bedenin bir uzvu rahatsız olduğunda vücûdun bütün organları, rahatsız olan uzuv iyileşinceye kadar aynı acıyı hissederler. Bir uzvun rahatsız olması ile bütün beden rahatsız olur."*

Ve buyurmuştur ki; *"Her kim ki annesine ve babasına itaatkar olup sıla-i rahim eylerse, aile fertlerine ve hizmetkârlarına yumuşaklıkla söz söylerse, din kardeşlerine ikram edip kendi hânesinin ihtiyaçlarını da gözetirse, o kimsenin mürüvveti tamdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Evliyâ ile oturup âlimlerle konuşunuz. Hikmet ehliyle sohbet edip fukarâ ile ünsiyet ediniz."* Ve buyurmuştur ki; *"İki arkadaşın sözleri birbirine emanettir. Bunlardan birine, öbürünün gizli sözünü başkalarına söylemesi helâl olmaz. Veya onun gizli sırrını halka açık eylemesi câiz olmaz."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine göre durumu rûh ile ceset mesâbesindedir."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine bakması ibadettir. Yüzüne gülümsemesi günahlarına keffârettir."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir mü'minin gönlünü hoş etmek, Rahmân'ın rızâsını celb eder."* Ve buyurmuştur ki; *"Allah'a ve âhiret gününe inanan; komşusu ile iyi geçinsin, misafirine izzet ve ikramda bulunsun. Ya hayır söylesin ya sussun."* Ve buyurmuştur ki; *"Ey Ebû Hureyre! Kendi nefsinin arzu ettiğini insanlar için de iste ki hakiki mü'min olasın. Komşularınla iyi geçin ki Müslüman olasın."* Ve buyurmuştur ki; *"Cebrâil (a. s.) bana komşu haklarına riâyeti o kadar çok tavsiye ederdi ki komşunun komşuya mirasçı olacağını zannederdim."*

Bir mürîd mürşidinden evlenmek için izin istediğinde mürşidi ona: "Allah tektir, teki sever. Öyleyse sen de tek kal" hikmetini söylemiştir. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.): *"Sizin ikinci yüzyıldan sonraki hayırlılarınız, malı az olup hanımı ve evlâdı olmayanlardır"* buyurmuş ve bu zamanda bekârlığın evlilikten hayırlı olduğunu duyurmuştur.

. Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII/159, H. No: 347; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id*, III/315, H. No: 4706.

. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I/344, H. No: 438; İbn Hibbân, *Sahîh*, II/225, H. No: 509.

. Buhârî, İsti'zan, 9; Müslim, Birr, 25; Ebû Dâvûd, Edeb, 55; Tirmîzî, Birr, 21.

. İbn Hibbân, *Sahîh*, XII/178, H. No: 5355; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XVI/33, H. No: 43814.

. Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id*, IV/563, H. No: 7638; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, XVI/405, H. No: 44808.

. Taberânî, *Müsnedü'ş-şamiyyin*, III/356, H. No: 2458; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, VII/84, H. No: 9560; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, IX/50, H. No: 24891, İbn Hacer, *Fethü›l- bâri*, X/456.

. İbn Hibbân, *Sahîh*, IX/471, H. No: 4163.

. İbn Ebi'd-Dünya, *el-Iyal*, II/818, H. No: 615.

. Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, VI/401, H. No: 8665; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, XVI/457, H. No: 45416.

. Fettenî, *Tezkiretü'l-Mevzû'ât*, s. 131; Şevkânî, *Fevâ'idü'l-Mecmû'a*, s. 133, H. No: 48.

Çünkü (yaraya) ilaç sürmek, hastalığın kendisi kadar gereklidir. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v); *"Bana tutma ve cimâda kırk erkek kuvveti verildi, mü'mine de on adam kuvveti verilir"* buyurmuş ve cimâ şehvetinin âriflerin nûru ve huzuru miktarınca olduğunu duyurmuştur. Çünkü her şehvetten kalbe keder ve kasvet gelmiştir, ancak cimâ şehvetiyle gönül nûr, ziyâ, zevk ve safâ bulur. Onun içindir ki peygamberlerin, evliyânın ve âlimlerin çoğu ona ziyadesiyle meyilli olmuşlardır.

Ve buyurmuştur ki: *"Bir kadın beş vakit namazını kılsa, bir ay orucunu tutsa, kendini nâ-mahremden korusa ve kocasına hep itaat etse cennet-i âlâya girer."* Ve buyurmuştur ki: *"Komşunun komşu üzerindeki hakları sekizdir; eğer senden bir şeyi borç isterse veresin, davet ederse davetine gidesin, yardım isterse yardım edesin, bir hayra nail olursa tebrik edesin, başına bir musibet gelirse tesellî edesin, hastalanırsa ziyaretine gidesin, vefat ederse cenazesine gidesin ve eğer komşun kaybolursa hânesini ve ailesini muhafaza edesin."* Ve buyurmuştur ki: *"Komşuluk üç türlüdür ki bazısının üç kat hakkı, bazısının iki kat hakkı ve bazısının da bir kat hakkı vardır: Üç kat hakkı olan olan sana yakın ve Müslüman olan komşudur. Bunlardan biri yakınlık hakkı, biri Müslüman olmanın hakkı ve biri de komşuluk hakkıdır. İki kat hakkı olan senin Müslüman komşundur. Bir kat hakkı olan ise senin zimmî komşundur."* Ve buyurmuştur ki: *"Cennetteki köşkler o mü'minler içindir ki onlar; yemek yedirirler, selâmı yayarlar, gündüzleri oruçlu ve geceleri ibadetle kaim olurlar."*

. Benzer bir rivayet için bkz: Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, VIII/500, H. No: 23820.

. Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, III/539, H. No: 7797.

. Ebû Dâvûd, Akdiyye 1; Tirmîzî, Ahkâm 1.

Ve buyurmuştur ki: *"Kim hâkim (kadı) tayin olunursa, o bıçaksız kurban olmuş demektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Zenginlere komşu olmaktan, yöneticiler ve (dünya düşkünü) âlimlerle düşüp kalkmaktan sakınınız."* Ve buyurmuştur ki: *"Mütevâzılarla beraber siz de mütevâzı olunuz, böbürlenenlere rastladığınızda siz de onlar gibi davranınız. Böyle davranmanız onlar hakkında aşağılama, sizin için de sadaka ve izzet*

hükmündedir." Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki pabucunu dikip elbisesini yamayıp* (öylece giyerse) *Mevlâ'ya secde etmekle alnı toza batarsa muhakkak kibirden uzaklaşmış olur."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki ailesiyle beraber oturup arpa ekmeği yer, yün elbise ve nalın giyip koyunlarını sağar, fakirlerle birlikte oturup merkebine binerek yoluna giderse, muhakkak Hak teala o kimsenin kalbinden kibri söküp atmıştır."* Ve buyurmuştur ki: *"Dört şey orucu ve abdesti bozar ve iyilikleri yok eder. Bunlar; yalan, gıybet, söz taşıma (koğuculuk) ve nâ-mahreme bakmaktır." Bu dördü her kötülüğün başıdır. Nitekim su da her türlü ağacın kökü ve esasıdır.*

. Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'z-zühd*, s. 475; Ebû Nuaym*, Hilyetü'l-evliyâ,* V/74.

Ve buyurmuştur ki; *"Her kim ki annesine ve babasına itaatkar olup sıla-i rahim eylerse, aile fertlerine ve hizmetkârlarına yumuşaklıkla söz söylerse, din kardeşlerine ikram edip kendi hânesinin ihtiyaçlarını da gözetirse, o kimsenin mürüvveti tamdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Evliyâ ile oturup âlimlerle konuşunuz. Hikmet ehliyle sohbet edip fukarâ ile ünsiyet ediniz."* Ve buyurmuştur ki; *"İki arkadaşın sözleri birbirine emanettir. Bunlardan birine, öbürünün gizli sözünü başkalarına söylemesi helâl olmaz. Veya onun gizli sırrını halka açık eylemesi câiz olmaz."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine göre durumu rûh ile ceset mesâbesindedir."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine bakması ibadettir. Yüzüne gülümsemesi günahlarına keffârettir."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir mü'minin gönlünü hoş etmek, Rahmân'ın rızâsını celb eder."* Ve buyurmuştur ki; *"Allah'a ve âhiret gününe inanan; komşusu ile iyi geçinsin, misafirine izzet ve ikramda bulunsun. Ya hayır söylesin ya sussun."* Ve buyurmuştur ki; *"Ey Ebû Hureyre! Kendi nefsinin arzu ettiğini insanlar için de iste ki hakiki mü'min olasın. Komşularınla iyi geçin ki Müslüman olasın."* Ve buyurmuştur ki; *"Cebrâil (a. s.) bana komşu haklarına riâyeti o kadar çok tavsiye ederdi ki komşunun komşuya mirasçı olacağını zannederdim."*

. Müttakî el-Hindî*, Kenzü'l-ummâl*, III/538, H. No: 7793.

. Şevkânî, *Fevâ'idü'l-mecmû'a*, s. 253, H. No:104.

. Elbanî, *Zaîf-ü-Tergib-Terhib*, II/219, H. No: 1666.

. Kudâî, *Müsnedü'ş-şihâb*, II/244, H. No: 1280; Beyhakî*, Şu'abü'l-Îmân*, VII/490, H. No: 11092.

. Benzer bir rivayet için bkz: Ebû Dâvûd, Sayd 4; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VII/48, H. No: 9404.

. İbn Ebi'd-Dünya, *el-İhvân*, s.152, H. No: 101; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr,* II/195, H. No:1647, Ebû Nuaym*, Hilyetü'l-evliyâ*, V/198.

Ve buyurmuştur ki; *"Amellerin en fazîletlisi, bir mü'minin gönlünü ferahlatmaktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin kendi ailesi efradına bir dirhem infak etmesi, benim nazarımda Hak yolunda bin dirhem harcamasından daha güzeldir. Ve bir kimse anne babasına bir gün itaatkar olsa, benim nazarımda bin yıl ibadetinden hayırlıdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin ailesi yanında kalmaya bir sâat vakit ayırması, benim nazarımda bir mescidde itikafa girmesinden fazîletlidir."* Ve buyurmuştur ki; *"İmanı kâmil olan bir mü'min, aile fertleri yanında huyu güzel ve geçimi iyi olandır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadınlara karşı hayırla yaklaşıp yumuşaklıkla* **[370/a]** *muamele ediniz. Çünkü onlar kendi başlarına buyruk olmayıp hürriyetleri size bağlı olduğu halde Allah'ın emaneti olarak yanınızda bulunmaktadır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kendi kölesine eliyle vuranın keffâreti onu âzâd eylemektir."* Ve buyurmuştur ki; *"Diline sahip olanın kusurları örtülür, öfkesine hâkim olanın günahları bağışlanır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadın ve erkek hizmetçilerinize lütufkâr davranıp onlarla yumuşaklıkla konuşunuz. Bir günde yetmiş kere kusur işleseler de affediniz. Onlara kendi yediklerinizden yedirip kendi giydiklerinizden giydirip evlâdınız gibi ikram ediniz. Onlara güçlerinin üstünde iş buyurmayınız ki onların bedenleri de et, (kemik) ve kandır. Onlar da sizler gibi insanlardır. (Biliniz ki) onlara zulmedenlerin hasmı âlemlerin yaratıcısı olan Hazret-i Allah'tır."*

Ve buyurmuştur ki: *"Hakikaten benim size lâyık gördüğüm din bu dindir. Ve bu dini ancak iki haslet takviye eder; bunlardan biri güzel ahlâk, biri de cömertliktir. Şu halde bunlarla bu dine ikram etmek lâzımdır."* Ve buyurmuştur ki: *"Mü'min kardeşine üç geceden fazla küsmek ve ondan yüz çevirip ayrı kalmak helâl olmaz.* (Ola ki birbirine darılıp da küsmüş olan) *iki kişinin hayırlısı, önce selâm verip konuşandır."* Ve buyurmuştur ki: *"Kolay sadakada çok fazîlet vardır ki bu da birbirine küsüp ayrılan iki kişinin aralarını düzeltmektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim iki mü'minin arasını düzeltirse, Hak teala onun söylediği her kelimeye bir köle azat etme sevabı verir."* Ve buyurmuştur ki: *"Bir mil mesafede bir hastayı ziyaret et, iki mil mesafede bir mü'min kardeşinin ziyaretine git, üç mil mesafede iki kişinin aralarını ıslah et."* Ve buyurmuştur ki: *"Sultana yakın olan Rahmân'dan uzak olur. Yandaşı çok olanın şeytanı çok olur. Malı çok olanın kederi hesapsız ve şiddetli olur."* Ve buyurmuştur ki: *"Makam ve mevki*

sahipleri ilimle hikmeti sizin yanınızda terk etmişlerdir. Öyleyse siz de mülkü onlara bırakınız."

Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.); *"Evlenineniz, çoğalınız. Kıyamet gününde -düşük çocuk da olsa- sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı övünürüm"* buyurmuştur. Yine o Hazret (a. s.); *"Fakirlik korkusuyla evliliği terk eden bizden değildir."* **[374/a]** buyurup evlilik(te rızkın temini) konusunda (Allah'a) tevekkül etmeyenlerin, insanların en şerlileri olduğunu duyurmuştur.

Ve buyurmuştur ki: *"Yetim çocuk dövülürse, onun ağlaması sebebiyle Rahmân'ın arşı titrer. O zaman Hak teala buyurur ki; "Meleklerim şâhit olunuz ki o yetimi râzı edeni ben de kendi katımda râzı ederim."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki pazardan evlâdına bir turfanda meyve getirirse, onu tasadduk etmiş gibi ecir alır. Onu ilk önce kızlara versin ki onların kalbi rakik olduğundan Hak teala onlara karşı daha merhametlidir."* Ve buyurmuştur ki: *"Evlâdın anne babası üzerinde üç hakkı vardır; doğduğunda güzel bir isim vermek, aklı erdiğinde okuma yazma öğretmek ve ergenlik çağına geldiğinde evlendirmektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kocanın hanımı üzerindeki hakları şunlardır ki eğer kadın bir deve terkisinde olsa bile kendi nefsini kocasından men etmeyip ondan izinsiz Ramazan ayı haricinde bir gün bile oruç tutmasın. Kocasından habersiz evinden dışarı bir yere gitmesin; sevap umarken günaha batmasın."* Ve buyurmuştur ki: *"Eğer bir kadın kocasının evinden izinsiz çıkarsa, namazı kabul olmaz. Tâ ki evine geri dönüp elini eline verip "ne işlersen işle" deyinceye kadar bu vebalden kurtulamaz."*

Ve buyurmuştur ki; *"Amellerin en fazîletlisi, bir mü'minin gönlünü ferahlatmaktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin kendi ailesi efradına bir dirhem infak etmesi, benim nazarımda Hak yolunda bin dirhem harcamasından daha güzeldir. Ve bir kimse anne babasına bir gün itaatkar olsa, benim nazarımda bin yıl ibadetinden hayırlıdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin ailesi yanında kalmaya bir sâat vakit ayırması, benim nazarımda bir mescidde itikafa girmesinden fazîletlidir."* Ve buyurmuştur ki; *"İmanı kâmil olan bir mü'min, aile fertleri yanında huyu güzel ve geçimi iyi olandır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadınlara karşı hayırla yaklaşıp yumuşaklıkla* **[370/a]** *muamele ediniz. Çünkü onlar kendi başlarına buyruk olmayıp hürriyetleri size bağlı olduğu halde Allah'ın emaneti olarak yanınızda bulunmaktadır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kendi kölesine eliyle vuranın keffâreti onu âzâd eylemektir."* Ve buyurmuştur ki; *"Diline sahip*

olanın kusurları örtülür, öfkesine hâkim olanın günahları bağışlanır." Ve buyurmuştur ki; *"Kadın ve erkek hizmetçilerinize lütufkâr davranıp onlarla yumuşaklıkla konuşunuz. Bir günde yetmiş kere kusur işleseler de affediniz. Onlara kendi yediklerinizden yedirip kendi giydiklerinizden giydirip evlâdınız gibi ikram ediniz. Onlara güçlerinin üstünde iş buyurmayınız ki onların bedenleri de et, (kemik) ve kandır. Onlar da sizler gibi insanlardır. (Biliniz ki) onlara zulmedenlerin hasmı âlemlerin yaratıcısı olan Hazret-i Allah'tır."*

Ve buyurmuştur ki: *"Müslümanın Müslüman üzerindeki hakları altıdır: Karşılaştığında selâm veresin, davetine icâbet edip gidesin, nasihat istediğinde nasihat edesin, aksırdığında -hamd ederse- dua edip (yerhamükallah diyesin,) hastalandığında ziyaretine gidesin, vefat ettiğinde cenazesine gidesin."* Ve buyurmuştur ki: *"Mü'min kolay ve yumuşak (uyumlu) olup, (iyi huylu) deve gibi* **[371/a]** *nereye çekilirse oraya gider. Ve eğer bir taş üzerinde yer gösterilirse (ıhtırılırsa) orada durur."*

Ve ol Hazret, kendisine gelip komşusundan şikâyet eden mü'mine buyurmuştur ki; *"Kendi komşundan ezâyı kaldırıp onun eziyetine sabredersin. Ta ki ölüm ile ondan ayrılıp gidersin."* Şu halde iyi komşuluk sadece komşudan ezâyı kaldırmak değildir. Bilakis iyi komşuluk komşunun eziyetine sabretmektir.

Ve buyurmuştur ki; *"Halka iyilikle muamele etmek, komşularla iyi geçinmek ve sıla-i rahimi gözetmek Mevlâ'nın rızâsını kazanmaya vesiledir. Ve bunlar bütün hataları silip yok edip giderici birer meziyettir."* Ve buyurmuştur ki; *"Halka iyilikle muamele etmek Allah tealanın rahmetinden sahibinin burnunda bir yulardır ki o yuların bir ucu meleğin elindedir. Melek onu hayra doğru çekip götürür. Hayırlar da onu cennete götürür. Kötü ahlâk da Hak tealanın azabından sâhibinin burnunda takılı bir yulardır ki onun bir ucu şeytanın elindedir. Şeytan ise onu şerre ve kötülüğe doğru çekip götürür. Şer de onu cehenneme götürür."* Ve buyurmuştur ki; *"Her kimde şu üç özellik olmazsa; imanın tadını bulmaz. Bunlardan biri hilmdir ki onunla câhilin gazabını giderir. Biri verâdır ki onunla haramlardan men eder. Biri güzel ahlâktır ki onunla halkı* (güzellikle) *idare eder."* Ve buyurmuştur ki; *"Sadakaların en fazîletlisi insanları* (güzellikle) idare *etmektir."* Ve buyurmuştur ki; *"Namazı kılmakla emrolunduğum gibi, insanları* (güzellikle) *idare etmekle de emrolundum."*

Ve buyurmuştur ki; *"Her kim ki annesine ve babasına itaatkar olup sıla-i rahim eylerse, aile fertlerine ve hizmetkârlarına yumuşaklıkla söz söylerse,*

din kardeşlerine ikram edip kendi hânesinin ihtiyaçlarını da gözetirse, o kimsenin mürüvveti tamdır." Ve buyurmuştur ki; *"Evliyâ ile oturup âlimlerle konuşunuz. Hikmet ehliyle sohbet edip fukarâ ile ünsiyet ediniz."* Ve buyurmuştur ki; *"İki arkadaşın sözleri birbirine emanettir. Bunlardan birine, öbürünün gizli sözünü başkalarına söylemesi helâl olmaz. Veya onun gizli sırrını halka açık eylemesi câiz olmaz."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine göre durumu rûh ile ceset mesâbesindedir."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine bakması ibadettir. Yüzüne gülümsemesi günahlarına keffârettir."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir mü'minin gönlünü hoş etmek, Rahmân'ın rızâsını celb eder."* Ve buyurmuştur ki; *"Allah'a ve âhiret gününe inanan; komşusu ile iyi geçinsin, misafirine izzet ve ikramda bulunsun. Ya hayır söylesin ya sussun."* Ve buyurmuştur ki; *"Ey Ebû Hureyre! Kendi nefsinin arzu ettiğini insanlar için de iste ki hakiki mü'min olasın. Komşularınla iyi geçin ki Müslüman olasın."* Ve buyurmuştur ki; *"Cebrâil (a. s.) bana komşu haklarına riâyeti o kadar çok tavsiye ederdi ki komşunun komşuya mirasçı olacağını zannederdim."*

"Ey ümmetim ve ashâbım! Cenâb-ı Hakk'ın ahlâkıyla ahlâklanınız. Muhakkak ki ilim ve hilim onun ahlâkındadır. İlim ancak öğrenmekle, hilm yumuşak huylu olmaya çalışmakla (tahallüm) elde edilir. Hayır dileyen kimse elbette hayır bulur. Şerden sakınan korunur ve selâmet bulur." Ve buyurmuştur ki: *"İlmi talep ediniz. İlimle birlikte hilmi ve sekîneti talep ediniz. İlim öğrettiğiniz talebelere gayet yumuşaklıkla söz söyleyiniz. Kendilerinden ilim öğrendiğiniz üstâdlarınıza hürmet ediniz. Katı ve kaba âlimlerden olmayınız ki cehaletiniz size galip gelmesin."* Ve buyurmuştur ki: *"Ey ümmetim! Sizden alâkayı kesen yakınlarınıza sıla-i rahimde bulununuz. Sizi mahrum bırakana siz ikram ediniz. Size câhilce ve kaba davranana siz hilim ile muamele ediniz ki Allah katında değeriniz yüce olsun."*

Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) ümmetine ve ashâbına şefkatle, yumuşaklıkla güzel geçinmenin yollarını tâlim edip anlatarak bunun fazîletlerini ve faydalarını duyurmuştur. Nitekim bazı hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: *"Rahmân olan Allah, merhamet edenlere merhamet eder. Yerde olanlara merhamet ediniz ki göklerde olanların Rabbi de size merhamet etsin."* Ve buyurmuştur ki; *"Sizden küçüklere merhamet ediniz. Ta ki sizden büyükler de size merhamet etsin."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minlere gerektir ki, birbirlerine hayrı tavsiye edip iyilikle nasihat etsinler. Birbirlerine merhamet edip yardım etsinler. Birbirlerinin*

dertleriyle dertlenip üzüntülerini paylaşarak kardeşlerini ferahlatsınlar. Nitekim bedenin bir uzvu rahatsız olduğunda vücûdun bütün organları, rahatsız olan uzuv iyileşinceye kadar aynı acıyı hissederler. Bir uzvun rahatsız olması ile bütün beden rahatsız olur."

Ve buyurmuştur ki: *"Hakikaten benim size lâyık gördüğüm din bu dindir. Ve bu dini ancak iki haslet takviye eder; bunlardan biri güzel ahlâk, biri de cömertliktir. Şu halde bunlarla bu dine ikram etmek lâzımdır."* Ve buyurmuştur ki: *"Mü'min kardeşine üç geceden fazla küsmek ve ondan yüz çevirip ayrı kalmak helâl olmaz.* (Ola ki birbirine darılıp da küsmüş olan) *iki kişinin hayırlısı, önce selâm verip konuşandır."* Ve buyurmuştur ki: *"Kolay sadakada çok fazîlet vardır ki bu da birbirine küsüp ayrılan iki kişinin aralarını düzeltmektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim iki mü'minin arasını düzeltirse, Hak teala onun söylediği her kelimeye bir köle azat etme sevabı verir."* Ve buyurmuştur ki: *"Bir mil mesafede bir hastayı ziyaret et, iki mil mesafede bir mü'min kardeşinin ziyaretine git, üç mil mesafede iki kişinin aralarını ıslah et."* Ve buyurmuştur ki: *"Sultana yakın olan Rahmân'dan uzak olur. Yandaşı çok olanın şeytanı çok olur. Malı çok olanın kederi hesapsız ve şiddetli olur."* Ve buyurmuştur ki: *"Makam ve mevki sahipleri ilimle hikmeti sizin yanınızda terk etmişlerdir. Öyleyse siz de mülkü onlara bırakınız."*

Ve buyurmuştur ki: *"Bir kadın beş vakit namazını kılsa, bir ay orucunu tutsa, kendini nâ-mahremden korusa ve kocasına hep itaat etse cennet-i âlâya girer."* Ve buyurmuştur ki: *"Komşunun komşu üzerindeki hakları sekizdir; eğer senden bir şeyi borç isterse veresin, davet ederse davetine gidesin, yardım isterse yardım edesin, bir hayra nail olursa tebrik edesin, başına bir musibet gelirse tesellî edesin, hastalanırsa ziyaretine gidesin, vefat ederse cenazesine gidesin ve eğer komşun kaybolursa hânesini ve ailesini muhafaza edesin."* Ve buyurmuştur ki: *"Komşuluk üç türlüdür ki bazısının üç kat hakkı, bazısının iki kat hakkı ve bazısının da bir kat hakkı vardır: Üç kat hakkı olan olan sana yakın ve Müslüman olan komşudur. Bunlardan biri yakınlık hakkı, biri Müslüman olmanın hakkı ve biri de komşuluk hakkıdır. İki kat hakkı olan senin Müslüman komşundur. Bir kat hakkı olan ise senin zimmî komşundur."* Ve buyurmuştur ki: *"Cennetteki köşkler o mü'minler içindir ki onlar; yemek yedirirler, selâmı yayarlar, gündüzleri oruçlu ve geceleri ibadetle kaim olurlar."*

Ve buyurmuştur ki; *"Ümmetimin abdalları çok namaz kılmakla ve çok oruç tutmakla cennete girmezler. Belki yaratılmışlara karşı merhametli olup*

sadr selâmetliği [hiç kimseye karşı içlerinde art niyetlerinin olmayışı] *ile ve cömertlikle girerler."* Ve o Hazret (.s.a.v.) mübarek eliyle yetimlerin başını okşardı. Onlara iyilikte bulunur, tebessüm ederek konuşurdu. Ve buyurmuştur ki; *"Ey Muaz! Yetim çocuklara karşı merhametli peder gibi olasın. Ve şunu yakînen bilesin ki ektiğini biçersin."* Ve buyurmuştur ki; *"Kim ki Müslüman kardeşini dünyada sevindirirse, Hak teala onu hem dünyada hem de âhirette sevindirir. Kim de Müslüman kardeşini dünya sıkıntılarının birinden kurtarırsa, Hak teala onu kıyamet günü sıkıntılarından kurtarır."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak tealanın bir kulu eğer ki mü'min kardeşlerine yardımda bulunursa, Mevlâ teala da onun yardımındadır."* Ve buyurmuştur ki; *"Anne babasına ihsanda bulunup ikram eden için cennetin iki kapısı açıktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala o kimseye rahmet eylesin ki kendi evlâdına yardım eder:"* Yani ebeveyn, çocuklarının kendilerine âsî olacağı bir işi yapması için ona emretmezler.

Ve buyurmuştur ki; *"Ümmetimin abdalları çok namaz kılmakla ve çok oruç tutmakla cennete girmezler. Belki yaratılmışlara karşı merhametli olup sadr selâmetliği* [hiç kimseye karşı içlerinde art niyetlerinin olmayışı] *ile ve cömertlikle girerler."* Ve o Hazret (.s.a.v.) mübarek eliyle yetimlerin başını okşardı. Onlara iyilikte bulunur, tebessüm ederek konuşurdu. Ve buyurmuştur ki; *"Ey Muaz! Yetim çocuklara karşı merhametli peder gibi olasın. Ve şunu yakînen bilesin ki ektiğini biçersin."* Ve buyurmuştur ki; *"Kim ki Müslüman kardeşini dünyada sevindirirse, Hak teala onu hem dünyada hem de âhirette sevindirir. Kim de Müslüman kardeşini dünya sıkıntılarının birinden kurtarırsa, Hak teala onu kıyamet günü sıkıntılarından kurtarır."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak tealanın bir kulu eğer ki mü'min kardeşlerine yardımda bulunursa, Mevlâ teala da onun yardımındadır."* Ve buyurmuştur ki; *"Anne babasına ihsanda bulunup ikram eden için cennetin iki kapısı açıktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala o kimseye rahmet eylesin ki kendi evlâdına yardım eder:"* Yani ebeveyn, çocuklarının kendilerine âsî olacağı bir işi yapması için ona emretmezler.

Ve buyurmuştur ki: *"Kim hâkim (kadı) tayin olunursa, o bıçaksız kurban olmuş demektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Zenginlere komşu olmaktan, yöneticiler ve (dünya düşkünü) âlimlerle düşüp kalkmaktan sakınınız."* Ve buyurmuştur ki: *"Mütevâzılarla beraber siz de mütevâzı olunuz, böbürlenenlere rastladığınızda siz de onlar gibi davranınız. Böyle davranmanız onlar hakkında aşağılama, sizin için de sadaka ve izzet hükmündedir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki pabucunu dikip elbisesini*

yamayıp (öylece giyerse) *Mevlâ'ya secde etmekle alnı toza batarsa muhakkak kibirden uzaklaşmış olur."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki ailesiyle beraber oturup arpa ekmeği yer, yün elbise ve nalın giyip koyunlarını sağar, fakirlerle birlikte oturup merkebine binerek yoluna giderse, muhakkak Hak teala o kimsenin kalbinden kibri söküp atmıştır."* Ve buyurmuştur ki: *"Dört şey orucu ve abdesti bozar ve iyilikleri yok eder. Bunlar; yalan, gıybet, söz taşıma (koğuculuk) ve nâ-mahreme bakmaktır." Bu dördü her kötülüğün başıdır. Nitekim su da her türlü ağacın kökü ve esasıdır.*

Ve buyurmuştur ki: *"Yetim çocuk dövülürse, onun ağlaması sebebiyle Rahmân'ın arşı titrer. O zaman Hak teala buyurur ki; "Meleklerim şâhit olunuz ki o yetimi râzı edeni ben de kendi katımda râzı ederim."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki pazardan evlâdına bir turfanda meyve getirirse, onu tasadduk etmiş gibi ecir alır. Onu ilk önce kızlara versin ki onların kalbi rakik olduğundan Hak teala onlara karşı daha merhametlidir."* Ve buyurmuştur ki: *"Evlâdın anne babası üzerinde üç hakkı vardır; doğduğunda güzel bir isim vermek, aklı erdiğinde okuma yazma öğretmek ve ergenlik çağına geldiğinde evlendirmektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kocanın hanımı üzerindeki hakları şunlardır ki eğer kadın bir deve terkisinde olsa bile kendi nefsini kocasından men etmeyip ondan izinsiz Ramazan ayı haricinde bir gün bile oruç tutmasın. Kocasından habersiz evinden dışarı bir yere gitmesin; sevap umarken günaha batmasın."* Ve buyurmuştur ki: *"Eğer bir kadın kocasının evinden izinsiz çıkarsa, namazı kabul olmaz. Tâ ki evine geri dönüp elini eline verip "ne işlersen işle" deyinceye kadar bu vebalden kurtulamaz."*

. Deylemî, Firdevs I/176, H. No: 659; Müttakî el-Hindî*, Kenzü'l-ummâl*, III/407, H. No: 7168.

Ve buyurmuştur ki; *"Ümmetimin abdalları çok namaz kılmakla ve çok oruç tutmakla cennete girmezler. Belki yaratılmışlara karşı merhametli olup sadr selâmetliği* [hiç kimseye karşı içlerinde art niyetlerinin olmayışı] *ile ve cömertlikle girerler."* Ve o Hazret (.s.a.v.) mübarek eliyle yetimlerin başını okşardı. Onlara iyilikte bulunur, tebessüm ederek konuşurdu. Ve buyurmuştur ki; *"Ey Muaz! Yetim çocuklara karşı merhametli peder gibi olasın. Ve şunu yakînen bilesin ki ektiğini biçersin."* Ve buyurmuştur ki; *"Kim ki Müslüman kardeşini dünyada sevindirirse, Hak teala onu hem dünyada hem de âhirette sevindirir. Kim de Müslüman kardeşini dünya sıkıntılarının birinden kurtarırsa, Hak teala onu kıyamet günü sıkıntılarından kurtarır."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak tealanın bir kulu eğer ki*

mü'min kardeşlerine yardımda bulunursa, Mevlâ teala da onun yardımındadır." Ve buyurmuştur ki; *"Anne babasına ihsanda bulunup ikram eden için cennetin iki kapısı açıktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala o kimseye rahmet eylesin ki kendi evlâdına yardım eder:"* Yani ebeveyn, çocuklarının kendilerine âsî olacağı bir işi yapması için ona emretmezler.

. İbn Hibbân, *Sahîh*, II/189, H. No: 471; Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*, I/286, H. No: 466; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, VI/343, H. No: 8445.

. İbn Ebi Şeybe, *Musannef,* V/221, H. No: 25428.

. Müslim, Birr 74; Ebû Dâvûd, Edeb 11.

. Benzer bir rivayet için bkz: Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr,*X/319, H. No: 10777; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VI/247, H. No: 8036.

. Heysemî, *Müsnedü'l-Haris*, II/856, H. No: 908.

. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VI/339, H. No: 8425.

. Benzer bir rivayet için bkz: Buhârî, Birr 69; Müslim, Birr 103.

. Buhârî, Edeb, 28; Müslim, Birr, 140.

. İbn Mâce, Zühd 24; Tirmîzî, Zühd 1.

. Buhârî, Nikah 80, Edeb 31, Rikâk 23; Müslim, Îmân, 74.

Ve buyurmuştur ki; *"Halka iyilikle muamele etmek, komşularla iyi geçinmek ve sıla-i rahimi gözetmek Mevlâ'nın rızâsını kazanmaya vesiledir. Ve bunlar bütün hataları silip yok edip giderici birer meziyettir."* Ve buyurmuştur ki; *"Halka iyilikle muamele etmek Allah tealanın rahmetinden sahibinin burnunda bir yulardır ki o yuların bir ucu meleğin elindedir. Melek onu hayra doğru çekip götürür. Hayırlar da onu cennete götürür. Kötü ahlâk da Hak tealanın azabından sâhibinin burnunda takılı bir yulardır ki onun bir ucu şeytanın elindedir. Şeytan ise onu şerre ve kötülüğe doğru çekip götürür. Şer de onu cehenneme götürür."* Ve buyurmuştur ki; *"Her kimde şu üç özellik olmazsa; imanın tadını bulmaz. Bunlardan biri hilmdir ki onunla câhilin gazabını giderir. Biri verâdır ki onunla haramlardan men eder. Biri güzel ahlâktır ki onunla halkı* (güzellikle) *idare eder."* Ve buyurmuştur ki; *"Sadakaların en fazîletlisi insanları* (güzellikle) idare *etmektir."* Ve buyurmuştur ki; *"Namazı kılmakla emrolunduğum gibi, insanları* (güzellikle) *idare etmekle de emrolundum."*

. Müslim, Selâm, 4; Tirmîzî, Edeb, 1; İbn Mâce, Cenâiz, 1.

. İbn Ebi'd-Dünya, *Mekârimü'l-ahlâk*, I/30, H. No: 23.

. Buhârî, Meğâzî, 24; Heysemî, VI, 117.

. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VI/272, H. No: 8129.

. Münâvî, et-Teârîf, s. 564.

. Tirmîzî, Îmân, 41.
. Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'z-Zühd*, II/29.
. Taberânî, *Mu'cemü'l- Evsat*, III/320, H. No: 2685.
. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, V/253, H. No: 6560.
. Müslim, Birr 77; İbn Mâce, Edeb 9.

Ve buyurmuştur ki: *"Müslümanın Müslüman üzerindeki hakları altıdır: Karşılaştığında selâm veresin, davetine icâbet edip gidesin, nasihat istediğinde nasihat edesin, aksırdığında -hamd ederse- dua edip (yerhamükallah diyesin,) hastalandığında ziyaretine gidesin, vefat ettiğinde cenazesine gidesin."* Ve buyurmuştur ki: *"Mü'min kolay ve yumuşak (uyumlu) olup, (iyi huylu) deve gibi* **[371/a]** *nereye çekilirse oraya gider. Ve eğer bir taş üzerinde yer gösterilirse (ıhtırılırsa) orada durur."*

Ve buyurmuştur ki; *"Ey Ebû Zer! Eğer mü'min kardeşine bir faydan dokunmadıysa, bari zararın olmasın. Eğer o senden sürûr bulmadıysa, bari senin yüzünden gam çekmesin. Şâyet lisânın onu övmediyse, bari kötülemesin. Çünkü Müslüman odur ki onun elinden ve dilinden Müslümanlar selâmet bulur ve hepsi de onun kendilerine zarar vermesinden emin olurlar."*

Ve buyurmuştur ki: *"Hakikaten benim size lâyık gördüğüm din bu dindir. Ve bu dini ancak iki haslet takviye eder; bunlardan biri güzel ahlâk, biri de cömertliktir. Şu halde bunlarla bu dine ikram etmek lâzımdır."* Ve buyurmuştur ki: *"Mü'min kardeşine üç geceden fazla küsmek ve ondan yüz çevirip ayrı kalmak helâl olmaz.* (Ola ki birbirine darılıp da küsmüş olan) *iki kişinin hayırlısı, önce selâm verip konuşandır."* Ve buyurmuştur ki: *"Kolay sadakada çok fazîlet vardır ki bu da birbirine küsüp ayrılan iki kişinin aralarını düzeltmektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim iki mü'minin arasını düzeltirse, Hak teala onun söylediği her kelimeye bir köle azat etme sevabı verir."* Ve buyurmuştur ki: *"Bir mil mesafede bir hastayı ziyaret et, iki mil mesafede bir mü'min kardeşinin ziyaretine git, üç mil mesafede iki kişinin aralarını ıslah et."* Ve buyurmuştur ki: *"Sultana yakın olan Rahmân'dan uzak olur. Yandaşı çok olanın şeytanı çok olur. Malı çok olanın kederi hesapsız ve şiddetli olur."* Ve buyurmuştur ki: *"Makam ve mevki sahipleri ilimle hikmeti sizin yanınızda terk etmişlerdir. Öyleyse siz de mülkü onlara bırakınız."*

. İbn-i Mâce, Zühd, 1.
. Müslim, Zikr, 37-38.

. Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Zikr, 38; Ebû Dâvûd, Edeb, 68; Ayrıca bkz: Tirmizî, Birr, 19; İbn-i Mâce, Mukaddime, 17.

. İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, V/219, H. No: 25415; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XVI/457, H. No: 45417; Şevkânî, *Fevâ'idü'l-mecmû'a*, s. 257, H. No: 127.

. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân,* VI/206, H. No: 7916; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XVI/467, H. No: 45482.

. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân,* VII/439, H. No: 10891,10892; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl,* XII/34604, 34605.

. Bu ifadeyi *Mârifetnâme*'deki şekliyle bulamadık; fakat İbn Ebid'd-Dünya, *el-İyâl*'inde Hz. Dâvûd'a ait bir söz olarak rivayet etmektedir: İbn Ebi'd-Dünya, *el-Iyal*, II/820, H. No: 619.

. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VII/439, H. No: 10891,10892; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XII/34604, 34605.

Nitekim **İmam Muhammed Şâfiî** (rh. a.) hazretlerinin mezhebinde, bekârlık evliliğe tercih edilmiştir. Hadis-i şerifte açıkça belirtilmiştir ki: *"Ümmetim üzerine yüz seksen yıl geçtikten sonra bekârlık, uzlete çekilmek ve dağlara ibadet için sığınmak helâl olur."* Yine haberde şöyle vârid olmuştur: *"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki o zaman maişet ancak günahla kazanılacaktır. O zaman bekârlık helal olacaktır."*

. Müslim, Birr, 65.

Evliliğin ikinci âfeti; aile fertlerinin hukukunu yerine getirmede kusurlu davranmaktır. Nitekim haberde "(Sorumluluk üstlenmekten çekinerek) aile *fertlerinden kaçan, firârî köle gibidir. Onun namazı ve orucu kabul olunmaz"* gelmiştir.

. Buhârî, Edeb 13; Tirmîzî, Birr 16; Ebû Dâvûd, Edeb, 58.

. Buhârî, *Edebü'l -Müfred,* s. 208, H. No: 594; Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 1617; Beyhakî, *Şu'abü'l Îmân,* VI/479, H. No: 8976.

. Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Birr, 58.

Ve buyurmuştur ki: *"Hakikaten benim size lâyık gördüğüm din bu dindir. Ve bu dini ancak iki haslet takviye eder; bunlardan biri güzel ahlâk, biri de cömertliktir. Şu halde bunlarla bu dine ikram etmek lâzımdır."* Ve buyurmuştur ki: *"Mü'min kardeşine üç geceden fazla küsmek ve ondan yüz çevirip ayrı kalmak helâl olmaz.* (Ola ki birbirine darılıp da küsmüş olan) *iki kişinin hayırlısı, önce selâm verip konuşandır."* Ve buyurmuştur ki: *"Kolay sadakada çok fazîlet vardır ki bu da birbirine küsüp ayrılan iki kişinin aralarını düzeltmektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim iki mü'minin*

arasını düzeltirse, Hak teala onun söylediği her kelimeye bir köle azat etme sevabı verir." Ve buyurmuştur ki: *"Bir mil mesafede bir hastayı ziyaret et, iki mil mesafede bir mü'min kardeşinin ziyaretine git, üç mil mesafede iki kişinin aralarını ıslah et."* Ve buyurmuştur ki: *"Sultana yakın olan Rahmân'dan uzak olur. Yandaşı çok olanın şeytanı çok olur. Malı çok olanın kederi hesapsız ve şiddetli olur."* Ve buyurmuştur ki: *"Makam ve mevki sahipleri ilimle hikmeti sizin yanınızda terk etmişlerdir. Öyleyse siz de mülkü onlara bırakınız."*

. Benzer bir rivayet için bkz: Buhârî, Mezâlim 6, Edeb 36; Müslim, Birr, 65.

. Benzer bir rivayet için bkz: Beyhakî, *Şuâbü'l-Îmân,* VII/520, H. No: 11191.

. Ebû Nuaym*, Hilyetü'l-evliyâ,* III/56, Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II/349, H. No: 2498.

. Benzer bir rivayet için bkz: Beyhakî*, Şu'abü'l-îmân*, V/270, H. No: 6624.

. Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat* , II/189, H. No: 1342; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id*, VIII/135, H. No: 12992.

. Müslim, Îmân, 29; Ebû Dâvûd, Edeb, 133.

. Buhârî, Îmân 22, Itk 15, Edeb 44; Müslim, Eyman, 40.

. Ebû Dâvûd, Edeb, 133; Tirmizî, Birr, 31.

. Tirmîzî, Îmân 6; Hâkim, *el-Müstedrek*, I/76, H. No: 173; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân* VI/415, H. No: 8719.

. Taberânî*, Mu'cemü'l-kebîr*, XI/59, H.No: 11079.

"Ey ümmetim ve ashâbım! Cenâb-ı Hakk'ın ahlâkıyla ahlâklanınız. Muhakkak ki ilim ve hilim onun ahlâkındadır. İlim ancak öğrenmekle, hilm yumuşak huylu olmaya çalışmakla (tahallüm) elde edilir. Hayır dileyen kimse elbette hayır bulur. Şerden sakınan korunur ve selâmet bulur." Ve buyurmuştur ki: *"İlmi talep ediniz. İlimle birlikte hilmi ve sekîneti talep ediniz. İlim öğrettiğiniz talebelere gayet yumuşaklıkla söz söyleyiniz. Kendilerinden ilim öğrendiğiniz üstâdlarınıza hürmet ediniz. Katı ve kaba âlimlerden olmayınız ki cehaletiniz size galip gelmesin."* Ve buyurmuştur ki: *"Ey ümmetim! Sizden alâkayı kesen yakınlarınıza sıla-i rahimde bulununuz. Sizi mahrum bırakana siz ikram ediniz. Size câhilce ve kaba davranana siz hilim ile muamele ediniz ki Allah katında değeriniz yüce olsun."*

. Tirmizî, Rızâ, 11.

Ve buyurmuştur ki; *"Amellerin en fazîletlisi, bir mü'minin gönlünü ferahlatmaktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin kendi ailesi efradına bir dirhem infak etmesi, benim nazarımda Hak yolunda bin dirhem harcamasından daha güzeldir. Ve bir kimse anne babasına bir gün itaatkar olsa, benim nazarımda bin yıl ibadetinden hayırlıdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin ailesi yanında kalmaya bir sâat vakit ayırması, benim nazarımda bir mescidde itikafa girmesinden fazîletlidir."* Ve buyurmuştur ki; *"İmanı kâmil olan bir mü'min, aile fertleri yanında huyu güzel ve geçimi iyi olandır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadınlara karşı hayırla yaklaşıp yumuşaklıkla* **[370/a]** *muamele ediniz. Çünkü onlar kendi başlarına buyruk olmayıp hürriyetleri size bağlı olduğu halde Allah'ın emaneti olarak yanınızda bulunmaktadır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kendi kölesine eliyle vuranın keffâreti onu âzâd eylemektir."* Ve buyurmuştur ki; *"Diline sahip olanın kusurları örtülür, öfkesine hâkim olanın günahları bağışlanır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadın ve erkek hizmetçilerinize lütufkâr davranıp onlarla yumuşaklıkla konuşunuz. Bir günde yetmiş kere kusur işleseler de affediniz. Onlara kendi yediklerinizden yedirip kendi giydiklerinizden giydirip evlâdınız gibi ikram ediniz. Onlara güçlerinin üstünde iş buyurmayınız ki onların bedenleri de et, (kemik) ve kandır. Onlar da sizler gibi insanlardır. (Biliniz ki) onlara zulmedenlerin hasmı âlemlerin yaratıcısı olan Hazret-i Allah'tır."*

Üçüncü faydası şudur; Evlenen adamın nefsi eşiyle rahat ve huzur bulur. Çünkü insan nefsi bir işe devam ederse ondan yorulur. Onun içindir ki "Zihinlerin rehâveti, bedenlerin rehâveti gibidir" denilmiştir. Hak teala; **"Gönlü ısınsın diye ondan eşini var etti"** (A'râf 7/189) buyurmuş ve her kuluna ehliyle lezzetlenmek lâzım olduğunu duyurmuştur. Hadis-i şerifte ise; *"Sizin dünyanızdan bana üç şey sevdirildi; kadınlar, güzel koku ve gözümün nûru namaz"* rivayeti gelmiştir. O Hazret'e ilâhî nûrların mükâşefesi ağır geldikçe *"Benimle konuş ey Âişe!"* diyerek, mübarek elini üzerine koyup onunla şakalaşmıştır.

Ve buyurmuştur ki; *"Amellerin en fazîletlisi, bir mü'minin gönlünü ferahlatmaktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin kendi ailesi efradına bir dirhem infak etmesi, benim nazarımda Hak yolunda bin dirhem harcamasından daha güzeldir. Ve bir kimse anne babasına bir gün itaatkar olsa, benim nazarımda bin yıl ibadetinden hayırlıdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin ailesi yanında kalmaya bir sâat vakit ayırması, benim nazarımda bir mescidde itikafa girmesinden fazîletlidir."* Ve buyurmuştur

ki; *"İmanı kâmil olan bir mü'min, aile fertleri yanında huyu güzel ve geçimi iyi olandır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadınlara karşı hayırla yaklaşıp yumuşaklıkla* **[370/a]** *muamele ediniz. Çünkü onlar kendi başlarına buyruk olmayıp hürriyetleri size bağlı olduğu halde Allah'ın emaneti olarak yanınızda bulunmaktadır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kendi kölesine eliyle vuranın keffâreti onu âzâd eylemektir."* Ve buyurmuştur ki; *"Diline sahip olanın kusurları örtülür, öfkesine hâkim olanın günahları bağışlanır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadın ve erkek hizmetçilerinize lütufkâr davranıp onlarla yumuşaklıkla konuşunuz. Bir günde yetmiş kere kusur işleseler de affediniz. Onlara kendi yediklerinizden yedirip kendi giydiklerinizden giydirip evlâdınız gibi ikram ediniz. Onlara güçlerinin üstünde iş buyurmayınız ki onların bedenleri de et, (kemik) ve kandır. Onlar da sizler gibi insanlardır. (Biliniz ki) onlara zulmedenlerin hasmı âlemlerin yaratıcısı olan Hazret-i Allah'tır."*

Ve buyurmuştur ki: *"Yetim çocuk dövülürse, onun ağlaması sebebiyle Rahmân'ın arşı titrer. O zaman Hak teala buyurur ki; "Meleklerim şâhit olunuz ki o yetimi râzı edeni ben de kendi katımda râzı ederim."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki pazardan evlâdına bir turfanda meyve getirirse, onu tasadduk etmiş gibi ecir alır. Onu ilk önce kızlara versin ki onların kalbi rakik olduğundan Hak teala onlara karşı daha merhametlidir."* Ve buyurmuştur ki: *"Evlâdın anne babası üzerinde üç hakkı vardır; doğduğunda güzel bir isim vermek, aklı erdiğinde okuma yazma öğretmek ve ergenlik çağına geldiğinde evlendirmektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kocanın hanımı üzerindeki hakları şunlardır ki eğer kadın bir deve terkisinde olsa bile kendi nefsini kocasından men etmeyip ondan izinsiz Ramazan ayı haricinde bir gün bile oruç tutmasın. Kocasından habersiz evinden dışarı bir yere gitmesin; sevap umarken günaha batmasın."* Ve buyurmuştur ki: *"Eğer bir kadın kocasının evinden izinsiz çıkarsa, namazı kabul olmaz. Tâ ki evine geri dönüp elini eline verip "ne işlersen işle" deyinceye kadar bu vebalden kurtulamaz."*

Ve buyurmuştur ki; *"Her kim ki annesine ve babasına itaatkar olup sıla-i rahim eylerse, aile fertlerine ve hizmetkârlarına yumuşaklıkla söz söylerse, din kardeşlerine ikram edip kendi hânesinin ihtiyaçlarını da gözetirse, o kimsenin mürüvveti tamdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Evliyâ ile oturup âlimlerle konuşunuz. Hikmet ehliyle sohbet edip fukarâ ile ünsiyet ediniz."* Ve buyurmuştur ki; *"İki arkadaşın sözleri birbirine emanettir. Bunlardan birine, öbürünün gizli sözünü başkalarına söylemesi helâl olmaz. Veya onun*

gizli sırrını halka açık eylemesi câiz olmaz." Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine göre durumu rûh ile ceset mesâbesindedir."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine bakması ibadettir. Yüzüne gülümsemesi günahlarına keffârettir."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir mü'minin gönlünü hoş etmek, Rahmân'ın rızâsını celb eder."* Ve buyurmuştur ki; *"Allah'a ve âhiret gününe inanan; komşusu ile iyi geçinsin, misafirine izzet ve ikramda bulunsun. Ya hayır söylesin ya sussun."* Ve buyurmuştur ki; *"Ey Ebû Hureyre! Kendi nefsinin arzu ettiğini insanlar için de iste ki hakiki mü'min olasın. Komşularınla iyi geçin ki Müslüman olasın."* Ve buyurmuştur ki; *"Cebrâil (a. s.) bana komşu haklarına riâyeti o kadar çok tavsiye ederdi ki komşunun komşuya mirasçı olacağını zannederdim."*

Ve buyurmuştur ki: *"Hakikaten benim size lâyık gördüğüm din bu dindir. Ve bu dini ancak iki haslet takviye eder; bunlardan biri güzel ahlâk, biri de cömertliktir. Şu halde bunlarla bu dine ikram etmek lâzımdır."* Ve buyurmuştur ki: *"Mü'min kardeşine üç geceden fazla küsmek ve ondan yüz çevirip ayrı kalmak helâl olmaz.* (Ola ki birbirine darılıp da küsmüş olan) *iki kişinin hayırlısı, önce selâm verip konuşandır."* Ve buyurmuştur ki: *"Kolay sadakada çok fazîlet vardır ki bu da birbirine küsüp ayrılan iki kişinin aralarını düzeltmektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim iki mü'minin arasını düzeltirse, Hak teala onun söylediği her kelimeye bir köle azat etme sevabı verir."* Ve buyurmuştur ki: *"Bir mil mesafede bir hastayı ziyaret et, iki mil mesafede bir mü'min kardeşinin ziyaretine git, üç mil mesafede iki kişinin aralarını ıslah et."* Ve buyurmuştur ki: *"Sultana yakın olan Rahmân'dan uzak olur. Yandaşı çok olanın şeytanı çok olur. Malı çok olanın kederi hesapsız ve şiddetli olur."* Ve buyurmuştur ki: *"Makam ve mevki sahipleri ilimle hikmeti sizin yanınızda terk etmişlerdir. Öyleyse siz de mülkü onlara bırakınız."*

Ve buyurmuştur ki; *"Halka iyilikle muamele etmek, komşularla iyi geçinmek ve sıla-i rahimi gözetmek Mevlâ'nın rızâsını kazanmaya vesiledir. Ve bunlar bütün hataları silip yok edip giderici birer meziyettir."* Ve buyurmuştur ki; *"Halka iyilikle muamele etmek Allah tealanın rahmetinden sahibinin burnunda bir yulardır ki o yuların bir ucu meleğin elindedir. Melek onu hayra doğru çekip götürür. Hayırlar da onu cennete götürür. Kötü ahlâk da Hak tealanın azabından sâhibinin burnunda takılı bir yulardır ki onun bir ucu şeytanın elindedir. Şeytan ise onu şerre ve kötülüğe doğru çekip götürür. Şer de onu cehenneme götürür."* Ve buyurmuştur ki; *"Her kimde şu üç özellik olmazsa; imanın tadını bulmaz. Bunlardan biri*

hilmdir ki onunla câhilin gazabını giderir. Biri verâdır ki onunla haramlardan men eder. Biri güzel ahlâktır ki onunla halkı (güzellikle) *idare eder."* Ve buyurmuştur ki; *"Sadakaların en fazîletlisi insanları* (güzellikle) idare *etmektir."* Ve buyurmuştur ki; *"Namazı kılmakla emrolunduğum gibi, insanları* (güzellikle) *idare etmekle de emrolundum."*

Ve buyurmuştur ki: *"Kim hâkim (kadı) tayin olunursa, o bıçaksız kurban olmuş demektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Zenginlere komşu olmaktan, yöneticiler ve (dünya düşkünü) âlimlerle düşüp kalkmaktan sakınınız."* Ve buyurmuştur ki: *"Mütevâzılarla beraber siz de mütevâzı olunuz, böbürlenenlere rastladığınızda siz de onlar gibi davranınız. Böyle davranmanız onlar hakkında aşağılama, sizin için de sadaka ve izzet hükmündedir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki pabucunu dikip elbisesini yamayıp* (öylece giyerse) *Mevlâ'ya secde etmekle alnı toza batarsa muhakkak kibirden uzaklaşmış olur."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki ailesiyle beraber oturup arpa ekmeği yer, yün elbise ve nalın giyip koyunlarını sağar, fakirlerle birlikte oturup merkebine binerek yoluna giderse, muhakkak Hak teala o kimsenin kalbinden kibri söküp atmıştır."* Ve buyurmuştur ki: *"Dört şey orucu ve abdesti bozar ve iyilikleri yok eder. Bunlar; yalan, gıybet, söz taşıma (koğuculuk) ve nâ-mahreme bakmaktır." Bu dördü her kötülüğün başıdır. Nitekim su da her türlü ağacın kökü ve esasıdır.*

Ve buyurmuştur ki; *"Yumuşak huyluluk ve insanları iyilikle idare etmekten nasibi olan dünya ve âhiret hayrını bulmuştur. Bunlardan nasibi olmayan da dünya ve âhiret hayrından mahrum kalmıştır."* Ve buyurmuştur ki; *"İmandan sonra aklın başı insanları güzellikle idare etmektir. Halka dostlukla yaklaşıp güzellikle kaynaşmak ve ünsiyet etmektir. Çünkü istişare edenin işi rast gider. Sadece kendi görüşüyle yetinenin sonu iflastır."* Ve buyurmuştur ki; *"Dünyayı* **[370/b]** *terk eden Allah katında değer kazanır. Halkın elinde olanı terk eden kalplerin sevgilisi olur."* Ve buyurmuştur ki; *"Emanet almayan rahat eder. İnsanlardan hiçbir şey istemeyen azîz olur."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minlere şefkatle nasihat etmek saadet alâmetidir."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala refîktir refîki sever, şiddeti ve kabalığı sevmez. Yumuşak huylu için kıldığı lütfu kaba saba olan şiddet ehli için kılmaz."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala bir hâne halkı hakkında hayır murad ederse, onlarda yumuşak huyluluğu alışkanlık hâline getirir ve onları sertlikten kurtarır. Çünkü yumuşak huyluluk bulunduğu nesneyi ancak güzelleştirir ve süsler. Kabalık da bulunduğu nesneyi çirkin ve kötü kılar."*

Ve buyurmuştur ki: *"Kim hâkim (kadı) tayin olunursa, o bıçaksız kurban olmuş demektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Zenginlere komşu olmaktan, yöneticiler ve (dünya düşkünü) âlimlerle düşüp kalkmaktan sakınınız."* Ve buyurmuştur ki: *"Mütevâzılarla beraber siz de mütevâzı olunuz, böbürlenenlere rastladığınızda siz de onlar gibi davranınız. Böyle davranmanız onlar hakkında aşağılama, sizin için de sadaka ve izzet hükmündedir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki pabucunu dikip elbisesini yamayıp* (öylece giyerse) *Mevlâ'ya secde etmekle alnı toza batarsa muhakkak kibirden uzaklaşmış olur."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki ailesiyle beraber oturup arpa ekmeği yer, yün elbise ve nalın giyip koyunlarını sağar, fakirlerle birlikte oturup merkebine binerek yoluna giderse, muhakkak Hak teala o kimsenin kalbinden kibri söküp atmıştır."* Ve buyurmuştur ki: *"Dört şey orucu ve abdesti bozar ve iyilikleri yok eder. Bunlar; yalan, gıybet, söz taşıma (koğuculuk) ve nâ-mahreme bakmaktır." Bu dördü her kötülüğün başıdır. Nitekim su da her türlü ağacın kökü ve esasıdır.*

Ve buyurmuştur ki; *"Her kim ki annesine ve babasına itaatkar olup sıla-i rahim eylerse, aile fertlerine ve hizmetkârlarına yumuşaklıkla söz söylerse, din kardeşlerine ikram edip kendi hânesinin ihtiyaçlarını da gözetirse, o kimsenin mürüvveti tamdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Evliyâ ile oturup âlimlerle konuşunuz. Hikmet ehliyle sohbet edip fukarâ ile ünsiyet ediniz."* Ve buyurmuştur ki; *"İki arkadaşın sözleri birbirine emanettir. Bunlardan birine, öbürünün gizli sözünü başkalarına söylemesi helâl olmaz. Veya onun gizli sırrını halka açık eylemesi câiz olmaz."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine göre durumu rûh ile ceset mesâbesindedir."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine bakması ibadettir. Yüzüne gülümsemesi günahlarına keffârettir."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir mü'minin gönlünü hoş etmek, Rahmân'ın rızâsını celb eder."* Ve buyurmuştur ki; *"Allah'a ve âhiret gününe inanan; komşusu ile iyi geçinsin, misafirine izzet ve ikramda bulunsun. Ya hayır söylesin ya sussun."* Ve buyurmuştur ki; *"Ey Ebû Hureyre! Kendi nefsinin arzu ettiğini insanlar için de iste ki hakiki mü'min olasın. Komşularınla iyi geçin ki Müslüman olasın."* Ve buyurmuştur ki; *"Cebrâil (a. s.) bana komşu haklarına riâyeti o kadar çok tavsiye ederdi ki komşunun komşuya mirasçı olacağını zannederdim."*

Ve buyurmuştur ki; *"Yumuşak huyluluk ve insanları iyilikle idare etmekten nasibi olan dünya ve âhiret hayrını bulmuştur. Bunlardan nasibi olmayan da dünya ve âhiret hayrından mahrum kalmıştır."* Ve buyurmuştur ki; *"İmandan sonra aklın başı insanları güzellikle idare etmektir. Halka*

dostlukla yaklaşıp güzellikle kaynaşmak ve ünsiyet etmektir. Çünkü istişare edenin işi rast gider. Sadece kendi görüşüyle yetinenin sonu iflastır." Ve buyurmuştur ki; *"Dünyayı* **[370/b]** *terk eden Allah katında değer kazanır. Halkın elinde olanı terk eden kalplerin sevgilisi olur."* Ve buyurmuştur ki; *"Emanet almayan rahat eder. İnsanlardan hiçbir şey istemeyen azîz olur."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minlere şefkatle nasihat etmek saadet alâmetidir."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala refîktir refîki sever, şiddeti ve kabalığı sevmez. Yumuşak huylu için kıldığı lütfu kaba saba olan şiddet ehli için kılmaz."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala bir hâne halkı hakkında hayır murad ederse, onlarda yumuşak huyluluğu alışkanlık hâline getirir ve onları sertlikten kurtarır. Çünkü yumuşak huyluluk bulunduğu nesneyi ancak güzelleştirir ve süsler. Kabalık da bulunduğu nesneyi çirkin ve kötü kılar."*

Ve buyurmuştur ki; *"Yumuşak huyluluk ve insanları iyilikle idare etmekten nasibi olan dünya ve âhiret hayrını bulmuştur. Bunlardan nasibi olmayan da dünya ve âhiret hayrından mahrum kalmıştır."* Ve buyurmuştur ki; *"İmandan sonra aklın başı insanları güzellikle idare etmektir. Halka dostlukla yaklaşıp güzellikle kaynaşmak ve ünsiyet etmektir. Çünkü istişare edenin işi rast gider. Sadece kendi görüşüyle yetinenin sonu iflastır."* Ve buyurmuştur ki; *"Dünyayı* **[370/b]** *terk eden Allah katında değer kazanır. Halkın elinde olanı terk eden kalplerin sevgilisi olur."* Ve buyurmuştur ki; *"Emanet almayan rahat eder. İnsanlardan hiçbir şey istemeyen azîz olur."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minlere şefkatle nasihat etmek saadet alâmetidir."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala refîktir refîki sever, şiddeti ve kabalığı sevmez. Yumuşak huylu için kıldığı lütfu kaba saba olan şiddet ehli için kılmaz."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala bir hâne halkı hakkında hayır murad ederse, onlarda yumuşak huyluluğu alışkanlık hâline getirir ve onları sertlikten kurtarır. Çünkü yumuşak huyluluk bulunduğu nesneyi ancak güzelleştirir ve süsler. Kabalık da bulunduğu nesneyi çirkin ve kötü kılar."*

Ve buyurmuştur ki; *"Ümmetimin abdalları çok namaz kılmakla ve çok oruç tutmakla cennete girmezler. Belki yaratılmışlara karşı merhametli olup sadr selâmetliği* [hiç kimseye karşı içlerinde art niyetlerinin olmayışı] *ile ve cömertlikle girerler."* Ve o Hazret (.s.a.v.) mübarek eliyle yetimlerin başını okşardı. Onlara iyilikte bulunur, tebessüm ederek konuşurdu. Ve buyurmuştur ki; *"Ey Muaz! Yetim çocuklara karşı merhametli peder gibi olasın. Ve şunu yakînen bilesin ki ektiğini biçersin."* Ve buyurmuştur ki;

"Kim ki Müslüman kardeşini dünyada sevindirirse, Hak teala onu hem dünyada hem de âhirette sevindirir. Kim de Müslüman kardeşini dünya sıkıntılarının birinden kurtarırsa, Hak teala onu kıyamet günü sıkıntılarından kurtarır." Ve buyurmuştur ki; *"Hak tealanın bir kulu eğer ki mü'min kardeşlerine yardımda bulunursa, Mevlâ teala da onun yardımındadır."* Ve buyurmuştur ki; *"Anne babasına ihsanda bulunup ikram eden için cennetin iki kapısı açıktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala o kimseye rahmet eylesin ki kendi evlâdına yardım eder:"* Yani ebeveyn, çocuklarının kendilerine âsî olacağı bir işi yapması için ona emretmezler.

Ve buyurmuştur ki; *"Amellerin en fazîletlisi, bir mü'minin gönlünü ferahlatmaktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin kendi ailesi efradına bir dirhem infak etmesi, benim nazarımda Hak yolunda bin dirhem harcamasından daha güzeldir. Ve bir kimse anne babasına bir gün itaatkar olsa, benim nazarımda bin yıl ibadetinden hayırlıdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin ailesi yanında kalmaya bir sâat vakit ayırması, benim nazarımda bir mescidde itikafa girmesinden fazîletlidir."* Ve buyurmuştur ki; *"İmanı kâmil olan bir mü'min, aile fertleri yanında huyu güzel ve geçimi iyi olandır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadınlara karşı hayırla yaklaşıp yumuşaklıkla* **[370/a]** *muamele ediniz. Çünkü onlar kendi başlarına buyruk olmayıp hürriyetleri size bağlı olduğu halde Allah'ın emaneti olarak yanınızda bulunmaktadır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kendi kölesine eliyle vuranın keffâreti onu âzâd eylemektir."* Ve buyurmuştur ki; *"Diline sahip olanın kusurları örtülür, öfkesine hâkim olanın günahları bağışlanır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadın ve erkek hizmetçilerinize lütufkâr davranıp onlarla yumuşaklıkla konuşunuz. Bir günde yetmiş kere kusur işleseler de affediniz. Onlara kendi yediklerinizden yedirip kendi giydiklerinizden giydirip evlâdınız gibi ikram ediniz. Onlara güçlerinin üstünde iş buyurmayınız ki onların bedenleri de et, (kemik) ve kandır. Onlar da sizler gibi insanlardır. (Biliniz ki) onlara zulmedenlerin hasmı âlemlerin yaratıcısı olan Hazret-i Allah'tır."*

Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minler birbirinin kardeşidir. Ve âlimler bir nefis gibidir."* Ve buyurmuştur ki; *"Birbirinize bir şeyler veriniz. Tâ ki birbirinize muhabbet edesiniz."* Ve buyurmuştur ki; *"Halkın hayırlısı insanlara faydalı olandır."* Onun içindir ki ashâb-ı güzîn, onların izince giden tâbiîn ve İslâm âlimleri hep birbirlerine yardım ederler ve yek diğerine menfaat sağlarlardı. Belki kitab ehline (Hırıstiyanlar ve Yahudiler) ve bütün yaratılmışlara merhamet edip yardımlarına koşarlardı.

Evlenmenin üç âfetinden birincisi; helâl kazanç temin etmekten âciz kalmaktır. Nitekim haberde *"Hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz"* buyurulduğu rivayet olunmuştur. Burada kendisinden sığınılan (cehd), aile fertlerinin çokluğu olmaksızın ve malın azlığı ile yorumlanmıştır. Yahut da bu bekârlık ve yalnızlığı övmektir, denilmiştir.

"Ey ümmetim ve ashâbım! Cenâb-ı Hakk'ın ahlâkıyla ahlâklanınız. Muhakkak ki ilim ve hilim onun ahlâkındadır. İlim ancak öğrenmekle, hilm yumuşak huylu olmaya çalışmakla (tahallüm) elde edilir. Hayır dileyen kimse elbette hayır bulur. Şerden sakınan korunur ve selâmet bulur." Ve buyurmuştur ki: *"İlmi talep ediniz. İlimle birlikte hilmi ve sekîneti talep ediniz. İlim öğrettiğiniz talebelere gayet yumuşaklıkla söz söyleyiniz. Kendilerinden ilim öğrendiğiniz üstâdlarınıza hürmet ediniz. Katı ve kaba âlimlerden olmayınız ki cehaletiniz size galip gelmesin."* Ve buyurmuştur ki: *"Ey ümmetim! Sizden alâkayı kesen yakınlarınıza sıla-i rahimde bulununuz. Sizi mahrum bırakana siz ikram ediniz. Size câhilce ve kaba davranana siz hilim ile muamele ediniz ki Allah katında değeriniz yüce olsun."*

Ve buyurmuştur ki; *"Her kim ki annesine ve babasına itaatkar olup sıla-i rahim eylerse, aile fertlerine ve hizmetkârlarına yumuşaklıkla söz söylerse, din kardeşlerine ikram edip kendi hânesinin ihtiyaçlarını da gözetirse, o kimsenin mürüvveti tamdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Evliyâ ile oturup âlimlerle konuşunuz. Hikmet ehliyle sohbet edip fukarâ ile ünsiyet ediniz."* Ve buyurmuştur ki; *"İki arkadaşın sözleri birbirine emanettir. Bunlardan birine, öbürünün gizli sözünü başkalarına söylemesi helâl olmaz. Veya onun gizli sırrını halka açık eylemesi câiz olmaz."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine göre durumu rûh ile ceset mesâbesindedir."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine bakması ibadettir. Yüzüne gülümsemesi günahlarına keffârettir."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir mü'minin gönlünü hoş etmek, Rahmân'ın rızâsını celb eder."* Ve buyurmuştur ki; *"Allah'a ve âhiret gününe inanan; komşusu ile iyi geçinsin, misafirine izzet ve ikramda bulunsun. Ya hayır söylesin ya sussun."* Ve buyurmuştur ki; *"Ey Ebû Hureyre! Kendi nefsinin arzu ettiğini insanlar için de iste ki hakiki mü'min olasın. Komşularınla iyi geçin ki Müslüman olasın."* Ve buyurmuştur ki; *"Cebrâil (a. s.) bana komşu haklarına riâyeti o kadar çok tavsiye ederdi ki komşunun komşuya mirasçı olacağını zannederdim."*

Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minler birbirinin kardeşidir. Ve âlimler bir nefis gibidir."* Ve buyurmuştur ki; *"Birbirinize bir şeyler veriniz. Tâ ki*

birbirinize muhabbet edesiniz." Ve buyurmuştur ki; *"Halkın hayırlısı insanlara faydalı olandır."* Onun içindir ki ashâb-ı güzîn, onların izince giden tâbiîn ve İslâm âlimleri hep birbirlerine yardım ederler ve yek diğerine menfaat sağlarlardı. Belki kitab ehline (Hırıstiyanlar ve Yahudiler) ve bütün yaratılmışlara merhamet edip yardımlarına koşarlardı.

Ve buyurmuştur ki: *"Hakikaten benim size lâyık gördüğüm din bu dindir. Ve bu dini ancak iki haslet takviye eder; bunlardan biri güzel ahlâk, biri de cömertliktir. Şu halde bunlarla bu dine ikram etmek lâzımdır."* Ve buyurmuştur ki: *"Mü'min kardeşine üç geceden fazla küsmek ve ondan yüz çevirip ayrı kalmak helâl olmaz.* (Ola ki birbirine darılıp da küsmüş olan) *iki kişinin hayırlısı, önce selâm verip konuşandır."* Ve buyurmuştur ki: *"Kolay sadakada çok fazîlet vardır ki bu da birbirine küsüp ayrılan iki kişinin aralarını düzeltmektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim iki mü'minin arasını düzeltirse, Hak teala onun söylediği her kelimeye bir köle azat etme sevabı verir."* Ve buyurmuştur ki: *"Bir mil mesafede bir hastayı ziyaret et, iki mil mesafede bir mü'min kardeşinin ziyaretine git, üç mil mesafede iki kişinin aralarını ıslah et."* Ve buyurmuştur ki: *"Sultana yakın olan Rahmân'dan uzak olur. Yandaşı çok olanın şeytanı çok olur. Malı çok olanın kederi hesapsız ve şiddetli olur."* Ve buyurmuştur ki: *"Makam ve mevki sahipleri ilimle hikmeti sizin yanınızda terk etmişlerdir. Öyleyse siz de mülkü onlara bırakınız."*

Ve buyurmuştur ki: *"Yetim çocuk dövülürse, onun ağlaması sebebiyle Rahmân'ın arşı titrer. O zaman Hak teala buyurur ki; "Meleklerim şâhit olunuz ki o yetimi râzı edeni ben de kendi katımda râzı ederim."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki pazardan evlâdına bir turfanda meyve getirirse, onu tasadduk etmiş gibi ecir alır. Onu ilk önce kızlara versin ki onların kalbi rakik olduğundan Hak teala onlara karşı daha merhametlidir."* Ve buyurmuştur ki: *"Evlâdın anne babası üzerinde üç hakkı vardır; doğduğunda güzel bir isim vermek, aklı erdiğinde okuma yazma öğretmek ve ergenlik çağına geldiğinde evlendirmektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kocanın hanımı üzerindeki hakları şunlardır ki eğer kadın bir deve terkisinde olsa bile kendi nefsini kocasından men etmeyip ondan izinsiz Ramazan ayı haricinde bir gün bile oruç tutmasın. Kocasından habersiz evinden dışarı bir yere gitmesin; sevap umarken günaha batmasın."* Ve buyurmuştur ki: *"Eğer bir kadın kocasının evinden izinsiz çıkarsa, namazı kabul olmaz. Tâ ki evine geri dönüp elini eline verip "ne işlersen işle" deyinceye kadar bu vebalden kurtulamaz."*

Ve buyurmuştur ki; *"Amellerin en fazîletlisi, bir mü'minin gönlünü ferahlatmaktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin kendi ailesi efradına bir dirhem infak etmesi, benim nazarımda Hak yolunda bin dirhem harcamasından daha güzeldir. Ve bir kimse anne babasına bir gün itaatkar olsa, benim nazarımda bin yıl ibadetinden hayırlıdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin ailesi yanında kalmaya bir sâat vakit ayırması, benim nazarımda bir mescidde itikafa girmesinden fazîletlidir."* Ve buyurmuştur ki; *"İmanı kâmil olan bir mü'min, aile fertleri yanında huyu güzel ve geçimi iyi olandır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadınlara karşı hayırla yaklaşıp yumuşaklıkla* **[370/a]** *muamele ediniz. Çünkü onlar kendi başlarına buyruk olmayıp hürriyetleri size bağlı olduğu halde Allah'ın emaneti olarak yanınızda bulunmaktadır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kendi kölesine eliyle vuranın keffâreti onu âzâd eylemektir."* Ve buyurmuştur ki; *"Diline sahip olanın kusurları örtülür, öfkesine hâkim olanın günahları bağışlanır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadın ve erkek hizmetçilerinize lütufkâr davranıp onlarla yumuşaklıkla konuşunuz. Bir günde yetmiş kere kusur işleseler de affediniz. Onlara kendi yediklerinizden yedirip kendi giydiklerinizden giydirip evlâdınız gibi ikram ediniz. Onlara güçlerinin üstünde iş buyurmayınız ki onların bedenleri de et, (kemik) ve kandır. Onlar da sizler gibi insanlardır. (Biliniz ki) onlara zulmedenlerin hasmı âlemlerin yaratıcısı olan Hazret-i Allah'tır."*

Üçüncü faydası şudur; Evlenen adamın nefsi eşiyle rahat ve huzur bulur. Çünkü insan nefsi bir işe devam ederse ondan yorulur. Onun içindir ki "Zihinlerin rehâveti, bedenlerin rehâveti gibidir" denilmiştir. Hak teala; **"Gönlü ısınsın diye ondan eşini var etti"** (A'râf 7/189) buyurmuş ve her kuluna ehliyle lezzetlenmek lâzım olduğunu duyurmuştur. Hadis-i şerifte ise; *"Sizin dünyanızdan bana üç şey sevdirildi; kadınlar, güzel koku ve gözümün nûru namaz"* rivayeti gelmiştir. O Hazret'e ilâhî nûrların mükâşefesi ağır geldikçe *"Benimle konuş ey Âişe!"* diyerek, mübarek elini üzerine koyup onunla şakalaşmıştır.

Ve buyurmuştur ki; *"Halka iyilikle muamele etmek, komşularla iyi geçinmek ve sıla-i rahimi gözetmek Mevlâ'nın rızâsını kazanmaya vesiledir. Ve bunlar bütün hataları silip yok edip giderici birer meziyettir."* Ve buyurmuştur ki; *"Halka iyilikle muamele etmek Allah tealanın rahmetinden sahibinin burnunda bir yulardır ki o yuların bir ucu meleğin elindedir. Melek onu hayra doğru çekip götürür. Hayırlar da onu cennete götürür. Kötü ahlâk da Hak tealanın azabından sâhibinin burnunda takılı bir*

yulardır ki onun bir ucu şeytanın elindedir. Şeytan ise onu şerre ve kötülüğe doğru çekip götürür. Şer de onu cehenneme götürür." Ve buyurmuştur ki; *"Her kimde şu üç özellik olmazsa; imanın tadını bulmaz. Bunlardan biri hilmdir ki onunla câhilin gazabını giderir. Biri verâdır ki onunla haramlardan men eder. Biri güzel ahlâktır ki onunla halkı* (güzellikle) *idare eder."* Ve buyurmuştur ki; *"Sadakaların en fazîletlisi insanları* (güzellikle) idare *etmektir."* Ve buyurmuştur ki; *"Namazı kılmakla emrolunduğum gibi, insanları* (güzellikle) *idare etmekle de emrolundum."*

"Ey ümmetim ve ashâbım! Cenâb-ı Hakk'ın ahlâkıyla ahlâklanınız. Muhakkak ki ilim ve hilim onun ahlâkındadır. İlim ancak öğrenmekle, hilm yumuşak huylu olmaya çalışmakla (tahallüm) elde edilir. Hayır dileyen kimse elbette hayır bulur. Şerden sakınan korunur ve selâmet bulur." Ve buyurmuştur ki: *"İlmi talep ediniz. İlimle birlikte hilmi ve sekîneti talep ediniz. İlim öğrettiğiniz talebelere gayet yumuşaklıkla söz söyleyiniz. Kendilerinden ilim öğrendiğiniz üstâdlarınıza hürmet ediniz. Katı ve kaba âlimlerden olmayınız ki cehaletiniz size galip gelmesin."* Ve buyurmuştur ki: *"Ey ümmetim! Sizden alâkayı kesen yakınlarınıza sıla-i rahimde bulununuz. Sizi mahrum bırakana siz ikram ediniz. Size câhilce ve kaba davranana siz hilim ile muamele ediniz ki Allah katında değeriniz yüce olsun."*

O zaman ol Hazret (s.a.v.) ashâbına cevap verip demiştir ki; *"Ben Allah'ın mahlûkatına lânet etmek için gönderilmedim, bilakis onları Hakk'a davet etmek için gönderildim. Bu sebeple âlemlere rahmet kılınmışımdır. Allah'ım! Kavmime hidayet eyle! Çünkü onlar bilmiyorlar."*

Ve buyurmuştur ki: *"Bir kadın beş vakit namazını kılsa, bir ay orucunu tutsa, kendini nâ-mahremden korusa ve kocasına hep itaat etse cennet-i âlâya girer."* Ve buyurmuştur ki: *"Komşunun komşu üzerindeki hakları sekizdir; eğer senden bir şeyi borç isterse veresin, davet ederse davetine gidesin, yardım isterse yardım edesin, bir hayra nail olursa tebrik edesin, başına bir musibet gelirse tesellî edesin, hastalanırsa ziyaretine gidesin, vefat ederse cenazesine gidesin ve eğer komşun kaybolursa hânesini ve ailesini muhafaza edesin."* Ve buyurmuştur ki: *"Komşuluk üç türlüdür ki bazısının üç kat hakkı, bazısının iki kat hakkı ve bazısının da bir kat hakkı vardır: Üç kat hakkı olan olan sana yakın ve Müslüman olan komşudur. Bunlardan biri yakınlık hakkı, biri Müslüman olmanın hakkı ve biri de komşuluk hakkıdır. İki kat hakkı olan senin Müslüman komşundur. Bir kat hakkı olan ise senin zimmî komşundur."* Ve buyurmuştur ki: *"Cennetteki*

köşkler o mü'minler içindir ki onlar; yemek yedirirler, selâmı yayarlar, gündüzleri oruçlu ve geceleri ibadetle kaim olurlar."

Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.); *"Evlenineniz, çoğalınız. Kıyamet gününde -düşük çocuk da olsa- sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı övünürüm"* buyurmuştur. Yine o Hazret (a. s.); *"Fakirlik korkusuyla evliliği terk eden bizden değildir."* **[374/a]** buyurup evlilik(te rızkın temini) konusunda (Allah'a) tevekkül etmeyenlerin, insanların en şerlileri olduğunu duyurmuştur.

Ve buyurmuştur ki; *"Ümmetimin abdalları çok namaz kılmakla ve çok oruç tutmakla cennete girmezler. Belki yaratılmışlara karşı merhametli olup sadr selâmetliği* [hiç kimseye karşı içlerinde art niyetlerinin olmayışı] *ile ve cömertlikle girerler."* Ve o Hazret (.s.a.v.) mübarek eliyle yetimlerin başını okşardı. Onlara iyilikte bulunur, tebessüm ederek konuşurdu. Ve buyurmuştur ki; *"Ey Muaz! Yetim çocuklara karşı merhametli peder gibi olasın. Ve şunu yakînen bilesin ki ektiğini biçersin."* Ve buyurmuştur ki; *"Kim ki Müslüman kardeşini dünyada sevindirirse, Hak teala onu hem dünyada hem de âhirette sevindirir. Kim de Müslüman kardeşini dünya sıkıntılarının birinden kurtarırsa, Hak teala onu kıyamet günü sıkıntılarından kurtarır."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak tealanın bir kulu eğer ki mü'min kardeşlerine yardımda bulunursa, Mevlâ teala da onun yardımındadır."* Ve buyurmuştur ki; *"Anne babasına ihsanda bulunup ikram eden için cennetin iki kapısı açıktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala o kimseye rahmet eylesin ki kendi evlâdına yardım eder:"* Yani ebeveyn, çocuklarının kendilerine âsî olacağı bir işi yapması için ona emretmezler.

Ve buyurmuştur ki; *"Her kim ki annesine ve babasına itaatkar olup sıla-i rahim eylerse, aile fertlerine ve hizmetkârlarına yumuşaklıkla söz söylerse, din kardeşlerine ikram edip kendi hânesinin ihtiyaçlarını da gözetirse, o kimsenin mürüvveti tamdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Evliyâ ile oturup âlimlerle konuşunuz. Hikmet ehliyle sohbet edip fukarâ ile ünsiyet ediniz."* Ve buyurmuştur ki; *"İki arkadaşın sözleri birbirine emanettir. Bunlardan birine, öbürünün gizli sözünü başkalarına söylemesi helâl olmaz. Veya onun gizli sırrını halka açık eylemesi câiz olmaz."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine göre durumu rûh ile ceset mesâbesindedir."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minin mü'mine bakması ibadettir. Yüzüne gülümsemesi günahlarına keffârettir."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir mü'minin gönlünü hoş etmek, Rahmân'ın rızâsını celb eder."* Ve buyurmuştur ki; *"Allah'a ve âhiret gününe inanan; komşusu ile iyi geçinsin, misafirine izzet*

ve ikramda bulunsun. Ya hayır söylesin ya sussun." Ve buyurmuştur ki; *"Ey Ebû Hureyre! Kendi nefsinin arzu ettiğini insanlar için de iste ki hakiki mü'min olasın. Komşularınla iyi geçin ki Müslüman olasın."* Ve buyurmuştur ki; *"Cebrâil (a. s.) bana komşu haklarına riâyeti o kadar çok tavsiye ederdi ki komşunun komşuya mirasçı olacağını zannederdim."*

Ve buyurmuştur ki; *"Amellerin en fazîletlisi, bir mü'minin gönlünü ferahlatmaktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin kendi ailesi efradına bir dirhem infak etmesi, benim nazarımda Hak yolunda bin dirhem harcamasından daha güzeldir. Ve bir kimse anne babasına bir gün itaatkar olsa, benim nazarımda bin yıl ibadetinden hayırlıdır."* Ve buyurmuştur ki; *"Bir kimsenin ailesi yanında kalmaya bir sâat vakit ayırması, benim nazarımda bir mescidde itikafa girmesinden fazîletlidir."* Ve buyurmuştur ki; *"İmanı kâmil olan bir mü'min, aile fertleri yanında huyu güzel ve geçimi iyi olandır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadınlara karşı hayırla yaklaşıp yumuşaklıkla* **[370/a]** *muamele ediniz. Çünkü onlar kendi başlarına buyruk olmayıp hürriyetleri size bağlı olduğu halde Allah'ın emaneti olarak yanınızda bulunmaktadır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kendi kölesine eliyle vuranın keffâreti onu âzâd eylemektir."* Ve buyurmuştur ki; *"Diline sahip olanın kusurları örtülür, öfkesine hâkim olanın günahları bağışlanır."* Ve buyurmuştur ki; *"Kadın ve erkek hizmetçilerinize lütufkâr davranıp onlarla yumuşaklıkla konuşunuz. Bir günde yetmiş kere kusur işleseler de affediniz. Onlara kendi yediklerinizden yedirip kendi giydiklerinizden giydirip evlâdınız gibi ikram ediniz. Onlara güçlerinin üstünde iş buyurmayınız ki onların bedenleri de et, (kemik) ve kandır. Onlar da sizler gibi insanlardır. (Biliniz ki) onlara zulmedenlerin hasmı âlemlerin yaratıcısı olan Hazret-i Allah'tır."*

Ve buyurmuştur ki; *"Yumuşak huyluluk ve insanları iyilikle idare etmekten nasibi olan dünya ve âhiret hayrını bulmuştur. Bunlardan nasibi olmayan da dünya ve âhiret hayrından mahrum kalmıştır."* Ve buyurmuştur ki; *"İmandan sonra aklın başı insanları güzellikle idare etmektir. Halka dostlukla yaklaşıp güzellikle kaynaşmak ve ünsiyet etmektir. Çünkü istişare edenin işi rast gider. Sadece kendi görüşüyle yetinenin sonu iflastır."* Ve buyurmuştur ki; *"Dünyayı* **[370/b]** *terk eden Allah katında değer kazanır. Halkın elinde olanı terk eden kalplerin sevgilisi olur."* Ve buyurmuştur ki; *"Emanet almayan rahat eder. İnsanlardan hiçbir şey istemeyen azîz olur."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minlere şefkatle nasihat etmek saadet alâmetidir."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala refîktir refîki sever, şiddeti ve kabalığı*

sevmez. Yumuşak huylu için kıldığı lütfu kaba saba olan şiddet ehli için kılmaz." Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala bir hâne halkı hakkında hayır murad ederse, onlarda yumuşak huyluluğu alışkanlık hâline getirir ve onları sertlikten kurtarır. Çünkü yumuşak huyluluk bulunduğu nesneyi ancak güzelleştirir ve süsler. Kabalık da bulunduğu nesneyi çirkin ve kötü kılar."*

Ve buyurmuştur ki; *"Ümmetimin abdalları çok namaz kılmakla ve çok oruç tutmakla cennete girmezler. Belki yaratılmışlara karşı merhametli olup sadr selâmetliği* [hiç kimseye karşı içlerinde art niyetlerinin olmayışı] *ile ve cömertlikle girerler."* Ve o Hazret (.s.a.v.) mübarek eliyle yetimlerin başını okşardı. Onlara iyilikte bulunur, tebessüm ederek konuşurdu. Ve buyurmuştur ki; *"Ey Muaz! Yetim çocuklara karşı merhametli peder gibi olasın. Ve şunu yakînen bilesin ki ektiğini biçersin."* Ve buyurmuştur ki; *"Kim ki Müslüman kardeşini dünyada sevindirirse, Hak teala onu hem dünyada hem de âhirette sevindirir. Kim de Müslüman kardeşini dünya sıkıntılarının birinden kurtarırsa, Hak teala onu kıyamet günü sıkıntılarından kurtarır."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak tealanın bir kulu eğer ki mü'min kardeşlerine yardımda bulunursa, Mevlâ teala da onun yardımındadır."* Ve buyurmuştur ki; *"Anne babasına ihsanda bulunup ikram eden için cennetin iki kapısı açıktır."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala o kimseye rahmet eylesin ki kendi evlâdına yardım eder:"* Yani ebeveyn, çocuklarının kendilerine âsî olacağı bir işi yapması için ona emretmezler.

Ve buyurmuştur ki: *"Kim hâkim (kadı) tayin olunursa, o bıçaksız kurban olmuş demektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Zenginlere komşu olmaktan, yöneticiler ve (dünya düşkünü) âlimlerle düşüp kalkmaktan sakınınız."* Ve buyurmuştur ki: *"Mütevâzılarla beraber siz de mütevâzı olunuz, böbürlenenlere rastladığınızda siz de onlar gibi davranınız. Böyle davranmanız onlar hakkında aşağılama, sizin için de sadaka ve izzet hükmündedir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki pabucunu dikip elbisesini yamayıp* (öylece giyerse) *Mevlâ'ya secde etmekle alnı toza batarsa muhakkak kibirden uzaklaşmış olur."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki ailesiyle beraber oturup arpa ekmeği yer, yün elbise ve nalın giyip koyunlarını sağar, fakirlerle birlikte oturup merkebine binerek yoluna giderse, muhakkak Hak teala o kimsenin kalbinden kibri söküp atmıştır."* Ve buyurmuştur ki: *"Dört şey orucu ve abdesti bozar ve iyilikleri yok eder. Bunlar; yalan, gıybet, söz taşıma (koğuculuk) ve nâ-mahreme bakmaktır." Bu dördü her kötülüğün başıdır. Nitekim su da her türlü ağacın kökü ve esasıdır.*

Ve buyurmuştur ki: *"Hakikaten benim size lâyık gördüğüm din bu dindir. Ve bu dini ancak iki haslet takviye eder; bunlardan biri güzel ahlâk, biri de cömertliktir. Şu halde bunlarla bu dine ikram etmek lâzımdır."* Ve buyurmuştur ki: *"Mü'min kardeşine üç geceden fazla küsmek ve ondan yüz çevirip ayrı kalmak helâl olmaz.* (Ola ki birbirine darılıp da küsmüş olan) *iki kişinin hayırlısı, önce selâm verip konuşandır."* Ve buyurmuştur ki: *"Kolay sadakada çok fazîlet vardır ki bu da birbirine küsüp ayrılan iki kişinin aralarını düzeltmektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim iki mü'minin arasını düzeltirse, Hak teala onun söylediği her kelimeye bir köle azat etme sevabı verir."* Ve buyurmuştur ki: *"Bir mil mesafede bir hastayı ziyaret et, iki mil mesafede bir mü'min kardeşinin ziyaretine git, üç mil mesafede iki kişinin aralarını ıslah et."* Ve buyurmuştur ki: *"Sultana yakın olan Rahmân'dan uzak olur. Yandaşı çok olanın şeytanı çok olur. Malı çok olanın kederi hesapsız ve şiddetli olur."* Ve buyurmuştur ki: *"Makam ve mevki sahipleri ilimle hikmeti sizin yanınızda terk etmişlerdir. Öyleyse siz de mülkü onlara bırakınız."*

Ve buyurmuştur ki: *"Yetim çocuk dövülürse, onun ağlaması sebebiyle Rahmân'ın arşı titrer. O zaman Hak teala buyurur ki; "Meleklerim şâhit olunuz ki o yetimi râzı edeni ben de kendi katımda râzı ederim."* Ve buyurmuştur ki: *"Kim ki pazardan evlâdına bir turfanda meyve getirirse, onu tasadduk etmiş gibi ecir alır. Onu ilk önce kızlara versin ki onların kalbi rakik olduğundan Hak teala onlara karşı daha merhametlidir."* Ve buyurmuştur ki: *"Evlâdın anne babası üzerinde üç hakkı vardır; doğduğunda güzel bir isim vermek, aklı erdiğinde okuma yazma öğretmek ve ergenlik çağına geldiğinde evlendirmektir."* Ve buyurmuştur ki: *"Kocanın hanımı üzerindeki hakları şunlardır ki eğer kadın bir deve terkisinde olsa bile kendi nefsini kocasından men etmeyip ondan izinsiz Ramazan ayı haricinde bir gün bile oruç tutmasın. Kocasından habersiz evinden dışarı bir yere gitmesin; sevap umarken günaha batmasın."* Ve buyurmuştur ki: *"Eğer bir kadın kocasının evinden izinsiz çıkarsa, namazı kabul olmaz. Tâ ki evine geri dönüp elini eline verip "ne işlersen işle" deyinceye kadar bu vebalden kurtulamaz."*

Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minler birbirinin kardeşidir. Ve âlimler bir nefis gibidir."* Ve buyurmuştur ki; *"Birbirinize bir şeyler veriniz. Tâ ki birbirinize muhabbet edesiniz."* Ve buyurmuştur ki; *"Halkın hayırlısı insanlara faydalı olandır."* Onun içindir ki ashâb-ı güzîn, onların izince giden tâbiîn ve İslâm âlimleri hep birbirlerine yardım ederler ve yek

diğerine menfaat sağlarlardı. Belki kitab ehline (Hırıstiyanlar ve Yahudiler) ve bütün yaratılmışlara merhamet edip yardımlarına koşarlardı.

Ve buyurmuştur ki; *"Yumuşak huyluluk ve insanları iyilikle idare etmekten nasibi olan dünya ve âhiret hayrını bulmuştur. Bunlardan nasibi olmayan da dünya ve âhiret hayrından mahrum kalmıştır."* Ve buyurmuştur ki; *"İmandan sonra aklın başı insanları güzellikle idare etmektir. Halka dostlukla yaklaşıp güzellikle kaynaşmak ve ünsiyet etmektir. Çünkü istişare edenin işi rast gider. Sadece kendi görüşüyle yetinenin sonu iflastır."* Ve buyurmuştur ki; *"Dünyayı* **[370/b]** *terk eden Allah katında değer kazanır. Halkın elinde olanı terk eden kalplerin sevgilisi olur."* Ve buyurmuştur ki; *"Emanet almayan rahat eder. İnsanlardan hiçbir şey istemeyen azîz olur."* Ve buyurmuştur ki; *"Mü'minlere şefkatle nasihat etmek saadet alâmetidir."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala refîktir refîki sever, şiddeti ve kabalığı sevmez. Yumuşak huylu için kıldığı lütfu kaba saba olan şiddet ehli için kılmaz."* Ve buyurmuştur ki; *"Hak teala bir hâne halkı hakkında hayır murad ederse, onlarda yumuşak huyluluğu alışkanlık hâline getirir ve onları sertlikten kurtarır. Çünkü yumuşak huyluluk bulunduğu nesneyi ancak güzelleştirir ve süsler. Kabalık da bulunduğu nesneyi çirkin ve kötü kılar."*

ÜÇÜNCÜ FASIL

Hâlik teala ile sohbetin âdâbını, zamane halkı, akrabalar, komşular ve dostlarla iyi geçinmenin metodlarını on üç madde ile bildirir.

Birinci Madde

Kulun Mevlâ'sıyla huzur bulup ünsiyet etmesinin âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Hakikaten senin **[375/a]** sahibin ki hazarda ve seferde, uykuda ve uyanıklıkta, belki ölüm de dahil olmak üzere hayatın her safhasında senden bir an bile ayrı değildir. O senin Mevlân ve yaratıcındır. Seni terbiye eden ve rızık verendir. Her ne zaman O'nu zikredip düşünürsen, O seninle beraberdir; dostun ve yardımcındır. Nitekim Hak teala: *"Beni zikredenlerle beraberim"* buyurmuştur. Her ne zaman ki O'nun hakkında olan kusurundan dolayı sana bir hüzün hali gelip kalbin kırılsa, bil ki o sırada O senin sahibin ve yardımcındır. Nitekim Hak teala *"Ben, kalbi kırık olanlarla beraberim"*[275] buyurmuştur.

Beyt
Ger hezârân dâm-bâşed der-kadem
Çun to bâ-mâyî ne-bâşed hîç gam

Beyt(in tercümesi)
Bir adamda binlerce tuzak olsa bile, sen bizimle oldukça hiç gam yok!

Eğer sen Hak tealayı gerektiği gibi tanısaydın, O'nu kendine sahip edinirdin ve halkın sohbetini bütünüyle terk edip giderdin. Aldığın her nefeste, her an kalbini ve uzuvlarını gözetip denetleyerek (murâkabe) yakîne vâsıl olurdun. Bilirdin ki Hak teala her an senin gizli hallerine muttali olurmuş, içine ve dışına vâkıf olurmuş, kalbine gelen düşünceleri bilirmiş. Şuna şahit olurdun ki Hak teala kalabalığa karıştığında, yalnız kaldığında ve tereddüt içinde bulunduğun hallerde bile senin yanında hazır ve nâzır imiş.

Şunu seyrederdin; mülk ve melekût âlemi içinde sâkin olan hiçbir varlık yerinde durmaz ve hareket eden hiçbir varlık yerinden ayrılmaz ki yerin ve göklerin idarecisi Cebbâr olan Allah ilmiyle onu kuşatmış olmasın. İşte o zaman zelil bir kulun Mevlâ'sı huzurundaki edeple duruşu gibi dış

görünüşün ve iç âlemin itibarıyla edepli ve terbiyeli olurdun. Şuna dikkat ederdin ki Yüce Mevlâ aslâ seni yasaklarını işlerken görmesin, daima seni emrettiklerini işlerken bulsun.

Eğer sen, bütün vakitlerinde bu huzur ve ünsiyet halini elde etmeye muktedir olamadınsa, sakın ha gece ve gündüz Rabbi'nle başbaşa kalıp O'na yalvarmakla haz alacağın vaktini boş geçirmeyesin. Öyle bir vakit sana lâzımdır ki Mevlâ'nın sohbeti âdâbını bilesin. Bu huzurun âdâbını (aşağıda sayacağımız) şu on beş maddede bulasın.

1-Başını öne eğmek ve önüne bakmak.
2-Aklını başına toplayıp başka fikirleri bırakmak.
3-Susmak ve sükût etmek.
4-Bedenin bütün uzuvlarını sâkin (ve telaşsız) tutmak.
5-Emredilene uymak.
6-Yasaklanandan sakınmak.
7-İtiraz etmemek.
8-Dâima zikir hâlinde olmak.
9-Mevlâ'nın tefekkürüne devam etmek.
10-Hak tealayı her şeye tercih etmek.
11-Halktan ümidini kesmek.
12-Heybet altında huzû ile alçalmak.
13-Hayâ altında huşû ile gönlü kırık olmak.
14-Sürekli kâr ve kazanç peşinde koşmayıp Hakk'ın teminatına itimat etmek.
15-Teslimiyet gösterip rıza yolunu tutmak.

Sana öyle lâzımdır ki yukarıda sayılan âdâb ve erkâna gece gündüz her vakitte riâyet edesin. Daima bunlar şiârın olsun. Çünkü burada sayılanlar, göz açıp yumuncaya kadar senden ayrılmayan sâhibinle olan sohbet âdâbıdır. Hâlbuki halk, elbette ki bazı vakitlerde senden ayrılır ve seni terk edip kendi işlerine gider.

Nazm

1-Cânân ilinden gelmişem
Fânî mekânı neylerem
Ol mülke meyl salmışam
Ben bu cihânı neylerem
2-Dünyâya geldim gitmeye
İlm ile hilme yetmeye

Aşk ile cân seyr itmeğe
Ben în ânı neylerem
3-Devr-i zamândan duymışam
Kevn ü fesâdı koymışam
Dârü'l-emânı duymışam
Ben sicn-i cânı neylerem
4-Hep i'tibârım atmışam
Âşıklığa el katmışam
Ben nefsi dosta satmışam
Bu düşmenânı neylerem **[375/b]**
5-Aşkın şarâbın içmişem
Dil gülşenine göçmişem
Ben varlığımdan geçmişem
Nâm u nişânı neylerem
6-Aşkı tabîbim kılmışam
Derdinde dermân bulmuşam
Ben lübb-i hikmet bilmişem
Yunâniyânı neylerem
7-Enfâs-ı aşkı dârikem
Mâl ü menâli târikem
Genc-i nihânı mâlikem
Nakd-ı revânı neylerem
8-Taht-ı tevekkül bulmuşam
Mülk-i kanâ'at almışam
Mahfîce sultân olmuşam
Câh-ı iyânı neylerem
9-Her ne gelürse yahşıdır
Zîrâ o dostun bahşıdır
Çün cümle anın işidir
Ben bed-gümânı neylerem
10-Olmuş ânınla kalmışam
Ayn-ı hayâta dalmışam
Kendim bilüp kâm almışam
Vehm ü yalanı neylerem
11-Gerçi zamân devrân ile
Pîr itdi cismim şân ile
Gönlüm civânda cân ile

Pîr ü civânı neylerem
12-Ten beslemekden sapmışam
Gönlüm sarâyın yapmışam
Hurşîdim anda tapmışam
Ben ahterânı neylerem
13-Yâri bana bes görmüşem
Ağyârı dilden sürmüşem
Üns ile tenhâ durmuşam
Ben üns-i cânı neylerem
14-Dilden dile bin tercümân
Varken ne söyler bu lisân
Çün cân ü dildir hem-zebân
Nutk u beyânı neylerem
15-Hakkı cemî‘-i halkdan
Müstağnîyem bi’llâhi ben
Hallâk-ı âlem var iken
Halk-ı zamânı neylerem

Günümüz Türkçesiyle

1-Dostun ilinden gelmişim, fânî mekânı neylerim? O mülke meyletmişim, ben bu cihanı neylerim?

2-Dünyaya geldim gitmeye, ilimle hilm elde etmeye. Aşk ile cânı seyretmeye; ânı, nerdeyi neylerim?

3-Zamanın devrinden doymuşum, olup bozulanı koymuşum. Emniyet yurdunu duymuşum, bu cân hapishanesini neylerim?

4-Bütün itibarımı atmışım, âşıklığa el katmışım. Ben nefsi dosta satmışım, bu düşmanı neylerim?

5-Aşk şarabını içmişim, gönül gülşenine göçmüşüm. Ben varlığımdan geçmişim; namı, nişânı neylerim?

6-Aşkı tabibim kılmışım, derdinde dermân bulmuşum. Hikmet deryâsını bulmuşum, bu Yunan artığı (felsefeyi) neylerim?

7-Aşkın nefesini duyarım, malı mülkü terk eylerim. Gizliye âşikâra sahibim, zamane nakdini neylerim?

8-Tevekkül tahtını bulmuşum, kanaat mülkünü almışım. Gizlice sultan olmuşum, açık sultanlığı neylerim?

9-Başıma her ne gelirse güzeldir, çünkü gelen Dost’un bahşişidir. Madem ki her şey O’nun işidir, Ben kötü zanları neylerim?

10-Olmuşum, O'nunla kalmışım, hayat denizine dalmışım. Kendim bilip zevk almışım; vehmi, kuruntuyu neylerim?

11-Gerçi zaman döner devrân ile bedenim ihtiyarladı şân arzusuyla. Gönlüm hâlâ gençlikte, cân ile. Genci, ihtiyarı ben neylerim?

12-Ten beslemekten uzaklaştım, gönül sarayını yapmışım. Hidayet güneşimi onda bulmuşum, ben yıldızları neylerim?

13-Yâri bana yeter görmüşüm, ağyârı gönülden sürmüşüm. O'nun dostluğuyla tenha kalmışım, cân ile dostluğu neylerim?

14-Gönülden gönüle bin tercüman varken, ne söyler bu lisân? Madem ki can gönülle gelir; konuşmayı, açıklamayı neylerim?

15-Hakkı! Artık bütün halktan müstağnîyim billahi ben. Âlemi Yaratan var iken, zamanın halkını neylerim?

İkinci Madde

Âlimin talebelerine ders vermesinin âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Hocanın öğrencilerine ders vermesinin âdâb ve erkânı on yedidir.

1-Öğrencilerin yaramazlıklarına katlanmak.

2-Gerekli olmadıkça söylememek (sumta mülâzemet).

3-Halim, selim olmak.

4-Ciddiyetle oturmak (vakar).

5-Başını önde tutmak.

6-Tevâzuu benimsemek.

7-Şakalaşmayı ve mizahı terk etmek.

8-Öğrencilerine yumuşaklıkla davranmak.

9-Öğrenmekte zorluk çekenlere sabırlı davranmak; yavaş yavaş öğretmek.

10-İçlerinden bön olanları (zekî olmayan) güzellikle eğitmek.

11-Tekrar tekrar soru soranları azarlamamak.

12-Soru soranların sözünü dikkat ve himmetle dinlemek.

13-Soruyu anlayıp güzelce, anlaşılır biçimde cevaplamak.

14-Öğrencinin ileri sürdüğü delilleri kabul etmek.

15- Hak tealaya yönelip itaat etmek.

16-Faydasız ilme yönelmekten öğrenciyi sakındırmak.

17-Faydalı bilgiyi Allah (rızâsın)dan başkası için öğrenmekten onları uzak tutmak.

İlim öğreten her hocaya şu lâzımdır ki öğrencilerine bu âdâb gereğince davransın ve onlara daima faydalı ilimler öğretsin.

Kıta

Me’zûn olursan okut ulûmı
Neşr eyle halka nef‘-i umûmı
Âmil olursan kâmil olursun
Hikmetleri hep sende bulursun

Günümüz Türkçesiyle

Eğer yeterli isen okut ilmi, faydalı bilgiyi halka neşreyle. Bildiğini işlersen kâmil olursun, hikmetleri hep kendinde bulursun.

Üçüncü Madde

Öğrencinin hocasından ders almasının âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Öğrencinin hocasından ders almasının âdâb ve erkânı on beştir:

1-Hocasına selâm vermek ve (derse geldiği sırada onu) ayakta karşılamak.

2-Hocanın izniyle (oturunuz demesiyle) oturmak.

3-(Hocanın huzurunda) namazda durur gibi edeple oturmak.

4-Hocanın huzurunda az (ancak gerektiği kadar) söz söylemek.

5-Hocası soru sormadıkça konuşmamak.

6-Ondan izin almadıkça soru sormamak.

7-Filan âlim senin söylediğinin tersini savunuyor, diyerek ona zıt görüş ileri sürmemek.

8-Anlatılan konuyu hocasından daha iyi bildiğini ihsas etmemek. **[376/a]**

9-Derste arkadaşının kulağına gizlice söz söylememek.

10-Başını önüne eğip (derse yoğunlaşarak) etrafa ilgi göstermemek.

11-Yanında biri hocanın gıybetini yapmaya kalkıştığında ağzını sıkıca tutmak ve mümkünse konuyu kapatmak.

12-Hocanın derse her gidip gelmesinde ayağa kalkmak.

13-Hoca dersi bitirip ayağa kalkınca artık soru sormamak.

14-Hoca yola koyulduğu sırada ona soru sormayıp ardı sıra yürümek.

15-Hocasının evlâdına ve yakınlarına da saygı gösterip ikram etmek.

Kişi, hocasının dış görünüşü itibarıyla kötü bir iş işlediğini görünce ona hemen muhalefet etmeyip işin aslını araştırıp iç yüzünü öğrenmeye bakmalıdır. Konunun iç yüzünü hocanın daha iyi bildiğini düşünerek, hatırına sû-i zanda bulunmak geldikçe, Hz. Mûsâ ile Hızır (aleyhimesselâmın) kıssasını hatırlamalıdır.

İlim öğrenip hocasından feyz almak isteyen herkese şu lâzımdır; hocasına yukarıda bahsi geçen âdâb ve erkân üzere davranmalıdır ki (Allah'ın nûrundan bir hisse olan) ilmi elde edebilsin. Nitekim şöyle denilmiştir; "İlme kavuşan ancak hürmet ve tazimle kavuşmuş, onu kaybeden de hocasına hürmeti terk ettiği için kaybetmiştir."

Beyt

Üstâzına ta'zîm it, zîrâ ki dinilmişdir:
Men allemenî harfen, kad sayyerenî abden.

Günümüz Türkçesiyle

Üstâdına saygılı ol, çünkü şöyle denilmiştir. "Bana bir harf öğretenin kölesi olurum."

Dördüncü Madde

Kişinin anne babasıyla sohbet edip onlarla ülfetinin (samimiyet ve bağlılığını canlı tutmasının) âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Anne babası hayatta olan kimsenin, ebeveyni ile sohbet edip onlara iltifat etmesinin âdâb ve erkânı on beştir:

1-Onların sözlerini dinlemek.
2-Emirlerine itaat etmek.
3-Onlardan izinsiz oturmamak.
4-Onların kalkmasını ayakta beklemek.
5-Onların önünce bir yoldan gitmek (yol açmak.)
6-Sesini onların sesinden fazla yükseltmemek.
7-Onları isimleriyle çağırmamak.
8-Çağırdıklarında yanlarına varıp buyur demek.
9-Hizmetlerini (buyurdukları işi) çabucak görmek.
10-Onların rızâsını kazanmakta istekli davranmak.
11-Onlara kol kanat gerip saygılı davranmak.
12-İyilik ve ihsanını onlardan esirgememek.
13-Onlara hiddetle bakmamak.
14-Yüzlerine karşı yüzünü ekşitmeyip; kendilerine güleryüzlü olup tatlı sözle konuşarak hatırlarını hoş tutmak.
15-Emirleri olmadıkça gurbete gitmeyip yanlarından ayrılmamak.

Şu halde herkese lâzımdır ki anne babasıyla bu âdâb ve erkân üzere sohbet ve ülfet edip hürmetle hizmetlerini görsün ve rızalarını kazanmaya baksın.

Beyt

Rızâ-yı Hak rızâ-yı vâlideyn içre bilinmişdir
Ki cennet ümmehât akdâmı tahtında bulunmuşdur

Günümüz Türkçesiyle

Hakk'ın rızası, ebeveynin rızasında bilinmiştir ki, cennet anaların ayakları altında bulunmuştur.

Beşinci Madde

Bekâr olan ârifin evlenmesinin âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Bekâr olan bir mürîd, seyr ü sülûkunu tamamlayıp ârif ve kâmil olduktan sonra evlenmek isterse, onun muradına uygun olup da evlenmesinin şartları on dörttür:

1-(Günahtan) korunmaya ve iffetli olmaya niyet etmek.

2-Düğün yemeği ve mihir için para hazırlamak. Eğer yanında parası yoksa borç alsın ve onu ödemekte Hak tealayı kendisine kefil bilsin.

3-Fakirlikten ve geçim darlığına düşmekten korkup da evlenmekten çekinmesin. Cenâb-ı Hakk'a tevekkül etsin.

4-Aslı pâk, soyu temiz olan dindar ve aklı başında bir hanımefendiyi nişanlasın. Çünkü kocasına itaatkar ve sâliha bir kadın ağırlığınca altına değer; dünya nimetlerinin en hayırlısı sayılır. Böyle bir hâtun ne kadar yoksul ve düşkün olsa da kocası onu sever, şefkatle üzerine titrer.

5-(Bir kadınla) soyu sopu, malı ve güzelliği için evlenmemek. Çünkü izzet için evlenen fakir olup yoksul kalır. Güzellik uğruna evlenen âleme rezil rüsvay olur ve belâsını bulur.

6-Soyu sopu, malı, yaşı ve endamı kendinden aşağı olanla evlenmek. Çünkü kalbe **[376/b]** öyle olanı uygun gelir; böylelikle hanımının seni küçümseyen bakışlarından kurtulmuş olursun.

7-Eğer kadın nişanlanmak arzu ederse; erkekte dindarlık, yakışıklılık ve cömertlik arasın.

8-Mihri asgarî ölçüde tutmak. Çünkü mihrin hayırlısı dört yüz miskal gümüştür.

9-Eğer imkânı varsa, mihri vermekte acele etmek.

10-Bir koyun ile olsa da düğün yemeği vermek.

11-Düğün ziyafetinde yemek yedirmeyi ganimet bilmek. Çünkü o, cennet sofralarından lezzet almaktır.

12-Düğünde en güzel elbiselerini giyerek süslenmek.

13-Gerdeğe girmeden önce iki rekat namaz kılmak.

14-Önce hanımının alnını tutup; "Allah'ım eşimi bana, beni de eşime mübarek kıl" diye dua etmek.

Hazret-i Ömer (r.a.)'a kadının zayıf veya semiz olanından sorulduğunda; "Yatağın yumuşak olsun" buyurmuşlardır.

Altıncı Madde

Erkeğin hanımıyla şakalaşması ve birlikte olmasının âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki, [İslâm, insan hayatına dair her alanı şefkatle kuşatır. Her işi nezaketle işlemenin usûlünü mü'minlerine öğretir. Bu sebeple Müslüman'ın hanımı ile birlikte olmasının (cimâ) âdâb ve erkânı da âlimlerce Peygamberimiz'in sünnet-i seniyyesinden süzülerek beyan edilmiştir. Müslümanın her davranışının dinde bir yeri; helal, haram, mekruh veya müstehap gibi bir karşılığı olacağından, bu konudaki detaylı hükümleri elbette zamanında öğrenmeli ve öğretmelidir. Bunun için de ilmihallere –özellikle aile ilmihallerine- müracaat edilmelidir.

Müslüman, hanımına uygun vakitlerde, onun da rızasını alarak, besmele ile mümkünse abdestli olarak yaklaşmalıdır. Bir elmanın iki yarısı gibi birbirini tamamlayan kadın ve erkeğe lutfedilen birlikte olma nimeti de, ruhen ve bedenen sekînete ermeye vesile olacak latifelerle tezyîn edilmelidir.] Hanımıyla şakalaşarak onun gönlünü hoş etmelidir. Çünkü bu hem bedeni hafifletir, hem gönle iffet verir ve rûhu rahatlatır.

Cimâdan sonra artıkların mesânede kalmaması için üç damla da olsa bevl etmelidir. Ta ki, bu kalıntılar dermansız bir hastalığa sebep olmasın. Sonra bedenin rahatı için sağ yanı üzere yatıp hafif bir uykuya varmalıdır. Eşi hayız günlerinde iken rağbeti azaltmak için ona eski elbiselerini giydirmeli veya süslenmemesini istemelidir. **[377/a]**

Bir şâir bir kısım kadınların yanından geçip giderken şöyle demiştir:

Beyt

İnne'n-nisâ'e şeyâtînu hulikne lenâ

Ne'ûzu bi'llâhi min şerri'ş-şeyâtîni

Beyt(in tercümesi)

Kadınlar bizim için yaratılmış şeytanlardır. Şeytanların şerrinden Allah'a sığınırım

Onların içinden bir şâire hanım buna cevap verip şöyle demiştir:

Beyt

İnne'n-nisâ'e reyâhînu hulikne lekum

Ve kullukum yeştehî şemme'r-reyâhîn

Beyt(in tercümesi)

Kadınlar sizin için yaratılmış reyhanlardır. Hepiniz reyhanları koklamaktan zevk alırsınız.

Yedinci Madde

Cimâın vakitlerini, birleşme ve zamanına göre doğacak çocukların hallerini ve şekillerini bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Cimâın müstehap, lâyık ve mürüvvete yakışır olanı odur ki erkek hanımının rızâsıyla cimâ etsin. Ve onunla (belli bazı) vakitleri gözeterek birleşsin. Cimâın uygun görülmediği vakitlerde birleşmekten sakınsın.

Eğer kişi hanımının rızâsını gözetip istekli olduğu vakitlerde muhabbetle cimâ ederse, bundan doğacak çocuk akıllı ve olgun olur. Hilalin ilk gününde çocuk güzel olur. Gündüz vakti öğleden önce ederse, çocuk hakîm ve kerîm (hikmet sahibi ve cömert) olur. Pazartesi gecesi ise, çocuk Kur'ân-ı Kerim hâfızı olur. Salı gecesi ise sehâvetli (cömert) ve merhametli olur. Perşembe gecesi ilmiyle amel eden âlim olur. Cuma gecesi çocuk ârif ve âbid[276] olur. Cuma günü namazdan önce cimâ ederse, çocuk kutlu bir insan olur ve şehid olarak ölür. Eğer hanımı râzı olmadan cimâ ederse, bundan meydana gelen çocuk ahmak olur. Hanımı loğusa iken cimâ ederse, çocuk zarar görür. Hilal gecesinde, hilal ayının on beşinde veya son gecesinde ederse çocuk mecnûn olur. Pazar gecesi ise çocuk yol kesici (eşkıyâ) olur. Çarşamba gecesi çocuk adam öldürmeye meyilli olur.

Şayet gündüz vakti öğleden sonra cimâ ederse, çocuğun gözü şaşı olur. Ramazan bayramı gecesinde ederse çocuk anne babaya isyankâr olur. Kurban bayramı gecesi ederse, çocuk altıparmaklı veya dört parmaklı olur. Eğer ayakta iken cimâ ederse, çocuk yatağını ıslatır. Meyve ağacı altında cimâ ederse, çocuk zalim olur. Tahâretsiz iken cimâ ederse, çocuk cimri

olur. Üzerine örtü almadan (yıldızlar altında) açık havada cimâ ederse, çocuk ikiyüzlü (münafık) olur. Bir kimsenin huzurunda cimâ ederse, çocuk hırsız olur. Berât gecesi cimâ ederse, çocuk kötü huylu olur. Yola gideceği gecede ederse, çocuk müsrif olur. İnzal halinde iken ikisinin de hatırında herhangi bir sûret bulunursa çocuğun sûreti ona yakın olur ve gözleri hangi renge bakarsa, çocuk o renge yakın olur. Hayızlı ve nifaslı iken hanımıyla cimâ ederse, çocuk cüzzamlı olur ve yaptığı iş kendisine haram olur. **[377/b]**

Nazm

1-Şol dem ki rûh tâ'ir-i kuds-âşiyân idi
Cân bülbülüne gülşen-i vahdet-mekân idi
Kân-i hafâda cevher-i cân bî-nişân idi
Ketm-i ademde âlem ü âdem nihân idi
Halvet-sarây-ı sırda gönül kâm-rân idi
Bir yâr idi hemân ü bir ol yâr-ı cân idi
Demler o demler idi zamân ol zamân idi

2-Kanı o dem ki sâki-i hum-hâne-i ezel
Sunardı rûh-ı pâkimize câm-ı lem-yezel
Mâbeynimizde olmaz idi bahs ile cedel
Bî-kîl u kâl olurdı kamu müşkilât hal
Yoğ idi âfet-i ecel-i ömr-i bî-bedel
Râhatda idi zümre-i ervâh mâ-hasal
Demler o demler idi zamân ol zamân idi

3-Dahi kurulmuş idi tılısmât-ı kâ'inât
Yeksân idi henûz bu efrâd-ı mümkinât
Çıkmamış idi sâhil-i imkâna fülk-i zât
Olmamış idi mevc-fiken kulzüm-i sıfât
Ketm-i ademde idi şu'ûn-ı mükevvenât
Dahi zuhûra gelmemiş idi ta'ayyünât
Demler o demler idi zamân ol zamân idi

4-Nâ-gâh kilk-i kâtib-i dîvân-ı emr-i hû
Yazdı berât-ı âdeme tuğrâ-yı "ihbitû"
Ayrı düşüp o gülşen-i lâhûtdan kamu
İtdik zarûrî külhan-ı nâsûta ser-fürû

Tutduk egerçi sahn-ı sarây-ı vücûda rû
Cânda henûz bâkîdir ol şevk ü ârzû
Demler o demler idi zamân ol zamân idi

5-Ervâh-ı ins basdı kadem çün seyâhate
Geldik zarûrî âlem-i kevn ü sabâvete
Tebdîl olup o denlü letâfet kesâfete
Dest-i kazâ bırakdı felekden felâkete
Düşdük kuyûd-ı renc ü ‘anâ vü sakâmete
Bu hâk-dâna geldik egerçi ikamete
Demler o demler idi zamân ol zamân idi

Günümüz Türkçesiyle

1-O demler ki rûh kutsal âlemde uçardı. Can bülbülüne vahdeti mekân edinmiş gülistân idi. O gizli hazinede cân cevheri belirsizdi. Yokluğun gizeminde insanlık âlemi gizliydi. Sırların halvet sarayında gönül gizliydi. *Bir Yâr vardı sadece, bir de Yâr’in dostu vardı. Anlar o anlardı, zaman o zamandı.*

2-Hani o demler ki, sakîsi ezel meyhânesinin; sunardı pâk rûhumuza sonsuzluk kadehini. Onunla aramızdaydı ve tartışma, mücâdele olmazdı. Hiç dedikodusuz, bütün müşkiller halledilirdi. Ecel korkusu yoktu o zaman, paha biçilmeyen ömrü yitirme kaygısı yoktu. *Ruhlar âleminde herkes rahattı, endişesizdi. Anlar o anlardı, zaman o zamandı.*

3-Kâinât ve tılsımları kurulmamıştı henüz. Varlıklar farklı değildi, her taraf dümdüzdü. Beden gemisi daha, varlık sahiline yaklaşmamıştı. Deniz daha dalgalanmamış, dalgalar kabarmamıştı. Yokluk denizindeydi, varlıkların bütün işleri. *Ortaya çıkmamıştı henüz belli varlıklar. Anlar o anlardı, zaman o zamandı.*

4-Ansızın “Hû” emrinin divan katibinin kalemi, yokluk beratına “İniniz”[277] tuğrasını çekmişti. Ayrı düştük o zaman ilâhî gülistândan büsbütün, vücûd sarayının yüzeyine yerleştik ama. *Canımızda henüz o arzu bâkî, o şevk mevcuttur. Anlar o anlardı, zaman o zamandı.*

5-İnsanların ruhları bu seyahate başlar başlamaz. Mecbûren geldik, bu çocuk oyuncağı âleme. O zaman ki letâfetimiz kesâfete dönüştü. Kazâ eli bizi, feleklerden indirip, felâkete bıraktı. Düştük böylece; sıkıntı, zenginlik, huysuzluk gibi bağlarla bağlandık. *Meğer bu topraktan eve ikamet için geldik. Anlar o anlardı, zaman o zamandı.*

Sekizinci Madde

Erkeğin hanımıyla sohbet ve ülfet etmesinin âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Erkeğin hanımıyla sohbet ve ülfetinin âdâb ve erkânı otuzdur: Kişi kendi hanımına karşı iyi huylu olmalı, güzellikle davranmalıdır. Ona hoş ve tatlı sözlerle, yumuşaklıkla konuşup ülfet etmeli, yumuşak söz söylemelidir. Nitekim haberde şöyle gelmiştir. *"Halkın hayırlısı, ehline hayırlı ve faydalı olandır."*[278] Hanımın yanına vardığında ona selâm verip **[378/a]** hatırını sormalıdır. Onu tenhâda görüp neşeli bulduysa saçını okşayıp türlü iltifatlarda bulunmalıdır. Onu tenhâda üzüntülü bulduysa, şefkat gösterip hatırını sorup tatlı söz söylemelidir. İşe yarar, faydalı va'dlerle hanımının gönlünü almalıdır.

Çünkü o senin için eve hapsolmuş, başkasından ümidini kesmiş ve bütün ümidini sana bağlamış olup senin can yoldaşındır. Kendisiyle üzüntülerini paylaştığın dert ortağın, şakalaştığın yegâne eğlence kaynağın ve kendisiyle neslinin devam ettiği tarlandır. Çocuklarının terbiyesinde hanımına yardımcı olmalıdır. Çünkü çocuklar annelerinin başında gece gündüz ağlayıp sızlayarak kendisine başını dinleme fırsatı vermeyen amansız birer hasım belki birer insafsızdır. Şu halde bu konuda hanımına yardım edenin Mevlâ yardımcısı olur. Hanımını kendi giydiği kalitede giydirmelidir. Kendi yediğinden yedirmelidir. Eğer gücü yeterse onun nafakasını geniş tutsun. Kişi hanımının oturacağı yeri ve nafakasını temin etmeyi boynuna borç bilmelidir.

Hanımını hiç dövmemeli ve dünya işlerine ait kusurlarından ötürü ona kötü söz söylememelidir. Hanımın din işlerine ait olan kusurlarından ötürü kendisine bir günden fazla küsmemelidir. Hanımına yumuşaklıkla davranıp güleryüzle idare etmelidir. Çünkü o eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır. [Duygusal yönü baskın olup, ileri görüş ve firâset bakımından] aklı ve [zînete olan meyli sebebiyle] dînî hassasiyeti noksandır. Eşinin yanında o [bir bakıma] esir kılınmıştır. Ancak kendisiyle güzellikle sohbet ve ülfet edilmek şartıyla alınıp nikâhlanmıştır. Kişi hanımının kötü huylu davrandığını görünce, önce kendi nefsine sû-i zanda bulunmalıdır. "Eğer nefsim ıslah olsaydı, hanımım da ıslah olurdu" demelidir.

Evliyâdan birisi hanımının kötü huyuna sabredip niçin sabrettiğini soranlara; "Korkarım ki onun eziyetine katlanmayacak bir kimse onunla evlenirse, ikisi birden belâya düşerler" dermiş. Nitekim denilmiştir ki; "Hanımının eziyetine katlanan erkeğin altı şeyden kurtuluşu söz konusudur.

Çocuklar tokatlanmaktan, tabak kırılmaktan, buzağı dövülmekten, kedi sövülmekten, misafir kovulmaktan ve elbise yırtılmaktan kurtulmuş olur. Hanımı öfkelendiği sırada susmalıdır. Tâ ki kadın yaptığından pişman olup kocasından özür dilesin. Çünkü o zayıftır, susmakla mağlup olur. Hanımının iyi huyu galip olup her hizmetini güler yüzle güzellikle yerine getirdikçe ona hayır dua etmelidir. Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâlar etmelidir. Çünkü erkeğine uygun davranan (sâliha) kadın, şükrü edâ olunamaz bir nimettir. Erkek hanımına karşı öyle davranmalıdır ki, hanımı "kocam beni bütün kadınlardan çok beğenmiş ve sevmiştir" diye bilsin. Kişi hanımına geçim ve ev idaresi konularında danışıp diğer büyük işleri ona yük etmemelidir. Hanımının kendisine hıyânet etmesi veya tuzak kurması ihtimaline karşı uyanık ve tedbirli olmalıdır. Nitekim Hz. Âdem atamız, Havva anamızın davetiyle Rabbine isyankâr olmuştur. Eşinin günah olmayan kusurlarını görmezden gelmelidir. (Onun basit) hîlelerine göz yumup bilmezlikten gelmelidir. Hanımının sırlarını ve kusurlarını herkesten gizlemelidir. -Hanımıyla uygunlukla geçinip ona latifeler söylemelidir. -Kendisi kadın kılığına girmenin dışında- başka oyunlarla eşini eğlendirmelidir.

Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) mü'minlerin anneleri, tertemiz eşlerine karşı davranışında insanların en zarifi idi. Hatta o, zevcesi Hz. Âişe ile bir kere yarıştığında, Âişe annemiz zayıf ve naif olduğundan Efendimiz'i geçmiştir. Daha sonra o Hazret'in muhabbetiyle Hz. Âişe annemiz kilo aldı, bedenini geliştirecek yiyecekler yiyerek dolgunlaştı. Tekrar yarıştıklarında **[378/b]** bu sefer Efendimiz kilo alan Âişe annemizi geçmiş ve *"Bu senin (semizleyince nefesinin) tıkanmasındandır"* buyurmuştur. Çünkü erkeğin hanımıyla oynaşıp şakalaşması boş ve lüzumsuz olmayıp yerinde bir davranıştır, ibadet ve tâat kabîlindendir. Hanımını insanların gelip geçtiği kalabalığa bakan balkon ve pencerelerde oturtmamalıdır. Ta ki nâ-mahreme bakıp da, meyli akmasın. Hanımına Kur'ân-ı Kerim okumayı, ilmihalini ve dînî edepleri öğretmelidir. Hanımına süslü ve değerli elbiseler giydirmemelidir. Ta ki zînetlerini göstermek için dışarıya çıkmasın, evine bağlı kalsın.

Beyt
Hâtûn-i hûb-sûret u pâkîz rûy-râ
Nakş u nigâr u hâtem-i fîrûze gû me-bâş

Beyt(in tercümesi)

Kadın endamı zarif, yüzü güzel olunca; süsü, firuze yüzüğü varsın olmasın.

Hanımından izinsiz sefere, belki hacca bile gitmemelidir. Hanımı kendisine itaatkar sâliha bir kadın ise, onun üstüne başkasıyla evlenmemelidir. Ta ki adaletle davranmış olup iyi geçimden mahrum kalmasın. Hanımına her üzüntü ve kederini açmamalıdır. Borçlarını (bütün ayrıntılarıyla) söylememelidir. Hanımına yüzüne karşı ve gıyâbında hayır dualar etmelidir. Çünkü o, gece gündüz demeden onun hizmetindedir. Kendisinin ekmekçisi, aşçısı, terzisi, çamaşırcısı ve malının bekçisidir. Bütün bunlarla birlikte can yoldaşı, arkadaşı ve dert ortağıdır.

Dokuzuncu Madde

Kadının kocasıyla sohbet ve ülfetinin âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Kadının kocasıyla sohbetinin âdâb ve erkânı yirmidir:

Kocası içeri girdiğinde onun için ayağa kalkmak. Kocasını güleryüzle karşılamak. Onu "merhaba efendim" diyerek karşılamak. Kocasının paltosunu almak. Emrettiği her işte kocasına itaat edip boyun eğmek. Kocasının yatağından kaçmamak. Kocasından izinsiz evinden dışarı bir yere gitmemek. Kocası ondan bûse almak istediğinde nefsini ona teslim edip isteğini geciktirmemek. Kocasının elbisesini temizleyip kıyâfetini düzgünce hazırlamak. Kocasının yemeğini ekmeğini pişirmek. Eşinin lambasını/sobasını yakıp döşeğini hazır etmek. Gusül ve abdest için kocasına su hazırlamak. Kocası arzu ederse gusül ve abdest almasına yardımcı olarak hizmetini görmek. Kocasından izinsiz (nafile) oruç tutmamak. Mal ve güzelliğini kocasının başına kakmamak. Giyim ve yeme içme temini konusunda kocasına zorluk çıkarmamak (gücü nisbetinde alıp getirdiğine râzı olmak.) Sesini kocasının sesinden fazla yükseltmemek. Kocasına eziyet edip canından bezdirmemek. Yanında ve gıyâbında kocasına hayır dualar edip onu övmek. Kocası için süslenip gözlerine sürme çekmek, ellerine kına yakmak ve dînen mübah olan diğer şeylerle süslenmek. Kocasının ırzını ve malını gece gündüz korumak. Kendisi nâ-mahreme görünmemek ve ondan izinsiz malını hiç kimseye vermemek.

Beyt

Murâdım şöyledir hâlâ
Sana ey kâmeti bâlâ

Komasun Hazret-i Mevlâ
Beni bir ân hemân sensiz

Günümüz Türkçesiyle

Ey servi boylum, senden isteğim şudur ki hâlâ. Beni bir an sensiz bırakmasın Hazret-i Mevlâ.

Onuncu Madde

Kişinin evlâdıyla sohbet ve ülfetinin âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Kişinin kendi evlâdıyla sohbet ve ülfetinin âdâb ve erkânı yirmidir: Babanın evlâdın doğumuyla sevinmesi. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v) buyurmuştur ki; *"Çocuk dünyada sevinç kaynağı, âhirette nûrdur."* Kız çocuğuna daha çok sevinip onlara hürmet etmek. **[379/a]**

Çünkü evlâdın hayırlısı kız olanıdır. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Kadının bereketlisi kız doğurmakla başlayandır.* [279] *Çünkü ben Hak tealadan bana yük olmayacak evlâdlar istedim. Bana kızlar ihsan eyledi."*

Doğum müjdesini aldığı çocuğa güzel bir isim vermek. Doğumunun yedinci gününde veya daha sonraki bir günde oğlan için iki koyun, kız için bir koyun akîka niyetiyle kurban kesip [Şafiî mezhebine göre] kemiklerini kırmadan taksim etmek veya pişirip yedirmek. Yedinci gününden on yaşına kadar oğlunu sünnet ettirmek. Oğlu veya kızı altı yaşına geldiklerinde onlara Kur'ân-ı Kerim okumayı, ilmihalini ve dînî âdâbını öğretmek. Oğluna (okuma) yazmayı, ok atmayı, yüzmeyi ve (yaşadığı çağda geçerli olacak) bir meslek öğretmek. Çünkü haberde; *"Sanat fakirlikten koruyan emniyettir"*[280] denilmiştir. Eğer çocuk ilim öğrenmeye istekliyse bu ona hidayet olmuştur (istekli olduğu ilme onu teşvik etmek en isabetlisidir.)

Kıta

Lugat bil sarf u nahv ü mantık âdâb
Hisâb ü hikmet ü hey'et suturlâb
Me'ânî bil usûlün dîn şerî'at
Hadîs ü fıkh u tefsîr ü tarîkat

Günümüz Türkçesiyle

Dil, gramer, mantık ve nezaket öğren. Matematik, felsefe ve astronomi öğren. Meânî ilmini, dinin ve şeriatın esaslarını öğren. Hadis, fıkıh, tefsir ve tasavvuf öğren.

Oğluna iyi bir lakap vermek. Kızına yemek pişirmeyi, yün eğirmeyi ve dikiş dikmeyi (yaşadığı çağda revaçta olan ev işlerini) öğretmek. Bütün çocuklarını süsleme (giyim kuşamının temininde, yedirmede) ve hediye vermekte eşit tutmak. Turfanda meyveyi önce kız çocuğuna ikram etmek. Çünkü onların gönülleri daha yumuşak, duyguları daha kırılgandır. Çocuklarını şefkatle kucaklayıp öpmek, başlarını okşayıp sevmek. Çocuklarına (her zaman) merhametle muamele etmek. Onlarla (fırsat buldukça) şakalaşıp güler yüzle konuşmak. Onlara beddua etmeyip hayır dua etmek. Çünkü beddua etmek fakirliğe sebep olur ve çoğu kere de çabuk icâbet olunur da onları ifsad eder (çocukların düzgün işlerini bozar.) On yaşına giren kız ve erkek çocukların yataklarını ayırıp birbirinden ayrı yataklarda (mümkünse ayrı odalarda) yatırmak. Çünkü (o yaştan itibaren) kızlarla erkekleri aynı mekânda yatırmak, fitneye sebebiyet verir. On beş yaşına giren çocuklarını kendi rızâlarıyla evlendirmek. Çocuğun üstesinden gelemeyeceği işi ona buyurmamalı ki âsî olmalarına sebep olunmasın. Kendi yanında ikamet eden çocuklarına yediğinden yedirip giydiğinden giydirmek. Hiç kimsenin evlâdı için kötülük düşünmemelidir ki, onun zararı kendi evlâdına dönüp de bir süre sonra kendi yollarına çıkmasın. Nitekim Hz. Yusuf'un kardeşleri onu babasından alıp esir durumuna düşürmüşlerdi, (fakat sonunda) kendi evlâdları da Firavn'un eline esir düşmüştür. (Yusuf'un biraderleri) böylece ektiklerini biçip cezâlarını bulmuş oldular.

Beyt

Mücâzâtında hub u ziştin itmez zerrece taksîr
Aceb sûret-nümâ-yı adldir âyîne-i âlem

Günümüz Türkçesiyle

İster güzel ister çirkin, kimsenin cezasında zerrece kusur etmez. Âlem aynası, adaletin yüzünü gösteren şaşılası bir şeydir.

On Birinci Madde

Efendinin köle ve câriyeleriyle sohbet ve ülfetinin âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Efendinin sahibi olduğu köle ve câriyeleriyle sohbet ve ülfetinin âdâb ve erkânı on [sekiz]dir:

Efendi esirleri satın alınca başlarını tutup bereketli olmaları için onlara dua etmeli. İlk önce onlara güzel bir şey yedirmeli. Kendi yediğinden yedirip kendi giydiğinden giydirmeli. Onlara kendi evlâdı gibi Kur'ân-ı Kerim okumayı, ilmihalini ve sahih akaidi öğretmeli. Onlara üstesinden gelemeyecekleri zor işler buyurmamalı. Zor iş buyurduğu vakit, kendisi de yardımcı olmalı. Bir gün bir gecede yetmiş kere kusur işleseler de, af ile muamele etmeli. Yetmiş birinci kusuru işlediklerinde sözle uyarmalı, yetmiş ikincide terbiye etmek niyetiyle eliyle vurmalı. Öfkesi yatışmadıkça onları dövmemeli. Dövünce on tokattan fazla vurmamalı. Onları **[379/b]** terbiye için dövdüğünde yüzlerine ve başkaca tehlikeli olacak yerlerine vurmamalı. Erkek ve kadın hizmetçinin kendisine karşı olan kusurlarını, kendisinin Mevlâsına karşı olan kusurları cümlesinden bilmeli. Nitekim evliyâdan birinin hizmetçisi kendisine âsî olduğunda şöyle dermiş; "Ey köle, sen bana çok benziyorsun!" Onların terbiye kabul etmeyenlerini ya satmalı veya evlendirip baş göz etmeli. Onları kendi oturduğu sofraya oturtup beraber yemek yedirmeli.

Eğer onlar ayakta durup hizmet ediyorlarsa, yenen yemekten bir miktar da onlara vermeli. Bir müddet hizmetinde istihdam ettikten sonra (köleleri) âzâd etmeli. Ta ki Hak teala da kendisini cehennemden âzâd eylesin. Âzâd ettikten sonra onları artık kendi hizmetinde istihdam etmemeli. Çünkü bu onlara eziyettir. Kendi bindiği hayvanın terkisine kölesini de bindirmeli. Onunla nöbetleşe hayvana binmeli. Kendi atına binip kölesini ardınca yürütmek, insanlara karşı büyüklük taslamak olur. Nitekim Hazret-i Ömer (r.a.) Şam-ı Şerif'e giderken yanında bir devesi ve bir de kölesi vardı. Deveye kölesiyle nöbetleşe binerdi. Bazen kendisi deveye binip yularını kölesi çekerdi ve böylece bir fersah kadar giderlerdi. Bazen de deveye kölesini bindirip yularını kendisi çekerdi ve yine böylece bir fersah kadar yaya yürürdü.

Ne zaman ki Şam'a yaklaştılar, deveye binme sırası kölede iken, bir nehre rastladılar. O zaman Hazret-i Ömer (r.a.) pabuçlarını sol koltuğu altına alıp deveyi çekerek nehri geçtiğinde bir de görmüştür ki, Şam emîri olan Ubeyde bin Cerrah (r.a.) kendisini karşılamak için nehrin kenarına gelmiştir.

Ubeyde onu bu halde görünce demiştir ki; “Ey mü’minlerin emîri! Şimdi Şam’ın ileri gelenleri seni karşılamak için buraya gelecektir. Seni bu durumda görürlerse bu yaptığını iyi karşılamayıp buna başka mânâ verirler.”

O Hazret, Ubeyde’ye şu cevabı vermiştir: “Hak teala bizi İslâm diniyle azîz eylemiştir. Biz O’nun rızâsına tâlibiz, insanların (şöyle veya böyle) demelerine bağlı değiliz ki! Onların dediklerini neyleriz?”

Beyt

Dost medhinden ne hâsıl zemm-i düşmenden ne gam
Fârig u âzâdeyim birdir yanımda medh ü zem

Günümüz Türkçesiyle

Dostun övmesiyle ne olur, düşmanın yermesinden ne çıkar? Ben her şeyden âzâdeyim; övgü de yergi de yanımda birdir.

Hazret-i Osman (r.a.) bir kölesinin kulağını büküp incitmişti. Sonra yaptığından pişman olup kendi kulağını ona çektirmiş ve onu âzâd etmiştir. Şu halde herkese lâzım olan odur ki, yukarıda sayılan âdâb ve erkân gereğince amel edip köle ve câriyelerine kendi evlâdı gibi şefkatli ve merhametli davransınlar.

Köle ve câriyelerin efendileriyle nasıl sohbet ve ülfet edeceklerine gelince, bu yukarıda (dördüncü maddede) açıklandığı üzere, kişinin ebeveyni ile olan sohbet ve ülfetinin âdâb ve erkânı gibi olmalıdır. Haberde şöyle gelmiştir: *“Efendisinden kaçan kölenin namazı, geri gelip tövbekâr olmadıkça kabul olunmaz.”*[281]

Beyt

İlâhî abduke’l-âsî etâka
Mukırrân bi’z-zunûbi ve kad da‘âka

Beyt(in tercümesi)

İlâhî! Âsî kulun Sana geldi. Günahlarını itiraf ederek, yalvararak.

On İkinci Madde

Akrabanın akraba ile sohbet ve ülfetinin âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Kişinin akrabasıyla sohbet ve ülfetinin âdâb ve erkânı yedidir:

Kişinin zaman zaman akrabasını ziyaret edip onlara tatlı sözler söylemek. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) *"Ey Ebû Zer! Gün aşırı ziyaretime gel, muhabbeti artır"*[282] buyurup sık sık akrabayı ziyaret edene karşı (gönüllerde) muhabbetin artacağını duyurmuştur.

Eğer mümkünse kişi akrabayı haftada bir ziyaret etsin. Bu mümkün değilse ayda bir, o da mümkün değilse senede bir ziyaretlerine varsın. Bu imkânı da yoksa buna karşılık bir hediye göndersin veya mektup yazsın yahut selâm yollasın. **[380/a]**

Kendi milleti, hemşehrisi ve yakın akrabasıyla dayanışma ve yardımlaşma konusunda tek yürek, yekvücut ve bir el gibi olmak. Şu halde kişi kendi ihtiyacını (önce) akrabasına teklif etmesin ki, onları mihnetinden rahat bıraksın. Onların üzüntüleriyle kederlensin, sevinçlerini paylaşsın. (Gerektiğinde) taziye ve göz aydınlığı ziyaretlerinde bulunsun. Onlar ziyaretine geldiklerinde ayakta karşılayıp memnuniyetini belirterek neşeyle konuşsun. Giderken beraber kalkıp kapıya kadar uğurlasın.

Akrabasının kendine düşen ihtiyacını reddetmeyip görüvermek. Çünkü onu reddetmek akrabalık bağını koparmaktır. Onun içindir ki akrabanın komşuluğu mekruh sayılmıştır. Ta ki her gün yüz yüze gelmekten muhabbetleri azalmasın; birbirlerine olan hürmeti azalıp akrabalık bağının kopmasına sebep olmasın. Nitekim haberde; *"Hak teala sıla-i rahmi gözeteni gözetir, akraba ile bağını koparanı da koparır"*[283] gelmiştir. Bu durumda sıla-i rahmi gözetmek bir selâm göndermekle edâ edilebilirse de, ancak vacip yerine getirilmiş olur.

Kişi babasından sonra amcasını, büyük kardeşini, dayısını sözlerini dinleyip hürmet etme konusunda babası yerinde tutmalıdır. Onlar da kendisine şefkatli ve merhametli davranma konusunda evlâdı gibi muamele etmelidir.

Annesinden sonra halasını, teyzesini kendi vâlidesi yerinde bilmeli; onlar da ona izzet ü ikramda bulunup şefkat göstermelidir. Kişi, şayet akrabasının esir düştüğünü görürse, onu satın alıp âzâd etmelidir.

Akrabasının her türlü eziyetine katlanıp acı sözlerini yutmalıdır. Hastalarını ziyaret edip cenazelerine varmalı, vasiyetlerini tutmalıdır. Çünkü akraba olanlar birbirinden, sıla-i rahmin gerektirdiği ikramların tam olarak yerine getirilmesini bekler. Beklediğinin aksi ortaya çıkarsa, hısımlığı bir kenara bırakıp hasımlığa döner.

Şu halde, akrabalara lâzım olan budur ki akrabalarının ehli ve evlâdı ile güzelce ilgilenip vefâkar davransınlar. Ta ki hısımlık husûmete dönmesin.

Sıla-i rahmin gereğini yerine getirmiş bulunsunlar ve hasetlerinin şerrinden emin olsunlar.

Şiir
Akâribu ke'l-akâribi fî ezâhâ
Fe lâ tefrah bi ammin ev bi hâlin
Fe kem ammin yekûnu'l-gammu minhu
Ve kem hâlin ani'l-ihsâni hâlin

Şiir(in tercümesi)
Akraba (bazen) akrep gibidir, işkenceyse; ne amcaya ne de dayıya sevinme. Ne amcalar var, gam keder vermiştir! Ne dayılar, iyilikten nasip almamıştır!

On Üçüncü Madde

Kişinin komşularıyla sohbet ve ülfetinin âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Komşunun komşularıyla sohbetinin âdâb ve erkânı kırktır:

Kişinin kendi hânesine bitişik olan evlerin sahipleriyle ve kapıları kendi kapısının karşısında bulunan veya kapıları görünen evlerin sahipleriyle (ve sâkinleriyle), kırk hâneye varıncaya kadar -zimmî bile olsalar- iyilik ve yardım etmesinin vacip olduğu komşularıdır ki akrabası gibi onlara ikram etmek mecburiyetindedir.

Komşularının ev halkına hıyânet etmeyip ırzlarını korumak. Çünkü haberde *"Komşuya hürmet, anaya hürmet gibidir"*[284] gelmiştir.

Komşularının hizmetçilerine çok bakmamak, bakışını uzatmamak. Yakın komşuşu aç iken kendisi tok yatmamak. Komşularını eliyle ve diliyle incitmekten sakınmak. Komşularının evine izinsiz bakmamak. Komşularına ama azdan, ama çoktan -zimmî olsalar bile- hediye vermek. Komşu tabağı göndermek. Yani iyi bir yemek pişirince yakın komşuya ondan hisse vermek. Satın aldığı meyveden, gördüğü komşuşuna hediye vermek. Komşuları borç isterse, Allah için ödünç vermek. **[380/b]**

Komşuları muhtaç duruma düşmüşlerse, ihtiyaçlarını görüvermek. Komşularını bayramda ziyaret etmek. Komşunun duvarına bevl etmemek. Komşunun köpeklerine taş atmamak. Komşunun duvarına vurmamak. Komşunun çocuklarını kendi evlâdına dövdürüp sövdürmemek. Komşulardan izinsiz kendi binasını, onların evlerinden (güneş almasına

engel olacak şekilde) yüksek yapmamak. Komşusunu kendi duvarına ağaç kakmaktan ve tahta çakmaktan men etmemek. Kiremit oluklarının akıntısını komşunun arsasına verip yağmur, kar suyu ve toprak birikintilerinin oraya akmasıyla komşusuna sıkıntı vermemek. Komşusunun ayıp ve kusurlarını araştırmamak. Komşusunun işlerini ve hallerini ulu orta herkese söylememek. Komşusuna yolda rastladığında, selâmı ilk veren olmak.

Komşusuyla söyleşirken sözü uzatmayıp onun da konuşmasına fırsat vermek. Su, tuz, kor (ateş) gibi benzeri basit ev ihtiyaçlarını komşusundan esirgemeyip vermek. Komşunun hediyesini kabul edip az ise de çok görmek. Komşusunun ayıbını örtmek. Komşusunu (her hâlükârda) iyilikle idare etmek. Evini, -ancak komşusunun izniyle- yabancıya satmak. Komşusu bir yerden geldiğinde onları ziyaret etmek. Mutlu gününde komşusunu tebrik etmek. Üzüntülü olduğu günde varıp komşusunu taziye etmek. Komşusunun davetine icâbet etmek. Komşusu bir ihtiyacını arz ettiğinde gönül hoşluğuyla vermek. Komşunun bir kusuru olduğunda affedip dostluğun devamını tercih etmek.[285]

Komşusu hastalandığında varıp kendisini görmek (ve hatırını sormak). Komşusu vefat ettiğinde cenazesinde hazır bulunmak. Komşunun yetimlerine sahip çıkarak görüp gözetmek. Komşusuyla karşılaşınca güleç yüzle tatlı söz söylemek. Komşusuna hoşlandığı tarzda yaklaşmak, öyle muamele etmek. Başkasından olsa katlanmayacağı eziyete, komşu söz konusu olunca katlanmak. (Komşulardan) kendisine musallat olanlara (komşuluk hakkı için) teslim olup sert konuşanlara yumuşaklıkla cevap vermek.

Beyt

Sabr eyle sen iyilik kıl cevr eylese hem-sâye
Yokdur iki âlemde iyilik gibi ser-mâye

Günümüz Türkçesiyle

Komşun cevr etse de sen iyilik yap, sabreyle. İyilik gibi sermaye yoktur iki âlemde.

---

[275]. Ebû Nuaym, Hilye, II, 364.

[276]. Âbid: İbadete düşkün, ibadet etmeyi çok seven, sûfî meşrep.

[277]. Burada Bakara sûresi 2/36-38 ilâ A'râf sûresi âyetlerinde işaret edildiği üzere Hz. Âdem ile Havva'nın cennetten çıkarılmaları hadisesine

telmih vardır: "**Allah; Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır" buyurdu. (**A'râf 7/24)

[278]. İbn Mâce, Nikah, 50; Tirmîzî, Menâkıb, 140.

[279]. Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XVI/483-611, H. No: 45567, 46046; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ'*, II/396, H: No: 2658; Şevkânî, *Fevâ'idü'l- -mecmû'a*, s. 133, H. No: 48.

[280]. Benzer bir rivayet için bkz: Meydânî, *Mecmau'l-emsâl*, II/258.

[281]. Tirmîzî, Salât, 266.

[282]. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân,* VI/326, H. No: 8362, 8363; Kudâî, *Müsnedü'ş-şihâb,* I/327, H. No: 367.

[283]. Buhârî, Tefsîru sûre 47, Edeb 13, Tevhîd 35; Müslim, Birr, 16.

[284]. Benzer bir rivayet için bkz: İbn Ebi'd-Dünya, *Mekârimü'l- ahlâk*, s. 217, H. No: 322; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, IX/52, H. No: 24896.

[285]. Bu madde yazma nüshada yoktur.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Erkeğin hanımıyla sohbet ve ülfetinin âdâb ve erkânı otuzdur: Kişi kendi hanımına karşı iyi huylu olmalı, güzellikle davranmalıdır. Ona hoş ve tatlı sözlerle, yumuşaklıkla konuşup ülfet etmeli, yumuşak söz söylemelidir. Nitekim haberde şöyle gelmiştir. *"Halkın hayırlısı, ehline hayırlı ve faydalı olandır."* Hanımın yanına vardığında ona selâm verip **[378/a]** hatırını sormalıdır. Onu tenhâda görüp neşeli bulduysa saçını okşayıp türlü iltifatlarda bulunmalıdır. Onu tenhâda üzüntülü bulduysa, şefkat gösterip hatırını sorup tatlı söz söylemelidir. İşe yarar, faydalı va'dlerle hanımının gönlünü almalıdır.

Komşusuyla söyleşirken sözü uzatmayıp onun da konuşmasına fırsat vermek. Su, tuz, kor (ateş) gibi benzeri basit ev ihtiyaçlarını komşusundan esirgemeyip vermek. Komşunun hediyesini kabul edip az ise de çok görmek. Komşusunun ayıbını örtmek. Komşusunu (her hâlükârda) iyilikle idare etmek. Evini, -ancak komşusunun izniyle- yabancıya satmak. Komşusu bir yerden geldiğinde onları ziyaret etmek. Mutlu gününde komşusunu tebrik etmek. Üzüntülü olduğu günde varıp komşusunu taziye etmek. Komşusunun davetine icâbet etmek. Komşusu bir ihtiyacını arz ettiğinde gönül hoşluğuyla vermek. Komşunun bir kusuru olduğunda affedip dostluğun devamını tercih etmek.

Kişinin zaman zaman akrabasını ziyaret edip onlara tatlı sözler söylemek. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) *"Ey Ebû Zer! Gün aşırı ziyaretime*

gel, muhabbeti artır" buyurup sık sık akrabayı ziyaret edene karşı (gönüllerde) muhabbetin artacağını duyurmuştur.

Doğum müjdesini aldığı çocuğa güzel bir isim vermek. Doğumunun yedinci gününde veya daha sonraki bir günde oğlan için iki koyun, kız için bir koyun akîka niyetiyle kurban kesip [Şafiî mezhebine göre] kemiklerini kırmadan taksim etmek veya pişirip yedirmek. Yedinci gününden on yaşına kadar oğlunu sünnet ettirmek. Oğlu veya kızı altı yaşına geldiklerinde onlara Kur'ân-ı Kerim okumayı, ilmihalini ve dînî âdâbını öğretmek. Oğluna (okuma) yazmayı, ok atmayı, yüzmeyi ve (yaşadığı çağda geçerli olacak) bir meslek öğretmek. Çünkü haberde; *"Sanat fakirlikten koruyan emniyettir"* denilmiştir. Eğer çocuk ilim öğrenmeye istekliyse bu ona hidayet olmuştur (istekli olduğu ilme onu teşvik etmek en isabetlisidir.)

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Hakikaten senin **[375/a]** sahibin ki hazarda ve seferde, uykuda ve uyanıklıkta, belki ölüm de dahil olmak üzere hayatın her safhasında senden bir an bile ayrı değildir. O senin Mevlân ve yaratıcındır. Seni terbiye eden ve rızık verendir. Her ne zaman O'nu zikredip düşünürsen, O seninle beraberdir; dostun ve yardımcındır. Nitekim Hak teala: *"Beni zikredenlerle beraberim"* buyurmuştur. Her ne zaman ki O'nun hakkında olan kusurundan dolayı sana bir hüzün hali gelip kalbin kırılsa, bil ki o sırada O senin sahibin ve yardımcındır. Nitekim Hak teala *"Ben, kalbi kırık olanlarla beraberim"* buyurmuştur.

Eğer kişi hanımının rızâsını gözetip istekli olduğu vakitlerde muhabbetle cimâ ederse, bundan doğacak çocuk akıllı ve olgun olur. Hilalin ilk gününde çocuk güzel olur. Gündüz vakti öğleden önce ederse, çocuk hakîm ve kerîm (hikmet sahibi ve cömert) olur. Pazartesi gecesi ise, çocuk Kur'ân-ı Kerim hâfızı olur. Salı gecesi ise sehâvetli (cömert) ve merhametli olur. Perşembe gecesi ilmiyle amel eden âlim olur. Cuma gecesi çocuk ârif ve âbid olur. Cuma günü namazdan önce cimâ ederse, çocuk kutlu bir insan olur ve şehid olarak ölür. Eğer hanımı râzı olmadan cimâ ederse, bundan meydana gelen çocuk ahmak olur. Hanımı loğusa iken cimâ ederse, çocuk zarar görür. Hilal gecesinde, hilal ayının on beşinde veya son gecesinde ederse çocuk mecnûn olur. Pazar gecesi ise çocuk yol kesici (eşkıyâ) olur. Çarşamba gecesi çocuk adam öldürmeye meyilli olur.

Akrabasının kendine düşen ihtiyacını reddetmeyip görüvermek. Çünkü onu reddetmek akrabalık bağını koparmaktır. Onun içindir ki akrabanın komşuluğu mekruh sayılmıştır. Ta ki her gün yüz yüze gelmekten

muhabbetleri azalmasın; birbirlerine olan hürmeti azalıp akrabalık bağının kopmasına sebep olmasın. Nitekim haberde; *"Hak teala sıla-i rahmi gözeteni gözetir, akraba ile bağını koparanı da koparır"* gelmiştir. Bu durumda sıla-i rahmi gözetmek bir selâm göndermekle edâ edilebilirse de, ancak vacip yerine getirilmiş olur.

4-Ansızın "Hû" emrinin divan katibinin kalemi, yokluk beratına "İniniz" tuğrasını çekmişti. Ayrı düştük o zaman ilâhî gülistândan büsbütün, vücûd sarayının yüzeyine yerleştik ama. *Canımızda henüz o arzu bâkî, o şevk mevcuttur. Anlar o anlardı, zaman o zamandı.*

Çünkü evlâdın hayırlısı kız olanıdır. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Kadının bereketlisi kız doğurmakla başlayandır. Çünkü ben Hak tealadan bana yük olmayacak evlâdlar istedim. Bana kızlar ihsan eyledi."*

Komşularının ev halkına hıyânet etmeyip ırzlarını korumak. Çünkü haberde *"Komşuya hürmet, anaya hürmet gibidir"* gelmiştir.

. Bu madde yazma nüshada yoktur.

. Benzer bir rivayet için bkz: Meydânî, *Mecmau'l-emsâl*, II/258.

. Benzer bir rivayet için bkz: İbn Ebi'd-Dünya*, Mekârimü'l- ahlâk*, s. 217, H. No: 322; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, IX/52, H. No: 24896.

. Buhârî, Tefsîru sûre 47, Edeb 13, Tevhîd 35; Müslim, Birr, 16.

. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân,* VI/326, H. No: 8362, 8363; Kudâî, *Müsnedü'ş-şihâb,* I/327, H. No: 367.

. Tirmîzî, Salât, 266.

. Burada Bakara sûresi 2/36-38 ilâ A'râf sûresi âyetlerinde işaret edildiği üzere Hz. Âdem ile Havva'nın cennetten çıkarılmaları hadisesine telmih vardır: "**Allah; Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır" buyurdu. (**A'râf 7/24)

. Âbid: İbadete düşkün, ibadet etmeyi çok seven, sûfî meşrep.

. Ebû Nuaym, Hilye, II, 364.

. Müttakî el-Hindî*, Kenzü'l-ummâl*, XVI/483-611, H. No: 45567, 46046; Aclûnî*, Keşfü'l-hafâ'*, II/396, H: No: 2658; Şevkânî, *Fevâ'idü'l- -mecmû'a*, s. 133, H. No: 48.

. İbn Mâce, Nikah, 50; Tirmîzî, Menâkıb, 140.

Köle ve câriyelerin efendileriyle nasıl sohbet ve ülfet edeceklerine gelince, bu yukarıda (dördüncü maddede) açıklandığı üzere, kişinin ebeveyni ile olan sohbet ve ülfetinin âdâb ve erkânı gibi olmalıdır. Haberde

şöyle gelmiştir: *"Efendisinden kaçan kölenin namazı, geri gelip tövbekâr olmadıkça kabul olunmaz."*

DÖRDÜNCÜ FASIL

Din kardeşleriyle (ihvân) sohbet etmenin âdâb ve erkânını, havâs ile tanışıp bilişmeyi, cahil insanlara yaklaşıp konuşmanın inceliklerini, avâmın âdetlerini ve geleneklerini, âlimlerle havâssa ait meselelerin görünürdeki işleyişini ve bu işleyişi anlamayı insana kolay eden insanların Rabbini tevhîd etmeyi altı madde ve bir hâtime ile açıklar.

Birinci Madde

Yakın dostlarla (ihvân) sohbetin âdâbını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Kişinin hocası, öğrencileri usûl ve fürûa ait (soyundan geldiği ve soyundan gelen) akrabaları, köleleri ve komşularından sonra diğer insanlar üçe ayrılır. Bunlardan birincisi kendisine safâ veren yakın dostları, ikincisi kendisine hep sıkıntı çektiren tanıdıkları, üçüncüsü ise vefâsız câhillerdir.

Şu halde kardeşlik ve sadâkatte senin için iki vazife lâzımdır:

Birinci vazife: İlk önce arkadaşılığın şartlarına bağlılık istemektir. Ondan sonra kardeşlik bağını kurmaktır. Ta ki kardeşlik ve sadakate lâyık olmayanı dost edinmiş olmayasın. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) *"Kişi arkadaşının dini üzeredir"*[286] buyurmuş ve kişinin arkadaşının meşrebi ve mezhebi üzere olduğunu duyurmuştur. Eğer sen konuşup dertleşmede, ilim öğrenmede, din ve dünya işlerini görüşmede yoldaşın olacak şefkatli bir arkadaş edinmek istersen (aşağıdaki) beş özelliği (dost edineceğin kimsede) **[381/a]** aramalısın.

Birinci özellik akıldır. Çünkü akılsızla konuşmanın neticesi hayır olmaz. Onun yapacağı en iyi şey, iyilik yapayım derken sana zarar vermesidir.

İkinci özellik güzel huydur. Çünkü kötü huyludan sana vefâ ve safâ gelmez. Kötü huylu insan öyledir ki öfke ve arzularına sahip olamaz. Öyle bir kimseyi dost edin ki sen ona hizmet ederken o seni korusun. Sen onunla ülfet ettikçe o sana zînet olsun, tatlı sözler söylesin. Senden bir iyilik görürse onu söyleyip dursun, bir kötülük görürse onun üzerini örtsün.

Üçüncü özellik salâhtır (arkadaşın dinine bağlı, anlayışlı, rahat insan olmak.) Şu halde büyük günah işlemekte ısrar eden kötü huylu fâsıklarla arkadaş olma. Allah'tan korkan günah işlemekte ısrar etmez. Hâlbuki Cenâb-ı Hakk'a isyandan çekinmeyenin arkadaşına da tuzak kurmasından emin olunamaz. Çünkü onun durumu ârâzın hali gibi değişip durur, bir hâl üzere sâbit olmaz.

Dördüncü özellik kanaattir. Şu halde dünyaya düşkün olanla yakın olma. Çünkü onun sadâkatı gelip geçicidir. Hırslı insanla arkadaşlık öldürücü zehir gibidir. Çünkü tabiatlar birbirine benzeşmeye ve tâbi olmaya meyillidir. Belki de tabiatlar birbirinden habersiz olarak huy ve haslet devşirmekte gayet maharetlidir. Şu halde, harîs ile arkadaş olan elbette hırslı olur. Nitekim zâhidle yakın olan da zâhid olur ve neticede rahat eder.

Beşinci özellik doğruluktur (sıdk). Yalancı ile dost olma, kötüdür. Hatta baştanbaşa şomdur. Çünkü onun sana yakını ırak, ırağı yakın edeceği bellidir. Eğer yukarıda sayılan beş özelliğin hepsini de bir şahısta bulamazsan, o zaman sana şu iki şeyden birini yapmak lâzım gelir. Ya insanlarla hususiyetlerine göre dost olursun ya da tamamından uzlet edip kurtuluşa erersin. Çünkü kardeşlik/dostluk üç türlüdür:

1-Ahiret kardeşliği. Bunda ancak diyânet ararsın.

2-Dünya kardeşliği. Bunda güzel huyluluk ararsın.

3-Ünsiyet kardeşliği. Bunda şerrinden emin olmayı ararsın.

Şu cihan halkı birbirinin hakkında şu üç mertebede bulunmuştur.

Birincisi gıda gibidir ki insan ondan hiç müstağnî olamaz.

İkincisi ilaç gibidir ki o insana bazen lâzım olur, bazen lâzım olmaz.

Üçüncüsü hastalık gibidir ki o hiçbir zaman insana lâzım olmaz. Fakat insan bazen onunla mübtelâ olur. Çünkü o, öyle bir şahsiyettir ki insan ondan ne bir fayda görür, ne de ona alışabilir. Kendisinden kurtuluncaya kadar onunla iyi geçinir. Böylece ondan (dolaylı olarak) nice faydalar görür ve nice ibretler almış olur. Böylesinin bir faydası da şudur ki ondan görülen kötülüklerle, benzerinden sakınılır. Bahtiyar insan odur ki başkasında gördüğü (hatalardan) ibret almış olsun. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) buyurmuştur ki *"Eğer insanlar başkasından görüp iğrendikleri şeylerden sakınsalardı, edepleri kâmil olurdu ve terbiye ediciye ihtiyaçları kalmazdı."*

İkinci vazife: Arkadaşlık ve dostluk hukukunu gözetmektir. Böylece zamanla arkadaşınla aranızda dostluk ve (kader) arkadaşlığı kurulmuş olur. Bu durumda sohbet ve ülfet hukukuna riâyet etmek her ikinize de lâzım olur. Hâlbuki dostluk hukukuna uymanın da nice âdâb ve erkânı vardır. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) buyurmuştur ki: *"İki dostun benzeri iki el gibidir ki biri diğerini yıkar."*[287] O Hazret (s.a.v.) bazı ashâbıyla beraber bir ağaçlığa girip Erak ağacından iki misvak kesti. Bunlardan biri doğru, biri eğri idi. O cömertlik kaynağı doğru olanı arkadaşına verip eğri olanı kendi alınca yol arkadaşı demiştir ki **[381/b]**

“Doğru misvakı almaya sen benden daha lâyık olduğun halde, bana vermenin hikmeti nedir?”

O cömertlik timsali arkadaşına demiştir ki: *“Eğer misvakı sen kesmiş olsaydın, o zaman doğru olanı bana vermen îsâr ve dostluk gereği olurdu. Çünkü arkadaşlık eden iki kişiden Allah katında makbul olanı, arkadaşına karşı şefkatli olandır.”*[288]

Yakın dostlarla sohbet ve ülfet etmenin âdâb ve erkânı yirmi beştir:

Malını, mülkünü dostuna bahşedip onun rızâsını kazanmak. Bu mümkün olmazsa, malının ihtiyaç fazlasıyla dostunun ihtiyacını görmek. Dostunun ihtiyaçlarını görme konusunda (herhangi bir) iltimastan önce, tedbirlerle onun yardımına gitmek. Eliyle veya diliyle ona yardımcı olmak. Dostunun sırlarını herkesten gizlemek. Dostunun ayıplarını örtmek. Halkın onu zemmetmesine fırsat vermemek, onu üzecek sözleri kendisine söylemeyip gizlemek. Halkın onu methinden kendisini haberdar edip onu sevindiren sözleri dostuna ulaştırmak. Dostunun sözünü can kulağıyla, ona iltifat ederek dinlemek.

Dostunun sözüne müdâhale etmemek, onunla zıtlaşmamak. Dostuna en güzel adıyla seslenmek ve kendisini en çok sevdiği ünvanıyla çağırmak. Dostuna öğüt vermek gerektiğinde lütufkârlıkla ve tatlı sözlerle nasihat vermek. Dostunun iyiliği için onu övmek. Dostunun gıybeti yapılırsa, söylenenleri düzelterek ona arka çıkmak ve onu sahiplenmek. Dostunun kusurlarını onu azarlamadan ve cezalandırmadan affedip görmezden gelmek. Dostuna namazlardan sonra sağlığında ve vefatında dua etmek. Dostunun kederine ortak olmak. Dostunun sevinciyle mesrûr olmak.

Dostunun kendisine tenhada açıkladığı sırrını gizlemek. Gıyâbında ve yanında dostunu hep yanında bilip onun hakkında her zaman hayır düşünmek. Kendi ihtiyaçları hakkında dostuna külfet yüklemeyip şahsî ihtiyaçlarından onun kalbini rahat tutmak. Dostu gelince sevinçle ayağa kalkıp güleryüzle selâmını almak. Dostuna mecliste yer açmak veya kendi yerini ona ikram etmek. Dostunun hâl ve hatırını, işini ve aile fertlerinin durumunu sormakla gönlünü almak. Dostunun sözünü doğrulayacak şekilde konuşmak. Dostu meclisten gitmek üzere ayağa kalktığında onu uğurlamak. Velhasıl kendine yapılmasını sevdiği muameleyi kişi dostuna da yapmalıdır. Ta ki kişi dostluğunda sâdık olmuş olsun. Çünkü kendisi için istediğini dostu için arzu etmeyenin dostluğu ancak münafıklıktır. Dostunun vefatından sonra onun aile fertleriyle ve sevdiği akrabalarıyla vefâkarlık gösterip iyi geçinmek.

Beyt

Gelür zevk-i safâ dostun bana cevr ü cefâsından
Muhibb-i sâdıkı yeğdir kişinin akrabâsından

Günümüz Türkçesiyle

Dostun eziyeti, cefâsı; bana zevk ve safâ gelir. Kişinin gerçek dostu, akrabasından yeğdir.

İkinci Madde

Tanıdıklarla ülfet ve sohbetin âdâb ve erkânını bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Tanıdık insanlara karşı dikkatli olmalısın. Çünkü esas kötülüğü yüzüne karşı dost görünenlerden bulursun.

Ama (gerçek) dostun sana yardım eder. Tanımadığın kişi sana taarruz etmez, kendi işine gider. Aslında sana gelen kötülüğün hepsi, sözde dost görünüp içinde kin besleyen gizli düşmanlardandır. Şu halde gücün yettiğince **[382/a]** böyle tanıdıklardan uzak durmalısın. Ta ki kötülüklerden kurtulmuş olasın.

Tanıdıklarınla okulda, câmide, çarşıda veya herhangi bir yerde karşılaşıp bir şekilde mübtelâ olursan, sana gereken odur ki onlardan hiç birini küçümsemeyesin. Ta ki kendini bir düşmanlık ateşinin içine atmayasın. Onlara dünyalıklar için hürmetle bakmayasın ki, Allah katında ve insanlar nazarında hakîr olmayasın. Çünkü sen, dünyanın ve içindekilerin Allah katında değersiz olduğunu bilirsin. Dünya ehlini kendi nazarında büyük görürsen, Allah katında olan itibarını o zaman kaybedersin.

Dünya ehlinin elinde bulunan dünyalığı elde etmek için kapılarına gitmeyesin ve onların dinini alay konusu edip ayaklar altına almasına fırsat vermeyesin. Çünkü bir kimse (yukarıda söylenenlere rağmen) dünyalık için onların ayağına giderse, onların gözünde hakîr ve zelil olur ve ellerinde bulunan dünyalıktan da mahrum kalır. Eğer dünya ehli sana düşmanlık ederse, sen de onlara kin ve nefretle karşılık vermeyesin.

Çünkü onların karşılığına sabredemezsin. Bu takdirde dinin elden gider de, geriye sadece onlarla uğraşmaktan hasıl olan yorgunluğun elde kalır, bu sebeple yorgunluğun daha uzun süreli ve sıkıcı olur. Eğer dünya ehli yüzüne karşı sana dostluk gösterip överlerse, onlara meyledip de güvenmeyesin. Çünkü sen, gösterdikleri dostluğun hakîkatini onlarda ararsın, fakat binde birine bile sâdık olanını bulamazsın. Şu halde (onlarla dostluğa)

tamahkârlık etme ki dünya ehli sana karşı huzurunda da gıyâbında da bir olsunlar. Hâlbuki onlar böyle olmazlar. Eğer seni gıybet ederlerse, şaşırmayasın ve onlara öfkelenip de acı söz söylemeyesin. Çünkü eğer sen insaflı olup kendine nazar edersen, kendinde de gıybet illetinin varlığını görürsün. Hatta dostların ve akraban hakkında, belki ebeveynin ve hocaların hakkında belli bir tarz üzere gidemezsin. Gıyâbında onları öyle kelimelerle anarsın ki o kelimeleri onların yüzüne karşı söyleyemezsin.

Tanıdıkların mal, mevki ve yardımlarından faydalanma ümidinde olmayasın. Çünkü onlardan bu şekilde faydalanma arzusunda olan zelil olur ve malını kaybeder, bunu bilesin. Eğer sen, onların birinden bir ihtiyacının görülmesini istediğinde verirse, ona hayır dualar edip övmelisin. Aksine onu azarlayıp kendisinden şikâyetçi olmayasın. Ta ki kin ve düşmanlık kapısını açmış olmayasın.

(Hiçbir zaman) kusur araştırıcı olmayıp özür kabul edici olasın. Belki hatalı bulduğun kişinin, o kusuru işlemesini gerektirecek senin bilmediğin bir mazereti vardır, bunu bilesin. Onlardan birine hatasından dolayı (hemen) nasihat vermeyesin ve (herhangi bir şey hakkında) sormadığı hikmeti ona söylemeyesin. Yoksa onu senden kabul etmez, hatta sana hasım olup karşına dikilir. Eğer onlar herhangi bir konuda hata edip bunu öğrenmekten utanırlarsa, sakın bunu onlara sen öğretmeyesin. Çünkü bu takdirde onlar hem senden ilim öğrenip istifade ederler ve hem de sana kin ve düşmanlık beslemiş olurlar.

Eğer hataları günah sayılan bir fiil ise, yumuşak bir lisanla ve merhametle hakikati açıklaman gerekir. Eğer onlardan herhangi bir hayır ve ihsan gördüysen, O Mevlâ'ya şükredesin ki seni onlara sevdirmiştir. Şayet onlardan bir kötülük veya zarar gördüysen, bunu Hak tealadan bilip onları Mevlâ'ya havâle edesin. Onları azarlamayasın, "Ben filan oğlu filanca âlim kişiyim. Beni nasıl tanımazsınız, nasıl kıymetimi bilmezsiniz?" demeyesin.

Çünkü bu söz kendini beğenmek ve övmektir. Hâlbuki kendi nefsini övmek aptallık etmektir. Şunu iyi bilesin ki senin geçmişteki bir günahından dolayı Hak teala onları sana musallat etmiştir. Onların doğru sözlerini dinleyip yanlışlarına karşı sağır olasın. İyiliklerini anlatıp kötülüklerini kimseye söylemeyesin.

Daima muhalefet ve mücâdele ile meşgul olan taklit ehlinin sohbetinden sakınasın. Çünkü onlar sana hasedinden, hakkında sû-i zan besleyip önünü keserler ve senin ardından birbirlerine göz kırparak gammazlarlar. Unuttuğun ve hata ederek işlediğin yanlışları hep hatırda tutarlar. Ta ki

[382/b] kendileri ile münakaşa ettiğin bir zamanda, onları ileri sürerek sana cevap verirler. Onlar, senin ne bir ayıbını örterler, ne de bir hatanı affederler. En basit şeyleri hesap ederek az ve çok şey için hased ederler. Eğer senden râzı olsalar bu dış görünüşlerini yansıtır ve eğer sana buğz ederlerse içleri hışım doludur. Çünkü onların şânı budur, ahlâkları bu adetlerden ibarettir. Şu halde onların arkadaşlıkları hüsran, dostlukları zarar ve ziyandır. İşte bu (yukarıda hususiyetleri sayıla)nlar sana dostluk gösterisinde bulunan tanıdıklarındır.

Sana karşı düşmanlık besleyenlerin durumuna gelince; onlarla başa çıkman bu sayılanlara nisbetle daha kolaydır. Onun için Arap lisanında şu söz darb-ı mesel haline gelmiştir ki "Düşmanından bir kere, dostundan bin kere çekin."

Şiir
Aduvvuke min sadîkike mustefîdu
Fe lâ testeksiranne mine'l-ashâbi
Fe inne'd-dâ'e ekseru mâ terâhu
Yekûnu mine't-ta'âmi ve'ş-şurbi

Şiir(in tercümesi)
Düşmanın bazısı dosttan faydalıdır. Öyleyse dostları çok da artırma. Nice hastalık var ki görürsün; çok yeme içmeden kaynaklanır.

Üçüncü Madde

Cahil insanlarla sohbetin âdâb ve erkânını, avâm arasına karışmanın usûlünü bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Cahillerle oturup kalkmanın âdâb ve erkânı ve avâm arasına karışmanın belli usûlleri vardır ki bunlar büyük küçük herkese lâzımdır.

Câhillerle oturup kalkmanın âdâb ve erkânı beştir:

Onların sözlerine kapılmamak.

Onların çirkin ve anlamsız sözlerine kulak asmamak.

Onlar arasında geçerli olan argo tabirleri duymamazlıktan gelip kulak vermemek.

Onlarla görüşmekten mümkün mertebe sakınıp meclislerinde çok kalmamak.

Onlara karşı müstağnî olmak ve onlara muhtaç olmamak.

Şu halde cahiller arasına karışan kimse, onlardan kurtuluncaya kadar susmayı tercih etsin. Böylece ırzını onların tasallutundan koruyup vakar ile oradan ayrılmış olsun.

Avâmın muhafaza edilen adet ve merâsimleri pek çok olup hepsi de bu madde içinde açıklanmıştır.

Şu halde eğer avâm arasına katılırsan sana lâzım olan odur ki onların âdet ve merâsimine uygun davranmalısın. Dost ve düşmanlarla bile korkusuz, endişesiz rızalarınca sohbet ve dostluk edesin. Kendinden büyüklere saygı gösterip hizmet edesin, küçüklere şefkat gösterip nasihat edesin ve akranın olanlara da yumuşaklıkla uygun davranasın. Böylelikle rahat edip selâmet olasın; izzet, devlet ve saadet bulasın.

İnsanlar arasında bir toplulukta otururken, onların çok iltifat etmelerine aldanıp da sözlerine kanmaktan sakınasın. Sözü uzatıp çok oturarak onlara sıkıntı vermeden ziyareti kısa kesip gidesin. Topluluk içinde başını açıp saçını taramaktan, parmaklarını çıtlatmaktan, sakallarınla ve yüzüğünle oynamaktan, dişlerinin arasını kurcalamaktan sakınasın. Parmağını burnuna sokmaktan, tükürmekten ve burnunu temizlemekten sakınasın. Yüzüne konan sinekleri sık sık kovmaktan, çok gerinmekten ve insanların yüzüne karşı esnemekten sakınasın.

Bir toplulukta oturuşun her zaman edepli ve sözün düzgün olsun. Seninle konuşanın güzel sözlerini -aşırı muhabbet göstermeden ve hayretle karşılık vermesini beklemeden- dinlemelisin. Bir toplulukta olabilecek çirkin ve ahlâksız şakaları, müstehcen sözleri sükût ederek geçiştirmelisin. Evrâdını, [289] herkese söyleyip kendi yazdığın şiirlerinden pasajlar okuyarak ve diğer davranışlarını kendi kendine beğenip uzun uzun anlatarak insanlara karşı kendini beğenip övmeyesin. Süslenme konusunda aşırıya kaçmayasın, sürme çekip koku sürünmede ileri gitmeyesin. **[383/a]** Kimseye karşı kendi değerini düşürme ve rızâsı olmadan bir işi yaptırmaya kalkışarak kendinden usandırma ki bu ona ağır gelir ve eziyet olur.

Yöneticilerin sohbet arkadaşı ve zalimin yardımcısı olma ki bu fitne ve belâdır. Eğer sultana yakınlıkla imtihan olunursan, (hiç olmazsa meclisinde) ondan bir mızrak boyu uzak otur ki sultana yakınlık yakıcı ateştir.

Sağlık ve afiyetin dostluğundan sakın ki o düşmanların en başta gelenidir. Malını ırzından kıymetli bilmeyesin ve sana hasım olanlara düşmanlık etmekte aceleci davranmayasın. (Herhangi bir şeye) elinle işaret etmeyi ve geriye iltifatı çok etmeyesin.

Diz çöküp oturmalısın ve öfken yatışmadıkça konuşmamalısın. Malının miktarını aile fertlerine bile söylemeyesin. Çünkü onlar onu az görürse yanlarında değerin düşer ve eğer çok görürlerse artık onları az bir şeyle memnun edip rızalarını kazanman zor olur. Hizmetçilerin ve câriyelerinle şakalaşıp onlara komiklik yapmayasın. Halkı küçük görüp onlarla alay etmeyesin. Çünkü bu gibi davranışlar onların yanında senin vakarını azaltır ve yüzün suyunu döker ve bunlardan kalplere eziyet gelir, taşkınlığa sebep olur; sonunda kin tutma, inatlaşma ve kavgaya sürüklenirsin. Şu halde, eğer bir kimse seninle alay ederse sen de hemen ona cevap yetiştirmeyip ondan uzaklaş. Eğer bir kimse sana zulmederse, onu Allah'a havâle edip kendisine gayet yumuşak sözle cevap vermelisin. Allah'ın yarattıklarından hiç kimseye ve hiçbir nesneye lânet etmeyesin. Ehl-i kıbleden hiç kimsenin müşrik veya münafık olduğuna şehâdet etmeyesin. Çünkü herkesin içinde olanı ancak Allah teala bilir. Şu halde Mevlâ ile kulları arasına girmeyesin ve elbette dilini dedikodudan (gıybet) muhafaza edesin. Çünkü bir Müslüman'ın gıybetini etmek -İslâm içinde- otuz kere zina etmekten daha ve kötü haramdır.

Sakın bir kimseye bir şey va'd etmeyesin. Ta ki insanlara iyiliğin sözle değil, fiille olsun. Eğer zorda kalıp bir şey va'd ettiysen, sözünden dönmekten gayet sakınasın. Çünkü sözünden dönmek ancak münafıkların şânındandır. Sakın ola ki yalan söylemeyesin. Çünkü yalan bütün günahların anasıdır ve her dinde haramdır. Yalancı kişi, insanlar tarafından dışlanmış, azîz ve alîm olan Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmıştır. Sakın ola ki insanlarla konuşurken mücâdele ve münakaşa etmeyesin. Çünkü bunlarda karşıdakini cahillikle suçlama ve utandırma vardır. Kendisinin ne kadar zekî olduğunu ortaya koyup nefsini temize çıkarma ve övünme vardır. Hâlbuki Hak teala **"Nefislerinizi temize çıkarmayın"** (Necm 53/32) buyurmuş ve kendi nefsini övmeyi nehyedip bunun ne kötü bir şey olduğunu duyurmuştur.

Hikmet ehlinden bir zât demiştir ki: "Arkadaşının kötülüğünü söylemek, aslında insanın kendini övmesi demektir. Şu halde dilini kendini övmeye alıştırmayasın. Çünkü kendini beğenmiş kimse, kıymetsiz olur. Allah katında ve insanlar nazarında onun derecesi düşük olur.

Allah adına çok yemin etmeyesin. Allah'tan başkası adına yemin vermekten sakınasın ve kimseyi yüzüne karşı övmeyesin. Konuşurken sesini yükseltmeyip faydalı ve öz söyleyip sözü uzatmayasın. Ta ki dinleyenleri üzmeyesin. Güleryüzle konuşup aksıranı teşmit eyleyesin.

Yanındaki aksırınca *"el-hamdü li'llâhi"* derse *"yerhamükallah"* diyesin. Aksırdığın anda başını öne eğip elinle yüzünü kapatarak sesini yükseltmeyesin. Çünkü aksırırken sesini kısmamak ahmaklık alâmetidir. Haberde: *"Konuşurken aksırması kişiye âdil şahittir"* denilmiştir.

Çok mizah etmeyesin ve kahkahayla gülmeyesin ve birkaç kelime fazla söyleyip insanların arasını bulmaya bakasın. Kimsenin ayıbını araştırmayasın. Eğer ayıbını görürsen, örtmelisin. Hiç kimseye bildiğin ayıbını başa kakarak müdâhale edip laf çarpmayasın. Ta ki **[383/b]** o ayıbın benzeriyle sen de mübtelâ olmayasın. Bütün insanlar hakkında hayır düşünüp hayır bulasın. Zamane insanından bile râzı olasın.

Şiir
Tu'ayyibu zemânenâ ve'l-aybu fînâ
Fe mâ li zamâninâ aybun sivânâ
Ve leyse'z-zi'bu ye'külü lahme zi'bin
Ve ye'külü ba'zunâ ba'zan iyânan

Şiir(in tercümesi)
Zamanı ayıplarız, ayıp aslında bizde. Zamanımızda bizden ayıplısı yok. Kurt, kurdun etini yemez ama; biz birbirimizi yeriz açıkça.

Dördüncü Madde

Değerli âlimlerin ve büyük fakihlerin zahirî işlerindeki nizamını, avâm arasına karıştıkları sırada riâyet ettikleri adet ve geleneklerini tamamıyla bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki **İmâm-ı A'zam Ebû Hanife** (rh.a.) ikinci imam **Ebû Yusuf** (rh.a) hazretlerinin aklî seviyesinin yüksekliğini, güzel hasletlerini, latif sözlerini ve halkın ona olan teveccühünü görünce, önemli bütün zâhirî işlerin tedvînini ona bırakıp insanlarla iyi ilişkiler kurmayı (merâsim ve âdet-i seniyye) ana hatlarıyla ona öğretip vasiyet ederek demiştir ki:

"Ey Yakub! Vilayetin valisine itaat edip hürmet edesin. Yöneticilerin yanına onların şânına yakışır bir şekilde gidesin. Sakın onların huzurunda yalan söylemeyesin. Seni, ilmî bir konuya açıklık getirmek üzere yanlarına çağırmadıkça her zaman onların ziyaretine gitmeyesin. Çünkü sen onların yanına çok gidersen, kendi kıymetini muhakkak onların nazarında düşürmüş olursun. Şu halde sen, yöneticilere ateş muamelesi edesin. Yâni

onlardan faydalanıp ırak olasın. Çünkü onlar kendi nefisleri hakkında düşündüğünü başkaları için düşünmezler, bunu bilesin. Sakın ola ki yönetici huzurunda ilmî konulardan çokça söz açmayasın. Ta ki onun yanında kendini övmekten mahçup olup onun çevresi nazarında cahil olarak bilinmeyesin.

Çünkü o senin sözlerini alıp çevresine söyler, onlara kendini senden bilgili gösterip seni halkın nazarında küçük düşürür. Onun huzurunda kendi kadrini ve başkasının kıymetini bilesin. Ta ki ne başkasından zarar göresin ne de yönetici nazarında itibarını yitirmiş olasın. Yöneticinin yanında tanımadığın bir âlim varken içeri girmeyesin. Eğer o senden üstün ise onun önüne geçmekle zararını görmeyesin ve eğer ilmî seviyesi senden aşağı ise onu küçük düşürdüğün için yöneticinin hakaretine mâruz kalmayasın.

Eğer yönetici sana bir devlet görevi verdiyse, senin verdiğin hükümlerden râzı olup ilmine güvendiğini bilmedikçe o vazifeyi kabul etmeyesin. Ta ki devlet idaresinde başkasının görüşüne uymaya mecbur kalmayasın. Eğer yöneticinin yakını olduysan, ancak ona yakın durup bütün çevresinden uzak olasın. Böylece onun nazarında mevkiin ve kendi kıymetinle muhterem kalasın. Sakın ola ki avâm ile tüccara, sorduklarından başka bir cevap vermeyesin. Avâm ve tüccar ile ilmihallerinden başka bir mevzu üzerine konuşmayasın. Ta ki senin mala sevgin ve rağbetin olduğunu düşünmesinler ve hakkında sû-i zanda bulunup da rüşvet almayı sana yakıştırmasınlar. Avâmdan biriyle karşılaştığında gülmeyesin, tebessüm bile etmeyesin.

Pazar ihtiyaçlarını görmek için çarşıya çok gidip gelmeyesin. Genç oğlanlarla konuşup da fitneye sebep olmayasın. Ama küçük çocuklarla ve yetimlerle tebessüm ederek güleryüzle konuşmalısın. Onlara şefkat gösterip başlarını okşayarak güzel söz söyleyesin.

Avâmdan ihtiyar kişilerle yolda beraber yürümeyesin. Ta ki onları öne geçirmekle ilmini, geri kalmakla da **[384/a]** pîrini tahkîr etmiş olmayasın. *"Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize hürmet etmeyen bizden değildir"*[290] hadis-i şerifi(ndeki ikazın ezikliği) altında kalmış olmayasın.

İnsanların gelip geçtiği yol üzerinde durup oturmayasın. Eğer oturmak gerekirse, cami avlularından başka yerde oturup eğleşmeyesin. Mescidlerde ve çarşılarda ekmek yemeyesin. Musluklardan ve saka elinden su içmeyesin. Dükkânlarda oturmak için çarşıya gitmeyesin. Dîbâc (Canfes) misali ipek elbise giymeyesin. Ta ki asıl gayesi nefsi korumak olan elbise vesilesiyle kendini beğenme ve kibirlilik batağına batmayasın.

Kendi hanımıyla yatağı içinde iken başka işleri ve başka kadınları konuşmayasın. Onu çok da fazla okşayıp öpüp kucaklamayasın. Ancak ona lâzım olan sözleri güleryüzle özetle söyleyip bitiresin. (Yatakta) biraz oynaşmadan sonra besmele ile yaklaşasın. Ta ki o senden çok yüz bulmasın. Varıp da yabancı erkekleri diline dolamasın.

Gücün yettikçe eve, anası veya babası olan kadını almayasın. Ta ki onların dillerinde kalmayasın. Meğer akrabasıyla görüşmemek şartıyla almış olasın. Olur ki o zaman bir şekilde rahat edersin. Çünkü kadının malı olursa, babası ve annesi onu kendisinin bilirler. Kızlarının elinde o malı emanet olarak görürler. Kız babası evine gitmezse, kocasıyla birlikte rahat ederler.

Sakın ola ki iç güveyi olup da hanımın babası evinde durmayasın. Hür iken esir olup da malını halka vermeyesin. Sakın oğlu veya kızı olan kadını alma, gülemezsin. Çünkü sen onun nazarında evlâdından azîz olamazsın. Öyle bir kadın bütün malını onlar için biriktirir, senin malından da çalar, bilemezsin. Sakın ola ki iki kadın almayasın. Eğer şaşırıp da aldıysan, ikisiyle bir evde kalmayasın. Çalışıp kazanmaya gücün olduğunu bilmedikçe evlenmeyesin. Önce ilim öğren, sonra helâlinden mal biriktirmeye bak ve ondan sonra evlen ki ilim öğrenme çağında iken çalışıp kazanmakla meşgul olarak ilimden mahrum kalmayasın. Çünkü servet sahibi olmak kadınlarla evlenmeye ve hizmetçiler edinmeye sebep olur ve ilim tahsil etmeden önce dünya işleriyle uğraşarak kadınlarla meşgul olup böylece (en değerli vakitlerini kalıcı olmayan şeyler uğruna) boşa harcamış olursun. Çoluk çocuğa karışıp aile fertlerinin sayısı çoğaldıkça, ilim tahsilini bütünüyle terk edip onların işlerini yoluna koyma cihetine gidersin.

İlk önce, gençliğin ilk yıllarında kalbin (dünya işleriyle ilgili) çeşitli düşünce ve hesaplardan uzak olduğu zamanlarda, ilim tahsil etmeye yönelmelisin. Ondan sonradır ki helâlinden mal kazanmaya bakıp daha sonra evlenmelisin. Çünkü daha sonra hanımın ve çocukların aklını çelebilir, elinde bir sanatın olmadan neylersin?

Yanına bırakılan emaneti sâhibine verip doğru yola gidesin ve bütün insanların hayrını isteyip elinden geldiğince herkese nasihat edesin. İnsanlar senin davranışlarına meyledip seninle beraber olmayı arzuladığında sohbetlerine gidesin. Meclislerinde insanları ve nefsini hoş tutup ağırlayarak ilmî konuları müzakere edesin. Ta ki sen onların nazarında gönüllerin sevgilisi olup hepsini de âhiret yoluna doğru çekip götüresin.

Sakın ola ki avâma dinin aslî konularını kelâmî metodlarla anlatmayasın. Ta ki seni taklit ederek, kelâm ilmi onlara bir meşguliyet kapısı olmasın. Avâmdan ham kişiler o derin deryaya dalmasın. Sana bir fetvâ sormak üzere gelen olursa, sadece sorduğu konuda kendisine cevap verip buna başka bir şey **[384/b]** ilave etmeyesin. Böylece onun sorusunun cevabı seni karışıklığa sevk etmesin (verdiğin asıl mesaj, tâlî meseleler arasında kaybolmasın.) Çeşitli ilim dalları ve teknik terimlerle soru sahibinin aklı karışmasın. Eğer on yıl kitapsız ve elbisesiz kalsan, yine de ilimden yüz çevirmeyesin. İlimden yüz çevirmen sebebiyle geçim darlığına düşmeyesin.

Kendi öğrencilerine ülfet ve şefkatin (her zaman) en üst seviyede olsun. Ta ki her taleben, senin kendisini oğlun gibi sevdiğini bilsin. Böylece ilim öğrenmeye olan iştiyak ve gayretleri günden güne artsın. Seninle tartışmak için konuşan avâm ve sokak adamlarıyla konuşmayasın. Ta ki avâmdan önüne gelenle konuşmakla yüzün suyu dökülmesin.

Hakkı söyleme konusunda kimseden çekinmeyesin. Karşındaki sultan olsa bile, onun (makamı) heybetinden çekinmeyesin. Senin ibadetin herkesin ibadetinden çok olsun. Ta ki onlar senin ibadete yönelmeni kendi amellerinden çok görmedikleri için, ibadete rağbetinin azlığına yormakla, inançlarına bir zayıflık gelmesin.

Bir gün olur da âlimleri bulunan bir memlekete girersen, kendini onlardan biri gibi görmelisin. Böylece onların makam ve mevkilerine tâlip olmadığını bilerek senden emin olurlar. Sen de onlardan gelebilecek tehlikelerden kurtulmuş olursun. Aksi takdirde hepsi üzerine hücum ederler, senin görüşlerine karşı durup seni kötülerler. Bu durumda avâm da sana küçümseyerek bakar ve kendi âlimlerinin izince giderler. Sen onların hepsinin nazarında hiçbir işe yaramaz kötü bir kişi kabul edilirsin. Eğer o memleketin âlimleri kalkıp yanına gelirler, senden bir fetvâ sorarlarsa, onlarla münazara ve münakaşa edip tartışmaya girmeyesin. Onlara (münazara konusu meselede) açıkça delil olmayan bir şeyi söyleyip ileri sürmeyesin. Onların ileri sürdüğü delile müdâhale etmeyesin, âlimlerden sakınasın ve avâmdan da gâfil olmayasın. Zâhirin bütünüyle Allah için olduğu gibi, bâtının da tamamen O'nun için olsun. Ta ki içini ve dışını bir eyleyip kendin sırf Allah için olasın. Eğer yönetici sana uygun olmayan bir makam teklif ederse, onu sana ilmin için verdiğini bilmedikçe kabul etmeyesin. Sakın ola ki imtihan meclisinde korku ve endişe ile söz söylemeyesin. Çünkü o, sağlıklı akıl yürütmeye engel teşkil eder, lisâna za'fiyet ve hatta kekemelik ârız eder.

Sakın ola ki çok gülmeyesin. Çünkü o kalbi öldürür, tatlılığını bitirir. Vakarla ve âheste yürüyesin. Bütün işlerinde acele davranmayıp ihtiyat ve akıl ile iş göresin. Seni ardından çağırana dönüp cevap vermeyesin. Çünkü ancak hayvanlar geriden çağrılır, bunu kendine lâyık görmeyesin.

Konuşurken sesini çok yükselterek bağırıp çağırmayasın. Ancak muhatabının duyacağı bir sesle yavaşça söyleyesin. Kendin için susmayı, az konuşmayı ve az hareket etmeyi âdet edinesin. Ta ki senin sabır ve sebatını halkın hepsi bilsinler. İnsanlar içinde Allah'ı çok zikreyle ki onu senden öğrensinler. Beş vakit namazı (imamın) ardınca edâ etmeyi kendine vird edin ki (başka hiçbir yerde, hiçbir vesileyle yapamadıysan bile) orada Kur'ân okuyup Allah'ı zikrederek şükretmiş olasın.

Her ayın belli günlerinde oruçlu olasın. Böylece nefsine sahip ve hakim olup (sahip olduğun) ilmi korumaya almış ve ilminin iki cihanda faydasını görmüş olasın. Kendin alış veriş etmeyip işlerini bir hizmetliye ısmarlayasın ki o senin mutemedin olsun. İnsanlarla olan işlerini o görüversin. Elinde bulunan dünya **[385/a]** nimetine ve sahip olduğun uzuvların sıhhatli bulunmasına itimat ve itibar etmeyesin. Ta ki onların hepsinden (nasıl ve nerede kullandığına dair) sorguya çekildiğinde ümitsizliğe kapılmayasın. Hizmetine tüysüz oğlanlar almayasın ki halkın diline düşmeyesin.

Eğer sultan seni kendi yakınları (danışmanları) arasına alırsa, bu yakınlığından halkı haberdar etmeyesin. Ta ki iki suyun arasında kalmayasın. Çünkü sultana yakınlığını bildirdiğinde, halkın hâcet kapısı haline gelirsin. Bütün ihtiyaçları görmeyi üzerine alırsan, bu kez sultanın gözünden düşersin, hatta hakarete uğrarsın. Eğer sana arz edilen hacetleri umursamazsan, bu takdirde halkın seni (burnu büyüdü diyerek) ayıplaması ve küsmesi gibi sıkıntılarla karşılaşırsın.

Mümkün oldukça halkın ayıp ve kusurlarını örtüp isabet ettiklerine (takdir ederek) tâbi olasın. Eğer bir kimseden kötülük gördüysen, onu o davranışıyla anmayıp yapmış olduğu bir iyiliği bulup onunla anmalısın. Şayet yaptığı kötülük dine ait işlerdense, bunu halka duyurup (bu konuda) kendisine uymamalarını tembih edesin. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.); *"Makam, mevki sahibi olsa da, fâciri(n günahkarlığını) insanlara söyleyiniz ki ondan sakınsınlar"* buyurmuş ve Hak tealanın dinin koruyucusu ve yardımcısı olduğunu duyurmuştur. Şu halde eğer sen, makam sâhibi bir kişinin yaşantısında dinin esasına ait bir konuda gördüğün yanlışı insanlara bildirirsen, Hak teala elbette senin yardımcın olur ve halk

senin duruşundan heybet alır; ne kimse din işlerinde bid'at çıkarmaya cesaret edebilir ne de o makam sahibinin hatası öylece kalır.

Ne zaman ki sultanın ilme (dine) uygun olmayan bir iş işlediğini görürsen, bunu ona itaat çerçevesinde mülayim sözlerle söyleyesin. Çünkü onun eli senin elinden kuvvetlidir. Bu durumda bir sözü ancak bir kere söylemekle yetinmelisin. Eğer o makam sahibi, söz konusu hatasını gıyâbında söyleyip işittirmekle senden mehâbet almayıp o hatayı yine işleyip terk etmediyse, bu takdirde onun makamına varıp kendisiyle bir tenhâ vakitte görüşüp yumuşak ve tatlı sözlerle nasihat etmelisin. Eğer bid'atı sahiplenmede ısrar ederse, onunla münazara edip Kitap ve sünnetten hatırına gelen delilleri söyleyesin. Kabul ederse ne âlâ, aksi takdirde onu gazaplandırmadan hatasından sakındırasın.

Ölümü unutmayıp üstâdların için Allah'tan rahmet ve mağfiret dileyesin. Kur'ân okumaya devam edesin ve kabirleri ziyaret edesin. Zamanındaki mübarek zâtları (meşâyih-i kirâm) ve mübarek mekânları çokça ziyaret edesin. Avâmın sana arz eyledikleri meseleleri; enbiyâ ve evliyâ menkıbelerini, sâlih zâtlarla ilgili sözlerini, mescidlerde, evlerde kabirlerde gördükleri birtakım halleri ve rüyaları anlatmalarını hoş karşılayıp dinleyesin.

Küfür ve bid'at ehlinden bir kimse ile oturup konuşmayasın. Mümkünse onları dîne davet edesin. Aksi takdirde küfür, eğlence ve isyan olan bir meclise gitmeyesin. Müezzin ezan okuduğunda (mutlaka) uyanık ve (namaza) hazır bulunmalısın. Böylece herkesten önce mescide varmış olasın.

Yöneticinin evi civârında ikamet etmeyesin. Komşuda gördüğün ayıp bir emanettir; onu hemen örtüp kimsenin sırrını kimseye söylemeyesin. Her kim ki bir işinde sana danışırsa, ona hakikatı işaret edip o tarafa doğru çekmelisin. Seni Mevlâ'ya yakın kılan amellere yönelmesini ona işaret etmelisin.

Bu tavsiyelerimi can kulağıyla dinleyip kabul edesin ki bunlardan hem dünyada hem âhirette faydalanasın. Böylece Hakk'ın yardımını yanında bulasın. Sakın Allah uğruna sarf edeceğin bir yerde cimrilik etme ki buğz edilenlerden olmayasın. Aç gözlü (tamahkâr) ve yalancı olma ki insanlıktan uzak kalmayasın. Hakkı bâtıla katma ki ihanet görmeyesin. Bütün işlerinde yiğitliği (mürüvvet) gözetmelisin. Darlıkta ve bollukta beyaz elbise giyip müstağnî görünmelisin. Eğer fakir düşersen, kimseye ihtiyacını arz etmeyesin. Dünya dizginine **[385/b]** hırs ile rağbet edip açgözlülük semtine

gitmeyesin. Hedefini yüksek tutup alçakta kalmayasın. Ta ki himmetin azlığı sebebiyle, hürmetsiz kalmayasın. Yolda yürürken sağa sola bakmayıp önüne bakasın. Hamama gidersen, ücret konusunda hamamcıyla pazarlık etmeyip herkesten önce ve cömertçe ücretini ödeyesin. Hamamdakiler nazarında mürüvvetini gösterip onlardan saygı göresin.

Bir şeyler alıp satmak için kendin atölye ve fabrikaya gitmeyesin. Elinle hubûbat ölçüp para saymayasın. İlim ehli yanında zelil olan dünyayı alçak tutasın. Ta ki Hak teala katında dünyadan üstün ve bâki olan devlete erişmiş olasın. Dünyalık işlerini yürütmek üzere sâdık bir vekil bulasın. Ta ki o senin ihtiyaçlarını hazır etsin, sen de ilim ve amele rağbet edebilesin.

Sakın ola ki mecnûnlarla bir söz söylemeyesin. İlim ehli olup da, meseleleri delillendirme ve münazara konusunda yeterli bilgisi olmayanlarla ve makam mevki elde etmek için gündemdeki meselelerin tartışmasına dalanlarla konuşmayasın. Çünkü onlar senden çekinmezler, bilakis bilgisiz olduğunu ortaya koyarak seni susturmaya çalışırlar. Senin hakikat üzere olduğunu kesinlike bilseler bile yine de sana karşı çıkarlar. Eğer önemli kişilerin (âyân ve ekâbir) bulunduğu bir meclise girersen, buyur edilmedikçe başköşeye geçip oturmayasın. Bir cemaat içinde bulunursan, onlar sana saygı gösterip imâmet için öne geçmeye buyur etmedikçe kendiliğinden öne geçmeyesin.

Güneş doğmadan önce ve öğle vaktinde hamama gitmeyesin. Kadınların ve çocukların çokça bulunduğu mesire yerlerinde durmayasın. Günah işlenen ve boş sözler konuşulan meclislere gitmeyesin. Ta ki onlarla günaha ortak olup da ihanet görmeyesin. Sakın ola ki ilim meclisinde öfkelenmeyesin ve tekzip edilmeye müsâit hikâyeleri halka anlatmayasın.

Ne zaman ki ilim ehlinden biri için bir toplantı yapmayı arzu edersen; bir bak, orası fıkhî meselelerin müzakere edildiği bir toplantı ise kendin gidersin ve orada bildiğin hakikatleri ifade edersin. Böylece halk onu âlim sanıp da onun (söylediklerine) aldanmasınlar. Senin orada bulunmanla (artık) şüphede kalmasınlar. Eğer o şahsın söylediği fetvâya uygun ise, onu o mecliste söyleyesin. Fetvâya uygun değilse senin huzurunda öğrenmiş gibi olmaması için, sen oradan kalkıp gidesin. Belki onun yanında bir öğrencini dinleyici bırakasın. Böylece ondan onun sözünün mahiyetini ve ilmî seviyesini haber alırsın.

Bid’atlerin karıştığı zikir meclislerinde hazır bulunmayasın. Kendi öğrencinin va’z verdiği yerde oturup onu etki altına almayasın. Hattâ (böyle yapmakla) güvendiğin mahalle halkını ve ahaliyi kandırmış olursun.

Dostlarından birini öğrencinin va'zına dinleyici olarak gönderirsin. Nikâh kıymak, cenaze, bayram ve Cuma namazlarını kıldırmak gibi işleri Cuma hatibine bırakıp bu gibi şeylere kendini katmayasın.

Anne babanı ve üstâdını hayır dualarında unutmayasın. Bu öğütlerimizi bizden cân u gönülle kabul edesin. Çünkü bunları senin ve herkesin iyiliği için vasiyet eyledim; bu yolda gidesin. Böylece halkı Hakk'a yöneltip âhiret semtine gidesin.

Beyt
Maksûdun eger dîn ise dünyâdan geç
Allâh'a yönel cümle-i eşyâdan geç

Günümüz Türkçesiyle
Eğer maksadın din ise, dünyadan geç. Allah'a yönel, bütün eşyadan geç.

Beşinci Madde

Evliyânın büyüklerinin ve mübarek şeyhlerin dünyevî işlerinin nizam ve intizamı bildirir.

Ey azîz! **[386/a]** Bilinmelidir ki (kendi) asrının yegâne âlimi **Hasan-ı Basrî** hazretleri muhabbet deryâsı, âşıkların seçkini **Habîb-i Acemî** (k.s.) hazretlerine dış dünyasına ait işleri ve güzel âdetleri öğretip tavsiye ederek buyurmuştur ki; "Ey Habîb! İnsanlardan herkesle aklî seviyesine göre konuştuğun gibi, haddine göre muamele etmekle de herkese kendi derecesine uygun davranmış olasın. Bütün işlerinde yumuşaklıkla davranıp teennî ve vakar ile hareket edip orta yol üzere gidesin.

Dünya ve âhiret ehlinden her sınıfa kendi ahlâkına göre karışıp tatlı ve yumuşak söz söyleyesin. Sefih tabiatlı kişilerden gelecek bir zarara katlanmakla on zarardan kurtulup on fayda elde ederek kâra geçmiş olasın. Ehl-i İslâm'a ikram edip hürmet kılasın. Böylece Hak tealaya ikram etmiş olasın. Lisânını kelime-i tayyibeye (Lâ ilâhe illallah muhammedün rasûlullah) alıştırıp daima hayır söyleyerek güzel sevap alasın. Bütün halka karşı hayır düşünüp haklarında hayır isteyerek, herkese şefkat nazarıyla bakasın. Herkes hakkında hüsn-i zan sahibi olup herkesi kendinden öncelikli ve üstün bilesin. Malını, ırzını[291] ve kanını Allah için kullarına tasadduk edip (ortaya koyup) herkesten râzı olasın. İki cihanda hiçbir kimseden bir nesne istemeyesin ve böylece en güzel ahlâkı bulmuş olasın.

Eğer yolda giderken senden bir şey düştüyse, o şey bir kitap, elbise veya bin dinar para olsa da, o düşürdüğün şeyin hizasını geçmişsen, ondan ileri geçip gitmelisin; onu almak için ne kendin geri dönmeli, ne de kimseyi onu almaya göndermelisin. Artık onu unutmalısın. Yolda yürürken geriye iltifat etmeyesin. Eğer geriye dönmen gerekirse, bütün vücudunla dönesin. Seni geriden çağırana cevap vermeyesin.

Mekân, zaman ve hayvanlarda uğursuzluk aramayıp (teşe''üm) her şeyi iyiye ve hayra yorup (tefe''ül) uğur bilesin. Zenginler üzerine fakirleri tercih edesin. Dünya ehli üzerine âhiret ehlini üstün tutasın. Bütün işlerinde dinin âdâbını esas alıp terbiyeli olasın. İlmiyle amel eden âlimlerle sohbet edesin. Hadis, tefsir ve fıkıh ilimlerini okuyup dinlemekten büyük haz ve lezzet alasın.

Câhil sofulardan uzak durup sohbetlerinden sakınasın. Namazlarını cemaatle edâ edip va'z meclislerine gidesin. Ancak müezzin, imam vaiz ve şeyh olmaya heves etmeyesin. Herhangi bir makam ve mevkiye bağlı olup da onunla şöhret bulmayasın. Mektup ve dilekçelere ismini yazıp da imza atmayasın. Mahkeme salonlarına (şahitlik yapmaya) gidip başına dert almayasın. Hiç kimseye vekil, vasî, mütevellî ve sebep olmayasın. Zenginler ve yöneticilerle ülfet edip de âfet ve belâda kalmayasın. Kadınlar ve çocuklarla sohbet edip de âleme rezil rüsvay olmayasın. Tekkelerde eğlenip de töhmet altında kalmayasın. Hiç kimseden bir şey istemeyesin, üzerine emanet almayasın. Hiç kimseyi işinde istihdam etmeyesin.[292] Dünya ehlinin hizmetine gitmeyesin. Kesin haram olan bir şeye el uzatmayasın ve dinini dünyaya satmayasın. Kimseye minnet etmeyeceğin kendi evinde oturasın. Dinî ilimlerin yayılması ve anlatılmasıyla meşgul olasın. Hanımın ve çocukların arasında adaletle muamele edesin ve onları terbiye ederken yumuşaklıkla tatlı sözler söyleyesin. Allah'ın mahlûkatına karşı davranışlarında her zaman öfkesini yutanlardan olasın. Ta ki onları yaratıp idare eden Mevlâ'dan mükâfâtını bulasın.

Öfkeni yutup **[386/b]** nefsini tutma konusunda gayretli olasın. Ta ki gönüllerden dostluk lezzetini alasın. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) birbirimize sevgi ve dostlukla yaklaşmamızı emretmiş ve sevgiyle muhabbeti sağlayan en önemli sebebin öfkeyi yutmak olduğunu duyurmuştur.

Öyleyse, Hak tealanın sana hangi muamelesini seversen, aynısını O'nun mahlûkatına derece derece uygulayıp gidersin. Hiç kimseyi -ister yanında olsun, ister gıyâbında olsun- hoşlanmadığı bir şekilde anmayasın.

İnsanlardan hiç kimsenin istenmeyen bir duruma düşmesine sevinmeyesin. Sana sövüp haksızlık eden kişinin zimmetini temize çıkarıp suçunu görmezden gelesin. Mütevâzı insanlara karşı alçakgönüllü olup kibirlilere karşı kayıtsız kalasın.

Mütevâzıların alâmeti ondur
Hizmetçileriyle beraber aynı sofraya yemeğe oturmak.
Âsâ ile yürümek.
Yollardan insanlara eziyet veren şeyleri gidermek.
Çocuklara güleryüzle selâm vermek.
Yalnız başına yaya yürümek.
Fakirlerin meclislerine oturmak, onları görüp gözetmek.
Ev ihtiyaçlarını çarşıdan getirmek.
Sağmak için beslediği koyunları otlatıp sürmek.
Bindiği merkebin ihtiyaçlarını karşılamak.
Komşuların bir işi düştüğünde hizmetlerini görmek.

Şiir
Li ehli'l-hakkı evsâfu kirâmin
Hudû'in ve'ftikârin ve'nkisârin

Şiir(in tercümesi)
Hak ehlinin vasıfları hep güzelliktir: Huzû hali, fakirlik ve boynu büküklük.

Büyüklere hürmet edip âlimlere saygı gösteresin. Zayıflara yardım edesin. Yaşça senden büyük olana hürmet edip ziyaretine gidesin. Küçüklerine şefkat gösterip onlara hediyeler veresin. Sana verilen hediyeyi sahibinden saygı ile kabul edip karşılığını fazlasıyla veresin. Yetime para ve meyve verip başını şefkatle okşayarak hatırını sorasın. Dilenciye yiyecek verip ziyaretine gelene ikram edesin; her hizmetini kendi elinle göresin. Eğer ziyaretçi ikramı reddederse, iyilikle kabul ettiresin. Nitekim ashâb-ı kirâm birbiriyle karşılaştıklarında kucaklaşırlardı. Ayrılırken de, musafaha edip giderlerdi. Eğer her gün karşılaşsalar, yine de kucaklaşırlar ve musafaha ederek ayrılırlardı.

Sana Tanrı misafiri geldiğinde; "Merhaba, hoş geldiniz" deyip güleryüzle karşılayarak hoş safâ edesin. Elini şevkle tutup onu evine götüresin. Gücün yettiği kadar yemek ve hizmetle ona ikram edesin. Mertebesinin yettiği

kadar ona lutfedip iltifatta bulunarak hürmet edesin. Ayrılma vakti geldiğinde o günkü yiyeceğini de yanına verip hayır dualar ederek dış kapıya kadar uğurlayasın. Eğer yaya ise kapıdan dışarı yüz adım kadar yanında yürüyerek kendisine eşlik edesin. O sana "Allah'a ısmarladık" deyince, sen de ona "Selametle, Allah' a emanet olunuz" diyerek geri dönesin.

Bütün hayvanlara; yırtıcı mahlûkata, kuşlara ve haşerâta karşı bile şefkat ve merhametle muamele edesin. Böylece sen de Hak tealadan rahmet ve bağışlama bulasın. Yerde yürüyen hayvanların yüzüne vurmayıp hiçbir hayvana eziyet etmeyesin. Serçeleri gereksiz yere öldürmeyip bit (kehle) ve benzeri üzerinde çıkan haşerâtı yere atmayasın. Hiçbir hayvanı ateşe atmayasın.

Nitekim **Ebu'd-Derdâ** (r.a.) **[387/a]** hazretleri çocukların yakaladığı serçeleri onlardan satın alıp âzâd ederdi. "Var kanadını açıp havada uçup selâmette kal" derdi. Eğer (bakıma muhtaç veya yaralı) bir hayvana rastlarsan, onun tozunu toprağını silip her türlü ihtiyacını göresin veya gördüresin. Bir gün ve bir gecede on kere (bile olsa) yemini, suyunu veresin.

Koyunu yününden tutasın, kulağından tutup çekmeyesin. Öküze, eşek gibi yük yükleyip sırtına binmeyesin. Kediye, her gördüğünde bir lokma yiyecek veresin; Aç bırakıp öylece kapamayasın.

Allah'ın mahlûkatından birinin herhangi bir yerini kesip ayıplı hâle getirmeyesin. Bunun büyük bir emir olduğunu bilip daima bu yasağı işlemekten sakınarak onu aslâ unutmayasın. Bir hayvanı bir yere bağlayıp da, kurşun ve ok gibi bir şeye hedef yapmayasın. Hüdhüdü, kurbağayı, arıyı, karıncayı ve diğer yer haşerâtını öldürmeyesin. Kuşları gece vakti yuvasında yakalamayasın. Çünkü gece onun emniyeti ve sığınağıdır; ürkütmeyesin.

Haberde gelmiştir ki; *"Yılanları öldüresin, yalnız gümüş gibi görünen beyaz yılana -aslında o cindir- dokunmayıp geçesin."*[293]

Beyt
Revâdır gerçi öldürmek yılanı
Eger dervîş isen incitme cânı

Günümüz Türkçesiyle
Doğrudur öldürmek gerçi yılanı. Eğer derviş isen, incitme hiçbir canı.

Gerçek şu ki insan, mahlûkatın yanında üç derecede bulunur:

Birincisi; İnsanlar hakkında meleklerden iyilik melekleri (kirâm-ı berere) derecesinde bulunmaktır. Herkesin iyiliği ve rahatı için çalışıp gönüllerin sevinç ve neşe kaynağı olmaya özen göstermektir.

İkincisi; Halkın arasına cansız varlıklar derecesinde inmektir. Bu derecede bulunan onlara hayrını ulaştıramaz, ancak şerrinden de onları korumuş olur.

Üçüncüsü; Halkın arasına yılan, akrep ve yırtıcı hayvan derecesinde katılmıştır. Bundan insanlara hayır gelmez. Bilakis herkes onun şerrinden korkarak çekinir.

Şu halde, eğer sen mübarek meleklerin ufkuna yükselmeye muktedir olamadınsa da, hiç olmazsa onların arasına cansız varlıklar derecesinde karışmaya râzı olup o makamda durasın. Sakın ola ki oradan yırtıcı hayvanlar ve yılanlar derecesine inmeyesin; bu dereceye inmekten hep sakınman gerektiğini unutmayasın. Eğer yüksek mertebelerin en yücesinden (âlâ-yı ılliyyîn) inmeyi kendine lâyık gördünse, bari aşağıların en aşağısına (esfel-i sâfilîn) inmeyi lâyık görmeyesin; Ta ki cehennem ateşinin dibine düşmeyesin.

Beyt

Halvet ü uzletde gördüm çünki şöhret âfetin
Hıdmet ü sohbetle irdim hazret-i Mevlâ'ya ben

Günümüz Türkçesiyle

Halvete[294] ve uzlete[295] çekilmede gördüm ben, şöhret âfetini. Hizmetle ve sohbetle erdim, Hazret-i Mevlâ'ya ben.

Altıncı Madde

Bütün organların günahlarının âfetlerini; (kolay) ezberleme, unutma, zenginlik ve fakirliğin sebeplerini özetle bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki edep ehli şöyle demişlerdir: Mü'min bir kul yedi organıyla bütün bedenini üç yüz âdet günah ve âfetlerinden korursa takvâ sahipleri zümresinden sayılır ve böylece iki cihanın sıkıntılarından kurtulup rahata erer. Belki de; "**Sizin Allah katında en değerli olanınız, O'ndan en çok sakınanınızdır"** (Hucurât, 49/13) fermânındaki kerâmeti bulur.

Günahların âfetinden korunacak uzuvların yedi âdet olduğu belirtilmiştir. Bunlar kulak, göz, dil, el, karın (mide), avret mahalli ve ayaklar olarak

bilinmiştir. Bunlardan başka bedenin bütün organlarının korunması gerekli görülmüştür. Nice eşya vardır ki (kolay) ezberlemenin veya unutmanın, fakirliğin ve zenginliğin sebebi oldukları eserlerde tespit edilip ispat olunarak tecrübe kılınmıştır.

Kulağın âfetleri

Söylenmesi uygun olmayan sözü dinlemek.
Çalgı âletleri dinlemek.
Âhenkli nağmeler dinlemek
Tegannî ile ve haz alınarak okunan Kur'ân'ı dinlemek.
Yabancı gençlerin sözlerini dinlemek.
İnsanların konuşmalarını habersizce dinlemek.
Kur'ân tilâvetini ve Cuma hutbesini **[387/b]** dinlememek.
Hâkim, yönetici, tahsildâr, hoca, ebeveyn, koca ve efendi gibi kendilerine tâbi olunan büyüklerin sözlerini dinlememek.
Müftünün kendisine fetvâ soranın sözünü dinlememesi.
Hâkimin davacı ile şahidin sözlerini dinlememesi.
Kendisine soru sorulan kişinin, soru sahibinin sözünü tam dinlememesi.
İleri gelenlerin, zayıfların sözlerine kulak asmaması.

Gözün âfetleri

Kasten nâ-mahrem kadınlara bakmak.
Kasten başkasının avret yerine bakmak.
Fakirlere ve zayıflara hakaret gözüyle bakmak.
Bakılması yasak olan şeylere zarûretsiz bakmak.
Yıldız kaymasını izlemek.
Dünya işlerinde kendinden üstün olanlara rağbet ederek bakmak.
Din işinde kendinden aşağı olanlara uyma arzusuyla bakmak.
Başkasının evine izinsiz bakmak.
Namazda iken gözünü yumup (hiçbir yere) bakmamak.
İki hasmın birbirine bakmaması.
Şâhidin davacıların yüzüne bakmaması.
Hakimin davacı ve davalılarla şâhitlerin yüzlerine bakmaması.

Dilin âfetleri

Küfür söz söylemek.
Küfür korkusu olan sözü söylemek.

Hatalı söz söylemek.
Yalan söylemek.
Gıybet etmek.
Koğuculuk etmek.
Alay etmek.
İnsanlara sövmek.
Kötü söz söylemek.
Halka lânet etmek.
İnsanlara diliyle eziyet (ta'n) etmek.
Ölü üzerine ağlayıp yas tutmak.
İnsanlarla çekişmek.
İnsanlarla mücâdele etmek.
İnsanlara husûmet ve kin gütmek.
Kinâye yoluyla yalan söylemek.
İnat etmek.
Sırrı ifşâ etmek.
Bâtıl söze dalmak.
Dilencilikle mal toplamak.
Avâmın anlayamadıklarını sormak.
Boş sözlerle halkı oyalamak.
Tâbirleri hatalı söylemek.
Sözünde ikiyüzlülük (münafıklık) etmek.
Bazen öyle bazen böyle söylemek (iki dilli).
Kötülük işleyene arka çıkmak.
Kötülüğü teşvik edip iyilikten sakındırmak.
Sözü sertlik ve kabalıkla söylemek.
İnsanların ayıplarını araştırmak.
Kendinden yükseğin yanında söze önce başlamak.
Ezân-ı Muhammedî okunurken konuşmak.
Namazda iken dünya kelâmı söylemek.
İmam hutbe irâd ederken konuşmak.
Fecrin aydınlanmasından güneşin doğmasına kadar geçen vakitte dünya kelâmı konuşmak.
Tuvalette konuşmak.
Cimâ ederken konuşmak.
Müslümana beddua etmek.
Zalime -ıslah olması dileğinin dışında- dua etmek.

Kur’ân-ı Kerim okunurken konuşmak.
Câmide dünya kelâmı konuşmak.
İnsanlara kötü lakap takıp söylemek.
Yalan yere yemin (yemin-i gamûs) etmek.
Allah’tan başkası adına yemin etmek.
Çok yemin etmek.
Teklif edilmediği halde (hâkimlik, yöneticilik gibi) görevlere kendiliğinden tâlip olmak.
Mütevellîlik görevine tâlip olmak.
Vasiyet talep etmek.
Kendi kendine beddua etmek.
İnsanların özrünü kabul etmemek.
Kur’ân’ı kendi görüşüne göre tefsir etmek.
Mü’mini korkutmak.
İnsanların sözünü kesmek.
Tâbi olanın, kendisine uyduğu kişinin sözünü reddetmesi.
Bir şeyin helâlliği ve temizliğini mahallinden başka yerde sormak. **[388/a]**
Mizah etmek.
İnsanı yüzüne karşı meth etmek.
Hicv (taşlama) ile şiir söylemek.
Gösterişli ve akıcı (Secîli ve fasîh) konuşmaya özen göstermek.
Fuzûlî yere konuşmak.
Boş söz konuşmak.
Üçüncü kişinin yanında, iki kişinin birbirinin kulağına gizlice fısıldaması.
Yabancı delikanlılarla konuşmak.
Günahkâra (fâsık) veya zimmîye selâm vermek.
Tuvaletini yapana selâm vermek.
Günaha teşvik etmek.
Günaha izin vermek.
Muâmelâttaki âfet.
İbâdetteki türlü âfetler.
Kusurlu ibadetlerdeki âfetler.
Ve susmadaki âfetler.

Elin âfetleri
Bir kimseyi haksız yere öldürmek.
Bir kimseyi yaralamak.

Bir nesneyi çalmak.
Bir kimsenin yüzüne vurmak.
Bir hayvanın kulağını bükmek.
Bir hayvanın yüzüne vurmak.
Haksız yere insanları dövmek.
Halkın malını elinden çekip almak.
Ganimet malından gizlice çalmak.
Zengin olanın zekat, fitre, öşür, keffâret ve buluntu malı alması.
Hediyeyi verenin hüsn-i zannına muhalif olanın onu alması.
Bâtıl vakıftan (mal) almak.
Sahih vakıftan hizmet karşılığı olmaksızın mal almak.
Kamu malının (Beytülmâl) masraflarından olmayan şeyi ondan almak veya yeterinden fazlasına el atmak.
Efendisinin izni olmadan kölesinden malını almak.
Leş, kan ve içki gibi kesin haram olan şeyleri eline almak.
Aklıbaşında olmayanın (mecnûn) ve küçük çocuğun malını almak.
Hayvanların suretini tasvir etmek.
Bakılması haram olanı tutmak.
Zimmîlerle tokalaşmak (musafaha).
Kendi malını kötüleyip israf etmek.
Kendi malını telef etmek.
Malını gösteriş uğruna ve günah yoluna harcamak.
Borçlusunu soyup kendi malı kadarını almak.
Ziyafet artığı yiyecekleri izinsiz almak.
Hamamda özürsüz uzuvlarını ovmak.
Kendi hanımıyla câriyesinden başkasıyla el oyunu oynamak.
Satranç ve benzeri oyunları eline almak.
Tanbur ve benzeri müzik âletlerini kendi usûl ve makamıyla çalmak.
Kuşbaz olup güvercin oynatmak.
Canlı bir varlığı hedef tahtasına koyup ona ok, kurşun veya taş atmak.
Hayvanları birbiriyle dövüştürmek.
Cünüp, pis, hayızlı veya nifaslı iken Kur’ân-ı Kerim’e veya tefsire el sürmek.
Bu dört halden biri ile necis olan kişinin Kur’ân yazması.
Söylemesi haram olan sözü yazmak.
Câmide veya camiye giderken parmaklarını çıtlatmak.

Başkasının malını bir süre izinsiz kullandıktan sonra geri vermek üzere, kendisinden izinsiz olarak almak. Onda herhangi bir eksilme olmasa veya herhangi bir kusur meydana gelmese bile, başkasının malına izinsiz olarak tasarruf etmiş olmak.

Silah çekerek mü'mini korkutmak.

Bir kimsenin eşyasını alay etmek niyetiyle saklamak.

(Başında) perçem bırakıp o kısmı traş etmemek.

Kadının başını traş **[388/b]** etmesi.

Adamın sakalını traş etmek.

Bir tutamdan az olan sakalını makas ile kısaltmak.

Kesilmiş tırnak ve saçlarını tuvalete atmak.

Kabir üzerinden sebze koparmak.

Mezar lahdini kasden açmak.

Sağ eliyle burnunda birikeni temizlemek.

Sağ eliyle istincâ etmek.

Parmağını önüne veya arkasına sokmak.

(Erkeklerin) gümüşten başka yüzük takması.

Zaruret olmaksızın izin verilmeyen rüşveti alıp vermek.

Gasb olunmuş bir malı hediye veya sadaka olarak kabul etmek, satın almak.

Gücü yettiği halde mazlumu kurtarmaktan el çekmek.

Ok atmayı öğrendikten sonra terk etmek.

Tırnaklarını kesmeyi terk etmek.

Gücü varken saz âletini kırmayı reddetmek.

İmkânı varken hayvan sûretlerini bozmayı reddetmek.

Zayi olacak buluntu eşyayı (bir süre muhafaza etmek üzere) almayı terk etmek.

Çeşitli mal ve canlı hayvanları yangın, sel gibi âfetlerden korumayı reddetmek.

Güneş battıktan sonra çocukları eve, hayvanları ağılına almayı terk etmek.

Gece olunca evin kapısını kilitlemeyi terk etmek.

Gece olunca kapların ağzını örtmeyi terk etmek.

Gece yatarken yanan mumu (soba veya herhangi bir ateşi) söndürmeyi terk etmek.

Hanımıyla şakalaşmayı terk etmek.

Hanımı varken eliyle tatmin olmak (istimnâ.)

Karnın (mide) âfetleri

Zaruretsiz, karnını haram lokma ile doldurmak.
Tok karna yemek içmek.
Bedene zararlı bir nesneyi yemek içmek.
Çarşıda ve yolda yemek içmek.
Kabristanda yemek içmek.
Altın ve gümüş kaplardan yemek içmek.
Oyun, eğlence ve çalgı olan ziyafetten yemek içmek.
Övünmek için hazırlanan yemekten yemek.
Özürsüz sol eliyle yemek.
Yemeğin ortasından yemek.
Önünden yiyenin önünden yemek.
Çetnikli kadehten (içki kadehinden) su içmek.
Yeme içmeyi hastalanıncaya veya ölünceye kadar terk etmek.
Yeme içmeyi terk ederek anne babaya âsî olmak.
Kırk günden fazla çorba (sulu yemek) yemeyi terk etmek.

Avret mahallinin âfetleri

Zinâ ve livâta etmek.
Bunları hayvanlara yapmak.
Hayızlı ve nifaslı kadına yaklaşmak.
Cinsî münasebete tahammülü olmayan küçüğe yaklaşmak.
Hasta ehline cimâ etmek.
İnsan veya hayvan yanında cimâ etmek.
Satın aldığı câriyesine temizlenmeden yaklaşmak.
Tuvaletini yaparken önünü yahut arkasını kıbleye, aya veyahut güneşe karşı dönmek.
İnsan veya hayvan yiyeceği ile tahâretlenmek.
Yol üstünde veya insanların uğrak yeri olan gölgeliklerde abdest bozmak.
Ayakta bevletmek.
Suya bevletmek.
Yer yarıklarına bevletmek.
Gusl edilen yere bevletmek.
Leğene bevledip evde bırakmak. **[389/a]**
Kendini burmak veya zekerini kesmek.
Hanımıyla cimâı terk etmek.
Hanımından izinsiz nutfeyi azl etmek.

Sevdiğinden ictinâbı terk etmek.
Sünnet olmayı terk etmek.

Ayakların âfetleri

Günah işlenen yerlere gitmek.
Ebeveyninden veya hanımından habersiz gazâya çıkmak.
Vebâ salgını görülen yerden kaçmak.
Başkasının mülküne izinsiz girmek.
Kabirler üzerinde yürümek.
Kadınların cenazeyi kabre kadar teşyî etmeleri, kabristanı ziyaret etmeleri.
Cünüp hayızlı veya nifaslı iken mescide girmek.
Kıbleye, Mushaf'a veya kitaba karşı ayak uzatıp oturmak.
Ayak ile insana veya hayvana tekme vurmak.
Ayağı ile başkasının malını telef etmek.
Zalimlerin kapısına zarûretsiz gitmek.
Mübârek mekânlara sol ayakla girip sağ ayakla çıkmak.
Pis yerlere sağ ayakla girip sol ayakla çıkmak.
Yolculuktan gelişinde hanımının yanına habersiz girmek.
Câmide insanların omuzlarına tutunarak ileri geçmek.
Cuma cemaatine gitmeyi terk etmek.
Öğrenme ve öğretmeye gitmeyi terk etmek.
Farz olan cihada ve hacca gitmeyi terk etmek.
Günah işlenmeyen davete katılmayı terk etmek.
Âcizin hizmetine gitmeyi terk etmek.
Ölünün yıkanması ve defnine gitmeyi terk etmek.
Ücretle çalışanın kendisini çalıştıranın hizmetine gitmeyi terk etmesi.
Kölenin, efendisinin hizmetine gitmeyi terk etmesi.
Evlâdın, ebeveynin hizmetine gitmeyi terk etmesi.
Kadının ev içindeki hizmetleri görmeyi terk etmesi.
Halkın, yöneticilerin emrine uymayı terk etmesi.
Bedenin yedi âzâsının âfetleri yukarıda sayılanlardır.

Bedenin bütün uzuvlarının âfetleri

Gerdan kırıp kalçasını oynatıp yere ayak vurup el sallayarak oynamak. (dans etmek)
Avret yerinin açık olması.

(Erkeklerin) ipek elbise giymesi.
Bedenini harama dokundurmak.
Haram evde durmak.
Anne babaya âsî olmak.
Sıla-i rahmi terk etmek.
(Kadının) kocasının hukukunu gözetmemesi.
(Erkeğin) hanımının hukukuna riâyet etmemesi.
Evlâdını zayi etmek. (Çocuk aldırmak / Terbiyesiyle yeterince ilgilenmeyip elden gitmesine göz yummak.)
Yabancı (Nâ-mahrem) ile başbaşa kalmak.
Erkeğin kadınlara benzemeye çalışması.
Kadının erkeklere benzemeye çalışması.
Kölenin efendisine âsî olması.
Efendinin kölesine eziyet etmesi.
Câriyeye eziyet etmek.
Şerli kişilerle oturup kalkmak.
Esneyince ağzını açmak.
Yol üzerinde oturmak.
Güneşle gölge arasında uyumak.
Halka ortasında oturmak.
Başkasının yerine oturmak.
Câmide dünya işi işlemek.
Eğilerek selâm alıp vermek.
İnsanlara sihir yapmak.
Göz boncuğu ve emsali nazarlıkları boynuna asmak.
İğne ve sürme ile dövme yaptırmak.
Bıyıkları (dudak hizasını geçecek tarzda) uzatmak.
Hür bir kadının yanında mahremi olmadan sefere çıkması. **[389/b]**
Hayvanın üstünden inmemek.
(Yola çıkan) üç arkadaşın içlerinden birini başkan seçmemesi.
Arkadaşı geride kalınca onu beklememek.
Kadının eğer üzerine binmesi.
Düğün yemeğine gitmeyi terk etmek.
Yüz üstü yatmak.
Sipersiz/Korkuluksuz dam üstünde uyumak.
Eli yağlı yatmak.
Köpek saklamak (beslemek).

Yolda (giden) hayvanın boynuna çan asmak.
Bir-iki kişinin yalnız sefere gitmesi.
Soğan sarımsak gibi (ağır kokulu) şeyler yiyenin insanlar arasına karışması.
Abdesti terk etmek.
Guslü terk etmek.
Namazı terk etmek.
Ta'dîl-i erkânı terk etmek.
Cemâatle namazı terk etmek.
Safları düzeltmeyi terk etmek.
İmama muhalefet etmek.
Cuma namazını terk etmek.
Zekât vermeyi terk etmek.
Ramazan orucunu terk etmek.
Kazâ namazlarını terk etmek.
Keffâret borcunu ödemeyi terk etmek.
Adakları yerine getirmeyi terk etmek.
Sadaka-i fıtrı terk etmek.
Kurban kesmeyi terk etmek.
Haccı terk etmek.
Cihadı terk etmek.
Bînamaz avradı korumak.
Dînî kitapları yastık etmek.
Oyun âletlerini evinde (bulundurup) muhafaza etmek
(Tehlike arz edecek) gemiye binmek.
Kuşları kafeste hapsetmek.
Bakkala borç para verip tedrîcen eşya almak.
Zor durumda kalıp da bir şey satandan, mal satın almak.
Müsrife tasadduk etmek.
Câmide dilenciye sadaka vermek.
Üzerinde Allah adı yazılı bir kağıda bir şey koymak.
Kur'ân'ı unutmak.
Parayı faize yatırmak. (Ribâ)
Yiyecekleri ucuza satın alıp pahalıya satmak.
(Şehre gelen) yiyeceği yolda karşılayıp satın almak.
Esiri yakınından ayırmak.
Parayı hîle-i şer'iyye ile devredip faize vermek. (İyne)

Şehirlinin köylüye fazla para ile veresiye mal satması.
Kendine lâzım olmayan malın fiyatını artırmak.
Nişan üstüne nişan yapmak.
Zenginin borcunu ödemekte ihmalkâr davranması.
Sadakayı birisi adına ihtiyaç sahiplerine ulaştırma konusunda vekil olan şahsın, o sadakadan kendisi için harcaması.
Yanlışlıkla alınan bir nesnenin kendi yanında kalan bedeliyle faydalanmak.
Kabirler üzerine mum yakıp dikmek.
Bağıştan dönmek.
Savaşta düşmandan kaçmak.
Yukarıda sayılan üç yüz âfetten sakınarak din-i mübinin âdâb ve erkânına riâyet eden, takvâ yolunca gider, iki cihan saadetini bulur.

(Kolay) ezberleme sebepleri
Az yemek.
Çokça tekrar etmek.
Geceleri namaz için kıyam etmek.
Rasûlullah'a (s.a.v.) çokça salât ü selâm getirmek.
Kur'ân-ı Kerim okumak.
Bütün günahları terk etmek.
Misvak kullanmak.
Her sabah aç karnına bal şerbeti **[390/a]** içmek.
Her sabah aç karna yirmi bir tane kırmızı kuru üzüm yemek.
Balgamı azaltan gıdaları yemek.

Unutmanın sebepleri
Çok günah işlemek.
Çok üzüntülü ve kederli olmak.
Meşguliyetlerin çok ve dağınık olması.
Taze kişniş/kara kimyon yemek.
Ekşi elma yemek.
Deve katarı arasından geçip gitmek.[296]
Ense çukurundan kan aldırmak.
Kabir taşlarındaki yazıları okumak.
Asılmış insanın yüzüne bakmak.
Diri biti yere atmak.

Fakirliğin sebepleri
Günahları işlemek.
İnsanlara yalan söylemek.
Sabah vakti uyumak.
Bir gün bir gecede sekiz saatten fazla uyumak.
Çıplak olarak uyumak.
Çıplak iken bevletmek.
Bir yanı üzerine yaslanıp ekmek yemek.
Ekmek kırıntılarını yere dökmek.
Cenâbet iken ağzını durulamadan bir şey yemek.
Soğan ve sarımsak kabuğu yakmak.
Gece vakti ev süpürmek.
Çöpleri evde biriktirmek.
Yaşça kendinden büyüklerin önüne geçmek.
Ebeveyni adlarıyla çağırmak.
Çer çöple dişlerini karıştırmak.
Toprak ve çamurla ellerini yıkamak.
Eşik üzerinde oturmak.
Kapının bir kanadına yaslanıp durmak.
Tuvalette abdest almak.
Kendi üzerindeki elbisesini dikmek.
Yüzünü yıkayınca bileği veya eteği ile silmek.
Örümcek yuvasını evden temizlememek.
Namazları edâ etmekte tembellik gösterip gevşek davranmak.
Sabah namazını kıldıktan sonra câmiden tez çıkmak.
Her sabah erkenden çarşıya gitmek.
Çarşıdan eve geç gelmek.
Dilencilerden ekmek kırıntılarını satın almak.
Kendi evlâdına beddua etmek.
Biti ateşe atmak.
Geceleyin kapların ağzını açık bırakmak.
Kandili nefesle söndürmek.
Boğumlu (ukdeli) kalemle yazı yazmak.
Dişleri kırık tarakla taranmak.
Ebeveynini ve üstâdını hayır duadan unutmak.
Oturarak sarığını sarmak.
Dikilerek alt pijamasını giyinmek.

Dilenciyi azarlayıp eli boş göndermek.
Elindekini kısıp ihtiyaçtan az harcamak.
İsraf edip gereğinden fazla harcamak.
Geçimi temin etme husûsunda tembel davranmak.
Kapısız menzilde gece yalnız başına yatmak.
Bu sayılanların fakirliğe sebep olduğu alâmetleriyle sâbit görülmüştür.

Zenginliğin sebepleri
Fakirlere sadaka vermek.
Herkese tatlı söz söylemek.
Bütün halka güleryüz göstermek.
Hüsn-i hat yazmak.
Seher vakti uyanık bulunmak.
Evinin ve kapısı önünü süpürüp temiz tutmak.
Kapları temiz yıkamak.
Beş vakit namazı ta'dîl-i erkâna riâyet ederek, hürmetle ve vaktinde edâ etmek.
Duhâ namazını kılmak.
Her gece Mülk sûresini okumak.
Ezandan önce mescide varmak.
Daima abdestli bulunmaya özen göstermek.
Sabah namazının sünnetiyle vitir namazını evinde kılmak. **[390/b]**
Fecrin doğuşundan güneş doğuncaya kadar dünya kelâmını terk etmek.
Vitri kıldıktan sonra dünya kelâmı konuşmadan yatmak.
Kadınlarla az oturmak.
Boş ve lüzumsuz konuşmayı terk etmek.
Az konuşmak.
Sabah namazının sünnetiyle farzı arasında yüz kere; *"Subhânallahi ve bi-hamdihî subhânallahi'l-azîm"*[297] demek.
Her Cuma günü yetmiş kere; *"Allahümme ağninî bi-halâlike an harâmike vekfinî bi-fazlike ammen sivâke"*[298] duasını okumak.
Yukarıda sayılanları yakînen tasdik etmek lâzımdır ki hepsi de doğrulanmış gerçeklerdir.
Bitip tükenmez feyz kaynağı **İmam Gazalî** (rh.a.) aşağıdaki münâcâtının iki dünya saadetine sebep olduğu muhakkaktır.
"Allâhümme innâ nes'elüke mine'n-ni'meti temâmihâ ve mine'l-ismeti devâmihâ ve mine'r-rahmeti şumûlihâ ve mine'l-âfiyeti husûlihâ ve mine'l-

iyşi ergadihî ve mine'l-umri es'adihî ve mine'l-fadlı a'zebihî ve nime'l-lutfi enfe'ihî ve mine'l-ihsâni etemmihî ve mine'l-en'ami e'ammihî.

Allâhümme kün lenâ ve lâ tekun aleynâ ve hakkık bi'z-ziyâdeti a'mâlenâ va'krun bi'l-âfiyeti gudüvvenâ ve âsâlenâ va'htim bi's-sa'âdeti âcâlenâ ve'c'al ilâ rahmetike masîrenâ ve mâ lenâ ve'sbub sicâle afvike alâ zunûbinâ ve'mnün aleynâ bi ıslahı uyûbinâ ve'c'ali't-takvâ zâdenâ ve'l-âfiyete libâsenâ ve fî dînike ictihâdenâ ve aleyke tevekkelnâ ve i'timâdenâ ve'l-cenneti me'âbenâ.

Allâhümme sebbitnâ alâ nehci'l-istikameti ve e'iznâ min mûcibâti'n-nedâmeti yevme'l-kıyâmeti ve haffif annâ sekale'l-evzâri ve'rzuknâ iyşete'l-ebrârı ve'kfinâ va'srıf annâ şerre'l-eşrârı va'tık rıkabenâ ve rıkâbe âbâ'inâ ve rıkâbe ümmehâtinâ ve rıkâbe cemî'i'l-mü'minîne ve'l-mü'minâtı mine'n-nâr. Yâ Azîz, yâ Gaffâr, yâ Celîl, yâ Cebbâr, yâ Muheymin, yâ Settâr, yâ Allâh bi-fadlike ve cûdike ve keremike yâ ekreme'l-ekremîn, bi rahmetike yâ erhame'r-râhimîn."[299]

---

[286]. Ahmed bin Hanbel, Müsned, II, 303, 334.

[287]. Deylemî, *Firdevs*, IV/132, H. No: 6411.

[288]. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I/260, H. No: 289. (İhyâu Ulûmiddin, II, 434-435)

[289]. Evrâd: Mürîdin gece ve gündüzün belli saatlerinde devam ettiği sayısı mahdut vird, zikir. "Evrad" kelimesi yazma nüshada sehven "evlâd" şeklinde yazılmıştır.

[290]. Ebû Dâvûd, Edeb, 58; Tirmizî, Birr, 15.

[291]. Irz kelimesi kişinin nefsi ve ailesi anlamına gelir. Burada, her halde Allah dostlarının kendisini, aile fertlerini ve malını Hak yolunda hizmete vakfetmeleri kastedilmiştir.

[292]. "Bundan önceki (Dördüncü) maddenin son kısmında; "Çarşıya pazara kendin çıkma, bu tür işlerini mutemed bir dostuna havâle et" şeklindeki tavsiye ile bunu nasıl telif edeceğiz?" denirse şu cevabı verebiliriz: Burada kasdedilen "kimseye yük olmayasın" anlamındadır. Diğer taraftan yukarıdaki öğüt devlet görevlisi olan bir kişiye idi. Buradaki öğüt bir mürîde yapılıyor. (Dr. Kerim Kara)

[293]. Ebû Dâvûd, Edeb, 174.

[294]. Halvet: Arapça'da yalnızlık, tenhada bir köşeye çekilmektir. Tasavvufî terim olarak mânâsı; zihnî konsantrasyonu sağlamak ve bazı özel zikirlerle riyâzetleri gerçekleştirmek için şeyhin mürîdini karanlık bir

mekâna, dış dünyadan arınmış bir yere belirli bir süre için koymasıdır. (CEBECİOĞLU Ethem, a.g.e.)

[295]. Uzlet: Arapça'da halktan uzaklaşıp, onlardan ayrı yaşamak mânâsında bir kelimedir. Tasavvufî terbiye ile nefsini eğitmek isteyen mürîde, yolun başında uzlet gereklidir. (CEBECİOĞLU Ethem, a.g.e.)

[296]. Bu maddenin bugünkü hayata uyarlanmış şekli herhalde, yayalar için ışıklandırma ve alt/üst geçidi olmayıp hızlı akan otomobiller arasından, karşıdan karşıya geçmek olmalıdır. (Cafer Durmuş)

[297]. Mânâsı: "Şânı yüce Allah'ı, kendini senâ ettiği hamd ile tesbih eder, noksan sıfatlardan tenzih ederiz."

[298]. Mânâsı: "Allah'ım, haramlara meyletmekten beni helâllerinle müstağnî eyle. Senden başkasına muhtaç olmaktan fazlınla bana kifâyet eyle."

[299]. Mânâsı: "Allah'ım! Senden nimetin tamamını, günahlardan korunmada devamlılığı, rahmetinin her yönüyle bizi kuşatmasını, bize âfiyet bahşetmeni, hayatın bolluk ve bereketini, ömrün saadetini, bağışlamanın en hoşunu, lütfundan faydalanmayı, ihsanının tamamını ve nimetlerinin en kapsamlısını isteriz. Allah'ım! Bizi lehimize olana kavuşturmanı, aleyhimize olandan korumanı dileriz. Emellerimizde bizi ziyadesiyle tahkîk et. Sabah akşam bizi âfiyete yakın eyle. Ömrümüzü saadetle sonlandır. Dönüşümüzü rahmetinle kıl. Günahlarımızın üstünü mağfiretinle ört, bizi affının bereketiyle doyur. Kusurlarımızı örtmekle bizi emniyette kıl. Takvâ azığımız olsun, âfiyet libâsımız. Dininde (doğru) görüş sahibi olalım. Sadece sana dayanıp sana güvenelim. Cennet, varacağımız yer olsun. Allah'ım! Bizi istikamet üzere sabit kıl. Ve bizi kıyamet gününde nâdim olmaktan muhafaza eyle. Günahların ağırlığını üzerimizden hafiflet. Bizi ebrârın hayatıyla rızıklandır ve bize sadece sen yeterli ol. Şerlilerin şerlerini üzerimizden uzaklaştır. Bizim, analarımızın, babalarımızın, bütün mü'min ve mü'minâtın boyunlarını cehennem azabından âzâd eyle. Ey güçlü (azîz), bağışlayıcı (gaffâr), ulu (celîl), kudret sahibi (cebbâr), koruyup himâye edici (müheymin) ve ayıpları, kusurları örtücü (settâr) olan Allah'ım! Fazlın, keremin ve cömertliğinle. Ey cömertlerin en cömerdi! Rahmetinle, ey merhametlilerin en merhametlisi."

Avâmdan ihtiyar kişilerle yolda beraber yürümeyesin. Ta ki onları öne geçirmekle ilmini, geri kalmakla da **[384/a]** pîrini tahkîr etmiş olmayasın. *"Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize hürmet etmeyen bizden değildir"* hadis-i şerifi(ndeki ikazın ezikliği) altında kalmış olmayasın.

Bir toplulukta oturuşun her zaman edepli ve sözün düzgün olsun. Seninle konuşanın güzel sözlerini -aşırı muhabbet göstermeden ve hayretle karşılık vermesini beklemeden- dinlemelisin. Bir toplulukta olabilecek çirkin ve ahlâksız şakaları, müstehcen sözleri sükût ederek geçiştirmelisin. Evrâdını, herkese söyleyip kendi yazdığın şiirlerinden pasajlar okuyarak ve diğer davranışlarını kendi kendine beğenip uzun uzun anlatarak insanlara karşı kendini beğenip övmeyesin. Süslenme konusunda aşırıya kaçmayasın, sürme çekip koku sürünmede ileri gitmeyesin. **[383/a]** Kimseye karşı kendi değerini düşürme ve rızâsı olmadan bir işi yaptırmaya kalkışarak kendinden usandırma ki bu ona ağır gelir ve eziyet olur.

Her Cuma günü yetmiş kere; *"Allahümme ağninî bi-halâlike an harâmike vekfinî bi-fazlike ammen sivâke"* duasını okumak.

Birinci vazife: İlk önce arkadaşılığın şartlarına bağlılık istemektir. Ondan sonra kardeşlik bağını kurmaktır. Ta ki kardeşlik ve sadakate lâyık olmayanı dost edinmiş olmayasın. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) *"Kişi arkadaşının dini üzeredir"* buyurmuş ve kişinin arkadaşının meşrebi ve mezhebi üzere olduğunu duyurmuştur. Eğer sen konuşup dertleşmede, ilim öğrenmede, din ve dünya işlerini görüşmede yoldaşın olacak şefkatli bir arkadaş edinmek istersen (aşağıdaki) beş özelliği (dost edineceğin kimsede) **[381/a]** aramalısın.

O cömertlik timsali arkadaşına demiştir ki: *"Eğer misvakı sen kesmiş olsaydın, o zaman doğru olanı bana vermen îsâr ve dostluk gereği olurdu. Çünkü arkadaşlık eden iki kişiden Allah katında makbul olanı, arkadaşına karşı şefkatli olandır."*

. Ahmed bin Hanbel, Müsned, II, 303, 334.

Deve kataı arasından geçip gitmek.

. Uzlet: Arapça'da halktan uzaklaşıp, onlardan ayrı yaşamak mânâsında bir kelimedir. Tasavvufî terbiye ile nefsini eğitmek isteyen mürîde, yolun başında uzlet gereklidir. (CEBECİOĞLU Ethem, a.g.e.)

. Mânâsı: "Şânı yüce Allah'ı, kendini senâ ettiği hamd ile tesbih eder, noksan sıfatlardan tenzih ederiz."

. Bu maddenin bugünkü hayata uyarlanmış şekli herhalde, yayalar için ışıklandırma ve alt/üst geçidi olmayıp hızlı akan otomobiller arasından, karşıdan karşıya geçmek olmalıdır. (Cafer Durmuş)

. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I/260, H. No: 289. (İhyâu Ulûmiddin, II, 434-435)

. Deylemî, *Firdevs*, IV/132, H. No: 6411.

. Ebû Dâvûd, Edeb, 58; Tirmizî, Birr, 15.

. Evrâd: Mürîdin gece ve gündüzün belli saatlerinde devam ettiği sayısı mahdut vird, zikir. “Evrad” kelimesi yazma nüshada sehven “evlâd” şeklinde yazılmıştır.

. “Bundan önceki (Dördüncü) maddenin son kısmında; “Çarşıya pazara kendin çıkma, bu tür işlerini mutemed bir dostuna havâle et” şeklindeki tavsiye ile bunu nasıl telif edeceğiz?” denirse şu cevabı verebiliriz: Burada kasdedilen “kimseye yük olmayasın” anlamındadır. Diğer taraftan yukarıdaki öğüt devlet görevlisi olan bir kişiye idi. Buradaki öğüt bir mürîde yapılıyor. (Dr. Kerim Kara)

. Irz kelimesi kişinin nefsi ve ailesi anlamına gelir. Burada, her halde Allah dostlarının kendisini, aile fertlerini ve malını Hak yolunda hizmete vakfetmeleri kastedilmiştir.

. Halvet: Arapça’da yalnızlık, tenhada bir köşeye çekilmektir. Tasavvufî terim olarak mânâsı; zihnî konsantrasyonu sağlamak ve bazı özel zikirlerle riyâzetleri gerçekleştirmek için şeyhin mürîdini karanlık bir mekâna, dış dünyadan arınmış bir yere belirli bir süre için koymasıdır. (CEBECİOĞLU Ethem, a.g.e.)

. Ebû Dâvûd, Edeb, 174.

. Mânâsı: “Allah’ım! Senden nimetin tamamını, günahlardan korunmada devamlılığı, rahmetinin her yönüyle bizi kuşatmasını, bize âfiyet bahşetmeni, hayatın bolluk ve bereketini, ömrün saadetini, bağışlamanın en hoşunu, lütfundan faydalanmayı, ihsanının tamamını ve nimetlerinin en kapsamlısını isteriz. Allah’ım! Bizi lehimize olana kavuşturmanı, aleyhimize olandan korumanı dileriz. Emellerimizde bizi ziyadesiyle tahkîk et. Sabah akşam bizi âfiyete yakın eyle. Ömrümüzü saadetle sonlandır. Dönüşümüzü rahmetinle kıl. Günahlarımızın üstünü mağfiretinle ört, bizi affının bereketiyle doyur. Kusurlarımızı örtmekle bizi emniyette kıl. Takvâ azığımız olsun, âfiyet libâsımız. Dininde (doğru) görüş sahibi olalım. Sadece sana dayanıp sana güvenelim. Cennet, varacağımız yer olsun. Allah’ım! Bizi istikamet üzere sabit kıl. Ve bizi kıyamet gününde nâdim olmaktan muhafaza eyle. Günahların ağırlığını üzerimizden hafiflet. Bizi ebrârın hayatıyla rızıklandır ve bize sadece sen yeterli ol. Şerlilerin şerlerini üzerimizden uzaklaştır. Bizim, analarımızın, babalarımızın, bütün mü’min ve mü’minâtın boyunlarını cehennem azabından âzâd eyle. Ey güçlü (azîz), bağışlayıcı (gaffâr), ulu (celîl), kudret sahibi (cebbâr), koruyup himâye edici (müheymin) ve ayıpları, kusurları örtücü (settâr) olan Allah’ım! Fazlın,

keremin ve cömertliğinle. Ey cömertlerin en cömerdi! Rahmetinle, ey merhametlilerin en merhametlisi.”

. Mânâsı: “Allah’ım, haramlara meyletmekten beni helâllerinle müstağnî eyle. Senden başkasına muhtaç olmaktan fazlınla bana kifâyet eyle.”

Dünya ve âhiret ehlinden her sınıfa kendi ahlâkına göre karışıp tatlı ve yumuşak söz söyleyesin. Sefih tabiatlı kişilerden gelecek bir zarara katlanmakla on zarardan kurtulup on fayda elde ederek kâra geçmiş olasın. Ehl-i İslâm’a ikram edip hürmet kılasın. Böylece Hak tealaya ikram etmiş olasın. Lisânını kelime-i tayyibeye (Lâ ilâhe illallah muhammedün rasûlullah) alıştırıp daima hayır söyleyerek güzel sevap alasın. Bütün halka karşı hayır düşünüp haklarında hayır isteyerek, herkese şefkat nazarıyla bakasın. Herkes hakkında hüsn-i zan sahibi olup herkesi kendinden öncelikli ve üstün bilesin. Malını, ırzını ve kanını Allah için kullarına tasadduk edip (ortaya koyup) herkesten râzı olasın. İki cihanda hiçbir kimseden bir nesne istemeyesin ve böylece en güzel ahlâkı bulmuş olasın.

Halvete ve uzlete çekilmede gördüm ben, şöhret âfetini. Hizmetle ve sohbetle erdim, Hazret-i Mevlâ’ya ben.

Câhil sofulardan uzak durup sohbetlerinden sakınasın. Namazlarını cemaatle edâ edip va’z meclislerine gidesin. Ancak müezzin, imam vaiz ve şeyh olmaya heves etmeyesin. Herhangi bir makam ve mevkiye bağlı olup da onunla şöhret bulmayasın. Mektup ve dilekçelere ismini yazıp da imza atmayasın. Mahkeme salonlarına (şahitlik yapmaya) gidip başına dert almayasın. Hiç kimseye vekil, vasî, mütevellî ve sebep olmayasın. Zenginler ve yöneticilerle ülfet edip de âfet ve belâda kalmayasın. Kadınlar ve çocuklarla sohbet edip de âleme rezil rüsvay olmayasın. Tekkelerde eğlenip de töhmet altında kalmayasın. Hiç kimseden bir şey istemeyesin, üzerine emanet almayasın. Hiç kimseyi işinde istihdam etmeyesin. Dünya ehlinin hizmetine gitmeyesin. Kesin haram olan bir şeye el uzatmayasın ve dinini dünyaya satmayasın. Kimseye minnet etmeyeceğin kendi evinde oturasın. Dinî ilimlerin yayılması ve anlatılmasıyla meşgul olasın. Hanımın ve çocukların arasında adaletle muamele edesin ve onları terbiye ederken yumuşaklıkla tatlı sözler söyleyesin. Allah’ın mahlûkatına karşı davranışlarında her zaman öfkesini yutanlardan olasın. Ta ki onları yaratıp idare eden Mevlâ’dan mükâfâtını bulasın.

Halvete ve uzlete çekilmede gördüm ben, şöhret âfetini. Hizmetle ve sohbetle erdim, Hazret-i Mevlâ’ya ben.

İkinci vazife: Arkadaşlık ve dostluk hukukunu gözetmektir. Böylece zamanla arkadaşınla aranızda dostluk ve (kader) arkadaşlığı kurulmuş olur. Bu durumda sohbet ve ülfet hukukuna riâyet etmek her ikinize de lâzım olur. Hâlbuki dostluk hukukuna uymanın da nice âdâb ve erkânı vardır. Nitekim Hazret-i Habîb-i Ekrem (s.a.v.) buyurmuştur ki: *"İki dostun benzeri iki el gibidir ki biri diğerini yıkar."* O Hazret (s.a.v.) bazı ashâbıyla beraber bir ağaçlığa girip Erak ağacından iki misvak kesti. Bunlardan biri doğru, biri eğri idi. O cömertlik kaynağı doğru olanı arkadaşına verip eğri olanı kendi alınca yol arkadaşı demiştir ki **[381/b]** "Doğru misvakı almaya sen benden daha lâyık olduğun halde, bana vermenin hikmeti nedir?"

Allâhümme sebbitnâ alâ nehci'l-istikameti ve e'iznâ min mûcibâti'n-nedâmeti yevme'l-kıyâmeti ve haffif annâ sekale'l-evzâri ve'rzuknâ iyşete'l-ebrârı ve'kfinâ va'srıf annâ şerre'l-eşrârı va'tık rıkabenâ ve rıkâbe âbâ'inâ ve rıkâbe ümmehâtinâ ve rıkâbe cemî'i'l-mü'minîne ve'l-mü'minâtı mine'n-nâr. Yâ Azîz, yâ Gaffâr, yâ Celîl, yâ Cebbâr, yâ Muheymin, yâ Settâr, yâ Allâh bi-fadlike ve cûdike ve keremike yâ ekreme'l-ekremîn, bi rahmetike yâ erhame'r-râhimîn."

Haberde gelmiştir ki; *"Yılanları öldüresin, yalnız gümüş gibi görünen beyaz yılana -aslında o cindir- dokunmayıp geçesin."*

Sabah namazının sünnetiyle farzı arasında yüz kere; *"Subhânallahi ve bi-hamdihî subhânallahi'l-azîm"* demek.

SON SÖZ

(HÂTİMENİN HÂTİMESİ)

Yukarıda tavsiye olunan tâat ve ibadetleri ve burada tertip olunan evliyânın ve efendilerimizin âdâb ve muamelelerini hayatına tatbik etmeyi insana kolay kılan esmâ ve sıfatların tevhîdini ve rûhu mesrûr eden vahdet-i zâtı bildirir.

Ey azîz! Bilinmelidir ki vahdet ehli şöyle demişlerdir: İnsanın nefsinde şehvete olan düşkünlük baskın ve diri oldukça, kalbi kendisini evirip çeviren zâttan (Allah teala) gâfil olarak mağlup ve ölü oldukça, aklı cisimle tabiat karanlığında şaşkın ve mahpus kaldıkça, rûhu çokluk sebebiyle vahdetten perdelenmiş ve ümitsiz kaldıkça tâat ve ibadetler ona zor gelir. Günahlara dalmaya istekli olup şehvetlere meyli çok olur. Mahlûkat ile olan muâmelâtında âdâbı gözetmek ona zor gelir. Her şeye muhalif olmak, ihmalkârlık ve tembellik nefse kolay gelir.

İşte o kimse Yezdân'a itaatsiz, âdâbsız, erkânsız ve insâniyetten habersiz kalır. Çünkü o çoğunlukla hayvanlar gibi çok yeyip içme ve çok uyuma ile doludur. Kötülenen hayvânî sıfatlarla muttasıftır. Şu ağyâr âleminde nefsin şehvetleriyle meşguldür.

Ama eğer ham avâm kimse nice günler yeme içme, uyku ve konuşmayı azaltıp **[391/a]** insanlarla konuşmayı terk edip tenhâya çekilse, daima gece gündüz *"Lâ ilâhe illallah"* kelime-i tayyibesini nefesi yettiğince tekrar ederek havâtırı ve aklına gelen düşünceleri kovma cihetine gitse ve kalpleri evirip çeviren Allah tealaya teveccüh etse; kelime-i tevhid zikrine sımsıkı sarılıp devam etmekle kendisine va'dedilmiş ve konulmuş bulunan tevhîd nûru onun kalbine dolar. Vahdet nûru bütün yönlerden kainâtın safhalarıyla üzerine yansıyıp Allah'ın dışındakilerin karanlığı ondan açılır. Mâsivâ ilgisi yok olup gider. Davranışların çokluğu ve çeşitliliği ona hayaller gibi gelir ve vahdet âlemini bulur.

Beyt

Tûtiyâdır ki çeşm-i cânı açar, cevher-i lâ ilâhe illallâh
Çekse dem kâ'inâtı cümle yutar, ejder-i lâ ilâhe illallâh
Cür'asından cihânı mest eyler, sâgar-ı lâ ilâhe illallâh
Nûr-ı tevhîd ü zevk-i irfândır, semer-i lâ ilâhe illallâh

Lâmi‘i buldun ise mesrûr ol, zafer-i lâ ilâhe illallâh

Günümüz Türkçesiyle

Lâ ilâhe illallah sözündeki cevher bir sürmedir ki cân gözünü açar, bir nefes çekse bütün kâinâtı yutar. Lâ ilâhe illallah sözündeki ejder, tortusuyla bile cihânı mest eyler. Lâ ilâhe illallah kadehindeki esrâr tevhîd nûrudur, irfân zevkidir. Lâ ilâhe illallah sözünün semeresini Lâmi! Bulduysan artık mesrûr ol; lâ ilâhe illallah zikrindeki zaferi.

Bu mertebeye ulaşanların hayvânî, şehvânî nefsi ölüp insânî nefsi olan kalbi hayat bulur. Mücerret aklı tabiat zindanından çıkıp rahmânî letâifler fezâsına gelir ve rûhundan çokluk perdeleri kalkıp vahdet güneşini basîretle müşâhade eder. Kendi beşerî sıfatlarından fânî olup Hakk’ın emrine hürmet ederek O’nun bütün yarattıklarına karşı şefkat ve merhametle dolar ve O’nun güzel isimleriyle muttasıf olur.

Beyt

Tecelliyât-ı Hudâ’dır açılsa çeşm-i şu‘ûr
Tetavvurât-ı avâlim teceddüdât-ı umûr
Bürûz-i genc-i hafîdir bu lücce-i pür-şûr
Bu kâr-bâr-ı ilâhî, bu tumturâk-ı zuhûr

Günümüz Türkçesiyle

Hudâ’nın tecellîsidir hepsi, şuur gözü açılırsa; Âlemdeki bütün tasavvurlar, yenilenmeler O’nunladır. Şu gürültü, kalabalık, gizli hazinelerin tezahürüdür. Bu ilâhî işleyişteki canlılık hep O’nunladır.

O Hakk’ı birleyen (muvahhid) bütün günahlardan tiksinerek yüz çevirir; Mevlâ’ya itaat ve ibadeti her şeyden leziz ve tatlı bulur. O’nun mahlûkatına merhamet eder, muhabbet eder, dostça davranır, izzet-i ikram eder, hürmet gösterir, rağbetle hizmet eder. Onun için ne hüzün, ne elem ve keder, ne kin ve garaz ne de hastalık kalır. Ne kimseden korkar, ne de kimseden bir ümidi olur. O ancak Allah için bütün mahlûkâta lütufkarlıkla ve yumuşaklıkla davranır; hürmetle, edeple ve tatlılıkla konuşur.

Çünkü o bütün halkı öyle görür ki, gölge misali gerçek sahipleri olan Mevlâ’ya tâbi olup giderler. (Bütün yaratılmışları) hareketlerinde ve sükûnetlerinde, alınları kudret elinde bulunan hareket ettiricilerine boyun eğmiş olarak bulur ki, O onları her tarafa çekip götürür.

Beyt

Hep tasarruf Hakk'ın oldığına ilmim var iken
Yok ânınla amelim çekdiğim anın gamıdır

Günümüz Türkçesiyle

Her tasarrufun Hak'tan olduğuna ilmim varken; yok O'nunla işim, çektiğim O'nun gamıdır.

O ârif ki kendi alnı kudret elinde bulunan sâhibinden bir an bile gâfil olmaz ve hiçbir kimseye tamamen meyledip de külliyen itimat etmez. Hiç kimseden eziyet çekmez, tiksinmez. Onun nazarında büyük küçük, yönetici ile yoksul, şirin ile çirkin, yakın ile kimsesiz, iyi ile yaramaz, uzakta olanla yakınında bulunanların hepsi birdir. Bütün fiilleri Bârî olan Allah'ın kudretiyle bulur ve bütün işleri yakînen O'ndan bilir.

Onun hizmetkârları, dostları ve kendisine düşman olanlar her halde, kendi hakkında ne ederlerse (etsinler), onun muradı ve maksudu ile o işler olur. **[391/b]** Çünkü o (her halükarda Allah'tan) râzı olan bir kuldur ki teslimiyet ve rızâ ile kendi nefsinden ve isteklerinden geçip fânî olmuştur. Mevlâ'nın muradından başka onun isteği kalmayıp Hakk'ın muradını kendi isteğinin aynı bulmuştur.

Yüce Mevlâ kullarının eliyle her ne işleyip ortaya koyduysa, o bizzat onun isteği olmuştur. Onun içindir ki o fazîletli kişi bütün insanlara -ehil olsun veya olmasın- affedicilikle ve mürüvvetle yaklaşıp cömertlik ve yiğitlikle dostluk ve sevgi gösterip Rab tealanın kendisine icrâ eylediği insanların sıkıntılarını isteyerek ve gönül rızâsıyla yüklenir. Hak tealanın bu nimetine karşılık olan esmâsının zuhûru için onu zillet, iftikar, meskenet, ihtikâr, tevâzu, zorunluluk, hayâ ve inkisâr ile alıp her gönülde onunla edepli olur. Hak teala da ona muhabbet edip halkın lisânıyla onu medh ü senâ eder.

Şiir

1-Bi'smika'llâhümme yâ ze'l-imtinân
Ente bürhânün li-eshâbi'l-ıyân
2-Nahnu nercû minke tevfîke'l-huzûr
An samîmi'l-kalbi fî külli'l-umûr

Şiir(in tercümesi)

1-İsminle ey Allah'ım! Ey minnet sahibi; Gören, görünen herkesin burhanı sensin.

2-Huzurunda olmanın tevfîkini isteriz senden. Her işimizde samimiyetle ve kalpten.

İşte o kâmil vahdeti kesrette (birliği çoklukta), kesreti vahdette (çokluğu birlikte) bulur ve onun nazarında sohbetle uzlet bir olup Hak ile kalır. Onun halk ile olan her muamelesi Hakk'ın rızâsı dairesinde olur. Bir nesneden zühd etmeyip her şeyi yerli yerince kullanır. Bütün varlıkları Allah'ın mevcudiyetinin işaretleri olarak görüp her şeye Hakk'ın Habîbi'nin muamelesi gibi saygılı davranır. Bu şekilde davranarak kalplerin sevgilisi olur, iki cihan saadetini bulur. Şirk ve şüphe azabından kurtulur. Tevhid ve irfân ile zevk ve safâ bulur.

Allah'ım! Bunu bize kolaylaştır. Allah'ım! O sevgili kulların sevgisiyle bizi rızıklandır ve bizi onlarla beraber eyle.

Şiir

1-Bu tevhîd oldı aslı her kemâlin
Ki şirk ü şekdir aslı her dalâlin
2-Kamu zevke çü tevhîd oldı mebde'
Azâb-ı ekbere şirk oldı menşe'
3-Azâba bâ'is olan şirk ü şektir
İren tevhîde zevk itmek gerekdir
4-Kişinin şirki denlüdür azâbı
Er isen gâyet eyle ictinâbı
5-Kişinin şirkden pâk olsa cânı
O görmez hîç azâb-ı dü cihânı
6-Bir işi Zeyd ü Amr'ın bilmeyeydi
Azâba cism ü cânın salmayaydı
7-Gel imdi Zeyd ü Amr'a tapmayı koy
Kamu envâ'-ı şirk ü şekden el yu
8-Usât-ı mü'minîni yakdığı nâr
Anınçündür begüm şirk-i hafî var
9-Eger şirk-i hafîdir ger celîdir
Kamudan pâk olan lâ-büd velîdir
10-Hudâ kılmaz velîsine azâbı
Velî ol şirkden kıl ictinâbı
11-Bu ma'nâdan ana kim ire irşâd
Bir işi Zeyd ü Amr'a kılmaz isnâd
12-Muvahhid eylemez hîç gayri isbât

Ki et-tevhîdü ıskâtü'l-izâfât
13-Rivayet kılınur kim Pîr-i Bistâm
O şeyh-i Bâyezîd ol sâhib-ikdâm
14-O denlü cidd ü sa'y ü dikkatiyle
O denlü halvetiyle uzletiyle
15-Bakup her hâline ol merd-i fâyık
Arayup bulmamış bir Hakk'a lâyık
16-Dimiş bir Hakk'a lâyık iş yok el-hak
Meger var ise tevhîdim var ancak **[392/a]**
17-Dinilmiş bilme misin süt yediğin
Yüreğim ol süt ağırtdı dediğin
18-Bu sözle bulunur mı sende tevhîd
Aceb sen kandesin yâ kande tevhîd
19-Uyan gafletden imdi âkil isen
Muvahhid ola gör ehl-i dil isen
20-Ölüp gitmezden evvel koy hevâyı
Hudâ'yı bil, yok anla mâsivâyı
21-Sivâ-yı Hak hevây ile hevesdir
Bil ancak Hakk'ı kim Allâh besdir
22-Çü sen irfân içün geldin cihâna
Hiç itme arada dürlü bahâne
23-Nedir dersen eger anın tarîk[ı]
Bilür Hakk'ı bilen nefsin hakîkî
24-Salâha gerçi her ma'rûf yoldur
Hakîkatde vü lâkin sâlih oldur
25-Ki terk eyler mukaddem mâsivâyı
Geçer nefsinden ol anlar Hudâ'yı
26-İrişür sonra hoş tevhîd-i zâta
Bakup kalmaz bu ef'âl ü sıfâta
27-Bu tevhîde eger irmek dilersen
Sarây-ı vahdete girmek dilersen
28-Hemân zikr ile dâ'im kar'-ı bâb it
Sivâyı terk idüp ref'-i hicâb it
29-Dilersen olasın makbûl-ı Hazret
Mü'eddeb ol bulasın tâ ki kurbet
30-Dilersen kim kabûl ide seni Rab
Mü'eddeb ol, mü'eddeb ol, mü'eddeb

31-Gözet yerli yerinde her makamı
Ukûl-ı nâsa göre di kelâmı
32-Hakîkat eylesün sırrında cevlân
Şerî‘at zâhirin hıfz itsün ey cân
33-Habîbullâh’a sen kıl iktidâyı
Sırât-ı müstakîme git Hudâyî

Günümüz Türkçesiyle

1-Bu tevhid, her kemâlin kaynağı oldu. Şirk ve şüphe her sapkınlığın kaynağı oldu.

2-Bütün zevklerin başlangıcı tevhiddir. En büyük azabın menşei şirk oldu.

3-Azaba sebep olan şirk ve şüphedir. Tevhide eren zevk sürse gerektir.

4-Kişinin azabı şirki ölçüsündedir. Er isen ondan gayet uzak dur.

5-Kişinin şirkten pâk olsa cânı. İki cihanda azap görmez bedeni.

6-Bir işi şundan bundan bilmezse. Cânını, cismini azaba salmadı demektir.

7-Gel şimdi, şuna buna tapmayı bırak. Şirk ve şüphenin her türlüsünden el çek.

8-Âsî mü’minleri şu sebeple yakar ateş. Onun içindir ki, nice gizli şirk var.

9-Gerçi şirk gizli de olsa, açık da olsa; her türlüsünden kurtulan şeksiz velîdir.

10-Mevlâ velî kuluna azap etmez. Velî ol ki, şirkten sakınmaya bak.

11-Bu mânâ ile her kim irşâd olursa; bir işi artık şuna buna isnad etmez.

12-Muvahhid, gayrıyı hiç isbat etmez. Ki tevhid, bütün bağlardan ilgiyi kesmektir.

13-Rivayet olunur ki; Pîr **Bâyezîd-i Bistâmî**. O şeyh Bâyezîd, o talihli insan.

14-O denli ciddiyet, gayret ve dikkatiyle; O denli halvetiyle, o denli uzletiyle.

15-Bakıp her haline o seçkin yiğit; arayıp bulmuş, bir Hakka lâyık.

16-Demiş ki; Hakk’a lâyık iş yok, el-hak. Meğer var ise, tevhidim vardır ancak.

17-Denilmiş, bilmez misin, süt içenin; “Şu süt de yüreğimi ağrıttı” dediğini.

18-Bu sözle, bulunur mu sende tevhid? Acep sen neredesin, nerdedir tevhid?

19-Aklın varsa, şimdi uyan gafletten! Muvahhid oluver, eğer gönül ehli isen.

20-Ölüp gitmeden evvel, hevâyı bırak! Yalnız Hudâ'yı bil, mâsivâyı yok bil.

21-Hak'tan gayrısı hevâ ile hevestir. Sen ancak Hakkı bil, Allah yeter."

22-Çünkü sen, irfân için geldin cihâna. Boşuna arama, orada türlü bahane.

23-"Bunun yolu nedir?" dersen eğer ki; hakikaten nefsini bilen, Hakkı tanır.

24-Gerçi her maruf[300] kurtuluşa götüren yoldur. Hakikatte lâkin, sâlih kişi şudur:

25-Ki, terk eder öncelikle mâsivâyı. Geçer o nefsinden, anlar Hudâ'yı.

26-Sonra, erişir hoşlukla, tevhîd-i zâta. Bu sıfatlara, bu fiillere bakıp kalmaz.

27-Bu tevhide, eğer ermek dilersen; vahdet sarayına girmek dilersen.

28-Hemen zikreyle, daima kapıyı çal. Mâsivâyı terk edip, perdeleri kaldır.

29-Dilersen, olursun Hazret'in makbûlü. Edepli ol, edepli ol; Tâ ki yakın olasın.

30-Dilersen ki, seni kabul etsin Rab. Edepli ol, edepli ol, edepli!

31-Her makamı yerli yerince gözet. İnsanların seviyesine göre söyle sözünü.

32-Hakikat, sırrında cevelân eylesin. Şeriat zahirini, dış dünyanı korusun.

33-Habibullah'a sen tâbi olmaya bak. Hemen dosdoğru yola git Hudâyi!

---

[300]. Dinin makbul saydığı veya emrettiği her şey.

24-Gerçi her maruf kurtuluşa götüren yoldur. Hakikatte lâkin, sâlih kişi şudur:

. Dinin makbul saydığı veya emrettiği her şey.

MÜNÂCÂT

"Bismillah" her hayrın anahtarı.

"El-hamdü li'llâhi" varlığın ortaya çıkış sebebi.

"Lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke lehû" her türlü keşif ve müşâhadeye kapı açan mutlak tevhid.

"Allahu ekber" her iş O'ndan başlar ve yine O'na döner.

"Subhânallah" O'ndan gayrı müşâhade edilen yoktur ve O'ndan başka mabûd yoktur. O birdir, tektir; O'nun varlığı sınırları belirleyen harfler yaratılmadan önce de mevcuttu. Her şeyde O'nun varlığına ve birliğine götüren işaret vardır. O'nun sırrı her türlü idrak ve nüfûzdan münezzehtir.

"Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil-azîm" bütün hayırlar ancak O'nunla celb olunur, bütün şerler yine O'nun inâyetiyle def olunur. Örtülü perdeler ancak O'nunla açılır.

"Şüphesiz biz Allah'a aitiz ve yine O'na döneceğiz." (Bkz. Bakara 2/156) Her halde ve hatıra gelen her işte O'na bağlıyız. Allah ümit edilen ve beklenen her şeyde asıl maksattır. Bir şeyi ilham etmek, anlaşılır kılmak ve cömertlik O'ndandır; hiçbir inkâra mahal kalmadan tartışmasız ve şüphesiz bu böyledir.

O ki ahadiyette gizli, vahdâniyette zahirdir ve O'nunla beraber hiçbir şey yoktur. Hakikatte şey diye bir şey yoktur. O evvel, âhir, zâhir ve bâtındır. O her şeyi hakkıyla bilendir. Eşyadan öncedir ve bütün varlıklardan sonradır. Kendi zâtını senâ eden O'dur, hamd eden O'dur ve övülene hamd eden de O'dur. Yüce zâtında, esmâsında ve sıfatlarında tektir. Tek tek bütün varlıkların cüzlerini, ayrıntılarını bilir; küllî anlamda bütün varlıkları ilmiyle kuşatır. Üsttekileri, alttakileri, hatta bütün mevcûdâtı bilir. **[392/b]**

Allah'ım! Bana (mârifet) hazinelerinin kapılarını aç. Bu hakikatlerin remzlerini bana keşf eyle. Yöneleceğim cihetim yalnızca sen ol. Senin cemâlini görmeyi, kendimi görmeye perde eyle. Tecellînin zuhûruyla bütün sıfatlarımı mahv eyle. Benim senden başkasına dönen yüzüm olmasın. Müşâhadem yalnız sana olsun.

Allah'ım! Bana merhamet ve inâyet nazarıyla nazar eyle ve beni (her türlü tehlikelerden) koruyup gözetle. Ta ki senin müşâhadene hiçbir şey

engel olmasın. Her şeyde ancak, nazarından bana uzattığını müşâhade etmiş olayım.

Ey, her şey (kudret) elinde olan Allah'ım! Tecellîne ermek için beni huzû ve huşu sahibi eyle.

Ey, her şey kendisine dönen! Ve ey, kendi zâtını ancak kendisi bilen! Ey, mutlak varlık sahibi! Ey, umulanın üstünde cömert olan! Ey Mevlâm! Sen bana benden evlâsın. Seni nasıl maksud edinmeyeyim; sen maksûdun da ötesindesin. Yahut seni nasıl talep edeyim ki istemek uzaklığın ta kendisidir. Yakın ve hazır olan nasıl talep etsin?

Seni nasıl bilebilirim ki, (mahiyeti) bilinmeyen bâtınsın. Yahut seni nasıl bilmem ki sen her şeyden zâhir olan, bilinensin. Seni nasıl tevhid edeyim ki bende ahadiyyet gözü yoktur yahut seni nasıl tevhid etmem ki kulluğun sırrı tevhiddir.

Seni tenzih ederim! Senden başka ilah yoktur. Senden başka hiçbir şey, tek ve eşsiz değildir. Şu halde sen önceden ezelî olduğun gibi şimdi ebedîsin; hakîkatte senden başka tek yoktur. Seni zâhirin ve bâtınınla ancak sen bilirsin. Bu hakîkat sana gizli kalmaz ve senden başkasına da zâhir olmaz. Sen ki kendisinden başka ilah olmayansın.

Ey (dilediği) işi mübhem kılan ve sırrı gizleyen; hayrete düşüren! Kendisinden başka ilah olmayan!

Allah'ım! Senden ahadiyet sırrının keşfini istiyorum. Sadece sana kulluğun hakîkatini ve Rabliğinin hakkı ile kaim olmayı talep ediyorum. Ben ancak seninle varım; sonradan oldum, önceden yoktum. Hâlbuki sen varsın, bâkisin, (her zaman) dirisin, kayyûmsun, öncesizsin, ezelîsin; her şeyi bilensin, bilinensin.

Ey kendini hakkıyla ancak kendi bilen Allah'ım! Kendimden sana kaçmayı istiyorum. Bütün âzâlarımla sende cem olmak istiyorum ki vücudum müşâhadem için kendime perde olmasın.

Ey Maksûdum! Ey Mabud'um! Seni bulduğum zaman hiçbir şey kaybetmem. Seni bildiğim zaman hiçbir şeyden câhil kalmam. Seni müşâhade edip sende fânî ve seninle bâki olup seni müşâhade edince, hiçbir şeyi kaybetmiş olmam. Sen, kendisinden başka ilah olmayan, şâhidsin, meşhûdsun, kullarına yakınsın ve dua edenlerin dualarına icâbet edensin.

Allah'ım! Ey her şeyi işiten! Bana kendini duyur. Ey her şeyi gören, beni senin nazarınla baktır. Ey her şeyi bilen Allah'ım! Bana her şeyi seninle bildir. Ey hay (diri olan Allah'ım)! Beni zikrinle dirilt. Ey hakîki irâde

sâhibi! Kudretinle beni irâdemden kurtar. Benim için arşının ve yüce zâtının hazînelerini aç. Beni sıfatlarının nûrları altında yok et.

Seni tesbih ederim; seni senden başkası bilemez. Seni tesbih ederim; yaklaştırdığından başkası sana yakın değildir. Ey bana şah damarımdan da yakın olan! Ey dilediğini istediği gibi yapan Allah'ım! Seninle varlığımı yok et. Vücudum seninle birlikte olunca yok demektir. Beni var olduğumun vehminden seninle kurtar. Yokluğum seninle gerçek mânâsını bulsun. Varlığım, sendeki yok oluşumla toplansın; senden başka hakîki mânâda ilah yoktur.

Ey ahad! Ey samed! Varlık seninledir ve ancak sana secde edilir. Kendimden sana sığınırım ve ancak sende varlığımın sona ermesini isterim.

Allah'ım, beni ahadiyet deryasının derinliklerine daldır. Birlik denizinin kuvvetiyle beni güçlendir. Ta ki nihayetsiz rahmetinin geniş fezâlarına yükseleyim.

Allah'ım! Sen ki zâtıyla kaimsin. Fiillerinle ve sıfatlarınla zâhirsin. Seni birliğin ve tekliğinle tevhid ediyorum. Ezelde ve ebedde teksin. Senden başka varlık yoktur ve seninle birlikte başka bir varlık yoktur. Senden, sende fânî olmayı ve seninle bâki olmayı istiyorum. Seninle beraber başkasını değil.

İlâhî huzurunla beni gayb et. Senin varlığında beni yok et. Beni senden alıkoyan her şeyle alâkamı kes ve beni sadece seninle meşgul et. Beni benden al ve senden alıkoyan bütün meşguliyetlerden uzak tut.

Allah'ım, hakîki varlık sensin. Bense yokum, tamamen fânîyim. **[393/a]** Senin bekan zâtınladır, benim varlığımsa bir takım sebeplere bağlıdır. Cömertliğinle bu "yok"a ihsanda bulun da, hiç yokmuş gibi olayım.

Sen ki olduğun gibisin; aslâ zeval bulmazsın. İlâhî sen her gaybta bâtınsın. Şu bilinen âlemin her şeyinde zâhirsin. Birde ve ikide (bütün varlıklarda) mevcud olan sensin. Sana nasıl münâcât edebilirim ki münâcât eden sensin, seni nasıl çağırayım ki münâdî sensin. Beni senden başkasını düşünmekten ayır. Çünkü başkası yok, ancak ben varım. Ben de yokum, sadece sen varsın.

Seni tenzih ederim. Hiçbir iş seni meşgul etmez; hiçbir vücûb ve imkân sana hasredilemez.

Allah'ım, ibadet ve tâat sana fayda vermez, isyanın sana zararı olmaz. Kalplerin melekûtu ve alınlar senin kudret elindedir. Bütün işler, sonunda sana döner, itaat itaatkâra, isyan da isyankâra nisbet edilemez.

Sırrımı vahdaniyetinin sırrıyla takdîs eyle. Rûhumu rubûbiyet cemâlinin şarabıyla mest eyle. Ledünnî ilminle aklımı süsle. Hazret'in nûruyla kalbimi aydınlat. Kötü huylarımın ve kötü yaratılışımın derekelerinden beni kurtar ki hakkın ve hakîkatin derecelerine ulaşayım. Sen benim dostum ve Mevlâmsın. Ölümüm ve hayatım seninledir.

Rabbim! Beni bütün yaratılmışların nazarından kaybet ve beni ancak hakkıyla sende topla. Fark âlemlerindeki işlerin tasarruflarının şuhûdunda beni muhafaza eyle. Rabbim! Seninle tevessül ettim, senden istedim. Sende senden başka bir şeye rağbet etmedim; senden ancak seni diledim. Senden başka ilah yoktur.

Rabbim! Her halükarda beni seninle ikame eyle. Lütfunla her an bana müşâhade nasip eyle. Benim basîret gözümü tevhid fezâsında açık eyle; her şeyin kıyâmının seninle olduğunu müşâhade edeyim. Bütün mevcûdâttan nazarım, ilgim kesilsin.

Ey fazîlet ve cömertlik kaynağı! Ey cömertlik membaı Rabbim! İçimi ve dışımı ağyârın kirlerinden temiz eyle. Kudsiyet feyzinin zuhûruyla davranışlara bakıp durmaktan beni arındır. Ünsiyetinden çakan şimşeklerin aydınlığında beni ağyârın varlığıyla ilgilenmekten gayb et ve beni eşyanın hakîkatlerine muttali eyle. Bütün âlemlerde tevhidin sarâhatiyle oluşumlara söylediğin nutkunu bana işittir. Huzuruna yakınlıktan alıkoyan her şeyden beni uzaklaştır, alâkamı kes. Fikriyâtımdan varlıkların özünün (a'yân) görüntülerini imha eyle ve kâinâtta "kâf"tan "nûn"a kadar gelip geçmiş bütün varlıkların yakınlığı sırrında beni sabit eyle. Tabiatımın ve beşeriyetimin karanlıklarını, zâtının tecellîsi nûruyla izâle eyle.

Ey nûrların nûru! Ey göğüslerdekini bilen! Rabbim! Varlığımın enâniyetini seninle fânî eylemeni dilerim. Ey Mevcûd! Bekamın emniyetini, şuhûdunla kılmanı dilerim. Ey Maksûdum! Ey Mabûdum! Ey O! Ey O kendinden başka olmayan! Ey evvel! Ey âhir! Ey zâhir! Ey bâtın! Seni tesbih ederim, senden başka ilah yoktur. Birsin, teksin, samedsin. Ey kerem sahibi! Rahmetinle, ey merhametlilerin en merhametlisi!

Bu kitap, âriflerin münâcâtıyla sona erdi.

Nazm

1-Hakkı'ya ölmez oğuldur bu kitâb
Andırır hayr ile anı bî-hisâb
2-Kim bunu okursa merd-i kâr olur
Kim ki fehm eyler, o ber-hûrdâr olur

3-Bu kitâbı okuyanı yazanı
Ma‘rifet genciyle bây it yâ Ganî
4-Te’lîf-i hâze’l-kitâbi vaka‘a fî-târîhi
Gafa‘a nafa‘a’llâhu bihi intefe‘a

Günümüz Türkçesiyle

1-Hakkı’ya ölmez bir oğuldur bu kitap. Onu hayırla andırır hadsiz hesapsız.

2-Kim bunu okursa, işinde yiğit olur. Kim de anlarsa, işinde kazançlı olur.

3-Bu kitabı okuyanı, yazanı. Marifet hazinesiyle zengin kıl, ey Ganî!

4-Bu kitabın telifi aşağıdaki tarihte oldu. Bundan faydalananı, faydalandıranı Allah mağfiret etsin. H. 1170

Âlimlere din ilmini ikram eden, ârifleri hakka’l-yakîn ile şereflendiren Allah’a hamd olsun. Salât u selâm; efendilerin efendisi; âlimlerin, ârifl erin ve sâlihlerin en büyüğü Rasûlümüz, Nebîmiz evvelkilerin ve sonrakilerin dayanağı Muhammed aleyhisselama olsun. O ki âlemlerin Rabbinin huzurunda en büyük şefaatçidir.

Bundan sonra deriz ki; güzel, faydalı, akıl sahipleri nazarında makbul olup tercihe şâyan bulunan bu kitap Melik ve Vehhâb olan Allah’ın inayetiyle **MARİFETNÂME** olarak adlandırıldı. Çünkü o, herkesin faydalanıp istifade edeceği bir hüviyette tertip olunup bütün konuları açık seçik ihtiva etmektedir. Hakikat şairin dediği gibidir:

Şiir

Hâzâ kitâbun lev yübâ‘u bi-veznihî
Zeheben, le kâne’l-bâ’i‘u el-mağbûnâ
Ev mâ mine’l-husrâni enneke âhizu
Zeheben ve mu‘tin cevheren meknûnen

Şiir(in tercümesi)

Bu öyle bir kitap ki ağırlığınca altınla satılsaydı, satan aldanırdı muhakkak. Yahut da sen hüsrana uğrardın; altını alıp gizli hazineleri vermekle.

“Seni tenzih ederim ki mârifetinin hakkıyla seni tanıyamadım ey maruf. Hamd ve şükür, marufunun tertibi üzere sanadır. Salât-u selâm alışıldığı şekil üzere **[393/b]** Hazret-i Muhammed’e, ailesine ve soyundan gelen bütün akrabalarına olsun.

Bu *Kitâb-ı Maârifnâme* (ki Allah onu toplayıp bir araya getirene selâmet versin) Allah'ın izniyle (okuyucuyu) kendisine celb eden bir eser ve keşfolunan (ilimlerin) toplamıdır. Allah'ın takdir ettiği güç nisbetinde geçen sene yazımına bir vakit ayrılmış olup bu sene Allah'ın izniyle **İbrahim Hakkı** nüshasının son kısmı tarih olmuştur. Allah hediye ve ihsanlarını şerefli ve umûmi kılsın.

Hazret-i veliyyü'n-niam, es-sadru'l-a'zam, ve'l-müşîri'l-müfehhem, Muhammed Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem olarak isimlendirilmiştir.

Allah zâhirde ve bâtında ona yardım etti de mübarek emirlerine hassasiyet göstererek faydalı tembihleriyle bu eser yazıldı. Bu eseri derleyen veliler halkasının başı, irfân- ve hakîkat mektebinin hocası, vuslat yolunun sırlarının yol göstericisi efendimiz, **İbrahim Hakkı**'dır. Kendisinin huzurunda boyun büküp bu kitap hizmetlerini gören **Ebu'l-Muhtâr İbrahim Tâhir** ki dua edenlerini, bakıp faydalananları ve beklentide olan yüce nesillerini hayır dua ve güzel bir övgü ile hatırlasınlar. Geçmişlerini ve sonradan gelen nesillerini de sevindirsinler.

[Eserin elinizdeki nüshası] Receb ayının sonunda mübarek mîrâc gecesinde bahsi geçen senede (1188) istinsah edildi. Allah onun benzerlerine erişmeye yüce lütfuyla nasip eylesin.[301] **[394/a]**

İbrahim Hakkı hazretlerinin Allah için edindiği bazı din kardeşlerine (ihvân) yazdığı mektubu.

Bismillah.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât u selâm O'nun sevdiği ve seçtiği Muhammed aleyhisselama olsun.

Allah için dost edindiğim ey kardeşim, Allah seni azîz kılsın. Allah'ın keremiyle mektubun bana ulaştı. Allah'ın lütfuyla içindekileri kabul ettim ve yine Allah'ın izniyle içindekilere cevap vermek üzere bu mektubu size muhabbetle yazıp gönderiyorum. Bu mektubum size Allah'ın izniyle vâsıl olunca, inşaallah içindeki tavsiyelerim Allah katında makbul olup sizin nazarınızda da kabul görür. Eğer bunlarla amel edersen Allah'ın yardımıyla ehlullâh zümresine girersin.

Allah sevgisini tadabilmen için sana ilk vasiyetim takvâ sahibi olmandır. Yine sana tevekkülü tavsiye ederim ki Allah sana kâfî gelsin. Sonra bütün işlerini Allah'a ısmarlamayı (tefvîzi) tavsiye ederim ki rahat bulasın. Böylece Allah'ın takdirine uymayan tedbire başvurmaktan kurtulmuş olursun. Sonra sana Allah'a teslimiyeti ve O'nun hükmüne (kazâ) râzı

olmayı tavsiye ederim. Böylece O'na muhalefet etmekten kurtulmuş ve rızâsına ulaşmış olursun.

İnsanlardan gelecek eziyetlere güzelce sabrederek Allah için tahammül göstermeni tavsiye ederim. Böylece iyi huyları kuşanmış ve hayvânî sıfatlardan kurtulmuş olasın. Allah'ın kullarına karşı affedici olmanı ve öfkeni yutmayı tavsiye ederim. Böylece Allah'ın affının tadını almış olasın. Sonra ayıp ve kusurları örtücü olmanı ve Allah'ın bütün yarattıklarına karşı şefkatli olmanı tavsiye ederim. Böylece Allah da senin ayıplarını örtsün ve sana merhamet etsin. Sana Allah'tan gâfil olanlardan uzak durmanı tavsiye ederim. Tâ ki seni Allah'a yönelmekten ve O'nunla beraber olup huzuruna durmaktan alıkoymasınlar.

Sana doğruluğu ve her halde Allah için hâlis niyet sâhibi olmayı tavsiye ederim. Böylece nefsin arzularına iltifat etmemiş olasın. Allah katındaki değerinin düşmemesi için insanların nazarına da iltifat etmemiş olursun. Sonra Allah'ın muhabbetine kavlen, fiilen, dışınla ve içinle tâbi olmanı tavsiye ederim. Böylece Allah da seni sevsin, seni azîz kılsın ve sana hidâyet etsin.

Sana şunu tavsiye ederim ki nefsini bilmeyen, Rabbini talep etmeyen ve Allah'ı tanımayanlardan kalbin hallerini, muhabbete dair sırlarını gizleyip Allah'ın hudûdunu muhafaza edesin. Böylece hayatın güzel olsun, huzurun daim olsun ve Allah seni tehlikelerden muhafaza etsin. Hakk'ın nazarında emin olasın, ilâhî sırlara vâkıf olasın. Sana tövbeyi ve Allah'tan alıkoyan her şeyden rücû edip O'na dönmeyi tavsiye ederim. Böylece, Hakk'ı her şeyde bulasın ve her şeyin O'nunla beraber olduğunu bilesin.

Sana Allah'tan başka her şeyi terk etmeni tavsiye ederim. Böylece vahdette kesreti, kesrette vahdeti müşâhade edesin. Halkın sevgisiyle Allah muhabbetini bir arada toplayabilesin ve halka Allah'ın edebiyle muamele edesin.

Sana nefsin hazlarını terk etmeyi ve kalbini onlardan Allah'a sefer ettirmeni tavsiye ederim. Böylece görünüşte seferde olsan bile gerçekte sadece Allah'la beraber olasın.

Sana yeme içmeyi, uykuyu ve Allah'tan gayrısıyla konuşmayı azaltmanı tavsiye ederim. Böylece ilham lezzetini tadasın, Allah'la beraber olmanın (ünsiyet) tadına varasın.

"Lâ ilâhe illallah" kelimesini kalbî zikirle devamlı söylemeni tavsiye ederim. Böylece kalbin Allah'ın vahdaniyet nûruyla nûrlansın. Bu nûr

kâinâtın bütün safhalarında yankılansın. Allah'ın nûruyla vahdet-i vücûdu müşâhade edesin. Hakiki fakr devletine ve fenâ fiillah saadetine nâil olasın.

Sana kalbinden havâtırı ve Allah'tan gayrısıyla alâkalı her türlü düşünceyi çıkarmanı tavsiye ederim. Böylece seninle Allah arasında herhangi bir perde kalmasın. Kalbin Beytullah olsun.

Sana kalp aynasını zikrullah cilâsıyla temizleyip parlatmanı tavsiye ederim ki [eşyaya] ondan nazar edesin; Allah'la beraber olmanın sırrı sana zâhir olsun. Rabbini sana senden yakın bulasın. Allah'a mânen yaklaştırılanlardan (mukarrabûn) olasın. Böylece nefsini bilip Rabbin Allah'ı tanıyasın. Marifetullah hazinelerine sahip olasın. **[394/b]** Ebedî saadete nâil olasın. Allah'ın has kullarının ahlâkıyla ahlâklanasın.

Sana kendinden yüz çevirip Allah'a yönelmeni tavsiye ederim. Böylece nefsini unutup Allah'ı hatırlayasın.

Sana varlığını bütünüyle Allah sevgisinde mahvetmeni tavsiye ederim. Böylece Rabbini, sana olan lütfuyla beraber yanında bulasın. O senin işiten kulağın, gören gözün olsun. Allah'la işitip Allah'la göresin. Kendinden fânî olup Allah'la bâki olasın. Allah'tan başkasından hiçbir beklenti ve ihtiyacın kalmasın. Allah'la meşgul olmaktan başkasıyla meşguliyetin kalmasın. Mâsivâdan Allah'la müstağnî olasın.

Sana sırrının daima Allah'ın vahdâniyetiyle meşgul olmasını tavsiye ederim. Öyle ki hiçbir hâlinde Allah'dan başkası aklına gelmesin. Hususuyla meydana gelen bütün işlerde ancak Allah'ı müşâhade edesin. Her fiili Allah'tan bilesin; verme, men etme, zarar ve fayda isabet etmesi, eziyet, elem, hediye ve faydalanma gibi canlı varlıklardan gelebilecek bütün fiilleri O'ndan bilesin.

Bir nimete ulaşınca hakikatte ancak Allah'a şükret. O nimeti sana ulaştıranı da gerçekte Allah'ın âleti gibi görüp teşekkür et. Sana bir belâ ve elem isabet edince bunu Allah'ın adaletinden bil. Sebep olan şahsı azarlayıp suçlama. Çünkü sen her hâlinde Allah'ın huzurundasın ve O'ndan başkasından gâibsin.

Şimdi sana bu vasiyetlerimin özetini tavsiye ediyorum: Bu da her şeyi terk etmek, nefsi ve hevâyı unutmak, kalpte Allah'ın zikrinden başka yer bırakmamak, hayvanî nefsi öldürmek ve kalbi Allah'la ihyâ etmektir. İşte o zaman Allah'ın velî kulu olursun.

Ârif bir zât diyor ki; "Kalbinde Allah olanın iki cihanda yardımcısı Allah'tır. Kalbinde Allah'tan başkası olanın iki cihanda hasmı Allah'tır."

Ey Allah için kardeş edindiğim ihvânım, Allah'tan bir an bile gâfil olma ki kalbinde O'ndan başkasını bulmayasın. Ebediyyen Allah'ı tanı. Allah ki; evvel O'dur, âhir O'dur, zâhir O'dur, bâtın O'dur. Allah diridir, bâkidir.

Bu mektup din kardeşin Fakîrullâh'ın mürîdi, Hakîrullah'ın oğlu (rahmetullahi aleyhima) **İbrahim Hakkı** hazretlerinden Allah için dost edindiği kardeşlerinedir.

Vallahi bu mübarek, bu kudsî vasiyetler; sadece marifet, muhabbet ve ünsiyet talebiyle yazılmıştır.

Beyt

Şifâ-yı sadr-ı mü'mindir, vasiyet-nâme-i Hakkı
Kabûl iden bulur dâ'im, huzûr-ı Hazret-i Hakk'ı

Günümüz Türkçesiyle

Hakkı'nın vasiyetnâmesi mü'minin gönlüne şifâdır. Onu kabul eden daima Hazreti Hakk'ın huzurunu bulur.

Melik ve Vehhâb olan Allah'ın yardımıyla kitap burada sona erdi.

---

[301]. Matbu nüshada şu ilave vardır: «Bu eser ilmiyle âmil, fazîletli, kâmil ve hatta bütün ahlâkî erdemleri şahsında toplayan, muhakkık âlimlerin tâcı, âriflerin sultanı, âşıkların burhanı, kâmillerin kutbu, Allah'a vâsıl olanların gavsı, Allah'ın bütün emirlerine hürmetle boyun eğen ve bütün yaratılmışlara şefkatle muameleyi itiyad edinen, ârif-i billah ve bu üstün meziyetleriyle âfâktaki bütün yaratılmışlar arasında bilinen efendimiz, dostumuz ve her yönüyle bütün evliyânın seyyidi olup halîm selim ahlâkı ile temayüz eden el-Hâc İbrahim Hakkı tarafından telif edilmiştir.

Raûf ve rahîm olan Rabbimiz, zamanın kutbu ve halifesi Hazret-i Şeyh-i Ulvî İsmail Tillovî Fakîrullâh -kaddesallahu sırrahü'l-azîz- hazretlerine rahmet eylesin. Onun feyz ve bereketiyle yayılan nûrlar üzerimize saçılsın.

Rahmet bulutlarının mübarek kabrini garîk-i rahmet eylemesi için niyâz ettiğimiz **İbrahim Hakkı** hazretlerinin fasîh lisanından sâdır olan bu değerli nasihatlerin, nicelerinin hidayetine vesile olacak faydalı ve hikmetli açıklamalarının ve beyan ettiği diğer ilim dallarının, konuyu anlamaya kabiliyetli ve istidâdlı olanlara pek çok faydalar sağlayacağı âşikardır. Çünkü bu eser "öncekilerin sonrakilere bıraktığı değerli kültür mirası"

tarifine hakkıyla uyup “kişi bildiğinin âlimi, bilmediğinin cahilidir” hükmünün gerçekliğini bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Bu haliyle eserin sayısız faydalar sağlayacağı muhakkak olup Erzurumlu **İbrahim Hakkı** -kaddesallahu sırrahu’l-âlî- hazretlerinin telif etmiş olduğu işbu *Mârifetnâme* kitabı dizilerek Sultan 5. **Mehmed Reşâd** Han hazretlerinin himâyeleriyle, Sultân Bâyezîd›de Çadırcılar Kapısı›nda Ahmed Kâmil Efendi Matbaası›nda Allah’ın inayetiyle basılıp neşr edilmiştir.»

[Eserin elinizdeki nüshası] Receb ayının sonunda mübarek mîrâc gecesinde bahsi geçen senede (1188) istinsah edildi. Allah onun benzerlerine erişmeye yüce lütfuyla nasip eylesin. **[394/a]**

. Matbu nüshada şu ilave vardır: «Bu eser ilmiyle âmil, fazîletli, kâmil ve hatta bütün ahlâkî erdemleri şahsında toplayan, muhakkık âlimlerin tâcı, âriflerin sultanı, âşıkların burhanı, kâmillerin kutbu, Allah’a vâsıl olanların gavsı, Allah’ın bütün emirlerine hürmetle boyun eğen ve bütün yaratılmışlara şefkatle muameleyi itiyad edinen, ârif-i billah ve bu üstün meziyetleriyle âfâktaki bütün yaratılmışlar arasında bilinen efendimiz, dostumuz ve her yönüyle bütün evliyânın seyyidi olup halîm selim ahlâkı ile temayüz eden el-Hâc İbrahim Hakkı tarafından telif edilmiştir.

Raûf ve rahîm olan Rabbimiz, zamanın kutbu ve halifesi Hazret-i Şeyh-i Ulvî İsmail Tillovî Fakîrullâh -kaddesallahu sırrahü’l-azîz- hazretlerine rahmet eylesin. Onun feyz ve bereketiyle yayılan nûrlar üzerimize saçılsın.

Rahmet bulutlarının mübarek kabrini garîk-i rahmet eylemesi için niyâz ettiğimiz **İbrahim Hakkı** hazretlerinin fasîh lisanından sâdır olan bu değerli nasihatlerin, nicelerinin hidayetine vesile olacak faydalı ve hikmetli açıklamalarının ve beyan ettiği diğer ilim dallarının, konuyu anlamaya kabiliyetli ve istidâdlı olanlara pek çok faydalar sağlayacağı âşikardır. Çünkü bu eser “öncekilerin sonrakilere bıraktığı değerli kültür mirası” tarifine hakkıyla uyup “kişi bildiğinin âlimi, bilmediğinin cahilidir” hükmünün gerçekliğini bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Bu haliyle eserin sayısız faydalar sağlayacağı muhakkak olup Erzurumlu **İbrahim Hakkı** -kaddesallahu sırrahu’l-âlî- hazretlerinin telif etmiş olduğu işbu *Mârifetnâme* kitabı dizilerek Sultan 5. **Mehmed Reşâd** Han hazretlerinin himâyeleriyle, Sultân Bâyezîd›de Çadırcılar Kapısı›nda Ahmed Kâmil Efendi Matbaası›nda Allah’ın inayetiyle basılıp neşr edilmiştir.»